

BÁNFFYHUNYAD
KALOTASZEG

ERDÉLY
AZ
IDŐK
SODRÁBAN

MIHÁLIK ANDRÁS

ERDÉLYRŐL, KALOTASZEGRŐL, BÁNFFYHUNYADRŐL, MAGAMRŐL, ÉS AZ IDŐKRŐL, IJESZTŐ NYÍLTÁGGAL

KALOTASZEG BÁNFFYHUNYAD

ERDÉLY AZ IDŐK SODRÁBAN

MIHÁLIK ANDRÁS

Szerkesztő.
Mihálik András

Nyomdai előkészítés:
Kun Attila
Menyhárt Zoltán

Borító terv:
Mihálik András

Fotók:
Mihálik, Buzás, Schvarcz
családi, etnikai, műszaki
archivum.

**BIBLIOTECA NAȚIONALĂ
A
ROMÂNIEI**

CIP nr. 08599/ 29.04.2015

EDITURA Grafycolor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MIHALIK, ANDRÁS

**Erdély az idők sodrában - Kalotaszeg, Bánffyhunad / Mihalik
András. - Cluj-Napoca : Grafycolor, 2015
ISBN 978-606-8179-30-8**

821.511.141-94

”A kiadvány Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült”

TARTALOM

ELŐSZÓ... HELYETT	7
2013 SZEPTEMBER HAVÁNAK 2. NAPJÁN	
1 RÉSZ.	18
BEVEZETÉS	
ERDÉLY	
2 RÉSZ.	45
TÉNYEK, EPIZÓDOK, SZEMELVÉNYEK AZ	
ERDÉLYI MAGYARSÁG TÖRTÉNELMÉBŐL.	
3 RÉSZ.	180
KALOTASZEG	
4 RÉSZ	318
BÁNFFYHUNYAD	
5 RÉSZ.	389
MAGAMRÓL	
6 RÉSZ.	856
AZ IDŐKRŐL	
UTÓSZÓ	969
EPILOGUS	974

In memoriam:

Szüleimnek,
Mihálik István
Mihálik Katalin

Testvérbátyámnak,
Mihálik László

Feleségemnek,
Mihálik Szvetlána Alexándrovna

**“Magam vagyok
Nagyon.
Kicsordul a könnyem
Hagyom.
Én, én.
S magam vagyok e Föld
Kerekén.”**

Tóth Árpád

**Családom utódainak emlékeztetőül,
Kalotaszegről, Bánffyhunadról,
a történelem utórezgéseiről,
a minket körülvevő időkről
elmélkedve-emlékezve.**

**“Fáj a földnek és fáj, a napnak s a
mindenségnek fáj dalom, de aki
nem volt még magyar nem tudja,
mi a fájdalom!”**

Dsida Jenő
Psalmus Hungaricus V

A Riszeg-tető, a kalotaszegiek Szent Hegye

KALOTASZEG-
RŐL - annak fővárosából,
BÁNFFYHUNYAD-
RÓL... INDULT EL...

„Élni való minden élet,
Csak magadnak hű maradj
Veszteség nem érhet téged
Hogyha az leszel, ami vagy”

Goethe

ELŐSZÓ... HELYETT

2013. Szeptember havának 2. napján

Mottó:

“Úgy mondják, hogy a tapasztalatból szerzett tudás pusztán mechanikus, míg az elméleti ismeret eleje és vége az agyban lakozik.

Viszont én úgy látom, hogy az a tudás, amely nem az összes teremtmény anyjától a tapasztalatból születik meg, hiábavaló és tele van félreértésekkel.”

Leonardo da Vinci

A múlt, az emlékezés mezejére, színpadára lépve jelen írásomon keresztül talán... a kilencvenes évek végén, egy tartalmas, baráti beszélgetésünk alkalmával, néhai Dr. Dezső Pista sebész főorvos barátommal, kolozsvári középiskolai osztálytársammal, átfutottuk egy több évtizeden keresztül tartó, baráti kapcsolatainkból adódó elmélkedéseink, eredményeink, sorsunk alakulásából összetevődő munkálkodásainkat, kudarcainkat - különösen a szakmai munkálkodásunk területére összpontosítva – s ekkor hangzott el az a mágikus kifejezés barátom részéről, hogy te Bandi: „elgondolásaidat, történelembe illő pályafutásodat kísérelj meg kifejezni saját szavaiddal, felhasználván minden létező forrást és az eszközök sokaságát, amelyeket feltétlenül papírra kéne fektetned”. Őszintén szólva meglepett ajánlása, nem gondolva ilyen lehetőségekre, s ennek tudható be, hogy eltelt egy bizonyos idő, időszak, amíg ajánlását reálisnak, logikusnak könyveltem el, s amelyet félénk határozattal – de határozattal – átgondolva, életbe szándékoztam ültetni.

Mivel a Székely Hadosztálynak a létezése Bánffyhunyadon jelölte meg születésem helyét, kalotaszegi lettem. Kalotaszeg, egy „nemzetiségi tengerbe táplált árva sziget” s ilyen szempontból a történelem utórezgése is az ezt körülvevő idők különös fontossággal bírtak kialakulásában. Ismernünk kell, hogy kik vagyunk, honnan jöttünk és hogyan is alakult ki ez az etnikai sziget az idők sodrásában, szorosan, szervesen kapcsolódva Erdélyhez, az Erdélyi fejedelemséghez és a Kárpát-medencéhez.

Habár a kérdés általánosan ismert problémát kéne jelentsen, de sajnos a nagy többség előtt nem ismeretes teljességgel – tisztelet a kivételnek – így leszűkítve még Kalotaszegre is. Már bánffyhunyadi „hunyadi tatár” mivoltom (abszolút reális történelmi tényként jelentkezik), még a szájhagyományok szerint is az 1241, 1661-es évekbe húznak vissza. Hogyan magyarázható az a jelenség, hogy te, mint kalotaszegi, már születésedtől kezdve politizálsz, belecsöppenvén egy olyan téged, Kalotaszeget körülvevő társadalmi közegbe, melynek már a pusztája léted, megjelenésed, az aktuális politika témája. Ezeket a „sebeket” fel kell tépni, konkretizálni kell, mert ezek közül egyeseket nem éltünk át személyesen, de benne vannak génjeinkben, a generációk átadódó hosszú történelmi idejének folyamán. Mi tehát érezzük – éppen ezért – saját bőrünkön a történelem mennyiségi és minőségi változásait, amelyek kikerülhetetlenül meghatározták és meghatározzák életvitelünket még abban az esetben is, hogy ezek általánosan ismert fogalmak kéne legyenek. De sajnos ismeretlenek még a „bennszülöttek” széles rétegei előtt is, és különösen az idegen ajkúak részére (orosz, angol, román fordítás), annál is inkább, mert a történelem rendszeres hamisítása miatt, elferdítve, ellentétes magyarázatokkal találkozunk, amelyek a mai napig nincsenek tisztázva - csak egyoldalúan - az „elit” történészek országok közötti szintjén sem. Amíg ezzel a jelenséggel nem számolnak le, a történelem mennyiségi és minőségi tárgyalása valósággal értelmetlen. Ezért voltunk kénytelenek közelebb húzni - és különösen a huszadik század - történelmi szálait, a műszaki humánus önéletrajz kalendarisztikájához az első két és a hatodik fejezetben, hogy jobban kidomborítsuk a történelmi események ismeretében azt, ami társadalmunk, kisebbségi társadalmunk mai arculatának létezését, az eredményeit tükrözi.

A múlt mintegy rányomja pecsétjét, összpontosító módon Kalotaszegre, erre a „nemzetiségi tengerbe táplált árva sziget”-re is, meghatározván életvitelét, politikai, gazdasági és etnikai szinteken is.

Felhasználtunk minden létező, lehetséges ismert forrást, az eszközök tömkelegét, hogy minél jobban, érthetően és szemléltetően kidomborítsuk ennek a népnek, a kalotaszegieknak külön történelmét, a Kárpát-medencéhez fűződő

életvitelét, kapcsolatait és sajátos szellemét, ahol egyéni és páratlan a népnek jelleme, különös a költészete, művészete, lelke.

Természetesen a humánus és műszaki önéletrajz kalendarisztikus bemutatásánál is ugyanarra törekedtünk, hogy a meglévő, rendelkezésre álló személyes archívum segítségével sokoldalúan, történelmi hűséggel jelenjék meg egy gyakorlati mérnökember tudományos és didaktikai munkássága az ehhez kapcsolódó indítékok és módozatok sokaságának a jelenlétében. Egy életút, amely meghaladja a mérnöki aktivitás több mint 57 esztendejét, annak törekeny, változatos életvitelét egy kisebbségi társadalomban, ideológiákkal szabdaltsággal és egymással vetélkedő társadalmi rendszerek harcaival, egy második világéggel körülhatárolva, na meg az 1989 után történő változásokkal.

Induljon hát el mondanivalónk írásunkon keresztül... „Zúgjon fel hát a magyar zsoldár, seperjen át a fekete, tarajos és hideg hullámokon, hogy világga hömpölyögjön, mint a poklok tikkadt, kénköves szele...”

Akárcsak a Földé, az emberiség felszíne is látszólag szilárd és változatlan. De a népek, nemzetek életében a szeizmográf mutatója szüntelenül jelzi a kisebb-nagyobb rezgéseket, mint az állandó, permanens életjeleknek, mozgásoknak esetleges változásoknak a dinamikáját. A földrengésektől eltérően az észlelt társadalmi rezgések nem csak rombolnak, hanem építenek is.

Az idők sodrában átrendeződtek a külső és belső határok, mozgásba jöttek és jönnek a dermedtségbe, tehetetlenségbe vesztett régiók, hazai tájakon, azok közelében, formálódva, alakulva, az elmaradhatatlan következményekkel, pozitív vagy negatív eredményekkel. Régen, régebben voltak idők, amikor jóformán semmit sem változott az emberiség, egy emberi élet tartama alatt. De még akkor is voltak kisebb-nagyobb változások, de messze nem hasonlíthatók össze, a jelenlegi vagy a közelmúlt világ változásainak az intenzitásával.

A huszadik század nagyobb részében, valamint a jelen század mai világában, az események lefolyása, erőssége, a bonyolultságának a foka, tükrözi, reflektálja az idő múlásának a virtuális felgyorsulását.

Így volt, így van, és erről majd meggyőződhetünk, ha a következőkben nyomon követjük olvasmányunk kalendarisztikáját, a társadalmi együttélés problematikájában. A történelem folyamán megjelent, kiteljesedett és végbement – a kor megfelelő fejlettségi fokán – az öntudaton alapuló, társadalmat felkavaró emberi érzések, tettek dominálása, pozitív vagy negatív következményekkel. Egy nép, egy nemzet vagy nemzetiség, az erdélyi magyarság történelmét nem lehet politikai érdekeknek alávetni és ennek alapján, - ennek a hatása alatt – e történelmet így írni.

Itt, e helyen ki kell mondanunk, hogy ezzel ideje lenne leszámolni. Tamási Áron gondolatával szólva, az igazságot is meg lehet szokni, még itt a Kárpát-medencében található Erdélyben is.

Mostantól felejtse el, hogy a Kárpát-medence (benne Erdély), egy semmit nem érő szegény kis átjáróház. Nem véletlenül súlykolják belénk idők óta a hivatalos tanrend szerint, a merjünk kicsinyek lenni ideológiáját. Tisztában kell legyünk végre azzal, hogy milyen terület birtokosai vagyunk, mekkora a felelősségünk őseink hagyatékának kezelésében, a jövő nemzedéknek történő megmentésében.

A jégkorszak ideje alatt a Kárpát-medence biztosította a fajok számára, a fennmaradást, a túlélést. A Kárpátokon túli területeket vastag jégtakaró borította. Vonulata több ezer évvel ezelőtt is megvédte a belső területeket. A klíma itt elengedően, enyhe volt ahhoz, hogy a populáció életben maradjon és a jég elolvadását követően az élet újból elindulhasson. Olyan, mint Noé bárkája, a Pilis hegységben található Noé hegye.

A történelem során eredendően, a magot, a középpontot, a kiinduló pontot, az emberiség bölcsője jelentette és jelenti ma is. A Kárpát-medence a földnek az a helye, mely emberi számítások szerint, a legnagyobb katasztrófák bekövetkezése esetén is védelmet nyújt az itt lakóknak: szélsőségektől mentes éghajlat, jéghegyek olvadása, viszonylagos földrengés mentesség, hurrikánok, tornádók, ciklonoktól való védettség. Rendkívüli adottságokkal rendelkezik. Teljes területi, földrajzi egység. Zártága és védettsége felhívja magára a figyelmet. Kitüntetett a Kárpátoknak az anyaölszerű, biztonságot nyújtó, óvó, védő szerepe. Minden itt élő ember számára menedéket nyújt. A Kárpátok ölelése évszázadokon keresztül védettséget biztosított egy kívülről jövő esetleges támadás ellen. Az ellenségnek nincs lehetősége könnyűszerrel lerohanni az országot.

Történészek által elismerten olyan stabil, állandó országhatár, mely a föld más országaira nem jellemző. Trianon szakította meg ezt az állandóságot. Éghajlati, növényzeti, állatvilágbeli területek határain fekszik. A teljességet megidézve, mind a négy évszak gyönyörűségeinek részesei lehetünk. Itt mindenből meg van az élet továbbviteléhez szükséges minimum, a mag. A megélhetéshez minden energiaforrás és nyersanyag rendelkezésre áll. A földi egység jelképeként megtalálható minden tájforma, az ásványok és kőzetek széles skálája, minden gyógyvíz és gyógynövény, ami a világ más részein csak külön-külön, részletekben, hiányosan fordul elő. Természeti kincsekben, nyersanyagokban, erdőkben, vizekben, nemes és drága kővekben gazdag, a növényvilág széles skálájával rendelkezik és bővelkedik.

Trianon előtt a Kárpátok erdőségei, bányái ellátták a mélyebben fekvő területeken élő lakosságot a szükséges fa mennyiséggel, ásványokkal, sóval. Cserébe az alacsonyabban fekvő területek a hegyvidéknek gabonát és élő jószágot

szolgáltattak. (Klasszikus példája ennek, a kalotaszegi, bánffyhungyadi keddi heti vásár, őszi és ünnepekhez kötődő vásárok, ahol a "Havas" és a síkság, dombvidék árucseréi rendszeres periodikussággal jelentkeztek és jelentkeznek ma is). Erdély sóbányái Európa szükségletének 75%-át kielégítették. Az országon belül a megélhetéshez szükséges teljes ellátás megoldott volt. A gazdaság önállóan tudott működni. Nem szorultunk a nyugat és a kelet gyengébb és silány minőségű terményeire. Ma az önellátás helyett a drága importokra cseréljük le jövedelmünket. Ez szinte kizárólag a szemét behozatalát jelenti, anyagi és szellemi síkon egyaránt. A behozott termékek többsége értéktelen, olcsó bővli. Az éltető ételek helyett génkezelt, betegségeket okozó, vegyszerezett, romló hulladékot szállítanak. Nem beszélve az illegálisan, tonnaszám bekerülő egyéb hulladékokról és az erkölcsöt, az emberséget, a nemzetiséget porig romboló "liberálisnak" kikiáltott téveszmékről. Szintén ez jellemző a járványokra, fertőzésekre is, melyek soha nem a Kárpát-medencéből indultak ki. Ide minden időben kívülről kerültek be a fertőző, járványos betegségek: lásd például az 1347-es európai pestis járványt, mely több millió áldozatot követelt, magyar földön pedig egyetlen megbetegedést sem regisztráltak.

A Kárpát-medencében egy geológiai és vízrajzi egység van. A földön az összetételeiben ismert összes gyógyvíz itt egy helyen, együtt, nagy mennyiségben megtalálható. Gyógyvizeink gyógyító hatása világszerte ismert és elismert. Többek között ez is jelzi, a magyarság gyógyítási feladatát. Hévízeink nagy mennyisége, kivételes lehetőséget teremt a hőenergia hasznosítására. A privatizálás eredményeként forrásvizeink külföldi tulajdonban vannak. Egyetlen gondolat eredményeként elzárhatják előlünk saját ivóvíz készletünk összes vízcsapját.

Folyóink egységesen a medence belseje felé folynak, édesvíz készletünk hatalmas. Európában hazánk rendelkezik a legnagyobb földalatti tiszta ivóvíz készlettel. Édesvíz készletünk becslések szerint 200 millió ember ellátására alkalmas. Nyugat-Európában az elmúlt években több olyan nyár volt, mikor fejlettnak mondott országokban heteken keresztül problémát jelentett az ivóvíz ellátás. Az elmúlt években a nyugaton hiányzó esővíz (2007 és megelőzően) a Kárpát-medencében hullott le. Közvetlen negatív hatásként az áradások sok települést pusztítottak, vagy problémát okoztak – különösen Erdélyben – a Mátrában. A belvíz szintje az egész ország területét elborította. Hosszú távon viszont előny, hogy a nagy mennyiségű tiszta esővíz megtisztította, kimosta a földekből a korábbi években felhalmozódott műtrágyát és nem utolsó sorban, feltöltötte a medence földalatti vízkészleteit, így számunkra hosszú időre biztosított a vízellátás. Ha a térképen keletre nézünk, a vízhiány nagy probléma. Országainknak nagy az olajkészletük, tiszta ivóvizük, elegendő mennyiségben azonban nincs. Kőolajjal lehet fűteni és hatalmas vagyonokra szert tenni, de ivóvíz hiányában az élet csak néhány napig lehetséges.

Ezekben az országokban a vízkészlet nagyon szűkös és szennyezett, a hiányt csak tetemes plusz költség árán tudják pótolni. A víz ára az aranyéval vetekszik. Egyes országokban a vízkorlátozás miatt hetente csak egyszer lehet megnyitni a vízcsapot és még így is, csak vékony sugárban csordogál a tiszta víz.

A felmelegedés hatására az elsivatagosodás felgyorsult, a jelenlegi vízkészletek sok helyen kiszáradnak. Vannak olyan területek, ahol néhány év alatt több méterrel csökkent a földalatti készlet szintje. Felszínre hozása egyre nagyobb problémát jelent. A Föld édesvíz készlete a folyamatos szennyeződés miatt is radikálisan csökken. Az ENSZ becslései szerint az ipari termelés növekedését és a népesség számának emelkedését figyelembe véve, a személyenkénti vízfogyasztás 20-évente megduplázódik. Húsz év múlva a Közel-Kelet országaiban fele annyi ivóvíz lesz, mint ma. 2050-re – a becslések szerint – 60 országban hétmilliárdan nélkülöznek majd vizet. A Föld területein megjelenő vízhiány, globális népvándorláshoz vezethet, a jó, vagy jobb adottságokkal rendelkező területek felé. Százmilliók célállomása a “fejlett” világ lesz. A Földön ma két (2) milliárd ember él vízhiányos helyeken.

A közeljövőben, sőt már ma is, nem az olaj és a gázkészletek kimerülése, hanem az ivóvíz hiánya okozza majd a legnagyobb problémát. Az olaj és a gáz pótlására új energiaforrások már jelenleg is léteznek. A most használatos energiahordozók lecserélése már évek óta megoldható lenne, de az új energiaforrásokra épülő találmányokat üzleti okokból, nem hozzák nyilvánosságra.

A globalizáció eredményeként, a felmelegedés közvetlenül hat a jéghegyek, a két sarkkör hótömegének olvadására. Az elmúlt 10 évben 20%-al csökkent a nyári jégtakaró. Naponta több mint egy Magyarország területnyi hótakaró, illetőleg jég olvad meg. Az óceánok vízszintje az elkövetkezendő évtizedekben várhatóan, a vártnál gyorsabban fog emelkedni. Figyeljünk fel arra, hogy ha már most abbahagynánk a járművek használatát és emellett egyéb intézkedések is megtörténnének, a felmelegedési folyamat már ebben az esetben sem lenne megállítható. A víz emelkedésének másik oka lehet a közeljövőben a Föld esetleges pólus-változása, melynek egyik következménye, szintén a jelenlegi jéghegyek olvadása lehet. Nem kell különösebb számolás ahhoz, hogy tíz év múlva, mennyi idősen leszünk kénytelenek szembenézni a tényekkel. A szárazföldön vízhiány van, miközben a tenger szint rohamosan emelkedik. A tengerparton élő népek lakóhelye sok helyen a tengerszint alatt található, vagy minimálisan felette.

Túlnyomóan ez jellemző egész Nyugat-Európára. Ezekről a területekről elinduló népvándorlás lehetséges célállománya a Kárpát-medence. Nézz a térképre! Egy emelkedő vízszinten, sem észak, sem kelet, sem dél, sem nyugat Európában a

Kárpátok óvó és védő ölelésén kívül nem tud feltartóztatni semmilyen természeti képződmény.

A világ tájain a termőföldek erősen lecsökkentek, a benépesítések, a városok, az autópálya-építkezések következtében. A Kárpát-medence területe, a kiválóan minősített termőföld viszonylatában is kivételesnek mondható. A bolygón az összes megművelhető területeit figyelembe véve, arányaiban itt található a legjobb minőségűnek értékelt termőföldek, jelentős része. Következésképpen a Föld más területein, szétszórva csak minimálisan fordul elő olyan kiváló minőségű termőföld, mint itt nálunk, egy helyen, minőségében és mennyiségében egyaránt. Az ENSZ Élelmészügyi Szervezetének nyilatkozata szerint, a Földön a termőföldek összességének 3%-ka minősíthető kiválónak vagy jónak. Ez a 3% - magában foglalja a magyar termőföldek felét. Ezt a kivételes adottságot használták ki őseink és váltunk ezáltal mezőgazdasági országgá. Az elmúlt évszázadokban többször láttuk el Európát (a jelenlegi EU-t) élelemmel akkor, mikor ott az általunk megtermelt növény és szarvasmarha állomány hiányában éhínség lépett volna fel. Ma a szándékosan tönkretett mezőgazdaság miatt, az éltető élelmiszerek helyén, a külföldi silány minőségű árukat preferálják. Ide kerül be a nyugat iszonyatos mennyiségű romlott, élelmiszernek nem nevezhető génmanipulált, nem fogyasztható terméke. Számunkra, ma természetes, hogy ha a Kárpát-medencében eldobunk egy magot, az itt magától kikel, és szinte bármerre járunk, folyóvizet vagy iható friss forrásvizet szinte mindenfele találunk. A gabonatermesztéshez és az állattartáshoz is elegendő és kiváló minőségű földterület áll a rendelkezésünkre. Az őshonos és erős ellenálló konkoly búza, gabonaként szolgál a világnak, az egyéb, gyenge minőségű gabonák helyett. Elhagyva a Kárpátok-vonulatát, a Föld más tájain ez közel sem ilyen nyilvánvaló és nincs is így. A legtöbb helyen, nagy erőfeszítéseket tesznek azért, hogy a megélhetéshez szükséges gabona, megteremjen és az ivóvíz rendelkezésre álljon.

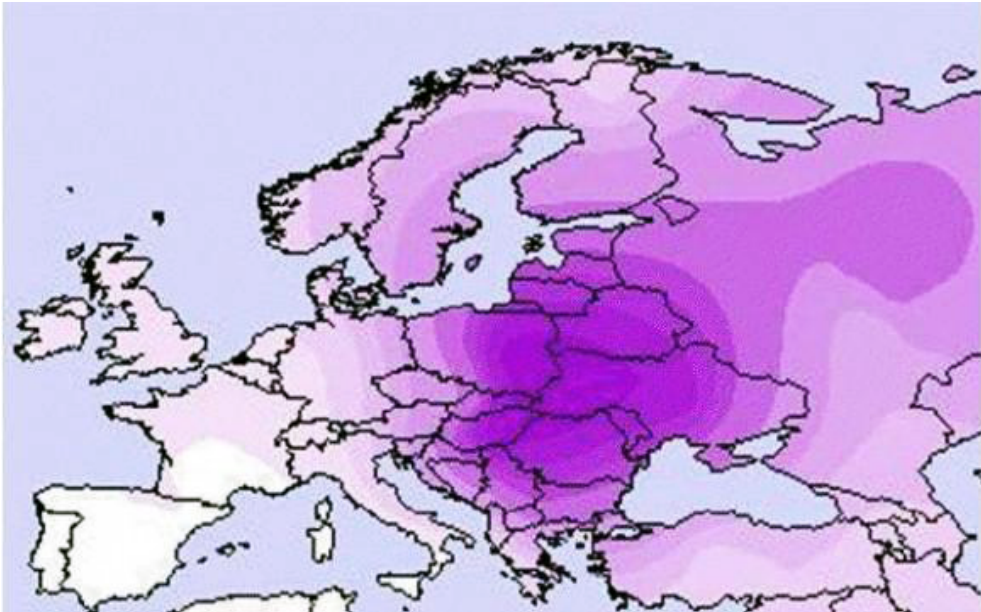
Hagyományaink és szokásaink, egyértelműen jelzik, a Kárpát-medence történelmi, kulturális, művészeti, népességi egybetartozását. Mára bizonyítottá vált, hogy területét uralkodóan mindig is magyar génekkel rendelkező emberek lakták. Hazug az az állítás mely szerint őseink, a ma tanított honfoglalás idején érkeztek volna ide. A honfoglalás szót, a nyelvújításkor Kazinczy, maga is szabadkőművesként az ő megbízatásának alapján találta ki. A fellelhető korabeli iratok alapján, őseink soha nem használták ezt a szót. Mindig a hazatérésről, vagy visszatérésről beszéltek. Az Egyesült Államokban megjelenő Science-folyóirat 2000 novemberében ismertette a genetikai szakterület nemzetközi élvonalának 17 elismert képviselőjének kutatási eredményét. A vizsgálat kiterjedt az USA-tól Ukrajnáig, az európai népek származásának és betelepedési idejének felderítésére. Megállapításuk

szerint a magyar fajra jellemző EU19-gén 35000-40000 éve jelen van a Kárpát-medencében. Ez a gén a magyarokban 60% míg a nyugat-európai népekben legfeljebb alacsony gyakorisággal fordul elő. Ez az időtartam megfelel a Homo Sapiens első európai betelepődése óta eltelt időnek, melynek kezdete a neandervölgyi ember által benépesült Európa. A magyar a legrégebbi európai génjelző.

Néhány elgondolkodtató megállapítás:

2000-ben, a világ egyik legautentikusabbnak elismert folyóiratában, az USA-ban megjelenő Science-ben Semino és 16 genetikus munkatársa közös közleményt tettek közzé. A magyar népesség vonatkozásában az alábbi megállapításokat tették:

1. A magyar nép ősei napjainktól számolva 35-40 ezer évvel ezelőtt Európában elsőként megjelent európid őstelepések között voltak.
2. A magyar nép populáció genetikai szempontból ma Európa egyik legkarakterisztikusabban elhatárolható népessége.

Az EU19-es haplotípus eloszlásának térképe, a Semino és mtsai. közleménye alapján (ábra Gáspár R.)

A magyar nép legközelebbi – genetikai szinten igazolható – rokonai, a lengyel, az ukrán, valamint a horvát nép.

Genetikailag olyan, hogy “indoeurópai” nem létezik. Nincs “szláv” sem, csak európai, és értik ez alatt éppen a magyarságra legjellemzőbb haplotípusok

csoportjával jellemezhető népeket. A magyar nép genetikailag európai, sőt “őseurópai” (természetesen a nyelvünk is és az írásunk is az!)

- a magyar férfiak 60%-a az EU19-es haplotípus alapján – őskőkorszakbeli – ős-apa leszármazottja.

- a magyar férfiak további 13,3%-a az EU18, - 11%-a az EU7, - és 8,9%-a az EU4 ős-apa utóda.

- a magyarokból teljesen hiányzik az uráli népekhez jellemző TAT (EU13, EU14) gén.

“A recens minták azt mutatják, hogy 132 magyarországi és 99 székelyföldi férfitől, valamint ugyanolyan 113, illetve 84 nőtől nyert minta összetétele nem különbözik egymástól, és valamennyiüknek jó kilenctizede az európai őslakosságéval egyezik meg.

Ezek alapján a székely és magyar nem különbözik egymástól.

Tehát megállapítható, hogy az úgynevezett honfoglalók csak hazatértek őseik földjére, vérrokonaik közzé.”

A magyarságnak újra kell értékelnie önmagát és önmagára kell találnia, akkor majd a múlthoz hasonlóan, mások igyekeznek felzárkózni ahhoz a kivételes tudáshoz, melyet mi képviselünk.

Munkácsy - Honfoglalás

Tudásunk a Kárpát-medencében élő népcsoport tudását illetően is kivételes.

A Kárpát-medence, illetőleg a történelmi Magyarország alakja, félbe vágott agy, mely jelképesen az illető tudást jelzi és jelenti. A földi tudást figyelembe véve, a legtehetségesebb emberek bizonyítottan azok, akik a magyarok génjeivel születnek. Genetikailag először a világon a magyarokon vizsgálták, hogy milyen adottságnak köszönhetően magaslanak ki tudásukkal, tehetségükkel más népek közül. Mindig innen kerültek ki és kerülnek ki ma is a legjobb képességű emberek. Feltette-e eddig valaki is a kérdést, hogy mivel lehet ezt megmagyarázni? Hogy annak idején oly sok kiváló magyar tudós dolgozott külföldön, de ugyanakkor Magyarországon is? Van közös ezekben a nagyságokban, ami nem lehet más mint a nyelv, az anyanyelv, mely éltető, tudatformáló rendszer, amely magyar stílussá alakítja a gondolkodást is. A magyar nyelv tárgyszerűsége, sajátos vonása, képekre, hasonlatokra épülő kifejezési mód, amelynek a gazdagsága más nyelveknél mint képszerű gondolkodás nem figyelhető meg ennyi leleményességgel. A nyelv es a szellem összefonódik, mely nagyon erősen hat gondolkodásunkra. Nem hiába mondta Bernard Shaw: „Ha ismertem volna a magyar nyelvet, sokkal mélyebben, gazdagabban tudtam volna kifejezni magamat írásaimban.” Egész Európában és a bolygó szempontjából is egyedüli és kivételes helyzetben van a magyarság.

A Kárpát-medence földrajzi elhelyezése, pontosan Európa közepe. Az égtájakat figyelembe véve, teljesen mindegy, hogy egy átutazó milyen irányból jön, és milyen irányba folytatja útját. Ezt a területet, központi helyzetéből adódóan, mindenképpen érintenie kell. Vagyis mi jelentjük Európa közepét és nem Brüsszel. Nekünk nincs miért, az ún. Európához felzárkózni. A múlt és a jelenkori történelem azt bizonyítja, hogy mindig idegen népeknek volt és van szüksége erre a területre, az itt lévő tudásra és nem fordítva.

A NASA kiadásában megjelent “GAIA elmélet” című munka írja, hogy földünk, élőlény, melynek a szív csakrája, a Kárpát-medencében található. A Föld 7 energetikai központja közül, Pilisben található a Föld szív csakrája. A kozmoszból ideérkezik az energia, melyet a szív csakra (valóban szív formájában) továbbít és pumpál szét a Föld egész területére. Igaz, tudja ezt minden ősi magas kultúrával rendelkező nép is, központja Dobogókőnek, mely a szakrális beavatás központja. A középkorban a Pilis olyan védett és zárt területi rendszert alkotott, melyben idegen be nem hatolhatott, a bejárás tiltva volt. A nepáli papok 2005-ben kijelentették, hogy minden nap imádkoznak a Földért. Most vajúdik a Föld és a Kárpát-medencében szüli a jövőt. A nepáli Fehér Királyi Kolostor vezetője a magyarországi tartózkodása idején így szólt a magyarokhoz:

“Önök, magyarok elképzelni se tudják, milyen büszkék lehetnek nemzetükre, magyarságukra. Mi biztosan tudjuk, hogy a világ szellemi, lelki

és spirituális megújódása, az Önök országából fog elindulni. A világ szív csakrája az Önök országában, a Pilisben található. Ez a spirituális megújódás már megindult önöknél...”

A Dalai Láma üzenete a magyarokhoz:

“Magyarok! Bár népük nagy múltra tekint vissza, a szabadság és a demokrácia terén még fiatalnak számítanak. A lehetőség mindazonáltal eljött az Önök számára, hogy kibontakoztassák képességeiket és megmutassák a világnak szellemüket, kezdeményező képességüket.

Ehhez azonban az önbizalom elengedhetetlen. Éppen azért akár milyen nehéz is, bármilyen akadállyal, nehézséggel néznek szembe, nem szabad, hogy elveszítsék a reményt és az elhivatottságukat. Bizakodóknak kell maradniuk! Egy tibeti mondás úgy tartja: A kudarc a próbálkozást jelenti. Biztos vagyok abban, hogy egy ilyen nagy múltú nemzet fényes jövő előtt áll! Kérem, dolgozzanak továbbra is keményen és távlatokban gondolkodjanak! Tartsák szem előtt azokat a nemes célokat, amelyek a közös érdekeket szolgálják. Az emberek sokszor – és ez a politikusokra különösen igaz – elvesznek az apró részletekben. Ez nem helyes. Gondolkodjanak távlatokban. A magyarságnak újra kell értékelnie magát és önmagára kell találnia.

Ez az én tanácsom. Köszönöm”

Bízzunk magunkban és abban, hogy “megtáltosodni” kizárólag táltos nemzet tud. Táltos nemzetről csak a magyarság beszélhet. Merjünk végre nagyok lenni, lelkeségünkkel, hitünkkel, igaz magyarságunkkal, büszke fővel őseink kitaposott útját járni.

Őseink tudták pontosan, hogy népünknek, miért pont ezt a területet választották élő és lakóhelyül. A jelenleginél jobban kellene megbecsülnünk azt a szent helyet, melyért őseink vére értünk hullott és melynek gazdagsága – születésünk okán – a számunkra ma természetes.

Ha eddig még nem tetted meg, mostantól értékeld más szemmel azt a területet, a Kárpát-medencét, melyet szülőföldként tisztelsz.

A magyarságnak újra kell értékelnie önmagát és önmagára kell találnia, akkor majd a múlthoz hasonlóan, mások igyekeznek felzárkózni ahhoz a kivételes tudáshoz, melyet mi képviselünk.

1. BEVEZETÉS. ERDÉLY.

**“Ősz nem sodort még annyi árva lombot
annyi riadt szót: “Minden összeomlott”
Nappal kószáltam éjjel nem pihentem,
vasárnap reggel a hegyekre mentem.
Távol már a hó királya hódit,
az ég lengette örök lobogóit.
Tekintetem szárnyat repesve bontott,
átöleltem a hullám-horizontot
s tetőit, többet száznál és ezernél -
s titokzatos szót mondtam akkor:**

ERDÉLY... “

**Tetőn
Kós Károlynak
Aprily Lajos**

Riszig tető - riszig virág -

“Erdély” (románul Transilvania vagy Ardeal, németül Siebenbürgen, latinul Transylvania vagy Transsylvania, Erdély szász nyelven Siweberjen, törökül Erdelistan) földrajzi – történeti – politikai alakulat Közép-Európában, a Kárpát-medence keleti részén, a mai Románia területén. Ma már csak történelmi hagyományai és sajátos kultúrája miatt tekinthető önállóknak.

Erdély egy név mely elsősorban földrajzi fogalmat jelöl, de jól tudjuk, hogy ennél sokkal többet jelent, mint a földrajzi, vagy történelmi lexikon egyik szócikkét. E titokzatos szó különös áthallásokat sejtet. Ha ízeltgetjük egy kicsit: Erdély népei... Erdély hegyei... Erdély kincsei... erdélyi irodalom... erdélyi mentalitás... s nem utolsó sorban, erdélyi konyha... fogalmakkal találkozunk.

Egy külföldinek azt külön meg kell magyarázni, “mert nem tudja megérteni, hogy miért van az, hogy ha bárkivel beszél Magyarországon kultúráról, akkor minden második mondatban találkozik azzal, hogy Erdély, mert valaki vagy onnan jött, vagy korábban ott élt, vagy most is ott él, de itt publikál, vagy valami ott jelent meg, de itt is fontos, vagy hogy egy várnak ott van az eredetije”. Erdély itt a Kárpát-medencében a hozzá kapcsolódó életfilozófiával, amelyben megmagyarázzuk, hogy miért jó itt nekünk Kalotaszegen, miért szeretjük ezt a helyet, ezt a szülőföldet.

Tágabb értelemben az Erdély vagy jelenkori Erdély alatt ma többnyire Románia egész nyugati részét értjük, de nem mint egységes tartományt, hanem csak mint 16 megye összességét. Ez a terület magában foglalja Belső-Erdélyt, a Pártiumot és a Bánság keleti nagyobb részét. E két utóbbi térség együtt Külső-Erdélynek is nevezhető. Szűkebb értelemben Erdély, a történelmi Erdély vagy Belső-Erdély, ennek a nagyobb területnek a középső-keleti (“ Királyhágón túli”) részét jelenti, amely az egykori Magyar Királyságon belül, bizonyos önállósággal rendelkezett. Belső- Erdély keleti felén található a Székelyföld történelmi tájegysége Itt a legnagyobb ma, a magyarok számaránya Románián belül. Hivatalos nyelv, a román.

Az első dokumentum, amely a területre vonatkozik, hivatkozik Géza által 1075-ben kibocsátott adományleveléből származik, ami Terra Ultra Silvan -ként (Ultra Silvan ad castrum: quad vocator Turda), vagyis “az erdőn túl” formában nevezi meg Erdély területét. Ugyanazon században kezdtek a területre “Partes Transsylvania” (vagy a mai írásmóddal “Transsylvaniae” írásmódon hivatkozni (Legenda Saneti Gerhardi, 12 század első felében ami“ az erdőn túli részeket”, és ezt a kifejezést használják a magyar Királyságon belül is.

A Bihari hegyek

A Hargita hegy

A latin helyett a köznyelvben az “Erdőelve” kifejezést is elterjedten használták. Ennek első dokumentálása Anonymus 12 század Krónikája (Gesta Hungarorum) amely “Erdőelv”-ként említi. Az Erdő elő, vagy régiesen Erdőelve elnevezés nem elszigetelt a mai Románia déli részén, “a Kárpátok és a Duna között lévő Bukarestet is magába foglaló terület, Muntenia magyar neve, például Havaselve (Havasföld). Őseink tehát az “elő” vagy “elve” ragokat következetesen használták, valamilyen tájegység előtt található terület megjelölésére. Az érdekes az, hogy úgy Erdély, mint Havaselve, valami előtt találhatók, tehát nem mögött. Ez óhatatlanul felveti a szemlélő helyzetének kérdését. Úgy tűnik, hogy e tájegységeket még a betelepülő magyarok nevezték el, a Kárpátok ívein kívülről szemlélve őket. Téves tehát az az elmélet, amely az Erdély földrajzi nevét a latin megnevezés fordításaként értelmezi, sokkal inkább a latint lehet a magyar fordításaként tekinteni.

A magyar elnevezést németre is lefordították, az “Überwald” (über Walt) kifejezés, számos 13. és 14. századi dokumentumaiban olvasható. Később a németek saját elnevezéssel “Siebenbürgen” (hét városnak) nevezték a területet. A román “Ardeal” név először egy 1432-ben keletkezett dokumentum (Pascu Ștefan, Voievodatul Transilvaniei, 1972 Kolozsvár) olvasható “Ardeliu” néven, ami nyilvánvalóan a magyar Erdély szóból alakult ki, és nincs köze a román “deal” (domb) elnevezéshez. (Példák hasonló átalakulásokra: Erdőd – Ardud, Egres (város) – Agruș, Enyed – Aiud, Esküllő – Aștileu, Hunyad – Huedin (Hogyin).

A történelmi Erdély egy 300-400 méterrel a tengerszint felett lévő fennsíkot, az úgynevezett Erdélyi-medencét foglalja magában, a körülötte lévő hegyvonulatokkal. Területe 57.000 km². Határai: délen a Havasalföldtől a Déli Kárpátok, keleten Moldvától és Bukovinától a Keleti Kárpátok választják el. Északon az Északkeleti Kárpátok (Máramaros Gutin hegység, Szilágyság) határolják, nyugaton az Alfölddel, délnyugaton pedig a Bánság hegyvidékekkel határos.

Az Erdélyi-medencét többek között a Maros és Szamos folyók szelik át, de innen ered az Olt folyó is. A történelmi Erdély fő bejárata nyugat felől a Király-hágó.

A jelenkori Erdélyt három nagy statisztikai – geopolitikai régióba osztják fel:

- Észak-nyugat Erdély (Észak nyugat romániai fejlesztési régió)
- Közép és Kelet Erdély (közép romániai fejlesztési régió)
- Dél-nyugat Erdély (Nyugat romániai fejlesztési régió)

A két utóbbi régió területe Dél-Erdély és Székelyföld régiókra is felosztható. Székelyföld és Észak-nyugat Erdély együtt, Észak-Erdélyt alkotja. Az Észak Erdély Dél Erdély felosztás a második világháborúban kapott politikai szerepet.

Békás szoros, és a patakocska

A Drăgan völgyzáró gát

Vlegyásza

A Fântânele völgyzáró gát

A Drăgan völgye

A Sebes Körös

Az erdélyi magyarok manapság gyakran a következő geopolitikai felosztást alkalmazzák:

- Erdély – (ezen belül Székelyföld)
- Partium
- Bánság (azaz Kelet-Bánság)

A tágabb értelemben vett Erdély kiterjedése, nyugat-kelet irányban 480 km, észak-dél irányban 400 km. Legalacsonyabb pontja Orsova mellett van (kb. 65 m tengerszint feletti magasságban), a legmagasabb pontja a Moldoveanu csúcs, a Fogarasi havasokban (Déli-Kárpátok), amely egyben Románia legmagasabb pontja (2544 m). Nyugati részén az Alföld keleti szegélye húzódik. Keletebbre az Erdélyi-szigethegység található, amely a Berettyó völgyétől a Maros völgyéig terjed. Változatos felépítésű hegyek alkotják, legmagasabb (1838 m) és talán legszebb része a mészkőből álló Bihari hegység. Az Erdélyi szigethegységtől keletre az Erdélyi-medence található, amelyet a földtörténet harmadidőszakában még tenger borított, (erre utalnak a gazdag kősó és földgáz telepek). A süllyedékes tájait a kéregmozgás és az erózió dombokká alakította. A szélén több kis medence van (például a Fogarasi-medence, a Szebeni-medence), belseje két nagyobb tájegységre osztható: a Mezőség és a Küküllőmenti dombvidék. Az Erdélyi medencét keleten és délen a Kárpátok vonulata szegélyezi, a félköríves hegyvonulatot két eltérő szakaszt, a Keleti és Déli Kárpátok alkotja. A Keleti Kárpátokat négy, földtanilag eltérő vonulat alkotja. Nyugaton (legbelül) vulkánikus hegyek vannak (például a Kelemen havasok, Görgényi havasok és a Hargita), amelyek a Kárpátok legfiatalabb hegyei. A második legöregebb vonulat kristályos kőzetekből áll (például a Radnai havasok 2303 m), Gyergyói havasok. A két külső vonulat üledékes kőzetek (mészkő, homokkő) alkotják. Ide tartozik például a Nagy Hagymás, Csiki havasok, Háromszéki havasok, Csukás, Brassói havasok, Bucsecs. Az egyes vonulatok közt tágas medencék vannak: Gyergyói-medence, Csiki medence, Brassói-medence. A Déli Kárpátok a Temes folyó völgyéig tartanak, főként kristályos kőzetekből álló, alpesi jellegű hegyek, formájuk őrzi a legutóbbi jégkorszak nyomait. (gleccser völgyek, glaciális tavak). Ide tartozik a Fogarasi-havasok, Páreng, Retyezát. Itt található a szénben gazdag Petrozsényi-medence is. A Déli – Kárpátok nyugati folytatása a Bánság-hegyvidék, amelyet alacsonyabb hegyek (1500 m alatt) alkotnak.

A terület kontinentális éghajlatú, de óceáni és mediterrán hatások is érvényesülnek. Az évi középhőmérséklet a síkságon 9-11 °C, dombvidéken 6-9 °C, a magas hegyekben 0-2 °C. A csapadék eloszlása is a domborzatnak megfelelően alakul: a hegységekben 700-1200 mm, a dombvidéken és a medencékben 500-800 mm, a síkságon 500-600 mm.

Erdély teljes területe a Duna vízgyűjtő területéhez tartozik, bár a folyók többsége a Tisza közvetítésével jut a Dunába. A Tisza Északon, a Duna Délen határfolyó. Legfontosabb folyója a Maros, amely északkelet és délnyugat irányban kettészeli az Erdélyi medencét.

Szent Anna-tó

Északon a Szamos, délkeleten az Olt, délnyugaton a Béga és a Temes, nyugaton a Körösök a legfontosabb folyók. Sok Moldvai és havasalföldi folyó is Erdélyből ered. (például Aranyos-Beszterce, Tatros, Bodza, Prahova, Zsil). Erdélyben nincsenek nagyobb területű tavak, de turisztikai szempontból jelentős a Gyilkos tó, Szent Anna tó, Medve tó.

Erdély növényvilágát az erdők jellemezték. Hajdan a nyugati határvidék területét is, kiterjedt tölgyesek, mocsári tölgyerdők borították, ezért Erdőhát volt a neve. Ahogy közeledünk a dombokhoz és hegyekhez, megkezdődik a zárt tölgyesek övezete. Itt elsősorban, a kocsányos tölgy az uralkodó, de honos a cser és a magyar tölgy is. A hegyekben a kocsánytalan tölgyfajok veszik át a főszerepet. Égtájak és a helyi domborzati viszonyok szerint a tölgyeseket bükkösök váltják fel, melyek vezérfája a bükk. Az igazi fenyves öv, a lucfenyő hazája. A lucfenyő 1800 méterig, sőt eltörpülve magasabbra is felhatol. A havasi övben 2000 m körül a terjedelmes törpe fenyvesek, borókások alkotnak áthatolhatatlan sűrűséget. Ezen túl már csak a

mohák, zuzmók világa s végül csupasz sziklák tömbjei következnek. Különleges sztyep jellegű növényzete van az erdélyi mezőségnek és sok ritka növény található, a magas hegységű lápokban. Románia szigorúan védett “Nemzeti Parkja” a Retyezát északi oldalán van.

Kilátás a Gyilkos-tóra

Az állatvilág legértékesebb tagjai, erdők környezetében élnek. A síkvidéken a tenyésztett apró vad a nyúl, fácán, fogoly, őz, dämvas és vaddisznó. Ezzel szemben, a magas hegyvidék, nagy vadállományában ma is akad a szarvason kívül, medve, farkas és hiúz is. A hiúz védett állat. A Kárpátok legmagasabban élő nemes vadja a zerge. A madárvilág legértékesebb fajtái közül több sasféle is él itt, jellegzetes madarak még a siketfajd és császármadár, melyek jelenleg is vadászhatóak. Rokonuk a nyírfajd azonban a közelmúltban erősen megritkult, ma már csak a Keleti – Kárpátok magasabb hegyvidékein fordul elő. Szigorúan védett madár.

A halak közül a nagyobb folyóvizekben és tavakban a legjelentősebb halfélék, a harcsa, a csuka, illetve a pontyfélék, de az erdélyi folyókban megtalálható a menyhal is. A magashegységi, gyors folyású patak vizek pisztrángja, a

sporthorgászok kedvence. A erdélyi folyókban és hegyi patakokban előforduló lazac félék közül a dunai galóca volt a legjelentősebb, a mértéktelen halászat és a folyóvízi faúsztatás következtében azonban állománya erősen megritkult, több folyóból el is tűnt. Ma már csak a Tiszában és néhány mellékfolyóban található meg.

A közelmúltban a tágabb értelemben vett Erdély területéről is eltűnt több állatfaj. A Bánságból, kipusztult a rákosi vipera, a madárfajok közül eltűnt a Kárpátok magas hegyvidékein élő szakálás saskeselyű, az elsősorban alföldi zónákban előforduló nagy tűzok és reznektűzok, valamint már csak őszi vonuláskor jelenik meg itt – a korábban itt költő – daru.

Az emlősfajok közül kipusztult a nyérc, de Erdély területén, a Borgói havasok Plaiv nevű magaslatán lőtték le 1762-ben az utolsó magyarországi bőlényt is. A 19-ik század végén vagy a 20-ik század elején tűnt el a Kárpátok magas hegységeiből a kőszáli kecske is. A 19-ik század végére, illetve a 20-ik század közepére a hód és a havasi mormota is kipusztult, de egy visszatelepítési program keretében sikerült mindkét fajt, újra meghonosítani.

**Kalotaszegi táj, a Kő heggyel a - Vlegyásza előtt –
Kalotaszentkirály községgel**

Havasi legelő, boglyával Kalotaszegen.

A látványos Tordai-hasadék.

“Mindenki tudja – s ezért csak ismételjük – hogy Erdély a Kárpátok ölelésében külön földrajzi egységet alkot.” Az egész kis darab föld nagyszerűen tagolt és változatos, természeti kincsekben rendkívül gazdag csodálatos őserdők vannak, szén, só, arany és vasércbányái mellett a föld rendkívüli termékeny; szinte kiapadhatatlannak látszó földgáz özönlik fel a közepén. Szabályos alakulásánál és völgyrendszerénél fogva minden egyes része könnyen összekapcsolható és egységes közlekedési rendszerbe beilleszthető. Mióta emberi művelődés van, mindig egységet alkotott, s legfeljebb egy-egy elveszett ütközet után történt meg, hogy területén egyszerre két hatalom volt az ideig-óráig úr, egyébként minden részének sorsa összefüggött az egész sorsával.

Éppen ilyen kétségtelen igazság, hogy Erdélyt, a természet Magyarországgal való életközösségre alkotta. Ezt eldönti először az a Kárpát, amely mind a két országot úgy foglalja össze, mint egy várfal a különböző bástyákat; azután az, hogy a Kárpátokon kívül természetes határ nélküli területek következnek beláthatatlan néphullámmzással, a Kárpátokon belül, egy egységes, földrajzilag megszerkesztett ország.

Folyóvizei, kivéve az Oltot, mind Magyarország felé haladnak s termékeny völgyeken át a Tisza vidékével kapcsolják össze. Zárt testében három olyan út vezet, amelyen hadak is járhatnak: a Maros, a Körös és a Szamos völgye. Ez az oka, hogy Erdély ezer év óta, így vagy úgy Magyarországhoz tartozott. Lehetett helyi önkormányzata, lehetett külön álló fejedelemség, de Magyarországgal való lelki és gazdasági közösségből, teljes életegységéből soha semmi nem hiányzott.

Erdélyt már a honfoglalás (vagy visszatérés) Árpád birodalmához csatolta. Nem csak határőrvidéke volt, hanem fellegvára, még pedig a leghatalmasabb fellegvára. Lakossága az anyaországgal egy társadalmi testet alkotott: azonos jogrendben, azonos nemesség vásárolt, adott, örökölt és nyert birtokokat; családjai magyarországi családokkal összeházasodtak; jobbágyaik szükség szerint költözködtek, alkalmazkodtak; egyszóval az élet a két területen mindig egységes volt.

Fajtára nézve három féle lakosság lakta: a magyar (ide értve a székelységet is), azután a korán betelepített szászság, végül az állandóan - az óriási szociális nyomás Kárpátokon túli vidékéről beköltözködő - s népi erejében szakadatlanul duzzadó románság. Ha azt kérdezzük, hogy Erdély sorsa a három fajta közül melyiknek kedvezett legkevésbé, határozottan azt kell felelnünk: a magyaroknak. A románság roppant igénytelen nép volt; irtózatosszociális nyomásra szívárgott át a határon túlról és ereszkedett alá lassanként a völgyekbe. A szászság megkapta gyönyörű örökrészét, ott megépítette városait, kőfallal védett templomait, szép cserép házait s egész társadalma zárt egységgel szervezkedett, kifelé védekezett, befelé intenzív polgárosodási munkát végzett. A magyarság volt az, amelyik az ország politikai vezetésének kockázatát hordozta, és szörnyű fordulatait megszenvedte. Erdély politikai sorsa pedig mindig halálos kockázatot jelentett; az anyaország vitáiba döntő szóval szolt bele s ennek mindig megvolt a maga hátulütő botja. Kétszáz esztendőn át a német-romai császárság és az iszlám ütköző állama volt s hol az egyik hol a másik dülta meg kegyetlen seregével. Ilyenkor a románság visszahúzódott a hegyek közé; különben sem volt mit venni rajta, mint ahogy a költő mondta:

**Szegény, szegény nép, árva nemzetem te
Mit vétettél, hogy így elhagytanak
Hogy isten, ördög, minden ellened van,
És életed fáján pusztítanak?
S dühös kezekkel kik tépik leginkább
Gazul, örülten a zöld ágakat?
Azok, kik eddig a fa árnyékában
Pihentek hosszú századok alatt**

**Petőfi
Élet vagy halál!**

A szászok behúzódtak a kulcsos városaikba s okos politikával kiegyeztek, vagy legalább alibit tudtak bizonyítani. Egyedül a magyarok álltak helyt s rajtuk szántott végig Basta, őket gyilkolta Mihai Viteazul, az ő vérük hullott a számtalan török-tatár büntető dúlásokra s nem utolsó sorban a testvéri fegyverek mindennél fájóbb csapásai alatt. Az erdélyi magyarság szakadatlanul gyérült, pusztult, vékonyodott, a szászság megtartotta a maga állandó keretét, két gyermek rendszerével, faja erőállapotát, csak a magyar vérzett s adta át helyét a friss népi erők teljében, a hegyekről lassan aláhúzódó románságnak. Két nagy rabló – gyilkosság vérfürdője a Horia-Cloșca-Crișan és a 48-as forradalom, ezt az arányt még kegyetlenebbül megrontotta a magyarság kárára. A magyar őslakosság kisebbségbe került s az ébredő nemzeti eszmétől sugalmaztatva, a románság kezdett igényt tartani arra a földre, amelyet a bevándorló, nagytömegű százezres románság asszonyai teleszültek.

Mikor Trianon lelkiismeretlenül feldarabolta Magyarországot, nagyobb részt adott belőle Romániának, mint amennyi öt darabra való osztás után sajátos magyar területül nekünk visszamaradt. Így kerül bele Erdély egy máról-holnapra támadt balkáni nemzetállamnak, az úgynevezett “Nagy Romániának” a testébe.

Alig kapott még állam nagyobb ajándékot a világtörténelem szeszélyes fordulataitól, mint Románia, amikor megnyerte egész Erdélyt és a Királyhágó vidékét. Ezzel a kis keleti balkán állam nemcsak szinte nagyhatalom lett, hanem, még ami ennél is fontosabb, belekerült Nyugat – Európa műveltség közösségébe. Azt ugyanis nem kell magyaráznunk, hogy Nyugat, Brassóig vagy Kézdivásárhelyig tart; túl rajta legfelsőbb Közel-Keletről, lehet beszélni. Erdélyben egy ezeréves nyugati műveltség színvonala egyenlítődt ki, egy máról-holnapra Balkán-állam, írástudatlansággal teletűzdelt színvonalával. Most mi nem azt nézzük, hogy ezzel mennyire szállt Erdély színvonala; azt állapítjuk meg: milyen rendkívüli nagyot emelkedett a régi Románia és az egész románság színvonala. A sok iskolával, egyetemmel egyszerre olyan kulturális feladatokat vett át az ország, amelyeket teljesíteni kellett, ha néha ki is fulladt az erőfeszítéstől, nem is beszélve a hatalmas épület állomány létezéséről, a kultúra, tanügy és az adminisztráció területén, valamint a közlekedési utak és különösen a vasúthálózat sűrűségét érintően. Ez nagyon erős értelmiségi megművelést jelentett; mély szántást, forgatást, a pihent és álmodó román lélek tétevényében. Az idők folyamán teméntelen - a Regátból most már tudatosan, célszerűen, jövőbe mutató titkos szervezéssel megkezdődött az ember állomány eddig nem ismert áramlása Erdélybe – románból lett értelmiségi és nagyon sok középosztálybeli román szerzett európai látókört. A magyar földbirtokok gyökeres és kegyetlen szétosztása, balkáni beállítottsággal, igen sok román parasztot földhöz juttatott; gazdasági és népjóléti szervezetek, főképpen pedig az a pénzügyi

politika, hogy a mezőgazdasági beruházásra felvett kölcsönöket szinte leírták – természetesen a magyar tőke terhére – pénzhez juttatta őket, a magyar középosztály tönkretételét, kirablását eredményezte.

A román nép öntudatát nagyon emelte az, hogy az állam maga, tulajdonképpen paraszt állam; nincs számba vehető történelmi osztálya s most alakul ki a parasztságból, egy friss középosztály; ez azonban még nem távolodott el a falutól. A történelmi – számba vehető – román osztály hiányát objektívan tükrözi a jellegzetes, kísérő, elengedhetetlen, tradicionális építmények (kastélyok, kúriák stb.) teljes hiánya egész Erdélyre vonatkoztatva.

Az 1920. június 4-ike óta eltelt idő alatt nacionalizmusa, felébresztette és nagyra növelte a román nép nemzeti büszkeségét s lényéből kimosta a passzivitásnak azokat a vonásait, amelyek dalaiból és költészetéből ismerősek előttünk. A távoli szemlélő kénytelen megállapítani, hogy a román államnak legnagyobb hibája, tisztviselőinek teljes megbízhatatlansága volt. Románia hangzatos törvényeket hozott; végrehajtásukat kegyetlen szankciókkal biztosította, azonban mikor a törvényeket a mindennapi életben valóra kellett váltani, megjelent egy egyetemes népszokás láthatatlan nemzeti intézmény: a vesztegetés. Ez lealkudta a fenyegetéseket, de lealkudta a nagyhangú ígéreteket is. A polgárokat éppen élni hagyta, különösen, ha kisebbségi volt, azért, hogy nyírhassa, fejhesse. Mint minden latin keveredésű nép, a román is, tehetséges és alkalmazkodó fajta; sok józan ésszel van megáldva, még több ravaszsággal. Vannak kiváló diplomatai; pénzügyi szakemberei, közigazgatói; nagyon kevés a becsületes ember. Romániát egy erkölcsi megújulás megmenthetné, és nagyvá tenné.

Az eltelt idő, az Erdély területén élő nemzetiségek felett sem múlt el, nyomtalanul. A szászok az elmúlt esztendőik tapasztalataiból, két nagy tanulságot merítettek. Először azt, hogy gazdasági és társadalmi szervezetük elég erős arra, hogy minden külső hatalommal és belső bomlasztással szemben megálljanak; másodsor azt, hogy a nagy német nép pártfogása, szabadalom-levelet biztosít népi érdekeiknek tekintet nélküli szolgálatára. Mind a két meggyőződés egybeesik a szász nép alaptermészetével és több mint hétszáz éves hagyományaival. Ezt tehát úgy lehet kifejezni: az idő múlásával a szászok még inkább szászok lettek, mint valaha.

Az elmúlt idő nagymértékben átalakította a magyar társadalmat is. Néhány hónap alatt elsöpörte a tisztviselői osztályt, azután elszegényítette, “földnélküli Jánosokká” tette a százados történelmi családokat, az egyetemes magyar társadalom egyik legrokonszenvesebb és legértékesebb részét. Visszaszorította a magyart mindenünnen, ahonnan csak lehetett s egy államilag szervezett nagytőke, céltudatosan proletarizálta. Nem maradt meg más, csak a magyar paraszt, a háziipar, a személyes vállalkozás, a kereskedelem kezdetleges formája s középosztályú

képződésnek csak az egyház. A Magyar egyházak és a magyar földművesek alkották az erdélyi magyarság gerincét. Ez a gerinc ép volt és erős. Ez a folyamat azonban a magyarságot, erkölcsi szempontból nemcsak átalakította, hanem valósággal újjászülte. Széttörték a magasabb társadalmi osztályok. Az egész magyarság egy társadalmi osztályt alkotott: a szenvedő, a becsületes, az igazságért küzdő emberek társadalmi osztályát. Rendkívüli erővel alakult ki a magyarság lelki egysége. Minden magyar ember, sorstárs volt: magyarsága révén létiben volt fenyegetve; a magyar ember a világon senki mástól segítséget nem várhatott, csak egy másik magyar embertől, aki őt megérti, vele együtt szenved s kezét fog, hogy a morzsákból ötezreket tápláljanak porszemekből, várat építsenek, egymást léteikkel segítsék, vagy legalább egymást vigasztalják. A sasok népe hangya-néppé vált. Ez volt az ereje, az elpusztíthatatlansága. Rájöttek a magyarok arra is, hogy nem a nagy szólamok, divatos tanácsok, ügyes kapkodások mentik meg a népet, hanem a gyökerekbe való visszahúzódás, önön léte értéktudatának felismerése és szolgálata. Rossz sors volt magyarnak lenni; mint állapotot nehéz volt elhordozni; de mihelyt misszió lett: sugárzó élethivatásképpen lehetett egész nemzedékeknek rászentelni magukat. Megtanulta a magyarság azt is, hogy külső sorsunk rajtunk kívülálló hatalmaktól függ ugyan, mert kisebbek vagyunk annál, hogy sem életünk feltételeit, magunk szabjuk meg, de belső sorsunk: maga az élet és az életnek a minősége a hatalmunkban áll s ez az egyetlen út, hogy a külső sors zordonságai és nyomorúságai fölé emelkedve egy örökkévaló igent mondjunk, örökkévaló erkölcsi életparancsokra.

Az erdélyi magyar nemzeti kisebbség kultúrájának, illetve a kultúra életképességének és jövődjének legbiztosabb és legnyilvánvalóbb bizonyysága, az erdélyi magyar irodalom. Új helyzetünknek csaknem első pillanatától fogva megérezte ezt az erdélyi magyarság életösztone, az orientálódás nehéz küzdelmében, sok biztató jelt mutatott arra nézve, hogy az erdélyi magyarság sajátos kultúrájának van joga a jövődöhoz, az élethez. Ez az erdélyi magyar lélek – hála Istennek – megérezte azt, hogy élet és halál kérdése ránézve a saját maga öntudatosítása, hogy életben maradása olyan uralkodó események statuálásától és szolgálatától függ, amelyeket nem kívülről erőszakolnak reá, hanem a saját lelkiismerete és öntudata állit eléje. Csodálatos hatalom, valósággal az egyetlen csoda a lélek világteremtője. Mert a lélek az, amely megteremti a maga világát s nem a világ az, amely lelket ad és teremti. Ismeretekben és tudományban, műalkotásokban és jogrendben, intézményekben és erkölcsi eszményekben, a lélek teremti meg a maga életének megvalósulási hálózatát; a lélek teszi a természetet önmaga tükrévé, amelyben kibontakozó vonásait diadalmasan teszi öntudatos birtokává. Pusztán a fizikai létért viaskodó lélek, akár egyéni, akár nemzeti legyen, még nem jutott oda, hogy a maga

rejtettebb, bensőbb, maradandóbb vonásainak teremtsen tükröt alkotásaiban. Ezért van az, hogy művészet és irodalom, általában magasabb szellemi kultúra, csak olyan nemzeti lélek tükrében alakulhat ki, amelyik megszomjazta és megéhezte önmagának, a fizikai létezésnél drágább javait és kitartás, nagy vágyakozással hajlik vissza a maga rejtett mélyén, életének ősforrásai felé. Mikor a lélek megsejti azt, hogy a pusztán fizikai létezés biztosítására szolgáló képességein túl, a rejtett, magasabb becsület lehetőségeinek egész végtelenségét hordozza magában, akkor támad benne az az elemi erejű vágyakozás, hogy magát igazabban, teljesen megismerje és szemlélhesse királyi gazdagságában, azokban a kincsekben, amelyik őt valóban a világ urává teszik. Ezért egy nemzet öntudatos életének leghatalmasabb tényezője mindenkor, irodalma volt és lesz. Miért a nemzeté? Azért mert az emberi lélek nem valami általános karaktertelen, hanem egyéniségek lelke, s mert a rokonszerkezetei egyéniségek, a valóságban nemzeti lélekké tömörülnek, melyeknek páratlan, pótolhatatlan, sajátos mivoltja adja meg az emberiség életének igazi gazdagságát és harmóniáját. Minden elmúlik – de az egyén és a nemzet - amelyik a lélek diadalmenetébe olvadt bele az örökkévalóságba, zengő győzedelmi himnusz elnémíthatatlan része lett!

Erdélynek sajátos lelke, élete és feladatai vannak, melyeket büntetlenül megtiporni nem lehet! Ezt a sajátosságot mint embertípust és eszményképet Bethlen Gábor eleveníti meg, akinek lelkéből szakadt alkotása az egyetlen, mely alkotásaiból még áll s hordozza mindazt, amit ez a férfi fejedelmi méltóságában alkotott, a több száz éves Bethlen Kollégiumot! Ez az örökség lélek és kultúra, láthatatlan, de erős valóságok országa, szellemi fegyverzete lelki szántóföld és szőlő, és örökké devalválhatatlan erkölcsi tőke. Boldogság és büszkeség, a magunkénak vallani ezt az örökséget, és annak vallhatjuk, mert kétségtelenül a miénk; de nagy teher, felelősség és áldozat is annak vallani, mert olyan vagyunk, amely büntetésévé válik azoknak, akik visszaélnek, vagy nem élnek vele. Az erdélyi magyarság öröksége ez. Az erdélyi magyarságnak nemcsak történeti hagyománya, nem is csak képessége és joga, hanem egyenesen létfeltétele és életparancsa az önálló szellemi élet és a sajátos kultúra. Kós Károly legfontosabb ihlető forrása az erdélyi lét, az erdélyi kultúra. Ez éltette és ösztökélte a mindennapokban, ez inspirálta az építészetben, de még a politikában is. Erről így nyilatkozott a budapesti Magyar Mérnök és Építész Egyletben tartott előadásán, 1937. január 25-én "... mert nekünk ott ez az egyetlen dolog, ami erőt és hitet adhat, hogy van egy kultúra mögöttünk, ahova tartozunk. Mert a mi életünk ott ez úgysem más, mint lassú pusztulás, és ha mi ott azt érezzük, hogy magunk vagyunk, akkor el is pusztulunk." Önálló nemcsak a román és szász kultúrával, de a magyarországi magyar kultúrával szemben is, anélkül hogy önállósága itt vagy ott ellenségeskedést jelentene. Az a kultúra, amelyet Bethlen

Gábor inaugurált Erdélyben, magában hordozza az erdélyi nemzetiségek lelki, szellemi kapcsolódásának nagyszerű gondolatát éppúgy, mint a magyarországi magyarsággal való lelki egység biztosítását, de mindegyikkel úgy akart kezét fogni, mint önálló fél, mint erdélyi magyar lélek és kultúra. Az idők megrettentően változtak, de ez az eszmény ma parancsolóbb és egyetlenebb a mi számunkra, mint valaha. Itt egy lélek szunnyad a bércek között s a folyamok völgyeiben, amely nem lehet csupán eszköze, témája vagy kölcsönraktára más lelkek életének, hanem amely a magáét éli és önmagát öntudatosan kifejezni hivatott. Bethlen Gábor fejedelmi diplomával megneemesítette azokat, akik az ő kultúreszméjének szolgálatába állottak. Ez a diploma mély értelmű szimbóluma a mi számunkra annak az igazságnak, hogy egy nemes, tehát eredeti, önálló értékes szellemi élet eszménye és feladata jutott elidegenítetlen osztályrészünkül Erdélyben.

Mostani kisebbségi helyzetünkben a kultúránk az egyetlen terület és az egyedüli létmód arra, hogy egy nemzeti autonómia, a Székelyföld autonómiájának keretén belül, nemzeti egyéniségünket és az ebben adott értékeket megtarthassuk és gyümölcsöztethessük a jövő számára. Minden e világ szerinti minősítés előtt, mikor a politikai és jogi életben becsapódtak előtte az élet ajtói, felnyílik, örök kegyelemből a titkos csodaajtó, amely utat nyit előtte a lelki nagyság, a szellemi hatalom, a kulturális növekedés és tömörülés, és a jellem dicsősége felé. A kisebbségké az a kegyelem, hogy megláthatják és beállhatnak az ember világát mozgató titkos lelki és erkölcsi erők munkájába, melyet nem látnak meg azok, akiknek, tekintetét elbűvölte a külső világ, az exkluzivitás életének lehetőségei, a politikai jogi és gazdaság uralom mómora. Aki befelé kénytelen nézni és élni, az az élet műhelyébe lát bele s megérti a zajtalanul őrlő, de biztosan őrlő láthatatlan malomkerekek munkáját.

Az erdélyi magyarság előtt éppen most, amikor kicsiny országát és népét, a kultúrában nagygyá s dicsővé tenni szándékozott nagy fejedelem alakja, mementóként ismét fölmerül előtte – kötelességünk erőltetiesen és határozottan felmutatni egyetlen életlehetőségét, mely kisebbségként nyitva áll előtte, mely szerint joga s még szentebb kötelessége. Ez az egyetlen életlehetőség igazi jövőjének és belső nagyságának kulcsa és biztosítéka: egy lelki megújulás és jellembeli megneemesedés, amely komoly és nemes szellemi kultúrában realizálja magát.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az olyan népnek, mely testi, világi, gazdasági, jogi, politikai életében szoríttatva, elsorvadással fenyegetve – a legelső és legfőbb teendő a lelkét öntudatra hozni saját szellemiségében, lelkiéletében, jellemében rejlő világteremtő hatalmakat fölszabadítani, kifejezni, ápolni, építeni, munkába állítani. Nekünk azért az erdélyi magyar kultúra - akár az ismeretlen kincs akár az irodalom és művészet, akár az egyéni és közerkölcsi jellem szempontjából,

tekintjük – nem felesleges luxus, hanem éhen haló lelkünk mindennapi kenyere, és elepedő szívünk szomját oltó élő vize.

Ez az erdélyi szellem, ugyanaz a magyar szellem, mely a Királyhágón túl élt (Erdélytől számítva). Önként értetődik, hogy a magyarságnak ezt az egységét, a nyelv, a jellem és a kultúra kötelékében azt jelenti, hogy az erdélyi magyarságnak épp úgy, mint a többi, nem magyar állami kötelékben élő magyar kisebbségnek, új helyzetében is magyarnak kell lennie nyelvben, jellemben és kultúrában s a történelmi egység és közösség öntudatában, minden magyar egy, akármelyik államnak legyen is a polgára.

Az, amire a mi magyar lelkünknek szüksége van, nem más, mint öntudatára jutni különös erdélyi hivatásunknak és azt magyar lélekkel betölteni. Ez a hivatás, történelmi örökségünk s csak más viszonyok között kell, azt betöltenünk, de nem más lélekkel és nem más értelemben.

Erdély a nyugati és keleti kultúra és szellem találkozáspontján áll. Mind a kettővel van rokonsága és kapcsolata, de mind a kettővel szemben van védeni valója is. A Kelethez ősi származása lelkületének és jellemének eredeti alapszövedéke köti. Keletről hozta szabadság szeretetét, férfias egyéniségét, magabiztosságát, nagyra törését, igazságszeretetét és főleg nyelvét, mely lelkinak társtalan tükre, Európában, viszont a Nyugattól kapta keresztény kultúráját, társadalmi életének rendjét. A Kelet ellen nyugati keresztény kultúráját, a Nyugat ellen nemzeti jellegét kellett védenie. És mind a két feladatra kicsiny és elégtelen önmagában, a fizikai hatalmak fegyvereivel szemben, melyek megsemmisítésére törtek. Az erdélyi magyarságnak, hogy nemzeti jellegét és keresztény kultúráját megtarthassa, ennek a nagy hivatásnak létjében fordított arányú kicsiny lehetőségek állottak rendelkezésére a földiekben: vagyonban és fegyverben. El kellett volna vesznie, ha öntudatára nem jut, sajátos és egyetlen életlehetőségének: aki földi erőben és fegyverben szegény, ésszel és szívvel kell annak gazdagnak lennie lelkiekben, hogy létjogát megmenthesse. Aki a világ erőinek ütközőpontjába került, mint egy atomban kell az egész világot magába fogadnia és önmagában kibékítenie. A világ egy atomban: ez Erdély és az erdélyi szellem lényege. Az erdélyi magyarság problémája, ennél fogva sajátosan lelki problémává alakult. Arról szó sem lehetett, hogy a világ két fele közt, akár az egyik fölé kerekedve álljon meg, a másikkal szemben, akár a kettő között, politikai értelemben önálló maradjon. Politikailag csak az egyiknek védelme alatt álhatott volna meg másokkal szemben. Hogy ez a hatalom annak idején a török lett, az abból az említett felismerésből származott, hogy ennek a hatalomnak árnyékában mindkettővel szemben megmenthette nemzeti és kulturális szellemi javainak egészét. Sőt védelmébe vehette azoknak a testvéreinek az érdekében is, akik a túlsó hatalom karmai közt annak elvesztése veszélyben forogtak. De, az igazi kérdés ezek után

éppen az maradt, hogy az erdélyi magyarság saját magában oldja meg létkérdését lelki értelemben. Egy olyan lelki minőség kialakítása lett a sors kérdése, amely az ellentétes külső hatalmak nyomása alatt, a lelki ellenállás lehetőségét biztosítsa. A külső körülmények ugyanis saját lelkünkben is megosztást és ellentétet ébresztenek és a megmaradásnak más lehetősége nincs, mint a saját egyensúlyunk megteremtése a feszülő végletek között. Nem lehet véletlenségnak tekinteni azt a tényt, hogy a magyar történelemben Erdély a protestantizmussal együtt kezd sajátos és önálló szerepet játszani. Ez a vallásos mozgalom, amely a lélek dolgát az egyén és pedig minden egyén kegyévé tette, osztály és rangkülönbség nélkül, először adott módot arra, hogy a nép lelke maga nyilatkozzék meg a történelmében s ezzel természetesen messze kiható politikai, társadalmi és kulturális mozgalmakat is megindított. Ez a nagy szellemi átváltozás a magyar történelemben Erdélyben érte el első határozott kialakulását. Ennek oka mindenekelőtt abban a történelmi körülményben rejlik, hogy az ország nyugati és keleti része közzé, óriási pusztító ék gyanánt fűrődött a török hódítás, míg a maga árterületein mindent változóvá és bizonytalanná tett, a két egymástól elszakított országszálen, tömörödéssre kényszerítette a nemzetet. A nyugati rész a Habsburgok uralma alatt megmaradt a régi szellemben és lassanként az osztrák és katolikus Habsburg politika érdekszférája lett, elvesztvén a lehetőséget arra, hogy rajta a magyar szellem új és sajátos virágzást hajthasson, míg Erdély relatív önállóságra jutván a császár és szultán között, területén a magyar szellem hirtelen szabad lélegzethez jutott s a kor vallásos szelleme, a protestantizmus jegyében lehetővé tette azt, hogy ennek a nemzeti szellemnek szélesebb és eddig rejtett lehetőségei nyilvánuljanak meg. Erdélynek ez az önállósága csak relatív volt. Politikai tekintetben a török császárság érdekszférájába tartozott és tudjuk, hogy milyen áron és milyen nehézségekkel tudta, úgy-ahogy megőrizni, ezt a sokszor igazán csak látszólagos autonómiáját. Azonban mégis nagykülönbség volt a Habsburg uralom és a török fennhatóság között. És ez a különbség éppen az erdélyi magyar szellemiség kialakulására nézve fontos. A török uralom nem volt elég szervezett és kulturált abban a tekintetben, hogy jogara alatti magyarság lelkének meghódítására tört volna. Az akkori Habsburg politika teljes céltudatossággal törekedett arra, hogy a magyarságot a vallásán keresztül elnemzettelenítse, és az összbirodalom német nyelvű és szellemű kultúrközösségébe teljesen beolvassza. Röviden: a magyarság lelkére pályázott. Ezt megmutatta Erdélyben is, azokban az időközökben, amikor átmenetileg alkalma nyílt rá. A töröknek hódolat és adó kellett, a lelket nem mérlegelte és nem tartotta fontosnak. És így történt, hogy a relatív autonómia Erdélyben teljes lelki függetlenség vált lehetségessé a fejedelemség keretében s ezzel lehetővé vált egy szellemi kulturális, nemzetpolitikai korrekció megszületése, melyben az Erdélyiség sajátossága keresendő.

A Martinuzzi még egészen politikai erőfeszítéseiben, éppen mert ez a szellemi korrekció hiányzott belőlük, csödöt mondott a magyar jövőrd Erdély általi megmentésének lelke, de mégis megadatott általa egy keret és irány, melyet tartalommal és jelentéssel a református fejedelmek: Bocskai István és Bethlen Gábor töltöttek meg.

E két lángelme tulajdonképpen minden, olykor (főleg Bethlennél) bonyolultnak és titokzatosnak látszó törekvése, a magyarok nemzeti egységének, függetlenségének, jövőrdjének megmentése volt. Ez az eredő vezet a szellemi értékek magasra becsüléséből, az arisztokrata Bocskaiban, a hajdúság demokratikus megbecsülésére s általában ez szüli az erdélyi demokráciát, amely az emberi jogoknak a szellemi értékek alapján való kiterjesztésében nyilatkozik meg. Igazi demokrácia, ezért például Bethlen Gábornak az a tette, hogy a papságot egyetemesen és utódaikban megnemesítette. Ez az eredő mutatkozik meg abban, hogy a mindig egyetemességre törekvő Bethlen, Bod Péter, Apáczai, Kőrösi Csoma, Bólyai Farkas, a legközelebbi, kicsiny feladatok iránti hűségben és szeretetben ragyognak a "legszebben". Ugyanez az eredő nyilvánul meg ugyanezeknek a lelkeknek, abban a sajátos, majdnem rezignált megnyugvásában, melybe pedig sokszor vakmerő nagyratörésből érkeznek meg. Milyen tipikusan egyensúlyozott lelkek még csalódásaikban is, az a Bethlen Gábor, ki Gusztáv Adolffal a Kelet és Nyugat uralmán álmódott osztozkodást, de bölcs békekötésben a magyar koronát is leteszi fejéről; Apáczai, aki a nyugat-európai színvonalú magyar akadémiaért lágol, de csendesen dolgozik a kolozsvári iskola nebulói közt; Kőrösi Csoma, aki az ősz haza fantomja után fut, de megtört szívvel és lankadatlanul rója a tibeti nyelvtan sorait; Bólyai Farkas, aki húsz évszázad matematikusait akarja egy csapásra felülmúlni, de egész odaadással ápolja kertészetét és építi a csempe kályhákat a nagyságos uraknak; Kemény Zsigmond, aki államférfiúi becsvágyának romjain, hideg művészetével analizálja a szenvedélyek túlzásaiból kirobbanó végzet tragikumait.

Mindezek mutatják, hogy az erdélyi magyar szellemben a nagyság és kicsiség, a fontosság és jelentéktelenség ellentétes tudata ötvöződik sajátos egyensúlllyá, melyből egy uralkodó meggyőződés és intés sugárzik mireánk: kicsiny nemzetek és nemzeti kisebbségek egyetlen fölfelé vivő útja a lelki egyensúlyozottság, a szellemi értékesség, a kultusz nagyság. Jövőrdnk kiválóan szellemi és erkölcsi feltételektől függ, s sorsunk azon fordul meg, mennyire tudjuk bebizonyítani az egyetemes európai kultúrába kapcsolódva, sajátos, magyar értékeinket, azt, hogy világrelációban is magas rendű életünk van.

Az erdélyi magyar szellem arra van hivatva, hogy kicsiny lehetőségek között, nagy erőfeszítéssel, egyetemesen, emberi szellemé legyen. Erdély legkiválóbb fiai mindig érezték, hogy olyan magaslatokra kell emelkedniük és emelniük népüket,

honnan ők is megláthassák a nyugati kultúra palotáinak és bástyáinak ormait, ott őket is megláthassák onnan azok, akik az emberi szellem haladásának határvonalát figyelik.

A fentiekre reflektálva, mindenek előtt a magunk számára kötelességünk megismerni és tisztán látni nemzetünk múltját úgy, ahogy az volt. A magyar történelemtudomány ehhez mennyiségében és “minőségében”, egyaránt kitűnő anyagot szolgáltat, amelybe az igazság szenvedélyével kell elmerülnünk. Nézzünk szembe azzal a nagy kérdéssel, hogy nemzetünk történetének tragikus Augsburgot, Muhit, Mohácsot, Majtényt, Trianont, miféle belső a nemzeti lélekben és jellemben rejlő és abból a társadalomba és államba kiható és szétterjedő okok, magyarázzák?

Mindazonáltal a nemzet bűneivel való tisztába jövésnek csak egy célja lehet: hogy kiemelkedjék és bizonyossá legyen az a maradandó érték, amelyet a nemzeti jellem, mint a történelem főtényezője bír és képvisel. Amilyen tanulságos ránk nézve a tragédiákat okozó, bűnökkel való leszámolás, még sokkal tanulságosabb annak a belső életerőnek a vizsgálása, amely azzal a nemzettel képviseltetve egy Szent István, IV Béla, Bethlen Gábor, Széchenyi István által – bukásából felemelkedett, saját leckéjének tanulságából levonta és új élethez fogott. Éppen ez az életerő rejt magában a történetírás számára azokat az értékeket, amelyek a nemzeti hivatásának és kötelességének öntudatát megadják és biztosítják.

Erdély a Kárpát-medencében

Reánk nézve különösen nagy jelentősége van Erdély történeti tanulmányozásának és objektív tisztázásának. Nem mehetünk el megjegyzések nélkül, egyes történészeink, olyan “írássos” megállapításai mellett, hogy kollegáink (Lăcrănjean, Coja et company) tévednek. Pedig nagyon is jól tudják ezek a történészek, hogy egyáltalán nem tévednek a “kollegák” hanem folytatják tovább a történelemhamisítást, a legmagasabb “hőfokon” kultiválják, Mária Terézia, megállapítását” A történelemírás mindig is politika volt és az is marad”. Ez folyik napjainkban, amit a média élőben és írásban is propagál, ezt tanítják a didaktika minden színvonalán, s ami nem csak történelmi éneket, hanem már műszaki beállítottságot is felháborítja.

Keresni kell, az erdélyi szellem tulajdonképpen történeti alkotó vonásait, kifejlődését, örökségét; tisztázni kell (például a Székely Hadosztály fegyverletételét, Kratochvil hadosztályparancsnok kijelentése nyomán “Inkább az oláh, mint a kommunista”), Erdély igazi összefüggését a magyar nemzet történetével, s azokat a tanulságokat, amelyek a jelenre nézve, magyarságunk önmagára találásában, esetleg önmagának újra értékelésében, a jövőre nézve oly nagymértékben útmutatók.

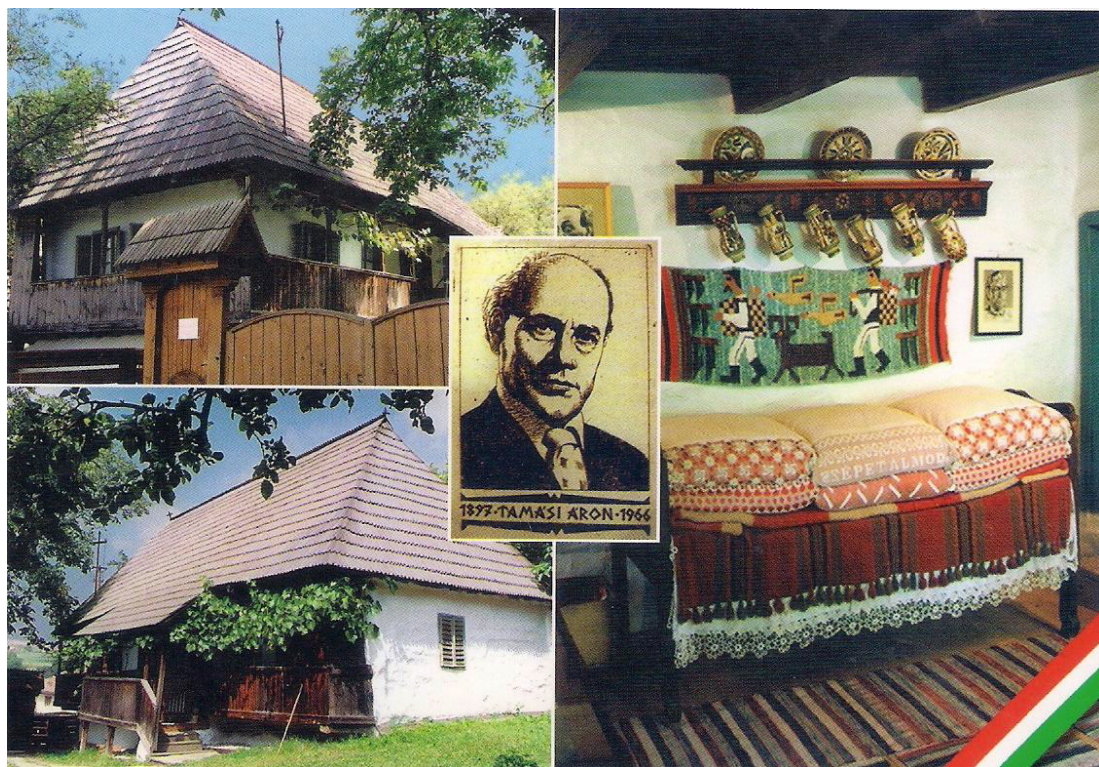
Mi nekünk Erdély? A magyarság ősi szent forrása, amely a honfoglalás óta zavartalan tisztaságában buzog. A világ egyik legtermékenyebb kultúratalaja, ahol gyönyörű hősi és költői érzések, gondolatok és álmok termettek. Erdélyben éltek és haltak a magyarság legkeményebb katonái, legmélyebb gondolkodói, legbölcsebb államférfijai és legszebb női. Erdélyben született Hollós Mátyás király, Erdélyben halt meg Petőfi Sándor, Erdélyben minden más, mint Magyarországon és minden magyarabb: a hegy, az erdő, a folyó, a várkastély, a parasztház, a beszéd, az ének, az étel, a ruha, az ember, az állat. Külföldi ember, ezeket nem képes felmérni, mert nem tudja, mi van a magyar elmékben és szívekben.

Mohács után, csak Erdély maradt meg nemzeti országnak, élén a kiüldözött, elhagyott utolsó nemzeti királlyal: Szapolyai Jánossal, az Erdélynek “jogos János király”-ával. 200 esztendőn keresztül Erdély képviselte a magyarságot: Erdély tartotta, őrizte és hódolt a magyarság ideáljaiért csak azért – ezt jegyezze meg jól a magyarországi közvélemény – csak azért, hogy dolgavégezetten, visszaadhassa Magyarországnak azt, amit Magyarország dobott el magától a mohácsi vészedelem után: a magyarság, a nemzeti eszme, a magyar impérium képviselétét.

Hogy Erdély a nehéz századokban miképpen oldotta meg, önként magára vállalt feladatát, azt illik tudnia mindenkinek!

**“Hát azt hallottad-é
akár hírbül is, hogy
én tujántúl szeretem
ezt a földet, pedig
hitván, s kinlódva
termék, de a tűz e
kerek világon itt
ég a legszebben,
s a hegyek kebelében
meghótt asszonemberek
jósága sír. S tűz van
bennem is, amit, még
világ a világ, kioltani
nem lehet, hallod-é”**

Tamási Áron

“Bizony, nem egyedülvalók vagyunk hanem valamiféle szerves egységhez tartozunk: egy családhoz, melynek a nyelvén szólunk. Ennek a családnak országföldje van, s ha most kevesebb is, mint nagy bűnök előtt, annál édesebb ez a föld. Történelme van, mely gyakran szerencsétlen volt is, de hősi volt és önzetlenségében költők tollára méltó. Irodalma van, mely nyelvi társtalanságában a mesék pazar színeiben lüktet. Halottai vannak, kiknek a neve nem számadat, hanem csillagok a föld alatti égen. Élő népe van, mely munkával és az erkölcsi érzék örökségével keresi a boldogulás útját, amelyek nem a zsványoké, hanem a jövőndőé.”

Tamási Áron

“Nekünk hazánk a Kárpát-medence”, bárhol élünk is benne, akármilyen többséggel, vagy kisebbséggel együtt is lakjuk, és kötelességünk, hogy otthon legyünk benne. Nem gyűlölködve, hanem józan reménységgel, húzós dolgainkban, ha kell nemzetben, ha kell éppen annak az utódállamnak az állampolgáraként gondolkodva, amelyben éppen otthon vagyunk, okosan politizálva is, olyan nyugalommal, mint aki tudja, azért van a világon, hogy vele szebb legyen ez az otthoni világ.

**2. TÉNYEK, EPIZÓDOK, SZEMELVÉNYEK
AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG
TÖRTÉNELMÉBŐL,
AMIT ILLIK TUDNI, VALAMINT
MINDENKINEK EMLÉKEZNI
REÁ ÉS EMLÉKEZTETNI!**

**“Epévé változzék a víz mit lenyelek,
ha téged elfelejtelek!
Nyelvemen izzó vasszeget
üssenek át,
mikor nem téged emleget!
Húnyjon ki két szemem világa,
mikor nem rád tekint,
népem, te szent, te kárhozott, te drága”**

**Dsida Jenő
Psalmus Hungaricus**

Mátyás Király szobra Kolozsvár. 1902 (Fadrusz János)

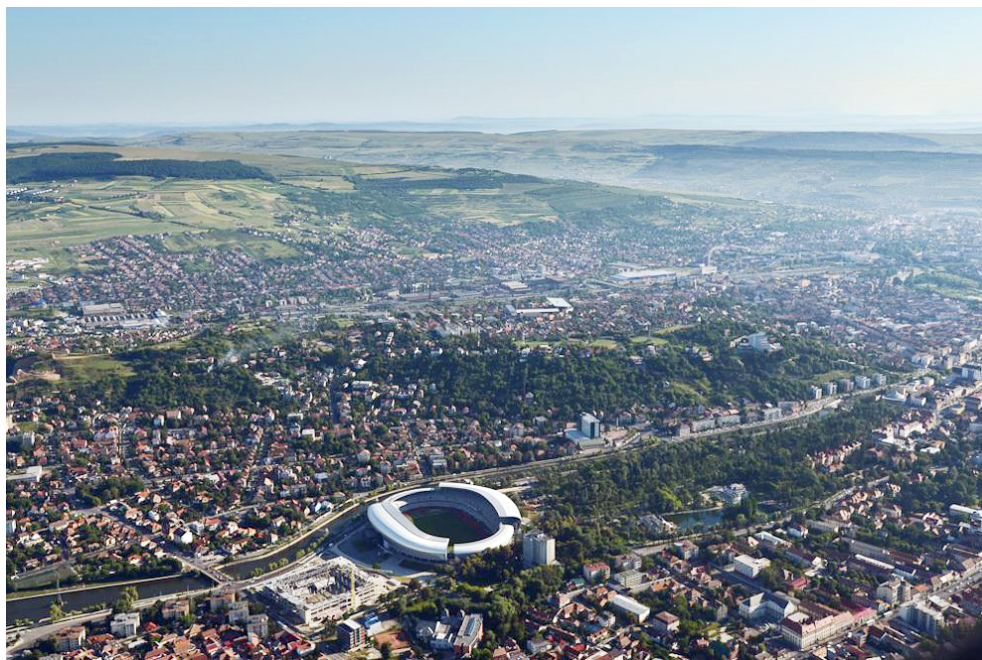
Bevezetesként, nagy általánosságban feltétlenül meg kell említeni, hogy a tények, epizódok, szemelvényekben az erdélyi magyarság történelmével azért foglalkozunk, hogy a magyar történetírás máig gyűjtött ereje szerint megközelítsük a történelmi valóságot, a valóságos múltat tükrözve, amelyben Erdély története mint a Duna-táji társadalmi – gazdasági fejlődés saját problémájaként jelenik meg. Ugyan akkor, azért is, hogy leszögezzük mennyire oktalannak – és tudománytalannak – tartjuk a régebbi, újabb és legújabb román nacionalista történetírás tételét – formuláját, amelyet ilyenképpen lehet összefoglalni: szomszédaink 2000 (vagy ha úgy tetszik 2050) éves történelmi joga az – úgymond – “három román országra”.

Az ősidőktől fogva, vagy legalábbis Burebista úgynevezett “független és centralizált állama” óta, évezredekken át mindig létező “három román ország” tézise, 1918-ban azután végre forma szerint is egyesülő “három román föld” tétele, pedig más fogalmazásban így szól: Erdély sohasem tartozott Magyarországhoz, mindig különálló ország, külön politikai képlet volt – kivéve, 1848-49-nek másfél esztendejét, valamint a dualizmusnak 1867-1918-ig terjedő időszakát. Ezek a “kivételek” Magyarország és Erdély unióját, egységét ante oculos demonstráló időszakok szükségképpen speciális kezelést igényelnek a “három román föld” mindenkorú létét és összetartozását valló – hangoztató történészek részéről. A sajátos kezelési módnak az alaptónusa nem lehet más mint a mondott korszakok magyar politikájának a hiperkritikája. Ez a túlhajtott bírálat kiváltképpen a magyar 1848-49 évi forradalom és szabadságharc megítélésében sodor el egyes történelem hamisítókát sikamlós ingoványokra – hogy 1918-19 évi forradalmaink tárgyalásáról most ne is beszéljünk.

A román nép etnogenezisének, létrejöttének a tárgyalását mellőzzük Erdély történelmében mivel a román nép nem Erdélyben született meg, hanem már néppé alakulva vándorolt be Erdély területére. A román etnogenezis a szlávoknak a balkánra 600 körül történt költözéséből, valahol a 10-ik századig tartó folyamat volt, mindenesetre “Vlach” nevükön először 976-ban említik őket Macedóniában. Erdélyben 1200 körül tűnnek fel írott forrásokban, azelőttől sem kétségtelenül azonosítható régészeti leletekből, sem kétségtelenül, tőlük származó földrajzi nevekből nem értesülünk, erdélyi jelenlétükről. Ez persze nem jelenti azt, hogy jóval hamarabb nem látogatták volna meg a Déli – Kárpátok legelőit.

A román nép erdélyi betelepülésének és térfoglalásának megvilágítása kétségtelenül az erdélyi román népiségtörténetnek magyar szempontból egyik legfontosabb fejezete, mert alapvető kérdésekre ad feleletet: honnan, mikor, és hogyan került Erdély földjére a román népelem, milyen okok teheték lehetővé a betelepülést s milyen következményekkel járt a románság itteni térfoglalása. Erre a kutatásra a hitelt érdemlő történeti bizonyítékokban hiányos kontinuitás

(folytonosság) elmélet mind inkább célzatos hangoztatása ösztönözte a magyar történettudományt, ma azonban – a kontinuitás elmélet tudományos cáfolatával – kötelessége is a románság erdélyi kezdeteinek tárgyilagos bemutatása, levéltárainak ilyen szempontból való beható átvizsgálása s a napfényre kerülő s már kiadott történeti forrásanyag módszeres rendezése és feldolgozása. A kérdés lényege egyébként az, hogy a kontinuitás elmélet elvetésével, a ma rendelkezésünkre álló forrásanyag értelmében, a románság erdélyi jelentkezésének időpontja a középkor végére tolódik ki, térfoglalása csak a középkor legvégén ölt nagyobb méreteket, e térfoglalás jelentékeny része meg éppen az újkorra esik. Sajnos az újjabb-kori román betelepülés kérdésének forrásanyaga ma még távolról sem annyira felderített, mint a középkori betelepülésé s ezért kell e kérdésről olyan vázlatos formában beszélni. De bármennyire is vázlatos e kép, mégis alapvető jelenségeket figyelhetünk meg és olyan összefüggőségekre mutathatunk rá, amelyek a román népiségtörténet újjabb-kori erdélyi jelenségeinek végleges tisztázásához hozzásegíthetnek.

Kolozsvár 2014

Az újjabb-kori betelepülés okait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy ennek vannak egyrészt magából Erdély történetéből megérthető, másrészt rajta kívül eső okai. A betelepülés egyik legfőbb oka a lakosság pusztulása volt. Már a középkori

kun és tatár betörések, parasztmozgalmak, pestisek sem kímélték meg Erdély magyar lakosságát. A függetlenségét biztosítani akaró erdélyi fejedelemség végleges megszilárdulásának korát, a 17. század fordulóját meg éppen Mihály vajda és Basta kíméletlen harcai vezetik be. A Bástával betörő zsoldos had a megfélemlítés célzatával, de céltalanul is kegyetlenül pusztított urat és parasztot. Mivel a hadak útja a forgalmasabb utak mentén vezetett el, e pusztítások elsősorban az itt megtelepedett magyar lakosságot érték. Nagyon sok magyar település sirját ásta meg ez a kíméletlen korszak. Hogy csak közvetlen közelünkben is mekkora lehetett e pusztulás, abból ízelítőt ad az egyik ekkor elpusztított kalotaszegi magyar község, Vársza veszedelméről fennmaradt egykori feljegyzés. A magyarvalkói református pap, Bányai András 1605-ben így írta le Vársza pusztulását: “Valami német muskétás vitézkedő császár ember nagy tábort hozván a rác és német nemzeti hadakból Vásza ellen, hol Kende uramék és Vajda uramék nagy bátorságban valának, és tének nagy dülást az helyben, elannyira, hogy kő kövön nem maradna és ember is életben nem hagyaték. Szegény orthodoxa (= református) ecclesiának ekkora csapással sújtaték Istennek a helyen letelepedett nyája közt, ama kegyetlen spaniolus Basta nevű ember által – kit verjen meg az isten.” Ez a Magyarvalkón túl fekvő kicsiny község sohasem heverte ki a pusztulást. Esetleg még életben maradt magyar lakói alighanem Magyarvalkóra húzódtak vissza, vagy a közeli falvakban széledtek el. Az elpusztult falu mellett a kalotaszentkirályi, zentelki és a magyarvalkói magyarság között megerősödött egy román falu Nagykalota. Köztük elrománosodott a középkorban még a magyar Bökény és Incel, ez utóbbinak a helynevek tanúsága szerint 1439-ben még jelentős magyar helynek kellett lennie. Mikor folyt le e népességtörténeti változás, pontosan nem tudjuk, de kétségtelen, hogy a Basta-féle pusztítás irtotta ki Vásza lakosságát. Ha az oklevelek tanúsága szerint egy ideig hihetőleg románokkal újratelepítve még tengette is életét, nemsokára nyomtalanul eltűnt az őt körülvevő havasalji románság tengerében. Ma, Magyarvalkó határában egyetlen helynév őrzi emlékét.

Ha Kalotaszeg egyik félreeső falujában ilyen pusztítást vitt véghez a Basta korszak, mennyivel inkább ki voltak téve a pusztításnak Kalotaszeg központi fekvésű falvai, azok a községek amelyek Sebesvártól kezdődve Gyaluig a hadak országútjába estek. Már e korban megkezdődhetett Bánffyhunyard közelében egy magyar község, Remete pusztulása; ez is a 17. század folyamán tűnt el a kalotaszegi magyar faluk sorából, most Bánffyhunyard határában egy pusztta helyet neveznek így. Kalotaszeg másik vidékén, a Nádas mentén is e tájt, vagy később a 17. század folyamán pusztulhatott el Méra közelében lévő Andrásháza és a Bács meg Szucság között fekvő Boc. Andrásháza újabban mint Mérához tartozó település megint erőre kapott, önálló községgé azonban sohasem fejlődött.

Természetesen nemcsak magyar községeket pusztított el a Basta-had, a pestis és az inség, hanem szász községeket is. A mezőségi Szászcansen 1601-ben Apafi Farkas és Mihály tizenegy jobbágyot vetett zálogba, tizennégy évvel később (1615) azonban a falu már pusztán állt. A szász lakosság kipusztulása tehát kétségtelenül 1604-1615 között, alighanem Basta korszak idején történt. A falu azonban nem maradt pusztán. Az Erdélyi Múzeumban a br. Huszár-család levéltárában fennmaradt 1640-ből egy oklevél, amelyet I Rákóczi György, Apafi Györgyné Petki Barbara számára Szászcens árendájának elengedéséről állított ki. Ez az oklevél elmondja, hogy a régi időben e falut szászok lakták de “az is a disturbiumban (zavargásokban) elpusztulván, utána, holmi moldvai és havasalföldi bujdosó oláhok telepedtek helyekbe”. Az újonnan jöttek olyan szegények voltak, hogy éppen semmijük sem volt, szolgálni sem szolgáltak, az Apafinak mindössze három-három rókabőrt adtak esztendőként. Éppen ezért elrendelte a fejedelem, hogy a lakosokat sem tizedadásra, sem a tized váltságát jelentő árenda megfizetésére ne kényszerítsék.

Ez az oklevél egy pillanatra fénysugárt vet a 17. század elején elpusztult és újrateleplő Erdély népesedéspolitikájára is. A kipusztult földműves őslakosság helyett, a bevándorló románság nincstelenjei foglalják el, s a birtokosok csekély szolgáltatásokkal, kedvezményekkel igyekeznek megtelepülésre bírni a lakosságot.

De nemcsak az elpusztult falvakba telepített románokat a birtokos nemesség, hanem e tájt egészen új román települések is keletkeztek. Egy ugyancsak 1640-ből való vallatásban például több tanú vallja, hogy “Küküllő vármegyében Fölső Bunon alól az Küküllő mellett... falu nem volt annakelőtte, valameddig az Bethlen Farkas nem kezdé azokat az oláhokat telepíteni, hanem nagy berek és kaszáló rét vala az az hely Fölső Bunhoz való”. Ez újonnan alakult román falut nyilván kisebb terjedelménél fogva Kis Bunnak hívták. A vallók elmondták azt is, hogy a letelepedett románok “az háborús időben, még Bethlen Farkas idejében elszöktek onnan s uruk azután kerestette és szállította őket vissza, kit kit ammonat úgy hozatta haza és szállította őket oda”. Ebből is látszik, hogy a még helyhez nem szokott, véglegesen meg nem települt románság mindig mozgolódott s a zavaros időkben részint kényszerből, részint kóborlási vágyból otthagyták a csak imént feltört földet és az alighogy felépült házat vagy kumbát. Állandóan jövő, menő románokkal volt tele Erdély. Hiába igyekeztek a birtokosok kezeslevelekkel megkötni e nyugtalan népelemet, az ilyen kezeslevelek legtöbbször írott malaszt maradt: a román zsellér vagy jobbágy szökött, ha akart, s ha tudott. A románság egymást segítette a szökésben, sokszor 3 kezességgel lekötött kezesével vagy kezesével együtt szökött el. Egy jóval későbbi (1773) vallatás alkalmából, az egyik szászkerédi román zsellér Rad Dumitru vallomása jellemzi legvelősebben a helyzetet: “Természete az oláh nemzetnek egymást az elszökésre segíteni”. A 17. század elejének pusztításai után a mintegy

félszázadnyi viszonylagos csend tehát a tömeges román betelepülés időszaka. A hanyatló önálló erdélyi fejedelemség utolsó évtizedeiben megint újabb pusztulások seprík végig Erdélyt. Ezek közül II Rákóczi György lengyelországi hadjárata nyomában Erdélyre küldött török és tatár bosszuló hadak, később pedig a 18. század elején a kuruc-labanc pusztítások tették a legtöbbet a magyar lakosság fogyasztásában. E pusztítás nagyságát megint csak akkor lehet jobban szemléltetni, ha Kalotaszeg közelébe, mint területre irányítjuk a figyelmet. Egyik históriásének-írónk Kőröspataki B. János például, Erdélynek és Magyarországnak szörnyű romlásáról és az népeknek rabságba viteléről való rövid históriájában leírja Kalotaszeg pusztulását is, Gyalu és Bánffyhunad pusztulását emeli ki, de máshonnan tudjuk, hogy ugyanakkor elpusztult Kőrösfő és hihetőleg még több kalotaszegi község is. Alighanem igaza van Kőröspatakinak, aki valóban röviden így foglalja össze a terület pusztulását:

Együtt veszel véle te is Kalotaszeg,
Kiben az ifjúság volt mint virágsereg,
Belőled elvitt nép mostan csak kesereg
Kinek étek-ituk az keserű méreg...

A második nagyobb pusztulás a századeleji első után megpecsételte néhány kalotaszegi magyar község sorsát. Ekkor apadt meg a kalotaszegi községek magyar lakossága, ekkor s a rákövetkező kuruc korszakban pusztulhatott el véglegesen a már előbb emlegetett Bánffyhunad melletti Remete is. A távolabb eső falvak magyar lakossága ekkor kezd a rosszabb földű, hegyesebb, erdősebb területekről a völgyek felé húzódni, helyükbe a havasalji román falvak lakói, illetőleg a havasi román pásztorok nyomulnak. Így néptelenedik el és a 18. század végéig el is románosodik, egy kalotaszegi árpádkori magyar település Deréte is. A ma már teljesen román faluban azonban még most is megmutatják az érdeklődőnek a “magyar” (= református) templom helyét.

Az egészében elpusztult vagy megfogyatkozott községek mellett a többi kalotaszegi falu is szenvedett e válságos században. Sok község lakói panaszkodhattak volna el azt, amit 1798-ban a bábonyiak mondanak földesurukhoz, gr. Vas Sámuelhez írt kérvényükben: “Az veszedelmes, gonosz időkben s az országnak sok viszontagságaiban és változásaiban helységükkel együtt sok sok magyar helység és eklézsia pusztult el, de a kevesen megmaradtak hazajöttek, új életet kezdtek, itt-ott újra megszorodtak. A pusztulás azonban nagyobb volt s a már ott lévő románság jobban gyarapodott hogysem a magyarság felvehette volna vele számban a versenyt. Különben is a 17. század utóján a pillanatnyi számbeli erőrekapás megtorpant az

újabb viszontagságok és veszedelmek jöttén. Ez jórészen a 17. század végi és a 18. század eleji kuruc-labanc veszedelem és a pestis volt. Amit az egymás párthíveit vagyonában, jobbágyaiban is pusztító kuruc és labanc megkímél, megtizedeli, megötödöli, harmadolja vagy másodolja a pestis. A betelepülő románság előtt tehát a 17. és a 18. században a törökkel, tatárral, Bástával és havasalföldi románnal együtt versenyre a kuruc-labanc és pestis pusztulások vágnak utat. A pestis pusztulásaitól is elsősorban a hadak útjaiban lakó magyarság szenved. Ennek a vésznek arányaira nézve csak néhány Kolozs-megyei adatot lehet felsorolni az 1711 körüli pestisről: Visán 292, Alsó-Szováton 229, Faragón 173, Tancson 170, Pusztakamaráson 170, Szováton 144 és Kisfűlpüsön 148 ember esett e pusztításnak áldozatául. Ez pedig azt jelenti, hogy a fenti, jobbára magyar községek lakosságának négyötöde, háromnegyede elpusztult. Hogy ez milyen hatással lehetett aztán népiség kicserélődése terén, arra nézve jellemző adatot lehet idézni éppen az aránylag kisebb pusztuláson átesett Szász – vagy Kisfűlpüstre vonatkozó 1772-i vallatásból. “Mivelhogy a faluból a szászok elpusztulván, a magyar ülte volt meg, a magyar is ennek utánna elpusztulván, Musnai Bán Pál templomhelyet adván az oláhságnak, az oláhság megszorodván, oláh papot hoztanak, magyar pap nem lévén ők (ti oláhok) azóta papjuknak mind vétet, mint szántóföldet adtának a falu közönséges (közös) földjéből, a miénknek (reformátusnak) pedig nem adtának mind a mai napig ... a szentandrás fordulóban az oláhok adtának a magog papjuknak, a magyarok itt is föld nélkül maradtának, sőt még a magyar eklizsiának is elvettek felét a Rósás nevezetű helyben, amelyet ma is bír az unitus oláh pap.”

A betelepülő románok erőre kapva, számbeli súlyukban megnövekedve, elbizakodva, az egyre fogyó magyar lakosság kezéből szépszerével, de erővel is kivették a földet és saját egyéni vagy közösségi céljaikra fordították. Mindez persze nem történhetett volna meg a földesúr segítsége vagy legalább is jóindulatú elnézése nélkül. Nem is történt ez másként, mert ezt a jóindulatot eleve biztosította az, hogy a birtokosoknak földjeik műveléséhez munkaerőre volt szükségük. Már pedig a betelepülő románság engedelmes és hajlítható munkaerőnek bizonyult, alkalmasabbnak, és felhasználhatóbbnak, mint a számbelileg úgy is megfogyatkozott magyar jobbágyság. A magyar nemesség bizonyos ellenszenvvel viseltetett magyar jobbágyaival szemben és előnyökben, kedvezményekben részesítette a munkát. A román jövevények iránt való rokonszenvet nagyban megnövelte az, mikor a 18. század fordulón a románság egy jó része a római egyházhoz csatlakozott. A görög katolikus románnak a más vallású magyarral szemben való megerősítése most már egyetemes katolikus egyházi érdek is. A románság erőrekapásának jellegzetes területe Gyergyó. Itt a gyergyói lapály kiszélesedő medencéjében a székely községek a 16. század végéig már mind kialakultak. A mai Gyergyó területén vannak azonban

román községek is, de ezek jobbára bent a havasok irtásain, a félreeső folyóvizek völgyeiben keletkeztek. Lenn a Maros völgyében 18. század végéig csak két román település létesült, délen Vasláb, északon meg Várhegy vagy Várhegyalja. Mindkettő a szárhegyi gr. Lázár család telepítésének az eredménye. A székely falvak maguk nem szívesen fogadták be a románságot. A románság ellen azonban csak olyan helyeken tudott védekezni a székelység, ahol a szabad székelység többségben volt. Itt, ha le is telepedett és meg is gyökeresedett a román betelepülő, utódai már elszékelyesedtek. A székelyek román voltának Nicolae Jorgától és másoktól tudományosan is bizonygatott meséje, az ilyen szórványos elszékelyesedés helytelen értelmezése és szándékos megnagyítása révén keletkezett.

“Más híradás az ún. dáko-román kontinuitás sokat vitatott elmélete, melynek nincs alapja a vita folytatására, mivel az évtizedekkel ezelőtt kifejtett magyar álláspont ellenében új tények és érvek nem merültek fel.” Egyébiránt a nemzetközi tudományosság politikailag elfogulatlan legújabb véleménynyilvánításai is, a dáko-román kontinuitás, azaz a román népnek, Traianus császár általi romai telepítéstől folytonos erdélyi jelenléte ellen szólnak. Így vélekedik az erdélyi, szász származású neves régész Kurb Horedt is, *Siebenburgen in Frühmittelalter* (Bonn 1986) c. könyvében, a magyarok, románok és szászok Erdélybe költözését a szlávok betelepülése utánra időzítve; Gottfried Schramm, freiburgi filológus professzor pedig *Frühe Schicksale der Rumanen* c. cikksorozatában (*Zeitschrift für Balkanologie* 1985-1987 évfolyamok) megállapítja, hogy az 1940-es években a magyar történészek és nyelvészek idevonatkozó művei “a vita eddigi csúcspontját jelentik. Nem látom, hogy a bevándorlási tézis az akkor előhúzottakon túlhaladott volna”. Ő maga mindenesetre hoz újat, és pedig azt a nézetet, hogy Dáciában nem maradhatott fenn latin nyelvű lakosság, sőt a Duna erősen romanizált deli partvidékének latin nyelvű lakosságát is 600 körüli szláv vándorlás mélyen, a Balkán-félsziget macedóniai és tesszáliai vidékeire sodorta, ahonnan később észak felé tértek vissza immár mint “vlach” román nép. Figyelemre méltó eredmények születtek bolgár és szerb történészek tollából is. A csatolt ábrák a fent mondottakat rögzítik, reális, történeti formában.

A dáko-román kontinuitás elméletének kezdeményezője és megfogalmazója az Erdélyi Iskola (*Școala Ardeleană*), felvilágosodás kori román kulturális mozgalom, amely azt követően alakult ki, hogy az erdélyi román ortodox egyház újra elismerte a pápa fennhatóságát és megalakították a román görög katolikus egyházat.

A római kapcsolat hatására a felvilágosodás eszméi eljutottak az erdélyi románokhoz is. A mozgalom legfontosabb központjai Balázsfalva, Nagyvárad, Lugos és Belényes voltak. A mozgalom tagjai voltak az elsők, akik történelmi és nyelvészeti érveket állítottak a románok római eredetének az igazolására. Elméletük szerint a romaiak elpusztították a dákokat, így a román nép kizárólag a rómaiak leszármazottja.

“Természetszerűleg vetődik fel a kérdés, hogy ez a viszonylag nagysugarú elterjedésű övezet (lásd a megfelelő ábrát) milyen történelmi előzmények eredménye, vagy más szóval, hol kell keresnünk azokat a vidékeket, ahol a román nép és nyelv kialakulhatott.” Nem célja, és nem is illeszkedhetik bele jelenlegi könyvünk terjedelmébe, ennek a felvetett problémának tudományos érvelések általi bizonyítása, de felsorakoztatunk ezeknek egyes végkövetkeztetéseit, hogy felhívjuk olvasóink figyelmét, vagyis maga a kontinuitás elmélete körülbelül azoknak az irodalmi eredetű mondáknak a nivóján mozog, mint például a franciák őseik Trójából származtató legenda.

Annyit azonban mégis meg kell jegyeznünk, hogy a románság eredetének problémáját legelőször nem román tudósok, hanem nyugati szerzetesek, humanisták, bizánci krónikások vetik fel.

E kérdésnek tudományos felderítése már azért is gyümölcsöző volt, mert a hivatalos román állásfoglalás szerint, amelyet néhány haladottabb felfogású kivételtől eltekintve, a román történészek és nyelvészek is magukénak vallanak, a románság az erdélyi dákok és rómaiak keveredéséből keletkezett volna. Ez az ún. kontinuitás – elmélet lényegében a reneszánsz korában keletkezett és humanista tudósok állították fel. Alkat elemei a 15. és 16. század kezdetleges történet írói szemléleteiből fakadnak s maga az elmélet azokkal együtt elavultnak tekinthető.

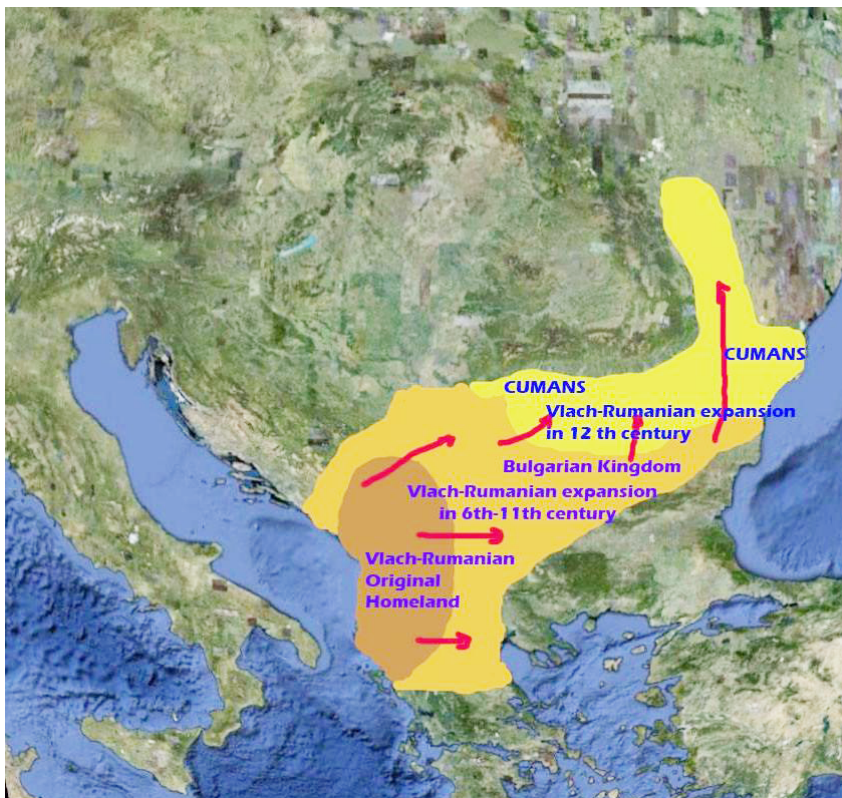
A “honnan” kérdése, mely a nemzeteket öntudatosodásuk megindulása idején annyira izgatja, maguknál a románoknál csak jó későn a 18. században merül fel, amikor a görög katolikus erdélyi román papok (pópák) a magyarországi humanizmus és felvilágosodás szellemét elsajátítva és politikai törekvéseiket történelmi mezbe öltöztetve a dáko-román nyelvészet és történetírás megalapítóivá lesznek. Ezek a tanok lényegében a humanista felfogásra támaszkodnak. Hogy a kontinuitás elmélete egyáltalán létre jöhetett, annak a humanista tudósok fejletlen s éppen ezért felületes módszerei mellett még az is okozója volt, hogy a történeti források századokon át mélyen hallgattak az erdélyi és részben a balkáni románságról. Kelet-Európa történetében még csak egy másik nép van, amely hasonlóan hosszú lappangás után

A Vlachok-Oláhok (románok) szétvándorlása dél-balkáni őshazájukból

Ferdinánd Lot, a középkor jeles ismerője írja erről: “Ce mutisme de dix siècles est impressionnant!” (“Ez a tíz évszázados némaság meggondolkoztató! Vö. Les invasions barbares et le peuplement de l’Europe. Paris.1937.282.1)

Az eltelt évszázadokat a nyelvtudomány bizonyosága szerint a vlachok szintén pásztorkodást űző albánokkal együtt a Balkán-félszigeten töltötték. Arra a kérdésre, miért nem említik legalább a bizánci történétírók a vlachokat ez alatt az idő alatt, a válasz a következő: ellentétben a népvándorlás korának fegyveresen fellépő, katonailag kitűnően megszervezett és államszervező képességgel megáldott germán és török népeivel, a vlachok nem tartoztak a népvándorlás korának honfoglaló népei közé. A pásztorkodó középkori vlachoknak voltak ugyan kezdetleges fegyvereik, de ezeket nem használta honfoglalásra, honalapításra kiszemelt területek meghódítására, hanem védekezésre, legelőinek biztosítására és az ide betolakodó idegenek megfélemlítésére. (Barbarossa kereszteseit pl. mérgezett nyilakkal támadták meg Bulgária hegyei között).

A vándorlási terület kitöltése a Vlachok által.

Az ősi vlach pásztorkodás színtere nem terjedt túl a Balkán-félsziget határain, erre a nyelvtudomány színtere számos bizonyítékot ismer, melyeknek vallomása a legteljesebb összhangban van a vlachokra vonatkozó történeti adatok útmutatásával. A vlach pásztorok ősei 500-600 éves balkáni római uralom idején, az északi latin nyelvű tartományok (Illyricum, Praevalitana, Mocsia Superior és Mocsia Inferior, Dardania, Scythia Minor stb.) területén azt az általában egységesnek felfogott közlatin nyelvet tanulták meg, amely a Birodalom állam nyelve volt. Ennek a pásztorok által megőrzött latin törzsű nyelvnek már a római kori, de még inkább a későbbi (5. század utáni) története annyira átszövődött a többi balkáni nyelv történetével, hogy az utóbbiak ismerete nélkül meg sem érthető. A balkáni nyelveken belül különösen szoros kapcsolatok állnak fent, a román és albán nyelv között. Ezen nem csodálkozhatunk, hiszen a Balkánnak két pár excellence pásztornépe a román és az albán, a két nép fiai a legrégibb idők óta együtt pásztorkodtak s még a 14. században is együtt adományozták a szerb uralkodók albán és vlach pásztorok falvait az arra érdemes szerb kolostoroknak.

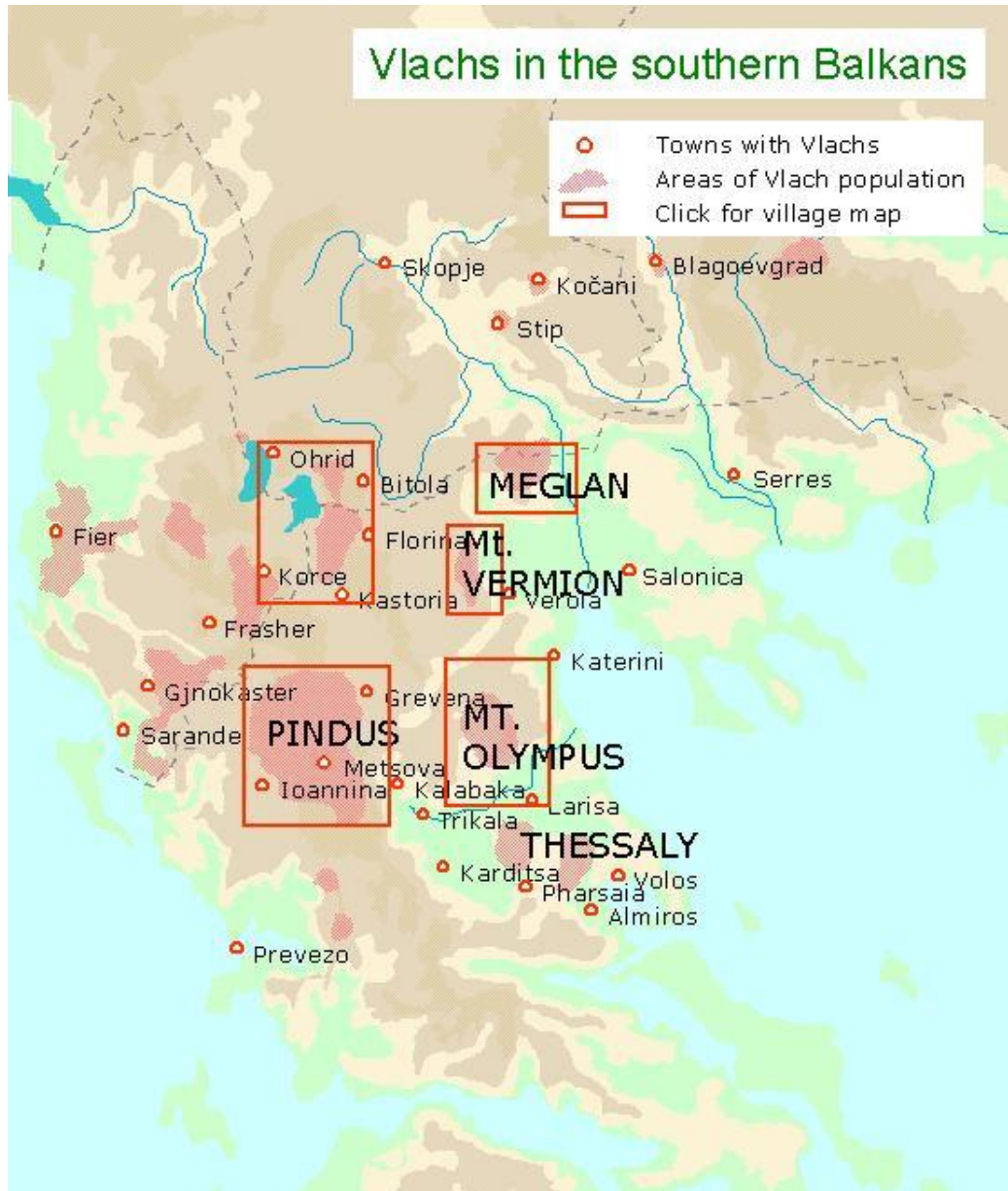
A 12-ik századi Vlach terjeszkedés.

Az ilyen falvaknak Katun volt a neve. Figyelembe véve azt a körülményt, hogy az albánokkal ma csak bizonyos arumun csoportok állnak többé-kevésbé szorosnak nevezhető kapcsolatban, az északi románság pedig az idők folyamán az Al-Dunán átkelve, jó messzire telepedett le hajdani albán sorstársától, szükségképpen fel kell tennünk, hogy az északi románság ősei és az albánok ősei a román nyelv kialakulásának korában földrajzi közösségben éltek. Nyelvi kapcsolatuk természetéből még az is világosan kitűnik, hogy az ősi vlachok és az ősi albánság általában közös életkörülmények között élt együtt (szimbiózis) s úgyszólván kizárólagos foglalkozásuk trák-illír ősöktől örökölt, nomád illetve költözködő pásztorkodás volt.

Az albán-vlach nyelvi kapcsolatok tulajdonképpen már önmagukban is elégséges érvet szolgáltatnak a román nyelv és nép Balkán-félszigeti eredetére nézve. A román nyelv kialakulásának helyéről és idejéről, valamint az erdélyi római-román kontinuitás kérdéséről már igen tekintélyes irodalommal rendelkezünk. A legrégebb vélemények szerint, amely a magyarországi humanista történetírók (Bonfini) hagyományára támaszkodik, és amelyet az erdélyi román triász (Şincai, Maior, Micu-Klein) fogalmazott meg, a románok a rómaiak dáciai gyarmatosításának egyenes leszármazói. A román nép és nyelv tehát eszerint itt Erdélyben alakult ki és innen terjedt azután el a szomszédos vajdaságok területére és a Balkánra. A történeti, néprajzi és főleg nyelvészeti kutatások azonban csakhamar rámutattak ennek az elméletnek tarthatatlanságára. Kiderült, hogy a románság négy ága: az északi (amelyet a románok dákorománnak neveznek), az isztriai, a Szalonikitől keletre lakó megleni és a Macedónia délnyugati részén pásztorkodó arumun olyan közös sajátosságokat tüntet fel, amelyet csak hosszú időn keresztül tartó közös fejlődéssel magyarázható. Ez a románság még a nyelvegység korában igen erős albán hatáson ment keresztül, azaz a románságnak valahol az albánok tözsomszedságában kellett élnie. Mivel pedig az albánokról tudjuk, hogy a Dunától északra sohasem laktak, kétségtelen, hogy ez a románság sem alakulhatott ki a Dunától északra fekvő területeken. Mint legújabban egy német tudós bizonyítja az Albán őshaza a mai Albánia északi részén lévő Mati folyó völgyében keresendő, a román őshazát tehát szintén valahol azon a vidéken kell feltételeznünk. Még érdekesebb azonban az, hogy a románság négy ága közül éppen az északi ág nyelvében mutatkozik a legerősebben az albán hatás.

Ezeknek a Balkánra mutató bizonyítékoknak pontosan megfelelnek az Erdély területéről vonatkozó negatív érvek. Tudjuk, hogy a rómaiak a dák lakosság legnagyobb részét kiirtották, tehát nem volt lehetőség olyan mértékű római-barbár együttélésről és az ősi lakosság romanizálására, mint ez a római Birodalom más

provinciájában történt. A római Birodalom itt igen rövid ideig tartott ahhoz, hogy ez a romanizálási folyamat komoly eredményeket érhetett volna el.

Vlachok a Dél-Balkánon.

A Magyar Birodalom kialakulása.

A rómaiak Dáciát rendben és teljes alapossággal önként ürítették ki, tehát módjukban volt az egész lakosságot kivonni belőle. Hogy ezt valóban meg is tették, bizonyítja a román kultúrának, a későbbi Dácia emlékekben való teljes hiánya, nem is beszélve arról, hogy a legcsekélyebb nyoma sem bukkant fel olyan latin feliratoknak, amelyek a román nyelvre jellemző változásokat tüntetnének fel.

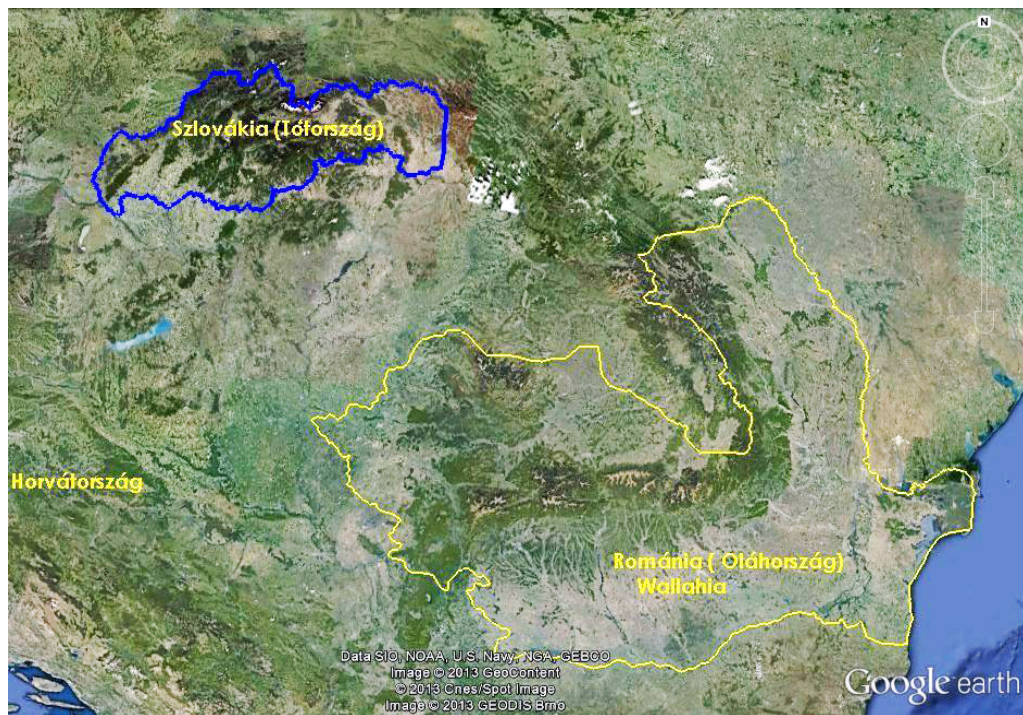
Mindezen érvek alapján a komoly tudósok nagy többsége már régóta elvetik az erdélyi román kontinuitás elméletét és azt vallják, hogy a románság a Balkánon alakult ki és Erdélybe csupán később vándorolt be. Ezek között a tudósok között vannak németek (Schlözer, Rössler), franciák (G. Paris), csehek (K. Kadlec), horvátok (P. Skok), magyarok (Hunfalvi, Tamás, Gáldi stb.) sőt románok is (Filippide). A románok balkáni eredetét különben társadalomtörténeti érvek is támogatják. (Makkai: Balkáni és magyar elemek a magyarországi román társadalom fejlődésében. 1941).

A román kontinuitás és elmélete azonban a román közvéleményben nemzeti dogmává kövesedett, román tudósok tehát – mint azt Filippide példája is mutatja – kiátkozás, és kiközösítés veszélye nélkül nem helyezkedhetnek vele szembe. Minthogy a román nyelvnek vitathatatlanul balkáni eredetével mégis kénytelenek számolni, megalkották az úgynevezett hozzávándorlási elméletet. E szerint a román nyelv lényegében ugyan a Balkánon az albánok szomszédságában alakult ki, azonban a római elem Dácia területén sem pusztult ki egészen. Itt is maradtak bizonyos romanizált elemek, amelyek az idők folyamán a balkánról történt bevándorlókkal erősödtek. (lásd az 1919-1920 néparadat özönlést Erdélybe, lásd a szocialista iparosítás teremtette népvándorlást, ahol a városok a 80-90% magyarságából, a 18-20%-ra zsugorodtak össze!). A mai románság tehát egy ősi római-dák lakosságnak és a balkánról bevándorolt románságnak a keveréke.

Attila Hun Birodalma.

A római-román kontinuitás elméletének hívei ma kivétel nélkül ezt a hozzávándorlási elméletet vallják. Még azok is, akik ezt ilyen határozottan nem is hangsúlyozzák ki. Néhány év óta ezt az elméletet újabb érvekkel is próbálják alátámasztani. Ezeket az érveket a román nyelvtanból merítik. Abból a tényből ugyanis, hogy a román nyelv sok esetben régiesebb alakokat őrzött meg, mint a többi újlatin nyelv (olasz, francia, spanyol, portugál stb.), arra következtetnek, hogy a román nyelv ezeket az archaizmusokat csak itt a helyszínen őrizhette meg. Mivel ilyen archaizmusok nagyobb számban főleg a mócok nyelvében találhatók egy német tudós, Gamillscheg, azt a területet, amelyen a románságnak római kor óta megszakítatlan hagyománya volna, a mócok lakhelyén, azaz az Erdélyi Érchegység területén jelöli meg. Azonban a román nyelvátlasz adatai ilyen következtetésekre nem alkalmasak, aminthogy különben semmiféle nyelvátlasz ősi települési kérdések eldöntésére nem lehet alkalmas. A nyelvi régiességekből nem lehet arra következtetni, hogy egy bizonyos nép arról a területről rajzolt volna ki, vagy pedig arra, hogy egy bizonyos nép, a kérdéses régiességek területén őslakó volna. Hiszen köztudomású dolog, hogy a régiességek sohasem a központokban, hanem a nyelvterület szélein, a közlekedési útvonalaktól távol eső vidékeken szoktak megmaradni. A legrégiesebb szláv nyelvet nem a szlávok őshazájában, a Kárpátoktól északra találjuk, hanem Macedóniában, Krajnában stb. pedig ezekről a szlávokról tudjuk, hogy csak a Kr.u. 6. században költöztek ide be. Gamillscheg okoskodása alapján tehát a szlávok őshazája Macedónia déli részén lett volna. De ugyanezt mondhatnók a németekről is, hogy őshazájuk pl. az Alpoktól délre feküdt volna, mert hiszen a legrégiesebb nyelvjárások éppen itt az olasz nyelvhatár szélén találhatók. Gamillscheg tételének tarthatatlanságát azonban akár magyar példával is bizonyíthatjuk. Csak a székely-palóc nyelvjárásokban vannak a közmagyar -nál, -hoz, -től, ragok helyett, -nott, -ni, -nól ragok (papnott' papnál', -papnól 'paptól'). Ezek a székely-palóc ragok ősbbeek a közmagyar ragoknál, mert míg a közmagyar ragok a magyar nyelv külön fejlődésének szakaszában keletkeztek, a székely-palóc ragok az ugor egység korából származnak. Ugyanis pontosan a mi ragjainknak megfelelő alakban a vogulban és az osztjákban is megvannak, azaz Gamillscheg következtetése alapján azt mondhatnánk, hogy nem csak a magyar az ugor őshaza is – azaz a vogul-osztják nyelvközösség területe- mondjuk a székelyföldön lett volna.

Határok a második bécsi-döntés után.

Gamillscheg és a román kontinuitás többi hívei azonban mind érzik, hogy érveik a helynevek bizonyossága nélkül nem meggyőzők. A helynevek, főleg a folyó nevek igen pontos forrás csoportot, jelentenek minden régi település történeti kutatásánál. Minden nép át szokta venni a régi lakosság által használt víz és egyéb helynév anyagot, míg a régi lakosság amennyiben nem pusztult ki megőrzi ősi elnevezéseit. Franciaország, Olaszország, Spanyolország tele van ősi, még a római uralom előtti elnevezésekkel, amelyek az illető népek nyelvében e nyelvek szabályos fejlődésének megfelelő alakban élnek és világosan tanúskodnak amellet, hogy e népek megszakíthatatlanul élnek e területeken. Nos, amennyiben a románok a római kór óta a mai napig megszakíthatatlanul élnének Erdély területén, joggal elvárnánk, hogy a római neveket is a nyelvük fejlődésének megfelelő szabályos alakban őrizték meg. Ezzel szemben nemcsak teljesen elfelejtették a római városok neveit (Sarmisegethuza – románul Grădiște = a szlávból, Apulum – Bălgrad = a szlávból, a mai Alba Julia a magyarországi latinból átvett, az viszont a magyar Gyulafehérvár fordítása, Potaissa – Turda = a magyarból, Napoca – Cluj = a magyarból, Porolissum – Moigrad = a szlávból stb.), ami már magában véve, világosan bizonyítja a

kontinuitás megszakadását, de nem őrizték meg az erdélyi folyóneveket sem. Pedig a folyónevek minden vidéken a legállandóbbak. Pannóniában is, Dáciában is feledésbe merültek a városnevek, folyónevek közül azonban elég sok maradt meg. Ilyenek pl. Pannónia területén a Duna, Rába, Zala, Dráva stb. Erdélyben is több folyónévről is tudjuk kimutatni, hogy a római korból illetve a római kor előtti időkből származnak. Csak egy pár példa. Ezek Maros, Szamos, Körös, Temes, Olt, Ompoly, Berzava. Azonban ezek a nevek románban nem a nyelvük fejlődésének megfelelő alakban vannak meg, hanem világosan magukon viselik az idegen közvetítés bélyegjét. Ezeknél a neveknél maguk a román tudósok is elismerik, hogy nem mutatják a római nevek megszakítatlan hagyományát. (Drăgan).

A római korból ismeretes folyónevek román nyelvi alakjai tehát határozottan a római-román folytonosság ellen tanúskodnak. Ennek alapján vetette el a román Filippide is a római-román kontinuitás teóriáját. A víznevek vizsgálata Gamillscheg elméletének is a leghatározottabban ellent mond. Hiszen a feltételezett román őshaza – a móc vidék – vizei között például az Aranyos – Arieș, Gyógy – Gioagiu, azaz tiszta magyar töből származó nevek, amelyeket a románok is átvettek. Mivel, pedig elképzelhetetlen és ilyen példánk az egész világon nincs, hogy egy őslakó nép területe legnagyobb vizeinek neveit elfelejtse és kései jövevényektől tanulja meg újra, ez csak azt bizonyíthatja, hogy a románok még erre a területre is csak a magyarok után érkezhettek... alig tíz kilométerre szülőföldem Kalotaszeg határától, a románok őshazája...

A víznevek tanúsága tökéletesen megegyezik a lakott helyek, várak, városok, falvak neveinek tanúságával is. A 14. század közepéig oklevelekben említett helységek között nincs egyetlen egy román eredetű név sem, sőt ezeknek a neve románban is kivétel nélkül idegen és óriási többségében a magyarból származik. Román eredetű helynév először a 14. század közepén bukkan fel, de kizárólag csupán az addig teljesen lakatlan magyar hegyvidékek területén. (Kapzevár, Márzsina Krassó-Szörény megyében, Nuksora Hunyad megyében stb. Kniezsa L.: Zur Frage der gepidisch-rumenischen Symbiose in Siebenbürgen. AECO. III 280)

Az eddig elmondottakra reflektálva csak azt következtethetjük, hogy a románság jóval a magyarság és a németség után került, szivárgott be Erdély területére. Önálló, a magyar szláv és német telepektől független helységeket pedig, - egy-két délvidéki területtől eltekintve – csupán a 15. sőt a 16. században kezdett alapítani.

Az erdélyi iskola jelentős hatást gyakorolt a román kultúra fejlődésére, nem csak Erdélyben, hanem Havasalföldön és Moldvában is, hozzájárulva a román nemzeti öntudat kialakulásához. Ők fogalmazták meg a II Lipót császárnak benyújtott Supplex Libellus Valachorum néven ismert petíciókat, amelyben

létszámarányos képviselőket kértek a román népnek. Az erdélyi iskola (Școala Ardeleană) alakította ki a jelenlegi latin betűs román ábécét, amely felváltotta a 10 század óta használt cirill betűs írást. Ők jelentették meg 1825-ben Budán az első négynyelvű román szótárt. Az iskola további jelentős szerepe a román nyelv megújításában, a francia és olasz neologizmusok meghonosítása volt (Ion Budai-Deleanu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Samuil Micu-Klein.)

Hogyan “pattanhatott” ki a dáko-román kontinuitás elmélet, csak a 18 században? Ezt a kérdést jogosan, racionálisan fellelhet tenni, felteheti mindenki s talán akkor lehet erre a kérdésre feltehetően felelni is, ha megpróbáljuk bele élni magunkat ennek a mozgalomnak, tagjainak virtuálisan kigondolt szerepébe, akik, mint történészek, nyelvészek, teológusok, filozófusok, egyházi vezetők, fordítók, közöttük a görög, latin, magyar, német, olasz, francia nyelvek ismerői, bölcséleti és teológiai doktori cím birtokosai; minden római könyvtár nyitva állt előttük, sőt pápai engedelemmel tiltott könyvek olvasása is biztosítva volt; ismerkedésük gróf Hadik Andrással a hadi kancellária elnökével, aki egész gyűjteményét a rendelkezésükre bocsátotta; a Wass család cégei levéltára stb. ... A fentiek ismeretében, katalizálva a nemzeti öntudat elmélyítésével, kiválasztották azokat a történelmi és nyelvészeti érveket, amelyeknek a segítségével közölhetővé vált az új elméletnek, a dáko-román kontinuitásnak széleskörű nemzetközi publikálása is. A mozgalom tagjainak szűk körében ez a tény, mármint a dáko-román kontinuitásnak megjelenése, egy professzionális örömnepként jelentkezhett, hiszen a történelem színpadán “tisztázták” egy népnek az eredetét, “megtudtuk, hogy kik vagyunk”! Nem érdekelte őket a történelmi tények konzekvensebb bizonyítása, hanem csak ennek az elméletnek egy termékeny talajba való beágyazása, amit pozitívan keresztezett az etnikai jog az akkori Erdélyben, figyelembe véve, hogy a 18 sz. a románok már meghaladták a magyarok számbeli létszámát. Feltűnően gyorsan terjesztették ezt az elméletet – különösen Erdélyben – felhasználva az eddigi Erdélyben létesített 300 román tannyelvű iskolákat, valamint az ortodox és görög katolikus egyházat. A vezető ereje ennek a felvilágosító mozgalomnak a papság volt, ők kiáltották ki a románokat Erdély őslakosságának, történelmi jogot formálva erre a magyar országrészre. A nyugati Szigethegységben, a mócok között, lényegében kisegítő papok, teológiával nem rendelkező nagy számú, esperesek által irányítva és a “kalugyerek” az utolsó mócnak is közölték az elmélet lényegét, hogy ők a törvényes őslakói Erdélynek és ezzel magyarázható, hogy a Horia-Cloșca-Crișan rablás és gyilkolás, a magyarság kiirtásának a tudatos végrehajtása már ennek a “közmagynak” az árnyékában történt, sőt (mint az akkori lugosi irattárban megtalálható) Tordán már a rablásban és gyilkolásban résztvevő románok, kiabálták: “magyarok vissza Ázsiába”.

Hiába, a tudományosan nem kellően bizonyított elmélet – a történelmi hamisítás irányába eltolódik – évszázadokon keresztül tartotta és tartja magát, Trianon alkalmával is közrejátszott a területablásban, majd a 20. század második felében mintegy román “hivatalos” elméletté vált; hiába a magyar történetírás nem fogadja el, mint okatlan és tudománytalan elméletet, hivatalosan is ellenezve azt. A román társadalom ezzel az elmélettel teljesen át van itatva, át van gyúrva a mai napig – és még hogyan – generációk változásai kellenek majd bizonyosan, hogy ez a hamisítás – tudatosan kidolgozott, politikai perspektívákra alapozott – és a többi történelmi mítosz felszínre kerüljenek mint történelmi hamisítások úgy, hogy a polgárok is megérthessék és hogy a történelemben nem éppen úgy állnak a dolgok, ahogy a politika, az ideológia, az ideológusok diktálták, vagy ideálisan elképzelték.

Egy tény azonban biztos: az életben a legnehezebb megpróbáltatás, hogy megtudjad ki vagy! A történelem azt bizonyítja, hogy minden nép számára egyszer el kell jöjjön az igazság perce! Ez lesz a román népnek, az önismeretének, nemzeti identitásának a nagy traumája.

A “kútba dobott követ”, hogy plasztikusan fejezzem ki magam – az érintett nemzeti történészek, régészek próbálták inkább “kiszedni”, bizonyítva ennek az elméletnek a tudománytalanságát, a politikai erőszakosságot, a politikai életre való legfontosabb hatását: “Kinek van joga Erdélyt birtokolni és hogyan; erről szól a kontinuitás elmélet körüli vita”. A magyar és a román nép földrajzi elhelyezkedéséből következik, hogy nem lehet a kérdést igazságosan, etnikai elvek alapján megoldani; a kontinuitás körüli vitában csak akkor lehet valódi tudományos tevékenységet folytatni, ha az eredmény nem befolyásolja a terület hovatartozását.

Egy előadása után a párizsi Sorbonn egyetemen kérdezték Nicolae Jorgát: “miért van annyi mítosz a román történetírásban”..., majd a válasz: “ha így is lehet... és elfogadják”!...”Mihez kezdjek az igazsággal, mikor a hazámról van szó”, fakadt ki egyszer kisebb nyilvánosság előtt. Jorga politikailag elfogult volt. Giurescu C. Constantin a “Revista Istorică Română” című folyóiratban, összefoglalta kifogásait, megállapítja, hogy Jorga történetírói módszerére misem jellemzőbb, mint az, hogy állításait gyakran semmivel sem bizonyítja, feltételezéseit valóságként állítja be, elhallgatja mások véleményét és szórványos tünetekből indokolatlan általánosításokra ragadtatja magát. Végeredményben “Jorga” szintézise nagyon is sebezhető. Továbbá megjegyzi: “Hagyjuk a sovinizmust, hiúságot, osztályérdekeket éppúgy mint a félmunkát, pontatlanságot és sietséget, építsünk szilárdan... mert csak az igazság tartós, csak az illeszkedik bele a dolgok természetes és örök rendjébe” (Istoria Românilor I és II 1,2. București 1935-37)

Az objektív szemlélődő szemében a történelem hamisítása csak akkor juthat ki az álpolitizálás zsákutcájából, ha ezeknek a mítoszoknak a rejtélyét felhasználja

egy nemzetközi kutatás, amely jelenleg érdektelenül szemléli a fent említett problémakört, pedig ez az érdektelenség a konkrét társadalmi életben, emberi szenvedéseknek, traumáknak, az igazságtalanságnak, nemzeti tragédiáknak az előidézője, függetlenül a történelmi koroktól, amit napjaink jelene és eseményei is bizonyítanak.

A továbbiakban bemutatjuk mint érdekes kérdést Dr. Kazár Lajos egyetemi tanárnak az Australian National University Canberra, a kérdéseit román történészeknek, mint problémát, mint a történelmi írás-hamisítás problémáját.

Kérdések a román történészekhez:

1. Feltételezve, hogy az oláhok/románok állandó lakosai voltak azon földnek, melyet ma Erdélynek hívnak, s ahonnan a római telepeseket és légiókat Kr. u. 270 körül kivonták, és tekintve, hogy a rómaiakat ott követő népek: gótok, hunok, gepidák, avarok, bolgárok mind elsőprődtek a népvándorlás sodrában, miközben – a dáko-román elmélet követői szerint – az oláhok/románok, “dákorumán” elei ugyanott “barlangokban élve” megmaradtak, jó lenne tudni, pontosan mely barlangokban éltek túl észrevétlenül a háborúkkal teli hat évszázadot a magyar honfoglalásig? És hol vannak az idevágó régészeti bizonyítékok: hálófülkék, edénytöredékek és egyéb háztartási leletek, amelyek tanúsítják a “dákorumán” tömegeknek ilyen barlangokban folytatott állandó életét? (u.i. ilyen leleteket még nem talált senki.)

2. Minthogy a dáko-román elmélet követői azt állítják, hogy az oláhok/románok a IV vagy V században vették fel a kereszténységet a ma Erdélyként ismert földön, tudni szeretnénk az oláhok/románok “dákorumán” őseinek olyan lehető alkotásairól, amelyek jól rejtett barlangokban fennmaradhattak volna, például – vallásos alkotások az állítólagos megkeresztelkedés előtti időszakból – vallásos alkotások a megkeresztelkedés és az oláhoknak/románoknak a Magyar Királyság okmányaiban a 13 század elején először történt említése között. Különösen érdekelnének bennünket feliratok (akár dák, akár latin nyelven az első időszakból és latin vagy új-latin nyelven a másodikból) barlangtemplomok falain, sírköveken vagy egyéb kultikus tárgyakon . u.i. a római civilizáció ilyen tanújelei nem hiányoznak más területeken, amelyek valaha a rómaiak birtokai voltak.

3. Mi a magyarázat arra, hogy az oláhok/románok nyelvében Erdélynek sem a dákoktól származó neve (ha ilyen egyáltalán volt), sem a tartomány római neve (Provincia Dacia) nem maradt meg? Miért volt szükséges az oláhok/románok őseinek az ómagyar Eraci nevet kölcsönözniük, amit némi hangtorzítással mindmáig Ardealnak neveznek?

4. A 19 században élt Alexandra de Cihac román nyelvész elemzése szerint (Dictionnaire Etimologique de la Langua Roumaina) a román nyelv szókincse akkor a következő összetételű volt: 45,7% szláv, 31,4% latin, 8,4% török, 7,0% görög, 6%

magyar, 0,6% albán és valamelyes ismeretlen eredetű, de dák eredetű egy sem. Hol vannak a dák maradványok?

5. Mivel lehet magyarázni, hogy számos, feltűnően közös vonás van az albán és a román nyelvben? A történettudomány nem tud arról, hogy az albánok elei Erdélyből vándoroltak volna a történelmi Albánia területére, viszont Albánia szomszédságában már a 10 században nagy terjedelmű oláh (vlach) szállásterületek léteztek. Arumun és Megleni románok ma is élnek ott jelentős számban.

6. Miért volt az oláhok/románok liturgiája (egyházi szertartási nyelve) Erdélyben még a 19 században is szláv (tehát sem latin, sem görög, de még oláh/román sem), és miért volt az oláh/román papság olyan sok tagja évszázadokon át szerb vagy bolgár eredetű?

7. Mi a magyarázat arra, hogy a román állítólagos leszármazottai között még a papok is nem a latin írást, hanem a cirillt használták még a 19 században is? Ha az oláhok/románok dáko-román ősei a tőlük elvárható latin betűket később cserélték fel a cirillel – amely csak nem történhetett a 9 század közepe előtt (mert korábban cirill írás nem létezett) – akkor miért történt ez a csere Erdélyben, a Magyar Királyság területén, ahol semmilyen más népcsoport nem használt cirill írást a törökök elől menedéket kérő szerbek és oláhok előtt? Mi értelme lett volna egy ilyen cserének Magyarországon?

8. A Regestrium Varadiense (Váradi Regesztrum) nagyváradi püspökségnek isten ítéletek pere egész Kelet-Magyarországra kiterjedő illetékességi területek 1205 és 1238 között lefolyt perekre vonatkozó hivatalos feljegyzéseit tartalmazza, melyekből kb. 600 helységnevet és kb. 2500 személynevet gyűjtöttek ki. Egyik lista sem tartalmaz egyetlen olyan nevet sem, mely oláh/román eredetű volna. Mi ennek a magyarázata?

9. Mi a magyarázata annak, hogy az állítólag dák és római ősöktől származó oláhok/románok – jóllehet a dákoknak voltak megerősített városaik, a rómaiak pedig messze földön híresek voltak nagyszerű városok építéséről – egyetlen várost nem létesítettek Erdélyben, sem a magyar honfoglalás előtt sem azután? Mi több: az oláh/román nyelvben az oraș (város) szó az ómagyar waras kölcsönzése?

10. Erdély településtörténete azt mutatja, hogy a 13 század végén 511 falunévből csak 3 volt oláh/román eredetű. Talán csak a 13 században kezdtek az oláhok/románok Erdélybe bevándorolni?

11. Mi az oka annak, hogy Erdélyben egyetlen folyó vagy nagyobb patak neve sem oláh/román eredetű?

* * *

“Erdély történelme,” az írásos forrásokból az i.e. 1 évezredből követhető nyomon. A korábban itt élő népek története az idők homályába vész. Az indoeurópai (iráni) nyelvű lótarató szkíták, az agatürszökök az i.e. 1 évezredben érkeztek, vándoroltak a kelet-európai síkságról az erdélyi medencébe. Ekkor kezdődött el Erdélyben a vaskor. Az agatürszökökről Herodotos tudósít, aki szerint a Maros folyó (Marisz) mentén laktak, “trák szokás szerint éltek”, békés természetű és gazdag népek voltak. Utánuk következtek a kelták (Kr.e. 3-2 sz), majd a dákok (kr.e. 2. sz-tól, Kr.u. 106-ig). A dákok, a trákok törzsei közé tartoztak. Rokonaik voltak a Duna torkolat táján élő getáknak. Kezdetben Erdélyben több kisebb fejedelemség létezett. Ezek egyesítésével jött létre Burebista (Borebisztasz) dák királysága, amely a Kárpátoktól a Fekete tengerig terjedt. 106-ban Traianus császár légiói átkeltek a Dunán és elpusztították Burebista utódjának, Decebál-nak az országát. Eutropius történetíró, azt állította, hogy az új tartományt az egész római világból (“ex toto Orbe Romano”) népesítették be, újra. A dákok eltűntek. Az elkövetkező másfél évszázadon át római provincia volt. Dacia Traiana csupa jövevény isten, latin, görög, szír, kelta, illír nevek maradtak fenn, alig akadt egy-két trák hangzású név.

Dácia volt az utolsó tartomány, amellyel a Római Birodalom gyarapodott; Aurelianus császár 271-ben, a gótok betörései miatt elrendelte a kiürítést; a légiók és a lakosság áttelepedett a Duna jobb partjára, Moessiába. Ezután különböző népek (vizigótok, hunok, gepidák, vandálok), átvonulási vagy szállás területe lett Erdély.

A népvándorlás során a 6-ik századtól, az avarok uralma alá került a terület. Kelet felől szláv népcsoportok érkeztek, elsőként autok, majd más szláv népek, majd a bolgárok, akik a 9-ik században, megszerezték az avaroktól Erdély birtokát. A magyarok 895-ös honfoglalásakor – a kora középkori krónikások és a legutóbbi bodrogalsóbi, (Temető dűlő) régészeti felfedezések szerint – a Kárpát-medencében már találkoztak egy magyar nyelvet beszélő néppel. Talán ők voltak a székelyek, akik ma Erdély keleti részén élnek.

Erdély magyar elfoglalása során Anonymus szerint Töhötöm vezér átkelt a Meszes hágón, legyőzte az itteni kenézeket és a vajdákat és birtokba vette a tartományt. A történészek nem fogadják el Anonymus álláspontját, azonban pontos, tudósításuk nincs az erdélyi hódítás lezajlásáról. Tényként kezelik azonban azt, hogy István király, Gyula legyőzése után, Erdélyre is kiterjesztette a nyugati egyház szervezetét és a királyság intézményeit. Erdély 1003-ban a Magyar Királyság részévé vált. Erdély területének nagyobbik része ettől kezdve királyi birtok volt. Az országrészt a király helytartója, az erdélyi vajda irányította. Erdély területe vármegyékre volt osztva, ispánok keze alatt. A székelység földje azonban nem királyi föld volt, tisztségeiket maguk töltötték be, adót nem fizettek, a főhatalomnak csak a határok őrzésével és háború esetén hadba szállással tartoztak.

II Géza 1146 körül telepítette be a Marostól délre fekvő részekre, az első szász telepeseket. Ők is határőrök, szabad emberek voltak. A 13-ik századtól alakult ki Erdély, fő nép csoportjainak történelmi elkülönülése, magyarokra, székelyekre, szászokra és románokra. Az utóbbiakat akkor vlachoknak (vláhoknak) nevezték és a megtelepedésükre vonatkozó első hivatkozások a 13. sz. elejéről származnak.

Az erdélyi vajda cím valószínűleg a gyulafehérvári ispán címéből alakult ki. A 13. század elején feltűnnek az oklevelekben Fehér, Torda, Küküllő, Hunyad megyék, de ispánjaik nem. Ezeket a megyéket feltehetőleg a gyulafehérvári ispán igazgatta. A vajda cím (amely azonos a későbbi erdélyi fejedelem címével), először 1111-ben tűnt fel Mercunus princeps et transilvanus alakban. Makkai László szerint ez kapcsolatba hozható, egy 1097-es oklevéllel, melyben Vinaerius Comes Bellegratae, szerepel. "A vajda és a gyulafehérvári ispán egyszerre mint két külön személy nem fordulnak elő, a két tisztség azonossága tehát ebben is igazolást nyer." Az erdélyi vajda a 13-ik századig Dél-Erdélyt kormányozta, hatásköre csak e század végére terjedt ki, a teljes földrajzi Erdélyre; az Anjou-korban már jóval túlterjed Erdély földrajzi határain. Laczkfi Dénes vajda hatásköre 1366-ban túlnyúlt a Tiszán, északon Zemplénig terjedt.

"Az első, közigazgatási elkülönülés" a későbbi, IV Béla erdélyi dukátusa volt, de ez nem tartott sokáig. Erdély valójában csak földrajzi egység, semmi másban nem különbözik a királyság többi részétől, minthogy egy személy, nevezetesen a vajda irányítja.

A 15-ik században, a politikai küzdelmek teljesen lekötötték a tisztségviselő arisztokrácia figyelmét és tevékenységét, hivatalaikat már nem személyesen látták el, hanem familiárisaikra bízták. Erdélyben Stiboriszi Stibor vajda 1395 és 1401, majd 1409-1414 között még megjelent időnként a vajda teendők intézésére, utódjai azonban Csáky Miklós és László (1415-1426) illetőleg (1427-1437) között, több mint két évtizeden keresztül, feléje sem néztek Erdélynek, helyettük alvajdájuk Váraskészi Lépes Lóránd, kormányozott. A tartomány politikai vezetését már azért sem tudta kezében tartani, mert mint alvajda, nem rendelkezett a vajdához mérhető tekintéllyel.

Ennek alapján Erdély azzal indul el az elkülönülés útján, hogy az egyszemélyi közigazgatás esélye, hanyatlott le. Hozzátehető azonban, hogy az egyszemélyi irányítás egyik állandó problémája, az irányító személye és a hozzákapcsolódó slepp; éppen Lépes Lóránd testvére, Lépes György püspök,

visszaélései és Csáky László vajda 1437-es kompromisszuma, nem ismerő hozzáállása vezetett végül a bábolnai felkeléshez. (Később ismét Csáky Miklós püspök, az egyik áldozata, az 1514-es paraszt háború bosszújának.)

Az ország többi részétől, csak az 1437-es Budai Nagy Antal féle felkelés után kezdett különbözni. Míg a korábbi, többszöri lázadások (1366, 1380, 1382, 1400, 1417, 1430, 1433, 1434, 1435), sikertelenek és szervezetlenek maradtak, az 1437-es eredményes harcai az erdélyi nemességet lépésekre készítették. A Kolozs-monostori convent kedvezményei csak Erdélyre vonatkoztak; a kápolnai közgyűlésen létrejött három (rendi) nemzet szövetsége (unio trium nationum), csak az erdélyi nemzetekre vonatkoztak (magyar, székely és szász). Az Unió 1467-ben már szeparatista jellegű politikát folytatott, s ekkor Szentgyörgyi János vajdának felajánlották, Erdély független, hercegi koronáját. 1526-ban törökökkel vívott mohácsi csata után, a Magyar Királyság szétesett. Ezután Erdély, névleges török fennhatóság alatt, de gyakorlatilag, önálló államként létezett.

“**Az Erdélyi Fejedelemség,**” egy hosszú folyamat betetőzéseképpen jött létre, amelyhez hozzátartozik az erdélyi vajda címmel járó egyszemélyű hatalom egy nagyobb földrajzi egység felett. Másik jelentős oka a Habsburg és török veszély, a magyar származású uralkodóház hiánya és a nemesség széthúzása.

1505-ben a rákosi végzés arról szólt, hogy nem választanak idegen házból uralkodót és nem ismerik el a Jagello leányági örökösödést. Az országgyűlés már itt nyilván Szapolyai Jánosra gondolt “... a politikai jogaiért küzdő nemesség, benne – az alulról jött család sarjában – találta meg eszményképét”. Hívei az 1505 évi rákosi országgyűlésen Szapolyai királysága érdekében tagadták meg, hogy idegen uralkodót nem választanak. Dobzse Ulászló e végzést nem ratifikálta, ezért nem törvény. Szapolyai apja, István, Mátyás halálakor Bécs kormányzója és a hagyomány szerint “ura halálhírére fölkapta a három éves fiacskáját s felkiáltott – lennél csak idősebb, most királlyá tennélek.”

Mégsem 1505-ben, hanem már 1491-ben kezdődött az a politikai helyzet, ami végül a kettős királyválasztáshoz vezetett. Ez évben kötötték a három dinasztikus szerződés elsőjét, amelyet 1506-ban és 1515-ben megújítottak, és amely a Jagellók és a Habsburgok között jött létre 1491-ben. Még nem volt gyermeke Ulászlónak, a másodikban a Hunyadi vagyon akkori birtokosa Brandenburi György örgróf játszotta a főszerepet, valamint Ulászló félelme Szapolyaitól. A rákosi végzés felnyitotta a szemét arra, hogy magyar trónkövetelő is akadhat. A harmadiknak

nyilván a Dózsa féle háború adta az okát, valamint Ulászló és a lengyel Zsigmond király félelme Szapolyaitól. Az 1514-es események, megerősítették Szapolyai tekintélyét, hiszen egyfelől eleve ellenezte a Bakócz-féle keresztes hadjáratot, másfelől oroszlánrészt vállalt a mozgalom leverésében és a megtorlásban. Ebben az 1513-ban, a délvidéki Szendrő ostrománál kipróbált hadserege volt segítségére. "... végül csak egyetlen ember tudott többet kovácsolni magának abból, ami 1514 nyarán történt: Szapolyai János. Az igazi nyereség, a hatalom visszaszerzése volt. "A helyzet" a közvéleményben azt a meggyőződést keltette, hogy a bajok forrását idegen származásban kell keresni, s hogy csak nemzeti király vethetne véget az anarchiának. Az ország leggazdagabb arisztokrata családja, a Mátyás kegyéből, alacsonyról felemelkedett Szapolyaiké, élére állt a köznemesség mozgalmának, abban a reményben, hogy így egyik tagjának János erdélyi vajdának szerezheti majd meg a trónt. "Ferdinándban, a magyar köznemesség a németet, a magyarság elpusztulására törő, idegent látta". Ferdinánd azonban eddig semmi jelét nem adta magyarellenességének, és a későbbiekben sem ilyen célok vezérelték.

Az országban, az 1520-as években három önálló hadsereg létezett, amely már önmagában is mutatja a feudális szétagoltságot, a belső helyzet ziláltságát és a királyi tekintély igen mély voltát. Báthori István temesi ispán, majd nádor Frangepán Ferenc horvát bán és Szapolyai János erdélyi vajda is, saját haderejével vívta csatáit. A Királyi Magyarország a legkedvezőbb körülmények között is, legfeljebb 25-30 ezer fős hadsereg kiállítására volt képes, a három főúr magán hadserege nagy mértékben apasztotta a király által elérhető erőforrásokat. E három személy közül Szapolyaié volt a legnagyobb vagyon és haderő, aki már 1505-ben nyilvánvalóan a nemesség alternatív királyjelöltje volt. Ezzel a haderővel már 1515-ben a déli végeken portyázott ekkor még közösen Báthori Istvánnal. Célzata egyértelműen nem török ellenes hadjárat indítása volt, hanem a 1515-ös Habsburg-Jagello dinasztikus szerződés aláírása, hiszen sikereik esetén annak végrehajtása nyilván felháborodást vált ki. A Fugger bankház magyarországi megbízottja, ezt írta főnökének: "Ha a vajda győz Zsarnó-nál, úgy a magyarok visszakövetelték volna Annát ..., és a vajdának adták volna, és semmi sem lett volna a szerződésből ha sikerült volna neki, győzelmet aratnia, ezzel a dicsőséggel eljutott volna az uralkodáshoz is, és megkapta volna a király lányát feleségül".

II Ulászló halála után, a gyermek II Lajos mellé Bornemisza János és Brandenburgi György kerültek gyámnak, s így a Habsburg-orientáció nem szenvedett csorbát a kormányban.

Ámde az ország vezetésének többi résztvevője inkább Szapolyai híve volt, ezért az 1514-1526 közötti időszak, belpolitikailag instabil, a központi hatalom gyenge, az országgyűlés határozataiból és törvényeiből mindenki csak azt tartotta be,

amit jónak látott. 1521-től állandó török haderő állomásozott, a déli végvárrendszer teljes megsemmisülése zajlott le, néhány év alatt; Szabacs, Nándorfehérvár, és Zimony elvesztése.

Az ország területi integritása már 1521-től sérült, a török megyényi területeket birtokolt. Mégsem ez az első törökökkel kapcsolatos hadi esemény Magyarországon; már az 1396-os nikápolyi kudarcot hamarosan követte az ütköző-állam, Havasalföld felszámolása, majd a törökpárti vajdák segítségével, egyre gyakrabban portyáztak törökök Erdély területén.

1420-21-ben Hunyad megyét és a Barcaságot sarcolták, 1432-ben a szász városokat, Brassó és Szeben kivételével. 1434-ben a fogarasi oláhok szövetkeztek a törökkel és 1438-ban a Vaskapunál a török-oláh-rác hadsereg nyomult be Magyarországra. A déli határvédelem újjászervezése Újlaki és Hunyadi, mácsói és szőrényi bánok nevéhez fűződik, akik a temesi ispán és erdélyi vajda címekkel kapták ezt a feladatot. Mátyás alatti egyetlen próbálkozás történt török részről, amelyet Báthori és Kinizsi, a kenyérmezei csatában hárítottak el.

“Szapolyai János magyar királynak és I Zsigmond lengyel király lányának, Jagelló Izabellának a fia, még születési évében, 1541 szeptemberében, a rákosi országgyűlés II János néven, magyar királlyá választotta.” Bizonytalanabb volt a jogállása, mint Habsburg Ferdinándnak. 1541. május 25-én a török szultán Erdélyt “ a fiának fogadott” János Zsigmondnak adta, közben a török csapatok elfoglalták Buda várát, 1541. augusztus 29-én. A török szultán ígéretet tett, hogy csak II János felnőttkoráig őrzi meg Buda várát és ezt követően visszaadja a magyar fővárost a királynak. A törökök megengedték, hogy a magyar állam kincstárát, okleveleit, az özvegyen maradt Izabella királynő és fia II János király, illetve a teljes királyi udvar szabadon elvigye társzekereken, a magyar udvar elvonulhatott Erdélybe. A magyar királyi udvar először Lippára, majd Gyulafehérvárra költözött, az egykori püspöki palotába, melyet átalakítottak királyi (később fejedelmi) lakhellyé.

II János király helyett a hatalmat 1551-ig Martinuzzi-Fráter György, ezt követően 1559-ben bekövetkezett haláláig, Izabella gyakorolta. János Zsigmond igen művelt ember volt, nyolc nyelven olvasott és beszélt. Kimondottan szép férfi volt: alkata közepes, haja szőke, bőre finom, arca hosszúkás, ajka vékony volt, részben apjától, részben anyjától örökölte.

A magyar nyelven kívül beszélt a lengyel, orosz, német, román, latin, görög és török nyelveket. Szenvedélyes könyvbarát volt, támogatta Bakfart Bálint erdélyi tartózkodását, és zenekedvelő lévén ő maga is jól játszott, lanton, orgonán és fuvalán. Szerette a táncot, a zenét és az éneket. Karcsú testalkata ellenére sokat vadászott, lándzsát vetett és jó céllövő volt, mai szóval sportos testalkata volt. Műveltségén kívül, híres volt türelméről és igazságosságáról. Órákon keresztül képes volt hallgatni a különböző hiten lévő papok hitvitáit. II János király idejében a Keleti Magyar Királyság még nagyon fontos, gazdasági, kulturális és hatalmas potenciállal rendelkezett. A törököket leszámítva Európában nem volt olyan állam, amelynek 50000 katonája lett volna, mint a Keleti Magyar Királyságnak.

Habsburg Ferdinánd és Izabella királynő közötti tárgyalások eredményeképpen II János lemondott a királyi címről, Oppelm és Ratibor sziléziai hercegségek fejében és távoztak Magyarországról.

II János és Izabella 1551. augusztus 8-án elhagyták Erdélyt és Sziléziába költöztek.

Habsburg Ferdinánd 1551-ben kezdődött uralma, hamar kiábrándította a magyarokat és a székelyeket, sőt még az erdélyi szászok is kezdtek elégedetlenkedni. Ferdinánd első intézkedései közzé tartozott, hogy a számára ismeretlen gazdag országot feltérképeztesse, hogy mennyi arany, ezüst, só és egyéb fontos ásvány van az országban, amivel növelni tudná saját hatalmát. Ferdinánd igyekezett kicserélni a teljes erdélyi állami adminisztrációt, lassan kiszorította a magyarokat minden funkcióból, pedig abban az időben Erdély lakosságának 70 % magyar vagy magyarul beszélő székely volt. Ferdinánd a magyarok és székelyek helyett németeket tett különböző intézmények élére. Érdekes epizód Hans Dercschwam szepességi szász leírásában jelzett tény, amikor a szepességi szász, akit azért küldtek Erdélybe, hogy fűrkéssze ki az ország ásványokban leledző gazdagságát, magyar ruhát csináltat, mert Erdélyben mindenki magyar, még a cselédek is, és ezért nem akar kitűnni a németes ruhájával.

Hamarosan kiderült, hogy Habsburg Ferdinándnak nincs elég ereje ahhoz, hogy Magyarországot megvédje, a török csapatok sorra foglalták el az ország fontosabb városait. Török kézre kerültek olyan fontos települések mint Becse, Becskerek, Csanád, Lippa, Veszprém, Drégely, Szolnok, Temesvár, Karánsebes és Lugos

E fontos magyar településeknek az elvesztése, Habsburg Ferdinánd rövid uralma alatt történt.

Ferdinánd uralmával elégedetlen székelyek 1554. március 1-én Pozsonyba összehívott országgyűlésen nem jelentek meg, csupán két székely küldött jelent meg, de azok is csak azért, hogy előterjesszék sérelmeiket. A székelyek ugyanis

ragaszkodtak ősi jogszokásaikhoz, törvényeikhez, adómentességükhöz és szabadságjogaikhoz, melyet eddig az összes magyar király elismert. Ferdinánd 1554. április 26-án kiadta azt az oklevelet, amelyek megerősítették a korábban már több magyar király által elismert szabadságjogaikat, mivel tudatában volt annak, hogy a székelyek nélkül, a székelyek ellenében a Keleti Magyar Királyságot nem tudja megtartani. A székely nemzet életében nagyon fontos az 1555-ben megtartott székely nemzetgyűlés, amelyen az addigi jogszokásokat kodifikálták, egységes törvénybe foglalták Székelyudvarhelyen.

A székely konstitúció azért is nagyon fontos, mert a napjainkban fennmaradt példány, magyar nyelven maradt fenn.

Ferdinánd azonban hiába kedveskedett a székelyeknek, mert az uralmával elégedetlen magyarok és székelyek 1556 januárjában kezdeményezték az országgyűlés összehívását, hogy hívják vissza a trónra Izabella királynét és II János magyar királyt. Az elégedetlenkedő erdélyi és magyarországi rendek ezért 1556. március 8-án országgyűlést tartottak és döntöttek arról, hogy visszahívják Izabella királynőt és II János magyar királyt, a Keleti Magyar Királyság trónjára. A Török Birodalom mellett II János magyar királyt Európa akkoriban jelentős nagyhatalmai Lengyelország és Franciaország is elismerte.

Az erdélyi és magyarországi rendek sürgetésére végül Izabella királyné és a fiatal király 1556. október 22-én ünnepélyes külsőségek között bevonult Kolozsvárra, ahol Báthory István nagyívű, latin nyelvű beszédet tartott. Az ország sorsát egyelőre Jagelló Izabella királynő vezette, ugyanis a rendek rábízták az ország igazgatását, az özvegy királynéra, II János nagykorúságáig. Ezen a gyűlésen többek között a rendek azt is elfogadták, hogy a székelyek a szászokhoz hasonló terheket viseljenek, ami rendkívül felháborította a székelyek többségét. A székelyek ugyanis eddig csak a vérükkel adóztak és csak a király koronázásakor, vagy a királyi családban születendő gyermek esetén "ajándékoztak", egy-egy ökröt székely portánként.

A székelyek elégedetlenségét Habsburg Ferdinánd természetesen kihasználta, s újból megígérte a székelyek adómentességét, sőt újból, háborúval válaszolt.

A Keleti Magyar Királyság lakosságának többsége azonban nem felejtette el ilyen gyorsan Ferdinánd "jótéteményeit", a többség keményen harcolt az ország függetlenségéért, sőt 1557-ben a Habsburg párti magyarok is egyre többen II János választott magyar király oldalára állottak, így szabadult fel az idegen német uralom alól, Várad, Huszt, Tokaj és Kassa városa és környéke.

Izabella királyné 1558. október 8-án "Székelyudvarhelynek királyi városi címet adományozott, az oklevélben kikiáltották, hogy a város lakóit vendégek tartásával, a királyi udvarba küldött követek útiköltségének fedezésével, illetve

Udvarhely széki tisztjeinek fizetendő bírságokkal és más törvényteleniségek ne terheljék. Ekkor kapott Udvarhely városa címeres pecsétet, melyben kék mezejű pajzsban egy vívótört tartó páncélos kar kezében a vívótőrön fel van tűzve egy szív, medvefő és korona. A pecsét körirata: “Sigilium Oppidi Siarlcalis Udvarhely”. Izabella királyné ugyanebben az évben állította ki Oklevelét Csíkszereda városának is. Hiába kedveskedett Izabella királyné ezekkel az oklevelekkel, a Habsburgok biztatására a székelyek újból elkezdtek lázongani, az 1559-es évi segesvári országgyűlésre előterjesztették sérelmeiket. Izabella királyné 1559. szeptember 15-i korai halála miatt a Habsburgok újból megpróbálták a Keleti Magyar Királyságot megkaparintani. Hiába lett lassan nagykorúvá II János magyar király, a Habsburgok nem mondtak le a gazdag ország megszerzéséről, ezért felbízatták Despot Vodă moldvai vajdát, hogy támadja meg az országot. Menyhért (Izabella királyné egykori magyarországi főkapitánya) és más Habsburg-párti urak, folyamatosan lázítottak a törvényes magyar király, II János ellen, még végül Felső Magyarország jelentős területei Habsburg uralom alá kerültek 1561, végére. A mozgolódás kiterjedt a székelyföldre is.

Az erdélyi rendek túlnyomó többsége azonban egységesen lépett fel II János magyar király mellett és 1562. január 15-én, Gyulafehérváron elhatározták, hogy hadat indítanak a Habsburgok oldalára állt Balassa Menyhért és társai ellen. II János hadai azonban a Habsburgok oldalán álló magyar csapatoktól verességet szenvedett a Közép-Szolnoki, vármegyei Hadad mellett Zay Ferenc kassai kapitánytól. A hadadi verességgel azonban nem dőlt el semmi, ezért a Habsburgok a legaljasabb tetre, szánták el magukat. Azt tervezték, hogy meggyilkolják a fiatal magyar királyt. II János ellen olyan emberek fogtak össze, mint Balassa Menyhért, Székely Antal, Walhai Miklós, Forró Miklós és sokan mások. Mindannyian magyarok, akik arra törekednek, hogy a törvényesen megválasztott magyar királyt megöljék. II János azonban hamar megtudta a szervezkedést, és a merénylők közül Walkait és Forrót elfogatta. A magyar király udvar emberei követelték a merénylők kivégzését, de a jó szívű király megbocsátott a merénylőknek.

II János király hasonlóképpen igyekezett lecsendesíteni a székelyeket is, de a Székely Antal vezette székelyek, bízva erejükben és nagy létszámukban, a király békülő szavaival nem törődtek. A székely lázadók mintegy 40000 fegyveressel összegyűltek Udvarhely városában és arra esküdtek fel, hogy a régi szabadság jogaik nélkül, nem teszik le a fegyvert. A lázadó székelyekhez csatlakoztak az erdélyi szászok is, ők egyébként a történelem folyamán sok alkalommal fordultak a törvényes uralkodó ellen, a Habsburgok biztatására. A székelyek többi része azonban továbbra is kitartott II János magyar király oldalán.

II János Segesvárra vonta össze hadait a lázadó székelyek ellen. A király serege mintegy 20000 katonát tett ki, mely a lázadó székelyek fegyvereseinek éppen a fele volt, de a király seregében is számos székely volt. A lázadó székelyek ellen a király két csapatra osztotta seregét, az egyiket Majláth Gáborra bízta, míg a másikat személyesen János Zsigmond vezette. A Pálfalvi Nagy György, Gyepesi Ambrus és Bán András vezette székelyek a Majláth Gábor vezette királyi seregeket meg is verték, majd felperzselték Szászrégent, Görgényt, és Gernyeszeget. Ezt követően azonban, a lázadó székelyek Nadák László és Pekry Gábor vezette válogatott lovasainak nem tudott ellenállni és Kisgörgénynél vereséget szenvedtek. Ez a veresség annyira lehangolta a lázadó székelyeket, hogy elfogták vezetőiket és a királyhoz küldték.

A székelyek lázadását követően a király Segesvárra országgyűlést hívott össze, melynek alkalmával keményen megbüntették a lázadó székelyek vezetőit.

Az 1562 évi segesvári országgyűlésen döntöttek arról, hogy a székelyek kiváltságait megvonják, állami tulajdonba veszik a székely nemzet tulajdonát képező vashámorokat, vas és sóbányákat, az addig szabad székelyeket egyszeri földönfutókként – jobbágyokként – kezelik. Büntetésképpen a székelyek meg kell építsék Udvarhely városában a “Székelytámadt” Háromszéken a “Székelybánja” várakat. A székelyek sóbányájának őrzésére só-öröket telepítettek le, így jött létre Parajd települése, a sóbánya vezetésére só kamara ispánt neveztek ki.

Habsburg Ferdinánd 1564. július 23-án eltávozott az élők sorából, de ezzel a Habsburg törekvések nem fejeződtek be, hogy Magyarországot megszerezzék, hanem a Ferdinándot követő Habsburgok alatt is folytatták Magyarország támadását. Ferdinándot követő Habsburg Miksa, azt hitte, hogy a székelyek az 1562-ben történt vereségük miatt el fognak pártolni II Jánostól, de csalódnia kellett, mert 1566-ban Gyula ostrománál mintegy 10000 székely harcolt a Habsburg csapatok ellen. Nagybánya visszafoglalásakor épp egy székely katona tüzte ki a vár falára II János király zászlaját.

A Habsburgok a fegyveres támadásokkal és lázításokkal párhuzamosan, folyamatosan arra próbálták rávenni II János magyar királyt, hogy mondjon le királyi címéről és helyette elégedjen meg a “fejedelem” címmel. II János magyar király a kereszténység széthúzását meg akarta akadályozni és komoly tárgyalásokat kezdeményezett a Habsburg udvarral, ezért Erdély egyik legfelkészültebb diplomatáját Báthory Istvánt küldte Bécsbe. A Habsburgok felrúgva a diplomácia legelemibb szabályait 1565. június 5-én bebörtönözték a több nyelven beszélő Báthory Istvánt és csak két esztendő után engedték el, II János magyar király folyamatos unszolására. Báthory a nagy megaláztatás miatt soha többet nem volt hajlandó megszólalni.

A Tolvajos-tetői 1567-es ütközet János Zsigmond csapatai és a csíki székelyek között, nagyon kétséges, hogy egyáltalán megtörtént e, hiszen 1567-től 1727-ig egyáltalán senki nem emlegeti, egyetlen krónikás sem említi. A Habsburg uralom 1711-es berendezkedése után 16-évvel, 1727-ben történik meg az első írásos említése ennek “a csatának”. A Habsburgok igyekeztek átformálni a magyar történelmet, a maguk politikai célja szerint.

A Habsburgok folyamatos unszolására, illetve remélve azt, hogy egykor a Magyar Királyság ismét egységes lesz, 1570. augusztus 16-án a Speyeri szerződésben II János magyar király lemondott a magyar királyi címéről és beleegyezett abba, hogy jövőben csupán “János Zsigmond fejedelemként” címeztesse magát. A speyeri egyezmény megakadályozta volna Erdély elkülönülését, mivel a princes cím korábban is létező erdélyi rang volt, aki a mindenkori király alattvalója (a vajda már az Árpád-kor óta viselte a princes címet). János Zsigmond ezzel az aktussal Erdély vajdája lett volna, mint apja volt a mohácsi csata előtt. A speyeri szerződés-egyezmény azonban halála miatt nem lépett érvénybe.

A történészek véleménye megoszlik abban a kérdésben, hogy az erdélyi Fejedelemség pontosan mikor, milyen aktussal jött létre. A többség szerint a fejedelemség a speyeri szerződéssel alakult meg, II János királyságról való lemondásával és a princes cím felvételével. Vannak azonban olyanok is, akik szerint János Zsigmond valójában a vajda címet kapta Miksától, ezért Erdélyi Fejedelemségről csak Báthory István önálló uralkodásával az 1571-es év tavaszától beszélhetünk. A harmadik elterjedt vélemény szerint a valódi dátum 1565 a szatmári egyezmény aláírása, amikor János először mondott le királyi címéről.

János Zsigmond 1571. március 14-én, a speyeri szerződés ratifikálása után négy nappal hunyt el. Ravatalánál Dávid Ferenc búcsúztatta a dévai várban. Halálával egyben a Szapolyai család is kihalt. Halálával a speyeri egyezmény szelleme alapján I Miksa új vajdát nevezhetett volna ki a helyére, ehelyett azonban Báthory István önálló fejedelemséget alakított ki az erdélyi vajdaságból. Halála ugyanolyan gyanús volt, mint több magyar király halála, sokan feltételezték, hogy mérgezés áldozata lett.

János Zsigmondot 1571. május 25-én temették el Gyulafehérváron az unitárius egyház szertartása szerint, az 1009-ben, István magyar király által alapított székesegyházban, Hunyadi János kormányzó és édesanyja Jagelló Izabella szarkofágjai mellé. Nem sokkal később 1599 a sírablók II János király szarkofágját feldúlták, kirabolták, amikor a Habsburgok biztatására és azok pénzén Mihai Viteazul vajda katonái elfoglalták Gyulafehérvárat és Erdélyt.

Történelmi tette, hogy megszüntette a hivatalos államvallást és vallásszabadságot hirdetett. Az erdélyi országgyűlés 1557. június 1-én kimondta,

hogymindenki olyan hitben élhet, amilyenben akar, de azt is kimondta, hogy az új felekezetek követői ne háborgassák a régi egyház, a római katolikus egyház követőit. Az 1568-ban összeült tordai országgyűlés kimondta a vallásszabadságot, a templomok közös használatát! Az 1568. január 6-13 között megtartott országgyűlés döntése mérföldkő az emberiség történetében, mert ekkor mondták ki először Európában a lelkiismereti és vallásszabadság törvényét. Ezzel a törvénnyel a református, unitárius, római katolikus és lutheránus vallás közjogi elismerésben részesült. Ekként teljesedett ki a reformáció Erdélyben és kialakult a “négy bevett vallás” rendszer, melyet manapság történelmi egyházaknak is neveznek.

A keleti Szapolyai által birtokolt területekből jött létre 1571-ben az Erdélyi Fejedelemség. II. János Zsigmond ekkor lemondott a rex electus címről és beleegyezett abba, hogy a jövőben csak a princeps címet használja. A princepsi cím kétféle értelmezésre adott módot. Egyfelől megegyezik az erdélyi vajdák 12 század óta használt címével, így Habsburg oldalról azt akarták elérni, hogy Erdély kormányzója jogilag a Magyar Királyság egy tisztviselője legyen, az erdélyi vajda, akinek a magyar király az ura. Az Erdélyi Fejedelemségben azonban a princepsi címet fejedelemként értelmezték és szuverén méltóságként alkalmazták.

1566-ban I. Szulejmán szultántól ún. Szövetség-levelet (atname) szerzett, amely tartalmazta Erdély számára a szabad fejedelemválasztás jogát. A szultáni legitimáció azonban nem állt összhangban a magyar érdekekkel. Az atname érvényét veszítette a Speyeri szerződéssel. E szerződés alapján alakult ki a Partium, ugyanis a történelmi Erdélyen kívül az Erdélyi Fejedelemséghez tartoztak Magyarország olyan Tiszán túli területei, mint Nagyvárad, Szatmár, Debrecen és környéke.

Jelentősége, hogy Erdély számára kijelölte az utódai által is járható külpolitikai irányt. Erdély akkor élhet békességben, ha egyrészt a német, másrészt a török barátságát is bírja. Az ő uralkodása idején alakult ki a fejedelmi hatáskör, s a fejedelemség sajátos intézménye is ezalatt született meg. Uralkodása alatt a törvényhozás nyelve magyar lett, az erdélyi országgyűlésben a rendek tagjai gyakran magyarul beszéltek, sőt az ő idejében egyes törvényeket magyar nyelven fogalmazták meg.

Neki is köszönhető, hogy az erdélyi rendek – melyek halálakor már többségében protestáns hitben voltak – 1571-ben a római katolikus hitben lévő Báthory Istvánt választották meg Erdély fejedelmének.

* * *

„A 17-ik század első fele, az Erdélyi Fejedelemség virágkora volt.”
Bethlen Gábor fejedelem gyulafehérvári udvarában a tudományok és művészetek bőkezű támogatásra találtak.

Bethlen Gábor, (Marosillye 1580-Gyulafehérvár 1629. November 15)

Bethlen Gábor a protestáns uralkodók oldalán sikeresen avatkozott be a harmincéves háborúba, aminek következtében az Erdélyi Fejedelemség nagyhatalmi rangra emelkedett Európában. A két nagy erdélyi főúri család, a Báthorik és a Rákócziak, több kiemelkedő erdélyi fejedelmet is adtak

Bethlen Gábor (Marosillye 1580-Gyulafehérvár 1629. November 15) erdélyi fejedelem (1613-1629), I Gábor néven megválasztott magyar király (1620-1621), a 17 századi magyar történelem egyik legjelentősebb személyisége. Pályafutása

kezdetén híven szolgálta Báthory Zsigmondot, Székely Mózes, Bocskai Istvánt és Báthory Gábort, majd amikor ez utóbbi a Habsburgokkal akart szövetségre lépni, szembe fordult vele, és magát választotta fejedelemnek. Uralkodása alatt megszilárdította Erdély helyzetét, az ország gazdasága és kulturális élete egyaránt fejlődésnek indult – ezt az időszakot általában “Erdély aranykora” néven ismerik.

Bethlen Gábor őseinek. a neczpáli családnak Békés és Zaránd vármegyében voltak birtokai. A Bethlen család előnevet adó Temes vármegyei Iktárt, valószínűleg a 14 században szerezték. Bethlen Gábor azonos nevű nagyapja, a mohácsi ütközetben hatszáz lándzsás vitézt vezetett, a csatavesztés utáni belviszályban Szapolyai Jánost támogatta Ferdinánd ellenében. Apja Bethlen Farkas eleinte Ferdinánd híveként a török elleni harcokban szerzett hírnevet, majd János Zsigmond hívására Erdélybe települt, ahol országos főkapitány lett. Az 1575-ös kerelőszentpáli csatában Báthory István oldalán vett részt; itt tanúsított érdemeiért 1576-ban nyerte a marosillyei uradalmat. Bethlen Gábor anyja Lázár Druzsina, gyergyószárhegyi székely lófő családból származott. Bethlen Farkas és Lázár Druzsina gyermekei közül Gáboron kívül csak az 1584-ben született István, a későbbi fejedelem, érte meg a felnőttkort.

Gyulafehérvár 2014.

A két fiú az apa 1590-ben vagy 1592-ben bekövetkezett haláláig a marosillyei kastélyban nevelkedett. Noha írni-olvasni megtanultak a szülői háznál, oktatásukban a gyakorlati és katonai tudnivalókra helyezték a hangsúlyt. Bethlen Farkas tervezte ugyan, hogy Gábort a kolozsvári jezsuita akadémiában taníttatja, erre azonban korai halála miatt nem került sor. Mivel Báthory Zsigmond a marosillyei birtokot elvette az árváktól, az özvegy fiaival Gyergyószárhegyre költözött bátyjához, Lázár Andrásához. Az anya halála után a fiúkat Lázár András nevelte tovább, mivel katonai pályára szánta őket, művelődésükkel nem sokat törődött. Bethlen Gábor utóbb felemlgette, hogy latinra nem tanították, ezt később önerőből valamennyire pótolta.

Tizenhárom éves korában Gyulafehérvárra ment, hogy elvett birtokait visszakérje Báthory Zsigmondtól. Bocskai István és Lázár András ajánlására a fejedelem befogadta az apródok közé. 1595-ben részt vett a törökök elleni havasalföldi hadjáratban, 1596 nyarán pedig Temesvár sikertelen ostromában. 1597 elején tagja volt a fejedelmi kíséretnek, amikor Báthory Zsigmond Prágába utazott Rudolf császárhoz, hogy erősítse Erdély szövetségét a Habsburg birodalommal. Harcolt Mihai Viteazul vajda ellen Sellenberknél (1599. október 18), Miriszlónál (1600. szeptember 18), és Goroszlónál (1601. augusztus 3), ez utóbbi csatában már ötvenfős lovas csapatot vezetett. 1599-ben visszakapta apai örökségét, 1600-ban pedig megosztotta öccsével a családi birtokon. Marosillyét megtartotta, a magyarországi, székelyföldi és szászföldi jószágokat átengedte öccsének, akit ezen felül 1000 arannyal is kárpótolt.

1602-ben Székely Mózes körül tömörülő párthoz csatlakozott Giorgio Basta ellenében, majd a július 2-i vesztes tövisi csata után előbb Marosillyére, utána török fennhatóság alatt álló Temesvárra bujdosott. 1602 elején részt vett Székely Mózes hadjárataiban, támogatta fejedelemmé választását, végül 1603 júliusában Székely Mózes seregében részt vett a Brassó melletti csatában, amely a fejedelem uralmának a végét jelentette. A csata után újra török földre, Nándorfehérvárra távozott, hogy a török nagyvezérnél katonai segítséget kérjen, és kieszközölje a szabad fejedelemválasztást. 1603 végén az Erdélyből menekült nemesek Nándorfehérváron fejedelemmé választották, de Bethlen Gábor fiatal korára hivatkozva visszalépett.

Noha a tizenöt éves háborúban még a török ellen harcolt, utóbb arra a felismerésre jutott, hogy a két nagyhatalom – a Habsburg Birodalom és az Oszmán Birodalom – között Erdély számára előbbi a veszélyesebb: még a bécsi uralom Erdély önálló állami létét veszélyeztette és nem volt képes megvédeni a külső támadásoktól, a törökök nem avatkoztak az ország belügyeibe. Arra törekedett, hogy olyan személy legyen Erdély fejedelme, aki képes és hajlandó fegyveresen szembe fordulni a Habsburgokkal, ezért Nándorfehérvárról levelet írt Bocskai Istvánnak, felszólítva őt a fejedelemség és a török segítség elfogadására, illetve a felkelés

megindítására: "... hazájának, nemzetének veszedelmét látván elközelíteni, serkenjen fel és kösse fel a harangot". 1604 őszén, a Bocskai vezette szabadságharc megindulása után, Bethlen Gábornak fontos szerepe volt abban, hogy a porta jóváhagyta Bocskai fejedelemsé válassztását. Bocskai fejedelemsé válassztását nemcsak diplomáciai, hanem hadi eszközökkel is előmozdította; 1605-ben a bujdosók csapatával a Maros völgyében támogatta a Medgyes felé tartó hadvezért. Bocskai uralkodása alatt is külföldi hadjáratot vezetett, a fejedelem megbízásából Jeremia Movilă moldvai fejedelem segítségére kellett mennie hatezer főnyi lovassal.

A Bocskai szabadságharc alatt 1605-ben feleségül vette Károlyi Zsuzsannát, Károlyi László szatmári birtokos és Zrínyi Klára árva lányát. A háború miatt az esküvő kitűzött időpontjára (április 24) a vőlegény nem tudott megjelenni, így a lakodalmat csak augusztusban Kolozsváron tartották meg. A házasság révén Bethlen rokonságba került az egyik legbefolyásosabb partiumi családdal, de magával Bocskaival is; a frigy anyagi gyarapodáshoz is jelentősen hozzájárult. Károlyi Zsuzsannában hűséges feleségre, gyakorlati segítőre és lelki társra talált. Mély érzelmeikről egymásnak írt leveleik tanúskodnak, amelyekben "igaz szerelmesemnek", "szerelmes szívem"-nek, illetve "szerelmes uramnak", szólították egymást. Két gyerekük született, István és Kata, de mindketten még gyermekként meghaltak.

Bocskai halála után Bethlen, Báthory Gábor bizalmas tanácsadója és fejedelemségének előkészítője lett. Az Erdélyt Bocskai, kormányzójaként átmenetileg irányító Rákóczi Zsigmondot nem tartotta alkalmasnak a fejedelemségre az ország nem ismerése miatt. Báthory támogatásával pedig – másokkal együtt – azt remélte, hogy a tekintélyes Báthory családból származó tehetséges ifjú fejedelem híres elődeihez méltó uralkodóvá válik.

Ugyanakkor Bethlen saját befolyását is érvényesíteni akarta és saját anyagi érdekeit sem vesztette szem elől. Rákóczi uralkodása idején Bethlen távozott Erdélyből és Ecseden Báthory Gábor szolgálatába állt, a fejedelem lemondása után pedig ismét Báthory megválasztását segítette. 1608-ban Erdélybe utazott és sikerült is Petki János kancellárt és a rendek nagyobb részét Báthory pártjára állítania. Báthory megválasztása és beiktatása után pedig a porta jóváhagyását és az ország háromévi adójának elengedését is megszerezte neki.

Báthory Gábor uralkodása azonban nem váltotta be az őt megválasztók reményeit: pazarlásával és felelőtlen életmódjával elégedetlenné tette a városi polgárságot, Nagyszeben elfoglalásával maga ellen fordította a szász univerzitást, meggondolatlan hadjárataival veszélybe sodorta az országot.

Bethlen Gábor kezdetben jó hatással volt a fiatal fejedelemre, aki szolgálatai elismerésül tanácsossá, 1609-ben az udvari lovasság főkapitányává, azaz

főgenerálissá és Hunyad vármegye főispánjává, 1610-ben Csík, Gyergyó és Kászsónszék kapitányává nevezte ki. Erdély külső helyzetének megszilárdítása érdekében több diplomáciai küldetést teljesített, de részt vállalt a belpolitikai feszültségek megoldásában is. Ott volt a fejedelem mellett Szeben elfoglalásánál, elkísérte havasalföldi hadjáratba, részt vett a Radu Șerban havasalföldi fejedelem elleni brassói csatában is és ő hívta Báthory megmentésére a temesvári pasát. Kitartott a fejedelem mellett annak ellenére, hogy helytelenítette életmódját és politikáját, mert nem akarta pártütésével az ország romlását okozni. Amikor azonban 1611-ben a fejedelem a Habsburgokhoz való közeledés politikáját kezdeményezte, és hadseregét a törökök ellen gyűjtötte össze, Bethlen figyelmeztette a temesvári pasát a várható fordulatra, levele azonban Báthory kezébe jutott, így kegyvesztetté lett, 1612 szeptemberében pedig a fejedelem már meg is akarta öletni. Ekkor Bethlen Temesvárra menekült és nyíltan szakítva Báthoryval, Mehmet beglerbéggel kötött szövetséget a fejedelem eltávolítására.

A következő egy évben Bethlen Gábor saját, fejedelemmé választását készítette elő. Először sorra látogatta a hódoltsági török pasákat (Temesvár, Kanizsa, Buda, Nándorfehérvár), mivel tudta, hogy a Porta döntéseit a területileg illetékes vezetők befolyásolják. Thurzó György nádornak levelet írt, amelyben elmagyarázta indítékait és kérte támogatását. 1613 februárjában Drinápolyba érkezett, ahol pártfogói kieszközöltek számára egy kihallgatást a szultánnál. A szultánt Bethlen irányába hangolta egyrészt az a hír, hogy Báthory Gábor szövetséget kötött II Mátyással, másrészt az Erdélyből folyamatosan érkező panaszok, de sokat nyomott a latban török támogatóinak a befolyása is. 1613 áprilisának végén a fővezér a divánban Bethlent Erdély fejedelmének nevezte, és május 1-én Bethlen megkapta az írásbeli döntést is. Szkander pasa, Magyar Ogli Ali szilisztrai pasa, Sahin Giraj tatár kán valamint a moldvai és havasalföldi fejedelmek utasítást kaptak, hogy Bethlent kísérvék Erdélybe. 1613. október 21-én a kolozsvári országgyűlés felmentette Báthory Gábort és október 23-án Bethlen Gábort választotta fejedelemmé.

“**A Bethlen uralkodása előtti** huszonöt év külső és belső háborúskodással telt el, amely a lakosság számának a csökkenését is eredményezte.” A rendek nagy reményéseket fűztek Bethlenhez, ugyanakkor megválasztását kemény, addig példa nélkül álló feltételekhez kötötték, fenntartva maguknak az ellenállás lehetőségét. Bethlen türelemmel látott hozzá a belpolitikai helyzet stabilizálásához. Báthory Gábor híveit észérvekkel hódoltatta meg, a szász univerzitás jogait helyreállította, a

katolikusok ellen 1610-ben hozott intézkedéseket enyhítette. 1616-ban kettő kivételével megkegyelmezett az ellene áskálódó uraknak (Keresztes Pál, Kornis Zsigmond, Szilvási Boldizsár, Kálnoki János, Daczó Pál, Johann Benkner).

1616 november végén hadjáratot indított az Erdélybe több ízben betörő hajdúk ellen. Miután elfoglalta Ecsed, Szilágysomlyó és Szilágycseh várát, fegyverszünetet kötött, és a magyarországi rendek megígérték, hogy a további támadásokat meg fogják akadályozni.

Központosított államszervezetet épített ki, ezzel párhuzamosan arra törekedett, hogy pénzügyi helyzetét megszilárdítsa. A kincstári jövedelmekből pontos összeírást készített, és felülvizsgálta az 1588 óta történt adományozásokat, csak azokat erősítve meg, amelyeket az ország szolgálatában szerzett érdemekért jutattak. A boszorkánypercek során Török Katától, Iffjú Katától és Báthory Annától elkobzott birtokok szintén a kincstárt erősítették.

II Mátyás eleinte nem akarta Bethlent fejedelemként elismerni, azonban sem a német rendek, sem a Magyarországiak nem voltak hajlandóak Erdély megszerzéséért háborúba bocsátkozni. Így hosszas tárgyalások után, amelyeken az erdélyi fejedelmet Péchi Simon kancellár, Balassi Ferenc és Borsos Tamás képviselték, 1615. május 6-án megszületett az első nagyszombati egyezmény, amelyben Bécs elismerte Bethlen fejedelemségét, visszaadta Husztot és Kövárt Máramarossal együtt, megtartotta viszont Nagybányát. Az 1617. július 31-iki második nagyszombati egyezmény lényegében megerősítette az első, a részletes feltételeket az 1619. március 26-án lezárt nagykárolyi értekezlet rögzítette. A porta jóindulatát 1616-ban Lippa várának átadásával biztosította, a sokáig halogatott, és végül kényszerűségből megtett lépés miatt számos kortárs és történetíró kritikáját vonta magára. Sikeresen kivonta magát azonban a törökök azon parancsa alól, hogy hadjáratot indítson Moldvába, a lengyelek által uralomra juttatott, Alexandru Movilă ellen. A törökök által szintén követelt Jenő várának átadását is sikerült elkerülnie.

* * *

“A harmincéves háború kitörése alkalmat adott arra, hogy megindítsa a harcot a Habsburgok ellen.” 1619-ben szövetkezve a cseh protestáns rendekkel, elfoglalta a királyi Magyarországot, s csapatai már Bécs alatt voltak, amikor Homonnai György Lengyelországból betörve, hátba támadta, mire kénytelen volt, visszavonulni. A besztercebányai országgyűlés 1620. augusztus 25-én magyar királlyá választotta, a csehek fehérhegyi veresége után azonban kénytelen volt a császárral békétárgyalást kezdeni. 1622. január 6-án a nikulsburgi békében lemondott

a királyi címről, ennek fejében viszont megkapta a német-római birodalom hercegi címet, valamint a hét felső-tiszai vármegyét és Oppeln, Ratibor sziléziai hercegségeket. Második Habsburg ellenes hadjáratával, 1624-ben újabb eredményt ért el, 1624. május 8-án a bécsi békében lemondott sziléziai birtokairól. Ezután kísérletet tett a bécsi udvarhoz való közeledésre, török elleni szövetséget ajánlott II Ferdinándnak, ha kezébe adják az ország kormányzását és feleségül kapja a 13 éves Cecília Renáta Habsburg osztrák főhercegnőt. (az első felesége 1622-ben meghalt). Ajánlatát azonban elutasították.

Széles Habsburg elleni nemzetközi koalíciót próbált létrehozni a nyugat-európai országok és a kelet-európai népek között. A protestáns hatalmakkal létesített kapcsolatainak megszilárdítására 1626. március 1-én feleségül vette György Vilmos brandenburgi választófejedelem húgát, Brandenburgi Katalint, és 1626-ban belépett a protestáns hatalmak westminsteri szövetségébe, amely lényegében a korábbi békekötéseket erősítette meg. További terveinek megvalósítását, amelyek svéd és orosz szövetségben a lengyel korona megszerzésére irányultak, 1629. november 15-én bekövetkezett halála akadályozta meg.

“A fejedelemségben hiányzott a munkaerő” és jelentős hiány volt szakemberekben is. Bethlen Gábor ezért nem kizárólag főiskolai tanárokat, professzorokat, tudósokat, sem pedig csupán építészeket és művészeket “hozott” be az országba. Alaposan összekuszálódott Erdély gazdasági élete az előző hosszú időszakban, és ennek rendbetétele most szintén rá várt. Azt mondhatjuk, hogy Bethlen Gábor volt az, aki megnyitotta Erdély erőforrásait egy saját maga köré épített állami szerkezettel-szervezettel. Kihasználta azt a tényt, hogy gyakorlatilag mindent újjáalakíthatott “magát az államot is”. Akkor aztán összekapcsolta a központosított hatalmat egyfajta központosított gazdasággal.

Nagy, nagyon nagy tervei voltak, mint látni fogják, és az 1610-es években megalapozott új gazdaság politikájával az 1620-as években már ezeket a nagyszabású terveit akarta megvalósítani. Külföldi háborúkra például semmiképpen sem lett volna pénze, ha előbb nem teremti meg azok gazdasági alapjait az országon belül. Nem a kiadások csökkentésére, hanem a bevételek növelésére akarta alapozni az áttörést. Nem volt kis munka elérni, hogy Erdély jövedelmei ne menjenek át kézen-közön egyes urak zsebébe, hanem azokból minél több jusson a kincstár, azaz a fejedelem kezébe. 1613-ban mikor Bethlen a fejedelmi székbe került, semmi sem működött igazán jól. Egyfajta gazdasági anarchia volt jellemző az országra: nem

voltak egységes mértékek, a termelés színvonala hullámzott, a kereskedelem pangott. Bethlen határozott, adópolitikát valósított meg; az adót évente két alkalommal – tavasszal és ősszel – vagyis két részben szedte be, hogy egyszerre ne terhelje annyira az adófizetőket. Az egykor volt katolikus egyházi tized megmaradt, de nem az egyház, hanem a fejedelem számára szedték. Hasonló módon növelték a kincstári vagyont, az immár hosszú idő óta betöltetlen erdélyi (gyulafehérvári) katolikus püspökség javai, és gyakorlatilag a korábbi egyházi vagyon nagy része, amely kincstári kezelésbe került, de lehetőséget nyújtott arra is, hogy a fejedelem első sorban az általa támogatott református egyháznak, illetve saját híveinek adományozzon belőle. (Valami hasonlóval próbálkozott Bethlen az elfoglalt Felső-magyarországon is: a katolikus egyházi javak állami kézbe vételével, illetve a katolikus papok állami fizetésével – ez a törekvése is hozzájárult ahhoz, hogy a nem kizárólag protestáns Felvidéken, a részben katolikus rendek körében a politikája nem aratott osztatlan sikert). A másik legfontosabb kincstári bevétel a vámmilleték, az ún. harmincad volt. A magyar királyok ezeket az illetéket, jövedelmeket, korábban gyakran bérbe adták, hogy azonnal kisebb összeghez jussanak, majd azután a bérbe vevő alaposan megszedhette magát. Bethlen Gábor rájött, hogy ezt valamint a pénzverdét nem szabad bérbe adni, mert úgy az állam nagy jövedelmektől esik el. Ha már a pénzről esik szó: Bethlennek a pénzpolitika terén kellett megküzdnie a legnagyobb nehézségekkel. A régi pénzeket lobbizva kivonatta a forgalomból, és azokat újakkal helyettesítette. Uralkodásának első időszakában maga is élt a pénzrontás eszközével, később azonban már inkább a fizető eszköz értékállóságára pro bált törekedni.

A piaci árakat uralkodása idején négyszer (!) szabályoztatta, nehogy az új pénz bevezetése miatt emelkedjenek az árak. Jóllehet ellenségek voltak a Habsburgokkal, azért a fejedelem igyekezett szorosabbá fűzni a kereskedelmi kapcsolatokat a birodalommal. Hiszen ez Erdélynek is nagyon fontos érdeke volt különösen akkor, amikor győztes hadjárata és nikolsburgi béke után, 1622-ben megkapta a két felvidéki vármegyét, amelyek – mint látták – afféle köztes szerepet tölthettek be, Bécs és Erdély között. Az egyezségekben is fontos szerepet játszhatott a szabad kereskedésről szóló cikkely.

Említettük már a monopóliumokat, az állam kizárólagos kereskedési jogát a fontosabb árucikkkel kapcsolatban. Értelemszerűen, ha valakinél arany- vagy ezüströg, illetve nyers nemesfém volt, azt be kellett váltania az állami hivatalokban, arany vagy ezüstpénzre. Kiviteli tilalmat rendelt el a fejedelem a vasra és rézre is. Innentől kezdve természetesen ezek kitermelését sem adták bérbe senkinek. Erdély maga rendelkezett természeti kincseivel, ami új fellendülést hozott. E fémek eladási árát is a fejedelem állapította meg. Az állatbőrök, a marha, a ló, a viasz, a méz is

olyan árucikkek voltak, melyeket a termelőktől csak a fejedelemnek, az államnak volt joga megvásárolni, szabott áron, és csakis ő adhatta el – képviselői révén – azokat külföldön, így a haszon a kincstárba folyt be. A kereskedelmi kapcsolatok szálai délen Velencébe és Sztambulba, északon Svédországba, a német fejedelemségekbe és Lengyelországba, keleten a román fejedelemségekbe értek.

Béke idején Erdély éppen úgy kereskedett a Habsburg birodalommal mint más államokkal. – ilyenkor hatalmas marhagulyák porzottak az osztrák császárváros felé, amelyeket Bethlen Gábor adatott el a bécsiek nagy örömére viszonylag olcsón, de még így is sokat keresett rajtuk az erdélyi kincstár.

Ezek a monopóliumok nem bénították meg a belső kereskedelmet, sokszor egyenesen élénkítették azt. 1625-ben maga Bethlen Gábor írta le “Minden kereskedő rendek azért szabadosan menjenek, jöjjenek, életeket, nyerességeket keressék, az marhát, Isten és igazság szerint való árán adják, azonképpen mészárosok, rózsérek, kenyérrel és mindenféle éléssel kereskedő rendek szabadosan, bízvást, és minden bátorsággal mindent vegyenek, házakban gyűjtsenek, hogy az piacok meg ne fogyatkozzanak.” Bethlen az efféle nyilatkozatokon túlmenően, az egyre jobb minőségű pénzzel is leküzdötte az inflációt, és biztonságossá tette a kereskedelmet, országon belül és kívül.

De azért nem csak simogatott – tudott ütni is! A fejedelem egyik kezével osztogatott, a másikban korbácsot tartott. A kereskedőket megvédte a nemesi önkénytől, például attól, hogy a birtokaikon átutazó kereskedőket megvámolják – ehhez nem volt joguk. Viszont például azokat a céheket, amelyek áruikat eltitkolták, mert arra vártak, hogy ha felmennek az árak, nagy pénzért adhassák majd el a készleteket – 100 forintra büntette céhenként. Ez olyan összeg volt, amely az árujukat elrejtő kereskedőket is gondolkodóba ejthette. Ellenőrizték is őket, és ha a boltjukban nem volt áru, szintén büntetésre számíthattak. 1623-ban – élénkítendő a belső forgalmat – Bethlen Gábor zsidó és görög kereskedőknek kiváltságlevélben biztosított szabad kereskedési jogait. Megszűnt a szászok addigi csaknem kizárólagos kereskedelmi szerepe, régebben ugyanis szinte csak ők folytattak kereskedést Erdélyben. Nem csak a zsidók és görögök, hanem morva földről betelepített – ott üldözött – anabaptisták is megjelentek Erdélyben és a fejedelemséghez csatolt Felvidéken, mint kereskedők. Ám az anabaptisták főleg iparosok voltak, például fazekasok. Habánnak nevezték őket, nevüket ma is őrzi a fehér alapon kék-sárga mintás habán kerámia. Így ezen a téren sem lehetett már monopólium a szász kézműiparnak. Ahányszor Bethlen Gábor egy-egy hadjáratral külföldön járt, mindig szétnézett mindenfelé. Az idegen országokban vallási vagy egyéb okokból üldözött mesterembereket, iparosokat, kereskedőket felkarolta, és ha

akarták Erdélyben új életet kezdhettek. 1621-ben éppen Morvaországból írta haza Bethlen a feleségének, Zsuzsanna asszonynak:

“Új keresztyéneket ismét vitetek édes szívem, ha Isten megengedi, és mint posztócsinálókat, egyéb mesterembereket is igyekszem köztök kerestetni”

Nem túlzás azt mondani, hogy Bethlennek még külföldön járva, sereget vezetve, két csata között is azon járt az esze, hogyan tudna lendíteni hazája sorsán. Igaz, a rossznyelvek szerint azért lett munkaerőhiány Erdélyben, mert Bethlen nagy építkezéseket kezdett, no meg sok katonát elvitt külföldre. Ez persze így nem igaz. Az építkezésekhez nyilván nem segédmunkásokat, kubikusokat kellett külföldről hozatni, hanem olyan tanult építészeket, akiket Erdélyben addig soha nem képeztek ki, tehát a tudás birtokosai, eleve csak idegenek lehettek. Hasonló volt a helyzet számos kézműves mesterrel – ha voltak is itthon hozzájuk hasonlók, hát túl kevesen. Több árucikkre, és azok előállítására volt szükség. A különféle nemzetiségű vagy vallású kereskedők is a gazdasági élet élénkítése céljából kaptak engedélyeket, sőt azért telepítették be őket az országba. Mind ehhez nem árt tudnunk, hogy Bethlen ezt az egész gazdasági megújulást, majd az új gazdaság működését majdhogynem egy személyben maga vezette. Ismerte a bevételi forrásokat, a “lelőhelyeket”, tudta mikor miből mennyire van szüksége az országnak. Tisztában volt a terhekkel, a kiadásokkal, és igyekezett egyensúlyban tartani azokat a bevételekkel. És mivel ezek évente változtak, hát nem kevés lélekjelenlétre, tudásra, bölcsességre és főleg bátorságra volt szüksége ahhoz, hogy mindezt vezényelhesse. Ebben nem ismert szünetet: a külföldi háborúból hazairva szinte minden levelében felbukkantak a gazdasági kérdések is. Külhonban hadakozva is érdekelte, hogy jelen pillanatban otthon mennyi a kén vagy a viasz ára, de az is, hogy otthoni ménésében a tavasszal született csikóit vajon jól nevelik-e, közben pedig érdeklődött egyes hazai perek végkifejlete vagy éppen a kerti munkák haladása felől... Sokoldalú ember volt, de hát annak is kellett lennie. Egy zaklatott kis országot vezetett, amelynek folyton problémái akadtak a nagyhatalmakkal, ráadásul az ország is most kezdett kijönni a nagyobb bajokból, az ő vezénylete alatt. Ezer dologra kellett ügyelnie. Nem volt rest kimenni a határba, hogy megsejmelje a még le nem aratott gabona állapotát, az elfoglalt Kőrmöcbányán viszont a bányászokkal együtt szállt le az aranyérc-bányába, hogy lássa hogyan dolgoznak, mi van odalent mélyen a föld alatt, és mindazt, amit ott lát, hogyan tudná hasznosítani odahaza Erdélyben. Maga írta az ártáblákat, amikor árszabályozást vezetett be. És intézte a birtokügyeket is.

Említettük, hogy ellenségei azt terjesztették róla: ifjúkorában elkótyavetyélte egykori családi birtokait – most fejedelemerként lassan és szívósan visszaszerezte azokat. Láta mekkora különbség van egyes vidékek mezőgazdasági termőképessége között, a föld minősége és egyéb körülmények miatt, hát adópolitikája is rugalmas

lett idővel, tájegységenként változott. Míg a Habsburgok alatt, mielőtt Erdélyhez csatolták volna a két magyar vármegyét, azok városi lakossága több adót fizetett – most mint Erdély részeitől már kisebb adóval is megelégedett a fejedelem. Ennek természetesen örültek ezek a városok, és így volt rá okuk, hogy ne akarjanak visszatérni a Habsburgok hatalma alá.

A gazdaság felélénkítése azonban nem csak úgy, önmagáért történt. Volt egy sokkal prózaibb oka annak, hogy Bethlen Gábor megerősíteni igyekezett az erdélyi gazdaságot: a hadsereg fenntartása, amellyel a fejedelem háborúit vívta.

“A háborúskodások mellett sok egyébre is jutott ideje a fejedelemnek”.

Már csak azért is meg kell emlékeznünk mindezekről a tevékenységeiről is, mert hiszen ekkor vette kezdetét az az időszak, amit a történészek később egyhangúlag “Erdély aranykorának” nevezték el. Akadt, aki ezt két részre osztotta, volt tehát “Erdély első aranykora” és “Erdély második aranykora”. A lényeg természetesen az, hogy valójában mit fed ez a kifejezés. Tartalmazza elsősorban és mindenek felett a belső békét. Bethlen Gábor, ha háborúzott is, azt nem Erdély földjén tette. Végig nagyon vigyázott arra, hogy idegen csapatok ne tapossák Erdély földjét. A törököt, jó barátsággal, ha kellett ravaszsággal, diplomáciai húzásokkal, sőt megvesztegetésekkel tartotta Erdélytől távol, a birodalmának határai között, ráadásul úgy, hogy a többi ellenféllel szemben azért mindig hivatkozhasson a török védelemre. A béke tehát alapvetően fontos volt ahhoz, hogy akár a legkisebb mértékben fellendülés kialakulhasson a fejedelemségben. Bethlen Gábor ezért is dolgozott. Marczali Henrik szerint Bethlen tudatosan igyekezett Hunyadi Mátyás örökébe lépni. Nagy, nemzetfelemelő uralkodó, sokáig ige “nemzeti fáklya” és egyben “zászló” akart lenni – de úgy, hogy azért alattvalóinak is adjon lehetőséget, minél többet. Ha Mátyáshoz hasonlítjuk, azonnal szembetűnő, hogy Bethlen politikai és katonai jelentősége jóval kisebb Mátyásénál – de hát ez természetes, hiszen az országa és annak lakossága is kisebb volt, ő nem építhetett birodalmat. Magyarország jó része idegen megszállás alatt állt, és olyan nem csupán területi, hanem vallási megosztottság is fennállt, ami Mátyás idején még elképzelhetetlen lett volna. Mindenki számára elfogatható “nemzeti” uralkodóvá válni ebben a korszakban szinte a lehetetlenséggel volt határos “Mert mi lett azóta, a nemzetből és egységből?” – jajdul fel a történész. Mindjárt vigasztal is: “De műveltség tekintetében, ha nem is hathatott az egész magyarságra, tán maradandóbbat alkotott”.

Bethlen Gabor Erdely fejedelme.

Erdélyben Bethlennek muszáj volt fenntartania a “négy bevett vallás” rendszerét, sőt végső soron az ezen kívüli felekezeteket (mint görögkeleti), sőt a kisebb szektákat is megtűrni. Ő maga hitbuzgó kálvinista volt, és ha ezt a hitet nem is tette államvallássá, kétségtelenül a reformátusok köszönhettek neki, a legtöbbet. Sok fiataalt küldött külföldre, ismert protestáns egyetemekre: Heidelbergbe és Willenbergbe elsősorban, de Hollandiába és Angliába is (ott VIII Henrik óta már egy “enyhe” protestáns irányzat, az anglikán volt az államvallás). Nem volt ritka az sem, hogy – a teológián kívüli többi tudomány elsajátítására tehetséges fiatalokat olasz katolikus egyetemekre küldött a fejedelem, leginkább Padovába. Az Erdélyi iskoláztatás addigi szerény színvonalát is emelni próbálta – hiszen mindenki nem tanulhatott külföldön. Ennek jegyében a tényleges protestáns, református akadémiát, a legnagyobb erdélyi fejedelem, Bethlen Gábor alapította meg Gyulafehérváron. Bethlen uralkodása békésebb szakaszaiban állandóan foglalkoztatta az iskolaügy. Tudta, hogy a nemesség kiművelése, a jobbágyság lehetséges fiataljainak a felemelése s egyháza megerősítése csak iskolák útján lehetséges. A fejedelem székhelyén, Gyulafehérváron működő iskolát az 1610-es évek végétől támogatta. Mikor a kolozsvári országgyűlés 1622 májusában arra kérte Bethlent, hogy Kolozsvárt akadémiát létesítsen, ő inkább a gyulafehérvári tanintézet kifejlesztését választotta, mely bizonyára az udvar díszéül szolgált. Eleinte külföldi professzorok meghívásával akarta az akadémia rangját megalapozni, de ugyanakkor külföldön

tanítatott fiatalokat, hogy hazatérve tanárokká, magas képességű lelkészekké váljanak. Az első tanévben már az ünnepeelt német költő, Martin Opitz tanított itt a klasszika-filológiát. Később nemzetközi hírű tudósok vezették a bölcsészeti tanfolyamot, mint Heinrich Alstedt, Johann Heinrich Bisterfeld, Ludwig Philipp Piscator. Az utóbbi három professzor 1630-ban tervezetet nyújtott be Bethlen özvegyének, Brandenburgi Katalin fejedelemasszonynak az akadémia átszervezésére, kifejlesztésére. Javasoltak egy negyedik professzori tanszék felállítását, hogy ketten taníthassák a bölcsészetet és a filológiát, ketten pedig a "szent teológiát". A munka fellendítésére négy-öt osztálytanítót kellene rendes fizetéssel alkalmazni, valamint megfelelő épületet és professzori lakásokat biztosítani. Iskolai igazgató és iskolagondnok felfogadását, a nyomda fejlesztését és tankönyvek nyomtatását javasolják. Az iskolai törvények tervezetét is elkészítik. Ilyen terveket szőni pedig csak úgy lehetett, hogy ezeknek anyagi alapja is volt: Bethlen nagy adományokkal biztosította az intézet fennállását. Még végrendeletében is pénzt hagyott rá. Útódai azonban nem támogatták eléggé. Úgy hogy nem nőhetett ki magát egyetemmé. Az intézet legműveltebb magyar tanárát, Apáczai Csere Jánost presbiteriánus nézetei miatt Kolozsvárra száműzték. A II Rákóczi György felelőtlen lengyelországi hadjárata után, Erdélyre törő hadak 1659-be pusztították el a gyulafehérvári kollégiumot. Ebből lett később a nevezetes nagyenyedi kollégium (ahová később egy török támadás elől menekülnie kellett a főiskolának). A Bethlen kollégium újjáalapítója, I. Apafi Mihály is Nagyenyedre telepítette a tanintézetet.

Kolozsvárt 1607 táján az Óvárban nyílt meg az alacsonyabb fokú református iskola, melyet utóbb a Farkas utcai templom mellé költöztettek. Ide száműzték 1656-ban Apáczai Csere Jánost, a magyar nyelvű oktatás úttörőjét, aki elindította a bölcsészeti-teológiai tanfolyamot.

A korszak legnagyobb erdélyi magyar gondolkodója, Apáczai Csere János 1658 őszén Kolozsvárt dolgozta ki, Barcsai Ákos fejedelemhez intézett emlékiratát "Egy nagyobb akadémiának lerajzolása" címmel Apáczai – igen helyesen – az anyagiakból indul ki, s rámutat, hogy a tanintézet akkori költségeiből nem csak egy kollégiumot, hanem egy tényleges akadémiát is fenn lehetne tartani, de ehhez a pénz jobb elosztására volna szükség. Akadémia nélkül a tudományok nem gyarapodhatnak.

Akkoriban a kollégium csak vegetált. Egyetlen rendes tanára az angol Isaac Basin volt. Három-négy osztálytanítót alkalmaztak, s alumnus (bentlakó) diákok száma alig negyvenre rúgott. Apáczai kimutatta, hogy a kollégium költségvetéséből el lehetne tartani tizenegy rendes tanárt és száz alumnus diákot. Lényeges észrevétele, hogy a tanszékekre nem igen nagy fizetésű külföldi tanárokat, hanem kisebb jövedelemmel is megelégedő hazai oktatókat kellene alkalmazni. Amelyik

szakban még nincs megfelelő magyar tudós tanár, képezettni kellene. Úgy véli, hogy a felállítandó egyetemen a következő tizenegy tanszéket kellene létesíteni: 2 teológia, egy héber és keleti nyelvek, egy görög, 1 jogi, 1 orvosi, 1 etika és politika, 1 fizika, 1 matematika, 1 dialektika, 1 ékesszólás és történelem. Mint írja, a szerényebb nyugati egyetemeket tekinti példának. Azokon ténylegesen előfordult, hogy a jogi és orvosi képzés egy-egy tanár vállán nyugodott. A teológiai-bibliai tárgyak igényelték a legtöbb tanszéket. A tanulás rendjét külön fejezetben tárgyalja. Az 5-6 éves bölcséleti kurzusok ékesszólás, dialektikát, matematikát (aritmetika, geometria, kozmográfia, asztronómia), fizikát, etikát és politikát tanítana. Az ezeket elvégzők baccalaureusi és magisteri címet szerezhethének. Ez után kellene a három felsőbb kar közül választaniuk. Öt évig tanulhatnák az orvostudományt vagy a jogtudományt, s a záróvizsga után megszerezhethék a „*medicinae doctor*”, illetőleg a „*iuris doctor*” címet, melyek a szabad praxisra jogosítanak fel a végzeteket. A teológiai tudományok tanulmányozását megelőzné két, előkészítő év ahol görög és a zsidó nyelvet kellene elsajátítani s csak ezután következne az 5 évi teológiai stúdium, akik a záróvizsgán megállták a helyüket „*theologiae doctor*” címet kapnának. De azok is, akik nem doktorálhatnak, prédikátorok lehetnének. A diplomát szerzőknek nemességet kellene adni, ez igen ösztönző lenne. A tanári kar tagjai rendre töltsék be évenként váltakozva a rektori széket. A fontosabb kérdésekben a rektort segítse a szenátus, a végrehajtás megkönnyítésére alkalmazni kell egy fizetéses pedellust. A taneszközök között Apáczai az akadémiai nyomdát említi első helyen, ez évente minden professzornak egy-egy művét ingyen sokszorosítaná. Kellene még könyvtár, botanikus kert és közös étkezdé.

Apáczai terve alapján tényleges egyetem létesülhetett volna Erdély fővárosában, ha a háborús helyzet nem akadályozza meg.

A fejedelem maga is érdeklődött a tudomány és a művészetek iránt. Elsősorban az irodalom szeretetét említik a források, de azt is, hogy a teológia nála nagy személyes érdeklődést is ébresztett. Állítólag huszonhatszor olvasta végig a bibliát, sőt maga is szerzett egyházi énekeket. A zenéhez egyébként is vonzódott nemcsak az egyházihoz. Uralkodásának idején még opera és balett előadásokat is rendeztetett a fejedelmi udvarban.

Szalárdi János az ő „*síralmas*” (címének megfelelően, alapvetően pesszimista és sokszor szinte csak a negatív eseményeket soroló) krónikájában, Bethlen ilyen irányú törekvéseivel kapcsolatban – aki amúgy a krónikája írásában is támogatta – sok jó szót mondott imígyen: „...mindenek felett az Isten tiszteleti minden tehetsége szerint nagy szorgalmatossággal igyekezte a hazában felállítani, schólákat építeni, azonban a deák széptudományokat taníttatni, a belgiumi, angliai akadémiákban tudós ifjakat nagy költséggel szakadatlanul feljavitatni és taníttatni; a hazát református

tudós keresztény tanítókkal, tudós professzorokkal megékesíteni fő gondja volt“. A krónikás azt is megjegyzi, hogy: “Sok írogatási költségei által hazájukból maguk házaktól arra elindítván, az országba nem kevés költséggel behozatta és Fejérvárott tisztességes házakba szállíttatván és nékiek tisztességes fizetéseket rendelve, az ott való schóla és collégium épületére nagy haszonnal megtartaná azokon kívül is jó tudós, hasznos mestereket tartatván szakadatlanul a collégiumban”.

A hosszú mondat mai magyar értelme: Bethlen Gábor nem csak az Európa szerte híres tudásóhaj hozatta Erdélybe (ám ottani működésük már az ő halála utáni időszakra esett), ami rengeteg pénzébe kerülhetett, hanem gondoskodott azok elszállásolásáról, nagy fizetésükről is.

Természetesen egy nyugaton ismert professzor otthon is, Erdélyben is latinul, beszélt és adott elő, és a tanítványai is ezen a nyelven érintkeztek vele.

Érthető, hogy idecsábítani valakit onnan az “Isten hátamögüli” Erdélybe – nem volt olcsó ‘mulatság’. Hiszen ezeknek a professzoroknak ott megvolt a maguk egyeteme, ahol taníthattak, a nyugodt és biztos életük, és a korabeli Erdélyi viszonyok egyébként is sokkal elmaradottabbak voltak a nyugat-európaiaknál. Tudjuk, és nem csupán Szalárditól, hogy a fejedelem az oktatási intézményeket (nem csupán a gyulafehérvárit, hanem például a marosvásárhelyi kollégiumot is) alapítványokkal, adományokkal, nekik rendelt állami jövedelmekkel tartotta életben. A gyulafehérvári főiskola megkapta Debrecen város éves adóját, ami 2 ezer forintot tett ki – nagy összeg volt ez akkoriban, ebből már működhetett a kollégium. Ennek az akadémiának – főiskolának Bethlen egy színvonalasabb épületet is kezdett el építtetni, de mivel közeledni érezte halálát, és az épület még nem volt kész, (mivel életében sok gondos dolgai, kinnvaló hadakozás miatt végbe nem vihette...”), hát saját vagyonából végrendeletileg hagyott egy jelentősebb összeget a befejezésére. Egy efféle “majdnem egyetem” mit sem ért szakanyagok, könyvtár nélkül. “Bibliotéchtát, hittan-hittan tudományokhoz tartozó gyönyörűséges jó könyvekkel rakatott olyat szerzett vala ugyanazon kollégium szükségére, amelynek is megszerzése sok ezer tallérokba kerülhetett”. A könyvtárhoz pedig könyvtárosokra is szükség volt, akik kezelték, gondozták a gyűjteményt.

Érdekes történet a katolikus magyar Biblia – fordítás ügye. Mivel a Károli – Biblia óta a protestánsoknak már volt saját magyar szövegük, a magyarországi katolikus egyház sem maradhatott le ebben, és a jezsuita Káldi György vezetésével ők is megkezdtek a Biblia magyarra való átültetését. És mit gondolnak, természetesen Pázmány Péter esztergomi érsek mellett ki volt ennek a vállalkozásnak anyagi értelemben is a másik fő támogatója? Éppen Bethlen Gábor, a kálvinista erdélyi fejedelem. Az történt ugyanis, hogy amikor 1621-ben – Bethlen felső-magyarországi előnyomulása idején – Nagyszombat, a török megszállás alatt álló

esztergomi érsekség székhelye és a jezsuiták magyarországi központja, a fejedelem Káldi Györgyöt – nagy tisztességgel Bécsbe küldte. Mindjárt diplomáciai feladatot is bízott rájuk, azonban: velük tolmácsoltatta a béke feltételeit.

Két évvel később aztán Bethlen Káldit hasonló küldetés teljesítésére kérte fel, és mindezért nem is bizonyult hálátlannak. Nagy összegekkel támogatta a Biblia lefordításának és kiadásának költségeit, mi több, Erdélybe két helyen (a jezsuiták ottani működésének tilalma ellenére) engedte letelepedni őket – nem éppen Káldi ment oda, hanem más rendtársai. Ezek a gesztusok politikailag is kifizetődőnek bizonyulhattak: ellentmondtak az erdélyi fejedelmek “katolikus faló” hírnevének, és talán szépítettek valamit az 1619-es kassai atrocitás, az ottani jezsuiták Rákóczi György hajdúi általi legyilkolásának emlékéen. Visszatérve Erdélyhez Bethlen Gábor ott nagy építkezéseket is folytatott. Nemcsak a még 15-éves háború harcainak idején tönkrement gyulafehérvári palotát, hanem több úgynevezett “fejedelmi házat” is építtetett különböző településeken, tárházakkal (raktárakkal), mindent okosan, azaz “itáliai módra”.

Számos, “nagy, friss és pompás épülettel”, amelyek kívülről is az itáliai reneszánsz stílusát idézték, belül pedig “külön-külön szép képírást arányos és mézsmetszésbeli mesterséges mennyezetekkel” és “sok ezer tallért érő... velencei drága kárpitokkal megékesítvén” hirdették az építető ízlését és dicsőségét. Ezen túlmenően – még mindig a (fővárosnak), a fejedelmi székhelynél maradva – megerősítette azt városfalakkal, bástyákkal és egyéb hasonló bőkezűséggel emeltetett békés és hadicélú építményeket szerte az egész országban: Szalárdi és mások oldalakon át sorolják ezeket a létesítményeit. A fejedelem természetesen arra törekedett – mint minden uralkodó a maga idejében – hogy fővárossá, egyfelől imponáljon az odaérkező külföldieknek, elsősorban a diplomatáknak, művészeknek, tudósoknak, kereskedőknek, akik majd az uralkodó és országa jó hírét elviszik szerte Európában, másfelől pedig, hogy csakugyan szemet gyönyörködtető látványt nyújtson. Gyulafehérvár bástyáit – a nemzetek valamiféle összefogása jegyében – úgy építtette, hogy az egyik bástyatoronyhoz a magyarok, a másikhoz a székelyek, a harmadikhoz a szászok járuljanak hozzá, és csak a negyediket emeltette ő a saját pénzéből.

Azt akarta, hogy az ország lakói is büszkék legyenek fővárosukra - buzdította a nemeseket, vásároljanak, vagy építsenek házat Gyulafehérvárott, és költözzenek oda maguk is, ezzel is emelve a város fényét és jelentőségét. Bethlen Gábor nem csupán épületeket emeltetett, uralkodásának nem kizárólag fizikai eredményei voltak. Épített ő valami mást is, amely érezhető volt nagyon, de nem tapintható. Létezett, de nem volt látható. Ezt ma a történészek “központosított kormányzásnak” és “gazdaságpolitikának” nevezik. Méghozzá “merkantilista gazdaságpolitikának”,

amelynek elveit tulajdonképpen már csak Bethlen Gábor halála után, XIV-ik Lajos idején fogalmazta meg a francia király minisztere Colbert.

A leglényegesebb az volt ebben, hogy az ipart a központi hatalomnak támogatnia kell, illetve arra törekednek, hogy az országnak nagyobb értékű legyen a kivitele, mint a behozatala. Bethlennek pedig mindenáron nagy jövedelmekre volt szüksége már a külföldi háborúskodások megkezdése előtt – ezért is fontos volt, hogy a pénz bejöjjön és bennmaradjon az országban, ne pedig kimenjen külföldre. Az ország kincstára gyakorlatilag üres volt, amikor ő került hatalomra, azt pedig meg kellett tölteni. Ennek érdekében bizonyos, amúgy is nagyon kelendő Erdélyben előállított cikkekre rögtön állami monopóliumot vezetett be, vagyis azokat külföldre vinni nem lehetett az államszervezet megkerülésével. Ilyen volt az élő szarvasmarha, de a marhabőr is, a ló, a gabona, a méz, a viasz, a kéneső, (higany) és természetesen a nemesfémek, az arany és az ezüst. A mai kutatók visszamenőleg úgy látják: alapvetően helyes volt Bethlen Gábornak az a törekvése, hogy egy erős központi hatalom révén uralja az országot, az e hatalmat megtestesítő személy, maga a fejedelem. A kis Erdély viszonylagos függetlensége is veszélybe került volna, ha a nagy széthúzás érvényesül a három (a románokkal együtt nem hivatalosan már négy) “nemzet” és a különféle rendek, társadalmi csoportok között. Mindenre volt már példa az elmúlt évtizedekben – nos, Bethlen akkoriban is élt, sőt ideje java részét éppen Erdélyben élte, ő tehát jól tudta, mekkora veszéllyel járhat az anarchia, ha még csak részleges is. A hatalomgyakorlásnak ez a központosított formája természetesen együtt járt azzal is, hogy általában egyszemélyi döntéseket kellett hoznia. Sokszor még a legbizalmasabb embereit sem avathatta be előre egyes diplomáciai lépéseibe, terveibe – lehet jó oka volt erre. Akadt (később) olyan erdélyi fejedelem, aki fontosabb külpolitikai lépéseit az országgyűlés elé tárta megerősítésre – mert tudta, hogy úgymint rábólintanak, nem tehetnek egyebet. Nos, ez nem Bethlen volt annyi bizonyos. Az országgyűlést ő általában arra kárhoztatta, hogy post factum vegye tudomásul azt, ami már megtörtént. A kész tények elé állítás volt Bethlen Gábor általában követett politikája az erdélyi országgyűléssel szemben. Mivel ő volt az egyeduralkodó, logikus, hogy nemcsak a gazdaság – vagy külpolitikát irányította. A hadi dolgokban is természetesen övé volt az utolsó – sokszor pedig az egyetlen – szó. Ilyen körülmények között annak az uralkodónak, aki szinte egy személyben tartotta kezében az országot, beleértve az előbb nem említett igazságszolgáltatást is, nem nagyon lett volna szüksége az országgyűlésre. Mégis Bethlen azt rendre összehívta minden évben, miközben a helyszín, az időtartam és a program kiválasztása kizárólag tőle függött. Akár koloncnak is érezhette volna ezt, ha az egy igazi “sarkára állni tudó” rendekből álló intézmény lett volna, amely esetenként ellent mer mondani az egyeduralkodónak. De hát tudjuk, Erdélyben nem ilyen volt az országgyűlés, és

nemcsak Bethlen Gábor alatt nem, hanem már jóval korábban sem. Az erdélyi rendek azzal is vigasztalhatták volna magukat, hogy hiszen ott van a fejedelem mellett működő “tanács” ügyis ott intézik az ügyeket a gyakorlatban. Nos, talán nem lepi meg az olvasókat, ha közöljük: a tanács is csak efféle “díszszálka” volt az állam testén. Nem ott dőltek el igazán a dolgok. Hogyan is helyezkedhetett volna szembe vele a tanács, ha annak tagjait mind egy szálig maga a fejedelem nevezte ki? Így az csak egy névlegesen létező, valójában, semmilyen funkcióval nem bíró gyülekezett lett, amelynek szerepe a nullához közelített. Mint a történész írja “a tanácsosság inkább dísz, mind hatáskör volt”. Egy ilyen államban mindenki természetesnek tartotta – értem ezalatt az alattvalókat – hogy minden posztra a fejedelem nevezte ki a tisztségviselőket. Legfeljebb a városok választhatták meg a maguk hatáskörében a helyi önkormányzatot (magyar földön ez a helyi önkormányzatiság sokkal régebbi, mint gondolnánk: nyugati példák nyomán jött létre, elsőként legtöbbször olyan magyar városokban, amelyeknek a lakossága főleg német nyelvterületről áttelepültekből, már-már igazi polgárokból állott. Tehát Bethlen nevezte ki és ellenőrizte is a kincstárakat, a főispánokat (a magyar vármegyék vezetőit), a székely kapitányt és így tovább.

Leginkább azonban az anyagi ügyekbe szólt bele a fejedelem. Különösen az adók behajtása érdekelte részletekbe menően: gyakran személyesen felügyelte, amikor egy-egy vidékről vagy városból nagyobb összeg érkezett a kincstárba, és azt ott elhelyezték.

Jellemző különben, hogy ha otthon volt Erdélyben, minden eléggé jól ment, nem nagyon lehetett lopni, csalni, mert Bethlen Gábor a szemét rajta tartotta az ügyeken, és az embereken is. Később írta is István öccsének – egyik levelében: “Félnek vala én tőlem az tisztartók”. Ezt a levelet, azonban egy külföldi hadjáratán vetette papírra, és maga is tudatában volt azzal, hogy amikor messze van a hazájától, akkor “senkitől nem félnek, szabadon lopnak távollétemben”. Ha távol volt, és otthonról sürgette különböző pénzek elküldését, akkor gyakorta jöttek olyan válaszlevelek, amelyekben azt írták, hogy most otthon nem találni semmi pénzt üres a kincstár, az adók nem folynak be. Mire Bethlen dühösen visszaírt: “Erdélyben én találnék pénzt, ha ott benn volnék”.

* * *

“A fejedelem már a kezdet kezdetén, azaz az 1614-es medgyesi országgyűlésen (amelynek idején olyan emlékezetes módon végeztek Báthory Gábor gyilkosaival) is tett egy kísérletet arra, hogy összefogja a három erdélyi nemzetet.”

Először talán úgy hihette, azok közösen majd megerősítik is az ő törekvéseit a hatalom központosítására. Ám csakhamar be kellett látnia, hogy ilyenféle együttműködésre nincs reális kilátás: a három nemzet nem igazán hajlandó érdemben együtt tevékenykedni.

Azért aztán Bethlen Gábor fordítva állt neki a dolognak: a központi hatalom érdekében inkább megosztotta őket. Kihasználta a közöttük lévő ellentéteket, és így érvényesítette az akaratát időről, időre. Az erdélyi uralkodó osztályban nem voltak igazi nagybirtokosok, legalábbis nem létezett olyan erős és dús gazdag réteg, amely Magyarországon volt korábban századokon át (főurak), és volt még ekkortájt is a Habsburgok uralta királyi Magyarország.

Itt viszonylag kicsik voltak a birtokok, még a legtehetősebbek körében is. Az urak sokszor még egy-egy falut is több részre bontottak, és örültek minden egyes újabb jobbágyléleknek vagy családnak, hogy az is dolgozik és adózik majd nekik. Erdélyben mindennek a mértéke sokkal szerényebb volt, mint Magyarországon. Ettől függetlenül Bethlen e tekintetben éppen úgy járt el, mint más uralkodók: a megnyerendő uraknak vagy a saját embereinek egy-egy jól végzett feladat után birtokokat adományozott. “Általában tudatosan igyekezett hozzá közelálló, lekötöztetett, politikáját támogatni vezető csoportot maga körül kinevelni, és így az állam vezetése számára “ (Wittman). Tette mindezt, az állam érdekében, és – nem mellékesen – a maga hatalmának további, megerősítéséért, megtartásáért. A három nemzet vezető rétegeivel is különféleképpen bánt, miközben igyekezett megtalálni mindegyikük gyenge pontjait. Akkoriban a magyar urak főleg a vármegyékben éltek, amelyeknek élén a fejedelem által kinevezett főispánok álltak. A székelyek és a szászok már korábban kiharcolt önállóságuk bizonyos fokán, szintjein helyezkedtek el. A székelyek “székekben” éltek, ezek a vármegyéknél kisebb területi közigazgatási egységek voltak. Minden széket főkapitányok vagy kapitányok igazgattak. A szász székeket és városokat meg bírák, főbírák, polgármesterek vezették. A szászok mindig és minden téren igyekeztek elkülönülni az (általuk lelkük mélyén nem egyszer lenézett és barbároknak tartott) magyaroktól és székelyektől.

Bethlen Gábor az említett medgyesi országgyűlésen eleinte még abban a hitben ringathatta magát, hogy a három nemzet együttesen vállalja a honvédelem költségeit, a katonáskodást, a hadi célú áldozatot. Ám csak erre így nem mutatkoztak hajlandónak. Ettől kezdve aztán Bethlen külön-külön rakta rá vállaikra ugyanazokat a költségeket, és nem volt velük szemben különösebben elnéző. Főleg a szászokkal egyébként is sok baja lehetett volna, ha nem fékezi magát. Tisztában volt vele – hisz közelről látta – hogy Báthory Gábor (nemegyszer alighanem éppen az ő tanácsait követve) hogyan erőszakoskodott a szászokkal olyan helyzetekbe kényszerítve őket, amelyek folyton robbanással fenyegettek. Ezért hát Bethlen Gábor

igyekezett kerülni a szászokat, ugyanakkor nagy szüksége volt a szászok ipari termékeire, gazda(g)ságára, tekintélyére. Ennek ellenére mindjárt az uralkodásának az elején megtörtént a szász összeesküvés a hatalma ellen, ami alaposan visszavetette a kapcsolataikat. Bethlen igyekezett türelmes lenni, és aztán lassan, lépésről lépésre építette ki a kapcsolatait velük. Végül is a szászok kezdték észrevenni jóakarátát, és azt értékelték is valamennyire, viszont azt is látniuk kellett, hogy különféle jogcímekbe a fejedelem egyre nagyobb terheket rak a vállukra. Említettük már korábban, hogy a szászok, ha csak egy mód nyílt rá, nem kívántak személyesen katonáskodni, az efféle szolgálatokat inkább pénzzel váltottak meg. Mivel pedig Bethlen amúgy sem igazán bízott bennük – hát ő se nagyon erőltette a szászok katonáskodását.

Így találkozott a két akarat, és a szászok a honvédelmi kötelezettségeik tényleges teljesítése helyett továbbra is inkább fizettek. A “szász ezred” felszerelését a szász közösség kénytelen volt magára vállalni. Vagyis kifizették a kincstár számára a hatezer lovat, hatszáz kardot, egyenruhát, csizmát, majd az állam ezen a pénzen tényleg felszerelt hatszáz saját katonát, akik természetesen nem szászok voltak. A fejedelem igénybe vette a szász ipart, például ágyukat öntetett velük, ugyanakkor az ágyuk kivitelét megtiltotta. Külföldre nem szállíthattak, termékeiket a fejedelem vette át.

Szerette volna magát a nemességet is megadóztatni, ám ez természetesen most nem sikerült, mivel ők változatlanul a jobbágyokra hárítottak át minden költséget. Az egyik megye nemeseiről Bethlen Gábor ilyen dühös szavakat is leírt: “...Hogy annyi sok gaz nemesség pedig teljességgel mentes legyen a hadi kiadásoktól az mind lehetetlen s mind illetlen és igazság ellen való dolog volna, könnyen őket nem kell hadni”. Végül köztes megoldással próbálkozott: amikor jól szervezett és jól fizetett zsoldos seregével elindult külföldre, az ország védelmét a vármegyénként szervezett nemesi bandériumokra hagyta. A székelyek esetében még valamivel bonyolultabb volt a helyzet. Az ekkorra a valaha egységes – egységesen kiváltságos – helyzetű székelyek már vagyoniilag is nagyon megosztottak, és nem is volt réteg, amely fenn tudott volna tartani egy “határőrvidéket” amelynek lakói általános adómentesség és “kollektív nemesi cím” fejében bármikor hadra foghatók lettek volna, gyakorlatilag egy életen át örökké katonai készségben, háború esetén pedig kötelező hadbevonulással. A közszékelyek csak egy újabb terhet láttak a központosított fejedelmi államszervezetben, amely számukra már semmiféle jogot sem garantált és az elszegényedésüket sem tudta megállítani. Most már sokan nem is akartak katonáskodni, egyesek még a jobbágyságot is inkább vállalták, csak hogy legyen hol és miből megélniük. Ez a folyamat pedig éppen akkor csúcsosodott ki, amikor Bethlen Gábor került hatalomra. Márpedig ha az addig nagyon jó katonának

számító székelyeket nem lehet seregbe vonni, akkor bizony Erdély egész hadserege nagyon meggyengül. Bethlen lépéseket tett arra, hogy minél kevesebb székely maradjon jobbágy, ami miatt szembekerült ugyan a székely földesurakkal, de legalább visszanyerhetett néhány ezer jó katonát. Az érintett közszékelyek viszont intézkedéseit a hajdan volt “székely szabadság” visszaállításának tekintették.

A románok akkor még a fejedelmi hatalom számára is csak jobbágyokat jelentettek. Néhány ritka kivételtől eltekintve ez a nemzetség akkor még “hivatalosan” nem is létezett, nem számolt vele senki. Sokszor sikerült közülük katonákat sorozni Bethlen seregébe, de csak ennyi volt a jelentőségük nem több.

Ideje egy pillantást vetnünk Erdély hadseregére. Arra a seregre, amely már az előző években is létezett, amely már Báthory Gábor alatt is összeállt, és bizony nem a legjobb oldaláról mutatkozott be a saját népe előtt, különösen a hajdúk tettek sok rosszat. Tudjuk, hogy Bocskai István és Báthory Gábor is több tízezer hajdút telepített le összesen. De míg Bocskai mindig számíthatott a hajdúira, addig az utóbbi fejedelem Bethlen elődje nem annyira. A magyarázat egyszerű: Bocskai hajdúi a háborúk folyamán végig rabolhatták a Felvidéket és Ausztria keleti széléit, meg tovább is, volt tehát zsákmányuk bőven, és már az önmagában megtartotta őket a fejedelem hűségén.

Báthory Gábor viszont messze nem tudott ennyi különféle “javakat” biztosítani embereinek, mint láttuk fel is lázadtak, el is pártoltak tőle többször. Egyik vezetőjüket, hol Báthoryt, hol meg az ellenségeit támogatta. Nagy Andrást a fejedelem ki is végeztette, és a végén meg éppen egykori “hűséges” hajdú katonái gyilkolták meg őt. Az elődei példáját közelről és nagyon jól ismerő Bethlen nem mindenben választotta ugyanazt az utat, amit ők. Azt kell mondanunk, hogy a Hunyadi Mátyás és II Rákóczi Ferenc közti időkben – ez 210-220 évet ölel fel – Bethlen Gábor teremtetette meg a legerősebb nemzeti hadsereget, sőt Mátyás király óta lényegében az elsőt. Igaz, hogy a nemzeti jelző használata erősen kétséges egy olyan időben, amikor a “nemzet” fogalma még egészen mást jelentett, mint manapság. A hangsúly itt inkább az állandó magyar hadseregen van. Mégis van benne valami: Bethlen akkoriban, ha ugyan csupán Erdélyben, egy kis országban is, de végső soron, a magyar érdekeket képviselte. Ez a sereg ugyanakkor a korabeli nemzetközi viszonyok között is nagy erőt képviselt. A körülbelül 1 millió lakossal rendelkező Erdély 20 ezer fős sereget állított ki akkor, amikor – csak a török tudott 100 ezres sereget mozgósítani - Európának ezen a vidékén, azt is úgy félvszázadonként egyszer. A keresztyén államok pedig szoros katonai szövetségesként sem tudtak együtt még 80 ezer katonát sem produkálni, pedig Erdélynél sokkal nagyobb népességű, gazdaságilag nála jóval erősebb államok voltak. Bethlen Gábor katonái – más seregek katonáival ellentétben, akikről ez nem mindig volt elmondható –

pontosan kapták a zsoldjukat, ami miatt nemcsak a magyarok, a hajdúk, székelyek léptek be hozzá szívesen, hanem a Balkánról idekerült vagy olykor éppen nyugat-európai zsoldosok is beálltak a zászlaja alá. Európai különlegességnek számított ez a kis ország a zsoldosok szempontjából, szinte “paradicsomi” állapotnak, az a tény, hogy itt nem kellett hónapokig, olykor évekig várni a fizetésre (mint a magyar végvári vitézeknek a bécsi zsoldot). Kezdetben 1500-2000 állandó katonája volt Bethlennek, beleértve a “kék testőrséget” is, meg a később idetelepített német zsoldosokat. Ha szükség volt katonára, a sebesen szervezett újakat télen sem bocsátotta el, téli táborban teleltette őket, nehogy elszéledjenek. És hogy katonái ne rabolják ki a lakosságot, azt nemcsak a maga által írott hadi szabályzatot tartotta, hanem példát is statuált, ha kellett. Megesett, hogy rablásért, amit a civillakosság ellen követtek el, Bethlen egy hadjárat alatt három saját tisztjét akasztatta fel. De más hadjáratban is voltak ilyen “mohó” áldozatok: amikor például a fejedelem egy ízben a törökkel szövetségben vonult valahova, és néhány török aga rablásra vetemedett, akkor bizony Bethlen Gábor a török vezért, az agát is lefejeztette. A parancs világos volt: nem rabolunk! Persze, hogy ez működjön, nemcsak a zsoldot, hanem a jó ellátást is biztosítani kellett a katonáknak. No és tegyük hozzá mindennek a gyakorlati okát és egyben hasznát is: gyors és fegyelmezett hadmozdulatokat csakis fegyelmezett csapatokkal lehetett véghezvinni!

Bethlen Gábor hadjáratjai és hadserege éppen a gyorsaságukról voltak híresek: azon időkben elképzelhetetlenül rövid idő alatt jutottak el egyik pontból a másikba, szinte függetlenül a helyi körülményektől és időjárási tényezőktől. Az sem volt mindegy, hogy Magyarországon, amelyet meg akart szerezni, hogyan viselkednek a katonái. Itt nyilván még inkább igyekezett Bethlen visszafogni őket, hiszen végső soron nem ellenséges területen járt: az itteni magyar lakosokon előbb-utóbb ő akart uralkodni. Elsősorban könnyűlovassága volt a fejedelemnek, amire nagy mezei csatákat nem vállalhatott, ahhoz több gyalogosra is szüksége lett volna. Később lettek azok is. Ám a lovasai az ellenséget csipkedték, megtámadták, éjszakai pihenőjén felverték, érzékeny veszteségeket okoztak, majd ismét eltűntek. Ha pedig egy nagyobb csapat vált le egy vonuló ellenséges seregből, annak parancsnoka biztos lehetett benne, hogy Bethlen katonái máris a nyomában vannak. Wallenstein a Habsburg – szolgálatban álló cseh hadvezér több hadjáratban is megütközött Bethlennel, és bizony kénytelen volt alkalmazkodni az erdélyi vezér harcmodorához. És még egy ami fontos volt, és a békekötéseknél is számított: Bethlen serege – ha nagy csatákat ritkán nyert is meg – lényegében mindvégig veretlen maradt.

Bethlen Gábort nem elégitették ki a nikolsburgi békében elért eredmények. Többre vágyott, és amint azt a kiújuló háború eseményei elkeserítették, azonnal ismét támadást indított a Habsburgok ellen. Már röviddel a békekötés után 1622

nyarán a fejedelem követei – hosszas sztambuli alkudozások után – megkapták a Bécs elleni újabb hadjáratához a szultán beleegyezését, sőt engedélyt és parancsot arra, hogy a budai és a boszniai török pasák csapatai Bethlen oldalán részt vegyenek a készülő újabb hadjáratban! Nyugati, például cseh támogatást Bethlen Gábor nem kapott. A cseheket akkorra már a Habsburgok ugyanis leverték, az ország önállóságát megszüntették, Csehország az uralkodócsalád “örökös tartományává” vált. Ráadásul az erdélyi fejedelmet most a magyarországi rendek többsége sem támogatta. 1623 nyarán azonban Bethlen így is megindult hadaival. Elég későn, mert már augusztusra járt az idő, amikor katonái átvonultak a királyi Magyarországon. A törökök a megegyezés értelmében Bosznia-Horvátország felől támadtak az ausztriai Stájerországra, és nyugatról protestáns hadaknak kellett felvonulniuk, szintén a Habsburgok ellen. Persze a Habsburgokat sem kell féltetni: tudomást szereztek a tervről, és nagyösszeggel megvesztegették a budai pasát, így annak serege a kifejezett szultáni parancs ellenére sem indult Bécs ellen. A támadás része lett az akkor már 5 éve zajló harmincéves háború újabb szakaszának. A Habsburgok jó hadvezére, a katolikus Wallenstein lett a protestáns Bethlen fő ellenfele. Mivel közben Bethlen szétvert egy osztrák sereget, Bécsben már ismét a város ostromára készültek. Az erdélyi fejedelem meg azt hirdette, hogy a magyar sereg meg sem áll Prágáig, azt is elfoglalja, ottani cseh testvéreivel közösen. Nem telt bele néhány hét, és Bethlen lovasai, ha nem is Bécs alatt, de már Morvaországban száguldoztak és csaknem elérték a cseh területeket is. A török és tatár szövetségesekkel azonban nem lehetett bírní, nem bírt velük Bethlen sem. Igaz nem együtt harcoltak, ő is csak híriket hallotta: azok ugyanis a szokott kegyetlenséggel rabolták ki, gyűjtötták fel a városokat és falvakat, a lakosságot meg rabszolgának hurcolták el a török birodalomba. Mindenesetre Bethlen hamarosan fölénybe került: a Habsburg-csapatok fegyverszünetet kértek, amelynek feltételeit Bethlen diktálta. Kizárólag Bethlen tudta, hogy az ő serege is legalább annyi veszteséget szenvedett, mint az ellenfele, ő is bajba kerülhet, így hát örült az 1624-ben kikényszerített békének, amely lényegében hasonló volt a nikolsburgihoz. Az addigi két hadjárat akkor már elég ismertté tette Bethlen Gábor nevét Európában. A harmincéves háborúban résztvevő felek – Velencétől Franciaországig, Dániától – Hollandiáig – sorban küldték hozzá a követeket. Gyakorlatilag ő volt az egyetlen veretlen hadvezér a háború addigi időszakában, tehát szövetséget akartak vele kötni, együtt harcolni. 1626-ban aztán Bethlen engedve a rábeszélésnek, az előbbinél nagyobb török segítséggel a háta mögött, Hollandia, Dánia és Anglia szövetségeseként (a két első ország pénzt is küldött neki!) megtámadta Ausztriát. Ebben az ismét őszi hadjáratban Bethlen már egyenrangú ellenfele lett a nála is híresebb Wallensteinnek, aki ezúttal is a császár oldalán vonult ellene egy 20 ezer fős sereggel, amellyel előbb már legyőzte

a protestánsok nyugat-európai szövetségeseit. Végül is Wallenstein előbb visszavonult a magyar és török egyesült sereg elől, és a nagy hadvezér Bécsnek azt jelentette, hogy ekkora erővel szemben még ő sem veheti fel a harcot, és inkább béketárgyalásokat javasolt. Bethlen, noha hadászati lag tulajdonképpen előnyös helyzetben volt – döntő csatába nagyon nem bocsátkozott, Wallenstein éhségtől és betegségtől gyötört serege menekült előle – nem utasította el a békekötést. Ebből a hadjáratból – az adott körülmények között – nem tudott többet kihozni.

A fejedelem maga mondta élete végén, hogy összes háborúja alatt még 4 ezer katonája sem esett el. Ha ez igaz, ezzel is hangsúlyozni akarta, hogy mindig óvta az embereit. Végül 1626 végén kötötték meg a pozsonyi békét, amely megismételte a nikolsburgi egyezség pontjait, annyi különbséggel, hogy Bethlen lemondott a végvárak fenntartására, a Habsburgok által fizetendő összegről. Újabb eredményeket ismét nem ért el és most már úgy látszott, minden újabb békekötés csak ronthat, Erdélynek a Habsburgokkal szemben elért pozícióin. Ezzel aztán véget is értek Bethlen Gábor Habsburg ellenes hadjáratái és az ő életében az erdélyi fejedelemség többé már nem kapcsolódott be a harmincéves háborúba.

1629 tavaszán beteg volt, Augusztusban már végrendeletet is írt, amelyben még egyszer utoljára összefoglalta mit gondola az uralkodásról és a politikáról. Eszerint jó viszonyt kell ápolni a törökkel, de titokban a kereszténységet kell segíteni a pogányokkal szemben. Erősíteni kell a református egyházat, ám erőszakoskodni nem szabad, és tiszteletben kell tartani “a négy bevett vallás” rendszerét. A következő uralkodónak – akit Brandenburi Katalinban látott – részletes utasításokat hagyott a hatalomgyakorlás összes körülményeire vonatkozóan, amelyek – Ujvári Zsuzsanna szerint – “igen hasznosak lettek volna a trónutódnak ha azokat valaha is megfogadta volna”. Híveinek, kinek-kinek a maga érdeme szerint, egyházának, iskoláinak sok pénzt hagyott a fejedelem.

“A nagy fejedelem” 1629. November 15-én hunyt el Gyulafehérváron. Az önálló Erdély történetének legkiválóbb uralkodója szállt vele a sírba. Bethlen Gábort, az akkor már régóta a reformátusok által használt gyulafehérvári székesegyházban, a fejedelemnek immár hagyományos nyughelyén temették el.

* * *

“A Magyarországtól elszakított Erdély a Habsburg politika engedelmes eszközévé vált.” Ez a politika Magyarországot, de Erdélyt is minél tökéletesebben be akarta illeszteni a Habsburg-birodalomba, és Erdélyt a Habsburg-érdekek biztos támaszává óhajtotta formálni. Az “egy állam, egy vallás” elvét magáévá tevő bécsi

udvar a protestáns vallások rovására a katolikust akarta és tette is uralkodó vallássá.

A Habsburg politika Erdélyben kíméletlenebb és következetesebb volt, mint az anyaországban, mert itt sokkal kisebb akadállyal és ellenállással találta magát szemben, mint Magyarországon. A főkormányzók, gubernium és a néha összehívott országgyűlés a századfordulóra elvesztette minden önálló cselekvőképességét és politikai jelentőségét. A főkormányzó, gubernátor helyett a főhatalom az osztrák katonai főparancsnok kezében volt, aki az országgyűléseken királyi biztосként szerepelt és ellenőrizte a polgári kormányzatot. Az erdélyi kancellária helyett a bécsi vicekancellária vezette az ügyeket, az országgyűlés, rendeleteket végrehajtó gyűlekezete volt. A döntéseket, melyeket a Habsburg kormányzat keretében működő Erdélyi tanács készített elő, a császár nevében hozták meg.

A Rákóczi-féle szabadságharc (1703-1711) nem tudta Erdélyt az anyaországgal egyesíteni. Jóllehet 1704. július 8-án a gyulafehérvári országgyűlésen megválasztották Rákóczit Erdély fejedelmévé, és az országgyűlésre Szeben, Szászsebes és Brassó kivételével a szászok is elküldték követeket, az önálló fejedelemség helyrealítását elsősorban Magyarország Habsburg-ellenes rendjei akarták, mint a magyar szabadság egyetlen biztosítékát. Fejedelemségét Rákóczi csak 1707. április 5-én foglalhatta el. Az utána rendezett marosvásárhelyi országgyűlésen ugyan törvénybe iktatták az 1706 márciusi huszti országgyűlés végzését Erdély és Magyarország konföderációjáról, de nem szervezvén meg, hogy a jobbágyság beállhassanak a kuruc seregekbe, katonailag aláásták Erdély védelmét. Az 1711-évi szatmári békével, amelyet Erdély Rákóczi-párti rendjei is aláírtak, a Habsburg-uralomnak 1690-nel kezdődő házjogi alapja – miszerint a Habsburgok a magyar korona jogán bírták Erdélyt – nem változott meg. A béke ugyanakkor nagymértékben megerősítette azt az 1690-ben megindult folyamatot, amely Erdélyt a Habsburg érdekek minél hűségesebb támaszává kezdte tenni. A Habsburg-birodalom és uralkodóház érdekét szolgálta, hogy 1722. február 19-én a nagyszebeni országgyűlés elfogadta a nőági örökösödés rendjét (Pragmatica Sanctio). Ugyanezt mozdította elő, hogy a Diploma Leopoldinumban felsorolt ún. “Sarkalatos tisztségek” közül csak a főkormányzóit, a gubernátorit töltötték be 1713-ban Kornis Zsigmond személyében, az ország katonai parancsnokának, az Erdélyben működő főkancellárnak és kincstárnoknak tisztségét nem. A bécsi udvar ezzel a hadügybe és a kincstári igazgatásba nem óhajtott az erdélyieknek beleszólást adni, az Erdélyben működő főkancellár funkcióját pedig feleslegesnek tartotta. Az udvari politika a vallást is az összbirodalom szolgálatába próbálta állítani. A szigorúan és nemes értelemben vett vallási megfontolások mellett hatalompolitikai szándékok is vezették III Károlyt az erdélyi püspökség 1713-ban történő helyreállításában. A központi kormányzat ugyanakkor erőteljesen szorgalmazta a görögkeleti románok

unióját a katolikus egyházzal. Az 1700-ban egyesült románok részére 1701-ben I Lipót Gyulafehérvár székhellyel keleti szertartású püspökséget állított föl. XIII Incze pápa 1721-ben a román és egyéb nemzetiségű egyesületek részére Fogaras székhellyel új egyházmegyét létesített, amely III Károlytól 1736-ban megkapta a balázsfalvi uradalmat. Az oláh unió fő célja az oláhság közelebb hozása az udvari politikához és eltávolítása a magyarságtól. Az unió emellett az erdélyi katolikusok számát is akarta gyarapítani.

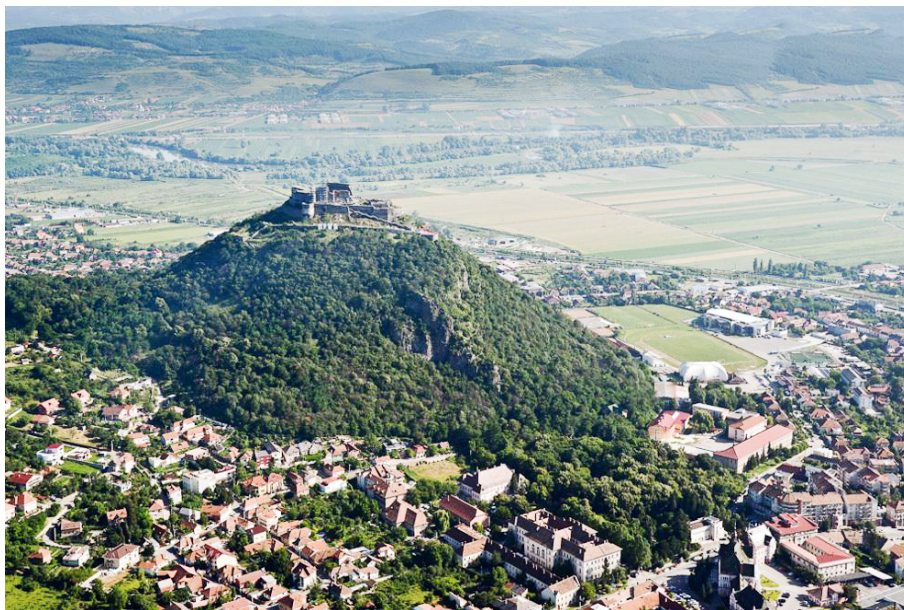
Az erdélyieket az anyaországgal való ősi szoros kapcsolatára leginkább a Részek, ügye emlékeztette. Míg a magyar országgyűlések sürgették a Részek visszaszolgáltatását, az erdélyiek ezt ellenezték. A Részek közjogi hovatarozandóságával kapcsolatos vitát III Károly 1732. december 31-én kiadott rendeletével döntötte el. Eszerint Arad és Máramaros megye magyarországi, Kraszna és Közép Szolnok megye, valamint a Körösvidék erdélyi közigazgatás alá kerül. Zaránd megyét kettéosztják.

Amikor Mária Terézia (1740-1780) trónra lépése után a Habsburg-birodalmat minden oldalról támadások érték, és a magyar rendek életüket és vérüket ajánlva megmentették a királynő trónját, az osztrák örökösödési háborúból, Erdély sem vonhatta ki magát. Az erdélyi rendek azonban életük és vérük helyett az 1741. február 20-i nagyszebeni országgyűlésen pénzüket ajánlották fel, 258 ezer Ft. hadiköltséget szavazva meg. Később ugyan megszavazták a közfelkelést, de az erdélyi csapatoknak nem volt sok alkalmuk hősiességük bizonyítására. A közfelkelést megszavazó 1743. augusztus 21-i nagyszebeni országgyűlésen több fontos törvénycikket fogadtak el a rendek. Így eltörölték a Habsburg-ház örökös uralmának ellent mondó korábbi törvényeket, eltörölték a fejedelemválasztás jogát, törvénybe iktatták a Pragmatica Sanctiót, eltörölték a három nemzet 1437-ben kimondott unióját, a négy bevett vallásszabadságának fenntartásával; eltörölték a latin, illetve a görög szertartású katolikusok vallásgyakorlatát akadályozó törvényeket, és kimondták, hogy az 1742. július 20-i királyi rendeletben megadott kiváltság mely a görögkatolikus vallásúakat is a kiváltságos, vagyis nemesi rendek közé sorolta – csak a görögkatolikus vallású román nemesekre és egyházukra vonatkozik, de nem érinti a római közrendűeket, sem a közrendű papok fiait vagy egyéb jövevényeket.

A fogarasi román görögkatolikus püspök, Inochentie Micu-Klein 1744. július 6-án Balázsfalvára zsinatot hívott össze, amelyen tiltakozott az 1743-44-es országgyűlésnek a románokról szóló törvénye ellen. A püspököt rendkívüli udvari bizottság elé állították, s ezért decemberben Rómába menekült, honnan többé nem térhetett vissza. Míg az egyesült románok – papjaik jobbágysorból való kiemelése által – a kormányzatok kaptak valamiféle kedvezményt, a nem egyesült románok

ilyesmiben nem részesültek. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy szomszédos román fejedelemségektől élesztett elkeseredettségük állandóan növekedett. Az 1700-as uniót el nem fogadó románok, előbb a havasalföldi és moldvai metropolitáknál, később a bánáti szerb püspöknél, végül pedig a karlócai érseknél kerestek menedéket.

Ezáltal a román ortodoxok részesei lettek annak a vallásszabadságnak, melyet a hazai szerb ortodoxok élveztek. A román görögkeletiek létszámának erős növekedése eredményeként, és az 1759 őszen Şofronie kalugyer vezetésével a görögkatolikus egyház és a földesúri hatalom ellen megindult felkelés hatására (melyet 1771 tavaszán Buccow tábornok lever), Mária Terézia 1761-ben Brassó székhellyel ortodox egyházmegyét állított fel, melynek székhelye 1784-ben Nagyszebenbe került. Az 1760-as években Erdélyben megerősödött az abszolutisztikus kormányzat. Országgyűlést utoljára 1761 őszen hívtak össze. Ezen Buccow tábornok a belső önkormányzatot megszüntető és a nemesi kiváltságot erősen korlátozó tervezetet terjesztett elő. Mivel Kemény László gubernátor, nem kívánta vállalni a tervezet végrehajtását ezután hamarosan önként lemondott, 1762. május 7-én a királynő Buccow tábornokot bízta meg a gubernium vezetésével. Ettől kezdve majd egy évtizedre a főparancsnokok (Buccow halála után Hadik András, majd O'Dovell) lettek a gubernium vezetői.

Déva városa a várral. 2012.

1762-ben Buccow rendeletére megkezdtek a románokból, szászokból és székelyekből álló határőrség megszervezését. Míg az oláh és szász rendek felállítása aránylag simán ment, a székelyek tiltakoztak és több százan Moldovába vándoroltak. Amikor 1763 november végén a királynő októberi határozata alapján, mellyel újból elrendelte az erdélyi határőrség minden áron való felállítását, Siskovics altábornagy megkezdte az erőszakos toborozást, a sorozás ellen tiltakozó székelyek egy része Madéfalvára vonult. 1784. január 7-én hajnalban Siskovics parancsára a császári katonaság ágyukkal felfegyverezve megrohanta a Madéfalván tartózkodó székelyeket. Az orvtámadásnak kb. 400 székely esett áldozatul (Siculicidium = székelygyilkolás). A mészárlás, majd a sorozás, majd a sorozás elleni felbujtónál volt plébánosok üldözése Föld Péter – csíkszentléleki plébános vezetésével kivándorlási hullámot indított el, Csíkból és Gyergyóból éveken át özönlött a nép Moldovába. Mária Terézia 1765, november 2-án Erdélyt nagyfejedelemség rangjára emelte. Ezzel többek között azt is kifejezésre jutatta, hogy Erdélyt birodalma széle oszlopának tekinti. Még szilárdabbá kívánta tenni fia, II József (1780-1790), aki a laza Habsburg-birodalomból szigorúan központosított, szilárd feudális összbirodalmat próbált kovácsolni. Nagyratörő elképzeléseit Erdélyben is azzal a kíméletlen következetességgel és türelmetlen sietséggel iparkodott megvalósítani, mint Magyarországon. 1782. május 27-én elrendelte a Magyar Királyi Kancellária és az Erdélyi Kancellária egyesítését. A következő év novemberében megváltoztatta az ország közigazgatási beosztását.

Az új közigazgatási terület rendezés első változata szerint Erdélyben 10 megyét alakított ki, majd 1784-ben 11-et az eddigi 11 magyar megye és 2 vidék, 5 székely szék, valamint 9 szász szék és két vidék helyett. Ezzel megszüntette a székely és a szász önkormányzati szerveket, s az új megyék igazgatására új tisztviselőket nevezett ki. 1786 januárjában a megyéket három kerületbe osztotta. Szeben, Fogaras és Kolozsvár székhellyel, élükön a kerületi biztosokkal. 1784-ben hivatalos nyelvvé a németet tette. Ugyanennek az évnek elején kísérleti összeírást rendelt el a román határőrezredek megerősítése céljából. Az erdélyi román lakosság száma ebben az évben 78700.

A földesúri fennhatóság alól szabadulni vágyó román jobbágyok tömegesen jelentkeztek a határőrségbe. A kormányzat ekkor megszüntette az összeírást, ami a román parasztság zavargását, majd fegyveres felkelését vonta maga után. A lázadás 20-30 ezer embert mozgatott meg az Erdélyi Érchegységben és Hunyadban. A Horea, Cloșca és Crișan vezette felkelők a Maros mindkét partján számos kúriát lángba borítottak, földesurat, katolikus papot, kincstartót megöltek. A pusztítás több mint egy hónapig tombolt, még hosszas késedelmeskedés után először főleg magyar és székely huszárok öntevékenyen fordultak szembe a lázadókkal, majd a rendes

sorkatonaság december 7-én illetve 11-én szétverte előbb Crișant majd Cloșca seregét. II József a század legnagyobb hazai parasztlázadásának hatására 1785. augusztus 22-én jobbágyrendeletet bocsátott ki, amelyben eltörölte a jobbágy személyi és költözési szabadságát, megengedte, hogy a jobbágy földesura beleegyezése nélkül bármilyen mesterséget tanulhasson, iskolát végezhesen stb. Az úrbéli szolgálat rendezésére, a robotterhek csökkentésére azonban nem került sor.

A kalapos király (így hívták, mivel nem koronáztatta meg magát) miután belátta, hogy terveivel és rendeleteivel kudarcot vallott, halálos ágyán a vallási türelmi rendelet, a jobbágyrendelet s a katolikus alsópapság anyagi helyzetét szabályozó rendelet kivételével, minden intézkedését visszavonta.

II Lipót (1790-1792) uralkodása elején az anyaországi és az erdélyi magyar nemesség egyaránt síkra szállt a nemzeti függetlenségért és a rendi kiváltságaik visszaállításáért. Előbb Magyarországon ült össze az országgyűlés Budán 1790. június 10-én, majd ennek berekesztése után Pozsonyban július 16-án.

Erdélyben 1790 végén kezdődött az országgyűlési munka. Az 1790-91 évi erdélyi országgyűlés törvényalkotásában a rendi-konzervatív érdekek biztosításán kívül elfogadták a jobbágy szabad költözését, és többek közt állást foglaltak a Magyarországgal való unió, a magyar nyelv és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság létesítése mellett. A bécsi udvar legelőször az uniót utasította el, mégpedig azáltal, hogy 1791. február 20-án királyi rendelettel újra különválasztotta a II József által egyesített Magyar és Erdélyi Udvari Kancelláriát.

A románok kérésére viszont az erdélyi országgyűlés mondott nemet. 1791. március 11-én az erdélyi román püspökök a királynak benyújtották az Erdélyi románok "Supplex Libellus Valachorum" című emlékiratát, amely az erdélyi románok negyedik rendi nemzetként való elismerését, a román papságnak, nemességnek és közrendieknek a három nemzet megfelelő rétegeivel azonos jogok biztosítását kérte. II Lipót az emlékiratot megküldte az erdélyi országgyűlésnek, amely úgy döntött, hogy a románság, a magyar és székely natio területen nem kaphat a jelenleginél több polgárjogot, mert a nemesek és szabadosok jogai nemzetiségi hovatartozástól függetlenül azonosak, hasonlóan azonosak a jobbágyság terhei is. II Lipót az országgyűlés állásfoglalása után a románok kérését elutasította. Az 1790-91 évi erdélyi országgyűlésen készített törvényjavaslatokat a központi kormányzat erősen megnyirbálva, számosat elvetett, többet azonban megerősített. Erdély különállásának rögzítésén kívül nem tett engedményt az abszolutisztikusan értelmezett felségjogok, főleg a külügy, és a hadügy kérdésében. A magyar nyelv hivatalos használatát olyan szövegezéssel mondta ki, hogy azt a latin javára lehetett félreértelmezni. Az engedmények közt szerepelt a bírósági szervezet visszaállítása, és a vallásügyi törvények zömének elfogadása.

Ami a 18 század főleg második felének és a 19 század első felének erdélyi kultúráját illeti először a képzőművészetről, majd a tudományokról és a nyelvművelésről szólnak néhány szót. A barokkot a 18 század első évtizedeiben a jezsuiták kezdték propagálni azáltal, hogy templomaikat ebben a stílusban építették. A világi barokk jelentős alkotásai a 18 sz. második felében keletkeztek. 1773-ban kezdődött el az erdélyi világi barokk legnagyobb épületének, a Kolozsvári Bánffy-palotának építése. A rokokó és copf elemeket is felmutató érett barokk stílusú palota udvarának kiképzésében már klasszicista vonásokkal rendelkezik. Erdélyben a barokkról a klasszicizmusra való átváltás 1790 táján kezdődött el. A legszebb klasszicista épületek Kolozsváron és Marosvásárhelyen találhatók. A korszak erdélyi festészete és szobrászata általában veve provincialis szinten maradt.

A jezsuiták által Kolozsvárott 1698-ban filozófiai és teológiai karral megnyitott és Mária Terézia fia által 1774-ben jogi karral és egy tanszékes orvosi karral kibővített, majd II József által líceummá lefokozott egyetemmel itt nem foglalkozunk. Nemcsak a hittudomány művelésében, hanem a világi tudományokéban is fontos szerepet töltöttek be a különféle vallások kollégiumai és hittudományi főiskolái. Így a marosvásárhelyi, nagyenyedi, székelyudvarhelyi, kolozsvári református kollégium, a kolozsvári unitárius kollégium, a gyulafehérvári katolikus szeminárium, a balázsfalvi görög katolikus szeminárium, a szászvárosi evangélikus kollégium, a Nagyszebenben működő evangélikus iskolák és a brassói ortodox iskola, meg a fogarasi pap- és tanító képző, valamint a nagyszebeni román szeminárium. A román nemzetiség szempontjából igen nagy volt a jelentősége az 1754-ben Balázsfalván alapított görög katolikus román nyelvű gimnáziumnak, amely fejlődése során a 19 század első felében román művelődési központtá lett Erdélyben. Innen és nem az ortodox románság iskoláiból kerültek ki majdnem minden kivétel nélkül az erdélyi származású tanárok, akik a 19 század közepén a két román fejedelemség oktatás ügyét román nemzeti szellemben újjászervezték. Ami a gimnáziumokat illeti a 18 sz. második felében a katolikusoknak 10 gimnáziumuk (ún. főgimnázium) volt és 7 olyan, amely csak a latin nyelv elemeit tanította; a görög katolikusoknak 1 latin grammatika iskolájuk, a reformátusoknak 9 gimnáziumuk és 14, a latin nyelv elemeit is tanító városi iskolájuk volt. Aradon 1813-ban görög keleti tanítóképző nyílt meg. A szászok 1843-ban Nagyszebenben jogi főiskolát nyitottak. A természettudományok tekintetében – hogy csak a legjelentősebbeket említsük – Benkő József nemcsak a történetírás terén alkotott kiváló Transsilvania c. művével, hanem a természettudományok több ágában is. Linné rendszeréhez igazodva háromnyelvű (latin – magyar – román) Botanika szótárt készített Erdély növényzetéről és megírta az első erdélyi barlangkutatói szakmunkát. 1804-től a

marosvásárhelyi kollégium professzora volt Bólyai Farkas (meghalt 1854), Gauss diáktársa. Önálló geometriai eredményei mellett tankönyv írói munkássága is jelentős. A Tentamen című tankönyvének függelékeként jelentette meg benne fia, Bólyai János az abszolút geometria felfedezését közlő korszakalkotó dolgozatát, az Appendixet.

A magyar nyelv művelése érdekében létesítette 1793 december elején Aranka György Kolozsvárott az Erdélyi Nyelvművelő Társaságot, amely mivel nem kapott működési engedélyt, 1806-ban megszűnt. Aranka munkáját Debrentei Gábor folytatta, aki az Erdélyi Múzeum című irodalmi és tudományos folyóiratot szerkesztette, mely 1814-1818 közt jelent meg. A Múzeum munkatársai között ott találjuk a korszak számos jeles íróját és tudósát, pl. Kazinczyt, Kölcsey-t, Berzsenyit, Horvát Istvánt stb.

A magyar színjátszás történetében fontos állomás volt, hogy 1792-ben Kolozsvárott megalakult az állandó magyar színtársulat. Ugyanitt 1821-re felépült a magyar színjátszásnak állandó otthont adó Magyar Nemzeti Játékszín. A magyar színjátszás fejlesztési ügyét a leghatékonyabban az 1791 utáni ellenzéki mozgalom legharcosabb képviselője, idősebb Wesselényi Miklós támogatta.

A román kultúra a legtöbbet az ún. erdélyi iskolának köszönhette. Ez a román irodalomban a latinos irányzatot képviselte és a román nyelv tisztán latin eredetét vallotta. Képviselői: I. Micu Klein (meghalt 1806), G. Șincai (meghalt 1826) és P. Maior (meghalt 1821) humanista, görög katolikus papok voltak, akik az ún. dáko-román elméletet (a románok ősei az Erdélyben lakó dákok voltak, akik a római uralom alatt átvették a hódítók latin nyelvét) az erdélyi románság politikai jogegyenlőségének kivívása céljából mint történelmi érvet és tényt hirdették. Az irányzat legfőbb kulturális eredménye az addig használt cirill írás helyét a latin ábécé bevezetése és a történelem tanulmányozása iránti érdeklődés fellendítése volt. Micu Klein püspök és Șincai latin betűs román nyelvtant, Maior pedig román Szótárt szerkesztett.

A magyar kultúra fejlesztésében jelentős szerepet játszott a reformkor nemesi ellenzéke. A nemesi ellenzék programjában új, nemzeti és polgári jellegű követelések is helyet kaptak. Ezeknek 1830 után a legkövetkezetesebben és legesélyesebben ifj. Wesselényi Miklós adott hangot mind az erdélyi, mind az anyaországi országgyűléseken. Programját a "Balítéletek" című könyvében fejtette ki, melyet 1833-ban, a cenzúra akadékoskodása miatt Bukarestben jelentetett meg. Könyvében kemény bírálattal illette a tudatlanságban és henyeségben élő nemességet, valamint az önkényeskedő vármegyéket. Erdély és Magyarország unióján kívül, polgári tulajdont, köztelherviselést, fokozatosan megvalósított jobbágyfelszabadítási és népképviselést követelt. Wesselényit támogatták a vándor

patriótáknak nevezett reformpolitikusok. Ezeket azért nevezték így, mert több megyében is birtokkal rendelkezve, egyik megyegyűlésről a másikra jártak és jól összehangolt, széleskörű agitációt fejtek ki. A gazdaságilag és társadalmilag elmaradott és nemzetiségileg nem egységes, román népi többségű Erdélyben azonban törekvéseik kevésbé érvényesülhettek, mint az anyaországban.

1835-ben a bécsi udvar durva beavatkozással akarta elnémítani az erdélyi reformpolitikusokat. Estei Ferdinánd főherceg királyi biztosi minőségében királyi parancsra február 6-án feloszlatta az erdélyi országgyűlést. Másnap teljhatalommal átvette Erdély kormányzását, felfüggesztette alkotmányát. Azok a főispánok és guberniumi tisztviselők, akik az országgyűlésen az ellenzékot támogatták, hogy elbocsátásukat megelőzzék lemondtak hivatalukról. Február 16-án I Ferenc (1792-1835) király elrendelte Wesselényi perbefogását az országgyűlési napló kinyomtatása miatt, melyet az erdélyi főkormánysszék megtiltott. Ezt az ügyet az Erdélyi Királyi Tábla tárgyalta. Néhány nappal később a király egy másik címen is, az 1834. december 9-én Szatmár vármegye közgyűlésén mondott beszéde miatt rendelte el, hogy a Királyi Tábla indítson hűtlenségi pert ellene. Mivel pere éveken át húzódott, ítéletre (3 évi fogság) 1839-ben került sor. Az ellenzék hatására az 1837-38-as országgyűlés a magyar nyelv hivatalossá tételét akarta elérni. Hiába utasította ezt el II Ferdinánd (1835-1848), az 1842-43-as országgyűlésen a rendek újból hangot adtak követelésüknek. A király a magyar nyelv ügyében csak 1847-ben tett engedményt. Július 25-én jóváhagyta, hogy a törvények, felíratok, a kormánysszékek és a királyi tábla tárgyalási nyelve a magyar legyen, és a törvényhatóságok magyarul levelezzenek egymással. A többi reformkövetelést, így az uniót, a bécsi udvar csak az 1848-ban kitört szabadságharc és polgári forradalom hatására teljesítette. Az utolsó magyar rendi országgyűlésen (1847-48) Pozsonyban 1848. március 18 és április 7 közt hozott törvények, melyeket a király április 11-én szentesített, a haladó nemesség és polgárság legtöbb kívánságát kielégítették, és lefektették egy új, polgári Magyarország alapjait. Mivel azonban nem rendezték az Erdéllyel egyesített Magyarországnak Ausztriával való kapcsolatát, és főleg mivel teljesen figyelmen kívül hagyták a nemzetiségek jogos követeléseit, lehetőséget adtak a Habsburgoknak, hogy a nemzetiségeket, így a románokat is szembe állítsák a magyarsággal.

Erdélyben a márciusi eseményeknek, a magyar minisztérium megalakulásának és az unió kimondásának a hírének még a szászok és románok egy része is örömmel fogadta. A bécsi kormány ekkor a szászok és románok féltékenységének és fajgyűlölésének ingerlésére próbálta elgáncsolni az uniót. A szász túlzók főleg Szebenben tüntettek az egyesülés ellen. Lemény János fogarasi görög katolikus püspök híve maradt az uniónak, de Andrei Şaguna az udvarral szövetkezve Rajasics szerb pátriárkával egyetértésben szembefordult azzal.

**“Barangol és zúg, zúg az őszi szél,
Csörögnek a fák száraz lombjai,
Hallgass zúgó szél, hadd beszéljek én!
Egy nemzet és két ország hallja meg.
Születni fognak nagyszerű napok,
Élet-halálnak vészes napjai.
Fogjunk kezét, hogy rettegünk ne kelljen
Az eljövendő óriásokat
Tartsuk meg a szép, a szent kézfogást.
S ki elfogadni azt vonakodik?
Annak porára szálljon minden átok,
Melyet sírunkra majd virág helyett
Ültetni fognak maradékaink,
Kiket örökre, megnyomorítánk!”**

**Petőfi Sándor
Erdélyben...**

Ilyen körülmények közt került sor május 15-17 közt Balázsfalván a románok nemzeti gyűlésére, melyen kb. 10 ezer ember vett részt. Ezen követelték a románok nemzeti létének elismerését, arányos országgyűlési képviselőket, az unió kérdésében a román nemzet képviselőinek bevonásával új országgyűlési döntést. A május 29-én megnyílt utolsó rendi országgyűlésen Kolozsvárott a rendek 30-án kimondták az uniót. A szász követek az unió előfeltételeként követelték nemzeti jogaik megőrzését és a Pragmatica Sanctio fenntartását. Lemény János görög katolikus püspök, hogy csökkentse a feszültséget a románok és a magyarok között, az egyesülés mellett szavazott. Az unióról alkotott törvényt a király június 10-én szentesítette. Ezek után a magyar minisztérium átvette Erdély kormányzását, és arra az időre, míg az egyesülés részleteit törvény szabályozná, teljhatalmú biztossá Vay Miklós koronaórt nevezte ki.

A július 5-re Pestre összehívott első népképviselői országgyűlésen megjelentek az erdélyi képviselők is, köztük a szász követekkel és Şaguna püspökkel. Amikor azonban megtörtént a szakadás a nemzet és a bécsi udvar közt, az erdélyi nemzetiségi képviselők otthagyták az országgyűlést, s a szászok meg románok útjai elváltak a magyarságtól.

Az osztrák kormány a horvátokra, a szerbekre, a katonai határőrvidékre és Erdélyre támaszkodva próbálta a magyar szabadságot eltiporni. Az erdélyi katonai

hatóságok – elsősorban Puchner altábornagy, aki október 18-án átvette Erdély teljhatalmú kormányzását – bátorítására és támogatásával októberben megkezdődtek az erőszakoskodások s a fajgyűlölet első kilövései. A magyarság védekezni kényszerült. November 29-én a háromszéki székelyek hídvégnél visszaverték Heydte tábornok csapatainak támadását. Ugyanezen a napon Kossuth Lajos a hazánkba érkezett Bem József lengyel tábornokot kinevezte az erdélyi hadsereg főparancsnokává. Bem apó december végén már támadásba lendült. Előbb Észak-Erdélyből szorította ki az ellenséget, majd Nagyszeben ellen fordult. A túlerő visszavonulásra kényszerítette, de csak egy időre. Az 1849. február 9-i piski csatában újra győzött, s miközben az osztrákok Bem bekerítésével próbálkoztak, Nagyszeben ellen vonult és bevette azt. A császáriak kénytelenek voltak Erdélyt elhagyni.

Hiába kísérték azonban Bem, majd az áprilisi magyarországi hadjáratban a magyar tábornokok fegyvereit hatalmas sikerek, a hősieles küzdelem I Miklós orosz cár beavatkozása következtében a katonai túlerővel szemben elbukott. Haynau rémuralmát 1850 nyarán az ún. Bach-rendszer váltotta föl. Ez mindent megtett, hogy megteremtse az egységes Habsburg-birodalmat. Felszámolta Magyarország eddigi viszonylagos függetlenségét és önállóságát. Különválasztotta Erdélyt, Horvátországot és a Vajdaságot, a többi területet pedig 5 kerületre osztotta. A többi “korona-tartományhoz” hasonlóan megszervezte a német nyelvű közigazgatást, bevezette az osztrák adórendszert, jogrendszert és iskolarendszert.

A románokat, az új rendszer éppúgy sújtotta, mint a magyarokat. Az erdélyi nemzetiségek legfeljebb az önkényuralomnak a magyarság felett aratott diadalával és kisebb engedményekkel vigasztalhatták magukat. Ez utóbbiak közé tartozott, hogy IX Pius a bécsi-kormány részére az egyesült románok részére az esztergomi érsektől független metropoliát szervezett. A pápa a fogarasi püspökséget Gyulafehérvár-Fogaras néven érsekség rangjára emelte, és ide osztotta be a nagyváradi, valamint az újonnan alapított lugosi és szamosújvári püspökségeket. Ugyanakkor a hasonló lélekszámú görögkeleti román egyház továbbra is megmaradt a karlócai (szerb) érsek alárendeltségében.

Mivel a Bach-féle abszolutisztikus rendszer csődbe juttatta a birodalom belpolitikáját, és az 1859 évi Piemont elleni háború teljes kudarca miatt megrendítette a birodalom külpolitikai helyzetét, I Ferenc József (1848-1916) menesztette Bachot, majd 1860-ban kibocsátotta az ún. októberi diplomát. Ez a törvényhozásban a közreműködés jogát ígérte a tartománygyűléseknek, így a magyar országgyűlésnek is, de a legfontosabb ügyeket a birodalmi tanács számára tartotta fön. Visszaállította a kancelláriát, a helytartó tanácsot és a megyei önkormányzatot, a felelős magyar minisztériumot azonban nem. A magyar közvélemény a 48-as alkotmánnyal ellenkező s a nemzeti követeléseket ki nem elégítő rendezést

visszautasította. Amit a magyarság túl kevésnek talált, azt nemsokára Bécs újból túl soknak. Az irányváltást az 1861. február 26-ai kibocsátott pátenst mutatta, amely a tartománygyűlések rovására növelte a birodalmi tanács jogkörét. Az októberi diploma elfogadására összehívott országgyűlés ragaszkodott a 48-as törvényekhez. A bécsi udvar, mely nem volt hajlandó lemondani az összbirodalom eszméjéről, az ennek útjában álló országgyűlést feloszlatta, és visszatért az abszolutisztikus kormányzáshoz, amelyet azonban csak ideiglenesen akart fenntartani. Ezért ezt a rendszert a kormányt vezető Schmerlingről, Schmerling-féle provizoriumnak nevezzük. A Schmerling-féle rendszert ugyanazok az okok sodorták a bukás felé, mint a Bach rendszert: pénzügyi csőd és külpolitikai bonyodalmak. Az abszolutizmus túl költséges rendszernek bizonyult, s a 60-as évek közepére az is nyilvánvalóvá vált, hogy a német kérdés miatt elkerülhetetlen a háború Poroszországgal. Ez a bécsi udvart a magyarokkal való egyezkedésre készítette. A kiegyezés felé vezető út fontos állomása volt Schmerling 1865 júliusában történt lemondása, az 1861 évi birodalmi alkotmány felfüggesztése, a Nagyszebenben magyar képviselők nélkül üléselő és az uniót törvénytelennek kimondó országgyűlés feloszlata, valamint az új erdélyi országgyűlésnek november 26-ra való összehívása Kolozsvárra. A kolozsvári országgyűlés többsége Erdély és Magyarország uniójának megújítása mellett foglalt állást. A kiegyezés részletkérdéseiben felmerült nehézségek megoldását nagy mértékben elősegítette az 1866 nyarán lezajlott porosz-osztrák háború. A Németországból és Itáliából egyaránt kiszorított Habsburg-ház nagyhatalmi helyzetét csak Magyarország közreműködésével tarthatta meg. Mivel a magyar uralkodó osztályok sem akarták a Habsburg birodalom felbomlását, mert saját hatalmi helyzetüket leginkább ennek keretében látták biztosítottak, óhajtották a megegyezést. A kölcsönös egymásrautaltság viszonyai közt a tárgyalások mind sikeresebbé váltak. 1867 elejére a magyar államférfiak megállapodtak Beust külügyminiszterrel, majd az uralkodóval, a Monarchia új berendezésének alapelveiben, Ausztria és Magyarország új közjogi és gazdasági viszonyainak részleteiben. I. Ferenc József 1867. február 17-én kinevezte a felelős magyar kormányt, Andrássy Gyula miniszterelnökkel az élén. Az országgyűlés május végén megszavazta a kiegyezés alaptörvényét, és 1867. június 8-án nagy ünnepség közepette királlyá koronázták Ferenc Józsefet. A kiegyezés a Habsburg-birodalmat két központú alkotmányos monarchiává alakította. Az Osztrák-Magyar Monarchia két olyan önálló állam lett, melynek a közös uralkodón (aki egy személyben osztrák császár és magyar király) kívül vannak a Monarchia egységét biztosító közös ügyei: a hadügy, a külügy és a pénzügy. Ezeket közös minisztériumok intézik, melyek ellenőrzésén mind Ausztria, mind Magyarország parlamentje egyenlő számú bizottságot küld ki.

A kiegyezéssel vége szakadt Erdély három évszázados különállásának. 1867. június 20-án az erdélyi főkormányshoz küldött királyi leirat formailag is feloszlatta a kolozsvári országgyűlést, egy másik leirat pedig érvénytelenítette a nagyszebeni tartománygyűlés határozatait.

“Erdély és Magyarország egyesítésének proklamálása után, az egyesítés gyakorlati végrehajtása következett. “Az Andrássy Gyula által alapított kormány a parlamentből még március 8-án felhatalmazást kapott arra, hogy teljhatalommal intézze Erdély ügyeit. A főkormányshoz élére királyi biztostként április végén Péchy Manó Abaúj megyei főispánt állították, akinek működésével, ha lassan is, de megkezdődött a teljes beolvasztás folyamata. Ezt szabályozta a magyar országgyűlés által hozott 1868 43. törvénycikk, amely ismét kimondta a polgári és politikai egyenjogúságot, valamint a “nemzetek” szerinti korábbi felosztások és előjogok megszűnését. A bevett felekezetek jogegyenlőségét megerősítették, önkormányzati rendszerüket megőrizhették, nyomatékosan hangsúlyozták, hogy ezek a jogok a görög katolikus és görögkeleti egyházakra is érvényesek. Az erdélyi képviselői helyek számát 75-re növelték, a gubernium teendőit a belügyminisztériumnak utalták át, a székely főkirálybírák és a szász ispán kinevezése ezentúl a kormány javaslata alapján történt. A szász univerzitást egyelőre meghagyták, bár bírói jogkörétől megfosztották. A törvény számolt Erdély hosszú különállásának gyakorlati következményeivel, és nem kívánta a korábbi magyarországi jogszabályokat mechanikusan kiterjeszteni a Királyhágón túlra... a különbségeket az új törvények életbe lépése fokozatosan csökkentette, de teljes megszüntetésére a korszak végéig nem került sor. Tíz év leforgása alatt magyar törvények váltották föl az osztrák polgári perrendtartást, büntetőtörvényt, a váltórendszert, később a büntető perrendtartást.

Az unió a románok heves ellenzését váltotta ki. 1868. május 15-én Balázsfalván Pronunciamentumot, Nyilatkozatot adtak ki, mely Magyarország és Erdély uniója ellen foglalt állást, ragaszkodott az 1863 évi nagyszebeni országgyűlés határozataihoz, Erdély autonómiájához. Ugyanakkor követelte az erdélyi országgyűlés egybehívását képviselői alapon. A románok kívánságának teljesítését a dualista rendszer nem tette lehetővé. Ez még az uralkodó mozgásterét is korlátozta, a nemzetiségeket pedig szinte elzárta a királytól, útjukat elvágta Bécs felé. A románoknak nyújtott jóindulatú gesztusnak számított, hogy I Ferenc József 1868. június 24-én szentesítette az 1868 évi IX törvénycikket, mely kimondta a görögkeleti

szerb és román egyházak autonómiáját, az önálló karlócai szerb és az önálló nagyszebeni román ortodox metropolia fennállását. A román politikusok többsége a fennálló helyzetet jogtalannak ítélte, a passzív ellenállás politikáját vélte helyesnek. A passzivisták által 1867. március 7-8-i szerdahelyi gyűlésen megalakított Erdélyi Román Nemzeti Párt a törvényesség határán állt, "működését időnként betiltották, ugyanakkor a tilalmat a kormányok sosem kezelték szigorúan, a nemzeti pártot hol hallgatólag, hol nyíltan maguk is politikai erőnek számították". Míg az erdélyi románok a politikai passzivitással próbálták céljaikat kiharcolni, a szűkebb Magyarország román politikusai, főleg a bánságiak, az aktív ellenzéki politika hívei maradtak, nemzeti jogaik keretein belül akarták kivívni. Ez lehetővé tette számukra a magyar pártokkal való taktikai együttműködést. A szűkebb Erdélyben 1875-ben a passzivisták álláspontja győzedelmeskedett, részben azért, mert az aktivisták csak egy képviselőt tudtak a parlamentbe küldeni. Az 1881 májusában Nagyszebenben rendezett konferencia Erdélyre a passzivitást, a magyarországi részekre az aktivitás folytatását határozta el, ugyanakkor kimondta az egységes Román Nemzeti Párt megalakulását. A párt programjába nem volt új mozzanat, mert főleg Erdély autonómiájával foglalkozott, a társadalom égető kérdéseire azonban nem tért ki. Az 1884-ben Nagyszebenben alakult Tribuna nevű napilap köré tömörült s a magyar kormány politikáját hevesen bíráló fiatalság nyomására, a Román Nemzeti Párt 1892 januárjában tartott konferenciáján elhatározta, hogy egy nagyszabású emlékiratot terjeszt a király elé a magyar állam román alattvalóinak kollektív politikai sérelmeiről. A Memorandum kétségbe vonta a kiegyezés, az unió, a nemzetiségi törvényeket az egész rendszer – létjogosultságát és felsorolta azokat a sérelmeket, amelyek 1867 óta Magyarországon élő románokat érték, valamint Erdély részére autonómiát követelt. A Memorandumot közel 300 tagú küldöttség vitte Bécsbe a királyhoz, aki a küldöttséget nem fogadta. A Memorandumnak a kabinetirodán hagyott példányát átküldték a magyar kormánynak, amely felbontatlanul visszaküldte a Memorandum-mozgalom vezetőjének. A kormány az emlékirat készítői ellen 1894-ben pert indított, mivel az iratot külföldön és itthon terjesztették és vele a rendszer ellen lázítottak. Az 1894. május 17-25 közt Kolozsváron tartott bírósági tárgyalás eredményeként a bíróság a Román Nemzeti Párt komitéjének főtítkárát 5 évi, a komité több tagját néhány hónaptól több évig terjedő államfogházra ítélte. Az elítélteket a király 1895. szeptember 19-én amnesztiában részesítette.

A mindenképpen sajnálatos per és ítélet, valamint a románok elnyomása azonban nemcsak jogos sérelmekre hívja föl a figyelmet, hanem arra is, hogy Magyarország jogállam volt, melyben a románok is folytathattak politikai tevékenységet, s ha az nem is mindig veszélytelenül, de hangot adhatott jogos követeléseiknek szóban és sajtóban egyaránt. Több jól szerkesztet újsággal

rendelkeztek. Ezek közül a legelső Gazeta Transilvaniei néven 1839-ben indult meg. Balázsfalván adták ki az Unirea c. lapot. 1897-ben jelent meg a Tribuna Poporului, mely nemsokára a legjobb román lap lett. 1902-ben Szászvárosban Libertatea címmel újabb lap jelent meg. 1902-ben került megalapításra, de nem Erdélyben, hanem Budapesten a Luceafărul című szépirodalmi és kritikai folyóirat, majd a Țara Noastră. Mindkettő nagyban hozzájárult az erdélyi román irodalom fellendüléséhez a világháború előtti években. Az erdélyi román szocialisták 1903-ban jelentették meg az Adevărul c. lapukat. Újságaikon, nyomdáikon, könyvkiadásaikon az ASTRA nevű igen jelentős kulturális egyesülettel rendelkeztek, mely az erdélyi román bankok által nyújtott pénz segítségével, példás erőfeszítéseket tett egy szélesebb román értelmiség megteremtésére. 1888-ban Erdélyben 18 román bank működött, 1889-ben 73, melynek alaptőkéje 8,8 millió korona volt. 1914-ben az Erdélyben lévő 152 román bank alaptőkéje 65 millió koronát tett ki. Azonkívül, hogy minden görög katolikus vagy görögkeleti helységben ezek az egyházak alsófokú iskolát tartottak fenn, 10 középfokú iskolával rendelkeztek Ez utóbbiakban éppúgy, mint az alsófokúakban román nyelven folyt a tanítás.

“1918-ban a szűkebb értelemben vett Erdélyben... a régi algimnáziumnak megfelelő négy évfolyamú polgári iskola volt 65, s közte 55 magyar, 7 német és 3 román nyelvű. A nyolc évfolyamú teljes gimnáziumok közül 3 volt román nyelvű. Az algimnáziumra és polgárira épülő négy évfolyamú tanítóképző intézet 15 volt, közte 9 magyar, 3-3 német és román nyelvű, két évfolyamú óvónőképző 1, három évfolyamú középfokú kereskedelmi iskola 6, közte 5 magyar, 1 román nyelvű.

Az állam középiskolái felekezeti és nyelvi különbség nélkül adtak módot tanítványaiknak a fejlődésre s pótolták azt a hiányt, amelyet egyes egyházak híveik középfokú nevelésében hagytak azzal, hogy nem tartottak fenn saját erejükön több iskolát, jöllehet az 1883-as XXX. t.o. erre a jogot megadta s az állam az anyagi támogatásra kész volt. Erdély egyetemét 1872-ben kapott. A király október 12-én szentesítette a Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem felállításáról szóló 1872 XIX. törvénycikket. Az új egyetem négy karral és 40 tanszékkal rendelkezett. Karai a következők voltak: jog és államtudomány, orvosi, bölcsészeti, nyelv és történelemtudományi, valamint matematikai és természettudományi. Teológiai kart nem létesítettek, hogy az egyetemnek mindegyik egyháztól való függetlensége biztosított legyen. Az egyházak azonban kitartottak a saját egyetem létesítését célzó törekvéseik mellett. Fogarassy Mihály erdélyi katolikus püspök 1873-ban alapítványt tett arra, hogy a Gyulafehérvári Hittudományi Főiskolát három fakultásos akadémiává fejlesszék.

Az erdélyi katolikusok 1895-ben katolikus egyetem felállítását sürgették, a reformátusok kolozsvári teológiai akadémiájukat az egyetem teológiai fakultásává

szerették volna előléptetni, az intézmény azonban nem lett az egyetem szerves részévé. A német és román nyelvű fiatalság ezután is nagy számmal kereste föl a külföldi egyetemeket. A szászok a németországi egyetemek teológiai és filozófiai karain tanultak, jórészt csak a középiskolai tanári oklevél megszerzése végett iratkoztak be a kolozsvári egyetemre néhány félévre. A románok a budapesti, a csernovici és a romániai egyetemekre is jártak. A tudományos képzést és a tudományok fejlesztését nagy mértékben előmozdították a különböző könyvtárak és múzeumok. Erdély legnagyobb könyvtára a marosvásárhelyi Teleki-téka volt, melyet Teleki Sámuel gróf (meghalt 1822) alapított 1798-ban. Állománya kb. 50 ezer kötet és számos kézirat. Igen jelentős volt a Batthyány- intézet (Batthyányeum), melyet gróf Batthyány Ignác (meghalt 1798) erdélyi püspök alapított, aki Gyulafehérvárott a trinitáriusok régi templomában nyilvános könyvtárat, csillagvizsgálót, érem és régiségtárat, valamint ásványgyűjteményt szervezett. Az intézet könyvtára kb. 40 ezer kötetből áll. Egy museum létesítésének terve már a reformkorban felmerült. 1842-ben a kolozsvári országgyűlés a museum ügyét országos ügynek nyilvánította. A magyarság hatalmas anyagot ajánlott föl erre a célra, de a felajánlott anyag nagy része a szabadságharc alatt feldúlt magyar kastélyokban pusztult el. A múzeum ügyét gróf Mikó Imre karolta fel a szabadságharc után. Nagyrészt az ő érdeme, hogy a tudományt szolgáló múzeum társadalmi képviselője: az Erdélyi Múzeum Egyesület 1859-ben megalakult. A múzeumnak volt háza és tíz hold kertje Mikó ajándékából, volt 15439 darab könyve, 1038 kézirat, 4704 érme és 10092 régisége.

Az 1859-ben megindult tudományos tevékenységet, a válogatást, rendszerezést stb. kitűnő szakemberek végezték. Az Erdélyi Múzeum felállítása és működése készítette elő a kolozsvári egyetem megalakulását. Az egyetem és az Erdélyi Múzeum Egyesület szerződéses alapon együttműködött; a múzeumi tárák igazgatói a szak egyetemi tanárai voltak. "Az Egyesület folyóirata a bölcsészeti-nyelv, és történettudományi, orvosi természettudományi, jog- és államtudományi szakosztályai, ezek külön folyóiratai és kiadványai tudományos társaság feladatait végezték akadémiai szervezet nélkül ("Erdély Tudományos Akadémiája"). A népszerű tudományos előadások és vándorgyűlések pedig a nagyközönség ismereteit gyarapították".

Az erdélyi románok politikai életében a 19 század vége felé jelentős változások kezdődtek el, melyek során feladták a passzív ellenállást. Ioan Mihiu nagybirtokos bankigazgató 1902. Február 15-én javaslatot tett a Román Nemzeti Párt programjának felülvizsgálására, a dualizmus elfogadására, és az Erdély autonómiájára vonatkozó követelés feladására, valamint új szociális politika kidolgozására. 1905 januárjában, az országgyűlési választások előestéjén a román párt elfogadta a fiatalabb nemzedék aktivista irányvonalát. A választásokon 8 román

képviselőnek sikerült mandátumot szereznie. Ezek a szerb és szlovák képviselőkkel együtt külön nemzetiségű klubbot alakítottak, és általános választó jogot, a nemzetiségek nyelvi jogainak tiszteletben tartását, valamint a többi polgári szabadságjog védelmét követelték. Kívánságaikat megpróbálták az 1906 tavaszán hatalomra jutott ellenzék koalíciós kormánnyal elfogadtatni. Mivel tárgyalásaik nem hoztak eredményt, és kiábrándultak a kormánynak a nemzetiségek jogait sértő iskolapolitikájából, reményüket Ferenc Ferdinánd trónörökösbe vetették. Ferenc Ferdinánd ez idő tájt kezdett tevékenyen bekapcsolódni a politikába. Alapkonceptiója az volt, hogy a magyar társuralom megtörésével a Habsburg-monarchiát bizonyos föderatív engedmények útján úgy szervezi újjá, hogy helyreállhasson a monarchia centralisztikus egysége. Amikor a koalíciós kormány bukása után a király Khuen-Hédervary Károly grófot nevezte ki miniszterelnökké, a nemzetiségek benne és egyes minisztertársaiban a bécsi udvar embereit látták, és kormányzásukhoz, nagy reményeket fűztek, mert a trónörökös az új miniszterelnöktől várta politikájának megvalósítását. Reményeik azonban nem váltak valóra. Mindenekelőtt azért, mert a trónörökös terveit ellenző Tisza István Munkapártja az 1910-es választásokon döntő győzelmet aratott. A 33 román jelöltből mindössze 14 jutott mandátumhoz. Ebből 9 kormánypárti volt. A magyar uralkodó osztályok érdekeit képviselő Tisza, jóllehet szeretett volna a románokkal megegyezni, ezt nemcsak konzervatív nacionalista ellenzéke próbálta megghiúsítani, de Románia kormánya és a bécsi udvar is. A román kormány nem óhajtotta az erdélyi román probléma gyors megoldását, a trónörökös pedig attól tartott, hogy a megegyezés útjában áll tervei megvalósításában. Miután az 1913 februárjában rendezett harmadik tárgyalási sorozat sem hozott eredményt, majd a románok Bécsből azt az utasítást kapták, hogy nem kell mindenáron megegyezni; 1914 februárjában a román politikusok leszögezték, hogy Tisza ajánlatai, engedményei alkalmatlanok a magyar kormány és a románok közti ellentétek elhárítására; 1914 elején tehát megbukott az utolsó olyan kísérlet, amely a dualista-rendszerben kialakult erőviszonyok alapján, a szászokhoz hasonlóan a románokat megpróbálta belevonni a magyar politikai életbe. 1914. július 28-án a Szerbiának küldött hadüzenettel megindult világháború kezdetén a monarchiával szövetséges román királyság semleges maradt, de félő volt, hogy a központi hatalmak katonái vereségének hatására az antant oldalára áll. A Monarchia és Oroszország közt diplomáciai harc indult meg Románia megnyerése érdekében. Ennek a harcnak hatására az erdélyi románok helyzete kedvezőbbé vált. A sajtópereket beszüntették, a politikai ügyekben elítélt románoknak amnesztiát adtak, engedélyezték a román nemzeti zászló használatát stb. 1916 nyarán a Monarchia katonai kudarcaiból a bukaresti kormány azt a következtetést vonta le, hogy küszöbön áll a központi

hatalmak veresége. Ez a következtetés arra indította Romániát, hogy engedjen a francia nyomásnak, és a román közvélemény által is igényelt területrészek megszerzése érdekében augusztus 17-én csatlakozzék az antanthoz. A hadba lépésért a franciák Romániának ígérték részben Bukovinát, az egész Bánságot, a történeti Erdélyt, sőt az attól nyugatabbra fekvő területeket egész a Tisza vonaláig Debrecen és Orosháza kivételével. Tíz nappal később Románia hadat üzent az Osztrák-Magyar Monarchiának, és a román csapatok a Vörös Toronyi szoroson át betörték Erdélybe, szeptember első felében elfoglalták Brassót, Csík megyét és eljutottak Petrozsény, Turnu-Severin vonaláig. A hónap második felében azonban a késve mozgósított osztrák-magyar és német csapatok ellentámadása kiszorította a román hadsereget Erdélyből, majd december elején ellentámadásba lendült, megszállták Bukarestet. Az 1916-os támadásban Románia másfél százezer hadi foglyot és százezer halottat veszített, s miután az 1917-es orosz októberi forradalom következtében közvetlen támasz nélkül maradt, előbb fegyverszünetet, majd 1918. május 7-én békét kellett kötnie a központi hatalmakkal, melyben Románia elismerte világháborús vereségét. Ez utóbbiak sikerei azonban rövid életűnek bizonyultak. A nyugati fronton július közepén elkezdődött antant ellentámadásnak az egész háború sorsát eldöntő sikerei hatására az antant seregek a Balkánon is fölénybe kerültek, és offenzívát indítottak. A legyőzött Bulgária kénytelen volt békét kérni, majd szeptember 29-én Szalonikiben az antanthatalmakkal fegyverszünetet kötni. Az Osztrák-Magyar Monarchia egyre pusztuló közjogi fogalomná vált. Október 28-án a cseh, 30-án a szlovák nemzeti tanács bejelentette a független csehszlovák állam megalakulását. A horvát országgyűlés október 29-én kimondta Horvátország csatlakozását az egységes jugoszláv államhoz. 30-án Bécsben a nemzetgyűlés elfogadta az új osztrák állam ideiglenes alkotmányát. 31-én összeomlott az olasz front, a hadvezetőség fegyverszünetet kért. Ugyanezen a napon Budapesten győzött a polgári demokratikus forradalom, Magyarország is kikiáltotta a függetlenségét az őszirózsás forradalom nyomán. Ezzel egy időben a Román Királyság csapatai újra hadat üzenve megkezdték Erdély, majd Partium és a Tiszántúl megszállását. A Károlyi rezsim ezzel szemben a magyar sereget szélnek eresztette. ("Nem akarok több katonát látni"), így a Székely Hadosztályon kívül senki nem vette fel a harcot a megszálló erőkkel – egészen a Magyar Tanácsköztársaság (Kun Béla) 1919 márciusi megalakulásáig.

* * *

“Az erdélyi románok nemzeti gyűlésére Gyulafehérváron december 1-én és 2-án került sor.” December 1-én a nemzetőrség és román katonaság által gondosan biztosított nagy tömeggyűlésen 1228 delegátus kimondta az egyesülést Romániával. A határozat szerint: az együttlakó nemzetiségek “teljes nemzeti szabadságot” kapnak; az oktatás, közigazgatás és igazságszolgáltatás, saját anyanyelvükön történik, nemzetükből való tisztviselők révén. Másnap Erdély ügyeinek a párizsi békekonferencia végleges döntéséig való ideiglenes intézésére erdélyi román Kormányzó Tanácsot hoztak létre Nagyszeben székhellyel. A nemzeti gyűlés küldöttséget menesztett Bukarestbe Ferdinánd román királyhoz, és a delegáció átadta neki a nemzeti gyűlés határozatát. December 24-én törvénybe iktatták, hogy december 1-én tartott gyulafehérvári gyűlés határozatába foglalt területek véglegesen egyesültek a Román Királysággal. Ezzel a románság egyesülése lényegében véve befejeződött.

1918. december 2-án a román hadsereg az antanthatalmaktól kapott engedély alapján bevonult Marosvásárhelyre, 4-én Besztercére, 7-én Brassóba. A román előnyomulást a különböző harcterekről hazatért székely katonák néhány csoportjából megszervezett székely hadosztály, egy ideig feltartóztatta. A Károlyi kormány azonban nemzetközi bonyodalmaktól félve, visszaparancsolta a székely katonaságot legfontosabb védelmi pozícióikból és nem gondoskodott lőszerrel való ellátásukról. A hadosztály megszervezője és parancsnoka, Kratochvil Károly ezredes ezért kénytelen visszavonulni. 1919. január közepén székhelyét Nagyváradra tette át. A román csapatok január 22-én elérték Máramarossziget – Zilah – Csucs – Zám vonalat. A történelmi Erdélyt így Ferdinánd román király hadserege harc nélkül birtokba vette. 1919. április 26-án déli egy órakor a Székely Hadosztály Demecseren parancsnokának Kratochvil Károly ezredes hadparancsára (“inkább az oláh, mint a kommunista...”) megadja magát, leteszi a fegyvert 400 tiszt és 5000 főnyi légénység kerül hadifogságba.

A Szolnok, Debrecen és Tiszafüred felé visszavonuló csapatok és a Verbőczy zászlóalj 1150 ember valamint további kb. 500-800 harcos, nem teszi le a fegyvert, nem adja meg magát a románoknak.

A 1918. december elejei gyulafehérvári román nemzeti gyűlés (a gyulafehérvári nemzeti gyűlés színhelyére utazó tízezrek szállítására a MAV vasúti szerelvényeket, az új magyar állam biztosította) határozataiból az tűnik ki, hogy a gyűlés szervezői abban a meggyőződésben voltak, hogy az új ország vezetésében döntő szavuk lesz. Arra senki sem gondolt, hogy az egyesülés után mindenben Bukarest diktál majd, s az új állam berendezésében semmiféle szerepet sem kapnak. Hamis illúzióik a párizsi békekonferencia Magyarországra vonatkozó okmányának 1920. június 4-én történt aláírásával, mely Erdélyt véglegesen Romániának ítélte,

azonnal szertefoszlottak. A bukaresti kormány rögtön felszámolta az erdélyi kormányzó tanácsot, és a jelentősen megnagyobbodott ország egész területén kezébe vette a kizárólagos hatalmat. Az erdélyi nemzetek saját közigazgatásáról, szabadságáról szóló gyulafehérvári határozatokról nem akartak Bukarestben tudni, és még abba sem kívántak belenyugodni, hogy az országba bekebelezett, 5 milliónyi nem román lakosság "kisebbség" jogainak biztosítására azt a garanciát vállalják, amit a párizsi békekongresszus megszabott. A Brătianu kormány hónapokig húzódózott a kongresszuson hozott kisebbségi szerződés aláírásáról, és végül is inkább lemondott (vagy lemondatták?) s átengedte a hatalmat az aláírás idejére (1919. december eleje) egy ideiglenes kormánynak, mintsem a szerződést vállalta volna. A román központi kormányzat magatartásából az éles szemű megfigyelők már előre meg tudták jósolni azt, hogy az új Romániának milyen lesz az alkotmányjogi és politikai berendezése. 1920. június 4-én a Versailles-i Kis-Trianon palotában került sor a Magyarországgal kötött békeszerződés aláírására. Ez Romániának ítélte Erdélyt s a Magyar Alföldnek egy részét. A békeszerződés előkészítése során meg sem nézték a magyar békedelegáció tudományos adatgyűjteményét, érveit nem hallgatták meg, hamis román térképek és adatok alapján diktálták a megmászhatatlan feltételeket. A békediktátum készítői azt sem vették figyelembe, hogy Erdély magyar népe 1918. december 22-én Kolozsvárhoz való tartozás mellett szállt síkra. A Magyarországtól elszakított területekből a legnagyobb részt, 103093 km²-t Románia kapta. E terület lakossága 5257476 volt, köztük mintegy 1,8 millió magyar. Ez a közel két millió magyar az állam ügyeinek intézésébe csak elvben, gyakorlatilag azonban nem szólhatott bele. Az első nagyromán parlamentben a közel kétmillió magyar egy képviselőt sem küldhetett. Pedig ez a parlament döntött a földreform kérdésében. Az 1921 évi földreform törvény alapján 1927-ig Erdélyben a hivatalos statisztikák szerint 212803 román, 45628 magyar, 15934 német és 6314 más nemzetiségű részesedett a földreformból.

A földreform, amely helyenként kedvezett a magyar parasztoknak, a magyar agrárproletáriátus igényeit nem elégítette ki. A reform gazdaságilag elsősorban a magyar nagy és középbirtokos réteget sújtotta, de a magyar egyházaktól és közösségektől is igen nagy területeket sajátított ki. Az erdélyi római katolikus egyháznak 290507 kat. hold birtokából csak 13040 holdat hagytak meg, össz-birtokainak tehát csupán 4,5%-át. A protestáns egyházhoz irgalmasabb volt a földreform, mert 81106 holdnyi birtokából több mint felét, 44420 holdat meghagyott. Ennek a legfőbb oka az volt, hogy a protestáns egyház birtokai többnyire kisebb parcellákban, az egyes egyházközségek birtokában álltak. Az első nagyromán parlamentben – mint előbb említettük a magyarság nem volt képviselve. A későbbi parlamenti választásokon bekerült ugyan a Magyar Párt néhány képviselője a

törvényhozó testületbe, de tevékenységük úgyszólván semmilyen eredménnyel nem járt. Számuk – a román választási eljárás következtében – sokkal kevesebb volt annál, hogysem döntő súllyal vehettek volna részt a tárgyalásokon. Ezeken olyan ellenséges légkör vette őket körül, mely szinte lehetetlenné tette, hogy szavaikra felfigyeljenek, érveléseiket figyelembe vegyék. Az 1923-ban elkészült és elfogadott alkotmány a nemzetközi szerződésben vállalt nemzetiségi jogegyenlőséget ugyan megerősítve szolt az általános egyenlőségről, egyenlő jogokról, polgári szabadságról, de nem tett említést a nemzetiségek önkormányzatáról, és nem ígért semmit a nemzetiségek kulturális érdekeinek védelméről. A román állam a trianoni békeszerződés és a kisebbségvédelmi szerződések ellenére a nem román polgárok nagy többségétől megtagadta a román állampolgárságot és az azzal járó jogokat. 1937-ben Erdélyben pl. több mint százezer magyart nem vettek föl az állampolgárok jegyzékébe. A magyarságot igen hátrányosan érintette a román közigazgatási rendszer is, mely megszüntette a megyei, városi választott tanácsok hatáskörét, sőt a kisebbségi s főleg a magyar vidékeken még a korlátozott hatáskörű választott tanácsokat sem tűrte meg. A magyar városok és megyék ügyeit hosszú éveken keresztül legtöbbször idegenből hozott, a kormányok által kinevezett románok intézték, akik a helybeli lakosság kizárásával kezelték a közületek vagyonát is, és arra fordították a jövedelmüket, ami egyéni és a kormány érdekeinek megfelelt. Ezt a közigazgatási rendszert maguk a románok is megsínylették, mert a kormányok által kinevezett polgári vezetők csak addig maradtak posztjaikon, emeddig pártjuk kezében volt a hatalom. Azt a lehetetlen állapotot, mely szerint a központi kormányzásban beállt változások és cserék a legkisebb falvakat is érintő cseréket is zökkenőket okoztak, az erdélyi politikusok a magyar uralom alatt jól bevált önkormányzatok erejének viselésére próbálták kiküszöbölni. 1928-ban az erdélyi Iuliu Maniu s az általa 1926-ban létrehozott Nemzeti Parasztpárt került a hatalomra. Maniu új közigazgatási törvényt hozott, amely decentralizálta az országot, tartományokat alakított ki, s e tartományokat széles hatáskörrel ruházta föl. Az erdélyiek kormánya azonban hamarosan megbukott, s az új királysági kormány első dolga a decentralizációs közigazgatási törvény módosítása volt. A Maniu kormány szavasztatta meg 1928-ban azt a román kultusztörvényt, amely “az ortodox egyházat uralkodó” egyháznak mondvá, a román-görög katolikus vallást a többi (latin, rutén, görög, örmény) szertartású katolikus vallástól egészen külön álló vallásnak tekintette, s köztük a szertartás-változtatást vallásváltoztatásnak minősítették. S ez, vagyis a latin és a többi rítusról a román-görög rítusra való áttérést nagyon könnyen, az anyakönyvvezető előtt, egyetlen jelentkezéssel megtörténhetett, ami vissza nem vonás esetén államjogilag 30 nap múlva jogerőre emelkedett. A kultusztörvény életbe lépése után, de különösen a harmincas évek közepe fele a numerus valachicus

érvényesítésével ugrásszerűen emelkedtek a román–görög szertartás javára a rítusváltoztatások, még inkább az ortodoxiára való áttérések. A hivatalokban, üzemekben a kisebbségi alkalmazottakat az elbocsátás veszélye kezdte fenyegetni. Az állás megtartásának, valamely állás elnyerésének egyre gyakrabban elengedhetetlen feltétele lett az uralkodó ortodox vagy legalábbis a román–görög katolikus egyházhoz való tartozás s ezzel a románsághoz való hasonulás. Az egyre erőszakosabbá váló románosítás érdekében történt rítusváltoztatások tehát mind a magyarságnak, mind a katolikus egyháznak mérhetetlen károkat okoztak.

A sovíniszta nacionalizmus Romániában a húszas évek végétől kezdve az eddiginél is nagyobb mértéket öltött, és fasiszta elemekkel bővült. A fasiszta mozgalom Moldvából indult ki, és szervezett formát a Vasgárdában nyert. Ezt a fasiszta-terrorista szervezetet 1927-ben a kizsákmányoló osztályok radikális rétegei hozták létre a gazdasági és forradalmi jogokat követelő mozgalmak ellen. Jelentős erőre a nagy gazdasági válság után tett szert, mert politikai tőkét tudott kovácsolni maga számára a válságból éppúgy, mint a magára hagyott parasztság elmaradottságából a korrupcióval szembeni ellenérzéséből és az idegengyűlöletből. Megerősödését a nemzetközi helyzet, főleg a fasiszmus németországi előretörése is előmozdította. A román uralkodó osztálynak az európai és román fasiszmussal nem rokonszenvező elemei jobboldali diktatúra bevezetésével akarták uralmukat megerősíteni s a fasiszmusnak útját állni. II. Károly király 1938-ban tekintélyuralmi rendszer kiépítésére tett kísérletet. 1938 elején elbocsátotta Octavian Goga parlamentáris kormányát és népszavazásra bocsátott egy korporatív szellemi alkotmánytervezetet. Az ostromállapot közepette megszavaztatott 1938-as alkotmány új kormányzási formát vezetett be. A politikai élet szervezésére a Nemzeti Újjászületés Frontját tette, s a nemzetiségi szervezeteket is ebbe osztotta. A pártokat, szakszervezeteket feloszlatták, a hagyományos országos képviselő helyett a törvénykezést az érdekképviselőkre bízta. Az 1938-as alkotmány alapján létrehozott 1938 évi közigazgatási törvény a megyék hatáskörének jelentős részét a kerületekre ruházta, amelyeket úgy határoltak el, hogy az egyes területek népességének többsége románokból álljon.

A Székelyföld természetes egységét mivel ott túlnyomóan magyarok laktak szétdarabolták: a déli részt a Regáthoz (Bukaresti kerület), a másik részt pedig a román megyékhez csatolták. A hadsereg főparancsnokság 1938. február 25-28 között kiadott rendeletei a katonai parancsnokokat bízta meg a közigazgatással. Ezek a magyar lakosságot kíméletlenül elnyomták.

A magyarságnak az uralomváltozás óta állandóan fokozódó elnyomása az élet egyéb területein is folytatódott és növekedett. A gazdasági téren érvényesülő elnyomás egyik formája volt, hogy a székely megyékben nagyobb adókat vetettek ki,

mint a román többségű területeken. Mivel a székelyföldi megyék természeti adottságai nem kedveztek a mezőgazdaságnak, és itt alig volt ipar, a fiatalság nagy része kénytelen volt vagy a Regátba vándorolni, vagy az erdélyi városokban keresni megélhetést. A gazdasági válság hatására megindult az Egyesült Államokba való kivándorlás. A magyar kiskereskedők és kisiparosok helyzetét a súlyos adók kivetésén kívül a hitelek megvonásával is igyekeztek megnehezíteni a román hatóságok.

Az utóbbiak egyik fő törekvése a román nyelv uralkodóvá tétele volt. A hely és utca neveket a magyar többségű helyeken sem lehetett magyarul kitenni, sőt időnként a magyar nyelvű újságokban, könyvekben sem, 1921-től a bíróságokon románul tárgyaltak, a románul nem beszélő ügyfelek tolmács segítségével, akit külön meg kellett fizetni, beszélhettek. Minden hatósági kiadványt az állam nyelvén kellett megfogalmazni. A magyar nemzetiségű állami alkalmazottakat tömegesen bocsátották el azzal az indoklással, hogy nem beszélnek a román nyelvet, illetve, hogy a román nyelvvizsgát nem tették le. Többször előfordult, hogy a magyar városokban még az utcaseprőket is elbocsátották azért, mert a nyelvvizsgán megbuktak. Megkezdődtek a román telepítések, főleg a nyugati határ mentén és a Székelyföldön. Arra hivatkozva, hogy a székelyek tulajdonképpen elmagyarosodott románok, megindult a kampány a székelyek elrománosítására, de nem sok eredménnyel. Az elrománosítás fő eszköze az iskola volt. Mivel ezernél több magyar tananyanyelvű iskolát szüntettek meg a román hatóságok, a magyar nyelvű oktatás egyre inkább a felekezeti iskolákba szorult vissza. Az 1930-31-es tanévben 483 református, 297 katolikus, 36 unitárius és 6 evangélikus iskolát tartottak fenn az egyházak minden állami segély nélkül. Az egyházi iskolákba 76255 tanuló járt, a magyar tankötelesek 57,6%-a. A többieknek elméletileg magyar nyelvű állami iskolákban vagy a román iskolák magyar tagozataiba kellett volna járniuk, mivel azonban ezek száma rohamosan csökkent, gyakorlatilag a magyar gyermekek jelentős része román tannyelvű iskolákat volt kénytelen látogatni. Még rosszabb volt a helyzet a középfokú oktatásban. Míg 1918-ban 116 magyar tannyelvű felekezeti középiskola működött, az 1930-31-es tanévben már ennek csupán a fele: 23 polgári iskola, 17 líceum, 7 tanítóképző, 4 felső kereskedelmi és 4 gazdasági téli iskola. A felekezeti középiskolák egy részétől elvették a nyilvánossági jogot, s ezért érvényes bizonyítványt csak akkor adhattak, ha azt a román hatóságok felülbírálták. Az 1925-ös ún. magánoktatási törvény szerint nemcsak a román nyelvet, hanem a történelmet, földrajzot, alkotmánytant is román nyelven kellett tanítani. A líceumban végzetteknek román nyelven kellett érettségizniük – más román iskolák tanári karából kinevezett bizottságok előtt -, ami azzal járt, hogy a vizsgázók többsége megbukott. Az a kevés is, aki átment, nehezen tudott bejutni a felsőoktatási

intézményekbe. A kolozsvári román egyetemre pl. évente mintegy 2500 hallgatót vettek föl, akik közül kb. 300 volt magyar, de ezek közül csak kevesen tudták befejezni tanulmányaikat. Mindez azzal járt, hogy a magyar értelmiség utánpótlása elapadt, mert az a párszáz fiatal, aki magyarországi egyetemeken vagy főiskolán tanult, csak részben tért vissza Erdélybe. Azáltal, hogy a magyar nyelvű oktatás és a közművelődés intézményeinek többsége a különböző egyházak kezében volt, nagymértékben megnőtt a felekezetek szerepe a kisebbségi életben. A papok, akik közül kiemelkedett a későbbi püspök Márton Áron, a hatóságok kellemetlenkedései és üldözései ellenére igen sokat tettek a művelődés fejlesztése érdekében és – részben ezáltal is – egyéb szervezetekben. Az erdélyi németiség helyzete sokkal kedvezőbb volt, mint a magyarságé. Ennek alapvető oka, hogy az erdélyi szászok képviselői 1919. január 8-án Medgyesen határozatot fogadtak el, mely kimondta a román királysághoz való csatlakozásukat, és üdvözölte a gyulafehérvári határozat nemzetiségi programját. Lojalitásuk jutalmaként szabadon folytathatták gazdasági tevékenységüket, a magyaroknál jóval többen maradhattak meg a közszolgáltatásban, képviselőik a magyarokénál sokkal könnyebben juthattak mandátumhoz, nagyobb lehetőségeik voltak az oktatásban, a kulturális életben, és egyházi iskoláik rendszeres államsegélyt kaptak. Ámbár a román politika a későbbi időben a németiség esetében sem alkalmazta a Gyulafehérvárott és a nemzetközi szerződésben lefektetett ígéreteket, a politikai, gazdasági és a kulturális élet terén összehasonlíthatatlanul több előnyt és jogot élveztek, mint a magyarok. Az erdélyi németek pl. egy időre Rudolf Brandsch személyében megkapták a kisebbségi államtitkárságot is. Hitler hatalomra jutása következtében a Közép - és Dél–Kelet Európában megváltozott erőviszonyok Románia és Magyarország kormányait arra késztették, hogy módosítsák külpolitikájukat. Károly király mellett, hogy fenntartotta országa hagyományos angol-francia kapcsolatait, egyre inkább Németországhoz közeledett, és a német tőke beáramlás felé utat nyitva, előkészítette a harmadik birodalom politikai ellenőrzését Románia felett. Ez 1940. júliusban kezdődött el, amikor Románia teljesen átállt Hitler oldalára. A magyar uralkodó osztályok, ha fenntartással is, támogatták a fasiszta hatalmakat, mert ezektől remélték a trianoni béke által elvesztett magyar területek visszaszerzését. Amikor a magyar kormány úgy látta, hogy Erdéllyel kapcsolatban nem számíthat német segítségre, tervet dolgoztak ki Románia megtámadására. 1939 őszén azonban Ribbentrop közölte a magyar kormánnyal, hogy Németország nem tűrné Románia megtámadását. A két torzszalkodó fél közt végül Hitler lépett föl döntőbíróként, és olyan megoldást keresett, mely leginkább megfelelt a Szovjetunió elleni háború előkészületeihez, és ebben a vonatkozásban biztosítja a román kőolajat, a magyar gabonát s mindkét ország vasúthálózatát. Miután Hitler a német szakértők által Erdély megosztására kidolgozott tervekkel

kapcsolatban döntött, Bécsbe hívatta a magyar és román kormány képviselőit, akik tanácsosnak látták a döntés elfogadását. Az 1940. augusztus 30-án kihirdetett német-olasz második bécsi döntés Észak Erdélyt a Székelyfölddel, Nagyváraddal és Kolozsvárral Magyarországhoz csatolta. A döntés mindkét országot Hitler játékszerévé tette, a kettéosztott Erdélyben pedig fokozta a magyar és román lakosság közti ellentétet. A kettéosztottság, a felszított nacionalizmus és a kölcsönös megtorló intézkedések által kiváltott nemzeti gyűlölködés, valamint a háború okozta létbizonytalanság, zűrzavarában és fajtalanzkodásban a sziklaszilárd alap és útmutató támasz, az erdélyi püspök Márton Áron volt.

“1938. november 2-a óta minden magyar tudta, hogy a határok revízióját a nagymagyar álmok beteljesedését csakis a tengelyhatalmak további megerősödése hozhatja magával.” A müncheni döntést követően két táborra szakadt Európa, és még a magyarok Berlin és Róma diadalában bíztak, Románia görcsösen kapaszkodott a demokrata nagyhatalmak szövetségéhez, amely számára a trianoni határok sérthetetlenségét jelentette II Károly román király Párizsba és Londonba küldte Bukarest legjobb diplomátáit s a román kormány újabb milliárdokat költött el propagandájára, hogy még egyszer próbálkozzék a trianoni igazságtalanság védelmével. A bukaresti kormány egész propagandája természetesen annak a bizonyítására törekedett, hogy Erdély mindig román föld volt, amint tudja az egész Európa, hogy ez szemenszedett hazugság, de annak ellenére 1919-ben a Párizs környéki tárgyalások alkalmával Bukarestnek ítélték oda tulajdonképpen csak egy nagy történelmi jóvátételre került sor. Történelmet hamisítottak Bukarestben, statisztikákat és földrajzi adatokat változtattak meg, csak hogy bizonyíthassák a nagy hazugság tételt. Nyugat Európa, mely soha nem volt jól informálva Közép-Európa és a Duna-völgye néprajzi, történelmi, földrajzi problémáiról, talán el se hitte volna minden feltétel nélkül a román hazugságok tételét, ha a magyar kormány és a magyar diplomácia nem szállott volna szembe, már az első pillanatban ezzel a hazugság hadjárattal. Két éven keresztül nemcsak a kulisszák mögött zajlott le óriási küzdelem Magyarország és Románia között, hanem nyíltan a kulisszák előtt is a világ közvéleményének meghódítása érdekében. Évezredes jogainkon kívül mi arra a 2,5 millió magyarra is hivatkozhattunk, akik Trianon rendelkezései következtében kerültek a bukaresti kormány hatalma alá.

Románia gyönyörű köntösökben kiadott propaganda füzetek még a leghetetlenebb ferdítésekkel sem tudták megváltoztatni ezt a tényt és így történt,

hogy 1940 tavaszán kiéleződött a magyar-román viszony és az erdélyi kérdés a világpolitikában is napirendre került, már nem csak az európai külügyminisztériumok láttak tisztán a nagy történelmi vitában, de felvilágosultan ítélte az európai közvélemény is.

A magyar kormány mindig is azt a felfogást követte Romániát és Erdély problémáit illetően, hogy Erdély kérdéseit is azonnal napirendre kell tűzni, mihelyt Románia, bármely más állam számára lemond olyan előnyökről, fegyveres ellenállással vagy anélkül, amelyeket számára a békeszerződések alkalmával biztosítottak. A bukaresti kormány ugyanis a magyar politika hivatalos felfogása szerint nem hivatkozhatott az egyik állam felé területi sérthetlenségére ugyanakkor a másinak nagy területi engedményeket adott. E szempontok figyelembevételével határozta el azután a magyar kormány, hogy Hitler vezérkancellárhoz és Mussolini minisztériumaihoz fordul: tegyék lehetővé, hogy Magyarország jogait is elismerje Románia.

Németország és Olaszország hivatalos sajtóorgánumai, már 1940 januárjában elismerték Magyarország természetes történelmi jogait Erdélyre. Berlin és Róma a Salzburgi találkozó után diplomáciai úton bejelentették Bukarestben, hogy örömmel vennék, ha Románia békés úton megegyezésre jutna Magyarországgal Erdélyre és Bulgáriával Dobrudzsára vonatkozóan. Gigurtu román miniszterelnök és Manolescu külügyminiszter látogatást tettek Berlinben, majd később Rómában, és mint a német és olasz sajtó cikkeiből bárki megállapíthatta, ezen látogatásaik alkalmával ígéreteket is tettek a tengelyhatalmak vezéreinek, hogy alkalmazkodnak az új európai rendhez és megegyezésre törekсенek majd a magyar és bolgár követeléseket illetően. Bukarestbe visszatérve a két román politikus, azonban nem csak megfélemlített a Berlinben és Rómában tett ígéretekről, hanem olyan sajtókampányba is kezdett, amely rendkívül veszélyesnek látszott a béke szempontjából. "Soha nem mondunk le semmiről" volt a bukaresti jelszó és hogy a román kormány mindenben alá is húzza a jelszó politikai súlyát, olyan rendeleteket léptettek életbe Bukarestben, amelyek súlyosan sértették az erdélyi magyarság jogait. Ismét újra kezdődött az elmúlt két évtized alkalmával annyiszor fellángolt magyarüldözés. Hasonlóképpen Dobrudzsában is "szigorított rendszabályokat" léptettek életbe a magyar kisebbség sorsával közös sorsú bolgár kisebbséggel szemben.

A magyar kormány e tények tudatában, hogy bebizonyította jóakarátát és békeszeretetét, nem nyúlt fegyverhez, hanem Berlinhez és Rómához fordult ismét panaszaival. A német és olasz kormány megelégtelve a románok állandó hazudozásait, képmutató magatartását, végül határozott felszólítást intézett Bukaresthez: lépjen azonnal összeköttetésbe a magyar kormánnyal és keressen minél előbb, olyan megoldási formát az erdélyi problémára vonatkozóan, amely megfelel

az igazság eszményének. Ezen felszólítás után indultak meg a turnu-severini tárgyalások, amelyeken Vitéz Hóry András képviselte a magyar álláspontot. A turnu-severini tárgyalások, tanácskozások alkalmával azonban ismét régi eszközeihez folyamodott a bukaresti kormány: ígéretekre hajlandó volt, de cselekedetekre nem. A turnu-severini tárgyalások befejezése után e román provokációk nyomán, Németország és Olaszország diplomáciája ismét közbelépett. Róma és Berlin már nem bíztak meg többé Bukarest “békeakarátában” s azt kívánták, hogy a román felelős külpolitikusok a tengelyhatalmak képviselőinek jelenlétében vitassák meg újból a magyar-román problémákat.

Ilyen körülmények között került sor a bécsi találkozó összehívására, amelyen Németországot báró Ribbentrop, Olaszországot gróf Ciano külügyminiszter, Magyarországot gróf Csáky István külügyminiszter és Romániát Manolescu külügyminiszter képviselték. A bécsi találkozóra kiutazott mint megfigyelő és tanácsadó, gróf Teleki Pál miniszterelnök is.

Az 1940-es második bécsi döntés visszaadott Magyarországnak 43492 km²-t, Erdély északi és keleti részét, benne 90%-ban magyarok lakta Székelyföldet, de kb. 1060000 románnal is. A második világháború alatt azután sok, magát magyarnak valló észak-erdélyi zsidót hurcoltak el lakóhelyéről – az 1941-es népszámlálás alapján. A második világháborút lezáró 1947-es párizsi békeszerződés a bécsi döntéseket érvénytelenítette, a területet újra Romániának ítélte.

1918 után, egy államilag irányított folyamat részeként a Kárpátokon túlról érkező románok telepedtek le nagy számban. Ennek egyik oka, hogy sok (főleg értelmiségi hivatalnoki) állás üresedett meg a magyarok anyaországba való áttelepülésével, és a román állam sem szívesen foglalkoztatott az új közigazgatásban magyarokat. Másrészt a térség gazdaságilag jobb helyzetben volt, mint Románia többi része, így magasabb életszínvonallal kecsegtetett az áttelepülés.

1945. március 6-án dr. Petru Groza, az Ekés Front Elnöke, szovjet támogatással – átalakított kormány, azonban csak egy szűk koalíciót tudott létrehozni – a két világháború közötti Nagy-Romániát kormányzó “történelmi pártok” távol maradása miatt – a Román Kommunista Párt, a Szociál Demokrata Párt, az Ekés Front, valamint Tătărașcu “disszidens” neo-liberalista pártja kapott tárcákat.

1946 januárjában - a nagyhatalmak kezdeményezésére – a “történelmi pártoknak” két, a kormánnyal együttműködő képviselőjét, Emil Hațieganut – a Nemzeti Paraszt Párt és Mihail Romniceanut – a Nemzeti Liberális Párt részéről államminiszterként (tárca nélküli miniszter) bevonták a kormányba. A kormány politikáját 1946-ban, két fontos esemény befolyásolta: a békeszerződés előkészítése és a választások megrendezése. Az 1946. november 19-én megtartott választások eredményének megfelelően alakult át a kormány összetétele december 1-én.

Romániában a nacionalista kurzus fokozódását nem átmeneti, hanem állandó, történeti érvényű elmélyülő tendenciáját nem külső tényezők, nem az áldozatok védekező reflexei és nem is a szeszély gerjesztik (noha mindhárom időlegesen hozzájárult ehhez), hanem ez a fokozódás döntően és mindenekelőtt szükségszerűen abból a koncepcióból következik, amit a hatalom a nemzeti kérdésben képvisel: a nemzetállam koncepcióból. E koncepciót a romániai kommunista rezsim már igen korán, jóval Ceaușescu országlása előtt felvállalta, és a korábbi rendszer által kipróbált tervek és módszerek alkalmazásával igen céltudatosan rá is tért gyakorlati megvalósítására. Csak éppen jól meggondolt taktikából akkor ezt még nem kürtölte világgá programnyilatkozatok formájában, hanem különben csöppet sem eredeti módon, inkább bizonyos szovjet példát követve és tökéletesítve nacionalista gyakorlatát hosszú időn át marxista frazeológiába megmártott szövegekkel, formulákkal álcázta. Sokáig nem is teljesen sikertelenül.

Egyébként a fordulatot az 1944–45. évi indulás „internacionalista” pozícióiról a nacionalista politika felé nem is lehetett volna egyből végrehajtani, hanem csak hosszabb távon, fokozatosan. Előbbi mondatunkban az „internacionalista” szó idézőjelbe-tételét az a tudathasadásos mód indokolja, amely az RKP propagandamunkáját, politikai államépítő és kormányzó gyakorlatát azokban az években jellemezte: egyrészt az internacionalizmus elvi követelményét vulgáris, eltorzított módon, a nacionális, antinacionális éllel és egy szolgálalkú szovjet apológiával, a szovjet katonai, gazdasági jelenlét (kevésbé tapintatosan, de a lényegét hívebben kifejezve: a szovjet megszállás) igazolásával és kiszolgálásával súlyosbítva értelmezte, sértve ezáltal a román nemzeti érdeket és önérzetet, rombolva a román nemzeti kultúra értékeit: másrészt a propaganda úton-útfélen hirdette azt a (sokak számára csupán taktikainak, átmenetinek tekintett) politikai követelményt, hogy a Román Kommunista Pártnak nemzeti párttá kell válnia, az igazi nemzeti érdekek és értékek védelmezőjeként és érvényesítőjeként kell fellépnie. Ha nem is nagy számban, de akadtak olyan európai összefüggésekben gondolkodó demokrata román értelmiségiek, jó román hazafiak, régi baloldaliak, vagy akik a háború hatása alatt baloldali vonzásba kerültek, akik akkor, 1944 után egy elvi internacionalizmus, ill. az európaiság függvényében látták a történelmi távlatú igazi nemzeti érdekek érvényesülését, a nemzeti kultúra felvirágoztatásának az ügyét. Elfogadták, hogy a nemzeti kérdés elvi alapokon való, demokratikus megoldása valóban próbaköve a román demokráciának, és Románia jövőjét szomszédjaival szövetségben egy föderatív integrálódás távlatában látták biztosítva. (Petru Groza nem az egyetlen fehér hollója volt az akkori Romániának.) Hangjuk azonban szinte még artikulálódni sem tudott, beléjük fojtotta a Moszkvából irányított és 1948-tól totálissá váló Gleichschaltung. Ők maguk a közélet peremére szorultak, vagy még azon túl is,

egészen a börtönig. Így Groza 1952 nyarától 1958 januárjában bekövetkezett haláláig az államelnöki hivatal elefánt temetőjében, a Nagy Nemzetgyűlés elnökségének elnökeként, hatáskör nélkül, csak reprezentált. Az illegalitás iskoláját kijárt kevés kommunista közül is sokan jutottak románok és nem románok egyaránt hasonló sorsra.

A régi gárda másik, hígabbik része a hatalom igézetében figyelt a felülről jövő elvárásokra, alkalmazkodott, és rövid idő alatt hozzáüzlött a Moszkvából importált egyébként Bukarestben könnyen és gyorsan meghonosodó modellhez és normarendszerhez. Ezen illegalisták többsége sokáig töltött be a kormányzat és pártapparátus különböző szintjein kulcspozíciókat. Mégsem mondható, hogy a tegnapi szektából erőltetett menetben tömegméretűvé duzzasztott kormánypártra a kisszámú régi gárdának ez a megmaradt, hígabb része nyomta volna rá karakterisztikus jegyét, még csak nem is a számban őket felülmúló, a hatalomért folyó harc rövid szakaszában 1944 augusztusától 1945 márciusáig majd 1946 novemberéig csatlakozó neofiták túlbuzgósága, hanem a - statisztika törvényszerűségével a zömmel 1946 után beözönlő - kaméleonképességű karrieristák tömege. A jelenség nyilván nem román specifikum, hanem a hatalmi struktúrák kialakulásának általánosan érvényes, különösképpen pedig minden népi demokráciában érvényesülő vonása. Romániai sajátosság viszont e réteg balkánitörökös mentalitása, a gátlástalansággal keveredő szervilizmus, a nepotizmus, a skrupulusmentes köpönyegforgatás. Az RKP 1944 utáni arculatváltozásának mindezen túli lényegi összetevője egy kezdettől meglévő, ha nem is kezdettől megnyilvánuló nacionalista, kemény mag erősödése, gyarapodása és körültekintő, kitarító szívós törekvése vezető, vagy a pártvezetés befolyására alkalmas pozíciók meghódítására. Mindemellett és mindezen kívül a Román Kommunista Párt összetételének és politikai arculatának 1944 után számunkra van egy lényeges sajátossága: a párton belüli nacionalista mag céltudatos térhódítása, befolyásának fokozatosan, de egyre markánsabban való érvényesülése.

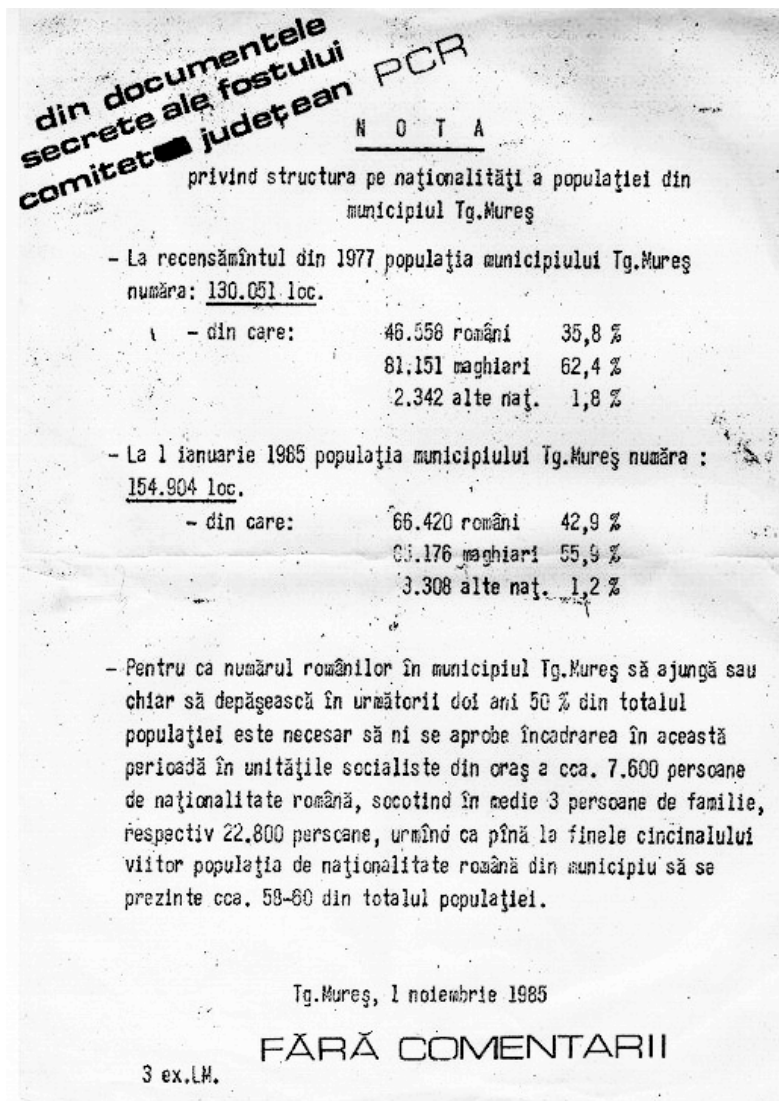
A fronthelyzet alakulásával a politikailag tisztánlátók számára egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az ország vezető politikai ereje a kommunista párt lesz annál is inkább, mert a kommunisták, miután újra legálisan és nyilvánosan szerepelhettek a politikai porondon, egyáltalán nem rejtették véka alá távlati céljaikat és kizárólagosságra igényt tartó ideológiájukat. Ugyanakkor a párt nyaklótlan tagtoborzása (az 1944-ben alig 1000 fős kis szektából néhány év alatt többszázszázres tömegmozgalom lett) spontán módon is oda vezetett volna, hogy mértékének a növekedése arányában reprodukálódna struktúrájában az ország történelmi anomáliái. A spontán folyamatot ez esetben még jelentősen fel is erősítette a román szélsőjobb megmaradt és politikailag aktivizálódó elemeinek a tudatos törekvése,

hogy a komoly hatalmi perspektívákkal rendelkező kommunista pártba belépjenek. Így tehát a román demokráciának a negyvenes években a pártban és a párt körül gyülekező csoportjait, amelyeknek a kezdetben jelentős aktivitását az a törekvés fűtötte, hogy nemzetüknek egy akkor ígérkező demokratikus világban biztosítsanak méltó helyet, spontán módon is visszaszorította volna az országos erőviszonyok latens, de annál reálisabban létező viszonyok párton belüli reprodukálódásának a tendenciája. E folyamatot még jobban felfokozta a kommunista ideológia és pártstruktúra antidemokratikus volta, parancsuralmi szelleme és stílusa. A tárgyilagos vizsgálódónak egyébként bizonyos el-ismeréssel kell megállapítania: ez az ellenzéki, marginális, utópista szektából a megszálló hadsereg árnyékában hatalmi tényezővé vált (és ennek során alig néhány év alatt a főntebb vázolt módon átalakuló és átstrukturálódó) párt az 1944. augusztus 23-i fordulatot követő évtizedekben optimális hatékonysággal tört kitűzött politikai céljai felé, professzionális szinten alkalmazva az országban hagyományos balkáni fanarióta uralmi módszereket. Amíg ez szükséges volt, mesterien tudta elleplezni valódi célkitűzéseit, értett a manőverezéshez, a potenciális riválisok és ellenállók megosztásához-felaprózásához a szalámi-taktikának megfelelően: tudta váltakozva, sőt, egyidejűleg, „dialektikusan” alkalmazni a mézesmadzagot és a korbácsot. Mestere volt az időleges visszavonulásnak (ha ez szükséges volt), a porhintő engedményekkel való félrevezetésnek, s ha úgy látta, hogy megérett a helyzet adott stratégiai célok megvalósítására, nem válogatott az eszközökben, a legbrutálisabbaktól sem riadva vissza. De még ekkor sem feledkezett meg sajátos, félrevezető cseleiről, alibi-érveiről, vagyis azokról a hazugságokról, amelyek külföldnek, elsősorban a nyugatnak voltak szánva. (Az ország lakosságának „meggyőzésére” végső érveként mindig kéznél volt az állambiztonsági szervek kartotékos és fegyveres apparátusa. További céljai elérésére mesteri módon használta ki a párt a mindenkori nemzetközi konstellációt és ennek változásait.)

Gazdaságpolitikája kivételével (amelyet már kezdettől a kontárkodás jellemzett) érvényes ez hatalmi politikájának egészére, ezen belül különösen nacionalista államnemzet-konceptiójának körültekintő, fokozatos, de céltudatos és következetes érvényesítésére. A párt nacionalista, kemény magjának nem kellett partizánkodnia, hiszen számos jel szerint igen korántól (hacsak nem kezdettől) magának Gh. Gheorhiu-Dejnek, a párt főtitkárának személyes oltalma alatt működött, fegyelmezetten, hosszú távú stratégia szolgálatában. Nacionalista programja sokáig kimondatlanul, de már régóta félre nem érthető körülírásokban megfogalmazva azonos azzal a nagy történelmi tervvel, amit eredetileg a Brătianu vezette Liberális Párt dolgozott ki és követett, s amit a romániai szélsőjobb (fasiszta) mozgalmak a harmincas években „a románok és csak a románok Romániája” (lásd:

„România românilor și numai a românilor” vagy „Vrem România numai a românilor”) jelszában fogalmazott meg.

A nacionalista, sovinszta, kisebbségi érdekeket sértő titkos határozatok véghezvitelének a szemléltetésére közöljük egy eredeti dokumentum fénymásolatát, az etnikai összetétel regionális megváltoztatásának, annak módjának „ördögi” kivitelezésére.

Az eredeti dokumentum fénymásolata

A levél népszámlálási adatokat tartalmaz (1977 és 1985) Marosvásárhely tartományban, ahol a Román nemzetiségiek száma nem érte el az 50 %-ot, ezért az utasítás, hogy be kell telepíteni 7600 Román személyt a hivatalokba (kb. 3 személy egy család, tehát ez 22800 személyt jelent) és az 5 éves terv végére, 2 év múlva a román nemzetiségű lakosok száma el kell érje az 50-60 %-ot)

Ezt a jelszót a jobbra tolódó harmincas és negyvenes évek romanizálási programja keretében kezdték a gazdasági szférára (ipar, kereskedelem, pénzügyintézetek) is kiterjeszteni. Közvetlenül a második világháború után ez a terv a kisebbségmentes nemzeti állam Benes-féle programjának román változatában konkretizálódott, és a hírhedt Maniu-gárdisták 1944 őszi terrorakciói (vérengzések, gyújtogatások, stb. Szárazajta, Egeres, Gyanta, stb.) az azonnali fizikai felszámolás és kiűzés irreális kísérletével próbálták megvalósítani. Politikai riválisának vállalkozását az RKP akkor fasiszta barbárságnak minősítette (amiként az is volt), és a testvéri együttélés bajnokaként lépett fel. Emberöltönyi távolságból úgy tűnik, már akkor (vagy nemsokára) a KP is ugyanarra törekedett, csak más hosszú ideig leplezettebb, kevésbé direkt módon.

Marosvásárhely

A soknemzetiségű Románia kommunista vezetői számára az egységes nemzetállam megvalósításának a terve miként a két világháború közötti román kormányoknak is a különböző kisebbségekkel szemben esetenként más-más magatartást és eljárást diktált. A különböző szláv kisebbségek (oroszok, ukránok, bolgárok, szerbek, szlovákok, lipovánok) esetében már a Szovjetunióra való tekintettel is bölcsesebbnek vélték az ügyet feltűnésmentesen kezelni. A Romániában élő szláv kisebbségek aránylag csekély létszámuk, nagy területbeli szóródásuk, kisszámú és könnyen befolyásolható értelmiségi rétegük miatt különben is könnyen „kezelhetőeknek” mutatkoztak. Végül esetükben nem elhanyagolható az a már említett körülmény, hogy nagy többségük görögkeleti vallású, s ez azt a reményt táplálta, hogy megvalósítható természetes asszimilációjuk.

Nem sok főfájást okoztak a nacionalista kurzusnak a Dobrudzsában élő török-tatár szórványok sem. Létszámuk már nagyon megfogyatkozott, anyanyelvüket, nemzetiségi tudatukat ápoló értelmiségük alig van, vallási tekintetben megosztottak (zömük iszlám, de egy részük már régóta keresztény vallású, a gagauzok). Ilyen körülmények között a világ elől eldugottan élő, periférikus helyzetben levő kisebbségekként teljesen védtelenek az asszimilációval szemben úgy lehet, már nyílt erőszakra sincs szükség ellenük. Három olyan nemzeti kisebbség él ma Romániában – a magyar, a német (zömében erdélyi szászok és bánsági svábok) és a zsidó (Auschwitz és Transznisztria árnyékában az erdélyi-bánsági zsidóság többsége is nemzetiségi hovatartozását már nem anyanyelve szerint, hanem származása alapján határozta meg), melyeknek léte az ország területének 1919 utáni megkétszereződése óta tartósan és fokozódó mértékben irritálta a román nacionalizmust. Létük már önmagában véve kihívásnak, sőt botránynak számított a román nacionalisták szemében, mégpedig azon oknál fogva, hogy az államalkotó uralkodó nemzettel szemben mindhárom máig is a polgárosodás előrehaladottabb fokán áll. Nemzettársadalmuk korszerűbben tagolt, ennek következtében mind anyagi, mind szellemi értéket teremtő kultúrájuk fejlettebb. Ez azt is jelenti, hogy számarányuknál jelentősebb mértékben járulnak hozzá az ország anyagi és szellemi gazdagodásához. Korszerűbb társadalmi szerkezetükből következően gazdagabb demokratikus, haladó, illetve forradalmi, tehát általában baloldali, sőt szocialista hagyományokkal rendelkeznek. Áll ez a német kisebbségre is, a hitlerista kaland letagadhatatlanul fájdalmas negatív intermezzója ellenére. Mindhárom kisebbség, bár egymástól eltérő motivációk alapján, de egyként ragaszkodik anyanemzetével való történelmi-kulturális egységének ápolásához. Ez a fejlett nemzettudat az ország többi kisebbségeinél is nagyobb mértékben teszi immunissá őket az uralkodó nemzet beolvasztási törekvéseivel szemben. E három nemzeti kisebbségnek a második

világháború utáni eredeti állománya az ország összlakosságának körülbelül a 15%-át tette ki.

A román nacionalizmus számára a három közül a magyar kérdésnek volt feltétlen prioritása. Statisztikai, történelmi, bel- és szövetséggpolitikai, tömeglélektani összetevői ellentmondásossá, kényessé és egyben sürgetővé tették. A másik két kisebbség esetében más-más (ellentétes) meggondolásokból a kivárás álláspontjára helyezkedtek. Szerencsésen (megint egyszer), mert idővel mindkét esetben maguk a fejlemények kínálták a megoldás a felszámolás módját. Ma már a világsajtó szélteében taglalja azt az ügyletet, amelynek keretében a román állam Izraellel szemben a zsidókat (az ötvenes évek vége óta), majd ennek mintájára az NSZK-val szemben a németeket (a hatvanas évektől) voltaképpen túsökként kezeli, kemény valutában megszabott fejpénzt követelve a befogadó államoktól, azért mert fokozatosan megszabadítják a nemzetállami ábrándokat kergető romániai vezetőket az idegen nemzettesteknek tekintett, s ezért őket zavaró etnikumoktól. (A zsidók tömegméretű kivándorlásának politikai-lélektani előkészítése van olyan tanulságos, hogy bővebben kitérjünk rá). A történet kezdete 1958. A kivándorlási zárlat akkor már vagy tíz éve is tartott, ami persze felverte a váltságdíj, a fejpénz árát is. De közben, már több mint egy évtizede, a propaganda az együtt-élő népek testvériségének a húrjait pengette. A zsidó kisembereket (is) arról győzködték, hogy itt a helyük, ez a hazájuk, riogatva őket nemcsak a kapitalizmus farkastörvényeivel, de az ott újraéledő antiszemitizmussal, rasszizmussal is. Most aztán nyilván, miután az üzletfelek elvben már megállapodtak semlegesíteni kellett az addigi propaganda (esetleges) hatását, nehogy nyakukon maradjon az „áru”. Erre az 1958 nyári országos politikai tisztogatási kampány kínált alkalmat. Ezt a kampányt még mindig az 1956-ért való retorzió jegyében rendezték meg, amikor az aktivizálódó közvéleménnyel szemben a rendszer alkudozásokra, engedményekre kényszerült, hogy később, a veszély elmúltával, 1957-ben letartóztatásokkal, perekkel, sokéves ítéletekkel mutassa meg ökleit. Most pedig újabb erődemonstrációt határozott el. Autodafé hangulatú gyűléseket rendezett az üzemekben, vállalatokban, intézményekben, azon vezető káderek megleckéztetésére (leváltások, elbocsátások, megbélyegzések, károkozás, tervfegyelem megszegése, szakmai inkompetencia, osztályidegen származása és/vagy érzelem ürügyén stb.), akiről olyan tapasztalatai voltak 1956-ból vagy azután, hogy hajlamosak a saját fejükkel gondolkodni. A kampány általánosabb célja valamiféle „Damoklész kardja” pszichózis kialakítása volt. A cél: senki se érezze magát és pozícióját biztonságban. Ennek az akciónak az előkészítését és lebonyolítását részletekbe menő szóbeli instrukciók és a kiküldött központi instruktorok biztosították. Ilyen instrukció szólt arról, hogy a meghurcolandó, elbocsátandó stb. vezetők között jelentős arányban szerepeljenek zsidó szakemberek.

Az eredmény döbbenetet váltott ki a zsidó közvéleményben. Amire a fasizmus bukása óta nem akadt példa: a kormányzat által központilag irányított és országos méretű faji diszkrimináció nyilvánvaló volt, és a múlt visszatérésével fenyegetett. A ráijesztés tehát teljes mértékben sikerült. Néhány hónappal ezen épületes, tapasztalatokban gazdag nyár után futótűzként terjedt el az érintettek között, hogy engedélyezték a zsidók Izraelbe való kivándorlását. De nem akárhogyan: 1. kampányszerűen; senki sem tudhatta, hogy az egésznek mikor vetnek véget, tehát, aki szabadulni akar, annak sietnie kell. 2. a kivándorláshoz szükséges nyomtatványt csak a kijelölt bukaresti hivatalban adták ki, és csak személyesen a kérvényező kezébe. Az eredmény az volt, hogy megindult a népvándorlás Bukarestbe, ahol a nyomtatványokat kiosztó hivatal előtt heteken át az utca normális forgalmát akadályozó többeszes sorok váraкоztak az áhított nyomtatványra. A naphosszat várakozókat kirendelt karhatalom fegyelmezte és védelmezte is egyben a bukarestiek berzenkedő indulatától, akiket az a „logika” feszített, hogy íme, akik rájuk hozták a kommunizmust, azok most itt hagyják nekik. Kiváltságnak tekintették, hogy a sorban álló szerencsétlen egy 40 kg súlyt meg nem haladó batyuval - lévén, hogy akkor csak ennyit engedélyeztek elvitelre a román hatóságok - elindulhat új otthonot teremteni magának a nagyvilágba. A román államnacionalizmus kisebbségi politikájában a magyar ügy érthető módon mindig kiemelt, nemegyszer a kormányzat számára kivételesen nehezen kezelhető ügy volt. Akár például azáltal is, hogy az átmeneti mértékletességet diktáló államrezont rendszerint túllícitálták a mindig könnyen felkorbácsolódó sovén román indulatok. Másrészt azonban a magyar ügy a trianoni méltánytalanságok miatt állandóan a legkényesebb nemzetközi implikációkkal is fenyegetett, s ezt a viszonyt ráadásul még másfél évszázadra visszanyúló nyílt konfliktusok és kölcsönös, súlyos sérelmek is terhelik.

De a legfőbb nehézség abból adódott, hogy a romániai magyar kisebbség mind számánál fogva, mind (a románsághoz viszonyított) előrehaladottabb polgárosultsági foka és tagoltsága következtében a beolvasztási törekvések számára emészthetetlennek bizonyult.

1944 augusztusa után közvetlenül a képlet még bonyolultabbnak mutatkozott, az átállás, a fasiszta hatalmak elleni hadüzenet, a román királyi hadsereg részvétele a magyarországi és csehszlovákiai hadműveletekben Románia számára jó pontok szerzését ígérte ugyan az „utolsó csatlóssá” minősített Magyarországgal szemben, de vajon mennyire lehet ezzel elfeledtetni az előző három évet, amikor ugyanez a román királyi hadsereg a Szovjetunió elleni hadjáratban Hitler szövetségeseiként egészen Sztálingrádig vonulva a magyarokénál sokkal nagyobb erőbevetéssel vett részt. És mennyire feledtethetők a megszállt szovjet területről hadizsákmányként hazaszállított üzemek, felszerelések, műkincsek?

Az is rendkívül kínos volt, hogy amikor 1944 őszén a Maniu-gárda (önkéntesekből toborzott szabad csapat, mely a legendás NPP – nemzeti paraszt párti – vezér nevét viselte) székelyföldi és kalotaszegi magyar falvakban megfélemlítő szándékú vérfürdőket rendezett, akkor ez ellen maga a szovjet kormány lépett fel a leghatározottabban: a fegyverszüneti bizottság révén a román adminisztrációt és fegyveres erőket kitiltotta Észak-Erdélyből. Azok majd csak a Groza-kormány megalakulása után térhettek oda vissza. Sokáig aggaszthatta Bukarestet, hogy a győztes nagyhatalmak milyen elvi alapra építik majd az új békerendszert. Hiszen ott súlyos szava lesz most annak a Szovjetuniónak, amely 1918 után nem szűnt meg imperialista diktátummá minősíteni a Versailles-i békét, amely – a Komintern értékelése szerint a legyőzöttek meggyalázásával és nyomorba döntésével, annexiókkal, hadisarccal és teljesíthetetlen kártérítésekkel az új világháború magvát vetette el. S ezt a történelem valóban igazolta. A győztes hatalmak államférfijainak nyilatkozatai – miként 1919-ben is – csöpögtek a világ új, demokratikus rendjének ígéretétől. Erről majd csak évek múltán vált nyilvánvalóvá, hogy ugyanolyan blöff volt, mint az 1918–20-as elődöké. Akkor azonban még mint reális perspektívával kellett számolni vele. Román vonatkozásban annál is inkább, mert a Moszkvában megkötött fegyverszüneti egyezmény semmisnek nyilvánította ugyan az Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatoló 1940. augusztusi bécsi döntést, de azt is leszegezte, hogy ebből nem következik a trianoni határ automatikus helyreállítása: a román–magyar területi rendezést a béketárgyalások hatáskörébe utalta. Mindezek ismeretében a román réalpolitikának – bal- vagy jobboldalinak egyaránt – számolnia kellett bizonyos területi korrekciók lehetőségével. Ebben a helyzetben a legkedvezőbb tárgyalási feltételek biztosítása érdekében Románia számára nagyon fontos volt, hogy a nagy demokratikus megújulás ígézetében alakuló világközvélemény felé a lehető legvonzóbb arcát mutassa, hiszen a közvéleményt nem hagyhatták figyelmen kívül a párizsi béke igazságosztó korifeusai sem. Fontosakká váltak tehát az ország retrográd múltjával, elsősorban a kisebbségek elnyomása és üldözése gyakorlatával való szakítás látványos gesztusai. „Utóéletét” is figyelembe véve ebben a kontextusban válik értelmezhetővé az 1945. február 7-én (tehát még a baloldali fordulat előtt, de már a Maniu-gárdisták szárazajtai, egeresi stb. vérengzései után, a Rădescu tábornok vezette katonai-szakértői kormány idején) megjelent 86. sz. törvény, majd ennek továbbfejlesztett, javított, demokratizált kiegészítése, az 1945. augusztus 6-án megjelent 630. sz. törvény. A román propaganda a két törvényt együtt Nemzetiségi Statútumként – tehát kvázi alaptörvényként kezelte és kommentálta a bel- és külföldi sajtóban. Kétségtelen, hogy ez a „Nemzetiségi Statútum” tartalmával merő tagadása volt az egynyelvű nemzetállam eszméjének, hiszen nemcsak elismerte, hogy Romániában nemzeti-

nyelvi kisebbségek élnek, de ezek kollektív jogait deklarálta, elvi szinten szabályozva anyanyelvük szóban és írásban való használatát a közigazgatásban, a bíróságokon és általában a közélet fórumain. Biztosította nemzeti hagyományaik, kultúrájuk ápolásának és fejlesztésének a jogát, az anyanyelvi oktatás jogát saját tanintézményeikben a legalsóbbtól a legfelsőbb fokig stb. És ez a Statútum elvben máig is érvényben van, állítólag soha sehol nem hatálytalanította semmi későbbi törvény. Csak egy a hiba: e törvények végrehajtási utasításának kidolgozására sosem került sor, s így teljességükben való intézményes alkalmazására sem. Így aztán valószínűs funkciójuk a külföldi közvélemény megtevesztése volt, annak sugalmazása, hogy Románia egy őszinte, fenntartások nélküli demokratizmus jegyében fog megújulni. (Aminthogy ez volt a szerepe 1919–1920-ban a később szemétre dobott gyulafehérvári pontoknak is. (Függetlenül attól, hogy mind 1919–1920-ban, mind 1945–1946-ban voltak román demokraták, akik őszintén kívánták, hogy ezek a dokumentumok egy valóban demokratikus Románia hatályos alaptörvényeivé váljanak.) A romániai magyarságnak az új helyzetben való politikai tájékozódását már az 1946 őszi parlamenti választásokig terjedő első két évben eldöntötte az ország akkori éles megosztottsága jobb és baloldal között. A jobboldali tömegek gyűjtőmedencéjévé vált ún. „történelmi pártok” (a Maniu vezette Nemzeti Paraszt Párt és a Brătianu-féle Nemzeti Liberális Párt) fenyegető magyarellenes izgatásával szemben a magyarság (függetlenül osztály és rétegmegosztottságától) csak a baloldaltól számíthatott védelemre. Ez a baloldal azokban az években következetesen leplezte le sajtójában a magyar-ellenes nacionalista agitációt, állt ki a román-magyar megbékélés mellett, hirdette meg programjában a nemzeti kérdés demokratikus megoldását. (Ez a baloldal 43 szervezetileg az Országos Demokrata Arcvonal néven ismert politikai tömörülés, tulajdonképpen a két munkáspártból – RKP és RSZDP – állt, valamint a többé-kevésbé - inkább többé, mint kevésbé – kommunista befolyás alatt működő szervezetekből és szakadár pártfrakciókból: Szakszervezeti Szövetség, a Groza vezette Frontul Plugarilor, a Hazafiak Szövetsége néven ismert antifasiszta szervezet, a MNSZ, a Zsidó Demokrata Szövetség, valamint más nemzetiségi szervezetek). A MNSZ a nemzetiségi szükségletek ellátására szolgáló gazdasági, jogvédő és kulturális intézmények sikeres kiépítése valamint a román baloddallal való jó kapcsolatai révén igen rövid időn belül a magyar kisebbség széles rétegeit tömörítette maga köré. Jelentős tömegek mozgósításával vette ki részét azon heves politikai harcokból, melyek 1944 őszétől a tábornok-kormányok (Sănătescu) eltávolításáért, a demokratikus fordulatért, majd 1945. március 6. után a baloldali Groza kormány megvédéséért folytak.

Az 1946-os őszi országgyűlési választásokon pedig a baloldali koalíció (Demokrata Pártok Blokkja) szövetségeseként, de külön listán induló MNSZ

választói 29 baloldali, demokrata magyar képviselőt juttattak mandátumhoz, mégpedig szavazatszámiláló huncutságok nélkül, ami a kormánylista eredményeiről korántsem mondható el.

A MNSZ ezzel az eredményével ért politikai sikereinek csúcsára. Minden korábbinál inkább bírta a politikailag aktivizálódó széles magyar tömegek bizalmát. Útja mégis egyre göröngyösebbé vált. Addigi legfőbb támasza és szövetségese, a KP mostantól már inkább (egyre inkább) gáncsolta. Nem volt már szüksége rá.

Meg aztán bizonyára irritálta is a túlságosan beszédes választási siker. De legfőképpen az nyomott a latban, hogy egy MNSZ-szerű nemzet-kisebbségi politikai szervezet már pusztá létezésével is eleven cáfolata az egységes és oszthatatlan nemzetállam fikciójának. A nemzetállam elvi alapján rohamosan kiépülő totalitárius rendszer számára különben is eleve elfogadhatatlan volt az, hogy nemzeti kisebbségek létét életképes saját politikai intézmények legitimálják.

Csak hogy az MNSZ az elmúlt két-három évben a közös harcok jelentős részese volt. Nem lehetett egyből feloszlatni, ami hamarosan a jobboldali pártok osztályrésze lett. Az MNSZ kiküszöbölését hosszabb távú, többszakaszos stratégiával lehetett csak elérni. Olyan stratégiával, amelyet nemcsak a párttagsággal, de az akkori alapaktíva bizonyos, még befolyásos csoportjaival sem lehetett volna elfogadtatni. Az a párt, amely addig a román sovinizmus (és persze minden nacionalizmus) elleni harc bajnokának szerepét vállalta, még hosszú időn át nem mondhatott le a nemzetiségi jogoknak, az együtt-élő népek egyenlőségének és testvériségének nemcsak a hangoztatásáról, de bizonyos nem lényeges kérdésekben való érvényesítéséről sem, mintegy leplezendő ezzel valódi nemzeti politikája soron levő feladatára irányuló lépéseit. Ezek zavartalan végrehajtása érdekében szigorúan ellenőrzése alá vonta, s ha kellett, kíméletlenül elfojtotta az új helyzethez alkalmazkodni nem tudó (vagy nem kívánó) hagyományosan jobboldali (antibolsevista típusú) román nacionalizmus spontán megnyilvánulásait. Azokban a kezdeti években egy-egy kocsmai magyar-gyalázást nemzetiségi izgatásnak minősítve a törvény szigorával torolt meg a hatalom, miközben nagyvonalúnak mutatkozott kevésbé lényeges, mert nem intézményesülő kisebbségi igények teljesítésében. A jobb és szélsőjobboldali román emigráció, valamint a régi stílushoz, szimbólumokhoz, sablonokhoz szokott román nacionalisták e jelenségekben a rendszer „nemzetárulását” látták bizonyítottnak, s propagandájukban ezt verték nagydobra. Az akkor már kiépült rendőrállamot effajta agitáció az égvilágon semmivel sem fenyegette. Sőt, értett ahhoz, hogy ebből is hasznot húzzon, amennyiben az ellene irányuló ilyenfajta propaganda szomszédai felé „internacionalista intranszigenciája” erkölcsi igazolványaként prezentálhatta.

GROZA PÉTER dr.
Románia demokrata kormányának
miniszterelnöke.

A történelmi táviratváltás szövege

Közzük azt a két történelmi jelentőségű táviratot, amit a Radescu-kormány bukása és a Demokratikus Blokk kormányának uralomrajtása után Sztalin marsall és Groza miniszterelnök egymás között váltott 1945 tavaszán. A távirat értelmében Sztalin marsall a szovjet kormány nevében, miután a Groza-kormány, az azelőtti sovinszta kormányzatokkal ellentétben, biztosította Erdély területén a nemzetiségek jogait, a fegyverszüneti szerződés értelmében bekegyezett Észak-Erdélynek a román közigazgatásba való bekapcsolásába.

Groza Péter távirata Sztálin marsallhoz

Tábornagy Úr!

Az 1944 augusztus 23-iki megegyezés után, mely szerint Románia, a közös ellenség ellen való hadviselés érdekében, az Egyesült Nemzetek oldalára állt, a román népben élt a vágy, hogy ismét Erdély határai között érezhesse magát, melynek egy részétől igazságtalanul megfosztották. Ez a tartomány a Vörös Hadsereg hősiessége folytán, a román hadsereg szoros együttműködésével, szabadított fel és Észak-erdély román népe lázasan várja a Románia határain belül való egyesülést. A román kormány tisztelettel arra kéri a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségének kormányát s a szovjet katonai főparancsnokságot, hogy teljesítse a román népnek ezt a vágyát.

A román kormány tudja, hogy annak a közigazgatásnak, mely bevonul ebbe az országrészbe, védelmeznie kell az együtt-lakó népek jogait s módszereiben az egész népességgel szemben az egyenlőség elveit kell meghonosítania. Örökölnie kell a rend teljes fenntartásán, hogy a harcoló arcvonalnak járó szolgálásokat semmi se háborgassa.

A román kormány reméli, hogy közbenjárása a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségének kormányánál és a szovjet katonai főparancsnokságnál megértésre és jóindulatú megoldásra talál.

Kérem a Tábornagy Urat, fogadja nagyrabecsülésünk kifejezését.

Bukarest, 1945 március 8.

GROZA PÉTER
miniszterelnök.

GHEORGHE TĂTĂRESCU
miniszterelnök-helyettes.

Sztálin marsall választávirata Groza Péter miniszterelnöknek

Miniszterelnök Úr!

A szovjet kormány megvizsgálta a román kormánynak az Ön március 8-i levelében megfogalmazott arra vonatkozó kérését, hogy a román közigazgatás Erdély területére bevonulhasson.

Tekintetbe véve, hogy az új román kormány, mely most vette át az ország kormányzását, Erdély területén a kívánatos rendért és esendért, a nemzetiségek jogainak biztosításáért, valamint minden a front ellátását szolgáló intézménynek zavartalan működéséért felelősséget vállal, a szovjet kormány elhatározta a román kormány kérésének teljesítését s az 1944 szeptember 12-iki fegyverszüneti megállapodás értelmében a román kormány közigazgatásának Erdélybe való bevonulását megengedi.

Moszkva, 1945 március 9.

A Szocialista Tanácsköztársaságok Szövetsége
népbiztosai tanácsának elnöke:

J. V. SZTALIN

Az 1945-ben hatalomra került új vezetés a kommunista eszme internacionalista jellege alapján és a szovjet nemzetiségi politika mintájára kezelte a magyar kisebbségei helyzetét. Nagy arányban vettek részt magyarok a kommunista pártban is, ahol a korábbi mellőzöttség után elismerték őket. A többségben magyarok által lakott területek (pl. Székelyföld) Sztálin közbenjárására és személyes bekapcsolódására – ő jelölte meg a magyar autonóm tartomány határait, állította össze az alkotmány módosításának szövegét, a nagy számban Romániába érkezett szovjet tanácsadók ajánlása alapján. Az elvesztett második világháború azonban nem csupán az ideiglenesen visszacsatolt területek újbóli elvesztését eredményezte, hanem új korszakot is nyitott. A legfontosabb változást Magyarország védőszerepének megszűnése jelentette. Noha a magyar történetírás megosztott a tekintetben, hogy Budapest részéről beszélhetünk-e releváns és önálló kül- és szomszédság-politikai kezdeményezésről, az 1945-1989 közötti időszakban, világosan látszik, hogy a Rákosi Mátyás majd 1956 után a Kádár János vezette rendszer nem tudott és nem is igazán kívánt érdemben foglalkozni egy maradi, letűntnek ítélt, de mégis tovább élő az új rendszer legitimitásának szempontjából roppant kellemetlen kérdéssel. A Szovjetunió által meghatározott új koordináta rendszerben 1944-től egészen az 1980-as évek végéig megszűnt Magyarország védő szerepe a határon túli magyar önazonosságú közösségek fölött. Ennek következményeként erősödött és felgyorsult az 1919-ben kezdődött “szétfejlődési” folyamat a magyar állam és a politikai, társadalmi és immár gazdasági beilleszkedési kényszerbe került kisebbségi társadalmak között. Ebbe a keresztmetszetbe illeszthető az 1952 nyarán Székelyföld területén létesített, majd 1960 decemberében jelentősen átalakított, lényegében felszámolt Magyar Autonóm Tartomány (MAT) története. Jelen esetben nem törekszünk az állam és pártközi magyar-román viszony elemzésére. Arra keressük a választ, miként vált lehetségessé és hogyan működött Sztálin kezdeményezésére a MAT az ötvenes években, amikor Székelyföldön a döntően magyar származású kommunista párt- és állam-apparátus politikai integrációja a legmagasabb szintig jutott, és kezében tartotta a hatalmat. Hogy mindezt “autonómiának” nevezhetjük e, nehéz egyértelmű választ adni. Székelyföldön a középkori rendi autonómia iránti nosztalgia már a 19. század második felében súlyos modernizációs dilemmát takart. Az 1848-as forradalom és szabadságharc teremtette meg az egységesnek képzelt magyar politikai nemzetet, amelyben először integrálódtak a székelyek is, de a magyar állami keretekbe való betagozódás az önálló közigazgatási rendszer, a szék intézményének feladását jelentette. Az 1870-es évektől Erdélyben beinduló intenzív modernizációs és urbanizációs folyamat a Székelyföldet alig érintette néhány város Marosvásárhely és Székelyudvarhely kivételével. Az 1902-ben Tusnádfürdőn összehívott Székely

Kongresszus célja éppen az volt, hogy a térség politikai és főleg társadalmi gondjaira (pl. a tömeges kivándorlásra) irányítsa a budapesti politika figyelmét.

A 20. századi székely autonómia törekvések sorozatos kudarcot vallottak mind Bukaresttel, mind 1918 előtt és 1940-1944 között Budapesttel szemben. Az okok között felsorolható a gyéren lakott és gazdaságilag elmaradott térség stratégiai jelentéktelensége, valamint az a körülmény, hogy mindkét ország elitje minden ideológiai törésvonaltól függetlenül elutasította a területi autonómiát. Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy mind az első, mind a második világháborút követő időszakban a székelyföldi lakosság zöme nem területi autonómiában gondolkodott, hanem két reális alternatíva között választhatott: vagy a határok revízióját és Magyarországhoz való visszacsatolását támogatta, vagy elfogadta a román állami keretekbe való egyéni integrációt. Az Erdélyre vagy akár csak a Székelyföldre vonatkozó területi autonómia és az 1920-as évektől életre keltett transzilvanizmus nem volt más, mint csekély társadalmi támogatással bíró kompenzációs ideológia. Az 1848 utáni magyar-román párhuzamos nemzetépítés egyik sémája éppen az “erdélyiség” megideologizálása volt. Ezt ugyanakkor mindig a vesztes, vagy az éppen nem hatalmi pozícióban lévő fél kísérelte meg. Az I világháború előtti román föderatív elképzelések valamint az 1919-es Paál Árpád-féle székely autonómiatervek soha nem jelentettek reális alternatívát a nemzetállammal szemben. Székelyföld viszonylatában a területi autonómia felvetése további bonyodalmat okozott a második világháború után is. Az erdélyi magyarok és a politikai képviseletüket ellátó Magyar Népi Szövetség (MNSZ) elleneztek a partikuláris székely érdekek megjelenítését akkor, amikor a Petru Groza vezette kormány integratív kisebbségpolitikát folytatott a teljes romániai magyarság irányában.

A székely autonómia szószólói saját közösségükben is kisebbségi álláspontot képviseltek, és senki nem számított arra, hogy 1952-ben, éppen a “nemzetellenes” kommunista rendszer egyik legnehezebb évében valósul meg a székely területi autonómia úgy, hogy tulajdonképpen senki nem kérte. A területi “autonómia” ugyanakkor Magyarországtól elszigetelten (a magyar határtól 300-500 kilométeres távolságban), a magyar állam akaratától függetlenül és totalitárius keretek között jött létre. Az egyetlen megvalósuló erdélyi magyar “autonómia” forrása nem a svájci kantonrendszer, hanem a lenini és sztálini ihletésű szovjet nemzetpolitika volt. 1922-ben a Szovjetunió föderatív állammá válásakor, az új állam területét autonóm köztársaságokra, tartományokra, rajonokra (járásokra) és falvakra tagolták. Terry Martin az 1920-as évekbeli Szovjetuniót “affirmative action empire”-nek nevezi. A bolsevik párt deklarált célja az ún. korenizációja volt, vagyis a “meggyökeresedés” a nem orosz ajkú népcsoportok körében is. Az SZKP 1921-ben megtartott X Kongresszusán elhatározta, hogy a több éven át tartó polgárháborút követően

fordulatra van szükség mind gazdaságpolitikai téren (NEP – novaja, ekonomiszticeszkaja politika), mind a nemzeti kérdés kezelésében. Bár továbbra is bírálták az ausztromarxisták által felvázolt kulturális autonómiát, a klasszikus kommunista-internacionalista megközelítéstől eltérően, széles nyelvhasználati jogokkal ruházták fel a nemzetiségeket. Minden adott területen a többségi csoport (néhány esetben kisebbségben lévő nemzetiségek is voltak) “tituláris” nemzetté vált. Miközben politikailag és társadalmilag integrálódott a szovjet államba, nemzeti önazonosságát fejleszthette, szabadon használhatta és ápolhatta saját nyelvét és kultúráját. A korenizáció meghirdetett politikája a helyi közigazgatás– és pártapparátusnak a helyi nemzetiséghez tartozó káderekkel való feltöltését jelentette, vagyis “bennszülötté” tételét. Ez több mindent hozott magával: az ügyintézés átállítását a helyi nyelvre, a helyi nemzetiséget preferáló kvóták bevezetését az apparátusba, sőt egyes helyeken az orosz lakosság erőszakos kitelepítését is (pl. Észak-Kaukázusban), és feltételezte a helyi nyelvek, kultúrák fejlődését. A szovjet állam életének első 8-10 évében sajátos, integratív etnopolitikát folytatott, amelynek lényege egy orosz történész szerint az volt, hogy a szovjet “ház” fedelet biztosított az összes “lakásbérlő” népcsoport számára. Összesen 192 nyelvet és több száz “autonóm” területet ismertek el, kivételt csupán a nagyrészt orosz-lakta Orosz Föderatív Köztársaság (RSZFSZR) képezte. A “nagy orosz sovinizmus” éles kritikáját a grúz származású Sztálin, Lenintől kölcsönözte, és a harmincas évek elejéig erre alapozta nemzetiségpolitikáját. Az 1930 évek elejétől kezdve, Moszkva azonban összetűzésbe került a nyelvi-kulturális jogaikat féltő nem orosz elitekkel (elsősorban az ukránokkal), majd Sztálin ösztönzésére radikális kultúrpolitikai váltás következett: a történelemkönyvek átírásával új nemzeti-bolsevista “etnocentrikus” szemlélet született, amiben főleg a második világháború után kulcsszerepet kapott az orosz nép vezető pozíciója. 1948-tól kezdődően – és részben a hidegháború hatására – mindez erősödő állami antiszemitizmussal, idegengyűlölettel társult. 1953 után Hruscsov lényegében folytatta Sztálin nemzetiségpolitikáját. Ukrajnában, Fehéroroszországban és a Baltikumban határozott oroszosítási politikát alkalmazott, és ezt a körülményt 1959 után maximálisan kihasználta a saját rendszerének “nemzetiesítésében” érdekelt román kommunista vezetés. A szovjet föderatív rendszer ennek ellenére túlélte a politikai feszültségeket, sőt mivel óhatatlanul is új nemzetek kialakulásához vezetett, az 1980-as évek közepétől ez a Szovjetunió válságának egyik fő okozója lett. Részben a szovjet állam mintájára épült fel 1945-ben a soknemzetiségű kommunista Jugoszlávia. A hat szövetségi köztársaságból és két autonóm tartományból álló föderatív berendezkedést 1974-ben szentesítette az alkotmány, és néhány elemét átvette 1968 után a szlovák kérdés kezeléséhez a csehszlovák állam is.

Romániában ezzel ellentétben népszerűtlen, veszélyes gondolatnak ítélték a magyar kisebbség egy részének megadandó területi autonómia gondolatát. Ez folyamatos feszültséget eredményezett a két világháború között és 1945 után nemcsak a magyar-román államközi és pártközi kapcsolatokban, hanem a Román Kommunista Párton (RKP) és általában a romániai baloldali mozgalmakon belül, ahol társadalomtörténeti okoknál fogva igen jelentős volt a nem román ajkúak képviselete. A szovjet típusú autonómia, bár semmilyen politikai mozgásteret nem biztosított a kedvezményezetteknek és szigorúan totalitárius keretek között működött, mégis hivatkozási alapot jelentett a teljes erdélyi magyar baloldal számára (szociáldemokraták, kommunisták, madoszosok, szakszervezeti vezetők). Észak-Erdély szovjet katonai közigazgatás alatt álló megyéiben magyar baloldali vezetés alatt rövid életű, de rendkívül tanulságos közigazgatási gyakorlat jött létre, melynek deklarált ideológiai alapja a szovjet népek önrendelkezési joga volt. Magyar alternatív pártok hiányában, a román politikai szervek bojkottja mellett a teljes politikai hatalom a Magyar Népi Szövetség (MNSZ) és az RKP helyi vezetésének kezében koncentrálódott. Az autonómia a teljes kétnyelvűség bevezetését is jelentette, ami az akkori szokásoknak megfelelően (a román lakosság nagy része ekkoriban még értette és beszélt a magyar nyelvet) valójában a magyar nyelvi szupremáciát eredményezte.

1945. március 6-át követően az Észak-Erdélyben és a Székelyföldön is berendezkedő román hatóságok azonnal megszüntették a területi különállást, a magyar részről gyakran bírált román kisebbség politika közép-európai összehasonlító perspektívában egyedülállóan integratívnak (és legalább a magyarok tekintetében pozitívnak) bizonyult. Olti Ágoston kutatásai nyomán azonban kijelenthető, hogy mindez döntően külpolitikai okokra vezethető vissza. 1945-1946-ban a román Külügyminisztérium béke-előkészítő osztályának szakértői kitelepítés- és lakosságcsere-ről szóló tervezeteket is készítettek. A szovjet vezetés nem engedélyezte Romániának, hogy vesztes államként megszabaduljon kisebbségeitől. A kulcskérdés tehát a nem román népesség, elsősorban a másfél milliós erdélyi magyarság politikai integrációja lett. A fejlett nemzeti öntudattal és erős társadalmi-gazdasági pozíciókkal rendelkező erdélyi magyar közösséget be kellett vonni Románia politikai életébe (erre volt hivatott az 1944 őszén létrehozott Magyar Népi Szövetség). Az integráció azonban csak új, baloldali keretek között volt lehetséges. Az 1930-as években még döntően konzervatív-keresztény (kisebb részben jobboldali) beállítottságú erdélyi magyar közösség 1944-1945 között az egyetlen engedélyezett, monopolhelyzetben lévő politikai, kulturális és társadalmi szervezet, a Magyar Népi Szövetséghez fordult.

„Ki tanyája ez a Nyárfás
Az elnökünk Kurkó Gyarfás
Jó az Isten nekünk adta,
Becsületes székelj fajta”

A társadalomtörténeti kontextus mellett (erős városi munkásság, élő szociáldemokrata hagyományok, a kisebbségi szerveződések szociális érzékenysége) fontosnak bizonyult a pillanatnyi helyzet: az 1940 és 1944 között lezajlott drámai eseménysorozat hatása, Erdély kettészakítása és a budapesti köztisztviselők (az úgynevezett ejtőernyősök) térfoglalása; az 1944 március 19-i német megszállás; ezt követően a zsidók deportálása Észak-Erdélyből; végezetül 1944 őszén a rövid életű román és szovjet katonai közigazgatás mély nyomot hagyott a romániai magyarság kollektív emlékezetében. Sokan úgy érezték, hogy egymást kizáró nacionalizmusuk zsákutcájába kerültek. Az internacionalizmustól vezérelt kommunista eszmében kiutat és kitörési pontot láttak. Sok erdélyi magyar fiatal lépett be a Román Kommunista Pártba és/vagy a Magyar Népi Szövetségbe, és meg volt győződve arról, hogy csak új, szocialista keretek között valósulhat meg a nemzeti egyenjogúsítás. 1945-ben az RKP tagjainak 19 százaléka, 1947-ben 12,2 százaléka volt magyar nemzetiségű, ez kb. százezres tömeget jelentett. Ezzel párhuzamosan az MNSZ-nek félmillió regisztrált tagja volt, a felnőtt magyar lakosság fele. A második világháborút követően az erdélyi magyar világ betagozódott a román állami szerkezetbe, majd 1948 után a kommunista román államba, anélkül, hogy kulturális önazonosságának feladására kényszerült volna. Ezért fordulhatott elő, hogy az anyanyelvhasználat biztosítása, a nemzeti szimbólumuk engedélyezése és egyáltalán a magyarul épülő szocializmus utópiája sokak előtt elfedte, hogy öntudatlanul is segédkeznek egy rendkívül kemény diktatúra kiépítésében. A MAT története is ehhez a súlyos következményekkel járó “félreértéshez” tartozik. Az 1952-ben létrehozott területi autonómia ugyanis nem a nemzetiségi jogok bővítését, vagy a már többször megoldottnak nevezett nemzetiségi kérdés “tökéletesebb” megoldását szolgálta. A magyar kérdést, amelyet addig országos szintű problémaként kezeltek, regionális kérdéssé szűkítették le, és a MAT célja a székeljöldi lakosság fokozott politikai és társadalmi integrációja volt. 1956 után a román hatóságok pedig átértelmezték az egész magyar kérdést: Erdély ismét politikai, sőt állambiztonsági ügygje lett.

Az átlag székelj ember úgy élte meg a Magyar Autonóm Tartományt az ötvenes években, mint valamilyen természetes állapotot. Logikusnak és jogosnak tartotta a sztálini autonómia kétnyelvűségét, a magyarok részvételét a közigazgatásban, a fokozott érvényesülési lehetőségeket. Számára ez indokolta a

szocializmusba vetett hitét – és nem csak a székelyek számára – és ez jelentette a minőségi különbséget a két világháború közötti román világgal szemben. Semmit nem tudott Sztálin régi vitájáról az ausztro-marxistákkal, a területi és kulturális autonómiáról, és nem volt sem lehetősége, sem ideje foglalkozni az internacionalizmus és a szocialista hazafiság furcsa viszonyrendezésével. Az osztályharc durva és embertelen voltát “csendesén” elítélte. De azt is látta, hogy az a “szocialista világ” ami felépül a székelyföldön is, elfogadhatóbb és kevésbé idegen számára, ha anyanyelvén szólítja meg. Úgy értékelte, hogy az osztályharc tartalma is enyhül, ha magyar formát kap. Móricz Zsigmondot parafrázálva: “Szocializmust is lehet a székely emberrel építeni, csak az eke legyen nemzeti színű”.

“A Magyar Autonóm Tartomány létrehozása (1950-1952).” Az 1940 és 1950 közötti rövid időszakban Székelyföld lakossága átélte: a második bécsi döntést követő impériumváltást, az utolsó négy éves “magyar világot” és az ország háborús szerepvállalásával járó hadigazdálkodás nehézségeit, majd az 1944 szeptemberi szovjet-román betörést, a magyar polgári közigazgatás távozását, a román és szovjet katonai megszállást 1944 novemberéig, és az ezt követő rövid életű “észak-erdélyi” különválást 1945 márciusáig. 1946 májusában Párizsban a nagyhatalmak megegyeztek Erdély és Székelyföld területe hovatartozásáról, ezt követően az állami szervek határozottabban rendezkedtek be Románia legmagyarabb vidékén. Mindez azonban nem jelentett románosítási kísérletet, mint az első világháborút követő időszakban. A “népi demokratikus” hatóságok helyi képviselői (polgármesterek, prefektusok, rendőrök, tisztviselők, a RKP aktivistái) ugyanis nagyrészt magyar nemzetiségűek voltak. A kommunista diktatúra kiépítése sem etnikai villongásokkal, hanem inkább politikai, társadalmi és generációs konfliktusokkal járt a Székelyföldön. 1948 decemberében, Magyarország védőszerepe megszűnése után, és miközben egész Kelet-Európa a szovjet birodalom részévé vált, az év elején a kommunisták és a baloldali szociáldemokratákból létrehozott “egyesült” Román Munkáspárt Központi Vezetősége (RMPKV) a nemzetiségi kérdés megoldását hirdette. Eszel ideiglenesen lekerült a napirendről az erdélyi magyarság és a székely területi autonómia ügye is.

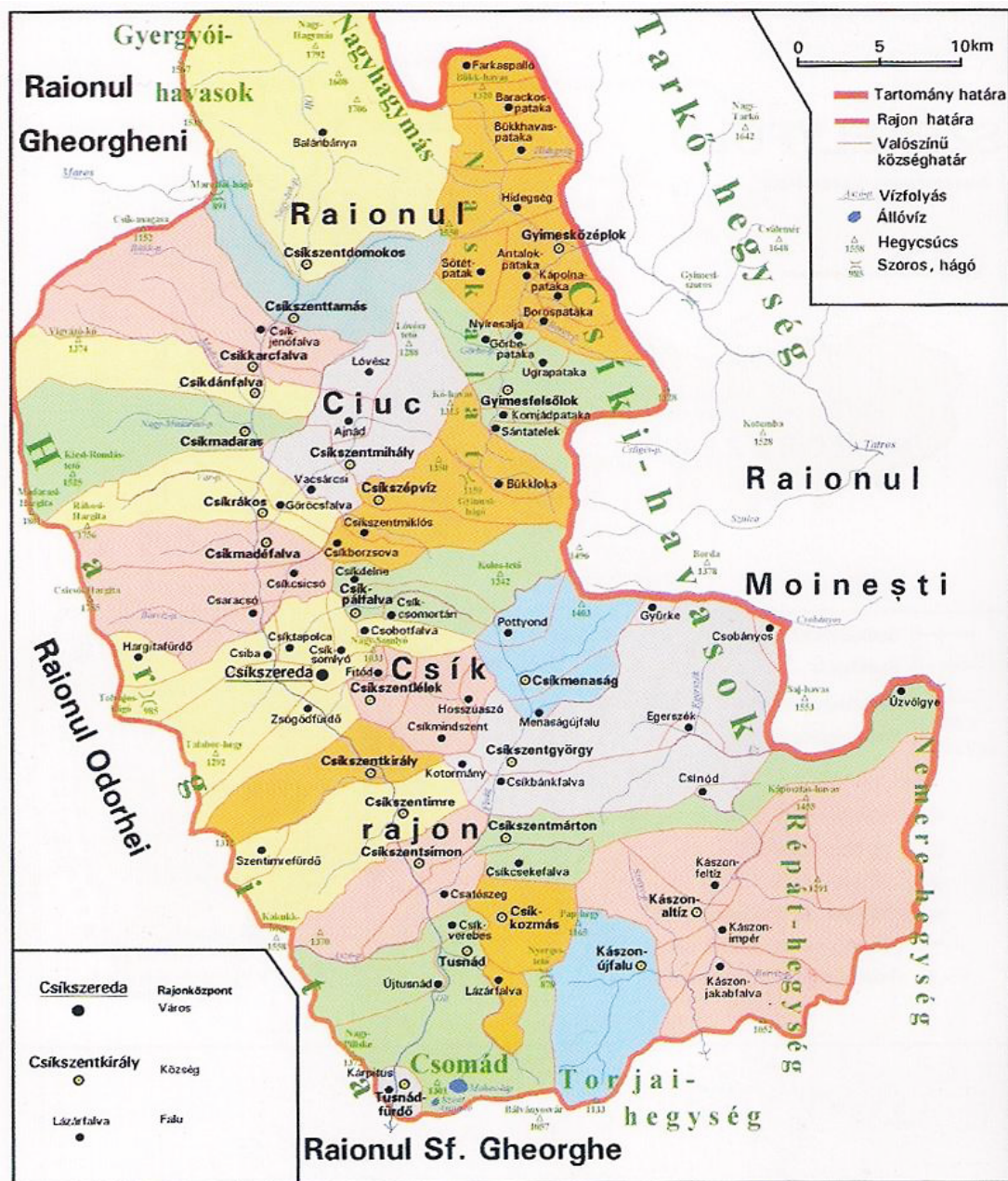
Az 1948. január 25-én megtartott országos népszámlálás adatai szerint a négy székely megyének (Maros, Udvarhely, Csík és Háromszék) összesen 740381 lakosa volt. Udvarhelyen 97,3 %, Háromszéken 87,7 %, Csíkban 80,9 százaléka volt a magyar anyanyelvűek aránya. A Mezőség felé terjedő, közel 330 ezres összlakosságú

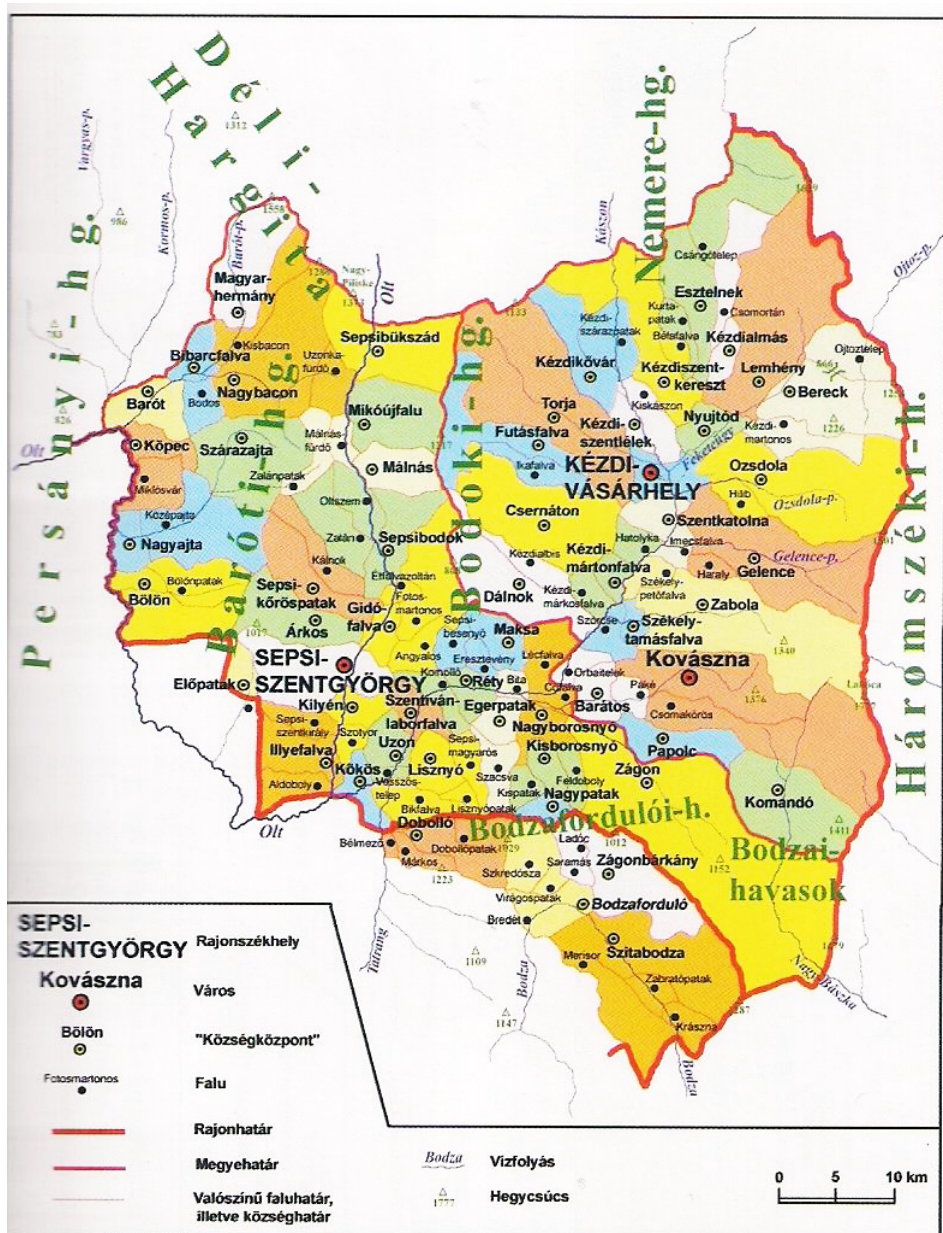
SZÉKELYFÖLD

Szerkesztette: Elekes Tibor

0 10 20 30 40 50 km

Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonok a Magyar Autonóm Tartományban - 1956 - Raioanele Sfintu Gheorghe și Țirgu Secuiesc în Regiunea Autonomă Maghiară

Szerkesztette: Elekes Tibor

A két világháború között francia mintára kialakított közigazgatási rendszert (falu – község / város – járás - megye) szovjet mintára szervezett területi felosztás váltotta fel (község / város / municípium – rajon - tartomány). A mintaátvétel a lehető legpontosabb volt: a reformot előkészítő szakértői anyagot a román kommunista vezetés részére Moszkvában készítették elő, és a Szovjetunióból mar románra fordítva küldték Bukarestbe. Románia területét 28 tartományra, 117 rajonra, 148 városra és 4052 községre tagolták. Ezzel megszűnt több ezer falu közigazgatási önállósága. A községek átlagos népessége háromezer fő körül mozgott. Ez alól kivételt tettek azokon a hegyvidéki területeken, mint például a Székelyföld, ahol 1000-1500 lakosú községek működését engedélyezték azzal a céllal, hogy “figyelembe veszik” a nemzeti tényezőket is. Az átalakítás azonban 2224 község autonómiáját szüntette meg, és súlyosan érintette a Székelyföldön kívül eső magyar “mikro-régiókat”.

A szovjet mintára kialakított rajonok és tartományok népszerűsítése jól tükrözte az 50-es évek első harmadát uraló “nemzetellenes”, “ultramodern” ideológia eszköztárát. Luka László pénzügyminiszter például az új rajonokat a “szocialista fejlődés hajtó erejének” tartotta.

A közigazgatási reform a helyi kérdések soraiban nagy arányú személycserékkel járt (ez 1968-ban megismétlődött a Nicolae Ceaușescu által végrehajtott “megyésítés” idején), de az etnikai viszonyokat is megbolygatta. Erdély területén ugyanis 11 tartomány jött létre, ebből 9 román többségű volt. A négy “székely megyét” két tartományra osztották. Sztálin tartomány Brassó székhellyel (a város nevét 1950-ben Sztálinvárosra változtatták) és Maros tartomány Marosvásárhely központtal. Noha Brassóban a magyarok aránya mindössze 21,3 százalék volt, az 540 ezer lakosú Sztálin tartományt – az 1951-ben készült bizalmas jelentés szerint – 61,8 százalékban magyarok, 31,8 százalékban románok és 5,4 százalékban németek lakták. Maros tartományban éppen fordított volt a helyzet: az 1948-as népszámlálás szerint a 47 ezres Marosvásárhelyt főként magyarok lakták (75%), a tartomány egészében azonban csak minden második lakos volt magyar (54%).

Székelyföld területének kettéosztásával a pártvezetés azt akarta elkerülni, hogy az ország kellős közepén hatalmi centrum alakuljon ki, ráadásul olyan vidéken, ahol már az illegalitás éveiben erős nagyrészt nemzetiségiiek alkotta bázissal rendelkezett a munkásmozgalom. Az új tartományok pártapparátusának összetétele is az etnikai egyensúlyteremtési szándékot szemléltette. Sztálin tartományban a pártvezetőség román káderekből állt: román volt az első titkár és a négyből három helyettese is. Ezzel szemben a Maros tartományi pártnomenklatúrát 63 százalékban magyarok, 28 százalékban románok, 6 százalékban zsidók alkották. A tartomány első

titkára magyar, három helyettese román nemzetiségű volt és a tartományi szintű Politikai Bizottság tagjai is négy-négy arányban oszlottak meg. A magyarok és a zsidók a helyi végrehajtó hatalom szerveiben voltak túlsúlyban, főleg gazdasági-pénzügyi területen, ahol 25 kádemből 21 magyar anyanyelvű volt.

Nyilvánvaló, hogy Moszkvából érkeztek az első intenciók a Magyar Autonóm Tartomány megalakítására vonatkozóan is. 1951 májusában a bukaresti szovjet nagykövetség egyik tanácsosa magához kérte Teohari Georgescu román belügyminisztert és azt közölte vele, hogy hamarosan két szovjet szakértő érkezik Romániába azzal a céllal, hogy ellenőrizze a néptanácsok munkáját és a "rajonálás" menetét (vagyis az új rajonok határainak kijelölését). A szovjet Külügyminisztériumnak Spandarian tanácsos azt jelentette, hogy Georgescu maga ismerte el: az új helyi szervek (az ideiglenes bizottságok, majd a néptanácsok) felállítása során teljes rövidzárlat keletkezett a központi és a helyi apparátus között. Bukarestből ugyanis ezrével érkeztek a rendeletek és körlevelek, melyek azonban sokszor ellentmondásosak voltak, és nem tartalmaztak egyértelmű utasításokat. A RMP Központi Vezetőségében azon is vitatkoztak, hogy mi a célszerűbb: Bukarestből előre kitöltött űrlapokat küldeni a néptanácsoknak az ülések napirendjét illetően, vagy meg kell engedni, hogy az űrlapokat a helyi vezetők "önállóan" töltsék ki.

Megérkezésük után a szovjet tanácsadók nekiláttak az 1950-es reform felülvizsgálatának, és arról kérdezték a román belügyminisztert, figyelemmel voltak-e a nemzeti kisebbségekre a tartományok új határainak kijelölésekor? Ez a célzatos kérdés váratlanul érte Georgescut, aki zavaros, ellentmondásos választ adott a romániai viszonyokat KITŰNŐEN ismerő szovjet szakembereknek: "Figyelembe vettük ezt a szempontot. Maros és Sztálin tartomány például úgy lett kijelölve, hogy a lehető legtöbb magyart összefogja. De gyakorlatilag ez egy nagyon összetett dolog, mert a nemzetiségek nem kompakt tömbben élnek, hanem szétszóródva, és keveredve a román többséggel. Ezért nagyon nehéz feladat autonóm tartományokat kijelölni. Megvizsgáltuk az autonóm tartományok létrehozásának lehetőségét, de még nem születtek konkrét döntések a cél érdekében". Georgescu ugyanis tagadta a Székelyföld "tömbmagyar" jellegét, de a következő hónapokban kiderült, hogy a szovjet vezetés kiemelten kezeli a Magyar Autonóm Tartomány létrehozásának kérdését. Moszkva álláspontját tükrözte az az 1951. szeptember 7-i keltezésű feljegyzés egy Erdélyben létrehozandó Magyar Autonóm Tartomány c. memorandum (ANIC, fond CCPCR, secția organizativă, dosar 39/1951, 1-7. f. – A dokumentumot levéltári jelzet és jegyzet apparátusa nélkül közölte: Cotidianul, 13 octombrie 1998. Regiunea Autonomă Maghiară, operă de inspirație Leninist-Stalinistă).

Az anyagot a román közigazgatósági kérdésekért felelős két szovjet tanácsadó, P. Arhipov és P. Tumanov készítette és közvetlenül Gheorghiu Dej-hez jutatták el. A feljegyzés két részből állt: az első elméleti és történeti síkon vizsgálta a székely tartomány létrehozását, a (sztálini) szovjet nemzetiségi politika tükrében, míg a második rész az új közigazgatási egység határait és annak leendő központját taglalta. Arhipov és Tumanov a román állam többnemzetiségű jellegéből indul ki: “A Román Népköztársaságban nagy számban élnek nem román népcsoportok”, elsősorban Erdély délkeleti részében. “Sztálin tartományban öt, míg Maros tartományban három olyan rajon létezik, ahol a lakosság abszolút többsége magyar nemzetiségű”.

A szakértők véleménye szerint “figyelembe véve a nemzetiségi, közigazgatási területek létrehozásának Szovjetunióbeli gyakorlatát és a nemzetiségi kérdés sajátosságait az RNK-ban ajánlatosnak látszik egy Magyar Autonóm Tartomány létrehozása Erdélyben. (A Trianoni diktátum...)

A tartomány határait illetően a szakértők két változatot terjesztettek elő. Az első tervezet szerint, ami “minimálisnak” is nevezhető és lényegében a megvalósult MAT-ot vetítette előre, a javasolt közigazgatási egység központja Marosvásárhely, és nyolc rajon tartozik hozzá (Sepsi, Csík, Udvarhely, Kézdi, Rákos, Gyergyó, Marosvásárhely, Erdőszentgyörgy és a Bakó tartományhoz tartozó Moinești rajon észak-keleti része, ahol a szovjetek szerint, a lakosság többsége magyar nemzetiségű.) A szakértők, igen járatosak voltak a bonyolult erdélyi etnikai viszonyokban.

A második változat ennél jóval ambiciózusabb volt. A történelmi Székelyföld határain túl a tartomány Erdély középső részét (pl. a Mezőség nagy részét) is magába foglalta volna. Így viszont a közel 900 ezer lakosnak csupán 60 százaléka lett volna magyar nemzetiségű. Lehetséges központnak Arhipov és Tumanov Kolozsvárt jelölte meg, amely ekkor még enyhe magyar többséggel bírt (57,6 volt a magyar anyanyelvűek aránya az 1948-as népszámlálás szerint). A szovjetek tudatában voltak annak, hogy a második változat súlyos feszültségek forrása lehet: “A tartomány központjának Kolozsvárra való helyezése kielégítené a magyar nemzetiségű lakosságot, amely a várost magyar történelmi és kulturális központnak tekinti” vélték a szakértők, hozzátéve (feltehetően az 1940-1944 közötti határvonalból kiindulva), hogy Kolozsvárt csupán egy szűk korridor kötné össze a tartomány többi részével”. A szovjet szakértők nem foglaltak egyértelműen állást egyik megoldás mellett sem, bár a szövegből kiderül, hogy a kompakt kisebb területű, tulajdonképpen Székelyföldi közigazgatási egység tervét kivitelezhetőbbnek látták.

Sztálin és a szovjet vezetés tudatában volt annak, hogy 1918 óta Kolozsvár a román-magyar etnikai, politikai, társadalmi és szimbolikus konfrontáció, valamint az

erdélyi szupremációért folytatott versengés legfőbb színtere. A román kommunista vezetés nem felejtette el, hogy az utolsó magyar adminisztráció éveiben kiépített kulturális intézményrendszer 1945 utáni fenntartását és továbbfejlesztését az erdélyi magyarság döntően a Szovjetunió által szorgalmazott integratív nemzeti politikának köszönhetette.

A Magyar Autonóm Tartomány létrehozása szorosan kötődött az új román alkotmány előkészítéséhez és életbeléptetéséhez. A RMP KV elhatározta az 1948-ban elfogadott “népi demokratikus” alkotmány módosítását és “korszerűsítését”. Az új alapszövegnek tükröznie kellett a szocialista állam építése terén elért eredményeket, mint például a vállalatok és ipari intézmények államosítását és a mezőgazdaság küszöbön lévő “szocialista átalakítását”. Gheorghiu Dej szerint az 1948-as alkotmány a “népi demokráciát” és nem a “proletárdiktatúrát” tükrözte. Az eredeti elképzeléshez képest azonban lassan haladt a munka. A rendelkezésre álló szovjet és román iratok azt bizonyítják, hogy ennek a fő oka az a súlyos gazdasági és élelmezési válság, amelyet 1951 derekán a túlfeszített ötéves terv 4 év alatti megvalósításának kísérlete idézte elő. Ehhez egy több éve lappangó belső hatalmi konfliktus társult, melynek főszereplői egyrészt Gheorghiu Dej első titkár és Luka László pénzügyminiszter voltak. Szükséges felvázolni ez események közepette a korszak egyik kulcsszereplőjének, Luka Lászlónak rövid politikai portréját.

**Luka László, az RKP Politikai Bizottságának és
Titkárságának tagja – Pénzügyminiszter**

Luka László 1898. június 8-án született Székelyföldön, a kézdivásárhelyi járáshoz tartozó Lemhényben. Apját korán elvesztette. A nagyszebeni Theresianumban tanult. Az első világháborúban magyar oldalon harcolt. 1919 tavaszán a rövid életű Székely Hadosztályban is szolgált, majd az 1920-as évek elején Brassóban helyezkedett el, mint gyári munkás. Rövidesen Erdély legnagyobb ipari központjának egyik legismertebb szakszervezeti vezetője és az illegális Román Kommunista Párt prominens alakja lett. Letartóztatása előtt, 1924-ben már Brassó megyei párttitkár volt, majd kiszabadulása után, 1930-ban részt vett a párton belüli “frakciós” harcokban, elvesztette minden pozícióját, majd kisebb megszakításokkal 1940-ig börtönben ült, ahonnan a Csernovicot elfoglaló szovjet csapatok szabadították ki. Szovjet állampolgárságot kapott, és 1944 őszén a Vörös hadsereg politikai tisztjeként, valamint az ukrainai Legfelső Szovjet tagjaként is működött. 1945-ben az Országos Demokratikus Arcvonal főtitkára lett.

Lemhény, Luka László szülőfalva Háromszéken

Annak ellenére, hogy 1944 után Sztálin már tervbe vette az RKP “románosítását” Luka László és Ana Pauker a hatalomból való kizárásával, a két pártvezető sikeresen folytatta pályafutását. 1947-ben Paukert külügyminiszteré, Lukát pénzügyminiszteré nevezték ki; és ezzel párhuzamosan egyetlen magyarként

Luka tagja lett az RKP Politikai Bizottságnak és Titkárságának. Luka László szerepe a nemzetiségi, különösen a magyar kérdés kezelésében ellentmondásokkal terhelt. Nevét 1948 után a román újságok Vasile Lucának, a magyar lapok továbbra is Luka Lászlónak írták. 1946-ban Luka irányította a Magyar Népi Szövetség éppen megerősödő belső ellenzékének szétverését, és 1947-ben egy elhíresült újságcikkben szintén ő követelte az MNSZ-től az “elvtelen magyar egység” feladását. 1949. február 19-én azzal indokolta a Románia és Magyarország közötti kapcsolatok minimális szintre zsugorodását, amit Rákosi Mátyás és Gerő Ernő sérelmezett, hogy a román határ hermetikus elzárását “a Szovjetunió kéri tőlünk”, és hozza tette:

“Aki sétál ide-oda, az csak terjeszti a rémhíreket. Milyen csoda nagy dolguk van? Minden héten akarja látni az anyját, testvérét, hetvenedik ágról rokonait. Legtöbb esetben rohadt kispolgári elemek, akik terjesztenek Magyarországra minden féle hazug híreket, mint ahogy itt is terjesztenek. Nálunk is nagyon soknak van Besszarábiában rokona és mégis ide-oda nem mászkál. Nem mintha nem bízna a Szovjetunió bennünk, vagy saját magában, hanem mikor az osztályharc kiéleződik, nem lehet ide-oda sétálni a világban”.

Visszaemlékezéseiben Rákosi Mátyás gúnyosan megjegyezte: “Kétségtől nyers ember volt Luka, s beleesett sok romániai magyar kommunistának abba a hibájába, hogy katolikusabb volt a pápánál, pontosabban magyar kérdésekben románabb volt a románoknál”.

Egyértelműnek tűnik tehát, hogy Luka számára nem volt különösebb szerepe a magyar nemzethez való érzelmi tartásnak vagy a magyar közösség egészével vallott sorsközösségnek. A nemzeti önazonosság labirintusánál sokkal otthonosabban érezte magát Luka a mozgalomban. A diktatúra első éveiben Luka László a párt és államigazgatásban vele együtt dolgozó több száz magyar származású kádert látszólag az “etnikai semlegesség” elve vezérelte. Retorikai szinten azt hangoztatták, hogy az új rendszer nem ismer el semmilyen partikuláris “magyar” érdeket és rendszeresen alárendelték a nemzeti/etnikai szempontokat az osztályharcnak.

Luka László politikai tevékenységét, valamint bukásának körülményeit vizsgálva azonban több olyan adatra és összefüggésre bukkanunk, amelyek némileg árnyalják vagy egyenesen cáfolják Luka “nemzetietlen” jellegét. Az “identitás nélküli” ember mögött nem csak egy gazdasági kérdésekben járatos politikus állt, hanem egy székelty identitással bíró személyiség is, abban a sztálinizmus éveiben ösztönös, politikailag artikulátlan székelty lokálpatriotizmus működött. A “mozgalom” képviselte mellett inkább csak a helyi társadalom reprezentánsának érezte magát. Ezt bizonyítják a rendelkezésre álló források is. 1952-es bukása után lázadás tört ki Lemhényben, és Kézdi rajon több hónapon át forrongott. A letartóztatott vezetőben falutársai nem a bukaresti kommunista pénzügyminisztert

láttak, hanem egy félárván nevelkedett, szegény származású magyar pártvezetőt is, aki szülőfalujának igényes művelődési házat, impozáns iskolát és a megye első műútját építtette.

Úgy hozta a sors, hogy a Luka László által favorizált műútnak az építésén Kézdivásárhely és Sósmező között e könyv szerzője Mihálik András 1950 és 1951-ben, aktívan részt vett a kivitelezésében, mint ing. Katz András főmérnök, építésvezető asszisztense, a Sovromconstructii No. 6 vállalat keretén belül. Az útvonal Kézdivásárhely- Oroszfalu- Nyújtód- Lemhény- Bereck- Ojtoz- Sósmező településeket szeli át, majd az Ojtozi szoros teljes hosszán áthaladva Sósmező is beleszámítva végződik, Moldva határán. Lényegében a meglévő útvonal modernizálása történt meg – alépitmény, aszfaltozás, útvonal korrekció Lemhényben, 19 szerpentin korrekció a Keleti Kárpátokban, Bereck község után az Ojtozi szoros előtt, két nagyobbacska híd építése [Oroszfaluban egy 30 méteres vasbetonhíd, az Ojtozi szorosban egy boltíves köhíd, 50 méteres nyílással és 5 méter nyílmagassággal]. Amit ennél a köhídnál meg lehet jegyezni: a faragott gránitkövekből kivitelezett felépítmény mint boltíves híd, ez a hidak történetének múltját jelenti, ezen esetben viszont egy renaissance jelenség, amit műszaki körökben (még a moszkvai híd tanszéken is) csodálkozva, pozitívan értékelték. Csak azért említettem meg a fentieket, mert ezen elfoglaltságom miatt ismertem meg személyesen Luka László pénzügyminisztert, magas beosztású pártfunkcionáriust, amikor az Ojtoz patakban halászva, rövid nadrágban, horgászbottal közeledett az épülő hidunk felé, Sósmező irányából. Mivel a híd zsaluzata az útját állta a továbbhaladásnak a további halászáshoz, megszólított, hogy szeretne az építésvezetővel találkozni. Értesítettem Katz főmérnök urat, s akarva - nem akarva a társaságukban maradtam, pontosan emlékszem a beszélgetésre, ami az építkezés befejezését, a tervezett átadásokat érintette, a munkálatok minőségét – különösen a támfalak érdekelték, valamint a kantin, a munkások életkörülményeinek biztosítása Szerintem – már akkor megjegyeztem Katz főmérnök úrnak – hogy nem is gondolná az ember, hogy egy ilyen magas rangú funkcionáriussal fogott kezét, kellemesen, tapintatosan csevegett, valósággal jól érezte magát az ember a jelenlétében, amit később megerősített a lemhényi munkások közlése is, hogy nagyon népszerű szülőfalujában, sokat segített a rászoruló embertársain, valamint az egész falu szükségletein. Látogatása után érezhetően javult az építőtelep kantinjának is az ellátása. A szülőföldjén nem csak népszerű volt, hanem a szó szoros értelmében nyíltan szerettek is a falubeliek.

Még hozzá szeretném tenni – a tévedések elkerülése végett – én mint középiskolai diák az 1947, 1948, 1949, 1950 és 1951 években, csak a nyári iskolaszünetben vettem részt, mint kisegítő-technikus a topográfiai méréseken, vagy

a munkálatok építési grafikonjainak a követésénél, és minden évben mint a kolozsvári 1 sz. Elméleti Magyar Fiúliceum, 10-es valamint 11-es diákja, a kolozsvári tanfelügyelőség engedélyezésével két hónapot igazoltan hiányoztam az iskolából a Sovromconstructii No 6, vezetőségének a kérése alapján. Ez az együttműködésem Katz András főmérnök úrral már az 1947-es évvel kezdődött, ugyanis 1947/1948 Csucs-Kolozsvár, 1949 Medgyes-Kiskapus, 1950/1951 Kézdivásárhely-Sósmező építkezéseken műszakilag segédkeztem. Az építőmérnöki karrieremre nagyon rányomta bélyegét Katz András mérnök úr egyénisége, műszaki és gyakorlati átlagosnál feletti tudása, úgy hogy az Ojtozi szorosból mentem felvételizni a Bukaresti Műszaki Egyetem Építőmérnöki karára és lettem annak hallgatója (Institutul de Construcții București, Facultatea de Poduri și Construcții Masive, secția Hidrotehnică).

Gheorghiu Dej meg is jegyezte 1954 októberében, az életfogytiglani ítélettel végződő pert követő PB-ülésén: "Luka gyakran a székelység patrónusának vagy képviselőjének képzelte magát", és ennek következtében "románellenes módon viselkedett".

Luka pénzügyminiszteri tevékenysége, gazdasági "nacionalizmusa", gyanakvást és nemtetszést váltott ki a bukaresti pártvezetésben. 1952. március 4-én Lukát felmentették kormányzati tisztségéből, majd az RMP május 26-27-én összehívott plenáris ülését követően, felmentették a központi vezetőségi tagságából is, és ügyét a Központi Ellenőrző Bizottság elé vitték. Luka bukásával, majd 1953 januárjában a már évek óta csak papíron működő Magyar Népi Szövetség "önfelszámolásával" új szakaszba lépett a román kommunista part magyarság politikája. A magyar kérdésen túl Luka László, Ana Pauker és a "moszkovitáknak" bélyegzett csoport megbuktatásával megszűnt a belső rendszer kritikai lehetősége. A "moszkovitákat" előző Gheorghiu Dej, aki a román társadalmi és gazdasági valóságot ellenfelénél is rosszabbul ismerte, szervilis módon teljesítette a szovjet (sztálini) gazdaság-politikai és nemzetiségpolitikai elvárásokat, miközben a párt fokozatos "nemzetiesítésével" egy sajátos román modell kialakítására is ügyelt. Mi történt Bukarest és Moszkva között 1952 tavaszán, továbbá, hogyan és ki által vetődött fel a Magyar Autonóm Tartomány létrehozása? Egy román dokumentum arra enged következtetni, hogy május és június folyamán a két központi bizottság között csendes harc dúlt a magyar autonóm terület létrehozásával kapcsolatban. A szovjetek, Molotovval és Sztálinnal az élen, több lényegi változást eszközöltek az alkotmány tervezetben, elsősorban a Bukarestben visszatetszést keltő, autonóm tartomány létrehozását illetően, amit személy szerint Sztálin, saját kezűleg írott szövege került be a román alkotmányba. Ez annak a jele, hogy Sztálin – legalábbis a második világháború után – nemcsak saját birodalmában, hanem egész Kelet-

Európában etnicizálódó nemzet-fogalommal operált. Minden bizonnyal a nemzeti formák tiszteletben tartásának a paradigmája – ebben az esetben nem a többségi román, hanem a kisebbségi magyar nemzeti formákról volt szó – fogékonyabbá tette a szovjet vezetést az erdélyi magyar autonómia ügye iránt is.

A Sztálin által kikényszerített MAT, Sztálin ajándéka a székelyeknek, akkor amikor ezt senki nem kérte, megrémítve ezáltal a bukaresti kommunista felső pártvezetőséget is.

A Magyar Autonóm Tartomány kikényszerített (Sztálin által kikényszerített) létrehozása zavarba hozta a bukaresti pártvezetést. Csak találgatni tudták, milyen üzenetet hordoz magában az új területi egység. 1952. július 10-én, miután

visszakapta Moszkvából a módosított és immár végleges alkotmánytervezetet Gheorghiu Dej összehívta a Politikai Bizottságot, és a Magyar Autonóm Tartomány kezeléséről kialakult vita során már megvillantotta azt a ravaszságot és alkalmazkodási készséget, amelynek segítségével 1952 tavaszán a párt belső ellenzékét is szétverte. Tehát tisztán és végérvényesen megállapítható ante oculos, hogy lényegében 1952 tavaszától megkezdődött az az aknamunka, amely csak a színlelve elfogadott Sztálini autonómia, felszámolásának, a Magyar Autonóm Tartomány megszüntetésének alapköveit rakta le. Az utolsó percig titkolt Magyar Autonóm Tartomány létrehozása a meglepetés erejével hatott a román közvéleményre, amikor 1952. június 18-án minden megjelenő sajtótermék egész oldalas terjedelemben közölte és “vitára bocsátotta” az új alkotmány tervezetet, amelyben 3 cikkely tárgyalta a Magyar Autonóm Tartomány határait és jogosítványait. A legegységelműbb szöveg egy pártaktivistáknak szánt dagályos és doktriner cikk volt, ami a Scânteia július 30-iki számában jelent meg. Ebben a többséget próbálták meggyőzni, hogy a Magyar Autonóm Tartomány létrehozása “a dolgozó román nép alapvető érdekeinek megfelelő”, majd a magyarokat figyelmeztették, hogy Sztálin elvtárs is úgy véli “az autonómia nem jelent függetlenséget”, ellenkezőleg, a tartományi autonómia, “az egység legkézzelfoghatóbb formája” (Ez a sajtó vélemény nem lehetne ma is példakép azoknak, akik ellenzik Székelyföld területi autonómiáját?).

Minden “felvilágosítás” ellenére az autonómia kifejezés a második világháború utáni időszakban népszerű hívó szó maradt az erdélyi magyar közösség számára. Sokakban azt a feltételes reflexet is működésbe léptette, miszerint a területi autonómia nem más, mint a Magyarországhoz való visszatérésnek az előjele. Székelyföld magyar lakosságának kollektív tudatában még erősen hatott a II bécsi döntést követő eufórikus időszak emlékezete. Ezt a közösségi élményt elevenítette fel alig tizenkét év elteltével a Magyar Autonóm Tartomány létrehozása. Több faluban a lakosság így lelkendezett: “Megint magyarok lettünk”, és piros-fehér-zöld kokárdákat tűztek a mellükre, a magyar himnuszt énekelték. Ezzel szemben a román lakosság értetlenül fogadta az etnikai érzelmek “kivirágzását”, mely – látszólag a párt jóváhagyásával – megkérdőjelezte a modern román nemzeti identitás egyik íratlan alapelvét: az állam egységes és oszthatatlan. (Itt jegyzem meg, hogy ebben a periódusban, mint első éves műszaki egyetemi hallgató, sokat beszélgettünk évfolyam és szobatársammal Andrei Ștefannal a későbbiekben Ceaușescu külügyminiszterével – és nem is akármilyen professzionális politikusával – a sajtóban felvetődött kérdésekről, az értetlenül fogadással, s remélem – akkoriban biztos – meggyőztem a sztálini nemzetiségi politika életbeléptetésének

szükségességére, az autonómiához már évszázadokon keresztül hozzászokott, határvédő székelység társadalmának érdekében is).

A sztálini nemzetiségi politika termékeként született Magyar Autonóm Tartományban Sztálin kultusza még évekkel a diktátor halála után is virágzott. 1953 novemberében mutattak be két marosvásárhelyi szobrász Izsák Márton és Csorvási István által készített Sztálin szobor gipszmodelljét. Az impozáns, közel öt méter magas szobrot 1955. december 21-én Sztálin születésének évfordulóján avatták fel a városháza előtt és ott állt egész 1962 tavaszáig.

A bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetem Hidrotechnikai Fakultásának első tanulmányi csoportja. Az utolsó sorban balról az 5-ik Mihálik András, a 6-ik Andrei Ștefan (a későbbiekben Ceaușescu külügyminisztere), építőmérnök hallgatók. 1952. május 17.

Mi volt a Magyar Autonóm Tartomány és milyen emlékezet maradt róla az idők távlatából? Egyes kérdésekre, néhány fontos kérdésre ma sincs felelet, válasz. Minek tulajdonítható az erdélyi magyar és a helyi román társadalom ellentétes reakciója a Magyar Autonóm Tartomány létrehozása kapcsán? Ha egyetértünk azzal, hogy egyes szavak, egyes kifejezések – és kétségtávolan ilyen az autonómia szó, napjainkban is – rendkívül erős, szimbolikus és érzelmi jelentőséggel bírnak Erdélyben, nem becsülhetjük le az 1952-es alkotmány vita során elhangzott

híreszteléseket. A tartomány létrehozása a már meglévő etnikai versengés “katalizátorává” vált azáltal, hogy külön vitát volt képes tematizálni. Hasonló a helyzet a határ jellegéről, összekötő vagy elválasztó határ született 1952-ben? A hivatalos propagandával szemben mindkét nemzetiség úgy látta, ez a képzeletbeli “határ” egyáltalán nem köt össze. A román lakosság azt érezte, hogy az új határ kiemeli az “idegen” tartományt az ország testéből, és ezáltal egységét is megkérdőjelezi. A helyi magyar lakosság viszont egy újabb “kis magyar világot” látott a Sztálintól ajándékba kapott Magyar Autonóm Tartományban. Tény, hogy az ötvenes években kezdődő iparosítás Erdély városainak etnikai arculatát is megváltoztatta, valamint az is, hogy a magyar tannyelvű oktatási és felsőoktatási intézetek fokozatos megszüntetése a Magyar Autonóm Tartományon kívül már az ötvenes évek második felében elkezdődött.

A Magyar Autonóm Tartomány átszervezését 1960-ban, a magyar tannyelvű egyetem bezárása, az oktatási rendszer elsorvasztása mögött természetesen ott volt az államépítő logika. Amit magyar részről bukásnak, kudarcnak, románosításnak tekintettek, román részről az integrációs folyamat, a terület “birtokba vétele” nem jelentett mást, mint az üvegházban termesztett gyümölcs állapot megszüntetése.

Az 1960 óta eltelt 54 év alatt a lakosság zöme nem is hallott arról, hogy a kommunizmus legkeményebb éveiben területi autonómia és “kis magyar világ” létezett volna a Székelyföldön. Sokan egyáltalán nem emlékeznek a Magyar Autonóm Tartományra, mások pedig nem úgy emlékeznek az ötvenes évekre. A kollektív emlékezet beszolgáltatásról, félelemről, szegénységről és sok megaláztatásról szól. A kilencvenes és utána következő években néha, manapság csak ritkán hivatkoznak a Magyar Autonóm Tartományra; talán azért mert éppen Sztálin hozta a székelynek. Pedig manapság Románia emlegethetné Sztálin nevét, mert az, hogy Erdély az 1946-os párizsi tárgyalásokon Romániához került ez Sztálinnak, Sztálin akarátának köszönhető. Erről tett említést egy interjúban a România Liberă-nak Gheorghe Apostol annak idején, amikor 1944 decemberében Moszkvába mentek Sztálinhoz Ana Pauker, Gheorghiu Dej és Gheorghe Apostol. Majdnem egy hétig nem fogadta őket Sztálin. Amikor fogadta őket és meglátta a küldöttséget, kijelentette magabiztosan mielőtt még a küldöttség megszólalhatott volna, a következőket: “Tudom miért jöttetek, biztosan meghallottátok, hogy nem is olyan régen Rákosi Mátyás járt nálam Erdély ügyében, hogy egész Erdély Magyarországot illeti meg, ez volt a kérése, ti is ezért jöttetek?” “Megmondtam Rákosinak, hogy ebben az órában is a magyarok ellenünk harcolnak Budapest ostrománál, még a románok mellettünk vannak, segítenek. Úgyhogy Erdély nem lesz a tietek.”

— minte, inimă, literatură —

Brucan n-a conceput "Scrisoarea celor șase", doar a bătut-o la mașină

Gheorghe Apostol a fost prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, principalul contracandidat al lui Ceaușescu la preluarea funcției de lider al PCR după moartea lui Dej.

Intrat în conflict cu Ceaușescu, Gheorghe Apostol a fost eliberat de Comitetul Central al PCR în 1969 și recut pe "linie moartă". A fost numit ulterior ambasador al României în Argentina, Uruguay și Brazilia.

Gheorghe Apostol este considerat inițiatorul celebrei "Scrisori a celor șase" - prima poziție publică a unor importanți lideri ai partidului împotriva lui Ceaușescu. În prezent, la 90 de ani, trăiește cu chirie, împreună cu soția, într-un apartament de două camere. Cei doi copii ai săi au emigrat, unul în Canada, iar celălalt în Israel. Interviu de mai jos a fost acordat agenției ROMPRES.

În 1944, ca procentaj, în PCR omânii erau minoritari față de evrei și unguri

- În urmă cu peste 70 de ani, ați intrat în
lăscarea muncitorească. Cum priviți acum
apoi, cu mânie, cu nostalgie, cu supărare?

- Privesc înapoi mai mult cu tristețe decât cu
supărare. Eu am intrat în mișcarea
muncitorească revoluționară nu pentru putere,
ci pentru a avea, ci pentru a servi interesele
asoci muncitoare. Am luat contact cu clasa
muncitoare, lucrând la Atelierele CFR, la
urnătorie, un atelier ca un mormânt. Acolo l-
am cunoscut pe Gheorghiu-Dej, în 1932, când, la
urnătorie, s-a produs un scurtcircuit, iar eu am
fost trimis la atelierul de electricitate să solicit
spargerea luminii. Dej era singur acolo. Și-a pus
salutul, era un domn, îmbrăcat în halat albastru,
flec, pantalon la dungă, pantofi maro, și acum
ar că îl văd. A luat scara la spate, iar în drum
meu atelier l-am întrebat: "Domnule, cât câștiga
umneata de îți convine să lucrezi îmbrăcat așa
e frumos?" Și mi-a răspuns: "Măi, băiete, așa
tebuie să ajungă clasa muncitoare să
nucească în întreprinderi, așa cum mă prezint
u". Era un om extraordinar, era omenos, jine la
amieni, aprécia foarte mult calitățile lor și îi
primirea să și te deosebească.

- Ce forță avea partidul comunist în acea
reme? Studiile prezente vorbesc de până într-
mie de oameni.

- Câteva sute eram în lagăre și închisori. Am
ost un număr destul de însemnat de comuniști,
ar în 1944 erau foarte mulți evrei și unguri în
CR. Ca procentaj, românii erau în minoritate
ață de evrei și unguri. Această era compoziția
oial-politică la 23 august 1944. În 1948, am
fcut curățenie în partid și am exclus foarte mulți
gionari, extremiști unguri, evrei care acționau
mpotriva intereselor țării.

**Ana Pauker era o
extremistă de stânga**

condițiile în care chiar Stalin, în noiembrie 1944,
a subliniat importanța acestei date. Discuția
avea loc atunci când, la Moscova, împreună cu
Dej și cu Pauker, am ridicat problema
Transilvaniei.

Stalin: "Voi știți că Rákósy a fost de mai multe
ori la mine, susținând că nu doar Ardealul de
Nord, ci întreaga Transilvanie se cuvine
Ungariei"

**Cum s-a discutat cu Stalin problema
Transilvaniei?**

- Dej s-a pregătit să vorbească 25 de minute
despre istoria Transilvaniei și a poporului
român. După vreo 10 minute, Stalin l-a oprit și i-
a spus: "Dej, eu nu cunosc istoria României
cum o cunoști tu, dar eu știu ce vă doare pe voi.
Voi știți că la mine a fost Rákósy de mai multe
ori, susținând că nu doar Ardealul de Nord, ci și
întreaga Transilvanie se cuvine de drept
Ungariei. A încercat să obțină și acceptul
americanilor și englezilor, ca Transilvania
întreagă să revină Ungariei după Tratatul de
pace de la Paris. Acum două săptămâni, a fost
din nou la mine, probabil că știți, și asta v-a
determinat să veniți să discutăm. I-am spus:
Dragă Rákósy, este ultima dată când te ascult
cu această problemă la mine, te dau afară, pur și
simplu. Voi n-ați făcut ce au făcut românii, la 23
august. Evenimentele de atunci au salvat
milioane de vieți de soldați sovietici și au scutit
războiul cu șase luni. Voi ce ați făcut? Ați luptat
stradă cu stradă, casă cu casă în Budapesta,
împotriva rușilor. Transilvania pentru vece este
a României". La Paris, Molotov s-a ținut de
cuvânt și ne-a susținut în legătură cu
Transilvania.

**S-a ridicat vreodată problema Basarabiei în
fața lui Stalin?**

- Nu am ridicat niciodată această problemă,
pentru că, dacă făceam asta, pierdeam și
Transilvania.

**Bodnăraș n-a venit pe
tancurile sovietice**

plecat. Dej
nu l-a
condus la
aeroport, ci
Bodnăraș.
De ziua
națională a
URSS, 7

noiembrie, Hrușciov l-a invitat personal pe E
să fie prezent, dar Dej l-a trimis pe Bodnăraș.
După recepție, Hrușciov i-a spus: "To
Bodnăraș, vă aducem la cunoștință o hotăr
foarte importantă luată de conducerea partidului
și statului, care a decis retragerea trupelor
sovietice din România, dar acest lucru îl face
noi, pentru că am ajuns la această concluzie
nu pentru că ați ridicat voi problema". Pleca
trupelor a durat din 1955 până în 1958 și
organizat acest lucru de așa manieră, încât să
facem zgomot, să nu provocăm vreun incident
Dej chiar a dat dispoziție să-i conducem la bu
cu flori, să plece, dar să nu se mai întoarcă.

Dej nu i-a propus lui Maurel să-i succedă în funcție

- Ați fost văzut ca succesorul lui Dej. De
moartea lui Dej, Ceaușescu a ajuns la put
Ce s-a întâmplat atunci?

- După eliminarea grupului Ana Pauker
conducerea partidului și statului, în anul 19
Biroul Politic a hotărât să constituie
secretariat al CC al PMR din cadre tinere.
componenta lui făceau parte Cosma, Da
Fazekas, Ceaușescu și Apostol. În 1954, eu
fost ales prim-secretar CC al PMR. Dej a pre
Biroului Politic, ca de fiecare dată când lips
el din țară, Gheorghe Apostol să cond
ședințele acestui organ executiv. Așa că, d
moartea lui Dej, pentru membrii Biroului Po
și o bună parte a membrilor Comitetului Ce
era clar cine îi va succeda în funcția de pri
secretar al PMR. Nu este adevărat ce sus
Maurer, precum că Dej i-ar fi propus lui
succedea în funcția de prim-secretar al C

**A Rompres kérdéseire válaszol Gheorghe Apostol, a Román Kommunista Párt
Központi Vezetőségének volt tagja, 2001-ben.**

A Rompres kérdéseire válaszolva, Gh. Apostol a Román Kommunista Párt Központi Vezetőségének volt tagja, 2001-ben, a következőket jelenti ki a fenti újság cikkben. Elismeri, hogy azért mentek Moszkvába Ana Pauker, Gh. Dej és Ő, Gh. Apostol, mert meghallották, hogy Rákosi Máttyás már többször járt Sztálinnál Erdély kérdésében és, hogy Rákosi nemcsak Észak-Erdélyt, hanem az egész Erdélyt kérte mondván, hogy ez Magyarországot illeti meg, sőt még a Szövetségesekkel is (Amerika, Anglia) tárgyalt erről a kérdéstről. (Itt biztos, Rákosi azon az alapon kérte egész Erdélyt, hogy az Októberi Forradalomban több mint 500 ezer magyar hadifogoly harcolt a bolsevizmus győzelméért Oroszországban. Egész biztos Rákosi Máttyás megemlítette azt is, hogy Lenin nem ismerte el Trianont, a “mészárosok és gyilkosok békéjének nevezte a párizsi béke határozatot, amelyet útonállók késsel a kezükben diktálnak a védtelen áldozatokra”. Máskülönben EGYEDÜLI ORSZÁG VOLT AKI NEM ÍRTA ALÁ VERSAILLES-I BÉKEKÖTÉST). Azt, hogy Rákosi egész Erdélyt kérte, ezt Sztálin maga is megerősítette, amint kitűnik a fenti újság cikkből is. Máskülönben Sztálin megígérte a román küldöttségnek, hogy Erdélyt vagy annak nagyobb részét a románok fogják megkapni, azon az alapon – hangsúlyozta ki – hogy a románok a Szovjetunió mellett harcolnak, a magyarok meg ellenünk. A Rompres kérdésére, hogy Besszarábia problémáját felvetették-e Sztálinnál, Gh. Apostol azt felelte: “Nem vetettük fel, mert akkor Erdélyt is elvesztettük volna”.

Többek között Sztálin azt ajánlotta Ana Paukernek, hogy adja át Gh. Dejnek az első titkári pártfunkciót arra hivatkozva, hogy Ő nem román.

Feltételezhető, hogy Sztálin már akkor meg említette a küldöttségnek az autonómia problematikáját a székelység részére, amit később ki is kényszerített, akkor amikor azt senki sem kérte. Erről biztosan tudott Rákosi Máttyás is, mert ebben a kérdésben, Erdély kérdésében, Sztálint többet már nem zavarta.

A román küldöttség e válasz után megnyugodott, hogy Erdély sorsa már el van döntve, annál is inkább mert Románia a szovjet befolyás zónájába esik, a határozatokat pedig ezeknek a zónáknak a birtokosai határozzák meg. A magyarországi közvéleménynek nincs tudomása arról, hogy Rákosi Máttyás Erdély ügyében többször járt Sztálinnál egész Erdély hovatartozását illetően, de hivatkozott arra, hogy az egész Erdély Magyarországé kell legyen többek között azért is, mert több mint 500000 magyar hadifogoly harcolt a bolsevizmus győzelméért Oroszországban. De a kegyetlen valóság, az akkori háborús helyzet, pontosabban Budapest ostroma, ahol a magyarok a Vörös hadsereg ellen harcolnak – elhalványította abban a pillanatban a kérés feltevésének a problematikáját s “valószínűleg” akkor ígérte meg Rákosinak, hogy a Székelyek kapnak majd egy autonóm területet, s lényegében ezzel magyarázható a Magyar Autonóm Tartomány kikényszerítése, akkor amikor ezt senki nem kérte, akkor amikor a legkeményebb kommunista időszakok uralkodtak, mindamellet, hogy zavarba hozta, lefegyverezte

a bukaresti pártvezetést, amikor is “ez a tudós fejű, munkás képű, egyszerű katona öltözékben” (Henri Babusse) Sztálin, ajándékba adott a székelyeknek, egy AUTONÓMIÁT!!

A székelyek egy darabig (1959-1962?) rendelkeztek autonómiával (MAT), azután azonban változott a szovjet - és a román – politika Sztálin halála után, így megszüntették azt. Ceaușescu a nacionalizmus felerősítése révén próbálta meg az egyre jobban elnyomó országban hatalmát fenntartani. Az 1980-as évek végén meghirdette a falurombolást, de azt már nem sikerült véghez vinnie.

Az 1989-es december végi forradalom (a Ceaușescu diktatúra megdöntése) után Romániában is megszólalhattak addig a kegyetlenül elnyomott vélemények, hangok. A román gazdaság nehézségei is szerepet játszottak abban, hogy a viszonylag fejlettebb, kulturáltabb Erdély egyre több lakója, úgy román mint magyar, nagyobb önállóságot szeretne a tartománynak. A Sabin Gherman erdélyi román újságíró nevével fényezett "Pro Transilvania" alapítvány tevékenysége ebbe a keretbe illeszkedik bele, de a Kárpátokon túli románság körében nincs jelentős támogatottsága. A román nacionalista erők ellenzik Erdély, Székelyföldi mindenfajta autonómiáját. Az autonómia ellenzése lényegében annak a jelzése, hogy baj van a kollektív emberi jogoknak az értelmezésével.

Azok a jogok, melyek egy nép identitása, kultúrája megélésének alapjait, saját politikai rendszerének megalkotását képezik. Azt hallottuk többször, hogy az EU-ban a nemzeti kormányok fogják adni az utasításokat, a belépés előtt a monitoring fogja jelenteni, betartják-e az európai normákat vagy nem, tehát az Unió segíteni fog.

Most lássunk csak egy Barosso megbízásából írt levelet:

“Minden rendben van az erdélyi magyarság esetében, nagyon pozitív fejleményeket lehet látni, mert a magyarok benne vannak a koalíciós kormányban. 2004 óta nagyon sok jogot kaptak a közigazgatásban, az oktatásban, a bírósági rendszerben, a jogszolgáltatásban mindenki saját nyelvén fejezheti ki magát a bíróság előtt. Továbbá van magyar egyetem Erdélyben, a Sapientia, ahol több mint 1400 diák tanul és két nyelvű feliratok vannak azokon a településeken, ahol a magyar nyelvű lakosság meghaladja a 20%-ot”. Hát egyrészt így nem igaz. Javult a helyzet, de lényeges jogokat nem kapott a magyarság, másrészt úgy látszik, összetévesztik az őshonos, államalapító erdélyi magyarságot egy kisebbséggel. Ez az Európai Unió. Így néz ki a segítség. Ezért nem lehet és nem is szabad elvárni, hogy az EU segíteni fog az autonómia létrehozásában. (Nem ajándékoznak - mint Sztálin - egy autonómiát a Székelységnek, amikor senki se kérte, s megrémítve Bukarestben a kommunista Párt vezetőit!M.)

Az EU alkotmánya egy szóval sem említi az autonómiát vagy a kollektív

emberi jogokat. Nem is fog létrejönni egy ilyen alkotmány, mely elárulja, hogy milyen irányba tart az Unió.

Miben áll ez az önrendelkezési jog?

Az önrendelkezési jogot nem Wilson találta ki, hanem minden szabadság jognak ez az alapja, a pillére. Nélküle nincs demokrácia, nincsenek alapvető emberi jogok. Tudja Ön kedves olvasó, hol van a bölcsője? Itt, Erdélyben. És pontosan azért megdöbbenő, hogy pont itt, ahol született 1224-ben, nem foglalkoznak ezzel az alapvető joggal. Magyarországról világhírű a tudósok között az a vélemény, hogy itt van az autonómia bölcsője. Ezt a jogot megígérték az I világháború után, de a mai napig csak ígélet maradt, hanem mesterségesen, népszavazás nélkül rajzolták meg az új határokat és nagyon vigyáztak a határok sérthetetlenségére: az EBEÉ, a Helsinki záróokmányban benne van, hogy csak békés úton változtathatóak meg a határok. Ezt a német delegáció tette nagyon okosan bele. És mi történt 1989-ben? De addig volt tabu az önrendelkezés, míg a német kérdés nyitott volt. És úgy is történt. 1989-ben egymillió ember ment Lipcsében az utcára és azt kiabálták: “Mi vagyunk a nép”. Akaratukat össz-diplomáciai erőfeszítés sem tudta megakadályozni. Mitterand, Gorbacsov, Thatcher repültek Londonból Moszkvába s onnan Párizsba, oda-vissza, mindhiába. Ez még nagyobb tabu volt, mint most a magyarság nemzetegyesítése. És mégis, sikerült! A politikusok ezután nagy eufóriával beszéltek róla, mint egy új szakaszról, még pedig az önrendelkezés idejéről.

Mit mondanak most is a jogászok, a tudósok? Ha az írásukat olvassuk, látjuk, minden bekövetkezett, csak egy nem: a magyarság helyzetének rendeződése. Minden be van rajzolva: a független Erdély is. Két híres tudóst említenék: Thierrot, aki mindig azt mondta: meg kell változtatni a határokat a Vajdaságban és a Felvidéken, Kárpátalján és önálló Erdély kell. Ugyanezt írta Ermacora professzor is. Ez a nemzetközi vélemény!!!

Nem véletlen az, hogy az önrendelkezési jog, amely 1967 óta hatályban van, most írásos jog. Először lehet írásban olvasni, hogy minden népnek jár. Mind a hét paragrafusban olvasható, az Ember Jogi paktumban, az első paragrafusban. Nem véletlenül, hanem, mert ez hihetetlenül fontos: minden népnek joga van az önrendelkezéshez. Ezen paragrafus értelmében a népek szabadon határozzák meg a politikai rendszerüket, szabadon biztosítják gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket. És még valami: ez a jog kötelező jog. Ezen kötelező jog ellen minden szerződés semmis!! (Hogy érzed magad: Trianon?M.) A trianoni békeszerződés nem is volt szerződés, mert nem is tárgyaltak, az diktátum volt. A népek feje felett új határokat rajzoltak, ez pedig az önrendelkezési jog ellen való, tehát semmis, érvénytelen. Mégis, egy önrendelkezési jogot kivívni nem lehet csak egy parlamenti beadvánnyal, egy petícióval! Faktumot – székely menetelést – teremteni nehezebb

azoknak, akik ki akarják harcolni az önrendelkezési jogot. Amikor egymillió ember az utcára ment Lipcsében, a Krimi félszigeten és Kelet Ukrajnában, ők voltak a hatalom. A Kárpát-medencében, Erdélyben, a magyarság a nép, az őshonos államalapító, és nem kisebbség.

(Nem lehet elmenni szó nélkül az önrendelkezéshez kapcsolódóan a 2013/2014-es Ukrajnai politikai helyzet fejleményeit illetően.) Magukat a nagy nyugati demokráciák reprezentánsainak hangoztatva, érthetetlenül, logikátlanul, pont fordított határozatokat hoznak. Hogy lehet “bratyizni” egy olyan állam kormányával, akinek az első határozata a kisebbségi nyelvek, az orosz nyelv stb. betiltása! Hát ezek hol élnek? Műszakilag ez “cosq” fáziskésés! Ez nem a demokrácia útja, de hol van még az önrendelkezés!! Mert azok, akik kérik “terroristáknak” vannak titulálva, és a MAI KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT, tankokkal, helikopterekkel, repülőgépekkel lövetik!! Kit fog itt a nemzetközi közvélemény elítélni, megbüntetni, amikor gyerekek, öregek, iskolások, CIVILEK esnek áldozatul! Hát, a 21. században ilyeneket is lehet hallani: saját néped lövöd M16-helikopterekből és SU 25 szuper repülőgépekről! Érdemes lesz meghallgatni az orosz barát csecsen vezetőt Ramzan Kadirovot, a Csecsenföld fiatal vezetőjét:

“Ha Ukrajnában törvénytelen bandák tombolnak, és az illegális kormány ehhez segítséget nyújt, még többszörösen felháborítóak az ENSZ Biztonsági Tanácsban született döntések az ukrán helyzet kapcsán. Korábban, mikor a mi földünkön ontottak vért a rejtőzködő terroristák, az ENSZ akkor is hallgatott. Én megértettem, hogy ennek a szervezetnek nincs önálló véleménye”. (Csecsenföldön Szaúd-Arábia és CIA pénzen bérelt muzulmán szélsőségesek, elsősorban vahabiták ölték a lakosságot, és mellékesen saját zsebre túszereléssel üzenteltek). “Látható, hogy az ENSZ szinte valamennyi országa az USA és Nyugat Európa utasításai szerint jár el a vitás kérdésekben.” Nagyon sok segélykérő kiáltás jut el hozzám Szlavjanszkból, és ezek a segélykérések nem maradnak válasz nélkül. Mi nem hagyjuk honfitársainkat egyedül a bajban. Tanácsolom, hogy aki elfelejtette, nézzen vissza a történelembe, nem minden háborút Oroszország kezdett, de mindet ő fejezte be, és csak ritkán volt vesztese harcainak, hiszen a veszély órájában egyként, mint egy család száll az egész nép harcba”. Kadirov szavai szerint csecsenek ezrei már ma azonnal hajlandóak a békés ukrán lakosság segítségére sietni.

“Csecsenek ezrei várják a parancsot, melyet azonnal végrehajtanak. Biztos vagyok benne, hogy más régiókban is ez a helyzet”- mondta Ramzan Kadirov. “Oroszország egész népe osztja Valgimir Putyin véleményét az ukrán helyzetről. Ez a fontos és nem az ENSZ-ben folyó üres “locogás”. (A csecsenek valóban félelmet és kegyelmet nem ismerő harcosok, korábban évszázadokig ők alkották az orosz cárok testőrségét. Admina Muhametsina Krim, Bahcsiszeraj)!!!

1989 után a demokrácia, a parlamentarizmus jegyében a magyarság politikai önkifejezésében is új lehetőségek nyíltak. Azóta az RMDSZ minden politikai kurzusban megtartotta erejét és határozottan képviselte – kormányon belül és ellenzékben egyaránt – a magyarság érdekeit. Annak ellenére, hogy a román belpolitikában “reinkarnálódtak” a totalitárius a kizárólagosan román nemzeti eszme és állam továbbvitelére rányúló törekvések. Sajnos a mindennapok regionális és lokális (lásd a valamikori Funar-t) sem tört utat az etnikai pluralizmus. A magyar politikai tényezők szerepét, helyzetét viszont csak nehezíti, hogy az etnikumok közötti konfliktus helyzetek kezelését, a jogegyenlőség képviseletét határozottan egyedül az RMDSZ, illetve a magyar egyházak vállalják fel, meg pl. a demográfiai foglalkoztatási szempontból egyre nehezedő cigánykérdést, a “hivatalos szervek” tisztán szociális problémaként kezelik. Elérhető lehetne, hogy Erdély újra a népek, a kultúrák, a vallások közötti tolerancia földje legyen, mint ahogy adott ezekre példát a világnak az 1586-os országgyűlés és az Erdélyi fejedelemség századokon át. A népcsoportok közötti megértés, az egymás dolgai iránti empátia készség, a minden adófizetőt egyformán megillető közszolgálat megreformált politikai intézményrendszerben teljesebben ki. Az önrendelkezés, a kollektív jogok és a transzilvanizmus szelleméből fakadó autonómiák azok a lépcsőfokok, amelyek minden erdélyi honpolgár számára megteremthetik a szülőföldön való tanítás és művelődés jogilag garantált kereteit Románia jelenlegi államhatárain belül. Amint azt jeleztük, az autonómiáknak Erdélyben sok-évszázados hagyományai vannak. Ha ezt a mai államhatalom követni tudná, akkor az európai kisebbségvédelmi jogrend alapján nemzetközi garanciákkal át változna a látszólagos béke, tényleges békévé. És ez felelne meg a 21. század Európájának, ami nem az államok, hanem a régiók a kis és nagy nemzetek, etnikumok egyenrangú Európája lesz. “A kiművelt emberfő a nemzet igazi értéke” – hirdette gróf Széchenyi István. E nagy igazságot a közös Európa építése sem nélkülözheti, és alkotókészséggel rendelkező állampolgárok kellenek Romániának is. S hogy művelt emberfőkben gazdag legyen a társadalom minden szegmense, meg kell azt az államnak teremteni a magyar nyelvű oktatás teljes intézményrendszerét, az óvodától az egyetemig terjedően. Ez a szülőföldön maradás és boldogulás alapfeltétele.

Az erdélyi magyar küldetése: helyben, együtt – megmaradni; higgadtan reagálni a nacionalizmus, a történelmi földjogi vita, a “ki volt előbb” történelmietlen megnyilvánulásokra; ellenállni a kiűzetésre vagy éppen a kicsalogatásra mutató jelenségeknek; őrizni a nyelv tisztaságát, a kultúra értékeit. A román államiság tisztelete mellett kiállni az egyetemes magyar nemzetet kifejező szimbólumok, illetve az erdélyi magyar identitást kifejező, éltető nemzeti és egyházi jelképek mellett. Az RMDSZ, mint az erdélyi magyarok pártja, ugyanakkor a

leghatározottabban el kell utasítania a megkülönböztetésre, az asszimilációra utaló bármilyen megnyilvánulást, vagyis a magyar erdélyi politika célja a szülőföldön való maradás feltételeinek, intézményrendszerének megteremtése.

A magyar államnak és társadalomnak szolidárisnak kell lennie a határon túli, ezen belül az erdélyi magyarsággal. Tudatosítania kell az ország és a világ közvéleménye előtt, nem kevésbé szövetségesi, biztonságpolitikai rendszerén (NATO) keretén belül, hogy a Kárpát-medence magyarságát évezredes állami jogrend által szavatolt identitás teremtette meg, s a világ magyarságával együtt nemzetünket egy páratlanul egységes nyelv és kultúra tartja össze. Minden magyar mentális szabadságában legfontosabb kapaszkodó az anyanyelv, amely bázisa az egy és oszthatatlan magyar nemzeti irodalom és közműveltség minden alkotójának. És ez így marad akkor is, ha Magyarország és szomszédsága közötti államhatárok sokáig fennmaradnak. Az egyetemes magyarság önmegvalósulási képességének fenntartása, a 15 milliós magyar kultúrnemzet összetartása igenis nemzeti konszenzust, egységpolitikát kíván meg. Az ember legnagyobb lelki mozgásszabadságát anyanyelvének saját használatában élvezi. Ebben korlátoznak továbbra is százezreket Erdélyben, a Felvidéken, Kárpátalján, a Vajdaságban, - akik feje fölött "átlépett" a történelem. A Vatra Românească, a Nagyrománia párt, sovinszta román szervezetek, amelyben sok volt kommunista párttisztviselő és Securitate tiszt tevékenykedik, 1990 márciusában kiobbantotta az ún. "fekete március" marosvásárhelyi eseményeit, melyek során halálos áldozatokkal is járó etnikai zavargásokra került sor. A mai napig irányadó, vezető romániai politikusok, kormányok, pártok, a nemzeti kisebbségekre vonatkozóan, a múltbeli nacionalista, sovinszta gondolkodásnak a megrögzöttjei, tovább gyűlölnék bennünket engesztelhetetlenül.

Karl Marx-ot parafrázálva:

“A Kutya nem változott, csak a Lánc a kutyán”

*** * ***

“Az erdélyi zsidók.” A források tanúsága szerint, már az ókorban is megfordultak zsidók e területen, de tényleges megtelepedésük, csak a Fejedelemség korában, a 17. században jelentkezik.

A régészeti feltárások a római légiókkal Dácia területén állomásozó palesztinai származású zsidó katonák jelenlétére engednek következtetni. A rómaiak kivonulása után hosszú időn keresztül nem tudunk zsidókról, az Árpád korban

viszont már egyre gyakrabban bukkannak fel Nyugat és Észak Magyarország területén.

A mohácsi vészig csak elvétve fordultak elő Erdély területén zsidók. Tudunk arról, hogy a 13. században részt vettek a Maroson folyó só-kereskedésben, a következő századokban pedig több alkalommal is találkozhatunk zsidók neveivel, kölcsön és zálog ügyek kapcsán. A 14-16. században már Erdély egyes városaiban hosszabb időre megtelepedő zsidókról vannak forrásaink. 1357-ben egy Szebeni per során, amely Nagydisznód és Kisdisznód lakói között zajlott, tanúként említenek egy bizonyos Petrus Judaeust, de felbukkannak később zsidó nevek más szebeni, brassói, és gyulafehérvári jogi ügyek kapcsán is. Számos esetben zsidó kereskedők révén jutottak el áruk a Török Birodalomból Erdélybe, a 16. század végére pedig a törökök nyomában érkező görögök, rácok, örmények mellett megjelentek a helyi vásárokon is. A kolozsvári vásáron résztvevő nagyszámú zsidóság miatt 1578-ban az erdélyi diéta megszorító intézkedéseket hozott, majd 1593-ban 20 dináros fejadót vetett ki rájuk. A század végén Samuel Oppenheimer, Ausztria gazdaságának központi szereplője kapta meg a fejedelemség só-kereskedelmének monopóliumát, többen pedig hitelezéssel, a kincstári jövedelmek igazgatásával foglalkoztak.

Az Erdélyi Fejedelemségben lakó zsidók jogállásának alapját Bethlen Gábor (1613-1629) 1623-as ediktuma rakta le, mely egyben a zsidók Gyulafehérváron való letelepedésének törvényes kereteit is megteremtette. A Kolozsváron kiadott kiváltságlevél a korábban Caspar Gratiani (1619-1620) moldvai fejedelem szolgálatában álló Abraham Sorsa közbenjárására született meg, aki akkor Bethlen Gábor orvosaként tevékenykedett. A dokumentum kerített helyeken való szabad lakozást, szabad vallásgyakorlást és kereskedelmet biztosított a zsidók számára, adójuknak nagyságát a korábbi lakhelyükön fizetett összeg mértékében állapította meg, valamint megengedte a keresztény ruhák viselését. A felmerülő vitás ügyek tisztázását az ediktum szerint egy a jogban jártas nemesnek kellett ellátnia és ő töltötte be a zsidók és a fejedelem közötti közvetítő szerepet is. A 17. század végi források külön zsidó bíró létezését bizonyítják Gyulafehérváron. A 17. században Gyulafehérváron kívül, Temesváron, Szamosújváron, Segesváron, Medgyesen, Nagybányán, Besztercén, Radnóton, Szebenben, Kolozsváron, Tordán, Marosvásárhelyen találunk elszórtan zsidókat. A tényleges, nagyobb arányú bevándorlás viszont csak a 18. században kezdődött meg.

Az, hogy a privilégium hatására nem történt nagyobb bevándorlás és ezt követően is hosszú időn keresztül alacsony maradt az erdélyi zsidóság száma, elsősorban a korabeli közép-európai politikai, gazdasági viszonyoknak tulajdonítható. Erdély távol esett a főbb európai kereskedelmi útvonalaktól és Bethlen Gábor korszakában nem történt nagyobb európai zsidó népességmozgás (a

spanyolországi zsidók kiűzése nyomán keletkező vándorlási hullám már lecsengett, a lengyel zsidó tömegek pedig csak a 17. század második felében “jöttek mozgásba”).

Bethlen Gábor halála után szűkült a zsidóság jogköre. Az 1650-es gyulafehérvári országgyűlésen kötelezővé tette a zsidóruha viselését. A II. Rákóczi György (1648-1660) által kiadott Aprobatae Constitutiones a fejedelmi székhelyre korlátozta a zsidók letelepedését. A törvénykönyv szerint a gyulafehérvári lett Erdély egyetlen hivatalosan elismert zsidó közössége és a közösség rabbija kapta meg az erdélyi főrabbi címet. A közösség ugyanakkor a római katolikus püspökség fennhatósága és védelme alá került. A törvénykönyv 1848-ig maradt érvényben.

Az erősödő gazdasági versenyt képviselő zsidó kereskedőket és közösségüket a 17. század második felétől egyre gyakrabban érték restriktciók. Korlátozták a zsidók által forgalmazott termékeket, sőt esetenként pedig áruk és javak elkobzására került sor. 1691-ben Máramaros Vármegye a zsidók 15 napon belüli kiutasítását rendelte el, néhány évvel később pedig az erdélyi diéták megtiltották a zsidóknak, örményeknek, szerbeknek vagy más idegeneknek a pálinkafőzést és árusítást.

Apafi Mihály fejedelem (1661-1690), a helyzetük romlását felpanaszoló zsidók kérésére több ízben is megújította korábbi kiváltságait, illetve szavatolta testi és vagyoni biztonságukat.

Erdély státuszának átalakulása és történelmének új iránya (1690-től a Habsburg Birodalom része, amelynek keretében 1765-öt követően Nagyfejedelemség) a területén élő zsidó lakosság további jövőjére is kihatással bírt.

Amint jogi és gazdasági szempontból egy lassú változási folyamatnak lehetünk tanúi, addig a 18. században felgyorsult a zsidóság demográfiai és belső intézményi fejlődése. Az erdélyi zsidó közösség életét az 1848-as forradalomig több szabályozás határozta meg.

1698-ban Lipót császár (1657-1705 között magyar király) zsidó türelmi adót vezetett be Magyarországon, amelyet unokája Mária Terézia (1740-1780) 1743-ban megújított. Az 1846-ig érvényben maradó taxa tolerantialis lényegében a zsidóknak a birodalomba való megtűrése fejében fizetett adó volt és fokozatosan nőtt az összege. Míg 1749-ben a magyarországi zsidóság 20 ezer forintot volt köteles fizetni, addig 1778-ra már 80 ezerre módosult ez a summa. A mai értelemben vett Erdély területén csak az akkori Magyarországhoz tartozó Bánságban és Partiumban alkalmazták a türelmi adót.

A betelepülő zsidók számának csökkentését célozta meg Samuel Brukentálnak, Erdély gubernátorának az Udvari Kancelláriához beterjesztett 1780-as terve is, amelyben az újonnan betelepült zsidók kiűzésére, a régiek életlehetőségeinek korlátozására tett javaslatot.

A zsidóság tényleges integrációja Erdély társadalmába, politikai és gazdasági életébe II József uralkodására kezdődött meg.

II József 1786-ban adta ki a *Systematica Judaicae Regulatio* című türelmi rendeletét a magyarországi zsidóság számára. Habár az Erdélyi Nagyfejedelemségre nézve nem született hasonló rendelet, két későbbi, tervezetben maradt dokumentum, az *Opinio di Judaesis* és *De Judaesis* igyekezett pótolni a hiányt. A 18. század végére az Erdélyi Nagyfejedelemség zsidóságának létszámnövekedése nagyrészt egyenlő arányban volt köszönhető a déli és nyugati bevándorlásnak. A változás többek között a Habsburg Birodalom területi gyarapodásával és zsidókkal szembeni politikájával, az osztrák fennhatóság alá került lengyel területről (Galícia majd Bukovina) érkező zsidók bevándorlására, valamint kisebb mértékű betelepítésekkel hozható összefüggésbe.

1723-ban Károlyi Sándor gróf 10 zsidó családot hozott nagykárolyi birtokára, lakhatást, vallási életük szabad gyakorlását és iskolát biztosítva számukra. Földet művelhettek, kocsmáltatási jogot kaptak és saját bírát választhattak maguknak. Kiváltságaik fejében évi 300 forintot és természetbeni adót kellett fizetniük. 1740-ben már 66 főt számlált közösségük. A 19. század elejéig jórészt falvakhoz kötött zsidó lakosság többsége kereskedelemmel, pálinkafőzéssel, és árusítással, bérléssel (malmok, szeszfőzdék, földek) valamint különböző mesterségek üzésével (szabó, tímár, mészáros stb.) foglalkozott. A közösség belső szerveződése a korábbi mintákat követte.

Rabbik működéséről tudunk továbbá a Partiumban, Máramarosszigeten, Nagyváradon, Aradon. A 19. századi zsidóság polgári és vallási egyenjogúsításának állomásai szorosan kapcsolódnak a zsidó közösségen belül lejátszódó modernizációs törekvésekhez.

A konzervatív és a reformer tábor közötti ellentét az 1868-1869 évi Egyetemes Zsidó Gyűlésen érte el tetőpontját, és ekkor került sor a magyarországi zsidóság kettészakadására. A gyűlés megtartására még Eötvös József kultuszminiszter tett javaslatot 1867 februárjában azzal a céllal, hogy alakítsanak ki egy egységes hitközségi szervezetet a magyarországi zsidóság számára. A gyűlésen való részvétel több konzervatív-ortodox hitközség is elfogadta, mint Nagyvárad, Kolozsvár és Nagyvárad is. Az erdélyi hitközségek többsége, melyek arculatát általában a pozsonyi főrabbi, Moses Schneiber tanítványainak számító rabbik határozták meg, az az ortodoxiához csatlakozott.

A 19. században ugrásszerűen megnőtt Erdély zsidó lakossága. 1869-ben a mai Erdély területén 105 ezer zsidó élt. A századfordulón Erdélyben már 180 ezer a zsidó lakosság száma. 1910-re Erdélyben a zsidóság 44 százaléka már városban élt. Kolozsváron 1840-ben 528 (2,8%), 1910-ben 7046 (11,6%) zsidó élt. Hasonló

növekedés figyelhető meg Nagyvárad, Temesvár, Arad, Szatmárnémeti, Máramarossziget esetében is. Máramaroson 1910-ben a zsidóság aránya meghaladta a 37%-ot. (1941-ben már 39,1%). A 19. század végén elinduló cionista mozgalom, többek között az antiszemitizmus hatására, szintén az asszimiláció tarthatatlanságát és egy zsidó állam létrehozásának szükségességét hangsúlyozta. A korszak legjelesebb erdélyi cionista alakja Rónai János balázsfalvi ügyvéd volt. Rónai részt vett az 1897-es bázeli, első cionista kongresszuson. Ugyancsak őt választották meg az 1903-ban Pozsonyban megalakult Magyar Cionista Szervezet elnökévé is. A Pozsonyból hazatérő Rónai kezdeményezésére alakultak meg első erdélyi cionista egyesületek Gyulafehérváron, Nagyszebenben, Nagyenyeden, Kolozsváron, Nagybányán és Besztercén.

1918-1919 folyamán az erdélyi területeket megszállta a román hadsereg, az 1920-as trianoni békediktátum értelmében, Romániához csatolták. Az 1924-ben meghozott Mărzescu-féle állampolgársági törvény, majd az állampolgárságok 1938-ban sorra kerülő felülvizsgálata, húszezer erdélyi zsidó családot és egyedülállót fosztottak meg állampolgárságától.

Az 1940 augusztusában kiadott Zsidó Statutum, a zsidókat másodrendű állampolgárokká fokozta le.

A zsidó származású értelmiségi elitre nézve egyik legsúlyosabb következménnyel járó minoris clauzus mozgalom az ügyvédi pályán lévőket érintette. 1935-től általánossá vált a kisebbségi ügyvédek kizárásának a követelése. Az ügyvédkongresszusok visszatérő vitája volt a minoris clauzus kérdése. Az erdélyi ügyvédi kamarák néhány hónappal később, június 1-én Kolozsváron tartott konferenciáján a fő téma az ügyvédi pálya túlszűfolttsága, az ügyvédek anyagi helyzete és a nyugdíjkérdés volt.

Erdély Romániához való csatolása a zsidó társadalmon belül mélyreható változásokat eredményezett. Az 1918-1940 közötti Románia zsidó lakossága 750 ezer fő körül mozgott (4,2%), ebből 190 ezren éltek Erdély területén. Besszarábiában 200 ezer, Bukovinában 90 ezer, az Ókirályságban pedig 260 ezer zsidó volt. Az 1918 után beinduló önszerveződési és intézményteremtési folyamat az illető országrészekben önállóan, egymástól függetlenül zajlott. Közös volt bennük, hogy – az antiszemitizmus elleni küzdelem mellett – legfontosabb feladatuknak az asszimiláció megfékezését és a zsidók nemzetként való elismertetését tűzték ki célul. A csatolt részek zsidóságának ilyen irányú törekvései találkoztak a román állami homogenizációs politikájának támogatásával. Míg azonban erdélyi vagy besszarábiai vonatkozásban a román kormány önálló nemzetiségként ismerte el a zsidókat, így próbálván őket leolvasztani a magyar, illetve az orosz kisebbségtől, regáti társaik nemzeti kibontakozását igyekezett gátolni.

A második világháború előtt virágzó zsidó kulturális életet (színház, önképzőkörök, szimfonikus zenekarok, könyvkiadás, sajtó) és intézményrendszert a román királyi diktatúra, majd az Antonescu rendszer zsidóellenes intézkedései, valamint az Észak-Erdélyre vonatkozó magyar zsidótörvények fokozatosan leépítették és tönkretették. Az 1930-as évek felerősödő román antiszemitizmusa az 1940-1941-es legionárius államban csúcsosodott ki, amikor a nácibarát vaskard és Antonescu tábornok közösen alakítottak kormányt. Ekkora már Románia jelentős területi veszteségeket tudhatott maga mögött.

**A Bánffyhunyadi zsidótemető, a Magyarbikal fele vezető úton.
Az előtérben Schvarcz Tibor mérnök.**

Az antiszemitizmus mint társadalmi jelenség vagy jogi gyakorlat nem volt ismeretlen a régió zsidósága számára már 1940 előtt sem. 1922 őszén a kolozsvári egyetemi diákság a humanis clauses bevezetését követelte, és ennek úgy kívánt nyomatékot adni, hogy szétrombolta a zsidó egyetemi menza az Új Kelet napilap és az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség helységeit.

Talán a legismertebb antiszemita megmozdulás az 1927. decemberi diákrombolások voltak, amikor a nagyváradi román diákkongresszusról hazatérő

fiatalok részvételével a korábbihoz hasonló, viszont jóval nagyobb károkat okozó események történtek. Rosszul jártak azok a zsidók is, akik magyar fennhatóság alá kerültek. 1940-ben a magyar katonai közigazgatás Észak-Erdélyben betiltotta a zsidó sajtótermékeket, egyesületeket, szervezeteket és érvénybe léptette a már 1938-1939 folyamán meghozott első és második zsidótörvényt. Az erősödő antiszemitizmus egyre nagyobb teret kapott 1941-től a társadalmi életben. Megnőtt a szélsőjobboldali szervezetek száma és befolyása. A megszorító intézkedések következményeit súlyosbította az a tény, hogy a munkaszolgálat (1942 után mintegy 15000 volt a számuk) a Budapestre való költözés és a baloldali múltú értelmiségiek ellen folytatott perek miatt 1942-1943-tól, jelentős veszteség érte a zsidó értelmiségi elitet.

Az 1944 tavaszára gazdaságilag legyengített és megfélemlített zsidó közösségek nagy része a holokauszt áldozatává vált. A hatóságok, április 5-iki hatállyal elrendelték a sárga csillag, kötelező viselését, majd május 3-án megkezdődött az észak-erdélyi zsidóság gettósítása, valamint 1944. május-június folyamán 45 vonatszerelvényt indítottak el Auschwitz irányába. A közös történelmi emlékezet a segítő kevesek között tartja számon Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspököt, aki 1944. május 18-án a kolozsvári Szent Mihály templomban emelte fel szavát a zsidók üldözése ellen. 165 ezer észak-erdélyi zsidóból csupán 35-40 ezer élte túl a sorsát, a román fennhatóság alatt maradt mintegy 600 ezerből pedig 340 ezren (köztük 40 ezer dél-erdélyi zsidó). A háború után tehát az észak és dél erdélyi zsidóság összlétszáma 200 ezerről 80 ezerre csökkent.

A holokauszt utáni Kelet-Európa egyik legerősebb zsidó közössége napjainkra mindössze néhány ezer főre apadt.

A zsidó kultúra és életvilág kommunista időszak alatti térvesztését nagyban siettetete maga a kivándorlás Izraelbe. Az 1948-as zsidó államalapítás a romániai zsidóság többségét az ország elhagyására készítette: 1948-1995 között mintegy 972 ezer romániai zsidó, vándorolt ki Izraelbe. Az első nagy kivándorlási hullám az 1948-1951 közötti időszakra tehető (116 ezer fő). A megközelítőleg 80 ezres erdélyi zsidóság fele is 1952-ig vándorolt ki. Ezután a román hatóságok nem engedélyezték a kivándorlást, amelyet csak 1958-tól újítanak fel, engedélyeznek, amelynek mértéke a román hatóságokat is meglepte. 1966 után, a román hatóságok már "fejpénzt" kértek minden egyes kivándorlóért (átlagban 3000 USD/fő). Az 1980-as évek végére a többszázézes romániai zsidó közösségből alig maradtak 15 ezren.

A kommunista hatalom 1989-es bukásával, lehetőség nyílt arra, hogy a még megmaradt zsidó közösségek magukra találjanak.

A romániai zsidó életvilágot, közvetlenül érintő probléma az antiszemitizmus kérdése. A kelet-európai antiszemitizmus és nacionalizmus 1989 utáni felszínre törése a társadalmi problémákkal küszködő Romániára is jellemző. A szakkönyvek

és tankönyvek által “ tisztára mosott” mitizált román történelmen felnőtt nemzedékek és az ezt művelő írástudók kilencvenes évekbeli kényszerű szembesülése a holokauszt eseményeivel, illetve Antonescu marsall szerepével, a romániai zsidóság elpusztításában sokkoló erővel hatott. A korábbi állásponthoz ragaszkodó, ún. negacionisták (holokauszt tagadók) továbbra is azon a nézeten állnak, hogy Romániában nem folyt szisztematikus zsidóirtás, vagy ha folyt is, túlbecsült az áldozatok száma. Ezt az álláspontot képviseli Gheorghe Buzatu, sokat idézett és olvasott történész, professzor is. Mellesleg, Buzatu a szélsőséges Nagy-Románia Párt színeiben tagja a román szenátusnak és a Ion Antonescu Marsall Szövetség (Liga Mareşalului Ion Antonescu) elnöke. Mint az Antonescu-kultusz töretlen harcosa, több, a marsallnak emléket állító könyv és műemlék kezdeményezője is.

A bánffyhunyadi zsidó mártírok holokauszt-emlékműve, az Izraeli Holon temetőjében, Tel-Aviv külvárosában

Az 1989 utáni években mintegy 28 aktív tevékenységet folytató neonáci szervezet, csoport működött Romániában. Szimpatizánsaik között számos, a nyilvánosság előtt nézeteiket nem vállaló értelmiségit is találni. Az sem mellékes, hogy mind a mai napig, a városok újságos standjai szabadon árulják, árúsítják a legionárius kiadványokat.

Elgondolkasztó a Nyílt Társadalomért Alapítvány 2000 novemberében végzett felmérésének eredménye is, amely szerint a megkérdezettek 35 százaléka nyilatkozott úgy, hogy zavarná, ha zsidó szomszédja volna. A romániai holokauszt létének tagadása terén a nemzetközi felháborodást kiváltó ominózus közlemény után, történtek változások. Még 2003-ban Elie Wiesel elnökletével egy elismert történészekből álló bizottságot hoztak létre a romániai holokauszt tanulmányozására. A holokausztot ellenőrző bizottság jelentését 2005-ben publikálták. A jelentés többek között a holokauszt történet oktatására a kutatás eredményeinek terjesztésén és egy romániai Holokauszt Emléknapi kijelölésére (minden év november 9) is javaslatot tett.

A megélt erdélyi zsidó lét jövőjét öt fontosabb tényező alakítja: a lassú, de valószínűleg visszafordíthatatlan számbeli apadás; a regionális és nyelvi-kulturális különbségek elmosódása, eltűnése és ezzel együtt egy egységes romániai (román-) zsidó identitás kialakulása, ahol az erdélyi magyar zsidóság már csak mint múltbeli örökség van jelen; a közösségi intézményrendszer működőképessége; a kulturális örökség továbbvitele és a keresztény társadalom felé közvetítő Jewish Studies művelése, valamint a többségi társadalom részéről érkező megnyilvánulások.

„Értesültem, hogy híveim aggodalommal kísérték a zsidók ellen az utóbbi időben végrehajtott intézkedéseket. Örömmel hallottam híveimnek ezt az erkölcsi felfogását, véleményét és ítéletét, és főpásztori büszkeséggel említem föl, mert ez széles tömegek felfogása, véleménye és ítélete, s egyúttal öröndetes jele annak, hogy az igazi katolikus szellem mélyen bennegyökerezik és ma is eleven erőként él népünk lelkében...”

Emberi, keresztény és magyar kötelességemnek tartom, hogy illetékes hatósági tényezőket szeretettel és Isten nevében kérjem, hogy az embertelenséget akadályozzák meg, vagy ha erre nem képesek, ne működjenek több ezer ember elpusztítására irányuló cselekményben közre.”

Kolozsvár, 1944. május 18

Márton Áron

3. KALOTASZEG

“Mennyi szín, mennyi szín, mennyi kedves
És tarkaságban annyi nyugalom
És fehér, és piros, és virító sárga,
Izgató kék és harcos barna szín
S micsoda nyugodt, nagyságos arcok,
Ékes párták, leesni áhítók,
Papi beszéd kemény fejükből csöndben
Száll el s nyári illattal vegyül,
Mily pompás vonulásuk a dombon,
Ó, tempós vonulás, állandóság,
Biztosság, nyár, szépség és nyugalom.”

A Kalota partján
Ady Endre

Kalotaszegi szépségek pártában

Ady emlékmű Kalotaszentkirályon, a Kalota partján.

Kalotaszeg Erdély legsajátosabb tájegysége. Földrajzi, történelmi, de főleg néprajzi szempontból érdeklődésre tarthat számot. Ez a kis magyar sziget a kapocs az Anyaország és a Székelyföld között.

Honfoglaláskor a Kalotha nemzetség letelepedett itt, mely a Sebes Körös forrásától a Berettyó alsó folyásáig terjedő hatalmas területet birtokolta. Ennek a keleti sarka, szeglete a mai Kalotaszeg, mely Bánffyhunrad és Kolozsvár között terül el, mintegy 50 km hosszúságban és kb. 40 falut foglal magában, két falu kivételével (Jegenye, Bács), református magyar lakossággal. Bács és Jegenye magyar népe nemcsak vallásában, de faji eredetében, nyelvjárásában és megjelenésében sem egyezik, a kálvinista, kalotaszegi magyarsággal. Szinte bizonyos, hogy más vidékről ide telepített magyar nép. Jegenye magyarságát, a hagyomány szerint valóban a katolikus státus, marosmenti radnóti uradalmából telepítette át Kalotaszegre, a fejedelemség megszűnte utáni katolikus restauráció idejében visszkapott - jegenyei rend birtokára.

Nevét, a honfoglaló magyarok itt letelepedett Kalotha nemzetségétől kapta. "Kalota" néven valamikor sokkal nagyobb területet neveztek, Kelemen Lajos Kalotaszeg történelmi és műemlékei című tanulmánya szerint a középkorban a Berettyótól a Sebes Körösig terjedő vidéket.

Kalotaszeg nevét – Kalothazeg néven – egy 1443-as oklevél említi először Heltai Gáspár krónikájában 1575-ben Erdély vármegyei felsorolásában, hatodik – utolsó – vármegyeként említi a "kalotait".

A mai Kalotaszeg már csak utolsó keleti maradványa annak a Kalota nevű nagy területnek, amely a középkorban a Berettyó folyótól a Sebes Körös forrásvidékéig terjedő terület nevét viselte. A hajdani Kalota-vidékre utaló helynév volt még a 16. században is Nagyvárad mellett Kis-Kalota és a Sebes Körös bihari völgyében Közép-Kalota, ugyanezt őrzi a szomszédos Kalota-havas neve is.

"Kalotaszegnek dél és nyugat felé határozott földrajzi és etnikai határai vannak: a havas és annak más fajú, más életmódú népe; észak felé a földrajzi határok jórészt elmosódnak, sőt nincsenek. De a kalotaszegi nép olyan pontosan számon tartja magamagát, annyira ismeri, ösztönösen tudja és nem felejtí népi határait, hogy ez csupán az ősi, sok százados időn keresztül való külön faji öntudatnak lehet öröklött és féltékenyen őrzött eredménye. De nem csak kifelé, a határain kívül élő románsággal, sőt nemcsak a vele együtt élő s kivált az utóbbi száz esztendő óta közéje telepedett magyarsággal szemben tartja a maga külön kalotaszegi magyarságának tudatát, és védi a maga faji határait, a maga külön-valóságának tudatát meghatározott népi határain belül is, különbségeket, határokat állított ősi idők óta, s azokat át nem lépi és átlépését nem jó szemmel látja". (Kós Károly)

Egységes és összefüggő területen belül pontosan elhatárolt három területet különböztet meg: Felszeget, Alszeget, Nádasmentét és Kapus-vidék és Átmeneti-vidék.

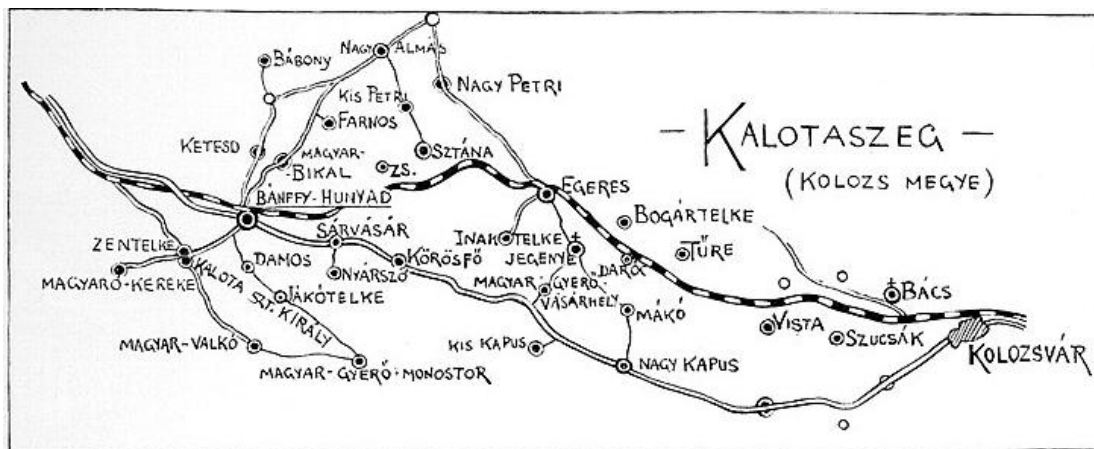
A középkoron át Kalotaszeg két fő törzse a Felszeg és az Alszeg területe, vagyis a Sebes Körös és az Almás-patak vízvidéke, Bihar megyei terület volt, és a reformáció előtti században egyházi szempontból nyugati része a Szent László alapította Váradai püspökséghez, Körösfőtől keletre pedig az erdélyi püspökséghez tartozott. És csak a középkor késői századaiban került át részben Kolozs megye joghatósága alá. Keleten a magyar lakosság elrománosodásáig, ide tartozott a Kis-Szamos völgyében, Kolozsvártól keletre elterülő Szamosfalva, Szamosszentmiklós és Dezmér is.

Felszeg: Bánffyhunyadi, Kalotaszentkirály-Zentelke, Magyargyerőmonostor, Körösfő, Magyarvalkó, Jákotelke, Kalotadámos, Magyarókereke, Nyárszó, Sarvásár

Alszeg: Váralmás, Középlak, Ketesd, Magyarbikal, Zsobok, Sztána, Farnas, Kispetri, Nagypetri, Bábonny

Nádasmente: Egeres, Kajántó, Kisbács, Magyarzsombor, Inaktelke, Nádasdaróc, Bogártelke, Mákófalva, Türe, Magyarvista, Méra, Szucság, Jegenyé

Kapus-vidék és Átmeneti-vidék: Magyarkapus, Magyariskapus, Gyerővásárhely, Gyalu, Tordaszentlászló, Szászfenes, Magyarlóna, Magyarfenes, Magyarléta, Györgyfalva

Kalotaszeg szomszédai északról és keletről a Mezőség, délről Aranyosszék, nyugatról Bihar megye. Kalotaszeg Kós Károly megfogalmazása szerint azt az

“eredetileg a Vlegyásza lábánál elterülő kicsiny háromszögletű földterületet jelenti, melyet a Bánffyhunad alatt összeömlő Sebes-Körös és Kalota vize fognak be. Tágabb értelemben Kolozs megyének azt a területét, amely a Kolozsvár-Nagyvárad vasútvonal, illetve országút közepén és két oldala mentén Kolozsvártól egészen Csucsáig terül el, és amelyet délen a Gyalui havasok északi, nyugaton a Vlegyásza havas és a Meszes – hegység keleti lába foglalnak be”.

Kalotaszeg három fő része közül a Felszeg a nyugati havasoknál, az Alszeg az Almás patak mentén és a Nádasmente Kolozsvárhoz közel. Kalotaszeghez tartozónak tekintjük még a Kapus völgyi kapus vidéket és az Átmeneti-vidéket is Kolozsvár környékén. Gyakran emlegetik Kalotaszeg részeként az ún. peremvidéket is, melybe tartozó települések meghatározása forrásonként eltérő lehet.

Kalotaszeg földterületének kialakulása, a földtörténet ókorában kezdődött meg. Körülbelül 350 millió évvel ezelőtt – alakult ki egy hatalmas Variszkuszi – hegység rendszerhez tartozó hegység, amelynek egyik darabja a mai Gyalui-havasok. Ennek északi nyúlványa alkotja Kalotaszeg déli határát. A Gyalui-havasok helyén megrepedt a mélyben a föld szilárd kérge s a mélyebb részek izzó lávája benyomult a szilárd kéregbe és ennek eredményeképpen alakult ki a Gyalui-havasok közepe, mely az Öreg-havasban (Muntele Mare) 1827 m magasra emelkedik. A Gyalui-havasoktól északnyugatra, Kalotaszeg nyugati oldalán a földtörténeti középkor felső részében (kréta korszak) észak-dél irányú, felületileg ható mély törés keletkezett a szilárd kérgen és ezen át nagy tömegű láva ömlött ki a Föld felületére. A megszilárdult lávatömegbe vágódott be, a földtörténeti újkor legfiatalabb részében a negyedkorszakban, a Nagy Sebes, (Dregán)-patak és a Sebes-patak, melynek felső folyását Székelyjő-pataknak, - völgynek – neveznek. Kalotaszeg nyugati határát alkotó dacit tömegből kialakult az 1836 m magasra emelkedő Kalota-hegység (Vlegyásza). A kréta korszak vége és a földtörténeti újkor közti átmeneti időben délről a Gyalui-havasok nedves, meleg, trópusi területéről a kőzetek málladékát lehordták a zivatarok vizei a Kalota-hegy és a Gyalui-havasok közti szegletbe a hegyek lábához és a Gyalui-havasok keleti oldalán a mélyen fekvő területekre. A földtörténeti új kor elején – körülbelül 60 millió évvel ezelőtt – megsüllyedt ez a terület és a Kalota-hegy és a Gyalui-havasok közé valamint a Gyalui-havasok keleti oldalára, az egykor Erdély helyén lévő Erdélyi-medence tenger nyomult. Ebből a tengerből származnak a 40-50 millió éves óriási eukarióta egysejtűek megkövesedett maradványai, az óriási egysejtű nummiliteszek (numulinász mészkő) vagy ahogy a legenda nevezi, Szent László pénzei. Azután megemelkedett a terület és a tenger visszahúzódott róla. A Vlegyásza és a Gyalui-havasok trópusi éghajlat alatt való lepusztulásából a mélyben ismét sivatagi rétegek rakodtak le, melyben Andrászházán a legősibb orrszarvú és más őssállat (Titanotherium-féle) megkövesedett csontjait

találták meg. A kalotaszegi-medencétől kelet felé a Gyalui-havasok északkeleti oldalán Gyerőfalva – Egerbegy – Gyalu – Magyarléta vonalától északkeletre a kréta korszakban tenger volt. Ennek a mészkőszirtjén áll a létai Géczy vár. A földtörténeti új kor harmadkorszakának második felében a Kárpátok nagyarányú felgyűrődésével, kiemelkedett az egész terület és szárazra került. Megkezdődött Kalotaszeg mai folyóvizeinek, mai földrajzi képének kialakulása. A Kalota-hegyről a terület természetes lejtésének megfelelően kelet felé az Ős-Kapus és Ős-Nádas patak Kolozsvár felé folytak és ömlöttek bele az Ős-Kisszamosba. Az új kor negyedkorszakában a Gyalui-havasok északi nyúlványa folytatásában Sztána község irányában magasra emelkedett a terület, boltozat alakult ki. Ennek a felboltozódásnak a Körösfő felett emelkedő, gyönyörű kilátású 747 m magas Riszeg-hegy a központja, egyúttal Kalotaszeg fő vízválasztója.

A Riszeg-tető, a kalotaszegiek **“szent hegye”**. Mivel a hagyományos Kalotaszeg központi részén emelkedik Alszeg, Felszeg és Nádasmenti határán, a csúcsról szép időben mind Kalotaszeg és a hozzá kapcsolódó szilágysági dombvidék, mind az ezeket határoló hegykeret belátható.

Riszeg-tetői találkozó

A Riszeg Tető – a kalotaszegiek Szent Hegye

**„A körösfői Riszeg alatt,
Három kislány zabot arat,
Zabot arat a lovának,
Szeretőt keres magának”**

Napjaink jelentős hagyományörző eseményei közé tartozik a Május első szombatján megrendezett Riszeg-tetői találkozó. A Riszeg-tetőn honos törpecserje, a henye boroszlán, vagy helyi nevén riszegvirág, egyébként a vidék növénytani jelképe. A közeli Kalotaszentkirályon rendezik meg évről-évre a kalotaszentkirályi nemzetörző táncbort és Szent István napi néptánc fesztivált.

“....Messze világot láthatok innen a hegyről. Alattam, napnyugat felé a Faggyas kaszálóit és az alagutat a beléje kanyargó csillogó vasúti sínekkel. S lent az erdős hegygerincen a Körös torkát látom s balra tőle a vénséges, hósapkás Vlegyászát, ahonnan a kövér meleg tavaszi és nyári esők áldását küldi nekünk az Úristen Jósága. Balra, dél felé az én völgyem túlsó oldalán látom a szántókat, az én földjeimet, és azokon most búján és vidáman zöldell az őszi búza és az árpa. Tovább az Ordományos-erdő kopasz tölgyfái felett ott a Riszeg tető, akire ritkán kapaszkodik az ember, de ahonnan meglátom Körösfőt és Sárvasárt és a **kevély Bánffyhunyadi**, és tovább a Kőhegy oldalában Magyarókerekét s a más oldal felé Pányik faluvégét és a Gyalui havasok oldalán a két Dongó szerteszórt házait a fekete fenyőligetek között. Pontosan dél felé a gyermónostori Akasztódombot látom, aki az útból a havasba ágazó ösvény mellett mend fenyegetően, és látom tovább Riskát, aki már fenn van a messzi havasban. De a Tanya északi oldalán meredeken nyúlik az ég felé a Dîmbu Crucii és a köves oromról látom Sztána falúját, és látom Zsobokot és Farnast, Bikalt és Kispetrit és Nagypetrit, az Almási vár romtornyát; és jobbra nézve, Napkelet fele Egerest látom és Bogártelkét és azon túl is falúkat, és hegyeket Kolozsvárig és túl rajta megint csak hegyeket, egymásra tornyosulva, hullámosan és egyre kékebben, ahogy messzebb és messzebb vannak, amíg csak bele nem olvadnak a messzeség aranyos párájában. Fél Kalotaszeget láthatom innen a tanyáról és a Dîmbu Cruciirol meg a Riszegről úgy hogy megösmérem a falukat és a határokat és fél Kalotaszegen túl megláthatom innen fél Erdélyország hegyláncait, gerinceit és csúcsait a Meszesi-hegyektől, a Láposi – és Besztercei-hegyekig és a Kelemen-havasig. Ezt mind láthatja az én szemem innen és mindig, amikor csak akarom, és ez mind az enyém, és senki sem veheti el tőlem, amíg itt élhetek.” (Kós Károly, Tanya a hegyen... Kalotaszeg)

Indul a majális ifjúsági versengése a Riszeg tetőn.

Éneklő csoportok a verseny hevében.

Gyerekek a népdalvetélkedőn

A Zsúri

A zsűri által elismert csoportok megkapták a megérdemelt diplomákat is.

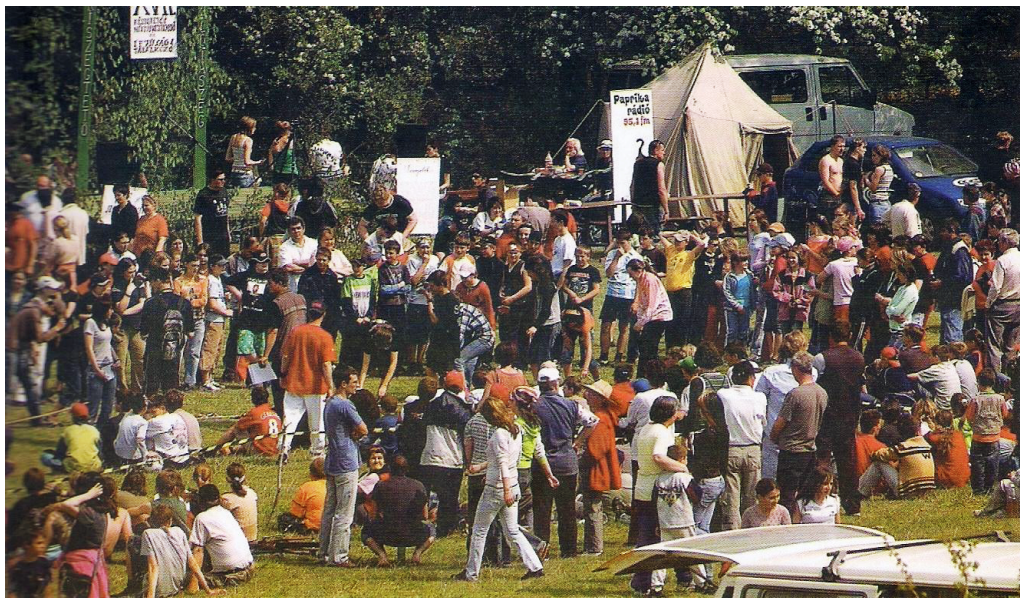
A fenti képeken kalotaszegi ifjú kultúrsoportok versengése a Riszeg tetőn. Többnyire, a jellegzetes tájegységek Kalotaszegről képviseltetvén magukat. (Körösfő, Zsobok, Bánffyhunrad, Magyarbikal, Kalotaszentkirály... stb.)

A tradicionális zsoboki kürtőskalács készítése és közkedvelt árusítása, a majális “nívó” katalizátora. 2013.

Kilátás a tetőről

A sokadalom

A Riszeg Tetői Majális résztvevőinek egyik csoportja. 2013

**Péntek László körösfői RMDSZ tisztségviselő (középen)
(jobbra tőle) Szél Sándor EMT tag, a majális hevében. 2013.**

**A Riszeg Tetői Majálisról távozóban. Balról jobbra: Fekete Károly,
nyugalmazott tanító, „Kalotaszeg krónikása” Bánffyhunyadról és
Szél Sándor mérnök Nagyváradról. 2013.**

Körösfő, a falu fő utcája hosszában történő, értékelhető, áru-vásárral.

*** * ***

A Sebes Körös forrása, a körösfői hágón.

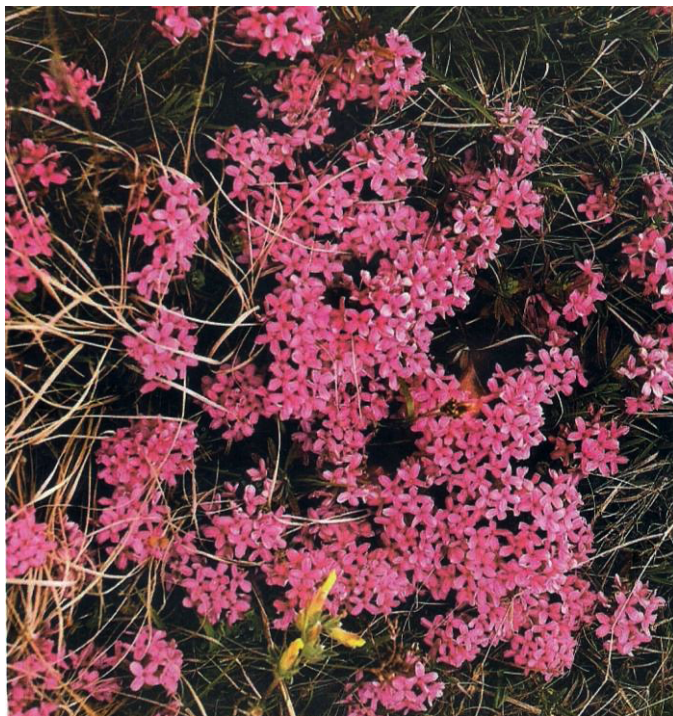
A Sebes Körös medre, kb. 100 m-re a forrásától.

A Sebes-körös Bánffyhunyadon

*** * ***

A kalotaszegiek és a vidéket látogató természetjárók leggyakrabban tavasszal a riszeg virág virágzása idején keresik fel ezt a messzelátó kedves kirándulóhelyet. Híresek az itt megrendezett színpompás majálisok, melyek a kalotaszegi magyarság immár hagyományos népiünnepélyének és kulturális vetélkedőjének színhelyévé avatták a Riszegét.

Riszeg tető, Riszeg virág.

A kalotaszegiek legkönnyebben Körösfőről, szántóföldek és rétek között emelkedve érhetik el a csúcsot. Vasúton a legközelebbi megálló Zsobok.

Az erős illatú riszeg virág (*Daphne Oneorum*) a borostyán félék (*Thymelaeaceae*) családjába tartozó közép-európai (mediterrán) örökzöld törpe cserje, mely a gyepszintből alig emelkedik ki. Néha heverő, fásodott száakkal találjuk. Levelei épek lándzsásak, 12-15 mm hosszúak, 4-5 mm szélesek. Mészkedvelő növény, így érthető, hogy a Riszeg mészkőplatóján szeret tenyészni.

A gerincet borító bükkerdő tisztásain, szélein, de a csúcs közelében szabad területen is díszlik. Jellegzetes illata virágzás idején messziről érzik. A körösfőiek szerint a tavaszonként arra járók valósággal “megrészegülnek” az erős illattól, s innen eredne a Riszeg-hegy elnevezése. Szabó T. Attila és Péntek János “Ezerjófű” c. könyvük szerint “lehetséges, hogy a növényt nevezték el a Riszeg-hegyről és nem fordítva.” Említésre méltó, hogy míg a hegyet egész Kalotaszegen Riszeg hegynek nevezik, addig a növényt meg pirosvirág, veresvirág, roşioara és zsobokvirág elnevezéssel is illetik. Érdekes, hogy Orbán Balázs “A Székelyföld leírása” c. klasszikus művében foglalkozik ezzel a növényvel. Derzsről Muzsna, a Székelyföld végfaluja felé menve, a Derzsi részen írja le a romocsa virágot, mely a Romocsa hegyen díszlik. “Nevezetes is e hegy növényzet tekintetben, mert annak fennlapját a szó teljes értelmében ellepi a romocsa virág gyalogborostyán (*Daphne Oneorum*).

Habár a növényt törvény védi, tavasszal a Riszeg rózsaszín virágait csokorba szedve, a kolozsvári és bánffyhungyadi piacokon árúsítják. Merénylet ez a természet kincsei ellen, mert ilyen körülmények között a növényt kipusztulás fenyegeti.

A Riszeg varázsa az árnyékos erdők, fás legelők és a virágillatos üde tisztások mellett, a tetőről való pazar kilátás szépségében rejlik. Felejthetetlen az Erdélyi Szigethegység és az Erdélyi-medence nyugati peremterületi érintkezésének kontrasztos panorámája. Tulajdonképpen egész Kalotaszeg a lábunk alatt fekszik. Nyugat felé a Hunyadi-medencén és a Hármaskősziklán túl a Vlegyásza (Kalota-hegy) eruptív tömege sötétlik, tavasszal és nyár elején sokszor hósapkával (1836 m). Északnyugaton a jóval alacsonyabb Meszes kristályos gerince zárja be a látóhatárt. A Riszeg-hegy északi oldalán kialakult az Almás-patak, melynek eredeténél a Firza és Darogna patak annyira megközelítették a Kalotaszegi-medence északi peremén folyó Köröst, hogy hátravágódásukkal vizét elvezetéssel fenyegetik. Ezt elősegíti az, hogy ez a terület mélyebben van, mint a tulajdonképpeni Kalotaszegi medence. Míg Bánffyhungyad, a Kalotaszegi medence központja 554 m magasan van az Adria felett. S ezért a területet a nép Felszegnek nevezi, addig az Almás völgyében Magyarbikál és Ketesd után következő Alsófüld csak 351m magasan van, tehát 200 m-rel alacsonyabban. Váralmás már csak 315 m magasan van a tenger szintje felett. Ezért nevezi a nép az Almásvölgyet Alszegnek. A negyed korszakban kialakult Kalotaszeg folyóvizei a Kis-Szamosba ömlő Nádas, Kapus és a délről belefolyó Fenes-patak, a Körös a Kalotával, Sebes és Nagy-Sebes patakkal alkotta a Sebes-Köröst, az Almás-patak mellékvizeikkel. Ezek a kialakuló vizek, fokozatosan mélyebbre vágódva kialakították völgyeiket a közöttük lévő szelíd hegy és dombvidéket, melynek a Kalota-hegység, a Gyalui-havasok és a Meszes ad keretet.

“Kalotaszeg túlnyomó része egyhangú, kietlen, sőt szomorú föld. Kopasz, köves dombok, esőmosott árkokkal szagztatott hegyoldalak, fátlan sovány kaszálók

és legelők, vizes rétek, kínosan művelt oldalas szántók egyhangú, lehangoló egymásutánja... Majd csodálatosan szép vidék: tölgy és bükkerdő, vad gyümölcsfákkal tarkított virágos, illatos kaszálók, mint ültetett, gondozott angol park...” (Kós Károly: Kalotaszeg)

Kalotaszeg jelenlegi növénytakarója a harmadkor végén bekövetkezett eljegesedési periódusok alatt és főleg után, a negyedkorban alakult ki, a természeti tényezők és az ember tájképalakító tevékenységének hatására. Az így kifejlődött növényzet változatossá tette a tájat és biztosította a települések életéhez szükséges táp- és nyersanyag források jelentős részét. Napjainkban is az erdők és a rétek erős emberi beavatkozás alatt állnak, de sok helyen a növénytakaró még természet közeli arculatát őrzi.

A Kalotaszegi medence területén hozzávetőleg 750 virágtalan és virágos növényfaj él, melyek közül egyesek csak az Erdélyi-Szigethegységben és a Kárpátokban kialakult és itt előforduló ún. kárpáti bennszülött növényfajok, mások ritka, kipusztulással veszélyeztetett növények, melyek kiemelkedő botanikai értékeket képviselnek. Kalotaszeg növénytani ritkaságait tekintve, említést érdemel a henye borostyán (*Daphne Oneorum*) vagy riszeg virág, mely a Körösfő felett emelkedő Riszegtetőn terem.

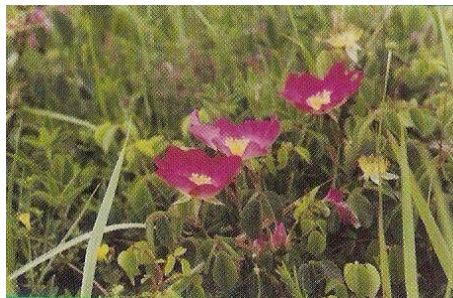
Boldogasszony papucs

Riszegvirág

Kereklevelű harmatfű

Törpe rózsza

Turbánliliom

Apró nőszirm

Kalotaszeg növénytani ritkaságai. Daphne Oneorum vagy riszeg virág.

A Kapus völgyének felső szakasza a Pányiki-szoros, különlegesnek számító környezeti, éghajlata, mikroklímája van. Télen a hideg levegő nagy fajsúlya miatt benyomul a függőleges kőfalak közé, míg nyáron a napsütés csak kismértékben érvényesül. Igazi fagyzugnak tekinthető a Pányiki-szoros. Mindezt jól példázza növényzetének sajátossága is. Fent a tetőn tölgyerdőben járunk s ahogy leereszkedtünk, előbb nyír, majd a fenyves jelzik az éghajlat hűvösségét.

“Igaz fordított világ ez amelyben fejtetőre állanak a növényföldrajz általános megállapításai” – írja Dr. Xantus János “Országjáró bakancsok” c. könyvében.

A sötét sziklákon aranyárga alpesi zuzmó, kővirág és fenyő díszlik.

*** * ***

Mint említettük Kalotaszeg nevét, Kalathazeg néven egy 1433-as oklevél említette először, a Heltai Gáspár krónikájában. Kalotaszeg falvainak a neve azonban már a 12 században előfordul az oklevelekben, illetve a birtokosztozkodó levelekben és egyéb okmányokban. Kapus 1130 és 1440-ben, Szentlászló 1196 és 1285-ben, Jákótelke 1214-ben, Gyerőmonostor 1241-ben, Gyalu 1246-ban, Bikal 1249-ben, Méra 1269 és 1299-ben, Kórósfő 1276-ban, Fenes 1285-ben, Szentkirály-Zentelke 1288-ban, Szucság 1290-ben, Bábony 1291 és 1296-ban, Lóna 1298-ban, Bogártelke

1299-ben, Léta 1322-ben, Hunyad pedig 1332 és 1337-ben, illetve ettől kezdődően szerepelt a történeti forrásokban. A mai Kalotaszeg már csak utolsó keleti maradványa annak a Kalota nevű nagy területnek, amely a középkorban a Berettyó folyótól, a Sebes-Körös forrásvidékéig tartott és sokáig Bihar megyéhez tartozott. Rétköz, Sebes, Sebes-Körös, Kis-Körös, és Berettyó által körülrárt falvak összefoglaló neve Kiskalota volt. Ennek folytatása a Kis-Köröstől keletre a Berettyó és Sebes-Körös között az Erdély határáig nyúló Középkalota. A mai Kalotaszegét hívták régi nevén kalotának.

A Csongrád, Békés és Bihar megyét benépesítő Ond törzsből származhattak a honfoglalás idején a területet benépesítő magyarok. A 13. században élt Kézai Simon, IV László udvari papjának a Gesta Hungarorum című krónikája szerint az Etelközéből érkező magyarok a Keleti Kárpátok szorosain áthaladva Erdélyben megpihentek, majd innen folytatták útjukat az Alföld felé. Azonban az utánuk jövő besenyők támadásának feltartására öt nemzetséget hagytak hátra és telepítettek le Erdélyben. Ezek közül a mai Kalotaszeg területét, Körösfőtől a Marosig a Mikola nemzetség szállta meg, míg délebbre és Torda körül a Szil-Kalocsa nemzetség telepedett le. Tulogdi János Kalotaszeg földrajza című munkája alapján a Honfoglaló őseink 896-táján jutottak el Kapusig, ahol a Kapus-patak völgyében gyepűvonal húzódtott. Ezen a területen lévő gyér szláv településen a Szil nemzetség utódai telepedtek meg, akiket már a 13 század elején a Kalota-patakról Kalota nemzetségnek neveztek, amelyből a Gyerőffy, Mikola, Kemény, Radó, Kabos, illetve a bikali Vitéz és Valkai, a farnasi Veres, a szentlászlói Zsuky (Suky), családok származtak. István király országépítő munkája során megszervezte a vármegyéket és az egyházmegyéket. Ekkor került sor arra is, hogy a nemzetségi birtokok nagy részét a királyivármegyékhez csatolta. Ennek kapcsán került a Mikolák Nádasmenti birtoka Szászfenestől Körösfőig, Gyalu központtal az Erdélyi Püspökség tulajdonába. A románok az 1300 években jelennek meg Kalotaszeg deli részén és innen terjedtek-húzódtak be fokozatosan Kalotaszeg belseje felé. Kalotaszeg központja Bánffyhunyadi, mint hajdani királyi birtok része, az 1450-es években jutott a losonci Bánffyk tulajdonába. Az Erdélyi fejedelemség idején, Erdély politikai életében is szerepet játszó Jósikák és ezek leányági leszármazottai az első világháborút követő hatalomváltásig szintén jelentős részbirtokokkal voltak jelen ezen a tájon. Száz esztendővel a huszita protestantizmus még meg nem érett és meg nem értett mozgalma után, minden rázkódás zavar és ellenállás nélkül győzelmesen vonul be a kálvinista protestantizmus Kalotaszegre. 1541-ben az Alszeg és Nádasmente már protestánsok: urastól, papostól, népestől. A Felszeget pár évvel későbbben hódítja meg az új vallás. 1541-ben Bánffyhunyadi még katolikus plébános van, Csiki Miklós, de 1561-ben már a református Hunyadi Demeter a pap. 1548-ban, a Valkai

nemzetséggel együtt a falu – Valkó – is református. Ugyanakkor Gyerőmonostor is. 1556-ban a kolozsmonostori apátságot szekularizálja a fejedelem. Az egeresi és gyalui várak, uradalmak is, az egyház kezéből a kincstár kezébe hullanak. A kálvinizmus generális győzelme, egyúttal utolsó nagy kulturális, történelmi eseménye Kalotaszegnek. Kalotaszeg földje és magyar népe gyakran esett áldozatul a tatár és török dúlásoknak, kuruc-labanc harcoknak, az első és második világháborút követő bosszúknak, megtorlásoknak, diktatúráknak és az erőszakos kollektivizálásnak, erőltetett iparosításnak. Kalotaszeg magyarsága is egyre fogy, amelyet gyakran önhibája, „egykezése” is elősegít, akarva-akaratlanul teret engedve a többnyire az Erdélyi-szigethegység felől érkező betelepülőknek. 1945-ben még kb. 32000 főt tett ki a kalotaszegi magyarság, míg az 1992-es népszámláláskor már csak 22074 személy vallotta magát magyarnak.

“A kalotaszegi magyar emberfajta – elfogultság nélkül – egyike a szép magyar emberfajtáknak. A kalotaszegi magyar középtermetű, de inkább magas; csontos és szikár, élesen mintázott és kissé tatáros jellegű koponyával és arccal; s ez a jelleg inkább az asszonyokon üt ki, nem ritkán feltűnően. Tartása egyenes, sőt délceg, járása tudatosan ruganyos.

Általában – és viszonylag – módos, de nem gazdag. És ha fehér holló is közöttük az igazán nagy gazda, viszont koldusa sincsen. Kicsi földjét jól műveli, de nagy részük nemigen élhet meg belőle emberségesen. Tehát: köpeckedik, kofálkodik (állattal, gabonával, borral, pálinkával, gyümölccsel, mindennel), házi-iparos (készít favillát – gereblyét, szalmakalapot, festett parasztbútort, faragott – fényezett használati és dísz tárgyakat, varrottast, kályhacsempét stb.) és munkát vállal a közeli és távolabbi környéken (mint ács, kőműves, kőfaragó, vasúti pályamunkás stb.), de cselédnek ritka esetben szegődik.

Műveltsége az átlagon felüli. Nem hiszem, hogy az ötvenévesnél fiatalabb kalotaszegi magyar közül egy is ne tudjon írni-olvasni, de sokuknak van elemi iskolai végzettségen kívül néhány középiskolai osztályos végzettsége vagy valamilyen szakiskolai, inasiskolai képzettsége.

Általában tiszta és rendes, ruházatára ugyan kényes. Éppen mert szereti a fehér színt és a tiszta színeket, melyekben a szenny hamar meglátszik. Tiszta és rendes a háza tája is.

Takarékos, sőt fősvény; nem bohém természetű. Ha iszik, a bort többre tartja a pálinkánál. Soványan táplálkozik, mert ezen is takarékoskodik, viszont ruhára már költ, és a házára, berendezésére és felszerelésére is.

Az egykori ősi familiákból ma már senki nem él itt. A Kemények elszármaztak innen, a Mikolák, Kabosok, Alkaiak, Vitézek, Gyerőfiak, Vercsek régen kihaltak.

Kálvinista vallásához és egyházához hűséges, bár nem bigott, józan, reális, számító, spekuláló, tanulékony, optimista, szívós és makacson kitartó. Jelszavaknak nem ugrik, csak meggyőzéssel, józan eszéhez való apellálással győzhető meg. Nem úrtisztelő, de nem is úrgyűlölő; sokat érintkezik kaptatos emberekkel, tehát nem elfogult velük szemben; de nem is dörgölődik, mert öntudatos.

Országot-világot járó, de mindig visszatér szülőföldjére, ha csak teheti. Amerikába alig vándorolt ki innen valaki, annakidején.

Hogy ezek a tulajdonságok élő valóságok annak bizonyítéka, hogy ez a maréknyi nép a maga csodálatos egyéniségében töretlenül és keményen nem csak állotta az ezeresztendő időt, de állja ma is.” (Kós Károly - Kalotaszeg 1932)

Kalotaszeg népi művészete a független fejedelemség idejében majd újrafelfedezése a kalotaszegi hagyományok népszerűvé válásával kezdődött az 1880-as években, miután Gyarmathy Zsigáné felélesztette a varrottas kézimunkák készítését, és a kalotaszegi hímzések európai hírnévre tettek szert. Hogy mennyire fontos értékekről van szó, ez kitűnik Kalotaszeg nagy ismerőjének. Kós Károlynak (1883-1977) egyik írásából:

„A székely és a kalotaszegi nép az ízt hozták magukkal az ázsiai őshazából. Itt tanultak, mert kénytelenek voltak vele, a szászoktól és a többi idegentől szerkezetet. Ezt azután összetéve, ősi ízlésükkel csinálták meg magyar népies művészetüket. Azok a magas sátorfetejű házak, óriás tornácos csűrök, karcsú festői tornyok, a faragott, festett kapuk és a fejfá a temetőben, mindez az ázsiai géniusz alkotása már. Mintha az ősi puszták bőr- és nemezsátrait állították volna elő fából. És pálmát, rózsát, szegfűt, tulipánt, csillagot és napot, oroszlánt és tigrist hímeznek fára, és kopját szűrnak a halott fejéhez és kendős zászlót. Mintha csak az anyag változott volna meg és változtatta volna meg a megmunkálás módját és a motívumokat. ... Szabad, büszke nemzet lelke beszél a korhadt fejfából, a toldott-foldott, zsendelyes parasztházból, a színes, tobzódó fantáziájú rajzokból. És mintha a karcsú tornyok aranyos buzogánya büszkén az ég felé tartott zászlója volna ennek a népnek, a fele az ég felé tartott lobogós kopjája, ahol a magyarok külön Istene lakik. Ez az, erdélyország népépítészet stílusa.”

„Ezt a művészetet nem lehet szavakkal leírni, jellemezni és magyarázni. A kalotaszegi művészet színes, de nem tarka, virít de nem rikít. Mint a virágos hegyoldali kaszáló.”

Kalotaszeg nagyszőnyege Gyarmathy Zsigáné – leány nevén Hory Etelka (1843-1910), aki 1885-ben országos kiállításon kalotaszegi, parasztszobát mutatott be, s újjáélesztette a már-már feledésbe merült varrottas hímzéstechnikát. Szépirodalmi munkássága mellett ő mutatta be „a hegykoszorús Kalotaszeg vidéket” – Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen c. kiadványban. Népművészeti

gyűjteményét Erzsébet királyné is megtekintette és nagyra értékelte. Kalotaszeg asszonyainak, leányainak kezűgyessége, szépérzete páratlan szorgalma világhírűvé tette a varrottast. Általa ezek eljutottak Budapestre, Bécsbe, sőt a tengerentúlra is, hírnevet szerezve a kalotaszegi népművészetnek. Ornamentikájának mai napig legsajátosabb termékével, az úgynevezett "írásos varrottas" különleges növényi ornamentikájával gazdagodott, anélkül, hogy a gótikából örökölt ún. "szálán varrottasok" ornamentikáját és annak más technikáját ez kiszorította volna. Sőt ez utóbbit frissítette, gazdagította még. A goromba szövésű merev sárga színű és sajátságos felület-textúrájú ún. "fodorvászónra" (kendervászón), szabad kézzel reárajzolt stilizált növényi motívumok véghetetlen variációkban és kombinációkban, foltokban vagy csoportokban, vagy mint szegélydísz, egyetlen élénk színnel (késsel, vörössel vagy feketével) varratnak ki külön e munkához illő széles ún. "zsinór-öltéses" varrótechnikával. Ennek a varrottasnak eredete a patyolatra aranyszállal kivarrt keleti, Törökországból ide került kendőcskék, melyeket földesurak asszonyai-leányai vásárolták, később maguk is varrták és cselédekkel varratták. Így kerültek a minták és a technika a nép közé, mely azután az anyagokat leegyszerűsítve, a maga ágyneműjének és fehérneműjének díszítésére használta azt. Az urak divatja idővel változott, az aranyszállal varrott patyolatkendők eltűntek az úr házakból, de az írásos megmaradt a nép között, és önállóan helyire alakulva motívumaiban tovább fejlődött a nép kezén azzá, ami ma.

A kalotaszegi népművészet hatással volt a magyar szecessziós iparművészek Gödöllői csoportjára és Kós Károly művészetére.

A kalotaszegi népművészet jelentős eleme, s a kalotaszegi népzene és tánc és a kalotaszegi népviselet is. Érdemes említést tenni Kalotaszeg népi építészetéről, a parasztházakról, nemesi udvarházakról, és érdekességként, a kalotaszegi régi malmokról is.

„Nagy napja volt vasárnap 1933. október 15-én Kolozs megye színpompás magyar szigetének, a Kalotaszegnek és Bánffyhunynak, Kalotaszeg forgalmas fővárosának. Ünnepi külsőségek között avatták fel a kalotaszegi református egyházmegye újonnan létesült néprajzi múzeumát és hogy ezt az ünnepséget még mozgalmasabbá és emlékezetesebbé tegyék a kalotaszegi falvak népe számára, egybekötötték mezőgazdasági és népipari kiállítással. A kiállítás és az ezzel kapcsolatos bemutatások és előadások még ma hétfőn és kedden is folytatódnak.

A kalotaszegi falvak népe már a korareggeli órákban tömegesen gyülekezett Bánffyhunynak, mert a program már reggel 7 órakor kezdődött állat-díjazással a baromvásártéren. Délelőtt 10 órakor ünnepélyesen megnyitották a mezőgazdasági és népipari kiállítást, mely négy nagyobb teremben elhelyezve, beszédes tanúbizonyságot tett a kalotaszegi magyar falvak immár világhírű művészi invenciója

és páratlan szorgalma mellett. Bánffyhunyadi, Körösfő, Magyarvaskó, Kalotaszentkirály, Magyarókereke és Magyarbikal asszonyai, állították ki szebbnél-szebb varrottas és vagdalásos kézimunkáikat. A férfiak faragásos asztalosmunkáikat hozták el, melyek a népi ízlésnek és találékonyságnak valóságos kis remekművei. Zsobok alabástrom dísz tárgyakkal szerepelt, ezenkívül ízléses elrendezéssel konyhakerti vetemények, gyümölcs és búzakiállítás sorakozott a látnivalók közé. Egyik teremben a bánffyhunyadi és környéki vadászok állítottak ki szép vadászkollekciókat. Az udvaron méhészek és faiskolák kaptárokkal és csemetékkal igyekeztek magukra vonni a figyelmet.

Az egész kiállítás képe elragadó benyomást tett a szemlélőre. Különösképpen sok csodálójá volt a körösfői asszonyok szobájának. A nép ösztönös művészi érzékének valóban csodálatos megnyilatkozása ez a terem. Asztal és ágyterítők, völegény-kendők, hímzett fátalak, párnavégek, egytől-egyig gyönyörű bizonyosságai annak, hogy Körösfő rászolgált hírnevére, mely erre a falura hivatkozik elsősorban, valahányszor kalotaszegi magyar népművészetről van szó. A magyarvaskóiak is szép precíz kézimunkákkal szerepeltek és Bánffyhunyadi ugyancsak nem maradt hátra ízlésben és színvonalban a többi kiállító falvak között. A körösfői és bánffyhunyadi asszonyokat aranyéremmel is megjutalmazta a kiállítás zsűrié.

A délelőtti gazdasági előadásokkal és a kisközség fogatversenyével telt el, délben közebed volt a Tigris szállóban, melyen számos felköszöntő hangzott el. Délután 2 órakor a kisközség löversenyét tartották meg, majd 3 órakor került sor a kalotaszegi múzeum felavatására. Zsúfolásig megtelt az egyházközség épületének nagyterme vendégekkel, akik között ott láttuk a kormány képviselőjében Isac Emil művészeti felügyelőt, az egyházat Bethlen Ödön gróf főgondnok és Bokor Márton esperes képviselték, az EKE képviselőjében Orosz Endre múzeumőr és Tulogdy János dr. tanár jelentek meg, Csutak Vilmos igazgató a Székely Nemzeti Múzeum nevében, a dalos szövetséget dr. Inczedy Joksman Ödön elnök képviselte. A sajtó valamint kolozsvári irodalmi és művész körök tekintélyes számú kiküldöttel vettek részt a megnyitó ünnepségen.

Az egyházmegye által a múzeum létesítésének előkészítésére kiküldött bizottság nevében Albrecht Dezső ismertette a bizottság eddig végzett munkáját. Elmondotta, hogy az egyházmegye Kós Károlyt, és rajta kívül dr. Bibó Béla, Tőkés Tibor és Czirják Károly lelkészeket bízta meg a népművészeti múzeum létesítésével. A bizottság tagjai a nyár folyamán egyetlen fillér támogatás nélkül 17 községet kétszer is bejártak, de volt amelyikben háromszor is megfordultak. A falvak népe megértette, hogy itt a hallódásnak indult régi népművészeti kincsek számbavételéről és megmentéséről van szó. A gyűjtőknek a legnagyobb megértéssel állott rendelkezésére és használatban lévő tárgyaktól is megfosztotta magát minden

ellenszolgáltatás nélkül, hogy az “ő múzeumuk” mentől teljesebb képét mutathassa Kalotaszeg népművészetének. Helyiség hiányában a bizottság egyelőre az egyházközségtől bérelt három kis szobában tudta csak elrendezni a múzeum anyagát, de fontosnak tartották, hogy már most kitegyék közszemlére az összegyűjtött tárgyakat, hogy ezzel az adakozó kedvet is fokozzák. Ezután Üdvözölte a hatóságok és a különböző egyesületek képviselőit, majd Tökés Tibor körösfői lelkész felolvasta azt az üdvözlő levelet, melyet a Kalotaszegről elszármazott, de lélekben ma is hűséges kalotaszegi, Dr. Ravasz László, dunamelléki református püspök küldött a múzeum megnyitására.

**Dr. Ravasz László,
dunamelléki református püspök
Bánffyhunrad szülötte.
Levele: 1933. október 15**

Ravasz László levelét az egybegyűltek meghatóan hallgatták, mert ez a levél az otthonától messzire sodort ember üzenete a szülőföldnek. Szó szerint ezeket írja:

“Néprajzi múzeumuk létesítése, a mai kornak szinte váratlan erővel megjelenő szüksége. Éppen ez a korszak az, amelyben a nép, mint néprajzi adottság kezd megszűnni. A művelődés egyformásít, közös kaptafára formál mindent s a nép helyét állampolgárok, kisebbségek vagy többségek, gazdasági és politikai pártok, osztályok foglalják el. Amint a képviselet eltűnik a helyébe nemzetközi forma-ruha lép, amint a lakás külső képe és belső képe elveszíti

néprajzi egyéniségét, hull le minden művészi elem átöröklött életformáról s lesz a népből proletár tömeg. Miután pedig az emberi szellem kollektív műalkotásai közül azok a legérdekesebbek, amelyeket maga a nép teremtett, akár költészetben, zenében, iparművészetben, akár életformában: kétségtelen dolog, hogy a muzeálásnak legsürgősebb feladata ezt a roppant kincset megmenteni addig, amíg el nem vész. A nagy átvedlésből ki kell ragadni azokat a dokumentumokat, amelyekért érdemes volt valaha népnek lenni.

Mennyivel fontosabb és sürgősebb az ilyen néprajzi műemlékek megőrzése olyan helyen, ahol a népi jelleget nemcsak a kor általános elszíntelenítő törekvése veszélyezteti, hanem kisebbségi sorsa lévén, nagyon komoly politikai erők is, akár mint imponderábilek, akár mint kormányzati program fenyegetik.

*De ha ezt a szempontot figyelmen kívül hagyjuk is, még mindig van két döntő indok, amely előtt mindenkinek meg kell hajolni. Az egyik az, hogy minden néprajzi tárgy egyszersmind művészi alkotás is. Akár milyen egyszerű, akár milyen gyermekes, egy patkó vagy egy kalapácsnyél legyen is "élő" darabja egy olyan kollektív műtárgynak, amelyben egy nép ihlete és lelke valósul meg. A kalotaszegi népet különösen művészi tehetsége emeli ki még a többi magyar vidék népe közül is, s ennek a léleknek minden alkotásán **a szépségnek csókja fénylik**. Ez a tény olyan világosság, amelyet csak kiváltságos szemek látnak meg; mások úgy bámulnak rá, mint a vak ember a mécsesbe. Ezért a titokzatos csókért drága minden darabja ennek a múzeumnak.*

A másik döntő ok az, hogy itt minden darab tárgy a magyar léleknek alkotása. Még ha csúnya volna, még ha szégyenkeznénk miatta, még ha nevetne a világ érte, akkor is kötelességünk gyűjteni, megőrizni a késő nemzedék számára, áttestálni annak a magyar géniusznak alkotásait, amelyet sohasem értett meg a körülötte lévő világ. Ez a magyar adottság ajándék is és kereszt is e földön. Ezért úgy kell megbecsülni, hogy kereszt voltát boldogan hordozzuk, s a benne rejlő ajándék nagy voltaért. Végre ezzel a hajlékkal egy nagy kalotaszegi magyar ember programja valósul meg. Abban a nemzedékben, amelyet én itt átéltem, egy embert ismertem, akinek Kalotaszeg számára szocinál pedagógiai programja volt. A többi kedves és értékes ember szerette Kalotaszeget, képviselte, egyik másik vonatkozásában hűségesen szolgálta, de annak a férfiúnak, akiről beszélek, egész Kalotaszegre nézve átfogó és egységes programja volt. Ennek a programnak egyik része a néprajzi múzeum, s most amikor tető alá kerül ez a gondolat, idézzük fel kegyeletes emlékét Dr. Albrecht Lajosnak"

Ravasz László

Ezután a közönség átvonult az ízléssel és szakértelemmel berendezett kis múzeum helyiségeibe, melyek ennyi látogató befogadására valóban szűkösen bizonyultak. A nagy tolongásban alaposan szemügyre sem lehetett venni azt a sok értéket, melyet a fáradhatatlan gyűjtők a három kis szobában összehordtak. Faragott és festett járomfáktól, guzsalyoktól, gyertyatartótól kezdve a népi szöttek, varratosak és kerámia tárgyak, ősi szépségeket megőrző darabjaiig együtt vannak itt a kalotaszegi népi munka válogatott darabjai. Egyik falu nőszövetsége félembenagyságú bábut ajándékozott a múzeumnak, melyen a falu női viseletét mutatják be szemléltetően. Aki itt egyszer megfordul, annak újra és újra vissza kell térnie, hogy a sok egybegyűjtött tárgyat alaposan szemügyre vehesse. Gyönyörű munkát végeztek a gyűjtők és az egész erdélyi magyarság nagy hálával tartozik úgy nekik, mint a kalotaszegi egyházmegye vezetőségének, hogy népi kultúránknak új várat építettek ezzel a múzeummal.” (Kedd, 1933. október 17, az Ellenzék nyomán).

Kalotaszegi népszokások. Kalotaszeg nemcsak gyönyörű és változatos népviseletében, faragásban, bútorfestésben, sajátos kézimunkában gazdag, hanem ősi népszokásokban is, melyeket az emberi élet fontosabb állomásainak a megünneplésére alakított ki, mint a keresztelő, a konfirmálás, a házasságkötés, a vallásos és népi - különösen névnap - köszöntések (kántálások), ünneplések, és a végállomása az emberi életnek, embertársainknak az utolsó útjára való elkísérése, a temetés.

Ezeknek az ünnepléseknek, magának a felvetésének és végrehajtásának a modalitása, mintegy tükörképe a meggondolt, mindenre odafigyelő népi sajátos gondolkodás, tipikusan a kalotaszegi népi gondolkodás keletről is magával hozott hagyományainak a kicsúcsosodása, még „a nemzeti tengerbe táplált árva sziget” zord körülményei közepette is.

A keresztelő. Az újszülött érkezését a kalotaszegi ember az egyházi keresztelővel szentesíti, melyet a 6 hetet betöltött gyermek esetében az egyháznál bejelentett napon végeznek. Régen csak keresztszülő pár, ma sok komát hívnak meg a legények soraiból. Az újszülöttet a keresztanya pólyapárnában viszi a templomba, kézbe való keszkenővel letakarva. Este a meghívottak pánkót, pálinkát és ajándékokat hoznak magukkal, valamint részt vesznek a reggelig tartó mulatságokon.

A konfirmálás az a vallási szertartás, mely által a 16 évet betöltött ifjú hitben nagykorúvá válik. Előtte az ifjak Káté-órára járnak a paphoz, melynek elsajátításáról

ekkor tesznek bizonytságot, az egyház vezetői és gyülekezete előtt. Az ifjak feldíszítik a templomot zöld ágakkal, virágokkal, amelyekből harangot is fonnak az Úr Asztala fölé. Mohából zsámolyt készítenek, melyre fogadalomtételkor letérdelnek és énekelnek:

„Szent hitünkről vallást tettünk,
Te hallottad jó Atyánk,
Engedd mindig azt követnünk,
Amit mi itt fogadánk.”

Ez alkalommal a kötelező öltözet a lányoknak a párta, bojt, kék szoknya, pántlikás kötő, vállfűs ing, cifra mellrevaló, kézbe való keszkenő, csizma. Fiúknak: bú gaty, lobogós ing, árvalányhaj, kalap, mellrevaló, fehér köté, csizma. Az első lány a templomban köszöntőt mond.

A házasság, az esküvő. A párváltás régen a falubeliek között történt. Mikor a fiatalok bejelentették a házassági szándékukat, kitűzik az esküvő napját, és előtte egy hónappal megtörténik a jegyváltás. Ezen részt vesznek a családtagok és a kijelölt násznagy, aki megkéri a lány kezét. Miután a lányt az apa „odaigéri”, a fiú felhúzza a lánynak a jegygyűrűt, a fiú anyja jegykendőt ad a lánynak. A lány cserébe csipkés zsebkendőt és gyöngyös bokrétát ad a fiúnak. Az esküvő napját bejelentik a papnak, aki ezt többször kihirdeti a templomban. A lakodalom előtti napon (pénteken) siratóestet tartanak a lányos háznál, ahol pálinka és pánkó fogyasztása közben a jegyespár elbúcsúzik az ifjaktól, barátaitól. A lakodalom előtti vasárnap a násznagyok megszólítani mennek (hívogatni az esküvőre), akiknek tojást adnak és pálinkával vendégelik meg. A lakodalom napjának reggelén a vőfélyek pántlikás bottal hívogatnak. A jegyespárt feldíszített szekéren viszik a polgári esküvőre a násznagyok kíséretében, akik tanúként is szerepelnek. Délután van a templomi esküvő. Az első harangozás a gyülekező. A meghívottak külön-külön mennek a lány és a fiú házához. A harang újra megszólalásakor a vőlegény a násznéppel megindul a lány háza felé, csujogatók közepette, utána a násznép együtt kíséri a fiatalokat a templomba, az egyházi eskütételre. Az eskütételi ceremónia után következik az esküvői vacsora, levágott disznó, borjú és tyúk húsából. Hagyományosan csigaleves, töltött káposzta és sült, csőrege, kürtös kalács és pánkó. A násznagy felkösönti a násznépet, és éjfélkor következik az ajándékozás. Másnap, azaz vasárnap a menyasszony már felkontyolva, pántlikás fehér fátyollal megy a templomba, míg az ifjúember pedig szűrt visel. A templomozás napján a rokonok közös ebéden vesznek részt, általában cigányzenekar kíséretével. (Egy ilyen lakodalomban vettem részt 1939-ben, ahol végigmentem ezeknek az eseményeknek minden fázisán, a Mínya házaspár esküvőjén, Búzás Erzsike menyasszony részéről,

Búzás Ferencné „a vín szígyen” meghívása alapján. Az esküvő estéi óráiban piszkuj Bandi násznagy szervezésében egy gyerekkórusban énekeltem többször is.)

Megemléltendők még az ünneplések közül Karácsony, amikor is a különböző korcsoportok kántálással, Bethlehemjárással emlékeznek meg a szent ünnepen, valamint a névnapi kántálások a Karácsony előtti hónapokban, szintén a korcsoportok szintjén.

A **temetés**, mint az élet utolsó állomása, a szertartás a halott korához igazodik. A temetés előtti estén van a virrasztás, egyházi énekek éneklése, amikor csak pálinkát és általában kenyeret fogyasztanak. A temetés után következik a halotti tor.

Napjainkban Bánffyhunyadon már megváltozott formában történik a temetési szertartás, úgy a virrasztás, mint templomi szertartás a temető halottasházában történik. Innen a temető kápolnájától indul a halottas menet az örök nyughelyhez, a megásott sírhoz.

Ami külön megemlést érdemel a múltban történt Bánffyhunyadi temetésekről, az a Dékányok Temetkezési Segélyegyesületének az aktivitása e szomorú eseményekkel kapcsolatosan. A Dékányok Temetkezési Segélyegyesületének tagja lehetett minden bánffyhunyadi lakos, aki munkával vagy pénzzel hozzájárult a halott tagtársa, vagy annak családtagja temetésénél. Az egyesület aktivitása a következő területekre korlátozódott: ravatal elkészítése és díszítése, sírásás (mely a tagok sorrendjében történt), virrasztás (énekes-asszonyok, a férfiak az éneklések alatt kártyáznak, csak bort isznak két csészéből – pohár nem volt), koporsóvivés, tagok mozgósítása a temetésre (fa sulyokra ragasztott hirdetésen keresztül), év eleji beszámoló, választás januárban. A Dékányok Temetkezési Segélyegyesületének szervezése utcák szerint történt, amelyek egymástól függetlenül működtek a Nagyutca Felső, Nagyutca Alsó, Györgyfalva, Csebernye, Temető Alsó, Új utca területén, valamint azok környezetében. A temetkezési segélyegyesület vagyonát képezték: temetési zászlók, fekete írásos kézimunkák a ravatalra, két faragott fasulyok a hirdetéshez valamint a tagok mozgósítására a temetésre, szerszámok – edények – rudak, pénztár.

A Dékányok Temetkezési Segélyegyesülete, ösidők óta való működése, tehermentesítette a nagy bánat közepette az elhalálozott családtagjait, rokonait. Nem zavarta a halott hozzátartozóinak szomorú lelkiállapotát a temetéssel kapcsolatos mindennemű elvégzendő munkák megszervezése és végrehajtása.

Elmondhatjuk, hogy a Dékányok Temetkezési Segélyegyesülete mintegy prototípusa a mai temetkezési vállalatoknak. Tehát – mint a fentiekből is kitűnik – így járult hozzá az egészséges népi-paraszti gondolkodás embertársainak megsegítésére, az adódott szomorú életkörülmények között, mint humánus emberi

megnyilatkozás. Ezt csak az tudja értékelni, aki átélte személyesen, lelkiileg is a családtagoknak e szomorú helyzetét a rájuk szakadt lelki terhek következtében.

* * *

Kalotaszegi varrottas. A kalotaszegi varrottas nevét Kalotaszeg tájegységről kapta, amely Erdélyben a Kalota-patak és a Körös szegletében mintegy 34 falut egyesít. Itt készültek a másként írásosnak is nevezett lendületes vonalvezetésű kalotaszegi hímzések.

Története szerint írásos hímzéssel először a konfirmálásra készült női vállfűs ingeket díszítették, a rajtuk található régi minták tanúsága szerint. Az írásos hagyományos színei – a funkciónak és használójának kora szerint – piros, fekete, valamint sötétkék. Egy munkadarabot csak egy színnel varrtak ki.

Varrottas párnák egy kalotaszegi szobában.

Festett padlóda kalotaszegi varrottas párnákkal.

**Kalotaszegi varrottas mint abrosz, nem kalotaszegi, hanem “világi” szobában.
Mihálik-né, Búzás Kata munkája.**

Zsomboki szoba kalotaszegi írásos kézimunkákkal.

A fenti kalotaszegi írásos párnák és abroszok, részben Mihálikné, Búzás Kata munkái.

Kalotaszegi szoba varrottasokkal

A második világháborút követően a vállfűs ingek használata és emiatt a készítése is szinte megszűnt. Az írásos hímzés fokozatosan átkerült a párnákra, lepedőkre, terítőkre, kendőkre, de díszítettek írásossal falvédőt, ágyterítőt és szinte mindent. Az elnevezés onnan ered, hogy az író asszonyok előrajzolták, írták a hímezni való mintát a vászonra. A 6-9 mm szélességű zsinórokból álló kalotaszegi nagyírásos (a keskenyebb kisírásos napjainkra már eltűnt), színeiben, motívumaiban hasonlóságot mutat a mezőszegi, a torockói és az udvarhelyi hímzésekkel, mégis különbözik tőlük, szakértők szerint. Ázsiában találhatóak hasonló technikával készült hímzések.

Az írásos varrottas legjellemzőbb alapanyaga a kendervászon vagy pamutos vászon (kreppszerű és tartós fodorvászon) volt, mely elkészítési módjáról kapta a nevét. A kender fonalból készült vásznat májusban verték a pataokban, amiből azon apró ráncok, fodrok képződtek. Ma már természetesen fodorvásznat nem készítenek,

így a varrottasok durvább kendervászonra, vagy egyéb a forgalomban kapható vászonra készülnek. A régen használt, növényi festékekkel színezett házicérnát (len, kender) vagy szőrfonalat (kecske vagy juh gyapjú) is régen felváltotta már a bolti pamut vagy műszálcérna.

Az íráshoz használt koromlébe mártott madártoll helyett is tintával töltött tollal dolgoznak. Az ismétlődő motívumokhoz papír vagy műanyag sablont készítenek, hogy azok egyformák legyenek. A legbonyolultabb motívumok is alapelemekből tevődnek össze (zsinór – “sinyor”, tyúkszem, kerek csipke, majoránna stb.). A motívumok között találhatunk növénymotívumokat (rózsa, tulipán, páfrány, makk, életfa, gyöngyvirág, stb.), tárgymotívumokat (kosár, cserép, csillag, címer, kocka, stb.), valamint állatmotívumokat (madár, kígyó, pillangó, stb.). A szakirodalom felépítésük szerint csoportosítja a különböző motívumokból álló mintákat.

Az írásos munkát a láncöltéscsaládba tartozó kis vagy nagyírásos hímzőöltéssel varrják ki. Ezek a láncöltésnél szélesebbek, lapos zsinórhoz hasonlítanak (ezért zsinórvarrásnak is nevezik), minél fogva nagyobb területet fednek be. A kalotaszegi nemesi kúriák református hitű úrnői sok terítővel gazdagították a környékbeli templomokat. Ezen terítők alapanyaga selyem, hímzőfonala ezüst és arany, motívumkincse szélesebb skálájú, mint a népi hímzéseké. A hímzés elnevezése “úri hímzés”.

A második világháborút követő átmeneti hanyatlás után, ismét fellendül a kalotaszegi népművészet, és köztük is a varrottasok iránti érdeklődés. Különösen a városi emberek keresik a varrottat, külföldön, sőt a tengerentúlon is nyitnak “Kalotaszegi üzletek”. A falusi asszonyok elkezdtek eladásra varrni, de ezek már silányabb anyagokból készülnek, nem eredeti formákat alkalmazva, félő hogy ezáltal lejárattják az írásos kézimunkák eddig meggyökeresedett évszázados tekintélyét.

Meghatározó egyéniségei a kalotaszegi varrottasnak is:

- Gyarmathy Zsigáné az 1885-i évi országos kiállításon bemutatott egy teljes kalotaszegi szobát. Ekkor már nemigen készítettek kézimunkákat, így a kiállítás anyagát a ládák mélyén található varrottasok voltak, ami arra enged következtetni, hogy a textíliák már akkor több generációsak voltak.

- Jankó János néprajztudós, nagy súlyt helyezett az általa vizsgált területek lakosságának életmódja, viseleti, építkezése, és kisebb mértékben szokásai és folklórja tanulmányozására. 1892-ben jelent meg néprajzi tanulmánya „Kalotaszeg magyar népe” címmel.

- Malonyai Dezső magyar népművészetet bemutató könyvének első kötetében, az 1907-ben megjelent, A kalotaszegi magyar nép művészete című munkájában foglalkozik az írásos hímzésekkel, sok rajzot és fényképet közöl.
- Kónya Gyuláné Schéfer Teréz lendítette ki a kalotaszegi varrottásokat az első világháborút követő népművészeti hanyatlásból. A magyarvalkói református lelkész felesége, összegyűjtötte a régi textíliákat, lejegyezte a kazettás mennyezetfestmények és “úrihímzés” mintákat és ezek alapján alkotta meg mintáit, melyet aztán kivarratott a hozzáértő asszonyokkal.
- Vince Zsebe Kata 1886-ban született és több mint ötven éven át írta a többnyire tanítójától, Kónyánétól átvett mintákat. A kalotaszentkirályi születésű Vince Zsebe Kata, Magyarvalkóra házasodott és gyermekei nem lévén egész életét az írottasoknak szentelte. Halála előtt 1972-1973-ban átengedte írásait lemásolásra, így azok – sok más íróasszony tudományától eltérően – fennmaradhattak.

Kalotaszegi népzene és tánc. Már a 19. században felfigyeltek Kalotaszeg gazdag díszítő művészettel rendelkező néprajzára és az érdeklődő jelzések a kalotaszegieket is ráébresztették saját értékeik fontosságára, aminek hatására felélénkült a népi szövés-varrás, fafaragás s kialakult annak kereskedelmi céllal termelő házi ipara. Ebben kulcs szerepet játszott Gyarmathy Zsigáné Hory Etelka, aki az 1885 évi országos kiállításon egy kalotaszegi parasztszobát rendezett be. Ennek nyomán még arisztokrata körökből is érkeztek megrendelések. Vikár Béla a századfordulón kalotaszegi népdalgyűjtésre indulva elsőként Gyarmathyék házáat kereste fel Bánffyhunyardon, ahol megismerkedett egy jó hangú kalotaszegi lánnyal, Tamás Katával, akit előbb Kolozsváron, majd a budapesti Uránia színházban is fölléptette. 1900-ban Kata fonográf hengerei a párizsi világkiállításra is eljutottak. 1906-ban Seprődi Jánosnak a kolozsvári Református Kollégium diákjai számára hirdetett pályadíjat Bogdán János nyerte el 60, Magyargyerőmonostoron följegyzett dalért. 1907-ben Bartók Béla is járt Körösfőn és Magyargyerőmonostoron, majd Balabán Imre gyűjtött hangszeres zenét egy mérai bandától. A két világháború közötti időszakban is folyamatosan élénk volt az érdeklődés Kalotaszeg iránt. Az ún. Patria hanglemez felvételek idején két körösfői asszonnyal is készültek népdalfelvételek. 1936-ban Kolozsvárott bemutatták Szentimrei Jenő Csáki bíró lánya című színpadi ballada feldolgozását, 5 kalotaszegi falu 50 népi szereplőjével, a bogártelki cigányzenekar közreműködésével. Szintén e tájra irányította figyelmét

Séfeddin Sevkét Tibor (Széfeddin Sefket bej) regénye, a Kalotaszegi Madonna, amely alapján 1943-ban film készült. Az ötvenes évek elején Jagamas János és a kolozsvári Folklór Intézet gyűjtőmunkája nyomán 21 kalotaszegi faluból 3500 dal kerül rögzítésre, néhány hegedűkísérettel is.

A kalotaszegi nótafát, Nagyváradon ismertem meg, amikor meglátogatta barátnőjét – az édesanyámat – Buzás Katát (kis Katát) Budapestről való visszatértében 1964-ben. “Professzionális” kapcsolatuk lehetett, mivel édesanyám aktívan foglalkozott a kalotaszegi írásos – varrottasokkal, maga kézimunkázott, piros “Volga “ cérnával varrta, hímizte a Bulári Annuska által sárga vászonra rajzolt “írást”.

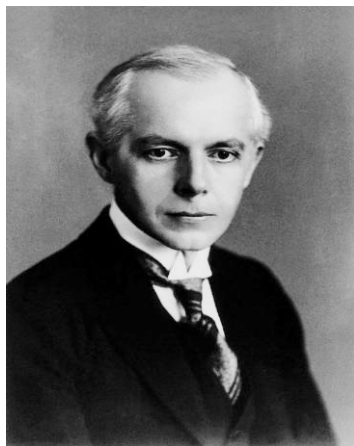
Vikár Béla néprajzkutató szerint, a nótafák mindegyike “egy-egy kiadatlan, élő népköltési gyűjtemény”. E meghatározás csak részben érvényes a kalotaszegi híres nótafa: Ambrus Sándorné Márton Katára, Morzsa Kata nénire (1901-1986). Azért csak részben, mert népdalainak bő hányadát felvételek őrzik, immár nyomtatásban is napvilágot láttak e kalotaszegi “dúdok”, és folyamatban - lehet, hogy már meg is jelent – a teljes népdal kincset felölelő összeállítás megjelenése.

Márton Kata Körösfőn született és a szülői házban, kalotaszegi varrottások készítése közben, a fonóban, különböző falusi összejöveleteken szívja magába, majd – tanulóként lévén – szép hangján éneklie a népdalokat. Az igazi népdal éneklést édesanyjától és nagyapjától Márton Györgytől tanulta meg. Édesanya kalotaszegi varrottasokkal foglalkozott. Varrás közben mindig énekelt a nyolc gyermekének, akik közül a kis Morzsa volt a legnagyobb. Azért ragadt rá a Morzsa név, mert egész kisgyermek korától nem ette a kenyeret, hanem a tyúkoknak morzsolta. Alig 15 éves, amikor meghal az édesanya, ami rettentő nagy bánatot és gondot okozott neki, mivel hogy a nyolc testvér közül ő volt a legnagyobb így reá hárult a kisebb testvérek nevelése. Néhány évre rá eltemette édesapját is. Teljesen reá szakadt a nagy család gondja és bánata. Egész életében úgy szeretett kézimunkázni, mint énekelni. Tudjuk, hogy Körösfőn ősidőktől fogva él a jókedv, mulatozás, szebbnél szebb néphagyományok, varrás, fonás, faragás és főleg az éneklés. Téli estéken ő is elment a fiatalok közé a fonó vagy varró házba ahol egy-egy szórakoztató játékkal vagy fonóbeli szokásokkal tették kellemesebbé a munkát. A leányok meg a legények felfigyeltek, hogy milyen szépen fújja a dúdokat. (dúdolni-énekelni) Tizenhét éves korában Sárvasárra megy férjhez Ambrus Sándorhoz, aki vasúti munkás volt. Nehéz körülmények között kezdték fiatal házasságukat, mert férje családjában is nyolcan voltak testvérek. Osztani kellett a kevés földet és lakóházat kellett építeni. Három év után férje otthagya a vasutat, hogy otthon Sárvasáron a gazdaságát rendezze.

**“Morzsa Kata néni – Kalotaszeg nótafája –”
1964 Nagyvárád**

Jagama János népzene-kutató látogatta meg egy alkalommal, hogy megénekeltesse Morzsa Katát. Dalait később megjelent könyvében (1974) meg is örökíti. A gondot okozó, nehéz családi életkörülmények arra készítetik Morzsa Katát, hogy kenyérkeresettel foglalkozzon: varrottasokat készít és ad el, ezért sokat utazik. Egy alkalommal, Budapesten megismerkedik és énekel Bartók Bélának. Kodály Zoltán is felfigyel rá.

Bartók Béla zeneszerző

1936-tól már rendszeresen jár fel Budapestre, hogy árusítsa a kézimunkáit a Városligetben. Itt ismerkedik meg Bartók Bélával, aki felkérte, hogy menjen be hozzá énekelni a rádió stúdióba. Be is ment akkor is és a következő évben is. Mindig azt hajtogatta: “nehogy elvigyem a földbe azt a sok-sok szép népdalt, amit tudok, hanem rendre-rendre énekeljem el, neki”...Nemcsak a stúdióban, hanem otthonában is többször énekelt. “Mindig átkarolta a vállamat és úgy kellett a “töcsirbe” (fonográfba) énekeljek. Ebben az időben énekelte el a híres, jól ismert siratóját és több népdalt is, melyet Bartók jegyzett le. Amit nem jegyzett le Bartók, lejegyezte Kodály Zoltán. Vele a budapesti Zeneakadémián volt alkalma megismerkedni. Meghívta a lakására, ahol az éneklése mellett megcsodálta a gyönyörű kézimunkáit is. Rendelt is belőlük. Az elénekelt dalokat 1964-ben elküldték Budapestről hangszalagon. Itthon is állandóan felkeresték szerény lakásán, hogy megénekeltesék. 1967-ben augusztusban. Kecskeméten tartották az I. Népzenei Találkozót, ahova hivatalos volt Morzsa Kati is. Minden alkalommal újabb élménnyel gazdagodik, új ismerősökre tesz szert. Itt volt alkalma megismerkedni Sárosi Bálint népzene kutatóval, aki otthonában is megénekelte. 1970 májusában a Magyar Rádiótól kapott meghívást. Nagyon boldog volt, hogy újra találkozott régi ismerőseivel: Sárosi Bálinttal, Csóri Sándorral, Madarász Katalinnal és másokkal. Esténként, felkérték egy-egy kalotaszegi népdal betanítására. Ugyanebben az évben a Román Rádió népi zenekarával is énekelt.

Morzsa Kata egy eredeti egyéniség volt, s ez tükröződött abban, ahogy énekelt. Szerepléskor akaratlanul is magára vonta a figyelmet. Mozdulatlanul, szinte rezzenéstelenül állt a színpadon, miközben gyönyörű és utánozhatatlan díszítésű dalait előadta. Mindez nála rögtönzés-szerűen történt, hiszen nem könyvből tanulta meg a népdalokat. Minden fellépése, éneklése kivételes élményt jelentett a hallgatóságnak.

Az erdélyi kutatók közül Almási István, Demény Piroska, Olosz Katalin, Vasas Samu, Salamon Anikó, valamint Szenik Ilona és a Kolozsvári Zeneakadémia által vezetett folklór körében tevékenykedő diákok rögzítettek, s részben publikáltak jelentősebb mennyiségű kalotaszegi népzene.

Néptánc. A kalotaszegi táncokról az első híradások a 19. század végéről ismertek. Jankó János leírta egy jegényei fiatalember és a magyargyerőmonostori legények között spontán módon kialakult táncos vetélkedőt, valamint említést tett a Jegénye-füldőre szerződötetett váralmási primás Ötvös Berci bandájáról is.

A táncok módszeres megfigyelésére azonban csak az 1940-es évektől kezdve került sor, majd a hatvanas években születtek meg az idevonatkozó tudományos értekezések, elsősorban Martin György munkássága nyomán. A Kalotaszegi hangszeres népzene gyűjtésében kiemelkedő Kallós Zoltán és Martin György szerepe, akik a hetvenes évektől kibontakozó magyarországi és erdélyi táncház mozgalomban tevékenykedő zenészek, táncosok figyelmét erre a tájegységre is fölhívták. Kalotaszegen is a tánc alkalmak részben az emberélet fordulóihoz kapcsolódtak. A magyarok férfitáncai közül a legényes volt elterjedtebb, míg a verbunkot kevesebben ismerték, inkább zenéje terjedt el, amelyre ráhúzták a legényes figuráit. Helyenként a verbunk dallamokat, a Rákóczi induló mellett, lakodalmi marsként alkalmazták, s gyakran egy szaporával zártak. A kalotaszegi legényes az erdélyi régies, gyors férfitáncok legfejlettebb, leg virtuózabb változata. Régen ezzel kezdődött a táncrend, egyenként járták, gyakran versengésszerűen, közben a lányok a háttérben összefogózva, forogtak (sifiteltek), és táncszókat kiáltottak (csújogattak). A táncrend a kétlépéses csárdással folytatódott, amelyben váltakozó motívumokként előfordult fenthangsúlyos zártforgás, felfordulós kopogós, a lány kar alatti forgatása, egymástól elváló kifordulás.

Csárdások legényes beütéssel, gyors és lassú csárdások.

Bánffyhungyadi legényes

Kalotaszegi, Bánffyhunyadi legényesek

Kalotaszegi legényesek

Ettől főleg zenében és tempóban tér el a jóval gyorsabb szapora. Mindkettő esetében a férfi kiengedve párját figurázhat, vagyis járhat legényes motívumokat is. A legényes zenekíséréte erdélyi viszonylatban Kalotaszegen igen gazdag több mint harminc dallamot tartalmaz. A csárdás és a szapora dallamok száma ennél jóval magasabb, ami azzal is magyarázható, hogy a régies magyar dallamanyagon kívül az új stílusú magyar népdalokat, sőt a 19. századi városi eredetű csárdászene egyes darabjait is asszimilálta. A táncszüneteket kitöltő énekes-zenés mulatozás két fontos műfaja a teljesen kötetlen ritmusú keserves és a lassú lengésű hajnali. A jeles napokhoz, adott naptári időszakokhoz kapcsolódó hangszeres zenét is igénylő fontosabb műfajok: farsangos nóta, pakulai nóta, névnapköszöntő, karácsonyi kántáló.

A kalotaszegi magyarok, románok, és cigányok zenéje sok szempontból összefonódott, ugyanakkor sajátos jegyekkel is rendelkezik. A csárdást és a szaporát helyenként mindhárom etnikum táncolja, legfeljebb utóbbit másként nevezi. Csak a románok járják a forgatós lassú (învârtita rară) és gyors (învârtita deasă, învârtita iute, sărită) változatát. A városi magyar nóta és a műdalok térhódításával a régi magyar dallamok egy része a magyar repertoárból kimaradozott, majd idővel ezeket már cigány vagy román dallamokként tartották számon, mivel az ő körükben továbbéltek. Szép számban vannak azonban olyan dallamok is, amelyeket egyaránt játszanak két vagy három etnikumnak is. A vidéken a második világháború előtt zsidók is éltek, akik a többségi magyarság zenéjének átvétele mellett helyenként hagyományos dallamanyagot is megőriztek, főleg zsidó lakodalmi repertoárból.

Zenészek. Korábban Kalotaszegen és több településen léteztek cigányzenész dinasztiák, amelyek nemcsak saját falujuk, hanem az egész vidék népzenei igényét ellátták. Ilyen zenész központ volt Bánffyhunyard (Varga Ferenc “csipás”, Blazsek bandája a Katona dombról, Bece Gyuszi primás Újvárosból), Gyalu, Magyarlóna, Méra (Fodor Sándor “Neti”), Bogártelke (Czilika banda), Gyerővásárhely, Kispetri, Váralmás (Váralmási Dici Aladár). Helyenként parasztprimások is megtanulták a repertoárt (Jaktelke, Türe).

Hivatásos zenekarok, kalotaszegi multságokon (többnyire gipsyk)

A könnyűzene térhódításával a hagyományos zene iránti igény a kalotaszegi falvakban jelentősen csökkent, így a cigányzenészek száma az utóbbi időkben megcsappant – mindamellet, hogy egyes dinasztikák kihaltak – illetve az új helyzetnek megfelelően átképezték magukat.

Kalotaszegi népviselet. Az öltözkéhez szükséges anyagok (vásznak, posztók, díszítő anyagok, nyersanyagok) előteremtése, beszerzése, másrészt a Kolozsvár-Bánffyuhnyad vasútvonal kiépítése (1871) következtében, megindult városiasodás elősegítette az elszakadást a hagyományos életmódtól, ősi viselettől. Napjainkban egyházi ünnepek, családi események (esküvő, keresztelő, konfirmáció, nemzetközi vendégek jelenléte, temetés) alkalmával van lehetőség megpillantani az eredeti viselet egy-egy régebbi darabját. A tisztaszobák – kalotaszegi szobák – mélyén lapuló és egyre fogyó öltözkékek azonban mind ritkábban kerülnek elő.

Női viselet. Kislány, nagylány és asszony megkülönböztetésében a hajviselet és a fejrevaló volt a meghatározó. A kislányok kétfonatos, tyúkosiba font haját, a nagy lányok, egyfonatos egytyikásat hordtak, legtöbbször piros szallaggal. A férjhez menés után már kontyban hordták a hajukat. A pártá az egész magyar népművészet egyik remeke, a kalotaszegi női viselet ünnepi darabja, melyet a lányok a konfirmációtól a lakodalomig viseltek. A pártá hátsó részéből, hosszú himzett szalagok csüngtek, selyembojttal. A bojtot a pártá nélkül is viselték, még pár évig a férjhez menés után is. Felkontyolás után az asszonyok fejrevalója az egyszerű fekete vagy díszes, cifra, gyöngyös főkötő lett.

Ünnepi viselet volt a főkötő elejére kötött csipke és ezen a kontyoló fátjol vagy dulándré. A legáltalánosabb hétköznapi és ünnepi fejrevaló a sötét színű, apró, élénk mintás keszkenő. Mezei munkában a nők szalmakalapot viseltek. A bő ing eleje, háta és ujjá ráncolt, melyet a nyaknál gallérba, a karon közelöbe voltak összefogva. Díszítés szerint lehet az ing vállfős, melynek ujjá és vállrésze gazdagon varrt írásos vállfős mintás, és lehet kötényes ing, melynek az ujjá külső oldalán kötétes varrásmintás. A minták településenként, viselőjének életkoraként és a viselés alkalma szerint változó színűek lehettek (piros, kék, fekete). A pendelyt, ami a mai alsószoknyának felel meg, házi kendervászonból készítették. A vékonyabb alkatúak több és ráncosabb pendelyt viseltek. A farpárna a derék domborítására szolgált. A pendely és a farpárna fölé került a muszuj vagy bagazia (Kolozsvár környéki falvakban) a kalotaszegi női viselet egyik jellegzetes darabja. A muszuj bő ráncba szedett lefelszerű hátsóköpeny, mely elől nem ért össze. Két alsó csücskét derékon a

korba dugták, és a belső posztó szegélye láthatóvá vált, elárulva viselője korát és vagyoni helyzetét. Az idősebbek és szegényebbek posztószegélye keskenyebb volt pirosat és sárgát a fiatalabbak viseltek, míg zöldet, kéket, feketét az idősebb asszonyok. A kalotaszegi szoknyaviselet másik jellegzetes darabja a fersing, amely lehetett fehér gyolcsfersing, vagy ünnepi selyem, klott, szatén, zefír, parkét illetve karton anyagból készített fersing szoknya. Egyik változata a lájbisfersing, mely alá réklit, könnyű inget, alsószoknyát, fölé szövet vagy gyolcskötényt vettek. A felső ruhadarabok egyik legszebb eleme a csipkés vagy gyöngyös mellrevaló (pruszli vagy lájbi). A teljes öltözethez hozzá tartozott a kettéhajlott jobb karon hordott gyapjúkendő. A kalotaszegi nők puhaszárú, ráncostorkú (kukuj) vagy keményszárú, gömbölyű orrú csizmát hordtak. Az első világháborúig a piros színű csizma volt a domináns, majd a háború után annak a tartama alatt élte utolsó napjait. Vista és György falvak az 1940-es években még hordták a piros csizmát, de megjegyezhetjük, hogy a két falu valamennyi néprajzi vidék utolsó két pontja volt, ahol a lányok konfirmálásra új piroszcsizmát kaptak ajándékba. Az elmaradásának, eltűnésének oka a nyersanyag beszerzés lehetőségeinek a csökkenése, a piroszcsizma célszerűtlensége, valamint a lakosság gyászával magyarázhatóak.

Kalotaszegi lányok pártában, áhítatos lélekkel, résztvevői az istentiszteletnek.

A fenti két képen Zsoboki lányok pártában.

Párták felépítése, összeállítása.

Párta szalaggal, Kalotaszentkirályról.

Pártás lány muszujban

Körösfői lányok pártában

Zsoboki lány pártában.

Lakodalmi menet Kalotaszentkirályon

„Azért vagyok ilyen víg,
Mert a menyasszonyunk szép,
A vőlegény se csúnya,
Olyan mint egy bokréta.”

„A menyasszony bújában,
Puskapor a lyukában”

(lakodalmi csujogatás)

Lakodalmi menet Magyargyerőmonostoron.

Kalotaszegi lakodalom, Magyargyerőmonostoron.

Méri menyasszony

Húsvét Kalotaszegen.

„Öntözés” Kalotaszegen

Magyargyerőmonostori lányok pártában.

Kalotaszegi folklór, Sárvasáron.

Kalotaszegi menyecskek

Legénybanda Magyarbikalon

Körösfoi ünneplés

Kalotaszegi legények szűrben, Istentiszteletre igyekezésük közben

Kalotaszentkirály – Zentelke, népi öltözkében.

Kalotaszegi pár szűr-öltözékben

Kalotaszentszentkirály “Hajnal panzió”. Kalotaszegi szobával

Férfi viselet. A kalotaszegi férfiak a történelem során különféle típusú kalapokat hordtak. Voltak süccer, uras, lobogós masnis, pörge, széles karimájú kalapjaik. A legények bokrétás kalapjának legdiszesebb változata a vőlegénybokréta. Télen bundás sapkát (kucsmát), nyáron szalmakalapot hordtak. A férfiak vagdalásos fehér varrásos és bojttal díszített bő ujjú ráncos inget (bűinget) viseltek. A hozzá hordott nyakravaló készülhetett selyemből vagy klottból. Az első világháború előtt a férfiak nyáron bőgatyát (bűgatyá) hordtak, az ünnepi gatyán mintás varrással. Téli nadrágviselet a testhez álló, gyapjúposztóból készített harisnya, szőrnadrág volt, amely általában fehér vagy szürke posztóból készült, piros, zöld, fekete vagy kék posztócsík díszítéssel. Később divatba jött a városias pricces, csizma, vászon vagy pantalló nadrágok is. A viseletet kiegészítette a posztórátéttel vagy himzéssel díszített szűr. A férfiak kemény vagy ványolt csizmát hordtak – néha sarkantyúval – melyet az első világháború után a bakancs váltott fel. A női és férfi viseletnek voltak közös öltözködésdarabjai is, ezek a daróc vagy condra – ezt váltotta fel később, a szűr – a bujka, a mellrevaló, kézzel kötött gyapjúholmik (lájbi, mellény). Közös darab volt a hétköznapi és az ünnepi kötény és a surc is.

Sztána és Györgyfalva

Bogártelke

Különböző Kalotaszeg-i népviseletek

Kalotaszegi párok, férfi és női viseletben

Zsobok. Gyerekek kalotaszegi népviseletben.

Zsobok. Lányok pártában. "Piros pünkösöd napján találkoztam véled..."

*** * ***

Kalotaszegi fafaragások. A kalotaszegi fafaragás tanulmányozásában és megismertetésében sokat köszönhetünk Malonyai Dezsőnek, akinek ötkötetes Magyar Nép Művészete című művének I kötete teljes egészében Kalotaszeggel foglalkozik. Malonyai egyik megállapítása szerint: “ritka az olyan kalotaszegi gazda, aki ne maga készítené gazdasági eszközeit, a díszítő faragáshoz meg a legtöbb ember ért. Akad a hímes utca ajtónak is mestere, rendesen minden faluban... Egy-egy faluban olyan föld művészre találtunk, aki az esztendő felében (télen) mesterség szerűen bútorkészítéssel foglalkozik, s bizonyos stílust ad az egész vidék holmijának.”

Műveivel megelőzte korát; felismerte a népművészet óriási lehetőségeit és érdekes, hogy a néprajz csak később, az 1930-as években fordult a faragott alkotások felé.

Kalotaszeg másik jeles tanulmányozója és ismertetője Jankó János volt, aki Kalotaszeg magyar népe című néprajzi tanulmányában ugyancsak kitért a fafaragásokra. A kalotaszegi fafaragás támogatója és szervezője volt Gyarmathy Zsigmond és felesége Hory Etelka. Gyarmathynak szerepe volt az ország első gyermekjáték-készítő tanműhelyének megalapításában, amely 1879 tavaszán kezdte meg működését Bánffyhunyon. A faragó szakiskola időtartama 3 év volt, az oktatással párhuzamosan termelő munka is folyt. Az 1879-es székesfehérvári ipari kiállításon a bánffyhunyadiak ezüst érmet nyertek, termékeiket Budapesten, Bécsben és Csehországban is árusították. 1886-ban megszűnt ugyan a tanműhely, de a végzett faragók tovább adták tudásukat. Egyre többen sajátították el az esztergályozást, az asztalosmesterséget és a faragást. Mindez kiemelte a lakosságot a földműves társadalom köréből. Elmondhatjuk, hogy a 19. század végén és a 20. század elején a kalotaszegi fafaragás a virágkorát élte. A ház, a csűr, kútkáva, és kapuépítkezésen kívül, minden bútort, használati tárgyat faragványokkal díszítettek. A háztartásokban használt guzsalyakat, fonó orsókat, rokkákat, mángorlókat, kazettákat, titkos dobozokat, sulykokat, kapatisztítókat, gyermekjátékokat, majd sakk-készleteket fafaragók “díszítettek fel”. A kalotaszegi fafaragásnak két központja Körösfő és Magyarbikál volt. A körösfőiek – a bánffyhunyadi műhelyben tanultak hatására a “karcolva díszítés”-t alkalmazták, a bikaliak a hagyományos ún. mélyfaragást használták. A körösfőiek barnára vagy sötétre pácolt felületre “hímezik” a motívumokat. Az ily módon előállított termékek (kazetták, asztalkák, kisszékek stb.) könnyen felismerhetők a piacokon. 1895-ben megkezdődött Bánffyhunyon a körösfői faragott bútorok árusítása, Gyarmathy Zsigmond javaslatára, erre Supka László helybeli kereskedő vállalkozott. 1898-ban Körösfőn

már 15 család foglalkozott faragott bútorok készítésével, évente átlag 150 bútor készült el. A Supka által kiállított kalotaszegi bútorok az 1896 évi millenniumi és az 1897-es Magyar Kereskedelmi Múzeum háziipari kiállításán nagy sikert arattak. Ilyen előzmények után jelent meg Kalotaszegen Kós Károly, aki egész életét ennek a tájegységnek szentelte.

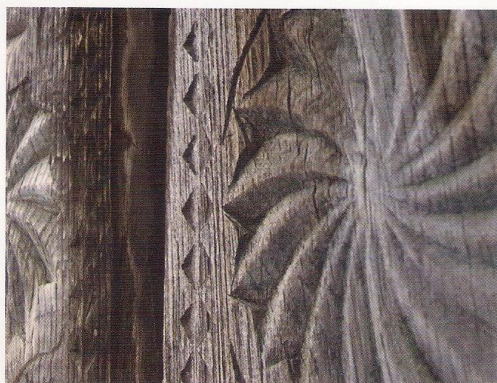
Ketesdi faragott kapufélfák, utcaajtók.

Magyarbikali faragott kapu zsindelyes tetővel.

Harangtartó. faragott díszítőelem. Kalotaszentkirály.

Kalotaszegi stílusok a fafaragásban.

Faragott mennyezeti lámpatartó, Kudor István alkotó művész munkája.

Kopjafa faragás Bánffyhunyadon

**Vasvári Pál, 1848-1849 kopjafája a
körösfői templomkertben. 1995**

*** * ***

Festett kalotaszegi bútorok

Festett kisszék

Kelengyeládák

Festett tálca

Ő volt a magas, zsindellyel fedett faházak, udvarházak, óriás tornácos csűrök, karcsú festői, fiatornyos templomtornyok, haranglábak, a faragott festett kapuk és temetők fejfáinak szorgalmazója a megtartásra és rajzban való megörökítője.

“Mindez az ázsiai génius alkotása már. Mintha az ősi puszták bőr, és nemezsátrait állították volna elő, fából. És pálmát, rózsát, szegfűt, tulipánt, csillagot és napot, oroszlánt és tigrist hímeznek a fára és kopjafát szúrnak a halott fejéhez és kendős zászlót. Mintha csak az anyag változott volna meg és változtatta volna meg a megmunkálás módját és a motívumokat” – írta. Az 1940-es évek elején Kalotaszeg falvaiban feltűnt egy, tehetséges rajztanár és néprajzkutató, Csete Balázs, aki elévülhetetlen érdemeket szerzett a kalotaszegi fafaragás tanulmányozásában. 1942 és 1944 között fáradhatatlan szorgalommal rajzolta le Kalotaszeg falvaiban az utcaajtókat, a templomokat, a temetőkben a fejfákat. A hatágú csillagformaként jelentkező rózsza motívumok hihetetlenül gazdag változatossággal rajzolták nemcsak az utcaajtókra, hanem a sulykokra, a kapatisztítókra, a kisszékekre és az orsónehezítő karikákra is. A rózsamotívumok közé idővel mind több és több más növényi elem is került, mind naturális, mind stilizált formában: tulipánok, szegfűk, különféle levelek (szőlő, cser, tölgy, bükk, rózsza), bimbók, gyümölcsök (szőlő indával, körte, cseresznye, makk).” A tulipán a népi ornamentikában a magyarság jelképe, ugyanakkor a szerelemé is. Bánffyhungyadon a hagyományörző fafaragást ma Kudor István fafaragó művész is folytatja. Bejárta Kalotaszeg falvait és felleltározta a talált motívumkincseket. Vázlatfüzetében 336 forgóminta, 200 szélminta és 180 virágmotívum rajz látható. Szerinte a kalotaszegi díszítőművészet egyedi, sajátos és

bárhon felismerhető motívumkincsét Ázsiából hozta magával a magyarság és anyagában, formavilágában, motívum kincsében a hagyományörző kalotaszegi fafaragás levezethető az ősi magyar gyökerekből.

* * *

Kalotaszeg népi építészete. Kalotaszeg népi építészete a jelenlegi épületanyag, illetve a 19. századi kutatások alapján a 19. század első feléig, levéltári adatok alapján a 18. századig vezethető vissza. A 19. század derekán a Kalotaszeget uraló háztípus formailag alig tért el Erdély szomszédos néprajzi tájegységeinek építészetétől

**Kalotaszegi falusi házak.
Népi építészet**

Kispetri télen

A kőlabazatra épített, boronafalas, esetleg alápincézett kétosztatú, tört – vagy oldaltornácos, ritkábban kéttraktusos házat magas kontyolt taposottszalma – héjazattal fedték.

A 19. század utolsó évtizedében, előbb a fában gazdagabb vidékek szomszédosságában magas, majd egyre alacsonyabb tetőszögű kontyolt zsindelytető került.

Kúria Panzió Kalotaszegen

Bogártelki ház

Felső-alsó kép, kalotaszegi építészet Felszegen.

Magyarvalkói zsúptetős ház, tornáccal.

Magyarókerke, házak a 19. század végéről

Magyargyerőmonostor, utca-részlet

Magyarvalkói ház

Zsobok. Parasztházak. Utca-részlet.

Zsoboki parasztház.

Magyarbikál, utcarészlet

A 19. század fordulóján városi hatásra fokozatosan elterjedt a vízvetős, csonkakontyos tetőforma, előbb zsindely, majd cserépfedéssel, fokozatosan megújult a falszerkezet is, fokozatosan áttértek a boronaházakra, majd a zsilipes szerkezetekre. Alaprajzát tekintve a kalotaszegi ház egyaránt kapcsolódik a nyugat-erdélyi és kelet-erdélyi fejlődési modellekhez. Az egyértelműen sajátos kalotaszegi jelleg kialakulását a 20. század első évtizedeiben lezajlott megújulás eredményezte, mely alaprajz és szerkezet szempontjából a tornácok változatosságában, díszítőművészeti vonatkozásában pedig mesteri famegmunkálásból eredő külső ornamentikában mutatkozott meg. Megjelentek L alakú és kéttraktusos városias házak is. Művelődéstörténeti szempontból nem teljesen tisztázott sem a térség fürdőváros-építészetével való kapcsolatának eredete, sem a szecesszió és a kalotaszegi népi építészet egymásra hatása. A régi kalotaszegi házakat leginkább a Felszeg falvai és kisebb mértékben az Alszeg nehezen megközelíthető települései őrizték meg. Szalmafedeles házak álltak még 1973-ban Alsófüldön, 1979-ben Magyarársádon, 1988-ban Bábonnyban. A hegyvidékhez közeli falvakban (Magyarókerke, Marótlaka, Középföld, Incel, Kalotabökény, Gyerőfidongó) áll még néhány taposott-

szalmafedeles gazdasági épület. A legtöbb kontyolt tetős, zsindeyes ház Magyarvalkón található, de elvétve találunk ilyen házakat Magyargyerőmonostoron, Kalotaszentkirályon, Magyarókerékén, Nyárszón, Damoson, Jákótelkén, Körösfőn, Incselen, Bocson, Meregyóban, Ketesden, Farnason és Zsobokon is. A gazdagon díszített, félkörös oromfalú házak szinte még mindenhol megvannak, de talán a legszebbeket Inaktelkén, Mákófalván, és Bogártelkén láthatjuk. A népi építészet legnagyobb átalakulása a városokhoz, főutakhoz közeli falvakban, illetve Kalotaszeg északi peremén volt megfigyelhető. A szerves fejlődésnek a típustervek kötelezővé tétele és az életforma megváltozása vetett véget. Sajnos a helyi lakosság érzi legkevésbé értékesnek saját népi építészeti emlékeit és a kívülről érkező hétvégi házat vagy lakóházat vásároló városiak hajlamosabbak a hagyományos épületek megőrzésére. A legtöbb kalotaszegi faluban még sértetlen a településszerkezet, bár a falvak településképét a hetvenes, nyolcvanas évek tömbház építése és a nyolcvanas, kilencvenes évek tájba nem illő, anyaghasználatával, színvilágával nem illeszkedő, bizánci jellegű ortodox templomépítési láz súlyosan károsította. Más vidékekhez hasonlóan a kalotaszegi népi építészet is végórát él, a hagyományos épületek egy letűnt világ itt felejtett emlékei, melyek elhanyagoltságukban csupán haloványan sejtetik az egykor pompázatos cifra népi díszítő művészet fényes napjait.

Templomépítészet. Kalotaszeg templomai többségében református templomok, amelyek szinte kivétel nélkül középkori építésű, főleg gótikus stílusú műemlék épületek. Kalotaszeg a templomépítészet szempontjából az egyik legegységesebb arculatú magyar tájegység.

Magyarvalkó kis falu 360 magyar és 120 román lakosa van, a Kalota patak egyik mellékvölgyében. Neve (szláv nyelven farkast jelent), 1297-ben jelenik meg először az okmányokban Walkou néven. Kőtemplomát a 13. században építették félköríves stílusban, torony nélkül, de mint legtöbb árpádkori templomunkkal, javítások, toldások miatt több stílus korszak jegyeit találjuk meg faragottkő részein. A 13. századból tulajdonképpen csak a hajó és déli fala maradt meg, egy tölcseres bélletű köríves záródású szűk ablakkal a portikus felett. Ez a templom majdnem hétszáz évig szolgálta a falut. A 15. század második felében Kalotaszegen nagyarányú építkezések indulnak meg, Valkó köríves stílusú templomának szentélyét lebontják és valószínűleg a környék urának, a Valkai családnak a segítségével, a hajóval szinte egyenlő nagyságú új és a kor ízlésének megfelelően csúcsíves stílusú szentélyt építenek a megmaradt hajóhoz. Az építés idejét megtaláljuk a szentély dél-

keleti átlós támpillérének lábazati párkányába vésett 1452-es évszámában. Ez a szentély szinte változatlanul maradt fenn a mai napig, eredeti gótikus kőlábaival, kőrácsos ablakaival. Keresztboltozatának kőbordái gondosan faragott gyámkövekről indulnak. Figyelemre méltó észak-nyugati gyámköve, amely a boldogasszony papucsá nevé virág összefonódó stilizált virága és kőfaragó jegyes címer alakú nyugati záróköve. Késő gótikus jegyeket hordoz a szentély északi falában lévő szentségtartó ház kőkerete is. A szentéllyel egy időben építették zömök tornyát, jellegzetes kiugró tornácos, négy fiatornyos magas sisakjával.

A lőréses kőfallal körülvett templomot sok pusztítás éri. A hagyomány szerint a reformációt átvevő nép a templomot szobraitól és képeitől fosztotta meg. 1605-ben Básta császári tábornok vad csapatai pusztítják a környéket, és gyújtják fel a templomot. Ugyanez a sors éri ötvenhárom év múlva, amikor a II Rákóczi Györgyöt üldöző török-tatár sereg egyik csapata rabolja ki Valkót. A templom helyreállítása során bontják le a sekrestyét, hogy anyagát felhasználják. Ekkor falazhatták be a szemöldök-gyámos sekrestyeajtót és építhették a falazat közepébe a Valkai-címeres reneszánsz kőablát.

Magyarvalkói református templom, háttérben a Vlegyásza.

Magyarvalkői református templom belső tere

A magyarvalkői református templom kazettas mennyezete.

Magyarvalkó címere

A Magyarvalkói református templom – Kós Károly grafikája.

Biblia-óra a magyarvalkói református gyülekezetben

II Rákóczi Ferenc szabadságharca sem múlik el nyomtalanul a valkói templom felett: a templom újból leég. Az ezt követő helyreállítás az utolsó Valkai érdeme, emléktáblája a déli szentélyfal egyik ablakának könyöklőjén látható. Ekkor készül a templom szépen faragott kőszószéke; úgy lehet, hogy ekkor építik be másodlagosan a szószék feljáró lépcsőjébe a reneszánsz betűs sírkő darabokat.

A templom ezután csak gyarapodik, 1778-ban a két Umling a hajó kazettás mennyezetét készíti el. Orgonát állítanak fel 1805-ben. A 19. században háromszor javítják a templomot; az 1871-es renováláskor a már veszélyessé váló falakat vaskapcsokkal látják el (Mihaltz Elek akkori református pap érdeme, hogy a templomot nem bontották le.) 1905-ben lebontották és újra építették a hajó északi falát. Az 1974-75-ös nagy renoválás alkalmával bontották ki a déli hajófalban talált 13. századi ablakot és találták a - később a templom kerítésébe elhelyezett - laposan faragott férfifejet. A templomokhoz jellemzően négy fiatornyos torony tartozik. A templomok belseje igen gazdagon díszített. Jellemző a festett fakazettás mennyezet.

A templombelsők népies festészete a 17-18. században virágzott, a kalotaszegi festőasztalosok munkásságának köszönhetően. A templomokban gyakran találunk díszesen faragott festett szószéket. A templommennyezet közepéről függő lámpát gallyakkal, virágfüzérékkel díszítik. A templomok kincsei közé tartoznak a régi kalotaszegi varrottasok.

Körösfő

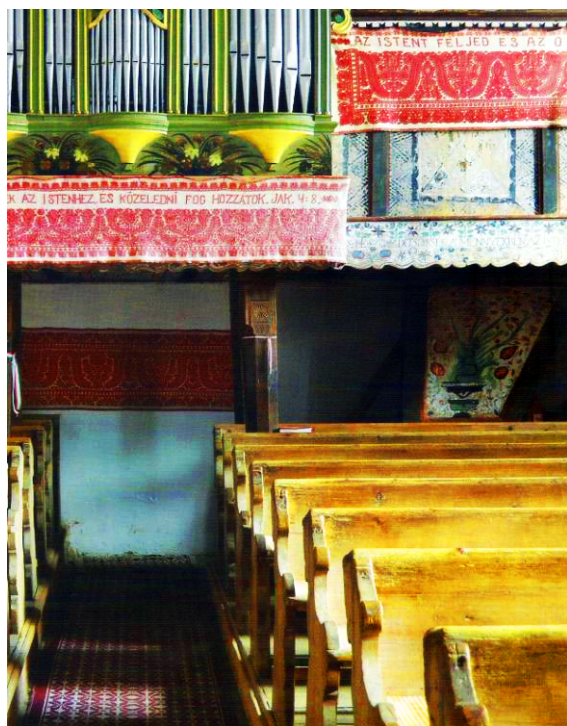
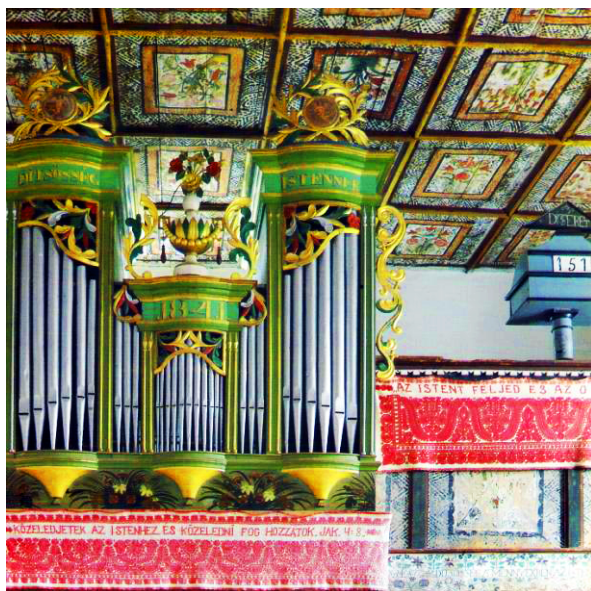
Körösfői református templom

Körösfői református templom, oldalnézetből.

Körösfői református templom belsőtere

A Körösfői református templom orgonája.

Istentisztelet a körösfői református templomban 2002. augusztus.

Erős várunk nekünk az Isten...

Kalotaszentkirály református temploma

Kalotaszentkirályi templom belső tere

Kazettás mennyezet Kalotaszentkirály, református templom

A Kalotaszentkirályi református templomba igyekvő hívek

Ketesd, református templom

A ketesdi református templom belső tere

Magyarókereki református templom

Magyarókereki református templom belső tere

Magyargyerőmonostor, református templom

Magyargyerőmonostori református templom belső tere

Magyarbikali református templom és belső tere

Kazettás mennyezet a magyarbikali templomban.

Farnasi református templom.

Farnasi református templom, harangláb.

Farnasi református templom belső tere.

Gyerővásárhelyi református templom.

Gyerővásárhelyi református templom belső tere.

**“Uram olyan egyforma minden szolgád
És oly egyforma minden templomod
S olyan mindegy, hogy a toronycsúcsokra
Keresztet tűznek-e vagy csillagot”**

**Reményik Sándor
Isten**

**Mindezek az eddig bemutatottak, “Itt, e csodálatosan egyedülvaló,
ezeresztendő szépvilágnak szívében, melynek neve:
Kalotaszeg”**

Kós Károly

*** * ***

Dr. Csiha Kálmán, református püspök Új Évi üdvözlete Kalotaszegnek

“A világon mindenkinek csak egy otthona van. Az egész világon csak egy Erdély van és az egész Erdélyben csak egy Kalotaszeg. Ennek az egy Kalotaszegnek Isten Igéjével üzenem az új esztendő első napjában: “A rád bízott drága kincset őrizd meg a bennünk lakozó Szentlélek által” (2Tim 1,14). Rátok bízott drága kincs Kalotaszeg sok drága szép temploma, pompázó népviselete, sajátos népművészete, de mindeneken túl Kalotaszeg lelke és jövődjője. Kalotaszeg ügyét nem lehet jó kívánságokkal elintézni, s Kalotaszeg hívő népének tudnia kell, hogy Isten mindannyiunkkal együtt ezt az értékes drága külön világot felelőse teszi saját életéért és jövődjőéért.

Hogyan tudjuk megőrizni Kalotaszeget? Az Ige ezt mondja: “A bennünk lakozó Szentlélek által.” A Szentlélek ajándéka a hit és szeretet, Szeressétek Kalotaszeget. Szeressétek a városotokat, a falutokat. Szeressétek a házat, ahol felnőttemek, a templomot ahol konfirmáltatok, esküdtetek. Szeressétek a földet, a hegyeket, a lankás oldalakat, ahol őseitek szántottak, vetettek, erdőt irtottak. Még akik elkerültek, azok is menjenek sokszor haza. Fájjon, ha üresen marad egy porta, ha kevesbül a gyermekek száma, ha más hazába költözik valaki.

Szeressétek Istent és járjatok templomba, Biblia órákra, egyetemes imahétre. A templomban Isten hitet és erőt ad. Sokszor nehéz életünket csak a Tőle kapott erővel tudjuk kibírni. Vigyázatok, és a pénznél becsüljétek mindig többre a lelketeket. Szeressétek az otthonotokat. Ügyes és jó gazdák vagytok. Szép portákat építtetek, és sok házban a kalotaszegi tisztaszoba egy-egy vagyont érő kicsi múzeum. Oda legtöbbször csak lehúzott cipővel léptek be, de vigyázatok a többi szobára is. A lelkekről is vesétek le a sáros cipőt, amikor hazamentek. Az otthonotokban ahol felnőnek a gyermekeitek, ahova hazajönnek az unokáitok, ne legyen durva szó, Isten káromló beszéd, legyen kincset érő tisztaszoba a lelketek, az otthonotok is. Szeressétek a gyermekeiteket. Tegyétek széppé az életüket. Ne felejtsetek el: nem csak testük van. Vágyuk nem csak a szép ruha, hanem a szülői testvéri meleg szeretet is. Ajándékozzátok meg őket a pótolhatatlan nagy ajándékkal: a szép gyermekkor emlékével, a családi légkör tisztaságával. Ez csak töletek függ. Vegyétek elő otthon este a Bibliát, mint református őseink tették. Olvasatok belőle, és énekeljete. És imádság nélkül asztal mellé soha ne üljete. Ne szégyelljétek soha hitünket, családotokat, nemzetünket. Ezt nekünk adta az Isten, ezt mi kell megőrizzük. De ugyanígy tiszteljétek mindenki hitét, családját, nemzetét. Jusson eszetekbe Krisztus Urunk tanítása: "Amint akarjátok, hogy az emberek tivéletek cselekedjenek, úgy cselekedjete ti is azokkal." (Lk 6,31)

Kalotaszeg ifjainak külön üzenem: Ne feledkezzete el a konfirmációi fogadalmatokról. Ahol még nincs, lelkipásztorotokkal szervezzétek meg az ifjúsági Biblia órákat. Készüljete fel a jövőre, Kalotaszeg megőrzésére, tudással hittel.

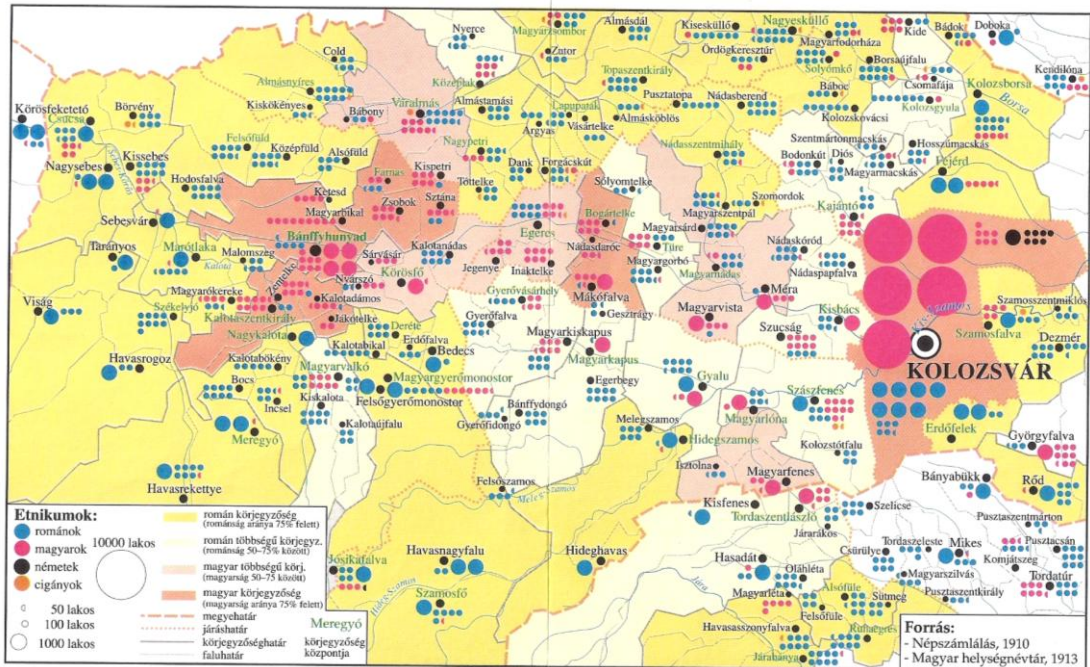
Isten adjon nektek áldott, boldog békés új esztendő. Segitsen megőrizni a reátok bizott drága kincset a bennetek lakozó Szentlélek által.

Mert az egyetlen egy ősi Kalotaszeg úgy tud megmaradni igazinak, Istentől rendeltnek, ha szíveteket, otthonotokat oda adjátok, hogy benne lakozzon Isten. Hogy templomaink, Istentiszteleink ne csak vasárnapi érvényű ünnepi díszletek legyenek, hanem a ránk következő év minden örömében és bánatában úgy járjuk meg együtt az utat, mint akiknek szívükben, otthonukban Krisztus uralkodik. Ő legyen veletek és adjon Nektek áldott és boldog kincs őrzést ebben az esztendőben is."

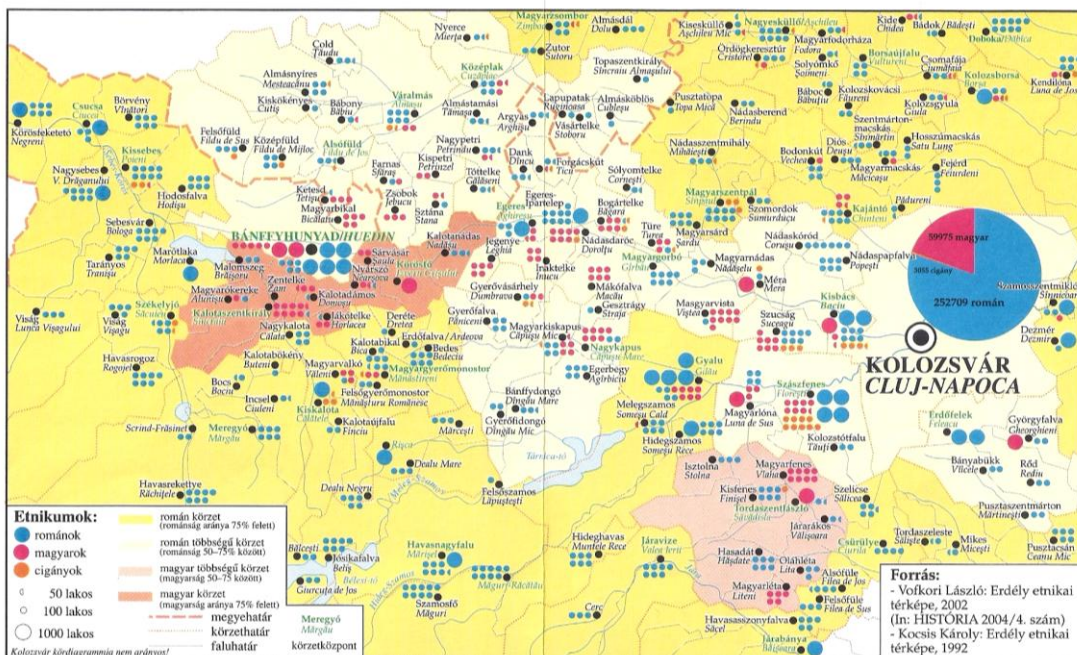

A kalotaszegi népet különösen
művészi tehetsége emeli ki, még a
többi magyar népe közül is, és
ennek a léleknek minden alkotásán
a szépség csókja fénylik.

Ravasz László

Kalotaszeg és környékének közigazgatási és etnikai képe 1910-ben
(Forrás: Népszámlálás, 1910, Magyar helységnévtár, 1913)

Kalotaszeg és környékének közigazgatási és etnikai képe 2002-ben. (Forrás: Vofkori László, Erdély etnikai térképe, 2002)

Dr. Péntek János nyelvész professzor a Magyar Tudományos Akadémia Külső Tagja, a Kolozsvári Akadémiai Bizottság Elnöke, Körösfő szülötte, a következőket jegyezte meg szülőföldjével kapcsolatban:

“Kalotaszeg viszonylagosan kis táj, de így is sok féle. Mint mindenütt Erdélyben, itt is vannak dinamikus gócek, amelyek az egész vidéket befolyásolják, viszik előre. Korábban inkább csak Körösfő volt ilyen, hogy futott előre, kereste a lehetőséget, s most felzárkózott hozzá, bizonyos mértékben meg is előzte Kalotaszentkirály, Zsobok is kijött a gödörből, megőrizte tette készségét, ambícióját a Nádas-mente, hasonlóképpen Magyarfenes,

**Dr. Péntek János professzor a Magyar Tudományos Akadémián.
MTA kisterme. 2010**

Tordaszentlászló. És sorolni lehetne, hogy mivel járul hozzá a hagyomány ápolásához, gazdasági előrehaladáshoz Gyerőmonostor, Bánffyhunrad vagy akár Nyárszó. Van élet, vannak nagyon biztató változások és vállalkozások, de továbbra is kevés a gyermek, veszélyben vannak az iskolák, és nem mindenütt kielégítő az oktatás színvonala sem. Más vidékekhez, az ország más tájaihoz viszonyítva Kalotaszeg nincs rossz helyzetben, a kilátásai pedig jobbak lehetnek, mint másoknak. Ez leginkább attól függ mennyire lesz hűséges hozzá a saját magyar népe, saját értelmisége, és mennyit lesznek képesek az emberek áldozni a közösségre, a gyermekekre. Ambíció, hűség, szolidaritás, hit, erkölcs – ezek mind nagy szavak, de egy közösséget ez éltet tovább, mint ahogy ez éltette az elmúlt évszázadokban is.

Előtekintés gyanánt két alkalommal is beszéltem arról, milyen kihívást jelenthetnek azok a változások, amelyek az utóbbi időben kezdődtek el. Az Újabb Unióval. A történelemben, a közelmúlt történelmében is voltak már egyesülések, csatlakozások és voltak elszakítatások. 1848-ban az emlékezetes 12 pontban, annak 12. pontja volt az unió Erdéllyel. És ugyanaz a dokumentum tartalmazta a

jobbágyság eltörlését is. Magyarország és Erdély Uniója végül a kiegyezéssel, 1867-ben valósult meg. És majdnem ugyanebben az időben jutott el először a vonat Bánffyhunyadra. Ettől kezdve változott meg a kalotaszegiek élete: megszűnt a jobbágyi állapot, a vonat elhozta ide a nagyvilágot, felfedezték Kalotaszeget, Kalotaszeg értékeit és Kalotaszeg termékeit, lakosai is kijutottak a nagyvilágba, közelebbi és távolabbi világiállításokra. Az emberek is kimozdultak a több évszázados kötöttségből. Miután megjelent a vonat, nyaranta részes aratásra jártak az Alföldre, aztán áruikkal indultak el. Ezt ma úgy nevezzük – mobilitás. Mozogni kezdtek, de mindig visszahozta őket a család, a rokonság, a felelősség, de főleg a föld. Tudták, hogy csak itt lehetnek igazán otthon. 1989 végén egy, a jobbágyhoz hasonló zárt világ bomlott föl, újra járni lehetett Magyarországra is, onnan is jöttek, jönnek ide barátok, érdeklődők, tudós kutatók. Kinyílt a világ. Miután azonban a 20. század második felében a föld, megszűnt kötelék lenni, inkább teherre vált, a faluközösségek kötelékei is, meglazultak. Most pedig jön az Újabb Unió. A világ nyílik meg lehetőségeivel és csapdáival, és elkészül az autópálya is, amely inkább arra lesz alkalmas, hogy elvigye az embereket. A 20. században Kalotaszegről viszonylag kevesen mentek el véglegesen, például Amerikába a század első felében. Félő, hogy most a mobilitást a migráció váltja fel. Hogy még többen mennek el, véglegesen. És, hogy az autópálya mellettünk suhan el. Ezekre kéne felkészüljünk, hogy mégse így történjenek a dolgok. Tájházakat, múzeumokat kell létrehozni. Kalotaszeg értékeinek, műemlékeinek, a kalotaszegiek vendég fogadási készségének a világhálón is meg kell jelenniük. A jól válogatott kézműipari termékeknek, a népművészeti tárgyaknak a kereskedelmi kiállításokra és az európai piacra kéne eljutniuk. Az újfajta szabályozás és az apadó gyermeklétszám miatt veszélyben vannak az iskolák. Meg kellene tartani őket munkájuk színvonalában erősíteni kellene őket. Ehhez erős faluközösségekre volna szükség, amelyeket megtart és egybetart a hagyomány, a hitélet közös gyakorlása, a rokoni szálak, a jövőhöz kapcsolódó közös érdek. A meglévő értékek megőrzésével lehet csak megfelelni a modern világ kihívásainak.”

Kalotaszeg várai. Kalotaszeg várai közé tartozik az az öt vár, amely a középkorban az Erdélyben található Kalotaszeg vidékét védelmezte: Sebesvár vára, az Almási vár, Egeres vára, Léta vára, a Gyalui vár és a korán elpusztult Szászfenesi leányvár, Magyarbikali Farkasvár, valamint Bedecs vára, Kós Károly Varjúvárát csak a neve miatt említjük itt.

Sebes vára.

Régen Hunyad várnak és Kalotaszeg várának nevezték, Bánffyhunad, illetve Kalotaszeg után.

Római település helyén álló egykori földvára a népvándorlás korában elpusztult. A kőből épült királyi várat az 1241-42-es tatárjárás után nagy valószínűséggel IV Béla király parancsára emelték a Nagyvárad-

Kolozsvár közti fontos kereskedelmi és hadi út védelmére. A 80 méter hosszú és 20 méter széles erősség bejárata felvonóhíddal védelmeszt kapu volt, mely egy hatalmas rondella udvarára nyílt. A kapun belül gazdasági épületek álltak. Az egykori hosszúkás várudvar két oldalán lehettek a lakóépületek, ám ezeknek mára maradványai se láthatók.

Az első okleveles említése szerint 1319-ben már az Anjou-házból származó Károly Róbert egyik híve, a Nyitra vármegyéből származó Elefánti Dezső volt a Várnagya. 1362-től a királyi hivatali idő alatt a váruradalom jövedelmét az erdélyi Vajda kapta, így Luxemburgi Zsigmond király 1399-ben Mircea Cel Bătrân havasalföldi vajdának adományozta. 1433-ban Losonci Bánffy István és László bárók tulajdonába került. A középkor további évszázadaiban a Bánffy család birtokolta a katonai szempontból egyre kevésbé fontos erősséget. A kitűnő fekvésű várhoz, amely egyben vámhely is volt, birtokok, falvak, legelők valamint Bánffyhunad városa tartozott. Még aranybányák és aranymosó helyek is voltak a birtokon. 1483-ban Báthory István Országbíró 500 aranyforintot fizetett csupán azért, hogy ezek hasznának fele egy évre az övé lehessen.

A 16. század közepétől, amikor Erdély állami önállósághoz jutott, a vár az erdélyi végvárrendszer tagja lett, ezért jelentősebb mértékben kibővítették, de továbbra is csak másodrendű szerep jutott Sebesvárnak. 1598-ban a nemesi rendek országgyűlést tartottak a falai között. 1660-ban a törökkel vívott vesztes szászfenesi csata után ide menekítették a halálos sebet kapott II Rákóczi György erdélyi

fejedelmet a testőrségét alkotó ónodi lovasok. A török hódoltság idején a vár őrsege akadályozta a Kolozsvár irányába induló oszmán rablóportyákat, ezért a szultán 1669-ben követelte, hogy rombolják le a végvárat, ezt az utasítást azonban Apafi Mihály fejedelem pénzzel megváltotta a török Portánál.

1687-ben a Bánffy család emberein kívül még 11 fejedelmi zsoldos és egy tüzér is szolgált a falai között. Miután Erdély is a Habsburg császári és királyi ház uralma alá került, Sebesvárba is császári zsoldosok vonultak be. 1701-ben – sok végvárral ellentétben – nem robbantották fel. A Rákóczi-szabadságharc idején kis létszámú őrsége ágyúlövés nélkül kaput nyitott Bóné András kuruc fegyvereseinek. 1709-ig volt kuruc kézen. A szatmári béke után sem rombolták le, ám lakói hamarosan sorsára hagyták a megrongálódott végvárat.

1910-ben Kós Károly felmérte a várat és elkészítette a helyrealitási terveit, de csak a kerek öregtornyot fedték le. A második világháború végéig a Bánffy család tulajdona maradt. Napjainkban a romos, autóval és vonattal ugyan könnyen megközelíthető egykori erősség alig szolgál turisztikai célokat.

Almási vár.

Az Almás völgyében, egy 447 méter magas Csepan nevű dombon állt a bencések által alapított Almásmonostor. Első írásos emlékét IX Gergely pápa 1238-ban keltezett levele tartalmazza, amelyben a pápa utasítást ad arra, hogy vizsgálják ki és helyezzék vissza birtokaikba Almásmonostor Benedek-

rendi szerzeteseit. (filiolum abbatis et conventus monasterii de almas Ordinis sancti Benedicti Ultrasilanae diocesis), akiket Kannembéli László, a monostor kegyura 1235 előtt elűzött, hogy helyükbe premontrei szerzeteseket, majd saját káplánjait telepítse. Ez a bencés monostor, melyet 1241-ben a tatárok elpusztítottak, lehetett az

alapja az almási birtoknak (terra Almas), amelyet IV Béla király, Pál országbírónak adományozott, jutalomként a tatárok ellen vívott harcokban mutatott érdemeiért.

Pál országbíró abból a Vas megyei Geregye nemzetségből származott, amelyből már az 1200-as évek elején birtokokat szerzett Bihar vármegyében. Pál már 1229-től, az akkor még csak trónörökös IV Béla mellett harcolt Dalmáciában majd Galiciában. 1238 táján a németektől foglalt vissza határszéli magyar várakat. A nagy tatárpusztítás idején a Duna vonalát védte a tatárok ellen, majd a Tiszától keletre eső vidékeken harcolt.

Pál országbírói parancsára építették fel Almás kővárat abban a formában, amelyben a következő négy évszázadban állt. (A régi monostor köveiből csupán egyetlen faragott kődarab maradt meg, amely valamikor ajtó vagy ablakkeretként szolgáló román stílusú kőparkány most sírkövét alakítva látható a váralmási református templomban).

I Lajos király 1370-ben Almás várát és a hozzá tartozó falvakat Pelsőczy Bebek György kincstárnoknak adományozza, amelynek családja egy évszázadon át birtokolta.

Bebek Imre erdélyi vajda fia Pál, hűtlenség miatt 1469 körül elvesztette Almást. 1470-ben Hunyadi Mátyás a várat és a hozzá tartozó uradalmat első fokú unokatestvérének Dengelegi Pongrácz János erdélyi vajdának adományozta. Halála után fia, Mátyás lett az almási vár ura. Miután 1501-ben örökös nélkül halt meg, felesége Perényi Orsolya, a család birtokainak csak egy kis részét tarthatta meg, a többi – köztük az almási birtok is – visszaszállt a királyi birtokok közé. II Ulászló király az almási és a létai uradalmakat birtok csere révén Corvin János hercegnek, Dengelegi Pongrácz Mátyás unokatestvérének jutatta.

Miután Corvin János 1504-ben, majd leánya Erzsébet 1508-ban meghaltak, még II Ulászló király idejében a várbirtok Corvin János özvegyének Frangepán Erzsébetnek a birtokába került. Birtok cserék és hozományok útján Balassa Imre erdélyi vajda tulajdonába került, akinek apja feleségül vette Dengelegi Pongrácz Mátyás özvegyét, Perényi Orsolyát, így ismét a család tulajdonába kerültek a hatalmas tövisi, létai és almási uradalmak.

A Mohácsi csatát követő hatalmi harcok idején az Almási vár is a figyelem középpontjába került. Erdély vajdái, Majláth István és az Almási vár tulajdonosa, Balassa Imre beavakoztak a Szapolyai János és I Ferdinánd császár közti hatalmi harcokba Ferdinánd oldalán, és Szapolyai János serege melyet Enyingi Török Bálint vezetett 1540-ben megostromolta és elfoglalta Almás várát.

Az 1541 és 1551 közötti polgárháborús évtizedben a külföldi segítség fejében az almási uradalom és vár 1545-ben egy évre Petru Rareș Moldovai vajda birtokába került. Szapolyai János halálát követően, 1551-ben Castaldo császári generális

Erdélybe jött, hogy átvegye az országot a császári hatalom számára és útban Kolozsvár felé, sikertelenül megostromolta Almás várát. Izabella lemondása után azonban megadták magukat a császári erőknél. Az egymást követő ostromok teljesen romba döntötték a várat. 1594-ben Báthory Zsigmond fejedelem az almási birtokot Csáky Istvánnak, az erdélyi sereg főkapitányának adományozta, aki újjáépítette a várat. Csáky István vezette az erdélyi seregeket, az Erdélyt elfoglaló Vitéz Mihai (Mihai Viteazul) havasalföldi vajda ellen, akinek segítségére Erdélybe jött császári hadsereg, Giorgio Basta generálisvezetése alatt. 1602-ben ostromzár alá vonta Almás várát, amelynek őrsége rövid ostrom után feladta azt. Basta generális felkoncoltatta a lefegyverzett őrséget, majd felgyújtotta és lerombolta a várat. Az 1627-es újjáépítés után hadászati fontossága megnőtt. Sebesvárával együtt egy olyan várrendszer részét képezték, mely Erdély nyugati határát őrizte. II Rákóczi György sikertelen lengyelországi hadjárata miatt az Erdélyt pusztító török-tatár seregek 1658 szeptemberében Almás várát is felgyújtották. A romba dőlő várat már nem építették újra. Csáky István dédunokáinak hozományaként más családok tulajdonába került. 1778-ban Bethlen Miklós kincstári tanácsost említik birtokosként. 1808-ban a tulajdonos gróf Wass Sámuel – Bethlen Rozália második férje – az enyészetnek indult vár köveit elhordatta a Váralmásra épülő udvarház és istálló építéséhez.

Napjainkban az almási várból csak a 440 méter magas – önmagában is védelmet nyújtó – dombtetőre épült, régi belső várba meredező öregtorony 20 méter magas romjai maradtak meg. A várfalak nyomát ma már csak sejteni lehet. Bánffyhyunyon keresztül, autóval megközelíthető.

Egeres vára.

Egeres várkastélyának a romja Egeres faluban található, Kalotaszeg vidékének északi részén, a Nádas patak mentén.

Az egykor Kolozs vármegyéhez tartozó Egeres falu a középkorban a kolozsmonostori bencés apátság birtokában volt. A bencés apátság javainak szekularizáció-

ját követően, előbb az Almási vár birtokába jutott, majd 1533-ba Szapolyai János király Apafi Miklósnak adományozta a falut. 1570 körül került Bocskai István fejedelem apjának, Bocskai Györgynek a birtokába. A kapu 1572-es címerrel ellátott felirata szerint az ő nevéhez fűződik a várkastély építésének a megkezdése.

Az építkezések többnyire különböző műhelyekhez tartozó kolozsvári mesteremberek részvételével folytak. A négyzetes alaprajzú várkastély előtt egy palánkkal kerített külső udvar húzódott, benne istállóval. Valószínűleg, eredetileg két sarokpavilonnal tervezték. Az épületet szárazárok vette körül, a rajta lévő fahídon lehetett a belső udvarba jutni.

1594-ben Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem Csáki Istvánnak adományozta, aki 1606-ban Bánffy Lászlóra és a Haller családra hagyta, végrendeletében.

A 17. században a Gyulaffi család birtokolta, Nagyvárad elfoglalása után az erdélyi országgyűlés kivizsgálást rendelt el, hogy megállapítsák a kastély átalakítását végvárra. Erődítési rendszere és fekvése azonban ennek az igénynek nem felelt meg, ezért a térség végvári szerepét Sebesvár vette át. A 18-20. században számos család birtokolta. Utolsó tulajdonosa Fekete János volt, aki a bányamunkások számára bérlakásokat alakított ki benne. Azt 1900-as évek óta fokozatosan romló állagú épület 1948-ig lakott volt. Az egykoron Kalotaszeg vidékének egyik legszebb reneszánsz épülete napjainkra nagyon romos állapotba került, elvesztette műemlék jellegét és turisztikai jelentőségét.

Léta vára.

Léta vára
(Géczi-vár) Kalotaszeg
legdélebbi vára,
Magyarléta falu
határában Kolozs
megyében található. A
“Castrum Léta” királyi
vár volt kezdettől fogva,
és az erdélyi vajda
tisztsége alatt állott, aki
saját embereivel innen
intézte a megye
területének ügyeit.

A vár építésének
ideje nem ismeretes, de

1324-ben már említik. Luxemburgi Zsigmond király 1405-ben Kolozsvár városának adományozta, de időközben ismét vajdai kézre került, majd 1419-ben a várhoz tartozó falvakat a király felosztja Kusalyi Jakcs János, Vána udvarbírája és László belényesi román vajda között. 1441 elején II Ulászló király Herepei Márk – végrendelete alapján – 1450 novemberében elhunyt, és Hunyadi János kormányzó már 1450 decemberében kusalyi Jakcs Mihály erdélyi vajdának, unokatestvérének Jakcs László fiának, Péternek, továbbá atyjafiainak Jakcs Lászlónak és fiainak Lászlónak és Györgynek adta Léta várát és tartozékait. Ugyanekkor a kormányzó nővére Dengelengi Pongrácz özvegye is jogot tartott Léta várához. V László király 1456. április 4-én a várat és tartozékait Hunyadi János nővérének adományozta. 1500. november 26-án II Ulászló rendeletére Pongrácz Mátyás özvegyét Perényi Orsolyát iktatják zálog címén a várba és tartozékaiba, mivel visszatért a koronára a vár. Perényi Orsolya halála után 1501-ben II Ulászló király Corvin Jánosnak adományozta a várbirtokot. 1524-ben már Gyarmati Balassa Ferenc birtoka a Létai vár. 1544-ben Izabella királyné Ártáhnázi Bornemisza Boldizsárnak adományozza. 1560-ban Balassa Menyhért birtoka, de ő 1561-ben szembeszállt János Zsigmond fejedelemmel, aki így ostrom alá vette a várat. Miután a várórség fellázadt, a várat feladták és mikor a fejedelem csapatai a várba bevonultak a földalatti kamrákban elrejtett lőpor felrobbant és a vár összeomlott, 50 katona Szilvási János parancsnokkal együtt, a romok alatt lelte halálát. A várrom a környező birtokkal együtt 1562-ben visszakerült Kolozsvár városához. 1569-ben pedig Ghyczy János kormányzónak adományozták, aki helyreállította a várat. Az ő neve után nevezik Géczi várnak az erősséget. 1589. március 6-án Báthory Zsigmond a birtokot Gyulai Pálnak és nejének Ghyczy Katának és örökösének adományozta. A jelenleg is romokban heverő vár lerombolásának történetét nem ismerjük. Valószínűleg a Rákóczi szabadságharcot követő szatmári béke (1711) után robbantják fel az ország sok más erősségéhez hasonlóan.

A létai vár a kisméretű várak közé tartozott. Szabálytalan négyszög alakú volt és belső (felső) és külső (alsó) várból állt. A vár nyugati oldalán a legmeredekebb a szikla, amelyre a vár épült, és csak a keleti oldal felől volt megközelíthető. A bejárat is ezen az oldalon volt. A belső vár és annak “öreg tornya” a létai vár legrégebbi részei és napjainkban is ezek a legépebben megmaradt részek. A külső vár megmaradt része egy hatszögű erőd torony és a kelet felé nyúló falrész. A külső vár megépítése tűzfegyverek elterjedésének időpontjára, a 16. századra tehető.

Régészeti ásatások során felszínre kerültek Szent László király arcmásával díszített cserépedény maradványok, napkoronggal díszített kályhacsempék, 10-11 századi nyílhegyek, kőszerszámdarabok, ezüstgyűrűk stb. Ezek bizonyítják, hogy Léta várának létezése jóval korábbra tehető, mint az első okleveles említése.

Szászfenesi Leányvár.

A Szászfenesi Leányvár egykori tornyának csekély maradványa Kolozs megyében található, Szászfenes falutól pár száz méterre, a Várdombon. Leányvár építési idejének és nevének eredete a múltba vész. Legendák szerint tündérek építették és lakták, akiknek kincsei még a mai napig a vár pincéjében vannak. Egy másik monda szerint –

melynek akár lehet is igazság alapja – a várban papok laktak, akik ide zárták be a környék szegény népét, köztük fiatal lányokat is, innen kapta a vár a nevét. Feltételezések szerint királyi várnak épült, majd Kolozsvár és Gyalu környékének, az erdélyi püspökség birtokába kerülése után, püspöki vár lett. Más források szerint 1281-ben építette Monoszló Péter (1269-1307) erdélyi püspök, védelmi célból. A várnak a püspöki birtok védelme mellett szerepe lehetett abban, hogy a közelben lévő – I Béla király által alapított – kolozsmonostori apátságot akadályozta kiváltságainak gyakorlásában. Ismeretes olyan eset az 1220 évekből, mikor a püspök papjaival és vitézeivel intézett fegyveres támadás során feldúlta a kolozsmonostori apátságot.

Leányvár építménye a tatárjárás (1241-1242) előtt feltehetően fából épültek, és hasonlóan a többi ilyen építményhez, a vár nem élhette túl a tatárjárás pusztításait, hiszen az Erdélyre törő tatár hadak Leányvár közvetlen közelében nyomultak előre Nagyvárad felé. A tatárjárás után kőből újra felépített Leányvár, továbbra is az erdélyi püspök vára maradt. 1307-1311 Kán László erdélyi vajda tulajdonában volt az erősség. Először 1312-ből említi meg, egy oklevél a fenesi vár várnagyát (Castellanus de Fenes), majd 1357-ben iratban olvashatjuk Gerendi Miklós várnagynak a nevét.

A szászfenesi erősség pusztulása az 1437 évi, Budai Nagy Antal által vezetett erdélyi jobbágyfelkelés idejére tehető. A felkelést az akkori erdélyi püspök, Lépes György megnehezítette egyházi adózási rendszere lobbantotta lángra, és egészen bizonyos, hogy a jobbágyfelkelés nem kegyelmezett a püspöki várnak sem. A bábolnai jobbágyfelkelés vérbefojtása után az erdélyi római katolikus püspökség a Szászfenessel szomszédos Gyaluban emeltetett új, erős várat. 1439-ben Gyalu vára vette át és folytatta 1556-ig Leányvár szerepét. A leányvár többet nem épült fel, romjai elkoptak és Szászfenes, többségében román lakossága ma már nagyon keveset tud a határában lévő várromról. A kb. 600 méter magas Láz domb erdős csúcsán álló ellipszis alakú várrom 60 méter x 35 méter méretű, a nagyobbik oldala északnyugati és délkeleti tengelyű. A nyugati oldalon feltöltéssel, a többi oldalon árokkal van körülveve.

A 90-es évek elején végzett régészeti kutatások nyomán egyidőben létező 4,4 méter vastag kettős fapalánk és kőfal maradványait fedezték fel, ez a szokatlan társítás a középkori Erdély területén eddig ismeretlen volt. A megmaradt kőfal romjai 6 méter szélesek, 6,75 méter magasak és 1,9 méter x 1,3 méter nagyságú nyílás van rajta, mely 1,5 méter mélységben szeli át a kőfalat.

Gyalui vár.

A Gyalui vár Kolozsvártól 17 km-re, nyugati irányban, a közszékpontban található reneszánsz stílusú várkastély

Gyaluban a Kolozsvári Erdélyi Történelmi Múzeum munkatársai ásatásokat végeztek, hogy Gelu román vajda várát megtalálják, ám nem jártak sikerrel, helyette római kor előtti

település nyomaira bukkantak, csiszolt kőkorszak és a bronzkor idejében élt népesség település nyomait találták meg. A mai gyalui várkastély építését a 15. századra teszik, várnagyát 1439-ből származó dokumentum említi először. A várbirtok

kezdetben a váradi, majd az erdélyi püspökséghez tartozott. 1556-ban a vár a kamara tulajdonába került. A 16. század vége felé a Kendi család birtokolja. 1594-ben Báthory Zsigmond fejedelem itt végeztette ki Kendi Ferenc és Bornemissza János törökpárti főurakat. 1559-ben Mihai Viteazul (Vitéz Mihály) vajda – több más településsel együtt – Gyalut is elpusztította. 1605-ben Bocskai István vette be a várat. 1660-ban II Rákóczi György Szászfenes, Gyalu és Kapus között ütközött meg a törökkel, ami után bele is halt sérüléseibe. Báthory Zsigmond az erdélyi püspökség visszaállítását követően Gyalu várat Naprágyi Demeter püspöknek adományozza. Naprágyi 1601-es száműzetését követően Kamuti Farkas szerezte meg a várat Báthory Gábortól. Gróf Losonczi Bánffy Dénes dobokai főispán lett az új tulajdonos. 1702-ben gróf Bánffy György erdélyi kormányzó itt tartotta lánya fényes esküvőjét.

A Rákóczi szabadságharc alatt a kurucok sokáig ostromolták és csak II Rákóczi Ferenc fejedelemmé választását követően sikerült bevenni. Az idők folyamán megrongálódott kastély második emeletét 1836-ban lebontották, 1861-ben pedig tűzvész pusztította el a tetejét. A tűzvész után, a várarkokat betemették és parkot alakítottak ki az épület körül. Az 1850 után többször is gazdát cserélt várbirtokot a Bánffyak visszaszerezték és 1911-ben jelentős átalakításokat végeztek az épületen.

A mai kastély négyszög alakú, melyhez három kör és egy sokszög alaprajzú torony tartozik. 1948-ig a Barcsay család birtokolta a várat. Barcsay Tamás Bánffy Katinkát vette el feleségül, így került a kastély a Barcsayak birtokába.

A második világháború után az eredeti berendezése teljesen elpusztult. 1951-ben a kastély kertben található gazdatiszti lakásba közigazgatási hivatalt telepítettek, míg a várkastély épületében gyermektábor, gyermeküdülő, majd 1960-tól fogyatékos gyerekek iskolája kapott helyet, egészen 2002-ig, azóta üresen áll. A kastély rendbetétele nagyon sokba kerülne, de ennek ellenére a helyreállítása és kulturális célú hasznosítása évek óta foglalkoztatja a helyi magyar közösséget. A szocialista rendszer által elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatását szabályozó törvény alapján Barcsay Tamás Kanadában élő, magyar származású történelem professzor 2002-ben visszaigényelte a kastélyt. Tervei szerint a felújított hatvan szobás kastély egyik felében olyan eredeti korabeli hangulatú szállodát rendez majd be, amely Erdélyben ritkaságnak számítana. A gyalui várkastély visszaszolgáltatásának ügyét azonban a mai napig halogatják a román hatóságok.

Magyarbikali Farkasvár.

Kolozs megyében Bánffyhunyadiától 3 kilométernyire, északkeleti irányban, az Almáspatak egyik mellékvölgyében elhelyezkedő Magyarbikal egykori Farkasvárának helye, a falutól keleti irányba 1,5 kilométerre fekvő egykori várdombon áll.

Az egykori várról okleveles említés nem maradt fenn, ám maradványai alapján középkori vár lehetett. A 40 méter hosszú és 10-15 méter széles, ovális várdomb deli

végénél egy kb. 6 méter átmérőjű mélyedés található, melynek szélénél csekély falmaradvány látható. A feltáráskor habarcsos téglá - és kőfalak maradványai kerültek elő. Az ásátás kutatóárkai és kisebb kincskeresőgödrök ma is fellelhetők. A vár belső területe, egy-egy 3-5 méter széles magaslat és 20 méternyi távolságban, 6-8 méterrel alacsonyabb szinten a várdomb peremén, újabb magaslat látható, melynek szélén csekély domborulat jelzi az egykori külső palánk nyomvonalát. A külső várral együtt a vár legnagyobb mérete 100 méter x 55 méter lehetett.

Bedecs vára.

Bedecs várának romjai Bedecs falu határában, Kolozs megyében találhatóak.

A gyalui havasok északnyugati részében, a Lonkápatak mellett fekvő Bedecs falutól 2,5 kilométerre, keletre a Vár völgye és a Kapus-patak által határolt, fenyvesszel borított hegynyúlványon található Bedecs várának csekély maradványa. A várról okleveles említés nem maradt fenn, ám maradványai alapján

eredete a 13. századra vagy a 14. századra tehető.

Az ekkor kettős árokkal körülvett vár területe 40 x 15 méter. Felszínét a kincskeresők megbolygatták ezért a vár alaprajza nehezen kivehető. A Kapus-patak felé eső északi oldalon 2 méter hosszú 1-1,5 méter magas várfal maradványok láthatók.

Varjúvár.

A Varjúvár Kós Károly egykori saját háza a kalotaszegi Alsözegen, a mai Szilágy megyei Sztána határában található. A

Budapest-Nagyvárad-Kolozsvár vasútvonal mentén álló, eredetileg hétvégi háznak szánt épületet Kós Károly 1909-ben tervezte és 1910 őszén-telén építette, majd 1925-ben bővítették kétszintes toldással. Az emeleten dolgozó, a földszinten cselédszoba volt, míg a

középső épületrészben a földszinten konyha, az emeleten hálószoba, illetve 1925-ig dolgozószoba volt. A jellegzetes toronyban alul az ebédlő, társalgó, felül a gyermekszoba kapott helyet. Többek között Dsida Jenő és Móricz Zsigmond is megfordultak a falai között.

A második világháborúban feldúlták, ezért Kós már nem költözött vissza, bár 1977-ig élt.

“Szeretném megélni, hogy kicsiny-kis portámat olyan rendben lássam, ahogyan én azt elgondoltam magamnak. Legyenek a földek egy tagban, gyümölcsfáim termők, pajtám tele, méhesem népes... legyen minden gondosan dolgozva, tisztán művelve, rendbe tartva. Szép legyen és gyönyörű a szemnek is, és azt szeretném, hogy gazdaságom, melynek minden rögét magam szereztem, minden fűjét-fáját magam ültettem, minden épületét magam építettem, így szálljon az én

maradékaimra.” (Kós Károly: Bevezetés a Testamentum és Agrikultúra című kéziratához. 1915.)

* * *

Híres emberek

Kalotaszeg szülöttei:

- Magyarvalkón élt **Valkai András** unitárius pap, históriás, énekszerző a 16. században. (1299-1525. Cs 5: 382).
- 1422 **Barnabas de Mera – Barnabas Antonii de Mera** bécsi diák; gyulafehérvári kanonok; 1431-ben a jogi karon (Dn 231).
- Barnabás bátyja Tamás is értelmiségi pályára került (Bónis 113). 1431 Április 26: Gál pap vistai káplán ügyvédül vallja Mérai János deákot a gyulafehérvári Székesegyház szűz Mária-oltárának igazgatóját, Barnabást a Szent Katalin-oltár igazgatóját és Balázs papot Mérai Tamás úr káplánját!
- 1759 Albisi **Pánczél Dániel**, a magyar nyelvű újságírás egyik úttörője.
- Bánffyhunyon írt a “Chain és Ábel históriája” című művét **Nagyfalvi György** a 16. században.
- Kalotaszegi családból származott Gerőmonostori **Kemény János** fejedelem (1607-1662).
- Jegenyén született 1619-ben **Jegenyei András Ferenc** ferences szerzetes.
- 1629-ben jegenyén született **Kájoni János** ferences szerzetes, európai hírnév szerző, orgonaművész, aki 1877. április 25-én halt meg Gyergyószárhegyen.
- Bánffyhunyon született, Bánffyhunyadi **Abacs Márton** (?-1737) kálvinista lelkész.
- Nádaskóródon született 1731-ben **Kornis Ferenc** római katolikus püspök (meghalt: Nagyvárad, 1790. február 12).
- Magyargyerőmonostoron született 1802-ben **Debreczeni Márton** költő.
- Magyargyerőmonostoron született 1843-ban **Gyarmathy Zsigáné, Hory Etelka** író a kalotaszegi népi hagyományok gyűjtője.
- Magyargyerőmonostoron született **Hory Béla** (1845-1909) író, lapszerkesztő, közéleti személyiség.
- Szászfenesen született 1846. január 7-én **Jékey Aladár** költő, műfordító.

- Bánffyhuntyadon született 1848-ban, **Barcsay Domokos**, Hunyad vármegye főispánja.
- 1849-ben Kalotaszeggel határos Havasnagyfalú mellett esett el **Vasvári Pál**.
- **Herman Antal** (1851-1926) tanár, néprajztudós, irodalomtörténész, lapalapító, és szerkesztő az egyik elindítója a Kalotaszeg folyóiratnak.
- Bánffyhuntyadon született **Czuczsa János** (1859-1937) író, nyelvész, néprajzkutató, Jankó János munkatársa a Kalotaszeg magyar népe című néprajzi tanulmány készítésekor.
- Gyaluban született 1866. november 24-én **Gyalui Farkas** művelődés- és irodalomtörténész, könyvtár tudományi szakíró, publicista, szépíró.
- Magyargyerőmonostoron halt meg **Hory Farkas** (1813-1872) költő. Író
- Bánffyhuntyadon született 1882. szeptember 24-én **Ravasz László** református püspök, egyházi író.
- Magyarvalkón született 1899-ben **Miháltz Pál** Munkácsi díjas festőművész.
- Bánffyhuntyadon született 1899. május 19-én **Kolozsvári Zsigmond, Sigismund Kolos-Vary**, magyar-francia festőművész, szobrász, grafikus.
- Bánffyhuntyadon született 1901. május 30-án **Páskuj Endre László**, festőművész, író, rendező.
- Kajánton született **Józsa János** (1901-1973) tudománytörténész, műfordító.
- Bánffyhuntyadon született 1902. december 22-én **Palotás József** vegyész.
- Bánffyhuntyadon született 1903. augusztus 3-án **Balassa Gyula**, jogász, rendőrfőkapitány.
- •Bánffyhuntyadon született 1906. május 18-án **Balázs Samu**, Kossuth díjas színművész.
- Bánffyhuntyadon született 1908. február 26-án **Albrecht Dezső**, ügyvéd, politikai újságíró.
- Bánffyhuntyadon született 1911. március 27-én **Mikó Imre**, író, könyvkiadó, műfordító.
- Magyarlónán született 1911. március 12-én **Kiss Manyi** Kossuth és Jászai díjas színművésznő.
- 1919-től a Sztánai nyaralótelepi házában töltötte a nyarakat, majd 1918 decemberében ideköltözött Budapestről és 1944-ig itt élt **Kós Károly** építész, grafikus, író, könyvkiadó, politikus, művelődésszervező.
- Bánffyhuntyadon született 1912. december 12-én **Major Ferenc**, nagybögművész, egyetemi tanár.

- Szucságon született **Györffy György** történész 1917-ben
- Magyarókeréken született 1919. március 9-én **Dr. Keresztes Sándor**, kereszténydemokrata politikus, országgyűlési képviselő, a Magyar Köztársaság Vatikáni nagykövete (1991-1994), a KDNP tiszteletbeli elnöke.
- Sztánán született 1919. augusztus 31-én, fia **Kós Károly** néprajzkutató.
- 1921-ben halt meg Alsófüldön Nagybölöni **Bölönyi László** újságíró, szerkesztő, ügyvéd.
- Fejérdén született 1923. január 21-én **Benkő András** zenetörténész.
- Bánffyhunyon született 1924. október 24-én **Dr. Gábos Zoltán** fizikus, a Magyar Tudományos Akadémia Külső Tagja, a Babeş-Bolyai Tudomány Egyetem professzora.
- Bánffyhunyon született 1924. április 23-án **Kotányi-Huszár Magda**, műfordító, költőnő.
- 1925-től Sztánán töltötte a nyarakat és 1937-1944-ben itt élt **Szentimrei Jenő** irodalomszervező, újságíró, költő, író.
- **Vasas Samu** (Bencéd 1927. július 14 – Bánffyhunyon 1997. december 17) tanár, néprajzkutató, népművelő, Kalotaszeg folyóirat egyik újrarendítője. Igazi küldetésének érezte Kalotaszeg értékeit a világ elé tárni.
- Bánffyhunyon született 1928. december 24-én **Mihálik László**, mezőgazdász, kutató mérnök.
- Bánffyhunyon született 1931. november 30-án **Dr. Mihálik András**, építőmérnök, feltaláló, egyetemi tanár, a Műszaki Tudományok doktora, a Magyar Tudományos Akadémia Külső Köztestületének Tagja, a Bihar Megyei Tanács alelnöke (1992-1996).
- Kajántón született **Dr. Kelemen Árpád** (1932-1997) a Kolozsvári Műszaki Egyetem professzora, feltaláló, a New York-i Tudományos Akadémia tagja.
- Bánffyhunyon született 1934. január 23-án **Pócsai András**, festőművész.
- Kajántón született 1935-ben **Lakó Éva** (Lakóné Hegyi Éva) régészeti szakíró, muzeológus.
- Tordaszentlászlón született 1935. november 2-án, **Palocsay Zsigmond** költő.
- Tordaszentlászlón született 1940. március 3-án **Köntös Szabó Zoltán** író.
- A gyalui szanatóriumban halt meg 1941. június 16-án **Sértő Kálmán** költő és író.

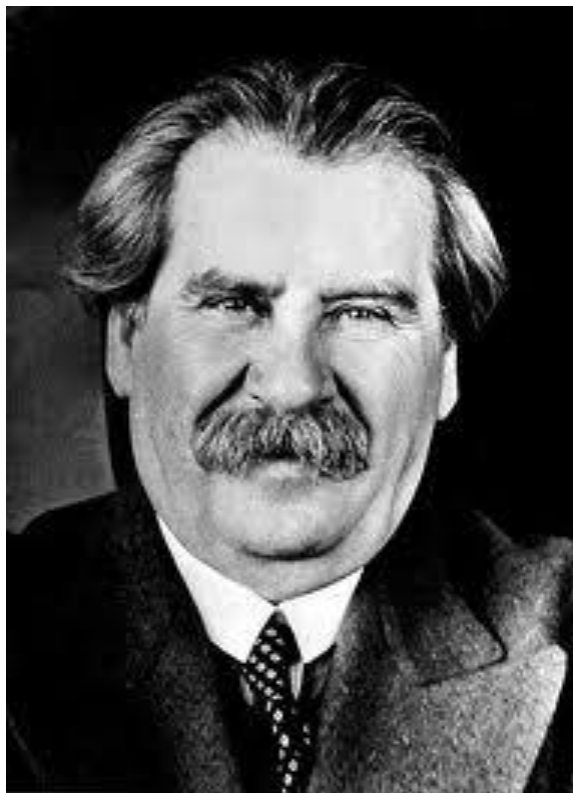
- Körösfőn született 1941. július 7-én **Dr. Péntek János** nyelvész, a Babeş-Bolyai Tudomány Egyetem professzora, a Magyar Tudományos Akadémia Külső Tagja, a Kolozsvári Akadémiai Bizottság elnöke.

Bánffyhunyon születtek:

- 1949. november 22-én **Török András** színész.
- 1952. január 28-án **Marcuné Sikes Ágnes**, cselló-művész, egyetemi tanár, akadémikus (1984)
- 1954-ben **Lázok János**, irodalomtörténész, irodalomkritikus.
- 1954. december 6-án **Gál László** tanár, szerkesztő.
- 1955. szeptember 28-án, **Tőkés Elek** tanár, könyvkiadó, református előadó-tanácsos.
- 1963. október 21-én **Mihály István**, újságíró, szerkesztő.
- 1967. augusztus 23-án **Török F. László** (Török Czirmay László), újságíró, rádiószerkesztő.
- **Buzás Pál**, tanár, zongoraművész, író.
- 1979. július 12-én **Sinkó Ferenc**, színész.

A területen jártak:

- **gróf Széchenyi István** államférfi, miniszter.
- **Petőfi Sándor** költő.
- **I Ferenc József**, Magyarország királya.
- **Bartók Béla** zeneszerző, népzene gyűjtő.
- **Ady Endre** költő.
- **Móricz Zsigmond** író.
- **Székely Sándor**, magyar-török író, magyar és egyiptomi filmrendező.

**Mórícz Zsigmond, író.
Kalotaszegen, Sztánán, 1914. február elsején a református bálon.**

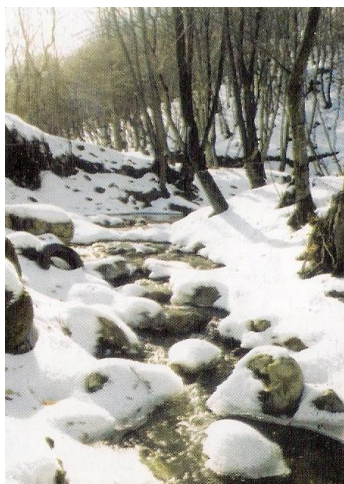
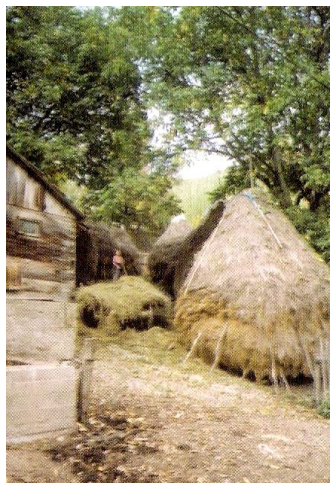
Mórícz Zsigmond író, Kós Károly meghívására Sztánára érkezik 1914. február elején. A bánffyhungyadi vasútállomáson lovas szánnaal várja Kós Károly, mert “Sztánán a pesti gyorsvonat nem áll meg csak – fűtűl”. Lényegében Mórícz Zsigmond a Kós Károly által szervezett sztánai református bála való meghívásnak tesz eleget, ahogy Kós Károly is írásaiban megemlíti “Háború volt és lesz még, de sztánai református bál soha azelőtt nem volt és úgy látszik, hogy hamarosan nem is lesz”. “Az író, hiszem nem bánta meg, hogy eljött volt, mert ebből a muzsikás, vidám szánkózó havas téli napból született meg talán legnapsugarasabb írása – Nem élhetek muzsikaszó nélkül”.

*** * ***

“A mi embereink, olyanok mint a vizeink: örökké elvagyódók. Szeretnek leszállani a hegyekből abba a ragyogó, csupa csillogós világba, amilyennek a ritka nyárvégi napokon a Vlegyászáról látszik a föld. Hívja őket a csillogó élet, a vidám meleg világ, ami a hegyeken túlról idelátszik. És sokan mennek el: a vizek mentén sokan szállanak le a völgyekbe. Régen is így volt ez. A hegyi ember lefelé tartja a szemét és örökké a völgyeket figyeli... De akik leszállottak a hegyekről, mind, mind visszajöttek egyszer. Sokan holtan, de visszajöttek. Itt nyugosznak mind a cintermekben virágos domb alatt; írásos fejfa a fejüknél. És megemlékezünk róluk, akik elmentek egykor és visszajöttek; emlegetjük őket, amíg csak el nem pusztul az utolsó magyar is a kalotaszegi hegyvilágból.”

Kós Károly, 1923

*** * ***

4. BÁNFFYHUNYAD.

**„Kisded hajlék, hol születtem,
Hej tőled be távol estem!
Távol estem mint a levél,
Melyet elkap a forgószeél. „**

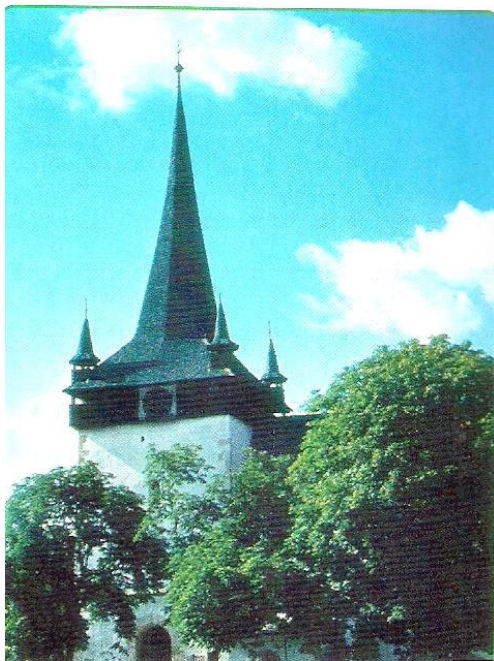
Kisfaludy Károly.

Szülővárosom, Bánffyúnyad a Tekintőről nézve, háttérben a Vlegyeász

Kalotaszegi lány pártában

Bányfőújvári református templom

Bányfőújvár (Huedin, Hogenin, Heynod, Ohodino) város Erdélyben, Kolozs megyében. Közigazgatásilag jelenleg a három kilométerre, észak-keleti irányban fekvő Magyarbikál tartozik a helységhez. Vasútállomással rendelkező közúti csomópont. Kalotaszeg történelmi központja, fővárosa.

Kolozsvártól 48 km-re nyugat-északnyugatra, Nagyváradtól 100 km-re kelet-délkeletre, a tengerszint felett 556 méter magasságon, a Bányfőújvári fennsíkon, a Sebes Körös és a Damos-i patak találkozásánál, a Vigyázó-hegység (avagy Vlegyásza-hegység), illetőleg Kalota-havas, 1836 méter, szomszédságában fekszik. Bányfőújvárt a Kópa, Merészlő, Hosszú-bükk, Vaskapu, Szinegető, Csere oldal és Nagyoldal elnevezésű szőlőtermesztő hegyek és gyümölcsösök őrzik.

A várost környező helyiségek (Felső- és Alsó-): Körösfő, Sárvasár, Nyárszó, Kalotaszentkirály-Zentelke, Magyarvalkó, Magyargyerőmonostor, Magyarbikál, Kalotadámos (Dámos), Jákótelke, Magyarókerke, Kettesd, Zsobok, Farnas, Sztána. Bányfőújvár vonzáskörzetébe tartozó további helyiségek: Malomszeg, Marótlaka, Havasrogoz, Váralmás, Nagypetri, Kispetri, Jegenye, Egeres, Bogártelke, Mákófalva, Türe, Nádasdaróc, Inaktelke.

Bánffyhunyard Kalotaszeg legnagyobb városa, 9000 lakossal.

A helység (Bánffy-Hunyad) elnevezésének első tagja az 1435 előtt birtokba lépett, Losonczy-Bánffy család birtokát jelzi. A név második része a régi magyar Honod személynévből származik. Bánffyhunyard egykor Kolozs vármegye nyugati részének központja volt. Nevét 1332-1337 között a Pápai tizedjegyzék említette először Hunak néven. Györffy György kutatásai szerint egyháza már ekkor jelentősebb volt, mivel a tizedjegyzékben 1332-ben Marc (- Márk- Martinus) nevű plébánosa mellett Stephanus nevű káplánja is említve volt. Papja 1332-1337 között évente 14 garas, káplánja 1332-ben 2 garas pápai tizedet fizetett. (Gy 1:626). Nevének további változásai: 1377-ben v. Hunyad, 1391-ben Hwnyad, 1437-ben oppidum Hwnyad, 1522-ben oppidum Banffy Hwnyadya- Bánffyhwnyadya, 1640-ben Banffí Hunniad, 1808-ban oppidum Hunyad (Banfi-) h, Hunyad g, Hoegyín vel Hoegyínu val, 1861-ben Banffi-Hunyad (oppidum) Hogyén, 1888-ban Baffy-Hunyad (Hogyínu), 1913-ban Bánffyhunyard. (Már 101-éves elnevezés).

Bánffyhunyard Sebesvár sorsában osztozott, mely vár szintén viselte a Hunyad vagy Hunyadvár nevet. Zsigmond király koráig királyi birtok volt, majd 1421-ben a Losonczi Bánffy család birtokába ment át: a király ekkor cserélte el a Losonczi Bánffyakkal Hunadot a Dunántúlon fekvő Kocs faluval.

1437-ben oppidum Hwnyad, vagyis már mint mezővárost említették. 1493-ban mintegy 140 felnőtt lakosát sorolták fel, 1493-ban pedig kb. 650 lakója volt. 1553-ban pedig ugyancsak mezővárosként volt említve. 1600-ban lakói megtámadták Mihai vajda (Mihai Viteazul) darabontjait, emiatt a vajda felprédálta a várost. 1640-ben Bánffy-Huniad néven, I Rákóczi György birtoka volt.

A magyar honfoglalást követően a helységet 1241-ben a portyázó tatár csapatok felgyújtották. A település legendakincse szerint a helybeli magyar nyelvű lakosság egy része tatár eredetű. A 16. századtól kezdődően fontos kereskedelmi csomópont, minthogy Erdély-szerte ismert nagyvásárok, úgynevezett “sokadalmak” színhelye. 1526-ig a Magyar Királyság része. 1578-tól bírósági székhely. A mohácsi vészt követően a helység 1552 és 1765 között az Erdélyi fejedelemséghez, majd az Osztrák Birodalom részét képező Erdélyi Nagyfejedelemséghez (1765-1867) tartozik. 1741-től huszárezred székhelye. Bánffyhunyad határában szenvedett vereséget a Gaál Sándor és Kemény Farkas vezette magyar forradalmi honvédsereg 1849. augusztus 17-én, az egyesített császári-cári osztrák-orosz seregtől.

A település 1330-tól 1848-ig a Bánffy család birtoka. I Ferenc József az erdélyi hadgyakorlat alkalmából 1895. szeptember 26-án látogatta meg Bánffyhunyadot.

A 20. század elején a helység látványos fejlődésnek indult: ebben az időszakban épült meg a Közkórház, a Posta, a mai Elemi iskola, a Zöld Fa vendéglő-fogadó, s más nagyobb épületek (Tigris, Európa).

A bánffyhunyadi iskola. Nagytiszteletű Ignác Károly uramat a református hívek a szilágysomlyói parókiáról hozták át Bánffyhunyadra. A fiatal, nagytehetségű, harangszavú pap 1864-ben köszöntött be, mint mondják prédikációit a más felekezetűek, sőt a távolabbi vidékről jöttek és szívesen hallgatták: híre, befolyása nőttön nőtt. Az új lekipásztor szétnézett kalotaszegi nyáján, felmérte gazdasági, társadalmi-kulturális színvonalát, és jobbító szándékú kezdeményezéseinek egész sorát tárta a nyilvánosság elé. Az egyik ilyen indítványa a korabeli tanulási állapotok megváltoztatására vonatkozott. Visszanézve az 1850 előtti tanulási lehetőségekre: siralmas kép tárul fel, ugyanis csak az járt iskolába, aki akart. Maga az iskola egy szűk piszkos viskóban sýnylődött. Az 1850-es minisztériumi rendelet intézkedik a tanköteles gyermekek összeírásáról, a 6-12 évesek beiskoláztatásáról. Hunyadon három felekezeti iskola: református, római katolikus és izraelita szerveződik. Mégis a zavaros tananyagú, kevés tanerővel ellátott, különböző osztályba járó tanulók egy helyiségben való oktatása nem felelt meg a követelményeknek. Bánffyhunyad valami magasabb rendű, egységes tananyagú intézetre áhítozott. Ezt a jogos igényt felismerve, Ignác Károly megkezdte szívós harcát egy állami iskola felállításáért. Terve helyességéről Gyarmathy Zsigmond barátját is meggyőzte, és megkezdődött a

felsőbb szervekhez küldött folyamodványok közel hároméves szakasza, míglén 1874-ben megvalósulni látszott a nagy elképzelés. Kolozs megyei tankerületi iskolatanács nevelésügyi szakbizottsága megállapította: “Bánffyhunyard mezővárosnak hivatása, hogy nagy környékében a közművelődést terjessze” Az indokok felsorakoztatásában tekintetbe vették, hogy a mezőváros a Nagyvárad-Kolozsvár országút mentén fekvő, nagy kiterjedésű vidék minden nemű központja és ezekkel a községekkel folytonos érintkezésben, összekötetésben áll. Lakossága mezőgazdasággal, fa, gabona és marha kereskedéssel foglalkozik. Iskolaköteles gyermekeinek a száma meghaladja a háromezretet. A református egyház felajánlotta az Al-utcai nagy, kertes, tágas telkét, ahol eddig a felekezeti iskoláját működtette. Ezen a telken eredetileg, a déli oldalon, az utca felől egy kőépület (öt szoba és mellékhelyiségekkel), az udvaron, a nyugati oldalon egy faépület (két szoba), kocsiszín, istálló, a keleti részen egy részben kő, részben faépület (4 szoba, konyha), valamint az északi részen egy szeszfőzdének használt épület (2-2 kis szoba), és egy száraz malom állott.

A hatóság elfogadta az ajánlatot, az egyeztető tárgyalások során a felek az anyagi hozzájárulást is tisztázták. Bánffyhunyard város, “igás és kézi napszámok ingyen kiszolgáltatására” is ígéretet tett, majd 1874. július 3-án egyezményt kötöttek. Egyházi részről Ignác Károly református pap, Gyarmathy Zsigmond főgondnok, Czuczka István számadó gondnok, Csoma Péter egyházi jegyző és a presbiterek írták alá a hivatalos szerződést, amit Trefort Ágoston Vallás és Közoktatásügyi miniszter még ez év november 7-én elfogadott. Megkezdődhetett a tervek gyakorlati kivitelezése. A bealítandó elemi fiú- és leány-iskola elhelyezése érdekében épület kiigazításokra volt szükség. A legszükségesebb átalakítások befejeztével (Oriold József kolozsvári építész munkája) a nyugati oldalon 4 tanterem és 2 kis szoba, a keleti oldalon 3 tanterem és mellékhelyiség várta a tanulókat, pár osztályt ideiglenesen bérbe vett helyiségekben helyezték el. Kalotaszeg ismert személyiségeinek bevonásával megalakult az iskola gondnokság, melyben helyet kapott Barcsay Domokos, Gyarmathy Zsigmond, Ignác Károly, a hunyadi járásbíró, a városi orvos és mások. Igazgatónak Gagyi Samu zilahi tanárt hívták meg, és a kinevezett hat tanérővel, valamint a felekezeti hitoktatókkal egyeztetett tanterv alapján rögzíthetjük a fontos kultúrtörténeti pillanatot: 1874. december 6-án 145 tanulóval felavatták a bánffyhunyadi állami népi iskolát. Büszkék lehetünk arra, hogy országos szinten az állami iskolák beindítása terén városunk az élen jár: egyik a legrégebben megnyitott ilyen jellegű tanintézeteknek!

Az iskola fejlődési folyamatának sokszínű és sokszintű vonulatában az évek pergése során tökéletesedik az oktatás. A korabeli egészségügy helyzete megkeseríti az alakuló intézetet. A gyakori járványos betegség miatt néha hetekig szünetelt a

tanítás, máskor kényszerűségből később kezdték a tanévet és sajnos alig telik el olyan esztendő, amelyikben ne zúgna a harang az iskolás korban eltemetett ártatlanok felett. A kalotaszegi környék népes gazdátársadalmának megfelelően, kísérletképpen gazdasági szakosztállyal töldják meg a felső fiú, majd az ismétlődő osztályokat, a lányoknál pedig bevezetik a kézimunka órákat, amelyeknek felügyeletét Gyarmathy Zsigáné vállalja, a legszebben kivarrott kézimunkák pedig minden tanév végén, kiállításon szerepelnek. A gazdasági működési rend kialakításánál figyelembe veszik a vidék sajátos éghajlati viszonyait, a meghonosodott termelési szokásokat, igyekeznek a lakosság foglalkoztatásához alkalmazkodni. Beindítják az úgynevezett faiskolát, ahol a gyermek palánták facsemetéket oltanak, metszenek. Az iskola kötelékében gyermekjátékkészítő tanműhely is létesül (1879-ben), a volt szeszfőzde helyiségében ahol a fiúk fűrnak-faragnak, kitanulják a faipari mesterséget, készülnek a faragott kalotaszegi bútorok.

Gagyai Samu igazgató székét, Pál Károly veszi át (1880), majd elkövetkezik az 1884/1885-ös tanév, amikortól az eddigi langyosabb lépegetés után új, harcosabb korszak kezdődik, a több mint három évtizedig tartó, Koleszár Lajos igazgató által marokra fogott tartalmas, gyorsabb lüktetésű előrehaladás. A tanári kar testületileg belép mint alapító tag az EMKE-be, Koleszár új iskola fajtákat segít talpra állni. A tapasztalatok alapján régi helybeli igénynek bizonyul a kisdédóvó megnyitása (1894), melynek a munkába járó szegény szülők örültek a leginkább. Szintén nagy kereslet mutatkozott az iparos és (később) kereskedő – tanonc – iskola iránt (1895). Az itt tanuló jövődó lakatosok, kovácsok, asztalosok, bádigosok, fazekasok, cipészek, csizmadiák, kefekötők, kerékgyártók, szabók a tanév végén kiállításokon mutatták be munkáikat, a legjobb termékekért iparágak szerint dicséretben részesültek. De nem csak a tanonciskolások, hanem minden tanintézeti tanuló jutalomban részesült, amennyiben szorgalma, magaviselete, jó tanulmányi előmenetele alapján ezt kiérdemelte. A szegényebb tanulókat is segítették. Az iskola anyagi helyzete megszilárdult: a gondnokság, vezetőség a nagyvonalú alapítványok felett örködött. A tanári kar kibővült. A tanulmányi eredmények összesítésében egyre kedvezőbbek lettek, ez a tény ide vonzotta a tanulni vágyókat, magán tanulók is jelentkeztek. Egyre több Hunyad környéki településről érkeztek gyermekek, az iskola tanulói összlétszáma duzzadt, az osztályok egyre népesebbé váltak olyannyira, hogy esetenként már vissza kellett utasítani újabb jelentkezőket, mert az illető osztályban nem fért el több pad. Párhuzamos osztályok beállítására nem volt elég tanterem szűkké vált az iskola. Koleszár Lajos memorandumot szerkeszt, melyet a minisztériumba juttat. Vázolván a kialakult helyzetet, pót-építkezési munkálatokhoz kér anyagi hozzájárulást. A másik javaslata alapján a felső népiskolának polgári iskolává való átalakítását kérelmezi. Teszi ezt annak az 1879-es minisztériumi

rendeletnek az ismeretében, mely kimondja, hogy “a polgári iskolában a közületre tartozó azon általános műveltség adatik meg, amelyről a tudományos pályára nem törekvő, minden jobb módú magyar állampolgárnak szüksége van”. A minisztérium mérlegelte mind két kérelmet és szabadkezet adott a kivitelezéshez. A rendelet alapján 1887-től fokozatosan bevezetik a polgári iskolai tanítást és az ezzel járó új tantervet. A polgáriból lehetőség nyílt a tanulmányok felsőbb szintű folytatására. Az építkezés gyakorlatba ültetése hosszabb időt vesz igénybe, ám az 1892-es esztendő valósággá változtatta az eddigi kétes reményeket. A Kolozsvár című lap 284-es számában beszámol a december 11-én megtartott avatási ünnepélyről. A három tantermet magába foglaló új létesítmény készítője Kiss Lajos kolozsvári kőműves mester (az állami építészeti hivatal terve alapján). “a magas kormány bölcs figyelmének most is azzal adta tanújelét, hogy egy díszes szárnyépülettel látta el a polgári iskolát”. A kormány nevében szólásra emelkedett Gyarmathy Zsigmond királyi tanácsos, aki tiszteletet parancsoló emelkedett hangú szónoklatában adta át rendeltetésének az új tan bástyáját, amit az intézet nevében Koleszár Lajos igazgató köszönt meg. A beszédek elhangzása után művészi műsorban az iskola növendékei bemutatták Gyarmathy Zsigáné ez alkalomra írt Örökös című színművét. “Egy nagyon kellemes nap emlékével távozunk e falak közül, hol oly rövid idő alatt annyi élvezethez jutottunk” – végezte beszámolóját a lap tudósítója. Mindazonáltal a nagy küzdelem csak ezután következik, mert az eddigi építkezések csak részben oldották meg az iskola tanterem gondjait: továbbra is öt osztályt bérhelyiségben kénytelenek elhelyezni. A növendékek száma pedig tovább nő. Közbevetőleg jegyezzük meg, hogy az intézetben számos román, zsidó, cigány gyermek is tanult. A magyar nyelvben tett előmenetelért sok román anyanyelvű tanuló kapott jutalmat. Megalakult a tanulók köre mely szavaló és rajzversenyeket, felolvasásokat, ünnepélyeket rendezett.

Barsay Domokos, Gyarmathy Zsigmond, Ignác Károly gondnoksági tagok, Koleszár Lajos és még sokan mások együttes erővel próbálják meggyőzni a további építkezés szükségességéről az illetékes szerveket. Az iskola megítélése, híre, tanulmányi eredménye, tantestülete (28 fölé szaporodott) kiváló. Hosszú viaskodó évek telnek el, míg egy újabb felterjesztésre 1897/1898-as tanévben a minisztérium elvileg engedélyezi a tanterem átalakítását és egy emeletes iskola felépítését, elkészülnek a tervrajzok. Az elvileg megjelölés megvalósulása a forduló pontot képező 1900/1901-es tanévben bontakozik ki. Az új korszak kezdetén az 1901 évi népszámlálás adatai szerint Bánffy-hunyad lakosainak száma 4486 fő. A munkálatok 1902 májusától 1903. júliusig tartanak, az elhelyezés érdekében lebontanak több elavult helyiséget. A tervrajzot Baumgarten Sándor építész készíti, az építés

ellenőrzésére Simák Lajos mérnököt jelölik, míg a kivitelező ifj. Rimanóczy Kálmán Nagyvárad építész.

* * *

Ünneplőbe öltözik 1904. október 9-én, vasárnap 11 órákkor Bánffyhunrad és a környéke népe, úgy vonul be méltóságteljesen, büszkén a frissen festett tornacsarnokba, hogy jelen lehessen az iskola új, közös rendeltetés által összekapcsolt épületeinek felavató ünnepélyén.

A himnusszal és a szózattal keretezett örömnapi műsorában hálaadó ima, szónoklatok, szavak hangzanak el és közreműködik a tanulók énekara. Az ünnepségen sorra megszólalnak Ignác Károly, Gyarmathy Zsigmond gondnoksági elnök, Koleszár Lajos, Barcsay Domokos képviselő.

Végül Ravasz László tanuló, akkor püspökségi titkár így **összegzett:**

“Kalotaszegnek iskolája ez, ezé a darabka magyar földé, nemzetiségi tengerbe táplált árva szigeté, melynek külön történelme, sajátos szelleme van: ahol egyéni és páratlan a népnek jelleme, melynek különös a költészete, művészete, lelke. Jutott-e eszébe valakinek, nem tudom, de Kalotaszeg kicsiben hű képe a magyar hazának. Árva és magára hagyatott, segédelmet csak önmagában kereshet, s ha élni akar, ki kell fejlesztenie a benne szunnyadó erőket. Ez a rendeltetése s ez a diadalma mindkettőnek”

Ravasz László
püspökségi titkár
(Elhangzott 1904. október 9-én Bánffyhunradon
az új iskola felavató ünnepélyén)

**Bánffyhunyadi M. kir. Polgári fiú és leány valamint elemi iskola.
1904. október 9.**

1979-1984 között a helyi általános iskolában tanított Bréda Ferenc esszéista, költő, irodalomkritikus, valamint kezdte meg iskolai tanulmányait Lovász Krisztina, költő, író. Bánffyhunyard több kortárs képzőművészt indított útnak, például Pócsai András festőművészt, Major Ildikó és Bálint Ferenc grafikusokat, de életútjával kötődik a településhez a Kolozsvárott működő Egri István iparművész ólomüveg-tervező, Buzás Pál zongoraművész, valamint a műszaki irodalmi írások, a műszaki tudományokat művelő Prof. Dr. Gábos Zoltán fizikus, a Magyar Tudományos Akadémia Külső Tagja, egyetemi professzor, valamint életútjával kötődő, körösfői Dr. Péntek János nyelvész professzor, a Magyar Tudományos Akadémia Külső Tagja, a Kolozsvári Akadémia Bizottság (KAB) elnöke. Dr. Mihálik András építészmérnök, kutató-feltaláló, a műszaki tudományok doktora, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia Köztudományi Intézetének Külső Tagja, Mihálik László, mérnök, mezőgazdász-kutató, a Kolozs megyei növénytermesztés-kemizálás állami érdemrenddel kitüntetett úttörője.

**Prof. Dr. Gábor Zoltán fizikus a Babeş-Bolyai
Tudományegyetem tanszékvezető professzora
a Magyar Tudományos Akadémia Külső Tagja,
Bánffyhungad szülötte. MTA kisterme 2010.**

1943-ban Bánffyhungad környékén (Körösfő, Sztána) forgatták a Széfeddin Sefket bej regénye és filmforgatókönyve alapján készült Kalotaszegi Madonna című, nagysikerű magyar filmet, Sárdy János főszereplésével.

*** * ***

1919-ben (január 7-9) a Székely Hadosztály főparancsnoksága működött a helységben. 1919 tavaszán Kós Károly Bánffyhungad székhellyel szervezi meg a megvalósulatlan törpeállamot, a Kalotaszegi Köztársaságot. A trianoni békeszerződésig (1920) Kolozs vármegye bánffyhungadi járásának volt a székhelye. 1920-tól 1940-ig a település Nagy-Romániához tartozik. Kós Károly kezdeményezésére jön össze Bánffyhungadra a Kalotaszegi nagy népgyűlés, a Kiáltó szó a magyarsághoz Erdélyben valamint az Erdélyi Néppárt megalakulása 1921. június 5-én.

A második bécsi döntést követően a település 1940 és 1947 között Magyarországhoz tartozott. A párizsi békeszerződések (1947) értelmében

Bánffyhungary újfent Románia részévé vált. A kommunizmus éveiben létrehozott ipari létesítmények (gép, bútor, tejgyár) nagyban hozzájárultak a település gazdasági fellendüléséhez. A helység 1961-ben elnyerte a városi rangot, s ugyanabban az évben épült meg a színházi vagy egyéb, például néprajzi jellegű előadások bemutatására alkalmas ötszáz férőhelyes Művelődési Ház, ahol öt évtizeden keresztül, a helyi mozi vállalat is működött. 1947-től 1968-ig Kolozs tartomány egyik rajoni (járasi) székhelye volt. A haláltáborokat túlélő és hazatért bánffyhungaryi zsidók nagy része az elkövetkező évtizedekben Izráelbe települt. A város minden kedden mozgalmas hetivásár, minden hónap utolsó hétfőjén pedig látványos állatvásár színhelye. (Nagy utca, ma Budai Nagy Antal utca).

Az 1989-es romániai események jelentős változásokat is hoztak a város életében. A helység magyar nyelvű – valamikor 96%-os – lakossága újra méltányos részt vállalt a város politikai és közigazgatási vezetésében. A gazdasági átalakulás következtében az ipari létesítmények megszűntek. Föllendült a turizmus és a város szomszédságában (Kalotaszentkirály, Körösfő, Zsobok, Magyarbikal, stb.) kiteljesedett a falu-turizmus. Vallásos, hivatalos vagy helyi ünnepeken (konfirmálás, március 15 alkalmára rendezett ünneplés sorozat és Lovas Fölvonulás, májusi Bánffyhungaryi napok stb.) a város magyar közössége hagyományos kalotaszegi népviseletben vesz részt.

Jelenleg Kolozs vármegye egyetlen városa, ahol a magyar nyelv közigazgatási használata és a két nyelvű föliratkozás hivatalos érvényű. 2007-től a helység névtáblák a vasúti megállóban is kétnyelvűek.

Az ismertebb, bánffyhungaryi utcák, történelmi elnevezései: Kossuth Lajos utca, Al utca (Horea); Nagy utca (Budai Nagy Antal); Szél utca (Május 1); Györgyfalvi utca (Vlădeasa); Csebernye (Piața Victoriei - Győzelem tér); (Avram Iancu); Vasút utca (Str. Gării); Zsidó utca (Str. Deportărilor);

A vasúti sorompótól Ketesd felé: Újváros (magyar cigány negyed, általában katolikusok). Megjegyzendő: a Kossuth (Horea) utca város végi (Nagyvárad irányába) "palota negyed" volt kóbor cigányok építették, akik azelőtt ettől a város végétől kb. 5 km-re a Bolikban laktak és Moldovából telepedtek ide. Jelenleg szét vannak szóródva egész Európában, főként Angliában, Franciaországban és az ott "összelódult" pénzből, sikerült ezeknek az építkezéseknek a kivitelezését megalapozni. Ezek az építmények egyáltalán nem Kalotaszegen kellett volna felépülnenek!!

Györgyfalvi utca. 1940.

A román Vlădeasa bank Al-utcában (Kossuth L. u.), Mellette az épület bal oldalán, Kovács István szíjgyártó műhelye, amelyet gyakran látogatott Kós Károly (mérnök úr) majdnem minden kedden a heti vásárok alkalmával. Máskülönben ez a ház anyai nagyszüleimnek a háza, és itt ismertem meg a mérnök urat ebben a szíjgyártó műhelyben. 1940.

Al –utca, a Főtér és a római katolikus templom között. 1940.

Bányfőúthely régi városközpontja, bal sarkon a Tigris szálló és vendéglő, vele szembe jobb oldalon a villanyoszlop után, az Európa szálló és vendéglő. 1940

Bánffyhunyad új városközpontja. 2014.

Az új városközpontból fordul le az út Magyarbikal és Ketesd felé, és itt kell menni Szinegetőbe, valamint minden szőlőhegyre is. 2014.

A régi bányahunyadi városháza. 1940.

Keddi vásari nap a Fő-téren. 1940.

Bányfővár Vasút utca 12. “BOSSAI “ kalapgyár az előtérben, ennek az udvarában van a mi otthonunk, lakóházunk, a szolgálati lakás. 1941

**Schvarcz Andor és Andorné (Kovács Böske) 1939. február 24 Bánffyhunyad.
Az ő általuk rendezett szőlő-szüretek valóságos ünnepként maradtak meg
emlékezetünkben.**

**A Kovács István (bátyó) szíjgyártó dinasztia utóda, Schvarcz Andor
szíjgyártó, Nagy utcában, a műhelye előtt a 30-as évek végén.**

Mihálik András és Schvarcz Babi Bukarestben 1966

Schvarcz Tíbor és Tíborné (Böndi Kati) Bánffyhunrad 2015. A Kovács és Schvarcz szíjgyártó dinasztia, Babi (fogtechnikus), Tibi (villamosmérnök) pályaválasztásaik következtében megszűnik a kontinuitása. Tibi és Kati mint sikeres családi- magánválalkozók kereskedelmi-gazdasági vonalon szervesen illeszkednek a város és a környék vérkeringésébe, itt Bánffyhunradon.

Imre István és felesége Erzsike, Bánffyhunadról. Bátyám, Mihálik László osztálytársa, a bánffyhunyadi polgári iskolában. 1940-ben települt át Magyargyerőmonostorról, nyugalmazott géplakatos. 2012.

A Sebes Körös okozta árvíz az 1940-es évek elején, a Víz utcában és környékén.

Bivalyok a bányfőhunyadi vásártéren. 1940.

Az Al utca végének környékén elterülő vásártér, ahol az állat-vásárokat tartják, különböző periódusokban Hunyadon, a vidék bekapcsolódásával is.

Bánffyhunyard, vasútállomás. 2014.

1910-ben Bánffyhunyard 5194 lakosából 4699 magyar és 541 román anyanyelvű volt. 2002-ben 9439 lakosából 5518 román, 3067 magyar, 847 cigány (roma) volt. Mint Kalotaszeg falvainak többsége, a bánffyhunyadi magyar közösség túlnyomó részben Kálvin János és a Heidelbergi Káté tanait követő, meggyőződéses református (a magyar nyelvű lakosság 95%). A román lakosság többsége görögkeleti (ortodox). 2002-ben 162 római katolikust tartottak számon a helységben a hivatalos statisztikai adatok szerint, valamint mintegy 100 lelket számláló, magyar nyelvű neo-protestáns egyházközösséget.

Az egykori Zsidó Hitközség néhány évtizede restaurált temetőjét, jelenleg megbízható temetőőrök vigyázzák föl. A valamikori 1018 Zsidó Hitközség, sajnos eltűnt Bánffyhunyardról, eltűnt a Zsidó utca, a templom és a heider, eltűntek a Berkovics nénik és bácsik mint kereskedők, akik annyit segítettek a szegényebb földműveseken... és nemcsak, ugyanis náluk mindig hitelbe lehetett vásárolni... majd megbeszélt periódusokban fizetni...

Bánffyhunrad hagyományosan fontos szerepet játszik Kalotaszeg, ezen túlmenően az erdélyi magyarság művelődéstörténetében. A település közművelődésének múltjában olyan kiemelkedő személyiségek alakították a népi hagyományok továbbélésének, a különböző művészeti ágak virágzásának a kedvező légkört, mint Gyarmathy Zsigáné született Hory Etelka (1843-1910) író, a kalotaszegi népi hagyományok gyűjtője, Kós Károly (1883-1977) építész, grafikus, író, politikus, szerkesztő, könyvkiadó, tanár, a Kalotaszegi Köztársaság első megálmodója és elnöke, valamint a bánffyhunyadi nagygyűlés és a Kiáltó szó kezdeményezője, a kalotaszegi nép felrázása a passzivitásból és nemcsak Kalotaszegnek a felrázása a Trianon utáni csökönyös magyar passzivitásból, Morvay Pál (1914-1990) református lelkész, tanár, néprajzkutató, Vasas Samu (1927-1997) néprajzkutató, népművelő.

Gyarmathy Zsigáné (1843-1910)
Kalotaszeg Nagyasszonya

Nagy múltra tekint vissza a város közművelődési lapja, az 1890-1891-ben megjelent, majd 1912-ben és 1993-ban rövid időre újraindított Kalotaszeg című folyóirat.

A 1919-es esztendő Erdélyét a várakozás, a kétely és a kétségbeesés jellemezte. A magyarság vezetői a passzív ellenállást hirdették meg. A népet azzal biztatták, hogy a megkötendő békeszerződés majd visszacsatolja Erdélyt Magyarországhoz. Érvelésükben kifejtették, hogy ha az értelmiségi réteg leteszi az új államhatalom által megkövetelt hűségesküket, ezzel tulajdonképpen elfogadja az új hatalmat, az pedig nem egyéb, mint a magyar állam és a magyar érdekek elárulása. Természetesen az új hatalomnak ez kapóra jött és az állami adminisztrációban dolgozó azon tisztviselőket, akik nem esküdtek föl, rövid úton menesztették. Az állásukat veszített emberek, vagy más megélhetési forrás után kellett nézniük vagy vehették a vándorbotot, s mehettek a budapesti pályaudvarokon berendezett vagyonlakásokba.

A trianoni békeszerződés aláírása (1920. június 4-én) után tovább mélyült a lelki válság, hiszen akkorra már nyilvánvalóvá vált, hogy egy fikarcnyi remény sem maradt.

“Bánffyhunyadi történet.” A vasárnap déli gyorsra várakozók közt feltűnően sok a komoly feketébe öltözött férfi. A déli forróságban csakúgy olvadoznak s már előre borzalommal emlegetik a fülledt kupé gyötrelmeit.

- Se baj – vigasztalják egymást, azt a másfélórát csak kibírjuk valahogy.

Nem mondja senki, mi az út célja, de könnyű leolvasni róluk, hogy Bánffyhunyadi tartanak, a népgyűlésre. Az első magyar népgyűlésre, amelyet az impérium átvétele óta Erdélyben engedélyeztek. Rémhírek is keringenek már, tegnap délután óta: egy ezred katonaság, gépfegyverek az utcasarkokon... Regátbeli katonák, azok nem tréfálnak... Ezeknek a híreknek köszönheti Bánffyhunyadi... mondja derűs mosollyal egy tanár, hogy engem is talán közöttük tisztelhet ma. Másként eszembe se jutott volna kimenni.

A vonat a kelténél tovább is ácsorog a kolozsvári pályaudvaron, de aztán mégiscsak megindul. Egeresnél a drága gyorsvonatra mintegy tíz tagú falusi társaság kapaszkodik fel, kékbéli ünneplőben, kékített bő gatyában. Kalotaszeg népe sorakozni indul a kibontott zászló alá Bánffyhunyadi. És a következő állomásokon sorra megismétlődik ez a jelenet. Friss szellő váltja fel az állott forróságot, mélyzöld sűrű fiatal tölgyes közt fut a vonat, a sztánai völgy küldi előre ózonos, tiszta

levegőjét. Az állomásokon újabb ezúttal nadrágos társaság száll fel, ismerősök integetnek

- Hova, hova?

- Ahova önök! – csattan vissza a jókedvű válasz. Istenem, hogy megszokták az emberek félig kimondott szavakból, célzásokból megérteni egymást. Bánffyhunyon hatóságilag engedélyezett népgyűlést tart a magyar nép és az oda igyekvők szabad kőművesi titokzatossággal adják ezt egymás tudtára. Szabad államban, szabad polgárok. Nem összeesküvők, csak nyíltan tömörülni akarók, polgári és nemzeti jogaik védelmezésére. No, talán megváltozik ez, Bánffyhunyon után.

Kós Károly nincs a felszállók között. Ő már a hajnali vonattal bement, rendezni és rendelkezni. Beszélik, hogy a sztánaiak szekereken indultak be majdnem az egész falu férfi népe, a zsobokiak gyalog, négyes sorokban. Most már semmi kétség: a kalotaszegiek ott lesznek Hunyadon, a maguk gyűlésén, ha jégeső kopogna is, ha százszor elítélnék érte a nagyképu Pató-pálos fontoskodást. A zsoboki kaptatón túl már csak a féknek van dolga. A vonat szinte suhan a síneken, mellette akácokat borzol a szellő, vetések türemlenek tovább a lankás oldalakon. A láthatár (landschaft) szélén feketéllenek a havasok, még egy-egy hó folt is megcsillan oldalukon. Erre a háttérre rajzolódik rá Bánffyhunyon hegyes csúcsba szökő kálvinista – tornya, tövében fehér házak szorongnak s a semmit mondó tetők alatt most különös ritmust vernek a szívek. A délután eseményei elé sietnek kíváncsi, aggodalmas, de elszánt gondolatok.

Bánffyhunyon nagyközség a Kalotaszeg centruma. A havas alj és nádas menti falvak népe itt ad találkozást egymásnak heti vásáros napokon. Most vasárnap van, déli egy óra, csöndes az állomástól bevívó Nagy utca, de az ablakokban kíváncsi fejek és kíváncsi tekintetek. Az izgalmak a felszín alatt rejtőzködnek, de élnek. Katonaságnak, gépfegyvereknek nyoma sincs sehol. A piaci bódék mögött vannak felállítva – suttogják – de közelebb érve a piaci bódék mögött nincs semmi félelmetes szenzáció. Pár tiszt tart hazafelé ebédjéről, egy raktár előtt egy őrszem silbakol. Kinn az utcán ennyire zsugorodott össze a nagy katonai készenlét. A laktanyákban természetesen van készültség. A Tigris előtt ugyan olyan kékbéli, kékített gatyás falusi öreg álldogál. Csöndes érdeklődés a szemükben, talán várnák, hogy fogatok hosszú sora repítse el előttük a kolozsvári urakat. Azok ellenben megérzik, hogy itt ma nem pózos hivalkodásról lesz szó, hogy valami komolyabb, bensőségebb dolog készül itt, a szokott népgyűlési húhóknál. Gyalog ballagnak be a kocsik s a kocsik üresen térnek vissza az állomásra. Ebéd a Tigrisben, bor nélkül, sör nélkül. Szesztilalom van. Szesztilalom a gyűlés utánig, akkor aztán ihatik, aki akar. Megtudjuk, hogy ezt a magyar vezetők kérték így a főszolgabírótól és általános

helyeslés mellett fogyasszuk el a fogadás minden előtalálható szódavizét tisztán, vagy málnaszörp alakjában. Ez sem esett így a “boldog” békeidőben soha. Ebéd után a paplakban – nyájas, szeretetre méltó ház verandáján – gyülekezünk. A pap Bokor Márton nagytiszteletű úr, csendesen, észrevétlenül jár-kel vendégei között. Kezel, félre vonul hol az egyik, hol a másik úrral, egy kis gyors tanácskozásra. Ezalatt a verandán nagy méltatlankodással esik róla szó, hogy magyarok kisebbiteni akarják magyarok előtt a kalotaszegi gyűlés jelentőségét. Kiszámítottuk, mondja az egyik tiszteletes, hogy csak a bánffyhungyadi református egyházmegye 29631 lelket számlál. Hol vannak ezen felül a katolikusok, baptisták és mások! És hol vannak azok a községek, amelyek nem a mi egyházmegyénkhez tartoznak, de kalotaszegiek, mert a viselet náluk is a muszuj és közénk valóknak vallják magukat. Negyvenezen is felül vagyunk, uram, nem hogy a harmincből is le akarjanak tagadni. Miféle eljárás ez kérem?

És Kalotaszegen az abszolút demokrácia uralkodik. Itt nem akarnak politikából úri huncutságot csinálni. Jellemző erre, hogy egyik kolozsvári kiküldött a szövegezés korrektségéért néhány kisebb változtatást kívánt volna a pártprogramon. – ez nem lehet, kérem – siet a megjegyzéssel az odavalók egyike. Mi ezeket a pontokat a néppel együttes tanácskozáson állapítottuk meg. Ha most változtatunk rajtuk, joggal feltehetnék, hogy az urak megint csak ki akarják játszani a népet. Később talán igen, de csak az ő előzetes beleegyezésükkel. Ez a néhány mondat példamutató mindenkinek, aki a jövőben politikát akar csinálni. Ma már nem lehet másképpen: Így és egyedül csak így. A nadrág és a gatyá közt meg kell szűnnie a bizalmatlankodásnak. Olyan kevesen vagyunk és annyira egymásra vagyunk utalva, hogy ezt az ellentétet egyszer s mindenkorra ki kell küszöbölni. Ez alatt az udvarra újabb és újabb hírhozók érkeznek:

- Körösfőiek megérkeztek – százhetvenen; - Kalotaszentkirályról kétszázan jöttünk; - Zsobok zászló alatt akart felvonulni, úgy kellett kérni őket, hogy álljanak el ettől a szándékuktól. Így is jöttünk szép számmal. Ha kaptunk volna szekeret még többen jöttünk volna. Megérkeztek az egeresi bányamunkások kiküldöttei is. És így megy ez negyedóránként. Most Keleczel, most Bikal, most Zentelke, Kispetri, Nagypetri, Váralmás és a többi falvak jönnek szép csendben – rendben. Kiket a tanító vezet, kiket a pap, kiket élteőbb bíró, viselt gazda. Jönnek komoly ünnepre beretvált arccal, jönnek lányok, menyecskék égő veres muszujjal, sárga veres fejkendővel, melyet diszkréten szegélyez a piros-fehér-zöld. Jönnek, és oda sereglenek a templom előtt felállított, felvirágozott tribün elé és csendes beszélgetés indul, találkoznak szomszéd falusiak, komák, sógorok, jó emberek és csak lopva irányítódik egy-egy kíváncsi tekintet a dobogó felé. A gyülekező embereket karszalagos falusiak csoportja veszi körül. Ez már a főszolgabíró, Josif Pop dr. gavalléros gondolkodására

vett kedvező fényt. Nem akarta egyenruhás csendőrséggel zavarni az ünnepi hangulatot, rábízta egy önkéntes rendfenntartó gárdára, melyet az ottani magyarokból szerveztek erre a célra s a gyűlésrendező urak egyike rendelkezik felettük. Rendzavarás ugye? – elő sem fordulhat, ha a gyűlést netán fel kellene oszlatni. Pop primpretor akkor is az alkalmi őrség fejének adná ki az utasítást. Itt brutalitásra nem is lehet kilátás. Beszélgetésünk a fiatal főbíróval, aki régi ismerősünk Tamási Simon dr. prefektus idején ő volt a titkár a központban. Már egy éve itt van anélkül, hogy a lakosságnak panasa lenne rá. Kérem – mondja, fontosnak látom, hogy ez az első gyűlés a legkisebb rendzavarás nélkül folyjon le. Közös érdek ez nehogy még jobban elidegenedjünk egymástól. Az urak itt mindent szépen megszerveztek, nem lesz itt semmi kellemetlen incidens.

Ez alatt a cinterem rácsa mögött a női nézőközönség is gyülekezik. Ez a tribün. Alant már együtt vannak a paplakkbéli urak. Kezdhetjük. Most mélyen megható jelenet következik. A háttérben, a templomban felcsendül Kölcsey himnusza. Pillanatra halotti csönd lesz, öreg gazdáknak könnyet látok megcsillanni a szemében. A református polgári ének vizsgáját tartják odabent – suttogják mellettem. Az emelvényen remek kézimunkás terítővel fedett a szónoki asztal. Veres kalotaszegi hímzés, sárgás háziszőtt vászon. A leggazdagabb hunyadi földműves asszony ládájából került elő ez a dísz aki – mint mondják – másfélmilliót is fog adni növendék lányával annak, aki a fejét majdan beköti. Másfélmilliót – lejben. Ez a terítő is, meg a másik hófehér az újságírók asztalán, a Mátyás lány stafíringjából valók. Ráadás a másfélmillióra. Aranyértékben. Nagytiszteletű Bokor Márton beszél. Nem a vidéki papok kenetessége reszket férfi száján, de a férfi szív, a férfi gondolat, a férfi tettvágy és tetterő biztos csengése. Meredekein jár a szavaknak s merész szónoki készsége sem jobbra sem balra meg nem siklik véletlenül se. Idegen szavakat is mond, konszolidációt, nacionalista, sovinizmus, de mond mély értelmű magyar szavakat is.

Láncot akarunk kovácsolni minden tárgyilagossággal senki, se magyar, se szász, se román. Mintha egy malomkövet hengerített volna le a szívemről. – mondja egyik magyar a beszéd után. Az Isten áldja meg a mérnök urat érette. Aztán előadók hosszú sora következik Kékbeli ünneplők, polgári ruhák követik – váltják az úri feketét. Határozati javaslatok melyek a tennivalók hosszú sorát állítják megoldandó feladatként a magyar szervezkedés elé. És másfélóra alatt, pontosan hat órára, már kezdődhet is az oszladozás. Remek látvány a cinterem kertjéből, ahogyan sereglik széjjel a tömeg mely egymás mellé szorultában fél akkora sem mutatott. Három-négy ezer főre becsültük a megjelent felnőtt férfiak számát, holott a meghívókon minden községből “legalább kettőt” kért be a szervezőbizottság. S a nagy széles utca végén a kéklő alkonyattal ömlenek egybe a kékbekötös tömegek. Most sebes szél

veri a port, eső fenyeget. Fekete fellegek tornyosulnak keleten s már szemerkél az eső. A Bihari havasok felől visszamosolygó nap szelíd szivárványt rajzolt a fellegeterhes kalotaszegi égbolt sötét, fenyegető ívére. És testvéri egyetértésben tündököltek egymásba simulva a szivárvány hét tiszta színe.” (Keleti Újság, 1921. június 7.) (K-Ö)

Ebből a hónapokig tartó letargiából kellett valamilyen módon visszarángatni az embereket. A csökönyös magyar passzivitás ellensúlyozására Paál Árpád, Zágonyi István és Kós Károly tanácskozásokat folytattak maguk között és elhatározták, hogy röpiratban fordulnak a magyarsághoz, 10000 példányban kinyomtatva. Ennek a röpiratnak lett az elnevezése “Kiáltó szó” amely 1921 januárjában jelent meg, Bánffyhunyon. Tehát Kalotaszegről, Bánffyhunyadról indul el az a röpirat, amely a trianoni diktátum által lefejezett magyarságot – nemcsak Kalotaszeget – kell, hogy felrázza letargijából. Ezért is fontos, hogy idézzük a Kiáltó szó teljes szövegét, emlékezve és emlékeztetve, erre a hihetetlenül alávaló, gyalázatos, emberi jogokat tipró trianoni diktátumra, amelyet még a bolsevista Lenin is “gyilkosságnak, aljas háttasúzásnak” nevezett.

**“Rájuk erőszakolták a békét,
de ez a béke uzsorás béke,
gyilkosok és mészárosok
békéje... hallatlan béke, rabló
béke... ez nem béke, ezek
olyan feltételek amelyeket
útonállók késsel a kezükben
diktálnak a védtelen
áldozatoknak.”**

V. I. Lenin

Kiáltó szó

Erdély, Bánság, Körösvidék és Máramaros magyarságához.

“....Akkor megkérdezték ötöt: Te kicsoda vagy? Ilyés vagy-e te? És mondá: nem vagyok. Próféta vagy-e? És feleli: nem vagyok.

Mondának azért neki: Kicsoda vagy tehát, hogy meg tudjuk azoknak felelni, akik minket elküldtek; mit mondasz magad felől?

És monda: Én kiáltó szó vagyok a pusztában!”

(János evangéliuma 1. 21-23.)

Két keserű esztendeje már, hogy szemünk nyugat felé néz. Láttuk hogyan hanyatlott le ott a nap. Reménykedő, bízó, sóvárgó és fájó szemünk nézte, hogy a könnyünk csordult ki attól.

Mert a nap csak haladt lefelé, hanyatlott egyre; eleinte lassan, aztán gyorsabban, végül lebukott és az égen csak a vérveres fellegek maradtak.

Most már megdörzsölhetjük szemünket: egyelőre nincsen tovább. Ez a nap lebukott, ennek vége. És arcunkról letörölhetjük a könnyeinket. Még a nyomokat is.

Valahol aláírtak valamit, valahol megalkudtak valamit, valahol elúszttak valamit, valahol egy nyitott ajtót becsaptak, hogy legyen az zárva, örökre.

Ahova a magunk erejével, ezer esztendő munkájával, kapaszkodtunk és minden lépcsőfokot a magunk izmaival és eszével vágunk a magunk vérével öntözött irdatlan sziklába: onnan dobtak le minket.

Tudjuk miért.

Régi zászlónk összetépve, fegyverünk csorba, lelkünkön bilincs.

De tudom: talpra kell állnunk mégis.

De tudom: újra kell kezdenünk az izzadságos, nehéz munkát.

Tudom: vágni fogjuk kemény, vad sziklába az utat, melyen egy kemény, régi nép lép majd velünk és utánunk újra csak felfelé!

Halljuk, látjuk és tudjuk immár, mert valóság: a régi Magyarország nincsen többé!

Nem akkor halt meg, amikor Párizsban temetését rendezték, de akkor, amikor ő maga is bejelentette, hogy, hogy igenis: nem vagyok már a régi.

Ez az igazság!

Hetven esztendeje, hogy apáink kimondották azt a szót egy akarattal és fél százada, hogy megtestesült az ezer esztendő álom: az a Magyarország, amelynek a fejére Párizsban mondták ki az ítéletet.

Félszáz esztendeig élt az egy Magyar föld, a nagy, ifjú, erős magyar műhely. Nem hagyatott úgy tovább dolgoznia. Erdély, Bánság, Körösvidék és Máramaros magyar népe: minket kiszakítottak, kidobtak abból a műhelyből, amely a mi izzadságos munkánk segédelmével épült fel egykoron.

Nem kérdezték: akarjuk e?

Mi pedig mai napig nem akartuk elhinni, hogy ez megtörtént, hogy ez megtörténhetett.

És két esztendeje, hogy nem dolgoztunk. De vártunk. Vártuk reménykedve, hívő hittel, hogy felkeljen számunkra a nap: napnyugaton!

Két esztendeje álmodtuk és nem akartuk tudni az Erdélyről, aki körülöttünk tusakodva robogott. Nem akartuk látni és hallani, nem akartuk érezni és élni, csak hinni akartunk és bízni és álmodni és csodákat várni, amik majd felébresztenek.

Mert megszoktuk a régit, szerettük, amit egykor megalkottunk.

Hittük, hogy az örök időkre a miénk úgy, ahogy mi magunknak alkottuk meg.

Most aztán kisült minden. Két esztendő keserű várakozása, dermedt álma után meghaljuk, bízunk reménykedtünk: délibáb az. Megtudtuk, hogy a nap nem ott kell, ahol lenyugodott.

Valljuk be: a mi hitünk nagyot csalódott.

Valljuk be: fáj a csalódás; fáj, hogy el kell hajítanunk lelkünk hitét, mert hogy nem igaz hit volt az.

Erdély, Bánság, Körös vidék és Máramaros két millió magyarja, nem én mondom neked, de a megcsonkított Magyarország mondta ki a szentenciát rólunk: nem tehetek mást elfogadom az ítéletet, mely akaratom és hitem ellenére fejemre olvastatott, kihirdetetett és végrehajtatott; Én rólatok, akiket erőszakkal leszakítottak rólam: lemondok.

Ez az igazság.

Aki mást mond: az hazudik; aki másban reménykedik: délibábot kerget az; aki mást hiszen: álmodik az.

Le kell vonnunk a tanulságot; szembe kell néznünk a kérlelhetetlenül rideg valósággal és nem szabad ámítanunk magunkat. Dolgoznunk kell, ha élni akarunk és akarunk élni, tehát dolgozni fogunk.

De csak magunkban ezentúl, magunkért!

Napnyugat felé pedig ne nézzünk többé. Attól csak nehéz szívünk és fáj a szemünk. Ott lebukott a nap, és csak az ég veresedik még és az égen gomolygó nehéz sors fellegek. Attól csak a könnyünk csordul ki már.

Vigyázzunk! A könny drága és – ne lássa azt senki idegen, ami nekünk fáj.

De ezeresztendő s göggel tartjuk tekintetünket a mi kegyeink taréja felett, mert itt kell derengenie majd a mi hajnalunknak.

A régi Magyarország nincs többé számunkra; de Erdély, Ardeal, Siebenbürgen, Transsylvánia, vagy bármi nyelven nevezte és nevezi a világ: feltámadt és van, aminthogy volt akkor is, amikor azt hittük mimagunk, mert akartuk hinni, hogy nincs, és csak Magyarország van.

Akkor is volt, de most is van, és akárhogyan is akarja akármilyen akarat, lesz örökkön-örökké!

Egy félszázados, szépséges útra eresztették le a sorompót: hogy tilos. Ezeresztendős erdélyi szerszámainkkal próbált, ősi erőnkkel új utakat kell vágnunk, de magunknak csupán. Régi szerszámokkal új fegyvereket kell kovácsolnunk a lerakottaknál az összetörteknél, a kezünkből kicsavartaknál jobbakat.

Senki sem fog segíteni minket; de akkor senki se sajnáljon, minket. Építenünk kell! Fogunk hát építeni új, erős várakat a régi Istennek.

Az Egynek, az Igazságosnak, az Erős Istennek. Aki ideküldött titkos Ázsiából egykoron minket, és akit mi idehoztunk magunkkal. Aki oltalmazott mind ez ideig, és akit mi is megvédelmeztünk – magunknak.

.... Hát eltemették a régi Magyarországot. Szép temetés volt, sírját beültették virágokkal és fejtől hímes fejfát szúrtak. Hogy akik élünk még, sírhassunk és sírjunk, és ne merjen eszünkbe jutni az élet, de örökké lássuk a dombot és a virágos dombon a hímes, csillagos, buzogányos fejfát. Minket még a temetésre se hívtak meg... Belenyugsunk, mert bele kell nyugodnunk ebbe is, és hiszünk örök életünkben.

Elindulunk új utakon, de magunkkal visszük a nagy Temetés emlékét és egy szilánkot egy keresztre feszített ország keresztjéből.

Két esztendeje, hogy sokan közülünk imádkozni tanultak és sokan átkozódni is. És sokan álmodozni és sokan megtanultak sírni is, de a legtöbben a vizeket néztük, a mi vizeinket, akik harsogva sietnek hegyeinkből lefelé, ki az Alföldre. Sokan néztük a vizeket és közülünk sokan el is indultak a vizek mentén le a hegyekből ki arra napnyugat felé. Hogy onnan soha vissza ne jöjjenek.

De az imádkozás ideje eltelt. És el az átkozódás ideje is. Az álmodozásnak is vége, vége a sírásnak is. Aki pedig elindult a vizek mentén, az többé ide nem jöhet vissza, aki közülünk elmegy, az ne is kívánczozék közénk vissza valaha; annak itt helye nem lesz soha, és jussa sem lesz annak.

Felébredtünk. Látni akartunk tisztán. Szembe akarunk nézni az Élettel, tisztában akarunk lenni helyzetünkkel. Ösmerni akarjuk magunkat.

Számba kell venni erőinket, szerveznünk kell a munkát, tudnunk kell a célt, amit el akarunk érni.

Aki fél az gyáva, aki nem bíz, aki nem hisz, aki gyenge – az lépjen ki a sorból. Az menjen. Az nekünk bajt csinál, az a mi munkánkat akadályozza, az a mi lábunk elé gáncsot vet, a mi árulónk az!

Senkit ne sirassunk, aki elmegy innen. Senkit ne tartsunk vissza. De bíztassuk azt is, aki habozik; az ingadozónak nincsen helye most.

Kiáltó szó vagyok: ezt kiáltom!

Az ítélet végrehajtatott: Erdély, Bánság, Körös vidék és Máramaros kétmillió magyarországi bekebelezett Romániába...

Nem rekriminálunk. Nem keresünk árulókat, nem keressük a megalkuvókat, a gyávákat, a bűnösöket, avagy a bűnbakokat. Nem vigasztaljuk magunkat gyáván azzal, hogy más hibáztatunk. De viseljük sorsunkat, ahogyan az reánk méretett.

Nem keresünk jogot vagy jogtalanságot, nem igazságot vagy igazságtalanságot, nem várunk méltányosságot, sem kegyelmet. Nem is kérünk.

Nem kutatjuk, hogy az a nélkülünk, rólunk készült és kötött trianoni szerződés miféle koldusalamizsnát rendelt számunkra. Nincsen sok értelme ennek.

A mi igazságunk: a mi erőnk!

Az lesz a mienk, amit ki tudunk küzdeni magunknak.

A bátraknak kiáltok hát, a harcolni akaróknak, a kötelességtudóknak, a látni akaróknak, az előrenézőknek. Álljanak elő, ne szégyenkezzenek, ne aludjanak, ne duzzogjanak. Az Élet nem vár, az Élet rohan.

Kiáltó szómmal ezt kiáltom!

A fundamentum, amire nyugodt lelkiismerettel és bízó lélekkel építhetünk: két millió magyar. Két millió magyar, ezresztendős históriája tudatában és tanulságaival, geográfiai egységes területen egy 13-14 millió, nem homogén lakosságú fiatal, alig félszázada önálló életet élő, szegény ország keretében nagy súlyú differenciákat okozhat, amennyiben vele együttműködünk, vagy pedig ellene dolgozunk.

Velünk, Erdély magyarságával minden időben számolnia kell annak, aki szuverenitását reánk kiterjesztette. Számolnia kell Romániának is, ha azt akarja, hogy területi s népességben való gyarapodása erőgyarapodást is jelentsen, nem pedig fölös terhet, súlyos kölncöt.

Nem szabad elfelejtenie, hogy mi nem az egységes magyarságból elszakasztott egyszerű lélekszám vagyunk, de külön történelmi egység ezer esztendő óta, saját, külön erdélyi öntudattal, önálló kultúrával, önérzettel. Tudtunk számolni minden helyzettel, tudtunk kormányozni és tudtunk nehéz vereségek után talpra állni. Erőnket ösmerjük, nem becsüljük azt túl, de nem is kicsinyeljük: sokszor próbáltuk, mennyit bírunk.

Nyíltan és őszintén valljuk azonban: inkább vagyunk lojálisak, mint rebellisek, inkább építők, mint rombolók, inkább nyílt barátok, mint titkos ellenségek, de azzal a feltétellel, ha megadatik számunkra az új keretek között az a minimum, melyet mi nemzeti kultúránk, ősi szokásaink, faji öntudatunk, szociális érzéseink, gazdasági fejlődésünk szempontjából ezeresztendő múltunk tanulságképpen nélkülözhetetlennek tudunk.

Mi, kétmillió dolgozó, adózó, anyagi és kultúrártékeket produkáló polgár, felséges erőgyarapodása vagyunk Romániának. De mi, kétmillió nem dolgozó, improduktív, gyűlölködő, alattomos belső ellenség: borzalmas rákfeneje vagyunk Romániának.

Kétmillió magyarra mint fundamentumra akarjuk felépíteni az új keretek között nemzeti autonómiánkat, melynek egy részét, saját szabad elhatározásból ígéri nekünk Románia szentesített törvénye: a gyulafehérvári határozat, más részét megszerzi egyfelől akaratunk és erőnk, másfelől Románia józan belátása.

Ami ma a magunk számára kérünk, amiért holnap harcba szállunk, és holnapután talán már szenvedünk is, de amit hitünk szerint végre ki is vívunk, azt fogják kérni, azért fognak harcolni, szenvedni és azt fogják kivívni maguknak szász és román erdélyi nemzettestvéreink is.

Nyíltan és bátran kiáltom ki ezt a végső célunkat. Minden hátsó gondolat nélkül, őszintén. Én hiszem, hogy ott lappang ez az akarás mindnyájunk lelkében, akik tisztán igyekeznénk látni új helyzetünkben az új célt.

Mert mi magyarok megsemmisülhetünk – bár ez nem valószínű – és eltűnhetik Erdély földjéről a szász is, de élni fog akkor is Erdély, mert geográfiai egyéniség, gazdasági egyéniség, történelmi szükségesség.

Nyíltan és bátran kiáltom a velünk megnagyobbodott Romániának: mi magyar fajú, magyar hitű és magyar nyelvű polgárai Romániának **nemzeti** autonómiát akarunk, aminek birtokában bennünk Nagy-Románia megbízható polgárságot fog nyerni.

Alkudozni nem fogunk. Elég erősnek érezzük magunkat, hogy nyíltan és őszintén beszéljünk, és kijelentett alapon szilárdan megálljunk.

Kétmillió állampolgár biztos támogatása, avagy ellenséges indulata nem lehet közömbös egy sokkal erősebb, konszolidáltabb, gazdagabb államra nézve sem mint Románia.

Valóságokat akartam láttatni; igazságokat akartam kiáltani. Valóságokat és igazságokat, amik fájnak a gyávnak, elnémítják az árulót, megrontják az ellenséget, megállítják az elnyomni akarót. Amik bátorságot adnak a csüggedőknek, világot gyújtanak a sötétben tévelygőknek, fegyvert adnak a védteleneknek. Ez akartam kiáltani és lehet, kiáltó szó leszek a pusztában...

Mégis kiáltok! Neked: Erdély, Bánság, Körös vidék és Máramaros, ezeresztendő magyarsága: Ébredj kézesztendő álmodból, szemedet nyisd ki; néz széjjel és állj az új életben tusakodni akarók közé!

A rohanó idő füledbe harsogja: elég a passzivitásból. Ami eddig orvosság volt, és védelem talán, de mindenesetre becsület volt, mérge az ezentúl és gyávaság.

Kiáltom a jelszót: építenünk kell, szervezkedjünk hát a munkára.

Kiáltom a célt: **a magyarság nemzeti autonómiája.**

De kiáltom még egyszer azt is: aki gyáva, aki rest, aki alkudni akar az nem közénk való, mert az a mi igazi ellenségünk: a mi árulónk.

Ezt kiáltom és hinni akarom, hogy nem leszek mégsem pusztában kiáltó szó csupán...

(Kós Károly, 1921 Bánffyhunyard)

Kalotaszeg adminisztratív és kulturális központjaként Bánffyhunyard és a település értelmiségi rétege a 19. századtól sokat tett a környező vidék néprajzi hagyományainak megőrzéséért. Ebben a munkában Gyarmathy Zsigáné végzett jelentős munkát, aki néprajzi gyűjtései és publikációi mellett a 19. század utolsó évtizediben számos néprajzkutatót, népzene gyűjtőt hívott meg otthonába. Így járt 1900 körüli években Bánffyhunyardon Vikár Béla és gyűjtött fonográffal népdalokat a helyi nótafából, Tamás Katától, akit több ízben budapesti fellépésekre is meghívott.

Bartók Béla 1940-ben tizenhárom népdalt gyűjtött Bánffyhunyadon. Jelentősek a vidék népzenei és népdalhagyományai. A hagyományos kalotaszegi, azon belül a bánffyhunyadi női népviselet legjelentősebb darabjai a gyakran gyapjúfonallal hímezett vagy gyönggyel díszített bőrmelles, valamint a kétoldalt a korbba dugott derékban darázsolt lepelszoknya, a muszuj vagy bagazia. A csupán lányok által viselhető Párta úgynevezett tornyának a számától függően a párták átlagosan négy-öt kilogramm súlyúak, de elérhetik az ennél tekintélyesebb súlyt is.

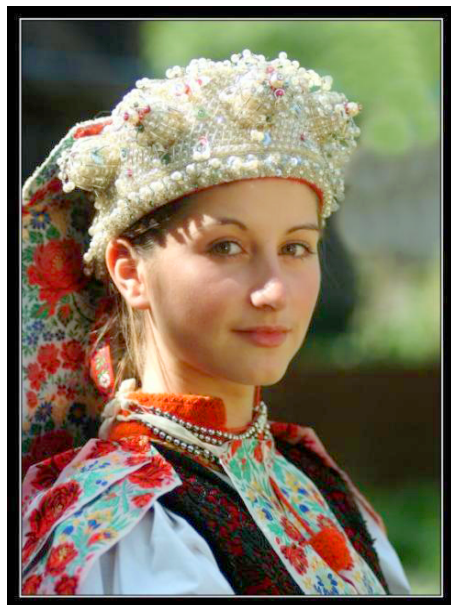
Az unokatestvéreim pártában: Mihálik Ilus Budapest, Kovács Erzsébet Bánffyhunyad. 1941.

Régi kalotaszegi lakodalmas, csetenyés szekerekkel.

Bánffyhunyadon Demeter István és Kovács Anna lakodalma a Dékány család udvarán, 1926. Az első álló sorban jobbról balra a második édesanyám Mihálik Katalin, a negyedik édesapám Mihálik István. A második sorban jobb szélén nagyapám, Búzás Márton (püspök)

Kalotaszeg, Bánffyhunyard szépe pártában.

Bánffyhunyadi lakodalom 2006.

Bánffyhungary menyasszony.

A Nádas mente nehéz, cifra pártától eltérően a bánffyhungaryi párta viszonylag könnyű és általában négy tornya van. A bánffyhungaryi népviselet elkészítéséhez szükséges anyagokat és gyöngyöket az utóbbi fél évszázadban Csehországból és Szlovákiából szerzik be a ruhák készítői.

A népi díszítőművészet jellemző megnyilvánulási formája a kalotaszegi varrottas és a fafaragás. A jeles bánffyhungaryi fafaragók közé tartozik Kudor “Bandó” Ferenc, Kudor “Bandó” István, Pálffy Attila és Vincze “Jánosi” Ferenc. A gazdag hagyományokra visszatekintő kalotaszegi fafaragászat folyamatossága korunkbeli életereje és virágzása, elképzelhetetlen a bánffyhungaryi Kudor család említése nélkül. Kudor Ferenc Bandó alapozza meg a család népművészeti hírnevét, következnek a fiai, István és az időközben Magyarországra áttelepült ifjabb Kudor Ferenc, akik átveszik édesapjuk faragó tudományát, és folytatják munkáját. Nevüket és művészetüket hirdetik azok a nagyméretű csillárok is, amelyek a bánffyhungaryi műemlék templomot ékesítik. A három csilláron a Kalotaszeg falvaiban fellelhető legjellegzetesebb fejfadíszítések vannak kifaragva. Bánffyhungaryi családi házuk szinte minden sarka a népművészet szeretetét sugározza. A műhelyben felcsillan a szem a már befejezett vagy még készülöben lévő szebbnél szebb faragványok láttán. Id. Kudor Ferenc Bandóról tudni kell azt, hogy egyik, de voltaképpen alapszakmája a

műbútorasztalos volt, amit a bánffyhungyadi nevezetes Mátyás műhelyben sajátított el és később magán úton is művelt. A fa és díszítése szeretetét apjától Kudor Istvántól örökölhette, aki épület ács volt.

A mezőgazdasági technikus szakmájának velejárója volt a terepmunka (ipari növények termesztése), rendszeresen járta Kalotaszeget. Megismerte a falvak faragott házait, a temető kertek kopjafáit, és egyéb népművészeti alkotásait, melyek iránt megkülönböztetett érdeklődést tanúsított. Mindig sokat olvasott (a szerző még a polgári iskolából ismerte. megj. Mihálik) jelentős állományából nem hiányzott, mert kedves és fontos olvasmánya volt Malonyay Dezsőnek 1907-ben kiadott, "A Kalotaszegi magyar nép művészete" című könyve. Időközben figyelme a Bene Lajos tanító által még a századelőn kezdeményezett Bikali faragó iskola felé fordult. Abban az iskolában képzett szakemberek oktatták tájegységünk falvainak lehetséges alkotó kedvű fiatal embereit. Kudor Ferenc a mély faragást – tábla faragást – azoktól a még élő mesterektől tanulta, akik a híres magyarbikali faragóiskola évfolyamának tanulói voltak, mint Törös András, Kupa Ferenc, Kulcsár bácsi.

A használati- és dísz tárgyak elkerültek sok magyarországi sőt ausztriai család lakásába, de eljutottak Németországba, Franciaországba, Mexikóba és Japánba is, ott élő magyarok, vagy onnan ide utazó, népművészetet szerető turisták révén. Bizony nagy szükség volt erre a jövedelemforrásra, szaktudására és kitartó munkájára, hiszen a család létfenntartása, három gyermekének neveltetése mellett, a Ceaușescu korszak falurombolásának áldozatává vált, ugyanis házát lerombolták, önerőből újat kellett építsen. A család műhelyében a gyerekek átvették és eltanulták a fafaragás művészetét, mesterségének a fortélyait, megértették a gyerekek a hagyományörzés fontosságát, betekintést nyerve az alkotás folyamatába. Megemlítenéd, hogy több kopjafa is áll Kalotaszegen, a kolozsvári Házsongárdi temetőben, Magyarokályaiban, mely id. Kudor Ferenc munkája és a Kudor család műhelyében készült. Megjegyzendő, hogy Kudor Ferenc és a Kudor család neve, alkotásainak fényképe, több kiadványban is megjelent: a Korunk, Banner Zoltán csillagfaragók című könyve, Vasas Samu megjelent kötetei valamint az Erdélyi Kárpát Egyesület kiadásában napvilágot látott Kalotaszegi kalauz és Kalotaszeg és környéke címet viselő összeállítás.

Az ifjú Kudor Ferenc kitelepülése után Székesfehérváron is a kalotaszegi fafaragást műveli és népszerűsíti. Tájegységünk ihletésű munkáit Finnországban (Rovaniemi), Spanyolországban (Barcelóna), azon felül Magyarország közterein is meg lehet tekinteni.

**Kudor István fafaragó –Bánffyhunyard szülőtte –
alkotó kiállítási bemutaton Gaudeamus könyvesbolt Kolozsvár.**

Kudor Mária, Kudor István felesége, szintén népművészettel foglalkozik, a kalotaszegi varrottasokkal foglalkozik, melyeket önállóan rajzol. A hagyományos minta kincs mellett, ezek szellemében új, egyedi mintákat is készít. Alapos ismerője a kalotaszegi népviseletnek és lelkes támogatója minden kalotaszegi népművészeti megnyilvánulásnak. Kudor István – máskülönben építőmérnök – munkáit kiállításokon mutatta be, például a kolozsvári Gaudeamus könyvesboltban valamint az eredményes és figyelmet keltő németországi, és magyarországi bemutatkozásokon. Régiók Találkozója elnevezésű rendezvényekre is sor került Bánffyhunyadon, Zsobokon, Türebén, Mákón, Inaktelkén. Az említett falvak életével, népművészetével ismerkedtek valamint a kiállítások révén a falvak népével megismertették a népművészeti alkotások értékeit, megőrzésének fontosságát. Vannak közös rendezvények, mint a bútorfestő és fafaragó tábor valamint szakmai előadások és tanácskozások.

A Kudor család kötelességének tartja a fafaragás kalotaszegi formavilágának és motívum kincsének a további tanulmányozását, megőrzését és továbbadását.

A népi hímzés napjainkban is dolgozó bánffyhunyadi mestere Kudor Mária. (A múltban a varrottas motívumainak rajzolásában kitűnt Bulári Annuska.)

Kalotaszegi, Bánffyhunyadi fafaragás, súlykoló és templom-diszító fafaragások

*** * ***

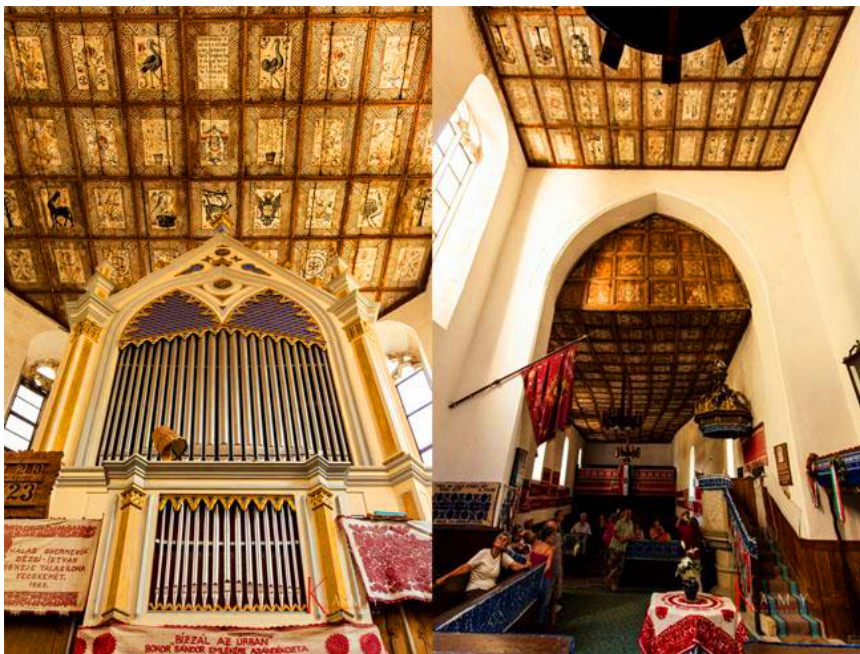
Bányfőhunyadi református templom.

Függő lámpa a templom mennyezett közepéről, a bányfőhunyadi református templomban

A bányfőhunyadi református templom orgonája.

A bányfyhunyadi református templom orgonája és belső tere a szószékkal.

**Istentisztelet a bányfyhunyadi református templomban.
A belső tér padjainak női részlege**

A tarka népviselet minden színpompája felvonult a megkapó egyházi ünnepségen

Templomba vonulnak a megkonfirmálandók, Bokor Márton református lelkész és Lakatos István presbíter vezetésével.

„Kiskérdés” a konfirmációs katóból. Baloldalt a háttérben a hanglámpa.

Várják a konfirmáltakat.

Kijönnek a templomból és a papok közepesül viselőikben felsorakoznak a megkonfirmált lányok. (Bereczky Iván felvételei)

Konfirmálás a bánffyhungyadi református templomban 1938, Bokor Márton esperes. A bal felső képen, apjának kezét fogja, Mihálik András 6 éves kisgyerek

Emléktábla avatás Gyarmathy Zsigáné Bánffyhunyadi, volt lakóházán

A szájhagyományok szerint Bánffyhunyard Gárdony-nak nevezett részében, az utca sarokköveire ülve alkotta meg Petőfi Sándor 1849. Március 26-27-ike között az Erdélyi hadsereg című költeményét. (Még van egy másik szájhagyomány variánsa a vers születésének, amely Vass Erzsébet igazgató-tanárnő házában, a Nagy utcában ahol Petőfi Sándor megszállt, jelöli meg a történelmi pillanatot). Bánffyhunyard több szépirodalmi mű helyszínéül szolgált, így például Kövály László “Száz történelmi rege” címen 1857-ben megjelent munkájában feldolgozta Bánffyhunyard nevének eredeti módját (Imé Bánffy Hunyard). Itt játszódik le Jókai Mór “Erdély aranykora” című művének tizenharmadik, Az éji harc című fejezete.

Kós Károlynak egy sor Bánffyhunyadi vonatkozású írást köszönhetünk: Régi Kalotaszeg (1911), Varjú nemzetség (történelmi regény, 1925), Kalotaszeg (1932), Budai Nagy Antal (Színmű 1936).

“Méltó, ünnepi keretek között, 2010. június 16-án, az RMDSZ bánffyhunyadi szervezete és a Kós Károly Kulturális Egyesület összefogásával avatták fel a Kalotaszeg Nagyjainak emlékparkját.” Az emlékparkban helyet kaptak: Kós Károly, Gyarmathy Zsigáné, Ravasz László és Vasas Samu emlékoszlopai. Az emlékoszlopok Kudor István fafaragó munkáját dicsérik.

Az emlékhely, a református templomtól – templom-kerttől - délre kialakított emlék-park, az egyetemes és kalotaszegi magyarságot képviselő és érdekeivel azonosult nagyjainak emlékére állított 4 kopjafa. Ezáltal újabb kegyeleti helye van mind Bánffyhunyard, mind Kalotaszeg, mint pedig az egész Kárpát-medence magyarságának.

A bányfőhunyadi református templom előterében található a felavatott emlékpark, kimagasló létesítménye a kalotaszegi, erdélyi magyarságnak, de még a Kárpát-medencei magyarságnak is. 2010.

Balról jobbra: Gyarmathy Zsigáné, Ravasz László, Petőfi Sándor, Kós Károly, Vasas Samu emlékjele a református templom előterében, attól délre.

Vasas Samu emlékjel

Petőfi Sándor emlékjel

Az eseményt megtisztelték jelenlétükkel és koszorúzott Leányfalu polgármestere és küldöttsége, Hajdu Zoltán nyugalmazott enyingi lekipásztor, volt országgyűlési képviselő és Bánffyhunad díszpolgára, Fekete Emőke Kolozs megye önkormányzatának alelnöke, Dr. Kötő József és Dr. Máté András Levente parlamenti képviselők, Tamás-Gebe András Tordaszentlászló polgármestere, Boldizsár Zeyk Imre és Laszi Levente a Kalotaszeg c. szerkesztőségének munkatársai, Póka András György Kalotaszentkirály-Zentelke polgármestere, Fekete Károly nyugalmazott pedagógus, Vasas Samu élő családtagjai és sokan mások, köztük a Nőszövetség, a Református egyházközség, a Kós Károly Kulturális Egyesület.

Az esemény ünnepi hangulatát emelte a vers műsor, a népdal-énekesek és az Asszonykórus alkalomhoz illő műsorszámait valamint a népviseletbe öltözött fiatal lányok és legényeknek a kopjafák körüli díszőrsége.

Egyike az elhangzott beszédeknek, **Szrága Zoltán** tolmácsolásában:

“Tisztelt vendégek, meghívottak!

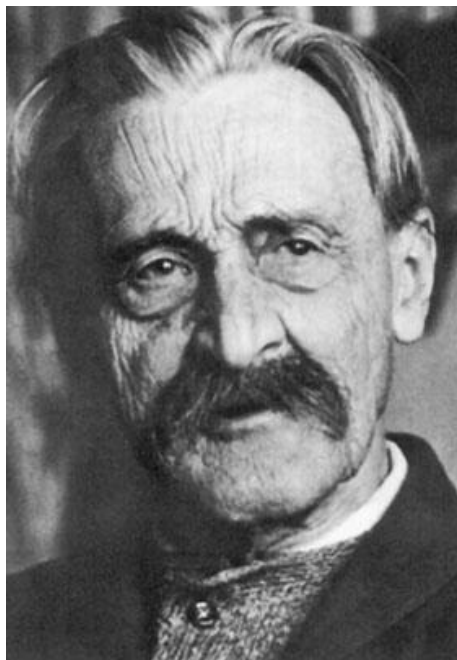
Kedves bánffyhunyadi és környékbeli polgárok!

Megbecsültük-e Kós Károlyt, amíg élt? Nem vagyunk-e féltékenyek rá még halála után is? Van-e bennünk annyi gyermeki önbizalom, tudás, annyi mély bánat és erő, annyi magyarázkodás-mentesség, annyi sehova nem kacsintás, annyi tiszta játék kedv, amit más szóval hitnek szokás nevezni, annyi bizalom az elmúltakban és a lehetséges ismeretlen jövőben, mint amennyi Kós Károlyban volt?

Időzők-e annyit a fiatalokkal – nem azért mert fiatalok, hanem azért mert még ismeretlenek és érdekeseek – mint amennyit ő időzött velük!

Ezek a kérdések merültek fel egykoron Makovecz Imrében és úgy gondolom, hogy ezek a kérdések ma is megválaszolásra várnak.

A neves polihisztor, 1883. december 16-án született Temesváron. Középiskolai tanulmányait a kolozsvári református kollégiumban végezte, majd 1907-ben a budapesti József Nádor Műegyetem építész-mérnöki fakultásán, szerzett diplomát. Tervezői munkájában elsősorban a kalotaszegi népi építészet, az erdélyi népművészet motívumait igyekezett felhasználni. Életét az állandó munka jellemezte. 1912-ben újra indítja a Gyarmathy Zsigáné által alapított Kalotaszeg című lapot majd 1919-ben megalapítja a Kalotaszegi Köztársaságot. Paál Árpáddal és Zágoni Istvánnal közösen megjeleníti híres röpiratát, a Kiáltó szót. Több író társával 1924-ben létrehozza az Erdélyi Szépmíves Céh önálló könyvkiadó vállalatot. Alapító tagja a helikoni írószövetségnek, melynek folyóiratát, az Erdélyi Helikont 1931-től szerkesztette, 1921-ben részt vesz az Erdélyi Néppárt megszervezésében.

Kós Károly (1883 Temesvár - 1977 Kolozsvár)
„Nem spekuláltam, éltem”

1940-től a Kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán, Akadémián, mezőgazdasági építészetet tanított. 1945-től a főiskola dékánja. 1946-48 között Nemzetgyűlési képviselő volt. Tervező munkái között szerepel:

- Ketesdi református templom
- Magyarbikali református templom-tornya
- Sztánai és Kispetri görög katolikus templom
- Bánffyhungyadi és Kalotaszentkirályi református parókia
- Mákófalvi, valamint Körösfői régi művelődési ház
- Sztánai Varjú vár és Szentimrei ház
- a kolozsvári monostor úti református templom, a híres Kakasos templom
- Kolozsvári, sétatéri műcsarnok
- a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum
- a Budapesti állatkerti pavilonok, a Wekerle telep.

Számos szakírása mellett irodalmi munkássága is figyelemre méltó: A Régi Kalotaszeg, Gálók; Varjú nemzetség, Erdély, az Országépítő, Budai Nagy Antal, István Király című munkáit saját grafikáival, linómetszeteivel látta el.

Munkássága alatt számos díjat és elismerést kapott:

- 1916-ban Ferencz József-rend Lovagkeresztje az Országépítő című Regényéért.
- 1938-ban Baumgarten díjat kapott
- 1940-ben az erdélyi magyarságért végzett munkákért Corvin koszorúval tüntették ki
- 1973-ban életművéért romániai és magyarországi kormány kitüntetést kapott

Kós Károly Kalotaszeget választott szülőföldjének tekintette. Talán ezért is mondta egykor: *“hiszem, hogy Erdélyben nagyobb szükség lesz reám, mint Budapesten”*

1977. augusztus 24-én hunyt el Kolozsváron. A Farkas utcai templomból ezrek kísérték utolsó útjára a Házsongárdi temetőbe, nagy kalotaszegi részvétellel, és pompával.“

Kányádi Sándor
Kós Károly
arcképe alá

Hajlékot Istennek,
hajlékot embernek
kőből, fából
házat,
raktál a léleknek,
kőnél, cserefánál
erősebb igékből
várat.

Áldjon érte Isten,
áldjon érte ember;
Isten s ember
dolga.
Falak omolhatnak,
kövek is váshatnak,
magaslik, nem porlad
a megtartó példa.

Barázdált orcádról
az idő alá foly,
mint az olvadó hó
A vén Maguráról

*** * ***

A lakosság magas szintű kultúrájának következtében a város és vidék étkezési művészete Erdély-szerte híres. Az erős bánffyhungyadi borok (hungyadi guggolós), a gyomorrontások azonnali gyógyszeréül is használandó zsoboki sompálinka, a zsoboki kecskesajt, a pörkölt hagymával elkészített körösfői burgonyás laska, töltött káposzta, disznótoros, nyárson sült szalonna, kürtös kalács, csőrege, poharas fánk, kukorgó kalács és rongyos rétes.

A Bánffyhunyadi disznótör, mint a disznóvágás eredménye

Nagyon változatosak az ünnepnapokhoz kapcsolódó ételek és sütemények (karácsony, húsvét, születés és névnapok, valamint a szőlő-szüretek alkalmával szokásos, ebéd kint a hegyen és vacsora-készítmények).

Az egész Kalotaszegen – így Bánffyhunyardon is, megtalálható mind a mai napig – csereáruként is használatos, rézüstökben kavarva készült fekete szilvaíz, valamint a hatvan fok fölötti erősségűre főzött szilva, alma és vegyespálinka, a magas zsírtartalmú bivalytej (több, mint 15 évig ittam ezt a bivalytejet), a vastag bivaly-tejföl, abból kifolyólag, hogy Bánffyhunyardon majdnem minden földműves gazdaságban igavonó állatként a bivalyokat használták, még alig száz évvel ezelőtt is fontos igavonó háziállatunk volt. Kalotaszegen a 16. században jelent meg. A történelmi Magyarországon 1911-ben még 155192 bivaly élt.

Kalotaszegi bivaly, Bánffyhunyard, mint igavonó állat.

Bivalyok a gazdával az udvaron, a pajta előtt.

Bivaly húzta szekerek, a megszokott hosszanti rúddal leszorítva, Széna, szalma, lóhere stb... a mezőről, a csűrbe való szállításnál.

Hűsölő bivalyok, a sáros vízben dagonyáznak.

A második világháború utáni évtizedekben a bivaly tenyésztése a Kárpát-medencében szinte teljesen megszűnt. A bivaly magassága 150-180 cm, a tehének tömege 400-500 kg, a bikáé 600-700 kg. Igénytelen állat, megeszi a kákát, a nádat és a mocsári füveket is. Elsőrendű hasznosítású feladata a vontatás. Igavonó ereje 50%-al nagyobb, mint a szarvasmarháé. A kalotaszegi vagy magyar bivaly őse valószínűleg az indiai vadbivaly. Tejének zsírtartalma eléri a 8 %-ot. Teje kellemes ízű, hamarabb alszik meg, mint a tehéntej és vitamin-tartalma is magasabb. Erdélyben Kalotaszegen, a Fogarasi havasokban és a Sóvidéken felújult a bivalytartás. A bivaly első említése Erdélyből a 11. századból származik, majd II Béla király 1138-as dimini apátsági adománylevelében szintén szerepelnek bivalyok. A bivaly a Kárpát-medencei magyarságnak kedvelt állata volt. Tejét, húsát fogyasztották, vastag bőréből talpbőrt, hámot, gyeplőt – az új korban gépi hajtószíjat készítettek. Kalotaszegen a bivalyt “a szegény ember marhájának nevezték”.

*** * ***

A Péntek–hídja, Bánffyhungarytól Nagyvárad felé kb. 2 kilométerre. 2011

Ezt a hidat úgy ismeri minden bánffyhungaryi, hogy a Péntek hídja. [akkor természetesen egy fahíd, a Sebes Koros felett, kb. 2 km-re várad fele a mai E60-on.] Péntek Andrásról, a város egykori hősről nevezték el, aki megszervezte a település védelmét „a létező civil” férfi lakosokkal, és kiegyenesített kaszákkal vártak és küzdöttek a reájuk zúduló tatárság számbeli fölényével. Ebben a csatában elesett a település, azaz Hunyad teljes férfi lakossága, a felbőszült tatárok minden férfit felkoncoltak. A templom-erődbe menekült, elbújt női lakosság is nagy megpróbáltatáson ment át. A Péntek-hídi csata után jelenik meg a tatár eredetűségnek a problematikája is, amelynek megvan az elfogadható, reális alapja is, hiszen a tatárok időleges itt-tartózkodása ezt csak megerősítheti. 1241-et irtunk ekkor. [1661-ben is volt egy tatárdúlás Hunyadon.] Sokáig nem tudtam, hogy a “külföldi” (nem bánffyhungaryi) gyerekek miért csúfoltak engem “hungaryi tatár”-nak. Bizonyos, hogy ennek az állításnak a szájhagyománya is fennmaradt az idők sodrában.

**Emléktábla a református templomban Bánffyhunyadon
a helybéli hősök emlékére**

A szájhagyományokhoz kapcsolódóan szeretnék megemlíteni egy népies megfigyelésen alapuló, meteorológiai jelenséget. Többször halottam az anyai nagyszüleimtől - sőt még dédnagyapámtól is - a következő kijelentést: ha esik a "kapuban", akkor esik Hunyadon is, [azaz az udvarban is]. A Péntek hídját elhagyó Sebes Körös, valamint a Nagyváradszék fele vezető műút [E60] egy pár kilométerre hegygerincek között tör be a bihari hegyvidékhez, mint egy valóságos kaput formálva. Ez az a kapu, amit a szájhagyomány is megőrzött a nép, a földműves nép megfigyelései alapján. Ha fekete esőfellegek borítják el a kaput, a lekaszált és megszáritott szénát "villahegyekbe" rakják és igyekeznek haza, nehogy megázzanak. Eddig még soha nem tévedtek! Ezt a népies, tudományosan is megmagyarázható jelenséget, bizonyosan a földműves generációk már hosszú idők óta ismerik, mint "íratlan" törvényszerűséget, hiszen a dédnagyapám is a nagyapjától halotta. Különösen akkor értékes és használható Bánffyhunyadon ez a "népi meteorológia", mikor a Nádiban, a Belsőben, Kávaskútban vagy a Barancsban dolgoznak, ugyanis ezekről a megkülönböztetett elnevezésű földterületekről látható maga a "Kapu", amely két egymásba boruló hegygerinc látszatát kelti a messzeségből, minden halandónak, még a mai - megváltozott - mezőgazdasági körülmények, gondolkodások között is.

**"Üzenem a háznak, mely fölnevelt:
ha egyenlővé teszik is a földdel,
nemzedékek örváltásain
jönnek majd újra boldog építők
és kiássák a fundamentumot
s az erkölcs ősi hófehér kövére
emelnek falat, tetőt, templomot."**

**Wass Albert
Üzenet haza**

*** * ***

A “Kapu” (a hegygerincek alakítják), Bánffyhunyad előterében kb 3 km-re Nagyvárád fele ... ha esik a Kapuban esik az “Udvaron” is (azaz Hunyadon), kalotaszegi népi meteorológia.

A bánffyhunyadi sík–vidék, (medence) Nád, a Belső, Káváskút, Barancs (Kópa és a Tekintő takarva), ahonnan jól belátható a Kapu, azaz a népi meteorológiának az eső, zivatar előrejelzése.

A “Kapu” előterében, kép közepén, a Vlegyásza hegyvonulata.

A “Kapu” előterében, a kép bal szélén, a Kő hegy Magyarókereke előtti hegyvonulata.

Híres emberek:

A település szülöttei:

- **Albrecht Dezső** (1908-1976) jogász, politikai újságíró
- **Antal Timea** (1993-) énekesnő az X-faktor második helyezettje
- **Balassa Gyula** (1903-1974) jogász, országos rendőrkapitány
- **Balázs Samu** (1906-1981) Kossuth díjas színművész
- **Bálint Ferenc** (1960-) grafikus
- **Bánffyhungyadi Márton** (17-18 század) teológus
- **Barcsay Domokos** (1843-1913) országgyűlési képviselő, Hunyad vármegye főispánja
- **Buzás Pál** (1939-) zongoraművész
- **Gábos Zoltán** (1924-) Dr., fizikus, a Magyar Tudományos Akadémia Külső Tagja
- **Gál László** (1954-) filozófus
- **Keszthelyi Gyula**, közgazdász, közíró
- **Kolozsvári Zsigmond/Sigismund Kolos-Vary** (1899-1983) magyar származású, francia festőművész, szobrász, grafikus
- **Kotányi-Huszár Magda** (1924-) műfordító, költő
- **László Endre** (1900-1987) író, rendező, festőművész
- **Lázok János** (1954-) irodalomtörténész, irodalom kritikus
- **Major Ferenc** (1912-) zenetudós, a Gheorghe Dima Zeneművészeti Főiskola egykori dékánja
- **Major Ildikó** (1950-) grafikus, festőművész
- **Marcu-né, Sikes Ágnes** (1952-) csellóművész
- **Mihálik László** (1928-1981) mezőgazdász, kutató-mérnök
- **Mihálik András** (1931-) építőmérnök, feltaláló, egyetemi tanár, a Műszaki Tudományok doktora, a Magyar Tudományos Akadémia Köztestületének Külső Tagja, Bihar Megyei Tanács alelnöke (1992-1996)
- **Mihály István** (1963-) újságíró, szerkesztő

- **Mikó Imre** (1911-1977) író, műfordító, politikus, középiskolai tanár, a magyar országgyűlés legfiatalabb képviselője
- **Palotás József** (1902-1965) vegyészmérnök
- **Pócsai András** (1934-) festőművész, a bánffyhungyadi “Mihálik csapat” oszlopos tagja (1944-1947)
- **Ravasz László** (1882-1975) református püspök, teológus
- **Sinkó Ferenc** (1979-) színművész
- **Szikszai Tibor** (1927-) pedagógus, pedagógiai szakíró
- **Tőkés Elek** (1955-2009) pedagógus, tanfelügyelő, vallásügyi államtitkár helyettes, a kolozsvári Báthori István Elméleti Líceum igazgatója
- **Török András** (1949-) színész
- **Török F. László** (1967-) újságíró, rádió-szerkesztő
- **Vincze Zoltán** (1940-) történész, régész

A településen jártak:

- **gróf Széchenyi István**, államférfi, miniszter
- **Petőfi Sándor**, költő, Bánffyhungyadon írta “Az Erdélyi hadsereg”, 1849
- **I. Ferenc József**, Magyarország királya
- **Bartók Béla**, zeneszerző, népzene gyűjtő
- **Ady Endre**, költő, (A Kalota partján)
- **Móricz Zsigmond**, író (Nem élhetek muzsikaszó nélkül)
- **Szefeddin Seiket** bég, magyar-török író, magyar és egyiptomi filmrendező (Kalotaszegi Madonna – film 1943)

AZ ERDÉLYI HADSEREG

Mi ne győznénk? hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka!
Bosszuálló fénnel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga.

Ott megy ő, az ősz vezér; szakálla
Mint egy fehér zászló lengedez;
A kivívott diadal utáni
Békeségnek a jelképe ez.

Ott megy ő, a vén vezér, utána
A hazának ifjúsága mi,
Igy kísérik a vén zivatart a
Tenger szilaj hullámai.

Két nemzet van egyesülve bennünk,
S mily két nemzet! a lengyel s magyar!
Van-e sors, amely hatalmasabb, mint
E két nemzet, ha egy célt akar?

Egy a célunk: a közös bilincset
Összetörni, melyet hordozánk,
S összetörjük, esküszünk piros mély
Sebeidre, megcsufolt hazánk!

Küld élénk, te koronás haramja
Légiónként bérszolgáidat,
Hogy számodra innen a pokolba
Holttestökből építsünk hidat.

Mi ne győznénk? hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka!
Bosszuálló fénnel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga!

Bánffyhunyard, 1849. március 26-27
Petőfi Sándor

Széchenyi István
(1791-1860)

**“A legnagyobb Magyar”, a Magyar Tudományos Akadémia létrehozója
államférfi és miniszter – látogatása Kalotaszegen, Bánffyhunyadon.**

*„Azokért élünk, akiket szeretünk,
azokért, akik igaznak tartanak.
A jövőnek élünk, a szépért s a jóért,
amit tehetünk!”*

gróf Széchenyi István

Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 2010.

Ferenc József, a bánffyújvárosi hadgyakorlaton, 1895. szeptember 26

Az osztrák császár és magyar király fogadása Bánffyújvárosban.

A film készítése Körösfőn és Bánffyhunyadon. 1943.
A rendező: Seffedin Seiket bég.

5. MAGAMRÓL... magunkról.

“Szeretnék néha visszajönni még,
Ha innen majd a föld alá megyek,
Feledni nem könnyű a föld ízét,
A csillagot fönn és a felleget.
Ő én senkit nem háborítanék,
Szelíd kísértet volnék én nagyon,
Csak megnézném, hogy kék e még az ég,
És van e még magyar dal, Váradon?”

Juhász Gyula

Az erdélyi - reánk erőszakolt – kisebbségi sorsban, társadalomban és ezzel kapcsolatosan: Kalotaszeg – Bánffyhunyard (1931-1947), Kolozsvár (1947-1951), Medgyes (1949), Kiskapus (1949), Kézdivásárhely (1950), Oroszfalu (1950), Nyújtód (1950), Lemhény (1950), Bereck (1951), Ojtozi-szoros (1951), Sósmező, (1951), Bukarest (1951-1952), Moszkva (1952-1957), Szárátov (1953), Bukarest (1957), Kolozsvár (1957), Máramarossziget (1957-1958), Dézs (1958), Nagyvárad (1958-1968), Nagyenyed (1960), Bukarest (1968-1972), Nagyvárad (1972-), Budapest (1963- Bp Műszaki Egyetem, MTA... állandó kapcsolat). Az eltöltött, átélt, megszakítás nélkül átvészelt hosszú idő alatt, dolgozni akaró, dolgozva

alkalmazkodó, Kós Károlyt parafrázálva: „**Nem spekuláltam, műszaki vonzódásom hatása alatt, imádott építőmérnöki, kutatói mesterségemben, szerényen de odaadóan dolgoztam és éltem**”. („Élni annyi, mint küzdeni” – Seneca.)

Egy kívülálló ha olvassa a fentebb egyszerűen elsorolt helységeket, helyeket, könnyen elsiklik felettük, esetleg észben tartja egy ideig, de neki ezek az elnevezések nem jelentenek mást, csak valami földrajzi helyeket amelyeket már régebből is ismer, sőt esetleg ezeken a földrajzi helyeken született vagy egyesekről nem is hallott... de Te ezt nem teheted meg, nem tudsz egyszerűen átsiklani felettük mert nyomokat hagyott a lelkedben, az életedben, fizikai létedben, az odakényszerített és eltöltött idő, fiatalon, majd felnőtt átértékelt gondolkodásod, ami nem más mint egy ember életútja, az én életutam, a szigmája, az összege mindannak amit átéltél, örömben, szenvedésben, boldogságban vagy bánatban... esetleg műszaki sikerekben. Éppen ezért nekem ez viszont egy állomás, egy állomáshely, minden egyes város, község vagy falu, a Kárpátokat átszelő Ojtozi-szoros, ahol én leszálltam az idő vonatáról és a Magamról... magunkról című fejezetben, a röntgen képét próbálom majd tolmácsolni kalendarisztikusan, történelmi hűséggel, úgy ahogy jelentkezett az idők... sodrában.

* * *

Az elfelejtett, félig elfelejtett, vagy erősen magunkba ivódott emlékek, történelmi emlékek... **saját sorsom...** sárguló lapjait forgatom...

Rengeteg sárguló lap, talán még több munka, sok dolgozat... amelyeken csak az utolsó simításokat kellett volna elvégezni...

Osztrovszkij... mondja valahol, hogy minden ember életében elérkezik, eljön az a pillanat, amikor vissza kell nézzen, tekintsen, a megtett útra, a múltra, a mellettünk elrohanó időre, majd a sok nehézség és kihívás által, az élet aszfaltozatlan útjain kialakult személyiséged által, - te ezt, mindezeket nem érzékeled – de vállaltad, mert talán nem is tudtad akkor, hogy általuk jobb, erősebb és bölcsebb személy leszel, s mindezeket úgy, hogy soha nem vetted el mások reményét, tudván, lehet hogy azon kívül, másuk nincsen...

Összegezve a tetteket, megnyugodva a visszatekintés eredményein, talán megelégedve távozol majd, kacagva, erről a világról... Tehát ide érkeztem...

A bánffyhungyadi Tekintő, sok találkozás, baráti beszélgetés, elmélkedés és emlékezés színhelye, Both Pete János bácsi tanyáján. (kitekintés – északi oldal, a Vlegyásza-Vigyázó felé) 2010

A bánffyhungyadi Tekintő, sok találkozás, baráti beszélgetés, elmélkedés és emlékezés színhelye, Both Pete János bácsi tanyáján. (kilátás dél-nyugat irányába, Vlegyásza-Vigyázó felé) 2010.

Megtörtént többször is, hogy kisebb-nagyobb diákként, hosszasan elüldögéljek nyaranta vagy ősszel a hunyadi Tekintőn (mint legmagasabb, kiemelkedő domb-csúcs, háromszögelésű topográfiai pont, kb. 600 méterrel az Adria felett, Bánffyhunad északi szélén, szemben a vasútállomás épületével) s csodálkoztam a látványon... de szerettem nézni az Alszeg irányába, Ketesd és Magyarbikal valamint a Rigó-csorgó felé, ahol csupa gyümölcsösök, szőlő oldalak, helyenként szórványosan kapálók és a gyerekkori indiánosodik “eldorádója”, a Kiserdő, terültek el....

* * *

Különösen megmaradt emlékeim között, egy igazi kalotaszegivel való találkozás, amikor is mint első éves szovjet ösztöndíjas, ezen a Tekintőn hosszasan elbeszélgettem a nyári szünidőben, az értelmes és karizmatikus Both Pete János bácsival, Hunyad egyik földbirtokosával, a Tekintő és egy egész tanya, a Pete tanya, volt tulajdonosával. Néztük a gyümölcsösöket, a szőlőhegyeket – és ő kommentált lelkesen, meggyőzően – a Kiserdőt, Kópa szőlő oldalait, Szinegetőt, Középpoldal gyümölcsöseit, néztük Ketesdet – az uborka “gyárat” – a völgyben nem látható Magyarbikalt, Kalotaszeg Alszegét, a Felszeg egy részét, a Vlegyászát és a Magyarókereke közelében lévő Kő-hegyet, néztük a fákat, elmélkedve és példázva, a földművelő keserves, mindennapi nehéz testi munkájáról... – amit én akkor már meglehetősen jól ismertem, tapasztalván a saját bőrömön is, mint földműves nagyszülők unokája - és arról a sok és keserves munkáról, aminek az eredménye, ezeknek a csodálatos gyümölcsösöknek a létezése, amelyekhez népi szokások öröm “ünnepei” kapcsolódtak, a szüretelések alkalmával...

**Az indiánosdik – “Nagy Tavainak” – környékén, ahol “wigwamjaink” állottak
Both Pete János bácsi tanyáján Mihályik András - Szovjet ösztöndíjas Moszkva
1953. június.**

**Szinegető, a Both Pete János bácsi tanyájáról. Jobbra, a Jancsó bírtok,
a távolban, magyarbikali szőlőhegyek. 1961 augusztusa**

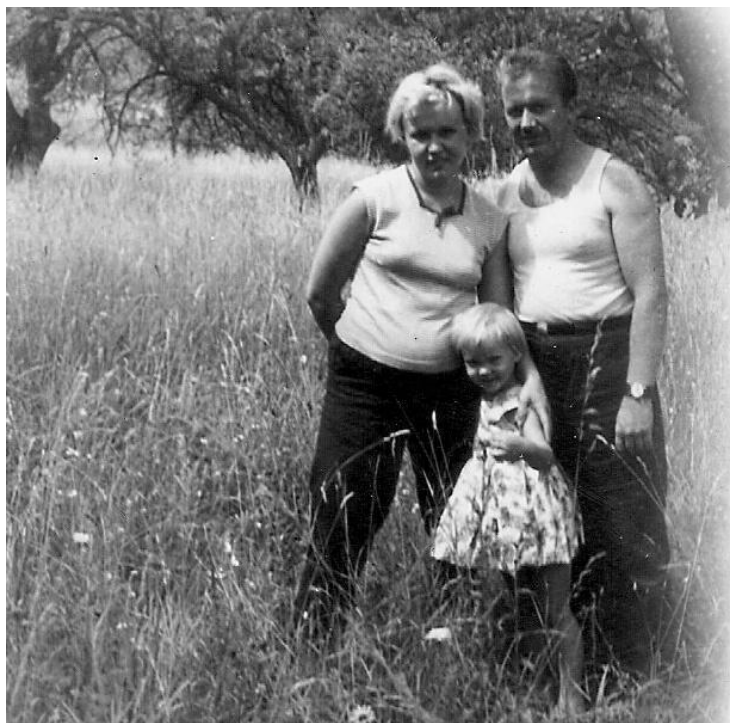
Szinegetői szőlőhegyek. 1961. március.

**A "kiserdő", az indiánosdik "eldorádója" Szinegető közelében
1943-1946**

**Szinegető, a nagyapám gyümölcsöse, “villahegyekkel” – széna kupacok –
a boglyázás előtt, 1961. augusztus**

**A család “kinn Szinegetőben”
Mihálik Szvetlana, András, Marika 1961. június**

Szinegetői “idill”, Marika a fák között 1965. június.

**Balról jobbra: Budai Jankó, Budai Annus és Máthé Pista
Szinegetőben 1966. július.**

Mihálik András, Máthé Pistával Hosszúbükkön. 1954

A bánffyhungyadi rokonok és a Mihálikok. Jobbról –balra állnak: Budai János, Budai Annus, Mihálik Szvetlána, édesanyám, Mihálik Anna, Kupa Anna, majd az első sorban: Mihálik László, Kupa Zoltán, Máthé Pista. 1964.

Bánffyhungyadi rokonok között, jobbról balra: Mihálik Szvetláná, Máthé Pista, Mihálik Katalin, Budai János, Budai Annus, Mihálik Marika 1965.

Mihálik András, Búzás Pál (Csumi-nagybátyám), a magyarbikali “nagykanyarban”. 1954. A Don-kanyartól Botond tehergépkocsijával Bécsig jutott, ahol orosz fogságba esett. Mint ő nyilatkozta: Voronezs környékén bekerítették egy harcoló orosz alakulatot, s a felszámolás alkalmával egy ellenséges katona se adta meg magát, mind meghaltak. Egy fogoly orosz katona, csendesen jegyezte meg:... votjákok voltak - tehát a mi keleti rokonaink...

Budapesti rokonok között. Újpest Nádor utca 71. Balról jobbra: Mihálik Imre építészeti-iparművész, nagybátyám, Klári a lánya és Mihálik András, mint résztvevő a Duna Európai Talajmechanikai és Alapozási Nemzetközi Konferencián. 1971.

A 3-ik Duna Európai Konferencia – Talajmechanika és Alapozás. 1971 Budapest. MTA Kossuth Terem. A harmadik sorban jobbról balra az első [szemüvegben] Mihálik András.

*** * ***

A “Rigó csorgója” Szinegetőben, Bánffyhunyadi és Magyarbikal közötti úton. 1992.

A szalonnasütés előkészítése a Rigó csorgónál... bánffyhunyadi, kalotaszegi “patent” Lázár Annus, Máthé Pista, Mihálik András 1954

**Szalonnasütés a Rigó-csorgónál, Mihálik
András és Szvetlána 1965. július.**

Marika, kislányunk is imádja... a szalonnasütést

Az édesanyám figyeli a szalonnasütést, Szinegetőben 1965. július.

**A Rigóban... Mihálik Szvetlána, András
Magyarbikal, 1965**

**1964. október, szüretelés Schvarcz Andor bácsi szőlőjében.
Mihálik András, Szvetlána, Marika.**

Puttonnyal a szüreten, Mihálik András 1964. október.

Marika a szüreti lovak hátán a szőlőhegy aljában... 1964

**A teletömött kádakkal, hazafele Bánffyhunyadra... 1964
A kádak mellett áll Budai Jankó, "főszakácsunk a szüreten"**

*** * ***

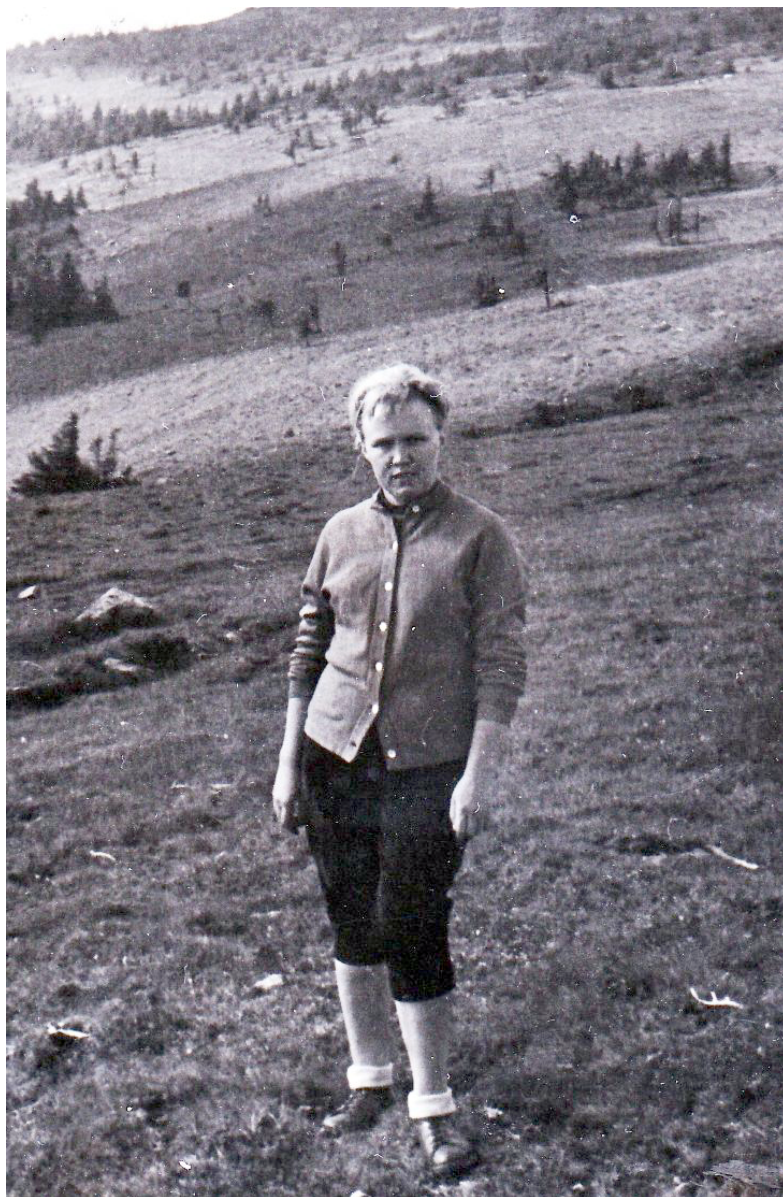
Az idők sodrában, a fák azóta túléltek az ültetőiket, még inkább a letűnt eszméket, ideológiákat! Közülük sok, gyümölcsöző fává nőtt: nyáron enyhítő árnyékot nyújt, gyümölcsöt terem, ősszel pedig telehullatja levéllel a füves pázsitokat, télen pedig egy csomó havat tárol szertenyülő ágain, tavasszal meg a nagyon várt ébredést, a megújulást, az újrakezdést, a feltámadást hirdeti, minden egyes rügy, levél és virág. A fa összekötő elem – talán a legerősebb kapocs- az ég és föld között, találkozási pont a természet és az ember között. Fák nélkül nincsen árnyék, nincsen gyümölcs, nincs faipar, nincsen tűzrevaló, nincs ami tekinteteinket az ég felé vezesse, nincsen reménység s nincsen újjászületés sem! Régen, amikor úgy gondolták az emberek, hogy mindennek lelke van az “okos Kodinak, a Bodrinak, a fekete picinek, a kendermagos cicának” – minden egyes fának is külön személyisége, lelke volt, az emberek szemében. Hajlunk erre a gondolatra még ma is, hiszen nincs két, egyforma küllemű és hatású fa – minthogy nincs két egyforma ember sem – a kormos vagy baba alma fája, a dió vagy a pergamen körtefája – még szűkebben vett kalotaszegi környezetünkben sem. Szemünk örömmel látja és őrzi: a Rigó-csorgót, Szinegetőt, Vaskaput, Hosszúbükköt, Középpoldalt, Nagyoldalt, Kópát és Mereszlót, az immár lassacskán megöregedett gyümölcsfákat, a fenomenális szőlőhegyi szüreteket, Schvarcz Andor bácsinál és Máté Pistánál, azok képét, gazdag terméseit... s mindezt, a háttérben meghúzódó ősi bánffyhungyadi református templomba vonuló, konfirmálásra készülő hunyadi szépségeket, kalotaszegi ruhában (ma már sajnos csak ünnepnapokon...), pompázóan tündöklő kalotaszegi lányokat és fiúkat... Fiatalságról, magyarságunkról, Bokor Márton esperes úrról elmélkedve... e természetellenesen kialakított kisebbségi sorsban.

A fák földalatti, láthatatlan gyökerei a múltat, erős törzsével, derekával a jelent, égbenyülő ágaival, lombkoronájával pedig a jövő lehetőségeit, reménységeit, vágyainkat testesíti meg számunkra, a kalotaszegi magyarság számára, és... nemcsak.

Az őszi lombhullás – a még oly színes levelekkel is – az elmúlás tükre. Búcsúzunk is a nyártól, kicsit a külvilágtól is, hiszen ezentúl jobban befelé fordulunk, bezárkózunk egy időre. És búcsúzunk azoktól, akik már elmentek, vagy akik éppen most vannak... elmenőben. Fáj a búcsú mindentől, amit jól ismertünk és mindenkitől, akit **szerettünk**.

* * *

Nem csak felettünk, de a Riszeg-tetőn és a Vlegyászán – a Vigyázón – is elszálltak már az évek, évtizedek, s a régi idők helyett újak jönnek.

A Vlegyásza - Vigyázó hegygerincen, útban a csúcs felé. Mihálik Szvetlána. 1965

**Vlegyásza - Vigyázó hegygerincen, útban
a csúcs felé. Mihálik András 1965**

A csúcs felé. Mihályik Szvetlana, Mihályik András 1965

**Pihenő. Közel a Vlegyásza-Vigyázó 1836 m
Mihálik András, Mihálik Szvetlána. 1965**

Menetelés közben, Mihálik, a Vlegyászán... 1965

**A csúcson. Mihálik András, Dankó Klári, Mihálik Szvetlána
Háttérben a júliusi hó – a Vlegyászán. 1965**

Hógolyózás júliusban a Vlegyásza csúcsán 1965

A törpefenyők világában. Száradt ágaik közötti pihenés, Vlegyásza – Vigyázó 1965. július, a csúcs térségében. Timotin Dumitru a Közszállítási vállalat főmérnöke, Mihálik András, Dankó Klári és Mihálik Szvetlána.

A lehulló leveleket tárolókba gyűjtik, locsolják, megrohasztják, virágföld készül belőlük, hogy majd tavasszal a fák alá s virágágyásokba kerülve, minden előlről kezdődjön, minden újra viragozzon. Az őszre tavasz, az öregségre fiatalság, a halálra ismét élet jöjjön.

Így vagyunk a fákkal is: most gyönyörködünk az őszi színekben és közben már várjuk az új életet, a kivirágzást.

Kalotaszegen, Bánffyhunyadi járva-kelve, vegyük jól szemügyre a szebbnél-szebb fákat, s tekintetünkkel járjunk át minden ágat, minden levelet, s ha talán kis gyermekkel, unokával, dédunokával (adjon az Isten minél többet, az “egykes” Kalotaszegen) sétálunk, adjunk a kezükbe egy-egy szép színű érdekes formájú levelet, hadd örüljenek neki! Fogjuk erősen a kezüket, mert ők fogják utánunk őrizni mindazt, amit mi hozzátettünk az élethez. Reméljük, ők is tisztelettel fognak kötődni a sok öreg fához! Ezúttal emlékezzünk a régi időkre, a Both Pete János bácsikra, Buzás Márton (püspök) és Erzsire (dékány), Kovács István (dékány), és Angyóra, Mihálik István, Kata és Laci, Demeter István, Ana és Öcsi, Budai Jankó, és Annus, Buzás Pál és Bözske, Bálint Márton és Erzsi, Schvarcz Andor , Böske és

Babi, Csulu Feri és drága édesanyja, Kun Károly, Kun Karesi úri szabó, Buzás Jané (püspök) gazda, Bokor Márton református esperes, Keresztes Károly plébános, Ferenc József kántor, Abramovszky Lajos harangozó, Buzás Lajos ügyvéd, Haraga és Kozmán mészárosok, Mihálik László agronómus, Dézsi Pál agronómus, Makfalvi Pista gazdálkodó, Kovács András gazdálkodó, Király Istvánné tanítónő, Vass Erzsébet tanárnő, Bokor Erzsébet tanárnő, Morvai Pál tanár, Vincze Zoltán, Ignác Vili, Spanyol Elemér, Major doktorra... a Gárdán Jósákra, a HMIÖ foci-csapatára, ...Lipót-ra, Simon-ra, Gyepü Pistára... a fákra pedig vigyázzunk mert szépek, erősek és segítenek összekapcsolódni a földnek az éggel, nekünk pedig szülőföldünkkel, szereteteinkkel, drága feledhetetlen, örökös emlékükkkel, magyarságunkkal... igazi kalotaszegiek emlékével, életútjukkal, még így az idők távlatából is...

* * *

A sors úgy hozta saját akaratomtól függetlenül is, hogy tíz évvel a “Kiáltó Szó”, valamint a Kós Károly által Bánffyhunyardon szervezett népi, kalotaszegi nagygyűlés után, 1931 November 30-án lássam meg először a napot Bánffyhunyardon, Csebernyének nevezett negyedében; szüleim, édesapám Mihálik István (1896 Velence-1960 Nagyvárad), dunántúli származású, uradalmi gazdatiszt (mezőgazdász) gyereke, géplakatos foglalkozással; édesanyám Buzás Katalin (kis Kata), felső-leányiskola végzettséggel, bánffyhunyadi földműves család gyermeke, háztartásbeli (1904 Bánffyhunyard-1975 Nagyvárad), Mihálik László testvér bátyám, agronómus mérnök (1928 Bánffyhunyard-1981 Kolozsvár), átlagon felüli agrármérnök, Horthy és Gheorghe Gheorghiu Dej ösztöndíjas diák, tanársegéd, az Állami Ellenőrző Bizottság mérnöke Bukarestben, majd a Szucsági Állami Gazdaság főmérnöke, először “dobja el a kapát” Kolozs megyében, a kemizálás meghonosításában, állami díjas mezőgazdász; Anyai nagyapám Buzás Márton (püspök) földműves és vasúti pályaőr (MÁV); nagyanyám Kovács Erzsébet (dékány) háztartásbeli.

Apai részről nem ismertem a nagyszüleimet, mivel korán elhaláloztak és édesapám mint árva gyerek került el Budapestre Pátkáról, a budapesti Láng-gépgyárba mint inas s innen, az első világháború kezdetén 1914-ben 18-évesen kapta meg katonai behívóját, majd került az orosz frontra. Részt vett a Przemysli és Lemberg körüli harcokban, majd utána mint a Székely Hadosztály önkéntese, a Csucsá-Bánffyhunyard közötti, románokkal hadban álló hadosztályának, “trén” különítményének, műszaki közlegénye.

A Mihálik család 1935 telén. Mihálik István, Mihálik Katalin, Mihálik László és Mihálik András, Both Pete János bácsi udvarán, Nagy utcában.

A Mihálik család 1941 elején, a Kun Károly család kertjében. Mihálik István, Mihálik Katalin, Mihálik László, Mihálik András

**A Mihálik család 1958-. ban Bonchidán. Balról jobbra:
Mihálik László, Mihálik István, Mihálik Katalin és Mihálik András**

**A bonchidai Bánffy-kastély arborétuma, a Szamosból elterelt csatornával, 1958
Ma már nem létezik, eltűnt a park területéről.**

**Mihálik Szvetlána, Mihálik Marika, Mihálik András
... a humánus és műszaki életvitelünk első lépései, az élet
beláthatatlan mezején...
Bonchida, 1958, november havában.**

**Marika 6 éves születésnapja. Pohárköszöntő a kolleginák társaságában.
1964 április 12**

Marika és a születésnapi torta. Erőgyűjtés, a gyertyafény elfújására 1964 április 12.

Marika és a születési torta. 1965. április 12. Nagyvárád

Korosztálybeli különbségek, az ünneplés közben. 1965. április 12. Nagyvárád.

**Marika 7 éves. Mihálik András, Mihálik Marika, Mihálik Szvetlána
Nagyvárad 1965 április 12**

**Mihálik Marika, Mihálik Katalin nagymamával a 7 éves születésnapon.
1965 Nagyvárad.**

**Mihálik Marika, a születésnapok “ünnepeltje” a Félix-fürdőn, Nagyváradoson,
1965, július havában**

Marikának nem volt problémája a pályaválasztás, mivel kisgyerek kora óta nagyon szerette az állatokat. Hosszú ideig az ő általa nevelt hiúz – Píszu – volt a szobatársa, a szülők nagy félelmére. 1971.

A pihenő Pizu. 1971

A Pizu a gazdáját figyeli, beszéd közben.1971.

**Marika, az Agrár és Állatorvos Tudomány Egyetem
orvostan hallgatója, Kolozsvár 1981**

**Marika, konyhaművészete (a kalotaszegi is...), elismerésben már
túlhaladta a családi kereteket... még baráti körökben is. 1985**

Marika, a kolozsvári Agrár és Állatorvos Tudomány Egyetem professzora, az Állatorvos Tudományok doktora, a Biológiai Tudományok doktora, a fertőző betegségek specialistája 2012 Kolozsvár.

**Az unokám Alexandra, biológus, a dédunokámmal, a 2 éves Jan-nal.
2014 Kolozsvár.**

Mihálik András és Marika a lányom. 2014

Mihálik András, az unokám Alexandra és a lányom Marika. 2014

**Marika, Mihálik András az unokám családjával. Jan a 2 éves
dédunokám. 2014**

Lányom, unokám, dédunokám körében, a Torockószentgyörgy-i „Szekely Kúria”. 83 éves születésnap – András nap. 2014. november 30.

*** * ***

Édesapám, Mihálik István a csapatmozgások alkalmával, Bánffyhunyadon ismerkedik meg Buzás Katalin felső-leányiskolát végzett hajadonnal (a jövő édesanyámmal) 1919-ben, mely ismerkedés tartós kapcsolattá alakul, igazi “holtomiglan-holtodiglan” kapcsolattá. Amint azt édesapám az idők folyamán többször elmagyarázta (oral history!), az állandó, csak visszavonulási parancsok alapján, elérték a Tisza vonalát, majd a Székely Hadosztály – akkor, ott – különösebb harci tevékenység nélkül megadta magát, letette a fegyvert a románok előtt! (Pont a székelyek!).

**A Székely Hadosztály “trén” – műhely zászlóalj valahol “Európában”.
Felső sor jobbról a harmadik édesapám Mihálik István, 1919.**

**A Székely Hadosztály “műhelye” munkában. Balról a negyedik
édesapám Mihálik István, 1919.**

**Mihálik István műszaki közlegény, a Székely Hadosztály önkéntese,
1919, Bánffyhunyard – Csucs.**

Álljunk meg itt egy pillanatig és lássuk ennek a fegyverletételnek a körülményeit, hogyan jutottak el a fegyverletétel gondolatához és hogyan hajtották ezt végre, a Székely Hadosztály parancsnoksága 749 sz. Parancsát, Demecser, 1919. április hó 25-én.

1919. április 24-én, kézhez kapta a Székely Hadosztály parancsnoksága, Presan tábornoknak, a román vezérkar főnökének az utasítását, a Magyarországon harcoló román csapatparancsnokoknak:

1. A volt magyar államnak reguláris csapatok által küldött hadiköveteit elvből fogadni és a törvények értelmében velük tárgyalni kell.

2. Ha a Székely Hadosztály fegyverszünetet kér, megadható neki a következő feltételek mellett:

a.) azonnali fegyverletétel;

b.) a csapat és a tisztek internálása azon időpontig, amíg a jelenlegi – magyarok elleni – akció be nincs fejezve;

c.) biztosítva lesz életük, vagyonuk, és teljes szabadságuk, ha rendeleteinket és törvényeinket tiszteletben tartják;

d.) azonnal, amint az e pillanatban folyamatban lévő harcok befejeződnek, szabadon lesznek bocsátva, és otthonaikba hazatérhetnek.

Kratochvil ezredes április 25-én reggel Demecseren a paplakba összehívta tisztjeit, hogy döntésre jussanak. A kérdés megvitatása során, a vita eredménye az lett, hogy a hadosztály zömének tisztjei a fegyverszünet megkötése mellett foglaltak állást. Kratochvil: “inkább az oláh, mint a kommunista” (a megjelent monográfiák nem-igen említik ezt a kijelentést!!)

A fegyverletételi szerződés a Székely Hadosztály és a Román Királyi Hadsereg között, az előzetes megállapodásnak megfelelően 1919. április 26-án jött létre, amit a két fél képviselői Nyírbaktán írtak alá.

Ebben a Székely Hadosztály vállalta, hogy leteszi a fegyvert, a románok pedig azt, hogy ennek fejében a hadosztály tisztjei és legénysége, bántatlanul visszatérhetnek otthonaikba.

Mi történt ezután? Ahogy az ottlévő csapatok letették a fegyvert, abban a pillanatban kitűnt, hogy a románoknak eszük ágában sincs betartani a fegyverletételi szerződés pontjait.

És a becsületükre oly kényes és büszke francia tisztek minden román galádságot nemcsak, hogy “elnéztek”, de még asszisztáltak is hozzá.

A románok Nyírmadán szitkozódás, lármás lökdösődés közben csűrökbe terelték az immár fegyvertelen székely katonákat, gépfegyverekkel is körülvették a fegyvertelen katonákat. Szó sem volt többé arról, hogy itt becsületes, harcban a fegyvert letevő, soha le nem győzött hadifoglyokról van szó. Még a Nyírbaktai bevagonírozás (április 27-30) előtt, mindent elvettek a katonáktól, csak a rajtuk lévő egyenruhát hagyták meg, de arról is leszaggatták a rendfokozatot, jelvényeket és kitüntetésekét. A vagonokba bezsúfolt székely katonáknak nem lehetett kiszállni szükségüket végezni, egy vagonban naponta egyszer adtak be ívásra vizet egy vödörrel, és dobtak be egy “vekni” penészes kenyeret. Amint Erdélybe értek, a katonákat kiszállították a vagonokból és elvették ruháikat, így a hadifoglyok egy szál ingben és gatyában, mezítláb maradtak. A Debrecenből Brassóig tartó út, csaknem egy hétig tartott. A Brassói táborban maradt foglyok ételmezése kritikán aluli volt, disznónak való moslékot kaptak, fedél nem volt a fejük fölött, a földön aludtak. Brassó és Székelyföld lakossága, nőegyletek felkarolták ügyüket, élelmiszer és ruhanemű – gyűjtéseket szerveztek.

Kratochvil ezredet a románok Kolozsvárott hadbíróság elé állították és akit Rădulescu ezredes hadbíró halálra ítélt. A franciák léptek közbe, szabadlábra helyezték, azzal a kikötéssel, hogy Erdélyt el kell hagynia. 1921-ben tért vissza Kratochvil Károly Budapestre.

A 1945-1990 megjelenő irodalom, legyen az hadtörténeti értékelés, vagy visszaemlékezés az 1919-es Tanácsköztársaság harcairól szólván, kivétel nélkül, a Székely Hadosztály fegyverletételét, árulásként könyveli el.

A 1990-után megjelent monográfiák, megemlékezések, konferenciák (2008 Csíkszereda, Nagyvárad...) pontosan az ellenkezőjéről próbálják, igyekeznek meggyőzni az olvasót.

Hol lapul az igazság? Hogyan lehetett eljutni a fegyverletételnek még csak a gondolatához is?... Deák Ferencre gondolva...

Ha két, merőben szembenálló vélemény, professzionális vélemény áll fenn egy állításról – eseteinkben a Székely Hadosztály fegyverletétele a románok előtt – akkor bizonyosan egy patthelyzet örvényébe keveredtünk, hogy melyik állításnak higgyünk, ami a reális tények személyekhez kapcsolódó, érzelmileg, anyagilag vagy esetleg ideológiailag befolyásolható problémákat vet fel, és esetleg megmagyarázhatja, megvilágosíthatja a “két igazság” problematikáját.

A felvetődött ellentétes állítások, jelen esetünkben, a létező kijelentés, “Inkább az oláh, mint a kommunista” egyszerűen oldja meg ezen állítások tényét, feleletet adva a Miért? – történhetett meg alapkérdésre, practice a reális ok-okok felfedésére. Nem kell nagy “írástudónak” vagy történész akadémikusnak lenni, egy baka is bátran ki tudja mondani: a megtörténtek nem a Székely Hadosztály

állományának, hanem a vezetés, a parancsnok makacsságának és egyes tisztjeinek a számlájára írhatók. Ideológiai síkra tolódtak el az állásfoglalások s csakis személyes érdekeknek az előrevetített veszélye, vagyonuk biztosításának a “kísértete”, határozta meg gondolkodásukat és taszította, készítette a fegyverszünet, valamint a fegyverletételi szerződés 1919. április 26-ikai aláírására.

Az egész felvetődött problematikának a megoldása ott “villogott” mindenki előtt, a klasszikus fogalmazás formájában “A cél, szentesíti az eszközt”. Miért nem folyamodtak hozzája?! A cél meg volt százszorososan határozva: a román hadsereg leverése, kiszorítása mint 1916-ban, az eszköz meg az “ördöggel” – a vörösökkel való szövetség is, ennek a célnak, a hazának az érdekében.

A cél elérésének a megoldása – mivel a politikai helyzet összetettebb volt mint 1916-ban – szükségessé tette egy ütőképes hadsereg megszervezését, amelynek szerves alkotója kellett volna legyen a Székely Hadosztály is..., az utolsó létező katonát, szétszóródott szakaszokat, csapattesteket összegyűjtve és megszervezve, a létező rövid idő alatt, valamint Stromfeld Aurél – szintén K.u.k.-s – parancsnok – felvidéki csapataival is egyesülve, optimális helyzet alakulhatott volna ki, a románok kiverésére, amelynek eredményeként az antant-nak is óvatosabbak lettek volna a lépései, ha a magyar haderő diktál majd Erdélyben.

Sajnos nem így történtek a fejlemények, hiábavaló volt Stromfeldnek a közbenjárása Kratochvil meggyőzését illetően: “Nem a hadseregnek az elnevezése a fontos, még ha Vörös-hadseregnek is neveznék, most és itt a románok visszaverése az élet-halál kérdés!!” – mert hiszen ez most a magyarság taktikai érdeke -, a fejetlen-felelőtlen, káoszban lévő országvezetés politikája közepette.

Képletesen szólva, elképzelve “Csak tó legyen, békát majd találunk bele”, ami az új társadalmi rendszer elfogadásának a gondját, vagy problematikáját érinti.

Sajnos, a Székely Hadosztály vezetése, maga Kratochvil Károly ezredes soha nem is gondolt kompromisszumra (pedig hány győzelmes csatában volt része, mint talpraesett, jól felkészült parancsnok – most viszont a háborúnak, az erdélyi háborúnak a megnyerése volt a tét!), vagy szövetségni az ördöggel – a vörösökkel, a végső cél elérése érdekében, hanem végül sikerült a románok által megígért kedvező feltételek mellett április 26-án Demecsernél, egy fegyverszünetet kicsikarni, aminek következtében Kratochvil azt hitte, hogy Budapest ellen vonulhat, megmentve ezzel a fővárost a vörös terrortól. Ezzel magyarázható már eleitől fogva, rideg magatartása, ellenszenve és gyűlölete a Vörös Hadsereget illetően. Hogy mi történt a Székely Hadosztály állományával a fegyverletétel után, katonáival egyénileg is, ezt már fennebb említettük, a megtörtént gazságokat, szenvedéseket és megalázásokat. Viszont Budapestre nem Kratochvil, hanem a románok vonultak be, amely nagyobb borzalmakkal, veszteségekkel járt, mint Kun Béla vörös uralma.

Most idézzük J. F. Bass, amerikai történészt:”A párizsi békekonferencia felhívta a magyar kormányt, hogy vonja vissza a csapatait a román frontról és megígérte, hogy amennyiben a magyar kormány eleget tesz e követeléseknek, a román hadsereg nem fog tovább nyomulni. Ez az ígélet Clemenceau aláírásával érkezett”

A magyarok visszavonultak, a román hadsereg megindult Budapest ellen – és mint Tamperley írja ”a Legfőbb Tanács akarata ellenére” 1919. augusztus 4-én, bevonul Budapestre.

Hoover, az amerikai bizottság tagja, az Egyesült Államok leendő elnöke: “Több mint bizonyított tény, hogy Budapest elfoglalása, a francia tisztek biztatására történt”.

Nincs sötétebb lapja a háború történetének, mint a román csapatok garázdálkodása Magyarországon az 1919 évnek négy hónapján keresztül.

Lord Newton: “A bolsevizmus epizódja eltörpült amellett a szenvedés mellett, amit a szövetségesek okoztak, amikor a magyar fővárosra uszították Romániát”.

Az ország román megszállásával okozott kárt, hitelt érdemlő adatok szerint, alapján, 5,8 milliárd svájci frankra becsülték.

Dempsey: “A románok elrabolták Magyarország gördülő vasútállományának 50%-t, állatállományának 30%-t, gazdasági felszerelésének 30%-t és felmérhetetlen mennyiségű gabonát, kukoricát és takarmányt.

Bandholz, amerikai tábornok jelentése 1920. január 5-én: “A román hadsereg harácsolása és fosztogatása azt jelenti, hogy elvisznek minden mozdítható értéket, nem csak középületekből, de magánlakásokból is. Viselkedésük mélyen sérti a nemzetközi jog és az emberiség legalapvetőbb szabályait”.

Bandholz tábornok egy katonai misszió élén gépkocsival járja éjjel-nappal Budapest utcáit, és korbáccsal, vagy fegyverrel kényszeríti a román katonákat eltakarodásra. Ő mentette meg a Nemzeti Múzeumot, valamint a királyi Várpalotát személyes jelenlétével, lepecsételve az ajtókat a szövetséges hatalmak nevében.

A demokráciájukra olyan büszke nyugati hatalmak, a Legfelsőbb Tanács látszatnyilatkozatokon kívül, semmit nem tett dicső szövetségesével, a kort és Európát megszégyenítő és hallgatólagos jóváhagyásukkal végrehajtott rablásai ellen. És ne feledjük, hogy mindez nem a háború alatt, hanem a háború után, a fegyverszüneti szerződés megkötése után történt.

Természetesnek tartom, hogy lesznek, akik “okoskodásnak” tartják, a fegyverletétel tényét a románok előtt a fent elhangzott állítással magyarázva a valódi okát a fegyverszünetnek, az események megtörténte után. De itt nem erről van szó, hanem itt a hazáról van szó, amit semmiféle magyarázattal nem lehet kikerülni, nem

lehet elfogadni de jure, akkor amikor már a kapkodó, nem mindig érthető, máskülönben csapnivalóan gondolkodó államvezetése is megértette, hogy szükség van az ezeréves államhatárok megvédésének a biztosítására, az önkényesen elfoglalt területek visszafoglalására az értelmetlenül , felelőtlenül szétzüllesztett katonai vezetés visszaállítására, egy erős hadsereg megszervezésére – megbocsáthatatlanul későn ébredtek fel – amelynek a jelei elég korán jelentkeztek Stromfeld Aurél K.u.k.-parancsnok Felvidéki harcai után, praktice visszafoglalva már majdnem az egész Felvidéket (a cseh hadsereg rendezetlenül menekült a demarkációs vonalra), ami már Benes-t is megijesztette, aggodalommal töltötte el, úgyhogy kénytelen volt az antanthoz segítségért fordulnia. Ennek a pillanatnyi, kedvező hadi helyzetnek a kihasználásában kellett volna tevékenykednie a Székely Hadosztály vezetésének, a nemzet védelmében, a románok kiszorítása érdekében, majd utána lett volna még idejük Budapestre is menni a bolsevista, vörös kormány, a vörös terrortól megmenteni a fővárost, de semmi esetre sem a fegyverletétel után, ahogy cselekedett Kratochvíl, megnyitva az utat a román hadsereg előtt Budapest felé, a megszállás borzalmait okozva a fővárosban.

Végérvényesen le kell szögezni a következőket: a Székely Hadosztály tisztikarának egy része, élén a parancsnokkal, nem tudott felülemelkedni a kommunizmus iránti unszimpatián, nem akart szerves részt vállalni a Vörös Hadseregben – mint ahogy azt megtette a Székely Dandár – mert látniuk kellett volna, hogy itt nem a proletárdiktatúráról, hanem a nemzetről, a Hazáról van szó.

**“Mert valamiképpen a hazának ártani nem szabad,
azonképpen annak nem használni mikor lehetne, nagy vétek”.**

(Bod Péter: Magyar Atheneas 1766)

Tovább folytatva megkezdett elbeszélésünk fonalát, Apám, abba a kb. 1150 honvédet kitevő Verbőczy Zászlóaljhoz tartozott, amely nem adta meg magát a románoknak – munkás beállítottsága folytán – tovább harcolt és az összeomlás után, valahol a Tiszántúlon, került román hadifogságba, Bukarestbe, Cotroceni-be internálták. (Bukarestben, az utcán vonuló honvédek köpdösték, kiabálva bolsevistáknak nevezték – habár voltak olyanok is, akik cigarettával dobálták a honvédek).

*** * ***

A fogságból való szabadulása után 1922-ben visszatért Bánffyhunyadra s 1923-ban összeházasodtak édesanyámmal.

**Mihálik István, Mihálik Katalin (Búzás)
- holtomiglan-holtodiglan – 1923 Bánffyhunyad**

Mint internált honvéd, a volt Székely Hadosztály önkéntese, 1937-ig nem kapta meg a román állampolgárságot, nem dolgozhatott csak mint alkalmi munkás (főleg egy francia útépítő vállalatnál Nagyvárad-Kolozsvár útvonal modernizálásánál, aszfaltozásánál, valamint Királyhágó községben működő fűrésztelepen). 1937-után Közép-Európa egyik legmodernebb kalapüzemének, a Bánffyhunyadi Bossai (Bokis, Samarjai, Samarjai, Istenes) kalapgyárnak lett a főgépésze s lényegében innen ment beteg-nyugdíjba 1949-ben.

Bánffyhunyadi – Kolozsvár, nemzetközi út modernizálása, aszfaltozása, egy francia cég kivitelezésében. 1929

A munkálatok közben, előtérben, a francia cég főmérnöke, Roger úr, a háttérben jobbról a második édesapám Mihálik István, mint egyszerű napszámos.

**A bánffyújvárosi Bossai kalapgyár munkaközössége. Jobbról a 3.-ik az utolsó sorban a gyár igazgatója Bokis János, 4.-ik édesapám 5.-ik édesanyám.
1946. május 1.**

*** * ***

A nehéz mindennapi életet anyai nagyszüleim segítségével vészeltük át, pedig már két fiú gyerek, 1928-ban László, 1931-ben András volt a családban.

A Mihálik vezetéknev mint olyan, elsőként jelentkezik Bánffyújvárosban és Kalotaszegen, eltér az itt használatos, létező vezetékevektől, ugyanis őseim a 15. században kerültek Magyarországra a felvidéki Hernádszurdok vidékéről mint elmagyarosodott tót atyafiak. (Mátyás király Fekete Seregének a vezére is Mihálik névre hallgatott). Nagyanyám, amikor csintalanságom negatív irányba tolódott el, sokszor illetett “gitárus fajzatnak” – elnevezéssel, szüleim elismerő öröme.

Lényegében, óvodából vagy iskolából jövet, anyai nagyszüleimnél ebédeltünk vagy vacsoráztunk. Mi gyerekek élveztük a tradicionális hunyadi

disznóvágásokat, disznótorokat, a vörösréz üstben a szilvaíz, a szilvalekvár főzést (kavarást), az ünnepi kalács – kürtös kalács, csöröge, a “puharas pánkó” sütetést, az őszi szőlőszüreteket, különleges menüjünkkel – tehát a sajátos kalotaszegi gasztronómiát, amely túllépte szülőföldem határait is. Függetlenül attól, hogy hova vetett a későbbiekben a sors, mindig emlegettük, érzékeltek, azokat az ételkülönlegességeket, amelyeket otthon, Hunyadon ízleltünk és fogyasztottunk. Hajlunk arra még ma is, hogy a hunyadi szalonnasütést a rigó csorgónál, a karácsonyi töltött-káposztát, a kukorgó, fonott kalácsot, a nyári-konyha kemencéjének a szájánál készült kürtös-kalácsot, a Schvarcz Andor bácsi szüretein, a hegyaljában, a kis Budai Jankó által mesterelt üstben főzött birkatokányt, bánffyhunyadi, kalotaszegi “patent”-ként kezeljük.

Családunk, teljesen beilleszkedett a földműves, paraszti életbe: jártunk kapálni Kávaskútba és Barancsba, kukoricát és krumplit kapálni, krumplit (pityókát, mint ahogy a Székelyföldön is nevezik) ültetni és feltölteni, kaszálás után szénát szárítani, favillával forgatni a “rendeket”, “villahegyet” rakni és rudakon a boglyázáshoz hordani, boglyát rakni, amit mindig én “tapostam”, a földbe állított rúd körül, nagyapám “ellenőrzése” alatt; alma szüret, szőlő szüret, kukorica szedés és hántás, a keresztbe rakott kévék szállítása a cséplő géphez stb. stb....

A mezőgazdasági munkákra használt erő és szállítóeszköz, a bivalyok által húzott eke, szekér nyáron és télen, különösen a trágyahordásra használt, fából készült szán (ezekhez kötöttük ródlijainkat ha “jó volt” a hó). Az igahúzó bivalyoknak tudható be az is, hogy 14-éves koromig csak bivalytejet ittam, sokszor fejés közben frissen, ahol nagyanyám volt a “szpecialista”. Olyan jóleső érzés, sokszor és relatíve talán állandóan ezekre a boldog napokra, évekre visszagondolni, habár az akkori mindennapi élet, szüleimnek, nagyszüleimnek, bizony nem volt mindig felhőtlen, sem társadalmilag, sem... politikailag!

* * *

Az óvodába történő beiratkozás által (román nyelvű óvoda, többségében magyar nyelvű óvodásokkal – más nem volt!) a 30-as évek végén, (1936-1939), elkezdődött életemben az a történelmi pillanat, majd út, amikor a fiatal csemete, az első lépéseket teszi meg azon a végtelenre szabott úton, ami a tanulást jelenti – aminek ő természetesen még nincs tudatában – amikor aktív emberi élete kezdődik, ugyanis észreveszi az emberi lények társaságában – a hasonszórú nebulók között – a rajta kívül létező világot is.

Mihálik András: rövidesen beiratkozom az óvodába... 1936.

Amikor rádöbbenhet, hogy a tőle különböző dolgok sokasága áll vele szemben. S megindul a gondolkodás nyomában a nyugtalan kérdezgetés. Ismerni, tudni, akar! Ez a gyermek folytonos kérdezése, amivel környezetét, az egyszerű szemlélet alapján ostromolja, és sokszor zavarba ejti: “mit csinál a szél, mikor... nem fúj?” stb...

Egyéni műveltségre mindenkinek, a nép egyszerű fiának is joga van, és ez a lehetőség már itt az óvodában is jelen van, habár a körülmények embrionálisak és sajátos, konkrét helyi elképzelések didaktikai lehetőségek alapjaihoz kötődnek. Ilyen “lehetőségek” közepette gördültek, suhantak az évek, az én óvodás éveim, a bánffyhungyadi Al-utcában (E60) lévő óvodában, domnișoara Elena óvónéni felügyelete alatt. Csak kellemes emlékek fűznek az óvónénihez, aki engem nagyon kedvelt (még ma sem akarom elhinni, hogy ennyi év után, milyen tisztán állnak előttem óvodás éveim, még az öltözékekre, azok színére is emlékszem, a kis oldaltáskára, amiben a tízórait vittem, az elemózsiát vittem; vagy Dédi, a német patikus lánya, akivel mindig együtt szerepeltünk). Az óvónéni Mikuláskor mindig engem tett szavalni (ahogy édesanyám a későbbiekben is emlegette “biztos azért tett szavalni, mert mindig nagyon hangosan, érthetően és színháziasan szavaltál”) “Hai copii cu toții, vine Moș Crăciun” (Gyertek mind gyerekek, hát jön a Mikulás) és nem román ajkú óvodást.

**A Hófehérke és a Farkas előadása után, az óvoda udvarán.
Az első sorban jobbról a földön ülve-megdőlve Mihálik András cserkész
ruhában. 1937-38. Az óvónéni Domnișoara Elena**

**A május 10-i nemzeti ünnepen való részvétel után az óvoda udvarán.
Jobbról a harmadik sorban, a harmadik, Mihálik András 1937-38.**

Utolsó év az óvodában. Az utolsó sorban balról a harmadik Mihálik András 1938-39.

Jobboldalon a kiemelkedő fehér három-ablakos épület a bánffyújvárosi óvoda, az Al-utcában. 1937-38.

Nem tudom, hova vetette a sors az óvónénit, ezt a fiatal nem kalotaszegi hölgyet, aki nem éreztette velünk a másságot (pedig törvényesen megtehetette volna), habár alig beszélt magyarul, de mégis sokat foglalkozott velünk. Észrevétlenül sajátítottuk el a román nyelvet s még most is néha nosztalgizva gondolok személyére, csak köszönettel emlékezve, mert biztos, sok hasznos dolgot vittem magammal tovább az óvodából, amit neki is köszönhetek: a rend szeretetét és általában a viselkedést közhelyeken.

Vannak más emlékeim is, amelyek akkori élességben jelennek meg lelki szemeim előtt; csak ezek, egy gyerek lelki félelmét juttatják kifejezésre. Például a Tigris-szálloda sarkán őrségben álló rendőr, gumibotos rendőr, óvodába menet mindig ijesztgetett, féltem tőle, s mikor szolgálatban volt, messziről megláttam és mindig átmentem az utca másik oldalára. Lehet nem akart nekem semmi rosszat, de én mégis féltem tőle. Az akkori, bevett szokások szerint, az óvodások minden hivatalos szabadtéri rendezvényen részt vettek, úgy egyházi, mint politikai rendezvényeken is, ugyanis mi óvodások vittük a virágcsokrokat, május 10-én, a nemzeti ünnepen, vagy az ortodox egyház különböző rendezvényein. Ezeken a rendezvényeken a főszónoklatokat Munteanu Aurel ortodox esperes tartotta, aki a magyar gyerekek halálát már az embrionális állapotban hirdette rendszeres szónoklataiban, valamint azt ajánlotta a magyaroknak, hogy menjenek vissza Ázsiába, mert egy barázda földet sem adnak vissza a magyaroknak. Mivel csak egy pár méterre álltunk a szónokló Munteanu esperestől, a szavai élesen megmaradtak emlékezetemben, de ezeknek az értelmére csak később döbbsentem rá és nemcsak magamtól. Nagyon jól emlékszem – lelki szemeim előtt vannak – a szónoklatok, mintha most is látnám az arcát az esperesnek, egyházi ruházatát, mérges gesztikulálását és a résztvevőket. Akarva- nem akarva, mondhatni, korona tanúja vagyok azoknak a gyűléseknek, a megtörtént eseményeknek. Egész óvodánk virágot vitt 1938-ben a bánffyhungyadi állomásra, az ott celebrált ortodox istentiszteleten, amely Octavian Goga miniszter és író, nyitott koporsója előtt tisztelegtek, a bukaresti temetésre igyekvő gyászvonatnál. Mi óvodások is letettük a tisztelet és kegyelet virágait a gyászvonatnál – mint később megtudtam Ady Endre barátjának koporsójához.

1939 szeptemberében léptem át az elemi iskola első osztályának – román osztálynak – küszöbét. A tanítónéni doamna Lucia Lazăr, közel a nyugdíj korhatárhoz – mintha az óvónénink kiöntött mása lenne – gyengédséggel, megértéssel viseltetett irányunkban, habár az első osztályban több volt a román ajkú gyerek és csak egy tanulmányi program volt, a román első osztály programja, ami részünkre megemelte a “stakétát”. A komoly tanulás vette kezdetét, már itt az “origónál”! Drága édesanyám minden délután kikérdezte, a kikérdeznivalókat, soha nem történt meg, hogy ne tökéletesen felkészülve menjek minden nap az iskolába. Még palatáblát és palavesszőt használtunk (ma ez ismeretlen), na meg már hátitáskánk volt. Anélkül, hogy túloznék – csak a megtörténtekeket, a nyers valóságot próbálom tolmácsolni reálishan, történet-hűen, ugyanúgy, mint a teljes írásomban – a rendszeres, szorgos tanulásnak megvolt, jelentkezett, a gyakorlati eredménye, a román osztály első tanulója lettem, elsőként kerültem az élre 27 tanuló közül, 9,87-es évi eredménnyel, szüleim, nagyszüleim nem kis örömeire. Édesanyám – már jóval később – elmagyarázta, hogy éppen úgy, mint testvérbátyám esetében is, a családi “tanácsnak” az volt az elképzelése, hogy az anyanyelvi hátrányt, kitűnő tanulmányi eredménnyel kell ellensúlyozni. Ezt, az osztályban már úgy éreztem, hogy első helyemnek megvolt a “külső” megnyilvánulása is, mert a román tanuló társaim valamint a tanítónéni is, másképpen, pozitívabban, viszonyultak hozzám, részükről mintha elfakulóban lett volna a “másság” ténye, már az első negyed év befejezése után, ha jól emlékszem a karácsonyi szünidő után. Hogy mennyire eredményes volt a “családi” tanácsnak az elképzelése, őszintén el kell ismerjem, hogy hatása alatt voltam a további tanulmányaim során, sőt még “kint az életben “ is mint mérnök, üzemvezető, előadótanár, megyei alelnök, RMDSZ tisztségviselő, tudományos kutató, feltéven a kérdést mint “felnőtt”, meglett ember: hogyan juthatott egyszerű kalotaszegi embereknek az eszébe így ellensúlyozni kisebbségi létünket a tanulás minőségével s általában azzal, hogy valamivel ki kell tűnni a többségi nemzet keretein belül is. Én ezt, a tisztán gondolkodó paraszti lét számlájára írhatom, Kalotaszeg számlájára írhatom, a kisebbségi korszak beköszöntését felrázó “Kiáltó Szó”, a többezres bánffyhungyadi népgyűlés (ahol nagyszüleim és édesanyám is részt vettek), Kós Károly “mérnök úr” (akkor csak így ismerték Kalotaszegen) áldozatos, szinte értékelni is lehetetlen szívóssága, makacssága, a megmaradás biztonsága, reménye, eredményeként!

Kós Károly mondta ki először **Romániában, itt Bánffyhungyadon, Kalotaszegen:** “dolgoznunk, tanulnunk kell, mert csak az lesz a miénk, amit kiharcolunk. **Kiáltom a célt, a magyarság nemzeti autonómiája**”. Az elvetett mag kikélt, Kalotaszeg népe megértette Kós Károlynak az igazi kalotaszeginek a szavait, aki gyalog bejárta Kalotaszeget keresztül-kasul, a falvakat, minden falut, a

népgyűlést előkészítvén és mind ő is leírja, jártában-keltében nem volt kalotaszegi falu, ahol a nép ne mondta volna **“ott leszünk a gyűlésen, amikor a mérnök úr, hívni fog”**

Bolyongani faluról falura.
Durva darócban gazdag, tiszta szellem.
Egymás szolgája mind és nem ura.
Csecsemő csámcsog minden anyamellen.
Így készülünk szelíd háborura,
mindíg magunkért, soha mások ellen,
sót párolunk és vásznakat szövünk
s míg kisebbítnek, lassan megnövünk.

Dsida Jenő

A bátyám, testvérbátyám Mihálik László volt a szüleim részére az “első kísérleti bárány”, ő ugyanis már három román elemi osztályt végzett el, tiszta tízessel, azaz magyarul kitűnővel és mindig mint osztályelső. Biztos vagyok benne, hogy valamennyi kalotaszegi szülő úgy gondolkodott, mint az én szüleim és nagyszüleim.

**Mihálik László második elemista tanuló Bánffyhunyard 1938.
Alsó sorban – középen.**

Notele la studii:
10, 9 — foarte bine
8, 7 — bine
6, 5 — suficient
4, 3 — rău

Notele la purtare:
10 — exemplară
9 — foarte bună
8, 7 — bună
6 — corectă
5 — necorespunzătoare
4, 3 — rău
2, 1 — foarte rău

SCOLA PRIMARĂ DE STAT
Huedin JUD. CLUJ.

CARNET ȘCOLAR

Mihălik Andrei
elev al clasei *I. B.* primară
anul școlar 1939/1940.

Acest carnet servește exclusiv numai pentru
orientarea părinților și a membrilor corpului
didactic, menținând țara de certifica școlar.

Înștiințare

Vi se face cunoscut că elevul *Mihălik Andrei* din cl. *I. B.*
are următoarele note la studii, și purtare:

Obiectele de studiu	Trimestrul			Media generală	Observațiuni
	I.	II.	III.		
<i>Educ. fizică</i> Anatomia și igiena	—	—	—	Viza părinților este dată în cifre 9,87	<p>Viza părintelui (tutorului)</p> <p>I. La Crăciun.</p> <p>Subsemnatul am văzut și luat spre gîre clasificția Trimestrului I., cuprinsă în prezentul carnet școlar.</p> <p>Părinte (tutor)</p> <p><i>Mihălik Ștefan</i></p> <p>II. La Paști.</p> <p>Subsemnatul am văzut și luat spre gîre clasificția Trimestrului II., cuprinsă în prezentul carnet școlar.</p> <p>Părinte (tutor)</p> <p><i>Mihălik Ștefan</i></p> <p>III. La finele anului școlar.</p> <p>Subsemnatul am văzut și luat spre gîre clasificția Trimestrului III., respectiv de finea anului școlar, cuprinsă în prezentul aviz școlar.</p> <p>Părinte (tutor)</p> <p><i>Mihălik Ștefan</i></p>
<i>Educ. fizică</i> Deprind. igienice sport și gimn.	9	9	10		
<i>Educ. științifică</i> Geografia	10	10	10		
<i>Educ. științifică</i> Științe naturale	10	10	10		
<i>Educ. științifică</i> Fizico-chimice	—	—	—		
<i>Educ. științifică</i> Matematici	10	10	10		
<i>Educ. manuală</i> Lucrul de mână	10	10	10		
<i>Educ. manuală</i> Practica agricolă	10	10	10		
<i>Educ. literară</i> Istoria	—	—	—		
<i>Educ. literară</i> Limba română	9	10	10		
<i>Educ. artistică</i> Lecturi și recitări frumoase, dialoguri, teatru școlar	10	10	10		
<i>Educ. artistică</i> Cîntul	10	10	10		
<i>Educ. artistică</i> Desenul	9	10	10		
<i>Educ. artistică</i> Scrierea frumoasă	10	10	10		
<i>Educ. moral-relig.</i> Datorile omului și ale cetățeanului	10	10	10		
<i>Educ. moral-relig.</i> Religia	10	10	10		
<i>Educ. moral-relig.</i> Purtarea	10	10	10		
<i>Educ. moral-relig.</i> Frecventarea	10	10	10		
<i>Absente</i> Motivate	—	—	—		
<i>Absente</i> Nemotivate	—	—	—		
<i>Absente</i> Amendate	—	—	—		

Situația la finea anului școlar. *Promovat* la *Huedin* la *19 iunie* 1940.

Director, *L. S.*

Clasificat al *1*-ul între *27* elevi promovați.

Dirigintele clasei, *Lucia Lazăr*

**Iskolai értesítő 1939/1940. 9,87-el, 27 tanuló közül az első
tanuló Mihálik Andrei. Román nyelvű 1. osztály, Bánffyhunyd.**

Természetesen elemista tanulóként nem tudtam, hogy volt “Kilátó Szó”, Bánffyhunyadi többbezres népgyűlés, hogy ezen a népgyűlésen kimondták az Erdélyi Párt megalakulását Kalotaszegen, nem hallottam Kós Károly létezéséről, de mégis a “mérnök urat” látásból ismertem. Ugyanis úgy történt, hogy Bánffyhunyadon minden kedden heti vásár volt, ünnepek előtt és ősszel nagyvásárok és állatvásár is. Ezeken a heti vásárokon, sokszor megfordult Kós Károly is, aki kétkerekű lovas kordélyán Sztánáról jött be Bánffyhunyadra. Ez alkalommal, szinte minden kedden meglátogatta műhelyében, Kovács István (bátyó) szíjgyártót. “Bátyó” engem mindig behívott a műhelybe, hogy kéznél legyek, ha cigarettát, dohányt vagy esetleg más valamit kell hozni a vendégeknek. Kis gyűlésezés folyt, szabad beszélgetés, sokszor órákon keresztül. Én hallgattam beszélgetésüket, sokszor unalommal, érdektelenséggel, inkább érdekelték játszótársaim, akik az udvaron “cigléztek” (népi gyerekjáték volt ez, akkor Kalotaszegen). Hát a vendégek közt volt a “mérnök úr” is, több városi értelmiségi, Paşca sebész főorvos néha, több ismert gazda, sőt néha megjelent “Picu”, a román cigányvajda, a boliki vándorcigányok vajdája (egy pár kilométerre Hunyadtól, a dombok után, Nagyvárad irányában volt a lakhelyük. Mostanság behúzódtak Bánffyhunyad nyugati részére, ahol “palotákat” építettek az Európában kifejtett “kódulás” eredményeképpen!).

A cigányvajdának gyönyörű lovai voltak, lófelszerelést javított vagy vásárolt “bátyó”-nál; én meg a kaszten kihúzott fiókjában, állatbőrökön ültem... várva, hogy mikor kerül rám a sor... ezt vagy azt behozni. A gyűlésezésnek a fő szószólója a “mérnök úr” volt; mindenről beszélgettek, ami ilyen vásárnapokon adódik, a gabona, deszka árakról, lószerszámokról (hámok, kantár...), a városbeli, újdonságokról, Diamanstein nyomdájáról stb.... Ezek az én emlékeim a “mérnök úr”-ról, még nem igen mondtam el idáig senkinek... Kós Károlyt később írásai alapján (Kalotaszeg... stb.) ismertem meg, és akkor döbbsentem rá, hogy ő a “mérnök úr”. Ezek alapján nagyon megszerettem, szinte példaképem lett. Utoljára a Kolozsvári Mezőgazdasági Akadémián láttam a 40-es évek végén, ahol mint előadótanár, mezőgazdasági építészeti tanított, és a bátyámat is tanította ..., Majd 1977-ben a kolozsvári Házsongárdi temetőben, kalotaszegi pompával lett eltemetve az a Kós Károly, aki az első református bált rendezte Sztánán 1914 telén – már több mint száz éve – “amilyen bál, református bál Kalotaszegen soha nem volt és talán Hamarosan nem is lesz”, mondta íásaiban, erre emlékezve. A bálra hivatalos volt Móricz

“Zsiga” is. A Bánffyhungyadi állomásról szánon tették meg azt a 12 kilométert Sztánáig “jó szán úton, bundákba burkolózva, mivel a gyorsvonat Sztánán nem áll meg, csak fűtyül”. Móricz Zsigmond nagyon jól érezte magát, evett, ivott, sokat jegyzetelt, beszélgetett a vendégekkel, s eredménnyel, mert ezeknek az élményeknek a hatására írta meg nagyon népszerű könyvét a “Nem élhetek muzsikaszó nélkül”. Én meg azt mondom, hogy ilyen lelkes, karizmatikus kalotaszegi, mint **Kós Károly, nem volt soha, és nem is lesz... egyhamar Kalotaszegen, mint a “mérnök úr” volt.** Biztosan valahol a mennyországban örökdi Kalotaszeg sorsa, **jövője fölött!!**

* * *

Az első elemi osztály befejezése utáni szünidőben, egy nagy történelmi esemény “rázta” meg az egész Kalotaszeg: 1940. szeptember 9-én, bevonult Bánffyhungyadra a Magyar Hadsereg, a 2-ik Bécs-i döntés határozatainak megfelelően. Az 1940. augusztus 30-án kihirdetett német-olasz második bécsi döntés, Észak-Erdélyt, a Székelyföldet, Nagyváraddal és Kolozsvárral Magyarországhoz csatolta.

Egy globális örömnep “kísértete” járta be az egész Kalotaszeg. Itt voltak Bánffyhungyadon, a Nagyvárad-Kolozsvár Hungyadot átszelő útvonalának a két oldalán, a helybeliek mellett Alszeg-Felszeg összes falujának a többsége, kalotaszegi ünnepi “gúnyában”, virágokat ajándékozva és dobálva a honvédekre, éljenezve és könnyezve, a hála és öröm tiszta, lelkesedő megnyilvánulásával. 22 év utáni gyötrelmek, nemzeti szenvedés, megalázás, elszegényedés átélései után, megjelent és nem volt hiába való a reményekbe vetett hit, a kalotaszegi magyarság életvitelében, amely hatást nem ismerő, szívből jövő háláját fejezte ki fájának, a bevonuló Magyar Hadsereg előtt. Mindezt én láttam, átéltem, éreztem, elkapott engem is az öröm mámore, magával ragadott a “tömeg”, a szüleim, nagyszüleim, rokonaink, ismerőseink és az ismeretlenek határtalan öröme – anélkül, hogy felfogtam volna a megtörténtek magyarázatát, mint kilenc éves elemista csak ültem nagyszüleim háza kapujának oszlopa tetején, kiabálva, éljenezve mint a többiek. Ez az örömteli megnyilvánulás részemről is a szívem mélyéből jött, mert azt biztosan megértettem, hogy mindenki azért olyan boldog, azért táncol, örül és sír, mert valami nagyon jó történt körülöttünk, mindenki javára.

**A Magyar Hadsereg bevonulása Bánffyhunyadra 1940 szept. 9-én
Kerékpárosok az Al-utcában, Schvarcz Tibi mérnök mostani rezidenciája előtt.**

A Magyar Hadsereg bevonulása Bánffyhunyadra 1940 szept. 9-én

A bevonuló magyar honvédek ismerkedése a kalotaszegiekkel.

Lényegében így raktározódott el bennem a mai napig, azoknak a szeptemberi élményeknek a sokasága, szépsége és spontaneitása, ami személyiségem, világnézetem alap pillérei között található, végérvényesen és meghatározóan. Már nem csak ösztönösen, tudományosan is tudjuk, a gyermek-élmények meghatározóak. Még egy kellemes de már kézzel fogható emléke a bevonulásnak – szinte elfelejtettem: Stöckert Gyula zászlóalj parancsnok, - aki hozzánk volt beszállásolva, soproni illetőségű polgár, kereskedő, meglepetése családunknak: a honvédi “menázsi”-ból való lecsó, ami örülten csípős volt, minden családtag örömeire, tehát csípősen is egy emlékeztető, családi emléke a hadsereg bevonulásának szubjektív értelmezésében, amit utólag is sokat kommentáltak, természetesen pozitívan a szüleim. Az örömnépnep, a felszabadulás érzése, megjelenése a mindennapi életben, pozitívan katalizálta Kalotaszeg lakosságát, minden munkálkodás, megnyilvánulás ezt hűen tükrözte.

Ezeket az öröm-napokat, órákat és pillanatokat, sajnos erkölcsileg beárnyékolta a háttérben Aurel Munteanu román esperes meglincselése, aki provokatív magatartásával, ott az örömtől ujjongók tömegében, a Magyar Hadsereget életők határtalan mámorában tett kijelentései “minek jöttek ide a pohosok, úgysem sokáig lesznek itt. Miért nem maradtak Ázsiában. Mehetnek akár Bukarestig is, majd ott gulyást aprítanak belőlük”. A tömegpszichózisnak mindjárt meg volt a reakciója a lincselésre és megtörtént az, aminek sajnálatosan **nem lett volna szabad megtörténnie**. De álljunk meg egy szóra a Munteanu Aurel névnél. Említik mint a román nemzeti mozgalom elkötelezett képviselőjét, mint nemzeti hőst, szobrot emeltek és utcát neveztek el róla, Bánffyhungyadon a román lakosság nevében. Amikor erről az eseményről beszélünk az írott vagy beszélt médiában, sajnos nem fűznek hozzá részleteket, hogy miért, hogyan történhetett meg pont a Magyar Hadsereg bevonulásakor Bánffyhungyadra, 1940. szeptember 9-10-én?

Ion Lăcrănjă 1982-ben megjelent “Cuvânt despre Transilvania” (Erdélyről Szólva) címet viselő esszéjében az 1940 őszen elkövetett büntettek és atrocitások felett elmélkedve, ezek elkövetőit, a Magyar Hadsereget valamint a vele együtt-tevékenykedő civil gárdákat jelöli meg. Vonatkozó tárgyú írásaiban Lăcrănjă bő teret szentel azoknak az atrocitásoknak és esetenként tömeggyilkosságba torkoló eseményeknek, amelyeknek a történelem során, de főként 1940-t követően, magyarok voltak a cselekvő és románok a szenvedő részesei. Történtek ilyenek? Fájdalmasan szomorú tény, hogy igen. Csakhogy 1940-ben sem csupán Észak-Erdélyben, a magyarok bevonulása után, hanem a terület kiürítése előtt is, utána pedig Dél-Erdélyben is. Azzal a különbséggel, hogy ezeknek viszont magyarok voltak a szenvedő alanyai. Dél-Erdélybe is kiszállt a két fél együttes kérésére alakult olasz-német katonai vizsgáló bizottság, és nem üres tarisznnyával tért vissza onnét. A

kölcsönösen elkövetett szörnyűségekből, csak egyetlen eseményt veszünk vizsgálat alá, mégpedig Lăcrănján történelem magyarázó, történelem-hamisító, módszerének megvilágítása végett.

Răstălmăcire după răstălmăcire – írásában, újólag hivatkozik az észak-erdélyi magyar rémtettekre, ennek kapcsán a Bánffyhunyadi történekről a következőket írja: “A helybeliek még ma is emlékeznek arra, hogyan gyilkolták meg Aurel Munteanu ortodox esperest, akivel megöltek egy környékbeli parasztot is, aki az esperes védelmére kelt? Azt kérdezte: mi bajotok van a tisztelendő atyával?! Ezért aztán őt is kezelésbe vették, és ugyanazon kínzásoknak vetették alá, amíg bele nem pusztult. Másvalakit, egy ritka jólelkű asszonyt, mert volt mersze egy csepp vizet adni az esperesnek, a kútba fojtották.”

Nem tudni, milyen források alapján rajzolta meg Lăcrănján a bánffyhunyadi esemény lefolyásának képét. Forrásokra hivatkozni általában nem szokása. A helybeliek emlékezésére utalás, azonban valószínűsíti, hogy csak a lakosság memóriájára hagyatkozik. Létezik azonban két, hamarosan az események lezajlását követően keletkezett írásos dokumentum, amely szembesíthető Lăcrănján ábrázolásával. Az egyik Bartha Béla alezredesnek, Bánffyhunyadi akkori magyar katonai parancsnokának, a már említett olasz-német katonai bizottságnak ottani látogatásáról beszámoló jelentése, amelyet Kolozs megye katonai parancsnokságához, Szentendrey Ágost tábornokhoz intézett. Ebből kiderül, hogy az említett bizottság, 1940. október 25-én érkezett Bánffyhunyadi. Ottlétekor, minden befolyást kerülni akarva, magyar katonai és csendőri szerveknél egyáltalán nem érdeklődött, a szomorú esemény lefolyása iránt. Ellenben a román André volt polgármestert szeretne volna kihallgatni, aki azonban Kolozsváron tartózkodott. Dr. Pasca, volt kórházi főorvossal sem sikerült – annak távolléte miatt – felvennie a kapcsolatot. Így először a volt polgármester helyettesénél, a magyar Dr. Nagy Miklósnál érdeklődtek, majd – idézem – “Munteanu esperesnek az özvegyét kérték, akivel hosszasan tárgyaltak. Utána az asszony által bemondott egyéneket hallgatták ki, és pedig Dr. Gál és Dr. Várna ügyvédek, Galea, volt főszolgabíró és Pop gyógyszerész. Autót küldtek a meggyilkolt román rendőr felesége után Alsóföldre. Az asszony azonban nem volt hajlandó bejönni.”

A bizottság ezek után még az nap eltávozott. Másnap azonban – ismét idézem – “Nagyváradról felhívta (t.i. a bizottság), a csendőr őrnagyot és utasította, hogy nyomozzon azon irányban, igaz-e az, hogy egy román tanító vagy tanítónő, annak idején, egy magyar gyermekkel bélsárt etetett volna? A nyomozás eredménnyel járt, és megállapítást nyert, hogy az eset tényleg megtörtént. A bizottság erre a gyereket, a szülőit, az orvost is, aki akkor kezelte, berendelte Nagyváradra, ahol az éjjel

kihallgatták őket. A most visszaérkezett orvos jelentése szerint, nagy megütközéssel hallgatták a történeteket”.

A bánffyhungyadi eseményekre már nem csak részadatokat szolgáltató, hanem egyenesen azok lefolyását összegezõ forrásunk egy 1940. október 25-én kelt jegyzõkönyv. Ezt az a katonai bizottság készítette, amelyet a magyar királyi honvédség vezérkari fõnökének, még október 15-én kiadott utasítására Kolozs megyének, Bánffyhungyadon személyesen megjelenõ parancsnoka Szentendrey Ágost tábornok küldött ki “a haláleset körülményeinek, a tiszta valóságnak megfelelõ” megállapítása végett. A bizottság az elõbbi jelentés szerzõjének Bartha Béla alezredesnek elnöksége alatt, Fekete László csendõr õrnagyból és Bakay Kálmán címzetes századosból állt.

Mit rögzített a vizsgálódás eredményébõl e jegyzõkönyv?

“A magyar uralom alatt – hangzik a szöveg – legalább 90%-ban magyar városban a görög keleti (ortodox) román egyház nem volt. Az erõszakos, elrománosító politika céljaira alapították meg az ortodox egyházat alig pár hívõvel s építettek fel (1934-ben), egy igényeiket messze meghaladóan kielégítõ román templomot, a város egyik legszebb helyén, és anyagi szükségleteit biztosítandó kisajátítottak nagyobb területû ingatlant az egyház részére, a magyarok birtokából. Az egyház papi méltóságba Munteanu Aurel esperes került, aki sovíniszta román, egyben magyar-gyûlölõ politikát folytatott s minden alkalmat megragadott arra, hogy ellenszenvét a magyarok ellen kifejezésre juttassa. Szónoklataiban a magyarok ellen izgatott s többszörösen kijelentette, hogy a magyarságot el kell pusztítani, a magyar gyerekeket ki kell szorítani a magyar anyákból. S ha arra kerül sor, egy barázdát sem szabad átengedni a magyaroknak (ami kimaradt a jegyzõkönyvbõl, mint állandóan emlegetett szónoki kifejezés: a magyarok menjenek vissza Ázsiába. MA megj.). Ez a túlnyomórészben magyar város lakosságának gyûlöletét váltotta ki Nicula Gheorghe (Nyikula György) rendõr, a román uralom alatt ugyancsak magyar gyûlölõ volt, több magyar nemzetiségû egyént megkinzott és õ is ellenszenvessé vált a magyarok elõtt.

Ilyen elõzmények és viszonyok között történt meg a Magyar Hadsereg bevonulása Bánffyhungyadra 1940 évi szeptember 9-én és tartott még 10-én is. Ez utóbbi napon, 16 óra tájban, a hadsereg bevonulását figyelte a lelkes közönség s ott volt Munteanu Aurel esperes és Nicula Gheorghe rendõr is. (habár a hungyadi gazdák, akik látták, hogy Munteanu esperes megy a piactérre, felhívták figyelmét, hogy menjen inkább haza a tisztelendõ úr, mire õ azt felelte “megyek tartani egy beszédet a magyaroknak, hogy menjenek inkább vissza Ázsiába).

A közönség lelkesedése közben Munteanu esperes azt a kijelentést tette, hogy minek jöttek ide a potrosok, úgysem sokáig lesznek itt. Mehetnek akár Bukarestig is, majd ott gulyást aprítanak belõlük. Miért nem maradtak Ázsiában? Erre a provokáló

kijelentésre a fellelkedett tömegben kitört a bosszúvágy, amely azért is élt a lelkekben, mert 1919-ben a románok bevonulásakor több magyar nemzetiségű egyént megöltek és halálra sebeztek. Minthogy pedig a bosszúvágy középpontjában a fent előadottak szerint Munteanu Aurel, a román sovíniszta politika exponense volt, a feldühödött tömeg, a megvadult tömeg előbb a rendőrt, majd az esperest agyba-főbe verve, megölte. Ezután ásót és kapát kerítettek s a csendőri jelentés mellékletét képező vázlatrajzon megjelölt helyen, mindkét holttestet elföldelték”.

Szülővárosomnak egyáltalán nem volt szüksége, hogy ilyen mártírja legyen, ez egy fájdalmasan szomorú tény, mindamellett, hogy sok fájdalmat és keserűséget okozott a sovíniszta esperes munkálkodása, a bánffyhungyadi magyar közösségnek. Tudom, hogy állandó témaként szerepelt a családokban, az esperes magyarok elleni uszítása, hangvitele. Persze akkor senki sem gondolt vagy beszélt arról – nincs tudomásom – hogy az esperes a 156 évvel azelőtti Horea rablás és gyilkosságok idejéből átvett lózungot propagál “magyarok vissza Ázsiába” amit a mókok papjaik vezetésével kiabáltak Torda utcáin 1784-ben. A történelem süllyesztőjében másként alakultak volna a dolgok, mártíromság nélkül lett volna Bánffyhungyad.... Ugyanis az esperes sovíniszta, eredményes munkálkodásánál, a magyarság megalázásának, fájdalmának nemzeti előidézésében nem maradhatott volna el, a méltó, megérdemelt büntetés, de csak jogi alapon Az eredménye ennek a mártíromságnak? Egy nemzeti hősnek kikiáltott esperes, akit azért gyilkoltak meg, mert román, egy utca név, egy szobor, hogy minden nap láthassa a bánffyhungyadi magyar azt az egyéniséget, aki mint az ortodox vallás reprezentánsa a magyar anya méhéből kiszorítva a gyereket, képzelte el a magyarok kiirtását. Megengedhetetlen, emberileg érthetetlen, hogy a vallás, az ortodox egyház esperese, reprezentánsa, gyilkosságra uszítsa a felebarátait a szeretet ellenében, akkor, amikor ez magát az illető egyházat is nagyon negatívan érinti. De van itt még valami, ami elgondolkodtató, szinte, megmagyarázni is, majdnem logikába ütköző, hogy jössz te ahhoz, román állampolgár, az ortodox egyház reprezentánsa, esperese “vajjal” a fejeden a magyarokat illetően, hogy jelen legyél a Magyar Hadsereg bevonulásán, a határtalan örömmámorban ünneplő hungyadi lakosság között és egyszerűen kijelentsed, hogy beszédet akarsz tartani a bevonuló magyaroknak, a hadseregnek, hogy “menjenek vissza Ázsiába”. Ilyet csak egy meggondolatlan, nem normális ember cselekszik, akit az ideggyógyászatra kellett volna szállítani, még akkor is, ha sovíniszta, magyargyűlölő állapotában, nem tudta elviselni az általa hangoztatott “egy barázdát sem adunk a magyaroknak”... És most több barázdával szembesül itt, a Magyar Hadsereg bevonulásán, sajnos a tömegpszichózisnak ez érthetetlen, ott mintha fizikai törvények érvényesülnek az akcióra szimultán jön a reakció, ami ebben az esetben Freund-nak is feladná a leckét ... Ebben – de más esetben is – eljött az ideje,

hogy lépjenek színre a történészek de úgy, hogy a tudományos aktivitás reális történései eljussanak minden polgárig, a legalsóbb szintekre is, úgy ahogy a román papok el tudták juttatni a dák-kontinuitás tanait, az utolsó mőcig a Szigethegységben, amely alapját képezte lényegében a rablásnak, gyilkolásnak, mint őslakók, szemben a magyar jött-mentekkel.

Ez a színrelépés ne legyen manipulált és ne kurzus lovagok gyanánt. Azok lépjenek színre, akik népünk-nemzetünk igazi érdekeinek, ezen keresztül a humánumnak és a népek testvériségének morális elkötelezettjei, és akik ezen érdekeket és testvériséget a múlt valóban igaz és hiteles feltárásával kívánja szolgálni. Magyarok és Románok egyaránt. Felelőtlenül, felületes esszéíróknak és önös érdekű pályatársaiknak ne engedjék át a terepet.

Ha a fenti két dokumentum – jegyzőkönyvek – adatait egybevetjük Lăcrănján elbeszélésével, akkor a következők állapíthatók meg:

1. Munteanu esperes és társa kínhalála iszonyatos tény. Az sem mentség rá, hogy Munteanu ténylegesen és állandóan tudatosan, vallási-esperesi mivoltából kivetkőzve úszatott az áldott állapotban lévő anyák leöléséért. Munteanu azt hangoztatta, hogy a magyar gyermekeket kell a magyar anyákból kiszorítani.

2. Nem 1940-ben gyilkoltak először Bánffyhunyadi. Már korábban 1919-ben is ölték ott. És nem vasgárdisták. Hol voltak ők még ekkor? A tettesek a királyi román hadsereg katonái (akkor Bánffyhunyadi bocsorosok tetvesen, rongyosan és éhesen fosztogattak a magán lakásokban, a tiszték elegánsak és kifestettek voltak – (oral history) ezek közül kerültek ki. És nem volt elszigetelt, egyedi eset a bánffyhunyadi. A Magyar Tanácsköztársaság leverésében segédkező román intervenciós sereg útját, jócskán szegélyezték magyar holttestek. Kommunistáké és nem kommunistáké egyaránt. Példák tucatjainak, sebeket szaggató felsorolását mellőzve és csupán Lăcrănján okulására mindössze a Gebe (akkor Szatmár, Szabolcs-Szatmár megye) községben történetekre hivatkozunk. Ebben a korántsem nagy létszámú faluban, 24 magyart mészároltak le a román hadsereg bevonuló katonái. A pontos névsor, íme:

Szécsi Károly, Papp Károly, Tóth Sándor, ifj. Tóth Sándor, Tóth Gusztáv, Tóth Péter, Tóth József, Tóth János, Horváth Mihály, Pankotai György, Kádár István, Szabó József, Mitri Pál, Tomasek György, Orisz Antal, id. Kun Mihály, ifj. Kun Mihály, Kun Sándor, Kovács Ferenc, Santics Mihály, Fedor György, Tóth Mihály, Balu Sámuel, Weisz Herman.

Egész családok akadtak, amelyeknek valamennyi férfitagja román fegyverektől vesztette életét. És egy-két kivétellel, parasztok voltak az áldozatok.

3. 1940 szeptemberében nem a Magyar Hadsereg “tevékenykedett” civilekből álló “gárdákkal” együtt, amint ezt Lăcrănján szövege sugallja. A Királyi Magyar

Hadseregnek elég sok minden van a rovásán. Nem szerecsen-mosdatás hát annak megállapítása, hogy a bánffyhungyadi iszonyatos eseményhez semmiféle magyar fegyveres testületnek nem volt köze. Tömeglincs áldozata lett Munteanu és társa, amit tudatosan provokált, sértegetvén a magyar nemzeti érzést, nemzeti büszkeséget, pont a Magyar Hadsereg bevonulásán, amikor mindenki örömmámorban úszott. Olyan lincselést, amelyet helybeli, magyar polgári lakosok követtek el. E körülmény a tettet nem menti ugyan, de a történeti igazsághoz ennek leszögezése is mellőzhetetlenül hozzátartozik.

4. Munteanu kínhalált halt társa rendőr volt, aki előzőleg “több magyar nemzetiségű egyént” kínzott meg. Tény ez, még ha nem oldozza is fel gyilkosait. Lăcrănján aki környékbeli paraszttá fokozza le, angyali ártatlansággal, aki egyetlen jámbor kérdésért lakolt az életével. Mi szükség van erre a “szédítésre”? Talán úgy véli, hogy a szocialista Romániában az olvasó szemében szalonképesebb egy legyilkolt paraszt, mint egy rendőr, aki a burzsoá Románia végrehajtó hatalmának mégiscsak eszköze volt? E foglalkozáscserével az áldozat iránt nagyobb szánalmat, gyilkolás ellen nagyobb háborgást remél kelteni az olvasóban?

5. Az idézet dokumentumok mit se tudnak kútba veszett asszonyról. Bánffyhungyadon senkit sem fojtottak kútba. Pusztán Lăcrănján hazug képzeletének szülötte volna a kútba vetett asszony históriája?

Távrolról sem! A “történet magva” egy ugyancsak közel egykorú dokumentumban fellelhető.

A már többször említett olasz-német vizsgáló bizottságot román részről Davidescu követ, magyar részről Dr. Újváry Dezső, a bukaresti magyar követség titkára kísérte körútján. Újváry 1940. november 30-án – már Budapesten – összefoglaló jelentést készített saját és a bizottság tapasztalataiból. Ebben egyebek mellett előadja, hogy október 19-ről 20-ára forduló éjszakát a bizottság Segesváron töltötte. Másnap – írja a beszámolójában – reggel 9-órakkor indult tovább Marosvásárhely felé. A határt Nagykendnél lépte át és Marosvásárhelyre érkezte előtt még két községben tartott román javaslatra vizsgálatot. Koronka községből ugyanis az a panasz érkezett, hogy a bevonuló katonaság kegyetlenkedett a falubeli oláh gyermekekkel, továbbá, hogy a román paplakot feldúlták volna. Megállapítást nyert, hogy a községben csak jelentéktelen verekedések fordultak elő és, hogy a román pap ablakát, egy román kőműves verte be, kifizetetlen számlája jegyében. Innen a bizottság Jedd községbe ment át, ahol a magyar csendőrök román információ szerint, megöltek és kútba dobtak volna egy oláh öregasszonyt. Megállapítást nyert, hogy az elmebeteg asszony a bevonulás előtti éjszakán – állítólag a magyaroktól való félelmében – a kútba ugrott és pedig a községháza udvarán ahol a jegyző vejénél, egyébként lakott.

Íme, a kútba dobott, pusztult asszony valódi históriája. Látnivaló, hogy:

a) Lăcrănjă legendája körvonalaiban már 1940-ben megszületett;

b) Nem egy ritka, jólelkű nőről, hanem egy szánni való tébolyodott asszonyról van szó.

c) E sajnálatos dolog nem a magyar bevonulás után, hanem az azt megelőző éjszakán történt.

d) Nem magyarok dobták, hanem maga ugrott a kútba, nem gyilkosság következtében vesztette életét, hanem öngyilkos lett.

e) Az asszony öngyilkos tetteinek nem Bánffyhunad, hanem a tőle tetemes távolságra lévő Jedd volt a színhelye.

Mi ez, ha nem torzítás? És kinek használ? Aki tollat fog a kezébe, annak mérlegelnie kell: meddig érvényesíthető az írói fantázia szabadság nélkül, hogy az a rossz ügy fegyverévé ne váljék, a jó ügy szolgálata helyett. Mert e módszer még adatainak és állításainak hitelessége és jogossága iránt is, kételyeket ébreszt, amelyek pedig igazat és valóságot tartalmaznak.

A kolozsvári Királyi Törvényszék 1941 november 28-iki határozatát, a 13 vádlottal, 1946-ban az új román adminisztráció felülvizsgálta, új ítéletet hozott már 18 vádlott ügyében: Mátyás János (Bruma), Gál Ferenc, Mihály Sándor, Budai János (Gyepű), Kovács Ferenc (Csucsi), Pócs János, ifj. Szekeres János, Kozma András (Guzi), Dézsi Ferenc, ifj. Ambrus Ferenc, Ercei Ferenc, Máthé Ferenc, Kudor János (Duka), Bartha András, Kovács András, Kudor István (Haúzi), Bethlendi Ferenc (Gusás), Fekete Pál. (A hozott ítéletek: 5-25 év, életfogytiglan és halálos ítélet is).

1940-ben, beiratkoztam a magyar nyelvű elemi iskola második osztályába. Mind a három elemi osztályt: a II., III. és IV.-ik osztályról van szó, kitűnő eredménnyel mindig osztályelsőként végeztem. Ez az idő alatt tudtam meg, hogy iskolaépületünk alaprajzából kifolyólag egy E alakú építmény, Erzsébet királyné tiszteletére, mivel az építkezés is az ő hozzájárulásával, segítségével épült. Ebben az épületben, nagyon jó körülmények között tanultunk, tornásztunk, kirándultunk, versenyeztünk és éltünk megelégedettséggel iskolai munkálkodásunkat, tanulással, komoly viselkedéssel és példamutatással, amelyben nem csak kis része volt, az iskola akkori igazgatójának, Dézsi tanító bácsinak, valamint szeretett tanítónénimnek Király Istvánnénak. A felejthetetlen emlékü Király István-né tanítónéni a IV.-ik elemiben jött osztályunkba. Többször mondta, mondogatta, hogy az a célja, hogy jól felkészüljünk a polgári iskola első osztályába.

Ugyanis akkor Bánffyhunyardon elemi iskola és négyéves koedukációs polgári iskola létezett. A polgári iskola tulajdonképpen algimnáziumnak számított, volt elkönyvelve és évek múlva 1945 után algimnázium lett az elnevezése. Továbbtanulásért, érettségiért csak a kolozsvári főgimnáziumokban lehetett jelentkezni felvételezni.

A versenyvárosa idős emlékeire
Bánffyak

szeretettel
Király Istváné
Lánitó

Bánffyhunyard. 1943. április 14.-

A negyedik elemi osztályban éltem át, tanulmányi szinten, életem legérdekesebb élményét. A Bánffyhungyadi járásban, az iskola által rendezett versenyvizsgát illetően. Az 1943-ban szervezett versenyvizsgának a tétje: aki megnyeri a tanulók közül, az a Kőszegi katonaiskola ingyenes tanulója lesz. Hát... a versenyvizsgát nekem sikerült megnyernem és ezzel az 1943/1944 tanévtől kezdődően, automatikusan jutottam be, mint ingyenes tanuló, a Kőszegi katonaiskolába. Ennek az eredménynek természetesen mindenki nagyon örült, a szívemhez nőtt tanítónénivel Király Istvánnéval az élen, akitől emlékebe egy Cooper könyvet „A Méh vadász” kaptam, a következő dedikálással: **„A versenyvizsga dicső emlékére, Bandinak, Szeretettel Király Istvánné tanítónő, Bánffyhungyadi 1943. Április 14.”**

A mai napig, féltve őriztem és őrzöm ezt az emléket, az indián-könyvet, amely könyvtáramban a legértékesebb könyvek közé tartozott és tartozik. Elszomorító volt részemről hogy a II. világháború eseményeinek, kialakult és konkretizálódott fejleményei, nem tették lehetővé, hogy tanulmányaimat ott Kőszegen tovább folytathassam, pedig nagyon vonzott ennek az iskolának az elvégzése után... a Ludovika Akadémia... - jött a rezsim-változás, s vele együtt a bánffyhungyadi alгимnáziumnak az elvégzése.

A Bánffyhungyadon eltöltött iskolai évek nem múltak el, nyomtalanul; irányították, gazdagították ismereteimet, ismerőseimet, barátaimat, nevelésemet, nevelőimet. S mindezeket egy megjelent és kiszélesedő világégés háttérében, a második világháború által diktált társadalmi és politikai környezetben, nehéz családi életkörülmények között. Tanulásunkat eredményeinket a háborús hangulat nem igen befolyásolta, csak akkor éreztük, hogy van „valami”, amikor a napi kenyéradag 16 deka volt (amiért sorba is kellett állni, kenyérjeggyel a kezében), az iskolában egy kisszelet kenyéren „pótlásként” vegyes ízzel tízórait kaptunk; az iskolából hazamenet többször is megtörtént, hogy a Körös menti réten vettük utunkat hazafele, de csak azért, hogy legalább mezei sóskaival lakjunk jól, enyhítvén éhezési érzéseinket – amelynek a tisztas jelenléte konstans paraméterként jelentkezett. Ügyelnünk kellett ruházatunkra, lábbelire a drágaság miatt... Szüleink többszöri figyelmeztetése közepette.

Visszagondolva, iskolai nevelésünk, 5 év alatt – az akkori világban” – sokoldalúan volt megoldva és elgondolva: bepótoltuk az első elemi osztály hiányos ismereteit – mivel ezt román nyelven végeztük – megtanultunk „magyarul tanulni”, önképző körökben munkálkodtunk, szerepeltünk, színdarabot tanultunk és adtunk elő (János Vitéz), s természetesen irányítva is sokat olvastunk – nem is beszélve az indián könyvekről (Winnetou, A nagy indiánus könyv, Az utolsó mohikán, A méh vadász stb.), s ennek hatása alatt az „indiánosdít” komolyan vett játékokról

(“Cserkész leszek, Őrsvezető, Winnetou”). Rám – lehet másokra is – különösen nagy hatással voltak az indián könyvekben olvasott események, s akkor figyeltem fel körültekintőbben a környező természetre és szerettem meg azt, az emberi jellem és igazság előtérbe helyezését, Fehér Szarvas elgondolásait, az indiánok megmentéséről... aminek én is eltökélt híve, pártolója lettem...

“VELEMJÁRÓ” A MAGYAR IFJÚSÁG SZÁMÁRA

1940

1941

Tudod-e, mit köszönhet technikában a világ a magyarságnak ?

Tudod-e, hogy a magyar *Jedlik Ányos* igazolta először készülékével azt, hogy elektromágneses hatás alapján lehet forgószerkezetet készíteni s hogy Siemens előtt 18 évvel felfedezte a dinamót ?

Tudod-e, hogy az első lépcsőzetes billentyűrendszerű zongorát a magyar *Janka Pál* csinálta ?

Tudod-e, hogy a betűszedőgépet a magyar *Menk és Kiegel* konstruálták, az utóbbi billentyűs szerkezettel ?

Tudod-e, hogy a magyar *Pollák Antal* és *Virág József* találták fel a gyorstávirót, amellyel percenként 5000 jelet lehet továbbítani ?

Tudod-e, hogy a magyar *Mihalik János* építette az első betonzsilipeket ; *Bánki Donáttól* származik a benzinporlasztó, az első hasznavehető repülőgépmoделl és hogy mótort és turbinát neveztek el a szakörök róla ?

Tudod-e, hogy *Litfass* soproni nyomdász a hirdetőoszlop feltalálója s azt a németek ma is litfass-oszlopnak nevezik ?

Tudod-e, hogy Európában Budapesten építették az első földalatti vasutat s annak hatása alatt készültek az amerikai subway-k ?

Az iskola cserkész-csapatába csak mint “farkas kölyök” kerültem be – az évek számának függvényében – habár, már egy fiúcsapat szervezője és “vezére” voltam a Mihalik csapatnak, s ellenfelünkkel, az Újvárosban létező “Mócsi” csapatával “harcoltunk” a Tekintőn, védelmezve mind az általunk birtokolt területet,

számháborúzva. Itt említeném meg, közeli drága barátaim, iskolatársaim neveit, akik közel álltak hozzám a csapatban s mindig lelkesedve gyülekeztünk valamint játszottunk: Vincze Zoli, Pocsai Öcsi, Ignác Vili, Kiss Jenő, Böndi Jancsi, Dimény Miki, Kudor Feri, Kocsis Laci, Mocsáry “Kuli”... “Hol vagytok ti régi játszótársak”..... Egymást nevelve, segítve, szüleinkre hallgatva szánkáztunk (ródliztunk), Ketesd és Magyarbikal irányába, síztünk a Tekintőn, Szinegetőn, korcsolyáztunk a befagyott Körösön.

Nagyon jól éreztem magam mint cserkész “farkaskölyök”, ötletes és érdekes kirándulásaink és foglalkozási programjaink voltak – sajnos csak rövid ideig – a rezsim változás miatt. De ennek ellenére a fegyelmezettségről tanúskodó cserkészcsapatunk légköre, így is rányomta bélyegét műszaki életfelfogásom elkövetkező jövőjére, azaz pályaválasztásom embrionális megjelenésére. Ugyanis a Velemjáró könyvecskében (a cserkészek valóságos kis “kódexe”), található volt egy oldal, amelynek az elnevezése: **“Tudod-e mit köszönhet technikában a világ a magyaroknak?”** És az egyik bekezdésben – a negyedikben – olvasom: **“Tudod-e, hogy a magyar Mihálik János építette az első beton zsilipeket?”**

Megfogott a névrokonság szimpátiája – hiszen Kalotaszegen nem igen voltak Mihálikok, rajtunk kívül – de utána a “beton” kifejezés is. (addig csak a hunyadi fő-utca, Al-utca betonjáról hallottam). Ekkor született meg bennem a gondolat, amely időlegesen “emésztett”, hogy nekem is betonnal kell foglalkoznom, habár azt se tudtam mi az a zsilip, de még azt sem, mikor és hol került kivitelezésre! De ahogy mondani szokták “az álmok valóra válnak”, ez beigazolódott az én esetemben is, életpályámon, mint ahogy kalendarisztikusan majd kitűnik az elkövetkezőkben.

Ez a rövid “magyar világ”, ez az öt év magyar világ, különösen felfokozta érdeklődésünket a népi hagyományok, szülőföldünk és magyarságunk szeretetére és ápolására. Az iskoláink, tanítóink, tanáraink beállítottsága sugározta felénk ezeknek az érzéseknek, élményeknek a megőrzését, itt Kalotaszegen, Bánffyhunyadi is. Megszokott, beidegződött szokás volt részvételünk a névnapi felköszöntésekben, amelyek kollektíve “kántálások” formájában jelentkeztek. Különösen, a Márton, Ferenc, Katalin, Erzsébet, András, János és István – napokon, - tehát novemberben és decemberben – azaz télvíz idején történtek, voltak gyakoriak és általánosan elfogadottak. 1941. Karácsonyán, betlehemes csoportot szervezett Rimán Samu idősebb diáktársunk, egy értékesen, kalotaszegiesen összeállított és egy jól betanított folklór műsorral, megfelelő öltözékekkel (ministráns ruhákat is kaptunk Keresztes Károly plébános úrtól). Nagy lelkesedéssel indultunk el a Szent Estén, nem csak Bánffyhunyadi, hanem Karácsony első napján Ketesden és Magyarbikalon is, magánházaknál, valamint a megtartott közösségi összejöveteleken is. Egy tipikusan kalotaszegi, bánffyhunyadi régi néphagyományt elevenítettünk fel, adtuk tovább

népszerűsítve, Bánffyhunyadon és a környező két faluban, ahova eljutottunk. A betlehemes csoport tagjai, szereplői voltak: Rimán Samu, Böndi Ferenc pásztorok, Ferenc József király, Bálint Árpád Szent József, Mihálik László futár, Spanyol Elemér és Mihálik András angyalok, akik a kis szolid, szépen kidíszített és kivilágított - tulajdonképpen a Betlehemet vitték, kicsinyített templom formájában. Emlékszem, hogy különösen a Szent Estén, de Karácsony első napján is, hidegben és hófúvásban jártuk a várost és a falukat, a falutávolságok 4-5 km-re voltak Bánffyhunyadtól, felejthetetlen élményt produkálva saját magunknak és azoknak is, akik meghallgatták előadásunkat... talán a többség öröme. "Sem azelőtt de sem azután, ilyen betlehemes csoport nem szerepelt emberemlékezet óta Kalotaszegen, Bánffyhunyadon, mint amilyet Rimán Samu szervezett és tanított be, a Györgyfalvi utca kicsiny Körös parti házacskában..." (mondta, Böndi István, a ház tulajdonosa).

* * *

Az 1944-es esztendő a tipikus háborús esztendőeknek a kiugró éve volt. Már szinte a Kárpátok előterében folytak a harcok a keleti – orosz fronton, majdnem minden katonaköteles férfi be volt híva a katonasághoz Bánffyhunyadról, majd március 19-én megjelentek a német megszálló csapatok a városban.

Az oktatást a polgári iskolában az előrehozott második félévi vizsgák után befejeztük, egy rövidre sikerült iskolai év után. Megélénkültek a harci tevékenységek Kalotaszeg, Bánffyhunyad térségében is. A kb. 2 km-re lévő magyar-román határnál gyakoriak voltak az incidensek és eltemettük az első hősi halottat Szilágyi Vitális 25 éves honvéd személyében, aki Kalotaszentkirályhoz közel esett el. (a közös megegyezés alapján használt forrásvíznél, egyszerűen leszúrták).

Közben – a felettünk átrepülő - angol-amerikai bombázók, június 2-án Kolozsvárt bombázták, az állomást és környékét, sok katonai és civil áldozattal (két katonai sebesülteket szállító vasúti szerelvény állomásozott a kolozsvári állomáson). Me-109-es román vadászgépet lőttek le az ugyancsak német vadászgépek – azért emlékszek olyan jól az esetre, mert nem messze tőlünk zuhant le, majd mi rövidesen szemlét tartottunk a lelőtt vadászgép mellett.

* * *

Augusztus 23-án Románia kiugrott a háborúból, a németek oldaláról és áttért a Szovjetunió mellé, amikor is a keleti-front már elérte Iași városát.

Magyarország megtámadta Romániát, a magyar hadsereg elfoglalta Tordát, előrenyomulva Nagyenyed-Tövis felé. Ezekkel a hadműveletekkel kapcsolatosan, volt még egy mozgósítás a nyár folyamán, amikor katonai behívót kaptak a “népfölkelők” is, édes apámat a Sztána-i alagút őrzését ellátó katonai különítményhez osztották be, ott szolgált az alagút felrobbantásáig, amit a visszavonuló német hadsereg hajtott végre.

A Kalotaszegen és Bánffyhunyadon állomásozó magyar és német katonaság megkezdte a védelmi állások kiépítésének a munkálatait. Lövészárkokat ástak a Tekintő teljes szélességében mely a Kolozsvár-Nagyvárad műútra irányította a tüzéség védelmét. Ugyanakkor Ketesd falu közelében német messze-hordó és légvédelmi megerősített pontokat alakítottak ki. (az előre bejelzett, kiszámított célpontokat a műúton hatásosan lötték két napig fenntartva az orosz előre nyomuló gépesített alakulatokat). Szeptember hónap végén felrobbantották Bánffyhunyadon az összes vasúti épületeket, hidacskákat, az összes vágányrendszert, ami a MÁV tulajdona volt. A bánffyhunyadi fűtőház, kis 342-es mozdonyát – amely Bánffyhunyad és Keleczel között vegyes közlekedést bonyolított le – a Sztána-i alagútban felhalmozott és rögzített robbanóanyagokra engedték rá, felrobbantva az alagutat, ott lelvén a végét a 342-es kis mozdony is. A robbantásokat az egész pályatest hosszában német SS alakulatok végezték el.

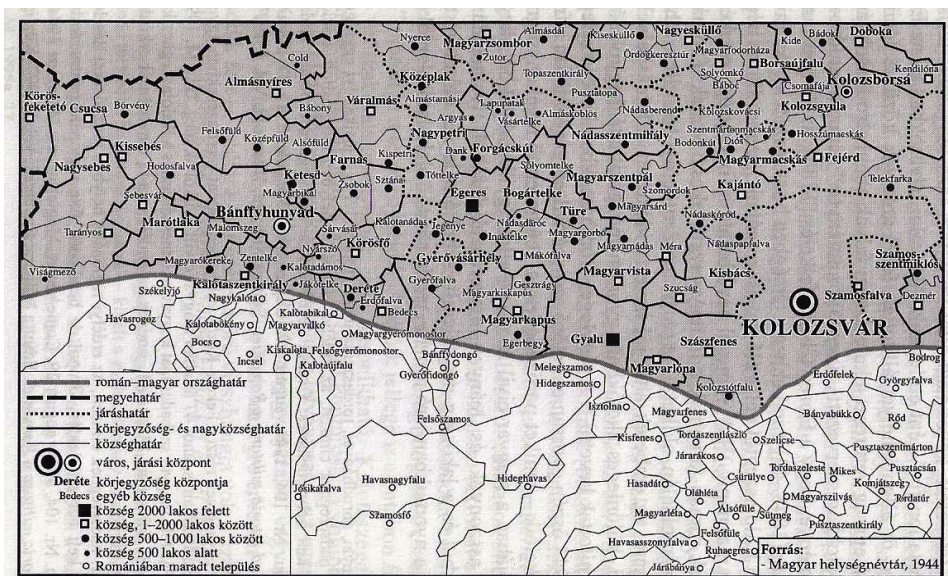
Meg kell említenem, hogy egy hatalmas német katonai gépesített csoport, több hadosztály még a robbantások előtt megkezdte a kirakódásokat a vagonokból direkt a pályatest hosszában kb. 4 km hosszúságban Bánffyhunyadtól Nagyvárad irányában. (tankok, páncéltörő ágyuk, gépkocsik, terepjárók stb.). A Varsó mellől átdobott hadseregcsoport Nagyvárad irányában kellett biztosítsa a biztos visszavonulást valamint a visszavonulási utat elvágó orosz csapatok visszaszorítását Nagyváradnál. Máskülönbén éjjel-nappal folyt a gépesített német katonaság visszavonulása az 1-es számú főúton. Minden fölösleges holmit ledobáltak a gépkocsikról Bánffyhunyadon (alkatrészek, keréka bronzok stb.), valamint a Bánffyhunyadon lévő német katonai raktárakat pénzért árusították ki a helyi lakosságnak. (német katonai ruhák, sapkák, motorkerékpár szemüvegek stb.).

A júniusi angol-amerikai bombázások után, szünetelt az áramszolgáltatás az egeresi villanytelepről, úgy hogy mi kénytelenek voltunk petróleumot beszerezni a világítás biztosítására. Egy ilyen petróleum beszerző körutunkon voltunk a bátyámmal az állomás környékén, amikor megláttuk, hogy a számunkra eddig ismeretlen khaki ruhában többen egy kis páncéltörő ágyúval közelednek a “Zöldfa” vendéglő irányába ahonnan kiáltást hallottunk, hogy “bejöttek az oroszok”. A közelben laktunk hazaszaladva jeleztük a szüleinknek a hallottakat. Egy pár óra múlva repültek a lövedékek Bánffyhunyad felett, s megszólaltak a gépfegyverek, a

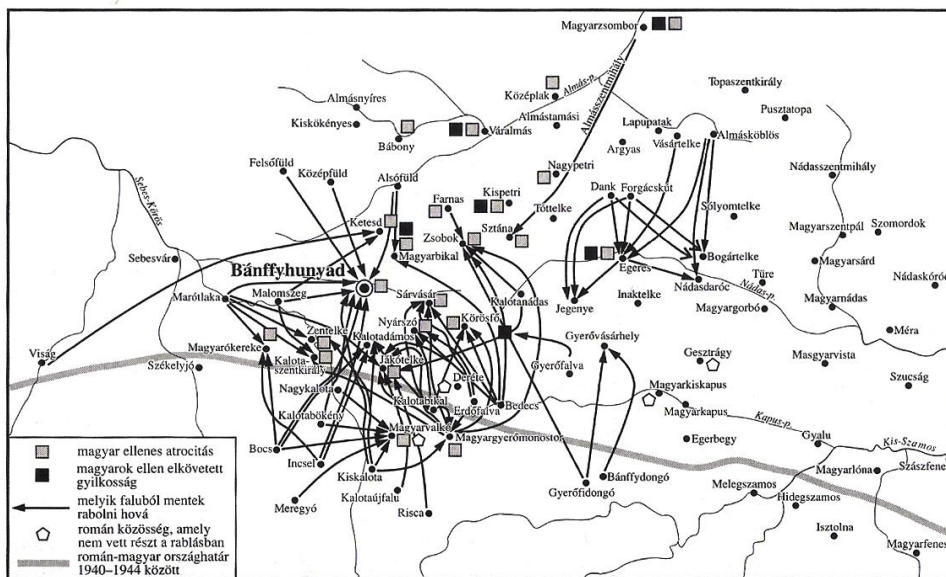
golyószórók a Tekintőről valamint az ágyuk Ketesd falu környékéről. Az előre megszervezett légi búvóhelyen, a Bossai kalapgyár pincéjében, már jelen volt több mint harminc polgár a Vasút és Víz utcából, ott vészeltük át azt az öt napot ebben a pincében, míg a harcok fejünk felett, a csapat visszavonulások következtében megszűntek.

Mikor feljöttünk az óvóhelyről a kalapgyár udvarára a környék már tele volt az orosz hadsereg katonáival. A román katonaság még nem volt jelen a városban pedig a román államhatár csak egy pár kilométerre van Bánffyhunyardtól majdnem a Vlegyásza lábánál, Kalotaszentkirály határában. Utólag értesültünk ennek az okáról, ugyanis a magyar határvadász ezred ismervén – sőt speciálisan is volt informálva – hogy a “havas” magyarellen es bealítotttsága magának a román hegyi lakosságnak az óhaja mindig Bánffyhunyard felégetése volt, ami gyilkosságok színterévé is alakulhatott volna – tűzharcban állította meg a román hadsereget az államhatár hosszában addig, amíg a város nem kerül az orosz katonaság fennhatósága alá. Majd csak kétnapi csatározás után, értesülvén az orosz megszállásról vonultak ki a határvadászok a határvonal teljes hosszában Zilah városa felé, elszakadván így az oroszokkal való összetűzéstől is. Ezek a meggondolt taktikai rendelkezések, a határvadászok parancsnoksága részéről, mentették meg legalább az öldökléstől, 1848-1918-as bosszúvágytól Bánffyhunyard lakosságát, na meg a bécsi döntés traumájától is befolyásolva! Rövidesen utána ránk szabadult a pokol rablás formájában, a várost előzönlötte a román hegyi lakosság, valóságos “árvízözöne”; Minden üzletet kifosztottak, magánházaktól elhajtották az állatokat, még a majorságot is vitték, édesapámnak a vőlegényi ruháját sem kímélték, a meglévő mézkészletünket, fehérneműt vittek el tőlünk, s természetesen nem csak nálunk jártak így el. Mind gyerekekre – nem is tudták kik vagyunk – nem is igen figyeltek oda, csak a harácsoláson járt az eszük; Vincze Zoli játszótársammal jártuk a várost, úgy hogy mindent láttunk mindenre odafigyeltünk, rollerezve a város utcáin. Kapocsán temetkezési vállalkozónak elvitték az egyedüli érckoporsóját is, amelyet évtizedeken keresztül nem tudott eladni.

A polgári iskolánk udvarán dobálták a tűzbe a polgári iskola könyvtárának teljes vagyónát, mi ott álltunk, és tehetetlenül néztük a történeteket, majd mikor nem figyeltek oda a nagy “cipeléseknél”, Zolival elrejtettünk egy pár könyvet a rolleren lévő kosárban (így sikerült nekem megmenteni: Kemény Zsigmond – Zord idő 3 kötet, Arany János munkáiból 1 kötet, a Kis Tudós, a Kis Mérnök, a Kezdő Fizikus című könyveket; Vince Zolinak is sikerült egy pár könyvet ugyanígy megmenteni), majd észrevétlenül eltűntünk a házunk irányába. A későbbiekben ezt nagy “fegyvertényként” könyveltük el tanáraink előtt az algimnáziumban. Gyakorlatilag eltűnt – az égetés következtében – a magyar iskolának teljes tanári és diák könyvtára.

Kalotaszeg és környékének közigazgatási térképe 1940-1944 között
(Forrás: Magyar helységnévtár, 1944)

Az „októberi nagy vásár”, fosztogatások és atrocitások Felszegen és néhány környező településen 1944 őszén
(Forrás: Balogh Balázs – Fülemile Ágnes, Társadalom, Tájszerkezet, Identitás Kalotaszeg. 230 oldal. Akadémiai Kiadó 2004)

A fosztogatások, rablások második napjának az estéjén – közben a hegyi románság ezeken a napokon szekerekkel elcipeltek mindent, ami mozgatható volt, még az utolsó konyha seprűket is a kalapokat tomp (nyersanyag) formájában is, hordókat és állat szerszámokat stb. stb. – megjelent kis konyhánkban egy szovjet tiszt. A család pont vacsoránál ült sült krumplit hajában bivaly tejföllel, sült sütőtököt fogyasztott. Édesanyám meghívta a tisztet is velünk vacsorázni, aki a mi meglepetésünkre ezt el is fogadta s velünk együtt jóízűen vacsorázott. Édesapám – frontszolgálatának következtében – lengyelül és németül próbálta megértetni magát beszéd közben. Ott ült a négytagú család, féltünk is, hogy mi lesz velünk, hiszen az ellenségnek egy tisztje ült az asztalunknál, az ajtónk előtt pedig egy fegyveres őr állt, általunk akkor még nem ismert fegyverrel. (Később már nagyon is jól tudtuk, hogy ez Kalasnikov géppisztoly volt). Figyeltük édesapánkat, ugyanis amennyire tudta, ahogy a beszélgetés megengedte nekünk is elmondta a lényegét. Közben a tiszt fényképeket vett elő, bemutatta a családját, moszkvai harmad éves egyetemistaként került a frontra. Jó ízűen ette ő is a “pityókát”, a “kártoskát” utána kérdésként vetette fel, hogy miért van ez a fosztogatás az emberek között. Ők ezt nem értik, ők vigyáznak, hogy gyilkosságok, bántalmazások ne legyenek, mert nekik parancsba van adva, Sztálin parancsa, hogy a civileket nem szabad bántalmazni. Tőle tudta meg édesapám, hogy a mai nap folyamán Malinovszki hadseregtábornok az Erdélybe bevonult 2. Ukrán front parancsnokának rendeletére a holnapi naptól a román adminisztrációnak, a katonaságnak, a román gárdáknak 24 óra alatt el kell hagyniuk Észak Erdély területét, s azon csak a frontra menő román alakulatok haladhatnak át. A következő nap folyamán eltűnt a rablásban résztvevő csöcselék és mi a Vörös Hadsereg parancsnokságának hadvezetésének lettünk alárendelve. Közben kiszólt a katonai őrnek, aki az ajtónk előtt állt, majd rövid idő múlva visszatérve egy kartonon lévő írást nyújtott át a tisztnek, aki ezt aláírta és lepecsételte. Az íráson ez állt: “Ez a család a Vörös Hadsereg oltalmát élvezzi”, amit fel is szegeztek konyhánk ajtajára. Több mint két órás beszélgetés után, mindenkivel kezét fogva távozott ez a jóindulatú szovjet tiszt. Eltűnt a félelmünk, mindenki fellelegezve megkönnyebbült, de ez az eset után senki nem háborgatta családunkat, sőt néha-néha megjelent az a katona, aki őrt állt ajtónk előtt, amíg a tiszt nálunk volt. Édesapámmal váltva egy pár szót megitta az édesanyámtól kapott almászörpöt és több mint két hónapon keresztül figyelte, hogy minden rendbe legyen házunk környékén. Sajnáltuk a későbbiekben is, hogy ennek a szovjet tisztnek még a nevét se jegyeztük fel, aki lényegében megmentette családunkat a létezhető, lehet, állandóan jelenlévő zaklatásoktól.

Közben egy speciális egysége a Vörös Hadseregnek – édesapám jelenlétében – leszerelték a Ganz-dinamó áramfejlesztőt, amit elszállítottak, többször emlegetve a

Ganz elnevezést, ami édesapám szerint annyit jelentett, hogy ismerős volt ez a gyártmány, amire máskülönben rá is volt írva “Ganz Gépgyára Budapest”.

* * *

Közben megszerveződött a város normális adminisztrációja, ebben az érdekes Észak-Erdélyi autonómiában, a Vörös Hadsereg parancsnoksága alatt, a lányok se jártak már öregasszonyoknak öltözve, megjelent az új papírpénz is az egy pengő, amire még rá is volt írva: A Vörös Hadsereg parancsnoksága.

Még amire elég kellemesen lehet visszaemlékezni a szovjet tiszt látogatásának másik napján a Vörös Hadsereg katonái a levegőbe lövöldözve valószínűleg “kikergették” a román csendőrséget, akik sátoros lovas szekereiken menekültek Keleczel felé a bécsi döntés által megállapított határokig. Miért történt mindez így?! Akkor a választ nem tudhattuk. De fontos maga a tény, - s az olvasó válaszoljon maga a kérdésre -, mi történt volna Kalotaszegen és az egész Észak-Erdélyi magyarsággal, ha ez a parancs nem születik meg? De, megszületett s ezzel Észak-Erdélyben hat hónapra “de facto” létrejött egy sajátos autonóm terület a Vörös Hadsereg parancsnoksága alatt. Ezután minden lecsendesedett s mintha normális kerékvágásba fordult volna az állami és társadalmi szervek aktivitása. Én mindezt átéltem, minden kalotaszegi és bánffyhungyadi lakos átélte ezt, remélve, hogy ezután minden másképp lesz Kalotaszeg társadalmában és általában a magyarság ügyében. Újból megcsillant a remény.

Mivel a vasúti forgalom szünetelt Kolozsvár és Nagyvárad között a sztánai alagút felrobbantása miatt – a németeknek köszönhetően –, kb. 1 hónapon keresztül hadimunkára voltak kötelezve a 18 évet betöltött férfi lakosság köréből a megfelelő létező szállító eszközöket (lovasszekér, bivaly szekér stb.) is beleszámítva. A hadimunkára kötelezett férfiak felváltva dolgoztak időleges pihenési periódusokkal a vasútvonalnak a helyreállításán. Az orosz műszaki, árkász különleges osztagai egy érdekes rendszerű fahíddal a felrobbantott alagút tetején vezették át a vasúti pályát egy bevágás segítségével majd adták át a forgalomnak 1945-ben, amely 1948-ig sebesség korlátozással (5km/óra) oldotta meg a vasúti forgalom folytonosságát, biztonságát.

Az Észak-Erdélyben érvényes pénznem, 1944 november - 1945 március között, a Bécs-i Döntés után a visszacsatolt Észak-Erdély ebben a periódusban a Vöröshadsereg parancsnoksága alatt autonóm magyar területként működött, a régi adminisztrációval.

Nem volt könnyű a családoknak ezt a háborús “háztartást” elviselni – habár a front már messze járt – sok mindenben volt hiány, az élelmezési feltételek, az életmód alig volt elviselhető, de átértük annyi nélkülözés árán is, de nagyon bizakodtunk a jövőben, mert állandóan hangoztatták, a lábra kapott magyar közéleti vezetők és politikusok is. Különösen a Magyar Népi Szövetséggé átalakult MADOSZ periódusában. A kialakult csendesebb légkör eredményeképpen a tanügyi problémái is napirendre kerültek, mert lényegében március 19-ke óta szünetelt az iskolai tanítás s az ezzel kapcsolatos tevékenységek. Az iskolát szétbontták, a könyvtárat elégették, úgy hogy volt mit tevékenykedni a következő iskolai év beindításával foglalkozó, a rezsim változás folyamán eléggé meggyérült tanároknak, tanítóknak valamint az adminisztratív személyzetnek a felmerült problémák megoldásában, az elemi és középiskolai tanítás biztosításában. A tanügyi szervezési pozitív munkálkodásnak hamarosan meg volt a gyakorlati eredménye is az 1944/1945 iskolai év, egy al gimnázium létrehozását eredményezte, tehát megszűnt az addig működő koedukációs iskola Bánffyhunyon. Új nevek jelentek meg a tanári karban, mint Morvay Pál (és felesége) német tanár, református pap, Érsek Márton magyar tanár (“ma senkise magyar, ma mindenki csak kommunista”), Ilyés Lajos matematika tanár, Babos Béla latin tanár, valamint párhuzamosan eszperantó-, aminek alapján később lázas nemzetközi levelezésekbe kezdtünk eszperantóul különösen a bélyeggyűjtők -. Hittan óránk is volt, én mint katolikus Keresztes Károly plébános úr óráin vettem részt. Mivel a hittan órát és Keresztes Károly plébános urat említettem meg – mielőtt tovább folytatnám életem kalendárisztikáját – meg szeretném egy pár sorban említeni a bánffyhunyadi katolikus közösség életvitelét, a kalotaszegi protestáns többségi vallás, mindennapjai, munkanapjai keresztényi lelki elkötelezettségeinek jellemzésében, egy kis közösség összetartozásában, összefogásában. Megszületésem óta, mint egyedüli katolikus plébánost csak Keresztes Károly urat ismertem, nála voltam első áldozó, nála bértáltam, állandó ministránsa voltam, valamint ugyanezen az alapon vettem részt a vízkereszt házzszentelések, teljes napot kitöltő, katolikus híveinek meglátogatásában. A házzszentelés résztvevői Keresztes Károly plébános úr mellett a kántor, a sekrestyés, két ministráns és a szentkereszt bejelentését végző futár – ministráns, már korareggel 8 órakor tette meg első látogatását az Al-utca (főutca – most E60) Nagyvárad felé lévő első hívónél. Emlékszem, hogy a tradícióknak megfelelően itt mindig meleg fánkot és egy nagy csupor (csésze) tejeskávét kaptunk. Órák elteltével érkezünk meg az ismert bánffyhunyadi ügyvéd Búzás Lajos lakására ahol első pihenésünket tartottuk az eddigi házzszentelés folyamán.

**Buzás Pál, zongoraművész és tanár,
Bánffyhunrad, szülötte. 2012.**

Itt ismertem meg a Búzás családot és közöttük egy pár éves kisfiút, Búzás Pált, az ügyvéd kisfiát, aki később Bánffyhunadról Kolozsvárra elszármazva ismert zongoraművész és tanár, életműve gazdag hagyaték a zenét és a szép magyar szót szeretőknak egyaránt.

**A bánffyhunyadi római-katolikus templom, Al-utcában.
szemben a templommal a plébánia hivatala. 1942**

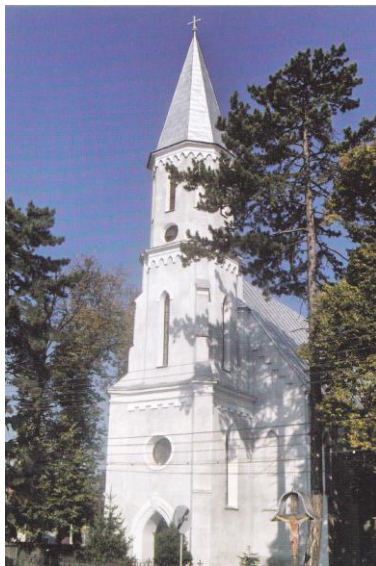

Kalotaszeg folyóirat példányai 1994, 2001 (harmadszori alapítás)

Mindamellett oszlopos tagja Kalotaszeg kulturális és irodalmi munkásságának a Sztánai Füzetek szerkesztője, a Kalotaszeg folyóirat szerkesztőbizottságának tagja, a Kalotaszeg Antológia tematikus szerkesztője. Remélem, mostanság is ez jellemzi ilyen irányú aktivitását. Nem ismertem közelebbről a Búzás családot, (habár nekem is Búzások a hunyadi őseim) – sem ők engem – de örömmel vettem tudomásul egyik sztánai füzetéből, hogy megemlékezett édesanyjáról Búzás Katáról (kis Kata) aki minden elemi tanév végén színikitűnő a felsőbb leányiskolán pedig tiszta jeles tanuló volt. C'est la vie... !!

A délutáni órákban a Kubászek család házszenteléséről nagyobb pihenőnk a Vasút-utcai Haraga családnál történt, majd következett az Újváros ahol többnyire a magukat magyarnak valló "úri" cigányok katolikus hívek, örömmel és ajátatosan hívták be és fogadták a Szent Keresztet. Itt fejeztük be lényegében, itt értünk házszenteléseinknek a végére, a plébánosunk szavaival élve "lelkileg erősítettük

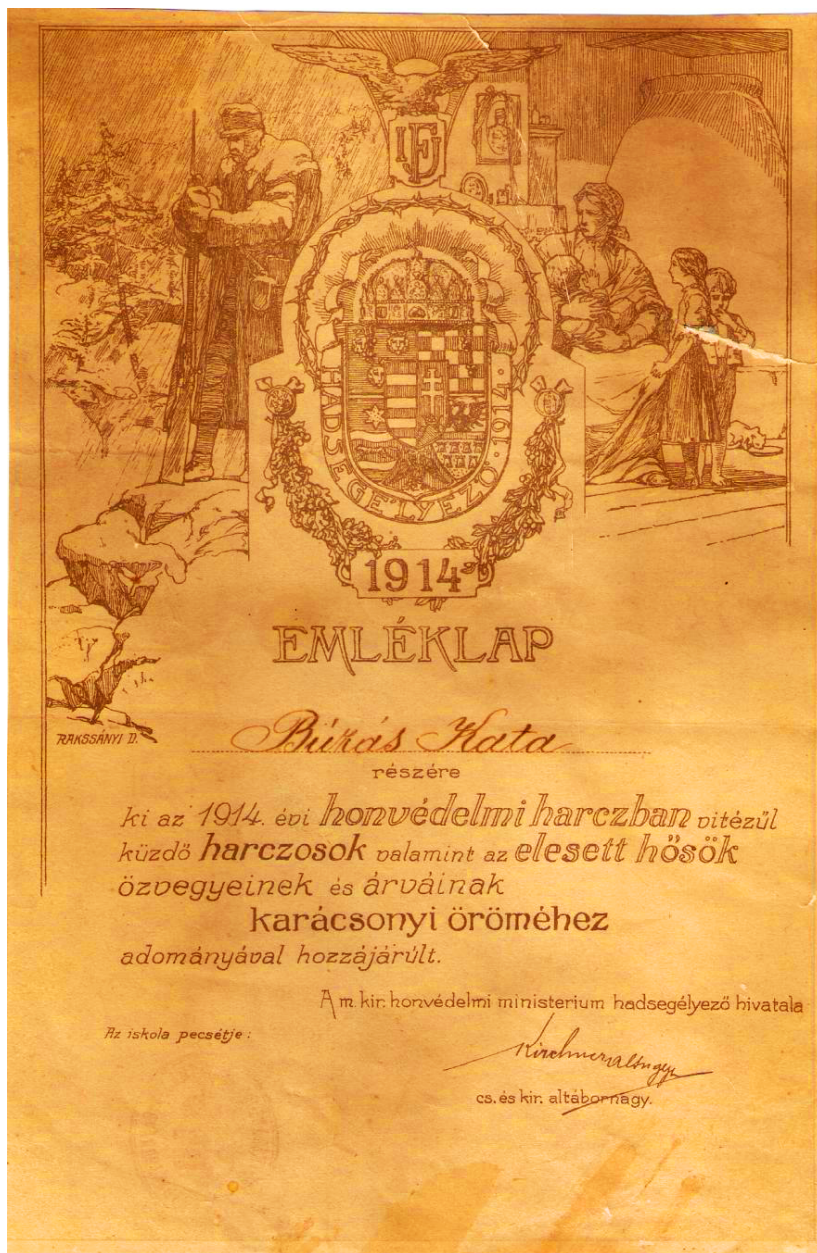
meg, bátorítottuk kisszámú katolikus híveinket kisebbségi sorsunk társadalmában.”
(a katolikus hívek száma Hunyadon nem haladta meg a 200-at).

Bánffyhunyadi Római katolikus templom.

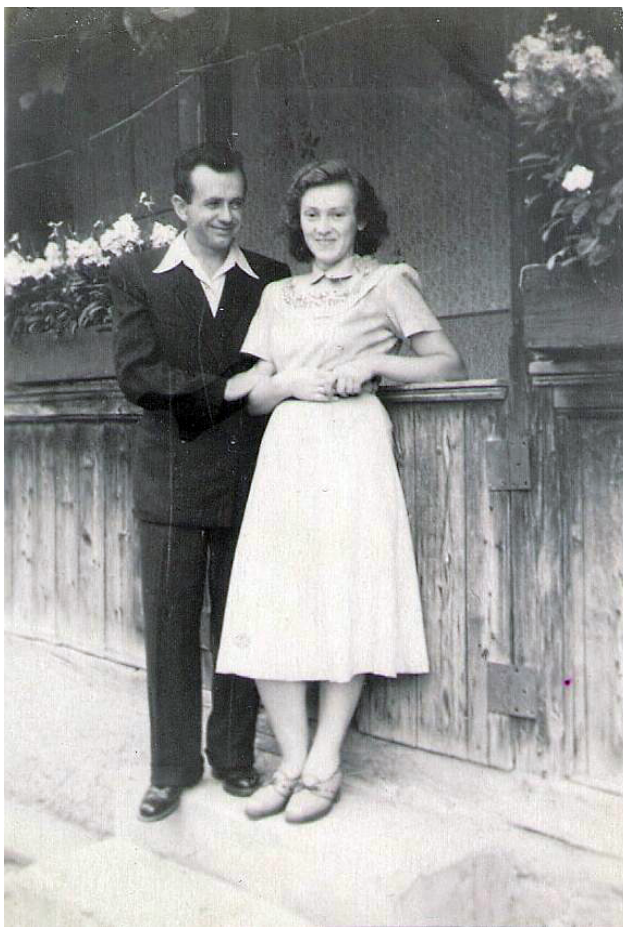
Keresztes Károly plébános úr mint csíkszeredai székely 1925-ben lépett hivatalba Bánffyhunyadon és 1945-ben pappá szentelésének 25-ik évében ezüstmisén köszöntötték, a híveit népét szilárdan védelmező, jóban-rosszban kitartó jubiláló plébános urat. Az ünnepélyesen minden évben megrendezett vallásvizsgák különösen hatottak rám, habár voltak néha humoros fordulatok is. Egy ilyen vallásvizsgán kérdezte meg a plébános úr – a feleltetések alkalmával – egy kis cigány nebulótól Samutól – mi a csúfnevén emlékezünk rá, aki csá-rá-rá névre hallgatott – “Samu drága mond meg nekünk, hogy hová jut a lélek a halál után?” a felelet: “A koporsóba plébános úr” mindenki derült és tapsolt.

Még eszembe jut egy ilyen vallásos találkozó – de ez már városi szinten történt – amikor különböző kérdéseket tettek fel a jelenlévő híveknek többek között azt: “Mit mondott a keresztre feszített Jézus héberül” a keresztfán? A kérdés feltevése után egy kellemetlen hallgatás uralta a teremben lévő híveket, majd az én unszolásomra édesanyám bátorságot kapott, felemelte a kezét és válaszolt: “Eli, Eli lamma sabacthani?”... akkor voltam nagyon büszke édesanyámra, hogy mint református ő tudott felelni csak a nagy létszámú közönségből a feltett kérdésre, családunk örömeire.

Buzás Katának (édesanyámnak), iskolásnak adott Emléklap adomány hozzájárulását az Elesett hősök özvegyeinek és árváinak. 1914 Karácsonyán.

Az algimnázium három osztályát (ugyanis az első osztályt a polgári iskolában végeztem), kitűnő eredménnyel mindig osztály elsőként végeztem, eszményképem mindig a bátyám volt – Mihálik László – akit úgy ismertek Bánffyahunyadon, mint a legjobb tanulója az iskolának! Ezt a színvonalat a bátyám tartotta a Kereskedelmi főgimnáziumban is, valamint a Mezőgazdasági Akadémián is mint agronómus diák ahol szintén kitűnő eredménnyel első helyen végzett.

**Mihálik László, kutató mérnök és neje, Mihálik Annuska,
1954 Kolozsvár – Kisbács.**

A gyakorlati életben is csak eredményességekről tett tanúságot, amit a mass-media is évenként megemlégett, aláhúzott. Ő dobta el először a “kapát” Kolozs megyében, a kemizálás alapozta technológiákban, a megfelelő kitüntetésekkel elismerve. Csak egy autóbaleset fosztotta meg attól – kiküldetésben a terepjáró egy improvizált vasúti átjárón felborult és a magas rézsűn legurulva hátgerinc-sérülést szenvedett, ami majdnem két évig ágyhoz kötötte – hogy a doktori cím elnyerésének a felkészülésére Leningrádba tudott volna utazni ahova hivatalosan megkapta kiküldetését. Egy nagy-tudású szakember professzionális karrierjét szakította meg ez a baleset, amelynek utólagos fejleményeként hunyt el 1981-ben Kolozsváron. A Kisbács-i temetőben alussza örök álmát, a Mihálik család büszkesége, Kalotaszeg, Bánffyhunyad lokálpatriótája.

* * *

A Gróza kormány 1945. március 6-án, hivatalba lépése után megkezdődött a kiírt választások és a párizsi békekonferenciára való felkészülése, mely ennek a provizórikusan megválasztott kormánynak a hatáskörébe tartozott. Különösen Kolozsváron éleződtek ki ebből kifolyólag az etnikai ellentétek, állandó forrongások közepette. A “Szem” (ochiul) és a “Nap” (soarele) a szem és a nap pártja vettek részt a választási küzdelmekben s csak úgy “repdestek” a levegőben az uszításra, etnikai uszításra előkészített jelszavak. Tomboló “kórusok”, Kolozsvár főterén kiabáltak: „Noi vrem pământ, afară cu ungurii, vrem portretul lui Mihai” (Mi földet akarunk, ki a magyarokkal, Mihály képét akarjuk), “Avem o țară și un popor jos cu Groza că-i topor” (Van egy országunk és egy népünk, le Grózával mert hazátlan magyar).

Kinyílt a szovjet városparancsnokság balkon ajtaja és egy tiszt felmutatta Mihály király képét, majd visszavitte, de a helyén ott maradt egy golyószórós őrszem. Fütty koncert, még vadabb üvöltések s a tömeg elindult a szaktanács felé, ahol szintén képet követeltek. A hordaként hömpölygő sokaság végül is megállt az akkori Tartományi Pártbizottság Székháza előtt s ismét király képet s földet követelt s ráadásul összeverte azt a pár elvtársat, akik a kapuban állottak. De ezzel betelt a pohár, nemsokára megszólaltak a Dermata gyár szirénái melynek hangjára, szovjet teherautókon felfegyverkezve megjelent a gyári munkásság. A “forradalmi” diákság megriadt s menekülni kezdett a Gábor Áron (Avram Iancu) diákotthon felé. Már minden gyárból özönlött a munkásság (többnyire magyarok). A diákság bezárkózott a diákotthonba, a munkásság körülfogta s tüntetett, egyelőre csak tüntetett. A diákok

az otthon falai mögött vérszemet kaptak. Először csak tűzoltó fecskendővel spriccelték a tömeget, utána az ablakokból repülni kezdtek a virágcserepek, stócéval a porcelán tányérok. Az utcán sebesülések történtek. A tömeg ettől megvadult, betörte a rácsokat, s behatolt az épületbe ahonnan már az éjjeliszekrények is repültek az utcára s a Petőfi utca felé kilóttak... A behatoló munkások, közöttük már lumpen elemek is törtek, zúztak, az elfogott diákokat valósággal a hajuknál fogva rángatták ki az utcára, de a nagy tömege a diákságnak felmenekült a padlásra s hogy nem történt nagyobb szerencsétlenség, a diákság meglincselése, az a padlás vasajtájának meg Vaida Vasile első titkár megjelenésén múltott aki megafonon keresztül megnyugtatta a tömeget.

A közelben lévő – majdnem szembe lévő – piarista főgimnázium Konviktusában, a Mária-Terézia Finevelő Intézetben és a Szent Jóskában a gimnázium diáksága hasábfákkal torlaszolta el a bejáratokat, nagy kömmennyiséget halmozott fel az ablakokban, Cservény Albin és Denderle József piarista szerzetesek vezetésével szervezte meg a védekezést, a többségben joghallgató, sovinszta román diákság ellen.

Így néztek ki ezek az “előre megszervezett horthysta rohamcsapatok” ahogy ezt manapság híresztelik. Nem volt semmiféle szervezés, nem volt egyéb mint a harag s a felháborodás spontán robbanása. A román diákság sötét, gyűlölködő sovinszta volt s hogy mi akkor megmaradtunk s ma is létezünk az nem az ő “demokráciájukon” múltott, hanem a jelenlévő és aktívan közbeavatkozó szovjet városparancsnokságon – Sztálin parancsából kifolyólag – tehát az oroszokon múltott. Ez engemet irányukban elismeréssel és szimpátiával töltött el. A teherautókon lévő munkások az oroszok által felfegyverzett munkások voltak, de a teherautó kabinjában géppisztolyos orosz legénység figyelte a fejleményeket. Mintha éreztem volna, hogy a magyarok csak az oroszokra, rájuk számíthatnak, csak ők vannak mellettünk. Nagyon befolyásolták ezek a történetek meggyőződésemet még ki nem forrott világnézetemet.

A kolozsvári Dermata Börgyár, és általában Kolozsvár munkásságának (zömében magyarok) ez a cselekvése és határozott tette a Szovjet-Orosz városparancsnokság támogatásával, az általános elismerés visszhangját váltotta ki nem csak Kolozsváron, hanem egész Észak-Erdélyben is. Máskülönben ennek tulajdonítható legendaszerűen elterjedt szólásmondás, hogy miért hajtja le fejét elismeréssel Mátyás, az Igazságos lovasszobra Kolozsvár főterén...? Hát azért, mert szemben a lovasszoborral van a magyarokat védelmező Szovjet-Orosz Városparancsnokságnak a székhelye.

Ami pedig ma, a diákokthoz falára elhelyezett emléktáblára ki van írva:

“Közönséges hazugság”

**“A politika nyelve
úgy épül fel
hogy a hazugság
igaznak
a bűn pedig
tiszteletre méltónak
tűnjön”**

George Orwell

*** * ***

Befejezván az algimnáziumot, a kis érettségi után felvetődött a továbbtanulás lehetőségének a problematikája. Abban az anyagi helyzetben, amelyben voltunk 1947-ben, ez a kérdés elég kétségesen jelentkezett másként szólva magyarul mondva, egy “nagy kérdőjel” volt. Végül is a kérdést Keresztes Károly plébános úr ajánlata oldotta meg – utólag értesültünk, hogy Márton Áron püspökkel is konzultált – azaz ha beleegyezek, hogy a főgimnázium befejezése után a papi, piarista szerzetes tanár pályára megyek ingyenes tanulója lehetek a kolozsvári Piarista Főgimnáziumnak. Nemcsak én, de a szüleim is beleegyeztek s örültek, hogy továbbtanulásom Kolozsváron biztosítva van.

A megjelölt időben jelentkeztem a meghirdetett felvételi vizsgára, sikerült a felvételem – de nem olyan fényesen, mint eddigi diákkoromban megszoktam – benne voltam az első húszas csoportban.

Tehát az 1947-48-as tanévben a kolozsvári piarista katolikus főgimnázium ötödikes tanulója lettem. Az iskolai év aktív megkezdése, az osztályba való megjelenésem, akkomodálásom vízválasztóként jelentkezett, a Bánffyhunyadi megszokott tanulmányi körülményeknek, atmoszférájának nemcsak az összehasonlításában, hanem érzelmi világom dezorientálásában is. Egy teljesen új közegben találtam magam ahol nagyon más volt a társadalmi összetétele az osztálynak, mint Bánffyhunyadi – földművesek, kisbirtokosok, kisvárosi intelligencia gyerekei, munkások – még itt Kolozsváron az értelmiségi elit általában

a gazdag társadalmi réteg gyerekei és nemcsak a magyarok, hanem a zsidók és románok is, na meg a jómódú vidéki birtokosok. Lehet, hogy nem volt pont így – én úgy éreztem, hogy lenéznek, nem vagyok úgy öltözve mind ők – még nyakkendőm se volt – nem jártam zsúrokra, na meg a sokak által hengegessel aláfestett “forduló utcába” (nyilvánosház 1949-ig létezett Kolozsváron). Nem ismertem a tanárokat és ők... se engem, tehát megvolt a morális alapom egy kisebbségi érzés kialakulásához, magatartásom elhalványulásához. Megjelentek a “honvágy” érzései pedig csak 50 km választott el szülővárosomtól... Ami nagyban bátorította és lelki nyugalmamat nem befolyásolta ez a “piszkos” anyagiaknak a biztosítása volt a konviktus, na meg a Szent Jóska az étkeзде biztosításában. Nem maradt más hátra csak tanulni kellett az iskolai program anyagát, na de ugyanakkor majdnem minden osztálytársamtól is, hogy a beilleszkedésem egy meghatározott, de létező “átmeneti ívvel” megtörténjék.

**Mihálik András, a kolozsvári Petőfi utcai Vasas Vitorlázó repülők
Szakosztálya , Dezméren gyakorlatozó aktív tagja**

Szerintem elég hamar beilleszkedtem az új iskolai környezetbe, de tanulmányi eredményeimmel nem voltam megelégedve ugyanis a hierarchiában a jó közepesek között találtam magamat, alig léptem túl a 8,28-at. Sokat segített a beilleszkedésem folyamatában, hogy elkezdtem sportolni, rendszeresen boksztoltam a főgimnázium keretében valamint a Petőfi utcai Vasas-hoz jártam a vitorlázó repülők szakosztályába. A vasárnapi napom mindig foglalt volt, ugyanis ezen a napon kint voltam mindig Dezméren, a vitorlázó repülőtéren, ahol egyensúlyoztunk, vagy “csúszkáltunk” a Schlugleiterekkel vagy húztuk a gumi köteleket a startoló gépeknél. Az itt eltöltött idők után, 30 starttal távoztam a Vasas sportegyesületből.

A **Piarista Főgimnázium**, de maga a konviktus is (Mária-Terézia Finevelő Intézet) a kialakított rend szellemében (Cservény Albin, Denderle József szerzetes paptanárok) rányomta bélyegét gondolkodásunkra, formálódó világnézetünkre, meghatározó irány kialakítását határozták meg középiskolai felkészülésünk, tanulásunk rendszerében. Ennek csak a későbbiekben éreztük gyümölcsöző eredményeit. A közbe jött tanügyi reform 1948-ban, megszakította tanulmányainkat a piarista főgimnáziumban, füstbement az én tanár-szerzetesi főiskolám – teológia Bécsben vagy Rómában – megszűntek az egyházi iskolák (piarista, unitárius, református főgimnáziumok) s helyettük létrehozták az 1-es számú Elméleti Magyar Fiúlíceumot – a volt unitárius főgimnáziumban valamint a 2-es számú Elméleti Magyar Fiúlíceumot – a volt református főgimnáziumban. Tehát lényegében, Kolozsvárról eltűnt két magyar főgimnázium, ami természetesen befolyásolta a magyar nyelvű tanítás intézményeinek a számát, ami az 1948-as tanügyi reform előtt a következő képet mutatta:

Tanügyi helyzet 1948-ban

1790 – magyar népiskola

173 - középiskola

(1036 – állami; 754 – felekezeti)

Középiskolák megoszlása

Egységes gimnázium:	49 (47 állami; 2 felekezeti)
Gimnázium:	44 (21 állami; 23 felekezeti)
Főgimnázium:	38 (10 állami; 28 felekezeti)
Kereskedelmi Líceum:	14 (9 állami; 5 felekezeti)
Ipari Líceum:	13 (10 állami; 3 felekezeti)
Tanítóképző:	15 (7 állami; 8 felekezeti)

104 állami	69 felekezeti
63%	37%

- 47 magyar tanonc-iskola
- Kolozsvári al-mérnöki, magyar tagozattal
- Zene – színművészeti főiskola; 160 növendék, 17 tanár
- Háztartási tanárokat nevelő női főiskola (Sz. Udvarhely)
- Bólyai Egyetem Kolozsváron; 2800 diák (M. Vásárhely orvosi)

A fent említett adatok, a tanügyi reform után, csak negatív irányba változtak, ugyanis a tanügyi reformnak ez volt a küldetése, létrehozása.

A tanügyi reform után, egy felvételi, formális, vizsga alapján 1-es számú Elméleti Fiúliceumban kezdtem meg az 1948-49-es iskolaévet mint a 9-ik osztály tanulója valamint az iskola bentlakója. Mivel az 1 számú Elméleti Magyar Fiúliceum az Unitárius, Piarista és parciálisan az állami líceumok összevonásából keletkezett, ugyan ez volt érvényes a tanári karokra is. Jól felkészült, ismert tanáraink közül megemlítem: Dr. Heinrich László fizikust, Dr. Xántus János természetrajz, Dr. Mikó Imre orosz nyelv és irodalom, Dr. Magyar Lajos Földrajz, Dr. Mészáros Miklós geológia, Jánky János matematika, Róosz József francia, Balogh Antal kémia, Székely József magyar, Kovács Péter román, Fazoli Sándor történelem.

Minden dicsekvés nélkül ez a 46 fős osztályunk, a maga idejében uralta a kolozsvári középiskolák szellemi és sport életét. Verhetetlen futbalcsapatunk volt, győztes atléták, első tornász, kiváló sakkozók kerültek ki sorainkból.

1951. május 27. Az érettségi előtt, a líceum főbejáratánál

Mihálik András az iskola előterében. 1951. május 20, Kolozsvár

**1951. június 2-án tanítványaimmal: Tamás Pál, Biró János, Nagy Elek,
az iskola udvarán. Kolozsvár**

Az I sz. Elméleti Magyar Fiúlíceum bentlakó diákjai, balról jobbra: Benk János, Dezső István, Bartha János, Mihálik András, Székely József, Molnár József, Botár Ferenc. Első sor: Madaras István, Szász Gábor, Vass László; a Konviktus udvarán 1951. június 5-én, Kolozsváron

*** * ***

Az állami iskola 9-ik osztályában már érezhetővé vált a megváltozott belső iskolai szellem és az általános társadalmi orientálódás hatása lényünkre, összehasonlítva a piarista főgimnáziumban uralkodó vallásos rendszer kereteivel, módszereivel. Az átmenet a piarista főgimnáziumból az állami 1 számú Fiúlíceumba, szintén az “átmeneti ívek” (hogy mint vasutas fejezzem ki magam!) tartományába tartozott és “zökkenőmentesen” meg is történt, mert hiszen mi az új körülmények dacára is csak tanulni akartunk, de magyarul. Megjelentek az ifjúság politikai, politizálási elemek első jelei ez az IMSZ (Ifjú Munkás Szövetség) keretein belül, szervezet amelynek minden középiskolai diák tagja volt. Egyetértettem a szervezet célkitűzéseivel, részt vettem különböző társadalmi munkákban, diák gyűléseken, a diákjogok elismerésének, életbeléptetésének ellenőrzésein, az egyéni tanulási módszerek s általában az egyéni tanulás megalapozásának, elmélyítésének elsajátításában. S érdekességként jegyezhető meg, hogy a fentieknek tulajdoníthatóan

a 10 és 11-es osztályunkban a bennlakó 6 diák a szilencium után “leereszkedett” a bentlakásból (az utolsó emelete volt az iskola épületének) egy osztályterembe, napi rendszerességgel a másnapi anyagot (amit a szilencium alatt már átvett), itt közösen megbeszélje, meggyőződjön róla, hogy tényleg elsajátította. Ez a csoport munka a tanulásban, annak segítségével spontánul jelentkezett, majd Benk János és Dezső Pista “alapítótagok” után jöttek a többiek is (Molnár József, Szász Gábor, Vass László, Botár Ferenc és Bartha János).

Tanulmányi eredményeim már a piarista főgimnáziumból felfelé ívelő tendenciát mutattak, de a megszokott első helyemet csak a 11-ik osztályban értem el mint 10 (kitűnővel) érettségizett diákja az 1 Elméleti Magyar Fiúlíceumnak. Ez a fiúlíceum volt az, ahol a gazdagon dokumentált előadások, vagy a bemutatásra kerülő válogatott kísérletek bemutatása a fizikumban – olyan tanároktól mint Dr. Heinrich László, Balogh Antal – szinte észrevétlenül vezettek el oda, hogy “gondolkodó” diák legyél... s így történt ez velem is, mikor a rezonancia “szekrényen” kifeszített húron, táncolni kezdtek a papír “lovacskák”... amely nálam a kutatás felé “eltolódó” éneket alapozta meg... már itt Kolozsváron... kihatva egész műszaki életutamra..., így alapozott tanulmányi szinten egy piarista főgimnázium, ennek kontinuitása a líceumban, didaktikai felelőséggel gondolkodó tanári kar részéről.

Még a ballagásunk is, az elméleti fiúlíceumban egy valóságos “prófétai” jelként vetítette előre jövődönket, sorsunkat, mikor is az iskolaudvaron felsorakozva az öregdiákok búcsúzóját szentimentálisan, elérzékenyülve hallgatva diákok és hozzátartozók... eleredt egy... záporosó... Már oszladozni kezdtek a sorok... amikor Katona József osztályfőnök szinte magából kikelve kiáltotta:

“Megállj! Nem futamodhattok meg, az élet még kegyetlenebb kihívásokkal is vár titeket...” Mindenki megmerevedett, a helyén maradt... s mennyire igaza volt az áldott emlékeztető osztályfőnökünknek, az idők sodrában tapasztalhattuk pályafutásunk, életvitelünk hosszú műszaki, aszfaltozatlan utjainak során is.

1981. június 28. Az 1 sz. Elméleti Magyar Fiúliceum 30 éves találkozója Kolozsváron. Második sor jobbról balra a második Mihálik András. Tanáraink Jánky János, Dr. Heinrich László, Dr. Mészáros Miklós, (középen)

A katalógus szerinti felszólalásom a 30 éves érettségi találkozón

**50 éves érettségi találkozó 1 sz. Elméleti Magyar Fiúlíceum
Kolozsvár 1991. június 12**

**A 63 éves érettségi találkozó 1 sz. Elméleti Magyar Fiúlíceum Kolozsvár
2014. június 28**

**Osztályfőnöki óra a 63 éves érettségi találkozóon, a fizikumban. Jelen voltak:
Ajtay Ferenc, Kozma Károly, Madaras István, Mihálik András, Szél Kálmán,
Vass László, Veres Endre. Előtérben Mihálik András**

Az osztályfőnöki óra folytatása az AGAPE kolozsvári magyar vendéglő kalotaszegi termében

Viszontlátásra jövőre, a 64.-ik érettségi találkozón, Kolozsváron

Dr. Mihálik András Kolozsvár főterén.

Emlékezzünk jeles tanárainkra. Az elhunytak neve legyen áldott.

Hatházi Sándor (igazgató)
 Mészáros Miklós (igazgató)
 Fazoli Sándor (osztályfőnök)
 Balázs István (osztályfőnök)
 Székely József (osztályfőnök)

Xántus János
 Kovács Péter
 Heinrich László
 Tóth István
 Magyari Lajos
 Roósz József
 András László
 Jáнки János

Bodor András
 Both Lily
 Páll András
 Katona József
 Mikó Imre
 Bartha Béla
 Váczi Margit

György Dénes
 Kovács Béla
 Szőnyi Béla
 Balogh Antal
 Létay Lajos
 László Tihamér
 Márton Sámuel
 Szabó József

Az 1. számú Magyar Elméleti Fiúliceumban 1950-51-ben érettségizettek:

1. Aczél Károly	16. Garay Ákos ?	32. Pongrácz Sándor ?
2. Ajtai Ferenc	17. Gombos Jenő	33. Radványi János †
3. Ábrahám Ottó †	18. Györffy György	34. Reményi Sándor †
4. Ábrahám Sándor	19. Herdt Raymond	35. Sófalvi Balázs
5. Balogh Jenő ?	20. Imecs Jenő	36. Szabó Tibor †
6. Bartha János †	21. Janitsek Lajos	37. Szántó Tibor?
7. Benk János	22. Kálmán Béla	38. Szász Gábor †
8. Botár Ferenc	23. Kellán Károly	39. Székely Lajos †
9. Darvas István †	24. Kerekes Endre	40. Széll Kálmán
10. Dezső István †	25. Kirkósa István †	41. Torkos Zoltán †
11. Dóczi János †	26. Kovács Béla †	42. Ungvári Sándor †
12. Fekete Ernő	27. Kozma Károly	43. Vass László
13. Felméry András †	28. Lukács Gyula †	44. Veress Endre
14. Fodor Károly †	29. Madaras István	45. Vincze Ferenc †
15. Fülöp Ágoston †	30. Mihalik András	46. Vincze István
	31. Molnár József	

A 30 éves találkozón mondotta volt nagyérdemű tanárunk Dr. Heinrich László hogy hosszú tanári pályája során nem talált olyan erős osztályt, amely sokoldalúságban és magas színvonalban kiállta volna a velünk való összehasonlítást. Az áldott emlékezetű Reményi Sándor, pedig sokszor mondta, hogy kiterjedt földrajzi területet ilyen szempontból elemző matematikusként, kitartóan és következetesen keresett hozzánk mérhető osztályt az erdélyi magyar iskolákban, de nem talált sehol. A középiskola végeztével az osztály nagy része főiskolát, egyetemet végzett. Jeles orvosok, mérnökök, vegyészek, geológusok, tanárok, diplomata, ügyvéd, agronómus, katona lett belőlük. És ami mindennél fontosabb emelt fővel mondhatjuk, hogy a mi nemzedékünk, emberként becsülettel helytállt.

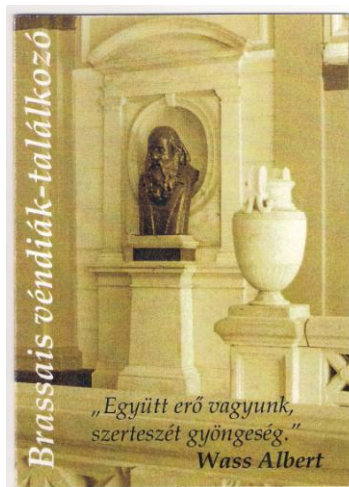
* * *

Látogatóban Dr. Dezső Pista nyugdíjas sebész főorvos kollegámnak budapesti lakásán 2007-ben. Úgy látszik, szereti Kalotaszeget, ugyanis a falon Kós Károly képe valamint kalotaszegi varrottas párna a díványon, pedig ő mezőségi gyerek Vajdakamarásról.

Öregdiák találkozó a Piarista Főgimnáziumban (1947-2007). A kép bal szélén a második Dr. Mihálik András, a negyedik Dr. Pálfalvi Attila a Kolozsvári Műszaki Egyetem rektora, volt miniszter. Kolozsvár, 2007. június

Brassais (1sz. Elméleti Magyar Fiúliceum Kolozsvár) vénudiák-találkozó 2011 április 16 Kolozsvár.

*** * ***

Az öregdiák búcsúztatók az ünneplések mellett, lelkileg is igénybe veszik a búcsúzó diákokat és nem csak... hanem a jelenlévő hozzátartozókat is. Egy ilyen búcsúztatót szeretnék én itt bemutatni, amely a bátyám Mihálik László ballagása alkalmából hangzott el... itt Kolozsváron 1948. június 9-én.

Kedves Fiúk!

“Lelkemben valami különös ünnepélyes és mégis szomorú érzések váltogatják egymást, amikor 35 távozó öregdiák nevében ki kel mondanom a búcsú szót, amely töletek kedves iskolatársaink elszakít minket. Két szerető testvér áll minden évben egymással szemben, az öreg diák és a fiatal. Ketten alkotnak egyet, alkotják az iskola ifjúságát. Egyszer csak valami nagy dolog történik, a két testvérnek válni kell, búcsúzni kell egymástól. Egy nap aztán egy titokzatos, mindent magába foglaló hatalom az “Élet” a maga kísérteties hangját suttogja be az iskola kapuin s megzavarja a szerető testvérek boldogságát. Figyelmezteti a vendiákot, hogy készülj, mert az idő lejárt, más helyre hív a kötelesség. Az ifjoknak csupán annyit mond: vigyázzatok, mert egy lépcsőfokkal feljebb kell hágni, a távozók helyét be kell tölteni, nem maradhat üresen. Így van ez szüntelen, Isten tudja hányszor ismétlődött és hányszor ismétlődik még. Elindul a kis vándor, a kis diák az úton. Úgy 4 esztendő elmúltával megáll, megpihenni visszanez a megtett útra. Fiatal lelkével könnyűnek, örömteljesnek látja a végigjárt pályát. Minden fáradságot elfelejtve megfordul s most már az előtte álló végtelenségbe, a jövőbe tekint. Ábrándos lelkével maga elé varázsolja a jövőt egy pontot tűz maga elé célul a viharban, küzdelemben, feltartozhatatlanul tör előre, hogy elérje a célt, amely előtte lebeg. Röpülnek az évek, s egyszer csak azon veszi észre magát, hogy a cél előtt áll. Íme hát fiúk, úgy nézzetek reánk, hogy mi most itt 35-en a cél előtt állunk, az előtt a cél előtt, amelyet ezelőtt 4 évvel magunk elé képzeltünk, amikor a kereskedelmi iskola küszöbét átléptük... Most június van, s nagyon magam vagyok. Kísértenek élt diák élményeim árnyai, s az elbocsátó iskolapadok. Még a halál muzsikája süvöltött, zúgott Európa felett, amikor minket a sors összehozott. Boldogan, tele tanulás vágygal jöttünk az iskola védőszárnyai alá. A sötét gomoly fellegek eltűntek az égről, megjelent a tiszta biztató kék égboltozat az új világ. Mi voltunk azok, kik elsőnek léptük át az újvilág hajnalán ennek az iskolának a küszöbét. Vállaltunk örömmel minden munkát, tudtuk, hogy kezdetben sok a tenni való. A munka kovácsolt össze iskolatársainkkal. Minden évben éppen olyan örömmel vártuk a befejezést, mint most ti, hiszen munka után édes a pihenés. Sokszor talán meggondolatlanul hibáztattuk az iskolát s szinte ellenségesen viseltettünk iránta. Így van ez, minden diák, míg iskolába jár, nem tudja felfogni, mit jelent számára az

iskola, csak később kezd gondolkozni. Emlékszem: “Június volt s ujjongtunk, nincs tovább, most gyertek szabad mellű örömök, s pusztuljatok bilincses iskolák.” Így gondolkoztunk mi is fiatal diáklélekkel. Négy év telt el azonban most már értjük, hogy mit jelentett számunkra az iskola. Itt állunk előttetek egyeseknél 1, másokkal 2 a többiekkel 3 évet dolgoztunk közösen. Együtt voltunk veletek jóban-rosszban, s mint jó testvérek megértettük egymást. Úgy összebarátkoztunk, mintha örökké együtt maradnánk, gondtalanul jöttünk iskolába nem törődve a holnappal azt hittük, hogy így lesz örökké. De íme a mi időnk lejárt s egy titokzatos hívó szóra távozni kell, második otthonunkból, az iskola padjaiból. Szeretnénk még veletek maradni, mert göröngyös bizonytalan előttünk az út, de nincs visszatérés, az idő kerék forog. Most midőn egyik kezünkkel az újvilágba, a másikkal még az iskola védőszárnyaiba kapaszkodunk, csupán egy néhány percig vagyunk veletek, egy néhány perc van még a válásig, szeretnénk a távozók nevében egy néhány jótanácsot mondani búcsúzóul. Először is hozzátok szólok ifjak, 5-esek és 6-sok, ti még humorosan fogjátok fel az életet, a diákéletet, így is kell, hiszen még előttetek áll az út, amelynek mi a végén vagyunk s kell, legyen lendületek, amely titeket is ide vezérel. Csupán annyit kérünk tőletek, ígérjétek meg, hogy a rátok rótt munkának eleget tesztek. Fogadjátok meg jó tanáraitoknak jó tanácsát s így haladjatok a megkezdett úton. Engedelmeskedjétek idősebb társaitoknak, kik szintén javatokat akarják. S fogadjátok tárt karokkal azokat kik ősszel majd vállalják a közös munkát, együttélést veletek, mert csak így lesz életetek örömteljes. Az iskola célkitűzéseit tartsátok szemetek előtt és megalkuvás nélkül küzdjétek a megvalósításukért. Befejezésül hozzátok szólok jövődő 8-osok. Nektek már komoly munkát kell vállalnótok. Ti lesztek az iskola ifjúsági munkájának a vezetői s kötelességeitek, hogy munkáitokban, cselekedeteitekben példát mutassatok ifjú pajtásaitoknak. Vállaljátok munkát, küzdjétek az iskola célkitűzéseiért. Vegyétek kezetekbe az iskola zászlaját s bátran vigyétek a cél felé. Folytassátok azt a munkát, amit közösen kezdtünk el ezelőtt 8 hónappal. Mutassátok meg, hogy ebben az iskolában, amely már sok elismerést szerzett, van élet, van élni akarás, mert minden esztendőben, kemény, bátor ifjak állnak a kormány mellett. Legyetek a kolozsvári ifjúság fáklyavivői az újonnan kialakult világban, amely világ a tiétek. Ha talán csüggedés fogna el, gondoljátok arra, hogy a most távozó öreg pajtásaitok lélekben itt lesznek köztetek s munkára bíztatnak, mert mi ennek az iskolának a sorsát, amely minket az élet útjára elkészített továbbra is szívünkben fogjuk viselni. Bármikor, bárhol fordultok hozzánk, segítségetekre leszünk. Most midőn már nincs tovább nem időzhetünk, fülünkben zúg a válás tompa hangja, nézzünk szembe mégegyszer utoljára itt az iskola padjai között s egymástól merítsünk erőt a küzdelemre, amelyet ti itt az iskola padjaiban és mi ott az élet beláthatatlan mezején vívunk.”

És én a vén diák, szívem fölemelem
S így üdvözlöm a mindig újakat,
Föl fiúk föl csak semmi félelem
Bár zord a harc megéri a világ,
Ha az ember az marad, ami volt
Nemes, küzdő szabadlelkű diák

Mihálik László

Kolozsvár, 1948. június 9

Isten veletek!

*** * ***

A ballagás, érettségi utáni foglalatosságok elcsendesedésével, az otthoni bánffyhungyadi pár pihenési nap után, Katz András mérnök úr meghívására elutaztam Kézdivásárhelyre, majd onnan az Ojtozi szorosba, a Sósmezőn található vállalatvezetés – Sovromconstrucții Nr. 6, Șantierul Tg. Săcuiesc sector de lucru Oituz – Poiana-Sărată – rezidenciájára, ahol mint a vállalat ideiglenes alkalmazottja megkaptam beosztásomat, mint az építésvezető Katz András mérnöknek az asszisztense és a különböző topográfiai munkálatok végrehajtása terén. Mi fűzött engem egyáltalán Katz András mérnök úrhoz?

Hát ennek is történelme van, s szervesen kapcsolódik ahhoz az álomhoz, melyet mint cserkész “farkas kölyök” embrionálisan elképzeltem a “Mihálik” név hatása alatt, hogy én is “építőmérnök leszek és betonnal fogok foglalkozni”. Hát ez

az álom, éppen Katz mérnök úr segítségével kezdet valóra válni, amikor 1947-ben alkalmazott a “Drumuri Moderne” svájci illetőségű vállalathoz ideiglenes napi munkára, mint kisegítő munkás a Csucs-Bánffyhunrad építkezési szakaszon. Az alkalmazás lényegében úgy történt, hogy Katz mérnök úr megkérte az unokabátyámat – Búzás Palit – aki az ő személyi sofőrje volt, hogy nem tudna e valami diákokat találni, akik segítenének neki a papírmunkákban – mint a jelenlévők ellenőrzése valamint a dolgozott órák pontos bejegyzése stb. valamint a topográfiai kitűzéseknél. Unokabátyám mindjárt ajánlotta a két Mihálikot s így ismerkedtünk meg Katz mérnök úrral. Az első nap abba a csoportba kaptuk beosztásunkat mely a régi útfelület tisztításával foglalkozott az aszfaltozási munkák megkezdése előtt, mint technológiai előírás.

Három nap elteltével átkerültünk a “zászlósok” forgalom irányításával foglalkozó csoporthoz.

Többször megtörtént, hogy odatettek az úthengerek tömörítő felületének az öntözéséhez megakadályozván a tapadások létrejöttét a két felület között.

Ing. Katz András mérnök úr, tanítóm, barátom és építőmérnöki eszményképem, Boksabányán, közvetlenül a szerb határ mentén, támfalak és stratégiai hadiútak építkezésénél. 1954. június

Vasbeton híd Oroszfalu mellett... kivitelezve 1950 Sovrom-construcție Nr. 6. Kézdivásárhely.

1954-ben az Oroszfalvi betonhíd korlátján amelyet 1950-ben fejeztünk be Katz mérnök úr vezetésével

Az Oroszfaluban kivitelezett vasbeton híd... 52 év után. 2002.

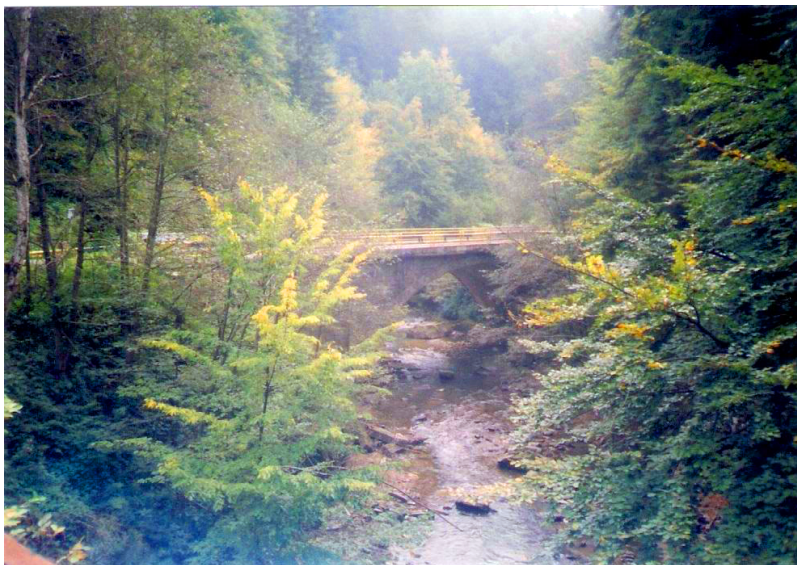
Az Oroszfaluban kivitelezett vasbeton híd... 64 év után, 2014. október 6

**Konrád Jóska látogatáson Bukarestben 1952 tavaszán. Balról jobbra:
Mihálik András elsőéves építőmérnök hallgató, Konrád József
erdészeti technikus Kézdivásárhelyen.**

Találkozás Oroszfaluban 64 év után. A hídépítés közben ismerős Konrád család, Konrád Jóska az erdészeti középiskola tanulója a Kantában, Kézdivásárhelyen, mint barátom és házigazdámnak a fia. 2014. október 6.

Az 1951-ben kivitelezett faragott kővekből épített ív híd, 50 m-es hídnylással, és 5m-es ívmagassággal... 51 év elteltével. A megejtett ellenőrzés nem talált elváltozásokat vagy hibákat a híd struktúráján, a 2002-ös általános ellenőrzésen.

Az építmények viselkedését ellenőrző csoport “in situ” az Ojtozi – szorosban, a kő-ív híd előterében 2002-ben. Berezky János geotechnikus és Dr.Mihálik András.

A forrás obeliszkje az Ojtozi szorosban. Az én tervezésem és kivitelezésem 1951-ben, relatív jó állapotban, az írás – Sovromconstrucție 6, 1951, alig látszik. 2014. október 6

Így telt el egy hét, már szinte felvetettük unokabátyámnak, hogy nem ilyen munkáról volt szó, tönkreteesszük a ruháinkat és a lábbelít, amikor hívatott Katz mérnök úr és elég diadalmasan jelentette ki: örül, hogy a kísérlete sikerült, mert ő meg volt győződve, hogy két nap múlva mi eldobáljuk a seprűt meg a lapátot és elszökünk erről a munkahelyről, ugyanis ő meg akart győződni arról, hogy mennyire komolyak vagyunk, azaz komolyan teljesítjük a ránk bízott munkát. Ettől a perctől kezdve “írástudóknak” titulált s az új munkakörünk: bátyám a teljes dolgozó munkás személyzet jelenléti dokumentjeit ellenőrizte a terepen a munkabeosztások szerint, ami egy 18 éves diáknak elég komoly munkaként jelentkezett. Én a homokszállítás (folyami homok) munkálkodó szekereket (akkor ezt csak szekerekkel végeztették) közbözésével s minden nap szekerenként nyilvántartottam a szállított homok mennyiségét, leadván minden szombaton a fizetési listát, a szekerek nominalizálásával. Így telt el az 1947/1948 tanév vakációja, mint aktív dolgozója az

építőmérnöki praktikumnak. Közös megegyezés alapján – de mindig Katz mérnök úr kérésére – ezután a következő vakációkban is, azaz 1948/1949, Kiskapus-Medgyes, 1949/1950, Kézdivásárhely-Bereck, 1950/1951, Ojtozi szoros-Sósmező építőtelepeken dolgoztunk de, már mint magasabb képesítést kívánó munkabeosztásban, mely nálam a hídmunkák, az út alépítményi és támfal szerkezetekre korlátozódott. Az utóbbi két évben, azaz 1949 és 1950 években mindig kaptam hivatalos igazolást a kolozsvári iskolámtól, hogy két hónapot késhetek az iskola megkezdése után. Természetesen ezt az igazolást a vállalatvezetése kérésére engedélyezte a kolozsvári tanfelügyelőség, mivel munkám fontosnak volt elkönyvelve mint aktív eleme a kitűzött állami terv teljesítésének. Akkor erre mindenki nagyon odafigyelt, ha az állami terv teljesítéséről volt szó – ha még jól emlékszem, akkor az ötéves tervet négy év alatt szerették volna teljesíteni. Technikai érdekessége, ennek a vállalatnál eltelt időnek, hogy az út felépítménye hideg aszfalttal volt kivitelezve. Az aszfaltot a helyszínen állították elő egy IRASBIT elnevezésű folyadékkal, amelyet egyszerűen homokkal keverve mindjárt az aszfaltozási felületre lehetett talicskázni, kialakítván a számított geometriai méreteket. Ennek a keveréknek a megkeményedése a napsütés hatására történt majd egy bizonyos plasztikai szilárdságnál megtörtént a felület tömörítése az úthengerekkel és a kész útrészleget át lehetett adni a forgalomnak. Remélem, ez a technikai “beszúrás” mindenkinek megadja a “blitz” feleletet függetlenül foglalkozására vonatkoztatóan, ma sajnos ezek a technológiák eltűntek mint olyanok... Két hídnak is a kivitelezését követtem 1950 és 1951 években egy betonhidat Oroszfalu mellett (közel Kézdivásárhelyhez) és egy boltíves kőhidat az Ojtozi szorosban, az Ojtoz pataka felett.

Műszaki szempontból részemről a leggyümölcsözőbb professzionális év 1951 nyara volt, amikor is az egyetemi felvételre való felkészülés és egyáltalán a jelentkezés problematikája vetődött fel elég élesen elég rövid periódus állván rendelkezésemre. Egy rövid megbeszélés után Katz mérnök úr kijelentette, hogy “maga már Bandi föltétlenül semmi gondolkozás nélkül, innen az ojtozi szorosból fog elmenni Bukarestbe, felvételizni a műszaki egyetemre!”... “Vox populi vox Dei”. Megkezdődött a munkaigényes felkészülésnek a rendszeresítése, Katz mérnök úr minden nap a tanulmányi kérdésekből – főleg matematikából és fizikából – állandóan ellenőrzött és a felvételi programból valósággal vizsgáztatott mintha ő lett volna a felvételi alany! Közben megérkezett egy háromtagú diákcsoport a nyári tanulmányi gyakorlatokra az Építészeti Műszaki Egyetemről Bukarestből, mint harmadéves hídmérnök hallgatók és máskülönben az egyik diák közülük a műszaki egyetem ifjúsági szervezetének a titkára volt. Ez a csoport elintézte nekem részvételemet egy egyhónapos felvételre való előkészítésre Bukarestben, ingyenes szállással és étkezéssel. Ez a tény még nagyobb lendületet adott a felkészülésre s én

már augusztusban a felvételi előkészítés tanfolyamán voltam. Még most is csodálkozom, hogy mehettem el erre a felvételire csak egy piros tréningruhában, barna bakancsban és a Katz mérnök úrtól kapott hatalmas bőr kezításkával. Az intézet UTM titkára átadott nekem egy levelet, amelyet megkért, hogy ezt személyesen adjam át Venkov rektor úrnak. A rektor úr nagyon kedvesen fogadott s mivel tudta – biztosan a levélből – hogy nem jártam még soha Bukarestben egy kísérőt adott mellém, aki elvitt a 303-as diák bentlakásba (“Grajdul lui Mihai”), ahol minden végérvényesen elintéződött s nem maradt más hátra, mint a felkészítési tanfolyam látogatása és az otthoni “magán felkészülés folytatása”. Elérkezett a felvételi vizsga forró napja, én megilletődve foglaltam el a megjelölt helyemet kb. tízen voltunk a teremben s mindenünk előtt egy hatalmas tábla. A vizsgáztató tanár a táblától a tábláig követte a kihúzott tételeket. Megtörtént a felelésem s én – legalább is úgy éreztem, hogy mindent megoldottam matematikából és fizikából, mindenre pozitív választ tudtam adni. Mivel román tudásom még nem volt annyira tökéletes, megengedték, hogy Alkotmánytanból magyarul feleljek egy másodéves magyar diák volt a fordítóm, Katona Sándor Szatmárnémetiből. Mivel az eredmények kihirdetéséig még napokat kellett volna várni, melyből kifolyólag én visszautaztam az Ojtozi szorosba, ott várván az írásbeli értesítést. Két hét múlva jött meg a levelezőlap, hogy sikerült a felvételem: Institutul de Construcții București Facultatea de Poduri și Construcții Masive, secția Hidrotehnică. Én örültem a legjobban és örömmel nyugtáztam Katz mérnök “professzionális csókját” és erős kézfogását. Egyike volt életem legboldogabb perceinek itt az Ojtozi szorosban, itt a hegyek között, mintha a farkas vonyítások is ezt fejezték volna ki az esteli szürkületben...

Természetesen, teljesen tisztába vagyok azzal a ténnyel, hogy ide érkeztem, hogy ide kerülhettem “óceán nagyságú” szerepe volt ebben Katz András mérnök úrnak a mellette eltöltött négy évben (az évek vakációiban). Mindig odafigyeltem megjegyzéseire, műszaki kisegítő magyarázataira még akkor is ha néha tévedtem, akkor is megkaptam a dorgálást egyetlen kifejezésben – ami elég nem szalonképes – “ba---a, meg magát Bandi egy templom zsidó lány” ez volt a szokásos káromkodása!

Ez a Brno-ban végzett mérnök, aki a 2. világháború alatt elszenvedte a zsidó munkaszolgálatosok nem könnyű sorsát, egy átlag feletti elméleti és gyakorlati szakemberré nőtte ki magát, egy ragyogó szervező, aki mindig tudott beszélni az emberiesség és az objektív értékelés hangján, lett az én mérnöki eszményképem és szerettem volna mindig úgy tevékenykedni... mint ahogy ez neki mindig sikerült! Nem tudom, hogy ezt ő észrevette-e, de ragaszkodásom azért valamit elárult neki is biztosan... ezekről az emberi és műszaki nevelési kérdésekről melyek igazi felnőtt kapcsolattá fejlődtek, alakultak. Elválásunk után is tartottuk baráti, műszaki

kapcsolatunkat, amikor tudtam mindig úgy rendeztem dolgaimat a Felsőoktatási Minisztérium külügyi osztályán, hogy egyes nyári gyakorlati tevékenységemet az ő vezette munkahelyeken töltssem ki. Így például két hetet a Boksabánya környéken kivitelezésre programozott hadi utak és támasztó szerkezetek építkezésein tölthettem a román-jugoszláv határon... pedig akkor még néha-néha repültek a golyók, hébehóba megszólaltak a fegyverek a határszakaszon... az erdőkben álcázva pedig szovjet tankok állomásoztak...

**Az Ojtozi szorosban, nyári gyakorlatokon résztvevő mérnök-hallgatók a bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetem harmadik évfolyamáról.
A jobb szélén V. Iliescu az egyetem ifjúsági titkára. 1951.**

A mérnöki diplomamunkámhoz is szerettem volna, ha egy ilyen tudományos vezetőt kapok, az útmutatásokat és kiegészítéseket illetően. Ezért 1957. február hónapjában kérvényeztem az illető hivatalos külügyi szerveknél, hogy kb. egy hónapot itthon tölthessek diploma témám dokumentálásában. Így kerültem megint Katz mérnök úrhoz, aki a Maroson, Kuttyfalvánál kivitelezett egy Leonhardt-Bauer rendszerű új típusú hidat ami, lényegében az én diplomamunkám szerkezeti témáját alkotta. Több magas szilárdságú vashuzalnak – amit itt felhasználtak – a moszkvai híd tanszéken is ellenőriztük. Lényegében mérnök képzésem utolsó fázisáig követte műszaki aktivitásomat, tette rá bélyegét, vörös diplomám (S. cum Laude) megszerzésére. 1980-ban találkoztam vele Marosvásárhelyen egy nemzetközi részvételű tudományos építőmérnöki Konferencián, ahol ő is és én is tudományos előadásunkat mutattuk be, az építmények viselkedését tárgyaló témakörben. Szerettem volna, ha 1980. július 23-án, részt vesz, a doktori értekezésem bemutatóján, a Bukaresti Építőmérnöki Egyetemen... de valami történhetett... mert közbe külföldre távozott és nem kaptam életjelt... tanítóm, barátom, mérnöki eszményképem sorsa felől.

Most, így műszaki, építőmérnöki karrierem végén, tudom csak igazán átgondolva értékelni, hogy mit jelent egy ilyen személyiség, egy ilyen egyéniség létezése, konzekvens segítsége egy mérnöki karriernek elindításánál – talán nem mondok nagy szavakat – az építőmérnöki társadalom hasznára, annak példáztatására.

* * *

1951 ősze már Bukarestben talált, ugyanis megkezdődött az 1951/1952 iskolai tanév, a Bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetemen, amelynek én a felvételi vizsga sikere alapján, ennek az intézetnek hallgatója lettem. Az anyagiakon nem kellett törjem egyáltalán a fejemet, mert ingyenes, állami ösztöndíjas lettem. Az általános beilleszkedésem a bentlakásban az egyetemen, sőt még Bukarestben is nem remélhető gyorsasággal megtörtént, mind annak ellenére, hogy román tudásom máig “sántító” tendenciát mutatott. Hála a szobatársaimnak, román kollegáimnak, Andrei Ștefan-nak, Gâdea Ioan-nak, akik “olteánok” – olténiaiak voltak a román nyelv elsajátítása is “felgyorsult”, nem volt kivel beszélgessek magyarul, mert az évfolyamon csak ketten voltunk magyarok – magyar kollégám Romok Jóska nagybányai fiú, és többnyire csak a kurzusokon találkoztunk, esetleg szombatontként eljártunk a Petőfi Klubba a Zalomit utcába, közel a Cișmigiu parkhoz, barackpálinkát inni. Ami “pokolian” lefoglalta az időnket, az a leadott kurzusoknak az órákon történő jegyzetelése, ami nem mondható el, hogy teljességgel sikerült is

megvalósítani, mivel teljességgel hiányoztak a tantárgyaknak megfelelő kurzusok ezeknek, az órákon leadott anyagát az asszisztensek segítségével a szemináriumok alkalmával pótoltuk ki, azaz másoltuk le, csak utána kerültek szeminarizálásra. Természetesen a kurzusokon leadott anyagot meg kellett érteni, meg kellett “emésztetni” ami csak a könyvtárakban – Egyetemi könyvtár, Akadémiai könyvtár – található irodalom segítségével tudtunk elérni. Ezek a könyvtárlátogatások mint permanens jelenségek segítettek ahhoz, hogy lépést tudjunk tartani a vizsgákra szükséges anyagok, lényegében kurzusok teljes szövegének konkretizálásával.

A Cișmigiuban, útban az Akadémiai Könyvtár fele jegyzetelni Bukarest 1952. január. Balról jobbra: Romok Jóska nagybányai fiú, Mihálik András bánffyhungyadi az Építőmérnöki Műszaki Egyetem építőmérnök hallgatói.

Bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetem Hidrotechnikai fakultásának első csoportja. A felső sorban, balról jobbra az 5-ik Mihálik András, a 6-ik Andrei Ștefan (Ceașescu későbbi külügyminisztere) 1952. május 17

**Mihálik András építőmérnök hallgató, a Jogi Egyetem előterében
Bukarest 1952 nyara**

**A Bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetem Hidrotechnikai fakultásának
második csoportja 1952. május 17**

Ez érvényes volt a felső matematikára, különösen amikor többször megtörtént, hogy például Nae Teodorescu (a későbbiek folyamán a Bukaresti Egyetem rektora) alighogy kinyitotta a tanterem ajtaját, már mondta is: $\dots a_{11}x^2 + \dots$ Ezeknek a tantárgyaknak magas elméleti színvonala nem is volt szerintem meglepő amikor a tanári kar tagjait olyan egyéniségek képviselték abban az időben, mint: Ștefan Bălan akadémikus (a Duna-Fekete Tenger csatorna vezérigazgatója volt akkoriban – csak neki volt Buick személygépkocsija), Nae Teodorescu akadémikus, Radu Voinea (később a Román Tudományos Akadémia elnöke), Panait Mazilu, Alexandru Cișmigiu, Hugo Lehr, stb.

Végül is, hogy ezt az aktivitást, a fent említett körülmények között tudtuk tartani, ami nyilvánvalóan – csak magamról beszélek – hozzájárult ahhoz, hogy az

“élbolyban” tudjak maradni az évfolyam tanulmányi munkálkodásában. Meg kell még említenem, hogy a lakosság élmezésében még a jegyrendszer dominált, a diákok is a kg-os kis kenyérnek csak egy negyed részét kapták. Példának okáért, a mindennapos reggeli egy negyed kenyérből – gyümölcs ízzel és egy csésze teából (égetett cukorral színezve), állt. Humoros, de ide írom, ahhoz hogy jóllakva érezzem magam több alkalommal be kellett térnem egy-egy cukrászdába ahol egy csokoládés szelet (veritabile) elfogyasztása, majd három pohár víz után meg is történt... A társadalmi aktivitás az évfolyamunkon az ifjúsági szervezet UTM keretein belül történt, ami érezte a hatását az egyetem teljes szintjén is. Többször is megtörtént – mint folyamatos munkálkodás - hogy részt vettünk az Obor állomáson gyümölcsös ládák vagonba rakódásainál éjszakai műszakban, amiért megfelelő fizetséget kaptunk... na meg a helyszínen nem volt korlátozva a gyümölcsök fogyasztása, amit rendszeresen ki is használtunk mindannyian! Kíváncsi lennék, hogyan emlékeznek – ha emlékeznek – az akkori idők éjszakai műszakáról, diák mérnök hallgatói botladozásairól, a később magas párt és kormány funkciókba került kollegáim...

Közben az idő szaladt tanulmányaink göröngyös útjain is, amikor hivatalosan értesítettek, hogy az ifjúsági szervezet és a hidrotechnikai tanszék ajánlása alapján, az építőmérnöki egyetem vezetősége engedélyezte továbbtanulásom folytatását mint állami ösztöndíjas a Szovjetunióban. Neha, jelzéseket kaptam Bánffyhungyadról megrémült szüleimtől, hogy mi rosszat csináltunk Bukarestben, hogy személyem iránt hivatalosan érdeklődnek a környékünkön, de őket még nem szólította meg senki, nem mondta meg senki, hogy miért van ez a felhajtás? Akkor döbbsentem rá, hogy lényegében az én dossziém készül a Szovjet ösztöndíjjal kapcsolatosan. Mindenki megnyugodott – és én is – amikor a júliusra kapott értesítés szerint részt kell vennem egy pár hónapos előkészítő tanfolyamon. Akkor egy rövid hazai búcsúzkodás után, meg is jelentem a jelzett címen, a Bukaresti Politechnikai Intézet 303-as, diákbentlakásában, Cotroceni-ben.

Úgy zártam le a Bukaresti tanulmányaimat, mint egy “szakbarbár”, kulturális érdeklődéseimet teljesen elhanyagoltam, valósággal kizártam az életemből majdnem teljesen, hogy eleget tudjak tenni a létező tanulmányi, élesen jelentkező, követelményeknek. Tudtam, éreztem, hogy a kultúrával kapcsolatos kérdéseket, az egyén formálása megköveteli, ezek az élet szükséges lelki követelményei is... de úgy látszik, hogy tőlem csak ennyire futotta, valahogy mindig úgy gondoltam ebben az időben, hogy a kultúra nem az iskola, az iskolázás követelménye, hanem a vágyakozása annak, hogy az egyén ezt megszerezze, elérje.

* * *

A Román Állam ösztöndíjas mérnök hallgatója, a Szovjetunióban. 1952-1957. A Szovjetunióba való kiutazást – mint már említettem – egy előkészítő tanfolyam előzte meg, ami a politechnikai intézet 303-as diákszállójában volt megszervezve egy speciálisan összeállított program keretében. Az alapvető tanulmányi probléma az orosz nyelvtanulás, az orosz nyelv területén eddig elért középiskolai eredményeinknek a konszolidálása, vagyis inkább bővítése, kiegészítése. A délelőtti programot az orosz nyelv tanulása töltötte ki. A délutáni programok csak a kulturális témaköröket érintették, amelyek keretein belül csak színházi, opera előadások, mozi látogatások, valamint múzeumok, kiállítások látogatásában teljesedtek ki. A körülbelül két hónapi kulturális program nagy mértékben elősegítette azoknak a hiányosságoknak a kiküszöbölését, amelyek a múltban – általában majdnem minden résztvevő egyén szintjén igen el voltak hanyagolva -, különböző okokra visszavezethetően. Voltak speciális előkészítő óráink ahol az etika és az etikett szabályaival foglalkoztunk, kiegészítettük az eddigi ismereteinket. Napirendre térve a kor nivójának megfelelően minden létező ismeret elsajátítására. Az alapos szervezés valamint az előadó tanárok színvonalas munkájának eredményeképpen, érezhetően emelkedett az orosz nyelv elsajátítása valamint a létező hiányos kulturális aspektusoknak a pótlása, azok megszilárdítása, ami az egyén nevelése terén biztosan meghozta a várt eredményeket. Az ellenőrző vizsgák, szemináriumok is jelezték, hogy megváltozott magaviseletű és gondolkodású egyetemi hallgatók hagyták el több mint két hónapi megfeszített, sokszor túlsúfolt program után az előkészítő tanfolyamot, mindamellett, hogy minden ösztöndíjasnak biztosítva volt az utolsó zsebkendőtől kezdődően minden, amit a civilizált életvitel megkövetelt. Minden, ami az egyéni ruházkodás problematikáját illeti egyénekre lebontva időben voltak kivitelezve és kijelölt raktárakban várva az elutazás pillanatát. Szerintem a felkészítésünkkel megbízott szervek mindent megtettek, hogy nem csak a felkészültségünk, de a külsőségek is megüssék azt a mércét, ami a Román államot reprezentáló diákok a külföldi elvárásoknak is megfeleljenek. Ilyen előzmények után, a várakozásnak néha stresszező hangulatában, - legalábbis én – vártam az autóbuszok megérkezését, amelyek kivisznek minket a Băneasa-i vasútállomásra, ahonnan elindulunk Iași-Ungheni fele, ahol átszállva az orosz másodosztályú hálókocsikba és elindulván az ismert célunk Moszkva felé, habár az ismeretlenség felé, kíváncsian, türelmetlenül a tanulás új lehetőségei felé.

Moszkvába megérkezve – nem beszélve a majdnem két napi utazás nem is érzett fáradságáról, amit lényegében nem is vettünk észre, az állandó tea (csáj) iszogatása közben, a landschaftot figyelve. A Kievi pályaudvarról a diákvárosba (Sztudgorodok Dorogomilovszkij) lettünk elszállásolva. Mint később megtudtam ezt a pár ezres kapacitású diákvárost 1934-ben amerikai cégek építették és az első lapos tetővel rendelkező Blockhaus-ok voltak Moszkvában. Kétnapi pihenőt kaptunk, amit városnézéssel kötöttünk össze. Volt egy ambícióm, amit végre is hajtottam, eljutásom gyalog a Vörös Térre, egyedüli iránytűm a Kreml Szpasszkij tornyának Rubin csillaga, ami pár órás sétálással eredményhez is vezetett.

* * *

A **következő napon**, egy kormányközi bizottság előtt kellett megjelenni, ahol kijelölték azt a főiskolát ahol tanulni fogunk majd a moszkvai román diákszervezet (amelynek, ha jól tudom, akkor Ion Iliescu ex államelnök volt a vezetője) kijelölt képviselőjével jelentkeztünk az intézet rektorátusánál. Engem a MADI-ba irányítottak (Moszkovszkij Avtomobilno-Dorozsnij Insztitut imeni, V. M. Molotova).

A Moszkvai Építőmérnöki Műszaki Egyetem fakultásai 1952.

Az első napok Moszkvában... mint szovjet ösztöndíjas... 1952.

2009. augusztus.

Háttérben a MADI főépületének a szárnya. Moszkva 2009. augusztus

**A Moszkvai Építőmérnöki Egyetem épületének főbejárata,
a bejáratnál előtérben Mihálik András. 2014. szeptember 6**

Ilyen profilú építőmérnöki nálunk nem volt Romániában (de máshol sem a mapamondon), a Szovjetunióban 1925-ben hozták létre, ugyanis ez lényegében egy Politechnikai Műszaki Egyetem volt, ahol minden szakmának megvolt a tanszéke, ami kapcsolatba hozható az útépítéssel vagy azokon forgalomban vannak. Így tehát: utak, hidak, alagutak, repülőterek, építkezési és karbantartó gépek, autók.

Professzoraim márvány emléktáblájánál a Műszaki Egyetem előcsarnokában
Moszkva 2014. szeptember 6-án

A Műszaki Egyetem történelmi múltjának a termében az intézet professzorainak társaságában, Moszkva 2014. szeptember 6

Az emlékezés professzorainak társaságában, Trusova Vera Ivanovna vezetésével. Moszkva. 2014. szeptember 6

Ami részemre helyes és logikus volt, hogy az első év befejezése magával hozta kötelezően a hajtási engedély megszerzését, természetesen az évfolyam alatt letett vizsgák, majd a hatóságok által kiadott hivatalos forgalmi bizonyítványt az általuk rendezett vizsgák stb. alapján. Így lettem én is tulajdonosa gépkocsivezető orosz hajtásimnak már 1954-ben, amelyet csak 1992-ben cseréltem európai közlekedési engedélyre.

* * *

Az Urzsumi – votják kisgyerek, Szergej Mironovics Kirov kedvelt politikusom, mint az I világháború magyar hadifoglyaival - Asztrahan – foglalkozó szovjet politikus. Később Leningrádban első városi párttitkára a bolsevista hatalomnak, kitűnő szónok. 1934-ben meggyilkolták. A meggyilkolás okai a mai napig kétségesek.

У каждого человека должен
 быть в жизни свой огонёк,
 который всегда зовёт его
 вперёд. Такой огонёк должен
 сохраниться на всю жизнь, и
 очень плохо, если он вдруг
 угаснет. Я знаю и верю, что
 ты всегда будешь жить имен-
 но с таким огоньком в
 сердце, всегда стремишься
 вперёд, как и человек, в
 жизни и делах которого бы
 виделись образцы коммуниста.

24. 12. 57г. Гурьевск.
 С. Микашев.

Sz.M.Kirov "Válogatott írások és beszédek" című,
 ajándék könyv dedikálása Mihálik Andrásnak, a fiatal, 23-éves
 mérnök feleség, Mihálik Szvetlána részéről.

1957 december 24.

ss. Szvetlána Mihálik

Románia.

С.М.КИРОВ

ИЗБРАННЫЕ СТАТЬИ И РЕЧИ

(1912-1934)

Minden ember életében egy saját, tűznek kell lennie, ami állandóan előretörekvésre ösztökél. Ennek a tűznek meg kell maradnia egy egész életen át, és nincs rosszabb, ha netán kialudna. Én tudom és hiszem, hogy Te a szívedben mindig is ilyen tűzzel, fogsz élni, állandóan előre törekedve, mint az, az ember, kinek életvitelében, emberközpontú, humanus gondolkodásában, népéért való munkálkodásában, Te egy igazi, kommunista modeljét, eszményképét képezed el, látod.

1957 december 24.

ss. Szvetlána Mihálik

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

МОСКВА

1 9 5 7

**Evdák Szvetlána Alexándrovna
(majd Mihálik)**

**Egyetemi mérnök hallgatók diákvárosa.
(Sztudgorodok Dorogomilovszkij)**

**“Egy borongós, hó-viharos. moszkvai felejthetetlen,
örömteli délutánon...”**

Moszkva, 1956 február 26-án

**Evdák Szvetlána (majd később Mihálik), Mihálik András a Kremlin fala
hosszanti sétányán.
Háttérben az un. Nagy Kőhid (Bolsoj Kámennij moszt), a Moszkva folyón.**

Moszkva, 1956 február havában.

**“Menyasszonyom akaratos
Kisleány,
Én sem hajtok fejet minden
Szó után,
Tűzes patak a mi vérünk,
Hanem azért csak megférünk
Valahogy.”**

**Valahogy
Petőfi Sándor**

Mihályik András 4-éves építőmérnök hallgató, szovjet ösztöndijas MADI, a Kremlini fal hosszanti sétányán, a Moszkva- folyó szomszédságában

Moszkva 1956 február havában

**... Megemlékezésül: “Amikor majd eszedbe jut a múlt,
röpíts egy gondolatot utánnam is ...
s akkor a jelen ... előtted.” András**

**Evdák Szvetlána Alexándrovna a menyasszonyom (majd később Mihálik)
Egyetemi mérnök hallgatók diákvárosa (Sztudgorodok Dorogomilovszkij)**

Moszkva, 1956 február 26-án

2013 szeptember havának, 2 napján..... Kolozsváron

**“Azóta lelked, e nyájas kísértet
hangocskád oly kitartóan kíséretet,
mint néma pusztán hold a vonatot.
És néha gyorsan hátranézek, érted
kutatva, mert érzem: két meghatott,
nagy, csillogó, örökké gyermeketeg szem
figyel, amerre élek és öregszem.”**

A könyvem tematikájával kapcsolatosan nem lehetséges, de nem is engedhetem meg magamnak a problematikát illetően, hogy részletezzem egy szovjet ösztöndíjas életvitelét, az azzal összehozható kérdések “óceáni nagyságát”.

Nem hallottam eddig – nincs róla tudomásom – hogy valaki, aki ott végzett műszaki egyetemet megírta volna történetűen ottani munkálkodását, annak pozitív vagy negatív következtetéseit, mindegy milyen formában. De tudatában vagyok annak is, hogy a mai napig léteznek “nem tetsző hangocskák” sőt ellenségesen propagált felfogások (KGB ügynökök stb.)... amit én csak ENSZ-beli “locsogásnak” könyvelek el. Nem is olyan régen jutott az eszembe, hogy ifjabb diákkoromban, amikor “faltuk” a ponyvákat, olvastam egy ponyvaregényt, amelynek a címe “Csordás voltam Paraguayban”... s átvillant rajtam: habár csak virtuálisan is, miért ne írnék én is egy könyvet “Ösztöndíjas voltam a Szovjetunióban...?” S talán lehet, hogy ez lesz a vége az elgondolásomnak, amikor majd részletesen ki lehet majd térni a politikai aláfestéseknek, esetleges mítoszoknak, félrevezető tendenciáknak, mert ahol erről meggyőzően beszélnek is, talán nem ismerik még Erdély kérdéseit sem, mert nekünk mindig csak azok beszéltek bele a dolgainkba, akik nem értettek hozzá, felületesen kezelve komoly élet-problémákat. Csak azért példáztam Erdélyről, hogy közelebb kerüljek a témához, de ha az említett könyvem megjelenik, akkor majd lehet arról is elmélkedni, hogy Andrei Ștefant, Ceaușescu külügyminiszterét miért nem engedték ki Moszkvába tanulni mint építőmérnök-hallgatót, ugyanis 1951-ben az ajánlott jegyzékben szerepelt mint szovjet ösztöndíjas, vagy Ion Iliescu a legnívósabb szovjet egyetem MEI-ben (Moszkovszkij Ordena Lenina Energeticseskij Institut Imeni V.M. Molotova) végzett. A moszkvai MADI, a Kémiai (Kolloid), Kőolaj és Földgáz Egyetemeknek én voltam a tanulmányi felelőse.

Az én csoportomban volt Ceaușescu-né egyik unokatestvére Petrescu Steliana és Gheorghe Apostol volt párt főtitkár lánya, akik velünk laktak a diákvárosban, s mindenben osztották diák sorsunkat, amikor Lica Gheorghiuinak, Gheorghe Gheorghiu Dej lányának külön lakása volt. Engem nem zavart, hogy mikor vakációra utaztunk őket a nagykövetség autója vitte az állomásra vagy repülőtérre, mi pedig másodosztályú hálókocsikban utaztunk hazafele. Ezt is normális „exigentia” (Kossuth) kérdésnek könyveltem el, “Amit szabad Lucifernek nem szabad az ördögnek”, habár nekem csak annyi volt a kötelességem, hogy kövessem a diákok tanulmányi eredményeit, ha problémák voltak az eredményes tanulással, erre felhívjam a figyelmüket, mert ha nem javítanak eredményeiken, nem tanulhatnak tovább a Szovjetunióban.

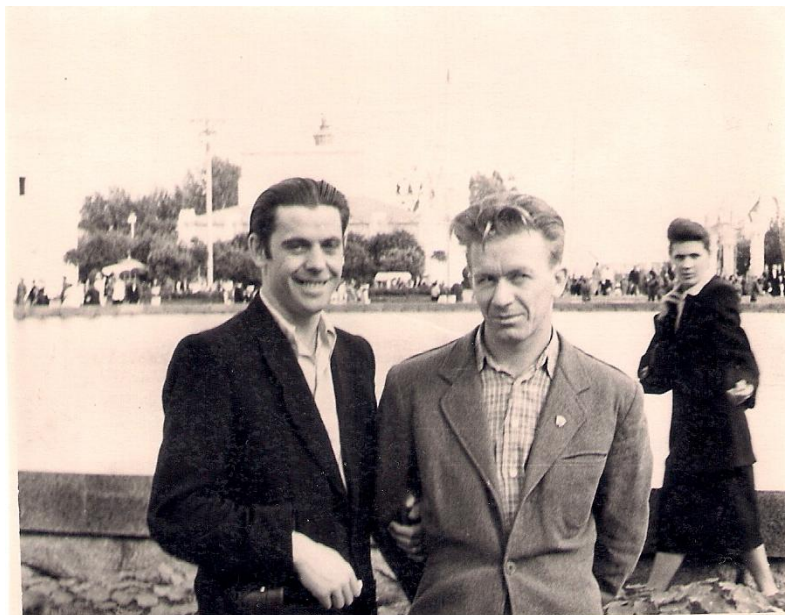
Emlékezetem szerint tanulmányim folyamán több százan maradtak az országban elégtelen tanulmányaiknak köszönhetően, mert nem értették meg azt, hogy ide Moszkvába nem csak szórakozni jöttek, hanem komolyan tanulni is.

**A diákváros (Dorogomilovszkij) bentlakóinak román csoportja
A második sorban jobbról balra a második Petrescu Steliana
(Ceașescu-né unokatestvére) 1953.**

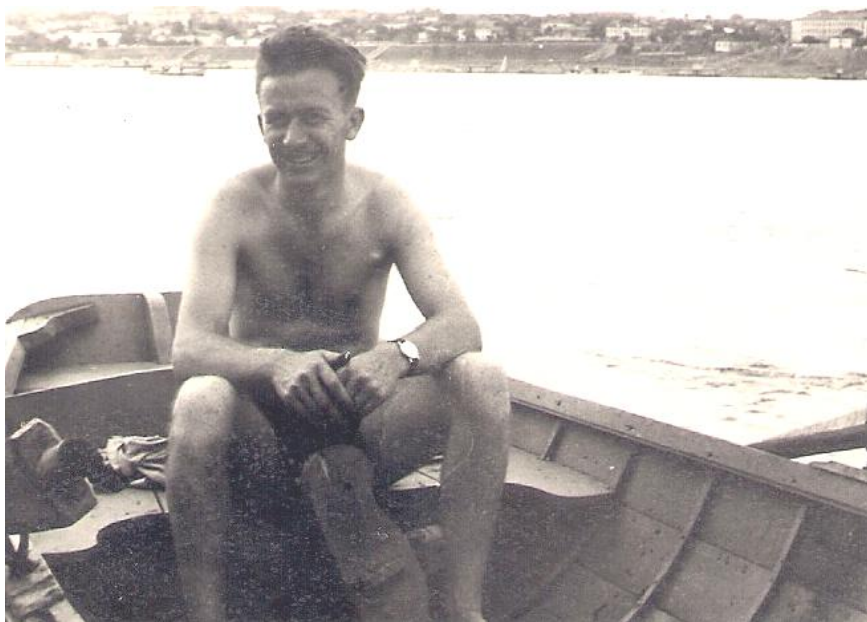
**Mihálik András a diákvárosban (Dorogomilovszkij Sztudgorodok)
1953, a felső kép készítője.**

**Spanyol kollegám “Amigo” évfolyamtársam, mint gyerek
1936-ban került Moszkvába a spanyol polgárháború után. 1953**

**Bulgár barátaimmal az intézet udvarán MADI – Moszkva 1953
A jobb szélén Mihálik András építőmérnök hallgató**

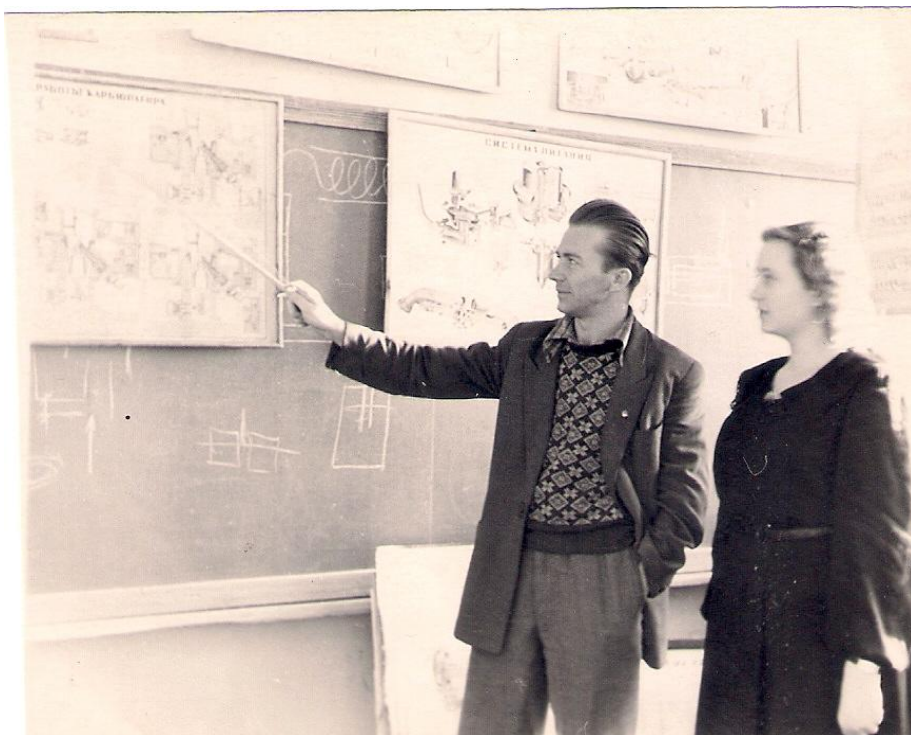
Hidrológiai gyakorlaton a Volgán az újonnan épülő híd nyomvonalán. Az alsó képen orosz kollegáim, akik részt vettek a hidraulikai és hidrológiai munkálatokban. A csónakban Mihálik András 1953. augusztus

Szaratovban Csernisevskij szobránál. A bal oldalon Morar I. az egyetem elvégzése után Kolozs megye első titkára 1959-ben. Jobb szélén Mihálik András. 1953. június

*** * ***

Mint frissen érkezett mérnökhallgató első kontaktusom a MADI egyetem könyvtárával volt, ahol is kézhez kaptam – a tanulmányi programnak megfelelően – az egész évre szóló kurzusoknak a műszaki könyveit tehát lényegében az egyetem első és második félévének a vizsgákra szükséges anyagát. Megszabadultam tehát a bukaresti gyakorlattól, amikor jegyzetelésünk helyettesítették a tulajdonképpeni kurzus könyveinek az anyagát, ami ott – mármint Bukarestben – idő igényes tanulmányaim során az egyetemi vagy akadémiai könyvtáraiban kényszerültünk a létező tudományos irodalom alapján kiegészíteni a vizsga programoknak megfelelően. Volt ennek a bukaresti jegyzetelési gyakorlatnak – amit a kurzusok hiányának a kényszere váltott ki tulajdonképpen – egy pozitív oldala is tanulmányi szempontból: alaposabban átvettük a kiírt anyagot s ténylegesen is éreztük, hogy a tudomány a ceruza “hegyén” keresztül kerül az agyunkba, megértve s világosan elraktározódva. Az egyetemi kurzusok létezése Moszkvában viszont biztosította azt, hogy több időt tudtunk szentelni a gyakorlati példák megoldására s ez által az elméleti anyag jobb megértése is nagyban előnyösebb volt mint tanítási modell ilyen szempontból, mert a gyakorlati elem meghaladta érezhetően, a bukaresti egyetem módszerét a tanításban.

A motor teremben gyakorlaton. Moszkva 1954

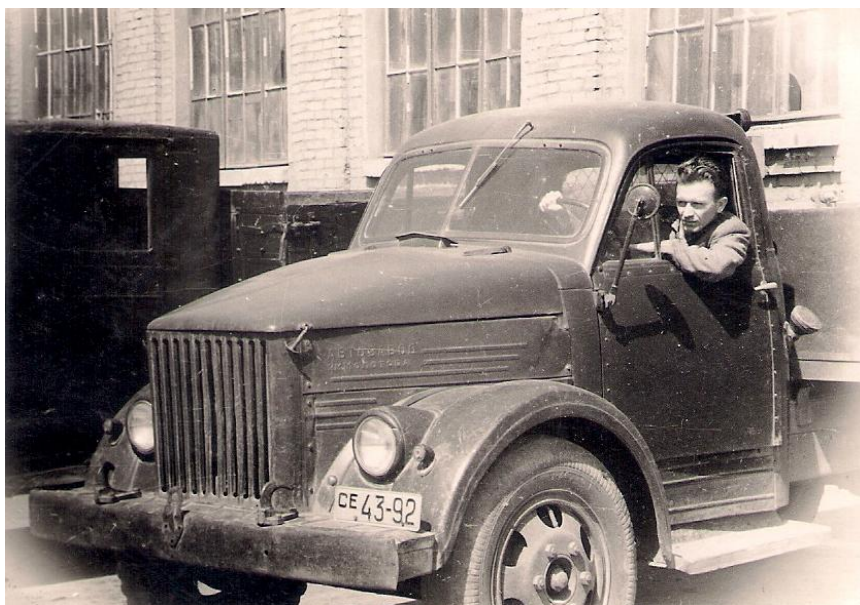
**A hídosztály gépparkjának vezetőjével, Tamarával, az intézet garázsában
Moszkva 1954**

Műhelygyakorlaton az esztergapadnál Mihályk András. Moszkva 1954

Gyakorlati órán a személygépkocsikkal Mihályk András. Moszkva 1954.

**GAZ-51 tehergépkocsival, a gyakorlati órák programja szerint
Mihálik András Moszkva 1954**

Földgépek parkjának leltározása az intézet garázsában 1954

Egy Ural-i vendégházban Dusan Kapsa, Mihálik András 1954 – téli vakációban

Balla Dénes iskolatársam az 1. sz. Elméleti Magyar Fiúlíceum Kolozsvár mint szovjet ösztöndíjas 1954, később Prof. Dr. Balla Dénes atomfizikus a Harkovi Tudomány Egyetemen.

**Szentesi György Magyarország, kollegám Moszkvában,
később a Magyar Hadsereg mérnök-ezredese mint repülő tisz. 1954**

**Évfolyamtársam, Adler Bogumil Brnóból, Csehszlovákia, 1954 Moszkva,
majd utána a Brno-i Építőmérnöki Kutatóintézet igazgatója.**

Egy moszkvai tanulmányi év befejezése után érezted, hogy a birtokodban vannak szolidan az illető tantárgy gyakorlati elemei is, míg Bukarestben nagyok voltunk az elméletben, de sántikáltunk a gyakorlati problémák megoldásában. Például, a moszkvai MADI megfelelő évfolyamán nem vehettél részt a szemináriumokon, ha nem mutattad be az öt kötelező példát matematikából a levezetéssel és a megoldással. Megjegyezhető és aláhúzható, hogy a MADI műszaki egyetemen – mint általában a Szovjetunió műszaki egyetemein – a képzések gyakorlati oldalai különösen ki voltak hangsúlyozva. Nálunk hídászoknál az építkezéseknél használt gépparkkal minden építőmérnöki hallgatónak el kellett sajátítania azoknak a kezelését (buldózer, eszkavátor, szkréper, cölöpverő, úthenger, hegesztés, gépkocsi stb.) elérve az előírt kategóriáját a mesterségnek (általában ezek a legalsóbb munka kategóriák voltak). Az intézetnek erre megvolt a maga megfelelő hatalmas anyagi bázisa, a szükséges gépparkkal a műszaki és kiszolgáló személyzettel, valósággal egy különálló adminisztratív egységet képeztek a sok garázzsal és műhelyekkel az egyetem területén vagy annak közvetlen közelségében. A fent említett gépkezelési problémáknak a kivitelezésére az előírt tanrend az illető évfolyam programjában voltak belefoglalva, általában a második év folyamán. Az itt elsajátítottak, az illető év befejezése után egy egyhónapos nyári gyakorlaton folytatódtak, amikor is szerződéses alapon valamilyen építmény kivitelezését vállalta el az egyetem az építőmérnök hallgatók bevonásával. Én például a nyári évfolyami gyakorlatom folyamán, egy lőtér építkezésén vettem részt mint gépkezelő (természetesen a gépekhez beosztott nominális személyzettel kiegészítve) annak felügyelete alatt. Érdekes és célszerűen kigondolt elképzelés: az építkezésért az egyetem beinkasszálta az építkezés értékét, de ugyanakkor az építőmérnök hallgatók elsajátították, elmélyítették az építkezési gépekkel adódó problematikát... a majdani mérnöki praxisban.

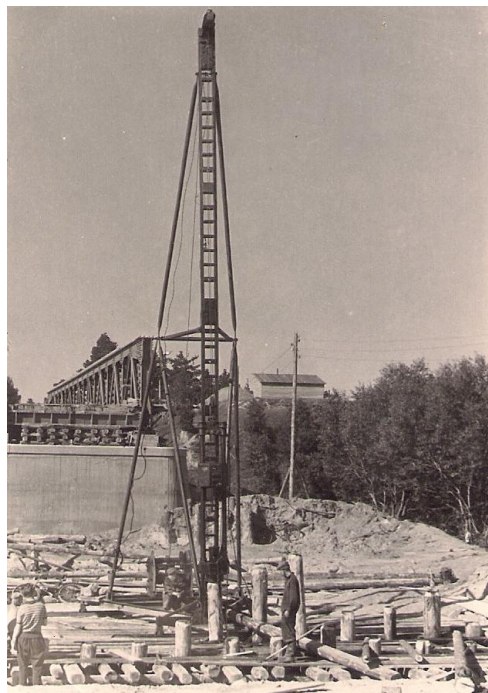
Talán említettem az előbbieken a gépkocsiknál történő hajtási igazolvány megszerzését. Hát mondhatom, hogy egy műszaki egyetem keretein belül elvégzett ilyen irányú munkálkodás nem is hasonlítható össze egy mai sofőriskolával, mert ezek csak laikusai lehetnek az azt elvégzett mérnök hallgatóknak, a mechanikai problémák gyakorlati ismeretében is. A gépparkokkal kapcsolatos ismereteknek az elsajátítása műhely-auditóriumokban történt ahol nemcsak a szerkezetek, struktúrák metszeteit lehetett tanulmányozni, hanem működő motorokon lehetett követni ezek sajátosságait. A témának a gyakorlati részét csak azért akartam különösen kidomborítani, mert az akkori időknek megfelelően ég és föld volt a különbség komparatív a romániai oktatás idevágó fejezeteivel.

**A hídtanszék – fahidak – laboratóriumában. Mihályik András
Moszkva 1954**

**A Luzsniki Lenin-stadion kezdeti építkezéseinek, a Talajmechanikai tanszék
által szervezett műszaki, látogatása alkalmával. Mihályik András Moszkva 1955.**

Gyakorlaton Bjelorusziában. Csecsevicsi falu, Drutty folyó. Fémszerkezetű híd építése, erősen mocsaras vidéken. Mihálik András az építésvezető asszisztense 1955. július.

A Metró-híd munkálatai közben. Moszkva

Mivel az évfolyamról, és általában az egyetem tanulással kapcsolatos kérdéseivel foglalkozom, át szeretnék térni, különösen aláhúзва a tudományos kutató aktivitást, az egyetem programja szerint, leszűkítve a mérnökhallgatók részvételének az egyén által képviselt hozzáállására.

Természetesen én csak a velem kapcsolatos vagy ahhoz kötődő kérdéseket fogom említeni, amelyek bennem mély nyomokat hagytak, mondhatni ennek a fázisában a tanulmányaimnak, mindent a MADI tanárjainak köszönhetek, akik nem csak kiszélesítették tudományos szemléletemet, a professzionális passzióját, de megtartottak határozottan ezen az úton a mai napot is beleértve. Már az első év végén a beton tanszék vezetője, Prof. Ivanov Diatlov, aki nem engedte magát másképp megszólítani - csak Ivan Gavrilovics – felhívta a figyelmemet, hogy mivel én külföldi mérnök hallgató vagyok velem különösen fognak foglalkozni a tanulás szempontjából sőt egy speciális felkészítési program alapján először is azért, hogy amikor haza kerülök érezhető legyen a felkészülésem értéke, mert meg van győződve és tapasztalatból tudja, hogy a hazai tudományos és mérnök társadalom ebből is fogja majd negatívan vagy pozitívan megállapítani, leszűrni vagy értékelni a szovjet műszaki képzést, a Szovjetunióban mérnöki diplomát szerzett román állampolgárok felkészültségét a didaktikai életben, annál is inkább mert sok helyen – Romániában, de lehet, hogy más országokban is – létezett egy latens, (nyíltan akkor még nem

merték kimondani mint most Bănescu) speciális térben mozgó vélemény: ahol valami rossz van, ott csak az oroszokat kell hibáztatni.

Ennek az elég időtartalmas beszélgetésnek a konkrét eredménye: a mérnök hallgatók tudományos – kutató csoportjának- a tagja lettem, a rendszeres tudományos munkálkodás résztvevője az évfolyam keretein belül a beton szerkezettel kapcsolatos kötelező évfolyami projekteket mindig három variánsban kell benyújtani (az oroszoktól csak egy variánst kértek általában), jelen kellett legyek a katedrán megvédett, bemutatott doktori disszertációk ülésein hogy ha úgy adódott akkor más intézetek, például vasúti, magas építkezési intézetek, vasbeton tanszékein is, a Liuberci vasbeton üzemben végzett vasbeton szerkezetek törő próbáinál, valamint a panel gyártás gyakorlati eredményeinél. (Nagyváradon csak 1972-ben indult meg a panelgyártás, ennek modern technológiája) Jelen voltam többek között az 1955-ben megtartott Unionális beton konferencián, ahol először mutatták be és vezették be a vasbeton elmélet számításainál a limes elméletet, amelyet szovjet tudósok dolgoztak ki, s amely általánosan elterjedt hivatalos utasítások alapján mindenhol az építés szakmában. Ennek mindig örültem, hogy akkor ott lehettem, mert ez a vasbeton elmélet esetében egy történelmi eseménynek számított. A rám vonatkozó kutatási témák, amit mint mérnökhallgató elkezdtem és sikeresen befejeztem: a hideg keramzit beton; a keramzit beton az építőmérnöki gyakorlatban valamint a szaratovi hőerőmű hamujának a felhasználása a cement iparban.

A keramzit betonnál a tudományos vezetőm Asrabov A. B. doktorandusz (Kazahsztán) volt, de együtt dolgoztam egy kolleginával N. S. Mkrtsjanc (Grúziából) aki szintén évfolyamtársam volt. Az egyik munkám “a keramzit felhasználása az építőmérnöki gyakorlatban” részt vett a moszkvai műszaki egyetemek tudományos kutató versenyén és a harmadik helyet nyertem el, dicsérő oklevelet és pénzjutalmat kaptam a felsőoktatási minisztérium részéről. Ugyancsak itt kezdtem el első tanulmányaimat a negyedik évfolyamon, a híd szerkezetek és vízfolyások építményeinek viselkedése és követése in situ, O.V. Andreev és E. E. Gibsman professzorok vezetésével. Közben az évfolyamok 2, 3 és 4-ik évében nominalizált, megjelölt év-végi gyakorlaton vettem részt, hidrológia, hidraulikai témával a Volgán Szaratovnál, egy jövőben megépülő híd színhelyén, nyomvonalán. Fehéroroszországban részt vettem egy vas szerkezetű híd kivitelezésén mint építésvezető asszisztens egy erősen mocsaras vidéken, Csecsevicsi faluban, a Drutty folyónál, amely ezekből a mocsarakból ered. A negyedik év folyamán egy rövid kohászati gyakorlaton vettem részt Dnepropetrovszkban egy kombinátban ahol a vasszerkezetű hidak struktúráit állították elő, majd következett a moszkvai metró, Riga- Mezőgazdasági kiállítás állomások közötti szakasza, mint az alagút tengelyét ellenőrző geodéziai csoport tagja. Az egyetemi évek folyamán kétszer voltam

műszaki gyakorlaton Romániában - mint fennebb említettem – 1954-ben Boksabányán, a Szerb határnál Katz András mérnök úrnál és 1957-ben Kuttyfalván a mérnöki diplomamunka dokumentálásával kapcsolatosan és szintén Katz András mérnök úrnál. A mérnöki diplomámat, kitűnő eredménnyel vörös diplomát (S. cum Laude) kaptam mint híd- és alagút-építő mérnök. 1956. november 7-én nősültem Moszkvában, feleségem Evdak Szvetlana Alexandrovna, ötödéves elektromérnök-hallgató. A diploma megvédését követő napokban minden diplomásnak meg kellett jelennie a Felsőoktatási Minisztérium által kinevezett kormánybizottság előtt, amely átadta írásban a kinevezéseket a mérnöki aktivitás megkezdésének a színhelyére, azaz az építőmérnöki vállalathoz.

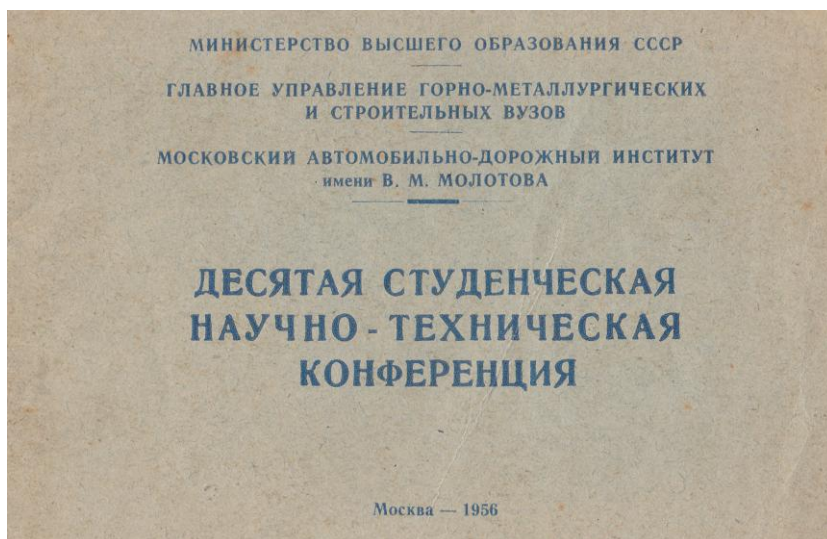

Előfeszített vasbeton híd Kutyalvánál a Maroson. A híd Dr. Mihálik András diploma-projektje Moszkvában, mint Leonhardt-Bauer rendszerű előfeszített vasbeton híd, egyedüli ilyen típusú híd Romániában. A kivitelezés megkezdése 1957. január. Felvétel 2014. október 12

Пятница 13 апреля 1956 г. в 14 ч. 30 мин. ауд. 301

1. Технология приготовления керамзита на основании опытов Сталинградского и Бескудниковского заводов.

Доклад студента 4 курса Липника В. К.

Научный руководитель — докторант А. Б. Ашрабов

2. Холодный керамзитобетон.

Доклад студентов 4 и 4 курсов Н. С. Мкртчянц и А. Михалик.

Научный руководитель — докторант А. Б. Ашрабов.

3. Характеристики прочности и деформативности керамзитовых бетонов высоких марок с учетом различных гидротермальных условий изготовления.

Доклад студентов 5 курса И. Г. Белашовой и М. И. Большакова, В. Л. Белашова, Ю. Н. Зиновьева.

Научный руководитель — ассистент Д. Г. Суворкин.

4. Исследование прочности керамзитобетона при помощи ультразвука и замеров электротоков.

Доклад студентов 3 курса Чжен-Хэ-Ян и Цю-Бо-Юн.

Научный руководитель — асп. И. Г. Смоленская.

II. СЕКЦИЯ АВТОМОБИЛЕЙ И ДОРОЖНЫХ МАШИН

Председатель секции профессор Ю. М. Лахтин.

Зам. председателя секции доцент Я. М. Пиковский.

Зам. председателя секции студент 4 курса Шварцман П. И.

Зам. председателя секции студент 4 курса Саяпин А. А.

Секретари секции студенты А. Я. Иоффе и Е. А. Панова.

A Felső oktatási Sz. Sz. Sz. R. minisztérium kitüntető oklevele, a tudományos kutatás sikeres befejezéséért. 1956. november 30. A harmadik hely megszerzése a moszkvai műszaki főiskolák kutatóinak versenyén.

**A feleségem, Evdak Szvetlana Alexandrovna – Mihálik, ötöd éves
elektromérnök-hallgató MEI – Moszkvai Energetikai Intézet 1956. november 7**

**Mihálik András építőmérnök hallgató
MADI – 1956. november 7**

В чем в книге записей актов гражданского состояния
 о браке 19 50 года декабрь 62 месяца

числа произведена соответствующая запись
 за № 2 1944

После регистрации брака присвоены фамилии:
 мужу Омелянчик
 жене Омелянчик

Место регистрации Теревский стое
 (наименование)
районно ЗАГС
 и местонахождение бюро ЗАГС г. Москвы

Гражданин Омелянчик
 (фамилия,
 Андрей
 имя и отчество)
 1931 года рождения
Хусидин, Рувимович
 (место рождения)

и гражданка Евдок
 (фамилия,
 Светланы Александровны
 имя и отчество)
 1934 года рождения
г. Богородск
 (место рождения)
Московский обл.

вступили в брак 2/хл.1956г. Второго
 (прописью и цифрами)
декабря текущего
 (год, месяц и число)
девятого года

ЗАВЕРШИТЕЛЬНОЕ ПОДПИСАНИЕ
 ЗАВЕДУЮЩЕГО БЮРО ЗАГС
 ГОРОДА МОСКВЫ
 ЗАВЕРШИТЕЛЬНОЕ ПОДПИСАНИЕ
 ЗАВЕДУЮЩЕГО БЮРО ЗАГС
 ГОРОДА МОСКВЫ
 ЗАВЕРШИТЕЛЬНОЕ ПОДПИСАНИЕ
 ЗАВЕДУЮЩЕГО БЮРО ЗАГС
 ГОРОДА МОСКВЫ

И-РБ № 101999

Итого Завершающий Бюро записей
 актов гражданского состояния Н. Е. Е. Е. Е.

Házassági bizonyítvány

Egy borongós, fagyos téli napon a Kremlben. Moszkva 1956.

**Nedorezov Igor Andreevics és Mihálik Andrei Sztepanovics,
szibériai barátommal a Vörös Téren 1956**

Igor Andreevics Nedorezov. Szobatársam, barátom, a Központi Szovjet Kutató Intézet főkutatója, a Műszaki Tudományok doktora. Moszkva 1955

Marika a Vörös téren Moszkvában. 1964

**Mihálik Szvetlana és Mihálik András a Vörös Téren
Moszkva 1964**

**Evdak Galina Alexandrovna a feleségem húga, az érettségi után. Az Evdak
kutató-tervező gépészmérnök család reménysége, 1964 Moszkva.**

Evdak Galina Alexandrovna sógornőm és Mihálik András a Vörös téren 1964

Moszkva Vörös tér 2014. szeptember 6-án, Dr. Mihálik András

**Dr. Mihálik András, a Moszkva- i 58 éves mérnök találkozón 2015 május 9-én.
Balra a Gyetyszkij Mir (Gyemek Világ szupermarket), valamint ennek a
hátterében a KGB- központi épülete.**

Dr. Mihályik András, a Moszkva-i 58 éves mérnök találkozón (MADI), 2015 május 9- én,. Háttérben a Parlament (Duma).

*** * ***

Nekem nem kellett itt jelentkezni, mert tudva levő volt, hogy az én munkahelyem Romániában lesz. De mégis egy nappal a jelentkezések előtt konzultáltam O.V. Andreevel a hidrológia professzorával – aki több mint 30 évet töltött a nagy szibériai folyókon – s megkérdeztem mit szólna hozzá, ha én is kérném az elhelyezésemet például Omszkba, mert én is szeretnék eltölteni kb. 3 évet ezeken a nagy folyókon s legalább, mint tapasztaltabb mérnök térnék vissza az országba. Jelezte elhatározásom helyességét, a határozat a cél érdekében logikus és megígérte fog segíteni a pozitív elhelyezkedésben mivel az ismereti köre ebben a távoli zónában elég tetemes. Tehát így jelentem meg másnap a kormánybizottság előtt és kértem kinevezésemet Omszkba. Láttam a bizottság tagjainak az arcán a meglepetés és csodálkozás kifejezését s meg is mondták, hogy majdnem mindenki Moszkvában szeretne maradni és én, mint román állampolgár Szibériába kérem kinevezésemet. Nem sokat gondolkoztak, megkaptam a kinevezésemet Omszkba egy állami építkezési vállalat hídosztályára. Azonban tervemet keresztülhúzta, az ottmaradást megghiúsította a román nagykövet, Mihail Dalea, aki nem volt hajlandó meghosszabbítani útleveletem még egy évre. Úgy érvelt, hogy Romániában rám nagyobb szükség van, menjek inkább haza nem fogadván el érveléseimnek a megalapozását az ottmaradással kapcsolatosan. Tehát ily előzmények után voltam kénytelen lemondani, füstbe mentek terveim, na meg a meggyőződésemm arról, hogy kandidátusi címmel fogok hazakerülni három év elmúltával.

Azzal szeretném zárni ezt a Moszkvai időszakot, hogy az orosz szervek, intézmények részéről senki nem zaklatott ebben a periódusban, nem szerveztek be KGB ügynöknek (pedig vártam) de máskülönben is megszoktuk, hogy amikor Moszkvába mentünk mi voltunk a román kémek s mikor jöttünk haza Romániába akkor mi voltunk a bolsevista KGB ügynökök. Ehhez szinte hasonlóan... mindenki tudta, hogyan osztályozzák a román lányokat: vannak szép lányok, vannak csúnya lányok és lányok, akik a Szovjetunióban tanulnak...

Kétszer kaptam figyelmeztetést: egy fényképezés alkalmával a Lenin mauzóleum előtt, amikor bocsánatot kérve kivették a filmet a fényképezőgépből, másodszor pedig Dusan Kapsa cseh kollegával - mint bokszolók – egy téli vakációban elmentünk az Urálba, egy vendégházba, nem mondtuk meg senkinek, hogy hova megyünk mivel rajtunk kívül senkit nem kellett volna érdekeljen. Egy pár nap után miután visszajöttünk meghívást kaptunk a körzetünk milíciájára, ahol egy nagyon jó kinézésű szép hölgy, alig hallhatóan a tudomásunkra hozta, hogy többet ilyesmit ne csináljunk, előre jelentsük be, hogy hová akarunk menni, mert senki se fog minket feltartóztatni az utazásban...

Ugyancsak ebben a periódusban, egy pár hónappal a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX.-ik Kongresszusa után meghívót kaptunk a Kreml

Kongresszusi Termébe – minden külföldi diák meghívást kapott erre az összejövetelre- ahol A. Mikoján a politikai bizottság tagja előadást tartott a XX-ik kongresszuson elhangzottakról, mint különösen – aláhúzta – annak érdekében, hogy megfelelőképpen tudjunk majd válaszolni azokra a kérdésekre, politikai kérdésekre, amit esetleg hazai környezetben fel fognak nekünk tenni.

Természetesen meg volt és meg van a mai napig is az, az általános benyomásom, az eltöltött évek hatása alatt, hogy az új ismeretségi kör, amit az egyetemen sikerült kialakítanom és - nem csak oroszokkal -, a tanári kar magas felkészültsége, tapintatos intellektuális viselkedése; nem tudja felejtetni a professzorok neveit, mint: E. E. Gibsman, európai hírví híd specialista (fém- és fahidak), máskülönben a dékánom is; I. G. Diatlov, beton-vasbeton specialista, tanszékvezető, a pörgetett vasbetoncsövek ipari gyártásának feltalálója; O. V. Andreev hidrológia, a nagy szibériai folyók alapos ismerője, a hordalék-mozgás elméletének továbbfejlesztője; A. A. Medvedev rugalmasságtan és képlékenységtan; A. I. Polivanov vasbeton hidak; N. N. Ivanov utak, kétszeres Sztálin díjas; A. P. Gellmer építőanyagok; V. V. Kiszeljov szilárdságtan, statika. A fent említett tanárok, professzorok a műszaki tudományok doktorai, érdemes, címzetes művelői a műszaki tudományoknak.

A tanárok és diákok között hiányzott az a válaszfal, ami itt nálunk, idehaza normálisnak tűnt. (hogy tanár úrnak, vagy tanár elvtársnak szólítod az oktatóidat) Maga az, hogy csak a keresztnévén és az apa keresztnévén szólítasz meg valakit már érzed, hogy hiányzik egy válaszfal... például én, mint Andrei Stepánovics, úgy szólítottam a dékánomat, hogy Evgényij Evgényévics... nehezen tudtam megszokni, mert mindig valahogy úgy éreztem, hogy nem eléggé fejezem ki tiszteletemet... de egy idő után minden normálisnak tűnt. Különösen meglepett már az első utamon Moszkvában, hogy belépve a metrókocsikba... mindenki olvas, mindenkinek könyv van a kezében. Hát ilyesmit Bukarestben nemigen lehetett látni abban az időben. Itt mintha érezhetőbb lett volna az éhség a könyvek után... a könyvek ára valósággal elhanyagolhatóként jelentkezett. (természetesen a műszaki könyvek esetében is).

Nem volt tolongás a tömegközlekedés járműveinek esetében, a trolibuszoknál, autóbuszoknál libasorban álltak a várakozók, türelmesen és szintén olvastak... (Emlékszem egy esti tv előadásra amikor a budapesti színházak szerepeltek Moszkvában előadásokkal, a Csárdáskirálynő Honty Hannával, na meg Latabár Kálmán különböző humoros darabokkal, egyszer csak megjelenik Latabár Kálmán és a következőket mondja: "Azt hallottam, hogy itt Moszkvában nagyon fegyelmeztettek az emberek – ebben biztos a honvédő háború is közrejátszott" sorban állnak a felszálláskor nem lökdösődnek, nem másznak egymásra... de hát mit látok én ebben a megállóban, hatalmas lökdösődéseket a felszállásnál, hangoskodásokat...

oda megyek, hogy megnézzem, mi történik... hát magyarok voltak.).

Az emberek közötti kapcsolatokban dominált egy közösségi szellem, az egoizmus problémái nagyon halványan jelentkeztek, s talán ami a legfontosabb minden téren létezett az emberi lényre való koncentráció (egészségügy, tanügy, a megélhetés biztonsága a mindennapokban, közbiztonság....), emberközpontú volt a társadalom beállítottsága, mivel az - erkölcs és kultúra területén – sokkal nagyobb előnye volt az akkoriban kiépülőben lévő szocialista rendnek a Szovjetunióban komparatív a jelenlegi módon funkcionáló kapitalizmusnál. A Szovjetunió felbomlása csak a belső hatalmi ellentéteknek, s részben a jelentkező gazdasági kérdések kezelésének, negatív eredményeinek könyvelhető el. A mai modern kapitalizmust a moralitás és a kultúra viszi a lejtő útjára, mert a jelenlegi helyzetben a visszszámolás már elkezdődött. Itt egyet kell értenünk II János Pál pápával, ami a szegények és a gazdagok közötti hatalmas űr, távolság tarthatatlanságát érinti. A modern kapitalizmus működőképes, mert nem csak abból a meggyőződésből indul el, hogy lehetséges-e az embereket megváltoztatni, de egyáltalán ezzel a kérdéssel nem is foglalkozik. Nekem nincs semmi illúzióm a kapitalizmussal kapcsolatban. Ez egy embertelen, igazságtalan rendszer, amely csak a gazdagokat gazdagítja. A biznisznek nincs becsülete, nincs erkölce és egy kikerülhetetlen meghatározó jellege van a profit éhség, a profit szomjúság. Hát el lehet gondolkozni azon, hogy vajon jön-e egy új másik társadalmi rend – ahogy megjósolta Marx – nem tudom, de talán ha meglehetne változtatni az emberi lény felépítését, annak sajátosságait, mint a: profit-éhség, fősვნყség, irigység, embertelenség, és ami a legfőbb az egoizmus, akkor ez is kivitelezhető lenne. Habár ebben én nemigen hiszek. Szerintem hibáznak azok, akik a szocializmussal mint társadalom leáldozásával számolnak, mert hiszen reálisan él és virágzik Kína, rövidesen a világ egyes számú nagyhatalma lesz, na meg a kis Kuba és Vietnám; na meg a gazdasági ellentéteknek, kríziseknek a frekvenciája, a kontinensekre kiterjedő nagysága, a konfliktusokban, regionális háborúskodásokban való részvétel, azoknak embertelen kiprovokálása és fenntartása, (lásd Irak, Irán, Szíria, Afganisztán, Kelet Ukrajna stb.). Ezek olyan mutatók, indikátorok amelyek a változás, a társadalmi változások körvonalait vetítik előre. S milyen jó lenne, ha az emberiségnek a gondolatait és munkálkodását nem a pénz vezetné, határozná meg, egy emberközpontú társadalomban. Nem akarok a baloldálnak propagandát csinálni, de ma a krízisektől barázdált pénzügyileg komplikált gazdasági helyzetben az okok keresésének vagy azoknak tanulmányozásánál Nyugat Európában jelenleg a legolvasottabb könyv – Marx Tőkéje.

Mielőtt befejezném a tanulmányaimmal kapcsolatosan Moszkvában, a Szovjetunióban töltött időszakot, annak ösztöndíjas 5 esztendejét – mint születésétől kezdődően politizáló kalotaszegi, az aktuális politika témájában, ebben a „Nemzetiségi tengerbe táplált árva szigeten” - röviden, ki szeretnék térni két nem retorikus kérdésre, amelyek megkövetelik a megfelelő választ, vagyis: mivel magyarázható a Szovjetunió több mint 70 éves létezése, mint második világhatalom, valamint az 1929-évi gazdasági világválság, a kapitalizmus világválsága, amit sokan úgy könyvelték el, hogy az a kapitalizmus végének a kezdete s amelyett Franklin Delano Rooseveltt mentett meg, befecskendezve ennek a testébe, egy nagy „dózis”-át a szocializmusnak.

Comparative a „szabadság, egyenlőség és testvériség” jelszavaival, az 1917-es novemberi szocialista forradalom, egy principiálisan új társadalmi rendet tervezett létrehozni, ahol nem lesznek gyengék vagy absolute erők, ahol az addig elnyomottak vezetőként, uralkodóként jelennek meg, ahol a meggazdagodás szomjusága eltűnik, mert a meggazdagodás mint olyan már nem szerepel mint célkitűzés, társadalmilag elveszíti mindenek fölötti jellegét. Az emberek akik ennek a forradalomnak a vezetői voltak a nép boldogulásáról álmodtak, nemes célokért küzdöttek (lehet, hogy nem mind, de a többség igen). Természetesen érthető, hogy mindegyiknek ezek közül meg volt a maga intellektuális határa, plafonja. De azok akik képviselték ezeket az embereket mint „fanatikus banda”, rá tudták kényszeríteni nézeteiket az egész népre, nemzetre, nembeszélve arról, hogy ez egy nagyon hosszú távú félrevezetés, esetleges becsapás formájában virtuálisan is jelentkezett. Hogy volt lehetséges egy egész népnek az esetleges félrevezetése ebben a forradalomban?! Valójában az összes oroszok, majd később a szovjet emberek, a forradalom lelkes hívei lettek, majd később Sztálint istenítették. Felvetődik a kérdés: Hogy volt lehetséges az, hogy hosszú évtizedeken keresztül, egy egész ország elhitte ezeket a „csodákat” amely természetesen azonnali választ követel meg. Ha Sztálin az a személy lett volna, ahogy manapság a mai modern politikai körülmények között elképzelhető, biztos nem lett volna olyan szeretetre képes a népi tömegek sokaságában. Mindez azt jelenti, hogy kellett legyen valami különös, valami speciálisan személyes ebben a problematikában, ugyanis másképpen lehetetlen lett volna mint reális jelenség, amely lelkileg is meghatározóan jelentkezett. A fent említett „Miért?” –nek csak akkor van gyakorlati értéke ha erre megtaláljuk a megfelelő példázatokat magában a szovjet társadalomban. Ilyen példázatokkal találkozunk még az antisztalinisták táborában is, ahogy ez kiderült a „Moszkovszkie Novosztii” által közölt interjúból, ahol a válaszoló alany, egy ismert antisztalinista tudós, filozófus „mint disszidens Alexander Zinoviev, válaszolt az újságíró által feltett kérdésre:”Igaz e, hogy mint 1978 óta, külföldön élő a Szovjetunióból

kiutasított antisztalinista, az utóbbi években megváltoztatta nézeteit Sztálinnal kapcsolatosan”?

„16 éves koromban lettem antisztalinista, majd el kellett hagynom a Szovjetuniót. Manapság majdnem mindenki antisztalinista. Jó magam, követve azokat az elgondolásokat, hogy a halottak nem lehetnek az én ellenségeim, megváltoztattam orientációm, a realitás, a valóság elemzésében. Elkezdtem kutatni Sztálin uralkodását, mint erre felkészült tudós. Arra a következtetésre jutottam, hogy nem számolva semmivel, ez egy hatalmas, nagynak mondható uralkodási periódus, korszak volt. De ez borzalmas volt és tragikus. Ennek keretében a büntettek sokaságát követték el, de ez a korszak a maga egészében nem nevezhető bűnténynek, bűnösnek. Ha azonban az erkölcs és a jog szemszögéből közelítjük meg ennek a történelmének, akkor már az egészet is bűnténynek kell elkönyvelni. Én nem akarom védeni a sztálinizmus förtelmes periódusát. Én csak védeni akarom az objektív nézetét a történeteknek. Én elítélem azokat akik ma azzal a kritikával élnek, ami számukra veszélytelen, a védtelen, kiszolgáltatott múlttal kapcsolatosan. Ahogy mondani szokták”a halott oroszlánt a számár is megnyalhatja”.(Aki „a kézhez tapadt” vérről írogat, kommentál a médiában, nemigen emlegeti a 60 millió lemészárolt indiánt vagy a véreskezű Oliver Cromwellt akinek Londonban szobra van. m.M).

Egy pár szó a kollektivizálásról. Én tudom, hogy mit jelent a kolhoz nem csak hallásból, mert magam is dolgoztam a kolhozban. Az édesanyám 16 évig volt a kolhozban tagja, érezte a saját bőrén, életmódjában az ebből adódó szenvedéseket, fájdalmakat. De az anyám a haláláig Sztálin képét a Bibliájában őrizte. Miért?. A kolhozban köszönhetően a gyerekek elhagyhatták a falut és hozzászoktak a modern városi élethez. Egy fiából professzor lett, egy másiktól gyár igazgató, a harmadiktól ezredes, a következő három meg mérnök lett. Ez a jelenség volt a tipikus az orosz családok millióinál. Mindazonáltal ezek az ember milliók, felszabadultak a magántulajdon akadályaitól, keserűségeitől, valamint az elmaradott falusi élettől. Ebben az esetben a mások negatív véleménye abszolút nem izgatta azt az anyát, azt az asszonyt, valamint 70%-át az orosz népnek aki gyerekeik jövőjét a sajátjukhoz hasonlították. Az ő élete teljesen át volt alakulva a sztálini kollektivizálás hatása alatt. Hát csodálkozhatunk akkor ezen az asszonyon, hogy Sztálint úgy tisztelte mint egy szentet aki nem hibázik, „csodákat” művel. (ha még ehhez hozzá adjuk, hogy a 80%-os írástudatlan, gazdaságilag visszamaradt ország nem több mint 20 év alatt világ nagyhatalom lett.m.M)”

A múltban, az amerikaiak jogosan büszkék voltak arra, hogy akárki közülük az Egyesült Államok elnöke lehet, de mindazonáltal ebben a büszkeségben

kifejezésre jutott az a forradalmi meggyőződés is, hogy minden ember egyenlő a születésétől fogva.

A Szovjetunióban lényegében az összes vezetők az utódai azoknak akik szántottak és vetettek, dolgoztak az esztergapadnál, valamint bányászták a szénét. Mindezek az emberek kivétel nélkül hatalomhoz jutottak Sztálin uralkodása alatt.

Ami az 1929-es gazdasági világválságot illeti, ennek megjelenésénél összeomlott a Wall street, megkezdődött a „hatalmas depresszió”, sokan azt jósolták, hogy ez a kezdete a kapitalizmus végének. Érződött, hogy ezek a jóslatok „kemény” talajon állnak. Ante oculos összeomlott a kapitalizmus világrendszere. Több tíz millió ember vált munkanélkülivé, maradt fedél és remény nélkül. Az Egyesült Államokban ebben az időszakban nem kevesebb mint százezer amerikai állampolgár tette le iratait a Szovjetunióba való elutazásra.

Nagyon sokan úgy gondolják, hogy a kapitalizmust az Egyesült Államokban Franklin Delano Roosevelttel kimagasló államférfi mentette meg, aki rendkívüli jövőbe látással és erős akarattal rendelkezett. Ha nem ő, ha nem az ő politikája, valamint ha nem azok a törvények amit neki sikerült rákényszeríteni a Kongresszusra, vagy ha nem az újjászületett kormány szervezetek amelyeknek a hivatása sürgősségi határozatok meghozatala az új programokat érintően, munkahelyek teremtésében, ha 1935-ben nem jelenik meg az ő által személyesen ellenőrzött törvény a társadalmi biztonságot érintően amelynek minden amerikai a birtokosa volt. Ha ezek a fent említett határozatok nem, jelennek meg a végrehajtás keménységében és időben, több mint valószínű az amerikai nép más gazdasági rendszert, politikai orientációt választott volna vagy legalábbis a politikai rendszer, megváltozott formában jelentkezik a kapitalizmus világrendszerében. El lehet tehát mondani, hogy Roosevelttel megmentette az amerikai kapitalizmust, befecskendezve ennek a testébe egy komoly „dózis-át” a szocializmusnak, „agyonnyomva” a tulkapásait a szabad piacnak. A kapitalizmus „helyrejövése” ezzel még nem fejeződött be az Egyesült Államokban, szükség volt még egy nagyobb gazdasági „dózis” befecskendezésére az amerikai társadalom, politikai-gazdasági rendszerébe amit a második világháború kitörése alapozott meg, az amerikai kapitalizmus teljes láburaállításában.

...Elgondolkozhatunk azon, hogy napjainkban, ante oculos, sokasodnak a helyi háborúk kirobbantásai, kiprovokálásai,...a NATO aktivizálódása különösen Európában,...amerika teljes jelenléte, ennek kirobbantása, katonai támogatása (belekényszerítve az Európai Uniót, a térség „meggondolatlan” országait középeurópában...az ukrán problematikát érintően.....talán valami nincs rendben az Egyesült Államok politikai rendszerében?.... szükséges vajon egy harmadik világháború? Várják az erős gazdasági „injekciót” a harmadik világháború formájában? A fentiekben el lehet gondolkozni...az okos, realitásokra alapozott

politikusoknak nyilvánvaló, hogy ki a fő rendezője, megalapozója a gazdasági-financiális kényszerek alatt egy harmadik világégésnek..., kinek van szüksége erre?? Európának semmi esetre sem, és nagyon jó lenne ha okosan és meggyőzően, a geopolitika lelketlen nyomása alatt, az országok nemzeti értékeit szem előtt tartva, jövőben látóan komolyan kezükbe vennék Európa biztonságának a jövőjét, csakis a nemzetközi együttműködések, az ENSZ alapokmányainak szellemében.....

Franklin Delano Roosevelt (1882-1945)

„Az Amerikai Egyesült Államok kapitalista rendszerének megmentője az 1929-es kapitalista világválság megjelenésének időszakában. Mint híres államférfi, állam elnök jövőbeli előrelátásának és kemény akaratának köszönhetően, amit a Kongresszusra is rákényszerített, a szocializmus nagy – dózisának – a befecskedezésével majd a második világháború szükséges gazdasági injekciója a kapitalizmus testébe, teljesen lábraállította az államok politikai-gazdasági rendszerét.”

A Moszkvai Építőmérnöki Műszaki Egyetem (MADI) befejezése után, mint megváltozott gondolkozású műszaki lény hagytam el az egyetem padjait, határozottan meggyőződve arról, hogy a tanítási rendszer, amelynek a gyümölcsei lettünk, kiválóan megfelelt, megfelel a gyakorlat és az elmélet függvényében munkálkodó mérnöki szakemberek, életre szóló gyakorlati – didaktikai tevékenységenek.. KÖSZÖNÖM MADI,... Nem is beszélve arról, hogy bukaresti „szakbarbárságom” teljesen „elmerült” a kultúra elsajátításának egy felsőbbfokú szintjére, ami általánosan jellemezte az itteni diáktársadalmat, mely mondhatni teljesen észrevétlenül magával ragadta környezetünket, az orosz klasszika, színház-opera (a „Bolsoj”-Teatr, a „Romen” cigányszínház), hangversenyek, katonai népi és táncegyüttesek, képgalériák (Tretiakov), kiállítások, na meg... már mi is könyvvel a kezünkben utaztunk a moszkvai metróban! Mérnökhallgatói, kulturális periódusunk mintegy katalizálta párhuzamosan, erősítette a saját magyar kultúránkkal való ismerkedés elmélyítését is, megszakíthatatlanul későbbi, már mérnöki tevékenységünk időszakában is.

Az orosz táj, az orosz lélek világához kapcsolódik a sudár, gyöngéd nyírfaerdőcskék létezése, mint az emberi bölcsesség és szeretet megtestesítői...

**Lassan száll az esti ének
Lassan száll, viszi a szél
Egorievszk utjain járva
Csupa sárga... falevél.
Volga, Volga... öreg Volga...**

Nem pont ilyen mértékben, de ez jellemezte sportolási lehetőségeinket, én ugyanis négyéves mérnökhallgatói koromig folytatólagosan boxoltam fakultásunk keretén belül,... s mai napig is felejthetetlennek tűnnek az éjfél utáni, téli egyórás korcsolyázások a bentlakásunk jégpályáján, a pihentető, kimerítő alvással... ami utána következett. 56 kilóval kezdtem meg mérnöki tanulmányaimat Bukarestben, és 72 kilóval fejeztem azt be Moszkvában.

* * *

Hazaérkezvén 1957 őszén Bukarestbe megkaptam beosztott munkahelyemet a minisztertanács mellett működő Alkalmazott Mechanika, kutatóintézetbe. Nem fogadtam el ezt a kinevezést – sokan csóválták is a fejüket, mert ide nem volt valami könnyű bejutni – olyan alapon, hogy én a specialitásomban, a híd szakmában szeretném azt a tíz hónapi előírt gyakorlatot végrehajtani. A közoktatási minisztérium külügyi osztályától a Vasúti Minisztérium lett az új munkahelyem ahonnan a kolozsvári Vasút Igazgatóság Pályafenntartási és Építkezési osztályára kaptam meg a kinevezésem. Innen – feltűnően nagy iparkodással – jelölik ki a konkrét gyakorlati tíz hónapos színhelyét Máramarosszigeten, a 9 sz. Osztálymérnökségen (Secția de Intreținere CFR L₉ Sziget).

Megérkezésemtől Máramarosszigeten kitörő örömmel fogadtak, csak utána tették fel a kérdést, hogy rossz fát tettem a tűzre és azért jöttem Szigetre, ugyanis ez az osztálymérnökség a Kolozsvári igazgatóságnak volt a “büntető százada”. Akkor éretem meg mindenütt a nagy sietséget, hogy továbbadjanak... mert féltették az állásukat... a szovjet specialistáktól... Nem ismerték elgondolásaimat s ezért mind a tíz hónap alatt... izgultak... szegények.

Megcsinálták nekem a tíz hónapi gyakorlat programját, ami minden féle szempontból (gyakorlati valamint szociális...) érdekesen alakult. Az előmunkás, pályamester (vasúti pálya és híd) beosztásokban egy hónapig kellett legyek asszisztens, majd egy hónapig a saját felelősségemre, a Vasúti Minisztérium Pályafenntartási Vezérigazgatóságnál leadott és sikerült vizsga után, egy hónapig pályamester saját felelősségre az osztálymérnökség által kiszemelt pályamesteri szakaszon.

Az első tíz napban a vasúti felépítmény anyagaival ismerkedtem az illető tisztviselő mellett, annak irodájában. Utána átkerültem egy pályafenntartási csoportba, ami 8-10 munkásból és előmunkásból volt létrehozva. Minden reggel a 7 órai programtól a délutáni 16 óráig kimentem a csapattal az előmunkás mellett a megfelelő pályarészen végzendő irány vagy magassági elválások kiküszöbölésére.

Azt gondolná az ember, hogy annyi órát ott állni vagy esetleg mozogni – keveset, a munka függvényében ez nagyon unalmas egy új mérnök számára, tele energiával meg elképzelésekkel – de érdekesen nem tűnt annak. Mivel most találkoztam először a vasúti pályával, itt alkalmam volt az előírásokkal (Melyeket szigorúan be kellett tartani függetlenül attól, hogy milyen képesítéssel rendelkezel. Innen “a süsü vasutas” elnevezés, a buta, butább, legbutább, rendőr, postás, vasutas) megismerkedni.

Lényegében itt ezen a tíz hónapi gyakorlaton tanultam meg a pályafenntartás vasúti szakmáját – természetesen, a következőkben rám ragadt bepótolt hiányosságokkal is.

Ez a két hónapi asszisztenskedés a pályamesteri szakasz előmunkás csapatában valamint a híd pályamesteri szakasz előmunkás csapatában teljesen megalapozta számomra a szükséges ismeretek elsajátítását ezeknél az egyszerű pályafenntartási egységeknél, csoportoknál. Sokszor elgondolkodtam ezeknek a csapatoknak a mindennapi életén, kikeresni az irány és magassági hibákat, elváltozásokat, azokat egy kb. 3 kg-os csákány – aláverő – szerszámmal kijavítani, aláverni a talpfákat (tömíteni alatta a köveket) vagy a nyíl magasságok szükséges értékében, a kanyarokat a megfelelő, előírt sugarú körre vasrudak (rángák) segítségével rendezni. Energia igényes, nehéz munka ez a pályafenntartás, ami megfelelő kalória értékű táplálékot is igényel. S mikor elnéztem, hogy azok az inkább ukrán munkások délre aludttejet puliszkába vágott zöldhagymával esznek, feltettem a kérdést, hogy miből lesz itt az aláveréshez szükséges energia? Nálunk otthon Bánffyhunyardon megfigyeltem, hogy csak sültszalonnát esznek, sok hagymával a zsírozott kenyéren – ezért hívják őket zsírosoknak – a vasúti pályamunkásokat s ettől van is a szükséges energia. Egy csapatot, szociális szempontból egy hónapig is követtem, tanulmányoztam, majd a Saller doktortól eltanult metódus szerint ellenőriztem az aláverések minőségét, tehát a normálisan szükséges üzem állapotot. Az eredmények bizony nem voltak megfelelőek, ami természetesen az energiában szegényes élelmezés számlájára írtam. Az eredmény, a gyakorlati eredmény az lett, hogy mint “tituláris előmunkás” kevesebb talpfavéget adtam aláverésre, mindig ellenőriztük az aláverések után a minőséget – és ők is – ugyanis megtanítottam az aláverés minőségének az ellenőrzésére valamint mindig csak délelőtt ebédig vertünk alá, amíg az emberek nem voltak elfáradva.

Nagyon meg voltam elégedve a gyakorlati program előírásaival, mert ennek befejezésével tisztán állt előttem egy ilyen pályafenntartási csoport teljes életvitele nem csak műszaki, hanem szociális szempontokból is.

Az előmunkás csapatoktól átkerültem a szigeti pályamesteri hivatalba ahol Tóth Károly pályamester (Karcsi) asszisztenseként az ő különösen felajánlott

segítségével tovább folytattam a pályafenntartási munkák, tanulmányozásának, kivitelezésének csínját-bínját. Miután Karcsinál lejárt az egy hónap, átmentem a szomszédban lévő hídpályamesteri szakaszra, ahol az áldott emlékü Ardelean Jóska volt a pályamester. (A neve után azért elég rosszul beszélt románul). Jóskától, sok érdekeset tanultam és különösen a part-erősítéseknél értünk el sikeres eredményeket. Tőle tanultam el a rőzse hengerek készítését – amit ez az egy hónapban mindig kivitelezünk – hiszen a Tisza volt mellettünk és sok partbiztosítási probléma adódott, Nagy-Bocskó területén. Jóskával végeztük el a Nagybecskői vashíd Tisza feletti alépítményének a megerősítését, használtuk fel először Romániában a transzverzális keringés - circulatio – elméletének, hordalékmozgásból adódó anyag lerakódást a pillérek elején (tehát nem mosás, hanem lerakódás) egy torrens patak megszelídítését Máramarossziget és Visó Völgy között, előregyártott elemekből kialakított szivárgó gát struktúra segítségével. Nagyon professzionális és baráti kapcsolat alakult ki köztem Tóth Karcsi és Ardelean Jóska között, mintha most is hallanám hazafelé menet a munkából, Jóska figyelmeztetését “Ne menjetek Bandival, mert mindig csak a cukrászdába visz.”

Mint gyakorló mérnök, a saját felelősségemre mint 30 napra kinevezett pályamester, a bukaresti vasúti minisztériumban letett vizsga alapján, reám bízott pályamesteri vonal egyik veszélyes szakasza a Visó folyó mellett, Alsó-Visó és Borsa állomások között. 1958.

Az előmunkási előírt program befejezése után – apropó az előmunkási beosztás saját felelősségre való beosztására, az osztálymérnökségen kellett vizsgázni – Bukarestbe kellett utaznom, hogy levizsgáljam és megkapjam a felhatalmazást a pályamesteri szakaszok saját felelősségre való vezetésére, ami az üzembiztonság szempontjából egy felelős problémaként jelentkezett a bukaresti vezérigazgatóságon. Három nap elteltével már jelen voltam Máramarosszigeten és átvettem a Felső Visó-i pályamesteri hivatal vezetését, Alsó Visó és Borsa állomások között.

Négy előmunkás csapatom volt, ezeket kellett ellenőriznem, általában egy háromkerekű kézihajtány segítségével közlekedtem vagy gyalog, majd megcsináltam a kötelező pályabejárásokat, valamint a kanyaroknak a stabilitását, az ívmagasságok méréseinek az eredményével. Szerencsémre minden jól ment, nem voltam műszakilag elégedetlen beavatkozásaimmal, úgyhogy teljesen rendben adtam vissza írásban a pályamesteri hivatalt a tituláris pályamesternek.

Következett a hídpályamesteri szakasz vezetése, saját felelősségre. Itt már nagyon otthon voltam a problémákban, vasúti hídjaink vasfelépítményű struktúrák voltak, a Tiszán Nagybocksónál, ami csak egy vegyi üzemet szolgált ki a kárpátaljai oldalon, a híd a miénk volt, mi tartottuk karban, tavasszal és ősszel viszont szovjet-román bizottság ellenőrizte a híd állapotát és határozták meg az egyes javítások valamint azok időbeli kivitelezését. Ezek a találkozások mindig kellemes élményt nyújtottak, mert jelen voltak “a szalonkocsik is” ahol a megbeszéléseket folytattuk és a határozatokat hoztuk, vagy az is megtörtént, hogy elmentünk Lvovba a megbeszélések folytatására. Én magam két ilyen megbeszélésen vettem részt, a tolmács szerepét is játszottam mint aktív pályamester, mivel a megbeszélések oroszul folytak.

Több száz méter hosszban a Tiszán mint pályamester egyméteres nagyságú (átmérőjű) rőzsehengerek használtunk a part aktív védekezésénél, de volt egy szinte karambolnak is beillő esetem - igaz, nem az én hibámból - ami nem történt meg... hála az üzembiztonság előírásainak a betartásával. Lássuk a történeteket. Ezt az esetet mindig el szoktam mesélni, amikor vasúti környezetben megbeszéléseket tartunk, mert sose árt egy megduplázott ellenőrzés, ha ebből különösen vasúti katasztrófák történhetnek, állhatnak elő.

Alsó-Visó és Felső-Visó között egy 20 méteres fémhidat kellett kicserélnünk a behúzendő hídszerkezet két szegecselt gerendájából, mely teljesen készen állt a munkálatok elvégzésére, amelyek a régi híd kihúzásából és az új híd behúzásából álltak. Miután az Alsó-Visói forgalmi irodában egy megfelelő regiszterbe mint vágányzár-felelős beírtam, hogy 9 órától délután 14 óráig a vágány be van zárva, a híd felépítmény csere miatt aláírtam majd a szolgálatos forgalmista aláírásom tudomásul vette aláírásával, es én elindultam a kb. 2 km-re lévő vágányzár

helyszínére. 1000 m-re a vágányzár helyszínétől kitettük a piros tárcsákat hogy vágányzár van, majd 100 m-re a sárga tárcsákat a munkálatok színhelyétől. Megkezdtuk a pálya felszedését, a talpfák eltávolítását és előkészítettük a felépítmény kihúzását sínekre épített húzófelületen, beállítva oldalirányba a csörlőket. Miután kihúztuk a régi híd szerkezetet, alig egy pár percre, a piros tárcsánál lévő biztonságiak fűtyölni kezdtek, mert Alsó-Visó irányából közeledett egy hosszú tehervonat. Nem volt fizikai idő a pálya kontinuitásának visszaállításához, úgyhogy kiadtam a parancsot, hogy mindnyájan szaladjunk a közeledő vonat elébe s minden létező “fehérművel” integetve megállítsuk a vonatot. Mi a piros tárcsa előtt kb. 500 m-re voltunk, amikor a vonat megállt. Mindenki megkönnyebbült, mindenki leült pihenni, én meg elmentem a mozdonyvezetőhöz ellenőrizni a forgalmi iratokat. Mint ahogy vártam a vonat zöld utat kapott pont abban a periódusban, amikor nálunk a vágányzár már be volt írva a forgalmi iroda regiszterébe. A visszatoló vonattal bementem a forgalmi irodába, csendesen rámutattam a beírt vágányzárra s megkérdeztem, hogy miért indította el a tehervonatot. Nem mondott semmit, térdre esett előttem és könyörgött, hogy mentsem meg a börtöntől. Nekem még nem volt tapasztalatom ezekben a nagyon kényes kérdésekben, a tanult előírásoknak megfelelően megírtam feletteseimnek a kolozsvári üzembiztonsági osztályhoz jelentés formájában, hogy az első vonattal érjen Kolozsvárra ez a lepecsételt jelentés. Ezzel visszavonultam a hídhöz, elvégeztük a munkálatokat, kinyitottam a vágányt a forgalmi iroda regiszteribe bejegyezve ezt s hazamentünk Máramarosszigetre. Hát, ahogy később Jóska a hídpályamester mondta, nekem telefonogrammát kellett volna küldenem Kolozsvárra és nem jelentést, ugyanis ami itt történt első osztályú eseménynek könyvelhető el és 24 óra alatt ki kell vizsgálni a történeteket. A jelentésemet nem küldték el, kiadtak egy írásbeli parancsot a mozdonyvezetőnek, hogy a bezárt vonalon kimehet a nyílt vonalra 200 m-t vagonok szortírozására hivatkozva. Így mentették meg a börtöntől a felületes forgalmistát, nekem meg maradt mint tanulság a jelentkező jövőbeli aktivitásom tapasztalati felhasználásában.

A gyakorlati időm alatt nagyon megtetszet ez a vidék a Tiszával, az Alsó-Visó – Szálva újonnan épített vasútvonal 1945-1948 között, nagy völgy-hidakkal, problematikus alépítményekkel, állandó csuszamlásokkal stb.... na meg a nagyon értékes, baráti, műszaki társaság, úgyhogy itt szeretem volna maradni. De nem engedtek, kineveztek a Dézsi osztálymérnökségre mint mérnök, majd három nap elteltével Dézsen, sürgősen kellett jelentkezsem Nagyváradon a Secția L₃ CFR Oradea osztálymérnökségen, ahol egy politikailag megbízhatatlan (Besszarábiából menekült vasgárdisták) társaságot váltottak le és így kerültem én 1958

novemberében Nagyváradra, maradtam itt mint őslakos – egy pár diszkontinuitással – pályám végéig.

* * *

A Nagyvárad **osztálymérnökség**, ahova a végleges elhelyezésemet kaptam, nem volt ismeretes előttem, csak annyit tudtam róla, hogy van egy vasútvonal kiágazása, amely hegyvidéki nehéz körülmények között működik s problémák vannak a pályafenntartással.

Mihálik András osztálymérnök a nagyvárad **pályafenntartási**
osztályon 1959.

Rövidesen bejártam az osztálymérnökséghez tartozó szárnyvonalakat, azaz Nagyvárad - Várad-Velence, Nagyvárad - Biaharpüspöki, Várad-Velence – Püspökfürdő, Várad-Velence – Rogoz, Rogoz - Dobresti, Hollód - Vaskóh, Hollód – Csümeg. Ezeken a szárnyvonalakon kívül az osztálymérnökséghez tartozott a nagyvárad

állomás gurítódombbal, a nagyvárad

fűtőház, valamint Várad-Velence szintén gurítódombbal. Az osztálymérnökséghez tartozott a Nagyvárad város területén létező iparvágányoknak a műszaki ellenőrzése. Ugyancsak az osztálymérnökség foglalkozott a Fugyivásárhely – Ősi között fel nem épült vasútvonallal, annak a nyomvonalával, lerakott talpfákkal és sínekkel. Ez a vonal mint stratégiai vonal született, lett volna kivitelezve, speciálisan a Tito elleni érában épült, ugyanis a létező Körös-hidak felrobbantása megakadályozta volna Temesvár

elérését, így viszont ez a vonal kikerülve a Köröst, mint egyedüli biztos stratégiai vonal lett volna Jugoszlávia felé. Három megépült vasbeton átereszen kívül, csak a lerakott anyagok voltak nálunk bejegyezve, amelyet mint leltár követtünk, tartottunk karban, míg a 60-as évek végén ez a nyomvonal fel lett számolva ugyanis úgy látszott, hogy a vasúti minisztérium lemondott arról, hogy a Félix-fürdő szomszédságában felépüljön a Nagyvárad Déli pályaudvar, csak mint teherszállító állomás ultramodern rendező pályaudvarral. Bejárásaim alapján különösen sok technikai érdekességet tartogatott számomra a Várad-Velence – Vaskóh 105 km-es vasúti pályája kb. 50 km hosszban, Várad-Velence – Rogoz távolságon, majdnem egész hosszában hegyoldalban, bevágásban, de többnyire bevágás – töltés – volt a hosszanti profil, azaz a vasútvonal tengelyének a nyomvezetése. A Hollód - Vaskóh vasútvonal a Fekete Körös völgyében csak az áradások és a torrensek által veszélyeztetett irányvonalon haladt keresztül, a karbantartása is már optimálisabban alakult, összehasonlítva a Várad-Velence – Rogoz állomások közötti vonallal. Ez a 105 km-es vasútvonal a Várad-Velencei, Drágcskei, Rogozi, Hollódi, Solymi és Belényesi pályamesteri szakaszok hatáskörébe tartozott az üzembiztonság és a pályafenntartás szempontjából. Üzembiztonsági szempontból a Várad-Velence – Rogoz vonal a hiányosságok “óceáni nagyságú” tömegét hozta a felszínre nemcsak a felépítmény rendszerének a gyengesége 30,5 - 34,5 sínprofilok szempontjából, hanem magának a vasútvonalnak síkban és hosszanti profilokban jelentkező elhelyezése, emelkedők, 150-180 m kanyarok átmeneti ívek nélkül, bevágások, töltések-bevágások, mind tömör agyagos talajokban, a jelentkező csúszások és pályasüllyedések a vonal csaknem teljes hosszában, a többszöri sebességkorlátozások, vonalbezárások, különösen kiadós esőzések után. Erre a pályaszakaszra összpontosítottam minden figyelmemet, minden esőzés után függetlenül hogy nappal volt vagy éjszaka szimpatizált sínautómmal (GAZ 51-es motorral) bejártam és ellenőriztem a birtokomban lévő veszélyes pontok szakaszait, napi pontossággal ismertem az alépítmény elváltozásait, vagy kialakuló veszélyes pontjait. Amikor, ezeket az ellenőrzéseket, analíziseket végeztem vagy védekezési munkák kivitelezésével foglalkoztam, - gumicsizmában, esőköpenyben, nyakamban a fényképezőgéppel és térképtáskával -, akkor még nem gondoltam arra, hogy mennyire a szívemhez fog nőni ez a vaskóh-i vasútvonal, mint valóságos kutató laboratórium talajmechanikai s általában stabilitási szempontból, hogy az akkor összegyűjtött műszaki tudományos adatok még a mai napig újdonság szerűen jelentkeznek a feldolgozásnál, vagy például az alépítményen megjelent deformálódási típusaival nem találkozunk egyáltalán a műszaki irodalomban sem, vagy a vasút vonal általánosan átadott éve 1881 után, a kavicszsákok ebben az agyagos alépítményben elérték a 3,5 m mélységet.

Hóekével a Nagyvárad - Vaskőh vasútvonalon, a forgalom kontinuitásának biztosításában 1965 telén. A bal szélén Mihálik András, jobb szélén Távălică pályamester valamint a hóeke személyzete.

Az agyagos altalaj csúszása, klasszikus mélyszivárgók között. 1962

Rézsűk veszélyes csúszása a kanyarok külső sínszálán. 1962

A pályatest hosszanti irányba deformálódik, agyagos talajban a nem működő, létező mélyszivárgók közelében. Félix fürdő Nyárló állomásközbén Kordó falu közelében. 1967

A hosszanti csúszás oldalnézetben. 1967

Kavicszsák okozta csúszás a pálya vonaltengelye alatt. 1967

**Árok deformációk a rézsű csuszások következtében. 1966
Nyárló és Drágceke állomásközben.**

Rézsű deformálása a csúszások következtében, megjelenik ennek következtében a talajvíznek is a kiáramlása. 1963

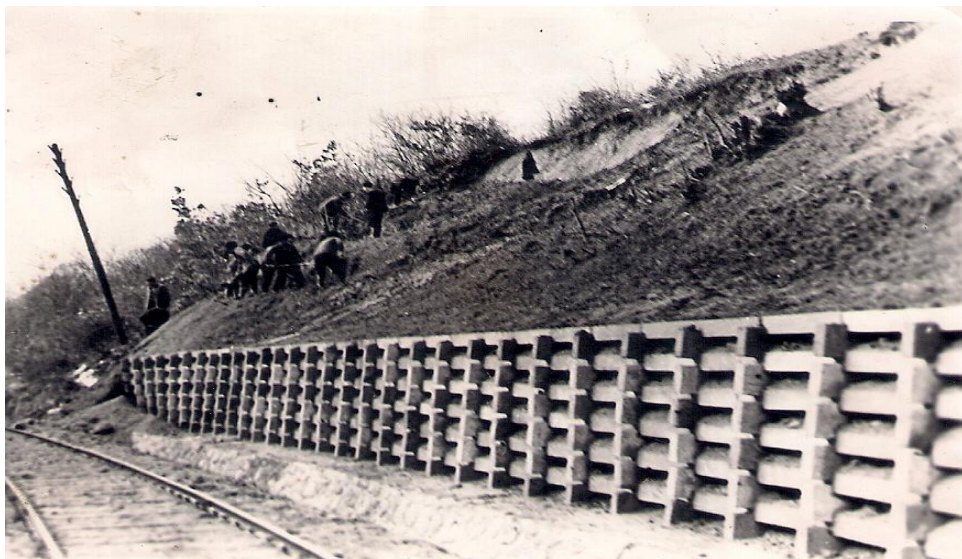
A rézsű lassú folyása. A folyás nyelve, a pálya közelében. 1966

Ahol a rézsű nem volt megtámasztva a támfal struktúrával, lassú mozgással közeledett a vasúti pálya fele és egy bizonyos idő múlva eltakarta a felépítményt.

Rézsű-csuszamlás a kifejlődött csúszási felületen. Ahol megépült az előre-gyártott vasbeton elemekből kivitelezett gravitacionális támfal, a rézsű stabil, ahol nincs támfal a rézsű deformálódott. A helyreállítása a deformálódott bevágás hosszúságában, a meglévő támfal meghosszabbításával oldódott meg. 1966

Ahol megépült az előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett gravitacionális támfal, a rézsű stabilitása biztosítva volt. A csúszó földtömeg megcsavarta a létező támfal végét, de nem károsodott a struktúra még ezen a megcsavart részen sem. 1966

A létező előregyártott vasbeton-elemekből kivitelezett támfal meghosszabbítása megoldotta a rézsű stabilitásának a biztosítását. 1966 Kordó, Nyárló állomásköz. Marika mezei virágcsokorral – kankalin - a kezében, az előtérben.

**Átmeneti ívek megfelelő műszeres beiktatása a kanyarokban, a Vaskóh-i vasútvonalon. Mihálik András, Tărău Pavel pályamester.
1962. Hollód - Gyanta állomásközbén.**

Az első teljesen hegesztett híd behúzása a Nagyvárad - Vaskó vasútvonalon, Kolozsvári C.F.R. Vasút Igazgatóság. Balról jobbra: ing. Preda Constantin CFR Vezérigazgatóság Bukarest, Dr. Mihálik András osztálymérnök, ing. Peev Alexandru, igazgató-helyettes kolozsvári CFR Vasút Igazgatóság. 1965, Hollód - Gyanta állomásközbén.

A kötött agyagos talajokban jelentkező csúszások megfékezése előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett támszerkezetekkel, nincsenek függőségben a téli és esős évszakoktól. A képen Mihálik András. 1962 – 11+500 km-nél, Vaskóh-i vasútvonál.

Ezen a vasútvonalon maradt a szívem, nem kifejezhető műszaki szimpátia és szeretett vonz ehhez a vasútvonalhoz – még most is minden évben legyalogolok 10 kilométert Nyárló és Drágcséke között a valamikor előírt kötelező évi 30 km helyett – amely lényegében egyedülállóan határozta meg kötődésemet 1960-tól az építmények viselkedése, követése, mérnöki témakörben kihatva valamennyi hazai és nemzetközi szimpózium megrendezésére valamint ennek a különös aktivitásnak jövőbeli katalizálására. Azért is álltam meg műszakilag, elméletileg valamint a népszerűsítési gyakorlata szempontjából a pályafenntartásnál mert ez az a gyakorlati tevékenység, amely a maga állandóságában csak az építmények viselkedésével foglalkozik “in situ”, azok követésével kiterjesztve kalendarisztikusan a vonalbejáróktól, előmunkásoktól, pályamesterektől, mérnököktől, osztálymérnökségektől... egész a központi minisztériumi szervekig, akiknek ez a napi aktivitása a forgalombiztonsága érdekében. A pályafenntartás, maga az építmények viselkedésének “in situ” a megtestesítője “amely aktivitásnak – igaz csak a hidak esetében – már negyedéves mérnökhallgató koromtól, azaz 1956-tól,

elkötelezett műszaki követője vagyok” A munkahelyem, az osztálymérnökségen az adminisztratív és technikai kötelezettségek a pályafenntartás körében szervesen, teljesen egybe estek az én tudományos – kutató beállítottságommal, tehát lényegében még erősítették is egymást. Így váltam én kétlaki műszakivá: ha kimentem ellenőrzésre a vasúti pályára úgy jelentem meg az én elképzeléseimben, mint vasúti mérnök, aki mindent megnéz, mindent ellenőriz a forgalombiztonsága érdekében de ugyanakkor már feltettem automatikusan a másik kérdést is, hogy miért van úgy, vagy miért van így, miért süpped itt s miért nem ott, tehát ez a probléma kör már a kutatáshoz, az okok megnevezéséhez, azok kiküszöböléséhez, és nem csak a tapasztalt hiányosságok kiküszöbölésében merült ki. Meg kell jegyeznem, hogy ez a műszaki-tudományos és adminisztratív üzembiztonsági folytonosságra törekvő kétlakiságú énem, már 1958 végén elkezdődött és végig kísért abszolút semmi változás nélkül egész pályafutásomon. Ezért volt lehetséges, hogy én úgy néztem ezt a Nagyvárad Vaskőh vasútvonalat, mint egy kutató laboratóriumot, ahol az alépítmény – különösen – a kutatási témák tömkelegét adta, vagy, ahogy valamikor Katz mérnök úr mondta: “Bandi, az útfelülete tele van pénzzel csak ezeknek a felszedéséhez érteni is kell...” Azaz a vaskőh-i vasút és felépítménye tele van kutató témákkal csak ezeket konkretizálva meg is kell oldani és érdekességképpen pont a pályafenntartás alapkövetelményeinek az irányában a teljes üzembiztonság elérése, megalapozása érdekében. Azért írtam ezt így le, ilyen részletesen, hogy aláhúzzam: a kutatási témák és témakörök itt születtek “in situ” ezen a vasútvonalon, a konkrét károsodások vagy elváltozások megjelenésénél azok fejlődésénél. Tehát úgy kell elkönyvelni, hogy ezeken a tudományos kutatási témákon azok kidolgozásánál, a kifejlesztést, tervezett támasztó szerkezeteknek megjelenésével, azok viselkedésének követésével, zárva a végleges megállapításokkal az itteni vasútvonalat, annak nyomvonalát határozták meg, majd lettek felhasználva az észlelt pályafenntartási elváltozásoknál ezen a vasútvonalon.

Nem elégedtem meg a megoldások esetén csak a mi elgondolásainkkal mindig, úgy munka közben, mint témáink végleges eredményeinek az elemzésénél széleskörűen tudományos szakemberekkel, intézetekkel konzultáltunk, vagy nemzetközi konferenciákon mutattuk be. Példaképpen állandó tudományos konzultáns partnerünk volt Prof. Dr. Doc. Ing. Mircea V. Soare – volt rektora a Bukaresti Építőmérnöki Intézetnek, Prof. em. Ing. Hugo Lehr, tanszékvezető talajmechanika, Prof. Dr. Ing. Andrei Silvan, geotechnika, Prof. Dr. Ing. Ion Stănculescu talajmechanika, Prof. Dr. Kézdi Árpád akadémikus támasztószerkezetek, Dr. Rétháti László talajkonszolidáció, Prof. Dr. Farkas József talajmechanika, Dr. Farkas György struktúrák, Dr. Balázs György építőanyagok, Dr. Józsa János hidraulika, O.V. Andreev hidrológia, Bally Jacques René talajerősítések stb.

Az agyagos alépítmény földkoronájának megerősítése föld – beton technológiájának bevezetésével a Nagyvárad – Vaskóh vasútvonalon, a 27+100/27+900 km-ek között 1967-ben. Az itt szerzett tapasztalatokat használták fel a Karánsebes – Temesvár vasútvonal egyes tixotrópiás jelenségeket felmutató szakaszain.

A föld felület fellazítása – a bemutatás kedvéért a jelenlévő műszaki csoportnak csákánnyal kivitelezik a lazítási munkálatokat majd egy rövid szakasz befejezése után gépi erővel folytatták ezeket a munkálatokat. Lazítási munkálatok a cement-adagolás előtt, az úgynevezett beton-föld kialakítása érdekében. 1968 Karánsebes. A kép jobb szélén ing. Tomi Eftimie a bukaresti vezérigazgatóság részéről.

A cementel összekevert föld kb. 20 cm mélységig tömörítése mechanikus „döngölővel”. 1968.

A Nagyváradi - Vaskő vasútvonalon bevezetett föld-beton technológia kivitelezésben a Karánsebes - Temesvár vasút-vonalon 1968 júniusában. A képen a cementtel megerősített és tömörített földkoronája az alépítménynek. Mihálik András a kivitelezésén a földbeton technológiának Karánsebesen.

**Az ellenőrzéseknél és az általános kutatási aktivitásban használt közlekedési lehetőségek az osztálymérnökség 200 km-es vonalhosszán. Ezeknek a közlekedési eszközöknek a segítségével többször is, sok veszélyes pont lett meghatározva, megelőzve a ténylegesen fennálló balesetek bekövetkezését.
(hajtóka – kézi hajtány, motoros hajtány, sínautó)**

Eredményeinknek az első külföldi bemutatása Várnában – Bulgária történt meg, ahol 1980-ban a 6-ik Duna-Európai Konferencián vártunk hozzászólásokat, véleményeket, ami az általunk kigondolt elemzett és megépített konstrukcióinknak, a szivárgás szellőztetés alapgondolatának – elméletének – a széleskörű alkalmazására terveztünk agyagos talajokban, kisebb vízfolyásokban, olyan szerkezetek kialakítására, amelynek nem csak a hatásfoka emelkedik ki, de amely szerkezeti komponálásában, összeállításában környezetkímélő építményként is, jelenik meg.

A Román küldöttség a Duna-Európai Talajmechanikai és Alapozási Nemzetközi Konferencián (6) Itt mutattuk be a Nagyvárad - Vaskőh vasútvonalon elért eredményeinket a támasztó szerkezetek előregyártott vasbeton elemeiből kivitelezett konstrukciókkal. Balról jobbra az 1-ső Dr. Bally Jacques René, a második Dr. Mihálik András. 1980. szeptember 23-26

A Nagyvárad - Vaskóh vasútvonal alépítményének, felépítményének aktuális műszaki állapotának a függvényében az általunk ajánlott közbelépések gyors végrehajtásában, a forgalom biztonsága érdekében (üzembiztonsági ülés a helyszínen, az üzletvezetőség jelenlétében). Az ajánlatok megalapozását szorgalmazza Mihálik András osztálymérnök.

Mihálik András vasúti mérnök mint kutató, tervező, kivitelező, a Nagyvárad - Vaskóh vasútvonalon. (1958-1968)

Szimpatizált sínautómmal, vágány ellenőrzésen a Nagyváradi - Vaskő vasútvonal (1958-1968)

Aki ezeket a sorokat olvassa, éppen azért abszolút ne csodálkozzon, hogy ettől kezdve egy professzionális munkahelynek az aktivitása lényegében kéz a kézben halad a tudományos kutatásba beleágyazott vasúti mérnök ténykedésével s így kerül az egész pályafenntartás intézménye technikai adminisztratív munkálkodásában, az építmények viselkedésének “in situ” tárgykörébe, azok követésének és az esetleges rehabilitációknak végrehajtására. Figyelmünket a károsodások nagyságának és frekvenciájának a függvényében a vasútvonal alépítménye kötötte le Félix Fürdő és Drágceke állomások közötti vonalszakaszokon. 1958-1972 között, a létező talajmechanikai paraméterek függvényében valamint a vonalvezetés specifikus körülményei között, a következő típusú támasztó szerkezetek kerültek tervezés, kivitelezés valamint a viselkedésük követése központjába, **mint:**

• **Előregyártott vasbetonelemek segítségével
kivitelezett struktúra: gravitacionális szivárgó támfalak 2,5
m felépítményi magassággal; szivárgó és mélyszivárgó
alapozással;**

Bejegyzett találmány OSIM-București

**Az első építmény, az első kísérleti szakasz a vasbeton elemekből kivitelezett
támszerkezeteknél, a Nagyvárad - Vaskóh vasútvonalon a 13+100 km-nél.
(Félix-fürdő és Nyárló állomás közben) 1958**

A múlt utcaja...

Az újonnan kivitelezett támszerkezet. több mint megfelelően illeszkedik a városi környezetbe. 1968. augusztus.

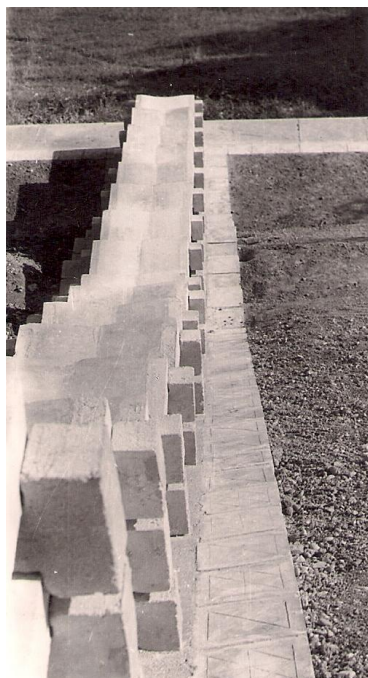
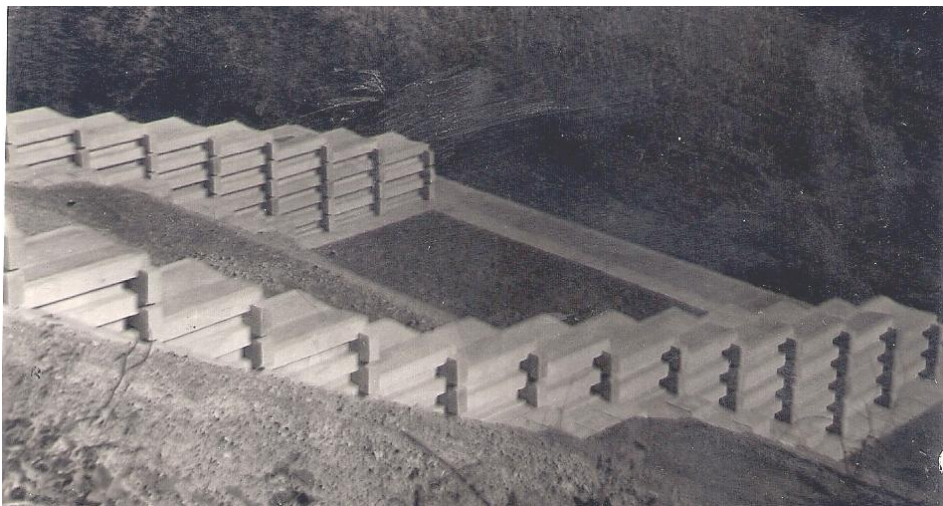

Bejárat a Pasteur utcából az új összekötő útra. Előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett, gravitacionális támszerkezet városi környezetben. 1978.

Támszerkezet előregyártott vasbeton elemekből, először kivitelezve városi környezetben Nagyváradon a Pasteur utca sarkán. 1978.

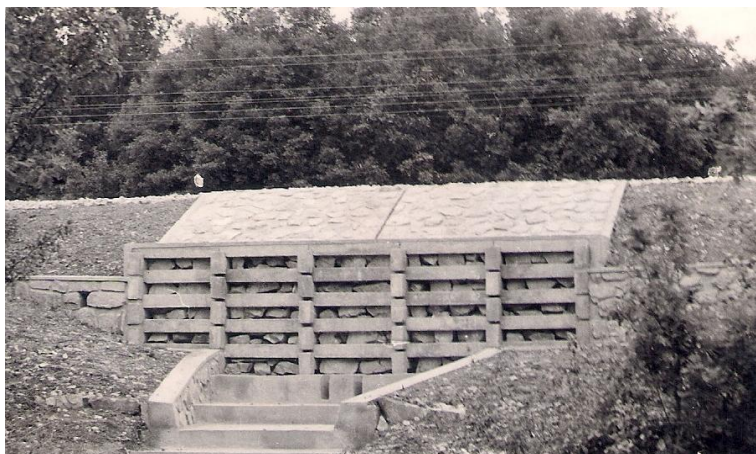
- **Támszerkezetek szivárgó támbordákkal;
támbordák szivárgó alapozással,
Bejegyzett találmány OSIM-București.**

- **Szivárgó töltésekkel helyettesített átereszek és kisebb hidak a vízgyűjtő területek jellegének a függőségében;**
Bejegyzett találmány OSIM-București

Vasúti átereszek a vízgyűjtő terület sajátosságaitól függően a vízhozamra vonatkoztatva lettek átalakítva szivárgó töltésekké az alábbi ábrának megfelelően. 1962

**Szivárgó töltés a Nagyvárad - Vaskóh vasútvonalon 16+300 km.
Kivitelezve 1962**

Szivárgó töltés. Az előtérben Mihálik András. 2002

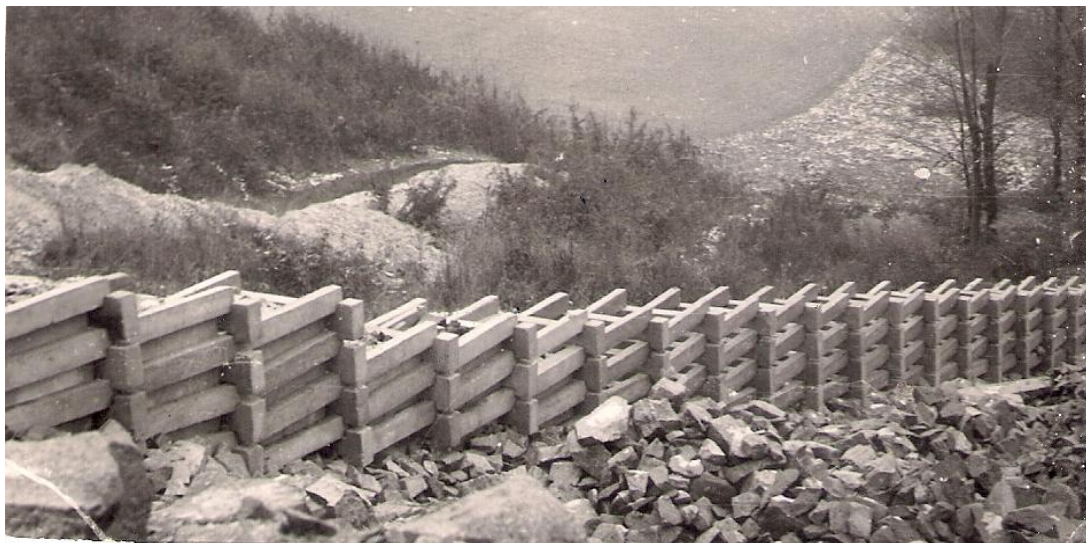
Szivárgó töltés. Az előtérben a beton korrózióját ellenőrző építőanyag laboratórium munkatársai – budapesti Műszaki Egyetem – Dr. Kopecskó Katalin vezetésével. 2002

- **Mélyszivárgók, amelyek teljesen megváltoztatták a klasszikus elgondolásokat – agyagos talajokban, ezek fenntartását valamint a szellőztetés elméletének a gyakorlatba való ültetését, konstrukciók, amelyek csak unikálisan biztosítják a földtömegek stabilitását a talajok nyírófeszültségének függvényében, mint premier az építőmérnöki gyakorlat eddigi praxisában;**

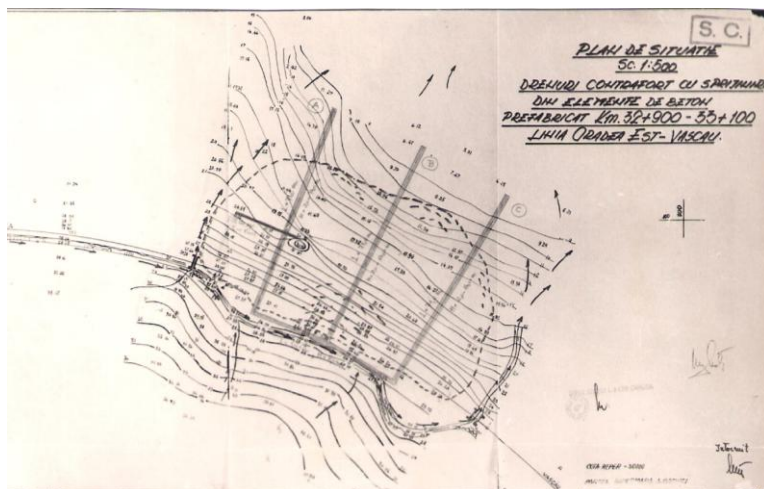
Bejegyzett találmány OSIM-București

A mélyszivárgó “kút eleme” – ennek n – sokasága alkotja tulajdonképpen a mélyszivárgó struktúráját. 1970-1972

A mélyszivárgó “szellőztető felépítménye”, amely meghaladja a föld felszínét kb. 1 méterrel, hogy az uralkodó szél hatása felfogható legyen. 1970-1972

A megcsúszott rézsú konszolidálása, megerősítése, a megállapított csúszó felületeken mélyszivárgók előregyártott vasbeton elemekből kivitelezve. Az agyag felületek szellőztetésével a víztelenítés érezhetően növekedik, azaz a masszív földtömeg stabilitása elérhető a nyírófeszültségek érezhető emelkedésével, ennek a hatására az illető előregyártott struktúrának köszönhetően. 1970-1972 Nagyvárad - Vaskóh vasútvonal, 33+047 Km.

A mélyszivárgó szellőztető felépítményei. 1970-1972

•Gravitacionális töltések, instabil rézsúk lábpontjainál sokszor felhasználva a vasalt föld struktúrát, vasbeton elemekkel történő “vasalásával”

Bejegyzett találmány OSIM-București)

A csúszások megjelenésének a tanulmányozása homok “tanú” segítségével. A megjelent repedés megbízhatóan jelöli meg a csúszás hegy felöli megjelenésének a helyét, amint az jól kivehető az alábbi fotón látható deformálásnál. 1970

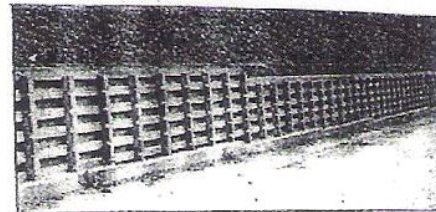
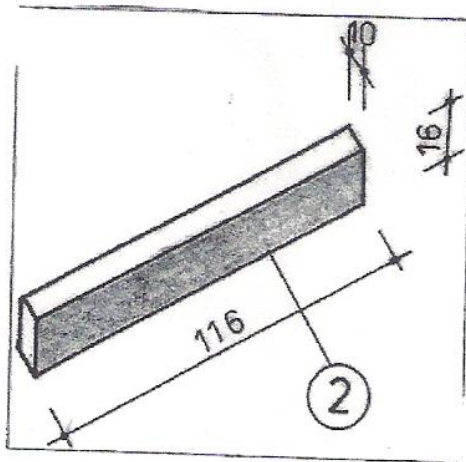
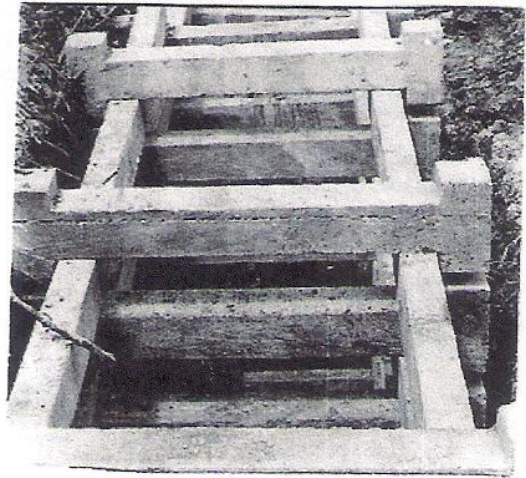
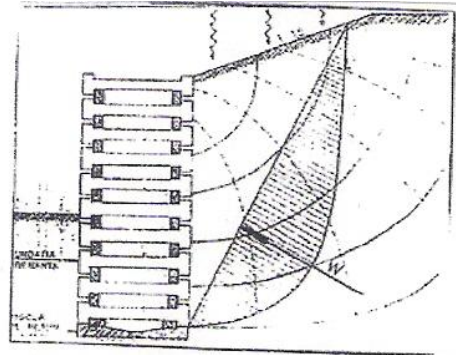
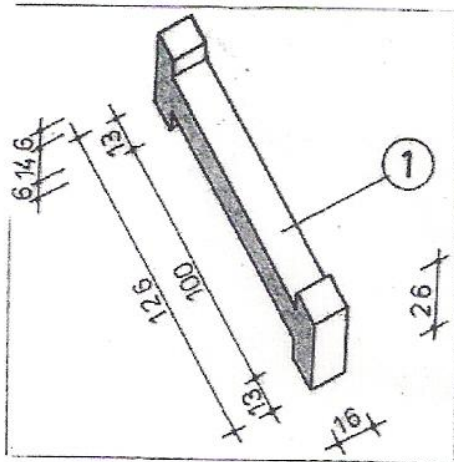
A rézsű csúszás evolúciója a fenti képhez viszonyítva. 1970

A rézsű deformálódott formája a földkorona magasságában, valamint a kavicságy közvetlen érintkezésénél, a talpfák végeinél. 1970

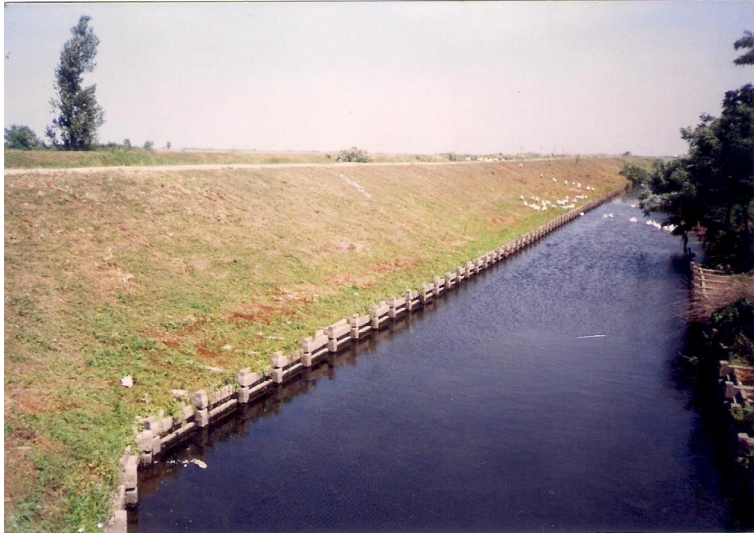
A “repülő csoport” munkában a csuszások megfogásánál. 1970

A gravitacionális támszerkezet struktúrája, előregyártott vasbeton elemek kivitelezésével. Egyedüli környezet-kímélő struktúra a támszerkezetek klasszikus nagy családjában.

- **Hosszanti parterősítés, előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett, rőzsepaplanra helyezett támszerkezetekkel;**

Bejegyzett találmány OSIM-București)

Összekötő csatorna Cséfa 1965

- **Egy speciális szivárgó támszerkezet**

Bejegyzett találmány OSIM-București

A fentieket számontartva, vonatkoztatva, külföldön is kivitelezésre került az általunk gyártott és kiszállított vasbeton elemekből 2001 év nyarán közvetlen építési vezetésünkkel, Magyarországon a Bodajk-Bálinka állomás-közben a Dunántúlon. (Egyedüli ilyen típusú építmény volt akkor Magyarországon)

A rézsű műszaki állapota, lassú állandó mozgással a pályatest fele, megépített vasbeton elemekből kivitelezett támszerkezet megjelenése előtt. Naponta szükséges volt a lecsúszott földtömeg eltávolítása a vágányközből. 2000-2001

Bodajk-Bálinka állomásköz 2001

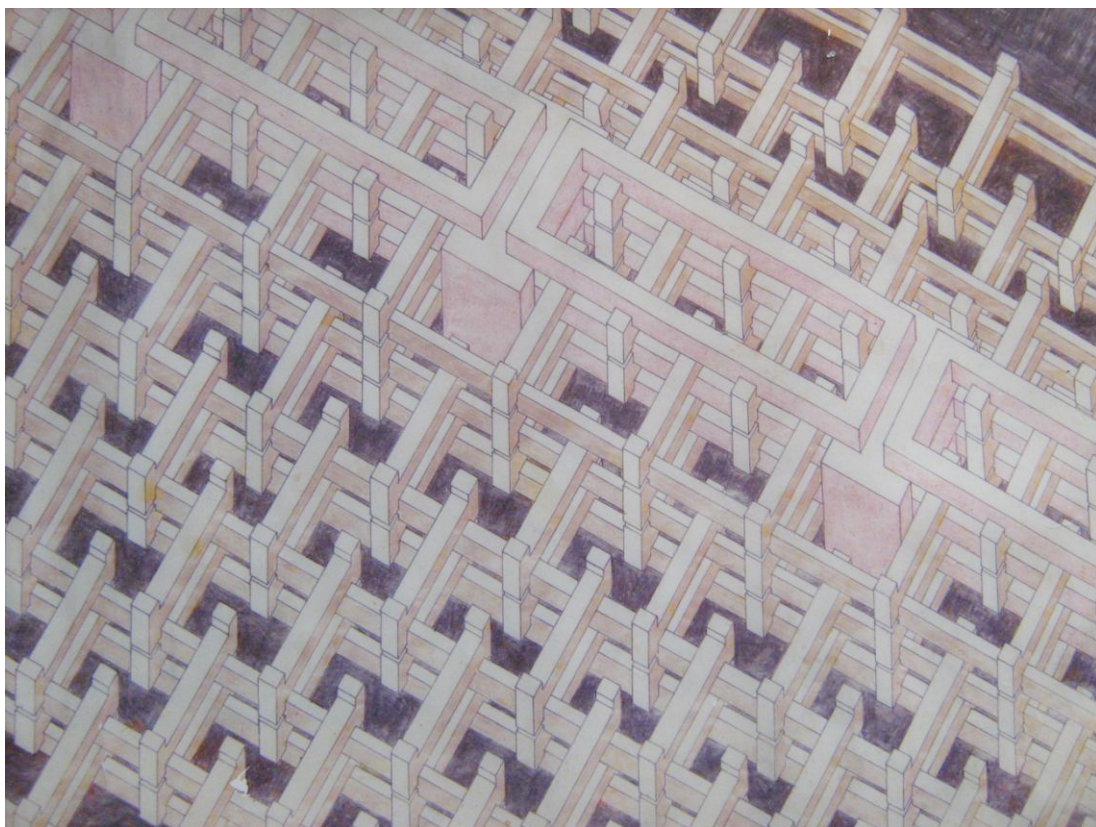

Szivárgó támborda csatlakozása a támszerkezet hosszanti struktúrájához. 2001

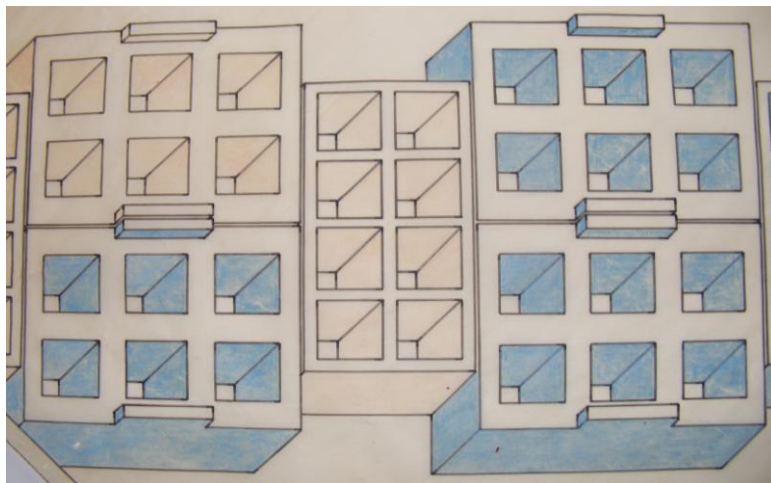
• Szivárgó küszöbgátak

A transzverzális mesterséges körforgás elméletének speciális felhasználásával, a hidraulikai nyomás csökkentésével, az alapozásnak a hordalék felületére való közvetlen elhelyezésével, tervezett és kivitelezett specialis vasbetonelemek felhasználásával

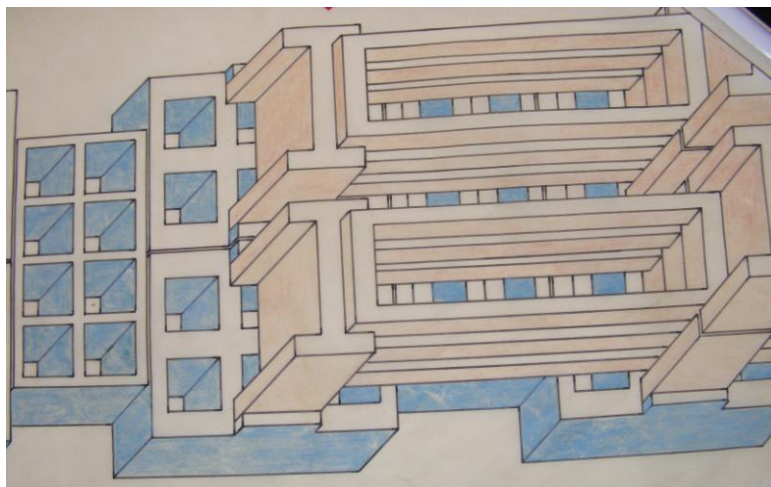
Bejegyzett találmány OSIM București

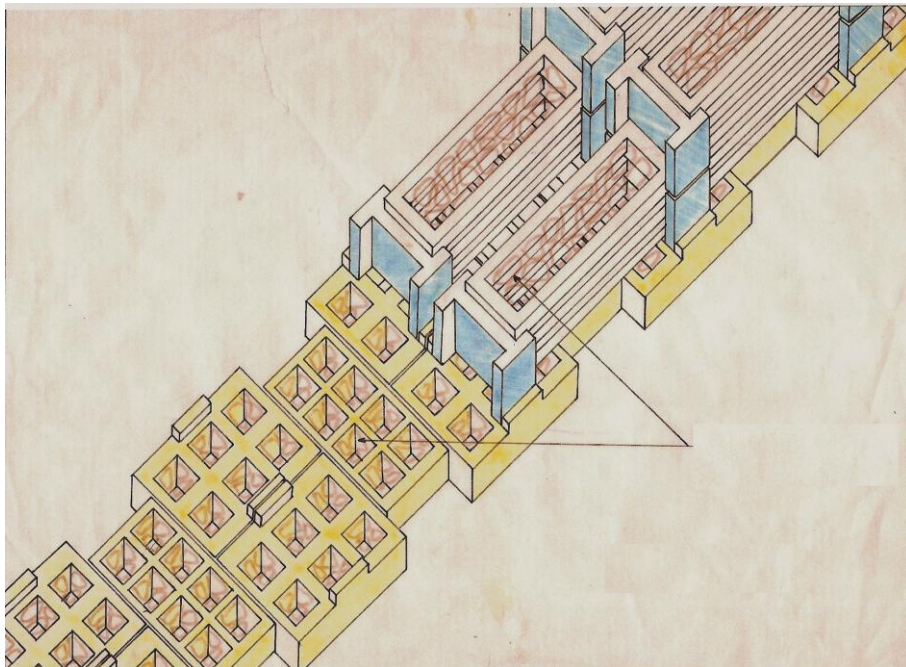
**A küszöbgát térbeli struktúrája, a terméskövekkel való feltöltése előtt. 1982
Sebes Körös Nagyváradnál, 4. sz. Vízmű.**

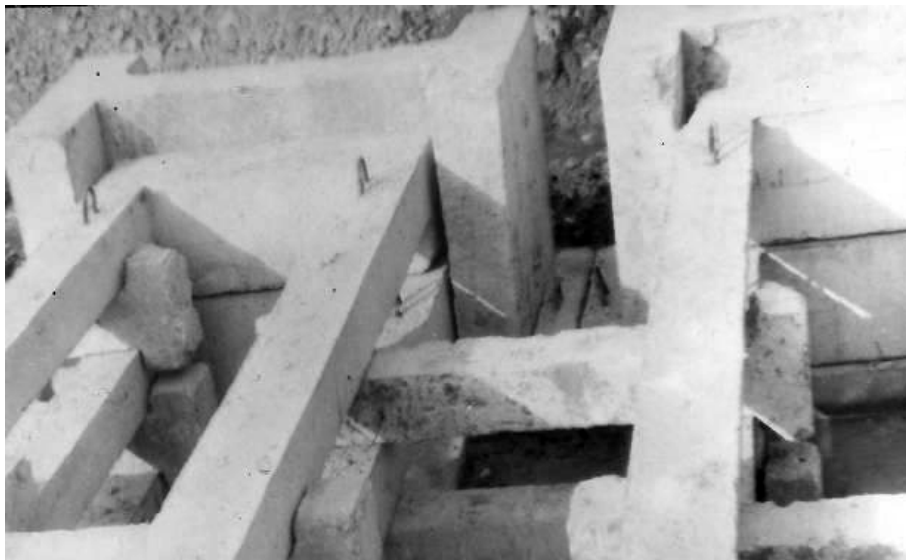
Az előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett küszöbgát tulajdonképpeni szilárdsági struktúrája. Az alapozás 40 cm vastagságú üreges betonblokkokból áll direkt ráhelyezve a meder hordalékos felületére. Az üregek éles-végű bányakövekkel vannak kitöltve, a csúcs-effektus megjelenésének az érdekében növelvén ezáltal a súrlódás értékét az építmény alapozásának kontakt-felületével.

Az előregyártott speciális vasbeton elemekből, kivitelezett küszöbgát tulajdonképpeni szilárdsági struktúrája, a vasbeton alapozású beton tömbökre helyezett nehézsúlyú befogó (1 tonna/db), valamint a szintén nehéz súlyú (800 kg/db) hosszanti elemekből tevődik össze.

A küszöbgát tulajdonképpen szilárdsági váza az alapot képező vasbeton lemezblokkokból, valamint a felépítmény speciális előregyártott vasbeton elemekből.

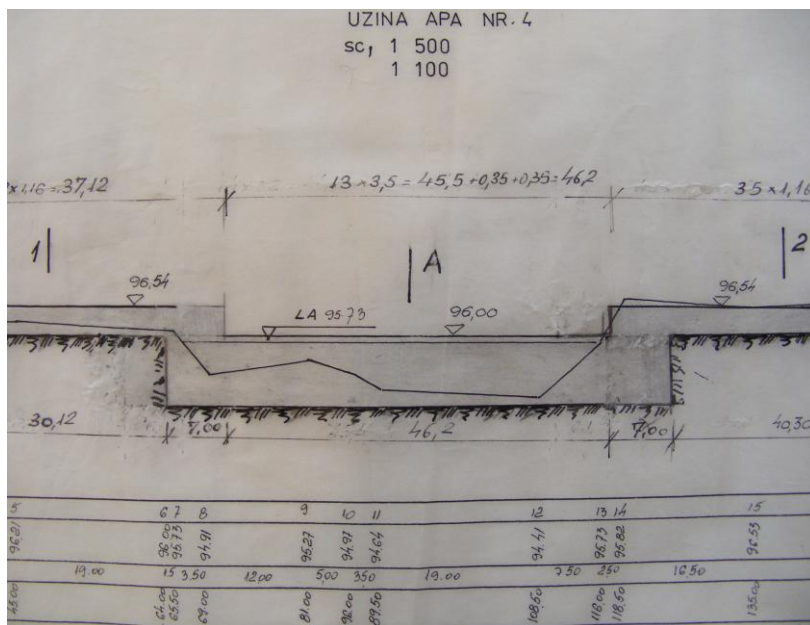
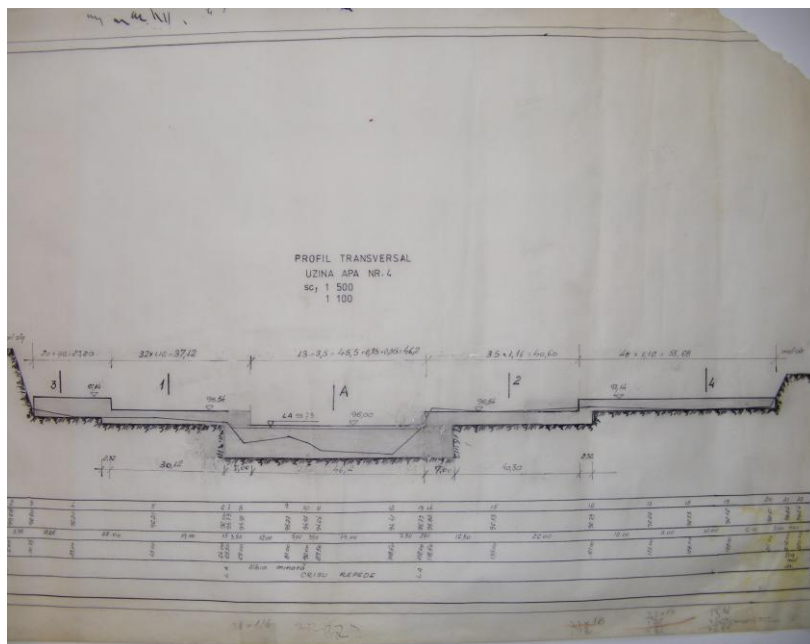
A speciális előregyártott vasbeton elemek, szerelés közben. 1982

A speciális előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett szivárgó rendszerű küszöbgát az átadás pillanatában. 1982

A küszöbgát elhelyezése a 4. számú Nagyváradi Vízműnél, a folyó egyik inflexiós pontjában

A folyó medrét áthidaló küszöbgát keresztmetszénei,
a hosszanti árvízvédő gátak testébe beépelve, befogva.

A küszöbgátat védelmező építmény, mint sarkantyú, a meder baloldali részén az árvízvédelmi töltésig elterülő bal parton. 25 év elteltével, jó állapotban, a tervezett paramétereknek megfelelően (a beton építmény minőségére gondolva károsodások nélkül). 2010-es felvétel.

A küszöbgát hossza, az építmény baloldali sarkantyújától a jobboldali sarkantyúig. 25 év elteltével, a gát szilárdsági szerkezete károsodások nélkül, az üzemeltetés előírásainak megfelelően. 2010.

Ugyanolyan körülmények között üzemel a jobb parti sarkantyú is, mint a baloldali, beton minőségi és károsodási szempontokból. 2010.

Mint ahogy a fenti kép mutatja, az eltelt 25 év alatt, a tulajdonos, valamint az ellenőrző szervek, nem nagyon foglalkoztak az előregyártott speciális vasbeton elemekből kivitelezett küszöb gát karbantartásával. Ennek az emberi létező hiányosságoknak ellenére, mostoha hidrológiai körülmények között, az építmény viselkedése “in situ” több mint megfelelő. 2010.

Az előregyártott speciális vasbeton elemekből a Sebes Körösön, Nagyváradon kivitelezett küszöbgát hegy felőli víztükre 25 év elteltével, növényzettel benőve. 2010.

Torrens gát előregyártott vasbeton elemekből kivitelezve, a bihari hegységben, a Medve-barlang közelében. 1966.

Hosszanti gát ,előregyártott vasbeton elemekből kivitelezve ,mint víztömeg magasságának a korlátozása, a Pece patak medrében. Rontó 1982.

– különös tekintettel a küszöbgátak vízműveknél történő meghonosításával és több mint 25 évig pozitíven történő viselkedésének követésének tapasztalataira alapozva; torrens gátak szivárgó struktúrával a Bihari hegyekben. A fent említett struktúrák mint bejegyzett találmányok a Bukaresti OSIM tanulmányi hivatalnál mint MIHAND – rendszerű vasbetonelemekből kivitelezett szivárgó struktúrák lettek bejegyezve.

Megemlítjük, hogy a Sebes Körösön, Nagyváradon a 4-es Vízműnél kivitelezett szivárgó struktúrával készült küszöbgát, mint egyedüli építmény a hidrotechnikai gyakorlatban 25 év elteltével a megfelelő technikai paraméterek, előírások szerint működik a vízügyi építmények fenntartásának megkérdőjelezhető körülményei között, dacolva az emberi hiányosságok, valamint a vízfolyam szeszélyes kölcsönhatásában nem befolyásolva érezhetően a hordalékmozgás dinamikus egyensúlyát, s mint környezetbe ágyazott idegen test, környezőkímélőként jelenik meg. Az 1968-1972 Bukaresti Kutató Intézetben (Institutul de Studii și Cercetări Transporturi – ISCT) mint tudományos főkutató valamint a műszaki tudományok doktora a Nagyváradai vasbeton műveknél ezek a struktúrák bekerültek a technológiai folyamatokba, mint új termékek kerültek be az üzemi sorozatgyártásba.

*** * ***

A Nagyváradi Vitéz utcai híd katasztrófája. 1981. március 12

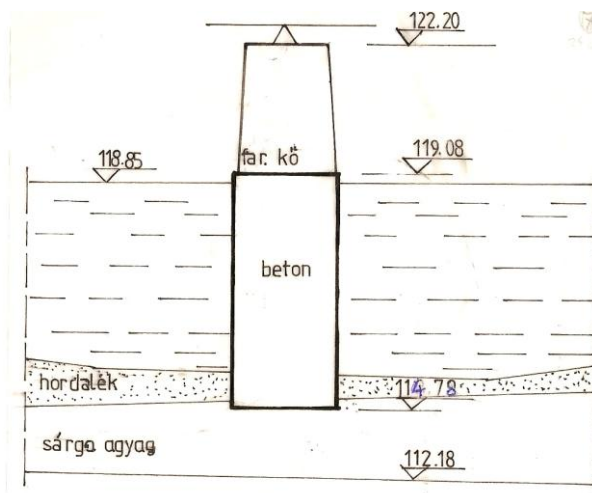
A Vitéz utcai híd Nagyváradon a károsodás (1981. március 12) előtt.

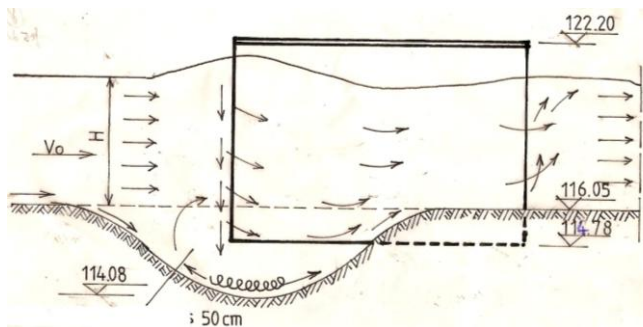
**A károsodott híd forgalmi felülete – autók, villamosok – deformálódva.
1981. március 12.**

A deformálódott, megdőlt híd felépítménye, a jobb oldali pillér károsodása után.

A meglévő híd károsodás előtti pillér-alapozása.

A Vitéz utcai híd pillérének károsodási folyamata a repedés megjelenése előtt, utána viszont mint egy mechanizmus a repedés következtében frontálisan elfordult. A fenti mechanizmus a Vitéz utcai híd károsodásának az oka, megengedhetetlen, emberi hiányosságokból kifolyólag.

A Vitéz utcai híd jobb pillére elrepedve a frontális mozgás következtében, a több mint 50 cm-es alámosás függvényében. A Vitéz utcai Nagyváradi híd katasztrófáját, annak okát, mint a bukaresti CISC mérnök-szervezet tagja, felhatalmazásra állapítottam meg, mely írásbeli formában került az illetékesekhez Bukarestbe, 1981 májusában.

Egy vasútvonal szakaszán a forgalom parciális vagy végleges beszüntetése, ennek az alkonya, a vasúti közlekedés gazdasági problematikája mellett egy műszaki tragédiának a megjelenését is vetíti elénk, jeleníti meg. A fentiek szerint ide sorolható az 1996-ban a vasúti forgalomnak a beszüntetése a Nagyvárad - Vaskőh vasútvonal Nyárló - Drágceke állomás közti szakaszán. Az említett vasútvonalon az 1881-es megnyitása óta 1996-ig még egy napot sem szünetelt a forgalom, mindamellett, hogy másodrendű fontosságú vasútvonal és annak ellenére, hogy rendkívüli problémákat vetett fel alépítményi és vonalvezetési szempontból a pályafenntartásnál. Csak a folyamatos, tudatos és többszöri ellenőrzés in situ; a forgalombiztonság szempontjából a veszélyes pontok nyilvántartása; a vonal-bejárás frekvenciájának a növelése; mérnöki szempontból a legkisebb károsodások azonnali megszüntetése, valamint a megfelelő mérnöki-műszaki beavatkozás biztosíthatta a forgalom kontinuitását.

A nem megfelelő odafigyelés a fentiek alapján, valamint egy pályamesteri szakasz felszámolása Drágceken, kombinálva a pályafenntartás által megkövetelt pénzügyi ráfordítások állandó megnyirbálása, csökkentése odavezetett, hogy katasztrofálisan megnövekedett a károsodások száma valamint ezeknek a súlyosabb deformálódása, amely elvezetett végül is a forgalom biztonsága által diktált adminisztratív lépésekhez, azaz a vonat forgalom beszüntetéséhez.

15 év elteltével, a természet lassan "birtokba" vette az elhanyagolt vasútvonalat, úgyhogy lassan eltűnik a szemlélő előtt a volt vasúti pálya, ami jól szembetűnik a bemutatott fotókon, 27+800/950 kilométernél, Nyárló és Drágceke állomásközben. Sajnálattal és szomorúan vettem tudomásul mint nyugdíjas a kialakult helyzetet. Mint megyei alelnök többször közbeléptem a Vasútügyi Minisztérium illetékes vezető szerveinél, sikerült a helyszínre meghívni a szakminisztert, a Megyei Tanács határozata alapján. De a felső vezetőségnek a választások utáni kicserélődései, na meg az én távozásom a mandátumom lejárása után... nem hozott semmi változást e tényállásban, maradt tovább minden a régi vezetés elhatározásai alapján. Eltűnt "imádott" in situ laboratóriumomnak egy tetemes része... C'est la vie!...

A forgalomból kivont vasúti pályán, a természet “birtokba” veszi a valamikor elrabolt területeit. 2011

*** * ***

Mint a Nagyenyedi talpfatelítő üzem 1960-1961-ben kinevezett igazgatója a megengedett víztartalom túllépése, vizes talpfák telítési technológiáját is kidolgoztam.

A megengedett víztartalmat meghaladó “vizes” talpfák kísérleti telítésének megoldását bemutató sorozat próbálkozások, pozitívan megoldva Vasile Onuț mester gyakorlati kivitelezésében, akkor, amikor egy bizonyos periódusban az üzem aktivitásának a részleges felfüggesztése volt a tét, a talpfa viszont hiánycikk (Hogy egy magas beosztású vasúti tisztviselőt idézzek... “Most a talpfa drágább, mint az arany... aranyunk van, de talpfánk nincs”).)

**A Nagyenyedi CFR Kolozsvári Vasút-igazgatóság talpfa telítő telepe.
Igazgatója Mihálik András. 1960.**

*** * ***

1968-1972 között, versenyvizsga alapján kerültem a Bukaresti Közlekedés Tudományi Kutató Intézetbe (ISCT) mint főkutató, az alépítményi osztály csoportjának a vezetője s vettem részt a Duna - Fekete Tengeri csatorna vasúti hídjainál tervezett és kivitelezett függőleges vasúti cölöpök, vízszintes erőkre történő hatásának a kísérletezéseire, valamint azok bevezetésére, a tervezési gyakorlat vasúti műtárgyainak esetében. Foglalkoztam továbbá a vasúti alépítmény földkoronájának, annak teherhordó kapacitásának növelésében, a kavicszsákok megjelenésének kiküszöbölésében, a még Nagyváradon 1965-1966-ban megkezdett kutatások rövid kavics és mészcölöpök alkalmazásában, amelyeket közben a Temesvár - Karánsebes vasútvonalon országosan is alkalmaztak.

*** * ***

A Műszaki Tudományok Doktora – cím megszerzése. Már az egyetem elvégzése után szerettem volna ezzel foglalkozni Moszkvában, akkor a hidak és az ehhez kapcsolódó vízfolyások hidrológiája volt az érdeklődésemet felkeltő tudományos téma, amit egy 3 éves szibériai nagyfolyókon való tartózkodásom határozott volna meg. Erről aprólékosan beszéltem és konzultáltam is O.V. Andreev

professzorral mint a nagy szibériai folyók ismerőjével, aki több mint 30 évet töltött ezeken a folyókon. Az aspirantúrára való ajánlást megkaptam a MADI rektorától Afanaszjev úrtól valamint a híd tanszéket vezető E. E. Gibbsman professzortól.

Mivel nem engedélyezte útlevelem meghosszabbítását Mihail Dalea Románia Moszkvai nagykövete erről az elképzelésről le kellett mondanom. A 60-as évek elején 1963-ban megbeszéltem Budapesten Prof.Dr. Nemesdy Ervin professzor úrral, hogy beleegyezik, elfogadja és tudományos vezetőm is lesz a doktori cím elnyeréséért, a hézag nélküli vágányok szilárdságtani tematikájában. Ezzel a problémakörrel szerettem volna foglalkozni mivel a Román Tudományos Akadémia temesvári bizottságának hegesztési osztályán kaptam kiképzést a hézag nélküli vágányok kivitelezése, pályafenntartása és ellenőrzésének területén, a Román Államvasutaknál 1961-ben. Szerettem volna ha Nemesdy Ervin professzor úr lesz a tudományos vezetőm, annál is inkább, mert mint vasutas műszaki, Dr. Nemesdy-Nemcsék József könyvein “izmosodtam” a vasúti szakmában. A vasútügyi minisztérium Romániában nem adta meg a lehetőséget, hogy a Budapesti Műszaki Egyetemen doktoráljak, olyan elgondolásból - “elégge sarkított” -, hogy ebben a specialításban itt Romániában is be tudok iratkozni a doktori cím elnyerésére. Utána próbálkoztam a Bukaresti Politechnikai Intézetben I. Teodorescu professzornál, aki bele is egyezett, de egyelőre nem volt üres hely, a megadott létszámú aspiránsok esetében.

Már Bukarestben voltam, dolgoztam a Vasúti Kutatóintézetben (ISCT) amikor egy látogatás alkalmával megjelent nálunk Prof. em. Hugo Lehr, tetszett neki, hogy mivel foglalkozom a talajmechanikában s megkérdezte, hogy nem akarok-e nála doktorálni? Megragadtam az alkalmat, beleegyeztem, egy pár hónap után megvolt a felvételi kollokvium, és én Prof. em. Hugo Lehr doktorandusza lettem a talajmechanikai témakörben.

A disszertációm témája practice a Nagyvárad - Vaskóh vasútvonal műszaki problémáinak mintegy Röntgen-képe volt. A hiányosságoknak és a károsodásoknak, szerintem a legfontosabb felvetése mint kérdés, az ajánlott megoldásoknak a konkrét kivitelezése, a károsodások okainak kiküszöbölése. Maga a disszertáció a támasztó szerkezetek előregyártott vasbeton elemekből való kivitelezésére korlátozódott, talajmechanikai szempontból a kötött agyagos talajoknál, rámutatva a szellőztetés kötelezővé tételére a támszerkezet strukturális összeállításának a segítségével.

A disszertációm címe: “Comparative Study on technical economic efficiency of pre-built reinforced concrete in building of Support Walls”

A tudományos vezetőim: Prof. em. ing. Hugo Lehr és Prof. Dr. ing. Andrei Silvan. A disszertációmát sikeresen védtem meg, 1980. július 23-án, Bukarestben az Építőipari Műszaki Egyetem Hidrotechnikai fakultásán.

РСФСР
МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
МОСКОВСКИЙ
АВТОМОБИЛЬНО-ДОРОЖНЫЙ ИНСТИТУТ

Почт. адрес: Москва, А-319, Ленинградский проспект, д. 64.

Телеграфный адрес: Москва, А-319, МАДИ

Телефоны: Д 7-62-38 ректор
Д 7-04-15 уч. часть

№ _____

4 марта 1965

Х А Р А К Т Е Р И С Т И К А

МИХАЛИК АНДРЕЙ 1931 года рождения поступил в 1953 г.
из Саратовского Автодорожного института на специальность
мосты и тоннели Московского Автомобильно-дорожного института.

За время обучения в МАДИ имел отличную успеваемость
и проявил себя как дисциплинированный и вдумчивый студент.

Дипломный проект защитил с отличной оценкой.

Учитывая отличную успеваемость и серьезное отношение к
изучаемым курсам институт считает возможным рекомендовать
инженера МИХАЛИКА АНДРЕЯ в аспирантуру.

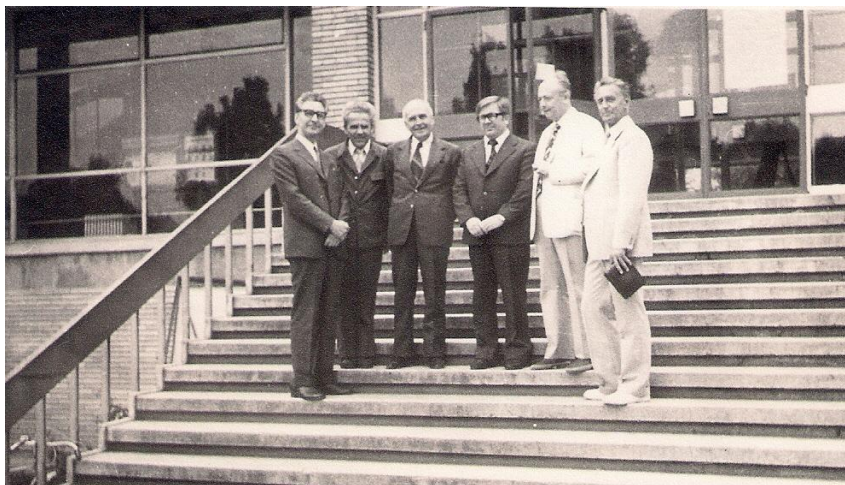
РЕКТОР ИНСТИТУТА
профессор

/ АФАНАСЬЕВ Л.Л. /

Декан Дорожно-строитель-
ного факультета, профессор

/ ГИШМАН Е.Е. /

**A MADI – Moszkva - rektorának és a dékánjának az ajánlása a
doktorátusra, a felvételire 1965**

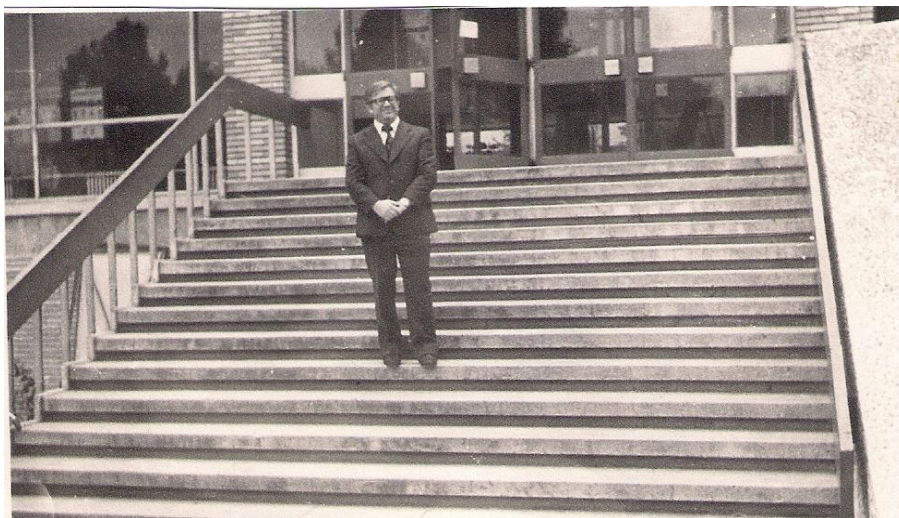
A disszertáció megvédése után, a Bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetem főbejáratánál (balról jobbra): Prof. Dr. doc. ing. Mircea V. Soare a bizottság tagja, Conf. Dr. ing. Marian Sandu a bizottság elnöke, a Hidrotechnikai Fakultás dékánja, Prof. Dr. ing. Ion Stănculescu a bizottság tagja, Mihálik András doktorandusz, Prof. Dr. ing. Andrei Silvan tudományos vezető, Dr. ing. Hann Felician INCERC-București (Központi Kutató Intézet), Az “Építmények viselkedése in situ” országos elnöke. 1980. július 23

Prof. Dr. ing. Andrei Silvan tudományos vezető (jobbról az első) majd következik Mihálik András doktorandusz, Prof. Dr. ing. Ion Stănculescu és Prof. Dr. doc. ing. Mircea V. Soare referensek.

**Prof. Dr. doc. ing. Mircea V. Soare [később rektor] Mihálik András
doktorandusz – a Műszaki Tudományok Doktora.**

**Mihálik András tudományos főkutató, az öröm perceiben, a doktori cím
elnyerése után, a bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetem főbejáratánál
1980. július 23.**

*** * ***

Úgy gondolom – s azt hiszem, abszolút nem mondok valami újat, újdonságot, vagy...nem ismert valóságot – ha kijelentem, hogy a tudományos kutatásnak, de általában a tudománnyal való foglalkozásnak nincsen semmi értelme, ha ezt nem tudod hasznosítani, ha nem forogsz a megfelelő műszaki-tudományos közegben, nem tudod mások tudomására hozni ami végérvényesen a foglalkozó alanyt is befolyásolja – már mint a vélemények, az őszinte segíteni akaró, a műszaki partnereinknek a több eredményt majd felmutatni tudó szerzőről – katalizálja a professzionális lelkesedést még több, alaposabb eredmény elérésére készíti az illető személyt, aki természetesen megtörténhetik – hogy több esetben is túllicitálja magát ezekben az elért eredményekben - akit az őszintén kifejezett hiányosságok “idegenészlelése” elgondolkodtat és alapot ad a változtatásokra, a bemutatott tudományos gondolatban, dolgozatban.

Azért tartottam mindig fontosnak a professzionális ,tudományos találkozásokat – és bizonyosan nem csak én – amelyeknek a kivitelezettsége vélemény cserélések formájában,a bemutatott dolgozatok pozitív véleményezésében – tanácskozásokon, konferenciákon, szakmai kongresszusokon- szolgálhatnak a tudományos professzionális problematikájának végérvényes vagy időleges lezárásában. Előre szaladva egy kicsit sajnós meg kell jegyezsem, hogy a modern aktivitás mérnöki jelenjében arról is folyik a vita, hogy szükség van e még a hagyományos és nemzetközi találkozásokra, konferenciákra, szimpóziumokra vagy munka találkozókra, amikor a modern idők számítógépes vagy internetes kapcsolatai sokkal gyorsabban továbbítják az információkat, mint a drága konferenciák. A kutatási és visszakereső szoftverek könnyű hozzájutást biztosítanak a világ leghaladottabb műszaki irodalmához. A vitatkozás szerintem is azonban teljesen hibás, tovább is meg kell tartanunk a konferenciákat, találkozásokat és a többit. Először is most, manapság több és jobb lehetőségünk van a nemzetközi kapcsolatok tartására, mint korábban bármikor volt. Másodszor most az ember még szerencsére nem komputer, hanem szüksége van személyes kapcsolatokra, beszélgetésekre, háttér információkra és főként barátságra. A találkozók, tárgyalási fórumok és a kiadványok is kellenek, hogy az új ismeretek friss szelét hozzák a kutatások vitorláiba. A mérnöki szakmát csakis a rideg valóság, a létező realitás irányíthatja.

Visszatérve, kalendarisztikusan az akkori romániai helyzetre, az ilyen műszaki – professzionális találkozásokon való részvétel csak a többségi nemzet intézményein keresztül mutatkozott megvalósíthatónak, ugyanis Trianon után az erdélyi műszaki értelmiség politikailag és a didaktika színvonalán, gyakorlatilag le

volt “fejezve”. Tehát, ha vonzott a műszaki-tudományos élet “varázsa”, szükségessége, egyedüli lehetőség volt ezeknek a szervezeteknek, intézeteknek a keretein belül és természetesen román nyelven elfogadni, a kisebbségű sors által ránk kényszerített, egyénektől függően munkálkodni az így adott környezetben.

Nem engedhetem meg magamnak, hogy meg ne említsek egy elszalasztott alkalmat a magyar erdélyi politikában – már megint egy elszalasztott alkalom, ami eddig már tucatjával jelentkezett, sajnos társadalmi életünkben- amely mint a többi sok esetben is visszavonhatatlan, amikor is a budapesti kormánykörök elutasították az erdélyi közvéleménynek azt az óhaját, hogy Kolozsváron műegyetemet állítsanak fel.

Dr. Cholnoky Jenő, a kolozsvári egyetem professzora előadást tartott 1911. december 5.-én, Magyarország legnagyobb és a nyilvánosság előtt legtekintélyesebb műszaki egyesületében, a Magyar Mérnök és Építész Egyletben a második műegyetemről, melyet tekintettel arra, hogy Erdélynek, Erdély magyarságának élet-halál kérdése az, hogy a szupremációt gazdaságilag és technikailag is kezében tartsa, Kolozsváron javasolt felállítani. Többek hozzászólása után megállapították, hogy Erdély általában, de különösen Kolozsvár egyáltalán nem alkalmas hely műegyetem felállítására. Mert nincsenek gyárak, mert nincs ipar, mert a budapesti egyetemet kell elsősorban fejleszteni, mert a kolozsvári műegyetemen nem is kaphatnának a hallgatók műszaki, szellemi képzést. És szükségesnek tartották megjegyezni, hogy külön Erdély nincsen, ők csak egy Magyarországot ismernek... Hát így csúszott el a magyar műszaki képzésnek az erdélyi problémája... mert ha bejön, 1945-ben a Bólyai Tudományegyetem mellett biztos lett volna Kolozsvárnak magyar nyelven egy műszaki egyeteme is... késő bánat, de ennek mi megittuk a levét, és... tovább is isszuk.

A fentiekre is reflektálva 1976 októberében adódott egy különös alkalom, amikor a Bukaresti Országos Kutató Intézet egy tapasztalatcsere jellegű országos találkozót szervezett Nagyváradon a néptanáccsal együttműködve, amely találkozóznak az elnevezése “Építmények viselkedése in situ “ volt. A két napos rendezvényen több mint 100 dolgozat volt bemutatva, 120 résztvevővel – én is bemutattam a Nagyvárad - Vaskőh vasútvonalon addig elért eredményeimet – és ekkor itt Nagyváradon alakult meg embrionálisan az az országos mérnöki szervezet, - egyelőre mint az Országos Építőmérnöki Szervezetnek egy technikai csoportulása, majd később mint egy külön építőmérnöki szervezet “Comportarea în situ a construcțiilor”. Az 1989-es események után mint külön bejegyzett országos mérnöki szervezet lett, Comisia Națională “Comportarea în situ a construcțiilor” (Építmények viselkedésének in situ – országos bizottsága).CNCISC.

Építőmérnöki vonalon az építmények viselkedésének rendszeres megfigyelése már a 19. században elkezdődött Európában. Az észlelt adatoknak a száma fokozatosan növekedett, ami lehetővé tette a tapasztalatok átfogó értékelését, amit számos kiadvány és szakkönyv (Hammond 1956, Champion 1962, Mall 1963, S. M. Johnson 1965, Maslov 1965, Feld 1968, Rétháti 1977, Mihálik 2003, Mecszi 2010) tett közkinccsé. Romániában ennek az intézményesítése csak 1964-ben kezdődik az INCERC (Központi Kutató Intézet) kezdeményezésére. Jelenleg a 10-es törvény minden létező építményre, tartalmazza a részletes előírásokat.

A bizottság, 1976-tól kezdődően minden második esztendőben – kihagyások nélkül – folyamatosan megrendezte ezeket az országos konferenciákat, az ország különböző városaiban, de már mint egy mérnöki társaság CNCISC vezetésével, Bukarest központtal. Mindemellett minden évben ősszel és tavasszal szintén különböző városokban országos plenáris-technikai gyűléseket szervez folyamatosan. Ezen a volt találkozókön a résztvevők – szerzők száma meghaladta az 1500 személyt, 1200 dolgozattal, 10250 oldalón, 45 kötetben összefoglalva.

Még egyszer aláhúzom, hogy ez a műszaki szervezet csírájában-gyökerében Nagyváradon alakult meg 1976-ban- Dr. Hann Felician tudatos munkájának is köszönhető- itt kapta 1994-ben a mi ajánlásaink alapján az Országos Konferencia elnevezést, itt Nagyváradon alakult meg az első Megyei Bizottság 1996-ban a Nagyvárad Egyetem mellett, itt volt megszervezve az Országos Bizottság vezetőinek az első nemzetközi találkozója 2003-ban (Debrecen-Budapest), valamint a javaslat egy Nemzetközi Kongresszus megrendezésére 2005-ben, s végül hosszú huzavona után 2012 október 18-21 megrendezésre került a Társaság első Nemzetközi Kongresszusa Felix fürdőn (The First Central European Carpathian Euroregion Congress on in situ Behaviour of Constructions and Environmental Protection) s így 36 év után megszakította az országos kontinuitását ennek az állapotnak, a nemzetközi kapcsolatok kezdeti fázisának az elindításával akkor, amikor a Mérnöki Társaság nem igen törekedett a nemzetközi kapcsolatoknak a kiépítésére, habár ezt a szervezeti szabályzat előírja. A nemzetközi együttműködés szempontjából egy pozitív fordulatot jelentett számunkra a Kárpát-Eurorégió megalakulása 1993. február 14-én Debrecenben, melynek köszönhetően 5 ország: Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia, Ukrajna, 18 megyéjére terjeszthetők ki ezek a nemzetközi kapcsolatok. A kialakult helyzetnek és a Kongresszusi javaslat majd határozat alapján született meg az az elgondolás, hogy a Kárpát-Eurorégióban Nagyvárad az (Építmények viselkedése in situ és környezetvédelem) nemzetközi tudományos központja legyen és a Nagyvárad Egyetem Építő-építészeti fakultása mellett alakuljon meg egy Nemzetközi Tanács, egy megfelelő vegyes Nemzetközi Bizottság irányításával, az 5 ország képviselőiből kialakítva, a hivatalos nyelv úgy a

kongresszuson mint a kiadványok dolgozatainak nyelve: román, magyar, orosz és angol voltak nominalizálva, ami nagy mértéken befolyásolni fogja a szakma magyar-magyar találkozóit, itt Közép Európában. Itt jegyezhetjük meg szintén, hogy ilyen mérnök szervezet – nincs róla tudomásunk – amelynek egyedüli célkitűzése az építmények viselkedése in situ s az ehhez kapcsolódó környezetvédelemmel, a mappamondon nem létezik csak nálunk Romániában. A 38 év elteltével a “Nagyváradról indult el” aláhúzásával, ez a társaság a sikeres építőmérnöki aktivitás példájának tekinthető a mai modern mérnöki társadalom világában is.

* * *

Az 1989-es, Tőkés László neve által is fémjelzett fordulat után, 1990. január elsején jelentkeztem az RMDSZ váradi szervezeténél mint munkálkodni akaró

személy, a szervezet műszaki területén adódó, aktuális kérdéseinek megoldását célzó elgondolásaikban.

A múlt történelmi pillanatait, az 1989-es változás utáni feszült társadalmi hangulat történéseit, hadd idézzem az 1990-es év pár napló leírásom bemutatásával, amelyek pontosabban “melegen” élénk tárják, a megfelelő lelki állapotban, “nyersen”, értékeléseimet, a tenni akarás elgondolásait, észrevételeit, hogy romló világunk sodrásában nemzeti értékeink az ismeret erejével támogassanak, hogy az asszimilációja által, az idők sodrában megmaradhassunk magyarnak.

1990. február 9, Nagyvárad. Azzal kezdeném a mai napló-írásomat, amit Nazim Hikmet török költő (talán ha jól emlékszem a Szovjetunióban élt) mondott a boldogságról. Mi a boldogság? Mikor boldog az ember?... és mondja a költő: “Ha szívesen mész a munkahelyedre és szívesen mész haza, akkor boldog vagy.” Tehát én nem vagyok boldog ezek szerint, mert elfog az utálat, mikor bemegyek a munkahelyemre! Mennyire hozzá nem értően vezetik gyárunkat, a vasbeton műveket! Milyen gondolkodási módok, a problémákat illetően! Az illetékesek azt gondolják, ha elfoglalták a “vezető” székeket, ezzel a “székkel” megkapták a megfelelő tudást is! Illetéktelenek szólnak bele a vezetésbe. A mai megyei megbeszélésen szégyelltem magam, ahogy a vezetés – az új vezetés – előadta a vasbeton műveknek a problémáit. (Az újonnan megválasztott megyei vezetés nem ért a specifikus problémákhoz és természetesen áhítatosan hallgatta ezt a sok “zöldséget”... Atya Isten.). Hova fog jutni ez a gyár, az ilyen választott vezetéssel??!

Tehetetlenségemben csak önmagamot emészttem... mint már annyi éven keresztül, a mai napig. Édes Istenem, miért nem adatott meg nekem, hogy csak egy rövid időre meg tudtam volna mutatni, hogyan kell szervezni és tudományosan vezetni! Minden hiábavaló! Hova vezet ez a “kurva nacionalizmus”. Hiába volt a forradalom, a “Kutya nem változott, csak a lánc a kutyán”. Elment a kedvem mindentől és elhatároztam – de most véglegesen – hogy nem fogok a sok “hülye” helyett dolgozni, gondolkodni, mint eddig tettem!!... Elég volt... Ma az RMDSZ székhelyén Nagybandó András lép fel. Elmentem, de sajnos jegyet nem találtam. Bemehettem volna mint a városi bizottság tagja, de mivel a feleségemnek nem tudtam jegyet szerezni, haza jöttem. Rengetegen voltak az épület előtt... jegynélküli fiatalok. Űlők, dolgozószobám íróasztalánál, a budapesti rádióban opera áriákat énekelnek és én elmélkedem. Természetesen a múltra gondolok, többek között arra, hogy a Mihálikok közül itt Romániában egyedül maradtam. Az unokáim nem fognak tudni sokat a bánffyhungyadi Mihálik családról, annak életútjáról, küzdelmeiről, ha csak én le nem írom e naplón keresztül. Föltétlenül meg kell tennem egy önéletrajz formájában. Ha majd a kezükbe kerül e napló, legalább tudjanak a Mihálikok életútjáról is, és esetleg levonják a megfelelő tanulságot...

1990. február 11 Nagyvárad. A tegnapi nap folyamán nem tudtam folytatni az elkezdett írást ui. vendégségben voltam és vendégek voltak nálunk. A Gysuzi barátommal voltam, aki Budapestről Szentesi Gyuri moszkvai volt diáktársamtól – aki anyaországi – könyveket hozott. Ahogy haza értem itt volt az István és Ágnes, akik szintén Szentesi Gyuri részéről hoztak ajándékot és könyveket. Éjszakába nyúló időig, mindenről beszélgettünk!! Egy pár kellemes, baráti órát töltöttünk együtt...

1990. február 14 Nagyvárad Most este nyolc óra van, kb. Egy óra hosszat a villany ki volt kapcsolva. Még jó, hogy nem hosszabb ideig... mint a diktátor alatt...

A kellemes, tavaszias idő után, ma megint beköszöntött a tél. Havas esővel, az idő nyirkos, a feleségem az asztmájával ezt nehezen vészeli át, hát bizony átszenvedi. A munkahelyemen, a már említett kedvtelenség, nem tudom magam rávenni az alkotásra, az aktív munkára – pedig lenne sok érdekes téma – de minek és kinek??! Fáj az ember szíve, hogy mennyi energia van bennem ahhoz (nem szerénységből mondom), hogy intézzem a dolgokat a legmagasabb nívón, ha a megfelelő helyen tudnék munkálkodni. De, a “tábornok” hadsereg nélkül ugye... mit tud csinálni??! Az időjárás is húz a pesszimizmus felé – habár én mindig nagyon optimista voltam, horoszkópomnak is megfelelően... A “Crișana Liberă” (helyi román újság) egy vezércikkben megint kirohanást intézett a magyar iskolák létrehozása ellen. Egy szülői kollektíva nevében, valami Len elnevezésű egyén írta alá ezt a cikket. Aláhúzta, hogy a gyerekek (mármint a román gyerekek), együtt akarnak tanulni a magyar gyerekekkel. Még most sem akarják megérteni a dolog

lényegét: mi lesz a kisebbséggel, ha nem tanul az anyanyelvén?! Hogy tudja magát fenntartani ez a kisebbség HA NEM TANUL a saját anyanyelvén. Miért nem harcoltak a kisebbség mellett a diktátor alatt?! Ennyire megszerettek volna minket e rövid másfél hónap alatt?! Sajnos nem ez a valóság!! Minden áron meg akarják ezt akadályozni, mert félnek a kisebbség megerősödésétől és felemelkedésétől!!! Sok alkotó erő van az erdélyi magyarságban – mi ezt érezzük, tudjuk – és meg vagyok győződve, hogy sok Einstein is fog közülük az idők “sodrásában” kikerülni, kiemelkedni!! Nem akar az itteni magyarság “szeparálódni” a románoktól, barátságban akar élni s közösen építeni az egész nép jövőjét! A nacionalizmus, a sovinizmus, a magyar gyűlöletet, amit a volt (és létező) “papok” vertek a fejükbe....na meg a diktátor, nem akar hagyni az intenzitásából!!!!...Nagy a magyar gyűlölet, most is engesztelhetetlenül gyűlölnek....A magyarok Istene segítsen meg, hogy ezt is átvészeljük – mint már többször a történelem folyamán – de győztesen, ennek a maroknyi történelem sújtotta nemzetnek az érdekében! Talán most majd sikerül, legalább egyszer a történelem folyamán!!! A február 9-iki naplórészletben megemlítettem, hogy miért is lenne szükséges az önéletrajz! Ehhez fogok most hozzá a mai nap folyamán... Hát lássuk... mit tudok én itt leírni emlékezetből is, 58 éves fejjel...

1990. március 20 Nagyvárad. Nem tudtam a mai napig folytatni a napló-írást, mivel állandóan a politikai helyzet hatása alatt az események alakulásai foglaltak le, az RMDSZ-t illetően, többször voltam távol Nagyváradtól, na meg az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság váradi fiók szervezetének a létrehozója és elnöke, érezhetően próbára tette időbeosztásomat... Sötét fellegek gyűltek össze az erdélyi magyarság egén! Elpárolgott az optimizmus, ami az igazi demokráciát jellemezné a romániai gyakorlatban: Megjelent egy romániai szervezet a “Vatra Românească”, specifikusan neonácista, ultranacionalista és 100%-osan magyar-ellenes!!! “Noi suntem poporul voi sunteți gunoiul” (mi vagyunk a nép, ti meg a szemét-gané!) “Un popor o singură limbă” (egy nép, egy nyelv) – Ein Volk, ein Führer? – stb. stb.... A sepsiszentgyörgyi III-ik országos RMDSZ találkozón (24-25 II 1990), a szándéknyilatkozaton keresztül csak tipikusan demokratikus követelések vannak! Még véletlenül sem vetődtek fel szeparatista, sovinszta állásfoglalások, amivel a magyarokat vádolják! Mindezek ellenére, mi csendesen, türelemmel, meggondolva és méltóságteljesen reagálunk a provokációkra és készülünk az RMDSZ I-ső Kongresszusára, amelyet Nagyváradon, április 7-8-án tartunk meg. Azért írom késő éjszaka e napló sorokat, mivel drámai, szegyetlenjes események játszódtak le Marosvásárhelyen. A “Vatra Românească” magyar progromot rendezett Marosvásárhelyen! Feldúlták az RMDSZ székházát és a legnagyobb élő magyar író, Sütő Andrást, súlyos testi sérüléssel kórházba

szállították. (kiverték lényegében a bal szemét). Bukaresten keresztül, Budapestre szállították! Ma Budapesten, hatalmas tömeggyűlés, tiltakozó gyűlés volt a Hősök terén. Az államférfiak értesítették az ENSZ-et és a Helsinki nyilatkozat aláíróit, a Biztonsági Tanácsot !!... Hát megint ide jutottunk!! A romániai vezetőség, a helyi szervek nem csináltak semmit, sőt... hogy mindezeket megakadályozzák!!... Nincs semmi erőm, tovább írni ma este.

1990. március 25 Nagyvárad. Tovább folytatódnak a magyar-ellenes, felvonulások, gyűlések, Marosvásárhelyen, Bukarestben, Iași-ban, Craiován!!... A kormány megkésve rendelte el a szükségállapotot Marosvásárhelyen! Felelőtlen, késlekedő talán rosszindulatúnak is nevezhető, amit csinálnak. A román televízió-rádió pont az ellenkezőjéről tudósít, a magyarokat hozza ki, vétkesnek! Az egyes újságokban is provokáló, magyar-ellenes cikkek jelennek meg. Az "Adevărul" március 22-én Romulus Vulpescu írásait közli "Cine scoate sabia, adună furtună" (Aki kardot húz, vihart arat). Nahát, egy aljas sovíniszta írás "Mindent a magyarok csináltak, ezek a barbárok, akiket a román nép évszázadokon keresztül megtűrt, elitelt, mindennel ellátta és most ilyen aljasok." Tipikusan bujtogató írás, a magyarok ellen uszít, mély meggyőződéssel húzza alá, hogy csak egy hibás van a magyar és bizony csak azt nem mondja, hogy bérgyilkosok vagyunk...A "Vatra Românească" szervezésében jöttek fejszékkel, vasvillákkal, husángokkal, kaszákkal, de erről természetesen nincs említés, még egy sovány szó se!! Az RMDSZ székházát dúlják fel és ő azt állítja, hogy a "Vatra Românească" székházát dúlták fel a magyarok!! Van "pofája" azt állítani, hogy ő jóindulatú román (1933-ban született, szerintem vasgárdista "tőtelék"!!) Eszembe jutnak édesanyám szavai, nagyon sokszor emlegette szegény, hogy 1918-ban a "havas" kiegyenesített kaszákkal, jött gyilkolni és felégetni Bánffyhungyadot...és csak a véletlen műve volt, a bánffyhungyadi gazdáknak köszönhetően (Kós Károly), hogy nem égették fel a várost... míg 1944-ben ugyanezt az orosz parancsnokság akadályozta meg, Sztálin parancsából kifolyólag, Malinovszki marsall kivitelezésében, valamint a magyar határvadászok is besegítettek, mivel addig tartották a román hadsereget a néhány kilométerre lévő román határnál, míg az oroszok el nem foglalták Bánffyhungyadot... Amire még én is már emlékszem: a bánffyhungyadi ortodox román pópa, nyilvános nemzeti ünnepeken jelentett ki minden alkalommal "a magyart ki kell szorítani az anyjából" "Menjenek vissza Ázsiába"!! Tehát itt és most 1990-ben, megjelent a régi "nagyromán nacionalizmus és uszítás"!! Demokráciát bevezetni botokkal, most a 20-ik század végén!! Szép kis civilizáció előtt állunk! Erdély, erdélyi magyarság ki fog veled tartani!! A balsors megint mellénk szegődött! (Akarva-akaratlanul kikívánczik belőlem ilyen lelki állapotban a Székely Hadosztály fegyverletétele 1919-ben a románok előtt, amikor annak a parancsnoka Kratochvil Károly

kijelentette “inkább az oláh, mint a kommunista”... nesztek tehát, itt van! Hogy mennyire nem tudunk a történelemből tanulni...). Milyen emberek azok, akik ha meglátnak egy magyar feliratot (legyen az város, falu vagy utca) extázisba esnek és szinte... gyilkolni akarnak! Csak ennyit mára... van min gondolkodni talán mindenkinek, de az európai közvéleménynek is, sőt a nagyhatalmaknak is (habár őket ez hidegen hagyja)!! Ez Trianon következménye, na meg a sok elszalasztott alkalom a szövetséges nagyhatalmak kiválasztásában...

1990. április 11 Nagyvárad. Peregnek az események a sajtóban, televízióban a magyar-ellenesség szellemében! Különösen kitűnik egy újság, az “OPUS”: irredentáknak, sovinsztáknak, revizionistáknak nevezi a magyarokat, akik a demokrácia leple alatt, csak Erdélyt akarják! Mennyire félnek ezért az Erdélyért, pedig csak az erdélyi magyarok minimális jogairól, végső soron emberi jogaiért-jogairól van szó. Lehet sokan nem látják miről van szó, e nagy “félés” közben, de én határozottan meg vagyok győződve, érzem és tudom, talán bekötött szemmel is a következőket: a román sovinszták, a volt Ceaușescu – bandája, akik a szocializmus leple alatt, a két világháború között Nagy-Román eszméiket fejlesztették tovább, egységes nemzeti államot akartak, kisebbségek nélkül, amit a mostani-majdan kialakuló demokráciában egy elvesztett állomnak tűnik, amiért is mindent megtesznek, a kisebbségek, különösen a nagy létszámú magyarok ellen! Nem tudnak abba belenyugodni, hogy ne uralkodjanak a Dnyesztortól a Tiszáig! Mert az csak természetes, hogy a demokráciában nincs uralkodás és nem tudnak azt csinálni a magyarokkal, amit szeretnének ante-oculos, azaz az elrománosítást nyílt eszközökkel, minél több magyarnak az elűzését, valamint a betelepülés folytatását, régi megszokott eszközökkel, ami a volt diktátornak és a klikkének a napi politikája volt!! Ez a politika le volt leplezve ország és világ előtt. A mostani úgy nevezett demokratikus vezetés is elindult ezen az úton Iliescu államfő és Petre Román miniszterelnök közreműködésével. A marosvásárhelyi eseményekért mesterségesen elítéltek két magyar cigányt, akik úgymond felelősek a progromért, pedig csak pusztá kézzel védekező magyarok segítségére siettek. “Ne féljete, magyarok veletek vannak, itt vannak a cigányok”! Az állami vezetés már háromszor találkozott a “Vatra”-val igazat adtak nekik és elítélték Dan Petrescu oktatásügyi miniszterhelyettest, aki egy budapesti találkozón elmarasztalta ezt a sovén, magyarellenes “kulturális” gyülekezetet!! Tehát ez a román mostani vezetés szimpatizál azokkal, akik Tőkés Lászlót, Király Károlyt, Kincses Elődöt fel akarják akasztani. Tőkés László közben megjárta Amerikát, Kanadát, tájékoztatta Bush elnököt az itteni helyzetről úgy, mint a kint élő magyarokat is. Sütő Andrást kivitték Amerikába – Bostonba szemoperációra. Sajnos csak 20%-os az esély, ami a balszemének megmentését illeti. Az RMDSZ Kongresszusát elhalasztották április

21-22-re, de szintén Nagyváradon tartják. Az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság nevében, két specialistát küldtünk Budapestre egy 4-napos számítástechnikai kurzusra (István László és ifj. Dezső István) Az RMDSZ Nagyváradon készül az első Kongresszusára és a választásokra. Ma meglátogatott Boros Gyuszi barátom és Illés Ferenc újságíró. Az általános politikai irány nem felel meg a magyarság érdekeinek. Tőkés Lászlótól a parlament számon kéri az amerikai út alatti kiállását a magyar kisebbség mellett, segítség kérését a külföldtől a magyar ügy mellett. Szerintem Tőkés László (most már püspök) következetes magyar, ugyanazokat az elveket vallja, mint a diktátor alatt. Személyesen féltem ezt az embert, ennek az embernek az életét, a jelenlegi körülmények között; mint az erdélyi magyarságnak egy kiemelkedő vezérét, Király Károly és Sütő András mellett. Hogyan is kéne nekünk politizálni az adott helyzetben, hiszen nincsenek politikusaink. “Most vagy soha” követeli tőlünk Marosvásárhely és az áldozatai is! Elég volt a türelemből, aktívan kell védekeznünk, hiszen a pusztá létünk forog már a kockán, halálos veszélyben. Mint mindig hozzáfűzhetem: “Ez Trianon adománya”.

1990. április 28 Nagyvárad Megtartottuk az RMDSZ 1-ső Kongresszusát. Végre sikerült! A vártnál jobban sikerült. Habár maga az államelnök Ion Iliescu óvott attól, hogy Nagyváradon tartsuk, mert azt mondta, hogy destabilizálódásokhoz vezethet az országban. Nagy védelemi készültséggel (több mint 2000 rendőr volt mozgósítva Kolozsvártól Aradig) Az RMDSZ is több száz védelmi embert készített elő. Jelen volt mindenki, aki a romániai magyarságnál számításba jöhet (Király Károly, Tőkés László, Pálfalvy Attila, Demény Lajos, (miniszterek) Cs. Gyimesi Éva, Kántor Lajos, Balázs Sándor) Sütő András táviratilag üzent: “Ne hagyjatok egy jottányit se”. Április 21-én kezdődött és 23-án hajnali négy órakor lett vége. Elfogatták a programot s a szervezeti szabályzatot. Jöhet a választás május 20-án. Több mint 150 hazai és külföldi tudósító (MTI, Panoráma, SBS Australia, Nederlands, Dagblad, Kapu, Vasárnapi Hírek, Újvidéki TV, Magyar Nemzet, Hungarian Messinger, Reuter, The Times USA, Hung Human Rights USA, New Network, Los Angeles Times, Daily News, Freies Europa Wien, Associated Press, Daily Telegraph, Népszabadság, CTK, London-Paris-New York, NBS-News, BBC, World Service Anglia, Magyar Rádió stb. stb. Ami a rendezést illeti mindenki dicsérte, minden nagyon pontosan és jól ment (állandó ingyen büfé, kávé készítők szendvicsek és végül egy nagyon gazdag svéd asztal) A lelkesedés legyőzött minden hibát, még akkor is, ha váradi szemmel voltak szervezési hibák, de... először szerveztünk kongresszust. Érezhető volt a kolozsvári csoport előretörése, amelynek eredményeképpen a szervezet Kolozsvár centrikus lett Szöcs Géza főtítkárral és Domokos Géza elnök Bukarest Központtal. A váradi vezetőség elhatározta – mintegy

köszönetképpen – május 21-én fogadást rendez, a Kongresszus váradi szervezőinek. (Teadélután és bál).

A kongresszus színhelye — a Szakszervezetek Művelődési Háza

A kongresszus elnöksége

Jegyzőkönyv-vezető bizottság (Lengyel György, dr. Mihalik András, dr. Csapó József)

Az RMDSZ Első Kongresszusán résztvevők kitűzője 1990. április 28

Mint RMDSZ küldött, a Dunaszerdahely-i Nemzetközi találkozón. A bal oldalon Habsburg Ottó unokája a jobb oldalon Mihályik András. 1997

*** * ***

Kolozsváron, Selinger Sándor számítástechnikus és kollektívájának a napirendjén szerepelt egy Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság létrehozása. A Sepsiszentgyörgyön 1990. február végi RMDSZ választmányi ülésén ahol én is jelen voltam – a problémák már végleges formát öltöttek és 1990. március 15-én, a Brassai főgimnázium dísztermében, a szervezet választmányi gyűlésén kezdetét vette a fiókszervezetek Erdély-szerte történő megszervezése, létrehozása. Én vállaltam a Bihar megyei, váradi fiókszervezet megalakítását és a megfelelő formaságok után, Nagyváradon megtörtént az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság fiókszervezetének az első, alakuló gyűlése. Ezután az én munkálkodásom, ennek a fiókszervezetnek a felépítése, a szervezet kérdéseire (székhely, különböző egyeztetések az RMDSZ-el, a MIDESZ-szel stb.), na meg a kolozsvári központtal tartott kapcsolatok, állandó kapcsolatoknak a fenntartására korlátozódtak. Ettől az időponttól kezdődően, állandóan, periodikusan, a fülemben csengett egy régi forradalmi dal foszlánya – amire homályosan emlékeztem – amitől nem tudtam szabadulni míg hosszú évek után sem, ettől a periodikus jelenségtől... ”Lépj Te a helyükbe, / Szítsad a lángot, / És döngesd bátran a falat...” Akár merre bolyongtam az idők folyamán műszaki aktivitásomból kifolyólag, mint egy “hú házörző kutya”, mindig velem volt ennek a dalnak a foszlánya, lehettem: akár Nagyváradon vagy Kolozsváron, Gyergyószentmiklóson vagy Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredán vagy Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen vagy Zilahon, Kézdivásárhelyen vagy Debrecenben, Budapesten vagy Miskolcon, Győrben vagy Pécsen, Zomboron vagy Beregszászon, Bezdánban vagy Lvov-ban, Vilniusban vagy Minszkben, Varsóban vagy Kassán, Brno-ban vagy Pozsonyban, Prágában vagy Egorievszkben, Moszkvában vagy Togliattiban, Rjazanyban vagy Szaratovban, Várnában vagy Bukarestben, Bodajkon vagy Békéscsabán, Szegeden vagy Szolnokon, Szebenben vagy Temesváron, Aradon vagy Búziáson, Nyíregyházán vagy Koppenhágában, Munkácson vagy Bánffyhunyadon...

1991 elején a tagság száma – a nagyváradi fiók-szervezetnek – mérnökökből, fizikusokból, számítástechnikusokból, gépészekből, építő- építész- hidro-technikusokból elérte a 312 személyt, szakosztályonként megszervezve, sőt később hozzánk csatlakoztak az állatorvosok is.

Elérkezett az alkalom a “lefejezett” műszaki értelmiség életvitelének a rehabilitálására, lényegében egy műszaki társaság égisze alatti aktivizálásával. Minden szakosztály-vezető szabad kezet kapott az összeállított szervezési program megoldásának az elképzelésével

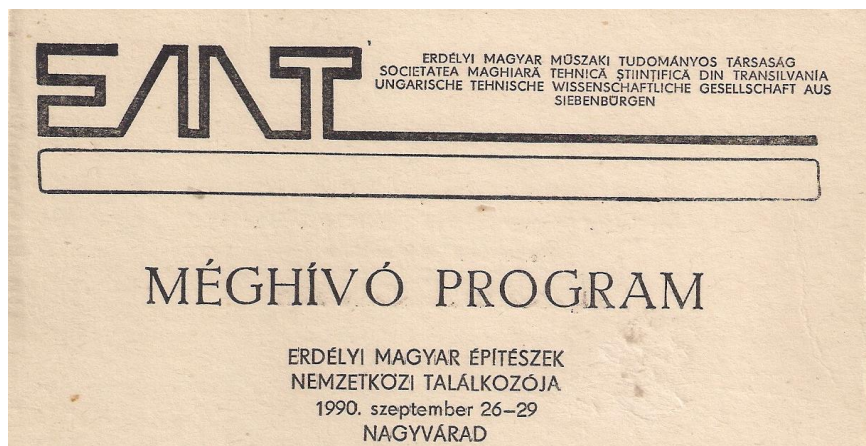
Dr. Selinger Sándor az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság első, szervező elnöke, 1990 Kolozsvár. MTA kisterem 2010

Dr. Mihálik András az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság nagyváradi fiókszervezetének létrehozója, hét évig elnöke és alapító tagja, 1990 Nagyvárad. MTA, kisterem 2010

A gépészmérnöki szakosztály Nagyváradon rendezte első nemzetközi találkoztóját. A szakosztály kiránduláson Biharfüreden. 1991`s-ben. Az első sorban jobbról-balra Kispál József mérnök Nagyvárad a második Csibi Vencel a szakosztály elnöke, a 4.-ik Pácélt akadémikus Miskolcraól, az 5.-ik Mihálik András. Itt jelentette ki az akadémikus: “az Ady Endre Líceumban emeletes ágyakban aludtunk, egy alumínium tányért és kanalat kaptunk, újból diáknak éreztem magamat”.

Égető kérdésként jelentkezett a magyar műszaki irodalom, a magyar műszaki nyelvismereteknek a hiánya. Természetesen ebben a témában Magyarország felé orientálódtunk, felvettük a kapcsolatot sürgősségi formában a Debreceni Egyetemmel, a budapesti Műszaki Egyetemmel, a különböző műszaki társaságokkal s az RMDSZ-től kölcsönözött gépkocsival megkezdtük a felajánlott műszaki könyvek összegyűjtését és szakosztályonkénti elosztását, hogy minden műszaki személy korlátozottan megkapja a szakma által megkövetelt irodalmi minimumot. A műszaki könyvek feleslegéből a Bunyitai Vince könyvtárban megnyitottuk a műszaki könyvek külön könyvtárát. Közben folytak, az azt mondhatni állandó szakosztályi találkozások, Békéscsabán (hidrotechnikusok), itthon az Ady középiskolában, a Közlekedési Minisztérium technikai osztályán Budapesten előadást tartottunk az alépítmény károsodásainak rehabilitációinak, az általunk alkalmazott vasbeton elemes támszerkezetekkel; számítástechnikai kurzust rendeztünk saját műszakikkal – egy 160 tagú részvétellel; részt vettünk Siklói Csaba miniszter úr meghívására a tiszadobi Széchenyi ünnepeken, ahol koszorúztunk is; Téglási vezérigazgató Debreceni Építészeti Tröszt meghívására, vasbeton üzem látogatáson és panelos épület-negyedek látogatásán vettünk részt; találkoztunk a Budapesti Műszaki Egyetemen Teller Ede atomtudóssal; meglátogattuk a Paksi atomerőművet; ismerkedtünk egyetemi tanárokkal és rektorokkal, s minden oldalról hathatós segítséget kaptunk.

A Nagyváradi Nemzetközi Építész Találkozó után, műszaki-hidrotechnikai kiránduláson, a Boga völgyében. Balról jobbra az első Dr. Mihálik András a Nemzetközi találkozó szervező elnöke. 1990. szeptember 29.

Az Országos EMT Nagyváradra kihelyezett választmányi gyűlése 1992. Mihálik András beszámolóját tartja. Dr. Selinger Sándor elnök és Pap Éva titkár, a gyűlés elnökségében.

A 18 konferenciából 16 már Csíksomlyón a Jakab Antal Tanulmányi Házban volt megszervezve, így állandósult Csíksomlyó, mint helyszíne az EPKO nemzetközi találkozóinak.

Dr. Jakab Antal tanulmányi ház udvara, háttérben a Bazilika

Dr. Jakab Antal tanulmányi ház, főbejárata

**Dr. Mihálik András, a Dr. Jakab Antal tanulmányi ház főbejáratánál.
EPKO. 2014. június 14**

Dr. Mihálik András, a tanulmányi ház udvarán, EPKO 2009. június.

Dr. Mihályik András a Csíksomlyói Kegyetemplom előtt. EPKO 2009. június

Makovecz Imre templom Csíkszereda. Dr. Mihályik András a templom oltáránál. 2010. Június.

Dr. Mihálik András, a hívek padjaiban elmélkedve, 2010. június.

Dr. Mihálik András a Hargitán, a Hargitafürdő bejáratánál 2009. június

Az első EPKO megrendezése Csíksomlyón nemzetközi részvétellel 1999. Prof. Dr. Köllő Gábor az EMT Építő-építész szakosztály elnöke megnyitó beszédét tartja.

Részlet egy szakosztályi gyűlésről, előtérben (szemüvegesen) Dr. Kausay Tibor Budapestről.

AZ ERDÉLYI MAGYAR MŰSZAKI TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG ELNÖKSÉGE

a Társaság fennállásának 10 éves jubileuma alkalmából

DÍSZOKLEVÉLLEL

tünteti ki

Mihalik András

az erdélyi tudományszervezés érdekében

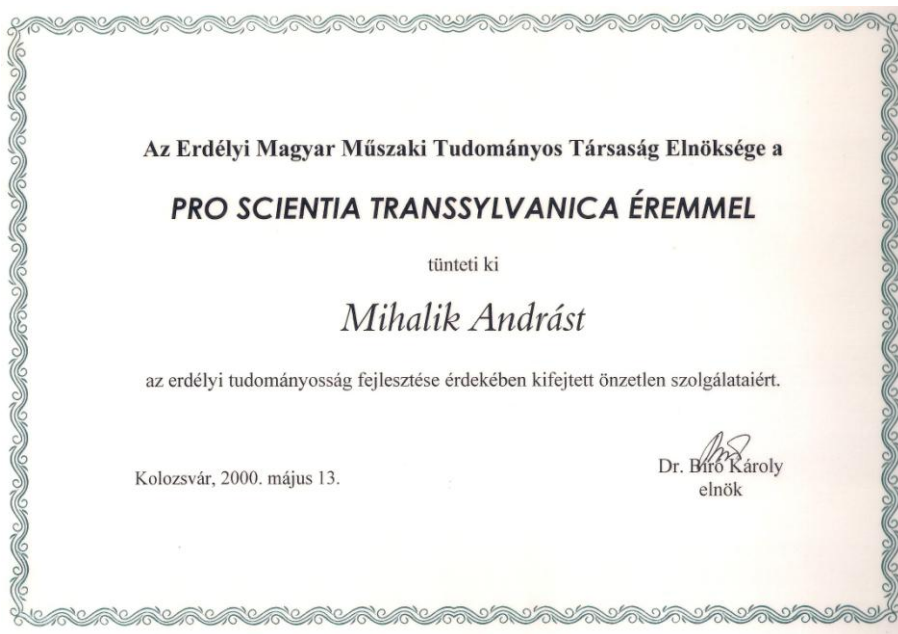
kifejtett tevékenységéért.

Kolozsvár
2000. május 13.

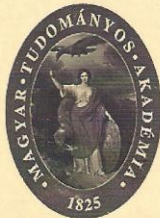

Dr. Biró Károly
elnök

A PRO SCIENTIA TRANSYLVANICA ÉREMMEL tünteti ki Dr. Mihálik Andrást az EMT Elnöksége az erdélyi tudományosság fejlesztése érdekében kifejtett önzetlen szolgálataíért. Kolozsvár 2000. május 13.

**Székely folklór az EPKO esti fogadásán.
Az előtérben Dr. Mihalik András, a háttérben Dr. Köllő Gábor. 2011. június**

**A Magyar Tudományos Akadémia
köztestülete**

tagjává fogadta

Mihalik Andrást

a külhoni magyar tudományosság jeles képviselőjét.
Mint köztestületünk tagja,
gyarapítsa ezután is a magyar, s így az egyetemes tudomány
eredményeit,
tovább öregbítve ezáltal hazánk jó hírét
szerte a világon.

Budapest, 2002. április 15.

Glatz Ferenc
a Magyar Tudományos Akadémia
elnöke

Dr. Mihalik András a vasút és híd szakosztály gyűlésén előadását tartja. 2009

Az **EPKO első napja** mindig, már tradicionálisan a kirándulásoknak, Székelyföld megismerésének jegyében telt el. A következőkben ezekből az akciókból mutatunk be epizódokat. Tehát lássuk ezeket:

Turista kismozdony Kovásznán. 2009

Emlékmű a Nyerges tetőn. Előtérben Dr. Mihálik András 2009. június.

Prof. Dr. Balázs György és dr. Mihálik András a Nyergestető-i emlékműnél.

Dr. Köllő Gábor EMT elnök, Dr. Mihálik András a Nyergestetőn 2009. június.

Gyergyószentmiklóson, a kihelyezett választmányi gyűlésen, megalakítottuk az építőmérnökök és építészek első országos szakosztályát, amelynek én lettem az első elnöke. A kihelyezett választmányi gyűlést fogadtuk és rendeztük meg Nagyváradon, a társaság vezetőinek a jelenlétében. Amit akkor csináltunk – habár nem írhatom le csak egy részét a munkánknak – mai szemmel nézve, nem igen tudnám ugyanezt végrehajtani. Egy nem tapasztalt lelkesedés hatott át mindenkit, és ott, akkor ennek a munkálkodásnak meg is volt a foganatja, teljes eredménye.

A váradi EMT fiókszervezett, az 1992-es választásokon – országos választásokon -, több mint száz műszaki nevét tette le az RMDSZ asztalára, mint ajánlott műszakiak a különböző adminisztrációs és politikai képviselők helyeinek az elfoglalására. Szerintem egy rövidke két év alatt, megizmosodott, megjelenése után a műszakiak Bihar megyei társadalma.

Dr. Mihálik András a Nyergestetőn.

Csíszér Andor csíkszeredai mérnök kollega, a Nyergestetőn.

*** * ***

**20 éves az EMT. Fogadás Kolozsváron a jubileum
alkalmából. 2010. február 20**

Jubileumi Emléklap

Mihalik András

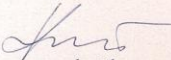
részére

az ERDÉLYI MAGYAR MŰSZAKI TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG

20. megalakulásának
. évfordulója alkalmából

Kolozsvár

2010. február 20.

elnök

Prof. Dr. Köllő Gábor, az EMT országos elnöke, a fogadáson üdvözlő beszédét és beszámolóját tartja az EMT 20.-ik évfordulóján Kolozsváron, mellette, Prof. Dr. Mecsi József, a pécsi Tudományegyetemről.

Prof. Dr. Balázs György jobbról az első, Prof. Dr. Mecsi József, a második az EMT 20-ik évfordulójának fogadásán. Kolozsvár.

Prof. Dr. Péntek János akadémikus [baloldalon] és Dr. Kazinczy László a budapesti Műszaki Egyetemről az esti fogadáson.

Prof. Dr. Kása Zoltán [baloldalon] és Vallasek István beszélgetnek az esti fogadáson.

**Az EMT. országos szervezetének első titkárnője” a hős korban” 1990.
A bájosan, mindig mosolygó “Zsuzsi “, Székely Zsuzsanna.**

**Kászonyi Anikó és Dr. Kászonyi Zoltán a Magyar Mérnökök és Építészek
Világszövetségének a képviselői, az EMT 20-ik évfordulóján.**

Dr. Ferenc József-né Nagyváradról, az estélyi fogadáson (jobbról az első)

**Dr. Karvaly Elemér Debrecenből, és Pap Éva volt titkárnöje az EMT-nek
annak hős korában, már 1991-ben**

*** * ***

A gyimesfelsőlóki fogatok már nem mehetnek tovább, gyalog megyünk az ezer éves határ fele. Dr. Mihálik András, Dr. Balázs György az előtérben. 2010. június

A gyimesfelsőlóki fogatok a kirándulás végállomásán, tovább mar csak gyalog az ezer éves határ fele. 2010. június.

Háttérben az ezer éves határ. EPKO 2010. június

Dr. Mihálik András a hegytetőn, kilátás az ezer éves határ fele

**A keresztnél, a hegytetőn. Balról jobbra: Dr. Mihálik András,
Dr. Mecs József. Dr. Kausay Tibor, Megyeri Ferenc.**

**Orbán Balázs síremlékénél EPKO 2010. június 4
Előtérben Dr. Mihálik András.**

Dr. Mihálik András értekezését tartja a betonok korai megterhelésének, problematikájáról, vasúti hidak esetében. EPKO 2011. június

Dr. Mihálik András a kérdésekre válaszolva az előadás után Dr. Gobesz és Dr. Kiss egyetemi tanároknak. 2011.

Dr. Mihálik András átveszi Dr. Köllő Gábor EMT elnök és az Építő- Építész szakosztály elnökétől a Jubileumi Emléklapot XV EPKO, a Kárpát-medencei és az erdélyi magyar építéstudományi szakemberek együttműködésében és szakmai fejlődésében kifejtett tevékenységéért. 2011. június 5

Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság
Építéstudományi Szakosztály

JUBILEUMI EMLÉKLAP

Dr. Mihalik András

részére

a kárpát-medencei és az erdélyi magyar építéstudományi szakemberek
együttműködésében és szakmai fejlődésében kifejtett tevékenységéért.

XV. ÉPKO

Nemzetközi
Építéstudományi
Konferencia

Dr. Köllő Gábor
EMT elnök

Csíkсомlyó, 2011. június 2-5.

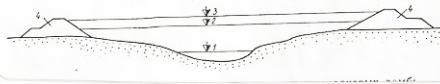

Dr. Mihályik András a Békás szorosban. 2014. június 14

**Dr. Tamás Nagy György, Dr. Mihályik András, Prof. Dr. Balázs György
a békási völgyzárógátnál és víztározónál. 2014. június 14**

*** * ***

Egy váradi szakember a tiszai gátakért

Beszélgetés Dr. Mihalik András egyetemi tanárral, a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének tagjával egy tiszai gáterősítő megoldásról.

ALBERT FERENC

Dr. Mihalik András építész mérnök, a műszaki tudományok doktora az Erdélyi Műszaki Tudományos Társaság (EMT) alapító tagja. Ő hozta létre az EMT Bihar megyei fiókszervezetét 1990-ben, s hét éven át volt az elnöke. Évek óta tudományos kutatást végez a Tisza-völgyi gátak megerősítése, árvízvédelmi témakörben.

Hogyan került a Tisza-völgyi árvízvédelem az EMT érdek-lődési körébe?

– Széchenyi István születésének 200. évfordulója alkalmából a Széchenyi és a Tisza-völgy rendezése című, a tiszadobi Andrássy-kastélyban megrendezett konferencián találkoztunk a kérdéssel először, ahova az EMT építészeti szakosztálya is hivatalos volt. A tiszadobi konferencián 2000-ben már konkrét műszaki megoldást ajánlottunk a

gátkeresztmetszet műszaki paramétereinek a javítására.

Lényegében mi a műszaki újtás?

– A Tisza árvízvédelmi fővédvonalának hossza meghaladja a 2800 kilométert Magyarország területén, s ezek igénybevétele a közepesen nagyobb árvizek esetén meghaladja azok műszaki ténylező képességét, így a védett településeken fokozódik az árvízveszély. A mi alapgondolatunk szerint a települések védelme érdekében növelni kell a gátak statikai és hidraulikai stabilitását. Ajánlottuk egy speciális támszerkezet megépítését a különösen veszélyes szakaszokon, a védett részüi talppontjánál. Ennek a támszerkezetnek a prototípusát már kipróbáltuk 2000-ben egy vasúti bevágás részüjénél a Dunántúlon.

Milyen reményeket fűznek a szabadsálem alkalmazásához?

– Kutatási tervünknek megfelelően egyelőre a különösen veszélyes helyeken hozniuk létre kísérleti szakaszokat. A víz a legkötőbb műszaki ellenőr, a kutatás összehangolásában, finanszírozásában kik vesznek részt?

– A tudományos és műszaki összehangolás az EMT Építéshyenyk Visekedésével és Diagnosztikájával foglalkozó tudományos szakosztályának a feladata. A finanszírozás a Domus Hungarica által pályázatunkra kiutalt öszröndíjből történik. Persze a dolgok sokkal bonyolultabbak, mint ahogy azt itt elsooltam. Nagy a felelősség, azonban a tudat, hogy 153 év után hozzá merünk nyúlni a gátak keresztmetszetéhez, s gyakorlati és műszaki szempontból figyelmet érdemlő megoldást tudunk ajánlani a tiszai gátak oly mértékű megerősítésére, hogy a továbbiakban gyakorlatilag már

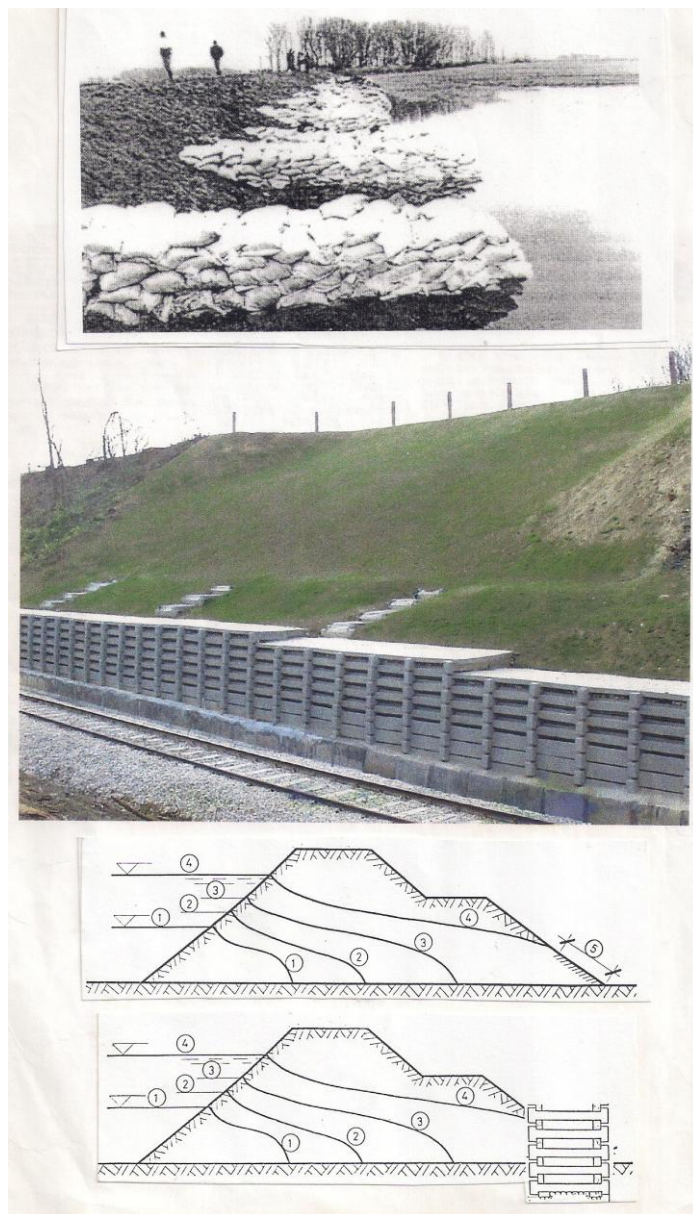

Dr. Mihalik András korábban a Bihar Megyei Tanács alelnöke is volt

nem lesz szükség védekezésre a különösen veszélyes szakaszokon, megnyugvást eredményez.

Dr. Mihalik András az előtérben lévő árvízveszélynek kitett részüin az észlelt repedéseket szemléli 20 méterre az Ukrán határtól. 2000-2001-ben Vásárosnaménytől Szolnokig ellenőriztem az árvízvédő gátak állapotát, különösen a veszélyes helyeken, majd alakítottuk ki elgondolásainkat a statikai és hidraulikai stabilitások biztosítására ezek esetében, 2001-ben kivitelezve a prototípusát mint támszerkezet ezeknek a stabilitásoknak az elérésére Bodajk-Bálínka állomásközben; ajánlatunk a különösen veszélyes helyek biztosítására az árvízvédelmi munkák keretében, különösen gondolva a Tisza völgyi problémákra.

Az ajánlott, szivárgó alapozású és szivárgó felépítményű támszerkezet előregyártott vasbeton elemekből kivitelezve, statikai és hidraulikai stabilitás biztosítására az árvízvédelmi gátak esetében, a fenti struktúra mint támszerkezet és a depressziós vonalak szimiláris elhelyezkedését illetően, mint a fenti ábra mutatja. 2001.

Hosszanti árvízvédelmi gát szivárgása a Fekete Körösön, Zerind község közvetlen határában. Dr. Mihálik András és az “Építmények viselkedése in situ” kutatócsoportja a helyszínen. 2004 Zerind

*** * ***

**Gábor Áron ágyúöntő szobra Kézdivásárhely főterén.
Előtérben Dr. Mihálik András. 2009. június**

**Gábor Áron ágyúöntő szobra, szülőfalujában Berecken.
Előtérben Dr. Mihálik András. 2014. október 7**

**Az Anselm szálloda és vendéglő az Ojtozi szorosban
2009. június**

**A Rákóczi vár az ezer éves határnál Gyimesfelsőlok közelében
Előtérben Dr. Mihálik András. 2009. június.**

A híd távlati képe, a Rákóczi várral és az utolsó bakterházzal, az ezer éves határnál.

Vasúti híd az ezer- éves határnál, Moldva irányába. 2009

Az utolsó bakterház Magyarország volt ezer-éves határánál. 2009

**Dr. Balázs György professzorral Dr. Mihálik András
a Rákóczi várnál és ezer-éves határnál. 2009**

**Csángó folklór Gyimesfelsőlokon az EPKO kulturális
rendezvényének keretein belül. 2009**

Először vettünk részt nemzetközi konferencián Budapesten, talajmechanikai és alapozási Duna-Európa Konferencián. Mindenhol segítettek és mindenhol ingyenes volt a részvételünk. Hét évig voltam az EMT Bihari fiókszervezetének az elnöke. Amióta megjelentek az építőmérnöki és építészeti Konferenciák (EPKO) nemzetközi részvétellel, ma már nemzetközi Konferenciák, rendszeresen részt vettem minden egyes Konferencián – 1997-től, 2014-ig – azaz 18 Konferencián és minden Konferencián bemutattam egy vagy több tudományos dolgozatot, mint kutatási tudományos eredményeimet. Be szeretném mutatni a címeit egyes munkáimnak, hogy az enyéim vagy utódaim is tudomást szerezzenek azokról a kérdésekről, amelyekkel foglalkoztam műszaki karrierem folyamán, ahol nincs más bemutatva, mint konkrét tudományos kutatásaimnak az eredménye, amelynek mindegyikét én magam terveztem, kiviteleztem vagy “in situ” több-tíz éven át követtem viselkedésüket, életük folyamán a gyakorlati felkészülésben. Pozitívan értékelve, a kapott paraméterektől függően, mint ajánlott struktúrák jelentek meg, az építőmérnöki gyakorlatban. Ezek, tehát a következők:

- Harminc év környezetbarát, előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett támszerkezetek monitorizálásában. 2002.
- Előregyártott vasbeton elemek korróziója, városi környezetben. 2000.
- A Bodajk-Bálinka állomásközben bekövetkezett rézsűkárosodás helyreállítása, előregyártott vasbeton elemekből kialakított szivárgó földtámrendszerrel. 2001.
- A torrensek és a vasúti pálya biztonsága. 2003.
- Mérnök Biológia a műszaki felsőoktatásban. 2004.
- Torrens patakok tanulmányozása, kutatása “in situ”, didaktikai rendeltetésű hidrológiai laboratórium létrehozásával, természetes nagyságú modellkísérletek segítségével. 2006.
- Szivárgórendszerű előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett küszöbgtát 25 év alatti viselkedése és diagnosztikája “in situ”, a Sebes Körös nagyváradi szakaszán. 2010.
- A műszaki múlt jelenléte egy nagyváradi, központi bekötő utca életében. 2010.
- Szivárgó töltések, mint új mérnöki létesítmények a pályafenntartásnál, a vasúti alépítmény stabilitásának biztosításánál. 2012.
- A mesterséges transzverzális körforgás elméletének meghatározó szerepe, a szivárgó rendszerű küszöbgtátak és partvédelmi támasztó szerkezetek gravitacionális struktúrájának megalapozásánál, tervezésénél. 2014.
- Építmények viselkedésének ellenőrzése, követése, monitorizálása “in situ”, mint gyakorlati módszer, új mérnöki létesítmények, struktúrák kialakításánál, ezek műszaki, gazdasági és környezetvédelmi megalapozásánál. 2012.
- Az építmények viselkedésének és diagnosztikájának a problematikája “in situ”: 1981. március 12. – Requiem Nagyvárad Vitéz utcai rácsos vasszerkezetű hídért. 2013.
- Talajmechanikai és műszaki paraméterek tanulmányozása, különböző támasztószerkezetek struktúrájának függvényében. 2011.
- Beton és vasbeton szerkezetek korai terhelésének problematikája a vasúti hidak gyakorlatában. 2011.
- A 155 éves Bezdán-i kamarazsilipnek – mint az első magyar, európai beton építménynek, a világ első teljesen betontól épült hajózsilipjének – a viselkedése és diagnosztikája “in situ”. 2009.

- A Ferenc – csatornáról... Az első magyar betonműtárgy 1854 évi építésének az ürügyén. 2009.
 - Mérnöki építmények közötti folyómeder deformációk monitorizálása a Fekete Körös felső szakaszán. 2008.
 - Aszfaltburkolatú útpálya szerkezetek károsodásának rendhagyó megjelenési formái, negatív talaj és hidrológiai tényezők jelenlétében. 2008.
- Ugyancsak ebben a periódusban 2002- 2010 között, jelentettem meg, a következő műszaki könyveket:

- Mihálik A. Structuri de sprijiniri din elemente prefabricate de beton armat. Ingineria Biologică. 2002. Editura Gloria Cluj. (Előregyártott vasbeton támasztó szerkezetek. Mérnök Biológia.)
- Mihálik A. Rezistența materialelor. Temă de rezistență, comportarea materialelor, discuții. 2002. Editura Gloria Cluj. (Szilárdságtan. Tematikák, az anyagok viselkedése, viták.)
- Mihálik A.: Rezistența materialelor. Curs introductiv. 2003. Editura Gloria Cluj. (Bevezetés a szilárdságtanba.)
- Mihálik A.: Mecanica pământurilor în practica de consolidare a terasamentelor. 2003. Editura Gloria Cluj. (A talajmechanika a földművek biztosításának gyakorlatában.)
- Mihálik A.: Bazele Mecanicii Teoretice. Curs introductiv. 2007. Matrix Rum. București (Az elméleti mechanika alapjai. Példák, feladatok, megoldások.)
- Mihálik A.: Problematica Dezvoltării Durabile. Societăți – Natură – Construcții. 2009. Editura Universității din Oradea. (A fenntartható fejlődés problematikája. Természet – Társadalom – építmények.)

A Műszaki Szemle számaiban is több tudományos cikket publikáltam.

Az Építőmérnöki és Építészeti nemzetközi Konferencia első napi programja mindig kirándulásokra, látogatásokra összpontosult, ahol 18 éven keresztül szinte “családiisan” ismerkedtünk, ismertük meg a Csíkszereda körüli vidékeket, a Keleti Kárpátoknak ezt a felejthetetlen földrajzi zónáját, az Építés tudományának a népszerűsítését, a segítségi szándékot, a székelység e centrumában. A Csíksomlyói találkozásoknak - mint ahogy már említettem a 18-ik éve – Dr. Kolló Gábor EMT elnök szervezésében, munkálkodásában alakult ki, csúcsosodott, s minden fenntartás nélkül elmondható, hogy ennek a tudományágnak a sikeres, nemzetközi visszhangja, már kezdi átlépni a közép-európai magyarság etnikai határait is, hiszen a résztvevőknek, az aktív előadóknak a nagy része már külföldi, habár többségükben

anyaországi magyar. Ilyen előzmények, valamint az évtizedes műszaki-tudományos munkálkodása alapján lett az EMT – az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság, a Kárpát-medence magyarságának reprezentatív, aktív tudományos-műszaki társasága, az erdélyi magyar műszaki értelmiség, didaktikai és tudományos bázisa, valamint társadalom-politikai figyelemre méltó jelensége.

* * *

Didaktikai munkálkodásom a Nagyváradi Egyetemen 1973-2014.

A Nagyváradi Egyetemen 1973-ig nem volt műszaki felsőfokú oktatás. 1973-ban a Kolozsvári Műszaki Egyetem létrehozta a műszaki oktatás első évfolyamát a Nagyváradi Egyetem keretein belül, mint almérnöki első évfolyam elektromos emelőgépek specialitásában, a nagyváradi vasbeton üzemhez kapcsolódóan. Mint a vasbeton művek doktorandusz építőmérnök alkalmazottja[s a beton laboratóriumok főnöke és minőségi ellenőrző osztály vezetője) kinevezést kaptam mint asszisztens a szilárdságtan tanszékre Kolozsvárra, a Politechnikai Intézet részéről mint szemináriumvezető, a Nagyváradi almérnöki első évfolyamára. Lényegében ezzel

kezdődött el az én didaktikai karrierem a műszaki felsőoktatás keretein belül. Az évek folyamán a műszaki oktatás mind nagyobb tért hódított, szinte az egész egyetem teljesen profilt változtatott, és túlsúlyba került a műszaki oktatás, ami tulajdonképpen Prof. Dr Teodor Maghiar rektor idejében, s neki köszönhetően – a 20000 diák többsége már műszaki tanszékek hallgatója volt. Közben Belényesen erdőmérnöki és Margitán kőolaj specialitású évfolyamok jöttek létre mint a Nagyváradai Egyetem tanszékei által patronált mérnökképzés felsőiskolai almérnöki specialitásai.

A közben megalakult Környezetvédelmi és Építőmérnöki fakultáson mint előadó tanár voltam alkalmazva az építőmérnöki tanszéken, általában mérnöki struktúrák, épület szerkezetek specialitásában. 2002-ben, amikor különvált a Környezetvédelmi fakultás az Építőmérnökitől, mely megjelent mint önálló fakultás, talajmechanikai ismereteket, földtömegek stabilitását, majd az általam szorgalmazott mérnökbiológia önálló tantárgyként való bevezetése, annak engedélyezése után, ezzel csak én foglalkoztam mint associate professor.

A Budapesti Műszaki Egyetem küldöttségének a fogadása a

Bors-Ártánd országhatárnál. 2002

A Budapesti Műszaki Egyetem professzorainak fogadása a Nagyváradi Egyetemen. Prof. Dr. Ing. Teodor Maghiar rektor (középen) 2002.

A Budapesti Műszaki Egyetem küldöttsége tárgyaláson a Váradi Egyetem rektorával. Prof. Dr. Lovas Antal, Prof. Dr. Farkas György, Prof. Dr. Farkas József. 2002.

Prof. Dr. Farkas György ez építőmérnöki kar dékánja. Prof Dr. Lovas Antal dékán helyettes. Prof. Dr. Farkas József tanszékvezető talajmechanika. A nagyváradai bazilika előtt. 2002.

A Budapesti Műszaki Egyetem professzorai a váradi kollegáikkal kiránduláson Biharfüred. 2002.

A Budapesti Műszaki Egyetem geotechnikai tanszéke által rendezett Prof. Dr. Kézdi Árpád akadémikus megemlékezésről. 2011.

A hallgatóság Prof. Dr. Kézdi Árpád akadémikus megemlékezésén 2011-ben.

**Geotechnikai Országos Konferencia Ráckeven 2008. október 28-30.
Dr. Mihálik András a Savoyai kastély előterében.**

**Geotechnikai Országos Konferencia Ráckeven 2008. október 28-30.
Dr. Mihálik András előadását tartja.**

**A Magyar Tudomány Napja Erdélyben. Erdélyi Múzeum Egyesület
Kolozsvár 2011. november. Jelen van Dr. Mihálik András és Veress Endre**

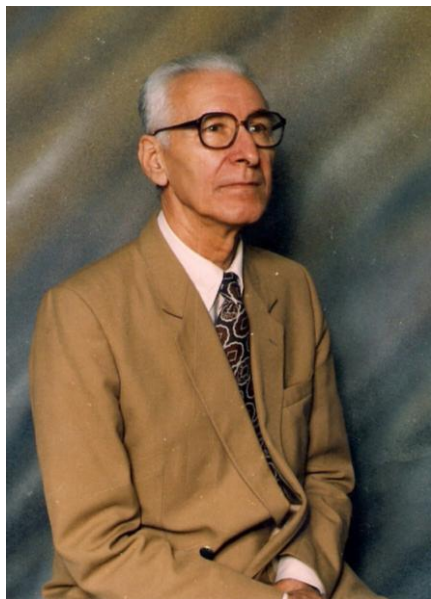
Megyei, Országos Mérnökszervezetünk „Építmények viselkedése in situ”, Regionális Kutató Csoportunk pártfogói, aktív résztvevői, valamint a Felsőfokú Műszaki-Tudományos Oktatásra, tudományos kutatásra alapozott, személyiségekre, egyéniségekre kiterjedő nemzetközi kapcsolataink bemutatása.

Megyei Mérnök Szervezetünk, Regionális Kutató Csoportunk „Építmények Viselkedése in situ és Környezetvédelem”, s ennek elképzelt, reális és aktív működése a Nagyváradi Egyetem mellett, már a megalakulása pillanatától 1996-ban, sőt az, hogy megalakulhatott, döntően a kapcsolatteremtés, a személyi kapcsolatok felé orientált szervezés milyenségének, konstans és folyamatos ante oculos fejleményeként könyvelhető el. A kérdés problematikája sokkal összetettebb, komplex jelenségként nyilvánul meg, és nem olyan egyszerűen, ahogy az ember ezeket így papírra fekteti.

Több évtizedes mérnöki tevékenység, párosulva a felsőfokú didaktikai aktivitással, szoros személyi kapcsolatok kialakulásával a professzionális mindennapokban – az egyetemen valamint a „termelésben” – vezetett el oda, hogy Prof. Dr. doc. ing. Mircea V. Soare a Bukaresti Műszaki Építőmérnöki Egyetem tanára, később rektora, – mindketten az Országos Mérnökszervezet, CNCISC tagjai – fontolóra vettük általában a létező építőmérnöki szervezetek hivatását, szükségességét, építőmérnöki társadalmunkban.

Leszűkítve mondanivalómat, arra a következtetésre jutottunk, hogy eléggé laza kapcsolatok fűzik ezeket az építőmérnöki szervezeteket a tudományosság, a tudományosságot, a mérnökképzést reprezentáló felsőfokú intézetekhez, ami a gyakorlat és az elmélet kapcsolatának elégtelenségében nyilvánul meg, jelentkezik szinte országos szinten. Ennek tudható be, hogy elhatároztuk, kísérletezés formájában, szerény megyei körülmények között egy ilyen kisebb létszámú megyei mérnökszervezet létrehozását provinciális szinten az építmények viselkedésének tematikájában, a Nagyváradi Egyetem mellett működve.

Prof. Dr. doc. ing. Mircea V. Soare professzor úr ellátogatott a Nagyváradi Egyetemre ezzel a problematikával, Prof. univ. Dr. ing. Teodor Maghiar rektor úrhoz az elvi beleegyezéséért, valamint a gyakorlati kivitelezéssel kapcsolatos kérdésekben, annál is inkább, mert még nem voltunk abban a szerencsés helyzetben, hogy tudomásunk lett volna egy egyetemi vezetés véleményéről, hozzáállásáról, problematikánk kérdésében. Meglepődve vettük tudomásul a Nagyváradi Egyetem rektorának a véleményét, kinek nagyon tetszett ez az elgondolás, s napokon belül a két egyetem írásba is fektette elképzeléseinket, de már az egyetemek szintjén. Csak dicsérni tudom Teodor Maghiar hozzáállását ehhez a kérdéshez, magára vállalva a patronálás és a vezetőségi kérdések megoldását is.

Prof. Dr. doc. ing. Mircea V. Soare
a Bukaresti Építőmérnöki Műszaki
Egyetem volt rektora

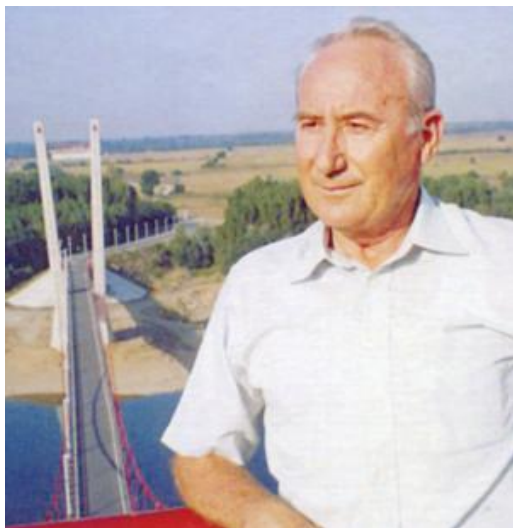
Prof. univ. Dr. ing. Theodor Maghiar,
a Nagyváradai Egyetem volt rektora

**Prof. univ. Dr. ing. Bungău
Constantin**
a Nagyváradai Egyetem új rektora

Prof. univ. Dr. ing. Prada Marcela
a Nagyváradai Egyetem új prorektora

Dr. ing. Victor Popa
„Építmények viselkedése in situ”
Országos Mérnökszervezet elnöke -
Bukarest

Dr. ing. Hann Felician Eduard Ioan
a CNCISC Országos
Mérnökszervezet tiszteletbeli elnöke
Bukarest

Prof. Dr. Balázs György
Budapest, Műszaki Egyetem

Prof. Dr. Farkas György
Budapest, Műszaki Egyetem

Prof. Dr. Mecsi József
Pécsi Tudományegyetem

Prof. Dr. Marta Dolezalova
Prága, Műszaki Egyetem

Prof. Dr. Farkas József
Budapest, Műszaki Egyetem

Prof. Dr. Józsa János
Akadémikus, rektor
Budapest, Műszaki Egyetem

Prof. Dr. Péntek János
Akadémikus, KAB elnöke
Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Prof. Dr. Remencov Andrei
Nikolaevics rektor
MADI – Moszkva

Dr. Kászonyi Gábor PhD
Magyar Mérnökök és Építészek
Világszövetségének – ME elnöke
főiskolai tanár, SZIE YMMFK

Tarnóczy Mariann
Magyar Tudományos Akadémia
Titkárság - Osztályvezető

Dr. Dévényi László
Címzetes egyetemi tanár
Budapest, Műszaki Egyetem

Dr. Kausay Tibor
Címzetes egyetemi tanár
Budapest, Műszaki Egyetem

Ez dióhéjban kísérletünk kezdeményezéseinek a története – a szervezet bejegyzése, a tagok kiválasztása, adminisztratív székhely már csak a rutinkérdések kategóriájába tartoztak. Így indultunk tehát el e tudományos-műszaki aktivitás göröngyös útjain, két oszlopos személyiség, azaz Prof. Dr. doc. ing. Mircea V. Soare valamint Prof. univ. Dr. ing. Teodor Maghiar segítségével.

Aláhúznám, hogy ez a folyamatos aktív segítség, jelenlétük a rendezvényeken, lüktető jelenséggént nyilvánult meg e kiváló két személyiség eltávozásáig e földi létből.

Prof. univ. Dr. ing. Bungău Constantin a Nagyváradai Egyetem jelenlegi rektora, folytatja elődjének Prof. univ. Dr. ing. Teodor Maghiar-nak megyei mérnökszervezetünk, regionális tudományos kutatócsoportunk egyetem melletti működésének patronálását, valamint nemzetközi kapcsolatainknak a kiszélesítését az egyetem keretein belül. Domus Hungarica ösztöndíjasa volt regionális tudományos kutatócsoportunknak.

Prof. univ. Dr. ing. Prada Marcela prorektor, mint az Építőmérnöki Fakultás volt tanszékvezetője, az első Nemzetközi Kongresszus – Kárpát-Eurorégió – Szervező és Tudományos Bizottságának tagja. Az újonnan alakult Nemzetközi Tudományos Kutatócsoportunknak a Nagyváradai Egyetem Építő és Építészeti

Fakultása melletti működéssel, az elnöke. A Magyar Tudományos Akadémia Külső Köztestületének a Tagja, Domus Hungarica ösztöndíjas.

Dr. ing. Victor Popa a CNCISC országos elnöke, megyei mérnökszervezetünk aktív támogatója, a Nagyváradon kialakult és működő nemzetközi kapcsolataink összehangolója az Országos Mérnökszervezet tevékenységével.

Dr. ing. Hann Felician Eduard Ioan, az Országos Mérnökszervezet első elnöke, az 1976-ban megrendezett Országos Találkozó egyik megszervezője, az „Építmények viselkedése in situ” tematikájában. Lényegében ebben a tematikában már a kezdetektől egyedüli lelkes szervező tagja, és neki köszönhető, hogy 1976-tól minden két évben, napjainkig folytatólagosan, voltak megszervezve ezek az Országos Találkozások, Konferenciák, valamint minden évben két plenáris technikai találkozó – tavasszal és ősszel – Románia különböző városaiban.

Energikus hozzáállásának köszönhető az Országos Mérnökszervezet CNCISC eredményes működése. Jelenleg a CNCISC tiszteletbeli elnöke, a szervezet havonta megjelenő hírlevelének (Buletin CisC) létrehozója, jelenleg is szerkesztőbizottságának elnöke.

Prof. Dr. Balázs György, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építőmérnöki Fakultásának, Építőanyagok Tanszékének vezető tanára, a FIB magyarországi elnöke, a FIB nemzetközi elnöke, a Domus Hungarica ösztöndíjra pályázó tagjainknak tudományos vezetője, aktív résztvevője műszaki-tudományos rendezvényeinknek, a Bezdani Tudományos Kutatócsoportunknak in situ tevékeny résztvevője, az 2012-ben megrendezett Első Nemzetközi Kongresszusunk tiszteletbeli elnöke. A tanszéken keresztül az előregyártott vasbeton elemek korróziójának problematikájában in situ, Bihar megyei szinten való vizsgálata, valamint a megfelelő szakértői véleményezések összeállítása. Nemzetközi kapcsolataink kialakulásának oszlopos tagja, professzionális hozzáállású tudományos segítőtárs mérnöki tevékenységünkben.

Prof. Dr. Farkas György, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Hidak és Struktúrák tanszékvezető tanára. Domus Hungarica ösztöndíjasainknak tudományos vezetője, aktív résztvevője rendezvényeinknek, Nemzetközi Kongresszusunk Tudományos Bizottságának tagja. Mindig pozitívan reagált kéréseinkre, értékes segítséget kapva a professzor úrtól mérnöki szervezetünk utánpótlását érintő kérdésekben.

Prof. Dr. Mecsi József, a Pécsi Tudományegyetem tanszékvezető tanára, a Nemzetközi Geotechnikai Szövetség (ISSMGE) tagja, a Magyar Nemzeti Bizottság elnöke, Nemzetközi Kongresszusunk Tudományos Bizottságának tagja. A professzor úrnak köszönhetően rendszeresen megkaptuk az évenkénti meghívásokat a

februárban rendezett Szechy Károly Emlék Előadó Gyűlésre. 2010-ben mérnöki küldöttségünknek alkalma adódott a bemutatkozásra is egy fórum keretében, az MTA Kossuth-Termében rendezett gyűlés után, ugyanis a rendezvényen részt vevő hallgatóság előtt ismertetésünk alapján „kiléptünk az európai porondra” mérnökszervezetünk aktivitását ecsetelve. Mecsi professzor úr úgy van elkönyvelve Nagyváradon, mint oszlopos tagja műszaki-tudományos tevékenységünknek, egy igazi professzionális mérnök-barát.

Prof. Marta Dolezalova, a Prágai Műszaki Egyetem Szechy-díjas tanára, Nemzetközi Kongresszusunk aktív résztvevője, Tudományos Bizottságának a tagja, a Nagyváradon Nemzetközi Tudományos Kutatócsoportunknak tiszteletbeli elnöke.

Prof. Dr. Farkas József, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Geotechnika Tanszékének tanszékvezető tanára. Domus Hungarica ösztöndíjasainknak tudományos vezetője, különös figyelemmel követte segítséget igénylő műszaki-tudományos kéréseinket.

Prof. Dr. Józsa János akadémikus, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Vízépítő, Hidrológia és Hidraulika Tanszékének vezető tanára. Domus Hungarica ösztöndíjasainknak tudományos vezetője. Az előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett szivárgó rendszerű egyedi küszöbátunk műszaki-tudományos konzultánsa.

Prof. Dr. Péntek János akadémikus, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem professzora, a Kolozsvári Akadémiai Bizottság (KAB) elnöke. Nemzetközi Kongresszusunk Szervező Bizottságának konzultánsa a szervezés egyetemi és Polgármesteri Hivatal találkozáin.

Prof. Dr. Remencov Andrei Nikolaevics, a Moszkvai Építőmérnöki Technikai Egyetem rektora, együttműködési szerződésünk aláírója Moszkvában, a nagyváradon és a moszkvai egyetemek között didaktikai és kutatási területeken, doktoranduszok cseréjét is szem előtt tartva. A kapcsolattartás a mai napig folyamatos.

Dr. Kászonyi Gábor PhD, főiskolai tanár, SZIE YMMFK Budapest, a Magyar Mérnökök és Építészek Világszövetségének – ME elnöke. Nemzetközi Kongresszusunk Tudományos Bizottságának tagja, a Kongresszus aktív résztvevője, az MMÉV-ME kölcsönös részvétel a felek részéről műszaki tudományos rendezvények alkalmával.

Tarnóczy Mariann, Magyar Tudományos Akadémia Titkárságának osztályvezetője, hathatós segítség Domus Hungarica Külső Köztestületi ösztöndíjasainknak, információ és eligazítás kérdéseiben a tudományos tematikák adminisztratív kivitelezésében, azok véglegesítésében.

Dr. Dévényi László címzetes egyetemi tanár, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Anyagismeret Tanszékének tanszékvezető tanára. Domus Hungarica ösztöndíjasainknak tudományos vezetője hosszú éveken keresztül.

Dr. Kausay Tibor címzetes egyetemi tanár, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építőanyag Tanszékének tanára, a bezdani kamarazsilip viselkedését tanulmányozó Regionális Tudományos Kutatócsoportunk aktív résztvevője.

Az építmények viselkedésének követése in situ, mint gyakorlati tevékenység, a mérnöktársaság szervezeti körülményei között, összességében komplex kérdésként jelentkezik.

Az Európai Konferencia gondolatának, valamint a 2016-ban történő megrendezésének reális elfogadása a szövegben elmondott tematika szerint. A képen a szervezés kezdeményezői: Prof. Dr. Mecs József, Prof. Dr. h.c. Heinz Brandt és Dr. ing. Mihálik András, 2013 márciusában, Pécsen

Minden mérnök előtt világos kell legyen, hogy különösen manapság nagy szükség van egy erős szakmai érdekképviselőre. Megdöbbentően hatott több

nemzeti és nemzetközi mérnökszervezettől a kormegoszlásról érkezett hír, miszerint a 20-40 éves tagok csoportja alig felét számlálja a 70-80 éveseknek, és alig több, mint 80-90 éves tagok létszáma. Mindemellett sajnos úgy néz ki, hogy világszinten hiányzik az ifjú végző mérnökök érdeklődése a tudós társaságban való részvételre, ami szakmai öngyilkossághoz vezet, ha nem állítják le időben. Ugyanis belátható, hogy csak erős szakmai képviselet viselheti a mérnökök érdekeit a szakmán kívüli világ és közvélemény előtt. Emellett ez jelenti az oktatás, a szakmai gyakorlat, az iparág fejlődése, és a nemzetközi együttműködés megfelelő fórumát.

Néha arról folyik a vita, hogy szükség van-e még a hagyományos nemzetközi találkozókra, konferenciákra, szimpóziumokra vagy munkatalálkozókra, amikor a modern idők számítógépes, internetes kapcsolatai sokkal gyorsabban továbbítják az információkat, mint a drága konferenciák. A kutató- és visszakereső-szoftverek könnyű hozzáférést biztosítanak a világ legmodernebb irodalmához. A vitatkozás azonban teljesen hibás. Tovább is meg kell tartanunk a konferenciákat, találkozásokat és a többi. Először is most, manapság több és jobb lehetőségünk van a nemzetközi kapcsolattartásra, mint korábban bármikor volt. Másodszor, most az ember szerencsére nem kompjúter, hanem szüksége van személyes kapcsolatokra, beszélgetésekre, információkra, és főként barátságra. A találkozók, tárgyalási fórumok és a kiadványok továbbra is kellenek, hogy az új ismeretek friss szelét hozzák a kutatások vitorláiba. A mérnöki szakmát csakis a tárgyilagos realitás irányíthatja. Ezeket szem előtt tartva, vettem fel ezt a kérdést a pécsi egyetemi találkozón, megbeszéléseink után, hogy egy európai találkozón Félifürdön ezeket a problémákat meg kéne véglegesen tárgyalni, és esetlegesen reális, életbevágóan szükséges határozatokat hozni mérnöki társaságaink veszélyeztetett helyzetében és érdekében (Bemutatjuk azt a fényképet, ahol a kezdeményezők Prof. Dr. Mecs József, Prof. Dr. h.c. Heinz Brandt és Dr. ing. Mihálik András megegyeztek ebben az Európai Konferenciának Nagyváradon – Félifürdön történő megszervezésében 2016-ban, május-október időközében. Jelenleg ott tartunk, hogy Megyei, Országos Mérnökszervezetünk, a Nagyvárad Egyetem, valamint a Nagyvárad Polgármesteri Hivatal ennek az Európai Konferenciának a szervezését kezdeti fázisában elindította.)

* * *

**A 10-ik Országos CNCISC Konferencia
„Építmények viselkedése in situ”
Nemzetközi Részvétellel**

**Félixfürdő – Nagyvárad
1994. október 19-21**

**„Építmények viselkedése in situ” Országos Konferenciájának
megnyitója 1994 okt. 19-21. Mihályik András a rendezvény elnöke**

A Konferencia elnöksége, a CNCISC Bukaresti elnökének F. E. J. Hann felszólalása 1994.

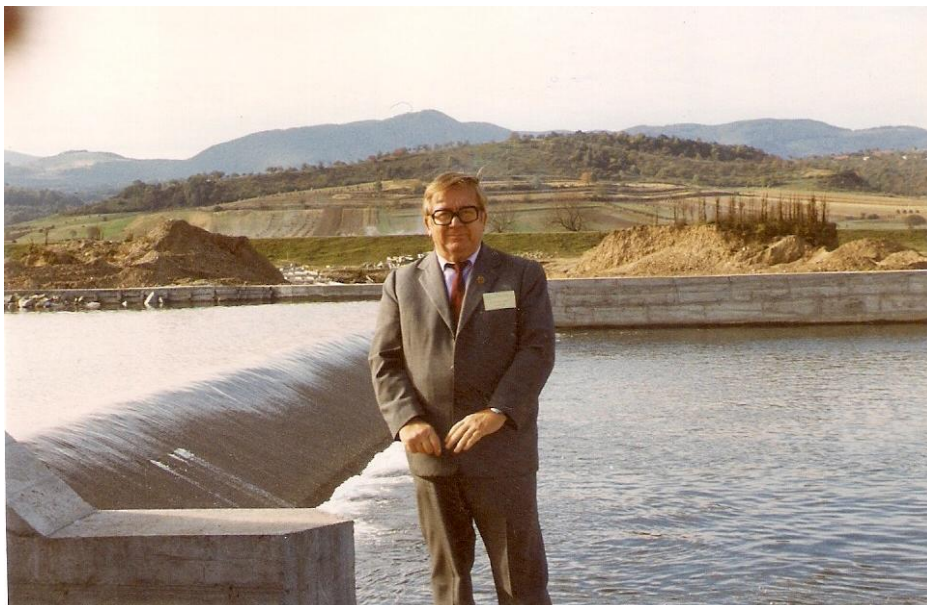
A Konferencia elnöksége, a kép jobb szélén, Prof. Dr. Ing. Panaite Mazilu, a Bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetem országosan híres statikusa, Prof. Dr. Doc. ing. Mircea V. Soare, Dr. Mihálik András a konferencia elnöke, Dr. ing. Hann Felician, ing. Ungur Ionel prefektus, ing. Petru Filip Nagyvárad polgármestere, a kép jobb oldalán takarva Seremi Ștefan a Bihar Megyei Tanács elnöke 1994.

A Konferencia résztvevőinek egy csoportja. Az előtérben Prof. Dr. ing. Panaite Mazilu, akadémikus, Dr. Mihálik András, a Konferencia elnöke. 1994

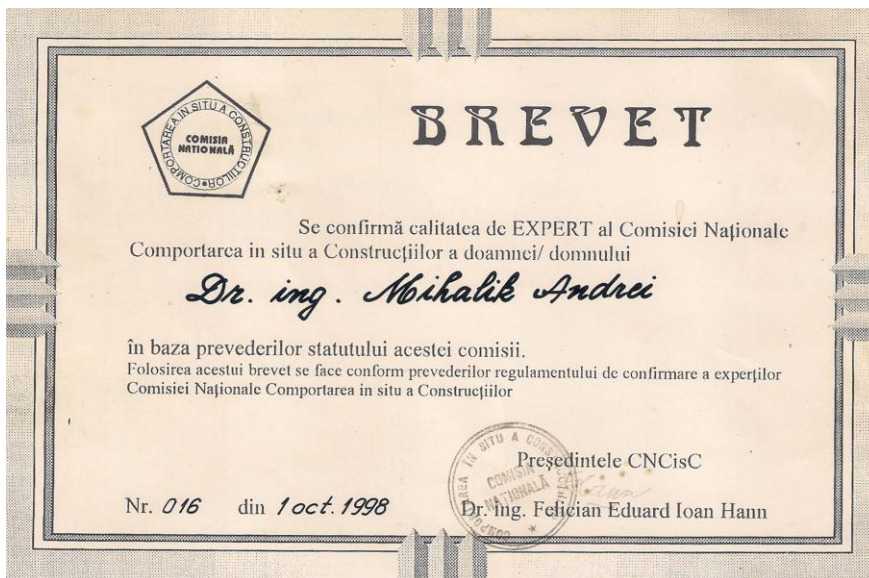
Műszaki kirándulás a Fekete Körösön, Belényesi vízmű. 1994. október. A képen balról jobbra: Dr. ing Popa Victor CNCISC alelnök, Dr. ing Mihálik András CNCISC alelnök az Országos Konferencia szervező elnöke, Dr. Bálint Péter Magyarország, Andrei Maria mérnök Bukarestből. A háttérben szemüveggel Dr. Ing. Coşovliu Octavian CNCISC alelnök, Prof. Dr. ing. Panaite Mazilu akadémikus.

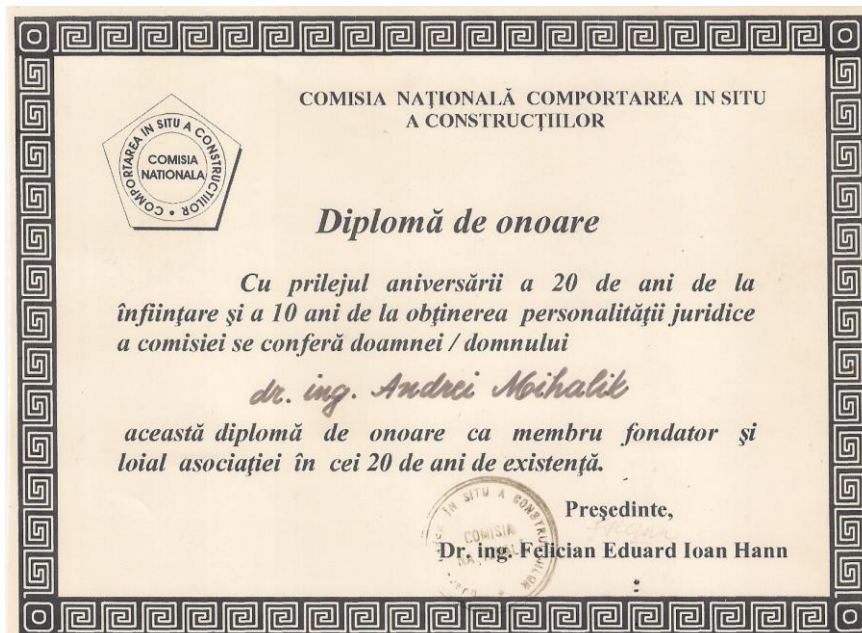
Dr. Mihálik András a Belényesi Vízmű küszöbgátjánál. 1994. október.

**A 10-ik Országos CNCISC Konferencia végeztével október 21, a feleségemmel
útnan Nagyváradra, Félix fürdőről. 1994**

Dr. ing. Mihălik András CNCISC szakértői engedélye, felhatalmazása. 1998

Jubileumi díszoklevél a szervezet 20 éves évfordulója alkalmából, Dr. Mihălik András részére mint alapító tagja a CNCISC-nek, annak lojális tagja.

Az országos “Építmények viselkedése in situ” igazgatósága és a Váradi Megyei mérnök szervezet nemzetközi megbeszélései Debrecenben. 2004.

A Debreceni nemzetközi megbeszélések folytatása a helyi vízügyi igazgatóság szakembereivel. (2004)

Debrecenből a CNCISC küldöttsége másnap részt vett egy mini-szimpoziumon a MÁV vezérigazgatóságon. Háttérben Csek Károly vezérigazgató. (2004)

Az országos CNCISC, a 2001-ben kivitelezett támszerkezetnél. Az előregyártott vasbeton elemek Nagyváradról voltak ideszállítva. A kivitelezést szintén a váradiak irányításával történt. Az első ilyen típusú támszerkezet, kivitelezve Magyarországon. (2004 Bodajk-Balinka állomás közötti vasutvonal).

Támszerkezet előregyártott vasbeton elemekből, a Bodajk-Bálinka állomás között. A képen Csek Károly MÁV igazgató úr. (2004)

A támszerkezet tervezője és kivitelezője Dr. Mihálik András. 2004

Tapasztalatcsere a helyszínen, 10 évvel a kivitelezés után 2011-ben, az M0 munkálkodó építő vállalat technikai személyzetével, ahol a közeljövőben ezt a támasztó szerkezet típust (Bodajk-Bálinka állomásköz) szándékoznak az autópálya építkezésein bevezetni. Előtérben Dr. Mihálik András.

CNCISC plenáris ülés Felix fürdőn (2004) A tanulságok levonása a magyarországi két nemzetközi találkozó után (Debrecen-Budapest) Az elnökségből felszólalt Dr. ing. Coşovliu Octavian, a CNCISC alelnöke

Többszöri konzultáció után Teodor Maghiar rektor úrral valamint Prof. Dr. Doc. Ing. Mircea V. Soare a Bukaresti Építőmérnöki Egyetem rektorával, létrehoztam és bejegyeztem mint megyei mérnök szervezet az “Építmények viselkedése in situ” Bihar megyében a Nagyváradai Egyetem mellett, olyan elképzeléssel, hogy közelebb hozzuk a gyakorlati kérdések tanulmányozása felé, a fakultás építőmérnöki hallgatóit. A szervezet mérnöki találkozóira hivatalosak voltak – consultative – az építőmérnök hallgatóknak is egy csoportja, ahol felkeltettük az érdeklődésüket a gyakorlatban – és főleg Bihar megyében – előforduló károsodásokra az alépítményeknél, és rövidesen elértük, hogy négy építőmérnök hallgató diploma munkáját az általunk ajánlott témák közül választotta és védte meg mérnöki diplomáját. Lényegében az volt a célunk hogy felhívjuk az építőmérnök hallgatóknak a figyelmet a mérnökbiológiára, mint az építmények viselkedésének egy különleges kisegítő tudománya, ebben az építmények viselkedését és rehabilitációját tanulmányozó gyakorlati témakörben. Annál is inkább ez érvényes a mérnökbiológiára is, mint a gyakorlati kivitelezésekben a mérnöknek segítőtársa, mert ha a mérnökbológia tudományként akar létezni és fejlődni akkor, feltétlenül helyet kell kapnia a műszaki felsőoktatásban, valamint az érintett tudományos egyesületek, így CNCISC és az EMT életében is. Az építmények viselkedésének megfigyelése in situ a mérnökbológia módszereivel első rangú feladatként jelentkezik a karbantartás és a műszaki tervezés esetében is, mert egyáltalán nem tévedünk, ha elgondolásainkban kijelentjük, hogy a mérnökbológia nem más, mint a környezetvédelem tudománya. Szem előtt kell tartsa mérnök szervezetünk, az “Építmények viselkedése in situ”, hogy a növényzet felhasználásával, a talajt és a mérnöki létesítményeket meg tudjuk védeni a természeti erők ellen. Gondolom, hogy ezen aktivitásunkkal, annyit sikerült elérnünk, hogy ezeknek az összefüggéseknek létét és gyakorlati fontosságát kihangsúlyoztuk, annál is inkább mert világviszonylatban, a világ műszaki felsőoktatásában, csak jelentéktelen kezdeményezésekkel találkozunk, ott is csak néhány országban. A fentiekre reflektálva kutató csoportunk örülhet annak, hogy a legalapvetőbb kérdésben, az oktatás kérdésében mi, tehát az első lépést megtettük, azzal, hogy sikerült a nagyváradai műszaki felsőoktatásban a mérnökbológiát önálló tantárgyként bevezetni az építőmérnöki tanszék ötödéves hallgatóinak.

A Nagyváradi Egyetem mellett működő építőmérnök szervezet megyei Bizottsága “Építmények viselkedése in situ”, több tudományos témát bocsátott az ötödéves egyetemisták részére, gyakorlati célzással és megvalósítással, valamint a bizottság mérnöki segítségével. Négy egyetemi hallgató [Kincses Csaba, Mura Sándor, Popescu Aurel, Szebeni Krisztián] dolgozta ki így diplomamunkáját ezekkel a témákkal. Jelen esetben Szebeni Krisztián mérnökhallgató, mélyszivárgók előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett struktúráját mutatja be, mint premier a szakmában, az agyagos talajok szellőztetésének megteremtésével és ezáltal a földtömegek nyíró szilárdságának a növelésével, az általános stabilitás biztosítva van. 2002

*** * ***

Dr. Mihályk András Lada 111-es gépkocsijával hazatérőben, “Építmények viselkedése in situ” Országos Konferenciáról Déva 25-26 október 2007 a nyugati Kárpátokban

*** * ***

A Megyei Mérnök szervezetünk Nagyvárad Egyetem mellett működő Tudományos Kutató Csoportjának megbeszélései Debrecenben és Nagyváradon. Előzetes megbeszélések alapján a Magyar Tudományos Akadémia Külső Köztestületi orvos specialista, a lakások mikroklímájával foglalkozó tagjai, meghívásos alapon vettek részt Debrecenben, a helyi Tudomány Egyetem onkológiai katedráján. A találkozás problematikája az Ausztriában, Bécsújhelyen épülő legnagyobb európai onkológiai korházal - amelynek az átadása 2015-ben történik majd meg – kapcsolatos kérdések és esetlegesen Nagyvárad részvétele is ezen a területen, az ebből fakadó orvostudományi és gyógyítási eshetőségek akcióinak kihasználásában. Szervezetünkben két orvos – onkológia és általános felépülés –

tanszékvezető professzor valamint onkológus vettek részt a megbeszéléseken. A találkozás kezdeti fázisában, mint specifikus kutatási eshetőségek a nagyváradi egyetem níveljén, részt vett a Regionális Kutató Csoportunknak a vezetője is. Az első találkozás a debreceni Tudomány Egyetem onkológiai tanszékén történt meg, a tanszékvezető szervezésében, majd folytatódott a megyei kórház onkológiai részlegén. A második találkozás két napi időköz után, a nagyváradi egyetemen, a megyei kórház és gyerek kórház keretein belül történt meg. Ezekről a megbeszélésekről értesítettük a helyi illetékes szerveket is, annál is inkább, mert a megbeszélések eredményeként a jövőbeli együttműködés pozitívan rajzolódott ki nemcsak Bihar megye, hanem Hajdu Bihar megye részére is. A megbeszéléseken részt vettek az érdekelt Kutató Csoportok kiválasztott képviselői, valamint az épülőben lévő Bécsújhelyi onkológiai kórház igazgatónője és helyettese, a debreceni egyetem onkológiai tanszékének vezetője, mint a debreceni onkológiai kórház reprezentánsa. A találkozás végleges határozataként a problémák konkretizálása és a lehetőségek kihasználása érdekében, egy újabb találkozás a 2015 év első trimeszterében ajánlották megszervezni, a bécsújhelyi épülő kórház vezetői.

A találkozás ausztriai, magyar és román résztvevői. 2010. május.

Az épülő Bácsújhelyi kórház igazgatónője, Dr. Mayer E., a váradi Kutatócsoportunk vezetőjével, Dr. Mihálik A. Félig takarva a váradi Kutatócsoport onkológusa Dr. Corbu Silviu.

Az épülő bácsújhelyi kórház igazgatónője Dr. Mayer E. [a jobb szélén], Dr. Mihálik A., a Bihar megyei Kutatócsoport vezetője, Dr. Szluha K., onkológia tanszékvezető tanár, Debreceni Egyetemen. 2010 Debrecen.

*** * ***

A Nagyváradai Egyetem mellett működő Megyei Mérnök Szervezetünk “Építmények viselkedése in situ”

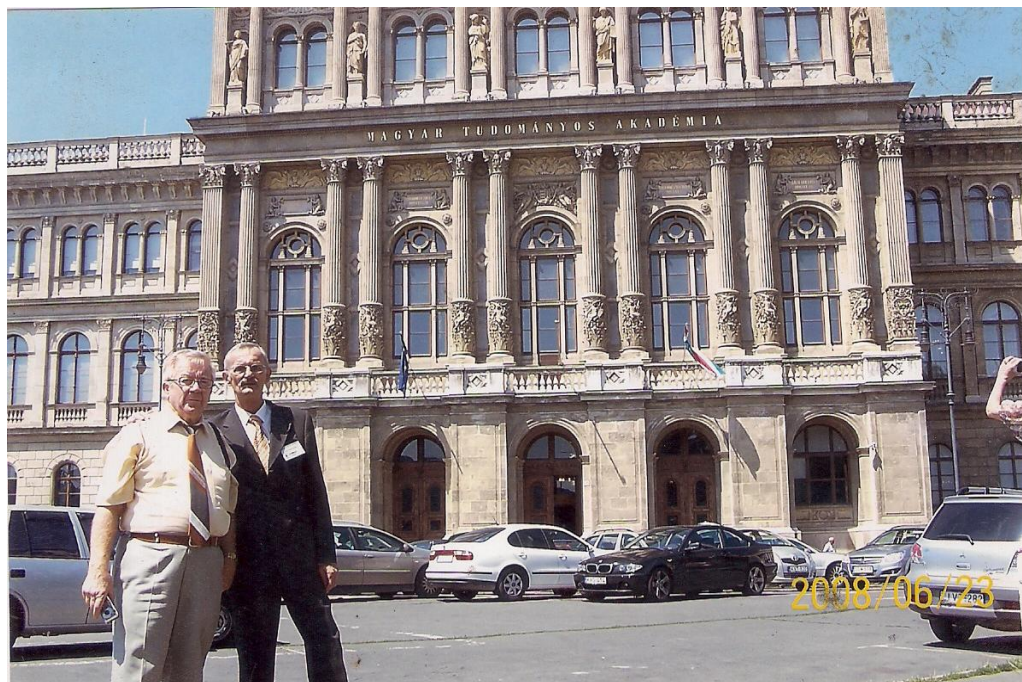

Mérnöki szervezetünk kereteiben működő Regionális Tudományos Kutató Csoport “Építmények viselkedése in situ és Környezet Védelem” (KAB), **2010-ben** lépett ki az európai “porondra”, bemutatkozás, ismertetés formájában egy Nemzetközi Talajmechanikai és Alapozási Konferencia keretein belül, Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia nagytermében tartott találkozás alkalmával, ahol az európai tudós társadalom jeles képviselői, professzorai a fent említett műszaki területről jelen voltak és meghívásos alapon előadást is tartottak. A Konferencia lényegében Széchy Károly Emlék-előadói ülés, melyeket évenként megrendeznek és Széchy Károly Emlékdíj és Plakett kitüntetésekkel adnak át a szakma kiválóságainak. 2010-ben, amikor a mi küldöttségünk is részt vett meghívásra ezen a konferencián, a kitüntetettek között szerepelt Balázs Béla és Marta Dolezalova. Egy pár szót, Dr. Széchy Károly (1903.12.27 Budapest - 1972.05.22 Budapest) eredményekben és sikerekben gazdag életútjáról:

A MTA rendes tagja; a Fővárosi tanácstól “Pro Urbe” kitüntetés a budapesti hidak újjáépítése és a földalatti vasút érdekében kifejtett tevékenységéért; a wroclawi műszaki egyetem díszdoktora. A minisztérium kötelékéből kiválva is sok nagy hazai

és külföldi (pl. Egyiptomban a heluáni; Szíriában az Orantes; Budapesten az Erzsébet) híd munkálataiban közreműködött mint szakértő. A Nemzetközi Talajmechanikai és Alapozási Egyesület magyar nemzeti csoportjának az elnöke, az MTA Műszaki Tudományok Osztálya mérnöki, építészeti és közlekedés tudományi szakcsoportjának vezetője volt. Számos hazai és nemzetközi, hídépítési, alagútépítési és talajmechanikai konferencián vett részt tanulmányokkal, előadásokkal. Egyetemi vendégelőadó volt Csehszlovákiában, Jugoszláviában, Lengyelországban, az NSZK-ban, Kanadában, a skandináv államokban és kétszer is Egyiptomban.

Mérnöki küldöttségünket (Dr. Mihálik András a küldöttség vezetője, Dr. Veres Mircea a hidraulika professzora, Megyeri Ferenc mérnök, statikus, Bereczky János mérnök geológus, Nagy Nándor mérnökhallgató a Bp. Műszaki Egyetem híd és struktúrák tanszékén – jelenleg Washingtonban kutató mérnök), Prof. Dr. Mecs József a Nemzetközi Talajmechanikai és Geotechnikai Szövetség (ISSMGE) Magyar Nemzeti Bizottságának elnöke (2009-), hívott meg és megadatott, hogy a fórum utáni fogadáson ismertessük szervezetünket, munkálkodásunkat video bemutatáson is keresztül, valamint ezen az alapon kiépíthessük nemzetközi összeköttetéseinket.

**A Magyar Tudományos Akadémia székháza, Budapest, Roosevelttér 3.
Előtérben Dr. Mihálik András és Megyeri Ferenc mérnök, Nagyvárad**

A Konferencia, az Emlék-előadógyűlés megnyitója, Prof. Dr. Mecsí József az ISSMGE – Magyar Nemzeti Bizottságának elnöke és Barsiné, Pataki Etelka a Magyar Mérnök Kamara elnöke. 2010. február.

Prof. Dr. Mecsí József megnyitó beszédét tartja.

A Magyar Mérnöki Kamara elnökének Barsiné, Pataky Etelka, megnyitó beszéde.

Széchy Károly emlékdíj és plakett

Prof. Marta Dolezalova előadását tartja és fogadja a Magyar Kamara elnökének köszönetét és jó kívánságait

**Prof. Dr. Mécsi József az Emlék-előadó gyűlés elnöke átadja a
Kitüntetést és gratulál Prof. Dr. Marta Dolezalova-nak**

A Konferencia, Emlék-előadógyűlés hallgatósága

Prof. Dr. Mécsi József a rendezvény elnöke a Konferencia utáni Forum rendezvényén felkéri az európai Műszaki Tudományos Elit asztalánál helyet kapott küldöttségünket, Mihálik András személyében, hogy ismertesse a mérnöki szervezetet és aktivitását amelyet képviselnek ezen az összejövetelen.

A felkérés után Mihályik András előadása közben bemutatván videoklipek segítségével is munkálkodásunkat valamint Erdélyt, szűkebb hazánkat ahol dolgozunk és alkotunk

Mihályik András előadásában kitért az EMT – az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság sikereire is, aláhúzván, hogy 20év (1990-2010) után túl-nötte az erdélyi országos kereteket és mint jelentős nemzetközi műszaki-tudományos potenciál jelenik meg a Kárpát-medence magyarságának az életében.

Küldöttségünk, az európai professzorok ismertetéseire figyel

A hozzászólások folytatódnak, néha-néha felmerülnek kijelentések amelyek a mérnök szervezetünknek problematikáját méltatják.

A Magyar Mérnöki Kamara elnöke Barsiné, Pataky Etelka és Prof. Dr. Scharle Péter Széchy díjas mérnök, melegen gratulálnak Dr. Mihálik Andrásnak az erdélyi műszaki-tudományos területen kifejtett erdélyi munkálkodásért.

Mérnök-szervezetünk küldöttsége (a kép bal oldalán) az európai professzorok elit asztalánál, ami kellemes érzés, nagy elismerés számunkra (amit talán meg se érdemelünk): Nagy Nándor, Bereczky János, Megyeri Ferenc, Veres Mircea, Mihálik András. (Nagy Nándor takarva a kép bal oldali sarkától számolva)

Feltett kérdésekre is válaszolnak, az európai híró professzorok

Prof. Dr. Marta Dolezalova meleg szavai és ígérete, hogy aktívan részt fog venni a nagyváradi Építőmérnöki Kongresszusunkon. A kép jobb sarkában Prof. Dr. h.c. ing. Heinz Brandt a bécsi Műszaki Egyetem professzora figyelmesen hallgatja Dolezalova-t.

**A Magyar Mérnöki Kamara Elnöke Barsiné, Pataky Etelka a
hallgatóság körében. (a kép jobb oldalán)**

Ez a találkozás teremtette meg a lehetőségét annak, hogy a 2012. október 18-21 között rendezendő nemzetközi kongresszusunkon előadásokkal vegyenek részt, mint tiszteletbeli meghívottak Prof. Dr. Marta Dolezalova Prágából, Prof. Dr. Mecsi József Budapest-Pécsről, Prof. Dr. Balázs György a FIB elnöke, nemzetközi kongresszusunk tiszteletbeli elnöke, Prof. Dr. Farkas György a híd és struktúra tanszék vezetője a Bp. Műszaki Egyetemről, biztosítván ezáltal is Nemzetközi Kongresszusunk tudományosan magas színvonalát. A Kongresszus munkálatainak befejezése után, szintén megjelent a lehetősége annak, hogy Prof. Dr. Marta Dolezalova a Nagyvárad Nemzetközi Kutató Központ „Építmények Viselkedése in situ és Környezet Védelem” az Eurórégióban, a Nagyvárad Egyetem mellett, a tiszteletbeli elnöke is lehessen.

*** * ***

Felveszem a Magyar Állampolgárságot. 2012. január 18

**A Kenderesen lévő Horthy kúria.
Magyar állampolgárságom megszerzésének a helye**

Az állampolgársági eskü aláírása. Kenderes, 2012. január 18

Az eskütétel után, Pádár Lászlóné, polgármester asszonnyal.

A himnusz halk hangjai mellett... nedvesedő szemekkel.

Az eskü szövege

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG

Szám:106-E-108154/2011

KE.VI-1/05888/2011

Visszahonosítási okirat

A magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény 5. § alapján visszahonosítom az alábbi személyt:

Mihálik András

1931. november 30-án, Bánffyhunyard (Huedin, Románia) városban született.

Budapest, 2011. év október hó 28. napján

Ellenjegyzem:

Budapest, 2011. év november hó 05. napján

köztársasági elnök

miniszter

A visszahonosítási okirat

A fogadás előtti percek, a Horthy kúria ebédlőjében

Meg kell jegyeznem, hogy nem véletlenül választottam Kenderest az állampolgársági eskü letételére, ugyanis testvérbátyám **Mihálik László Horthy ösztöndíjas tanuló**, mindig első tanuló, **kitűnő műszaki szakember**, állami díjas agronómus, kutató mérnök, **emléke előtt hajtottam fejet**.

*** * ***

Bejegyzett megyei mérnöki szervezetünk az “Építmények viselkedése in situ” a Nagyvárad Egyetem mellett, akkoriban egy tíz tagú termelésben dolgozó mérnökkel rendelkezett s éppen ezért arra törekedtünk, hogy egyes rendezvényeken keresztül próbáljuk növelni ez irányú kapacitásunkat, amikor is növelni tudtuk kívül álló műszakiak bevonásával céljaink elérését. Prof. Dr. Ing. Teodor Maghiar rektor figyelmessége, megértése, Prof. Dr. Doc. Ing. Mircea V. Soare, tudományos és intézetének segítségével folytán, merészkedtünk megrendezni egy Országos Konferenciát, a CNCISC országos szervezetének a beleegyezésével – de csak nagyváradai szponzoraink voltak – 1994 októberében ezt az országos konferenciát, nemzetközi részvétellel, több mint 200 résztvevővel, akik 60 dolgozatot mutattak be.

A Konferenciát Félix fürdőn rendeztük a Megyei Tanács égisze alatt is – ugyanis mint a Megyei Tanács alelnöke ez alól nem bújhattam ki -. Rendezvényünkre felfigyelt a Debreceni Megyei Önkormányzat, a Békés Megyei Önkormányzat, a MTESZ debreceni szervezete, amely tulajdonképpen a nemzetközi részvétel alapját szolgálta. Örömről szolgál, hogy az elnökségben ott láthattuk a Megyei Tanács elnökét Seremi Ștefant, Nagyvárad polgármesterét Petru Filipet, Bihar megye prefektusát Ungur Petrut, Prof. Dr. Doc. Ing. Mircea V. Soare rektort, Prof. Dr. Ing. Mazilu Panaitot a híres statikust. Ezen a két napon egy jól sikerült tudományos konferenciát zártunk, ami nagyban növelte úgy a Nagyvárad Egyetem, mint a Megyei Tanács tekintélyét még az országos bizottság értékelése alapján is. Az eredmények feljogosítottak arra, hogy próbáljuk meg kihasználni nem csak a belső – országos ténykedéseinket, hanem külföldi eshetőségeinket is. Ezzel kapcsolatosan, kéréssel fordultunk Teodor Maghiar rektor úrhoz, hivatkozva arra, hogy nagyon fiatal még építőmérnök fakultásunk és jó lenne, ha a Budapesti Műszaki Egyetemmel a Nagyvárad Egyetem aláírna egy együttműködési szerződést. A rektor úr elég hamar határozott és egy hónapon belül az együttműködési szerződés alá volt írva mindkét fél részéről. Ennek az alapján megbeszéléseket folytattunk az egyetem nevében felhatalmazva Budapesten a Budapesti Műszaki Egyetem Építőmérnöki karának dékánjával Prof. Dr. Farkas Györggyel és egy összeállított ideiglenes együttműködési fakultások közötti szerződés alapján lényegében megkezdődött annak a közös együttműködésnek a folyamata, ami a mai napig is tart. Meglátogattak, Prof. Dr. Farkas György, Prof. Dr. Balázs György, Prof. dr. Farkas József, Prof. Dr. Józsa János, Prof. Dr. Lovas Antal, mint reprezentánsai a Budapesti Műszaki Egyetem Építőmérnöki karának. Ennek a gyümölcsöző együttműködésnek köszönhetően eljutottunk a Domus Hungarica alapítványhoz s a fent említett professzorok mint tudományos vezetők segítettek eljutni az ösztöndíj pályázatokhoz, amit a fent említett alapítvány közölt minden évben tudományos kutató témák megjelenésével a kijelölt kuratóriumok előtt. 2002-től kezdődően a mai napig több mint nyolcvan tudományos kutató témánkat fogadták el és jutalmazták a megfelelő kiírt összegekkel témánként 500000 forintig. Ebben a periódusban a Nagyvárad Egyetemről 32 Domus ösztöndíjasunk lett és megalakítottunk egy Domus Hungarica kutató csoportot megyei mérnök szervezetünk mellett. Következett egy tudományos aktivitást célzó - annak elmélyítését megalapozó - kontaktus kiépítése a Magyar Tudományos Akadémia Külső Köztestületének tagjai sorába való fogadás kérdéseit illeti. Az elfogadott kérések alapján megyei mérnök szervezetünk 31 taggal rendelkezik a mai napig, akik a kapott diploma alapján a Magyar Tudományos Akadémia Külső Köztestületének tagjaiként vannak bejegyezve a Tudományos Akadémia megfelelő adatlapján.

2004-ben megszerveztük a CNCISC-nek az őszi plenáris gyűlését Nagyváradon Félix fürdőn, mely gyűlés előtt az országos bizottság direktóriuma – előzetes szervezésünknek köszönhetően – külföldi 2 napos magyarországi rendezvényen vett részt a MTESZ meghívására, ahol sor került egy együttműködési protokoll aláírására is, amit a bukaresti CNCISC elnöke Felician Eduard Ioan Hann is aláírt. A második napon a MÁV igazgatóságán, Budapesten egy mini-szimposium keretében vettünk részt Csek Károly mérnök vezérigazgató jelenlétében, majd ezután a résztvevők ellátogattak a Bodajk-Bálinka állomásközbbe, a Dunán túlra, az általunk legyártott, előregyártott elemekből kivitelezett 100 m hosszúságú támszerkezet megismerésére, amelynek a kivitelezését saját magam szerveztem és vezettem, 12 napi munkaigénnyel, a rendelkezésre bocsátott szükséges munkaerővel. Az egyetem részéről a két napi látogatáson - mint az egyetem reprezentánsa - résztvett a környezetvédelem fakultás dékánja.

Mivel eddig sem az országos CNCISC mérnök szervezetnek sem a mi megyei mérnök szervezetünknek nem voltak nemzetközi tudományos rendezvényei, a következő kitűzött cél, s ennek a megvalósítása foglalkoztatott, mint közeljövőben feltétlenül megrendezendő nemzetközi tudományos találkozó. Megfelelő előkészítéssel a KAB és a DAB Akadémiai Bizottságok, az EMT-nek, a Nagyvárad Polgármesteri Hivatalnak valamint a Nagyvárad Egyetemnek is a megfelelő konzultációk alapján, Dr. Mihálik Andras mint a szervező bizottság elnöke, Dr. Prada Marcela prorektor és Bíró Rozália alpolgármester mint a szervező bizottságnak a tagjai, 2012 október 18-21-én rendeztük meg Félix fürdőn a Termál Hotelben az országos CNCISC első Nemzetközi Kongresszusát a Kárpát-Eurorégióban, 5 ország Magyarország, Lengyelország, Románia, Szlovákia és Ukrajna részvételével. Hivatalos nyelvként a román, magyar, orosz és angol volt megjelölve úgy a dolgozatokra, mint az előadások megtartására is. 102 mérnök, tudós jelenlétében kezdtük ezt a két napos, különösen jól sikerült rendezvényünket, amelyet egy tartalmas Kalotaszegi-Banffyhungyadi kirándulással, az itt létező vízierőművek és víztározók látogatásával zártunk. A Kongresszus határozatot is fogadott el, a benyújtott tervezett ajánlások alapján: Nagyvárad az “Építmények viselkedése in situ és környezetvédelem” nemzetközi központjává volt megnevezve, a Kárpát-Eurorégióban majd az építőmérnöki-építészeti fakultás építőmérnöki tanszéke mellett megalakult egy nemzetközi bizottság, amely a jövőben irányítani és szervezni fogja a témakörrel kapcsolatos rendezvényeket.

A Kongresszus a következő elnevezéssel tartotta meg a nemzetközi porondon való megjelenését:

**“THE 1ST CENTRAL EUROPEAN CARPATHIAN-EUROREGION
CONGRESS
ON IN SITU BEHAVIOR OF
CONSTRUCTIONS AND ENVIRONMENTAL PROTECTION”
ORADEA-FELIX
Hotel Termal
October 18-21 2012**

A megyei mérnök szervezetünk mellett, valamint a Nagyvárad Egyetem mellett működő tudományos kutató csoportja: Regionális Tudományos Kutató Csoport “Építmények viselkedése in situ és Környezetvédelem” a Kárpát-Eurorégióban “Nemzetközi Tudományos Központ”-ja lett. Ez a csoport a Nagyvárad Egyetemen 31 tagot számlál, doktori címmel, docensek, adjunktusok, a Magyar Tudományos Akadémia Külső Köztestületének valamint a Kolozsvári Akadémiai Bizottságnak lettek a tagjai. A kutató csoport vezetője Dr. Mihálik András, a Megyei Mérnök szervezet elnöke, a CNCISC-București alapító tagja - 1976.-ban.

*** * ***

**Az Országos Mérnök Szervezet “Építmények
viselkedése in situ” első Nemzetközi Kongresszusa:
“The First Central European Carpathian-Euroregion
Congress on is situ Behavior of Construction and
Environmental Protection”
Oradea – Felix
Hotel Termal
October 18-21 2012**

Ezt a Kongresszust a nagyváradai mérnök szervezet Megyei Bizottsága szervezte, a Nagyváradai Egyetem és a Polgármesteri Hivatal közreműködésével. Ez a Kongresszus sorrendben a 19-ik Országos Konferenciáját is jelentette a CNCISC számára. A szervező Bizottság Elnöke Dr. Mihálik András a Megyei Mérnök Szervezet vezetője a CNCISC alapító tagja. Eddig megyei mérnök szervezetünk 2004-ben, nemzetközi kapcsolat felvétel formájában, Debrecenben MTESZ és Budapesten a MÁV által szervezett nemzetközi találkozót – amely csak Magyarországra korlátozódott – de mivel meghívtuk az Országos Mérnök Szervezet CNCISC vezetőségét is, Román-Magyar együttműködési szerződést írt alá a MTESZ és a CNCISC, román részről az országos szövetség elnöke (CNCISC) Dr. Ing Hann Felician írta alá. Ez volt az első nemzetközi kontaktus külfölddel, aminek következményeképpen szorgalmaztuk az első Nemzetközi Kongresszus CNCISC megszervezését valamint megtartását Nagyváradon-Felix fürdőn, a Kárpát-Európai régióban.

**A CNCISC Első Nemzetközi Kongresszusa a Kárpát-Eurórégióban
 “Építmények viselkedése in situ és környezetvédelem” Dr. Mihálik András
 szervező elnök megnyitója. 2012. október 19 reggel 10 óra**

**A Kongresszus Nemzetközi Elnökségének bemutatkozása
a Kongresszus szünetében. (balról jobbra):**

Dr. Ing. Hann E. F I., a CNCISC Országos tiszteletbeli elnöke Bukarest,

Prof. Dr. ing Dan Stematiu a Bukaresti Építéstudományi Műszaki Egyetem rektora, a Kongresszus Tudományos bizottságának a tagja.

Prof. Dr. ing. Bungău Constantin a Nagyvárad Egyetem rektora a Kongresszus Tudományos Bizottságának a tagja.

ass. Prof. Dr. ing. Mihálik András a nemzetközi Kongresszus szervező elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia Köztestületének Külső Tagja a Kongresszus Tudományos Bizottságának a tagja. Nagyvárad Egyetem

Dr. ing. Popa Victor a CNCISC országos elnöke a Bukaresti Műszaki Akadémia levelező tagja a Kongresszus Tudományos Bizottságának a tagja.

Prof. Dr. ing. Mancia Aurelia a Nagyváradai Egyetem Építő-építészmérnöki karának dékánja a Kongresszus Tudományos Bizottságának tagja.

Prof. Dr. Marta Dolezalova Széchy díjas egyetemi tanár, Prága ,a Kongresszus Tudományos Bizottságának a tagja.

Prof. Dr. Balázs György, a Nemzetközi Beton Federáció elnöke Kongresszusunk Tiszteletbeli elnöke a Kongresszus Tudományos Bizottságának a tagja Budapesti Műszaki Egyetem tanszékvezető egyetemi tanár Budapest.

Prof. Dr. ing. Prada Marcela a Nagyváradai Egyetem prorektora a Magyar Tudományos Akadémia Köztisztületinek a Külső Tagja a Kongresszus Tudományos Bizottságának és Szervező Bizottságának a tagja. Nagyváradai Egyetem

Prof. Dr. Farkas György tanszékvezető egyetemi tanár, híd és struktúrák tanszéke, a Kongresszus tudományos Bizottságának a tagja.

Prof. Dr. Mecsi József a Nemzetközi Talajmechanikai és Geotechnikai Szövetség (ISSMGE) tagja a Magyar Nemzeti Bizottság elnöke, tanszékvezető egyetemi tanár Pécsi Egyetem, a Kongresszus Tudományos Bizottságának a tagja. Pécs.

**A Kongresszus munkálatai. Prof. Dr. Balázs György a Nemzetközi Beton Federáció elnöke, Kongresszusunk tiszteletbeli elnöke előadását tartja, mint a Budapesti Műszaki Egyetem építőanyagok tanszékvezető tanára
2012. október 19 Felix-fürdő Termal Hotel.**

A Kongresszus, megtartott Plenáris ülésének határozata: „Nagyvárad mint Nemzetközi Kutató Központja az „Építmények Viselkedése in situ és Környezetvédelem“ a Kárpát Eurorégióban.” Az alapító tagok egy csoportja. 2012. október 19, délután 19 órakor.

**Prof. Dr. Balázs György köszöni, hogy a Kongresszuson részt vehetett, köszönetet mond a szervezőknek és üdvözl minden résztvevőt.
2012. október 19, az ünnepi fogadáson 20-órákor.**

**Prof. Dr. Mecsi József a Budapesti és a Pécsi Műszaki Egyetemek nevében
köszönetet mond a szervezőknek és üdvözlől minden résztvevőt.
2012. október 19-en az ünnepi fogadáson 20 órakor.**

**Kongresszus utáni, ünnepi fogadáson a Termál Vendéglőben Félix-fürdőn.
2012. október 19, 20 órakor.**

**Dr. Mihálik András, a Fântâneli víztározónál. Műszaki kirándulás 2014.
október 20**

**A víztároló és a vízi erőmű meglátogatása, a tanulmányi kirándulás alkalmából.
2012. október 20. A vízi erőmű Bánffyhunyardtól kb.20-km-re található.**

**Tartalmas, kalotaszegi, műszaki kiránduláson, Bánffyhunyad környékén.
Kalotaszentkirály, Kecskés-panzió, 2012. október 20, 14 óra**

EDITORIAL

...încă odată, tot de la
ÎNTÂLNIREA DIN
ORADEA

Motto:

*“Lumea văzută numai cu
un ochi, este mai mică”*
Eminescu

După cum este cunoscut – chiar și din paginile Buletinului CNCISC Noiembrie / Decembrie 2012 – a avut loc în perioada 18 -21 octombrie 2012 la Hotelul Termal Băile Felix - Oradea, Primul Congres Internațional CNCISC, în Euroregiunea Carpatică a Europei Centrale privind “Comportarea in situ a Construcțiilor și Protecția Mediului”.

Sub aspect istoric, conceperea, pregătirea scheletului de realizare a organizării concrete, cu propunerile specifice de rigoare – în mod cu totul incredibil – acoperă o perioadă lungă, exprimabil în opt ani, din ianuarie 2004, până în 18 octombrie 2011, când pe baza unei împuterniciri scrise, solicitate de noi de la Consiliul Director CNCISC, am primit “undă verde” pentru lansarea programului complex al organizării concrete, întocmit încă în anul 2004.

Conceperea, discutarea și ridicarea problemei în mod public, informațional, de organizare a unui Congres Internațional, nu a fost un fenomen întâmplător, având antecedente multiple – solide – concretizate încă din anul 1993.

În 14 februarie 1993, se înființează Euroregiunea Carpatică în cadrul unei întruniri internaționale la Hotelul Arany Bika din Debrecen, în prezența D-nei Catherine L'alumiere din partea Consiliului Europei.

La această întâlnire internațională, de constituire a Euroregiunii Carpatice, fiind prezent ca reprezentant al

Consiliului Județean Bihor (vicepreședinte) și ca președinte al Comisiei Mixte Transfrontaliere Româno-Maghiară Bihor, astfel că am putut informa în scris “din prima mână” membrii CNCISC despre problematica Euroregiunii Carpatice în Buletinul CisC Nr. 1 anul VIII ianuarie – februarie 2004, în articolul Editorial “Întâlnirea de la Oradea”, respectiv verbal la multiplele discuții de la Adunările Generale CNCISC, legat de propunerea noastră, referitor la organizarea conferinței internaționale (CONGRES), ca manifestare tehnico-științifică CNCISC.

O posibilitate de colaborare internațională tehnico-științifică, a reprezentat existența Euroregiunii Carpatice, cu cele cinci țări membre: Polonia, Slovacia, România, Ucraina și Ungaria.

În aceste condiții concrete apărute, cât și prin faptul – că CNCISC își desfășoară activitatea ca o asociație numai în limitele încorsetării interne, pierzând din vedere cele cuprinse în statut (...colaborarea internațională cu organizații similare...), neluând în considerare strategia colaborărilor internaționale, avantajoasă din punct de vedere tehnico-științific pe plan extern – ne-au făcut să punem problema activității externe. Ca primă etapă sub forma unei deplasări al Consiliului Director CNCISC, la una din țările din Euroregiunea Carpatică și din considerente de bună vecinătate.

În cea de a doua etapă de colaborare internațională, activitatea externă a fost orientată spre organizarea Primului Congres CNCISC al Euroregiunii Carpatice din Europa Centrală, privind “Comportarea în situ a Construcțiilor și Protecția Mediului”, în România, la Oradea – Băile Felix.

Prima etapă din gândirea colaborării internaționale s-a realizat în zilele de 21-22 octombrie anul 2003, premergător ședinței bianuale de la Băile Felix, zile, în care Consiliul Director CNCISC împreună cu organizatorii Adunării Generale, în comisie s-au deplasat la Debrecen, Ungaria la o ședință comună tehnico-științifică cu MTE SZ (Asociația Organizațiilor Tehnico-științifice filiala Debrecen), și încheierea unei convenții de colaborare cu MTE SZ filiala Debrecen, semnat și de Președintele CNCISC.

În ziua de 22 octombrie, comisia respectivă s-a deplasat la Budapesta la Direcția Generală MAV (Căile

Ferate Maghiare), unde după un minisimpozion și convorbiri, cele două părți au vizitat o lucrare de consolidare de terasamente, sub forma unui zid de sprijin din elemente prefabricate de beton armat, uzinat de Întreprinderea de Materiale de Construcții din Oradea și sub execuția directă a autorului de brevet din România, ca prima construcție de acest gen executată în Ungaria.

Putem afirma – fără exagerare – că cele două zile petrecute în afara granițelor, au reprezentat o acțiune reușită – din toate punctele de vedere – pe drumul întâlnirii, colaborării internaționale, și că acest prim contact internațional, nemijlocit, și în actuala situație a Asociației, va apare ca o latură pozitivă în afirmarea CNCISC pe plan național, dacă posibilitățile date vor fi exploatate în mod corespunzător, chibzuit de către Comisia Națională.

Această întâlnire internațională, programată și realizată la Oradea, premergător Adunării Generale, va rămâne în istoria CNCISC ca prima Adunare Generală combinată cu activitatea externă a asociației, reprezentată de Consiliul Director, cu un specific aparte privind antrenarea cadrelor de conducere din învățământul Tehnic Superior – rector, decan, prodecan – extinzând astfel orientarea Adunărilor Generale tradiționale.

Un prim rezultat concret – consistent – al întâlnirii de la Oradea s-a concretizat în acordul părților privind organizarea unei conferințe internaționale (Congres) în problematica “Comportarea în situ a Construcțiilor și Protecția Mediului”, propusă pentru 20-22 octombrie 2005 la Oradea – Băile Felix, preconizat în cadrul Euroregiunii Carpatice, cu participarea următoarelor țări: Polonia, Slovacia, România, Ucraina și Ungaria.

Inițiativei de la Oradea din 2005 nu s-a acordat atenția cuvenită – cu toate insistențele periodice depuse – până la data de 18 octombrie 2011, ca rezultat al hotărârii Adunării Generale. Deci cea de a doua gândire a noastră, apare ca o problemă evidentă de organizare complexă în data de 18 octombrie 2012, în istoria relațiilor internaționale CNCISC, de colaborare europeană în Euroregiunea Carpatică din Europa Centrală.

Totuși, contabilizăm cu satisfacție – pe lângă eforturile psihice, fizice și materiale înglobate – că o gândire practică, solidă, îmbracă haina concretizării, pe drumul “neasfaltat” al activității ingineresti în știința construcțiilor și în acest colț al Europei, transformând Oradea – Băile Felix în aceste zile festive, într-un centru științific al Euroregiunii Carpatice în Europa Centrală, privind “Comportarea în situ a Construcțiilor și Protecția Mediului”, organizat de CNCISC, ca:

**THE 1ST CENTRAL EUROPEAN CARPATHIAN-
EUROREGION CONGRESS ON IN SITU
BEHAVIOUR OF CONSTRUCTIONS AND
ENVIRONMENTAL PROTECTION.**

**ORADEA – BĂILE-FELIX
HOTEL TERMAL
OCTOBER 18-21, 2012.**

Menționăm, că prezentul articol numai sub formă de rezumat scoate în evidență organizarea, desfășurarea, bugetul de venituri și cheltuieli, urmând ca în VOL II al congresului, să apară în extenso toate informațiile despre acest eveniment tehnico-științific internațional, important strategic în viața asociației CNCISC.

La prima ședință a comitetului de organizare în prezența co-președintei ass. Prof. Dr. ing. Prada Marcela, co-președintei Ec. Biro Rozalia viceprimar Primăria Oradea, președintelui ass. Prof. Dr. ing. Andrei Mihalik, a fost precizat deza congresului:

“Figura centrală a Congresului Internațional este participantul, inginerul, omul de știință, care trebuie să simtă atât pulsul activității științifice cât și atenția maximă în deservire, acomodare, folosind din plin în mod optim posibilitățile puse la dispoziție în atmosfera congresului”.

Obligațiile părților în Comitetul de Organizare, în definitivarea și urmărirea acțiunilor multiple și diversificate, au fost stipulate într-un proces verbal sub semnătură, transmis electronic și președintelui CNCISC, Dr. ing. Popa Victor.

Ca obiectiv principal, hotărât, bugetul de venituri și cheltuieli a fost stabilit în funcție de numărul participanților apreciați la 300 persoane, rezultând o sumă valorică de 20000 euro asumat de viceprimarul primăriei Oradea, pe baza documentelor depuse pentru accesarea fondurilor, întocmit ca proiect de responsabilul economico-financiar CNCISC Oradea, în persoana ing. Szel Alexandru, prin Fundația Facultății de Construcții și Arhitectură Oradea, sub supravegherea co-președintei Universității din Oradea.

PROBLEMATICA ACTIVITĂȚII DE ORGANIZARE, DESFĂȘURARE – ÎN LUMINA OBIECTIVELOR STABILITE – PENTRU REALIZAREA ÎN CONDIȚII OPTIME A CONGRESULUI, LA UN NIVEL ȘTIINȚIFIC RIDICAT, se prezintă după cum urmează:

1. Nominalizarea organizatorilor cu referire specială la “Comportarea în situ a Construcțiilor și Protecția Mediului”;
2. Consultări cu organizații, persoane fizice și juridice de specialitate din țară și străinătate.
3. Locul desfășurării congresului internațional, stabilirea intervalului de desfășurare, propuneri similare pentru Adunarea Generală, ca a 19-a Conferință Națională CNCISC.
4. Elaborarea formei și conținutului invitației preliminară într-o formă deosebită de prezentare, cu obiectivele și informațiile necesare tematicii congresului (în limbile română, maghiară, rusă și engleză).
5. Studierea, cercetarea și concretizarea zonelor teritoriale, pentru atragerea la manifestarea

- internațională, a participanților din Europa Centrală, din alte zone, respectiv în mod masiv din România.
6. Intocmirea listelor cu adrese și date strict necesare pe bază de e-mail pentru țările membre.
 7. Propunerea, nominalizarea membrilor în comitetul științific și comitetul de organizare.
 8. Trimiterea invitațiilor preliminară pe baza listelor întocmite, pe baza adreselor de e-mail, ca primă urgență pentru rezumatele referatelor, cu termen 30 martie 2012, respectiv a lucrărilor în "extenso" până la data de 30 iunie 2012.
 9. Inițierea și materializarea site-ului congresului și adresa de email, pentru realizarea practică a organizării generale, ca un mijloc aproape unic, de care depinde respectarea termenelor în circulația documentelor, comunicările utile și editarea volumului cu referatele a întâlnirii internaționale.
 10. Urmărirea primirii rezumatelor și a lucrărilor în extenso cu confirmare operativă, pentru sesiunea plenară și pe secții, în vederea întocmirii volumului special al congresului.
 11. Sistematizarea, cumulara referatelor, iar după listare prezentarea comitetului de organizare, termen 30 martie 2012.
 12. Confirmarea acceptării rezumatelor pe baza avizării comitetului științific.
 13. Analizarea conținutului lucrărilor în extenso de comitetul științific al congresului, în vederea asigurării unui nivel științific ridicat, pe teme actuale sau actualizate, confirmând acceptarea sau respingerea.
 14. Intocmirea programului orar al sesiunii plenare și pe secții, cu nominalizarea autorilor și a lucrărilor.
 15. Nominalizarea secretariatului congresului cu activități concrete pe parcursul organizării și în timpul desfășurării congresului.
 16. Formarea unui nucleu de organizare operativă, pentru verificarea realizării obiectivelor rezultate din planul general de organizare a primului congres internațional CNCISC.
 17. Rezolvarea operativă a problemelor ivite, nominalizarea persoanelor pe probleme în procesul general de organizare, cu revenire la verificarea stadiului de rezolvare (președinte, copreședinți din comitetul de organizare).
 18. Consultări în Comitetul de Organizare privind: pregătirea sălii pentru congres, și a sălii pentru Adunare Generală CNCISC. (eventual Congres Național CNCISC); instalațiile de sonorizare; masa prezidiului; camera translator; nr. de microfoane și instalații de recepție; aparate de proiecție; bufet, etc.
 19. Organizarea sesiunilor operative la nivelul comitetului de organizare privind verificarea și analiza stadiului de pregătire săptămânală (respectiv finalizările) a obiectivelor stabilite, în ordinea urgențelor.
 20. Urmărirea participării la congres a membrilor CNCISC, comunicând Consiliului Director CNCISC, în vederea organizării Adunării Generale și trimiterea invitațiilor de sesiună cu ordinea de zi.
 21. Nominalizarea persoanelor de urmărire și control, recepție "Start" la definitivarea acestora prin probe de funcționare, special la instalația de sonorizare.
 22. Intocmirea, nominalizarea și procurarea inventarului pentru mapa de participant, în funcție de numărul de participant încriși pe baza cererii de participare, astfel: ecuson; program orar și calendaristic congres; program orar sesiună plenară, sesiună pe secții; diploma festivă de participare (ca membru fondator a Consiliului Internațional al Centrului Științific Oradea al Euroregiunii Carpatice pe lângă Facultatea de Construcții și Arhitectură); broșură în limba engleză cu subiectul Comportarea în situ al Construcțiilor CNCISC; invitația preliminară; insigna CNCISC; insigna CNCISC al 19 Conferință Națională; pix; 2 dosare; bonuri de masă (cină, prânz, masa festivă, excursie); volum congres cu referate, 476 pagini cu sigla CNCISC (propunere) pe copertă față; pungă roșie lucioasă cu insignă CNCISC.
 23. Nominalizarea casei pentru plata taxelor de cazare, masă, participare și excursie.
 24. Indicarea, obținerea accesării fondurilor de sponsorizare și definitivării acestora, prin transfer financiar la Fundația Facultății de Construcții și Arhitectură, Universitatea din Oradea.
 25. Asigurarea operațiunilor contabil financiare ale Congresului prin Fundația Arhicon Top Universitatea din Oradea.
 26. Conferință de presă, masă rotundă înaintea deschiderii congresului.
 27. Consultări protocolare cu Unități științifice și administrative (academie, universități tehnice, Rector, Primărie, Consiliul Județean) în Europa Centrală și România.
 28. Program artistic (max 30 minute) – înaintea cinei festive - după închiderea congresului internațional.
 29. Organizarea excursiei tehnice, respectiv turistice pentru însoțitori, parcurgerea traseului Oradea – Huedin – Sincraiu – Fântânele – Mărișelu, și retur. Oradea – Beiuș – Sudrigiu – Peștera Urșilor – Stâna de Vale (pentru însoțitori) în prezența reprezentantului Direcției Apelor Oradea, Hidroelectrică Cluj.
- Realizarea consecventă a celor 29 de puncte, ca obiective în pregătirea, organizarea Congresului în perioada 18 octombrie 2011 – 18. Octombrie 2012 – au fost oglindite în desfășurarea optimă a tuturor activităților în cadrul manifestării internaționale, apreciate pozitiv de participanți, de presa locală, cu ecouri favorabile în țările membre din Euroregiune, respectiv la Universitățile Tehnice din: Budapesta, Pecs, Bratislava, Praga, Debrecen, Cluj, Timișoara, Oradea.

Numărul total al participanților a fost: 102 persoane, din care 91 cu înregistrări la termenul acceptabil, stabilit. Din România au participat 58 (31 CNCISC) de persoane, iar 44 persoane din țările membre ale Euroregiunii cu o persoană din Suedia.

Au fost acceptate pentru publicare 46 lucrări în extenso în volumul congresului, dintre care 27 din România (15 CNCISC).

Corespunzător programului întocmit pentru congres, în ziua de 19 octombrie 2012 în sesiunea plenară au fost susținute 12 lucrări, din care 4 lucrări din România (2 lucrări CNCISC), iar restul din Cehia și Ungaria.

La sesiunea pe secțiuni desfășurată tot în ziua de 19 octombrie 2012, au fost susținute 17 lucrări, din care 10 autori din România (6 CNCISC), și 7 lucrări de autori din Ungaria, Slovacia și Suedia.

Lucrările valoroase, selectate pentru sesiuni au fost susținute cu o disciplină remarcabilă de către autorii participanți.

Pentru Adunare Generală CNCISC, a fost închiriată sala „pătrată” de la Hotelul Termal, premegător congresului, pentru ziua de 18 octombrie între orele 15 – 21 (similar ca în cazul Conferinței Naționale din 1994), sau ziua de 21 octombrie 2012 între orele 9 – 13 (cu o masă sponsorizată pentru 31 persoane), după închiderea Congresului Internațional, în

funcție de varianta aleasă de Consiliul Director CNCISC.

Propunerea Comitetului de Organizare a fost transmisă Consiliului Director în ziua de 22 august 2012, miercuri, ora 14:33:08 prin poșta electronică cu datele specificate mai sus

Excursia cu vizita tehnică la barajul Fântânele, sala turbinelor la Hidrocentrala Mărișel, la 120 km de Oradea, în zona Călata – trecând prin Ciucea, Huedin, Sincraiu, Izvorul Crișului – cu un specific cultural unic în România, cu un popas de „KÜRTÖS”, la capătul comunei Sincraiu, respectiv masa de prânz tot în această comună, în condiții rustice, cu orchestră țigănească, a prilejuit participanților momente plăcute și o călătorie agreabilă.

Programul de excursie de o zi programat pentru însoțitori la Peștera Urșilor și Stâna de Vale în ziua de 19 octombrie 2012, a fost contramandată din cauza numărului redus de solicitanți, iar taxa de participare a fost redusă de la 240 lei la 100 lei.

Sub aspect organizatoric mai trebuie să menționăm următoarele: contactele cu participanții pentru congres a fost realizate în 90% prin corespondență electronică. Au fost contactate 280 persoane din Europa Centrală și 70 persoane din România.

Pentru contacte directe conform tematicii congresului, deplasări cu autoturismul proprietate personală în România: Cluj, Timișoara, Ciucea, Huedin, Sincraiu, Baraj Fântânele, Hidrocentrala Mărișel. În Europa Centrală: Budapesta, Bratislava, Ujgorod, Kossice, Lvov, Novisad, Warsavia, Nyiregyhaza, Debrecen, Pecs.

Bugetul de venituri și cheltuieli al Congresului Internațional se cifrează la 27000 ron (pe capitole de cheltuieli detaliat în vol II al congresului).

În concluzie putem sublinia, că eficiența organizării Congresului Internațional a fost oglindită în desfășurarea generală, optimă a primului Congress Internațional CNCISC.

Oradea la 20.01.2013

Aducem mulțumirile noastre tuturor participanților, în special corpului profesoral din țară și străinătate, sponsorilor inimoși, ec. BIRO ROZALIA (Primăria Oradea, Consiliul Județean Bihor – prin UDMR), ING WEINREICH ZOLTAN, Pecs Ungaria, pentru fundamentarea tuturor activităților electronice și designe-tipografice.

Sperăm că la prima Adunare Generală de primăvară programată în luna mai 2013 la Suceava, vom putea prezenta și o amplă analiză cu propuneri concrete, importante pentru activitatea tehnico-științifică a Asociației CNCISC din România.

Andrei Mihalik
Președintele Comitetului de Organizare al Congresului Internațional CNCISC
Membru fondator CNCISC

FÉLIX-fürdő
Nagyvárad

TECHNIKAI KIRÁNDULÁS

Drágan Völgye-völgyzárogátak-Vigyázó [1846 m...az Adria felett]

A TALÁLKOZÓN RÉSZTVEVŐK
KISÉRŐINEK A PROGRAMJA

MEGHIVÓ

Romániai Nérmók Tízaskunk, az Értelmények Viselkedésében in situ” Románia Bizottságának nevében, tiszteltet megv Önöket a Közép-európai, Kárpát-Európai Érték Kongresszusára az “Értelmények Viselkedésében in situ és a Környezet Vége” elnevezésű, építő-cselekmények nemzetközi találkozójára. A KONGRESSZUS alkalmat biztosít Közép-európai, Kárpát-medencei, építő-cselekmények találkozására, eredmények és tapasztalatok megismerésére. Az építés, az építkezések (ipar)nak nagyarányú fejlődése, szükségessé teszi, a kutatás, tervezés és kivitelezés műszaki tudományok színterét, mellet az építelmények viselkedésével és ismeret in situ, minden ismeret felhasználás, fejlesztés-illőket tekintet az építelmények alapszárú- valamint a követés [monitorizálás] folyamatainak in situ állapotváltására, minden építelmény. A Kongresszus célja, a nemzetközi kapcsolatok megismerés, fejlesztés, a határokon átvető műszaki tudományok problémák közös tanulmányozása, megoldása, valamint ezek mellett az építelmény viselkedésével, követés-állapotok

[illegible]

Dr.ing. Victor Popa
 Építmények Viselkedése in situ Országos Bizottságának az Elnöke,
 Bukarest, Románia CNCIsc

ELŐZETES REGISZTRÁCIÓS ÜRLAP

-Mint előadást bejelentő lap is-érdekelve vagyok mint résztvevő

Név _____
 NRS ☐ Férfi ☐ Prof. ☐ Dr. ☐
 Intézmény _____
 Munkahely _____
 Levélcím _____ Irányító szám _____
 Város _____ Ország _____
 Tel./fax / mobil _____
 E-mail _____ Fax _____
 A dolgozat címe _____
 Szekciók 1 ☐ Szekciók 2 ☐ Szekciók 3 ☐ Szekciók 4 ☐
 Szerző _____

FELHÍVÁS SZPONSZORIZÁLÁSRA

[illegible]

**AZ INTÉZMÉNY AMELYET KÉPVISELEK ÉRDEKELTA
KONGRESSZUS SZPONSZORIZÁLÁSABAN**

Intézmény _____
E-mail _____
Fax _____
Dátum _____
Aláírás _____

**Építőmérnökök
Nemzetközi
Találkozója**

THE FIRST CONGRESS IN THE
CENTRAL EUROPEAN
CARPATHIAN - EUROREGION
ON IN SITU BEHAVIOR OF
CONSTRUCTIONS
AND ENVIRONMENTAL PROTECTION

2012
FÉLIX-fürdő-Nagyvárad-ROMÁNIA
Szeptember 27-28

ÉPÍTMÉNYEK VISELKEPÉSÉNEK MONITORIZÁLÁSA IN SITU
- Épületek, közlekedési utak, hidrotechnika -

CNCisC
EISŐ Kongresszusa
FÉLIX-fürdő, Nagyvárad
2012. szeptember 27-28

SZERVEZŐK:

Építőanyagok Viselkedése in situ Országos Bizottsága (CNCIsc)

arrest. ROMANIA ÉPÍTŐ-ÉPÍTÉSZMÉRNÖKI KAR

ÉPÍTŐ-ÉPÍTÉSZMÉRNÓKI KAR Nagyváradi Egyetem

POLGÁRMESTERI hivatal, Nagyvárad
www.articonoradea.ro

ELVÁRÁSOK-TEMATIKA-CÉLKITÜZÉSEK

Az építmények viselkedése in situ, mint egy kifejezési módja azoknak a fizikai-kémiai átalakulásoknak amelynek egy építmény alá van vetve az építés elkészítési, a környezetben lejátszódó külső-belső természetes és technológiai folyamatoknak. Ezek a folyamatok kondicionáló vannak a létező jelenség fejlődésével, ezeknek a nagyságával, amelyek szorosan kapcsolódnak az építményekhez az áradástól a lebonthatig.

A monitorizálás az építmények viselkedésének in situ, a körvétel és a technológiai beavatkozásokban teljesedik ki, a cél az illető építmény teljesítményének a megőrzése, a karbantartási körülményei között.

A tematika a következőkre korlátozódik:

- Az építmények, és a környezet kölcsönhatásai (akciók, hatások, ökológiai jelenségek)
- Az építmények patológiája (hibák, károsodások, bolcsések, tömremenetek.)
- Az építmények viselkedésének monitorizálása (a viselkedés követése, építményműkölt beavatkozások a teljesítmény megtartása érdekében.)
- A közvetlen környezet védelme (együttműködés a természettel, lehetséges kompromisszumok, biológikus építmények)
- Teoretizálás, törvények, javaslatok

Az építményműkölt kongresszusa a Kárpát - Euróregiónban, különös figyelemmel szentel az építmények viselkedésének in situ, fontos szerepét jelenítik ki a műszaki-tudományos mértékpotenciál kanalizálása - a bemutatott elbocsátások a függvényében, - a KÁRPÁT medencében.

A KONGRESSZUS FELTÉTELEZETT SZEKCIÓI

1. Szekció: Iktóházak-parti és agrár építmények
2. Szekció: Házaképítési vonalak utak hídak vasutak építményei
3. Szekció: Városi építmények
4. Szekció: A közvetlen környezet védelme

A KÖZÉP - európai KÁRPÁT - EURÓREGIO ELŐ KONGRESSZUSA

"Építmények viselkedése in situ és a Környezet Védelmé"

FÉLIX-fürdő, Nagyvárad 2012 szeptember 27-28, Románia
The First Congress in the Central European Carpathian-Euroregion on IN SITU Behavior of Constructions and Environmental Protection - Baile Felix, Oradea, 27-28 September 2012, ROMANIA

TUDOMÁNYOS BIZOTTSÁG

Mazilu Pavalte akad. Elnök (RO)	Man Teodor (RO)
Agocs Zoltan (SQ)	Mesi Jozsef (HU)
Báldas György (HU)	Mihailik András (RO)
Bob Corneliu (RO)	Mintás Ioan (RO)
Clăușig Alexandru (RO)	Prada Marcela (RO)
Coovilcu Octavian (RO)	Popa Victor (RO)
Farkas Jozsef (HU)	Radu Ioan (RO)
Frankopul Dan (SUA)	Roman Florian (RO)
Georgescu Sever (RO)	Stomatu Dan (RO)
Gobez Zsuzsanna Ferdinand (RO)	Stoian Valeriu (RO)
Hann FELI (RO)	Stefan Andriei (RO)
Hermann Sándor (RO)	Tudor Dan Florian (RO)
Kegyes Csaba (HU)	Turchany Guy (CH)
Kovacs Imre (HU)	Varga Gabor (RO)
Köblő Gábor (RO)	Vardan Florin (RO)
Mihailik András Elnök (RO)	Gombos Dan (RO)
Biro Rozalia t. Elnök (RO)	Karvaly Elemér (HU)
Popa Victor Elnök (RO)	Kegyes Csaba (HU)
Prada Marcela t.Elnök (RO)	Mancica Carmen (RO)
Andriose Tiberiu (RO)	Mintás Olimpia (RO)
Bura Vasile (RO)	Paraschiv Rodica (RO)
Bereczky János (RO)	Pasztor Sándor (RO)
Bodnar Gaspar (HU)	Saba Stefan (RO)
Bucuta Radu(RO)	Tamas Nagy György (RO)
Buda Alin (RO)	Thurman Zoltan (SE)
Chindrea Lucian (RO)	Varga Gabor (RO)
Corbu Silviu (RO)	Wanek Ferenc (RO)
Gobez Zsuzsanna Ferdinand (RO)	

FONTOS HATÁRIDŐK

2012, március 30: Az öszefoglalók elküldésé (min. 150 max. 350 szó) Az elküldés formája: e-mail, Adatok: név, cím, tel/fax, és e-mail. A szerzők neve és a szakció amelyben részt vesznek. Az öszefoglalót a szerző nyelvén vala-mint angolul kell elküldeni.

2012, Április 30: Az öszefoglalók elfogadásának a közzése.

2012, június 30: A dolgozatok "in extenso-elküldésének a határideje. A dolgozatokkal kapcsolatos információk a www.arhiconoradea.ro találhatók meg. A tudományos bizottság által kiválasztott posteret, a találkozó időtartama alatt kerülnek kiállításra.

A HIVATALOS NYELV

A hivatalos nyelv: román, magyar, orosz, angol. Ugy a dolgozatok öszef-alítása, mint az előadások megtartása szabadon a nyelveken lehetséges.

A KONGRESSZUS TITKÁRSÁGA

* Építő-Epítészeti KAR, Nagyvárad Egyetem

"Poljagimesteri hivatal, Nagyvárad

"CNCIC-Bukarest: "Építmények viselkedése és dugrostoztatja" Megyei Bizottság, Nagyvárad

"Regionális Tudományos Kutató Csoport "Építmények Viselkedésének a

Követele in situ és az Építmények Diagnosztikája" (KAB), Nagyvárad

Nagyvárad-Oradea, str. B. St. Delavrancea Nr. 4.

Telefon: 0040259408447 Fax: 0040259465346

Site: www.arhiconoradea.ro E-mail: construitoradea@gmail.com

A KONGRESSZUS ÁLTALANOS PROGRAMJA

Szerda, Szeptember 26:

- Ékezés, regisztrálás, elszállásolás

Csütörtök, Szeptember 27:

- Regisztráció

- Kongresszus megnyitó 9.30 -kor

- Plenáris ülés

- Szekció ülések

- Ebéd

- Szekció ülések

- Diszfogadás

Pénnek, Szeptember 28:

- Technikai kirándulás Hidrotechnikai Építményekhez

(Kilátás az és környéke, Vigyázó -1846m.A.F. - Drágan

völgye, 1150km Nagyváradtól, a Nyugati Kárpátokban.)

Szombat, Szeptember 29:

- Reggeli után, haza utazás

NATIONAL COMMISSION in situ BEHAVIOUR of CONSTRUCTIONS
COMISIA NATIONALA COMPORTAREA in situ a CONSTRUCȚIILOR
CNCIST - BUCUREȘTI

The 1st Central European Carpathian-Euroregion Congress
on in situ Behaviour of Constructions and Environmental Protection

Oradea - Baile-Felix
 Hotel Termal
 October 18-21,
 2012

10 years
 of the Constructions and
 Architecture
 Faculty
 from University of Oradea

UNIVERSITY OF ORADEA
 CNCIST
 ORADEA CITY HALL
 Editura Universității din Oradea 2012

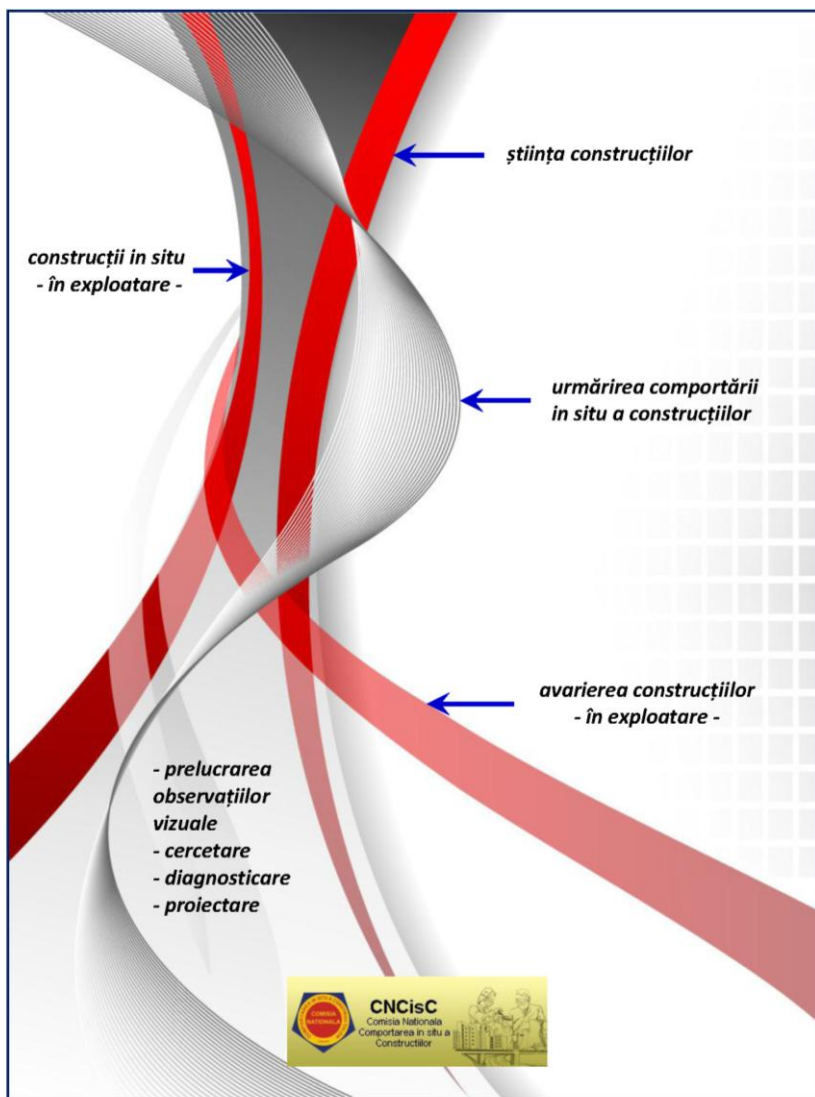
The 1st Central European Carpathian – Euroregion Congress on in situ Behaviour of Constructions and Environmental Protection
 THE 19th NATIONAL CONFERENCE OF THE IN SITU BEHAVIOUR OF CONSTRUCTIONS IN ROMANIA

"Experiența ne învață încet, cu puțină greșelilor"
 "A gyakorlat lassan tanít, hibáinknak az árán"
 "Experience teaches us slowly through a lot of mistakes"
 Frood

ISBN 978-973-758-514-0

A Kongresszus kiadványa a borító- és hát-lappal,
 Mihálik András szerkesztésében 2012.

CNCISC
Comisia Națională Comportarea in situ a Construcțiilor
NCISBC
National Commission in situ Behaviour of Constructions

Az építmények viselkedésének in situ és követésének, a vizuális megfigyeléseknek a feldolgozása, kutatása, diagnosztikája valamint a tervezéseknek a grafikonja. Lényegében a Társaság, CNCISC - ajánlott “márkája”. 2012. Dr. Mihálik András szerkesztése és javaslata.

Minden Kongresszusi résztvevőnek a díszoklevele, mint alapító tagja a Nemzetközi Kutatóközpontnak Nagyváradon, az Eurorégióban “Építmények viselkedése in situ és Környezetvédelem”. 2012.

Jubileumi oklevél Dr. Mihálik András részére a szakmai és humánus munkásságának az elismeréséért, a mérnök-szervezet aktivitásának kiemelkedő eredményeiért. 2013. szeptember 26 “30-év”

**A Kongresszus végén, egy rövid plenáris ülésen, a jelen lévő 102 tudós és mérnök, egyöntetűen szavazta meg a Határozati Javaslat Tervezetét: Nagyvárad Nemzetközi Tudományos Központja az „Az Építmények Viselkedése in situ és Környezet Védelem” a Kárpát Euró régióban, Regionális Tudományos Kutató Csoport-al a Nagyvárad Egyetem Építőmérnöki Tanszéke mellett.
Dr.Mihálik András a Kongresszus elnökének, zárószavai.**

Mihalik András professzor részére

Kedves András!

Megköszönöm a lehetőséget, hogy résztvehettem a konferencián. Érdekes a témaválasztás, és azt gondolom, hogy a jövőben is igen aktuális lesz.

Ha elgondolom, hogy a különböző szakterületek - geotechnika-tartószerkezetek - hídépítés - sajátos magasépítés- mélyépítés-építésszerkezet stb. találkozási pontjainál mennyi közös megvitatható kérdés merül fel, akkor hosszú életet lehet jósolni a rendezésnek.

Megköszönöm még egyszer a nagy szervezőmunkát, a lelkesedéset a nemes cél érdekében, a ragyogó - és nem szokványos színes - színvonalas - kiadványt, a gasztronómiai gondoskodást, odafigyelést, hogy hasznosan és eredményesen tölthessük el, használhassuk fel a konferencia adta lehetőségeket.

**Üdvözlettel:
Mecsi József**

Prof. Dr. Mecsi József
egyetemi tanár
Pécsi Tudományegyetem
A Magyar Geotechnikusok Egyesületének elnöke
A Nemzetközi Talajmechanikai és Geotechnikai Szövetség (ISSMGE)
Magyar tagozatának elnöke
Budapesti és Pest megyei Mérnöki Kamara alelnöke

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

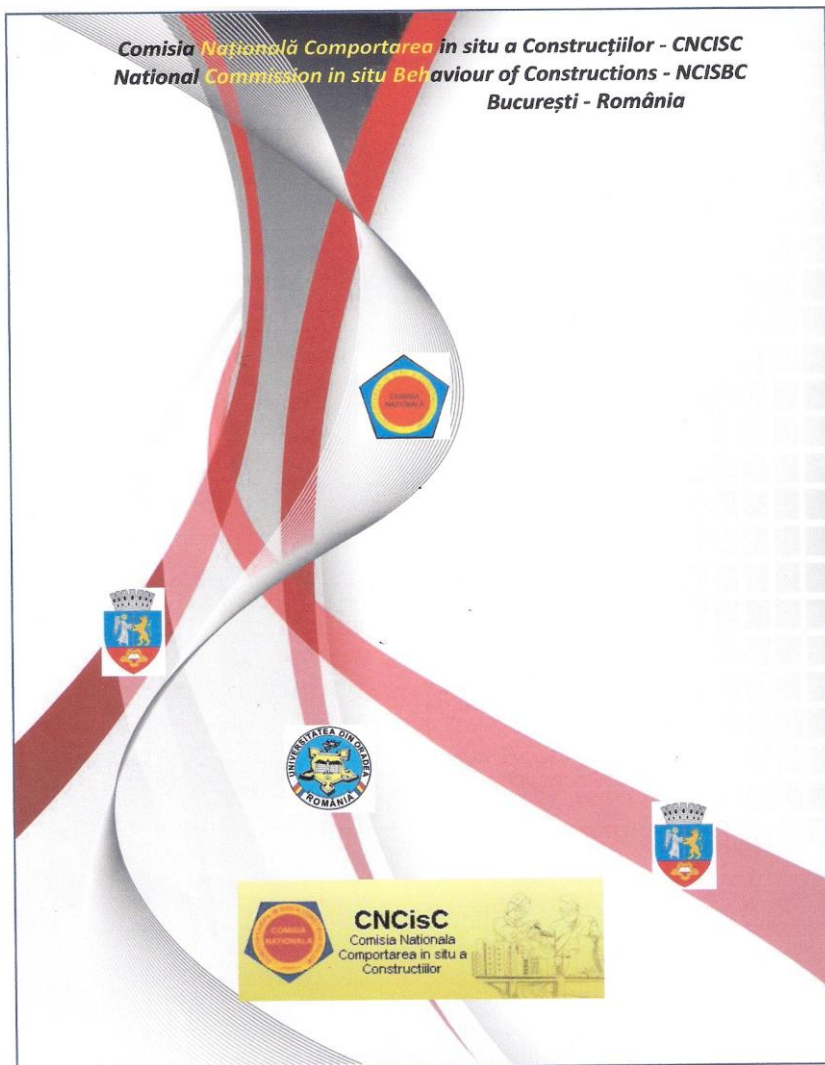
2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

2013. március 7., csütörtök

A CNCISC műszaki-aktivitásának, munkálkodásának, tér és időbeli grafikai reprezentálása, a részlet tanulmányozások bemutatásával, megjelölésével. (építmények viselkedése a karbantartási életben, építmények katasztrófája, tudományos diagnosztika, amelyeket mint egy körbenyalából mint teljes aktivitást, az építmények viselkedésének in situ követése, tehát magának a CNCISC-nek az általánosan kitűzött aktivitása a gyakorlati életben.)
Lényegében tudományos – mérnökszervezetünk egyesületi márkája, széleskörű aktivitásának, mozgásának gyakorlati területén.

A Magyar Tudományos Akadémián megtartott nemzetközi Talajmechanikai Konferencia után, a kerek asztal megbeszélés eredményeként, Marta Dolezalova lett a Nagyvárad Nemzetközi Tudományos Központ “Építmények viselkedése in situ és Környezetvédelem”, Kárpát-Eurorégió Nagyvárad Kutató Csoportjának tiszteletbeli elnöke. A képen jobbról balra, V. Dolezalov, Prof. Dr. Marta Dolezalova, Dr. ing. Mihálik András, ing. Weinreich Zoltán előadó tanár a pécsi egyetemen, Prof. Dr. ing. Marcela Prada a Nagyvárad Egyetem prorektora. 2013.

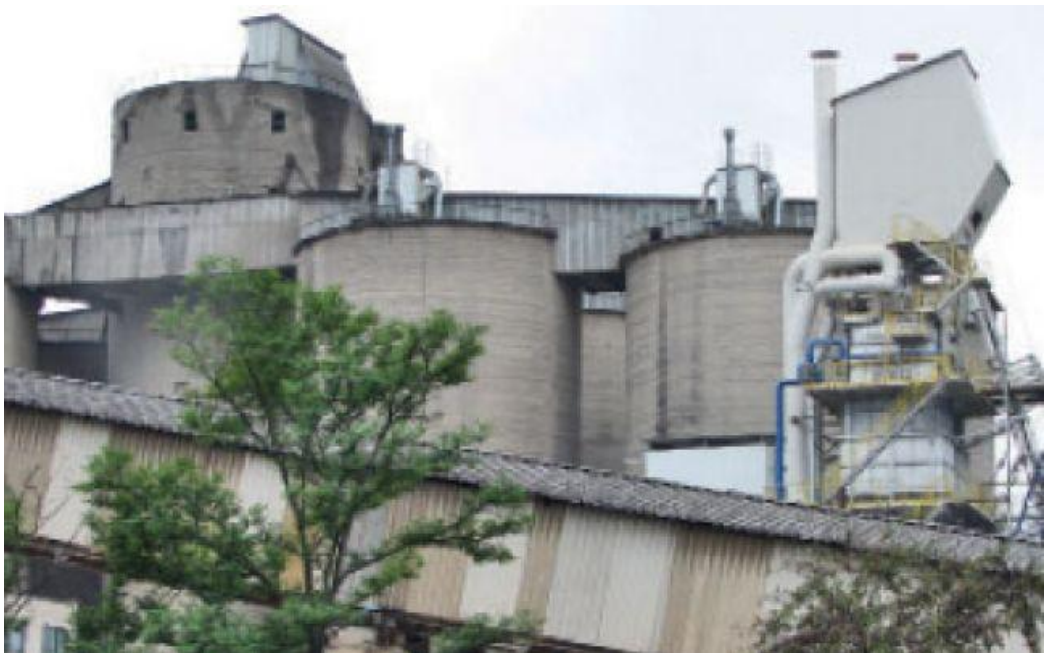
Prof. Dr. Mecsi József Magyarország, Prof. Dr. h.c. Brandl, H. Ausztria, Dr. ing. Mihálik András Románia, a CNCISC Első Nemzetközi Kongresszusának az eredményeiről a Kárpát-Eurorégióban és a jövőbeli szervezésekről tárgyalnak. (Pécsi Egyetem) 2013.

A Pécsi Egyetemen a megbeszélések után. [Villány] Prof. Dr. ing. Marcela Prada prorektor, Dr. ing. Mihálik András a CISC Bihar megyei elnöke, a Nagyváradi Egyetem mellett. 2013.

*** * ***

1972-1992, a Nagyváradi Vasbeton Művek alkalmazottja.

A Bukaresti Kutató Intézetben - ahol azokban az években dolgoztam - a lakás-probléma megoldását csak 2 év múlva tudták volna biztosítani, ezért gondolkodóba estem, mert már több éve ingáztam, szombatonként Bukarest és Nagyvárad között. Annak ellenére, hogy ezek az ingázások nem befolyásoltak anyagilag ugyanis speciális ingyenes vasúti szolgálati jegyem volt minden vonatra, feltételezte viszont a normális családi életet. Annál is inkább gondolkodóba estem, mert rövidesen megjelenik Nagyváradon a Hebel német cég a váradi vasbeton üzemben, az autoklavizált sejtbeton gyártása, na meg már előtérben volt a nagykapacitású panel termelés beindítása. A hívás, kérés majdnem állandó volt a vasbeton üzem részéről, de mindezek mellett vonzott az a professzionális étvágy is, hogy itt az ideje csak a tiszta betonnal való foglalkozásnak. Határoztam ezeknek az elgondolásoknak a függvényében, hogy haza jövök Nagyváradra. Bukarestből nem akartak elengedni, és felhívatott a minisztériumba Măroiu miniszterhelyettes úr, aki a kutató intézetünkkel foglalkozott. Fel volt világosítva, hogy mivel foglalkozok a Kutató Intézetben, megígérte, hogy a lakás problémám is hamarabb megoldódik, nem egyezett bele a távozásomba és megkért, hogy dolgozzak nyugodtan tovább. Ezzel távoztam a minisztériumból, és már biztos voltam benne, hogy csak a munkaszerződéselem egyoldalú felbontása oldhatja meg a távozásomat, ez viszont érezhető pénzügyi kérdést is felvetett. A végleges munkaszerződés felbontását csak akkor határoztam el, amikor a vasbeton üzem vezetősége megígérte, hogy ez engem pénzügyileg, már mint a fizetésemet nem fogja érinteni, ugyanis a fizetésemet ettől függően fogják megállapítani. Miután minden tisztázódott, beadtam a kérelmemet az egyoldalú szerződés felbontásához – amely lényegében a vasúttól való elszakadásomat eredményezi. Nem voltam könnyű helyzetben lelkileg sem, mert a Nagyvárad-Vaskóh vasútvonal, az ott végzett kutató és gyakorlati munkám, a doktori fokozat elnyerése stb. stb., ezek mind a vasúthoz kötöttek. Tehát nem a legjobb lelki állapotban hagytam ott a vasutat, a problémáimat a Vaskóh-i vasútvonalon, hiszen a műszaki szívem ehhez a vasúti pályához kötött, nagyon “ott maradt”. Másfelől, parciálisan vígasztalt, hogy csak a betonnal fogok foglalkozni, ami szintén régi álmaim kategóriájába tartozott.

A gyár technikai-termelési és kutató osztályának a munkatársai. Balról jobbra: Mihăescu Felicia, Soare Maria, Pășcuț Florica, Vleskó Katalin, Kiss László és Dr. Mihálik András. 1980. július 30.

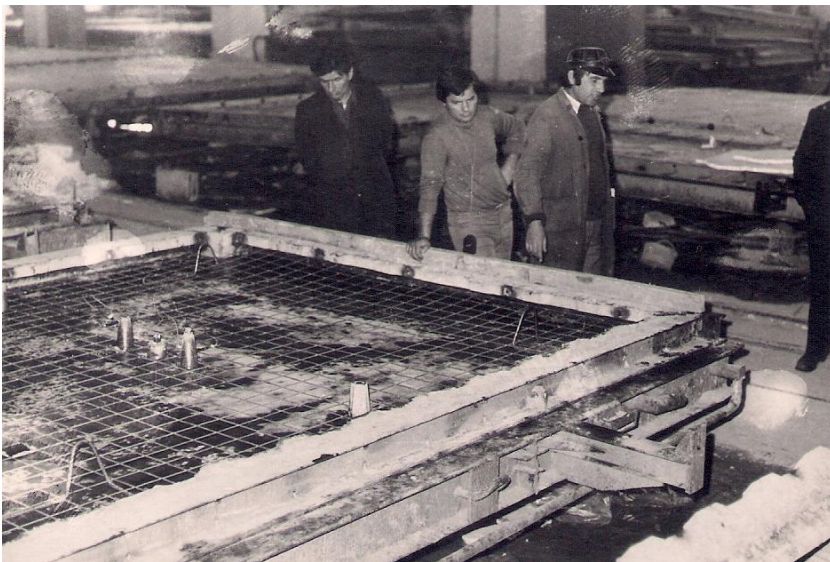

A vasalások ellenőrzése a nagyméretű födémeknél, Mihálik András.

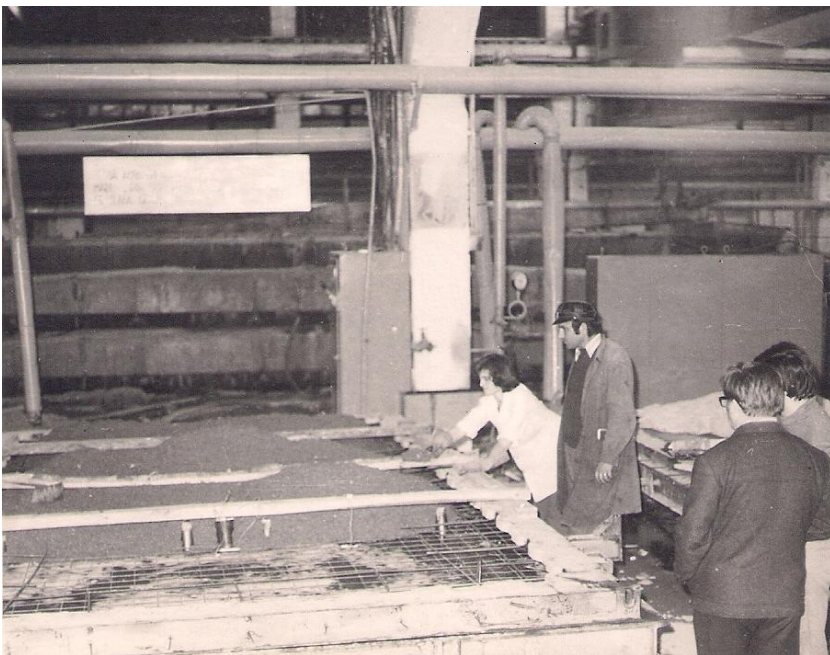

**A nagyméretű födémek öntésének technológiai vonala 1982.
Az előtérben Dr. Mihályk András a nehézbeton-gyár főnöke.
Jelen vannak a Bukaresti Műszaki Építő Egyetem Szilárdságtani
Tanszékének a kutatói is. 1982. május.**

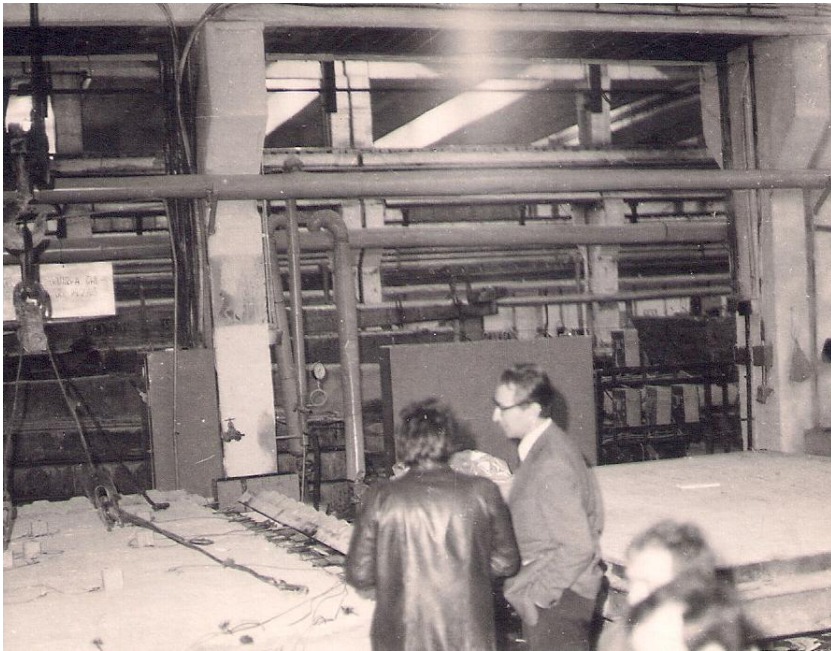

Az elvégzett földémvasalás ellenőrzése a beton öntése előtt. 1982

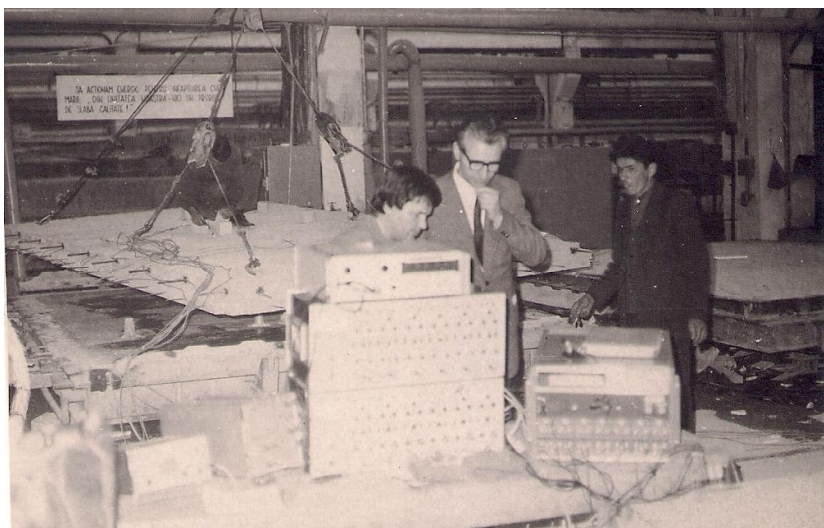

Elektrorezisztív feszültség-mérők (tenszometria) szerelése után, a földémlamezek óvatos betonozása, mérnöki felügyelet alatt. 1982

Húzó feszültségek ellenőrzése a hatpontú himba kábeleiben. 1982

Egy hatpontú befogású himbában uralkodó erőviszonyok ellenőrzése valamint a tervezett új himba köteleiben jelentkező feszültségek és a nagy panelek viselkedése a betonban keletkező betonsfeszültségek hatására. A kísérletek vezetője, a kutatási téma szerződéses kivitelezése, Prof Dr. Doc. ing. Mircea V. Soare ellenőrzése alatt. 1982

A 18 m-es utófeszített tartógerenda, a technikai baleset után (még szerencse hogy csak technikai, mert végzetes emberi baleset is lehetett volna) Az ICCF (vasúti építővállalat) Giurgiuból, nem ellenőrizte megfelelően az utófeszített huzalok befogását, a huzalok a feszítő erők hatása alatt úgy repültek a levegőben, hogy láthatatlanok voltak és csak a háttérben látható vagonoknál váltak láthatóvá, amikor ezekbe befúródtak. A gerenda előtt a baleset után Dr. Mihálik András, a nehéz beton gyár főnöke. 1984. [a „gyilkos gerenda”]

8 emeletes panel-lakás mint a gyár sorozatban lévő terméke. 1985. Csak tíz ilyen típusú (772) panel-lakás volt engedélyezve (annak ellenére, hogy tetemes befektetések után indult el a technológiai folyamat, állítólag a vasfelhasználás nagysága miatt hozták ezt a határozatot... de a földrengés után újra engedélyezték. Sokkal nagyobb komfortot ígérő terv volt, a P+4-es lakásokhoz viszonyítva.

A vasbeton művek által ajánlott P+4-es panel-lakások, lapos-tető nélkül, 1988-tól kezdődően. A megyei pártbizottság, a megyei néptanács, a tervező intézet elfogadta a sorozatgyártást (770). A díszítő elemek, a panelek vizuális kinézése, a balkonok díszítő elemei a vasbeton művek által voltak tervezve és kivitelezve. (Mihálik András ajánlata és kivitelezése).

Sejtbeton nagy panelekből kivitelezett épület Szentmártonban a Félixfürdő mellett 1979-ben. A szereléseknel történő károsodások miatt (a felfekvések szélei) gondolkodnunk kellett az előállott károsodások okainak kiküszöbölésére.

A meglévő tervek szerint a sejtbetonból kivitelezett nagy panel. 1980. Megfelelően gyártott sejtbeton elemekből szerelték össze speciális habarcsragasztással az érintkező felületeken, valamint a két szélén a panelnek, vashuzal segítségével egy 280 kg utófeszített erő is biztosítja a panel térbeli viselkedését. A panel jobb alsó sarkának az érintkező felületén láthatók a beton károsodásai.

Az új típusú sejtbetonból kivitelezett nagypanel mint bejegyzett találmány OSIM-București Nr. 80397, 1982 október 15. Dr. Mihálik András. A találmány lényege és előnyei, hogy kiküszöböli teljesen a technológiai vonalon vagy az összeszerelésnél a sejtbeton szélének lényeges károsodását, a panel egy kis keresztmetszetű vasbeton gerendára támaszkodik, ami az utófesztített huzal befogását is jobban biztosítja, majd a panel felső részén lévő “kapison” a rolók elhelyezésére szolgál.

Az új sejtbeton nagypanel előnézetben. 1982

Új típusú sejtbeton nagy-panellek a panel-lakások kivitelezésében. 1982

Előre gyártott vasbeton elemekből kivitelezett támszerkezet struktúrák, mint új termékek a Nagyváradi Vasbeton Művek technológiai vonalain. 1975

Szivárgó rendszerű küszöbgátak speciális vasbeton elemei a vasbeton művek technológiai vonalain mint új termékek kerültek gyártásra. 1980

Speciális vasbeton blokkokból kivitelezett csuklós-hosszanti gátszerkezet mint premier a szakmában és új termék a vasbeton művekben. A frontálisan jelentkező vízfolyásoknál ajánlatos, amikor a rőzse paplanra fektetett csuklós elemek követik a jelentkező alámosásokat és bizonyos idő elteltével teljesen megakadályozzák annak fejlődését. Mivel a szerkezet “drága multság” az előállítás, szállítás, szerelés miatt, csak különösen veszélyes helyeken érdemes felhasználni, mint “biztos orvosságot” 1979

A hosszanti csuklós gát vasbeton elemeinek a szerelése a Szentjánosi kavicsbánya kikötőjének a védelmi munkáiban. 1979

A “Megéneklünk Románia” megyei kiállításon a tudományos kutatási eredmények bemutatásával 1981. július 14-én jelentkeztünk. A gyárunk kutatási eredményeiben résztvevő munkatársak, jobbról balra: Vleskó Katalin, Dr. Mihálik András, Szatmári Jutka, Tulván Tibor.

Csak mint hasznos érdekességet említtem meg, amikor gyárunk többször kapott meghívásokat kivitelezési intézményektől, trösztöktől, vízügyi igazgatóságoktól, hogy termékeinket a vasbeton elemekből kivitelezett támszerkezeteinket ismertessük ezen cégek érdekeltjei előtt. Egy ilyen meghívót mutatunk be a vízügyi igazgatóság részéről. 1982

Első Országos Konferencia: Előregyártás a Mélyépítésben. A Konferencia szervező elnöke Dr. Mihálik András Nagyvárad 1985. július 24-25.

Az első munkahelyem a vasbeton üzemben a beton laboratóriumok főnöke és a minőségi ellenőrző osztály vezetője. A problémák sokasága lényegében abból adódott, hogy ez a vasbeton és betonelem gyár 1971-ben kezdte meg a termelést, új személyzettel, tehát lényegében minden új volt, valamint teherként mind a panelgyártás, a sejtbeton gyártás ismeretlen volt nem csak a megyében, de Erdély szintjén is. A technológiai előírásokat minden termékre külön kellett megállapítani, a nehéz beton elemek csak hőkezeléssel voltak előállítva, ahol a betonkezelés hődiagramjai nem voltak ugyanazok az előfeszített beton szerkezeteknél vagy az egyszerűen vasalt beton elemeknél. Itt különösen a beton plasztikus szilárdsága, a betonöntés utáni “pihentetési” periódus játszottak különleges szerepet a végleges előírt betonszilárdságra vonatkoztatva. A minőségi részen, a kizsaluzás megkezdése, az elemek mozgatása vagy raktározása különös figyelmet érdemelt, ami a selejtek megjelenésében automaticæ mutatkozott. Részemre a laboratóriumok aktivitásának a vezetése, ellenőrzése a minőségi paramétereinek, az előírt betartása a végtermékek minőségének biztosítása, az igazi betontechnológia iskolája volt, az lett. Az eltöltött periódusban, ahol a minőségi osztály ellenőrzési tevékenységében a könnyű és nehéz beton laboratóriumok, Deutsch Kati építőanyag mérnök valamint Bereczky Rózsa kémikus meghatározóan, alapos szakmai felkészültségről tettek tanúságot. (Áldott emlékű Bereczky Rózsa munkatárs, barát, gyerekei Attila a kémiai tudományok doktora, Orsi gyógyszerész, családapák és családanyák, Kolozsváron valamint Budapesten tevékenykednek, mind kitűnőek a szakmában). Közben pár év múlva a nehézbeton-gyár főnöke lettem, ahol szintén a technológiai vonalakon jelentkező hiányosságok, selejtek százalékos aránya kötötte le a figyelmemet.

A technológiai vonalakon a hőkezelés grafikonjainak a gyakorlatba ültetése még nem oldotta meg a minőségellenőrző osztály szempontjából ennek szilárdsági biztonságát, úgy hogy szükséges volt a kísérletek sokaságát bevezetni a törőpróbákra, ellenőrizni a hő eloszlását – amely nem haladhatta meg a 70 fokot az egész elem volumenére vonatkozólag. Ezen kísérletezések mellett az előfeszített elemek huzaljainak a csúszását a húzóerő felvételének az elem részéről sem tudtuk mérni, mert ilyen mérési eszközeink nem voltak a beton technológiájában. Tehát egy újabb kísérletezési szükségességgel, de már kutatási terv alapján a beton márkákra és elemekre kellett megállapítani a megengedett csúszásokat ugyanis ettől függ az illető elem teherbíró kapacitása a felhasználáskor. Az eredmények jelentkezésénél az általunk ajánlott és kivitelezett mérőműszer bevezetését a nehézbeton technológiai vonalán sikeresen használtuk mindamelllett egy tudományos cikk formájában megjelentettük kutatásaink erre vonatkozó történetét, a Bukaresti Műszaki Építő Egyetem tudományos Bulletinjében is.

A himbák huzaljaiban jelentkező erőket, amelyek megjelentek a földemek 6

befogási pontjánál is magunktól nem tudtuk megoldani, a Bukaresti Egyetem betonlaborjának a segítségét kértük, amelyet személyesen Prof. Dr. Ing. Mircea V. Soare oldott meg és így kiküszöböltük a technikai repedéseket a födém elemek nagy számának a kizsaluzásakor, szállításakor valamint a raktározásoknál.

Tehát itt is – mind a pályafenntartásnál – a beton elemek mennyiségi gyártásánál, majdnem állandóan kellett a kutatási tevékenységet is folytatni. Természetesen itt ebben a könyvben csak példázatokat tudok felhozni és nem a realizált kísérletezéseknek a tömkelegét. Talán még csak annyit, hogy a nagypanelek ablaksarkainál megjelent 45 fokos repedéseket csak a Moszkvai Központi Kutató Intézettel tudtuk megoldani ugyanis a használt matricák orosz típusú házgyár tervei alapján készültek el.

Munkahely változtatásom következő lépése – természetesen az üzem vezetősége határozatának az alapján – a vasbeton üzem technikai-termelési-kutató osztályába vitt el, ahol nyugdíjazásomig maradtam. Új hely, tehát új problémák az egész vasbeton üzem munkálkodására kiterjesztve.

Itt kell megemlítenem, hogy mit jelent egy ilyen termelési egységnél, ha az adminisztrációs vezetés hozzáértően foglalkozik nemcsak a termeléssel, hanem az emberekkel is. Egy ilyen vezetője volt ennek a vasbeton üzemnek Nițescu Viorica igazgatónő, kémikus építőanyag specialista, akivel 20 éven keresztül dolgoztam együtt, úgy hogy a “saját bőrömon” éreztem vezető tevékenységének a hatását. Nem felejtették el, hogy milyen körülmények között hagytam ott a vasutat – s talán pont ezért volt ez a “látens segítség”. Ebben a periódusban fejeztem be doktori disszertációm – amely vasúti téma volt – bevezethettem az

ing. Nițescu Viorica előregyártott elemekből kialakított támasztó szerkezeteknek az ipari előállítását – mint új termékek – amire akkor országos szinten is odafigyeltek. Tovább folytattam mérnöki aktivitásomat, az 1976-ban alakult mérnök szervezetnél, minden meghívásra részt vehettem országos és nemzetközi konferenciákon, szimpóziumokat szervezhettem a vasbeton üzem nevében, aminek az anyagi alapja biztosítva volt, sőt miután elnyertem a doktori címet érzékenyen megemelték a fizetésemet, hogy ne hogy átmenjek “teljes normával” a Nagyvárad egyetemre ahova annak rektora Prof. Dr. Ing. Teodor Maghiar állandóan csábított, mivel 1980 és 2000 között egyedüli építőmérnöki doktor voltam Nagyváradon. Sajnos most a karrierem végén ezt nincs kinek közvetlenül megköszönnöm, mert mind eltávoztak már az élők sorából.

**„Magam vagyok.
Nagyon.
Kicsordul a könnyem.
Hagyom.
Viaszos vászon az asztalomon,
Farigcsálok lomhán egy dalon.
Vézna, szánalmas figura én
Én, én.
S magam vagyok e Föld kerekén.“**

Meddő órán
Tóth Árpád

A gyár vezetősége az augusztus 23-ának a megünneplésén. Az igazgatónő ing. Nițescu Viorica a bal szélén (egy hatalmas konttyal), jobbról a harmadik Dr. Mihálik András.

Az itt eltöltött 20 év az életben adódó - szinte elkerülhetetlen negatívumokkal is - egy nagyon gyümölcsöző periódusa volt életemnek, ami a beton, vasbeton, előfeszített beton technológiáját – elméletét és kutatási témák, problémák tömkelegét foglalta magában. Megelégedéssel, őszinte professzionális megnyugvással könyvelem el a megtett utat, azokra is emlékezve, akikkel ebben a munkakörben a megfelelő műszaki szinten, megértéssel dolgoztam.

* * *

A Bihar Megyei Tanács, megválasztott alelnöke 1992-1996. Az 1992-es megyei választásokon, 1992. április 18-án, foglaltam el helyemet mint a Bihar Megyei Tanács alelnöke, az RMDSZ színeiben. A vezetőség első operatív megbeszélésén felosztottuk a feladatokat a munkakörökért felelős problémákban. Én a technikai részleg problémakörét kaptam, az abból adódó feladatok tömkelegével, az urbanisztika építészeti igazgatósága került közvetlenül az irányításom valamint a vezetés megyére kiterjedő problematikájával.

A Bihar Megyei Tanács épülete Nagyváradon. 1992.

**A Bihar Megyei Tanács vezető testülete [a nagyvezérkar], balról-jobbra:
Dr. Mihálik András megyei alelnök, Seremi Ștefan a megye elnöke, Petre Ștefan
megyei alelnök, Sotoc Nicolae az urbanisztika igazgatója. 1992. június**

Az általános szervezése, a megyei tanácsnak az akkor megjelent 69-es törvénnyel összhangban történt, habár az inercia alapján nagy általánosságban, de mint konstans paraméterként a megyében szétszóró adminisztrációs központokban, mint megyei pártvezetőkre néztek fel és majdnem cselekedtek is habár az új törvény alapján nem volt alárendeltségük a Megyei Tanács vezetőségével szemben. Ezután következtek a logikusan jelentkező ismerkedések a ránk bízott igazgatóságok, irodák személyzetének specialitásának ismerkedésével, majd csak utána tértünk rá a beruházási terv analízisére, ahol ezek megyei szinten nominalizálva vannak. stb. stb., úgy hogy a május hónap folyamán már tisztán állt előttünk, hogy a létező, kapott beruházási összegekből követni, ellenőrizni az igazgatóság tisztségviselőinek operatív munkáját, valamint részünkről ennek az ellenőrzése tulajdonképpen az egész mandátumunkra kiterjedően.

Első megbeszélésünk a Hajdu-Bihar Megyei Önkormányzat képviselőivel. A jobb szélén Szekeres Antal az Önkormányzat elnöke. 1992. május

Moszkva Tartomány Kormányának és a Bihar Megyei Tanács Együttműködési szerződésének az aláírása Nagyváradon. Jobbról balra: Valerij Parfeniuk Moszkva Tartomány Kormány küldöttségének a vezetője, Dr. Mihálik András megyei alelnök, Igor Erisev a Moszkva Tartományi Bussines Központ igazgatója. 1994 májusa.

Valerij Parfeniuk, Moszkva Tartomány Kormányának beruházási vezérigazgatója, összekötő partnerünk a Bihari Megyei Tanács valamint Moszkva Tartomány Kormányára baráti szerződés végrehajtásának követésében, a felmerült kérdések megoldásában. Moszkvai irodájában, látogatásunk alkalmával. 2008. november 6.

Seremi Ștefan Bihar Megyei Tanács elnöke (balról-jobbra) a második, mellette Mihályik András alelnök, Igor Erisev orosz kollegánk társaságában. Moszkva a Vörös Tér, 1995

Küldöttségünk fogadása az Orehovo-Zuevo-ban megtartott megbeszélések és látogatások után. A jobb oldalon Mihályik András és Seremi Ștefan elnök. 1995. február vége

Küldöttségünk a Bihar Megyei Tanács elnöke és alelnöke a Moszkva Varsó autópályán visszatérőben Moszkvából (1995. február végén) nehéz forgalmi körülmények között. Az autópálya szélessége felére csökkent a leesett hőtömeg mechanikai raktározásának következtében.

*** * ***

Az elkészült új híd szemléje a megnyitása előtt, a Fekete Körösön, Belényes és Stei városok között. 1995.

A nyitás előtt a szalagot Mihálik András alelnök vágja el. 1995.

Az átadott híd távlati képe. 1995

Békéscsabai ipari kiállításon, Dr. Mihályk András a Bihar Megyei Tanács alelnöke 1996-ban a Békés Megyei Önkormányzat meghívására.

A specifikus problémák a vízellátás, vízhalózat kivitelezései, szennyvíztisztítási fejlesztések, a meglévők rehabilitációs problémái, az utak hidak állapotát, a Megyei Tanács mellett működő s annak alárendeltségben lévő vállalaton keresztül és természetesen mint választottak, választóinknak, így az RMDSZ választóinak,

ezekkel összekapcsolódó érdekegyeztetéseket. A meglévő szűken kiszabott beruházási pénzügyi alapból, harmonikusan oldottuk meg megyei szinten a lakosság szükségleteinek kielégítését, biztosítását, habár voltak esetek, amikor a Megyei Tanács ülésein harcolnunk kellett választóink érdekeiért, de kirívó esetek nem voltak és szerintem elég megértően, sőt sokszor barátilag oldottuk meg a megyei vezetés szintjén a FSN agrárpárt és RMDSZ közös problémáit. A Nagyrománia Párt, sokszor próbálkozott zavarni a “vizeket”, de elenyésző számú képviselőinek a jelenléte soha nem tudta befolyásolni negatívan – de majdnem mindig próbálkoztak – az általános adminisztratív hangulatot a vezetésben, a problémák megoldásában. Községeket láttunk el új ivóvíz hálózatokkal, sok megyei útnak megtörtént a javítása, parciális rehabilitációja – de az is igaz, hogy 4 éves mandátumom alatt csak egy km-nyi új aszfaltozott utat tudtunk pénzhiány miatt kivitelezni a Bihar község és Margita között lévő útszakaszon. Három új hidat adtunk át a Sebes Körösön, a Fekete Körösön és Drăgănești községben.

Az időm nagy részét az első két évben a terepmunka kötötte le, majdnem mindig úton kellett lennem, több-ezer km-t tettem meg szolgálati kocsimmal, hogy eljuthassak minden községbe vagy a környezetükben lévő falvakba. A beruházások problémája a rendelkezésre álló összegek függvényében rutinszerűen lettek kivitelezve, nemigen akadtak kérdések, kihágások ennek a tevékenységnek az útjában, és végérvényesen mandátumom befejezésénél általános volt a megállapítás, hogy nem sokat, de érezhetően valamit mégis adtunk e téren Bihar megye több mint 500000 lakosságának. A műszaki aktivitásunk mellett akadt még milliónyi – más kisebb-nagyobb probléma is amely a megyei gyűlések előkészítését különböző bizottságokba való részvételt, a meghívott gyűlésekre való részvételt (tanügy, vízügy, egyházak stb.), na meg nem feledkezhettünk meg a szomszéd országról sem, ahol már az első napokban tiszteletünket tettük, megismerkedve az ottani vezetéssel Hajdu-Bihar megyében és bizony ezek a látogatások mindig egy-egy együttműködési szerződéssel végződtek, az ezekből adódó utóbbi találkozásokkal mindkét részről, testvérvárosi problémák mint meghívottak az egyes Megyei Tanács – önkormányzati gyűléseire, mérnökök találkozására, közös kiállítások megyei szinten történő rendezésére stb. Valahogy észre se vettem, de később a nemzetközi problémáknak a koordinálása, felvetése sokszor azok megoldása is az én hatáskörömbe tartozott. Megalakul a román-magyar határközi bizottság, amelyeknek az elnökei a megfelelő fél alelnökei lettek s ezekből adódtak tucatjával a testvérvárosi, községi összejövetelek a határ mindkét oldalán. Mandátumom végeztekor Békéscsaba és Nyíregyháza között nem igen akadtak határ-menti községek, hogy ne lettek volna összekötve ezekkel a baráti szerződésekkel.

Kitüntető oklevél a Bihar Megyei Tanács részéről Dr. Mihálik Andrásnak volt Megyei alelnöknek, a Megyei Tanács alapításának 10 éves évfordulója alkalmából. 2002. május 20

1993. február 14-én tartotta alakuló gyűlését a Kárpát-Eurórégióval kapcsolatos nemzetközi találkozó Debrecenben az Arany Bika szállóban, amelyre 5 ország: Magyarország, Lengyelország, Románia, Szlovákia és Ukrajna voltak hivatalosak. Románia ezen a találkozón nem vett részt, bojkottálta ezt a találkozót, sőt a hangulat ezzel kapcsolatosan az országban – szerintem nagyon tévesen – még ellenséges is volt, többek között Iliescu elnök kijelentette nyíltan “A magyarok mit keresnek ott, mikor még Kárpátjuk sincsen” erre különösen ráhangolódott a Nagyrománia párt és a megszokott erdélyi féltékenységgel tárgyalta a médiában, terjesztette az ellenségeskedés hangulatát.

Én mint a magyar-román határbizottság elnöke meghívást kaptam a Debreceni önkormányzat részéről erre az összejövételre, s mikor itt megjelentem akkor vettem észre, hogy Romániából nincs más résztvevő. Minden normálisan folyt le, a hangulat, a Catherina L'alumier asszony vezette gyűlésen még dicséretet is

kapott, hogy íme, a régiók Európájában itt Közép-Európában is megjelent ez a formáció. Többek között az is kijelentésre került, hogy Románia nem vesz részt, de vannak megfigyelők Romániából. Másnap munkába érkezésemkor már vártak az újságírók, hogy feltegyék a kérdéseket: Románia nem vesz részt, de a románok jelen vannak! Hát természetesen egy kész cikk párbaj keletkezett – csak a nagyváradi Bihari Napló vetette papírosra reálisan a történeteket. A Nagyrománia párt kapott az ügyön és a rövidesen összehívott szokásos havi tanácsgyűlésen kérte a napirendi pontokba való felvételét a következőképpen: Mit keresett Mihálik Debrecenben, amikor Románia hivatalosan bejelentette, hogy nem vesz részt. Továbbra is fenntartotta, hogy ezt az ügyet meg kell tárgyalni, a megfelelő adminisztratív büntetéseket meg kell hozni. Nem mondhatom, hogy az így jelentkezett esemény nem borzolta fel idegeimet, ugyanis eddigi pályafutásom alatt – pedig már akkor nyugdíjas voltam – sohase voltam így nyilvánosan “színpadra ültetve” és milyen problémáért? Hiszen az Eurorégió egy ajánlatos jelenség, a ma, (mármint akkori), Európájában, úgyszólván megnyugodva fel is készültem az ellentámadásra, annak az alapján is, amit madame L’alumier hangoztatott a Kárpát-Eurorégió megalakulásakor. Időközben felhívott a prefektus az irodájába – aki akkor Blaga Vasile, jelenleg nagy bukaresti politikus DLP-nél – aki a következőket mondta: a Nagyrománia párt javaslata nem fog megvalósulni, mert én már beszéltem a többi pártokkal, hogy az ajánlást a napirendről szavazással törölni fogjuk. Te beszélj a te RMDSZ képviselőiddel, s ezzel az érintett probléma a megfelelő helyre, a szemétkosárba fog kerülni. Természetesen ez a kérdés meg volt beszélve az RMDSZ szintjén is – de ha nem is beszéltem volna velük, akkor is a pártfogásomat fogják, ebben meg voltam győződve.

Másnap, alighogy az elnök megnyitotta a Megyei Tanács sorozatos ülését, a bejelentett napirendi pont kiegészítésére vagy azzal egyetértve kérték a hozzászólásokat. A Nagyrománia párt képviselője előadta egy pár szóban ezt a szégyenletes jelenlétet Debrecenben és kérte a felvételét a napirendi pontok közé. A megfelelő szankciók kiszabásával. A szavazásra bocsátott napirendi pontokat a gyűlés minden jelenlévője kézfelemeléssel elvetette, három nagyromániai ellenszavazattal. A szavazás eredményét a Megyei Tanács elnöke Seremi Ștefan egy kicsit “győztes” hanggal bejelentette: az ajánlat törölve.

Tehát ilyen tapasztalatokkal is edződtem én politikailag a Megyei Tanácsban... amit lényegében nagyon hamar elfelejtett már az ellenvélemény, mert alig egy másfél év múlva már román részről volt a Kárpát-Eurorégió soros elnöke a Nagybányai Megyei Tanács alelnökének személyében. A későbbi történetek is aláhúzták - legalábbis én úgy éreztem, láthatólag – hogy ez az eset megemelte adminisztrációs – politikai tekintélyemet. Mint a “parázs” lappangott bennem a

szimpátia a Kárpát-Eurorégió iránt, meghívásomra tartotta következő gyűlését ennek az alapítványa Félix fürdőn 1995-ben valamint ebből az eseményből kifolyólag, szinte ambicionálva ettől Nagyváradon rendeztük meg az én ajánlatomra, az én szervezésem alapján mint ennek az elnöke Országos Mérnök szervezetünk CNCISC szervezetének első Nemzetközi Kongresszusát a Kárpát-Eurorégióban a következő címmel: “The First Central European Carpathian-Euroregion Congress on in situ Behavior of Constructions and Environmental Protection” ORADEA-Băile Felix Hotel Termal October 18-21. 2012, Öt ország részvételével, hivatalos nyelvként a román, magyar, orosz és angol volt megállapítva. Csak érdekességgként említem meg, hogy az én Kongresszusi kitűzőm az 1993-as kitűző volt, amire rá volt írva angolul a Kárpát-Eurorégió kalendarisztikus megalakulása, s amit ott akkor kaptam Debrecenben, az Arany Bikában részvételemkor. Teljes volt a kielégülésem nem csak a nagyon jól sikerült Kongresszusért, hanem azért is, mert éreztem, hogy győztem, győzött a konstans politikai meggyőződése.

A problémák sokasága közül különösen ki szeretném emelni – szintén mint külpolitikai eseményt – a Bihar Megyei Tanács baráti szerződését Moszkva tartomány kormányával. Az akkori külügyminiszter Teodor Meleşcanu írásban értesítette a Megyei Tanácsokat, hogy ha lehetséges minél gyorsabban kössenek Baráti Szerződéseket vagy szerződéseken alapuló kapcsolatokat az Orosz Föderáció intézményeinek valamelyikével. Még 1994 februárjában Galați-on megszervezték egy nemzetközi orosz-román találkozót, ahol kötelező volt a Megyei Tanács titkárainak a jelenléte valamint a vezetőség reprezentánsa. Megjelentünk ezen a találkozón én és a megye titkára, egy nagyon rövid bevezető után a találkozás fő témájára, az ismerkedésre valamint a kétoldalú megbeszélésekre került sor. Nagy előnyöm volt, hogy anyanyelvi szinten beszélem az orosz nyelvet is, mindjárt a Moszkvai küldöttséget kerestem fel (mint volt Moszkvai), majdnem “gyorstalpalás” formájában egyeztünk meg és május hónapra meghívtam őket hivatalos Nagyvárad-i látogatásra. Aláírtunk egy előzetes keretszerződést, amit aztán bemutattunk a Megyei Tanácsnak is s közben Nagyváradról is elküldtük hivatalos formában is a meghívót a Megyei Tanács elnökének az aláírásával, úgyhogy májusban a Budapesti Férihegyi repülőtéren vártuk a meghívott küldöttséget. Akkor, itt Váradon ennek az első küldöttség jelenlétekor megszületett egy közös baráti egyezmény – protokoll – ami 5 évre szól és addig érvényes 5 év után ameddig valamelyik fél ezt fel nem bontja. Mint válasz erre a látogatásra egy pár hónap múlva a mi küldötteink voltak jelen Moszkvában, Moszkva Tartományi Kormányánál majd utána, meghívásra Orehoovo-Zuevo-ba tettek látogatást. Négy nap elteltével tértünk vissza az alapos megbeszélések, tanácskozások és találkozások után. Több mint 3-szor voltunk Moszkvában, legtöbbször (még télen is) gépkocsival. Kiáltást rendeztünk nagyvárad-i

termékekkel (bútorok, cipő, szőrme) utólagos értékesítéssel. Miniszterhelyettes szinten volt megnyitva a kiállítás, a Moszkvai TV is közvetítette a megnyitót, valamint a médiák interjúkat is vettek az elnöktől. Az eredmények, amiket elértünk és lényegében amelyek könnyebben adódtak ez a felsőfokú iskolák (műszaki egyetem) felé orientálódtak, valamint Lada gépkocsik árusításában, Nagyváradon egy Lada Központ létrehozásában valósultak meg, pozitív eredménnyel. Ebben a kérdésben, Moszkva Tartomány Kormánya részéről Valerij Parfeniuk beruházási vezérigazgató foglalkozott velünk és mutatott be direkt látogatással az Építőmérnöki Műszaki Egyetem rektorának és a Togliatti Lada gyárral történő kapcsolat felvételt, közvetlen látogatásunk megszervezésével intézte, mely konkrét, gyümölcsöző eredményhez vezetett. Megépítettük Romániában az első Lada Showroom-ot, amelynek a megnyitóján részt vett a Lada gyár reprezentánsa Dr. Pluzsko marketing-igazgató személyében, a görög Lada Hellas vezérigazgatója Mr. Cristodoulides, valamint a bukaresti és budapesti Orosz Föderáció nagykövetségének kereskedelmi igazgatói is jelen voltak. Ezeknek az eredményeknek utóregzéseként mindig jelen voltunk a bukaresti nemzetközi kiállításokon Lada gépkocsijainkkal.

A Moszkvai Tartományi Kormány segítségével küldöttségünk 2006 szeptemberében a Togliatti Lada gyárba látogatott, személyautók importja érdekében. Dr. Mihálik András és Nagy Sándor a Gazex Trade igazgatója. A háttérben a Volga folyó.

Dr. Mihálik András, Togliatti – háttérben a Volga folyó. 2006.

Togliattiban a Volga partján Dr. Pluzskó igazgatóval az üzemi látogatás befejezése után, Dr. Mihálik András. 2006.

**Kapcsolatfelvétel Vilniusban Nagy Sándor, Naglis Kavaliauskas
osztályvezető, Dr. Mihálik András 2006**

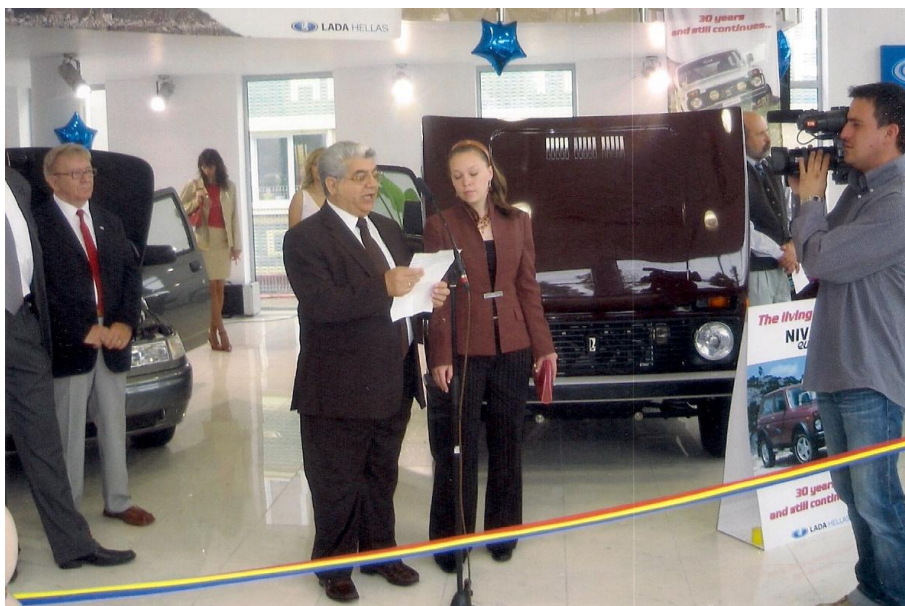
**Távozóban a sikeres kapcsolatfelvételi találkozóról
Nagy Sándor, Dr. Mihálik András 2006**

**Kapcsolat-felvétel Minszkben, pótalkatrészek kérdésében Lada kocsik számára.
Dr. Mihálik András, Nagy Sándor igazgató a gyár reprezentánsával a
tárgyalások befejezése után.**

**Varsó, kapcsolat-felvétel, 30 Ladára szerződés
Nagy Sándor, Dr. Mihálik András. 2006**

A Nagyvárad Lada Showroom megnyitója, Mr. Cristodoulides a Lada Hellas vezérigazgatója megnyitó beszédét tartja. Az előtérben jelenlévők – balról jobbra Nagy Sándor a Gazex Trade igazgató, Dr. Mihálik András külügyi referens, Mr. Cristodoulides a Lada Hellas vezérigazgatója és Alexandra Spânu angol tolmács (az unokám). 2006.

Az Orosz Nagykövetség budapesti kereskedelmi küldöttségének az igazgatója V. Mihajlov, üdvözli a megjelenteket és a külföldi vállalatok képviselőit. 2006. Tolmácsol Dr. Mihálik András.

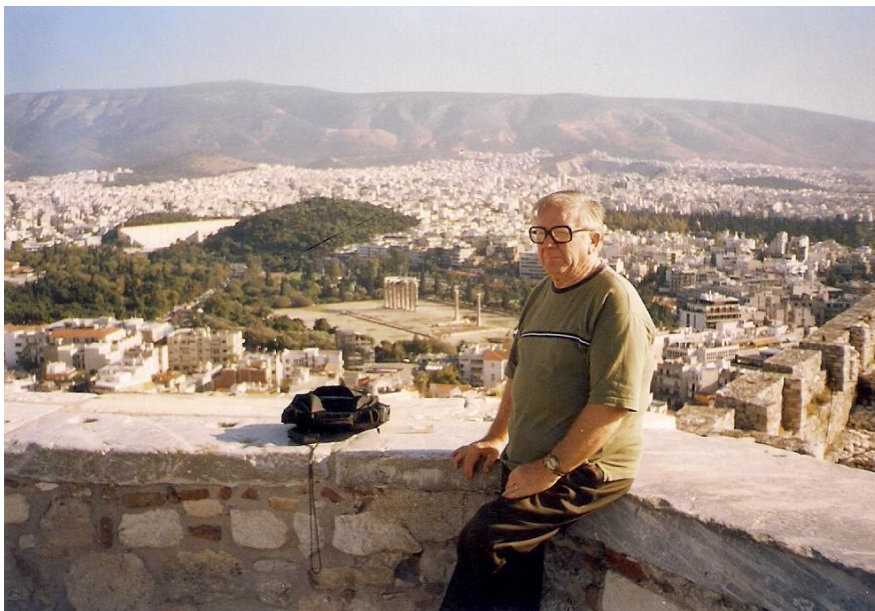

A Gazex Trade által kivitelezett egyedüli Lada Showroom Romániában. A Showroom tervezése és megépítése Moszkva Tartományi Kormányja valamint a Lada Hellas vezérigazgatójának, Mr. Cristodoulides ajánlatainak alapján lett kivitelezve. 2006. Kolozsvári út 197.

**A Togliatti Lada gyár marketing igazgatója Pluzskó Biharfüreden. 2006
Balról jobbra: Dr. Pluzskó igazgató és Dr. Mihálik Gazex Trade Nagyvárád.**

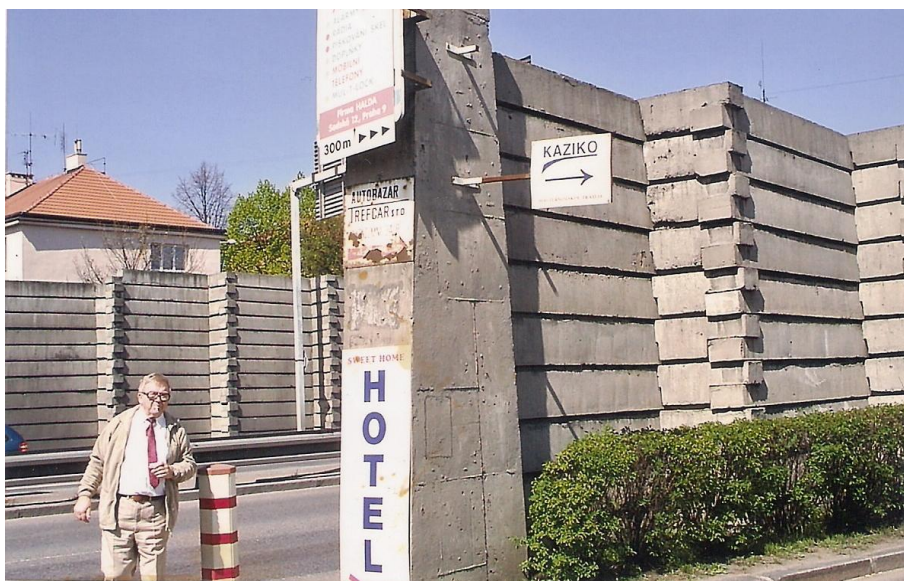

A Lada Hellas meghívására Athénban. Dr. Mihálik András. 2007

**Prága fele az Elbán. A prágai szerződéskötésnél a tét az új Lada Niva.
Dr. Mihálik András. 2007**

Prágában egy érdekes zajvédő fal előtt, előregyártott vasbeton elemekből kivitelezve (Prága külvárosában). Dr. Mihálik András, Nagy Sándor. 2007

A Bihar Megyei Tanács és a Moszkva Tartományi Kormányja között létrejött szerződés alapján, a Moszkvai Műszaki Építőmérnöki Egyetem fogadta Remencov A. N. rektor személyében a Nagyváradi Egyetem küldöttségét, a kapcsolatok felvétele és egy keretszerződés megkötése érdekében. Aküldöttségtagjai: Dr. Mihálik András, Dr. Gordan Mircea és Dr. Mintas Smaranda. 2008. november 6

A keretszerződés aláírása a két intézmény között: Dr. Mihálik András, Prof. Dr. Remencov A. N. rektor, a Nagyváradi Egyetem valamint a Moszkvai Egyetem részéről. (MADI) 2008. November 6, Moszkva.

Prof. Dr. Andrei Nikolaevics Remencov a MADI – Moszkva - rektora a keretszerződés aláírója.

Fogadás Moszkva Tartományi Kormányánál, Valerij Parfeniuk vezérigazgató úrnál. Dr. ing. Smaranda Mintaş, Prof. Dr. ing. Gordan Mircea, a Nagyváradi Egyetem küldöttségének a tagjai. 2008 nov. 9.

Esti látogatás az Alexandrov parkban, a Kreml falánál. Dr. ing. Smaranda Mintaş, Prof Dr. ing. Gordan Mircea. 2008. november 9.

Itt, azaz Moszkvában, egy előzetes keretszerződés aláírása történt meg a Nagyváradai Egyetem képviselőivel különösen aláhúзва az autó tanszék fejlődésének az elősegítését, utalva itt doktoranduszok Moszkvában történő fogadására. (MADI – Moszkva)

Az egyetemek közötti utolsó találkozás 2008 novemberében volt Moszkvában. A rektorok közbeni választása bizony meghosszabbította e találkozások normális lefolyásának időbeli szinkronizálását, ami lényegében a rektorok közös találkozásának időpontjait elnapolta.

Egy másik irányadó probléma, a helyi közvélemény kérése Lada gépkocsik eladási lehetőségeinek a megvalósítása Nagyváradai, Bihari szinten. A Moszkva Tartomány Kormányának a részéről Valerij Parfeniuk vezérigazgató meghívására Moszkvába utazott az érdekelt romániai partner a Gazex Trade igazgatója Nagy Sándor személyében megtörtént a direkt kapcsolat felvétel, Togliatti városban lévő gyárával valamint a polgármesteri hivattalal is, s ezzel megindult a Lada gépkocsik széles körű értékesítése nem csak Nagyváradon, hanem Erdély különböző megyéiben is. Többször voltunk Moszkvában, Togliattiban, Athénban Lada-Hellas-nál (ahol szintén orosz érdekeltség működött) és bátran kijelenthetjük, hogy a Moszkva

Tartományi Kormányával történt megbeszéléseknek gyümölcsöző eredményeképpen 2003-tól rendszeresen folyik a Lada kocsik eladása, a service-vel és a cserealkatrészekkel kapcsolatos ellátási kérdések Nagyváradon. Megépítettük Romániában a Ladának az első Showroom-ját, amelynek az átadásán jelen voltak a Lada gyár Togliatti képviselői valamint a Bukaresti és a Budapesti orosz nagykövetség megfelelő képviselői.

Nem tudjuk, mit hoz a jövő a jelenlegi nemzetközi helyzetben, de az biztos, hogy a valamikor megkötött szerződés mint baráti szerződés most is érvényes, mert egyik fél sem mondta vissza. Nem tudom, hogy a Megyei Tanács vezetőinek van egyáltalán tudomásuk arról, hogy Bihar megyének, Moszkva Tartomány Kormányával van baráti szerződéses alapon a mai napig összeköttetése.

* * *

**Dr. ing. Barariu Ion és Dr. ing. Mihálik András a parlamentben
(Casa Poporului – a Nép Háza) 2008**

* * *

A Bihar megyei Mérnök Szervezetünk, “Építmények viselkedése in situ”, a Nagyváradi Egyetem meletti működéssel.

A Nagyváradi Egyetem Építő- és Építészmérnöki fakultásának épülete

A mérnök-szervezetünk mellett működő tudományos kutatócsoportunk kiemelt kutatási terve, az első magyar betonépítménynek, a világ első teljesen betonból épült hajózsilipjének, a Bezdáni hajózsilipjének a viselkedésére terjedt ki 1854-2009 között. Mint ahogy megemlítettem valahol az 5-ik fejezetében e könyvnek, most jutottunk el kalendarisztikusan oda, hogy akkori gyerekkori álmomat megvalósultnak tekinthessem, mert ugye... tényleg az “álmok sokszor valóra válnak!!”. Remélem, nem veszi senki rossz néven, ha elismétlem az 5-ik fejezetben mondottakat, amikor is a cserkész velemjáróban találkoztam, annak az egyik fejezetében: “Tudod e, hogy a magyar Mihálik János építette az első betonzsilipet...” Megfogott a Mihálik név szimpatiaja, ugyanis Kalotaszegen ilyen nevekkal nem találkoztam, és akkor, ott 1943-ban, embrionálisan kialakult bennem, jobban mondva felvetődött a beton, hidrotechnika homályos fogalma... hosszú éveken keresztül emésztett, de végül is meghatározta pályaválasztásomat amikor 1951-ben, az Ojtozi szorosban lévő munkahelyemről a Bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetemre (Institutul de Construcții București, Facultatea de Poduri și Construcții Masive – secția Hidrotecnică), jelentkeztem. Most, mérnöki karrierem végén itt állok a Ferencsatornánál a Ferenc József zsilip dunai torkolatánál emocionális érzéseim csúcán, elfordulva kollegáimtól, hogy ne vegyék észre könnyeimet... mert hiszen nagyon későn, de sikerült meglátnom azt az építményt, azt a helyszínt, ahova több évtizeden keresztül vágyódtam és tőlem független feltartóztatások miatt nem jutottam el ide... C’est la vie...

Nem is olyan kevés próbálkozásaink során, Prof. Dr. Farkas József talajmechanika tanszék vezető a Budapesti Műszaki Egyetemről megteremtette kapcsolatunkat a Bajai vízügyi igazgatósággal mint együttműködő szomszéd partnere a Zombori Szerb vízügyi igazgatóságnak, meghatározván ezekkel időpontunk pontos fogadását, sőt mondhatnám őszinte meghívásukat is, úgyhogy sikerült végre 2008. november 21-22-én a helyszínen tárgyalóasztalhoz ülnünk Vladislav Milosev igazgató úrral valamint Nikita Andreev, Ferenc csatornával foglalkozó technikai megbízottal, előadni, megbeszélni és elindítani kutatási tervünket, amely meghatározta itteni tartózkodásunknak tulajdonképpeni professzionális célját. Talán meg kéne, hogy említsem, hogy műszakilag-hidrotechnikailag “jó kezekbe” kerültünk, ugyanis Nikita Andreev mint hidrotechnikus – egy cári menekült orosz tábornok unokája – csak a Ferenc-csatorna körüli műszaki problémákkal foglalkozott 1960-2000 között (nyugdíjba vonulásáig), a Ferenc-csatorna technikai megbízottjaként működött, ami a szerteágazó archívum tanulmányozásában, nem felmérhető segítséget nyújtott.

A Ferenc-csatorna (Duna-Tisza-Duna csatorna) – történelmi neve szerbül Veliki kanal – a Dél-bácskai körzetben, a Duna és a Tisza között folyik.

A csatorna ténylegesen Magyarországon kezdődik Bajánál majd Szerbiába átfordulva, Bezdán, Zombor, Sztapár, Verbasz majd Szenttamáson keresztül Bácsföldvár előtt kettéágazik és Óbecsénél csatlakozik a Tiszához.

A zombori vízügyi igazgatóság képviselői Vladislav Milosev igazgató és Nikita Andreeva a Nagyváradai Kutatócsoport tagjaival, Vleskó Katalin mérnök, Dr. Vereş Mircea tanszékvezető tanár, Dr. Mihálik András a küldöttség vezetője. 2008. november 21

A Duna-Tisza Ferenc csatorna, vonzó turisztikai területe a vízi sportoknak.

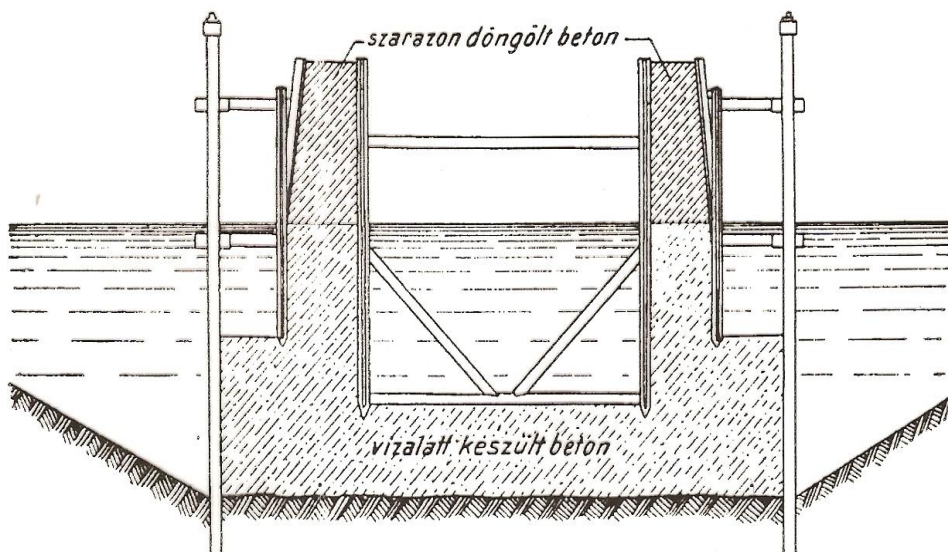

Kilátás a Ferenc-csatornára a Ferenc József beton zsilipről 2009

Jobb oldali parterősítés “történelmi betonból” – 1854-ben kivitelezve. 2009

A Ferenc József zsilip keresztmetszete.

A Ferenc-csatorna, a Duna torkolati hajózsilipjéről nézve 2008

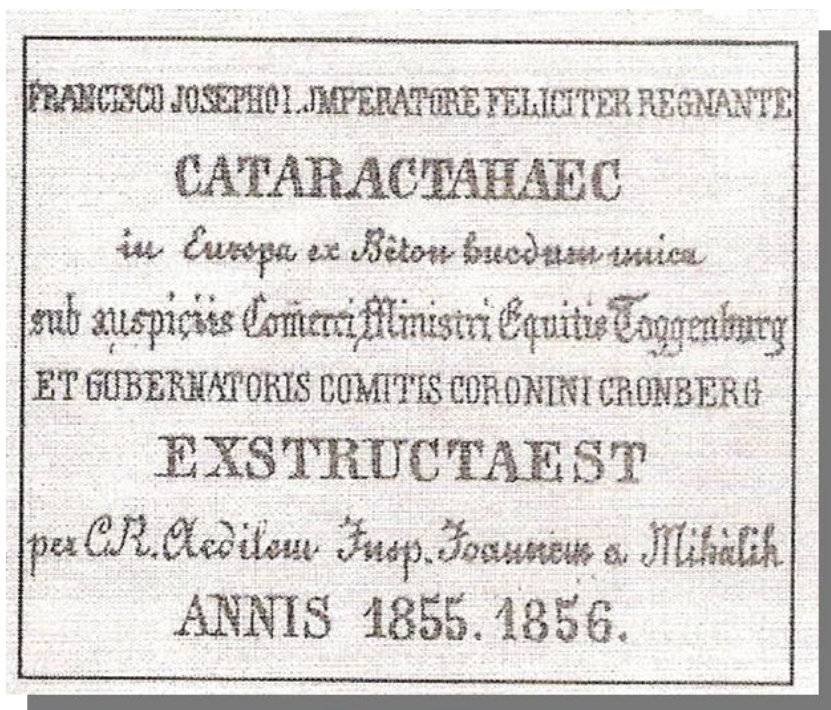
A kamarazsilip a Ferenc-csatorna felől. 2008

Zsilipkapu a Ferenc-csatornára 2008

Emléktábla a zsilipfalon 2008

Az emléktábla szövege. 2008

Kamarazsilip a Duna fele. A háttérben Batina település. 2009

Egy Holland hajó zsilipezése Bezdánánál, 1999.

Kamarazsilip a Duna fele. A háttérben Batina település. 2009

Zsilipkapu a Dunára 2008

Zsilipkapu a Dunára 2009

Ez a nagy forgalmú vízi út, a magyar mérnöki tudomány jeles alkotása, Bácska gazdasági életének fontos szereplője, létrejöttét a mocsarak lecsapolásának a szükségességének és a 18. század hiányzó közlekedési utak megteremtési igényének köszönheti. A létrehozott csatornának nagy tranzit jelentősége is volt, mert az addigi Duna hajózási útvonalat 227 km-rel rövidítette meg.

Fél évszázada folyt a vita, hogy hol és mely irányban lenne célszerű a csatornát vezetni. Egészen addig, amíg két kiváló vízépítő, Kiss József kamarai mérnök, az akkori Zombori építési igazgató és öccse Gábor hadmérnök munkához láttak. Tisztában voltak azzal, hogy a terveik meghaladják koruk technikai színvonalát. 1790-ben benyújtották az építési engedély iránti kérelmet, az általuk megvalósulhatónak ítélt nyomvonalon. Két év múlva I Ferenc császár aláírta az engedélyező okmányt. Róla a csatorna neve. A tervek elkészültek, 1795-ben megindult az építés. (Csak történelmi érdekességgént említem meg, hogy a munkások jó része rabokból került ki és itt dolgoztak a dévai rabok közül azok is, akik részt vettek a Horia, Cloșca és Crișan paraszt lázadásban.)

A munka hatalmas méreteire jellemző néhány adat: a hossza 118 km, a fenék szélesség 17 m, a víz szintszélesség 23-25 m, a mélység 7 m. A csatorna megnyitására 1802 májusában került sor. Rajta 650 tonnás uszályok közlekedtek,

amikor a fejlett Franciaországban, legfeljebb 200-300 tonnát voltak képesek szállítani a nagy vízi alkalmatosságok.

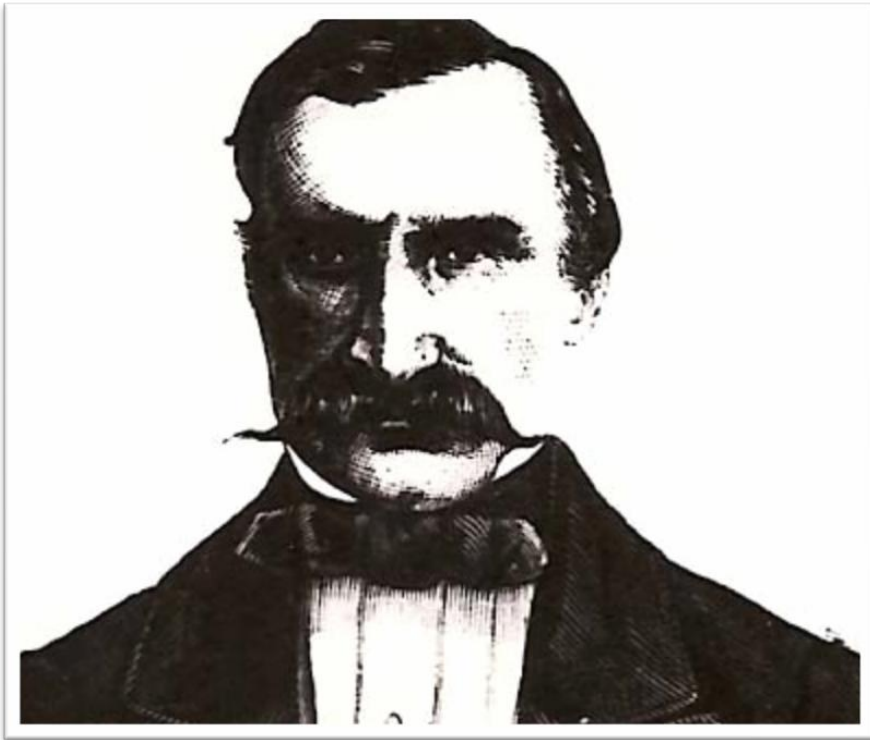
A Duna 1823-ban egy nagyarányú hullám levonulásával új medret készített magának és "szárazon" hagyta a Ferenc-csatorna Duna torkolati zsilipjét. Az Angliából később beszerzett "Vidra" gőzkostró sem tudta a hajózási vízmennyiséget fenntartani, megjelent a szükségessége a Duna torkolati zsilipjének az áthelyezésére. 1838-ban Lechner József országos építészeti főigazgató véleményezte az ajánlott terveket és azt ajánlotta, hogy Batinával szembe, Bezdán mellett épüljön meg az új torkolati zsilip (A gyakorlat 155 év után is azt bizonyítja, hogy nem tévedett!)

Negyven évvel az átadás után, a kincstár 1854-ben Bezdánál új Duna-torkolati zsilipet épített, a Ferenc József zsilipet - építője Mihálik János - mely mint az első magyar betonépítmény, Európa leghíresebb vízepítményei közé tartozott. Amíg a Ferenc-csatorna egyike a legrégebb csatornáknak (körülbelül egyidős az Erie csatornával az Egyesült Államokban), megelőzve az 1859-ben épült Szuezi, de a Korinthuszi és Panama csatornákat is, úgy büszkék lehetünk rá, hogy az első teljesen betonból épült a világon az első hajózsilipet a Kárpát-medencében építették 1854-ben a Ferenc-csatorna dubnai torkolatánál. Ezt külföldön akkoriban rendkívül merész dolognak tekintették és az építésnek a híre rövid idő alatt messze földön elterjedt. A külföldi szakemberek közül, sokan jöttek Magyarországra az építést tanulmányozni. A hajózsilip, az ún. Ferenc József zsilip tökéletesen megfelelt az elvárt műszaki igényeknek. Építője Mihálik János miniszteri építészeti felügyelő volt, egyike a legkiválóbb és legleleményesebb magyar mérnököknek.

1818. december 28-án született Aradon, ahol atyja szintén mérnök volt. Iskoláit Aradon, Nagyváradon és Szegeden végezte, s mint 16 éves fiú került 1835-ben a thulini majd a hamburgi mérnökkari iskolába, melynek 6 éves évfolyamát kitűnő eredménnyel végezte és 1842-ben mérnökkari hadnaggyá nevezték ki. Széchenyi István gróf biztatására, magán szorgalomból Európában az első egyetemi szintű 1782-ben Budán létrehozott mérnökképző intézetben az "Institutum Geometrico-Hydrotechnikum"-ban megszerzi a mérnöki oklevelet.

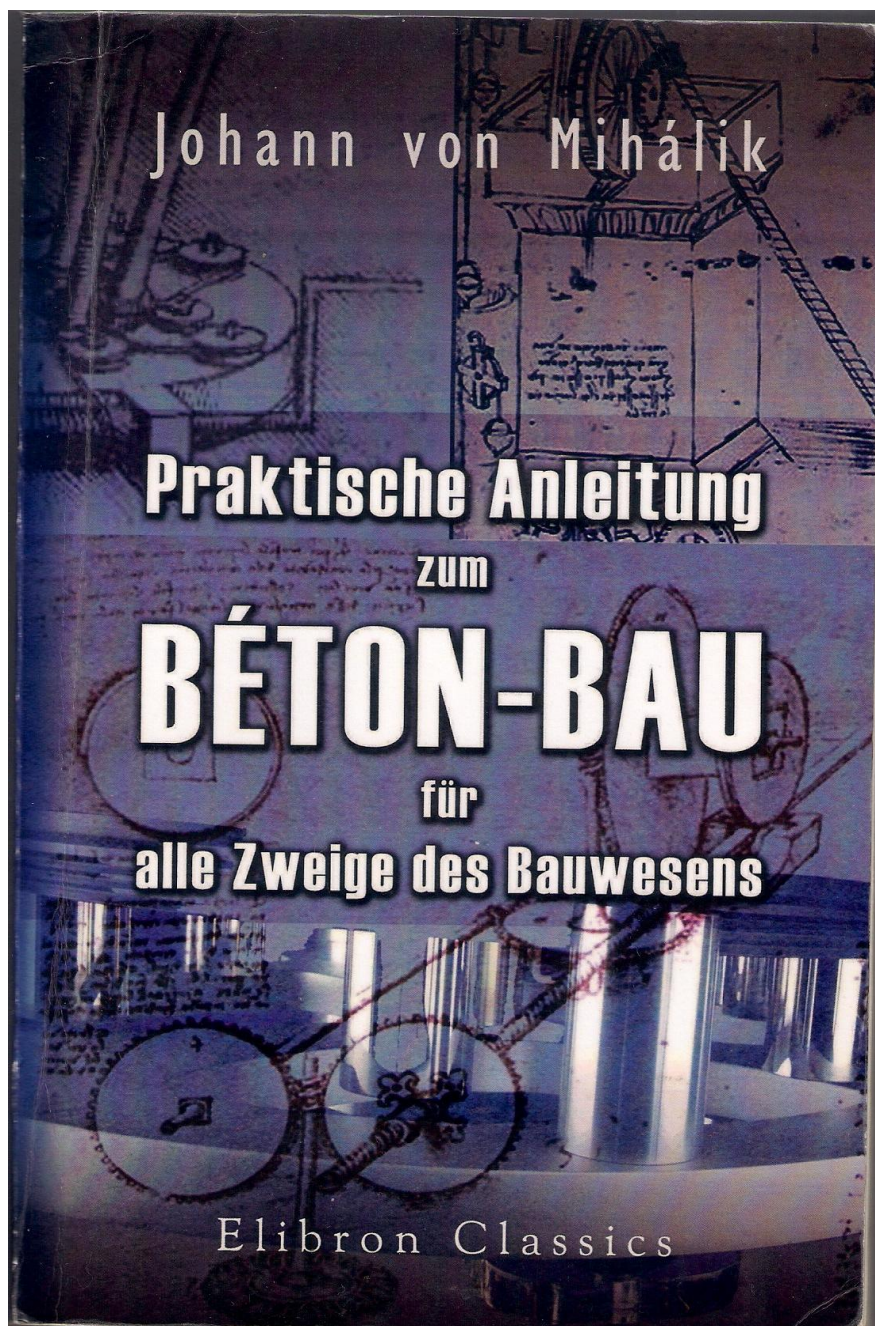
1845-ben a Ferenc-csatornánál kezdte meg szereplését mint igazgatósági segéd. 1847-ben állami költségen 8 hónapig külföldön tartózkodik, beutazta Bajorországot, Hollandiát, Svájcot és Felső-Olaszországot, ahol a Pó szabályozásában, mint főmérnök vesz részt. Ugyancsak 1847-ben a Ferenc-csatorna meghosszabbításával bízták meg. Széchenyi meghívására a Tisza szabályozásánál is közreműködött. 1848-ban a Szabadságharc kitörésekor, mint honvéd százados a magyar hadseregbe lépett és a Vécsey gróf táborkarába osztották be. A viszonyok kedvezőbbre fordultával Komáromba, Tokajra és Nagyváradra küldték az ottani erősítési munkák vezetésére. A háború folyamán őrnagy lett, 1849-ben Vetter

tábornok mellett tábornoki főnök, majd a hegyesi csata után, ahol megsebesült, ezredessé nevezték ki. A világosi napok után állás nélkül maradt. Pestre ment, ahol taníttatni kezdett, de ellene is megindultak a vizsgálatok; azonban tifuszból esett el és midőn ebből kigyógyult a bécsi kormány a félbemaradt bezdáni hajózsilip bevégzésére a Ferenc-csatornához rendelte. 1850-ben a bécsi általános műszaki igazgatósághoz műszaki felügyelőnek nevezték ki, október folyamán a Voivodina vízépítő osztályának a vezetésével is megbízták, míg novemberben kinevezik miniszteri biztosnak. 1851 decemberében a temesi Vajdaság és Erdély út és víz építőosztályának a vezetését vette át. 1853-ban miniszteri felügyelőnek nevezték ki.

**Mihály János miniszteri építészeti felügyelő, a bezdáni
Betonzsilip tervezője és építője 1854-ben
(1818 Arad -1892 Budapest)**

**A Ferenc József Lovagrend kitüntetését kapta a beton zsilip
tervezéséért és kivitelezéséért 1856-ban.**

Mihálik János 1860-ban, Berlinben megjelent német nyelvű beton-könyve.

1856-ban a bezdáni zsilip építése körül tanúsított érdemeiért, a Ferenc József Rend, Lovagkeresztjét kapta. 1867-ben Mikó Imre gróf közlekedésügyi miniszter minisztériumi tanácsossá nevezi ki. A minisztériumban tevékenyen részt vesz a Duna szabályozásának tervezésében. 1871-ben történt, érthetetlen nyugdíjazása után építészeti magán irodát nyit, és aktívan tudományosan munkálkodik, 1892. március 28-án, Budapesten bekövetkezett haláláig. A bezdáni zsilipkamara építését Mihálik rendkívüli gonddal és körültekintéssel hajtotta végre, amelyet Berlinben 1860-ban megjelent könyvében ismertet. “Praktische Anleitung zum Beton-Bau nach Eigenen Versuchen und Erfahrungen von Johann von Mihálik K.K. Ministerial-Bauinspektor. Berlin 1860 Theobald Grieben”. Bár ez a könyv német nyelven és Berlinben jelent meg, mégis sok tekintetben ez képezi azt az alapot, amelyre a további beton-építések Magyarországon támaszkodtak. Hogy mennyire méltatták Mihálik könyvét külföldön jellemzi az, hogy két kiadást ért meg. Mihálik zseniális és nagyszabású építkezési módja és berendezése – még ha az akkori primitív hazai viszonyokból folyó nagy nehézségeket nem is tekintjük – méltó arra, hogy az utókór meghajtsa előtte az elismerés zászlaját

Műszaki könyvek, előadások, archívumok sárguló lapjait forgatva sajnos megállapíthatjuk, hogy az első magyar beton műtárgynak és építőjének, tervezőjének tudományos és műszaki fontossága nem kapta meg a megérdemelt nyilvánosságot. Az első műszaki megemlékezés 60 év után lát napvilágot, majd több mint 90 éven keresztül napjainkig, építőmérnökök több nemzedéke a Kárpát-medencében – tisztelet a kevés kivételnek – nem szerzett tudomást e zseniális és nagyszabású építési módról és berendezésekről a vízalatti betonozásról, a helyszínen előállított cementről, arról, hogy több mint 150 éve létezik és működik az első magyar, az első európai betonépítmény, a világnak az első teljesen betonból épült hajózsilipje “Valahol Európában”, dacolva a környezeti negatív hatásokkal valamint a politikai határtologatásokkal is. Kutatási tervünknek az egyik célja, feleleveníteni emlékét az első magyar betonépítménynek és építőjének, aki korát messze megelőzte, teljesítvén ezáltal kegyeletes kötelességünket.

Nincs róla tudomásunk - a szakirodalom archívumai nem tesznek róla említést - a betonépítmény megfigyelésének, viselkedésének a körülményeire, vagy ha gondoltak-e egyáltalán az ilyen jellegű kérdésekre, ezeknek a munkálkodásoknak a megszervezésére, az egész hidrotechnikai komplexumra vonatkozólag, ami a Ferenc József hajózsilipet illeti.

Kotróhajók a hajózsilip Duna felőli részén. 2008

A Duna felőli jobboldali zsilip támfal, háttérben Batina. 2009

A Műszaki irodalom 60 év után 1914-ben tesz említést a beton viselkedéséről megemlítvén, hogy nincsenek károsodások, csak a fagy kezdte ki a kisvíz feletti betonfelületeket. Feltehetőleg, az észlelt felületi károsodások a beton felületén a karbantartási munkálatok keretein belül, napjainkig megoldhatóak voltak, ahogy ezek jelenlegi állapota is bizonyítja. Az I világháború, valamint Trianon negatívan befolyásolták általában a karbantartást, általában a műszaki problémákra a jobb odafigyelést, szem előtt tartván, hogy ez a hidrotechnikai komplexum, kikerült a Magyar Állam fennhatósága alól.

A Zombori vízügyi igazgatóság helyszínen tanulmányozott feljegyzéseiből kitűnik, hogy 1925, 1926, 1935, 1936, 1954, 1957, 1958, 1965, 1973, 1981, 1988, 1999 években különböző munkálatokat végeztek a kamarazsilip mechanikai szerkezeteinél, partérősítéseknel, a kamarazsilip kapujánál, torkolati iszapkotrás, stb. amelyek függetlenek a beton viselkedésétől. Viszont a beton viselkedési számlájára írható a zsilipek előtti támfalnál vízszintes repedések megjelenése, ami csak az aktív földnyomás változásainak tulajdonítható, a beton húzófeszültségű kapacitását meghaladták a jelentkező terhelések. A repedési zónák acélhálózattal lettek kiküszöbölve.

A beton hajózsilip viselkedését tanulmányozva vetődik fel a kérdés, hogy milyen műszaki paraméterekkel rendelkezik egy 155 éves beton, amelynek a kötőanyaga a cement, nem egészen "gyári" körülmények között volt előállítva, raktározva. Tudjuk azt, hogy a kivitelezésnél a kísérletei Miháliknak a beton szilárdsági vizsgálataira is kiterjedtek, de a próba testek mérete, készítése, kora a törésnél nem volt egyenlő és ezért az eredmények egymással összefüggésbe alig hozhatók. Jelenleg, tehát 155 év után is érdemes lenne ennek a betonnak a nyomószilárdságát megismerni. Úgy látszik Mihálik erre is gondolt "amikor is egy kb. 100 m-re a kamarazsiliptől egy erdős-bozótos területen egy hatalmas beton ívblokkot öntött mint próbát a felhasznált betonból, ami ténylegesen minden szempontból tanulmányozható.

Kutató csoportunknak a helyszíni szemle vezetője Nikita Andreev nyugalmazott hidrotechnikus, aki több mint 40 évig különböző vezetőségi funkciókban dolgozott a Ferenc-csatornán és az ezeken működő hidrotechnikai építmények karbantartásánál. A 2002-ben megjelent könyvében, a Ferenc-csatorna 200-dik évfordulóján (Izgradnja i eksploatacija stariih plovničkih kanala u backoi – a régi hajózható csatornák építése és hasznosítása a Bácskában), talán az egyedüli szerző, aki a valós történetét írja le a Ferenc-csatornának (Veliki kanal), mert az építői Trianon után nem voltak említésre méltóak.

A jobboldali zsilip előtti támfal a Dunába ékelődve mint parterősítés. 2009

A zsilip előtti Duna torkolat.2009

A Zombori igazgatóság beleegyezésével a hidrotechnikai komplexumot tudományos csoportunk kutatási részlegének nyilvánította tanulmányozási és adatgyűjtés szempontjából is. A többszöri látogatás és vizuális tanulmányozás eredményeit fotódokumentumainkon keresztül is bemutatjuk. Kérésünkre egy alkalommal Prof. Dr. Balázs György a Budapesti Műszaki Tudomány Egyetem épületanyagok tanszékének a vezetője, velünk ellátogatott a helyszínre a beton minőségét érintve, a műszaki egyetemen, Budapesten megtörtént “a történelmi betonok” kötőanyagának a vizsgálata (derivatográfia, röntgen, nedves analitikai vizsgálatok, test-sűrűség stb.)

Mikor ezeket a sorokat írom, gondolataim ott járnak a bezdáni Ferenc József zsilip dunai torkolatánál. El lehet gondolkozni azon, hogy milyen merészsége volt és mekkora felelőséget vállalt a tervező és az építő (Mihálik) – különösen a kivitelezés folyamán – amikor 90 napon keresztül éjjel-nappal megszakítás nélkül 19000 m³ betont dolgoztak be, melynek több mint 70% vízalatti betonozással készült, speciális süllyesztő szekrények felhasználásával, a helyszínen “in situ” előállított égetett kámenicai márgából kapott cementtel hordókban való tárolással, megkérdőjelezhető laboratóriumi ellenőrzéssel, elégtelen beton technológiai előírások (mostaniakkal való összehasonlításban) közepette, valamint az egész betonozási folyamat és szállítás megszervezése a berendezések megtervezése és előállítása terén, a munkahely megvilágítása (villany akkor még nem volt).

Amit eddig elmondtunk csak a betonra vonatkoztak, de ott van még az alapozás problematikája a 7 m-es vízben, szád falazás, kézi szivattyúzás, a kitermelt föld szekerekkel való elszállítása s valószínűleg több mint 400 ember foglalkoztatása, ellenőrzése, még ha az akkori primitív viszonyokból adódó nagy nehézségeket nem is tekintjük létezőknek.

A tervezés és az építés egy egész embert követelt a cél elérése érdekében, amely Mihálik vállaira nehezedett. A műszerezettségnek az akkori ismerete egyelőre ismeretlen előttünk, de az építmény geometriai kivitelezése állapota a vizuális “in situ” megfigyelések alapján, nem különbözik különösebben a napjainkban vagy a közelmúltban kivitelezett műtárgyak dizájnjától.

**A helyszíni kutatásban résztvevő csoport tagjai (balról jobbra):
Dr. Mihálik András, Dr. ing. Vereş Mircea, Dr. Kopecskó Katalin, Nyikita
Andrejev, Prof. Dr. Balázs György, Dr. Kausay Tibor 2009**

155 év után semmi elváltozás, károsodás, süllyedés az alapozásokon nem észlelhető s a beton felületen jelentkező fagykárok sem veszélyeztetik az egész építmény általános stabilitását. A beton zsilip előtti jobboldali támfalon jelentkezett vízszintes repedések arra utalnak, hogy ezeket a megnövekedett feszültségeket nem az egyszerű beton csak a vasbeton tudja felvenni. Ennek ellenére a repedések nem befolyásolták statikai biztonságát s a diagnosztizálás alapján acél hálóval lettek kiküszöbölve. Ha osztályozni kéne az építmény viselkedését “in situ” csak jeles lenne az osztályzat. Ennek az építménynek a tervezésénél és építésénél jelentkeztek Mihálik zseniális és leleményességétől duzzadó elképzelései, melynek alapján a legkitűnőbb magyar mérnökként emlegetik. Éppen ezért a magyar betonépítmény és az elért teljesítmény jelentőségét legszemléletesebben két oldalról értékelhetjük. Először a leküzdött akadályok és az elért eredmények oldaláról.

A kutatócsoport a dokumentumok tanulmányozásánál, a Zombori Vízügyi Igazgatóság archívumából. 2009. Balról-jobbra: Dr. ing. Mircea Vereş, Dr. Kopecskó Katalin, Prof. Dr. Balázs György, Dr. Mihálik András a csoport vezetője, Nikita Andreev a Zombori Vízügyi igazgatóság képviselője, házigazda, Dr. Kausai Tibor, Budapesti Műszaki Egyetem.

Bezdáni csárda a hajózsilip szomszédságában, a Dunaparton. 2009

Emlékezés Mihálik János miniszteri építészeti felügyelőre, a Bezdán-i hidrotechnikai komplexum létrehozójára, tervezőjére és kivitelezőjére, 1854-ben. Dr. Mihálik András előadása az egyik legkitűnőbb magyar mérnökről, Mihálik Jánosról. 2009 EPKO Csíksomlyó.

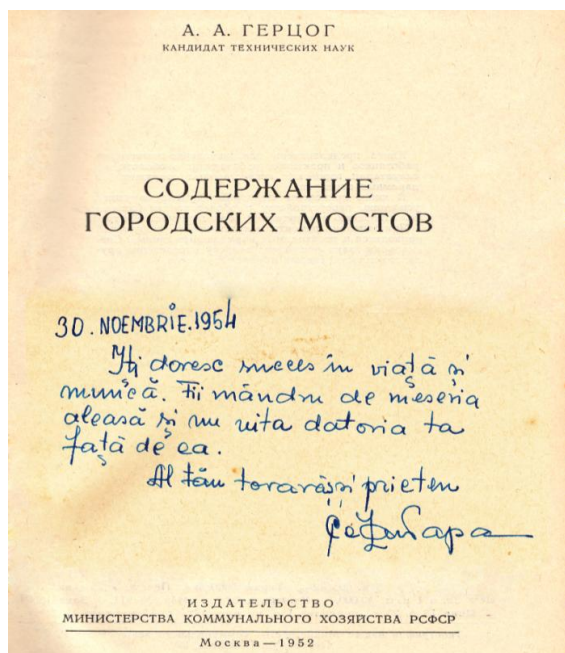

2009. június 2, a Duna-Tisza csatorna, dunai torkolatánál lévő bezdáni hajózsilipen vagyok, az első magyar, európai betonépítményen, a világ első teljesen betonból épített hajózsilipjén, 1854-ből, tervezője és építője Mihály János, miniszteri építészeti felügyelő. Most és itt, gondolataim Bánffyhunyon járnak az 1943-as években, amikor a Cserkész-Velemjáró egyik oldalán, olvasom: ”Tudod-e mit köszönhet technikában a világ a magyaroknak?”, majd ennek a negyedik bekezdésében: ”Tudod-e, hogy a magyar Mihály János építette az első betonzsilipeket?”

Megfogott a névrokonság szimpátiája – hiszen Kalotaszegen nem igen voltak Mihálykok rajtunk kívül – de utána a “beton” kifejezés is (addig csak a hunyadi fő utca, Al-utca, betonjáról hallottam). Ekkor született meg bennem a gondolat, amely időlegesen “emésztett”, hogy nekem is a betonnal kell foglalkoznom, habár azt sem tudtam mi az a zsilip, de még azt sem, hogy mikor és hol került kivitelezésre. És akkor, itt Bánffyhunyon kialakult bennem, jobban mondva felvetődött a beton, hidrotechnika homályos fogalma, de végül is meghatározta pályaválasztásomat, amikor 1951 nyarán, az Ojtozi-szorosban lévő munkahelyemről jelentkeztem felvételi vizsgára a bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetemre (Institutul de Construcții București, Facultatea de Poduri și Construcții Masive – secția Hidrotehnică) és lettem ennek az Intézetnek a mérnök hallgatója.

Az 1943-as bánffyhungyadi álmom itt a Duna torkolatánál, a bezdáni betonzsilipnél 2008. november 21-én valóra vált, megláttam, “megtapogathattam” az első beton zsilipeket, melynek építőmérnöki diplomámat, szakmámat és mérnöki pályafutásomat köszönhetem... Köszönöm Cserkész-Velemjáró, köszönöm első betonépítmény, köszönöm tervező és kivitelező mérnök Mihálik János, köszönöm, ing. Katz András tanítóm és építőmérnöki eszményképem, köszönöm bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetem (Institutul de Construcții București, Facultatea de Poduri și Construcții Masive – secția Hidrotehnică)... köszönöm MADI - Moszkva - hogy mindezt elértem, megélhettem...!!”

Egy alkalommal, születésnapomra “Városi hidak” c. műszaki könyvet kaptam ajándékba, Popa Cezar mérnökhallgató kollégámtól, a következő dedikálással:

**Popa Cezar- ral a középén,
Paul Artinian és Mihálik András
Moszkva, 1954 november havában.**

**“Îți doresc success în viață și muncă. Fii mândru de meseria aleasă și nu uita datoria ta față de ea. Al tău tovarăș și prieten Cezar Popa 1954 30 noiembrie”
 (“Kívánok sikert az életben és a munkában. Légy büszke a választott mesterségedre, és teljesítsd kötelességedet iránta. A te pályatársad és barátod Cezar Popa 1954. november 30”)**

Boldog emlékü Popa Cezar – Cezărică – Te már akkor tudtad, meg voltál róla győződve, amikor ezt a könyvet A. A. Gerzog, közös tanárunk munkáját dedikáltad, hogy mennyire szeretem építőmérnöki szakmámat, jövőbeli mesterségemet s remélem... tőlem telhetően is teljesítettem kötelességeimet... Vele szemben!

Érzem, hogy Te is így gondolkodtál, munkálkodtál eltávozásod utolsó órájáig e földi világból. Mint az első Román autópálya – București-Pitești – mérnöki struktúráinak valamint a Vadul Oii, Duna-híd tervezési kollektívájának a vezetője, többszöri helyszíni vitáinkban nosztalgiával, köszönettel, E. E. Gibsman professzorral, a MADI-ra emlékezve.

Mihálik András
Nagyvárad, Kalotaszeg – Bánffyhunyard, Kolozsvár.
2013. szeptember havának 2-ik napján.

* * *

Mikor ezeket a sorokat írom, gondolataim ott járnak a bezdáni Ferenc József zsilip dunai torkolatánál. Arra gondolok, hogy az alkotók emlékére ráborulhat az idő, a feledés, de áldott életüknek nagy műalkotásai a zsilipek, ott állnak őriséget a helyükön, követendő példajaként annak, hogy milyen építményeket lehet alkotni, amikor hivatott vezetők alatt, a tervezésnek, az intelligenciának szellemi munkája és irányítása, az építők verejtékes munkájával, békés alkotásban egybe forrtak.

Kutatócsoportunk határidőnaplójában mint egy új téma jelentkezett és marad továbbra is a bezdáni hidrotechnikai komplexum, ide számítva a Ferenc-csatornának környezetvédelmi problémáit is, az építmények viselkedésének követése keretében in situ.

* * *

A 20-ik Országos CNCISC Konferencia

“Építmények viselkedése in situ”

Nemzetközi Részvétellel

Brassó

2014. október 8-10

Brassói Transzsilván Egyetem

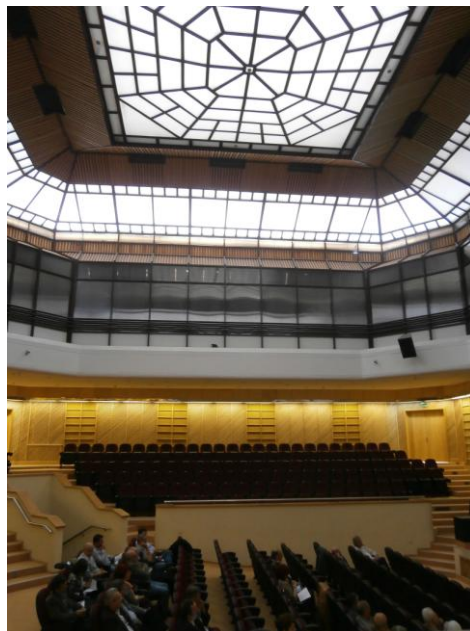
Az Országos CNCISC Konferencián 70 jelentkező volt jelen 30 dolgozattal. A jelentkezők között 3 külföldi előadó terjesztette be dolgozatát. A 3 külföldi jelentkező közül csak Weinreich Zoltán pécsi előadótanár jelent meg és tartotta meg előadását. Az Országos Konferencia 5 ülőszakra volt méretezve az építmények viselkedésének szakterületeiről. A szervezése az Országos CNCISC Konferenciának a Brassói Egyetem Építőmérnöki Karának a közreműködésével került lebonyolításra az Aula Magna egyetemi helyiségében. Az ülőszakok október 8-án és 9-én kerültek lebonyolításra. Én az előadásomat a Konferencia első ülőszakjának keretein belül október 8-án tartottam meg. Október 9-én a IV-ik ülőszak munkálatait vezettem, mint az ülőszak elnöke. Október 9-én délután a CNCISC megtartotta szokásos évenkénti plenáris ülését a tagok számára. Október 10-én egy műszaki tanulmányi kiránduláson vettünk részt, a Brassót és környékét ellátó vízszükséglet biztosító víztárolójánál, valamint a vízmennyiséget felhasználó vízmű meglátogatásában. Az Országos CNCISC Konferencián részt vett öt magyar ajkú műszaki: Weinreich Zoltán Magyarország, Tóth Helga mérnök Kolozsvár, Szász Béla mérnök Marosvásárhely, Csiszér Andor mérnök Csíkszereda, Dr. Mihálik András a Nagyváradi egyetem részéről. Előadást mutatott be Tóth Helga mérnök, Szász Béla Mérnök és Dr. Mihálik András.

A Hargitán, Hargitafürdő bejáratánál, Dr. Mihálik András útban Brassó felé, az Országos CNCISC Konferenciára, 2014. október 8-10

A résztvevők regisztrálása az első emelet előcsarnokában 2014

**Az “Aula Magna” az Országos Konferencia lebonyolításának a színhelye
2014. október 8-10 Brassó**

Dr. Popa Victor, a CNCISC országos elnöke megnyitja az Országos CNCISC Konferencia munkálatait, a brassói egyetem Aula Magna gyűléstermében. 2014. október 8-10

Dr. Mihálik András előadását megkezdvén előzetesen bemutatja előadásának a problematikáját, amely lényegében még 1958-ban kezdődött el a Tiszán végzett tudományos kísérletezésekkel, ami a hordalék szállítás elméletével van kapcsolatban. Az elért eredményeknek a felhasználása, hasznosítása csak jóval később az 1960 és 2001 közötti években kerültek gyakorlati kivitelezésre, a Nagyvárad-Vaskóh vasútvonalon, valamint a Sebes és Fekete Körösök környezetkímélő építmények, struktúrák formájában. Dr. Mihálik András előadásának a címe: “A mesterséges, transzverzális körforgás elméletének meghatározó szerepe a szivárgó rendszerű küszöbgyátak és partvédelmi támasztó szerkezetek gravitacionális struktúrájának megalapozásánál, tervezésénél” 2014. október 8.

A károsodott, fém felépítményű híd a pillér alámosásának következtében. 1982

A károsodás után kivitelezett új fémszerkezetű vasúti híd. 1983 A pillér körül egy beton koszorú látható, amelyet a kivitelező nem távolított el.

A betonkoszorú látványa a pillér hosszában, láthatólag a vasbeton szádfalak nem kerültek eltávolításra, a legkisebb vízszint felületétől kb. 1,5 m emelkedtek ki a mederből. 1983

A Fekete Körös medrének az elváltozása a megépített új híd pillérének a völgy felőli oldalán. 1984

**Dr. Mihálik András előadását tartja a hordalék-mozgás elméletére
vonatkozólag, a Tiszán valamint a Sebes és Fekete Körösökön.
2014 október 8, Brassó**

A lerakodott hordalék megváltoztatta a mederben a vízfolyás irányát, amely a jobb part irányába terelte a folyó vízmennyiségét, amely kikezdte a jobb part alámosását, veszélyeztetve a közelben lévő épületeket, valamint a völgy felőli részen lévő közúti hidat. Ennek a hordalékból kialakult szigetnek a megjelenése nem a véletlen műve, hanem az ott “felejtett” beton koszorú hegy-felőli részének síkbeli kialakulása, ugyanis kb. egy 6 m^2 -nyi sík betonfelület frontálisan ütközött a hegy-felőli víztömeggel. E frontális ütközés következtében megjelent a keresztirányú mesterséges körforgás, ami kieszközölte a hordalékmozgás egyensúlyi dinamikájának a megváltozását, s a csökkent sebességek hatására megkezdődött egy konzisztens lerakódása a szállított hordaléknak [1983-1984 folyamán]. Ezt a jelenséget először mutatjuk be itt Brassóban a CNCISC Konferencián, ugyanis ez a “tévedésből” (hanyagságból – nem ismerve a jelenség fontosságát) megjelent

keresztirányú mesterséges körforgás, lényegében bizonyítja a még 1958-ban véghezvitt tudományos kutatásainkat, amelynek célja a keresztirányú mesterséges körforgás kimutatása valamint ennek a jelenségnek a felhasználása az alámosások kiküszöbölésére a pillérek esetében, ezeknek a hegyfelőli oldalán. A fent bemutatott ábrákon kialakult speciális helyzet – mármint a hordalék-szállítás dinamikus egyensúlyának a megbomlása, jelen esetben negatívan befolyásolta a mederben elhelyezett műtárgyak épségét, a partok rézsűinek a stabilitását valamint magának a medernek a deformálódását. Lényegében mi örültünk annak, hogy ez a helyzet előállhatott, még akkor is, ha hanyagság következtében történt, ugyanis ez a jelenség mintegy bizonyította kísérletezéseink pozitív eredményeit, amit a Tiszán Nagybocskónál eszközöltünk ki még az 1958-as év folyamán.

A negyedik ülészak lebonyolításának a terme 2014. október 9.

**Dr. Mihálik András a negyedik ülészak elnöke a kezdés előtt.
2014. október 9, Brassó**

**Dr. Mihálik András megnyitja a negyedik ülészak munkálatait.
2014. október 9, Brassó**

**A műszaki kérdések feltevése közben a hallgatóság részéről.
Negyedik ülészak. 2014. október 9, Brassó**

**Az előadok válasza a feltett kérdésekre.
Negyedik ülészak. 2014. október 9, Brassó**

**Dr. ing Mihálik András és Prof. Dr. ing. Stematiu a megbeszélések hevében.
Negyedik ülészak. 2014. október 9, Brassó**

**Dr. Mihálik András bezárja a IV-ik ülészak, munkálatait megköszönve
a résztvevők aktív hozzájárulását, az ülészak sikeres befejezése alkalmával.**

Az Országos Bizottság CNCISC plenáris ülésének az elnöksége, Dr. ing. Popa Victor megnyitja a plenáris ülés munkálatait, majd átadja az elismerő diplomákat az arra érdemes és a szervezet által ajánlott tagok részére. 2014. október 9-én, délután 16 órakor. Brassó

Elismerő oklevél Dr. Mihálik András részére Konferenciák szervezése valamint az Országos Mérnöki Szervezet CNCISC tudományos munkássága érdekében kifejtett jelentős hozzájárulásáért. 2014. október 9, Brassó

A plenáris ülés munkálatai közben

**Dr. Mihálik András a plenáris ülés munkálatait a karzatról követi
2014 október 9 délután 16 óra, Brassó**

Október 10-én a műszaki kirándulás célja a Brassói víztároló meglátogatása

Magyar ajkú résztvevők a 20-ik CNCISC Országos Konferencián. Balról jobbra: Weinreich Zoltán előadó tanár Pécs, Magyarország, Szász Béla mérnök Marosvásárhely, Tóth Helga mérnök Kolozsvár, Csiszer Andor mérnök Csíkszereda, Dr. Mihálik András Nagyvárad Egyetem. 2014. október 8-10. Brassó.

*** * ***

A műhely... mérnöki aktivitásom, ténylegesen műhelynek nevezhető lakásom... Az utolsó kommentálásom a Magamról című fejezetnek, de nem utolsó sorban, sőt az elsők között elképzelhető lényegileg legfontosabb aktivitásomat megalapozó színhely, szervesen kapcsolódva a szinte párhuzamosan ölelkező, családi és professzionális életemnek, pályafutásomnak. Elmondhatom, szinte minden túlzás nélkül, hogy a legnagyobb örömmel, nyugodtsággal munkálkodtam e műhely keretein belül, ahol műszaki és családi életemnek több mint felét töltöttem, sokszor éjbenyúló munkálkodás, elmélkedés és talán nem is számolható dolgozataimnak vagy félig elkészült tanulmányaimnak társaságában, ahol csak az utolsó simításokat végeztem vagy kellett volna elvégezzem...

Mindig kellemes és hasznos érzés tölt el, amikor itt az íróasztalnál aktívan ülve gondolkodom a múltról és a jelenről és különösen akkor, amikor az itt található könyveimnek sokaságát simogatom szemeimmel, mint ábrázoló “geometriát”, amelyeknek a tanulmányozása valósággal átfonta, átölelte kutatói, tudományos és különösen gyakorlati mérnöki aktivitásomat, kirívóan, ha a Nagyvárad-Vaskóh vasútvonal kérdéseivel, problematikájával foglalkoztam. Többnyire műszakilag emlékezem, konkretizálva a kivitelezett építményekre, pálya és alépítmény korrekciókra, vis maior munkálatokra, a Sebes és Fekete Körösök hordalék mozgásainak dinamikus egyensúlyára gyakorlati és elméleti kérdéseire, a hidrológia és a hidraulika vízügyi építményeivel kapcsolatosan, ezekre alapozva próbáltam tisztázni, megoldani.

Gyakorlati, mérnöki aktivitásomban több mint ötven éve foglalkozom az építmények viselkedésével és követésével, annak pozitív és negatív eredményeivel. Sajnos, néha jelentkező kudarcokkal is, de ennek ellenére mint általános mérleg, megelégedetten elkönyvelhetem a gyakorlatból visszajelzett pozitív eredmények sokaságát, a levont tanulságok fontosságát, a tervezés, a karbantartás valamint a struktúrák műszaki fejlődését biztosító általános mérnöki gondolkodást. Ezeknek az eredményeknek az alapján, ezeknek a tanulságoknak az alapján győződtem meg, hogy az építőmérnöki gyakorlatban – különösen a hidrotechnikára vonatkozóan – latens formában jelentkezik egy érdekes több hónapi periódus, az építmény elemeinek ipari gyártása, valamint a folyómederben történő összeszerelések között, amit nyugodtan nevezhetünk, műszaki, mérnöki lélektani periódusnak. Az adódó tényezőkből rajzolódik ki egy érzelmi intelligencia (önismeret, önuralom, kitartás, a

beleérző képesség, a hidrotechnikai – hidrológiai specifikus műszaki jártasság]- . Természetesen ez a periódus egy burkolt, latens sajátosság, erről nem írnak, ezt nem tanítják az egyetemeken, szubjektíve csak a tervezőt – kivitelezőt érinti belsőleg, foglalkoztatja a műtárggyal kapcsolatos félelem, aggodás, esetleges hibák negative irányú időbeli viselkedését befolyásoló hidrológiai tényezők, mederben lejátszódó folyamatok a hordalék mozgással kapcsolatosan, árvizek levonulásánál, stb. Ez a lélektani folyamat ami műszakilag lejátszódik az egyénben, igazán lényeges, de a szemnek láthatatlan. Didaktikailag sajnos az egyetemeken ilyen kérdésekkel gyakorlatilag nem foglalkoznak, habár a Mérnöki Etika – mint tantárgy – keretében nagyon hasznos lenne a bevezetése ugyanis lehet, hogy nem fordulnának elő olyan lélektani helyzetek, körülmények, amikor a vízügyi pályára lépő legjobb képzettségű fiatal mérnök is, alig bír valami ismerettel arról, hogy árvíz idején, a reá bízott gát védelme körül miként járjon el, hogy ne kerüljön olyan lelki állapotba az árvíz elleni küzdelemben, hogy teljes tájékozatlanságában s nagy szorultságában azt sem tudja kit kérdezzen meg, hogy kérdezősködésével magát nevetségessé ne tegye!

Itt és most jelen fejezetben nem lehet célom csak a kérdés fontosságára szorítkozni, aláhúzva, hogy az aggodalmak jelentős többségére csak az építmények viselkedésének követése in situ, az évek folyamán adja meg majd a pontos műszaki választ – mert ugye a víz a legjobb műszaki ellenőr – melynek alapján a jövőbeli tervezés, kivitelezés is megkapja azokat a válaszokat, amelyek a fejlődést, az elméletek gyakorlati ellenőrzését, a hibák kiküszöbölésével pedig a karbantartást is szolgálják.

Öröm és megelégedés – természetesen részemre már nosztalgiával is keveredve – beszélni erről a kedves műhelyről, a belém ivódott szokásokról könyveimmel kapcsolatosan, lépést tartva a legújabb napokra konkretizált műszaki irodalommal, mint “geometriai” térségről, mint műszaki potenciált tudomásul venni. A fentiek szellemében is próbálom bemutatni e kedves helyet, a műhelyt, egy pár fotó segítségével, a folyamatosság elemeit is szem előtt tartva, műszaki elégedettséggel valamint szakmám, a velük eltöltött idő nosztalgiájával, kikerülhetetlenül egyetértve.

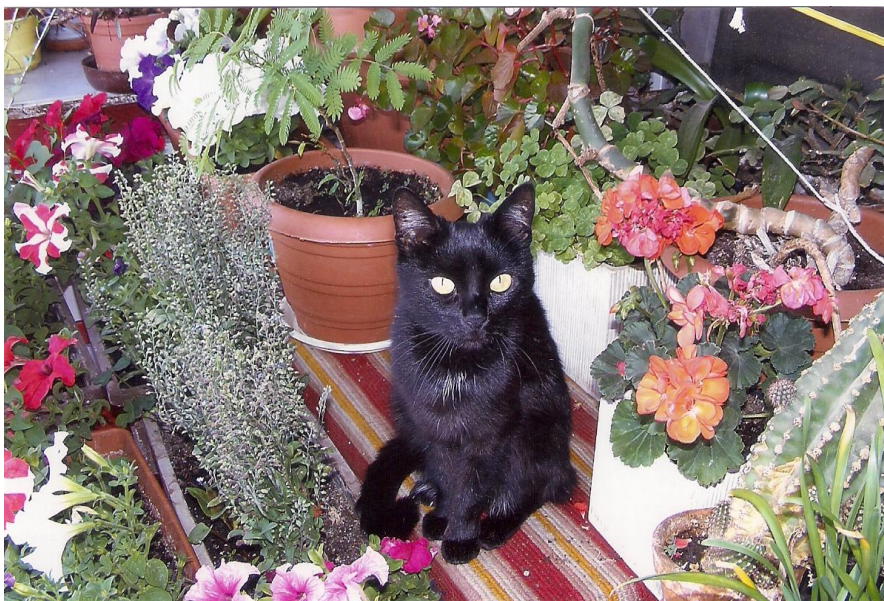
**A D18-as tömbház ahol a műhelyem – lakásom van,
a bal szélén, a harmadik emeleten. Nagyvárád 2012**

Az “okos” kis Kodi - hű társam a dolgozószobámban, a család tagja örömben és bánatban, kitörő örömmel fogadás a hazaérkezésemnél, mindenre figyelmes, valósággal hihetetlen karakter - kedvenc parkjában Nagyváradon 2012.

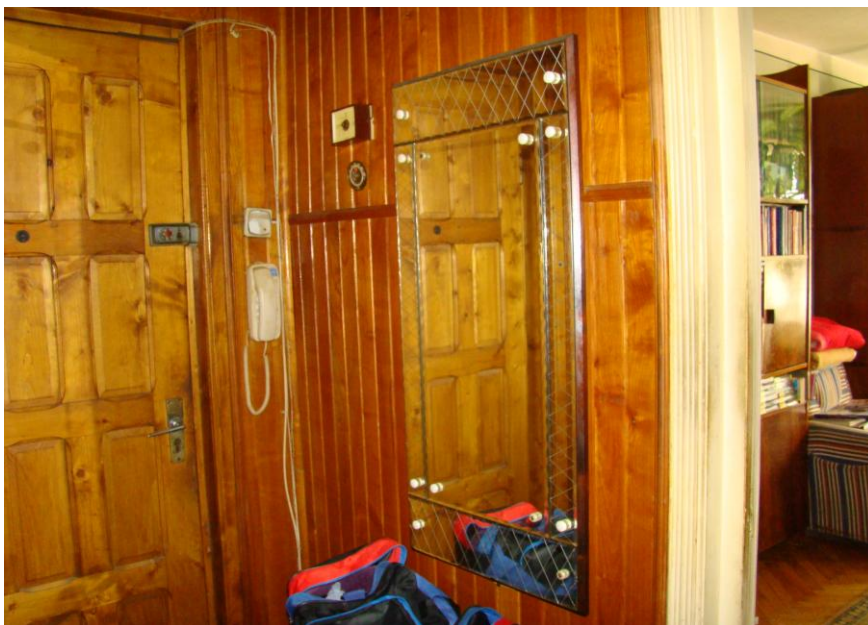
Kodi és Dixi Kolozsváron “látogatóban” a lányomnál 2010. június.

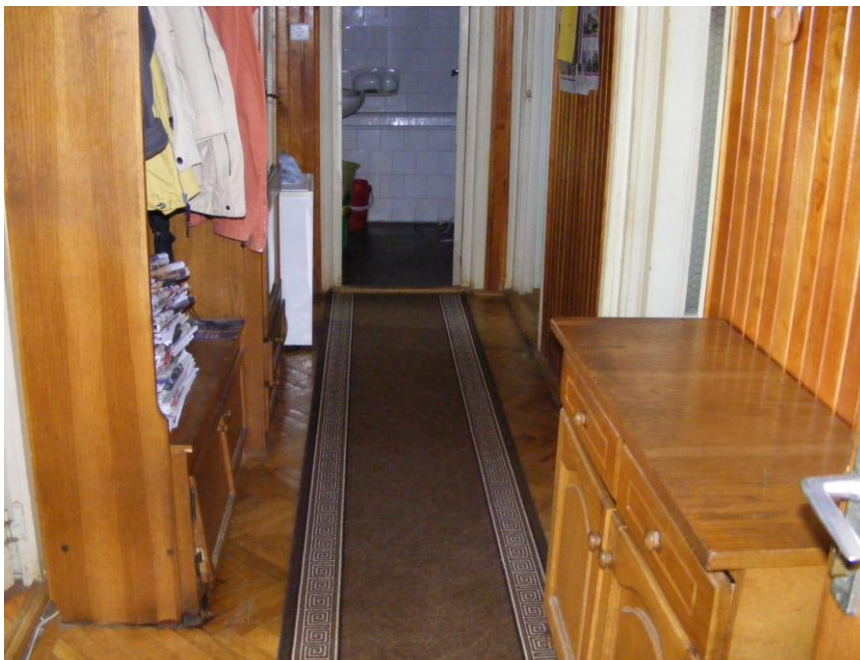
**A “fekete pici”, íróasztalom “átrendezője”, játszásra provokáló “kis hamis”,
Életvitelünk hiányozhatatlan tagja. 2012.**

Belépés a folyosóról a műhelybe... lakásunkba

Műhelyem a bejárati ajtótól...

Műhelyem... lakásunk előszobája

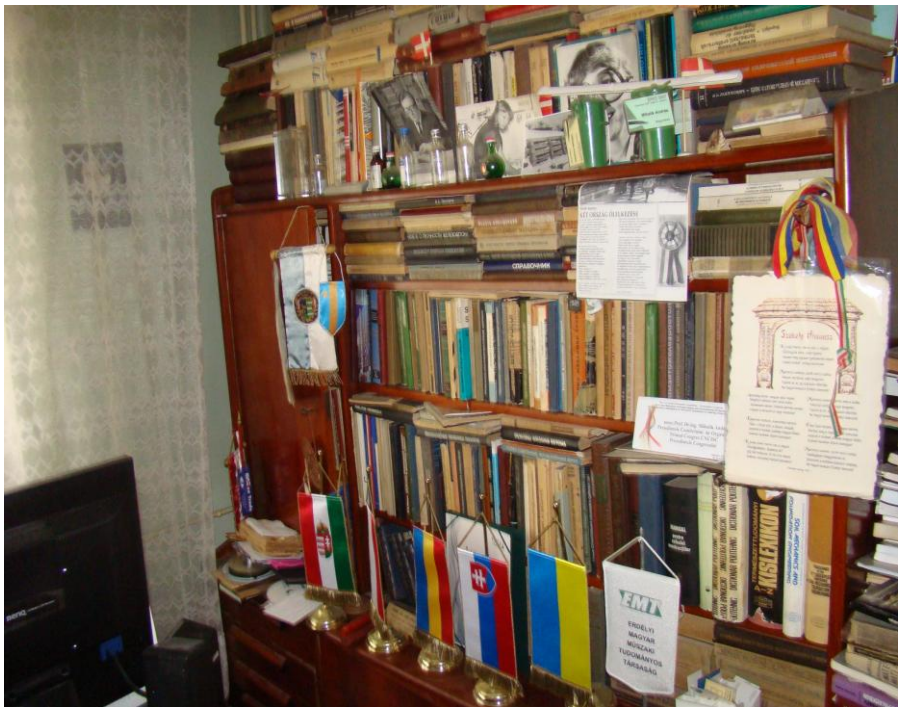

A tulajdonképpeni dolgozó szobám, a központi “műhely” 2013

**Marika a Nagyváradi-Vaskő vasútvonal egyik elkészült támszerkezeténél,
13+700 – 800 km, Félix fürdő – Nyárló állomásközbén. 1966**

A “kis hamis”, a fekete Pici átrendezi az íróasztalomat... vagy ahogy a nóta mondja “Ha már tudós a tudós, az a dolog rendje, legyenek a cicák is tudománnyal telve”

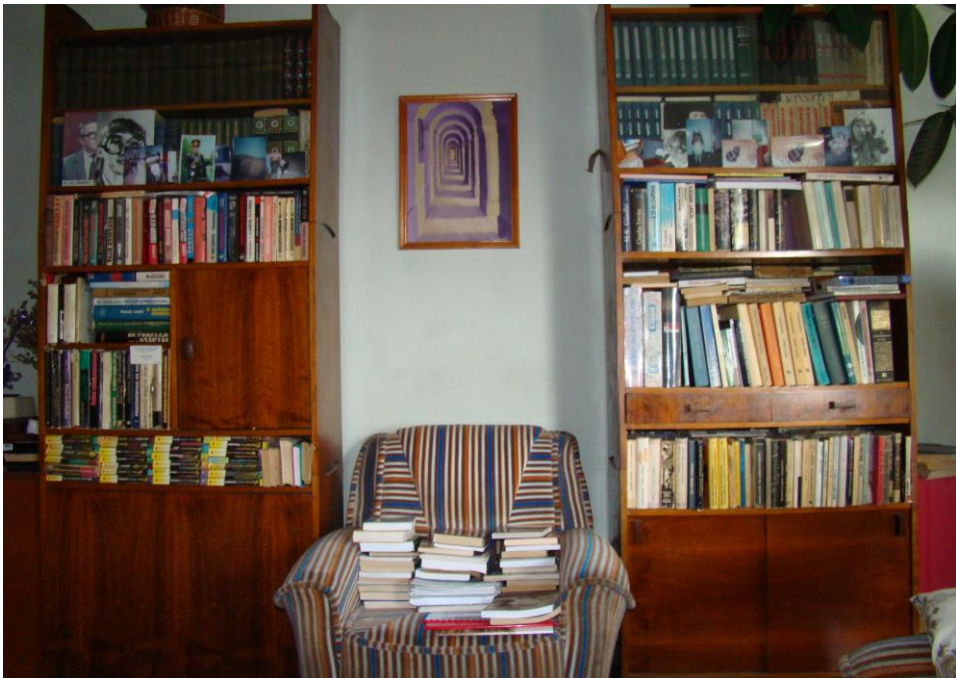

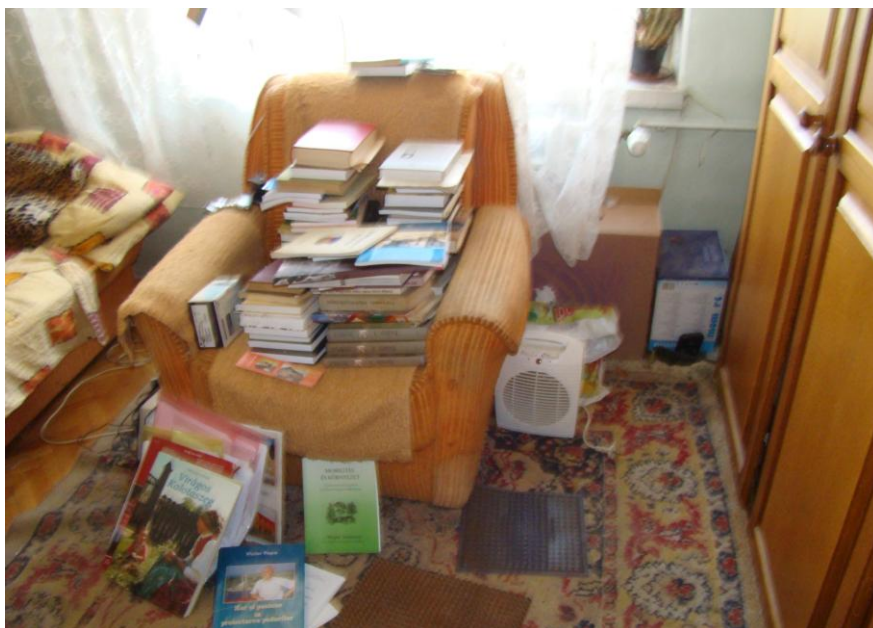

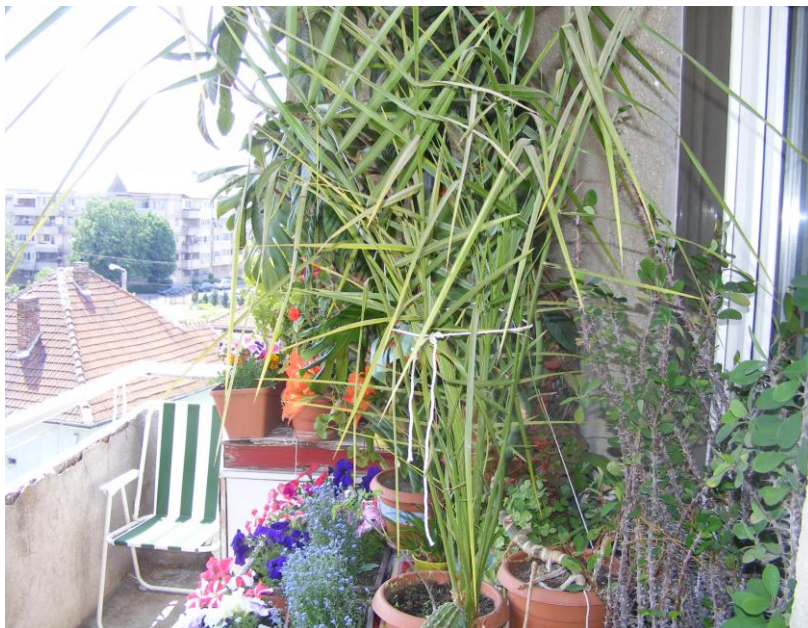

**A Szent Estén, a karácsonyfa díszítésnél az “okos” kis Kodi és a fekete Pici
“csupa fül és csupa szem” a feleségem mozdulataira.**

A fekete Pici, a kis “hamis” a legjobban érzi magát feleségemnek az erkélyen kialakított virágskertjében, a napon, vagy a virágok, a virág levelek “hűsítő” árnyékában. 2013. június.

**Torockószentgyörgy, „Székely Kúria” n.-ik születésnap, András-nap...
2014. november havának 30.-ik napján**

**Letészem a lantot. Nehéz az.
Kit érdekelne már a dal.
Ki örvend fonnyadó virágnak,
Miután a törzsök kihál:
Ha a fa élte megszakad,
Egy percig éli túl virága,
Oda vagy, érzem oda vagy
Oh, lelkem ifjusága!**

Arany János
Letészem a lantot

6. AZ IDŐKRŐL...

**“...Üstökös vagy, oh magyar
Dicsőség! Mely jött s távozik,
Hogy századok multával újra
Lassacskán fényét a népek is
rettegjék?”**

**A Hazáról
Petőfi Sándor**

“A múlt hatalmunk egyik eleme” – mondotta egy alkalommal az újkori Anglia egyik legkiválóbb államférfija, Lord Beaconsfield. Az erdélyi magyarságnak ezeréves történeti múltja minden bizonyára egyik eleme és egyik tápláló forrása annak a nemzeti érzésnek és öntudatnak, amely neki új történeti és államjogi helyzetében erőt kölcsönöz nemcsak fennmaradásához, hanem ahhoz is, hogy abban a versenyben, küzdelemben, amelyet mint politikailag és hatalmilag mint gyengébb fél folytat a többségi nemzet államában, azt a műveltségi, társadalmi és gazdasági helyzetét megtarthassa, biztosítsa, amely eredménye volt egy ezeréves történeti fejlődésnek. Az erdélyi magyarság történeti élete, ezer éven át a magyar állam keretében, a magyar nemzettel a legteljesebb lelki egységben élt, még abban az időszakban is, amikor az európai politikai helyzet következtében majdnem kétszáz éven át önálló nemzeti fejedelemséget alkotott, a magyar államiságot, a magyar nemzetet képviselve, a három részre osztott országban, Magyarországon.

Határozottan, meggyőződéssel állíthatjuk, hogy az erdélyi magyarság léte, történeti múltja, forrását képezi nemcsak az öntudaton alapuló erős nemzeti érzésnek, hanem annak a higgadt, előrelátó politikai okosságnak is, amely annyira szükséges, hogy az erdélyi magyarság a román állam keretében létrehozassa nemzeti autonómiáját, a székelyföld autonómiáját, mint a többségi nemzet és nemzetiségek versenytársa, részese is lehessen abban a művelődési, társadalmi és gazdasági alkotó

munkában, amely az általános emberi haladásnak, a demokráciának a kollektív emberi jogoknak is legelső rangú tényezője.

Az idők sodrában- a fentiekre is reflektálva- múltunk, de sajnos jelenünk is, több mint másfél évszázada a magyarság történelme, döntően nem magyar nemzeti szempontból, hanem sajátos megfelelésként, idegen érdekek alapján, politikai érdekek alapján írják. Itt e helyen is ki kell mondanunk, hogy ezzel ideje lenne leszámolni. Nagy székely-magyar írónk Tamási Áron gondolatával szólva, az igazságot is meglehet szokni. Az 1920-ban elszakított felvidéki, kárpátaljai, erdélyi, délvidéki és újvidéki területek történelme 1918-1919-ig valóságban, hűen csak a magyar történelem kereteiben, annak összefüggéseiben vizsgálhatók. A trianoni, illetve a jelenlegi államhatárok évszázadokkal való visszavetítése egyébként már sok bonyodalmat okozott a szomszédos országokban élő szerzőknek, melyek eredményeképpen, elképesztő megállapítások születtek (Coja, Lăcrănjă stb.).

Másrészt végre ki kell mondani azt is, hogy a Kárpát-medencében a magyarság ellen nemcsak a zaklatott 20. század végéig követtek el erőszakos cselekményeket, hanem a megelőző hosszú századokban is. E jelenségek elsősorban különféle történelmi és társadalmi okokból erednek, és döntően a velünk századok óta együtt-élő szomszédos nemzetek körében jelentkeznek. Számos megnyilvánulási formája fordult elő már a középkortól, majd különösen a felvilágosodás, a nemzeti ébredés, a nemzetté válás időszakától egészen napjainkig. A magyar-ellenesség vagy magyar-gyűlölet (hungarofóbia) az idegen gyűlölet egyik megjelenése, amely a magyarok ellen irányul. Mai áldozatai elsősorban a 20. század első negyedében, az 1920. június 4-i trianoni békediktátummal kijelölt, megcsonkított Magyarországgal szomszédos, területileg méltatlanul nyertes államokba, kisebbségbe kényszerített magyarsággal szemben jöttek létre. Formái a magyar nemzet származásának támadása ("ázsiai eredetű horda"), a magyar történelem eseményeinek durva meghamisítása, számos esetben kisajátítása (románosítás, szlovákosítás, szerbesítés, ukránosítás stb.), a magyarsággal kapcsolatos előítéletek, tévhitek, hazugságok terjesztése, nyílt vagy burkolt gyűlölet, beszéd. A magyarság nemzeti jelképeinek (zászló, címer, himnusz), illetve a magyarság jeles alakjai emlékműveinek, szobrainak (Petőfi, Kossuth, aradi Szabadság szobor stb.), valamint a vallásos jellegű szimbólumainak vagy ereklyéinek (Szent Korona, Szent Jobb stb.) becsmérése, kigúnyolása, vallási jellegű szobrok, oltárok, képek meggyalázása, ledöntése és megsemmisítése. A magyar nemzethez tartozó személyek hátrányos megkülönböztetése a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban, az oktatási intézményekben, a mindennapi élet valamennyi területén. A magyar érdekvédelmi, szakmai és kulturális szervezetek működésének akadályozása (körülményes bejegyzés, állami költségvetési támogatás, betiltás stb.), végül magyarok vagy a

magyarság kisebb-nagyobb közösségének vagyona, illetve élete elleni támadások. Példaként elegendő, ha az 1990. március 19-i marosvásárhelyi “fekete márciusra” utalunk.

Az “Időkről...” című, jelen fejezeteiben századokkal előbb történt leghírhedtebb magyarellenes kegyetlenkedésre, rémtettekre is utalunk, melyek a szomszédos román néphez kötődnek. Az Erdélybe, Temesközbe, a hegyekbe beszivárgott és oltalmat, életlehetőséget kapott vlachokhoz (románokhoz) kapcsolódnak. Ez a nép, később újra és újra orvul támad, a menedéket adó hazájára.

Erdélyben az írott források a 13. századtól említik a pásztorkodó vlachokat, azaz az oláhokat kezdeti megtelepülési helyükön, Hunyad és Fogaras vidéken, a Bihar hegységben és Máramarosban. Az oszmán törökök előretörése miatt egyre nagyobb számban települtek be Erdély déli és ritkán lakott hegyvidéki területeire, sőt a 16. század végétől az Alföld keleti szélire is. A 17-18. században ismét nagyobb csoportjaik költöztek Erdély középső részére, illetve az Alföld keleti peremére. Az 1910 évi népszámláláskor, az oláhok, románok már a történelmi Magyarország legnagyobb nemzetiségét alkották, és lélekszámuk elérte a 2,8 millió főt.

Az I (Habsburg) Rudolf császárral és királlyal (1576-1608) kötött megegyezés után, az Erdélybe betört havasalföldi vajda Mihai (1558-1601) az utókortól a Mihai Viteazul nevet kapta. Mindössze tizenegy hónapig “uralkodott” Erdélyben, mint császári biztos. Mihai Viteazul parancsára, katonái ártatlan magyar és székely nemesek, főnemesek s polgárok ezreit gyilkoltatta le, miközben az udvarházaikat, gazdaságaikat, illetve házaikat is kifosztotta, majd leromboltatta, felégette. A vajda vérengzésének, így lett például áldozata Kornis Gáspár (1555-1601) huszti főkapitány, Huszár Péter Kolozsvár város bírāja, Kathonay Mihály kolozsvári főbíró, Kornis Farkas a székelység egyik főkapitánya. A havasalföldi vajda katonái Marosvásárhelyen – pedig a város 1595-ben segítette Mihai Viteazult a török elleni harcban – százötven békés magyar polgárt öltek meg. Ezen kívül, magyar és székely városok tucatjait és falvak százait dúlták fel a vajda katonái, valamint a fellázított erdélyi vlach (román) lakosok. A legismertebb ezek közül az 1600. augusztus 6-án, a kalotaszegi Bánffyhunyadon lezajlott vérengzés. “Nem elégedtek meg a fosztogatással, hanem oktanal kegyetlenséggel, válogatott kínzások közt gyilkolták le a védtelen és politikailag teljesen ártatlan, földhöz ragadt jobbágyok ezreit (...) a vajda elvakult bosszúszomja szabadította el a vihart, uszította katonáit a garázdálkodásra. Felgyújtották Nagyenyedet, Tordát, Gyulafehérvárt, körülöttük a faluk egész sorát”. A borzalmakat még a rövidesen a “Basta szekeré”-vel ugyancsak hírhedté vált Basta Giorgio (1550-1607) hadvezér, I Rudolf erdélyi főparancsnoka is megsokallta s Mihai Viteazul vajdát, annak Torda melletti táborában 1601. augusztus 19-én megölette.

[Petre P. P. Panaitescu “Mihai Viteazul” București 1936 munkájában, a maga nemében a román történetírás legsikerültebb alkotásában, hősének alakját józan forráselemzéssel szabadítja ki az illúziók ködéből, melyet az elmúlt évszázad érzelmes román nacionalizmusa szőtt köréje. Leszámol a fejedelmi származás babonájával, bebizonyítva, hogy a törökverő vajda, egy görög korcsmárosné törvénytelen gyermeke volt s fiatal korában maga is kereskedéssel foglalkozott. Uralkodásának társadalmi hátterét megrajzolva, kidomborítja a bojárok eddig eléggé nem méltányolt szerepét. Mihály a román bojárság teremtménye volt a kis oláhországi bojárok juttatták őt trónra és koholtak számára fejedelmi családfát, érthető tehát, hogy ennek az osztálynak érdekeivel azonosította magát. S éppen ő szolgáltatta ki véglegesen a parasztságot a földesurak kényének. A hagyományos felfogással ellenzök Panaitescu reális szemlélete Mihály erdélyi szereplését illetően, s ebben a tekintetben nagy lépésekkel közeledik a magyar történetírás véleményéhez. Megállapítja, hogy Erdély elfoglalásában nem az összes románok egyesítésére irányuló tudatos nemzeti törekvés, hanem katonai és hatalmi szempontok vezették; itteni uralmát nem a román népre, hanem a magyar nemességre, a székelyekre és a szászokra, a politikai szempontból egyedül számba jövő társadalmi elemekre akarta alapozni s az erdélyi magyarság nem az általa állítólag felszabadítani akart erdélyi románok bosszújától félve szegült ellen, mint ahogy ezt a román történészek eddig állították, hanem a havaselvi bojárok beáramlását s gazdasági és politikai térfoglalását akarta megakadályozni. Igazi nagyságát és jelentőségét is jobban meg lehet érteni, ha nem erdélyi politikáján van a hangsúly, hanem a balkáni népeknek a török ellen vívott szabadságharcjai sorozatában illesztjük a pályafutását; mint ahogy Panaitescu is teszi helyesen, mikor ismerteti harcainak balkáni visszhangját, s azt az ünneplést, melyben őt elsősorban a görögség mint nemzeti hőst részesítette. Sikereinek és bukásának okait a nemzetközi politika, főként pedig a Habsburg–lengyel rivalitás összefüggésében keresi és találja meg, őszintén és tárgyilagosan kimondva, hogy sem a havaselvi bojárság politikai műveltsége, sem Havaselve gazdasági és katonai erőforrásai nem bizonyultak elegendőnek a nagyra törő tervek tartós megvalósításához. A vajda diplomatai ügyetlensége és leküzdhetetlen pénz-zavara miatt nem tudta magát fenntartani a két nagyhatalom között. Megjegyzendő, hogy nem csak Mihály vajdával, hanem a román történelem legtöbb kérdésével kapcsolatban az a történész fogja majd az utolsó szót kimondani, aki magyar vonatkozásban olyan olvasottsággal s főként olyan fokú tárgyilagossággal rendelkezik majd, mint Panaitescu lengyel vonalon.] Erdély és a román Vajdaságok csatlakozásával kialakult a Szent Szövetség Keleti szárnya is. A még Báthori István életében fejedelemmé választott unokaöcs Báthori Kristóf fia: Zsigmond (1586-1597) kapott az alkalmon, hogy országát felszabadítsa a

török gyámkodása alól és visszavezesse a keresztény táborba. Az egyébként oly engedelmes rendek azonban, török megtorlástól félve, váratlanul kemény ellenállást tanúsítottak. Ezt a fejedelem csak csellel tudta letörni: lemondást színlelt, majd visszatérve véres bosszút állt az ún. Török párt vezetőin. Ötüket 1594. augusztus 28-án Kolozsváron lefejeztette, a többiek – köztük a helyébe fejedelemségre jelölt unokaöccse, Báthori Boldizsár és Kovácsóczy Farkas kancellár – börtönben haltak meg. Ezután Báthori Zsigmond erdélyi segédcsapatokkal segítette a két román vajda: havasalföldi Mihai Viteazul és a moldvai Aron, majd Ștefan Răzvan átállítását. Mivel az utóbbiakat csupán helytartójának tekintette, felvette „Erdély, Havasalföld és Moldva fejedelme” - címet. Végeredményben tehát Báthori Zsigmond idejében is történt a sokat vitatott egyesítés, s ebben az esetben is - mint később Mihai Viteazulnál is - nem merülhetett fel nemzeti törekvés az összes románok egyesítésére tudatosan, csak katonai, hatalmi szempontok vezették, a törökök elleni stratégiában. Ilyen értelemben a román történészek állításai az illúziók ködében, a múlt század nacionalizmusának érzelmi talaján, tudatosan „kóvályognak”.

Mihai Viteazul (Vitéz Mihály) vajda mítoszának körvonalazódása, más történeti mintánál jobban szemlélteti a román köztudatban végbe ment változásokat. Azt az uralkodót, akinek rövid időre 1599-1600-ban sikerült uralma alá hajtani a három országot, csak három évszázaddal később, a modern Romániában a 19. század közepe táján kezdik egyesítőnek tekinteni. A dolog ilyen értelmezése teljesen hiányzik a 17. századi krónikás történetírásból sőt, később még 1800 táján az erdélyi iskola képviselői sem említik. Eladdig Mihály vajda különleges személyiségén kívül a keresztény eszmeiséget és Rudolf császárral fenntartott szoros kapcsolatait domborították ki. Ugyancsak gyakran megjelent mozgató rugójaként a hódítói becsvágy, ennek helyébe viszont az értelmezési sémában később a „román eszme” került. Miron Costin krónikájában Mihai Viteazul vajda Erdély és Moldva meghódítójának képében jelenik meg, aki „sok vérontást okozott a keresztények között”; különben nem sokra tartották maguk a munténiaiak sem: „A munténiaiak beleuntak Mihai vajda uralmába, mint csak hadak járásával és háborúkkal telvén”. Másik szögből, munténiai megítélésben nézve a dolgokat, Radu Popescu krónikája, vagy a neki tulajdonított krónika – Havaselve uralkodóinak a története (Istoria Domnilor Țării Românești) – egy kalap alatt intézte el Mihai vajda minden ellenfelét: „az uralkodó hatalma alá hajtotta a törököket, moldvaiakat, magyarokat, mintha mindannyian amolyan szamarai lettek volna”. Az ízes kifejezés csak megerősíti, hogy ekkor még nem született meg a román nemzeti eszmeiség. Avagy Mihai Viteazul vajda 1600-ban „patriótább” lett volna, mint a 17. század végi tudós krónikások? Maga az erdélyi iskola – amelynek a 19. századi román nemzettudat oly sokat köszönhet – sem teszi meg a döntő lépést, habár az volt a célja, hogy

kifejezésre jutassa a románok azonosságtudatát és, hogy románnak lenni büszkeség. A minden románt egyesítő egyetlen állam eszméje még nem talált kifejezésre, Mihai Viteazul tetteit nem aknázták ki ilyen értelemben. Samuil Micu Klein például a következőképpen summázza a vajda uralmát a 18. század utolsó évtizedeiben írott "A románok történetének rövid ismertetése" (Scurta istorie a românilor) című munkájában: „Az 1593 esztendőben Havaselve uralmára Mihai vajda következett, akit Vitéznek neveznek. Ez nagy katona volt, megverte a törököket és legyőzte az erdélyieket, s Erdélyt elfoglalta és Rudolf császárnak adta.” Manapság az ilyen értelmezés felháborodást keltene sokakban; pedig hat szerzője a román nacionalizmus nagy kezdeményezőinek egyike! Gheorghe Șincai „A románok és a több nemzet krónikája” ("Hronica românilor și a multor neamuri") című munkájában tág teret szentel Mihai vajdának és különösen erdélyi dolgainak. Engel történész nézeteivel vitázva helyesbíti állandóan a dolgokat a románok javára. Elszántan védelmezi a vajda személyiségét és ellenfeleinek hibáival szembe állított kedvező erkölcsi portrét fest róla. A mítosz elemei már itt megjelennek, de a mítosz maga még nem áll össze. Șincai hangsúlyozza a nemzeti büszkeséget, de a gondolatot nem aknázza ki politikailag olyan értelemben, hogy eljusson a nemzeti egységig. Néhány évtizeddel később, 1830-ban, a bánsági Damasch Bojinca, az erdélyi iskola tanítványa a Biblioteca Românească-ban életrajzot közöl az uralkodó Mihai Viteazul havaselvi uralkodó híres tettei és veszte (Vestitele fapte și peirea lui Mihai Viteazul, Principele Țării Românești) címmel. A nemzeti eszme ez alkalommal sem körvonalazódik határozottan, és a hangsúlyok itt is a törökellenes harcokra esnek. A döntő fordulatot az erdélyi Aaron Florian jelzi, aki áttelepedett havaselvére, és Bukarestben a Sfânta Sava Kollégium tanára lett. „Rövid áttekintés Havaselve történetéből” (Scurtă istorie a principatului Țării Românești) című összefoglalásában Mihai Viteazul vajda tetemes helyet foglal el. Aaron Florian eljárás módjára jellemző a történelmi személyiség és a kor terjengős felnagyítása a munka belső arányigényeit messze túlhaladva: kétszáz lapnyi terjedelmével az 1837-ben megjelent második kötet nagyobbik felét foglalja el, s benne végleg beilleszti Mihai vajda tetteit a román nemzeti egység létrehozásának vonalába. Egyetlen hibájának azt rója fel a vajdának, hogy képtelen volt megfelelő alkotmánnyal felruházni az egyesített román területeket. Mert csak ilyen formán nyithatott volna új korszakot, amelyben a románok egyesülten fejlődhetek volna Európa más nemzetei között. Így látta a dolgokat Bukarestben az erdélyi Aaron Florian. Ámde nem a moldvai Kogălniceanu, aki majd a fejedelemségek egyesülésének nagy kimunkálója lesz: fiatalkori művében egyáltalán nem mutat fogékonyságot, a Mihai Viteazul – epizód nemzeti súlya iránt.”Havaselve története” (Historie de la Valachia) című munkájában 1837-ben – egyazon évben jelent meg Aaron Florian említett kötetével – Mihai Viteazul vajda

úgy lép elénk, ahogyan őt Miron Costin felidézte, s aki még nem mutat fel semmilyen nemzeti egységtervezetet. Alapvető jellemvonása – úgy tűnik – a mértéktelen becsvágy volt, amely nem csak Erdély meghódítására hajtotta, hanem arra is, hogy Magyarország és Lengyelország koronájáról álmodozzék.”Uralma ragyogó volt hódításokban, de végzetes Havaselvére nézve...” ez Kogălniceanu végkövetkeztetése, amiből bizonyos történeti tanulságokat is levon:”a nagy hódítók neve sohasem vész ki a nép emlékezetéből, miközben a nép elfelejti az erényes, de békés uralkodókat”. Mihai Viteazul mint nagy hadvezér, mint hős jelenik meg itt, de semmiképpen sem egyesítőként. Maga Nicolae Bălcescu, habár munténiai, első munkáiban – Haderő és hadművészet Havaselve alapításától mostanáig (Puterea armată și artă militară de la întemeierea principatului Valahiei până acum, 1844), „A szántó-vető munkások társadalmi helyzete” (Despre starea socială a muncitorilor plugari – 1846) – nem mutat valami különös vonzalmat a vajda személyisége iránt, csakis a tárgya szerint megkövetelt helyet és jelentőséget tulajdonítja neki, semmivel sem többet. 1840 után azonban mind láthatóbbá válik Mihai vajda feltartóztathatatlan emelkedése, mégpedig mindkét szerepben: Havaselve dicsőséges uralkodója és a románok egyesítője. Az elsőt maga Havaselve uralkodója Gheorghe Bibescu (1842-1848) igyekezett elfogadtatni, aki szerette volna a nagy vajda utódjaként feltüntetni magát, s kitaró propagandát vezényelt ilyen értelemben. Mivelhogy 1848-ban elűzték trónjáról, nem tudta elérni célját, hogy második Mihai Viteazulnak tekintsék, ám az örökség hivalkodó fejedelmi vállalása nem maradt visszhangtalan. A korabeli légkör emlékezete bizonyára hatott Bălcescúra is, habár a Bibescu-rendszer ellenzékéhez tartozott. Sőt már Moldvában is kezd feltűnedezni Mihai vajda mint szimbolikus alak 1843-ban Kogălniceanu Iași-ban (Jászvásárt), a Mihăileană Akadémián tartott megnyitóbeszédében – „Bevezetés a nemzeti történelemről” szóló előadásokhoz (Cuvânt introductiv la cursul de istorie națională) – már sokkal rokonszenvesebben közeledik a havaselvi vajdához, mint hat esztendővel korábban. Mihai vajdát, mint a hajdani Dácia szétagolódott részeinek egyesítőjét mutatja be. A szimbólum a maga teljes fényét és funkcionalitását Nicolae Bălcescu utolsó és legigényesebb művében „A románok története Mihai Viteazul vajda idejében” (Istoria românilor sub Mihai Viteazul) – nyeri el, amelyet 1847-ben kezdett írni és 1852-ben bekövetkezett haláláig nem fejezett be. A történész első esszéihez képest itt jól érzékelhető változás mutatkozik a nemzeti eszme vonatkozásában. Mihai vajda célkitűzéseit nyíltan kimondja: nemzeti egység. A vajda „oly nagy hazát akart létrehozni, ameddig a román föld terjed.”, ezáltal „valóra váltotta a románok nagy vajdainak dédelgetett álmát”. „Mircea Cel Bătrân (Öreg Mircea vajda) vajda volt az első román uralkodó, aki harcolt a nemzeti egységéért”. Az uralkodók mást nem tettek, minthogy politikai akciókkal kifejezésre jutatták az általánosan osztott

érzelmet, mivelhogy már eredetük óta „minden román szívében kitörölhetetlenül élt a közös élet hagyománya és újbóli létrehozásának vágya”. Ebben leli magyarázatát annak, hogy miért élt „nemzeti gyűlölet a románokban a tirannus magyarok ellen”. És így esett, hogy „valahányszor román zászló tűnt fel a Kárpátok felett lobogva, egész Erdélyt borzongás járta át: a románokat reményükben, a tirannusokat rémültükben”. Bălcescu könyve újdonságot jelentett a román történetírásban. A románok középkori története, a három ország története első alkalommal került tárgyalásra kifejezetten nemzeti történelemként, mint a századok folyamán szüntelenül megnyilatkozó nemzeti óhaj története, mint az eszményi, teljes és egységes román állam története. A munka jelentősen befolyásolta a román nemzeti köztudatot, noha viszonylag késve nyomtatták ki (részleges kiadása 1861-1863-ból, teljes kiadása 1878-ból való, később számos kiadásban megjelent.). Bălcescu révén Mihai Viteazul vajda határozottan és véglegesen mint a modern Románia első alapítója fogadtatja el magát.

Közben a II Rákóczi Ferenc (1676-1711) vezette szabadságharc idején (1703-1711) a bécsi Habsburg-ház folytonosan gerjesztette a magyarelles indulatokat a nemzetiségeknél, akik mindvégig a bécsi császári udvar mellett álltak.

Az Erdélybe vezényelt császári hadsereg parancsnokának, Jean Luis Rabutin de Bussy grófnak az egyik csapatteste Tige ezredes irányításával megtorló hadjáratban járt faluról-falura, és 1704. március 13-án Nagyenyed alá ért. Katonaival, valamint oláh és rác martalócok segítségével megrohanta, majd felgyújtotta a várost. “Lakosságát kardra hányatta, nem kegyelmezvén tógás diáknak, de még terhes asszonyoknak sem”. A labancok a híres református – vagy Bethlen – Kollégiumot is elpusztították. A deákok hősiesen, fűzfadorongokkal felfegyverkezve védtek iskolájukat, amit Jókai Mór (1825-1904) örökített meg “A nagyenyedi két fűzfa” című elbeszélésében. Az ekkor elesett huszonnyolc ifjú emlékműve a Kálvária-dombon áll, a kollégium épülete mögött.

Az erdélyi oláh parasztlázadás 1784-ben az erdélyi értelmiség falvaiból indult, oka, hogy a zalatnai kincstári uradalom jobbágyainak a terhei rövid idő alatt a többszörösére nőttek. Egy téves hír alapján fegyveresen, tömegével Gyulafehérvárra vonultak, hogy jelentkezzenek a jobb életet ígérő határőrségbe. Útközben legyilkolták a békéltetésre kiküldött két Zaránd vármegyei szolgabíró, majd összecsaptak a felosztatásukra küldött vármegyei hajdúkkal. Ezzel Horea, Cloșca és Crișan vezetésével kirobbant a felkelés, amelyhez oláh jobbágyok ezrei csatlakoztak és Zaránd vármegyén kívül hamarosan Hunyad, Alsó-Fehér, sőt Arad megyére is kiterjedt. A harcba menők előtt görögkeleti pópák, azaz papok vitték a keresztet. A lázadók célpontjai a magyar uradalmak, kastélyok, a magyar lakta városok és falvak voltak. Október végén, november elején “megkezdődött” az a szörnyű öldöklés,

rablás, gyűjtogatás, melynek során sok száz magyar ember élete és vagyona esett áldozatul. Az egykori leírások valóban hátborzongató részleteket örökítenek meg azokról az embertelen kínzásokról, csonkításokról, gyilkolásokról, melyeket az eszeveszett magyargyűlölet, az őzjüngéssé fajult román rablási hév, a magyarokon elkövetett. Ezt nem lehet jogokért, harcoló felkelésnek nevezni, hanem csak gyilkosságnak és rablásnak. Dühük a római katolikus és protestáns templomokat sem kímélte, a berendezéseket összezúzták, a papot halálra kínozták, s az oltári szentségeket sárba taposva üvöltötték: most segítsen a magyarokon a magyarok Istene. Nemcsak; papok mellett három bányavároska, Abrudbánya, Verespatak, és Offenburg (Aranyosbánya valamint Brád) lakosságát is legyilkolták. A magyarellenességet – azt a korabeli hivatalos jelentések is hangsúlyozzák – jelzi az a tény is, hogy a felkelők görög keleti – ortodox – hitre keresztelték át az elfogott nemeseket, román legényekkel eskettek össze kényszerrel magyar nemes lányokat. A négy említett bányavároskán kívül az oláhok összesen 389 falut dúltak fel, és egyes települések teljes lakosságát kiirtották. A becslések szerint a magyar áldozatok száma több tízezerre tehető. Ezt a hatalmas vérveszteséget, a dél-erdélyi magyarság soha nem tudta pótolni és néhány évtized alatt az oláhok kerültek számbeli többségbe a területen.

A császári parancsnokság két hónapig tétlenül nézte a gyilkosságokat és a rablásokat, maga II József sem avatkozott bele, hanem csak akkor, amikor meghallotta a magyar nemesség határozatát és felkészülését az érchegeység mócainak megbüntetésére, kiirtására, adta ki az elfogatási parancsot és a fegyveres oláhok leverését, csak december végén. II József nem szerette a magyar nemeseket és ezért Horea-ék rablásaival, gyilkosságaival próbálták őket megleckéztetni. A császári katonaság a gyilkoló és rablásban résztvevő oláhokat 1784. december végén leverte, Horea-t és Cloșca-t 1785 februárjában Gyulafehérváron kerékbe törték, Crișan a börtönben öngyilkos lett.

* * *

“Az 1848-as magyar forradalom és szabadságharc idején” a román-magyar elmérgesedett és tragédiák sorozatát okozó viszony illusztrálására elégséges volt egyetlen forrást felhasználni. Ez Budapesten a Magyar Országos Levéltárban található és mindenki számára hozzáférhető. /Jelzete, melyen megtalálható a dokumentum. Magyar Országos Levéltár. K63, 1940-27/F.i., 241-246p./. A dokumentum tulajdonképpen egy felsorolás: hol, melyik helységben kit, milyen atrocitás ért a megvertetéstől, a szadista kínzáson át, a gyilkosságig a románság

részéről. Ezeket a szemtanúk és a kor jeles történészei foglalták össze. A történelmi előzményekről elég, ha csak egy pár mondatban szólunk.

1848. március 15-én Párizs és Bécs után Magyarországon is kitört a forradalom. Az országgyűlés megszavazza a jobbágyszabadítást, a közteherviselést és a polgári egyenlőséget. Az osztrák önkényuralommal szembe helyezkedő magyar forradalom a legelső időben meghátrálásra készítette V Ferdinándot, és az osztrák uralkodó elfogadja mindazt, amit az országgyűlés szentesített, beleértve Magyarország közjogi önállóságát, és felelős minisztériumot nevezett ki.

Az 1848-as VII. Törvény pedig megvalósítja a tizenkét pont utolsó kívánságát: ami nem más, mint "Unió Erdéllyel!". A szászok és a románok közül azonban csak néhányan, osztrákellenes okok miatt fogadják el az Uniót.

A szászok jelentős része május 8-án Szebenben lépnek fel Magyarország és Erdély egyesülése ellen, a románok a május 15-iki Balázsfalvára meghirdetett gyűlésükön. Az erdélyi országgyűlés május 31-én szentesíti az Uniót. A románok részéről június 23-án küldöttség ment Bécsbe, hogy feltárják az uralkodónak követeléseiket, ő azonban azokat a magyar országgyűlés elé utalta.

Ekkor sajnálatos módon, a magyarság megtagadta a nemzetiségeknek nyújtandó autonómiát, a nyelvi jogokat, és a többi követelést. A forradalom utolsó idején, 1849-ben Kossuth Lajos és a román Nicolae Bălcescu által megkötött "Megbékélési paktum" már későn következett be.

Mindezt használta ki a bécsi udvar a magyar forradalmi vívmányok megdöntésére, azzal, hogy felvetették azt a lehetőséget, hogy létrejöhet osztrák vezetés alatt az Egyesült Nagyrománia. Az oroszok is hasonlókkal bíztatták az erdélyi románokat. A románok ideiglenes kormányt alakítottak, fegyverkezni kezdtek, amelyet az osztrák hatalom, és az azt képviselő katonaság is támogatott. 1848 októberében azután kitört a harc Erdélyben, az osztrák hatalommal szemben fegyveresen fellépő magyarok és az osztrák támogatásban bízó és katonai támogatásukat bíró románok között.

Jellemző módon a román szakirodalom úgy állítja be, mintha a magyar részről valóságos vérfürdőt rendeztek volna az 1848-49-es években Erdélyben. A román kortársak 40000 román, a kortárs magyarok, 100000 magyar meggyilkoltról beszéltek. Jakab Elek úgy tudta, hogy 1848/49-ben összesen 10000 ember esett áldozatul "az oláh hordáknak" és sok száz falu pusztult el. A hiteles adatoknak napjainkban a történészek a következőket tartják: fegyveres harcokban, csatában elhunyt 6112 személy. Nemzetiségi összetétel szerint: 5404 román, 310 szász, 304 magyar, 93 egyéb.

A következő lista az egyes helyiségekben zaklatásnak kitett magyarokról adnak számot, vagy a legyilkoltakról. Ők azonban nem a hadi események, fegyveres összetűzések áldozatai. Rájuk otthonukban rontottak a felbőszült románok, ott verték meg, ott üztek csúfot belőlük, ott gyilkolták meg.

Algyógy, 1848. október: 85 embert meggyilkoltak.

Abrudbánya, 1849. május: 1000 védtelen és lefegyverzett embert lemészároltak, az asszonyokat és lányokat megkínózták és meggyalázták.

Asszonynépe, 1848. október: több magyart legyilkoltak.

Balázsfalva, 1848. október 13: a helység volt az első nagy vérengzés színtere. Gyárfás Elek főbíró, Czírkák József gazdatisztet, Dobay Miklóst és három lányát megkínózták és megölték.

Boklya, 1848. október: 30 magyart legyilkoltak.

Bolyavölgy, 1848. október: a magyar nemeseket legyilkolták.

Borbánd, 1848. október: Baranyay Károly karját és fejét családja szemeláttára lefűrészelték.

Borosbenedek, 1848. október: az úri osztály tagjait agyonverték. Szöllősy Eleket elevenen **megnyúzták**. A magyar lányokat román emberekhez kényszerítették. 1849. január: a görögkatolikus pap parancsára 150 aggastyánt, nőt és gyermeket az árok partján fejszével agyonverték. Előbb megkínózták őket.

Borosbocsárd, 1848. október: 73 magyart meggyilkoltak. Köztük Székács tanárt és Pelérfy gazdatisztet eke elé fogva verték agyon.

Bucsesd, 1849. május: 200 embert legyilkoltak.

Bucsim Cserebi híd, 1849. május: a foglyokat baltával verték agyon.

Bugyfalva: 1848 októberében a falubeli magyar nemeseket megkínózták és megölték.

Csáklya, 1848. október: több magyart meggyilkoltak.

Csanád, 1848. október: a László család tagjait lemészárolták.

Diósd, 1848. október: sok magyart megöltek.

Dombós, 1848. október: egy átutazó magyar embert megcsonkítottak és élve eltemettek.

Fejérvár (Gyulafehérvár), 1848. október. A helyiséget felgyújtották és Mégai órásmestert elevenen **megsütötték**. Az áldozatok száma 42.

Felső Fehér Vármegyében: 1848. október: valamennyi tisztviselőt megöltek és a főbíró megkínózták.

Forrószeg, 1848. október: több magyart meggyilkoltak.

Gerendkeresztúr, 1848. október: 200 magyart lemészároltak.

Gilád, 1848. október: a község magyar érzésű papját lemészárolták.

Hari, 1849. január: a községet felgyújtották és 18 magyart megöltek.

Hátszeg, 1848. október: 15 magyart a pópa parancsára megöltek.

Hosszúaszó, 1848. október: több magyart megöltek.

Jára, 1849. január: a község magyar lakóit legyilkolták.

Kisenyed, 1848. október: 45 magyar család 141 tagját, aggodat, gyermekeket és nőket legyilkolták. Köztük egy kereskedő feleségét és két lányát, a református papot és a Dacsó, Farkas, Bányai, Hodor, Zavar és Szalánczy családok tagjait.

Kocsárd, 1848. október: 60 magyar embert oly kegyetlenül öltek meg, hogy akik elrejtőzve látták a mészárlást félelmükben öngyilkosságot követtek el.

Kisfalud, 1848. október: több magyart megöltek.

Konop, 1848. október: több magyart megöltek.

Kőresbánya, 1848. október: a Brády család 14 tagját s a község görög-katolikus papját megölték.

Krassó, 1848. október: a környékből menekülő magyarok közül kétszázat megkínóznak és bottal agyonvertek. Péchy Ferencnek például az orrát és fülét vágták le.

Magyarigen: csak a református papot hagyták életben a magyarok közül, hogy elmondhassa a történeteket az utókornak.

Marosújvár, 1848. október: 90 magyart agyonvertek.

Mihályfalva, 1848. október: a Földváry család tagjait megölték

Mikeszásza: egy kivétellel valamennyi magyar családot meggyilkoltak.

Muzsna, 1848. október: a toborzó oláhok több magyart megöltek.

Móra, 1849. augusztus: Kemtly tábornokot menekülés közben elfogták, s a máglyahaláltól csak Bem mentette meg.

Nagyenyed, 1848. október: a visszavonuló oláhok a város határában legyilkolták foglyaikat. 1849. Január: a várost felgyújtották és teljesen kirabolták. A tűzvésznek áldozatul esett a híres Bethlen kollégium is. 30000 kötetes könyvtárával. A lakosok közül 2000 ember szinte teljesen ruhátlanul menekült el. Négyszáz elfogott magyart nemre és korra való tekintet nélkül a legállatiasabb kegyetlenséggel gyilkoltak le. A terhes asszonyokat leírhatatlan módon megkínózták és megölték. Az asszonyokat és leányokat meggyalázták. Török Dániel ügyvédet elevenen **megsütötték**. A református papot leszúrták.

Nagylak, 1849. január: a magyar asszonyokat és gyermekeket botokkal verték agyon.

Nagyremete, 1848. október: több magyart meggyilkoltak.

Naszódvidék, 1848. október: a magyar nőket és férfiakat oszlophoz kötözve kínozták és ölték meg. Huszár bárót lefejezték.

Örményszikes, 1848. október: a Szalánczy családot kiirtották.

Pókafalva, 1848. október: a Hosszútelken lakó Veress családot kiirtották.

Sásd, 1848. október: az elfogott férfiakat felkoncolták, sok embert a község kútjába hajítottak.

Soborsin, 1848. október: több magyart megöltek.

Szancsal, 1848. október: több magyart megöltek.

Szászrégen, 1848. október: a táborozó románok több magyart megöltek.

Szélkút, a magyar tisztviselőket félholtra verték. László Zsigmondot elevenen megnyúzták.

Szentmihály, 1848. október: három kispapot megöltek.

Torda: a környéken több faluban vérengzés kezdődött és több magyart megöltek.

Veresegyház, 1848. október: Dobai Zsigmond két leányán, apjuk szeme láttára erőszakot követtek el, azután mindhármukat holtra kínozták.

Vessződ: A Farnius család több tagját meggyilkolták.

Zalatna, 1848. október: a hónap utolsó hetében Zalatna városban és a mellette fekvő preszákai réten folyt le az 1848-49-es évek legszörnyűbb vérfürdője. A város maga teljesen elpusztult s vele együtt pusztult el a kamara teljes bányaberendezése. A raktárakban lévő pénzkészlet teljes egészében az oláh bandák kezére jutott. 13000 darab aranyat, 20000 darab ezüst húszast és 6000 forint papírpénzt raboltak el.

A vérengzés a város lakói közül 640 áldozatot követelt. Szemtanuk vallomása szerint a vér még a kocsutak árkában is araszosan folyt. Az oláh asszonyok is kivették részüket embereik munkájából s kapával verték agyon a magyar asszonyokat.

Az áldozatok hosszú ideig temetetlenül heverték. A románok a lefegyverzett férfiakat és hozzátartozóikat sortűzzel lötték, majd kaszával, kapával verték agyon. Nem kímélték a csecsemőket és a várandós asszonyokat sem. A fiatal leányokon és asszonyokon sorra az erőszakot követték el. Az áldozatokat megölésük előtt kegyetlenül megkínozták. Több mint kétszáz asszony és gyermek halt kínhalált. Elpusztult a város egész vezetőrétege (bányahivatalnokok, bányabírók, papok, tanárok, orvosok, patikusok, kereskedők). Megöltek 200 iparost és 136 bányamunkást.

Zám: Sok magyart megöltek.

Kiegészítés:

Zsibó, 1848. október: a református papot megkínozták.

Garbó: özv. Szentpálinén erőszakot követtek el, majd családjával együtt kútba dobták.

Hosszútelke: a hat tagú Veress családot (szülők, négy kisgyermek) kiirtották.

Keresztúr: Mihut oláh vezér 200 magyart öletett meg.

Kisenyed: Apáthi Klárát (80 éves) nyoszolyáit az udvarra vitték s itt megégették.

Kocsárd: Több, mint 60 magyart lemészároltak.

Krassó: A lovaglóliskolában 200 magyart mészároltak le.

Zalatna: Nemegyej adminisztrátort lelőtték, feleségét és nyolc éves fiát megsebesítették, négy éves fiát megölték.

Zalatna: Császár kamarai asszesszort és feleségét lándzsadöfésekkel és bunkós botokkal ütötték le és ölték meg.

Zalatna: Dekani orvos feleségét lándzsával döfték át, a földön hanykolódott, védekezett a lándzsaszúrások ellen, míg egy oláh méhébe döfte lándzsáját.

Zalatna: Az 1848. október 23-án Zalatnán legyilkoltak száma 640.

Zalatna: Matókot egy 70 éves aggastyánt, az oláhok elevenen felnégyelték.

Zalatna: Miske úrnak két szemébe izzó drótot böktek.

Felvinc: A várost 1848. november 13-án porrá égették az oláhok és 200 székelyt legyilkolnak.

Földvár és Vörösmart: Axente 1849 januárjában felégeti a városokat.

Kalotaszeg: november 3-án az oláhok a város környékét előzőnlik és Zentelkét, valamint Kalotaszentkirályt felgyújtják.

Sikló: az oláhok egész menekülő csapatot ölnek le.

Vátra: 1848. október 25-én az oláhok a Brády családot legyilkolták. 19 halott volt, s ugyanakkor a papot tűzbe dobták.

Körösbányán viszont a Brády család 14 tagját gyilkolták le. Például a szoptatós anya Brády Pálné csecsemőjét élve temették el.

* * *

“**Kossuth Lajos a Magyarország népeihez,**” az országos honvédelmi bizottmány nevében (Pest 1848. december 22-én) következőképpen hozza a nép tudomására a Körösbányán történeteket:

“Halljátok és borzadjatok! – Csak néhány példát hozunk fel ezer helyett, melyekkel undorodunk tollunkat megfertőztetni.

Erdélyben a dühös oláhság egy egész, védtelen, fegyvertelen családot – a Brády családot – hitet megingató istentelenséggel konczolta le, - tizennégyen veszttek el a Brádijak – egy öreg apától kezdve az utolsó unokáig; ezek legkisebbikét, egy csecsemőt, elevenen vetettek a sírba, hol nem legyilkolt, hanem halálig kínozta, szétmarczangolt szülőinek búzshódt testei közt 3 nap és három éjjel át hallották haldokló sírását, anélkül, hogy e hiénák százai közül egy könyörülő lélek a kínok illj legiszonyúbbjának véget vetett volna.

Közép-Szolnokban b. Huszár Zsigmondnak, leírhatatlan kínzások után, oláh inasa fejét lenyeste nyakáról, s Urbánnak vitte ajándékba, ki e rémítő istentelenségért kormánybiztosnak nevezte ki.

De elég! Óh honom népei! Elég – a szív reped meg e szörnyűségeken. És illy népet, e vad és gyáva csordát, a császár kedves híveinek nevezél!

Nem csendül-e meg e gyermek, e szegény gyermek sírása füleitekben: kit atyjának, anyjának, testvéreinek összehurczolt vérző tetemeire vetettek a mély sírgödörbe! s éhen hagyták meghalni?

És te Isten! A népek Istene! Nyugosznak-e villámaid, s ki nem merült-e béketűrések! – Te a népek Istene, te az igazság Istene vagy, s mennyköveid le fognak csapni e hóhérok közé.

És ezen embereket, kik elevenen sütik meg fűrészelik ketté embertársainkat, kik a ma született gyermeket atyja kapujára szegzik: császári királyi tábornokok vezérlik! s nincs e zsoldos seregben egy tiszt, egyetlen, ki lábaikhoz dobva kardbojtját, undorral s iszonynyal fordulna el tőlük.

Irtózatos! Irtózatos!”

Magyarország népeihez.

A mindenható Isten – a szabadság – a népek Istenének nevében!

Ámen.

Magyarország népei szabaddá lettek a múlt márciusi napokban.

A szabadságot a nemesség adta meg. Ő hozta ezen áldozatot.

A királyt nehezen lehetett arra bírni, hogy a nemesség ezen dicső, de igazságos áldozatát neve aláírásával szentesítse.

De az országgyűlés elhatározott magaviselete, s a szabadságukért fölkelt népek fenyegető állása megrettenték őt, s így írta végre alá azon törvényeket, melyekben e népek szabadsága biztosítva van.

Aláírta, nem szíve sugallatából, hanem azért, mert féltette trónját a nép méltó bosszújától.

Aláírta, mert gonosz tanácsosai azzal kecsegtették, hogy majd ha fordul a kocka, megszegheti esküjét, s erőszakkal megsemmisítheti azon törvényeket, melyeket aláírt.

És ez, a mi itt mondaték, nem gyanúsítás! – a kormány erről hiteles adatokkal bír; - minden világosságra jött.

A nádor, kit karjaitokon hordátok, kinek diadalmenetét az országon át a nép rokonszenve, és az áldás imái kísérték, büntetlenül megszökött, - de itt maradt irományai közt a mondottak világos bizonyságai megtaláltattak.

S hogy igaz, a mit nektek Isten színe előtt mondunk, eléggé bizonyítja, hogy szabadságunk eltiprására bérlett zsoldosok által kilencz oldalról támadtattunk meg.

Becsődítették a szerb rablók a magyar nép legyilkolására.

Feluszítottak a vad ráczok, kiknek a haza legdúsabb vidéke jutott lakásul, a magyarok kipusztítására.

Felbujtogattattak, de hála Istennek! Többnyire siker nélkül, honunk tót ajkú népei.

Hurbán gaz tót papot császári hadvezérré tettek, ki alávaló czinkosaival s rablócsordájával gyilkol, pusztít, gyújtogat az országban, s akadnak tisztak a császári hadseregben, kik nem pirulnak az emberi nem e szennyétől parancsokat fogadni. –

Császári hadvezérek vezetik az emberiségből kivetkőzött, gyáván-dühös oláh csapatokat, kik gyávák a harcban; de ha fegyvertelen magyarokra találnek, a legkikeresettebb kegyetlenséggel, vad ordítások és hahoták közt ölik rakásra.

A vér fagy meg ereinkben, kezeinkben a toll reszket, ha a leplet fel kell azon iszonyokról emelnünk, melyeket e baromnál aljasabb csorda véghez vitt.

Ámde nektek, testvéreink! tisztán kell látni, s mellynek trónját annyi veszélytől megóvtátok. –

Halljátok és borzadjatok! – Csak néhány példát hozunk fel ezer helyett, melyekkel undorodunk tollunkat megfertőztetni.

Erdélyben a dühös oláhság egy egész, védtelen, fegyvertelen családot – a Brády családot – hitet megingató istentelenséggel konczolta le, - tizennégyen veszték el a Brádiak – egy öreg apától kezdve az utolsó unokáig; ezek legkisebbikét, egy csecsemőt, elevenen vetettek a sírba, hol nem legyilkolt, hanem halálig kínozott, szétmarczangolt szülőinek bűzhödt testei közt 3 nap és három éjjel át hallották haldokló sírását, anélkül, hogy e hiénák száza közül egy könyörülő lélek a kínok illj legiszonyúbbjának véget vetett volna.

Közép-Szolnokban b. Huszár Zsigmondnak, leírhatatlan kíntások után, oláh inasa fejét lenyeste nyakáról, s Urbánnak vitte ajándékba, ki e rémítő istentelenségért kormánybiztosnak nevezte ki.

De elég! Óh honom népei! Elég – a szív reped meg e szörnyűségeken. És illy népet, e vad és gyáva csordát, a császár kedves híveinek nevezé!

Nem csendül e meg e gyermek, e szegény gyermek sírása füleitekben: kit atyjának, anyjának, testvéreinek összehurczolt vérző tetemeire vetettek a mély

sírgödörbe! s éhen hagyták meghalni?

És te Isten! A népek Istene! Nyugosznak-e villámaid, s ki nem merült-e béketűrések! – Te a népek Istene, te az igazság Istene vagy, s mennyköveid le fognak csapni e hóhérok közé.

És ezen embereket, kik elevenen sütik meg fűrészelik ketté embertársainkat, kik a ma született gyermeket atyja kapujára szegzik: császári királyi tábornokok vezérlik - ! s nincs e zsoldos seregben egy tiszt, egyetlen, ki lábaikhoz dobva kardbojtját, undorral s iszonynyal fordulna el tőlük.

Irtózatos! Irtózatos!

És újra mondjuk: e vérebekeket a császár kedves híveinek nevezi, megdicséri, irántai ragaszkodásukat magasztalja, s biztatja őket, hogy eddigi pályájukon tovább is haladjanak; hogy öljék, kínozzák, gyilkolják a tehetetlen öreget, a gyámoltalan némbert s ártatlan gyermekeket, kiket az üdvözítő magához hívott, s kiké a mennyeknek országa.

Illy harczot vívott a császár, kit saját tanácsnokai ledobtak trónjáról, miután felhasználták; illy harczot vív Magyarország népei ellen a gyermekcsászár, kit e gaz tanácsosok a trónra kényszerítettek, hogy minden kegyeletet, melly valaha e népben az uralkodó ház iránt volt, végkép kiirthassanak.

Oh ha ez emberekben, kik így boríták el vérrel, pusztítással e szegény ártatlan hazát, egy csepp vére van még az emberi érzelemnek – lehetetlen, hogy alvásra hajthassák fejeiket a nélkül, hogy az ő istentelenségük miatt legyilkolt ártatlanok árnyékai füleikbe ne suttogják az örök kárhozatnak kínjait.

Mert tudjátok, Magyarhon népei! Miért tették ők mindezeket? Miért uszítottak benneteket egymásra? Miért pártolták a vad rablók csoportjait, s küldték be 9 oldalon zsoldos népeiket?

Talán feltámadt az ország a király ellen? – nem, sőt mindig arra kérte, jöjjön Budára lakni, uralkodjék hű népe felett, és mi szeretettel fogjuk őt körülvenni.

Talán új jussokat akartunk tőle kicsikarni? – nem; mi csak azt kívántuk, tartsa meg a törvényt, a ti szabadságtok törvényét, mellyre megesküdtök. De e kívánságra fegyveres hitszegéssel feleltek.

Talán el akartuk a királyt kergetni? – nem, sőt mikor a bécsiek feltámadtak s ő félelmében a messze hegyek közé szökött; midőn az egész világ elhagyta, mi nem hagytuk el; kértük, rimámkodtunk neki, jöjjön közinkbe, a magyar nép megőrzi őt minden viszontagságtól; de ő nem jött, nem fogadta el kérésünket, - hanem gyilkosokat bérelt, Magyarország törvényeinek, a ti szabadságtoknak, eltiprására.

Vagy talán nyomorogni hagyta az ország a királyt nem gondoskodott királyi széke fényéről? Nem, -- három ezerszer ezer – azaz három million forintot rendelt

neki a nép adójából esztendőnként udvart tartási költségeire – annyi pénzt egy esztendőre, a mennyivel háromezer becsületes embert örökre boldoggá lehetne tenni.

Miért támadták meg tehát az országot?

Cselekedték azért, mert a törvény, mellyet aláírt a király, gerenda volt szemökben; mert tudták, hogy ha e törvény erejében megmarad, sem életetek, sem erszényetek felett nem rendelkezhetnek, mivel a törvényekben az van, olvassátok el, és higgyétek saját szemeiteknek: hogy az ország kincsei s a haderő felett nem idegen önkény, hanem ti, az öszves nép, fogtok képviselőitek által rendelkezni, kik előtt a magyar miniszterek is minden tetteikről felelősök.

Mert tudták, hogy ha e törvény áll: akkor kényök kedvök szerint nem parancsolhatnak száz meg száz ezer újonczot sok évi szolgálatra a császár hadseregébe, hogy azokat messze idegen földre hurczolják s általok idegen népek szabadságát elnyomják.

Mert tudták, hogy ha ti, a nép, képviselőitek s minisztereitek által rendelkezhetek a véres verejtéktökllel fizetett adó felett: akkor nem zsebelhetik be az ország minden kincsét, nem emelhetik az adót kedvök szerint, nem tehetnek nagyobb árt a sóra, hogy a szegény népek zsebéből irtózatossággal összegekre növekedett adósságaikat kifizessék.

Mert tudjátok-e, hogy a császárnak mennyi adóssága van? – tudjátok, hogy egy ember, ha 600 évig élne, s reggeltől éjfélig számolná a pénzt – ki nem számolhatná?

S e rémítő öszveget szerette volna a császár nyakatokba róni.

S most istentelen vezérei betörnek az országba, s hazug ajkakkal intik a népet: maradjon nyugodtan, mert ők nem akarják a népet bántani.

Miért mondják ezt? mert tudják, hogy a nép győzhetetlen, ha felkél rettenetes erejében, - mert tudják, hogy a nép lehellelte elfűjhatja őket e haza földéről, - mint a szél elfűjja a szemetet. – Azért akarják a népet gyáva semmit tevésbe beleringatni.

De hát nem tudjátok-e, hogy a ki az országot akarja elfoglalni, a népet akarja elfoglalni? – mert az ország maga eszméletlen föld; az önkény jármát nem a föld, hanem a nép fogja hordani.

Az ország szabadsága a nép szabadsága; ha az ország szabadságát fegyverrel eltörlik, a népet tették szolgává, a nép szabadságát törölték el.

És még azzal is hitegetnek, hogy a császár nem akar benneteket újra robot és dézsma alá vetni; - könnyű azt nem akarni, a mi lehetetlen: - ám de ne higgyetek az ámitó szónak. A zsarnokok csak addig tűrik a nép szabadságát, míg nem érzik elég erőseknek magokat, hogy azt elvegyék.

Lássátok atyánkfiai!

A király a múlt tavaszkor többféle törvény megtartására adta esküvel erősített szavát, nemcsak a robot eltörlésére, - együtt hozta az országgyűlés ezzel a többi törvényeket is: hogy t.i. ezen népnek vérével, pénzével Bécsből nem szabad önkény szerint rendelkezni, s hogy mindnyájan egyenlő polgárok vagyunk. Alig múlt el négy hónap, és már megszegték e törvényeket. A király megírta a ti képviselőiteknek, hogy ezen törvényeket nem fogja többé megtartani, s azt akarja, hogy a magyar vérről, a magyar pénzzel tovább is csak ő rendelkezék; s mert ebben az ország meg nem egyezett, irtó háborút kezdett ellenünk. – Négy törvény közül hármát már megszegtek: hiszitek-e, hogy a negyediket is meg nem szegik, mihelyt legyőztek?

Aztán mit értetek vele, hogy a robot megszűnt, ha más úton utolsó falat kenyereket elveszik a német adósság fizetésére?

Imitt van oka, miért nem szerették Magyarország szabadságát, miért követtek el mindent, hogy előbb egymás ellen uszítsák a hon testvérlakosait, azután fegyveres erővel rontsanak az országba, hódítsák meg népeit, vessék katonai zsarnokság alá, s rendelkezzenek életök s vagyonuk felett.

De él az örök Isten és nem hagyta el népét! – sőt keze világosan működik, mert ennyi csel, ármány, ellenség, s ennyi istentelenség mellett is, még mindenütt sikerül ellenségeink elé hasonló, sokszor nagyobb erőt kiállítani!

De még nehéz napok állnak előttünk – dicső, de nehéz napok; s mi, a nép képviselői s a kormány, melly azoknak kifolyása, azon hatalomnál s roppant felelősségnél fogva, mellyet gyenge vállaink csak általatok támogatva viselhetnék el – felszólítunk benneteket, sőt saját hatalmatok magasztosságában, mellyet kezeinkbe letettetek – rendeljük:

Hogy keljetek fel tömegben, Magyarország népei! Mindenütt, mert az ellenség közeleg, - alakuljanak mindenütt a kormány által kijelölt vezérek alatt önkénytes szabad csapatok az ellenség kiirtására; a nép pedig mind azon vidéken, mellyet az ellenség fenyeget, kelljen fel tömegben, s csatlakozzék a hazát védő csapatokhoz.

Értsétek meg a kormány szavait jól: mi nem kívánjuk s nem akarjuk, hogy az ellenség fegyverei ágyúi elébe álljatok, mi nem akarunk mészárszékre vinni benneteket, sőt kinyilatkoztatjuk, hogy ez által csekély szolgálatot s néha kart tennétek az országnak.

A felkelt népnek rendeltetése nem az, hogy az ellenséggel homloksorban szembe szálljon, hogy azzal csatába elegyedjék, hogy álgügyi által magát összelövesse: hanem egészen más – de olly mi által tízszerre hasznosabb szolgálatot tehet, s neki nem kerül sem annyi veszélybe, sem annyi fáradságba.

Igyekeztek az ellenség előtt az utakat, hidakat elrontani, a hegyszorosokat elzárni éjnek idején; ti, kik minden bokrot ismertek vidékeitekben, rohanjátok meg

oldalt, hátul, gyűjtsátok reá a házakat, szedjétek el podgyászát, - hol rabolni mennek csapatjai, álljátok el útjokat, szóval: csináljátok az ellenségnek annyi kart, amennyit csak tehettek.

De mutassátok meg azt is, hogy ti nem rabló csorda, nem rácz és oláh haramiák, hanem férfiak vagytok, kik a hon védelmére keltetek fel: ne bántsátok a védetlen – kárt egyedül csak az ellenségnek tegyetek; legyetek a nép őrangyalai, az ellenség pedig rettegjen tőletek. –

Ez azon szolgálat, melyet az ország képviselői, s a kormány vár tőletek – nem más – nem több, s kit illy csatározás közben netalán szerencsétlenség érne, s kenyérkeresetre s további szolgálatra, lábát vagy karját veszítve képtelen lenne: annak az ország választást enged e három között:

1. vagy becsületes ellátás holtig.
2. vagy 10 hold örökös földbirtok.
3. vagy 1000 pengő forint. –

A nép – és ezt esküvel mondhatjuk nektek barátink – győzhetetlen, ha együtt tart, - ha szándéka erős hazáját megvédeni, - mit tehet 10, mit 100 hadsereg a nép milliói ellen, a nép ellen, melly az ellenségnek sem éji, sem nappali nyugtot nem ad, - a nép ellen, melly előre minden élelemszereket eltakarít, - a nép ellen végre, mellynek ha milliói felkelnek, botokkal szétverhetik az ellenséget.

Azért az Isten s a haza szent nevében, Ti Magyarhon dicső népe – testvéreink, - keljetek fel tömegben roppantná növekedett hadseregünk segítségetekkel tíz annyi ellenséget kiirthat, a mennyi ellenünk tört. –

Fel kaszára, villára! Merre az ellenség megy sötét tömegeiteket pillantsa meg, - jobbra, balra, előre. hátra, - mint az árvíz fogjátok utait körül, - aztán váljatok szét, siessetek gyűthelyeitekre, s mikor az ellenség nem is álmodja, törjétek egy csapatjára, egy egy podgyász-vonalára, - hogy amíg ti itt megjelenve, ott szétoszolva folytonosan foglalatoskodtatjátok, - vitéz seregeink rajtok üssenek és semmivé tegyék őket.

Fel Isten nevében ti a nép milliói! – velünk a jó ügy igazsága, velünk az Isten!

Kelt Pesten December 22-én 1848.

Az országos honvédelmi bizottmány nevében

Kossuth Lajos s.k. elnök.

*** * ***

“A Barcaság délkeleti szögletében” Brassó mellett lakó hétfalusi csángók településeit (Háromfalu: Tatrang, Zajzon, Pürherec, Négyfalu: Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu) az oláh martalócok két ízben is feldúltak, és százakat megöltek. Az oláhok Erdély-szerte különös kegyetlenkedésekkel gyilkolták a magyarokat: eleven megégetés, megvakítás, földbeásás, végtagokat és a fej lefűrészelése, karóba húzás, lányok és asszonyok megerőszakolása, stb. A szabadságharc idején Gyulafehérvár vára osztrák kézen maradt. A Habsburg császári tisztek itt fegyverezték fel az oláh felkelőket, és innen irányították őket az erdélyi magyarság ellen. Az ide felhurcolt magyarokat a vár sáncaiban végezték ki.

A magyar-irtásból bőségesen kivette a részét Avram Iancu (1824-1872) erdélyi román politikus szabadsapata is, aki 1848 őszén a magyar kormányzat ellen fellázította az Erdélyi Érchegységben lakó oláhokat. 1849. május elején Abrudbánya városára támadtak, és tömegmészárlást rendeztek a magyar lakosság soraiban, és közülük egy ezer férfit, nőt, gyereket legyilkoltak. Később július közepén az erre vonuló Vasvári Pál (1826-1849) egységével egy nagy szorosban összeütköztek. (Vasvári, az Országos Honvédelmi Bizottmány megbízásából “népfelvilágosító” –ként ekkor már egy fél éve az érchegységben tartózkodott, és előtte, 1849. január végén kezdte szervezni a később Rákóczi nevet viselő szabadsapatát, amelynek a parancsnoka lett). A márciusi ifjak közé tartozó Vasvári alakulatának a mócok hatalmas fatörzsekből csapdát állítottak, majd felülről gyilkos közáport zúdítottak. A küzdelemben megsebesült, több altisztje és száz embere elesett. A harcban súlyosan megsebesült Vasvári és sok ugyancsak fogságba esett bajtársa kivégzésére kegyetlen módszert eszeltek ki. A mellkasukat egy-egy kijegyzett karóval átdöfve, hosszú sorban a földhöz szegezték, és napokig ott hagyták őket.

A magyar szabadságharc leverése után Avram Iancu-t, I (Habsburg) Ferenc József császár (1849-1916) arany érdemkereszttel tüntette ki. Ennek ellenére –miután tapasztalnia kellett, hogy a császári udvar nem teljesíti az oláh követeléseket – a mócok vezére elfeledve, szegényen, rongyokban, furulyával a kezében, elborult elmével a hegyekben bolyongott. Ismerősei szerint magyar dalokat is furulyázott, amelyeket nyilván magyar iskolatársaitól és a kegyesrendi (piarista) tanáraitól tanult a kolozsvári római katolikus piarista főgimnáziumban. Ezután Marosvásárhelyen ügyvédi vizsgát tett. Élete utolsó évtizedében “Janku bácsi”-t magyar családok táplálták étellemmel, és Körösbányán halt meg. A mócok vezére, Avram Iancu nevét napjainkban két település is viseli Romániában: az egyik a szülőfaluja (Felsővidra) Fehér (hajdan Alsó-Fehér vármegye), a másik volt Keményfok község Bihar megyében. Egészalakos szobrát egy magas kőoszlopon 1993. december első napján, az Erdély elszakadását kimondó Gyulafehérvári gyűlés 75 évfordulóján avatták fel Kolozsváron a róla elnevezett (a volt Bocskai) téren. Marosvásárhelyen a lovas

szobrát állították fel, csapatai egyik legkegyetlenebb mészárlásának helyszínén. Abrudbányán viszont a mellszobrát helyezték el központi helyen. Arcképét 1992-ben az 5000 lejes román bankjegyre nyomták, az újonnan kibocsátott papírpénzeknél azonban elhagyták.

A legnagyobb pusztítást Avram Iancu szabadcsapataitól Nagyenyed, az akkori Erdély egyik legfontosabb szellemi központja szenvedte el. Az Avram Iancu vezetésével a magyarokat tömegesen irtó oláh szabadcsapatok elől Alsó-fehér Vármegye számos településéről összesen kb. négyezer magyar főként nők, gyerekek, öregek, betegek menekültek Nagyenyedre, hiszen a hadra fogható férfiak a honvédségben küzdöttek. Így érkezett el 1849. január 8 éjszakája. A várostól 5 kilométerre, a Csombord helyiségben táborozó, Axente Sever és Prodan Simion pópák feleskették a 8000-9000 fős csapatokat, és Nagyenyedre indultak. Betörték a városba, felgyújtották a házakat, és megkezdődött az öldöklés, rablás, fosztogatás. Akit nem vertek agyon a saját otthonában, vagy nem szenvedett azonnal borzalmas tűzhalált, rémülten menekült az utcára hiányos öltözkében a mínusz 20 fokos hidegben. A mócok vadállati kegyetlenséggel, lándzsákkal, puskákkal gyilkolták a védtelen magyarokat, amely másnap január 9-én és 10-én is folytatódott, ekkor érte

el, tetőpontját. Az öldöklés csak 17-én fejeződött be. A magyar-irtásnak 900-1000 áldozata volt, és legalább ugyanennyien fagytak halálra a kemény hidegben. Az agyonverték, meggyilkoltak, kibelezettek földi maradványait a várfal előtti sáncba, illetve a korábban mészégetőnek használt gödörbe hányták. A tűzvészben és az esztelen rombolásban elpusztult a református püspökség levéltára, összes épülete, gyűjteményei, kollégiuma, annak értékes könyvtára és múzeuma, számos pótolhatatlan történelmi ereklye. A nagyenyedi várfal külső felén, a főbejáratától jobbra, a Bethlen-kollégium oldalszárnyával szemben a falban egy jelentéktelen emléktábla látható a következő titokzatos szöveggel: "1849. január 8". Az emlékjel tövénél közel ezer nagyenyedi magyar mártír nyugszik. A város elpusztítása után az oláh felkelők Hari, Nagylak, Borosbenedek és Jára községekben újabb magyar-irtásokat hajtottak végre. A magyarság ellen elkövetett mészárlások miatt román részről teljes a hallgatás, habár a napokban egy központi újság feltette a nagyon kellemetlen kérdést: "Avram Iancu hős vagy gyilkos?". Ugyanakkor az elkövetett szörnyűségeket irányító Axente Sever pópának 1993-ban, a büntettek színhelyén, Nagyenyeden szobrot állítottak. Jó lenne hallani – mondják egyesek - az ortodoxia hangját is, ugyanis nem egy Ku-Klux-Klan, hanem vallás, mi van a tíz parancsolattal (Ne ölj! – Azaz Ne ölj Te, mert ölk én helyetted! Ne Lopj! Majd lopok én helyetted!), akkor amikor maguk a papok gyilkolnak, viszik a keresztet a gyilkoló hordák előtt, vagyis egyedüli irányítói a vérengzéseknek felebarátiakkal szemben. Eddig ez is egy nagy kérdőjel, amely nem maradhat bűnhődés nélkül, vallási bűnhődés nélkül az Isten és az emberiség, az európaiság előtt sem. Ez utóbbi nagyon világos, általánosan ismert, történelmileg, matematikailag igazolt tényekhez nem kell megjegyzéseket fűznünk.

Egy ismeretlen kortárs kéziratát megőrizte a történelem az idők folyamán, hogy hiteles tanúságot tegyen az utókornak, az 1849. január 8-án kezdődő és 11-ig tartó nagyenyedi román vérengzésről.

"...Éppen első álom idején fákllyakkal, s elkészített gyújtó eszközökkel legelőbb is a magyar utcákban s a város többi részeiben is gyúlnak a házak... Fegyverrel és lándzsákkal kurjong az emberiséget levetkezett, mintegy hét-nyolcszáznyi, rabló oláhság, öldöklő és gyújt. Fut ki-ki amerre lehet, szívszakadva, nem tudja az apa: magát, nejét vagy ártatlan gyereket ölelve óvja a borzasztó jelenben. A katolikus templom melletti refektórium tömve vala néppel, s a nép előtt feszületet állítva, mégis körükbe lövének, s omlott le a nép, még Jézus sem tudja magát menteni, hát a magyar. Itt az enyedi református papot neje és gyermekei között hosszas küzdés közt lemészárolták. Szeretőt, szeretője karjai között agyalák le, s még a lány fejére is lándzsával vágna.

A Várszeg utcában, mint többen állítják, a jámbor Török Danielt elevenen vetik az égő tűzbe. Borzasztó jelenetek mindenfelől. Utcák üszökkal és gyilkoltakkal valának tele, sehonnan sem jó népek Isten, reménysugár. A nő nemet vetkeztek s kergetik, hurczolják a táborba, szünet nélküli a gyilkolás.

Január 11-én egy század honvéd, 25 Mátyás huszár és számos nemzetőr elindulának segédletökre, a még imitt-amott bujkálóknak. A menekültek szívszakadva keresik az övéiket, kiáltozva mindenfelől: magyarok, kik elbújva vagytok jertek elő. Sokan elé is jöttek és házról-házra jártak, kereste ki-ki a magát. Iszonyú öröm és bánat. Ez örvend, hogy menekülhet, s rátalált az övéire, amaz atya sír, mert megtalálta holt nejét, s mellette lándzsával átvert kisdedit, könnyekkel áztatja, de vissza soha sem hozhatja” (In: Erdélyi Magyarság. 1996. 26. nr. 2-3p.)

Tisztelt olvasó, mint a fent említett román atrocitások, kegyetlenkedések, rablások és gyilkosságok, sorozat gyilkosságok, tudomásul vevője, melyeket az Erdélybe, a hegyekbe beszivárgott, oltalmat és életlehetőséget kapott vlachok követtek el, eszeveszett magyar gyűlölettel, az örvöngésig fajult rablási és gyilkolási hévvel, olyan embertelen kínzásokkal, szörnyű öldöklésekkel – végtagok és fej lefűrészelése, eleven sütés és égetés, elevenen nyúzás, izzó dróttal a szemek kiszúrása, felnégyelés, méhbe szúrt lándzsa, minden leány és asszony megerőszakolása, lándzsával földhöz szegezés, kisdetek kapukra szegezése, eleven eltemetése – nem lehetne csodálkozni azon, ha ezek után a fent említett kegyetlenségekért feltenné valaki azt a kérdést, hogy, “a Gestapo vagy a KGB is eltörpülhet, az emberi mivoltukból kivetkőzött Érchegegyeségi mőcök, kegyetlen tetteinek a hallatára”, tudván azt hogy az európai civilizáció megszégyenítői, tudományos könyvek gyűjtőgatói, égetői, a híres – annyi munkálkodással létrehozott – Bethlen Kollégium 30000 kötetes kincsenek, könyvtárának megsemmisítése, a kultúra és tudomány művelőinek (tanárok, orvosok, politikusok, a nemesi osztály stb.) kiirtása, és mindezek az ortodox papok vezetésével, oktatásával, a gyilkosságok személyre való számának a megállapításával, személyesen is példát mutatva; román nők bevonása a gyilkosságok kapával végrehajtandó kivitelezésére, magyar nők esetében, kereszttel a rabló-gyilkosok élén, az ortodoxia mint vallás szégyentelen viselkedésére, mintha az annyira elcsépeelt 10 parancsolat a “Ne ölj” mintha teljesen eltűnt volna a papi szertartásból, koncentrálna a gyilkosságra való biztatásra, “papolásra!”.

Nincs és nem is lehet semmiféle magyarázat e rablások, szörnyűséges gyilkosságok véghezvitelére a hungarofóbián kívül. Ezek nem voltak hősök, ahogy a román történetírás leszögezi, hanem csak kegyetlen rablók és gyilkosok, akik alig várták, hogy az anyagi javakat, birtokokat a magyaroktól elvegyék és ez volt az egyik “kellemes” oka az egész “kegyetlenségeknek”.

Nagyenyed az 1849. román, móc mészárlás magyar és szász áldozatainak emléktáblája csak egy szűkszavú dátumot – MDCCCXLIX január 8 – jelöli meg, pedig lényegében a várárokba több mint 1000 áldozat, agyonvert, meggyilkolt, kibelezett földi maradványait, a várfal előtti sáncba, a korábban mészégetőnek használt gödörbe hányták.

Nagyenyedi erődtemplom

Nagyenyed, a nagy hírű, szebb napokat látott Bethlen Gábor kollégium, egykori főiskola, barokk főépülete 1889-ből, ahol egykor olyan magyarok tanultak mint például Körösi Csoma Sándor.

Nem volt senki felelőségre vonva, nem voltak letartóztatva és elítélve a rablók és gyilkosok (ahogy ez törvényesen elő vágyon írva!), sőt a vezetőjüket Bécs kitüntetésben részesítette, de utána hamar félre is tette őket, hiába tiltakozott Avram Iancu, ő ugyanis érezte, hogy Bécs becsapta őket, az ígéretek csak ígéretek maradtak, majd elborult elmével, mindenkitől elfelejtve, ennivalót falvakból a szegény néptől kapott hébe-hóba furulyázva – még magyar dalokat is, amelyeket biztos a kolozsvári piarista főgimnáziumban tanult, teljesen lerongyolódva, a sánc szélén lelte halálát, a sok meggyilkolt szerencsétlen átkaitól is kísérve. A román történetírás a 18. és 19. század román atrocitásait elhallgatja, sőt aláhúzza, hogy a magyarok rendeztek vérfürdőt Erdélyben, habár ezért valakinek vagy valakiknek törvényesen bűnhődniük kellett volna.

Nagyenyed kisváros Torda és Gyulafehérvár között a Maros jobbpartján. Nevét Szent Egyed tiszteletére szentelt első templomáról kapta. Ez a templom a tatárjárás során elpusztult. Az elnéptelenedett településre IV Béla százszókat telepített. Trianon előtt még magyar többségű 6497 magyar, 1940 román és 163 német. A társközösségeivel együtt 29000 lakosú kisvárosban már csak 4800 magyar él.

Nem tudom – így lelkiileg, érzelmileg erősen felindulva, a szerencsétlenek szenvedéseit átérzve, a több ezer család tragédiáit látva, a képzeletet is meghaladó, felülmúló elképzelhetetlen szörnyűségek után is – csak Kossuth Lajost idézni:

“Halljátok és borzadjatok”

Irtózat! Irtózat!

Te a népnek Istene, te az igazság Istene vagy, mennyköveid mikor fognak lecsapni e rablók, gyilkosok és hóhérok közzé”

Biztos eljön rövidesen ez az idő is, amikor az önismeret “Kik vagyunk” göröngyös útjain, a történelmi hamisítások, hazugságok, mítoszok, a román nép egyik nagy traumájaként fog majd jelentkezni.

* * *

“A Tanácsköztársaság megalakulása,” reális veszélyként jelentkezett és ennek megakadályozása a létező politikai keretek között, nemzeti és nemzetközi érdek. Magyarország számára az lett volna a kedvezőbb, ha az antant nagyobb szerepet vállal, - pontosabban nem hárítja át a szomszédos országokra első sorban Romániára e feladatot – a Tanácsköztársaság megdöntésében. Így ugyanis a románok helyzeti előnyhöz jutottak – a történelem szerencsés alakulása folytán. Lássuk, egy pár mondatban a Tanácsköztársaság megalakulása és bukása közötti rövid periódus erkölcs rajzát, az eddig elmondottakra reflektálva.

Politikai ágyútöltelék volt az egész megmaradt országrész, sokszor a hangos, üres szólamok világából. Az úgynevezett békés polgárok rettegése fölött nem lehet pálcát törni, mert ezek az emberek legfeljebb a hídőrségig mentek el, esetleg polgárőrséget alakítottak. Gépfegyvereket kattogni csak az újságokban hallottak s legfeljebb ilyen muzsika a Kárpátokban üvöltött fel és Erdélyben, s nem a körutakon, vagy az utcákon. Ha hozzá tesszük az erkölcsi és lélektani leromláshoz a táplálkozás és a ruházkodás gyötrő hiányait, meg lehet érteni, hogy az emberi és nemzeti önérzet, nem tudott a nyílt harcok ellenállásáig eljutni.

Soha nem szoktuk meg az alattomos szervezkedést, az éjszakába való bujkálást, a szkipetárok, macedónok és a balkáni kecskepásztörök lesipuskás harcmódorát, sem a középkori olasz városok egymásközi véres párbajait. De most nyíltan, nyílt harcban kell fellépni. Az elájult nemzeti lélek még akkor se tódult be a vörös-hadseregbe, mikor a vakmerő bolsevista vezetőség, a területi integritásra hivatkozva, megindította hadosztályait a régi határok felé. A kommunista vezetők fegyvert kínáltak mindenkinek, fegyvert akartak adni mindenki kezébe, a

felszabadítandó magyarok érdekében. Fényes alkalom volt ez a nemzeti erőknél, hogy értelmi és mennyiségi túlsúlyt teremtsenek a vörös-hadseregben, de az alkalmat eldobták maguktól, elvből, gyűlöletből és a rossz nemzeti taktika alapján. Csak azt a jelszót kellett volna kiadni, hogy mindenki azonnal jelentkezzen! Mindegy, hogy mi a jelszó. A világnézetnek nem is kell jelszó, némán is megértik egymást. A magyar értelmiség másodszor is elkövette azt a nagy hibát, amelyet a megszállásokkor csináltak, hogy tudni illik megüzenték a fenyegetett területek tisztviselőinek: le ne merjék tenni a hűség fogadalmát az új impériumnak. Talán jobb lett volna, ha megszervezik a nemzeti ellenállás partizán-háborúját, még akkor is, ha az antant csapatokat vont volna össze ezek elnyomására. Egy pár hónapi vagy éves emberi szenvedéssel megmenthették volna, több évtizedes nemzeti tragédiájától! (amit Bánffyhunyadi, Kalotaszegi, Kós Károly a Kiáltó szóval, áldozatos, szinte értékelni is lehetetlen, szívóssága, makacssága, a megmaradás biztonsága, reménye eredményeként tudott megváltoztatni ebből a hónapokig tartó letargiából, visszarángatni az embereket Kalotaszegre... és egész Erdélyben).

Csendben hatalmas megbélyegző bojkottot hirdettek a Vörös Hadsereg ellen, ahelyett, hogy százezrével vonultak volna a kaszárnyákba, hogy felfegyverezzék őket (pontosan a közmondás szerint cselekedtek: Kutya a szénán – Ő nem eszi, de másokat se enged enni.).

Normálisan adódik a kérdés: ha nem mentek a vörös-hadseregbe, akkor miért nem cselekedtek külön, tőlük függően az ezeréves határok védelmében, annak visszaszerzésében?! A Székely Hadosztály kapitulálása a románok előtt akkor, amikor segíteni lehetett volna – NAGY VÉTEK!! Annál is inkább, mert nem a proletárdiktatúráról volt szó, hanem a HAZÁRÓL!! Klasszikus példája ez... a Deák-i mondásnak.

S akik jelentkeztek évekig tartó igazoló eljárásokat indítottak ellenük, mindenkire ráfogták, hogy kommunista volt, még ha Eperjesig verekedte magát a csapatokkal. (Oral history, Apám a Székely Hadosztály fiatal önkéntese: “Csucsánál együttműködve a vörös-hadsereggel visszafoglalhattuk volna Kolozsvárt! Ahányszor megindultunk Bánffyhunyadi felé, a románok mindig eltűntek előlünk... mi meg kaptuk állandóan a visszavonulási parancsot: a Tisza vonalára!”).

S az igazoltatás alatt, az igazoltatók nem mertek a tükörbe nézni, mert féltek, hogy onnan a bevonult román katonaság köpi őket szembe, vagy maga a megalázott nemzeti becsület. Ez a belső szégyen még egész sereg baklövésbe kergette bele a nemzetet, mindenki mártír volt, mindenki bosszúért lélegzett és az óriási megkönnyebbülés, amit a kommün bukása fakasztott, homályba borította a világháborút, a régi határokat, a talpra állás gyakorlati formájának a megkeresését. Mindent!!...

A nemzet önérzetének a helyreállítása, a megbolygatott régi világrend visszaállítása és a megtorlás méretei, foglalták le a közszellem minden érdeklődését, miközben az eltépett országrészeken megindult az új impérium berendezkedése. Maguk a megszállók se merték hinni, hogy a birtokba vétel ilyen könnyen fog menni. Budapest lázban fetrengett és nem tudott sem ágyukkal sem agitátorokkal a szorongatott területek védelmére sietni (pedig a józan ész azt diktálta volna), hogy egy kész partizán háborút kellett volna folytatni az eltépett területeken s így tüntetni, protestálni, a nyugati trianoni diktátum embertelen, demokráciát eltipró határozatai ellen, a berendezkedésen munkálkodó, impériumok embertelen európaiatlan aktivitásán, a kisebbség védelmi határozatok figyelmen kívül hagyásával, mindamellett, hogy felhívta volna a világ közvéleményét a Trianoni diktátum embertelenségére, ugyanis a spontán utcai tüntetések sorozata Budapesten – csepp volt a tengerben! Egy általános **népfölkelés** Trianon ellen, sokat nyomott volna a latba a demokratikus elvek kikényszerítésében, s a hazugságokkal birtokba vett területek visszaszerzésében.[Sajnos, hogy ez a megállapításunk – mint majdnem mindig – csak utólag a boncjegyzőkönyvekből tudjuk meg, hogy miben pusztultunk el ez idők sodrában...] De nem volt egy megszervezett tüntető mozgalom, nem kaparintotta meg egy vezető személyiség sem ennek az ellenállásnak a vezetését, irányítását! Érthetetlennek tűnik, és tűnt ez a spontán beleegyezés, ennek a ténynek a hallgatólagos elkönyvelése, hogy nincs mit csinálni!? LETARGIA!! Aláhúzom, ez nem egy “okoskodás” a tények megtörténte után, hanem az események logikus következtetésének a normális fejlődése kellett volna legyen, gyakorlati oldala a trianoni akciónak, természetes velejárója még műszaki szempontból is.

Még egy elszalasztott alkalom, alkalma egy Trianon elleni beavatkozásnak. Kétségtelenül éreztette hatását ebben az esetben is, az a katonai elit kijelentése, a Székely Hadosztály parancsnokának, hogy “ Inkább az oláh, mint a kommunista” amit rosszakaróan úgy is tudnék értelmezni – sajnos – “Inkább Trianon, mint egy bolsevista Történelmi Magyarország”. Hát úgy néz ki, hogy ennek a virtuális akaratnak meg is volt a maga gyakorlati eredménye. Az utána következő elképzelések, cselekvések, azok szervezése a mai napig, csak a “késő bánat” kategóriájába illeszthetők a saját kezüleg elkövetett nemzettaktikai hibáinak eredményeképpen.

Senki nem törődött nemzetközi szinten, az elismert panaszok Trianonnal kapcsolatos orvoslásában. Formálisan a Népszövetség titkárságának kisebbségi szekciója kapta az írásbeli panaszokat és foglalkozott velük az előírások alapján. 1921-1938 között csaknem 500 petíció minősült elfogathatónak, és... ennyi!! Az új államok azt csinálták, amit akartak, a belügyeikbe való beavatkozásnak könyvelték el

a petíciókat s a Népszövetség Kisebbség Védelmi Rendszere, inkább csak a papíron létezett gyakorlatilag... A kutya ugat a karaván halad...!

A Nemzetközi Kisebbségi Védelem sorsát végérvényesen megpecsételte, hogy Hitler 1933-ban való hatalomra kerülése után Németország kilépett a Népszövetségből. Lengyelország 1934 szeptemberében felmondta a Kisebbségi Szerződésből rá háruló kötelezettségeket s általánosításáig megtagadta az együttműködést a kisebbségi fórummal.

A hadviseltek is elbuktak, a nemzet nem meríthetett semmit sem az ő megtisztult gondolkodásukból és a királyi engedéllyel szélnak eresztett hősi hadosztályok gárdáiból egyetlen egy egyéniség se tudott közhatalmat kezébe kaparintani, mert vereséggel végződött a világháború. Ha győztünk volna, akkor Magyarország alakul át legelőször Európában új állammá, előbb, mint Törökország, mint Itália s mint Németország. Kint a fronton a lelkekben már élt egy új államforma, névtelenül, a névtelen hősök lelkében! Nem haza özönlő ezredek, zsoldos és hivatásos katonák voltak ezek a megérkező, szállingózó csapatok, mint régen, mikor a háborúk után a hadseregek véresen és rongyosan vonultak be a polgári társadalomba s ahol valóban csak a fegyveres hatalom fogalma alá tartoztak. Nem. Ezek mind gondolkodó polgárok voltak, tűzben, vérben, kavernák mélyén, sártengerben és hóviharban megkeményedett lelkek, akiket ha el is zsbasztott a béke-vágy, de át akarták rakni az állam szerkezetét. Itthon azonban a stílust, a fegyelemtől, haláltól, pergőtűztől, rohamoktól megszabadult matrózok mámore diktálta és beállózta a tereket és az utcákat.

Tudom, hogy minden hibára van magyarázat és tudom, hogy minden tévedésre van mentség. De azzal is tisztában vagyok, hogy még meggyőzőbben kellett volna mindent megírnom – létező dokumentumok alapján – erről a periódusról, életpályámról az idők sodrában. Érdekes és temérdek adattal, hűvös messzeségből, “gyilkos” tárgyilagossággal és a masszán kívül álló ember nyugodt hangján. Olyan megnyugtató hinni ebben a fordulatban, hogy az ember heteken és hónapokon át boldogan hajol rá az íróasztalára, lemond a nagy “örömről”, hogy alkothasson, összegezhessen, dokumentálódjon és elmondja azt, ami a szívéen fekszik már évtizedeken keresztül – mert azt hiszi – hogy az övéinek, az embereknek, ezt hallaniok, tudniok kell!!

Hiszem, hogy a bajokat idejében fel lehet ismerni s nem okvetlenül szükséges, hogy mindig csak utólag a boncjegyzőkönyvből tudjuk meg, hogy miben pusztultunk el, e zord idők sodrában.

Még mindig van mit tanulnunk – sajnos sokszor – tragikus történelmünk... amit nem mindig gondolunk át, a meglévő, adott optimális alkalmak elszalasztásával... a nagyhatalmak kiválasztásával, mert csak ezeknek az

árnyékában tudunk majd valamit is elérni... s ez ma is így van, adott a választás felelőssége, lehetősége, de úgy néz ki, hogy most is... rosszul politizálunk, így az Úrnak a 2014-ik esztendejében is! !

**A kiejtett szó, az elmúlt idő és az elszalasztott alkalom...
az életben visszavonhatatlan dolgok!
Jó ezt tudnia mindenkinek!!**

*** * ***

“Miután a háború győztesei először Magyarországra engedték a szomszédait,” harapjanak ki belőle minél nagyobb részt, Budapest – tágabb értelemben Magyarország – elfoglalásával kezdetét vette egy újabb játszma, ezúttal a békekonferencia és Románia között. Bár ennek végeredménye nem volt kétséges, hosszú időbe telt, míg az antantnak 1919 novemberében sikerült rábírnia Romániát a kivonulásra: nem támogatják az Erdélyre vonatkozó román igényt, ha nem hagyja el Magyarország területét.

Ionel Constantin Brătianu azzal indokolta meg a román hadsereg által elkövetett rablásokat és statáriumot, hogy a békekonferencia kérte fel a román hadsereget Magyarország megszállására. A Tanácsköztársaság elleni sikeres hadjárat új helyzetet teremtett. Joguk volt tehát Budapestet megszállni, és az ott található hadianyagot és készletet elszállítani. Hivatkozás a jogalapra, történelmi hagyomány lett. 1944-45-ben a hitleri német csapatok kiűzésében való szerepükkel indokolták budapesti jelenlétüket, csak ezt a Vörös Hadsereg parancsnoksága észrevette s elküldte a román csapatokat a Tátrába, s még 1956-ban is a forradalom leverésére jelentkeztek. A helyzet rendkívül bonyolult volt. Magyarország a háború következtében kivérzett ország volt. Ezt csak tetőzte a román megszállás. Kormánya már volt, a minisztertanács rendszeresen ülésezett, de sem a külső erőviszonyok nem voltak tisztázva, sem az ország külpolitikai helyzete, még inkább jövője.

A tanulság kedvéért érdemes a magyarországi, pontosabban a budapesti román megszállás néhány eseményét kronológiai rendben sorra venni.

1919. augusztus 1-én lemondanak a Tanácsköztársaság vezetői, és Peidl Gyulát nevezik ki, aki megalakítja szakszervezeti kormányát, és az antant-hatalmak budapesti képviselőjén, Guido Romanelli alezredesen keresztül kéri, hogy hassanak

oda, hogy a román hadsereg a Tisza vonalát ne léphesse át. Ennek ellenére augusztus 4-én a román hadsereg bevonult Budapestre, megszállta a főváros stratégiai pontjait, épületeit, és hivatalait, Friedrich István volt hadügyi államtitkár lemondhatja segítségükkel a Peidl-kormányt. Friedrichet Habsburg József főherceg kormányfőnek nevezi ki. A párizsi amerikai, olasz és francia tábornokokból álló bizottságot küld Magyarországra, amelynek az lett volna a feladata, hogy biztosítsa a fegyverszüneti feltételek végrehajtását, és megakadályozza Magyarország szomszédainak túlkapásait az általuk megszállt területeken. Tagjai: George Gorton, Harry Hiel Bandholtz, Jean Cezar Graziani, és Mombelli tábornokok.

1919. augusztus 10-én a román királyi katonai városparancsnokság hivatalos közleménye arról adott hírt, hogy “a budapesti és környéki gyárakban a lefegyverzés teljes rendben és sikeresen folyik. Nagyon sok hadizsákmány, amelynek összeszedése és leltározása folyamatban van”. Ugyancsak a Budapesti Közlönyben tették közzé, hogy a fegyvereket be kell szolgáltatni, és minden hivatalos és magán postai küldeményt cenzúráznak.

A Budapestre rendelt szövetségi tábornoki bizottság egyelőre annyit tett, hogy bejelentette: a román fegyverszüneti feltételek, melyben hatalmas jóvátételt követeltek a Tanácsköztársaság megdöntésében játszott szerepükért és a megszállás költségeiért, érvénytelenek. A román fegyverszüneti feltétel irreális voltát leginkább annak tartalma bizonyítja. Romanelli feljegyzéseiből ismert, hogy a románok követelték az összes fegyver átadását, 300000 román katona felfegyverzését, a magyar vasút 50, a marhaállomány és mezőgazdasági gépek 30, a hajóállomány 50 százalékának átadását, 20 ezer vagon búza, 10 ezer vagon kukorica, 5 ezer vagon zab, valamint szén kiszállítását.

Augusztus 12-én az új magyar miniszterelnök Friedrich István a minisztertanács ülésén előterjesztette arra vonatkozó kérelmét, hogy minden tárca nyisson panaszirodát, amely a románok okozta károkat összegyűjti és a panaszokat a Fegyverszüneti Bizottság elé utalja.

A panaszirodák felállítása összefüggésben van azzal, hogy a román katonai parancsnokság jóváhagyásával, ami csak mozdítható volt, folyamatosan szállították ki az országból. Gregory kapitány, az amerikai segélyszervezet egyik vezetője jegyezte fel ezen a napon: **“Míg a tábornokok haboznak, a románok rabolnak”**. A tömeges kivégzések napirenden voltak, több helyen internálótáborot állítottak fel. A minisztertanács ülésére, Schnetzer honvédelmi miniszter mint megoldást vetette fel a megegyezést a románokkal, olyképpen, hogy vagy fegyverszünetet kötnek velünk, vagy a két ország perszonáluniós szövetségi viszonyt hoz létre.

Az augusztus 8-án Budapestre érkező Constantin Diamandy, a megszálló román hadsereg polgári kormánybiztosa erről azonnal megkezdte tárgyalásait

különböző magyar politikusokkal, így Teleki Pál – Diamandy titkos missziója a perszonálunió előkészítése volt. Ami ekkor Budapest magyar katonai helyzetét illeti, 1203 gyalogos, és 167 lovasrendőr tartózkodott, és összesen: 2588 gyalogos és 231 lovas rendőr volt mozgósítva. A rendőrség 57 tisztből, 1500 katonából állt, akiknek alig volt fegyverük, mert elvették a románok. A belügyminiszter is arról számolt be, hogy a románok még a Hadügyminisztérium és a rendőrség autóit is elvitték, valamint, hogy több személyt letartóztattak s utána jó pénzért szabadon engedték az illetőket. Bejelentette: a románok kivonulása esetén vállalja a belső rend fenntartását. A minisztertanács tudomásul vette ezt és megbízta a belügyminisztert, hogy tárgyaljon a románokkal és az antant tábornokokkal, és lépjen fel a sérelmek megszüntetése érdekében.

Az ország kettészakadt. Keleti felén a románok, nyugati felén a magyar hadsereg volt a hatalom letéteményese. Utóbbi látta el a közigazgatási funkciót is. Itt szerveződött Horthy nemzete hadserege, a fővezérség intézménye, és a kormány részéről felállított kormánybizottságok. Egyelőre a Dunántúl mentes maradt a román megszállástól, de a franciák támogatását maguk mögött tudva a románok hamarosan a Dunántúl egy részét is megszállták.

Augusztus 15-én Horthy Miklós átveszi a magyar fegyveres erők főparancsnokságát. Délután fél ötkor Bandholtz átadott a megszállók katonai vezetőjének, Gheorghe Mărdărescu román tábornoknak egy dokumentum tervezetet. Ez nyolc kérdéssel foglalkozott:

1. Azonnal szüntessék be a rekvirálásokat, kivéve a misszió által engedélyezett övezetet, de csakis amire feltétlenül szüksége van a román hadseregnek.

2. A román főparancsnok mutassa be azt a térképet, amelyen ezek az övezetek fel vannak tüntetve. Ez egyúttal a román csapatok elhelyezését is mutatja.

3. Azonnal szolgáltatassák vissza tulajdonosaiknak, amit magán személyektől elrekviráltak.

4. Szervezzék meg a magyar államtól elvett vasúti, postai és távíróvonalak visszaadását.

5. Ne rekviráljanak több épületet, ingatlant, haladéktalanul ürítsék ki az iskolákat, kollégiumokat és más hasonló épületeket.

6. Azonnal hagyjanak fel a gördülőeszközök vagy bármilyen magyar tulajdon hajón történő elszállításával, vigyenek vissza minden úton lévő vagy külső állomáson hagyott gördülőeszközt vagy magyar tulajdont.

7. Korlátozzák a köz és magánügyek felügyeletét a Misszió által megállapított szintre.

8. A román kormány legkésőbb 23-ig készítsen listát minden Magyarországról elszállított tulajdonról. Felszólították továbbá, hogy a románok ne lépjék át a Duna vonalát, és ne foglaljanak el újabb magyar területeket.

Mărdărescu erre azt válaszolta, hogy csak járőrök tévedtek át a túlsó partra. Jellemző volt a románokra, hogy teljesen figyelmen kívül hagyták a Békekonferencia felszólítását, illetve téves, hazug információkat közöltek velük. Csak ezen a napon, augusztus 16-án ismerték például el a Szövetséges Katonai Bizottságot.

Budapesten augusztus 18-án folytatódott a kormány ülése. A külügyminiszter Lovászy Márton folyamatos román előrenyomulásról számolhatott be. Álláspontja szerint meg kell egyezni a románokkal, vagy legalább el kell érni a fegyvernugvást. Hivatkozott a román ígéretre, hogy tárgyalás esetén kivonulnak a Dunántúlról és a Tiszántúlra vonatkozóan a megállapodáshoz tartják magukat. Azzal érvelt, hogy a románok a perszonálunió esetén a magyar vármegyéket visszaadják, Erdélyt is, csak ott román autonómiát vezetnek be. Másik érve, hogy megegyezés hiányában mindent elvisznek, a múzeumoktól kezdve az ágyúig.

A kereskedelmi miniszter óvá intett, hogy hitelt adjanak a románok ígéreteinek. Az ehhez hasonló tárgyalás csak Románia számára hasznos – mondotta – Magyarország nem tudná pozícióit visszaszerezni. A hozzászólók pedig sorolták: a románok leszerelték a MÁV gépgyárát, a Weisz Manfréd Műveket. A Dunántúlon lefegyverzik a magyar haderőt, a tiszteket pedig elviszik. (Felteszem a kérdést: hát nem volt semmi ellenállás, hagyták, hogy véghezvigyék a katonai egységek lefegyverzését Dunántúlon? Mindenki lehajtotta a fejét? megj. M.)

A külügyminiszter végezetül leszögezte: a kibontakozás útja csak az lehet, ha a románok kivonulása esetén az antanthoz fordulunk, hogy garantálja a rendet. A minisztertanács ülésén elhangzottakkal megegyeztet az, amit Bandholtz naplójában a román hadsereg “áldásos” tevékenységéről feljegyzett: “A románok a maguk részéről belekezdték Magyarország fosztogatásába (itt is csak rabolni tudtak meg. M.), elvittek minden gépkocsit, mozdonyt, vasúti kocsit, és más gördülőeszközt, eltulajdonították és Romániába szállították az összes megtalálható fegyvert, töltenyt, hadianyagot, ezt követően pedig elkezdték megtisztítani az országot a magyar gépkocsiktól, boltfelszerelésektől, jószágoktól, ruháktól, cukortól, széntől, sótól és tulajdonképpen mindentől, ami értékkel bír. Fosztogatósaikat az követően is folytatták és folytatják, most is, hogy a Békekonferencia Legfelsőbb Tanácsa felszólította őket, hogy hagyjanak fel az effajta rekvirálásokkal. Megszállták az adminisztráció valamennyi ágazatát, az összes vasúti távíró-, telefon- és postai rendszert, s jelenleg Magyarországot teljes rémuralomba és térdre kényszerített állapotban tartják”.

Augusztus 19-én a minisztertanácsban ismét két álláspont körvonalazódott. Az első szerint meg kell egyezni a románokkal, mert különben az ország vagyonának nem 30%-át viszik el, hanem 100%-át. Találó volt a kispap miniszter megjegyzése: „a románok minket teljesen föl akarnak ravatalozni”. A második szerint a saját erőnket kell erősíteni és az antantra támaszkodni. A kormány forduljon írásban az antanhoz, hívja fel a figyelmet a helyzet tarthatatlanságára.

Ezen a napon hangzott el Horthy beszámolója is a minisztertanácsban. Szerinte az antant is tehetetlen velük szemben – azt ők is bevallották -, a románok parancsaikat figyelmen kívül hagyják.

Ami a román rekvirálásokat illeti, például csak az ő falujában 420 lovat vittek el. Jellemző, hogy időközben eladták a lovak élelmét, így azok többsége elpusztult, s csak 31 jutott el a határra. Sürgősen vissza kell rendelni a románokat-s ez volt Horthy végső konklúziója – egészen a Balkánig. Ismertette azt a párbeszédet, ami közte és Mărdărescu között folyt, aki rossz néven vette, hogy Horthyék a vörösök elleni harc ürügyén szervezik újjá a magyar hadsereget. Horthy érve szerint erre azért van szükség, hogy a románok kivonulása után a rendet fenn tudják tartani. A magyar fegyveres erők mielőbbi megszervezésének kérdését, haladéktalanul az antant elé kívánták terjeszteni.

Napnál is világosabb volt ugyanis, hogy a románok nem szeretnek segítséget nyújtani, budapesti tartózkodásukat megindokolandó, a magyar rendfenntartó erők felállításához, azaz nem sietnek távozni.

A Párizsban ülésező Békekonferencia a románokat mérsékletre intette, és a megszállás felfüggesztését kérték. Mindezt táviratban hozták a román kormány tudomására. A román politikai magatartás iskola példája, hogy Brăteanu szeptember 4-én egyszerűen letagadta, hogy megkapta volna a Békekonferencia táviratát. Reagálásából az derült ki: nagyon is tisztában volt a távirat szövegével. Titokban a francia követ is bízta: folytassa a megszállást.

Ez végre sok volt a Békekonferencia résztvevőinek is. Mindenekelőtt azonban Frank Lian Polk – az Egyesült Államokat képviselte a Békekonferencián – és Arthur James Balfour brit külügyminiszter határozottságának köszönhető, hogy végre megszületett a Romániának szánt ultimátum. Anglia külügyminisztere világosan látta, hogy a román pénzügyminiszter tulajdonképp elszólta magát, amikor kijelentette: „a románok Budapesten szándékoznak maradni ügyeiket saját maguk, saját elképzeléseik szerint kívánják rendezni; kaptak egy sértő levelet a Békekonferenciától, melyre a legmegfelelőbb módon válaszoltak, figyelmen kívül hagyták. Románia egyáltalán nem tart a szövetségesektől, akik fenyegetéseiket úgysem tudják tényleges akciókkal alátámasztani.”

A Békekonferencia négy kérdésre kért azonnali választ: hajlandó Románia:

1. egy kijelölt időpontig csapatait kivonni Magyarországról
2. megszüntetni az ország kifosztását
3. az elrabolt javakat átadni a Jótételi Bizottságnak
4. együttműködni a szövetségesekkel a rend helyreállításában, egy felelős magyar kormány létrehozásában, amelyek megköthetik a békét

Brătianu is megírta levelét, ez 11-én érkezett meg Párizsba. Ebben azt állította: ha a románok kivonulnak, akkor Magyarországon ismét vagy a bolsevizmus, vagy a monarchia tér vissza. “A szuverén Románia – írta Brătianu – melyet szövetségesei a háború alatt elárultak és elhagyták, tiltakozik, hogy a nagyhatalmak ráerőszakolják akaratukat, és ezzel függetlenségét csorbítják”. Rubinek földművelésügyi miniszter bejelentése után, mely szerint a román rekvirálások óriási kárt okoztak a mezőgazdaságnak, a minisztertanács elhatározta, hogy panasszal fordul a budapesti szövetségek közti misszióhoz. Grün János pénzügyminiszter hozzáfűzte, hogy a románok lefoglalták Budapest állami dohányraktár készletét, és emiatt is panasszal kívánnak élni.

Bandholtz feljegyzéseiben arról is szó van, hogy több milliót érő tokaji bort foglaltak le a megszállók.

Párizsban szeptember 7-én úgy döntöttek, hogy Sir George Russell Clerk a legalkalmasabb személy, aki a szövetséges Béke bizottság képviselőjeként átadja a román kormánynak szánt jegyzéket. Clerk előtt érkezett Bukarestbe Bandholtz tábornok, a Budapesten állomásozó szövetséges katonai bizottság amerikai tagja. A román miniszterelnökkel történő találkozáson Brătianu azt állította, hogy azokat a területeket, amelyeket a szövetségesek Romániának ígértek, Németország is odaigért.

A magyarországi állapotok konszolidálása a feltétele, hogy kivonuljanak onnan – mondta Brătianu, aki egyúttal bejelentette tiltakozását, és a Nagyhatalmak erőszak tevéseinek minősítette, amelyek országa függetlenségét csorbítják, hogy a román-magyar határ megvonásánál nem ismerték el a bukaresti szerződést és a Gyulafehérvári Nemzetgyűlés határozatát 1918. december 1-én. Gyulafehérváron kb. 1000 erdélyi román nagygyűlés keretében kimondta Erdély és Románia egyesülését, még a béketárgyalások előtt, hogy Bánátot kettéosztották, s hogy a kisebbségi jogokat biztosító cikkely aláírását kötelezővé tették Románia számára is. Románia Békés megyében is jelentős területeket követelt, Makót és vidékét, magyar lakosságát, létét figyelmen kívül hagyva. Brătianu szerint a Debrecen környékén élő románság kiegyenlítő elvesztésüket. Az osztrák békeszerződés aláírását tehát kerek perec megtagadta. Arra is emlékeztetett, hogy a háború véget ért, de Románia azóta is harcban áll a kommunistákkal – tehát további áldozatokat hoz a békéért.

Egyenesen románellenes magatartásnak minősítette, hogy a Békekonferencia a hadianyag-szállításokat megszüntette.

Clerk szeptember 10-én távozott Bukarestből, azon a napon, amikor Saint Germainben aláírták a békét a területileg megkisebbedett Ausztriával. Budapesten ezen a napon, a minisztertanácsban a hadügyminiszter emelkedett szólásra és előadta, hogy magához kérette a román vezérkari főnök és megkérdezte tőle, hogy mennyi idő alatt tudja a kivonulásuk után a rend fenntartását átvenni. E kérdéssel azt az alaptalan reményt keltette, hogy készek hamarosan elhagyni a magyar fővárost. A válasz: Dunántúlon azonnal, Szombathelyen Lehár ezredesnek 10000 embere van, akik a románokat kivonulásuk után 1-órával követni tudják az előrenyomulásban, Budapesten a karhatalom szervezéséről szóló plakát megjelenése után 14 nappal.

Ernst Charles Troubridge brit tengernagy, aki Gorton mellett Horthy egyik fő támogatója volt, felajánlotta, hogy tartja a hidakat és Bajáról monitorokon felhozza a magyar csapatokat, akiket 2 angol, és két francia ezred támogatna. A hadügyminiszter 30 ezer fegyvert kért az antanttól. Kijelentette, hogy 30 főnyi karhatalmat szervez, és 8 ezren teljesítenek állandó szolgálatot. Itt is elhangzott, hogy a románok 150 millió korona fehérpénz átváltását követelik a magyar kormánytól. Ez nemcsak a sarc újabb formája volt, hanem a kék és fehér pénz átváltása a meggazdagodás egy új lehetősége a megszállók számára. A budapesti Misszióban szeptember 10-én immáron sokadszor került terítékre a magyar hadifoglyok ügye. (Több mint 20000-en tartózkodtak, különböző, románok által felállított táborokban). Bandholtz, hogy felhívja a Legfelső Tanács figyelmét a helyzet komolyságára, a következő tartalmú táviratot fogalmazta meg és küldte el Párizsba:

“Amennyiben nem sikerül valamiféle kormányt létrehozni, amelyet az Antant elismer, a helyzet a tél közeledtével egyre nagyobb sebességgel romlik. A katonai Misszió nem viheti keresztül terveit a magyar csendőrség és rendőrség újjászervezésére, a magyar hadifoglyok szabadon bocsátására és a Magyarországról való kivonulásra vonatkozóan egy olyan kormánnyal, amelynek nincsen tekintélye... a románok végett nem érően fenntartják a megszállást és az ezt kísérő fosztogatást... Javasoljuk, hogy vagy ismerjék el a Friedrich – kabinetet, vagy adjanak explicit instrukciókat azt illetően, hogy mit fognak elismerni”.

A távirat három tényről árulkodik kérelmelhetetlenül: 1. a megszállók magatartása semmit nem változott; 2. Magyarország, közelebből Budapest népe a kétségbeesés és kilátástalanság határához érkezett; 3. **az antant mindezt** hetek óta tétlenül nézi. Bandholtz tehát nem is titkolta, hogy nagy felelősség terheli az antantot.

Budapesten az elkövetkező napokban a Misszió ezúttal tudomásul kellett vegye, hogy a román katonák a tűzoltó készülékeket szerelik le és viszik el. Párizsban a Békekonferencián Clerk-nek a bukaresti tapasztalatait összefoglaló táviratát tárgyalták meg, amiből az derül ki, hogy naivan először kézpénznek vette Brătianu ígéretét. Ennek megfelelően tájékoztatott, aminek a hadianyag szállítások kilátásba helyezése lett az eredménye.

Nem telt bele sok idő, míg a napnál is világosabb lett: Clerk az ígéreteken kívül dolgavégezetlenül tért vissza Bukarestből, s ha ezen okulva nem következik erélyesebb fellépés, akkor csak az idő telik és végső soron ez a román háborús céloknak kedvez. Valóban: még másfél hónapnak kellett eltelni, hogy komoly szankciókat helyezzenek kilátásba, ami rendkívül fájdalmasan érintette Romániát.

Szeptember 26-án a kortárs Agost Péter írta naplójába, hogy a román (és olasz) tisztek szívesen kísérnek bevásárlókat Romániába és Olaszországba ahonnan hatalmas mennyiségű áruval térnek vissza és maguk is részt vettek az árusításban.

Valami azért csak történt. A Vezérkari Főnökség szeptember 29-iki napi jelentése szerint a románok megkezdték a Dunántúl kiűrését, pontosabban Székesfehérvárról és Veszprémről volt szó, ahol már csak a gyalogság és a lovasság egy része maradt. Győrben is minden jel arra mutatott, hogy távozni készülnek. Természetesen nem mentek el üres kézzel. Siófokra, a Fővezérségnek szóló napi jelentés szerint eddig 40-45 felmálházott szekeret vittek el és 150-200 lovat és 200 szarvasmarhát hajtottak el.

Október 1-én a magyar fővárosba visszatérve Clerk azt kellett tapasztalja, hogy folytatódik a rekvirálás. A hónap közepéig Szolnoknál 8877, Csongrádnál 9391 teli vagon hagyta el az országot és a románok ígéretükkel ellentétben szabotálták a magyar csendőrség és rendőrség szervezését, amely hívatott lett volna felváltani a románokat, és a rendet biztosítani, annak ellenére, hogy szeptember 19-én Diamandy és Mărdărescu 10 ezres nagyságrendű rendőrség felállításába egyezett bele. A megszállás további fenntartását azzal indokolták, hogy a dunántúli fehérterror Budapestre, majd az egész országra kiterjedne, ha ők nem lennének.

Diamandy, aki szerint a reakciós Fredrich-kormány nem fogja átadni a hatalmat a koalíciós kormánynak, a rekvirálásokat ismét teljesen jogszerűnek nevezte, arra való hivatkozással, hogy minden gyár és üzem termelt hadianyagot. Ha közelebről megnézzük, ez a kormány sem volt reakciósabb a többinél, mindössze ennek a hangsúlyozása állt a románok érdekében. Párizsban az antant-körök vették át ezen minősítést, ellentétben a Budapesten lévő Misszióval.

Október 5-én délután 6 órakor a Nemzeti Múzeumnál megjelent Șerbescu tábornok 14 kamionnal és egy román különítménnyel, hogy elszállítsák a Múzeumnak az Erdélyre vonatkozó anyagát, mondván: Erdély már az övék, őket

illeti meg minden rá vonatkozó kincs, érték, könyv. A helyzetet illetve a múzeum műkincseit Bandholtz mentette meg, aki lepecsételte a raktárt a Misszió nevében.

A Béketanácsban október 10-én tárgyalták meg Clerk írásbeli tájékoztatását. A románokban nem lehet megbízni – húzta alá nyomatékkal. Túlzásnak nevezte viszont a magyarországi reakcióról és a fehérterrorról szóló híreszteléseket. Diamandy-val szemben a szövetséges tábornokoknak az volt a véleménye, hogy a kormány rendet tud tartani akkor is, ha a románok kivonulnak.

Clerk, aki egy koalíciós kormányalakítás nemzetközi támogatására is érkezett Magyarországra, s aki keresztény-nemzeti koalícióban gondolkodott és abban, hogy a román hadsereget majd Horthy nemzeti hadserege váltja fel, természetesen különböző politikai körökben tájékozódva. Véleménye szerint egy átalakított Friedrich-kormány alkalmas lenne a magyar kormány előtt álló feladatok teljesítésére, de felvetette annak a lehetőségét is, hogy összehívják az alsó és felsőházat a választások kiírására. Október 12-én a legfelsőbb Tanács ezután két jegyzéket intézett, egyet a román – ezt Clerk és Berthelot dogozták ki – és egyet a magyar kormányhoz. A románnak szóló öt lényeges kérdéssel foglalkozott: 1. A békekonferencia túlzottnak minősítette az újabb területi követeléseket, amelyet a románok Magyarországgal szemben támasztottak; 2. ragaszkodnak ahhoz, hogy Románia aláírja a kisebbségi szerződést; 3. közös bizottság tegye vizsgálata tárgyául a rekvirálásokat. Ezzel kapcsolatos volt az a javaslat, hogy 4. a jogtalanul elszállított javakat adják vissza; 5. támogassák az új koalíciós kormány megalakulását, megalakítását, a magyar rendőrség és csendőrség létrehozását és ezzel egy időben hagyják el, Magyarországot.

A Magyarországnak szánt jegyzék a Friedrich-kormány kibővítését vagy új koalíciós kormány alakítását javasolta, amely alkalmas a szövetségesek által kijelölt határokon belül a rendet biztosítani, a választások megtartására és a békeszerződés aláírására – ez tehát újat nem tartalmazott. Annál bonyolultabb volt az a kérdés, hogy milyen formában adják át a jegyzéket. Az írásos jegyzék ugyanis a kormány elismerése és a belügyekbe való beavatkozás bizonyítéka lett volna. Ekképpen a szóbeli jegyzék mellett döntöttek, ami a személyt illeti, a Békekonferencia, pontosabban Anglia számára, a francia befolyás ellensúlyozására ismét Clerk bizonyult a legalkalmasabbnak. Erről Clerk távolléte miatt egyelőre elvi döntés született.

Károly, román trónörökös, akinek ezrede Budapest környékén állomásozott, este a város főparancsnokának Moşoiunak a vendége volt, ahol a magyarországi belpolitika iránt mutatott nagy érdeklődést. Ebből világosan kitetszik: nem tett le arról, hogy elfoglalja a magyar trónt.

A Misszió október 13-i reggeli ülésén drámai beszámoló hangzott el a főváros helyzetéről, ahol a szeptemberi élelmiszer mennyiséget harmadára csökkentették a románok, a román parancsnok nem engedélyezte az élelmiszer biztosnak, hogy a kb. 600000 lakosú peremkerületeket ellássa. Végezetül: olyan mértékben fosztották ki az országot, ami a szállítási eszközöket illeti, hogy gyakorlatilag az élelmiszer és az üzemanyag szállítás lehetetlenné vált.

Időközben Budapesten más téren is tovább szigorodtak a megszállás körülményei. A román tisztek több fővárosi magánlakásban lakrészeket foglaltak le maguknak. Moşoiu október 14-én tette közzé Budapest román királyi csapatok parancsnoka minőségében, hogy “az engedélyezett gyűléseken a felvállalt kötelezettségek nem teljesítése végett minden eddig már engedélyezett gyűlésekhez az engedélyt ezennel visszavonom”. A gyülekezési és gyűlés tilalmat október 27-én vonták vissza.

Mindez még mindig nem volt elég. A román vezérkari főnök azt követelte a magyar hadügyminisztertől, hogy délig adjon át neki 1250000 koronát, ellenkező esetben teljesen beszünteti a főváros élelmezését.

A vita a Békekonferencián folytatódott a magyarországi helyzetről. Az október 16-iki ülést a Misszió újabb tájékoztatója határozta meg, mely szerint a rekvirálásokat tovább folytatják a románok. Már sokszor, ez alkalommal is elhangzott, hogy ez is szükségessé teszi mielőbbi távozásukat. Ismét ütközött az antantban meglévő két vélemény: Stephen Jean Marie Pichon volt francia külügyminiszter azt állította, hogy ha a románok kivonulnak, felborul a rend; Polk pedig azt, hogy nem kell megvárni a román megszállóknak az új magyar kormány megalakítását. Az is szóba került, hogy a románok – ígéretükkel ellentétben – nem adták át a 10000 fegyvert a magyar csendőrségnek.

A román megszállókat, amikor lassan eljött a távozás ideje, egyáltalán nem érdekelte milyen emlékeket hagynak magukról Budapest népében. A vezérkari főnökségnek szóló jelentés szerint, a József pályaudvarról útnak indított román csapatok az elutazásuk előtt az összes kocsikat és a raktart feltörték.

A minisztertanács október 21-én a következő kérdéseket tárgyalta: a haderő csökkentésével fölöslegessé vált épületek átengedése a polgári lakosságnak, kormánybiztos és helyettes kinevezése az Osztrák-Magyar Bankhoz, a román-magyar gazdasági kapcsolatok intézésére hivatalnok kinevezése.

Október 23-án Clerk újból megérkezett Budapestre, ezúttal a szövetséges Hatalmak megbízottjaként, azzal a céllal, hogy támogassa egy koalíciós kormány megalakítását. Tájékozódása után hivatalosan is megállapította, hogy a helyzet augusztus óta romlott. Elismerte, hogy antiszemita hangulat uralkodik, és a jobboldal erőteljesen szervezkedik, de szerinte az új kormányban épp ezekre kell nagyobb

befolyást biztosítani, Horthyval együtt. Horthy alkalmasságához nem fért kétség tehát az antant szemében.

A hadügyminiszter Siófokra, a fővezérségre küldött október 24-iki távirata, rendkívül bizakodó hangvételű. Ebben ugyanis az áll, hogy az antant a románokat rövidesen Budapest elhagyására kényszeríti. A napi rendőrségi jelentés a lakossági bejelentés alapján arról számolhatott be, hogy a biztosító intézeteknél mindennaposak a betörések, amelyeket a románok követnek el.

A román csapatok a következő napokban a teljes felbomlás állapotában voltak. Egy részük polgári ruhában szökésben, más részük továbbra is fosztogatott. Így Rákospalotán is tovább folyik a kíméletlen rekvirálás – állapították meg a Magyar Nemzeti Hadsereg Fővezérségén.

A Misszió október 31-én határozott hangú levelet intézett Holban-hoz, a hadifogolytáborban uralkodó viszonyok miatt. Kérték, hogy helyezzen szabadlábba minden 18-évnél fiatalabb és minden 60-évnél idősebb személyt, lássa el a foglyokat megfelelő élelemmel és biztosítsa orvosi ellátásukat is. Kiderült az is, hogy a foglyok látogatóit a román örök bántalmazták.

November 2-án végre megérkezett a román válasz a Béketanács október 12-iki jegyzékére, melyben a legnagyobb készséggel ígérték meg mindent: együttműködnek a szövetségesekkel, hozzájárulnak a rekvirálások felülvizsgálásához, visszavonulnak a Tisza vonaláig, a magyar csendőrséget és rendőrséget megfelelő fegyverrel látják el. Sőt. A válaszjegyzékben azt állították, hogy már ellátták a magyar rendőrséget és csendőrséget megfelelő fegyverrel és hadianyaggal és november 10-ével kezdődően hozzákezdenek a kiürítéshez. Ezt megerősítette a budapesti antant misszió Párizsba küldött távirata is. Hozzájárulásukat adták ahhoz, hogy a szövetséges Katonai Misszió, a helyszínen – in situ – lefolytassa a vizsgálatát a román rekvirálásokkal kapcsolatban, illetve, hogy ellenőrizze Szolnokon és Csongrádon áthaladó szerelvényeket.

A békekonferencia ülésén november 3-án ismételten megállapíthatták – Clerk jelentése alapján is - hogy a románok figyelmen kívül hagyták a konferencia jegyzékeit, sőt félrevezették a Béketanácsot. Egy francia jelentés a magyarországi helyzetről – nem minden szándék nélkül – épp a jobboldali veszéllyel, Horthy katonai diktatúrájával és revansista szándékával nógatott, s azzal, hogy a rendet (és a rablást, szerző meg.) csak a románok tartják fenn mindezekkel szemben.

A Békekonferencia tanácsának ülésén Polk tehát joggal állapította meg, hogy három hónapja sem a magyarországi helyzet nem változott, sem a szükséges megoldásban nem tudtak megegyezni. Clerk aki november 5-én találkozott az ellenzéki pártok képviselőivel és Horthyval, akik hozzájárultak Horthy bevonulásához, táviratában a románok mielőbbi kivonulását javasolta, s azt, hogy

Horthy ebben, az esetben képes a rend helyreállítására. Olyan koalíciós kormányt javasolt, amelyben a Keresztény Nemzeti Párté a vezető szerep, és felemlegette a románok magyarellenes atrocitásait Erdélyben. Ennek, valamint a francia vélemény alapján Berthelot a következőket javasolta:

1. Magyarországra helyezzenek át szövetséges haderőket.
2. ezek megjelenése után a románok vonuljanak ki.
3. mondjon le a Friedrich-kormány
4. alakítsanak olyan demokratikus kormányt, amelyik megrendezi a választásokat.

Clerk a legnagyobb határozottsággal utasította el, hogy Budapestet a románok után szövetséges, tehát cseh-szlovák és jugoszláv csapatok szállják meg.

Nehéz volt bevallani a románoknak, hogy a budapesti intermezzónak vége. Az erdélyi csapatok parancsnoksága november 4-én a következő tartalmú közleményt tette közzé: “A közönség körében tendenciózus híreket terjesztenek arról, hogy a régi királyság kebelében felmerült mozgalmak következtében a román hadsereg kivonul Budapestről.

Ezeket a hamis híreket a leghatározottabban megcáfoljuk. Ezek csakis rosszhiszemű emberektől eredhetnek, akik nem ismerik a román nép józanságát, amely a legnehezebb időkben és a legsúlyosabb megpróbáltatások között is egyenesnek, emelkedettnek és megfontoltnak mutatkozott”.

Néhány napra rá, november 11-én azonban “Kiáltvány” hozta Budapest lakosságának tudomására, hogy a román hadsereg kivonul.

“A román hadsereg visszavonul, Budapestet kiüríti. Mielőtt elhagyja Magyarország fővárosát, Románia kötelességének tartja újból kijelenteni, hogy katonai akciójában, amit a tiszai támadás tett indokolttá, más nem vezérelte, mint csupán a jogos védelem és katonai érdekek. Az elnyomatásnak vagy a megtorlásnak minden gondolata távol állt tőle. A román hadsereg mindig arra törekedett, hogy a csapatoknak Magyarországon való jelenléte a lakosságnak a lehető legkevesebb mértékben legyen terhére, és semmit el nem mulasztott a tekintetben, hogy a szenvedő lakosság sorsán segítsen.

Azon érzéssel, hogy humánus kötelességet teljesített és jogait gyakorolta, a román hadsereg még egyszer kijelenti, hogy Magyarország belügyeit mindeddig úgy kezelte, mint saját jogkörét a magyar népnek, amelynek kívánsága, hogy a nyugalom helyreálljon, elkerülve mindennemű politikai, társadalmi vagy felekezeti üldözést. Ezek a feltételei egy tartós kormányzásnak, amely a magyar nép akaratát van hívatva kifejezni, hogy lehetővé tegye a múlt sebeinek gyógyulását és létrehozta a békekötést, amit Románia és szövetségesei kívánnak.

A román hadsereg köszöni a főváros lakosságának korrekt viselkedését, amely a megszállás egész ideje alatt tanúsított”.

A román csapatok főparancsnoka, Mărdărescu tábornok

A kormány megbízottja, Diamandy miniszter

Ami Budapest román megszállását illeti, Románia történetének dicső haditetteként tartják számon. Ezen túl egyfajta örökségnek, követendő örökségnek. Erről így vall Gheorghe I. Brătianu 1940-ben:”... a magyarországi hadművelet, annak tetőpontjával Budapest megszállásával évszázadok szenvedéseinek és fájdalmának ragyogó megkoronázása volt. Másfelől, ami az utóbbi időben a szemünk láttán lejátszódik, az egyre hangsúlyosabb aktualitást ad az eseménynek”.

A román megszállás okozta károkat a Központi Statisztikai Hivatal által összeállított adatokból ismertek. Ennek összege mintegy 30 milliárd korona volt. (1 korona 1919 augusztusában 1268 svájci frank volt). Ebbe beletartoznak, az össztermelést, ipart, forgalmi életet, a közgazdaságot, vasutat, postát, távírdát, katonai kincstárat, csendőrséget ért tényleges károk. Ugyanezen forrás szerint 647 ember vesztette életét, nem harci cselekményekben.

Az 1924. március 14-én Genfben kötött egyezmény szerint, mely Magyarországnak 200 millió kölcsönt biztosított, a magyar állam lemondott az egyéves román megszállás által okozott károk érvényesítésének a békeszerződés 18 paragrafusában biztosított jogáról.

* * *

“**A magyar főváros román megszállásán**” kívül sokan voltak, akik nagy figyelemmel kísérték a magyarság sorsának alakulását az első világháború befejezése után Erdélyben, és tapasztalataikat papírra is vetették. A nyugati szerzőkről nem lehet azt feltételezni, hogy elfogultak lettek volna, és eltúlozták a magyarokat ért sérelmeket. A huszadik század első negyedében Erdély román fennhatósága alatt visszatért a középkorra jellemző nyilvános botozás, deresre húzás. Louis Cornish a magyar kisebbség helyzetéről a román kormánynak átnyújtott memorandumában több (szám szerint 25) román atrocitást sorol fel. A könyvben párhuzamosan közli a román kormánynak ezekre a vádakra adott hivatalos cáfolatát is. A református presbiteri világszövetség keleti bizottságának jelentésében olvashatjuk a következőket: „Meggyőződünk róla, hogy durva erőszakosságok egész sora jellemezte a most már átengedett magyar terület megszállását és közigazgatását, hogy a faji bosszúérzet elnézte és elősegítette egy felháborító terrorisztikus elkövette

sérelmeket, erőszakoskodásokat, kegyetlenkedéseket és jogfosztásokat, melynek áldozatul előszeretettel választották hitközségeinket és lelkészeinket nem azért, mert protestánsok, hanem mert származásuknál és iskoláztatásuknál fogva magyarok, és mint ilyenek a politikai elégedetlenek született vezéreinek tekintettek. Lelkészek és köztisztviselők, kiket kihallgattunk, csoportostul lettek megbotozva, bebörtönözve, vagy erőszakkal, vagy halállal fenyegetve. Egyeseket hónapokon át tartanak börtönben anélkül, hogy bírói ítélet értelmében, vagy legalább törvényesen emelt vádak alapján cselekednének.”. Bandoltz többször említi Magyarországnak a románok által történt kifosztását.

A Szolnokra küldött Borrow őrnagy jelentése szerint a románok szeptember közepéig átvittek a Tiszán 684 mozdonyt, 231 szalon és Pullman kocsit, 946 személykocsit, 2900 teherkocsit, 1300 vagon búzát és állatot, 1300 vagon lőszert, 298 ágyút, 43 autót, 56 repülőgépet, 1400 tankkocsit, 2000 vagon vasúti anyagot és mezőgazdasági gépet, 1435 vagon hadianyagot és 4350 ismeretlen tartalmú vagont. Munro dr. (British Food Commission) és Brunier svájci kapitány (International Red Cross) ellenőrző körúton voltak a románok által megszállt következő városokban: Hatvan, Gyöngyös, Miskolc, Sátoraljaújhely, Nyíregyháza, Debrecen, Szolnok, Nagyvárad, Békéscsaba, Gyula, Arad, Temesvár, Szeged. Ők jelentik a következőket: „Minden a románok által megszállt városban olyan elnyomást találtunk, amely az életet teljesen elviselhetetlenné teszi. A gyilkosságok napirenden vannak, gyerekeket és nőket megvesszőznek, egyeseket vizsgálat nélkül bebörtönöznek, ok nélkül letartóztatnak, a magántulajdont rekvirálás címén ellopják.”

Néhány adat a románok által elvitt értékekről. Hatmilliárd értéket vittek el a románok Magyarországról. A Dunántúlról 5 millió 128 ezer aranykorona élelmiszert, 27.465.000 a.K. állat, 21.179.000 a.K. tenyészállat, 4.377.781 a.K. takarmányt – elvitték a MÁV mozdony és kocsiállomását, a posta üzemberendezését az anyagraktárral. Járműteleppel s mozgópostájával és a telefonközponttal. Leszerelték az összes gyárat és raktárakat és elvitték az egész hadifelszerelést.

A román rendőrség megengedte az erkölcstelenkedéseket Magyar temetőben. Az érdekesség kedvéért megjegyzendő, hogy 1927. január 10-én a román katonaságnak drótra lévén szüksége kobzási parancsot adtak ki Thomas kerítésének a lebontására. Amikor Thomas erre panaszt tett, bocsánatot kértek tőle mondván, hogy mindez azért történhetett, mert azt hitték róla, hogy kisebbségi. A szerző, Thomas a későbbiekben is figyelemmel kísérte a romániai magyarság sorsát. Könyvének 305. oldalán található, amit a Glas Românească 1936. nov. 12-i számában olvasott, hogy ti. „a románok” Szent Bertalan éjszakát ígérnek a magyaroknak s majd akkor „az olaszok eljöhetnek összeszedni a magyarok holttesteit Erdély földjén”. A

következőkben a **48-as sérelmekhez hasonlóan felsorolás következik, amelyben néhány kiemelt esettel foglalkoznak:**

Abrudbánya: Az unitárius és presbiteri egyház lelkészeit együtt csukták be, mert nem húzatták meg a harangokat a románoknak Budapestre történt bevonulásakor.

Alsórákos: Az unitárius kántort megverték, mert ellen állt rekviráló katonáknak öltözött román parasztnak.

Alsósófalva: Három embert megöltek

Arad: 1921 novemberében egy sztrájk alkalmával a rendőrségre bevitt 14-15 éves munkáslányokkal leírhatatlan módon erőszakoskodtak. Kossuth szobrát lerombolták

Atyha: Négy embert megöltek.

Árkos: Több embert megverték, mert azt a hírt terjesztették, hogy a románok Nagyváradot kiürítették.

Bácsfalu: Egy Bálint Vilmos nevű egyén a román börtöntől való félelmében felakasztotta magát.

Borossebes: Nagypénteken a románok váratlanul megjelentek Borossebesen és 250 magyar katonát foglyul ejtettek. Ezeket kifosztották, levetkőztették és bajonettekkel halálra szurkálták, de vigyáztak arra, hogy kínlődásuk minél tovább tartson.

Bölön: A sorozás alatt több magyar fiút félholtra vertek 1920-ban.

Brassó: A millenáris emlékművet 1916-ban felrobbantották.

Budapest: A románok azzal, hogy a Nemzeti Múzeum kincseinek egy része Erdélyt illeti, október 6-án 14 autóval megjelentek a Múzeum előtt. A tábornoki tanács erről értesülve, Bandholtz tábornok lement a rablást megakadályozandó, lepecsételte a kapukat.

Budapest: A románok október 10-én a Schmitt és Társai cégtől elvitték a gépeket és így 2000 munkás munka nélkül maradt. Sok hasonló eset történt még – teszi hozzá Bandholtz.

Budapest: Az I. számú katonai kórházból kikergették a betegeket, csak 57-et hagytak meg, kiket nem lehet elszállítani.

Budapest: A Központi Egészségügyi Raktárt teljesen kifosztották.

Budapest: A Leszámloló Bank közraktáraiból 2400 kocsirakomány rekvirált holmit vittek el.

Budapest: A főposta központi raktára előtt hét megrakott szekeret talált Bandholtz. Kettő cipővel, öt pedig pokrócokkal és szőnyegekkel volt megrakva.

Bukarest: Az egyik moziban megverték egy magyar újságíró, mert magyarul beszélt – jelenti a Curentul.

Csatád: Lenau szobrát megrongálták.

Csegez: Az unitárius kántort puskatussal elverték, mert gyanú volt rá, hogy puskát rejteget. 8-10 másik embert pedig megkorbácsoltak.

Csegez: Bartók András lelkeszt, mert nem köszönt a csendőrnek, több órára becsukták.

Csíkmádéfalva: Bíró Ferenc plébános a cenzúra által engedélyezett újságban olvasta, hogy szabad magyar zászlót kitűzni és a magyar himnuszt énekelni. Mikor ezt megtette, a csendőrök félholtra verték és Szebenbe vitték.

Csíksgyörgy: Wagner kereskedelmi utazót, mert nem köszönt a csendőröknek, megverték és három napra bezárták.

Etéd: 22 embert meggyilkoltak a románok.

Etéd: 1919 márciusában a román csendőrök magyar asszonyokra és gyermekekre lövöldöztek.

Felsőrákos: Két ember belehalt a verésbe. Egyiket azért verték meg, mert lopással vádolták, a másikat pedig, mert fegyver alkatrészt találtak nála.

Felsősófalva: Négy embert meggyilkoltak.

Gyergyószentmiklós: Tódor Veronika cselédlányt Netoteanu rendőrkapitány véresre verte és erőszakot követett el rajta. A leány öngyilkos lett.

Hodgya: A román csendőrök összetörték a falu valamennyi népművészeti emléket és alkotását.

Homoródkarácsonyfalva: Barabás Dénest az unitárius konzisztórium tagját a mezőn, ahol senki sem látta, megverték, majd elengedték. Ezt minden ok nélkül követték el.

Homoródszentmárton: Zoltán Sándor tiszteletest, mert egy beszédében egyetlen mondatot mondott, a kormány ellen, egy hétre becsukták Kolozsvárott, majd tárgyalás nélkül elengedték, de csendőri felügyelet alá helyezték.

Homoródszentpál: A lelkeszt, Ürmösi Józsefet négy napra becsukták. Okát sohasem tudta meg.

Ikland: az unitárius kongregáció egyik tagját megverték, mert nem adott szállást egy csendőrnek. (Drummond 10.1.)

Izsó: Az unitárius egyház kurátora szilvapálinkát főzött, s nem fizette meg ennek adóját. A csendőrök felfedezték és két liter pálinkát megittak vele. A kurátor rövidesen belehalt.

Kénos: Egy embert megverték, mert magyarul szólt egy román katonához.

Kézdivásárhely: Egy embert, kit már hatszor vagy hétszer jelentettek fel erőszakoskodásért, de mindannyiszor eredménytelenül, egy tehetetlen 10 éves fiú fejét beverte, testét összezúzta, haldokló állapotban hagyta a helyszínen.

Kisborosnyó: Két földbirtokost megöltek.

Kissolymos: Pünkösd vasárnap az istentisztelet után a csendőrök a tömeget szétszórták, és az utcán több fiatalembert megverték.

Kobátfalva: Négy gazdát megöltek.

Kolozsvár: Vermes Teréz nyolc éves kislányt véresre verték, mert piros-fehér-zöld színű virágokból kötött csokrot.

Kolozsvár: Báró Bánffy Kolozsvár környéki birtokost és feleségét súlyosan bántalmazták. Az ügy a Népszövetség elé került, ahol eltussolták.

Kolozsvár: Stenczel Lajos brassói adminisztrátort az utcán elfogták s minden ok nélkül bekísérték a rendőrszobába. Itt levetkőztették, megverték, és egy tömegbörtönbe dobták, majd másnap elengedték.

Kolozsvár: Az utcán megverték három cseléd lányt, mert az egyiknek piros szalagja, a másiknak fehér blúza, a harmadiknak pedig zöld szoknyája volt.

Kolozsvár: Megrongálták, vagy elpusztították a következő szobrokat: „Őrszem a Kárpátokon”, Ferenc József, Katona József, Döbrentei Gábor, Wesselényi Miklós, Jósika Miklós, és Mátyás szobrának mellékalakjait.

Korond: 18 embert megöltek.

Lupény: Lajos Balázs segédlelkészt éjszaka román katonák felzavarták, kivitték a Zsil völgyébe a jéghideg vízbe kényszerítették, vaktöltésekkel lövöldöztek utána. A másik parton egy ágynélküli hideg szobában magára hagyták.

Máramarosziget: 1920-ban elpusztították a honvéd emlékművet.

Marosvásárhely: 1919-ben elpusztították, vagy megrongálták a következő szobrokat: Bem, Kossuth, Bocskay, Rákóczi, Honvéd, Szabadság.

Nagyenyed: Egy perben tartott vizsgálat folyamán 1919 áprilisában több mint 20 embert megverték.

Nagykároly: Kossuth szobrát ledöntötték.

Nagyoklós: Geller Áront két román csendőr meggyilkolta és kirabolta.

Nagyszalonta: 1919 májusában Kossuth szobrát elpusztították.

Nagyvárad: 1920 áprilisában Vajszlovics kereskedőt, mert expatriáló magyaroknak szállást adott, agyonverték.

Nagyvárad: 1927. dec. 11-12-én a diáktüntetések során, melyben 6000 diák vett részt, átmentek a magyar határon, s ott egy zászlót leszakítottak. A New York Herald jelentése szerint ugyanekkor megöltek több magyart, köztük egy gyermeket is.

Nyárádszereda: Bocskay szobrára a csendőrök célba lőttek.

Nyomát: 12 embert, mert nem akartak tanúskodni a lelkész ellen, négy óra hosszat kukoricaszemekre térdepeltették őket. Közben az egyik fülét úgy megütötték, hogy megszakadt a dobhártyája.

Oroszhegy: 17 embert megöltek.

Parajd: 37 férfit és 7 nőt megöltek, 20-at pedig elhurcoltak.

Sepsiköröspatak: Székely Kálmán lelkészt becsukták, majd egy hónapi fogva tartás után még egy hónapra elítélték, 1000 koronára büntették, mert inasa puskát rejtegetett.

Sepsiszentgyörgy: Az unitárius egyház kántorát és még egy férfit becsuktak, a himnusz énekléséért.

Sepsiszentgyörgy: Kovács Kálmán ügyvédet becsukták, mert nem tett esküt a királynak; éjszaka megverték és két nap múlva tárgyalás nélkül elbocsátották.

Siklód: 11 embert megöltek.

Siménfalva: 2 férfit és 2 nőt megöltek.

Sinfalva: 1933-ban a románok tüntetések során több házat elpusztítottak és több magyart megsebesítettek.

Szatmárnémeti: 1921: Kölcsey szobrát ledöntötték.

Székelyudvarhely: A székelyszobrot és az ezredéves emlékművet elpusztították.

Székelyderzs: A tanítót és a kongregáció három presbiterét becsukták, a kormány elleni izgatás címén és el sem engedték őket Drummondék ott-tartózkodásáig. Az egész mindenféle tárgyalás nélkül történt.

Székelykál: Mátyás Ferencet a csendőrök megkardlapozták.

Székelykeresztur: Az unitárius egyház zsinatát 1934. szeptember 3-án szuronyos csendőrök durván szétszórták.

Székelykeresztur: Az unitárius kollégium tanítóját és több tanítványát letartóztatták, mert az iskolában a háborút Romániára kedvezőtlenül tárgyalták.

Szentgerice: Gál Gábort az unitárius kongregáció pénztárosát 1919. február 21-én megölte egy tiszt. Gál azzal vádolt egy katonát, hogy ellopott egy pénztárcát. A katona tagadta, de a vizsgálat folyamán Gál megtalálta nála, mire a tiszt haragjában agyonlőtte a pénztárost.

Telekfalva: A népművészeti alkotásokat összetörték.

Tordátfalva: Öt gazdát megöltek.

Vargyas: Egy embert megkorbácsoltak, mert nem köszönt a csendőröknek.

Végvár: A Nikolényi postáskisasszonyokat a házkutatást végző detektívek mezítenre vetköztették.

Zalán: Két katonaköteles férfit megöltek.

Zilah: Laczkó Györgyöt és Albertet a börtönben megkínózták.

Zsombolya: Kossuth szobrát dinamittal felrobbantották.

* * *

“**A román kiugrás után**” Dél-Erdélyben a magyarokat törvényen kívül helyezték. Kényszerlakhelyet jelöltek ki számukra, elkobozták a rádiót és a gépkocsit. Kb. 50-60.000-en kerültek internálótáborba, amelyek még több mint egy évig működtek. Kirívó eset volt Kacsó Sándor íróé, 1944 végén, aki kb. 2.000 magyarral együtt a Tirgu Jiu-i internálótáborba került. Itt a többiekhez képest – lásd a hídvégi és földvári „haláltábor”, ahová az Észak-Erdélyből novemberben kiharcolt román közigazgatás képviselői és a hatóságok hurcolták magukkal visszavonulóban a székelyföldi és erdélyi katonakorú férfiakat, kb. 40.000 embert – a két kormány közötti megállapodás alapján viszonylag elfogadható állapotok uralkodtak. Az MNSZ szervezetein keresztül a családtagok pénzt és ruhát küldhettek hozzátartozóiknak. A magyar lapok több drámai beszámolót közöltek a tapasztaltakról. Az MNSZ napilapja, a **Szabad Szó** cikksorozatát Varga Péter „**Levél a munkatáborból**” november 14.-i írása vezette be: Ótelek, Majlátfalva földművesei internálása ellen szólalt fel, kiket Livezény, Sárkány, Craiova, Mănăstirea, Dealul táborába hurcoltak. Ezen kívül Királyhegyen 12.000 magyar volt bezárva: Roşiorii de Vede-ben 1.200, Brassóban 10.000, Földváron 1.000, Hídvégen 2.000 internált volt. Újabb 15.000 ember dolgozott a Gyéres-Kolozsvár vasútvonalon. Méliusz József szerint 50-60.000 magyart zártak internáló- és munkatáborba – a **Scânteia** 1945 januárjában szintén elismerte, hogy ezekben 80 százalékbán magyarok voltak. A következő alapelvek szerint történtek a behívások a hatóságok részéről: 1) románok, cigányok, oroszok = 2 hónapra, 2) szerbek, szlovákok, zsidók = 4 hónapra, 3) magyarok, bolgárok = meghatározatlan időtartamra. A Népi Egység december 16.-i száma a **Scânteia-ra** hivatkozva írta: Gheorghiu-Dej felháborodva tapasztalta regáti útja alkalmával, hogy a magyarokkal miként bánnak a munkatáborokban. 1945. február 11-én ismét a Népi Egység közölt drámai beszámolót a földvári táborról, ahol tifusz-járvány következtében naponta 20-30 ember halt meg. A **Drum Nou** is megrázó hangvétellű írást közölt az ottani állapotok miatt.

Február 17-én Kurkó a Miniszterelnökséghez és az ODA-hoz intézett táviratban tiltakozott, hogy „a román hatóságok Észak-Erdélyből igen sok békés lakost letartóztattak, hadifoglyoknak nyilvánították és jogtalanul elhurcoltak. Ezek az ország különböző táborában a legembertelenebb bánásmódban részesülnek. Mind a földvári, mind a többi táborban az éhínség és a tifuszjárvány következtében naponta húsz-harmincat temetnek el közülük. A tábor parancsnoksága a hozzátartozók segélynyújtását is megakadályozza. E táborokban uralkodó állapotok a fasiszta haláltáborokra emlékeztetnek, nagyobb mértékben, mint a hírhedt munkatáborok. Tervszerű merénylet ez az együtt élő népek demokratikus összefogása ellen. Kérjük azonnali vizsgálóbizottság kiküldését az ODA képviselőinek részvételével.

Külön fejezet illeti meg a hadifogoly-kérdést. A helyzetre jellemző volt az alábbi eset: 1944 decemberében például 1200 magyar hadifogoly érkezett Nagyenyedre, ruha, élelem nélkül. Tífuszbajrány következtében 3 nap alatt 256 személy halt meg. A fogadó lágér Máramarossziget volt, a kimenő: Foksány, mely csak 1947-ben számológdott fel. 1948-ig 118.000 hadifogoly került haza Magyarországra, ez is évekig húzódott a két ország között. Szintén hosszú ideig nem volt megoldva a romániai magyar nemzetiségű hadifoglyok ügye. 1947-ben még mindig 5000-en tartózkodtak Foksányban. Ezzel nem merült ki a kérdés. Újabb kategória, akik elszenvedték a deportálást: a német nevű romániai magyarok. 1944. január és 1946. január között több százat hurcoltak a Szovjetunióba, férfiakat, nőket vegyesen.

* * *

“Közismert tény, hogy Erdélyből a román hatalomváltás után, 1920-1924 között 200.000 magyar távozott. 1938. január és 1944. február között újabb 200.000-en menekültek el Romániából Magyarországra.” A rendszerváltás után ismét mintegy 250.000 magyar hagyta el Romániát valamilyen formában.) A hivatalos népszámlálási adatok szerint 550-600.000 a magyarok száma 85 esztendeje. A becsült adatok szerint 2 millióan vannak. A csökkenés oka természetesen nemcsak az üldözés, a menekülés, a különböző megkülönböztető intézkedések, atrocitások, hanem az asszimiláció is. 2000-ben készült felmérések szerint, ha újból magyar rendszer rendezkedhetne be Erdélyben, akkor 700.000-rel megnőne a magyarok száma.

* * *

“Az 1945-ös földreformnak az abszentistákra vonatkozó pontjai a németek és magyarok földjeit érintette,” A törvénynek az a pontja, amely kimondja, hogy a „távollévők földjeit” el kell venni, kizárólag magyarokra vonatkozott, és nem kevesebb, mint 300.000 embert hozott hátrányos helyzetbe. Távollévőnek számítottak, akik a bécsi döntés után Dél-Erdélyből Észak-Erdélybe menekült, akik 1944-ben eleget téve a kiürítési parancsnak Észak-Erdélyből eltávoztak, azok, akiknek birtoka volt Dél-Erdélyben, vagy akik gyógykezeltetés

vagy más miatt Magyarországon tartózkodtak. A földreform csak a magántulajdonuktól fosztotta meg őket.

* * *

“Szovjet mintára 1948-tól az egypártrendszer kialakulása után Romániában” is a kolhozosítást, azaz a kollektív gazdaságok kialakítása lett a párt legfőbb feladata a mezőgazdasági rendszer átalakításakor. Ez itt is, amint a többi népi demokratikus országban óriási ellenállást váltott ki. Egyfelől, mert a földhöz jutott parasztság nem élvezhette sokáig a birtoklás örömét, másfelől azért, mert megjelent a kulák fogalom, amely a rendszer egyik legfőbb ellenségévé lépett elő. 1949-50-ben 80.000 paraszt ellen indult eljárás, mert nem voltak hajlandók belépni a kollektív gazdaságba, bevinni földjüket, vagyonkájukat. A belépés valóban kényszerrel történt. Legtöbb helyen igénybe vették a milíciát, a rendőrséget, amely kíméletlenül a tömegbe lőtt, ha azok ellenállást tanúsítottak. Így volt ez Romániában mindenhol, így történt Székelyföldön is. 1949. március 1-én a másnap életbe lépő Földművelésügyi Minisztérium által kiadott rendelet törvény szerint kisajátításra kerül a földreform idején meghagyott ingó és ingatlan vagyon és a földbirtok. A törvény 4. szakasza ellenállás esetén 3-15 évi kényszerszolgálatot helyezett kilátásba. A Kényszerlakhely, románul Domiciliu Obligatoriu, azaz a DO országosan 3500 családot érintett ebben az első szakaszban. A magyarországi kitelepítésekkel ellentétben, rajtaütésszerűen már 1949. március 2-ról 3-ra virradó éjjel az egész országban összegyűjtötték, kis kézi csomagjaikkal felrakták valamilyen szállítási eszközre, és kényszerlakhelyre hurcolták az erdélyi földbirtokosokat – a birtokok kis és középirtokok voltak -, közöttük csecsemőket és aggastyánokat. Legtöbbjük többé nem láthatta otthonát. Személyi azonossági igazolványukba bepecsételték a DO jelzést, és többé a kijelölt helységet nem hagyhatták el. Először hetente két alkalommal, majd kéthetente jelentkezni kellett a rendőrségen. Az osztályellenségnek minősített magyar és székely családok többsége számára - mintegy négyszázról volt szó – családtagjaikkal együtt, Marosvásárhelyt jelölték ki kényszerlakhelyül. Kivéve a háromszékieket, akik rosszabbul jártak, mivel őket a távoli román vidékekre hurcolták, marhavagonokban vagy hajófenekén, ahol teljesen elmaradott körülmények között, föld vagy deszka kunyhóban éltek, naponta 12 órát dolgoztak a Duna-delta környéki rizsföldeken. Orvosi ellátás, iskola nem volt. A vezetékes víz, csatornázás, szennytisztítás ismeretlen volt. Teljes elszigeteltségükben évekig nem kaptak hírt családtagjaikról. A kitelepített „osztályellenség” lakásról,

munkáról maga kellett gondoskodjon. A férfiak napszámos munkát, a nők takarítást, mosást vállaltak. A gyerekek előtt természetesen a továbbtanulás összes lehetősége bezárult. A legnagyobb méretű, 40.000 bányási – Arad és Temes megyei - családot, 125.-130.000 személyt érintő deportálásra 1951 nyarán került sor. A Bánság Románia legvegyesebb lakosú régiója, így a kényszer lakhelyre elhurcoltak között voltak svábok, szerbek, bolgárok, románok és természetesen magyarok is. A szocializmus grandiózus és minden ésszerűséget mellőző tervei munkaerő igényesek voltak. Ezt növelte a gépesítés hiányossága, és az ipar fejletlen volta. Az internálás, a kényszerszermunka, a Gulág intézményei Románia térképén is megjelentek. Jogerős ítélet nélkül kerültek ide a politikai foglyok. Egyik legnagyobb fellelvőjük, a Duna-Fekete-tenger csatorna volt. Számítalan magyar D.O.-s került ide. Mint ahogy a békási erőműnél és völgyzárógátnál is sokan dolgoztak. 1956 nyarán érezhető volt az általános politikai enyhüléssel, a kitelepítettek nehezedő nyomása is enyhült. 1963. augusztus 23-án, tizennégy évvel később, a belügyminisztérium 469. számú rendelete eltörölte a D.O.-t. Az alábbiakban rövid részletet közlünk Mikó István „**A román Gulág**” című emlékiratából. Az első sorokat olvasva Lenin egyik 1917-es napiparancsa jut eszünkbe, amelyben parancsba adta, hogy az egyes kormányzóságban, helységben hány „ellenforradalmárt” kell likvidálni. (Megjelent: In. Erdélyi Magyarország, 1993. május. 14 Nr. 45-49 p., 1993. augusztus, 15 Nr. 34-37 p.)

„...Az ötven hektáros birtokok államosítása után, még ugyanebben az évben került sor a legkegyetlenebb terrorakcióra: a járasonként 2-3 ember kvótászerű legyilkolására. A központilag számszerűen megállapított kivégzések végrehajtóit a megyéktől küldték ki vidékre. Ezek javarészt a milícia tisztjeiből kerültek ki. Annak idején ebbe a tisztikarba a legkülönbözőbb kategóriákból rekrutálódtak a káderek. Közöttük volt a volt Sziguranca, már a királyi Romániában erősen kompromittált rendőrkutyáiból és a társadalom salakjának minden rendű képviselői, számos szadista és egyéb lelki nyomorult... Az akciókat minden esetben éjjel hajtották végre, és az annyira azonos módon történt mind Biharban, mind Csíksban vagy a Maros mentén, hogy gondolni sem lehetett spontán, helyi jellegű megnyilvánulásra. Ez is bizonyította – utólag -, hogy minden központi utasításra, és nem minden példa nélkül (lásd a Szovjetuniót) történt. Az áldozatok jórészt a kuláklisztáról kerültek ki. Néhol már előzetesen letartóztatták őket. A végrehajtó kommandónak mégis lehetett némi önállósága. Így például Nyárádszeredában először Kovács Béla volt nyárádgálfalvi iskolaigazgatót vezették fel a fogdából a Marosvásárhelyről kiszálló milicisták elé. Mivel vele szemben a különítmény onnan elszármazó parancsnokának valami gátlása támadt, visszaküldte a pincébe. Helyébe Kacsót, az ugyancsak köztisztzetben álló postamestert vezették elő, s azonnal autóbába ültették, mondván,

hogy kihallgatásra viszik. A városkán kívül a Tompa felé vezető országút mentén szállították ki azzal, hogy elengedik. Lote L.-, akit mint a helybeli ügyvéd egyik fiát, rövidnadrágos kora óta ismert, ő lőtte tarkón közvetlen közletről. Egy milicista ült hullája mellett reggelig, akkor hat kuláknak kellett eltemetnie úgy, hogy hant se maradjon utána... 1949 nyarának elején a makacsnak tudott falvakban, különböző ürüggyel idegenek jelentek meg és a rendszer elleni cselekvő fellépésre bíztatva a különben is izgatott és a különböző adó és beszolgáltatási prés által elkészerített lakósságot. Ennek a készakarva kirobbantott rebelliónak alig volt más látszata, mint hogy ledobálták a falról Marx, Engels, Lenin és Sztálin kötelező képeit. A „veszélyeztetett vidékekre” kisvártatva megérkeztek az Állambiztonsági Szolgálat operatív szervei, és megkezdték a vérbefojtást. Néhány ellenállót a helyszínen lelőttek, és ezeket tartóztattak le, és hurcoltak el. Utóbb mindezek családtagjait kézi csomaggal deportálták Dobrudzsába. Ez volt a deportálások harmadik hulláma. Ezek azután a többiekhez hasonló sanyarú helyzetbe kerültek. Életük menete azonban még mindig különb volt a börtönökbe fogva tartottak sorsától, vagy attól, ami az utánuk következő deportált-csoport osztályrésze volt... Az Al-Duna bal partján, a Baraganban, ahol a Duna vize olyan piszkos volt, hogy alig volt, aki ne betegedett volna meg gyomor és bélfertőzésben, nem volt ott semmi, csak a pusztas mező, 20-30 méterrel a tengerszint felett. A leromlott szervezetek nem bírták a körülményeket. Főként az öregek és a gyerekek pusztultak el. Aratott az influenza, a tüdőgyulladás. A kitelepítettek által deszkából és másból épített falu mellett erősen nőni kezdett egy új terület, a temető.”

* * *

“Az 1944. szeptember 12-i szovjet-román fegyverszüneti szerződés eltörölte a második bécsi döntést,” kimondta, hogy „Erdélyt (vagy nagyobb részét) visszakapja Románia”, és teljes katonai kapacitásával a Szovjetunió oldalán részt vesz a hitleri Németország elleni háborúban. Október 11-én, amikor Horthy Miklós megbízottai Moszkvában aláírták az előzetes fegyverszüneti feltételeket, magyar részről reményüket fejezték ki, hogy Erdély kérdésében népszavazás dönt majd. Románia kiugrása a háborúból megnyitotta az utat a szovjet hadsereg előtt, Birlad, Bákó, Román, Tîrgu-Neamţ, Tecuci, Focşani, Buzău után augusztus 29-én elérte Bukarestet. Másnap a román vezérkar döntött arról, hogy az 1. és 4. Hadtest, a fegyverszüneti szerződésnek megfelelően a 2. Ukrán Front keretében részt vesz a közös hadműveletekben. Szeptember 5-ével kezdődően, azon a napon, amikor a 2.

magyar hadsereg elindult Dél-Erdély visszafoglalására, Havasalföldről kiindulva megkezdődtek a közös szovjet-román hadműveletek Dél-Erdély és Székelyföld irányában. Szeptember 7-én ismét Birladnál voltak, ott 300 km-re nyugat felé fordultak, Brassó irányába. Brassótól északra, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely, Régen, Nagyenyed, Barót, Kőhalom, a Nyárad völgye, az Aranyos, Maros, Küküllő övezte térségben, majd Torda alatt komoly harcokra került sor, különösen Tordánál, ahol szeptember 15-vel kezdődően a magyar katonaság három hétig tartotta magát a nagy túlerővel szemben. 1944 szeptemberében egyfelől a magyar kormány rendelte el Észak-Erdély kiürítését, másfelől az előrenyomuló szovjet csapatok szorították ki a magyar közigazgatást. Az erdélyi Iuliu Maniu, A Román Nemzeti Parasztpárt vezetője akárcsak Eduard Benes azt remélte - hiába képviselte 1920-tól az erdélyi regionalizmust, és tárgyalt egy esetleges közös magyar-román kiugrásról is – a magyarokat Romániából és Csehszlovákiából is ki lehet üldözni. Csehszlovákiához hasonlóan azt szerették volna, ha Romániában is kimondják a magyarok háborús bűnösséget, minden következményével, így a kitelepítéssel együtt. Ezért lettek a batalioanele fixe, a voluntárok a megfélemlítés eszközei, hogy a magyarságot rávegyék az elmenekülésre, önként távozásra. A legveszélyeztetettebb régió Háromszék (30.000 fő távozott) és Csík (110.000-en távoznak 60.000 személy maradt) volt. Itt 1944. szeptember elején a magyar közigazgatás megkezdte a kiürítést, nyomukban azonnal berendezkedett a román közigazgatás. Mint a polgári politikusok nyíltan beszéltek a magyarok és németek kollektív bűnösségéről és ennek következményéről: a kollektív büntetésről, ugyanúgy azt hirdették: kitelepítéssel kell tőlük megszabadulni. Helyeselték a munkaszolgálatra történő elhurcolásukat is 1945 folyamán. A német eredetű lakosság jelentős részének elhurcolását a szovjetek által Romániában kiegészítette a magyar férfi lakosság egy részének internálása. Csak Kolozsvárról 5000 magyar férfit hurcoltak el. Romániában a minisztertanács szeptembere 27-i ülésén Maniu terjesztette elő a javaslatot „a felszabadított észak-erdélyi területek közigazgatását irányító kormánybizottság” (comisariat al guvernului) megalakítására. A Monitorul Oficial (Hivatalos Közlöny) október 10-i száma tette közzé az erre vonatkozó rendeletet. Ezt megelőzően azonban szeptemberben a front háta mögött eredetileg rendfenntartás céljából alakultak meg a kb. 50 ezer fős félig civil, félig katonai alakulatok, az ún. Maniu-gárdisták. Rendfenntartás helyett azonban, kiegészülve a helyi román közigazgatási szervekkel és különböző fegyveres testületekkel, szélsőséges garázda akciókat hajtott végre a védtelen magyar lakosság ellen. Közel száz embert öltek meg, több tízezer embert internáltak (összesen 40000 főről volt szó), könyvégetés, látványos magyar-verések, fosztogatások kísérték a „halál önkénteseinek” útját, Háromszék, Csík, Szilágy, Kolozs, Székelyföldön, Kalotaszegen, Szatmár megyében. A magyarellen

atrocitásokban részt vettek, akképp a felelősségben is osztozniuk kellett volna: 1. A Maniu-gárdisták, 2. A helybéli román csendőrség, 3. A felfegyverzett, bosszúszomjas lakosság, 4. Az erdélyi román zászlóaljok, amelyek augusztus 23. után a reguláris hadsereg kötelékébe kerültek, 5. Az újonc egységek, amelyeket azonnali operatív feladattal bíztak meg, pl. a helyőrségek alakításával. Őket vetették be az állítólagos ejtőernyősök és „magyar partizánok” ellen.

Szárazajta. Rémuralom Észak-Erdélyben szeptember 22.-én kezdődött el, Dél- Erdélyben közvetlen augusztus 23. után, amikor kb. 50.000 személyt internáltak. A nagy cél: a magyarok kiűzése volt. Az okok között többségében hazug vádak szerepeltek, mint Székelyföld ortodox templomainak megrongálása, vagy lerombolása a magyarok részéről, a lakosság megvádolása a románellenes partizán-tevékenységgel. Szárazajtát is pl. „partizán falunak” nevezték el. Az eseményekben természetesen a személyes bosszú is szerepet játszott. A kommunista párt befolyása alatt álló Egységes Szakszervezetek képviselői az 1944. október 14-i jegyzőkönyvében foglaltakat vették át a baloldal román és magyar sajtóorgánumai. A tényállás a következő volt. A Háromszék megyei Szárazajtán szeptember 25-én este harmincötöd magával megjelent Gavril Olteanu. A szárazajtajiakat alaptalanul a román hadsereg elleni bűncselekménnyel vádolták meg. A faluban ugyanis korábban egy sebesült román tisztet ápolt és bujtatott Szép Albertné. Olteanu azt állította: Szépné kifosztotta és megölte a tisztet. Megtorlásul 26 túszt kísérték az iskoláig, ahol hajnalban a falhoz állították őket. Nagy Sándort az udvar közepén felállított tőkéhez kísérték. Négyszer emelkedett és sújtott le a bárd. Nagy András szerencsésebb volt: vele már másodszorra végzett a fejszecsapás. A többi áldozattal - nevük ellenőrizhető a Scânteiaiban a román kommunista párt napilapjában - Elekes Lajossal, Szabó Lajossal, Szabó Benjáminnal, Német Gyulával, Német Izsákkal, Málnási Józseffel, Szép Alberttel és Szép Albertnével, Szép Bélával, Nagy D. Józseffel, Gecse Bélával, Lázár Lászlóval fegyvergolyó végzetet. A román tiszt fia, amikor tudomására jutottak a történetek, önként tanúsította: Olteanu vádja nem volt igaz! Szárazajtán kívül Csíkban, Háromszéken, Gyergyóban következtek el számtalan bűncselekményeket:

Csíkszentdomokos. Az október 8-án rendezett tömegmészárlásnak 11 áldozata volt: Tímár Sándor, Kósa László, Kurkó József, Szakács Antal, Szakács Imre, Zsók Lajos, Péter Albert, Bíró Lajos, Kedves Ferenc, Bodó Sándorné és a 84 éves György Józsefné - többen rokonai Kurkó Gyárfásnak, a Magyar Népi Szövetség elnökének, és Márton Áron katolikus püspöknek. A halottakat a Gábor-kertben temették el.

Háromszék és Csík megyét elhagyva a gárdisták, illetve ahogy még nevezték őket: a voluntárok, Kolozs és Szolnok-Doboka megyében tevékenykedtek tovább. E

két megyében a legmagasabb volt az elhurcolt magyar férfiak száma. Közismert, a Kolozsvárhoz közel fekvő Egeres munkássága akadályozta meg, hogy a németek felrobbantsák a Kolozsvár áramszolgáltatását is biztosító erőművet. Mindenkit megdöbbentett a tragikus hír, hogy a negyvened magával garázdálkodó Hartia őrmester október 22-én 13 személyt kivezetett Egeres városkából és hátulról agyonlővetett, meztelen holttesteiket az erdő szélén hagyták. Kolozsvárról október 11. után 5000 férfit vittek el. Október közepén Szászfenes, Györgyfalva, Kajántó, Magyarlóna, Válaszút férfilakosainak jelentős részét ismeretlen helyre hurcolták, néhány helységről többen elmenekültek, mert agyonlövessel fenyegették őket. Elmondható, hogy ebben a helyzetben, a magyar lakosság veszélyeztetettsége miatt a román baloldal lépett fel egyedül a Maniu gárdisták ellen. A dolog szépséghibája, a tragikus eseményeket a politikai hatalom megszerzésére használták fel, a nagy tömegekre támaszkodó parasztpárttal szemben, akinek legnagyobb tekintélyű politikusa Iuliu Maniu volt. 1945 január-1946 április között, tehát a demokratikusnak mondott, valójában álkoalíciós és baloldali Groza kormány idején tovább folytak a magyarellenés cselekmények. Földvár, Hídvég, Tîrgu-Jiu gyűjtőtáborai 1944 őszén megteltek a dél-erdélyi magyarokkal. A szörnyű állapotok miatt naponta 20-25 ember halt meg tífuszjárványban. Folytatódott az erdélyi magyar és német lakosság internálása. Torda-Aranyos megyéből 1000 magyar férfit vittek ismeretlen helyre: Caracalban 1945 közepén még mindig 43 magyar férfit és nőt tartottak fogva deszkabarakkokban, betegen, lerongyolódva, mindenféle vád nélkül, Szilágy megyében júniusban több százan nem térhettek vissza lakóhelyükre. Kb. 50-60.000 magyart zártak internáló és munkatáborba. A marosvásárhelyi Szabad Szó 1945. augusztus 2-i száma szerint hónapok óta Erdély valamennyi megyéjéből, a mintegy 60-80 helységről érkező panaszok valósággal elárasztották a Magyar Népi Szövetség irodáit. A városokban sem volt jobb a helyzet: Aradról magyarokat internáltak, Kolozsváron: a Redut falán elhelyezett 48-as emléktáblát összetörték, a frontról hazatérő román katonákat ünnepélyesen fogadó magyarokat bántalmazták. Nagy Ferencet és Kovács Pált megölték, Józan Miklós unitárius püspököt Kolozsváron az augusztus 23-i ünnepek után az utcán inzultálták, Marosvásárhelyen Teleki Könyvtár helyiségeibe román családokat akartak költöztetni, bántalmazták a magyar gimnázium igazgatóját, Pál Gusztávot. Szintén Kolozsvárról jelentették: többször megverték az Erdély című magyar nyelvű, szociáldemokrata politikai irányzathoz tartozó lap rikkancsait a város román lakói. Különösen a külvárosokban nap, mint nap ki voltak téve a bántalmazásnak a magyar lakosok. Nagyváradról hasonló jelentések érkeztek. Szeptember és december között, tovább áramlottak a panaszok a magyar lakosság veszélyeztetettsége miatt. Emiatt a Magyar Népi Szövetség vezetősége, amely az esetek többségét eddig is nyilvánosság elé tárta, 1946. március

6-án a következő levelet intézte Vasile Lucához: „Több oldalról olyan jelentések érkeznek hozzánk, amelyek arról számolnak be, hogy a magyarság, és köztük éppen a mi szervezetünk tagjai olyan megfélemlített helyzetben vannak, ami kizárja azt, hogy tömegeinket a demokratikus kormányunk mellett sorakoztassuk fel... Kérjük Pogăceanu főispán erélyes intézkedését, mert a főispán erélytelenségének köszönhető, hogy a magyarok ilyen állapotban vannak. Ezzel a kérésünkkel szolgálatot akarunk tenni a demokratikus kormánynak, mert a tömegeket az ő erélytelensége a reakció karmaiba kergeti. Számptalan panaszkönyv van birtokunkban, amelyeket a főispánhoz továbbítottunk, de az ügyekben semmi komoly intézkedés nem történt. Ezeknek a garázdálkodásoknak éppen a magyar-román megbékülés szempontjából véget kell vetni. A magyar nép ellen törvénytelenégeket elkövetőkkel szemben a kormány alkalmazzon hathatós eszközöket. Itt az ideje, hogy a demokrácia ne csak jelszavakban, hanem a gyakorlatban is érvényesüljön”. A katonai ügyészség Brassóban, 1945 áprilisában tárgyalta a Maniu gárdisták egy csoportjának ügyét. Míg Bukarestben a néptörvényszék a háborús bunösök ugyanebben az időben tárgyal perében 28 halálos ítéletet hozott, itt Brassóban a következő ítéleteket hozták: Gavril Olteanu kapitány: életfogytiglan. Bârsan Traian, Stana Traian (ő végezte ki Szép Albertnét): 3 év. A többiek, mindössze néhány hónap börtönbüntetést kaptak. A korabeli romániai baloldal, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, a moszkvai román nagykövetség, a Romániában működő angol katonai és diplomáciai kirendeltség vezető munkatársai mind úgy látták: a Maniu-gárdisták észak-erdélyi magyarellenes terrorja indokolta, hogy a terület 1944. november 14. és 1945. március 13. között szovjet katonai parancsnokság alá került, s - átmenetileg - a román hivatalos szerveknek ki kellett vonulniuk innen. Erdélyi román körökben azt is tudni vélték, hogy Moszkvában egy kormányzót neveznek ki, aki az „Erdély gubernátora” címet kapta. E tény előtt maga Iuliu Maniu meglepetten állt. Visinszkij szovjet külügyi népbiztos-helyetteshez intézett tiltakozó levelében arra hivatkozott, hogy az intézkedés ellentétben áll a szovjet-román fegyverszüneti szerződéssel. Azzal indokolta a Maniu-gárdisták tevékenységét - ehhez hasonló álláspontot képviselt a román történetírás és képvisel ma is -, hogy azok csak megbüntették a magyarokat a második bécsi döntés utáni románüldözésért.

* * *

“A következőkben arra törekszünk, hogy dokumentumszerűen soroljuk fel a megyei prefektúrákon felvett jegyzőkönyvek és a Magyar Népi Szövetséghez eljutott jelentések alapján: mikor, milyen helyiségekben, kiket bántalmaztak, a bántalmazás milyen jellegű volt.”

Árkos: (Háromszék megye, szeptember 22.) Kovács Istvánt kifosztották, feleségét megerőszakolták. (Sepsiszentgyörgy, 1945. január 13.-án felvett jegyzőkönyv.)

Sepsiszentgyörgy: Lapikás Bélát letartóztatták, ez alatt üzletét kifosztották. (Sepsiszentgyörgy, január 14.-én a rendőrségen felvett jegyzőkönyv.)

Kozmás: (Csík megye): Bálint Jakabot megverték, lakását kifosztották. Kozma István, András Anna, Potyó Kozmáné, Santa Balázs, Bocskor Andrásné, Péli Albert, Kozmás Ferenc, Ürmös István, Dobos Ferenc József panasza: rablás, testi inzultus. (A községi előjáróságán felvett jegyzőkönyv, 1945. január 12. Jegyző: Szabó Vilmos, bíró: Boros György, tanúk: Hadnagy János, Máté Ferenc, Bálint Jakab, Ábrahám István, Dani István, Balázs Ignác, Veres Mihály, Darvas Ferenc).

Szentkirály: (Torda megye, 1944. szeptember): dr. Wolff Mihályt és három magyar gazdát megöltek. Netolean Emil főhadnagy társaival, mert nem adták át a mozi felszerelését. Panaszt nyújtott be Lajos Demeter, ő is Netolean ellen, valamint Lajos Domokos, Kolozsi Antalné, Sorbán Dénes (szuronnyal döfték le), Péter Ferenc. Tőkés Tamást, Gáll Eleknét, Potyó Domokost, Máté Ferencet, Silló Gyulát, Albert Gábort (többen Vár utcai lakosok) október elején támadták meg. Ugyancsak csíkszeredaiak jelentették be, hogy október 30-án két hétfalusi legényt megöltek a gárdisták. (A polgármesteri hivatalban a vallomásokat Bálint Mihály jegyzőkönyvvezető jegyezte le.)

Csíkszentlélek: Duka János tanfelügyelőtől tudható, hogy 40 tagú gárda garázdálkodott itt, többek között megverték özvegy Szakács Imrénét, és közben azt kiabálták: „azért jöttünk, hogy minden magyart megöljünk!”(Csíkszeredán a polgármesteri hivatalban felvett jegyzőkönyv.

Dánfalva: október 10-én Kató Károlyt, október 14-én Hajdú Lázárt kivégezték. Kajtár Gergely, Buzási József, Pál Ignác szekerét és lovát elvitték. (Az MNSZ jelentése.)

Csíkmadaras: József Pált, Péter Antalt, János Antalt, B. Péter Bálintot bántalmazták.

Gyergyószentmiklós: Bagi Lajos polgármester tett jelentést, hogy október 6.-án a téglagyárban Olteanu és Ioan Netoleanu vezette gárdisták megölték Sajgó Józsefet, Kedves Imrét, Kovács Gyulát. 15-én újabb bejelentés érkezett. Szmuk Sándor helyettes polgármester nyilatkozta: ő járt közben a szovjet katonai

hatóságoknál Boros Mihály bíró, Bányász Sándor és két, Orbán és Madarász nevű papok szabadon bocsátásában.

Csíkszentdomonkos: az október 8.-án rendezett tömegmészárlásoknak 11 áldozta volt: Tímár Sándor, Kósa László, Kurkó József, Szakács Antal, Szakács Imre, Zsók Lajos, Péter Albert, Biró Lajos Kedves Ferenc, Bodor Sándorné és a 84 éves György Józsefné. A halottakat a Gábor kertben temették el. (Az MNSZ jelentése.)

Csíkkarcfalva: 9.-én megölték Bálint Istvánt. (Az MNSZ jelentése.)

Fejérd: A Kolozs megyei helységeiből többször érkezett bejelentés. Október 12.-én megölték Kalló Mihály bírót; 23-án Kalló Jánost és Rácz Dénest; 30-án megverték Adorján Istvánt és családját. Miután november 15.-én ismét zaklatták őket, elhagyták a falujukat. (Kolozs megyei főispáni hivatal, 1944. november 13.-án kelt 983. sz. jegyzőkönyv.) Később újabb panasz érkezett Fejédről. Csonka Istvánné panaszát ugyanitt vették fel november 12.-én (ld. a 912.sz. jegyzőkönyvet).

Alsóilosva: (Szolnok-Doboka megye): október 14.-én Ajtai Jenő bírót, a református papot, Horváth Jenőt, Füzes Istvánt, Nagy Jánost, Lukács Károlyt kirabolták, Oláh Jánosnét, Pap Sándort, Kovács Dánielnét megverték. (Az MNSZ jelentése.)

Bethlen: panaszosok: Tóth Ferenc, Elekes Sándor, Gergely Márton, Szakács István, Kerekes László 25.-én Kolcza Árpád református lelkész és felesége, valamint Palkó Gyula szilágypatini lelkész és felesége a zaklatások miatt **öngyilkosok lettek**.

Kendilóna: szintén október 14.-én ölték meg Nagy Imrénét, dr. Tompa Artúrt, feleségét és két sógornőjét. (Az MNSZ Kolozsvári Központjának jelentése.)

Kide: (Kolozs megye): 15.-én minden magyar házat kirabolták, Decsov Lajosnét megverték.

Bács: Bakó Béla jelentette be október 16.-án, hogy Pop Vasile Soia őrmester megverte Györke József jegyzőt és fiát, feleségét és lányát

Szászsombor: (Szolnok-Doboka megye): október 17.-én Benedek Gyula református lelkészt és családját elűzték.

Páncélcseh: Dénes István, Nagy Sándor, Pap Sándor, Máté Ferenc összevagdalt tetemét egy gödörben találták meg.

Néma: ugyanazon a napon, mint az előző két faluban, a lelkészt és 25 magyar családot elűzték. (Az MNSZ jelentése.)

Szászfenes: (Kolozs megye): 19.-én Illés Jánost és feleségét, 25.-én – Székely Györgyöt és feleségét bántalmazták. (Kolozsvár, a vármegyeházán október 25.-én felvett jegyzőkönyv.)

Magyarzsombor: 21.-én Albert János, Szilágyi Árpád, Fazekas Sándor helybeliek holttestére a közeli erdőben bukkantak a gyerekek. Az **egeresi**

gyilkosságokról a Scânteia 1945. január 26-ai számában számoltak be. Október közepén **Szászfenes, Györgyfalva, Kajántó, Magyarlóna, Válaszút** férfi lakóinak jelentős részét ismeretlen helyre hurcolták, írta Teofil Vescan a Tribuna Popurului november 8-ai számában.

Nagyesküllőről, Nagyzomborról többen elmenekültek, mert agyonlövésssel fenyegették őket.

Bogarában suhancok, Kolozsváron volt légionáriusok garázdálkodtak.

Kriszturelben október 15-én a papot román helybeliek mentették meg.

Bodonkúton a nők voltak veszélyben. Atrocitásokról érkeztek még panaszok

Borsa, Apahida, Vista községekből is.

Ördögösfüzes (Szolnok-Doboka): október 23-án Bănuți Vasile és Bănuți Costin megverték Deme Lajost, Páll Istvánt és Lapokon Zsigmondot, aki belehalt sérüléseibe. (Az MNSZ jelentése.)

Magyarpalatka: 24-én Nagy Ferencet és feleségét megölték, nőket erőszakoltak meg. (Az MNSZ forrása.) A következő esetek három faluban mind 24-én történtek:

Kispetri: megölték Szabó Gézát és Kobál Urfi Jánost, **Doboka:** Papp Árpád lelkészt életveszélyesen megfenyegették.

Magyardezse: (Szolnok-Doboka megye): két embert megöltek, november 1-jén Kaszás Imrét súlyosan megsebesítették.

Szászfenes: 25-én Bojan Illés úgy megverte Székely Györgyöt, hogy kórházba kellett szállítani. (Kolozs megyei főispáni hivatal. 338/44. sz. jegyzőkönyv.)

Ördögösfüzes: november 3-án súlyosan bántalmazták Cseterky János lelkészt, Szacsvai Dánielt és családját. (Az MNSZ jelentése.)

Almás: a Kolozs megyei alispáni hivatal 1035/1945. sz. jegyzőkönyve szerint Kapcsos Ferencet Október 22-én hurcolták el, majd megölték. 1945. január 14-én találták meg az erdőben.

Alsójára: több magyart elfogtak, és mint kémgyanúst, átadták a szovjet katonai hatóságoknak. (Az MN SZ jelentése.)

Bodok: megverték Telek Irmát, Fekete Károlyt és fiát, Mészáros Jánost, Czégeni Ferencet, id. Veress Lajost, Péntek Ferencet.

Nagydevecser: megverték Apáti Sámuel. (Az MNSZ jelentése.)

Kalotaszentkirály: román és a magyar lakosság összeverekedett, két román csendőr meghalt. (Kolozs megyei főispáni hivatalban 1944. november 6-án felvett, 737/44 sz. jegyzőkönyv.)

Csíkménaság: november 1.-én Karácsony István bírót, Mihály Ágostont, Perpits Márkot, István Gyulát, István Antalt és István Jánost megverték. (A községházán felvett jegyzőkönyv, 1945. január 5.)

Szászfenes: november első heteiben tettek panaszt (Kolozsvár főispáni hivatal, 1944. november 16. 1116. sz. jegyzőkönyv) Kun Gazda Mártonné, Demény Andrásné, Kovács János, hogy kirabolták őket.

Csíkszentsimon: Virág Pétert súlyosan bántalmazták, Berta Pétert megverték. (A községházán 1945. január 12.-én felvett jegyzőkönyv, Bogár Ferenc sk.)

Csíkszentmárton: a községházán november 16-án felvett adatok szerint a menekülő gárdisták Gál Ferencné, Tamás Ferencné, Bocskor Árpádné, Nedelka Margitot súlyosan bántalmazták.

* * *

“Ünnepségsorozat, baráti ölelések, kézfogások, ugyanakkor a július, augusztus hónapban, az ország különböző részéről érkező panaszos levelek, jegyzőkönyvek valósággal elárasztották a Magyar Népi Szövetséget.” Ezekből az derül ki, hogy magyar beszéd, ének, a Petőfi ünnepségen való részvétel elégséges indok volt a magyarok bántalmazására. Némiképp cáfolva a kormánynak és az MNSZ-nek a magyarázatát, hogy a magyarellenes kilengések az elmúlt rendszer helyben maradó hivatalos közegeinek tulajdoníthatók. A források arról vallanak: milyen is volt a történelem, alulnézetben, 1945 nyarán Romániában:

Alsóbölkény: vasgárdisták öt magyart megverték.

Holt-Maros: Papp Györgyöt megtámadták.

Teke: a magyarokat internálással fenyegették, a lányok ruháját az utcán letépték.

Debrádszéplakon és Vajolán többeket a saját lakásukon megrugdosták

Mezobánd: Jakab Jánost és Szász Eleket magyar beszéde miatt kergették meg.

Mezőerked: Katona Józsefet halálosan megsebesítették.

Ludvég: Magyarai Árpádot megtámadták, június folyamán többször megfenyegették a magyarokat.

Nyárádszereda: 50 magyar férfit hurcoltak el.

Debrád: Küllő Lajost és György Lajost lakásán tíznél több személy verte meg

Petele: Balázs Árpádot és hat társát megverték.

Kolozs Gyalú: Silódi Pétert megtámadták.

Telegd: még maguk között sem mernek beszélni a falusiak – írja az Új Élet június 25.-i száma.

Gördény-Üvegsür: Benő Albertet megverték.

Kis-Nyulas: Pápai Gergelyt a lakásán verték meg.

Válaszút: Balázs Andrást közmunkára hurcolták.

Alsóbökény: „minden magyart kiirtunk!” - kiabálták a község román lakói. Éjfélkor berontottak egy lakásba, és Belean Dávid és Belean Gavrilla a család tagjait e szavakkal kezdték ütlegetni „Itt Nagy-Románia van, távozzatok Budapestre!” Pápai nevű lakós apját vasvillával megszúrkálták, aki másnap belehalt sérüléseibe. A nagyapát doronggal verték fejbe, ő is elhunyt.

A Világosság 1945. augusztus 18-i száma szerint panaszok érkeztek magyarok bántalmazásáról még: **Oroszfája, Felfalu, Fülöpös, Gördényszentimre, Erked** helységekből is. Volt, ahol nem engedték a magyarokat a földekre a mezőgazdasági munkájuk végzésére.

Désakna: augusztus 1.-én a Petőfi ünnepségeken a magyar szó tilos volt az utcán, többeket fejszével fenyegettek meg.

Dicsőszentmártonban: leszaggatták Petőfi arcképét.

Pujonban: Fülöp Lajos lelkészt a helyi ünnepségek után a saját lakásán támadták meg.

Désaknán szintén többeket megtámadták a Petőfi-ünnepségen.

Szászfenesen: Nagy Györgyöt és négy társát verték meg.

Ördögfüzesen: Székely Sándort, Hideg Imrét, Debreczeni Jánost, **Tancson:** Benda Katalint, **Mezőaknán:** Somod Sándort, **Vistán:** Papp Andrást és négy társát inzultálták.

Széken: Párhosz Istvánnét és Borzási Ferencnét románok verték meg.

Aradon: augusztus 14-én magyarokat tartóztattak le.

Buzáról: a magyarok félelmükben elköltöztek.

Magyarókerekén: 24 magyart, **Mérán:** Huszka Gergelyt, és Hatházi Györgyöt támadták meg.

Magyarfenesen, Szászfenesen és Szamosfalván: magyarok házeit támadták meg.

A Világosság 1945. augusztus 18-i számában írták, hogy **Alsóvalkón** olyan hangok hallatszottak, hogy „magyarok menjenek Magyarországra, zsidók pedig Palesztinába.”

Árapatakon: 30 román megtámadta az MNSZ vezetőit és református papot, a Petőfi-ünnepségek után 6 magyart vertek véresre.

Nagyesküllön: Kozma Jánosné házába mintegy harminc román hatolt be, emiatt többen elmenekültek a faluból.

Palatka: Juhász Józsefet életveszélyesen megfenyegették.

Dicsőszentmártonban: Augusztus közepén lakodalmas menetet támadtak meg, az eredmény két halott. A hónap folyamán érkezett a jelentés, hogy **Magyarmacskásról** több magyarnak el kellett menekülnie.

Az erdélyi nagyvárosokban sem volt jobb a helyzet. **Aradról** magyarokat internáltak, **Kolozsváron** a Redout falán '48-as emléktáblát törték össze, a frontról hazatérő román katonákat ünnepélyesen fogadó magyarokat bántalmazták, Nagy Ferencet és Kovács Pált megölték.

Marosvásárhelyen: a Teleki Könyvtár helyiségeibe román családokat akartak beköltöztetni, és bántalmazták a magyar gimnázium igazgatóját, Pál Gusztávot.

Nagyváradról hasonló jelentések érkeztek.

Szeptember és december között a következő helységekből érkeztek be panaszok – ezek legtöbbször a Világosság is hírt adott -:

Magyarlónán: Szilágyi Józsefnét nem engedték ki a földjére.

Székelykocsárdon: magyar hadifoglyokat támadtak meg az állomáson.

Magyarberkeszen, Mezősámsondon, Nagynyulason, románok garázdálkodtak.

Ludvégen: egy személyt úgy megverték, hogy megvakult, a község lakói az éjszakát mezőn töltötték félelmükben.

Magyarderzsérő: minden magyar család elmenekült.

Zalatnán: letartóztatták a MNSZ vezetőit.

Kajántón: Nagy János református lelkészt és családját megverték. A férfit gúzsba kötötték, feleségét és gyermekeit szintén összekötötték, a lelkész öngyilkos lett ezután.

Nagybányán: sorozásra váró román fiatalok felrobbantották Lendvay Márton szobrát.

Misztótfalun: megkéselték az MNSZ vezetőjét.

Hivatalos szinten is sok sérelem érte a magyarságot. Az 1944.szeptember 2-i amnesztia rendeletet figyelmen kívül hagyták, ha magyarról volt szó. 1945. március 30-án a 271. sz. törvény a közalkalmazottak megtisztításáról rendelkezett. A tisztogatás afféle bosszúhadjáratlalt járt együtt – pl. népbírószági ítéletekkel. Pl. a papság soraiban 196 magyart, és csak 7 román papot távolítottak el.

* * *

**Márton Áron a kisebbségi római katolikus
egyház gyulafehérvári püspöke**

Gyulafehérvári római katolikus Székesegyház.

**Márton Áron Erdély püspöke
(1938-1980)**

**Márton Áron szüleivel
Csíkszentdomokoson, 1938.**

Mint az erdélyi magyarság védelmezője, Márton Áron az erdélyi magyarság kiemelkedő egyénisége, tanítója, aki életét áldozta hitéért és magyar nemzetéért. Akik szolgalelkű hallgatást vártak tőle, csalatkoztak, különösen, amikor megfogalmazta: És ott a nép...”a népet a meggyőződés és felelőségük tudatában lévő személyek alkotják....a nép mely méltó e névre maga határozza meg magatartását....A demokrácia igazi hordozója a nép és nem az utcai tömeg....ahol főbenjáró kérdésekben a tömeg dönt, vagy kényszerít ki döntéseket, ott a szabadság és egyenlőség demokratikus eszméit halálos döfés éri, s ott a demokrácia pusztán paródia, a polgárok pedig ide-oda mozgatott bábuk, melyek a kikiáltók meséit illusztrálják.

Öntudatos és felelősséget érző polgároknak tudniuk kell, hogy a közösség ügyét nem intézhetik el csak utcán felvonulásokkal, vagy látványos népgyűléseken... a demokrácia csak a lelkiileg művelt és fegyelmezett emberek között működik jól... a demokrácia erkölcsi érettséget követel meg a társadalom minden tagjától...” A tanítás egyértelmű. Nem a Pilátusokra és Júdásokra épül tehát a “meghatározott rend és erkölcsi törvények adják alapját”. Akik tétlen beleegyezést feltételeztek, azok szembeszegültek, sőt összetörték, látszólag legyőzték Őt... de valóban ők, a győztesek?

Gróza Péter miniszterelnöknek küldött, címzett levele, aggodását fejezi ki az erdélyi magyarság helyzetéért, kisebbségi megtépett, megtévesztett sorsáért leplezetlen nyíltsággal és őszinteséggel.

“Ha a lerongyolódott magyar értelmiség... felismeri hivatását, ez a csupa rongyos, de lázas szemű kis csapat a világegyetemes borulatában is, olyan keresztény életet fog itt felszítani, hogy nincs az alvilágnak az a vihara, amely be tudja kormozni, s egy népet olyan mélyre vert, ezerágazatú gyökérzettel fog megkötni, hogy apai földjéről sem történelmi felindulások, sem gonosz szándékú politikai szelek nem tudják eltépni...” írta 1933-ban Márton Áron, a kolozsvári egyetem lelkésze.

Márton Áron levele Gróza Péter miniszterelnökhöz:

Nagyméltóságú Miniszterelnök úr!

A nagyméltóságod részéről ismételten tapasztalt kitüntető szívéllyesség folytán kötelességemnek látom, hogy a román hatóság alatt élő magyarság helyzetét feltárjam.

Mivel a kérdés éppoly kényes, mint amilyen nagy horderejű, úgy vélem: legcélszerűbb, ha véleményemet szépítés és kertelés nélkül elmondom. A konklúzió

miatt kénytelen vagyok az előzményekkel is legalább vázlatosan foglalkozni. Ezért előre is szíves elnézését kérem, hogy egy hosszú és nem kellemes levéllel veszem igénybe idejét.

I.

A román kormány az 1944 aug. 23-i események alkalmával hivatalosan a demokratikus elvek mellett foglalt állást, ezen elveknek megfelelően meghirdette az állampolgárok egyenjogúságát is, ugyanakkor azonban – ellentétben a hivatalos kijelentésekkel – olyan általános támadást indított a magyarsággal szemben, ellen, mely népünket megsemmisítéssel fenyegette. A magyar kisebbség sorsa román fennhatóság alatt soha nem volt rózsás, sőt egyre súlyosbodott, de kisebbségi életének ez volt a legsötétebb szakasza. A magyarság ekkori sérelmeinek egy részét néhányan 1944 őszén Nagyméltóságod elé terjesztettük, ezért azokra itt nem utalok.

Azzal kezdődött, hogy a kormány elrendelte a magyarság vezetőinek internálását. E rendelet végrehajtásaképpen a hatósági közegek több ezer magyart fogtak össze és hurcoltak el emberkínzásba menő módon különböző lágerrekbe. Akiket nem vittek lágerbe, azokat a lakásukon vagy lakhelyükön internálták.

Az egyéni internálásokon kívül az egész magyarságot lakóhelyére internálták egy másik rendelettel, mely úgy intézkedett, hogy a magyarok speciális belügyminiszteri engedély nélkül sem gyalog, sem közlekedési eszközökkel nem mehetnek egyik helységről a másikba. Alulírottat is ezen a címen kísértette vissza a rendőr questor 1944 nov. 3-án Nagyenyedről Gyulafehérvárra. A 16-20 éves ifjakat az ország keleti részébe kezdték szállítani munkaszolgálatra, anélkül, hogy megfelelő élelmezésükről és szállásukról gondoskodtak volna.

A háborús szükségletekre való tekintettel a kormány súlyos állat- és terménybeszolgáltatásra kötelezte a lakosságot és a végrehajtóközegek a titkos rendeletre való hivatkozással a kivetett kvótát a kisebbségeken hajtották be kíméletlen módszerekkel.

A helységeken átvonuló vagy oda vezényelt katonai egységeket a helyi hatóságok elsősorban a kisebbségekhez szállásolták el akkor is, ha a kisebbség a lakosságnak csak elenyésző töredéke volt. A katonai kórházakhoz és más katonai munkára kisebbségeket osztottak be, asszonyokat, tekintet nélkül családi állapotukra, férfiakat tekintet nélkül korukra. Nem egy esetben a csendőrség éjjel verte fel a falu magyar lakosságát, hogy reggelre a munkahelyre, a városba szállítsa.

Egyesek, közöttük sajnos egyházi személyek is, a magyarok ezen nehéz helyzetét arra használták fel, hogy prozelitizmust űzenek.

A megrémült és védelem nélkül álló magyar lakosságot azzal bíztatták, hogy mentesítik a rekvirálásoktól, fiaikat a behívásoktól stb., ha valamelyik román vallásra

áttérnek. Ha ezek az ígéretek nem vezettek a kívánt eredményre a további zaklatástól sem riadtak vissza.

A családfenntartó férfiak jelentős része – immár több év óta – még mindig munkatáborban sínylődött, embertelen körülmények között, amit később a baloldali újságok is szellőztettek.

A csendőr és rendőrterror mellett külön csapásként jelentkeztek az ún. Maniu-gárdák. Fegyveres bandák portyáztak a magyar falvakban, a magyar lakosságot verték, fosztogatták. Ezek a bandák a harcoló magyar hadsereg nyomában bevonultak Észak-Erdély magyar lakta területeire s ott már nemcsak fosztogattak, hanem gyilkoltak, és hajmeresztő kegyetlenségek sorozatát követték el, terror alatt tartva egész vidékek lakosságát. Ezekről a kegyetlenségekről az újságok is megemlékeztek. A magyar-ellenes román támadás legnagyobb sikerét azáltal érte el, hogy a városokból és falvakból Észak-Erdélyben a békés magyar földművesek, munkások és értelmiségiek ezreit vitte el, mint “partizánokat”, az óromániai és oroszországi táborokba. Pedig az így elhurcoltak között sokan voltak olyanok is, akik megszöktek a harcoló csapatoktól és részt vettek a megszálló németek ellen szervezett magyar ellentámadásban. A szintén kiszolgáltatottság állapotában lévő dél-erdélyi magyarságnak heteken át kellett látnia a magyar foglyok elszomorító sorsát. Az őszi esős időben hosszú útszakaszokon gyalog és élelmezés nélkül hajszolták ezeket az elcsigázott embereket.

A nemzeti parasztpárt és liberális párt újságjainak gyűlölködő cikkei a magyar-ellenes hangulatot még fokozták és bátorították az amúgy is magyar-ellenes hatóságokat. Ennek a gyűlölet-szításnak és a román vérengzéseknek nem a román belátás vetett véget, hanem az **orosz hadsereg-parancsnokságnak** az a rendelete, mellyel 1944. november elején Észak-Erdély területéről kiharcolta a román fegyveres alakulatokat és az oda visszatért román közigazgatást.

II.

Az általános gyűlölködés közepette megértő hangon csak Nagyméltóságod szólott. Ennek tulajdonítható, hogy a magyarság a Nagyméltóságod elnöksége alatt 1945. március 6-án alakult kormányt rokonszenvvel fogadta, abban a feltevésben élve, hogy ez a kormány az állampolgárok egyenjogúságát őszintén értelmezi, és végre meg fogja valósítani. Sajnos a magyarságnak az ehhez fűzött reménye nem ment teljesezésbe. A helyzet alakulásának illusztrálására legyen szabad felhoznom az alábbi eseteket:

1. Az 1945. február 6-án megjelent rendelet-törvény, az ún. kisebbségi statútum kimondja, hogy a nemzetiségeknek is joguk van az anyanyelvi oktatáshoz minden fokon. A magyar iskola-fenntartó hatóságok megkapták az ezen törvényen felépülő nemzetiségi iskola-törvény tervezetét, azzal kapcsolatos javaslatukat el is

jutatták az illetékes Minisztériumhoz még 1945 év közepén... A tervezetből azonban a mai napig sem lett törvény.

A magyar kisebbség iskola ügyét ma is rendeletekkel intézik el, s ezekben a rendeletekben általában a Magánoktatási Törvény kisebbség-ellenes szelleme érvényesül. Az állami magyar tanerők nagy többségének az ígért fizetés helyet a kormány olyan kisösszegű előlegeket folyósít, amelyek a megélhetéshez teljesen elégtelenek.

A kormány megígérte a magyar hitvallásos iskolák tanerői részére is az államsegélyt. Késedelmesen némi előleget folyósított is, a kérdés azonban távolról sincs rendezve sem gyakorlatilag, sem törvényileg. Mégis, Potop közoktatásügyi államtitkár úr már 1945. október végén Kolozsváron helyénvalónak látta kijelenteni, hogy a magyar egyházi iskolaépületekről is a román minisztérium rendelkezik, mert – mondotta – az egyházi tanerőket az állam fizeti. Jellemző felfogás: a magyar kisebbség kulturális célú adójából az arányos rész kiadását a román kormányok 25 éven át következetesen megtagadták, a Gróza-kormány ígéretet tesz segély folyósítására, de az ígéretből még nem lett valóság – azonban a közoktatásügyi államtitkár máris jogot formál az egyház tulajdonát képező épületekre.

2. Az 1945. május 29-én megjelent rendelet-törvény biztosítja Kolozsváron egy magyar Egyetem működését, az egyetem 42 épületét azonban a visszatérő román egyetem vette birtokába, a magyar orvosi fakultást pedig a román egyetem meg nem értő magatartása miatt, átkényszerítették Marosvásárhelyre.

3. Az ugyancsak május 29-én megjelent rendelet-törvény szerint az aug. 30 után Észak-Erdély területéről elmenekült összes román iskolák kötelesek további működési helyükre visszatérni. Ez a rendelet lehetőséget nyit, hogy a hírhedt kultúr-zónás állapot visszaállíttassék és újból megkezdődjék a magyar nyelvű állami iskolázás szétzüllesztése. Csak példaképpen említjük meg, hogy a 86%-ban magyar lakosságú Kolozsváron az állami középiskolák összes épületét ezen címen átvették a román tanügy céljaira.

4. Az 1945. március 22-én megjelent földbirtokreform-törvény végrehajtása során hozzávetőleges becslés szerint a magyarságtól több mint 100000 hold földet vettek el. Ennek 75%-át a román igénylők kapták, holott a magyarok között vannak nagy arányban földnélküliek, viszont a román birtokosok jelentős részét – mintagazdaság címén – mentesítették a kisajátítás alól.

5. Az 1945. február 10-i 91. számú törvény az ellenséges vagyonok zár alá vételéről gondoskodik, intézkedik. A törvényt 1946. április 25-i rendelettel kiterjesztették Észak-Erdélyre. A törvény végrehajtására a CASBI-t létesítő rendelet, a román fegyverszüneti szerződés 8 pontjára való – véleményünk szerint: téves – hivatkozással az ellenséges vagyonok közé sorolja azokat a román állampolgároknak

minden ingó és ingatlan vagyonát, akik 1944 szept. 12 előtt vagy után Németországba vagy Magyarországra menekültek.

Az 1945 aug. 13-án megjelent törvényrendelet, amely Észak-Erdély lakóinak állampolgárságát szabályozza a 4. cikkében úgy intézkedik, hogy elvesztik állampolgárságukat mindazok, akik 1940 aug. 30-án állampolgárok voltak és önként távoztak Erdély területéről az ellenséges hadseregek visszavonulása idején, szolidaritást vállalva azokkal. Mind két rendelet súlyosan érinti az erdélyi magyarságot. A keleti székely megyéket a visszavonuló csapatok erőszakkal kiűrtették. Erdély középső területén hetekig tombolt a harc, a lakosság kénytelen volt védettebb helyre menekülni. Fenti rendelkezések következtében cca. 300000 magyar jut abba a kínos helyzetbe, hogy elveszítheti állampolgárságát és minden ingó és ingatlan vagyonát. Az állam sokmilliárdos magyar vagyon sorsát kétségessé tette s egyben szinte korlátlan lehetőségeket nyitott a korrupció számára, amit jelzet a CASBI működése elején kipattant milliárdos panasza.

6. Ehhez járul az 1940 aug. 14-én megjelent 645. sz. rendelet törvény, amely nyíltan magyar-ellenes célzata miatt iskolapéldaként hozható fel. E törvény alapján azok, akik vagyonukat 1940 aug. 30 és 1944 okt. 25 között eladták, azt nem valorizált, hanem eredeti névértékben visszavásárolhatják. Tudvalévő, hogy ebben az időben Észak-Erdélyben az eladók az onnan elköltözött románok, a vevők pedig nagyjából magyarok voltak, s ezek most elveszíthetik egész vagyonukat, mert a pénz értéke azóta sokszorososan csökkent. Hogy a törvény a magyarság anyagi tönkretételét célozza, azt mi sem mutatja világosabban, mint Pătrășcanu miniszter 104.115/1945 X. 10 sz. rendelete, mellyel a bíróságoknak megtiltja, hogy az Észak-Erdélyből 1944 őszén elmenekült és oda később visszatért lakosok birtok-viszony igénylési kérdéseivel foglalkozzanak.

7. A román közigazgatásnak Erdélybe való bevezetése idején felelős kormánytényezők ismételten kijelentették, hogy a magyar tisztviselőket alkalmazni fogják. Ezzel szemben a vezető állásokat rendszerint románokkal töltötték be s a magyar tisztviselők - a magyar többségű városokban is - csak alárendelt kategóriákban maradhattak meg.

Ehhez hasonló a kormánynak az a törekvése, hogy a magyar többségű városok magyar jellegét a román tisztviselők minél nagyobb létszámával lehetőleg megváltoztassa. E célból Kolozsvárról 24000 magyar kitelepítését vették tervbe 1945 novemberében, tekintet nélkül a téli időszakra és a háborús nyomorúságra.

8. Észak-Erdélynek a román közigazgatásba való bekapcsolása óta, különösen a falvak román lakossága körében egyre fokozódó magyar-ellenes izgatás észlelhető. Ez az izgatás kezdetben a magyar lakosság megfélemlítésére, kifosztására, földjének elvételére irányult, később pedig gyakoribbak lettek a

verések, sőt a gyilkosság is. A román közigazgatás és rendőrség pedig semmit sem tesz, ennek az anarchiának megfékezésére.

Nagyméltóságod 1945. május 13-án Kolozsváron mondott beszédében állást foglalt a román-magyar államunió mellett s néhány napra rá a kormány belügyminisztere betiltotta a Románia és Magyarország közötti személyforgalmat is, újra bevezette az útlevélkényszert.

III.

Mindezek természetesen nem voltak és nem lehettek alkalmasak arra, hogy a magyarság bizalmát a román kormányzat iránt erősítsék. Ellenkezőleg: siettették és a magyarság minden rétegét átható meggyőződésre érlelték annak felismerését, hogy a magyarság nem lehet bizalommal egyik román kormányzat iránt sem – bármilyen demokratikus elvet hangoztat is az. A földreform a magyar birtokos osztályt megsemmisítette, jelentős magyar birtokokat juttatott – most már másodízben – román tulajdonba, és a kisajátítás még tovább folyik a magyar törpebirtokosok ellen is, különféle címeken. A magyar középosztály egzisztenciáját pedig az iparendedélyek felülvizsgálása és az adóterhek egyenlőtlen kirovása veszélyeztetheti. A magyar munkásság és a falvak magyar lakossága mindezek nyilvánvaló célzatával tisztában van, a román közönség és közigazgatás magyar-ellenes magatartását maga tapasztalja, az adóztatás magyar-ellenes lehetőségeit a maga tapasztalatából ismeri, az állampolgárok egyenjogúságának szép ígéreteiben tehát nem bízik. Nagyméltóságodat nem téveszthetik meg azok a nyilatkozatok, amelyeket egyesek a magyarság nevében tesznek, illetve a magyarságnak sugalmaznak. A romániai magyarságnak ma sincs maga választotta politikai képviselője. Az 1944 aug. 23 után következő kormányok a magyar nép és a magyar vezetők ellen foganatosított intézkedésekkel valósággal fizikailag lehetetlenné tették, hogy a magyarság létrehozza azt a politikai szervet, mely felfogásának megfelel. Mozgási, gyülekezési, szólási szabadsága kizárólag annak a csoportnak volt, amely a Magyar Népi Szövetséget megalkotta.

Amikor a Nagyméltóságod elnöklete alatt megalakult kormány vette át az ország vezetését, a magyar Népi Szövetség őszintén állott be a kormányt támogató partok közé. S voltak az ettől a csoporttól távol állók tömegében is olyanok, akik reménykedni kezdtek a két nép őszinte közeledésének lehetőségében. Ezek a remények az ismertett okoknál fogva hamar elhervadtak. A Magyar Népi Szövetség pedig a kormány támogatásában elvérzett. A kormány sérelmes rendelkezései és a román közigazgatás változatlanul magyarellenos magatartása a magyarság emlékében az elnyomatás idejét idézte vissza, annak minden keserűségével és veszélyeivel. A Magyar Népi Szövetség vezetői hiába ígértek újságjaikban és sűrűn tartott népgyűléseiken e sérelmek orvoslását, hiába hozták

Bukarestből mindegyre az erre vonatkozó kormányígéretek, a sérelmes rendeletek érvényben maradtak és végrehajtottak. Ehhez járult a Magyar Népi Szövetség egyes vezető emberei – a saját elhatározásukból és vagy kívánságra? nem tudjuk – olyan tartalmú politikai nyilatkozatokat kockáztattak meg, melyek a magyarság egyetemében élénk tiltakozást váltottak ki. Mindezek következtében a magyar tömegek a Magyar Népi Szövetséggel mind élesebben szembekerültek és annak vezetőit a legsúlyosabb vádakkal illeték. A Magyar Népi Szövetség ezek ellenére is igyekszik pozícióját megtartani, de az eszközök, melyeket ennek érdekében éppen ezekben a napokban alkalmazásba vett, a terror jegyeit viselik magukon.

Az újságok közlése szerint Nagyméltóságod több ízben úgy nyilatkozott, hogy a román közigazgatás területén élő magyarság a saját elhatározásából illeszkedik be a román állam kereteibe. Mivel itt a román-magyar vita gyökere van érintve, kötelességemnek tartom kendőzés nélkül, nyíltan megmondani, hogy erről az önkéntes beilleszkedésre a magyarságnál nem tapasztalható semmiféle hajlandóság. Ha elfogulatlanul nézik, a román szemlélőknek is el kell ismerniük, hogy a magyar kisebbség magatartása lojális volt, és nem a magyarság hibája, ha a két nép a román fennhatóság ideje alatt egymáshoz nem közelebb került, hanem egymástól eltávolodott. A magyarság a múlt világháború után – mivel nem tehetett egyebet – kényszerűségből tudomásul vette a hatalmak diktátumát és az adott helyzetbe beleilleszkedve az állampolgári kötelességek lojális vállalásával igyekezett jogait, kultúráját, nemzeti életét biztosítani. A román kormányzat azonban – nem törődve sem a párizsi kisebbségi státútum rendelkezéseivel, sem a gyulafehérvári ígéretekkel, sem az önrendelkezési elvvel, aminek pedig Nagyrománia a létét köszönheti – a magyar kisebbséggel szemben az elnemzetlenítés áldatlan politikáját alkalmazta, s e célból olyan gazdasági és politikai elnyomás alá vetette a magyarságot, mely már a legelemibb emberi jogokat is sértette. A nemzeti kultúrájában és létében megtámadott magyarság az egyre fokozódó nyomásra ellenálló ereje megsokszorozódásával felelt.

És a Nagyméltóságod kormányának sem sikerült a magyarság bizalmatlanságát elosztania. Népünket a 27-év alatt egymást váltogató kormányoknak velünk szemben változatlan magatartása tanította meg, hogy az ígéretek értékét az intézkedésekkel mérje. Népünk szívesen ajándékozza meg bizalmával, azt, aki jó szándékkal közeledik hozzá, de igen bőséges tapasztalattal rendelkezik ahhoz, hogy a szavak és a tettek, az ígéretek és az intézkedések, a törvény és a végrehajtás között az ellentmondást észrevegye. A román közvélemény ellenállása és végrehajtó közegek szabotálása kétségtelenül sokban gátolja a kormányt jó szándékú terveinek végrehajtásában is, de Nagyméltóságod, aki szereti a saját nemzetét, bizonyára megérti, hogy a magyarság sem áldozhatja fel magát, a

nagy román eszme oltárán. Az erdélyi románság számbeli többségére és a 27 éves birtoklásra hivatkozva igényt tart Erdély egész területére. A magyarság a maga igényét jelenleg számbeli többséggel nem indokolhatja (mert elvérzett a török-tatári küzdelemben), de felhozhat ugyanilyen értékű gazdasági és politikai érveket, melyeket a történelem is támogat. A románság Erdélyből nem akar eltávozni – természetesen nem akarja ezt elhagyni az ezer esztendő óta itt lakó és Erdély kultúráját megalapozó magyarság sem.

Az autonóm vagy független Erdély létesítése sem oldaná meg a vitát. Ma, a nagy politikai egységek kialakulásának idején, az ilyen kis egységek sokáig nem tudnak ellenállni az erősebb szomszéd vonzásának. Az erdélyi románság – nevelése folytán – a magyar fennhatóság alá nem kívánczik. A magyar nemzettestből erőszakosan kiszakított erdélyi magyarságot pedig kisebbségi élete győzte meg arról, hogy román fennhatóság alatt sem egyedeiben, sem mint nemzetség nem élhet szabad emberhez méltó életet. Lehetséges, hogy a békeszerződés feladatára vállalkozó hatalmak között Erdélyre nézve nem alakul ki egységes álláspont s ezért úgy román, mint magyar részről bizakodhatnak az okok helyezkedése és a politikai ügyeskedések sikerében. Románia helyzete előnyösebb annyiban, hogy Erdély az ő birtokában van; de a magyar reményeket is táplálhatja a nagyhatalmaknak az a felismerése, hogy a Párizs környéki diktátumok nem oldották meg a nyugtalan Európa ezen térségében; ha ez alkalommal tartósabb rendet akarnak létrehozni, az etnikai szempont mellett mérlegelni fogják a gazdasági és a politikai szempontokat is. Mindenesetre nem úgy látjuk, hogy Erdély kérdését ma nem lehet önmagába külön nézni, hanem a megoldás módozatát az érdekelt nemzetek, sőt Európa jogos igényeinek összeegyeztetésében kell keresni.

Befejezésül hangsúlyozni kívánom, hogy nem a magyarság nevében beszélek (?), mert ilyen megbízatásom nincsen. Azonban a magyarság helyzetével és hangulatával tisztában vagyok, s úgy ítélem, hogy levelemben adott rajz megfelel a valóságnak. Érintkezzen a magyar társadalom minden rétegével, ismerem a falu helyzetét éppúgy, mint a városokét, az értelmiség gondolkodását éppúgy, mint a munkásságát. Isten magyarnak s természetesen fajtestvéreim sorsa és sorsának alakulása iránt nem lehetek közömbös. A papi hivatásom pedig arra kötelez, hogy a kérdéseket erkölcsi szempontból is mérlegeljem. A román fennhatóság alatt élő magyarság helyzete nem felel meg azoknak a nagy erkölcsi követelményeknek, melyeket az Egyesült Nemzetek alapokmánya a békés együttélés rendező elveiként megjelölt. És ha a nemzetek közötti békét őszintén akarjuk előmozdítani, úgy gondolom, a kibontakozás útját ebben az irányban kell keresnünk. Ezért voltam bátor ezt a legkényesebb kérdést Nagyméltóságod előtt leplezetlen nyíltsággal felvetni s arra kérem, hogy őszinteségemet ne vegye rossz néven.

Levelem másolatát, mint érdekeltnek, a Magyar Népi Szövetség elnökségének is megküldtem.

Alba Julia – Gyulafehérvár, 1946. január 28.

* * *

„A két ország viszonyát 1956 előtt és után is látszatbarátság jellemezte”. Például amikor 1945-ben Groza a határok légiesedéséről beszélt, a Magyarországra utazók számára bevezették az útlevél kötelező használatát. Majd a román-magyar barátsági és együttműködési egyezmény megkötésének évében, 1948-ban a román belügyminiszter korlátozta a külföldi személyek magánutazásait. A felmerült problémákat — vízügyi, kereskedelmi egyezmény be nem tartása stb. — a magyar fél rendszeresen szóvá tette, ez azonban nem került nyilvánosságra. Mindenekelőtt azért, mert a Szovjetunió nem engedhette meg a népi demokratikus országok — a „béketábor” — egységének megbontását. Az SZKP XX. kongresszusa után magyar részről azt remélték, hogy az 1956-os évtől majd javulnak az előfeltételei az összes függőben lévő kérdések kölcsönös rendezésének; hogy a két ország közötti áruforgalom zsugorodása véget ér, és egészséges fejlődés bontakozik ki a külkereskedelem terén is. Románia akárcsak a nemzetiségi kérdést, a kétoldalú kapcsolatokat is taktikai kérdésnek tekintette. Három szinten lehet előrelépésről beszélni: a családi/magán-jellegű látogatások, a turistaforgalom és a hivatalos kapcsolatok terén. 1956-ban a felszínen jól működtek a cserekapcsolatok, a közös rendezvények. Növekedett a turistaforgalom. Sok közvetlen kapcsolat létesült a sport, az ifjúsági szervezetek, kulturális intézmények, iskolák, egyetemek között. Lehetővé vált romániai diákok magyarországi kutatása, és természetes volt, hogy személyes kapcsolatok is kialakultak közöttük és a hazaiak között. Többen eljártak a Petőfi Kör előadásaira is. Gyakorivá vált a közös találkozók rendezése a határ-menti városokban. Ezek után valóságos bombaként robban Pándi Pál cikke a Szabad Nép 1956. szeptember 9-i számában, amelyben a szerző a romániai útja alkalmával szerzett tapasztalatai alapján elsőként tárta fel őszintén és nyilvánosan a magyarság helyzetét és a két ország kapcsolatát. A lapszámot ugyan bevonták a forgalomból, de az írás román fordítása közismertté lett, még a Központi Vezetőség is megtárgyalta. A Pándi-cikk megjelenése után — ekkor kezdték el a MAT-ban a rádió adóállomás kiépítését — Erdély több helységében megjelent a Constanța Crăciun művelődési miniszter vezette bizottság, hogy a helyszínen vizsgálja felül az elkövetett hibákat, s

hogy a Pándi-cikkben foglaltak megfelelnek-e a valóságnak. Kolozsváron is megbeszélésre hívták meg a magyar írókat, amely összejövetel három nap, három éjjel tartott. A magyar értelmiség követelése: a kétnyelvűség visszaállítása, az Akadémia magyar tagozatának megszervezése, magyar al-miniszterek kinevezése a kulturális és a közoktatási tárcánál, a mezőgazdasági főiskola újraindítása, a Bolyai egyetemnek a román egyetemekkel való egyenjogúsága volt. Rendkívül éles bírálatok hangzottak el és a román hatalom hajlandó volt engedményekre a kultúra és az oktatás területén is. Az RMP KB Politikai Irodája október 5-iki ülésének 11 napirendi pontjai a párt választát tükrözte. Ezek közül a legfontosabbak: a Nagy Nemzetgyűlésben állandó bizottság alakítandó, amely az együttlakó nemzetiségek problémáival foglalkozna; a Bolyai Egyetemet új épülettel kell gazdagítani; a párt Ellenőrző Bizottsága vizsgálja felül többek pártba való visszavételét. Az ülés után összeállított magyar javaslat sokkal bővebb volt. Tartalmazta például azt is, hogy az 1945. februári "Nemzetiségi Törvény"-t korszerűsíteni kell, fel kell hagyni a magyar nyelvű iskolai oktatás felszámolásával, a Mezőgazdasági Akadémián tapasztalható hasonló folyamattal, a Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókjában a magyar tudósokat, értelmiségieket a korábbinál nagyobb számban kell bevonni a tudományos kutatásba. Néhány napra rá jelentették be hivatalosan is, hogy a szaktárca keretei között létrehozzák a Nemzetiségi Oktatás Vezérigazgatóságát.

Ezek voltak a legfontosabb, a romániai magyarságot és a magyar-román viszonyt érintő események, a magyarországi forradalom és szabadságharc előestéjén. Megállapítható: 1956 a Gheorghiu-Dej-i stratégia fontos állomása. Életműve kiteljesedett, kimentek a szovjet csapatok az országból. Az osztrák államszerződés aláírása és a szovjet csapatok Ausztriából való kivonulása után vetette fel a kérdést. A román kérés ekkor nem talált meghallgatásra. Akadálymentesen láthatott hozzá a nemzeti homogenizálási programhoz, a nemzeti kisebbségek, nemzetiségek, mindenekelőtt a legnagyobb számú, a magyarság megtöréséhez, asszimilálásához. Első perctől kezdve ellenforradalomnak minősítette a Magyarországon történeteket, szorgalmazta a szovjet intervenciót (Gheorghiu-Dejnek tudomására jutott, hogy Hruscsov le akarja váltani egy kevésbé dogmatikus vezetővel, igyekezett tehát túlteljesíteni a Szovjetunió elvárásait). Támogatta a kádári rendszert, beleértve a megtorlásokat. Gheorghe Gheorghiu-Dej 1956. december 14-én jelentette ki Bukarestben a szovjet nagykövetség tanácsosa, V.F. Nyikolájev előtt – amikor még javában élvezték a politikai száműzöttek a román párt és kormány „vendégszeretetét” -, hogy Nagy Imrének lógni kell! „Mihelyt a népi demokratikus hatalom megszilárdul, átadjuk őt a magyar elvtársaknak, és meg vagyunk győződve, hogy azokért a bűnökért, amelyeket elkövetett, fel fogják akasztani.”. Ürügyül szolgált számára a személyi kultusz továbbélésére; politikai ellenfeleivel való leszámolásra; a

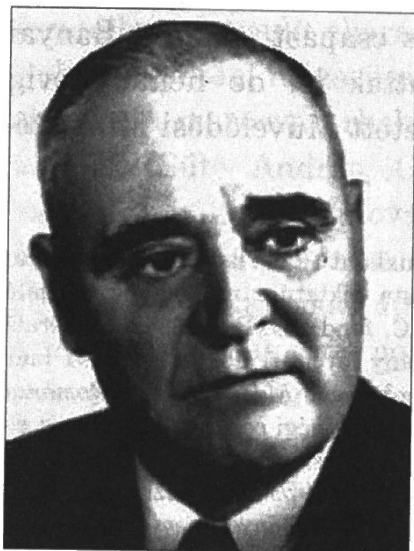
Varsói Szerződéstől való fokozatos eltávolodásra; és a külön útra, ami a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatrendszerét illeti. Újabban sok szó hangzik el a határon túli nemzetrészek és az anyaország kulturális, szellemi egységesüléséről, nemzetegyesítésről. 1956-ban nem volt szükség ilyen hivatalosan vagy félhivatalosan kinyilatkoztatásokra. 1956-ban a Kárpát-medencében élő magyarság egésze egyaránt részesült a győzelem és szabadság illúziójában, ha fegyveres harcokra nem is került sor, és egyaránt sújtotta a megtorlás. (Kevés kivételtől eltekintve, így Macskási Pál vérbírótól, Bartos kihallgató tisztől, vagy Fazekas Jánostól, aki azzal oktatta ki a reform-kommunistának számító Tóth Sándort, Csehi Sárít és Weiszmann Endrét, hogy pártellenes a magatartásuk, amikor a magyar sérelmeket hangoztatják, “mert először internacionalisták vagyunk, s csak utána magyarok és románok.”) Az érzelmi megközelítésen túl, a magyar forradalom romániai hatását több szinten kell vizsgálni.

* * *

“**A megtorlás szándéka az ország lakossága** egészének megfélemlítésén túl.” a magyarság megtörése volt. A nemzet fennmaradása, a nemzeti önazonosság őrzésének még két létező bástyáját vették célba: a Bólyai Állami Magyar Tudományegyetemet és az egyházakat. Ennyit előljáróban.

A perek történetét csak részben tárták fel Romániában, és csak egyes részletével foglalkoztak. Így csak megközelítő adataink vannak a perek áldozatairól, amely több mint 10 000 embert érintett. A Securitate jelentése szerint 1955-1958 között 30 személy ellen mondták ki a halálos ítéletet, de csak 17-en hajtották végre. Ezek között egy magyar név nincs. Holott két olyan per volt, amelyben 12 személyen végrehajtották az ítéletet. Kb. 40-50 ember a bántalmazásokba vesztette életét, ismeretlen azoknak a száma, akik a Duna-Delta megsemmisítő táboraiiban lelték halálukat. Marosvásárhely, Nagyenyed, Szamosújvár, Jilava börtönei, a Duna-delta és a Braila Nagyszigete munkatáborai 1956 után ismét telítve voltak rabokkal. Temesváron és Kolozsváron kívül, ahol Macskási Pável (Pál) katonai ügyész egymás után hozta a súlyos ítéleteket, ahogy a magyar elítéltek mondták: “úgy osztogatta a 15-25 éves börtönbüntetést, mint Mikulás a cukorkát” Bukarestben is 1956–59 között folyamatosan üléseztek a katonai ügyészségek. Itt 81 személyt ítélték el összesen 301 évre és 5 hónapra. Az első letartóztatásra már 1956. október 25-én sor került. Kolozsváron, Marosvásárhelyen is nagyarányú letartóztatásra készültek —1000 fős listát állított össze a politikai rendőrséggel együttműködve a párt, 150-en az orvosi és a gyógyszerészeti kar hallgatói voltak — Temesváron 30–31-én hurcolták el a

megmozdulás szervezőit, akiknek ügyét a helyi katonai ügyészség november 15-én kezdte tárgyalni. Három nappal később november 18-án kerültek letartóztatásba a kolozsvári Bolyai egyetem diákszövetségének vezetői: Várhelyi István, Nagy Benedek, Koczka György, Kelemen Kálmán – következő év márciusában mondtak ítéletet felettük. 1957 a nagy letartóztatások időszaka volt. Kolozsváron sorra börtönözték be március 11-én Bartis Ferencet, 12-én Dávid Gyulát, 19-én Páskándi Gézát, 20-án Gyulafehérváron Dobai Istvánt. Az ő perében került letartóztatásra, 21–22-én Kolozsváron Gazda Ferenc, Bereczki András, Komáromi József, 27-én Varga László, Molnár Dezső, 31-én Nagy József, Kertész Gábor, Dobri István, július 24-én László Dezső. Szeptember és december között újabb országos letartóztatási hullám következett.

Gheorghe Gheorghiu-Dej

„És most egy magán jellegű megjegyzést szeretnék tenni. Sajnálom, hogy idáig eljutotunk, tényleg sajnálom és nagyon rossznak látom. Ez egy politikai sakkmatt nektek. Most Bányai elvtárs Konyáki elvtársnő mögött bujkál és Konyáki elvtársnő valaki más mögött. Én akkor mit mondjak? Ha ezzel a mentálitással folytatjátok és nem gondoljátok át a helyzetet, nagy bajba kerültök. Középút nincs. Egyetlen út van. (...) Terepre kell mennünk az állambiztonsági szervekkel, hogy lássuk hány embernek van ellenséges megnyilvánulása, és egyszer és mindenkorra fel kell őket vinnünk a ringre, jól megbokszolni, K.O.-ra verni és megsemmisíteni.”⁸⁶

Ennek következménye, hogy Szamosújváron, a 3000 férőhelyes börtönben 10000-en raboskodtak, egy helyiségben 70–75-en voltak bezsúfolva, a politikai elítéltek 80%-a magyar volt. Itt és Jilaván folyamatosan működtek a “megsemmisítő részleget” – az elhunytak száma máig is ismeretlen. A lista nap mint nap tovább bővül. Egy fiatal olasz történész, Stefano Bottoni adatai szerint 35000 embert állítottak bíróság elé. A letartóztatásokat perek, azokat ítéletek követték. Természetesen, a reform-kommunistákat ez nem érintette. Őket úgy nyerte meg a román kommunista párt, hogy vagy visszavette a pártba, vagy egyetemi katedrát, szerkesztőségi kinevezést kaptak. A Bolyai Egyetemen — csak sovíniszta fészekként

emlegették — 20–30 ítélet született. Sajnálatos, hogy az elítéltek nem tették közzé visszaemlékezésüket, hajdani nomenklatúrához tartozók igen, viszont ők végig manipulálták a történeteket. A Bólyain valóban szó sem volt összeesküvésről. Maga a RMP bízta meg még 1954 nyarán három tanárát, hogy foglalják össze a magyarság panaszait, tegyenek javaslatokat megoldására. Az egyetemen valamelyest szabadabb légkör uralkodott: kétkedésüket, elvárásaikat diákok, tanárok egyaránt megfogalmazták. A tanári kar egy része az események alatt és után: próbálta visszafogni a hallgatókat, akár úgy, hogy ellenforradalomnak minősítették a történeteket, és felhívták a figyelmet ekképp kell hozzá viszonyulni (Csehi Gyula, Balogh Edgár, Gáll Ernő,) illetve először széleskörű propaganda indult az eseményeket elítélő nyilatkozatok megtételére, majd 1958 nyarán, őszén a diákgyűléseken valósággal provokálták a hallgatókat (Bunta Péter, Szabó Sándor, Bretter György, Farkas Zoltán): személy szerint és egyenként szegezték nekik a kérdést? Mi a véleménye arról, ami Magyarországon történt: forradalomnak tartja-e vagy ellenforradalomnak? Elrettentésül, aki nem fogadta el a hivatalos álláspontot, vagy csak kirúgták az egyetemről, vagy börtönbüntetésre is ítélték. Például Szilágyi Árpád, negyedéves kolozsvári diákot, az Irodalmi Újsághoz írott levele miatt, amelyben lelkesen üdvözölte a magyar forradalmat, hazaárulás vádjával 20 évre ítélték. Zárójelben: hazaárulásért halálbüntetést is kiszabhattak volna. A gyergyószentmiklósi Salamon Lászlót 1957. július 3-án tartóztatták le. Salamon az októberi eseményeket Budapesten élte át, ezért az ítélet indoklása a “magyar népi demokratikus rendszer megdöntésére irányuló megmozdulásban való aktív részvétel” volt. Salamont 1958. január 10-én ítélték el, és 1963. február 10-én szabadult.

* * *

“Erdély 1572-ig Magyarország alkotó része,” 1572-től 1711-ig önálló fejedelemség, 1711-től 1848-ig, illetve 1867-ig osztrák koronataromány, és 1867-től 1918-ig ismét Magyarország része volt. A román politikai irodalom azt hirdette, hogy a magyar uralom alatt, éppen úgy, mint az önálló fejedelemség idején a románság a legsúlyosabb elnyomás alatt élt. A valóság a nemzetiségi elnyomás és a nemzetiségi kérdés fogalma ismeretlen volt, a magyarországi románság helyzetét speciális tagozódása szabta meg, osztozott a vele azonos magyar társadalmi osztályok jogaiban és kötelességeiben. Erdélyt mindkét nép – mind a magyar mind a román – magáénak vallotta, otthonának érezte. Az Magyarország szerves része volt,

ugyanakkor a román kultúra bölcsője is. Mindkét nép számos nemzeti hőjét adta, bár olykor élt bennük a különbözőség tudata. Az "erdélyi kérdés" miatt a két nép nem tudott a történelem folyamán békés egymás mellett élést kialakítani.

Az első világháborút követő történelmi helyzetben, majd a háborút lezáró békeszerződések révén Erdélyt elszakították Magyarországtól és Romániához csatolták, de ezt megelőzően Románia a párizsi nemzetközi kisebbségi szerződésben kötelezettséget vállalt a kisebbségek jogainak tiszteletben tartására, és ezt tartalmazták a gyulafehérvári határozatok is. Az elcsatolás következtében az ottani magyarság elveszítette korábbi állami-közösségi kereteit, az újba pedig nehezen tudott beilleszkedni.

Az arisztokráciát százados hagyománya, vagyona, és képzettsége predesztinálták a közügyek intézésére. Bár a románok erdélyi földreformja (1921) válságos helyzetbe sodorta, ennek az osztálynak képviselőit, akárcsak korábbi idegen elnyomások idején, megmaradtak magyarnak. Próbálták megtartani régi helyüket, szerepüket, életmódjukat: néhányan a politikai élet vezetői lettek, ezáltal igen fontos elemét alkották a nemzeti életnek. 1918 után a középosztály tízezrei hagyták el Erdélyt, de a helyben maradtak, az egyházak alkalmazottai és a szabadfoglalkozású értelmiség fontos szerepet játszott. Sorsuk nagyban összefüggött a város életével, ahol a magyarság többséget alkotott. Hozzájuk tartozott a magyar anyanyelvű és magyar kultúrájú zsidó népesség is, közülük is főképp azok, akik sorközösséget vállaltak a kisebbségi magyarsággal. A magyar kereskedő és iparos réteg fontos alkotói voltak a városi népességnek, és mivel ők voltak a románosító politika fő céltáblái, a sorozatos támadások következtében, fokozatosan elszegényedtek. A gyári és ipari munkásság, bár jelen volt a fontosabb városokban, a nemzetközi szervezetekben való részvétele miatt elszigetelődött a magyar társadalomtól. A földművelő nép volt a legszámosabb, és ezáltal az erdélyi magyar társadalom alaprétegének bizonyult. Paál Árpád szerint "maga a falusi nép is hármass osztálytagozódást kapott. A háborús felmentéshez jutott tehetősebb gazdák, a fölmentetlen törpe gazdák, és a nincstelen csavargó vitézek alkották ezeket a külön tagozódásokat". A földműves népességen belül a székelyföldi lakosság volt egy tömbben, a romániai helyzetből adódóan egyre jobban elszegényedve.

Összegzőképpen megállapítható, hogy némi módosításokkal az erdélyi magyarság megőrizte társadalmi struktúráját az impériumváltás után is. Venczel József értékelése szerint: "a kisebbségi életkeret viszont szükségszerűen építi át az erdélyi magyar társadalom belső struktúráját: az arisztokrácia elveszíti feudális jelentőségét, a kapitalista réteg idegen érdekek szolgálatába húzódik, a hivatalnok-középosztály meggyérül és a maradék megnémul; életerős társadalmi réteggént csak a papi, nevelő és szabadpályák értelmisége, valamint földművesek, iparosok,

kereskedők és munkások népi kategóriája vehető számba”. Erdély lakosságának statisztikai megoszlásáról eltérő adatok vannak forgalomban, hivatalosnak tűnik a Magyar Szövetség által készített kimutatás, amely szerint “a csatolt területek lakosságának az a 46,2%-át kitevő kisebbsége, amelynek 31,3% magyar és pedig református, 13,3% katolikus, 1,3% evangélikus, unitárius 1,3%, izraelita 2,4%. Erdély elszakítása után legszervezettebb intézményrendszernek az egyházak bizonyultak. Egyházközségeik és felekezeti iskolarendszerük behálózta a magyarok lakta területeket. A három egyház püspöke – katolikus (Majláth Gusztáv Károly), református (Nagy Károly), unitárius (Ferencz József) nem tette le az esküt a békeszerződés aláírása előtt, csak 1921 tavaszán. 1918 őszén létrehozták az egyházak felekezet-közötti tanácsát, amely általánosan, vagy különböző szakbizottságokban, elsősorban iskolai kérdésekkel foglalkozott, összehangolva annak intézményrendszerét, tevékenységét. A magyar kormány hathatós anyagi támogatását élvezték, így próbálva meg ellensúlyozni a román kormány elnyomó iskolapolitikáját. A román fővárosban, mivel mind a katolikus, mind a református egyháznak már korábban volt gyülekezete két ottani személy játszott különböző összekötő szerepet.

Zombory László, volt gyulafehérvári káplán, a magyar árvaházak szervezésében játszott szerepével a katolikus királyi pár bizalmasa lett. Egyben ő volt a katolikus tömegeket mozgató Katolikus Szövetség szervezője és vezetője. Tőkés Ernő bukaresti református lelkész volt az Erdélyi Segélyiroda vezetője, Josika Sámuel és Ugron István megbízásából.

A magyar nyelvű iskolahálózat folyamatos harcot folytatott létének fenntartásáért. A román agrárreform törvény az egyházi birtokok, valamint iskolafenntartó alapítványok birtokainak nagy részét kisajátította, ezért csak magyarországi támogatással tudták azt fenntartani. Ugyanakkor az újonnan létesített oktatási intézmények, különböző okok és ürügyek alapján ki voltak téve a hatóság részéről, a nyilvánossági jog megvonásának. Az iskolák fenntartásának módja állandó gondot jelentett a magyar kisebbség számára, és alapjául szolgált a népszövetségi panaszok beadásának.

A magyar nyelvű nyilvánosság, a sajtó, nagyon fontos szerepet töltött be a magyar kisebbség életében. Miután a hatalomváltozással a magyarországi nyomdatermékek behozatala teljesen megszűnt, ott helyben kellett pótolni azokat. Kezdetben “a cselekvésnek színtere a nyilvánosság volt. A sajtó harcolta ki a kereteket az aktív, kisebbségi munka számára...” Írta Ligeti Ernő, a korszak szellemi életét összefoglaló művében, (Ligeti 1941). Az időszak kiadványok megjelenítése gazdasági vállalkozás is volt egyben, ami gyakran a minőség rovására vezetett. Összesítésben nagyon sok időszak kiadvány jelent meg, kisebbségi jogvédelmi

szempontból egyesek túl jónak bizonyultak, ezért a hatóságok többszöri betiltását vonták maguk után. A magyar egyesületek, bár anyagilag meggyengülve átmentették magukat, korábbi jelentősegteljes tevékenységüket csak kisebb mértékben tudták betölteni. Ilyen volt az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE), az Erdélyi Múzeum Egyesület (EME), a később alakult Dalosszövetség, műegyletek és mások.

Politikailag a román megszállás első éveit a passzivitás határozta meg, míg az aktivitás az önvédelmi és védelmet kereső magatartásokból bontakozott ki (1920 nyarán), a trianoni békeszerződés aláírása után. Ekkor szólította fel ismételten a kormány az eskütételre a magyar alkalmazottakat, ami ismételten a nyár és őszi folyamán sok vitára adott okot. A következő év újabb eseményeket hozott magával. Paál Árpád, Kós Károly és Zágoni István közzétették Kiáltó Szó politikai írásukat, amelyben a passzivitás helyett az aktivitást, a romániai politikai életbe való részvételt szorgalmazták. Ebben az időszakban került sor a három püspök eskütételére is, amelyet az Averescu kormány kultuszminisztere Octavian Goga készített elő, közelebb hozva őket a román politikai világhoz. 1921. március 19-én gr. Majláth Gustáv erdélyi és dr. Glattfelder Gyula csanádi római katolikus püspök, április 9-én gr. Széchenyi Miklós nagyváradai római katolikus és Nagy erdélyi református püspök tette le Ferdinánd király kezébe Bukarestben a hűségesküt; az előrehaladott korú Ferencz József unitárius püspöktől, a kolozsvári prefektus vette be a fogadalmat. A püspökök eskütétele nyomán felengedett a magyar kisebbséget korlátozó politikai nyomás, ez is a politikai tevékenységhez segített. Előbb Magyar Szövetség alakult, majd a Nemzeti Párt és a Néppárt. Az 1922-ben, februárban tartott választásokra a kormány engedélyezte a Magyar Szövetség működését (ez alapján a politikai csoportok tárgyaltak egymással), amely során, a februári választásokon az erőteljes terror ellenére, sikerült néhány magyar képviselőt és szenátort bejuttatni a román törvényhozásba.

A kisebbségi magyarság politikai vezetői a párizsi kisebbségi szerződés és a gyulafehérvári határozatok alapján, a kisebbségek – mint a kisebbségi szerződések alanyainak – jogaik tiszteletben tartását várták, remélték és követelték, elsősorban az autonómia alapján. Bár Bethlen György, az OMP későbbi elnöke 1935-ben elismerte, “hogyan talán hiba volt, hogy az autonómiát mindjárt a kezdetben nem szorgalmazták”, az idők során történtek kísérletek ennek kivívására, megvalósítására. Erdély két régiójában, Udvarhelyen és Kalotaszegen, autonóm elvek alapján próbálták meg az önrendelkezést, önálló köztársaságot megvalósítani. Autonómia tervezetek születtek a korban (Paál Árpád, Gyárfás Elemér, Grandpierre Emil), ugyanakkor a sajtó is folyamatosan napirenden tartotta a témát. A Magyar Szövetség programjában megfogalmazott célok között az első: “A magyar nemzeti kisebbség autonómiájának

kivívása és ennek keretében a magyarság politikai, kulturális, gazdasági és szociális érdekeinek autonóm közigazgatási, igazgatási és igazságszolgáltatási szervezet útján való biztosítása”. A Magyar Szövetséget 1922. október végén, az alapszabály hiányára való hivatkozással – Metes kolozsvári prefektus által – Văitoianu belügyminiszter betiltotta. Mivel a hatalom a magyarság értésére adta, hogy politikai párt működése ellen nem emelne kifogást, ennek folyományaként indult meg a korábbi két párt – Magyar Nemzeti Párt és Magyar Néppárt – egyesülésének, egy egységes párt megalakításának a folyamata, amely akaratlanul is magában hordozta a különböző irányelvek szülte ellentéteket. E miatt hullámverések, viták, ellentétek az erdélyi magyar politikai közéletet sem kerülték el, ellenkezőleg olykor főképp kritikusabb időszakokban felszínre kerültek, és nehezítették a politikai megoldásokat, a kibontakozást. Okai a romániai Országos Magyar Párt megalakulását megelőző időből eredeztethetők. A Magyar Nemzeti Párt, a magyar Szövetség, és ezek folyományaként az Országos Magyar Párt vezetősége az erdélyi magyar társadalomnak az a rétege volt, amely úgy gondolkodott, hogy a kisebbség vezető rétegének a magyar történelmi élet hagyományaiba gyökerező, de azért a haladás eszméivel és következményeivel is számot vető, konzervatív gondolkodás képviselőjének kell lenni.

A politikai vezetésnek tehát a régi magyar politikai élet vezető rétegeinek az ún. történelmi osztályoknak kezében kell maradnia, míg a többségében idegen eredetű zsidó elemekkel túltelített gyenge városi polgárságra, és politikai képességekben még fejletlen magyar népi tömegekre a vezetést bízni nem lehet. Így került a vezetés a régi vezetők kezébe, de az új párton belül is megmaradt a régi megosztottság, amely a jobb (Magyar Nemzeti Párt) és baloldal (Magyar Néppárt) jelenlétében élt tovább. Ennek következménye, hogy a vezetésen belüli jobboldali túlsúlyt a baloldalnak a sajtóban elfoglalt helyzete ellensúlyozta. Míg a jobboldal egységes, és tagjai kolozsvári, meg környékbeli nagy és középbirtokosai voltak, addig a baloldal megoszlott egy radikális csoportra Paál Árpád vezetésével (aki “alapjában töprengő filozofikus elme”) és egy pacifista, humanitárius, internacionalista magyar zsidó polgári rétegre. E diszharmóniának folyományai a folyamatos ütközések, amelyek később szakításhoz, és mélyebb ellentétekhez vezettek.

A politikai érzelmi viharok kihatottak a kultúrára is, az irodalom is ekként tipologizálható. Mindennek tudható be, hogy az erdélyi magyarság úgy érezhette, hogy nincsen egyetlen olyan vezető egyénisége, akit teljes bizalma letéteményesének tekinthet, és akár ösztönösen, de keresett valakiben.

Ezekkel magyarázhatóak a folyamatos vezetőségi gondok.

“A románok a megkésett nemzetté válás folyamatában a 19. században lettek, független, államalkotó nemzetté.” Az 1859-ben Moldva és Havasalföld egyesülésével új állam keletkezett, Románia, amely 1877-1878-ban, egy újabb orosz-török háború után, ügyes diplomáciai előkészítés által, amelyben Ion C. Brătianu játszott kulcsszerepet, kivívta függetlenségét. Hohenzollern Károly királlyá választása által 1881-ben az ország alkotmányos monarchia lett. A román gazdaság a század végén a kapitalista fejlődés útjára lépett, a politikában a mezőgazdaság meghatározó szerepe miatt a Konzervatív Párt játszott vezető szerepet. A 20. század elején a román állam a Tiszától a Dnyeszterig terjedő Nagy-Románia megteremtése volt.

Az erdélyi románság, korábbi passzivitásából kilépve, és az autonóm Erdély elvét egyre inkább feladva, 1905 táján a román állammal való egyesülés stratégiáját választotta. 1914-ben a világháború kitörésekor a bukaresti Koronatanács még a semlegességet választotta, de az 1916. augusztus 4-i titkos diplomáciai egyezmény során, amely Erdélyt és Magyarország románok lakta keleti vidékeit Romániának ígérte, az ország az antant oldalán (1916. augusztus 16-án) belépett a háborúba. A hadi helyzet nem kedvezett számára, Románia a Központi Hatalmakkal különbékére kényszerült (1918. április 24), amely által a korábbi titkos szerződés érvényét veszítette.

1918 őszén, a háború befejezése után, Károlyi Mihály pacifista politizálása idején, a román hadsereg mozgósított, és fokozatosan megszállta Erdélyt. Románia “kulcsembere” az állam függetlenségét elérő Ion C. Brătianu, fia I.C. Brătianu, (Ionel Brătianu), liberális pártvezér volt, aki tárgyalt, irányított, előlépett, vagy háttérbe vonult, véleményezett és javasolt, de a döntéshozatal birtokában volt. 1919-ben a legtöbbet Párizsban tartózkodott, ez év május 31-én a béketárgyalás plenáris ülésén Wilsonnal a kisebbségi szerződésről vitatkozott, amelyet nem vállalt, otthagya a béketárgyalásokat, hazament, és a Magyar Tanácsköztársaság leverése, valamint a bolsevista veszély ürügyén Budapest elfoglalására adott parancsot a román hadseregnek. A nagyhatalmak nyomására Brătianu kénytelen volt engedni, inkább lemondott, minthogy aláírja a kisebbségi szerződést, így nem ő, hanem az új kormányfő, Al. Vaida-Voevod írta alá azt.

A háború és következményei nagy változásokat eredményeztek az ország életében. Az új állam területe 295869 km² (Magyarországtól elcsatoltak 101923km²),

lakossága 1922-ben 16,25 millió (Magyarországtól elcsatolt területen 31%) lett. Az ország nemzetiségei 28,1% tettek ki (magyarok, németek, zsidók, ukránok, oroszok, törökök, bolgárok, örmények, szerbek, lengyelek, cigányok és mások). Erdélyben a magyarság arányszáma 26,46% volt. A Konzervatív Párt letűnt a történelem színpadáról, választójogot adtak, agrárreformot léptettek életbe külön a Regátban (ókirályságban) és külön Erdélyben, míg az általános megvetés ellenére a zsidók állampolgárságot kaptak. Feladat volt a négy államrend (román, magyar, osztrák, orosz) egységesítése. A román falu és az "idegen" város közötti különbség ellensúlyozása, az egységes állam megteremtése. Az új helyzet némi román bizonytalanságot, kételyeket, identitásválságot is eredményezett, amit a nacionalizmus eszmekörében vezettek le, amelyben az állam vezető szerepet kapott. Kezdetől jelentős intézkedéseket foganatosítottak az új területek beolvasztása és egyesítése érdekében. Általában az 1918-1928 közötti tíz évet liberális-Brătianu korszaknak nevezik, és valószínű nem alaptalanul. A politikát az ókirályságbeli, gazdasági összefonódásokkal rendelkező liberális politikusok irányították, élükön a bukaresti, balkáni jelleget hordozó oligarchiával. Mellettük az erdélyi regionalizmust képviselő Román Nemzeti Párt, élén az egyesülésben nagy szerepet játszott Iuliu Maniuval. A korszakban egyes személyiségek is, mint Alexandru Averescu, Constantin Argetoianu, Nicolae Iorga, jelentős szerepet vittek, akik olykor a miniszterelnöki tisztséget is betöltötték. A román politikusok maguk sem voltak erkölcsileg a helyzet magaslatán, egy követi jelentés így jellemzi őket: "...a román politikusokkal szemben tapasztalatom szerint mindig a legnagyobb bizalmatlanság van a helyén".

Az első világháború után a román egyesülési álmok beteljesedtek, így az ország számára a biztonságpolitika, a határok védelme vált politikai alaptétellé. A lakosság közel 30%-át kitevő kisebbségek állampolitikailag nehéz kérdést jelentettek. Hiába a kisebbségi szerződések, egy jelentés szerint "a balkáni adminisztráció mindig meg fogja találni a módját annak, hogy a kisebbségeknek biztosított jog írott malaszt maradjon". A gyulafehérvári határozatokról, amelyekre a magyarok jogilag állandóan hivatkoztak, Petru Groza, a korszak egyik politikusa így nyilatkozott: "A gyulafehérvári pontok? – rongyos papírdarab! Mert vagy van egy kisebbségben, mint népben – életerő akkor, hogy kiküzdje magának azt, ami neki jár, s akkor felesleges minden paktumos írás, - vagy nincsen benne elhatározás, tehetség, tömörülési erő harcra, hogy kiverkedje magának azt, ami neki természetes és emberi joga, akkor pedig nem segít semmilyen díszes szerződés, akármilyen címet is adnak neki" (Groza Petru 1934)

A gyulafehérvári határozatok egyik megalkotója, Vasile Goldiș, később így jellemezte azokat: "A gyulafehérvári alapokmány egy koncepció, egy doktrína, egy

ideális elképzelés arról, mint kell az emberek együttélését a nemzeti létben megszervezni. Ideálokat nem lehet máról-holnapra megválasztani”. Maniu előadása is hasonló szellemben fogant, ő is tagadta, hogy Gyulafehérváron a kisebbségeknek nemzeti autonómiát ígértek volna.

A korszak meghatározó személyisége, Ion C. Brătianu, politikai elgondolásában az ország nem román lakosságát két osztályba osztotta. E szerint a zsidók nem lehetnek irredenták, hanem alkalmazkodnak az új helyzethez, míg a magyarok, bolgárok, az ukránok, sőt még a szászok is, mivel ragaszkodnak etnikai identitásukhoz, és a genfi székhelyű Nemzetek Szövetsége felé tekintgetnek, irredenta veszélyforrást jelentettek. Brătianu szerint a Nemzetek Szövetsége nem szabhat feltételeket egy erős államnak, amely el sem fogadja azokat. Az ő elve az egységes állameszme, amelynek keretén belül a nemzeti szuverenitás korlátlanul érvényesül és sérthetetlen. Brătianu elméletét a román politikusok többsége magáénak vallotta, Vintilă Brătianu, Nicolae Iorga, Gheorghe Tătărăscu, és maga II Károly király is tett hasonló kijelentéseket.

Így a román külpolitikát az újonnan szerzett területek megtartásáért való aggodalom – Jorga szerint “a zsákmányt biztonságba (kell) helyezni” – a fennálló szerződések tiszteletben tartása, az állami szuverenitás érintetlensége, és a bolsevista veszély határozta meg. Következtetésképpen állíthatjuk, hogy a tárgyalat korszakban a kisebbségeket gyengítő, elnemzetlenítő, revízióellenes politika uralkodott Romániában.

{A fentiekre – a gyulafehérvári határozatokra – reflektálva, világosan kitűnik, hogy csak a román politikusok akik részt vettek ezeknek a határozatoknak a kidolgozásán, megfogalmazásán, balkáni mentalitással hazudva, szemtelenül, állítják (Goldiş, Maniu), hogy ez csak egy “koncepció egy doktrína volt (de csak a magyarokat illeti), egy ideális elképzelés”, “ideálokat nem lehet megváltoztatni máról holnapra”... ki ígért a magyaroknak nemzeti autonómiát?... tehát megint... megint hazudnak, írásban hazudnak, határozatban hazudnak... ezek után, ezek láttán, hogy érzed magad Trianon??... referendum nem volt, a magyarokról is határoznak... de minek őket megkérdezni... de azért ez a diktátum, ez a Trianon, nem volt szerződés, mert a kötelező jogok ellen minden szerződés semmis! A népek feje felett új határokat húztak, rajzoltak, ez pedig az önrendelkezési jog ellen való, tehát semmis, érvénytelen! A Trianonnal kapcsolatos igazság felszínre kerülése... revíziója, az ENSZ-hez letett (már 2000-ben) dokumentumok alapján, egyike lesz a román nép önismerési traumájának... a kontinuitás elmélet mellett.}

Ennek jegyében kisemberek nagy funkcióba kerültek, fokozódott az elrománosítás különböző taktikákkal és utakon, amelyben az állam vezető szerepet játszott. Kevés józan elme állt ki a kisebbségek emberi jogai mellett. A politikai

palettáról az egészen szélsőséges, a kisebbségek gyors beolvasztását óhajtó megnyilvánulások sem hiányoztak. A liberális nacionalizmus kifulladására a húszas évek végére előkészítette a talajt a románizmus ideológia számára. Ez olyan célt tűzött ki az ortodox identitással egyetemben, amely lehetővé teszi az elmaradottság felszámolását, a modernizációt, amelyben a kisebbségek idegeneknek számítanak. Ennek során a harmincas években kialakult egy nacionalista, antiszemita irányzat, amelyet a politikában a legionárius mozgalom képviselt, de ugyanakkor a korszak meghatározó értelmiségeit is – így Mircea Eliade, Emil Cioran, Nae Ionescu, maga mögött tudhatta.

A román kisebbségi politika 30-as évekbeli dilemmáját így fogalmazták meg: “bármekkora engedményeket tennénk a romániai magyar kisebbségnek, azok sohasem fogják kielégíteni a budapesti hivatalos köröket, amelynek végső célja nem az erdélyi magyarság jó állapota, hanem újbóli visszacsatolása a magyar területekbe”... tehát az ezeréves Magyarországhoz, ahova tartozott több mint ezer éve, őshonos magyarjaival, székelyeivel...

Idézzük, ezzel kapcsolatosan Francesco Nitti olasz miniszterelnök 1924-ben elhangzott véleményét:

“Trianonban egy országot sem tettek tönkre gonoszabbul, mint Magyarországot. De ezt az országot lélekben erős becsületes emberek lakják, akik nem nyugosznak bele hazájuk rombolásába, soha nem fognak lemondani Erdélyről.

Magyarország megcsönkítése annyira becsstelen, hogy senki nem vállalja érte a felelősséget.

Mindenki úgy tesz, mintha nem tudna róla, mindenki szemérmesen hallgat. A népek önrendelkezési jogára való hivatkozás csak hazug formula...

...Nincsen olyan francia, angol vagy olasz, aki elfogadná hazája számára azokat a feltételeket, amelyeket Magyarországra kényszerítettek”.[lásd Lenin megfogalmazását]

A korszak államformája az alkotmányos monarchia volt. Az állam élén a király állt, aki az alkotmány, a hagyományok, érdekek, kapcsolatok és nyomásgyakorlás alapján döntött, kormányválság idején lemondathatta a kormányt, tanácskozott pártvezérekkel (személyiségekkel), akik közül egyet megbízott kormány-alakítással. A megalakult kormány köteles volt a legrövidebb időn belül, megrendezni a választásokat. Mindezt befolyásolta a kamarilla és a pártok viszonya is. A korszak Romániájában többpártrendszer létezett, kb. 30 működő párttal, amelyek közül talán 3-4 volt kormányzóképes. A kisebbségi pártok természetesen nem, így a politikai hatalom megszerzése egyáltalán nem is szerepelt, és nem is szerepelhetett azok politikai célkitűzéseik között.

1922-1938 között, az OMP fennállása idején több mint kétszer annyi kormány váltotta egymást, mint ahány választás volt. A hét választás közül hármat a Liberális Párt (1927, 1933, 1937), kettőt a Nemzeti Parasztpárt (1928, 1932) még egyet-egyet Jorga szövetségi kormánya, (1931), és a Néppárt (1926) rendezhetett. A román törvényhozás (parlament) két kamarából állt. A szenátus 204 tagból állt (Ebből Erdélyre 53 jutott), a választottak mellett kinevezettek is voltak. A szenátusba 70 ezer lakos választott egy szenátort, míg a képviselőházba 30 ezer lakos választhatott egy képviselőt. Az utóbbi tagjainak száma 387 volt (ebből Erdélyre 122 mandátum jutott). A szenátorokat megyénként, szavazótöbbséggel, a képviselőket szintén megyénként választották listás eljárással, általános, egyenlő és titkos választójog alapján. Amelyik párt elnyerte az egész országban a leadott szavazatok 40%-át, az érvényben lévő prémiumrendszer alapján megkapta az összes mandátum felét, és csak a többi került szétosztásra azon pártok között, amelyek megkapták az érvényes szavazatok legalább 2%-át.

Az adott politikai keretek között kellett volna a mindenkor román kormánynak egységesítenie területeit és modernizálnia gazdaságát, megőrizni az ország függetlenségét, de ismerve a második világháború alatti (és utáni, immár állandó Moldva, Dél Dobrudzsa) területi veszteségeit, elmondhatjuk, hogy ez nem volt sikeresnek nevezhető.

“Trianon, brutális hentesmunka volt” (“Rájuk erőszakolták a békét, de ez a béke uzsorás béke, a gyilkosok és mézárosok békéje...” V. I. Lenin). Hentesmunka volt Európa élő szervezetén. Példátlanul igazságtalan, lelkiismeretlen és szakszerűtlen. Ez a legkevesebb, amit a Trianoni döntésről el lehet mondani akkor is, ha az ember nem magyar szemmel, hanem mondjuk egy francia szemével néz a 21. századi Európára. A győztes hatalmak rajtunk bosszulták meg az összes bűnt és ostobaságot, amit Európában valaha is valakik – köztük ők maguk is – elkövettek.

A hentesek a megcsonkított test darabjait koncként lökték oda Prága, Bukarest, Belgrád falánkjainak, Benesnek és társainak, akik csalással, hazugsággal, korrumpálással ágyaztak meg Londonban és Párizsban a béke diktátumnak és az akkor még nekik örömtelinek tetsző utódállami gyarapodásnak. Ezek az utódállamok az ajándékba kapott területekkel, az ott élő magyar és más nemzetiségű népességgel, a magyar kulturális hagyománnyal és a civilizációs többlettel nem tudtak mit kezdeni. Még egy szűk évszázad sem kellett ahhoz, hogy a kreatúra államok

egymásután, gyors ütemben szétessenek. Ám mielőtt ez bekövetkezett volna, bekövetkezett az, ami gondolkodó és az Európai viszonyokat valamennyire is ismerő emberek számára már a 20-as években is nyilvánvaló volt: az első világháborút követte a második.

Gyergyóújfalu katolikus temploma kertjében, ma is ott a kőtábla ezen felirattal:

“Ember vézsd az eszedbe: ez a föld mindig székel volt – és az is marad”

Trianonban a hazugságok, a félrevezetések, a butaság és a cinikus kegyetlenség diadalán, oly hitvány férc művet szabtak a kor politikusai, melytől még az 1919-1920 közötti, Magyarországon tartózkodó Szövetséges Katonai Misszió amerikai vezetője Harry Hill Bantholtz tábornok is megundorodott. Diplomataként, naplójában így ír erről: “Átadni Magyarország területének egyes részeit, a civilizált és kifinomult lakosságot alkotó emberekkel, olyan dolog, mintha Texast és Kaliforniát adnák át a mexikóiaknak. Szégyelljék magukat a Szövetséges Nagyhatalmak mindazért, amit a fegyverszünet után ebben az országban megengedtek! A régi Magyarország területének és lakosságának illogikus néprajzi felosztásához, hogy Svájcot osszák fel három külön államra vegyes francia, német és olasz lakossága miatt. Ez pusztán még egy eset, amikor hosszávú elméleteket érvényesítenek tényleges körülményekkel szemben. A magyaroknak bizonyosan sok hiányosságuk van, legalábbis amerikai szemszögből nézve, de annyira felette állnak bármelyik szomszédjuknak, hogy a civilizáció elleni büntettet jelentene ennek az országnak a javasolt felosztása.” 1920. február 5-én írta e sorokat Bantholtz vezérőrnagy naplójába, s tudjuk, négy hónappal később ezt a civilizáció elleni büntettet mégis végrehajtották, mint ahogy az illogikus elméleteket is elébe helyezték a tényleges körülményeknek. Tudjuk mit értek el a diktátummal. A második világháború és a napjainkig tartó – déli és újabban keleti területeket is érintő – újabb háborúk, forrongások (lásd Ukrajna) jól mutatják az eredményt. 1920. június 4-i emlékezés, a Magyar Holokauszt napja is, mely ugyanakkor megfogalmazza a Kárpát-medence nemzeti egyesítését is.

“Aki azt mondja neked, hogy a rossznak győzelme lehet a jó fölött, az vak. Legyőzheti-e a felhő a napot? A sötétség a világosságot? A tél a tavaszt? A győzelmet azonban ne téveszd össze a sikerrel. A felhőnek sikerül magát a nap és a föld közé tolnia. De legyőzte-e vajon a napot ezzel? S ha igazságról beszélsz, akkor is vigyázz. Ne a magad egyéni érdekét vagy egy csoport érdekét nevezd igazságnak. Érdek annyi van, ahány ember a földön. De igazság csak egy. A gyertyaláng és reflektorfény, csak méreteikben különböznek egymástól, lényegükben azonosak. Az igazság nem emberi mérték és így ne várd tőle,

hogy emberi tulajdonsággá váljék. Igazság az, hogy élsz, és hogy jogod van élni, mert megszülettél. Hogy minden ember egyforma abban, hogy meztelenül jött ide, és meztelenül, egészen meztelenül tér vissza innen. Hogy aki jó, azt baj nem érheti, akár mi is történjék vele: egyenesen járhat és nyílt homlokkal nézhet szembe a világgal. Ez az igazság. De nem feltétlen értékű igazság az, hogy Tied a kabát, amit szekrényedbe őrzöl. A gyapjú, amiből készült, a juhé volt. Te azt vallod, hogy igazságos úton lett a Tied, de a juhnek erről bizonyára más véleménye van. A valódi igazságban bízhatasz bátran, kára nem eshetik. Felkél a nap, bármilyen sötét is legyen előtte az éjszaka. Ha mégis látnod kell, hogy itt-ott, az emberi hangyaboly külön életében a rossz látszólag győz a jó felett: ne tévesszen meg ez a látszat. Káin sohasem győzte le Abelt. Csak megölte.

Jusson eszedbe, hogy van egy jelvény, amit sokan hordanak, de kevesen értenek meg. Azt hirdeti, hogy sok idővel ezelőtt keresztre feszítettek Valakit, aki győzött az emberek bűnei fölött.“

Wass Albert
Igazság

A Csonka Magyarországon – végig nézve Európán – megakadt a szeme egy angol Lordnak is, egy elmúlt hosszú kilenc esztendő után. Ekkor ébredt fel benne az első vágy, hogy valamit tegyen ezért a lesújtott országért, és jelent meg történelmi nevezetességű cikke “Magyarország helye a Nap alatt” címmel.

A Lothermere-cikk megjelenése napjáról mondotta Herceg Ferenc: “ Ezen a napon indult meg a magyarság, mint beomlott bánya legénysége, az ígért napfény felé.” ezzel azt az ő javukra döntötte el.

* * *

Állam férfiak véleménye, a Trianon-i Békeszerződésről

Francesco Nitti, olasz miniszterelnök, 1924.

„Trianonban egy országot sem
tettek tönkre gonoszabbul mint
Magyarországot. De ezt az
országot lélekben erős emberek
lakják, akik nem nyugosznak bele

hazájuk rombolásába, soha nem
fognak lemondani Erdélyről.
Magyarország megcsonkítása
annyira becstelen, hogy senki
nem vállalja érte a felelőséget.
Mindenki úgy tesz mintha
nem tudna róla, mindenki
szemérmesen hallgat. A népek
önrendelkezési jogára való hivatkozás,
csak hazug formula...a leg gonoszabbak
mindig visszaéltek a győzelemmel.”

Lloyd George, angol miniszterelnök, 1920-ban mondott beszédéből:

„Az egész dokumentáció
melyet szövetségeseink
a béketárgyaláson rendelkezésünkre
bocsátottak, csaló és hazug volt.
Ez a béke nem államférfiak
munkája, hanem súlyos és végzetes
tévedések eredménye.”

Stanley Baldwin, angol miniszterelnök.

„Európa békéje, a Trianon-i
Békeszerződés napján
szűnt meg”

V.I. Lenin:

„Rajuk erőszakolták a békét,
de ez a béke uzsorás
béke, gyilkosok és mészárosok
békéje...hallatlan béke,
rabló béke, ez nem béke,
ezek olyan feltételek,
amelyeket útonállók késsel
a kezükben diktálnak a
védtelen áldozatoknak”

Andre Tardieu, miniszterelnök
(La Pax, című könyvében)

„Azért nem lehetett a magyarországtól
elszakított területeken felvidéken népszavazást
tartani, mert akkor nem jött volna létre
Csehszlovákia, a lakosság
ellenszavazásának következtében.”

Herbert Henry Asquit, aki 8-évig volt angol miniszterelnök.

„...Nincsen olyan francia, angol
vagy olasz, aki elfogadná hazája
számára azokat a feltételeket amelyeket
Magyarországra kényszerítettek.”

Arthur Neville Chamberlain, 1925

„A Trianon-i Szerződés
eredménye Európában
nem béke, hanem az új
háborútól való félelem.”

*** * ***

“Magyarország külpolitikája.” 1867-1940. A Habsburg Birodalom belviszálya abból származott, hogy mind a magyarok, mind a nemzetiségek szemben álltak az osztrák abszolutizmussal, annak gyengítésére törekedtek. Súlyos kérdések akkor vetődtek fel, amikor a magyar állameszme, Szent Istváni Korona valamennyi országát magába foglaló egységes államot követelt, amikor a magyar kormány a legtagabb történelmi határok elismertetésére törekedett, akkor hasonló kívánalmakkal álltak elő a nemzetiségek is. Ekkor vált világossá, hogy a magyar

állameszme, épp annyira összeegyeztethetetlen a horvát, szlovák, román kívánságokkal, mint korábban az abszolutista rendszer politikája. A Habsburg Birodalmon belül, a németek mellett a magyar volt a legerősebb, amely számára partnerséget kínálhatott, rajta kívül más népegységnek – bár a csehek és a horvátok is óhajtották – erre nem volt esélye.

A nemzetiségek legtöbbször Bécset támogatták, csak a horvátok olykor Budapestet. A kiegyezéssel más kapcsolat rendszer kezdődött. Az 1867-et követő évtizedekben a magyarság kevésé tudta felmérni a nemzetiségi kérdés egyre növekvő fontosságát. Figyelmét, energiáját az uralkodó házzal folytatott meddő közjogi küzdelemre fordította, és nem számolt eléggé azzal a ténnyel, hogy az ország lakosságának mintegy fele, nem az államalkotó magyarsághoz, hanem olyan nemzetiségekhez tartozik, amely a 19. század elején Európa szerte feléledő nacionalizmus hatása alatt erős népi, sőt nemzeti öntudatra ébredtek, és amelyek az ország határain túl, szintén a 19. század folyamán önálló állami életre rendezkedtek be. Még akkor sem válaszoltak kellőképpen, amikor ezek az államok a magyar állam területi épségét fenyegető külpolitikai célkitűzéseik érdekében aknázták ki, sőt attól sem riadtak vissza, hogy eltorzítva a magyar államot a világ közvéleménye előtt lejáratják. Az önálló külpolitikai szervezettel nem rendelkező magyarság nem tudta ennek tervszerűen irányított ellenséges hangulatkeltés veszélyességét követni, és megfelelő ellen propagandával gyengíteni. Így a magyarság befeketítése termékeny talajra talált nemcsak Központi Hatalmakkal szemben ellenséges államokban, hanem semleges országokban is. Magyarországról – a 48-as szabadság eszméket megtagadva – a nemzetiségek börtönének képét alakították ki, hangoztatva, hogy az még a világbékét is veszélyezteti.

Tény az is, hogy az 1867-es kiegyezés és az első világháború közötti időszakban az állam és a nemzetiségek érdekeit harmonikusan összeegyeztethető nemzetiségi politika tulajdonképpen nem is volt. A magyar közvélemény úgy gondolta, hogy az 1868 XLIV. Törvénycikkkel a nemzetiségi kérdés alapjait megvetették. Ez a törvény a kor szellemének megfelelően megadta a nemzetiségeknek a magyar állam keretein belül a biztonságos fejlődés lehetőségét, de a törvény érdemi végrehajtására nem került sor. Ilyen adottságok között valóban merülhettek fel jogos kifogások az akkori magyar nemzetiségi politika ellen. Ennek alapján a magyarság önmagával és a nemzetiségeivel szemben hibát követett el és mulasztásokat, bár ezek nem képezték tudatos, tervszerű, elnyomó rendszer alapjait. A magyar állam ellenségei mindezek ellenére annak tüntették fel, már a háború előtt, és még inkább megtehették a világháború után annak ellenére, hogy az utód-államokba kényszerített magyarságot a békeszerződések kisebbségi szerződesei "védték". A nemzetiségeknek Budapest ellen, még annak a bécsi kormányzat ellen

vívott csatája 1918-ban a Monarchia összeomlásával ért véget persze a vesztes világháború következményeként is, de az adott nemzetközi viszonyok között, a nagyhatalmak világháborús konfliktusai eredményeként. A magyar társadalom háború előtti gondjai a háború után is megmaradtak, csupán a hazai nemzetiségi kérdés veszítette el jelentőségét azáltal, hogy általuk (és közöttük majdnem színtiszta magyar részeket is) lakott területeket elszakították az országtól. A magyarság ezt óriási traumaként élte meg, és nem tudta elfogadni.

Magyarország két világháború közötti külpolitikáját a revízióra való felkészülés határozta meg. Az irányvonalat a húszas évek elején a kettőség jellemezte, területi koncesszióért a győztesekhez is hajlandó volt közeledni, de a vesztes államok német vezetés alatti fegyveres összefogására is hajlandó lett volna. Mindenképpen megpróbálta a politikai elszigeteltségből kitörni, de látható volt, hogy az utód-államok Magyarország ténylegesen pacifista politikája esetén sem mondtak volna le a kapott területekről. Bethlen István miniszterelnök (1921-1931) a belpolitikai megerősödés után a határon túli magyarság irányában a gazdasági, kulturális pozíciók megőrzését tartotta alapelvnek. Ezért az elcsatolt területek magyarsága az anyaország támogatását élvezte. A Romániához csatolt volt magyarországi területek intézmény-rendszerének támogatását a budapesti kormánykörökben Keleti Akciónak nevezték. A magyar állam külügyi képviselőlet kiépítésével (bukaresti követség, kolozsvári útlevélosztály) ezzel lettek az erdélyi magyarság és a budapesti kormányzat összekötői, hisz a határon túli magyarság támogatása és azok megtartása a remélt revízió számára a kormányzati szerveknél összefonódott. Az erdélyi magyarság minden fontos cselekedeténél kikérték a “mérvadó hely” véleményét, és várták ennek utasításait. A húszas évek elejének szűk diplomáciai mozgástere fokozatosan tágult, az olasz, lengyel, osztrák, német, angol kapcsolatok témája a kisebbségvédelem is volt.

A harmincas évek elején Mussolini már a határ revíziókat is felvetette, és az évtized közepén már a tömbösödés jelei jelentkeztek. Az 1936-ban kelt berchtesgardeni jegyzőkönyvek Kelet-Európa kérdéseit “barátságos kollaboráció szellemében” kezelik, de később a magyar-német közeledés és a folyamatosan szélesedő együttműködés a reváns veszélyét vetítette elő, amelynek érzékelhető kihatásai voltak természetesen Romániában is, mind a román politikára, mind a magyar kisebbség sorsára egyaránt.

* * *

“Apponyi Albert trianoni védőbeszéde.” Igen tisztelt Elnök úr, Uraim! Engedjék meg, hogy még egyszer megköszönjem, hogy alkalmat adtak nekünk álláspontunk kifejtésére. Tulajdonképpen szóbeli tárgyalást kívántam, mert nézetem szerint ez az egyedüli eszköz, amely bennünket a megértéshez és az előttünk fekvő szövevényes kérdések helyes megismeréséhez vezethet. A Legfelsőbb Tanács azonban akaratát más irányban már megállapította, így meg kell ez előtt hajolnom. Elfogadom, tehát az elem állított helyzetet és hogy idejüket túlságosan igénybe ne vegyem, egyenesen a tárgyra térek.

A mi szemünkben a tegnaptól a mai naptól a békefeltételek hivatalos megismerése választja el. Érzem a felelősség roppant súlyát, amely reám nehezedik abban a pillanatban, amikor Magyarország részéről a békefeltételeket illetőleg az első szót kimondom. Nem tétovázom azonban és nyíltan kijelentem, hogy a békefeltételek, úgy, amint Önök szívesek voltak azokat nekünk átnyújtani, lényeges módosítás nélkül elfogadhatatlanok. Tisztán látom azokat a veszélyeket és bajokat, amelyek a béke aláírásának megtagadásából származhatnak. Mégis, ha Magyarország abba a helyzetbe állíthatnák, hogy választania kellene ennek a békének elfogadása vagy visszautasítása között, úgy tulajdonképpen arra a kérdésre adna választ: helyes-e öngyilkosnak lennie, nehogy megöljék. Szerencsére még nem tartunk ilyen messze. Önök felszólítottak bennünket, hogy tegyük meg észrevételeinket. Ezek közül bátrak voltunk már egynéhányat a békefeltételek átvétele előtt átnyújtani. Meg vagyunk győződve róla, hogy Önök a már átnyújtott és a jövőben átnyújtandó megjegyzéseinket a viszonyok nehézsége által követelt komolysággal és lelkiismeretességgel fogják áttanulmányozni. Reméljük tehát, hogy meg fogjuk győzni Önöket. Reméljük ezt annál is inkább, mert nem áll szándékunkban sem ma, sem későbben érzelmeinkkel kérkedni, vagy kizárólag azoknak az érdekeknek szempontjára helyezkedni, amelyeket feladatunk megvédelmezni. A legjobb akaratral iparkodunk keresni oly álláspontot, amely a kölcsönös megértést lehetővé teszi. És, Uraim, ezt az álláspontot már megtaláltuk. Ez a nemzetközi igazságosságnak, a népek szabadságának nagy eszméje, amelyet a Szövetséges Hatalmak oly fennen hirdettek, továbbá a béke közös nagy érdekei, az állandóság és Európa rekonstrukciója biztosítékainak keresése. Ezeknek az elveknek és érdekeknek szempontjából vizsgáljuk meg a nekünk felajánlott béke feltételeit. Nem titkolhatjuk el, mindenekelőtt, megütközésünket a békefeltételek mérhetetlen szigorúsága felett. E megütközés könnyen megmagyarázható. A többi háborút viselt nemzettel, Németországgal, Ausztriával és Bulgáriával kötött béke feltételei mindenesetre szintén szigorúak. De közülük egyik sem tartalmazott a nemzet életére lényeges oly területi változtatásokat, mint azok, amelyeket velünk elfogadtatni akarnak. Arról van szó, hogy Magyarország elveszítse területének kétharmad- és

népességének majdnem kétharmad részét, és hogy a megmaradt Magyarországtól a gazdasági fejlődés majdnem összes feltételei megvonassanak. Mert az ország e szerencsétlen középső része, elszakítva határaitól, meg lenne fosztva szén-, érc- és sóbányáinak legnagyobb részétől, épületfájától, olajától, földgázforrásaitól, munkaerejének jó-részétől, alpesi legelőitől, amelyek marhaállományát táplálták; ez a szerencsétlen középső rész, mint mondtam, meg lenne fosztva a gazdasági fejlődés minden forrásától és eszközétől, ugyanakkor, amikor azt kívánják tőle, hogy többet termeljen. Ily nehéz és különös helyzet előtt állva, kérdezzük, hogy a fent említett elvek és érdekek mely szempontja váltotta ki ezt a különös szigorúságot Magyarországgal szemben?

Talán az ítélkezés ténye lenne ez Magyarországgal szemben?

Önök, Uraim, akiket a győzelem a bírói székhez juttatott, Önök kimondották egykori ellenségeiknek, a Központi Hatalmaknak bűnösségét és elhatározták, hogy a háború következményeit a felelősökre hárítják. Legyen így; de akkor, azt hiszem, hogy a fokozat megállapításánál a bűnösség fokával arányban kellene eljárni, és mivel Magyarországot sújtják a legszigorúbb és létét leginkább veszélyeztető feltételekkel, úgy azt lehetne hinni, hogy éppen ő az, aki az összes nemzetek közül a legbűnösebb.

Uraim! Anélkül, hogy e kérdés részleteibe bocsátkoznék, hiszen ezt benyújtandó okmányaink fogják megtenni, ki kell jelentenem, hogy ezt az ítéletet nem lehet kimondani oly nemzet fölött, amely abban a pillanatban, amidőn a háború kitört, nem bírt teljes függetlenséggel és legfeljebb csak befolyást gyakorolhatott az Osztrák-Magyar Monarchia ügyeire és amely nemzet ezt, mint a legutóbb nyilvánosságra hozott okmányok bizonyítják, fel is használta arra, hogy helytelenítse azokat a lépéseket, amelyeknek a háborút elő kellett idézniök. Nem hiszem továbbá, hogy ítélettel állunk szemben, mert hiszen az ítélet oly eljárást tételez fel, amelyben a felek egyforma körülmények között hallgattatnak meg és egyformán tudják érveiket érvényre juttatni. Magyarországot azonban mindaddig nem hallgatták meg; lehetetlen tehát, hogy a békefeltételek ítélet jellegével bírjanak. Vagy talán a nemzetközi igazságosság elvének oly alkalmazásáról van szó, amelynek célja a poliglott államalakulatok helyett, amelyek közé Magyarország is tartozik, olyan új alakulatokat létrehozni, amelyek igazságosabban oldják meg a területi kérdést a különböző nemzetiségek között, és amelyek hatásosabban biztosítják azok szabadságát? Ha a tényeket tekintem, úgy kénytelen vagyok kételkedni, hogy ez a törekvés eredményezte a kérdés ily módon való megoldását. Mindenekelőtt a Magyarországtól elszakítandó 11.000.000 léleknek 35%-a magyar, amely három és félmilliót jelent akkor is, ha a mi érdekeinkre legkedvezőtlenebb számítást vesszük is alapul. Elszakítanak még a békefeltételek körülbelül egy és egynegyed millió

németet, ami a magyarság százalékszámával együtt az egésznek 45%-át jelenti. Ezekre nézve a nemzetiségi elv ilyen alkalmazási módja nem előnyt, hanem a szenvedések sorát jelentené. Ha feltesszük tehát - amitől távol állok -, hogy a nemzetiségi elv alkalmazása a fennmaradó 55%-ra nézve előnyösebb állapotot teremtené, mint a történelmi Magyarországon, még mindig az elszakítandó népesség majdnem felére nézve ez az elv nem vonatkozhat, vagy ha vonatkozik, úgy fordított értelemben. Nézetem szerint pedig, ha elvekről van szó, úgy azokat egyenlő módon kell alkalmazni mindazokra, akiket a szerződés rendelkezései érintenek.

Menjünk azonban tovább és tekintsük a Magyarország romjain megnövekedett államokat. Megállapíthatjuk, hogy faji szempontból ezek is éppen úgy, vagy talán még jobban részekre lesznek darabolva, mint az egykori Magyarország. Nem célom Önöket, Uraim, kifárasztani azoknak az adatoknak felsorolásával, amelyeket az e kérdésben benyújtandó okmányaink különben is tartalmazni fognak. Addig is azonban, amíg ezeket megismerhetik, kérem Önöket, fogadják el állításaimat, hogy követhessék következtetéseimet, amelyeket levezetni bátor leszek. Nem látom be, hogy a nemzetiségi elv, a nemzeti egység elve nyerne ezáltal a feldarabolás által. Egyetlen következménye volna ennek, amelyet bátor leszek megemlíteni, anélkül, hogy bárkivel szemben is támadó szándékom lenne. Csak egyszerűen megállapítani kívánom azt a tényt, hogy e következmény a nemzeti hegemoniának átruházása volna oly fajokra, amelyek jelenleg többnyire alacsonyabb kulturális fokon állanak. Következtetésem igazolására egy pár számadatot idézek.

A magyarságnál az írni és olvasni tudók arányszáma megközelíti a 80%-ot; a magyarországi németeknél a 82%-ot; a románoknál a 33%-ot; a szerbeknél az 59 és egynéhány tizedet, majdnem a 60%-ot. Ha a felsőbb társadalmi osztályokat tekintjük és számításba vesszük azokat, akik gimnáziumot végeztek és letették azt a vizsgát, amely Franciaországban a baccalaureat-nak felel meg, úgy megállapíthatjuk, hogy a magyarok arányszáma azok között, akik ily tanulmányokat végeztek, vagy az érettséginek megfelelő képzettséget érték el, 84%, jöllehet a magyarok az összes népességnek csak 54,5%-át teszik; a románok arányszáma az ily tanulmányokat végzetek között 4%, pedig az egész népesség 16%-át alkotják; a szerbeké 1%, jöllehet számuk az egész népesség 2,5%-a. Ismétlem, hogy ez a megjegyzésem nem bír senkivel szemben bántó éllel. Ennek a helyzetnek egyedüli oka, hogy ezek a szomszédos népek történelmük szerencsétlen eseményei folytán későbbben léptek be a művelt népek családjába, mint mi. A tény azonban tagadhatatlan. Nézetem szerint a nemzeti hegemoniának egy alacsonyabb kulturális fokra való átruházása nem közömbös az emberiség nagy kulturális érdekei szempontjából. Ebben az irányban már most vannak bizonyítékaink. Szomszédaink, akik területünk egy részére törnek, már legalább egy éve hatalmukba kerítették azokat; a fegyverszüneti szerződés

értelmében ugyan joguk lett volna ezeknek a területeknek katonai megszállására, de ők kisajátították a kormányzás egész gépezetét is. Ennek látjuk már a következményeit. Külön okmányban fogjuk bemutatni, hogy ez alatt az egy év alatt mily nagy kulturális értékek romboltattak le. Látni fogják, Uraim, ezekben az okmányokban, hogy két egyetemünk, amelyek a kultúra legmagasabb fokán állanak, a kolozsvári, a magyar kultúra egyik régi székhelye és az újabb keletű pozsonyi egyetem, tönkretétettek. A tanárok elűzettek és szeretném, ha megtudnák Önök, hogy kiket ültettek a helyükbe. Felhívom Önöket, hogy küldjenek ki tudósokból álló bizottságokat, hogy a való helyzetet megismerjék, és hogy az összehasonlítást megtehessek. Lehetetlen, hogy ezek az egyetemek és ezek a tanári karok, amelyeknek történelme a messze múltba visszanyúl, és amelyek most megsemmisítették, helyettesíthetők legyenek a megszálló nemzetek szellemi erőtartálékaiból. Ezek a nagy kulturális intézmények belátható időben nem pótolhatók. Hasonló a helyzet az egész közigazgatási gépezetnél és a tanítótestület mindegyik fokánál. Csupán a román megszállott területeken több mint kétszázezer gyermek az utca porában nevelődik a tanítóhiány folytán, mivel a magyar tanítók kiutasítottak és pótolni őket nem bírják.

Uraim! Azt hiszem, hogy az emberiség nagy érdekei szempontjából nem lehet sem közömbösen, sem megelégedettséggel szemlélni azt a körülményt, hogy a nemzeti hegemonia oly fajokra száll át, amelyek ha a legjobb reménységgel kecsegtetnek is a jövőre nézve, de ma még a kultúra alacsony fokán állanak. Láttuk már, hogy a szigor, amellyel Magyarországot sújtják, nem eredhet az ítékezés tényéből. Láttuk, hogy a nemzetiségi elv sem nyerne ezáltal semmit. Talán akkor oly szándékkal állunk szemben, amely a népek szabadságának eszméjét követi? Úgy látszik, hogy ennek a szándéknak kiinduló pontja az a feltevés, amely szerint Magyarország idegen nyelvű lakosai szívesebben tartoznának oly államhoz, amelyben az államfenntartó elemet fajrokonaik alkotják, mint Magyarországhoz, ahol a magyar hegemonia érvényesül. Ez azonban csak feltevés; és ha a feltevések útjára léptünk, úgy bátor vagyok megjegyezni, hogy e feltevés fordított értelemben alkalmazható arra a 45% magyarra és németre, akik most egy új államhoz csatoltatnak és akikről feltehető, hogy szívesebben maradnának a magyar állam polgárai. Ez az okoskodás nem jelentene mást, minthogy az előnyöket a másik oldalra helyezzük. De miért induljunk ki sejtésekből, és miért helyezkedjünk feltevésekre, amikor a valóság megállapítására rendelkezésünkre áll az eszköz, egyszerű, de egyetlen eszköz, amelynek alkalmazását hangosan követeljük, hogy e kérdésben tisztán lássunk. És ez az eszköz a népszavazás. Amidőn ezt követeljük, hivatkozunk Wilson elnök úr által oly kiválóan szavakba öntött nagy eszmére, amely szerint az embereknek egyetlen kapcsolata, az államok lakosságának egyetlen része

sem helyezhető akarata, megkérdése nélkül, mint valami marhanyáj, egy idegen állam fennhatósága alá. Ennek a nagy eszmének a nevében, amely különben az erkölcsi alapon nyugvó egészséges emberi felfogásnak egy axiómája, követeljük a népszavazást hazánk azon részeire vonatkozólag, amelyeket tőlünk most elszakítani akarnak. Kijelentem, hogy előre is alávetjük magunkat e népszavazás eredményének, bármi legyen is az. Természetesen követeljük, hogy a népszavazás olyan körülmények között tartassék meg, hogy annak szabadsága biztosítva legyen. A népszavazás annál is inkább szükséges, mivel a Nemzetgyűlés, amely végső fokon hivatott a javasolt békefeltételek fölött dönteni, csonka lesz. A megszállt területek lakói nem lesznek itt képviselve. Nincsen olyan kormány vagy Nemzetgyűlés, amely jogi vagy erkölcsi szempontból jogosult volna dönteni azoknak a sorsa fölött, akik ott képviselve nincsenek. Különben a békeszerződés e tekintetben oly kifejezéseket tartalmaz, amelyekben e nehézség sejtelve rejlik. "Magyarország a maga részéről lemond, amennyiben számot tarthatna..."; ezek körülbelül a békeszerződés szavai. Valóban nem érezzük magunkat feljogosítva oly határozatok hozatalára, amelyek akár jogi, akár morális kötelezettségeket rónának a lakosságnak arra a részére is, amely a Nemzetgyűlésben képviselve nem lesz. Maga az eszme kívánja, hogy ezt a követelésünket a Békekonferencia elé terjeszszük. Ha egykori területünk, a történelmi Magyarország érdekében felhozandó érveink az önök szemében nem lesznek eléggé döntőek, úgy azt javasoljuk, hogy kérdezzük meg az érdekelt népeiséget. Előre is alávetjük magunkat ítéletüknek. Ha pedig mi ezt az álláspontot foglaljuk el, és ha ellenfeleink követeléseiket és aspirációikat nem merik a nép ítélete alá bocsátani, úgy vajon kinek a javára szól a föltevés? Még egy szempontból vehetjük tekintetbe a népek önrendelkezési jogát. Megkockáztatható volna az az állítás, hogy talán a nemzeti kisebbségek jogai hatásosabban lennének biztosítva az új államok területén, mint ahogyan Magyarországon voltak. Ez alkalommal nem akarok védőbeszédet tartani azon eljárás fölött, amelyet Magyarországon a nem magyar fajok állítólagos elnyomása tekintetében követtek. Csak annak állítására szorítkozom, hogy nagyon örülnénk, ha a tőlünk elszakított területeken magyar testvéreink ugyanazon jogoknak és előnyöknek birtokában lennének, amellyel Magyarország nem magyar ajkú polgárai bírtak. Erre a kérdésre lesz alkalmunk még visszatérni. Ebben a pillanatban nem vagyok hivatva erről beszélni, már csak azért sem, mivel nem állanak rendelkezésemre a nélkülözhetetlen okmányok. De kész vagyok bármikor és bárkivel szemben e kérdést behatóan megvitatni. Állíthatom azonban, hogy ha az egykori Magyarország nemzetiségi politikája még annál is rosszabb lett volna, mint azt elkeseredettebb ellenségeink állították, még akkor is jobb annál a helyzetnél, amelyet szomszédaink és csapataik a megszállt területen teremtettek.

Elő fogunk terjeszteni, Uraim, egy egész sorozat okmányt, különösen azokra a tényekre vonatkozólag, amelyek Erdélyben történtek. Szigorúan megvizsgáltuk az összes jelentéseket, amelyek e tekintetben beérkeztek és jöllehet ezeknek az okmányoknak hitelességét az erdélyi három keresztény egyház, a katolikus, kálvinista és az unitárius egyház vezetői erősítik meg, mégsem kívánjuk - nem kívánhatjuk -, hogy pusztá állításunknak hitelt adjanak, mert hiszen szavaink ellentétben állanak más oldalról származó nyilatkozatokkal. Kérjük azonban Önöket, hogy vizsgálják meg a helyszínen a történeteket, küldjenek ki a végső döntés előtt a helyszínére szakemberekből álló bizottságot, hogy meggyőződhesse azokról a tényekről, amelyek az említett területen végbemennek. Egyedül mi követeljük Uraim, hogy a helyzetet borító homály eloszlattassék, egyedül mi törekszünk olyan döntésekre, amelyek a kérdés helyes ismeretéből fakadnak.

Kérjük még továbbá azt is, hogy abban a végső esetben, ha terület-változtatásokat fognak reánk kényszeríteni, a nemzetiségi kisebbségek jogainak védelme hatásosabban és részletesebben biztosíttassék, mint azt a nekünk átnyújtott békejavaslat tervbe veszi. A mi meggyőződésünk szerint a tervbe vett biztosítékok elégtelenek. Erősebb biztosítékokat kívánunk, amelyeket a Magyarország területén megmaradó idegen ajkú lakosokkal szemben mi is készek vagyunk alkalmazni. E tekintetben meghatalmazottjaikkal már teljes egyetértésre jutottunk. Azt hisszük azonban, hogy szomszédainknál erőteljesebb biztosítékok elérése nehézségekbe fog ütközni, mert hiszen elfoglultságuk fajtestvéreikkel szemben ismeretes. A múlt tanulságai is kényszerítenek bennünket arra a feltevésre, hogy e kérdésben szívós ellenállásra fogunk találni. A román csapatoknak a demarkációs vonalra való visszavonása tekintetében, amelyet több ízben kértünk, és amelyet kormányunk a békedelegáció Párizsba való kiküldésének feltételévé tett, a Szövetséges Hatalmak oly erélyesen léptek fel a román kormánynál, hogy lehetetlennek látszott, hogy ne teljesítsék a Szövetséges Hatalmak követelését. És mégis így történt. Azt hiszem, megértik tehát, Uraim, aggodalmainkat, testvéreinket illetőleg, ha ők ezen idegen uralom alá kerülnének.

Sorra vettem, Uraim, az elveket, amelyek a békefeltételek megállapításánál számba jöhetnek és megállapíthatom, hogy nem tudtam a nemzetközi igazságosság, a nemzetiségi és a népek szabadsága elvének oly alkalmazását megtalálni, amely a nekünk felajánlott béke indító okait kellőleg megvilágította volna. Talán a fejtegetéseim bevezetésében már említett érdekek, a béke nagy érdekei, az állandóság és Európa rekonstrukciója sugallták őket?

Uraim! A magyar probléma az általános problémának nem oly kis része, mint azt a statisztika nyers számaiból következtetni lehetne. Ez a terület, amely Magyarországot alkotja, és amely jogilag ma is Magyarország, századokon át

rendkívül fontos szerepet játszott Európában, különösen Közép-Európában a béke és a biztonság fenntartása tekintetében. A magyar honfoglalást és a magyaroknak a keresztény hitre való áttérését megelőző évszázadokban hiányzott itt a nyugalom és a biztonság. Közép-Európa a legkülönbözőbb barbár népek támadásainak volt kitéve. A biztonság csak ettől a pillanattól fogva állt fenn, amikor a magyar védővonal kialakult. Az állandóság és a béke általános szempontjaiból rendkívül fontos, hogy a zavarok kelet-európai főfészke ne nyerjen tért és ne terjeszkedjék ki Európa szívéig. A történelmi fejlődésnek azonban gátat vetett a Balkán-félszigeten a török hódítás és így az egyensúly ott nem állott helyre. Adja az Ég, hogy ez mielőbb bekövetkezzen. De ma rendkívül fontos, hogy e zavarok, amelyek Európa békéjét oly sokszor háborították meg, és amelyek bennünket már több ízben a háború küszöbére sodortak, onnan ne terjedhessenek tovább. A történelmi Magyarország töltötte be azt a feladatot, hogy oly államot tartva fenn, amelyben egyensúly és biztonság uralkodott, megvédte Európát a keletről fenyegető közvetlen veszedelmek elől. Ezt a hivatását tíz századon át töltötte be és erre egyedül organikus egysége képesítette. Idézem a nagy francia geográfusnak, Reclus Elisének szavait, amelyek szerint ez az ország oly tökéletes földrajzi egység, amely Európában egyedül áll. Folyóink és völgyeink rendszere, amelyek a határokról kiindulva a középpont felé törekszenek, oly egységet alkotnak, amely csak egységes hatalom által kormányozható. Részeinek gazdasági függése szintén a legteljesebb, miután a közép hatalmas gazdasági üzemet alkot, a szélek tartalmazzák pedig mindazt az anyagot, amire a gazdasági fejlődés szempontjából szükség van.

A történelmi Magyarország tehát Európában egyedülálló természetes földrajzi és gazdasági egységgel rendelkezik. Területén sehol sem húzhatók természetes határok és egyetlen részét sem lehet elszakítani anélkül, hogy a többiek ezt meg ne szenvedjék. Ez az oka annak, hogy a történelem tíz századon át megőrizte ezt az egységet. Önök visszautasíthatják a történelem szavait mint elvet egy jogi konstrukció megépítésénél, de a történelem tanulságát, amelyet az ezer éven át hangoztatott, figyelembe kell venniök. Nem a véletlen, hanem a természet szavai beszélnek itt. Magyarország az organikus egység minden feltételével rendelkezik, egyet kivéve, és ez a faji egység. De azok az államok, amelyeket a békeszerződés értelmében Magyarország romjain építenének fel, szintén nem rendelkezének a faji egységgel. Az anyanyelv egysége hiányzott egyedül Magyarországon az egység feltételei közül, és hozzáteszem, hogy az alakítandó új államok az egység egyetlen alapelveivel sem fognak bírní. Az alakítandó új államok átvágnák a földrajz természetes határait, megakadályoznák a hasznos belső vándorlást, amely a munkást a kedvezőbb munkaalkalmak felé irányítja; megszakítanák a tradíció fonálait, amelyek a századokon át együtt élőköt közös mentalitásban egyesítették, akik

ugyanazon eseményeket, ugyanazt a dicsőséget, fejlődést és ugyanazokat a szenvedéseket élték át. Jogosult-e a félelmünk tehát, hogy itt az állandóságnak kipróbált oszlopa helyett a nyugalanságnak újabb fészkei fognak keletkezni? Nem szabad magunkat illúziókban ringatnunk. Ezeket az új alakulatokat az irredentizmus aknázná alá, sokkal veszedelmesebb formában, mint azt Magyarországon egyesek fölfedezni vélték. Ez a mozgalom, ha létezett is Magyarországon a műveltebb osztály egy részénél, a nép nagy tömegeit sohasem hatotta át. Az új alakulatokat azonban oly nemzetek irredentizmusa aknázná alá, amelyek nemcsak idegen hatalom uralmát éreznék, de az övékéénél alacsonyabb kultúrájú nemzet hegemoniáját is. És itt organikus lehetetlenséget kell megállapítanunk. Mindenesetre feltételezhetjük, hogy még egy magasabb kulturális fokon álló nemzetiségi kisebbség is képes a hegemonia gyakorlására egy alacsonyabb fokon álló többséggel szemben, de hogy egy alacsonyabb kulturális fejlettséggel bíró kisebbség, vagy egy igen csekély többség hegemoniával bírhasson, elérhesse a felsőbbség önkéntes elismerését és a morális egybeolvadást egy magasabb kulturális fokot elért nemzetiséggel szemben, ez, Uraim, organikus lehetetlenség.

Előszeretettel vádolnak meg bennünket azzal a szándékkal, hogy a kérdések nekünk nem tetsző elintézését erőszakkal fogjuk megváltoztatni. Távol állunk, Uraim, az ily kalandos tervektől. Mi reményeinket az igazságnak és azoknak az elveknek morális erejére alapítjuk, amelyekre támaszkodunk, és amit nem tudunk elérni ma, annak megvalósulását a Népek Szövetségének békés akciójától várjuk, amelynek egyik feladata lesz orvosolni azokat a nemzetközi helyzeteket, amelyek a béke fennmaradását veszélyeztethetnék. Ezt kijelentem, nehogy szavaimban gyermekes és fölösleges fenyegetést lássanak. De kijelentem azt is, Uraim, hogy olyan mesterkélt rendelkezésekkel, mint amilyeneket a békeszerződés tartalmaz, Európa ennek az általános béke szempontjából oly fontos és sokat szenvedett részében alig lehetséges békés politikai helyzetet teremteni. Közép-Európát a keletről jövő veszedelmekkel szemben egyedül a történelmi magyar terület stabilitása tudja megőrizni. Európának szüksége van gazdasági rekonstrukcióra. A gazdasági fejlődést azonban az új alakulatok bizonyára meg fogják gátolni. Ez a körülmény a megmaradt Magyarországon szükségképpen be fog következni. De hasonló lesz a helyzet az elszakított részekben is. E területek alacsonyabb kultúrájú nép alacsonyabb fokú adminisztrációja alá rendelve, elszakítva ennek az organikus egységnek többi részeitől, amelyekkel kapcsolatban újból virágzásnak indulhatnának, a stagnálásra, vagy valószínűleg a visszaesésre vannak kárhóztatva.

Európának szüksége van szociális békére. Önök jobban ismerik azokat a veszélyeket, amelyek ezt a békét fenyegetik. Önök jobban tudják, mint én, hogy a háború következményei megzavarták, és egyensúlyából vetették ki a gazdasági élet

szellemét és feltételeit. A múlt szomorú tapasztalataiból tudjuk, hogy a felforgató elemek sikerei mind annak a következményei, ami aláásta a társadalom morális erejét, tehát mind annak, ami meggyöngítene a nemzeti érzést és előidézte a munkanélküliség nyomorát. Ha Európának ebben a részében, amely még mindig közel áll a bolsevizmus égő fészkehez, megnehezítik a munka feltételeit, megnehezítik a munka újból való megkezdését, ezáltal csak a társadalmi béke veszélyei nyernek újabb tápot. Védővonalak tehetetlenek a járványok, különösen a morális járványok ellen. Mindezekkel a teóriákkal szemben Önök felhozhatják, mint döntő tényezőt, a győzelmet és a győzők jogait. Elismerjük ezeket, Uraim. Elég reálisan gondolkozunk politikai kérdésekben, hogy ezzel a tényezővel kellőképpen számoljunk. Ismerjük tartozásunkat a győzelemmel szemben. Készek vagyunk vereségünk váltságdíját megfizetni. De ez lenne az újjáépítésnek egyedüli elve? Az erőszak volna az egyedüli alapja az építésnek? Az anyagi erőszak lenne az egyedüli fenntartó eleme annak a konstrukciónak, amely összeomlóban van, mielőtt az építés befejeződött volna? Európa jövője igen szomorú lesz ebben az esetben. Nem hisszük, Uraim, hogy a győztes hatalmaknak ez volna a mentalitása; ezeket az elveket nem találjuk meg azokban a nyilatkozatokban, amelyekben Önök megállapították azokat az eszméket, amelyeknek győzelméért harcoltak, és amelyekben megjelölték a háború céljait. Ismétlem, nem hisszük, hogy ez volna a győzelmes nagy nemzetek mentalitása.

Ne vegyék rossz néven, hogy a most győzelmes Franciaországon, Anglián és Olaszországon túl meglássam a körvonalait annak a másik Franciaországnak, amely mindig a nagylelkű törekvéseknek előőrse és a nagy eszméknek szócsöve volt, annak a másik Angliának, amely a politikai szabadságok szülőanyja volt, és annak az Olaszországnak, amely a reneszánsznak, a művészeteknek és a szellemi fejlődésnek a bölcsője volt. És ha duzzogás nélkül ismerem el a győző jogát, úgy azzal a másik Franciaországgal, Angliával és Olaszországgal szemben egész másképp érzek; hálával hajlok meg előttük és szívesen fogadom el őket mestereinkül és nevelőinkül.

Engedjék meg, Uraim, hogy azt tanácsoljam: ne veszélyeztessék örökségüknek ezt a legjobb részét, ezt az erkölcsi fölényt, amelyre Önöknek joguk van, az erőszak fegyverének alkalmazásával, amely ma az Önök kezében van, de amelyet holnap más ragadhat meg, míg amaz megmarad. Bízva ezeknek az eszméknek az erejében, a bennünket környező minden nehézség, minden rosszakarat és minden akadály dacára, amelyeket utunkon felhalmozni iparkodnak, bizalommal lépünk arra az útra, amely végre megnyílt előttünk, hogy részt vehessünk a béke munkájában; és tesszük ezt a legteljesebb jóhiszeműséggel. Bízunk azoknak az eszméknek az őszinteségében, amelyeket Önök kijelentettek. Jogtalanság volna Önökkel szemben másképpen gondolkoznunk; bízunk az erkölcsi tényezők erejében,

amelyekkel ügyünket azonosítjuk, és kívánom Önöknek, Uraim, hogy a győztes fegyvereknek dicsőségét szárnyalja túl a béke megteremtésének dicsősége, amellyel Önök az egész emberiséget megajándékozzák.

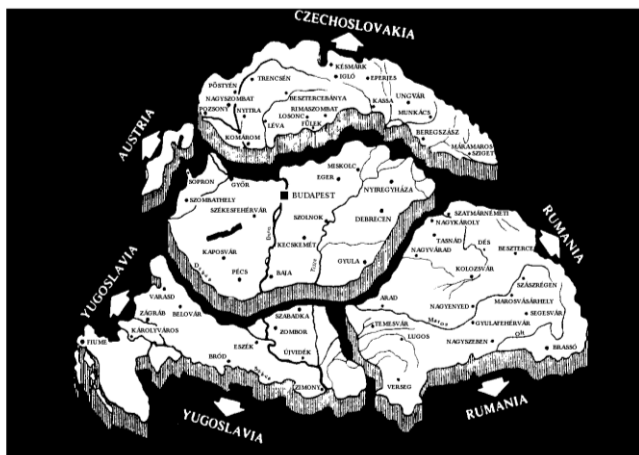
Csak egy pár szót kívánok még, Uraim, némely részletkérdést illetően megjegyezni. Beláthatják, hogy nem térhettem ki a nekünk felajánlott béke részletes tárgyalására. Egyedül a területi kérdéssel foglalkoztam, mert ez a kérdés magában foglalja a többiekét. Fel szeretném hívni azonban figyelmüket még egynéhány pontra, amelyeknek megoldása nézetem szerint rendkívül sürgős. Mindenekelőtt a humanizmusnak egyik kérdése, a hadifoglyoknak kérdése áll előttünk. A békeszerződés szavai szerint a hadifoglyok hazaszállítása csak a béke ratifikációja után történik meg. Kérem Önöket, Uraim, ne vegyenek tekintetbe egy formalizmust, amely miatt annyi ártatlan család szenvedhetne. A szerencsétlen szibériai hadifoglyok ügyében külön beadvánnyal fordultunk a Legfelsőbb Tanácshoz. Ennek a kérdésnek a megoldásánál hivatkozom az Önök emberies érzésére; oly érzések ezek, amelyeknek még háborús időben is fölötte kell állnia a politikának.

Még egy megjegyzést kívánok tenni a pénzügyi határozatokra vonatkozólag. Nézetem szerint a békeszerződés nem veszi eléggé figyelembe Magyarország különleges helyzetét. Magyarországnak két forradalmat, a bolsevizmus négy hónapos dühöngését és több hónapos román megszállást kellett átélnie. Ilyen körülmények között lehetetlen, hogy a szerződés által tervbe vett pénzügyi és gazdasági határozatokat végre tudjuk hajtani. Ha a győztes hatalmak polgárai által részünkre folyósított hitelek a béke aláírásának pillanatában - amint ezt a javaslat kimondja - felmondhatók lesznek, ez a fizetőképtelenséget, a csődöt jelenti, amelynek visszahatását kétségkívül a győztes hatalmak is éreznék. Elismerem, hogy sok hitelezőnk van az Önök országaiban. A hitelek visszafizethetők lesznek, ha erre nekünk időt engedélyeznek, de nem lesznek visszafizethetők, ha azonnal követelik azokat tőlünk. Azt követelik továbbá tőlünk - és ez is igazolja, hogy mennyire célravezetőbb lett volna bennünket előzőleg meghallgatni -, hogy mi Ausztriának vasércet szállítsunk. Mivel magunk is abban a helyzetben vagyunk, hogy ércet kell importálnunk, ezt a rendelkezést nem tudjuk teljesíteni. Hasonló a helyzet az épületfa tekintetében. Ezekre a részletekre nézve kérem az Önök jó akaratú megfontolását, amelyet már az Önök képviselői részünkre kilátásba helyeztek.

Mielőtt szavaimat befejezném, hálásan köszönöm, Uraim, hogy alkalmat adtak nekem álláspontomnak élőszóval való kifejtésére, és hogy beszédemet oly jóakaratú és állandó figyelemmel kísérték! "

Elhangzott: 1920. január 16.

“Az ENSZ vizsgálja felül Trianont!” A következőkben egy eddig eltitkolt okiratot adunk közre. Kötelességünknek érezzük, hogy megjelentessük. Legalább lapunkban (Erdélyi Napló) lásson nyomdafestéket, ha a “független” magyar sajtó 2001 februárja óta hallgat róla. Trianon felülvizsgálatát nem magyarok kezdeményezték!

The Dismemberment of the Kingdom of Hungary in Trianon, 1921

(Címzett)
 Öexcellenciája
 Carla del Ponte
 Főügyész
 ENSZ Háborús Törvényszéke
 New-York – Hága

Tárgy: Az **INSTITUTUM PRO HOMINIS JURIBUS** kérelme az Egyesült Nemzetek **Emberi Jogok Chartája** alapszabályára hivatkozással, az egyenlő elbírálás elvének biztosítása a Magyar Nép számára.

Excellenciád!

Őszentsége II János Pál Pápa 1984. január hó 12-én kelt Enciklikájában megalapította az INSTITUTUM PRO HOMINIS JURIBUS Intézetet. Az Intézetet az Egyesült Nemzetek Szervezete által 1948-ban alapított Emberi Jogok Chartája erkölcsi alátámasztására és fontosságának kihangsúlyozására szolgál. Az INSTITUTUM PRO HOMINIS JURIBUS Intézet kormányoktól, pártoktól független. Alapszabálya szerint segítenie kell azon személyeket, népeket, népcsoportokat, akiket emberi jogaikban megsértettek, gondoskodnia kell arról, hogy a sérelem megszűnjön, illetve ha szükséges, nemzetközi fórumokon is képviselnie kell a sértettek érdekeit. Mint a fent említett Intézet főtitkára, az alábbi petíciót terjesztem elő.

Javaslom az 1920. június 4-i Trianoni és az azt kiegészítő 1947 évi szeptember hó 15-i Párizsi Békeszerződések jogi szempontból történő felülvizsgálatát. A felülvizsgálat eredményeképp kérem annak megállapítását, hogy a fenti szerződések érvénytelenek, és kérem a szerződések hatályon kívül helyezését.

A nemzetközi joggyakorlat, valamint a Nürnbergi Nemzetközi Bíróság határozataira figyelemmel kérem az Egyesült Nemzetek Szervezetének Nemzetközi Bíróságát, hogy az egyenlő elbírálás elvének alapján mentesítse a Magyar Népet az I világháborúban való részvétele miatt kiszabott kollektív büntetés és annak következményei alól.

Mint az INSTITUTUM PRO HOMINIS JURIBUS Intézet főtitkára az ügyben egy Nemzetközi Vizsgáló Bizottság felállítását javaslom, a Vizsgáló Bizottság tevékenységének eredményeképpen pedig tárgyalás kitűzését.

Indoklás

Történelmi tény, hogy az I világháború kitöréséért a Magyar Királyságot felelősség nem terhelte. Mégis az 1920 évi Békeszerződés delegációi a világháború kitöréséért egyedül a Magyar Királyságot büntették meg. A Békeszerződés előtt a Magyar Királyság területe 325421 km² volt, lakosainak száma 20886000 fő. A Békeszerződés következményeként az ország területe 92863 km²-re, míg lakosainak száma 7615000 főre csökkent.

A Nürnbergi Nemzetközi Bíróság 1946. október hó 2-án a II világháború kirobbantásáért és a világháborúban elkövetett jogsértésekért Németország akkori vezetőit felelősségre vonta és megbüntette, azonban a Német Nép felelősségét nem állapította meg. A Nemzetközi Bíróság a Német Népet mentesítette az egyébként törvénysértő kollektív felelősségre vonás alól. Általánosan elfogadott tény, hogy egy nép vagy nemzet a vezetők bűneiért és törvénysértéseiért nem felel.

Mégis az I világháborúban való részvétel miatt Magyarország esetében nem az ország vezetőit, hanem a Magyar Népet büntették meg, ezen túlmenően Magyarországot hatalmas összegű kártérítés megfizetésére is kötelezték. Ez az eljárás több szempontból is törvénysértő. A szerződés következtében Magyarország területi szétdarabolása az alábbiak szerint történt:

Romániához: 103093 km² (31,8%), 5256451 fő (25,2%)

Horvátországhoz (Jugoszlávia részeként): 42541 km² (13,1%), 2621954 fő (12,6%)

Jugoszláviához: 20551 km² (6,3%), 1510897 fő (7,2%)

Csehszlovákiához: 61633 km² (18,9%), 3515351 fő (16,8%)

Austriához: 4026 km² (1,2%), 292031 fő (1,4%)

Lengyelországhoz: 589 km² (0,2%), 24880 fő (0,1%)

Olaszországhoz: 21 km², 49806 fő (0,8%)

Elcsatolt területek és lakosság összesen: 232448 km² (71,5%), 13271370 fő (63,5%)

Elcsatolás után megmaradt terület és lakosság: 92963 km² (28,6%), 7615117 fő (36,5%)

Magyarországot 300 millió USD kártérítés megfizetésére is kötelezték az alábbiak szerint: Oroszország része 200 millió USD, Jugoszláviának 50 millió USD, Csehszlovákiának 50 millió USD.

A Békeszerződés kimondta, hogy amennyiben a szerződő felek a szerződésben foglalt megállapodást nem tartják meg, úgy szerződésszegést követnek el, amelynek alapján megtörténhet a szerződés érvénytelenítése, illetve hatályon kívül helyezése. A Békeszerződéshez csatolt Kisebbségi Záradék szerint a Szerződést aláíró felek kötelezettséget vállalnak a területükön élő valamennyi nemzetiség emberi jogainak maradéktalan biztosítására. Az emberi jogok biztosítása az elcsatolt területeken nem érvényesült:

Történelmi tény az elcsatolt területen élők más területekre kitelepítése, internálása, deportálása. Tény a templomok rombolása, a vallásszabadság semmibe vétele, a nyelvhasználat korlátozása, a kultúra gyakorlásának tiltása. A kisebbségi jogok megtartását nem biztosították, ezzel a szomszédos államok – Románia, Jugoszlávia és Csehszlovákia – szerződésszegést követtek el.

Külön kiemelném azt a történelmi tény, Csehszlovákiából több mint 100 ezer magyart kényszerítettek lakhelyének elhagyására és Magyarországra költözésükre úgy, hogy ingó és ingatlan vagyonukkal nem rendelkezhettek.

A Szerződéshez csatolt Kisebbségi Záradékban foglaltak megtartását soha senki nem ellenőrizte. A Záradékban foglaltak megtartása a Magyarországgal határos államok részéről 1920 évtől kezdődően nem érvényesült. A kisebbségeket ért

atrocitások következménye az is, hogy több mint 100 ezer magyar az elesatolt területekről gyakorlatilag eltűnt. Ez felveti a háborús büntett miatti felelősséget. Hivatkoznék arra a konkrétumra, hogy Josip Bros Tito terroristái több mint 40000 magyart mészároltak le Délvidéken. A magyar lakosság számának radikális fogyatkozását a korabeli és a jelenlegi lexikonok adatai közötti eltérés is igazolja. E tárgyban figyelembe veendők az 1910-es népszámlálás adatai is.

A petícióban foglaltak értékelése során figyelembe kell venni azt is, hogy a Szerződést aláíró államok közül több országnak a helyzetében változás állott be:

- A Szovjetunió, mint egységes állam megszűnt.
- Jugoszlávia, mint a Szerződést aláíró egyik állam a korábbi formájában megszűnt létezni.
- Csehszlovákia, mint egységes állam ugyancsak megszűnt.

A változások miatt a Szerződés a jogi formájában sem tartható fenn. A fentiekén túlmenően a következőkre kívánok még rámutatni. A Békészerződések következtében Magyarországot – többek között – az alábbi veszteségek érték:

Haditengerészetüket ért kár Színarany értékben:

- hadihajó: 60000 kg színarany
- hajógyári anyagok, iparcikkek, gépek: 480000 kg
- hadikórházak, hidrográfiai hivatalok, hadiakadémiák: 300000 kg
- hadikikötői felszerelések: 10000 kg
- 801 db hajó: 80000 kg
- Fiume kikötő ingó és ingatlan értéke: 7500 kg
- tengerhajózási vállalatoknak nyújtott segély összege: 7500 kg
- tengerhajózási vállalatok vagyona: 7785 kg
- összesen: 974085 kg színarany-érték.

(Az adatok dr. Juba Ferenc tengerészkapitány-történész szakértő adatain alapulnak).

További veszteségek:

- az ország összes arany-, ezüst- és sóbányája,
- a szénbányák 80%-a,
- az erdők 90%-a,
- a vasútvonalak és az ezekhez tartozó vasúti szerelvények,
- a felbecsülhetetlen értékű műkincsek,
- Fiume, az egyetlen tengeri kikötő elvétele,
- Az összes tengeri és folyami hajók.

Közismert tény, hogy a Békészerződés delegátusainak tagjai között a Magyarországot sújtó retorziót illetően egyetértés nem volt. A nézetkülönbségek a korabeli jegyzőkönyvekből, visszaemlékezésekből egyértelműen igazolhatók.

A továbbiakban a Szerződés létrejöttekor és a Szerződés megkötése utáni időszakban hivatalban lévő politikai személyiségek véleményét idézem:

David Lloyd George brit miniszterelnök a Londonban 1928. október hó 4-én előadott beszédében kijelentette: “a teljes okmány- és adattár, amit egyes szövetségeseink a béketárgyalások során nekünk szolgáltatnak, hazug és hamisított volt. Nem vettük észre a szövetségeseink által elének terjesztett statisztikák valótlanágát, amelyek végül is a diplomácia történetének legigazságtalanabb békéjére vezettek, és amelyek következménye a nemzetközi törvények és a nemzetközi jogok legdurvább megsértése volt”. A fentiekről David Lloyd George az emlékirataiban is szól.

Henry Pozzi 1933-ban megjelent írásában kifejezetten felveti a tárgyalófelek felelősségét.

Lord Newton szerint “a nagy békebírák nem ismerték azon nemzetek néprajzának, földrajzának és történelmének alapelemeit, amelyeknek sorsát rendezniük kellett”.

Robert Cecil angol delegátus szerint a Népszövetséget azon célból hozták létre, hogy “időről időre határrevíziót eszközöljön”.

Nicolson Harold, aki a Békekonferencián jelen volt, 1933 évben a következőket írta: “Magyarország feldarabolása oly módon történt, hogy az érdekelt lakosság véleményét senki sem vette figyelembe”.

Az angol diplomata “Peacemaking” című könyvében több érdekelt államférfi véleményét is összegzi, amikor a következőt jegyzi fel: “az uralkodó gondolat az volt, hogy az elért béke rossz és alkalmazhatatlan, a béke az intrikának és a kapzsiságnak az eredménye, és ez a béke inkább előkészíti a háborút, mint azt megakadályozná”.

Nitti, aki az olasz kormány nevében szólott, a békefeltételeket azért tartotta elfogadhatatlannak, mert Magyarország szétdarabolása esetében a szláv túlsúly ellen nem látott semmiféle erőt. Nitti kitért arra is, hogy Olaszország az Osztrák-Magyar Monarchia, nem pedig Magyarország ellen viselt háborút.

A későbbi amerikai nagykövet, Bullit, a következőket írta Wilson elnöknek: “Én csak egy vagyok azon milliók közül, akiknek bizalmuk volt Önben. Mi azt gondoltuk, hogy Ön pártatlan és igazságos békét akar. Ennek ellenére a területi feldarabolásoknak népek lettek az áldozatai, és ez magában hordja egy háború csíráit. A Békekonferencia rendelkezései bizonyos, hogy újabb nemzetközi összeütközéseket szítanak. Saját népe és az emberiség érdekében az Egyesült Államoknak kötelessége, hogy megtagadja ennek az igazságtalan békének az aláírását”.

Itt kell említeni Ionel Brătianu román miniszterelnök 1920. július hó 1. napján Bukarestben elhangzott nyilatkozatát: “nem nyughatunk addig, amíg a magyar népet gazdaságilag és katonailag teljesen tönkre nem tesszük, mert mindaddig, amíg Magyarországon az életképességnek szikrája is van, mi magunkat biztonságban nem érezhetjük”

A Trianoni Békeszerződés tárgyalása során több esetben felvetődött, hogy Romániát tekinthetik-e a tárgyaló felek szövetséges államnak. A Franciaországot képviselő Tardieu és Berthelot voltak azok, akik nem kis nehézségek árán elérték azt, hogy az antant nagyhatalmak Romániát hadviselő államnak ismerjék el.

Maga Clemenceau miniszterelnök nyilatkozta, hogy “a szövetségesek megegyeztek abban, hogy Romániát ismét szövetséges hatalomnak tekintik, és a Konferencián eszerint kezelik”, tehát a szövetségesek Romániának ugyanolyan számú küldöttséget engedélyeztek, mint Belgiumnak vagy Szerbiának, vagyis azoknak az államoknak, amelyek a háború kezdetétől annak befejezéséig harcoltak. Németország, Ausztria-Magyarország ellen.

Történelmi tény, hogy a magyar delegáció a Béketárgyalásokon nem vehetett részt. Csupán akkor volt jelen, amikor a meghozott ítéletet, határozatot a részére kézbesítették. Ekkor közölték a magyar delegációval, hogy csak akkor lehet tagja a Népszövetségnek, ha a határozatot tudomásul veszi. A magyar delegáció a kényszerítő körülmények hatása alatt írta alá a Békeszerződést. Ez az aláírás – mivel a kényszerítő körülmények hatására történt – mind a nemzetközi jog, mind pedig a bírói joggyakorlat értelmében érvénytelen.

A közelmúlt – de a Békeszerződés következményeivel szorosan összefüggő – jellemző példája a 169/1997-1991/18 számú törvény, melyet a román illetékes szervek fogattak el. Ez rendelkezik a törvénytelenül elvett, elkobzott ingatlanok eredeti tulajdonosainak történő visszaszolgáltatásáról. E törvény nemzetközi visszhangja pozitív. Ezzel szemben tény, hogy a törvény ellenére a Romániában kisebbségben élő magyar anyanyelvű lakosság - akiknek mintegy 70-75% a törvény hatálya alá tartoznak – semmiféle korábban elkobzott vagyonát vissza nem kapta. Hasonlóan a törvény hatálya nem terjedt ki a római katolikus egyházra sem.

Záradék

A petícióból kitűnik, hogy a Trianoni szerződés elfogadásakor Magyarországot az I. világháborúban való részvételéért büntették meg. A Párizsi Békeszerződés aláírásakor viszont Magyarországot a II. Világháborúban való részvétele miatt marasztalták el. Mindkét szerződés kollektív büntetésről rendelkezett, ami nemzetközi jog alapján elfogathatatlan.

Összegezve megállapítható, hogy mind a Trianoni, mind a Párizsi Békeszerződés alakilag és jogilag is érvénytelen. Az elcsatolt területen élő magyar állampolgárok sérelmére 1920 évtől kezdődően olyan bűncselekményeket követtek el, amelyek a nemzetközi jog alapján nem évülnek el. Szükséges annak bíróság által történő kimondása, hogy a fent említett Szerződések érvénytelenek és az érvénytelenség következtében a Magyar Népet jogorvoslat illeti meg. A büntetőjogi felelősség kérdése is vizsgálatot igényel.

A tényfeltáráshoz kíván segítséget nyújtani az INSTITUTUM PRO HOMINIS JURIBUS, amikor egy nemzetközi vizsgáló bizottság felállítását szorgalmazza, és ehhez a maga részéről minden segítséget megad. A vizsgáló bizottság felállítását 25-30 fő részvételével javaslom, amelyekből tíz szakértőt az INSTITUTUM PRO HOMINIS JURIBUS delegálna. E személyek beszélik az elcsatolt területeken használatos nyelvet. A bizottság tagjai a petícióban foglaltakat a helyszíni vizsgálatok keretében konkrétan igazolják. Az 1956-os Magyar Forradalom idején az Egyesült Nemzetek Szervezetének nem volt lehetősége támogatni a magyar nemzet szabadságharcát. A körülmények megváltoztak. Az ENSZ-nek most lehetősége nyílik arra, hogy jóvátegye akkori közömbösségét.

Tisztelettel:

Prof. Ludwig von Lang

Főtitkár

INSTITUTUM PRO HOMINIS JURIBUS

Zürich, 2001. február 20.

*** * ***

Történelmünk lapjait forgatva, itt Erdélyben, végre ki kell mondani azt is, hogy a Kárpát-medencében s a benne lévő Erdélyben, a 20-ik századot is megelőző hosszú évszázadokban, időkben is, követtek el erőszakos cselekményeket a magyarság ellen, mérhetetlen vérrel, testi-morális szenvedéseket, nyomorúságot – fennmaradását veszélyeztető, - anyagi veszteségeket, kulturális rombolásokat okozva a magyar haza népének, lakosainak, melyből hiszen “annyi fogyott, csoda, hogy el nem fogyott...”

Mikszáth mondja egy helyütt, az ő maliciózus humorával, hogy “türelmes nép a magyar, szántani lehet rajta, csak az eke legyen nemzeti színű”.

Amolyan Mikszáth-i bölcsesség ez, a mosoly mögött is megdöbbenően igaz. Mert ezer esztendőn által ezekben az időkben mi tartotta meg a magyart ezen a nyugtalan tájon, Európa országútján, a Kárpát-medencében?

Szerencsése? Abból ugyan nem sok jutott neki.

Nagy száma? Hiszen annyi fogyott, csoda, hogy még el nem fogyott.

Barátai? Hosszú évszázadokon át aligha ismert magányosabb népet a történelem.

Hát akkor? Valami más. Ami bele volt ívódva a végvári vitézek kardjába, Petőfi tollába, Liszt muzsikájába, Munkácsy ecsetjébe, Tokaj vesszeibe, a kunsági rónába: ami bele volt ívódva minden igaz magyar lelkébe – egy nagy múltú kisnemzet, dicső története, egy soksebű kis haza szeretete.

Kiálltuk a tatár dúlást, ki a török igát, a rengeteg pártütést, véreztünk ezer évig, ezer ellenségtől, még azoktól is, akik beszivárogtak, oltalmat és életlehetőséget kapva, a hazát támadták meg! Rá-rá csaptunk világot lobbantó tűzzel a Habsburg önkényuralomra, mégis itt vagyunk a Kárpát-medencében: nyugalmasabb zugában a földkerekségnek lehettünk volna számosabb, kisebb történelmi nemzet. A Kárpát-medencében lettünk kis számú, de nagy hazafisággal, teljes nemzet. Nem kacagányos, kócsagforgós, nagydobos hazafiságra gondolunk, hanem azokéra, akik tudtak névtelenül munkálkodni életük fogytaig. S akik Kossuth mondása szerint “Tudtak névtelen félistenek lenni a harcban”

Nem vagyunk nyugat ellenesek, mint emberek, elmondhatatlanul sokat köszönhetünk Európa nyugati felének a kultúrában stb.

Ám ha a magyar, erdélyi voltomon, nemzetem történetének a magyar államiság szempontjából nézem a művelt Nyugatot, el nem titkolhatom a csalódást, és a keserűséget.

Mit kapott onnan a hadak villáma Hunyadi, amikor a “kereszténység pajzsaként” is élet-halál harcban állt a törökkel? Egy szerzetest, aki magyarul szólalni is alig tudott.

Mit kapott, az iszlám csapásaitól másfél évszázadig vérző magyarság?

A Habsburgokat, akik sietve kikanyarítottak egy részt a pusztuló hazából.

Mit kapott II Rákóczi Ferenc a Habsburgok ellen? A francia udvartól egy ragyogó modorú, kellemes öreg urat, Desailleurs márkit.

Mit kapott Kossuth ugyancsak a Habsburgok ellen? Még egy öreg márkit sem.

Katonát, fegyvert, oltalmat, barátságot – s ahogyan most mondogatják, a nemzeti lét garanciáját? – SOHA!! Igaz egyszer kaptunk katonát. 1919-ben antant csapatokat, a szomszédok országfoglalását, Európát megszégyenítő rablását, kifosztását, antanti biztatásra – különösen francia biztatásra - és beleegyezésre!!

Nemzedékünk egy kurta emberöltő alatt, kapott két világháborút, egy trianoni béke diktátumot... vagy ahogyan Jókai említi egy versében:

“Ajánltatik figyelembe,
Az általunk most feltalált
Szabadság – kínai ezüstből.
Olyan szép, mint az igazi
Legalábbis közhasználatra
Ha ellopátik sem nagy kár”

Persze Jókai óta sok idő eltelt, a politika is változott, az időjárás is, sőt a Bak jegyében a csillagok állása is, mi pedig itt a Kárpát-medencében.

A nagyhatalmi politika, nagyhatalmi politika maradt, keserves történelmünkben mikor fogunk már egyszer tanulni is?!

A legnagyobb államférfi, nemzetünk büszkesége, Kossuth Lajos írta vót Széchenyinek szóló feleletében:

“A politika az **exigentiák** tudománya”. Az exigentiáké, a követelményeké, mármint **a kor követelményeivé**.

Megértjük mint kései utódok is, amit **Deák Ferenc** örök emlékeztetőül és hitvallással foglalt bele híres feliratába:

**“Kockáztathatunk mindent a hazáért,
de a hazát kockáztatni nem szabad.”**

Egy olyan történelmi korban, ellentétekkel teli, de ígéretes korszakban élünk, amikor okos, megfontolt, rugalmas, alkalmazkodó nemzeti politizálással, kitartással, makacs erőbedobással, talán korrigálhatjuk a múlt tévedéseit és felszínre hozzuk a múlt igazságtalanságait, amelyek szűkítették szükséges életterünket, rombolták kultúránkat, rabolták hazánkat, itt a Kárpát-medencében!... Erdélyben is!

Vérrel, szenvedéssel, nyomorúsággal, fennmaradásának veszélyeztetésével fizetett Erdély magyarsága és általában a magyarság, megbűnhődve múltját, de jövőjét is, azért hogy hosszú időn át nem tudta megtanulni azt, hogy mire intenek a múlt évszázadok zord idői! A történelem az élet tanító mestere – mondják - de a történelem iskolájában a tandíj, az nagyon drága, az nagyon magas! Ez bizonyítja nemzeti létünk, történelmünk tragikus fordulatainak sokasága, még a 21. század 2014 évének az utolsó napjáig is! Merítsünk erőt a múltból, katalizáljuk jövőnket,

vigasztaljon talán... Madách... ”EMBER bízz és bízva BÍZZÁL”...!!? s ha bízunk, akkor... “Lesz népünk, amely hazájának örül, mely nevének díszére munkál, lesznek nagy embereink, kiket a világ bámulni fog, lesznek hőseink, dicső szellemeink, kikben újjászületünk, lesz életünk, leszünk nemzet, mint még soha se voltunk” (Jókai Mór: És mégis mozog a föld)

**Zúgjon fel hát a magyar zsoltár
seperjen át a fekete,
tarajos és hideg hullámokon,
Ó, népem árva népem!
- dalolj velem,
dalolj velem hörögve
és zúgva és dörögve,
tízmillió torok!
Énekelj, hogy világgá hömpölyögjön
Zsoltárod, mint a poklok tikkadt, kénköves szele
S Európa fogja be fülét
S nyögjön a borzalomtól
és örüljön bele!**

**Dsida Jenő
Psalmus Hungaricus**

Wass Albert történelmi hagyatékából: A marosvécsi erdélyi irodalmárok találkozóján 1936-ban, miután Dsida Jenő (akkor még 36 éves) felolvasta a Psalmus Hungaricus-t, a teremben nagy csend lett, bizonyosan a meghatódástól, a csodálkozástól...majd Kós Károly emelkedett fel a hallgatóság köréből, oda ment Dsida Jenőhöz, megölelte, és a következőket mondta: „Hogy tudtál ilyen szépet írni ,Te taknyos ,,

*** * ***

UTÓSZÓ

**„Abból élünk, amit kapunk, de
az éltet minket, amit adunk”**

Churchill

Életvitelem, pályám, emberi-műszaki munkásságom tárgyalásának, ecsetelésének befejezéseként, ennek relatíve a végén, a távlatban gondolkodás azt kívánja jelezni, hogy a múltnak – legyen az bár szintiszta műszaki is – az ismerete, annak felelevenítése nem nevezhető reálisan teljes értékűnek, ha nincs beleágyazva, belefoglalva, keretszerűen a történelmileg megfelelő korszak társadalmi-politikai tagozódásaiba, fejleményeibe, történéseibe, mint általánosan ismert problematika.

Ezek a körülmények kikerülhetetlenül irányítják, változtatják, az egyén életvitelét, sorsának alakulását, dinamikáját, az említett társadalmi-politikai szinten, annak rendszerében. Példáért – ahogy mondani szokták – nem kell a szomszédba menni, mert saját életutam talán a legjobb példája ennek a fent említett sors alakulásának. Bánffyhunyadra vonatkozóan, a Trianon utáni társadalmi helyzetbe való „csöppenésem,” az ebből adódó etnikai problémák „hőbörgése”, román óvoda, román elemi iskola majd a határtologatások után magyar elemi iskola, kőszegi katona-iskola, magyar polgári iskola, az 1944-es fordulat után magyar algimnázium, kolozsvári piarista főgimnázium a szerzetes-tanári pálya felé orientálódva, politikai változással tanügyi reform, 1. sz. Elméleti Magyar Fiúliceum állami magyar főgimnázium. Magyar nyelvű műszaki egyetem hiányában Bukarest fele kellett orientálódnom az Építőmérnöki Műszaki Egyetemre (Institutul de Construcții București Facultatea de Poduri și Construcții Masive – secția Hidrotehnică), majd egy év eltelte után Bukarestben, következik Moszkva, a Moszkvai Építőmérnöki Egyetem (MADI) mint a román állam szovjet ösztöndíjasa...

Nem szükséges különösen aláhúzni – nincs értelme, mert nagyon is érthető - hogyan változott sorsom e rövid történelmi periódusban, alakulásban lévő világnézetem az események kaotikus mozgásában, törekény életvitelem, mindezeknek a társadalmi-politikai „exigenciáknak”, követelményeknek (Kossuth) kikerülhetetlen irányítása, sőt... talán kényszerítése alatt. Talán még többet mond – hogy plasztikusan fejezzem ki magam – Kós Károly, Kalotaszeg későbbi „nagyöregjének” az életútja ilyen vonatkozásban, mint történelmi helyzetből termett

személyiség, aki vissza is hat környezetére s abból magasabb fokú alakzatot, új közösséget formált. A Bánffyhunyadi 1921-ben kinyilatkoztatott „Kiáltó szó”, bibliákban őrzött írása lett a kalotaszegieknek... nagyszüleimnek és édesanyámnak is.

**A Mindenevő s Mindenszülő Szellem
soványka testű, alacsony, varjúszárny-bajszú
legnagyobb erdélyi fia volt.
A Megtartó Szellem szívós jókedvében
teremtette őt, hogy anyanyelv, az építő
látás legidőtállóbb formáit
kezünkbe és szellemünknek adja.
Áldott legyen**

Páskándi Géza

Az eddig elmondottakra reflektálva, írásom rendeltetése, problematikájának fényében, hogy bemutassa egy Kalotaszegről - annak fővárosából - Bánffyhunyadiól indult építőmérnök életútját, személyiségének formálódását egy műszaki önéletrajz kalendarisztikus felvázolásával is - mint egyszerű humánus dokumentumot - egy ember, egy gyakorlati mérnökember, munkásságához kapcsolódó indítékok és módoszatok sokaságának a jelenlétében. {E módoszatok sokaságából föltétlenül említést kell tegyek áldott emlékü professzoraimról, akik göröngyös, tudományos útjaimon segítettek álmaim elérésében, ami a mérnöki szakmámat illeti.

A kolozsvári Piarista Főgimnázium valamint az, 1. sz. Elméleti Magyar Fiúliceum tanáira hálával, köszönettel emlékezem: **Dr. Heinrich László, Dr. Xántusz János, Dr. Mikó Imre, Dr. Mészáros Sándor, Jánki János, Székely József, Kovács Péter, Fazoli Sándor, Katona József, Demény Lajos, Dr. Cseke Vilmos, Dr. Denderle József, Dr. Cservény Albinra, valamint a bánffyhunyadiakra: Dr. Morvay Pál, Vass Erzsébet, Bokor Margit, Illyés Lajos, Érsek Márton tanárookra és Király Istvánné, Dézsi András tanítókra.**

A bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetemről: (Institutul de Construcții București Facultatea de Poduri și Construcții Masive – Secția Hidrotehnică) **Prof. Dr. ing. Ștefan Bălan akadémikus, Prof. Dr. ing. Radu Voinea akadémikus, Prof. Dr. ing. Ion Stănculescu, Prof. em. ing. Hugo Lehr, Prof. Dr. ing. Nicolae Cișmigi, Prof. Dr. h.c. ing. Mircea V. Soare, Prof. Dr. ing. Andrei Silvan-ra.**

A Moszkvai Építőmérnöki Egyetemről (MADI – Moszkovszkij Avtomobilno-Dorozsnij Insztitut im. VM Molotova): **prof. Dr. ing. E. E. Gibsman, Prof. Dr. ing. Ivanov-Diatlov I. G., Prof. Dr. ing. Kalmikov N. N., Prof. Dr. ing.**

Hlebnikov A. N., Prof. Dr. ing. O. V. Andreev, Prof. Dr. ing. Maszlov N. N., Prof. Dr. ing. Kiszelev V. I., Prof. Dr. ing. I. I. Ivanov, kétszeres Sztálin Díjas.

Talán az első helyen kéne megemlítenem, mint műszaki tanítómat, ing. Katz András főmérnök urat híd és út specialistát, szakmérnököt, aki mellett lényegében, mint 9 10 és 11-es diák, vakációk alkalmával az út és hídépítés területén az ő irányítása alatt dolgoztam, tanultam s így lett ő az én építőmérnöki eszményképem, ez a Brnóban végzett, kitűnően felkészült elméleti és gyakorlati szakember, aki mérnöki diplomámnak moszkvai éveim alatt is tudományos vezetője volt s így jutottam én el oda, hogy a Kutyfalván 1957-ben megkezdett és felépített, előfeszített vasalással kivitelezett vasbeton híd, mint Leonhardt-Bauer rendszerű, az én diplomamunkám lett, mint egyedüli ilyen rendszerű híd Romániában. Szintén alá kell húznom, hogy lényegében ő indított el az építőmérnöki pálya fele, amikor kitartóan és állandóan ösztökölt a Bukaresti Építőmérnöki Műszaki Egyetemre való felvételre, az Ojtozi szorosban létező hidakat kivitelező munkahelyemről, amit lényegében meg is tettem, innen erről a munkahelyről mentem felvételizni Bukarestbe és lettem építőmérnök hallgatója ennek az intézetnek. Áldott legyen emléke. }

Elgondolásom szerint ez így helyes, annál is inkább, mert nincs két egymásra hasonló építőmérnök, két egymásra hasonló életút, érdeklődés, lelkesedés, szakmára vonatkozó specifikum, amelynek folytán fennállna az általánosítás lehetősége...

Megpróbáltam „könyörtelenül” rábírní gondolkodásomat, hozzáállásomat a humán irodalom felé való orientálásban, hiszen nem vagyok irodalmár sem történész – annak ellenére, hogy a költészet és irodalom, valamint a történelem mindig érdeklődésem középpontját töltötte ki – de mint műszaki szakember eddig csak műszaki szakkönyvek, szakcikk írásával foglalkoztam, hat szakkönyv és többszáz szakírás, szakcikk láttak napvilágot szerzői minőségemben.

Szakmai bizakodással, meglegedettséggel tölt el, hogy műszaki-kutatói tudományos tevékenységem - a felmutatott eredmények alapján - szervesen járult hozzá nemcsak az erdélyi tudományosság fejlesztése érdekében, hanem a Kárpát-medencei magyar építők és építészek szakmai összefogásáért, tudományos fejlődésük elősegítéséért is. Ezen munkálkodások, szolgálatok elismeréséért a PRO SCIENTIA TRANSYLVANICA éremmel tüntettek ki, valamint Diszoklevelekkel fejezték ki, nyugtázták, régiónk épített öröksége valamint épített környezete esztétikájának megőrzéséért, jobbítására irányuló közösségi szolgálataimért.

Szintén nagy megtiszteltetés számomra annak a tudatában élni és dolgozni építőmérnöki kutatói és tudományos területen, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Köztestülete Tagjává fogadott 2002-ben, mint a külhoni magyar tudományosság képviselőjét.

Az írásomban esetlegesen megjelenő, felszínre kerülő hiányosságok egy műszaki lény tükörképei, de ez logikusan nem is történhet másképpen, akarod-e vagy nem akarod, a szakmai orientáció, az abban való jártasság, gyakorlati tapasztalat kérlelhetetlenül rányomja a bélyegét gondolkodásodra, annak kifejezési módjára, termékére vonatkozóan.

Ilyen előítéletek, szorongások közepette, az érzelmi intelligencia törvényét követve alakult ki, végleges formába kerülve, írásomnak az általános szerkesztési gondolatainak a gyakorlatba való ültetése. Az általános szerkesztési gondolat megtervezése azt a fő célkitűzést követte, hogy minden lehető módon Kalotaszeg s benne Bánffyhunad, ez a „darabka magyar, nemzetiségi tengerbe táplált árva sziget” kiemelkedjen a maga valóságában, megjelenésében és kialakulásában, ezernyi szállal fűződve a legrégebbi korok történéseihez, a szenvedések és a megpróbáltatások közepette az idők sodrában. A minim-minimorum-ot „húztuk” bele az írásom folyamatába a létező és hozzáférhető tények, történések, epizódok „óceáni nagyságából”, hogy megtudjuk kik vagyunk, mi kalotaszegiei, honnan jöttünk, hová tartunk, hova értünk el a mai napig, és milyen áron, itt, e szeretett kis „földecskénken”. A könyv címétől az utolsó Fohász zárószaváig minden egyes mondat ezt az értéket fejezi ki, kalotaszegi létezésünk, életvitelünk ábrázolásában. Felhasználva minden létező forrást, illusztrációt, messzi történelmi korokba nyúló dokumentumokat, hogy ennek a sokat szenvedett „árva nemzetiségi sziget”-nek a külön történelme, sajátos szelleme, egyéni és páratlan népi jelleme, különös költészetével, művészetével és lelkével, elnyerje és megtarthassa megérdemelt helyét továbbra is mint Kalotaszeg, a „népek tengerében”.

A fenti elgondolások irányát követve Erdély történelmi valóságába, az ezt körülvevő idők társadalmi-politikai tagozódásába épül be, kalendarisztikusan, emberi és műszaki életvitel. A történelmi előzmények, annak utórezgései kihatását részletezve, a társadalmi együttélés problematikájában, a kor megfelelő fejlettségi fokán, az ezt felkavaró emberi érzések, tettek dominálásában, s amelyek sajnos a tragikumok sorozatát szülték az erdélyi magyarság és általában a magyarság számára... itt az 1784 (Horia Cloșca și Crișan), valamint 1848. (Avram Iancu szabadsapataira) gondolok. A román-magyar elmérgesedett és tragédiák sorozatát okozó viszony illusztrálására elégséges volt egyetlen forrást felhasználni, mely a Magyar Országos Levéltárban található és mindenki számára hozzáférhető. A dokumentum tulajdonképpen egy felsorolás: hol, milyen helységben, kit, milyen atrocitás ért a megverettetéstől, a szadista kínzáson át, a gyilkosságig a románság részéről. Ezeket a szemtanuk, és a kor jeles történészei foglalták össze. Merem remélni és hinni, hogy eljött az ideje annak, hogy a román történészek változtassanak máig tartó álláspontjukon az 1784-et és 1848-at illetően, figyelembe véve a magyar

történetírás mennyiségi és „minőségi” dokumentumait, a civil, védtelen lakosság ellen elkövetett rablások és gyilkosságok kérdésében, az ortodox egyház reprezentánsainak a vezetésével, akiket román hőökként ünnepelek, majd 1990 után szobrokat állítottak a gyilkosságok és rablások emlékére, míg a legyilkoltak emlékét Nagyenyeden például csak egy egyszerű felírás: 1849. január 8, jeleníti meg, de hogy mit jelent ez az év, hónap és szám a nagy többség számára egy ismeretlen, nagy kérdőjel...

**”Maradnak az igazak és jók.
A tiszták és a békességesek.
Erdők, hegyek, tavak és emberek.
Jól gondolja meg, ki mit cselekszik!
Likasztják már az égben fönt a rostát
S a csillagok tengelyét olajozzák
szorgalmas angyalok.
És léssen csillagfordulás megint
és miként hirdeti a Biblia:
megméretik az embernek fia
s ki mint vetett, azonképpen arat.
Mert elfut a víz és csak a kő marad,
de a kő marad.”**

**Wass Albert
Üzenet haza**

A fentiekre gondolva, részemre egyáltalán nem fontos, hogy megérem-e azt a napot, amikor a fenti mítoszoknak az átértékelése, közlése megtörténik a nagy nyilvánosság felé, a román történetírás részéről...

Mint egy előző fejezetben is jeleztem, Osztrovskij mondja valahol...., hogy minden ember életében elérkezik az a pillanat, amikor vissza kell tekintsen az eddig megtett életútra, összegezvén pozitív vagy negatív tetteinek mértékét. Én most úgy érzem magam ez életút után, mint az a férfi aki egyszerre két nőbe szeretett bele, lett szerelmes.

Erdély, a Kárpát-medence, benne Kalotaszeggel és Bánffyhunyardal – **a törvényes feleség**, akiért végtelen a lelkesedésem, hűségem. Moszkva – **a szerető**, akit műszakilag is örökre a szívembe zártam.

Így alakult az én életútam Bánffyhunyardról indulván el, s élettapasztalatom alapján kikerülhetetlen megelégedéssel zárul. Tehát ide érkeztem.....

EPILOGUS

**„Aki meg akarja mozgatni a világot
Előbb sajátmagát mozgassa meg”**

Socrates

Reánk – reám - nézve, különösen nagy jelentősége van Erdély történelmi tanulmányozásának és az objektív tisztázásoknak. Egy nép, egy nemzet vagy nemzetiség, az erdélyi magyarság történelmét nem lehet politikai érdekeknek alávetni és ennek hatása alatt – e történelmet így írni! Ki kell jelentenünk határozottan, hogy ezzel ideje lenne leszámolni. Tamási Áron gondolatával szólva – az igazságot is meglehet szokni még itt a Kárpát-medencében található Erdélyben is. Tisztában kell legyünk azzal, hogy nagy a felelősségünk a jövő nemzedéke előtt, őseink hagyatékának kezelésében. A magyarságnak újra kell értékelnie önmagát és önmagára kell találnia. Erdélynek sajátos lelke, élete és feladatai vannak, melyeket büntetlenül megtiporni nem lehet. Ezt a sajátosságot mint embertípust és eszményképet Bethlen Gábor eleveníti meg, akinek lelkéből fakadt alkotással, az egyetlen mely alkotásaiból még áll, a több százéves Bethlen kollégium. Az erdélyi magyarságnak az öröksége ez. A kultúra, amelyet Bethlen Gábor inaugurált Erdélyben, magában hordozza az erdélyi nemzetiségek lelki, szellemi kapcsolódásának nagyszerű gondolatát épp úgy, mint a magyarországi magyarsággal való lelki egység biztosítását, de mindegyikkel úgy akart kezet fogni, mint önálló fél, mint erdélyi magyar lélek és kultúra. Az idők megrettentően változtak, de ez az eszmény ma parancsolóbb és egyetlenebb a mi számunkra, mint valaha. Ezért kell kiharcolnunk, kikerülhetetlenül megvalósítanunk nemzeti autonómiánkat,a

Székelyföld autonómiáját. Mostani kisebbségi helyzetünkben a kultúránk az egyetlen terület és az egyedüli létmód arra, hogy egy nemzeti autonómia keretein belül, nemzeti egyéniségünket és az abban adott gazdasági értékeinket is megtarthassuk és gyümölcsöztethessük a jövő, az erdélyi magyarok számára. Az erdélyi magyarság előtt éppen most, amikor kicsiny országát és népét a kultúrában nagygyá és dicsővé tenni szándékozott a nagy fejedelem alakja – mementóként ismét fölmerül előtte, kötelességünk erőteljesen és határozottan felmutatni ezt az egyetlen életlehetőséget. Nekünk ez az erdélyi szellem, ugyanaz a magyar szellem, mely a Királyhágón túl élt. A magyarságnak ezt az egységét, a nyelvet, a jellem és kultúra kötelékében azt jelenti, hogy az erdélyi magyarságnak épp úgy, mint a többi nem magyar állam kötelékében élő magyar kisebbségek új helyzetében is magyarnak kell lennie nyelvben, jellemben és kultúrában s a történelmi egység és közösség tudatában minden magyar egy, akár melyik államnak legyen is a polgára.

Ne felejtjük el, hogy Erdély a nyugati és keleti kultúra és szellemi találkozó pontján áll. Mind a kettővel van rokonsága és kell legyen kapcsolata is. A kelethez ősi származása, lelkülete és eredeti jelleme köti. Keletről hozta szabadság szeretetét, férfias egyéniségét, magabiztosságát, nagyra törését, igazság szeretetét és főleg nyelvét, mely lelkének társtalan tükre. Nyugattól kapta keresztény kultúráját, társadalmi életének rendjét. A kelet ellen nyugati keresztény kultúráját, a nyugat ellen nemzeti jellegét kellett védenie. Megfontolandó kérdés ez a mai politikai társadalom, annak elitje számára, ha valamit is tanulni akarunk a múlt hibáiból, „az óceáni nagyságú” elszalasztott alkalmak sokaságából. Politikailag csak egy nagyhatalomnak védőszárnyai alatt állhatunk meg másokkal szemben, amikor is megmentheti nemzeti és kulturális szellemi javainak egészét. De az igazi kérdés ezek után éppen az marad, hogy az erdélyi magyarság saját magában oldja meg létkérdését lelki értelemben (ez a megoldás, ez a gondolkodás nem csak az erdélyi magyarságra érvényes) a sors kérdése tehát egy olyan lelki minőség kialakítása, mely az ellentétes külső hatalmak nyomása alatt, a lelki ellenállás lehetőségét biztosítsa. A megmaradásnak más lehetősége nincs, mint saját egyensúlyunk megteremtése, a feszülő végletek között.

Bethlen idejében a töröknek csak hódolat és adó kellett, a lelket nem mérlegelte és nem tartotta fontosnak. És így történt, hogy a relatív nemzeti autonómiája Erdélyben teljes lelki függetlenség vált lehetségessé a fejedelemség keretében s ezzel lehetővé vált egy szellemi kulturális nemzet politika korrekció megszületése melyben az erdélyiség sajátossága keresendő.

Jövendőnk kirívóan szellemi és erkölcsi feltételektől függ, sorsunk azon fordul meg, mennyire tudjuk bebizonyítani az egyetemes európai kultúrába

kapcsolódva, sajátos magyar értékeinket, azt, hogy világ relációban is magas rendű életünk van.

A fentiekre gondolva mindenekelőtt, a magunk számára kötelességünk megismerni és tisztán látni nemzetünk múltját, úgy ahogy az volt, ahogy az idők sodrában megtörtént, végbement. A magyar történelemtudomány ehhez mennyiségében és „minőségében”, egyaránt kítűnő anyagot szolgáltat, amelybe az igazság szenvedélyével kell elmerülnünk. Nézzünk szembe azzal a nagy kérdéssel, hogy nemzetünk történetének tragikus Augsburgot, Muhit, Mohácsot, Majtényt, Trianont, miféle belső nemzeti lélekben és jellemben rejlő és abból a társadalomba és az államba kiható és szétterjedő okok magyarázzák?

Mindazonáltal a nemzet bűneivel való, tisztába jövesnek csak egy célja lehet, hogy kiemelkedjék és bizonyossá legyen az a maradandó érték, amelyet a nemzeti jellem, mint a történelem fő tényezője bír és képvisel. Amilyen tanulságos reánk nézve a tragédiákat okozó bűnökkel való leszámolás, még sokkal tanulságosabb annak a belső életerőnek a vizsgálása, amely azzal a nemzettel képviseltetve egy Szent István, IV Béla, Bethlen Gábor, Széchenyi István állttal – bukásából felemelkedett, saját leckéjének tanulságát levonta és új élethez fogott. Éppen ez az életerő rejt magában a történetírás számára azokat az értékeket, amelyek a nemzethivatásának és kötelességének öntudatát megadják és biztosítják.

Keresni kell az erdélyi szellem tulajdonképpen történeti alkotó vonásait, kifejlődését, örökségét, tisztázni kell például a Székely Hadosztály fegyver letételét Kratochvil Károly hadosztály-parancsnok kijelentése nyomán „inkább az oláh, mint a kommunista”, Erdély igazi összefüggését a magyar nemzet történetével, s azokat a tanulságokat, amelyek a jelenre nézve, magyarságunk önmagára találásában, esetleg önmagának újraértékelésében, a jövőre nézve oly nagy mértékben útmutatóak.

Nem mehetünk el megjegyzés nélkül egyes történészeink olyan „írássos” megállapításai mellett, hogy kollegáink (Lăcrănján, Coja, Vulpescu stb.) tévednek. Pedig nagyon is jól tudják ezek a történészek, hogy egyáltalán nem tévednek a „kollegák” hanem folytatják tovább a történelem-hamisítást a legmagasabb „hőfokon” kultiválva Mária Terézia mondását: „A történelem-írás mindig is politika volt és az is marad”. Ez folyik napjainkban, amit a média élőben és írásban is propagál, ezt tanítják a didaktika mindem színvonalán, s ami nem csak történelmi éneket, hanem már műszaki beállítottságomat is felháborítja.

Mi nekünk Erdély? A magyarság ősi szent forrása, amely a honfoglalás „vagy hazatérés” óta zavartalan tisztaságában buzog. Ez a szó, megdobogtatja ma is minden igaz magyar ember szívét. Erdély a több mint ezer éves magyar história, a magyar nemzeti hagyományok, a magyar költészetet ihletett adó, megszentelt helye. A világ egyik legtermékenyebb kultúrtaja, ahol gyönyörű hősi és költői érzések,

gondolatok és álmok termettek. Erdélyben éltek és haltak a magyarság legkeményebb katonái, legmélyebb gondolkodói, legbölcsebb államférfijai és a legszebb női. Erdélyben született Hollós Mátyás király, Erdélyben halt meg Petőfi Sándor, Erdély adta Saroltot, Szent István anyját, a Hunyadiakat, Báthory és Bocskai Istvánt, Bethlen Gábort és a Rákócziakat. És adta a költőket, művészeket, csodálatos építményeket, amelyek mind a magyar génuszt hirdetik. Erdélyben minden más, mint Magyarországon, minden magyarabb: a hegy, az erdő, a folyó, a várkastély, a parasztház, a beszéd, az ének, az étel, a ruha, az ember, az állat. Erdély példát mutat minden magyarnak, hogy kell vérző térdekkel is elesett népünket felemelni, hitünket pogányok idején is megtartani, népünket reménnyel, bizalommal eltölteni. Külföldi ember ezeket nem képes felmérni, mert nem tudja, mi van a magyar elmékben és szívekben.

Mohács után csak Erdély maradt meg nemzeti országnak, élén a kiüldözött utolsó nemzeti királlyal: Szapolyai Jánossal, az Erdélynek „jogos János királyával”.

200 esztendőn keresztül Erdély képviselte a magyarságot: Erdély tartotta, őrizte és kiállt a magyarság ideáljaiért, csak azért – ezt jegyezze meg jól a magyarországi közvélemény – csak azért, hogy dolga végzetten vissza adhassa Magyarországnak azt, amit Magyarország dobott el a mohácsi veszedelem után: a magyarság, a nemzeti eszme, a magyar impérium képviselétét.

Hogy Erdély a nehéz századokban „az idő sodrában” miképpen oldotta meg, önként magára vállalt feladatát azt illik tudnia mindenkinek különösen minden magyarnak... még Erdélyben is!!

**„Az ember nem csak azért felelős, amit tesz,
hanem azért is, amit nem tesz meg”**

Prótagorasz

Nekünk hazánk a Kárpát-medence, bárhol éljünk is benne, nem gyűlölködve, hanem józan reménységgel, húzós dolgainkban, ha kell nemzetben, ha kell éppen annak az utódállamnak az állampolgáraként gondolkodva, amelyben éppen otthon

vagyunk, okosan politizálva és olyan nyugalommal, mint aki tudja, hogy ez az ő otthoni világa. A múlt, hatalmunk egyik eleme – mondta valamikor egy angol egyéniség. Az erdélyi magyarságnak ezeréves történeti múltja egyik eleme és egyik tápláló forrása annak a nemzeti érzésnek és öntudatnak, amely neki új történeti és államjogi helyzetében erőt fog kölcsönözni fennmaradásához abban a küzdelemben, amelyet mind politikailag és hatalmilag gyengébb félnek kell folytatnia a többségi nemzet államában, hogy megtarthassa műveltségi, társadalmi és gazdasági helyzetét mely eredménye volt, egy ezeréves történeti fejlődésnek. Az erdélyi magyarság történeti élete, ezer éven át a magyar állam keretében, a magyar nemzettel legteljesebb lelki egységben élt, amikor az európai politikai helyzet következtében kétszáz éven át önálló, nemzetiségi fejedelemséget alkotott, a magyar államiságot a magyar nemzetet képviselve.

Meggyőződéssel és határozottan állíthatjuk, hogy az erdélyi magyarság léte történeti múltja, forrása azon öntudaton alapuló erős nemzeti érzésnek valamint a higgadt előrelátó politikai okosságnak is, amely annyira szükséges, hogy az erdélyi magyarság a román állam keretében létrehozassa nemzeti autonómiáját, a Székelyföld autonómiáját, amely az általános emberi haladásnak, a demokráciának, a kollektív emberi jogoknak a legelső rangú tényezője. Végre ki kell mondani azt is, hogy a Kárpát-medencében a magyarság ellen nem csak a zaklatott 20. század végéig követtek el erőszakos cselekményeket, hanem a megelőző hosszú évszázadokban is (1784 és 1848). A különböző történelmi és társadalmi okokból eredő jelenségek, a velünk századok óta együtt élő szomszédos nemzetek körében jelentkeztek és jelentkeznek. A magyar-ellenesség vagy magyar-gyűlölet az idegen gyűlölet egyik megjelenése, amely a magyarok ellen irányul. Mai áldozatai elsősorban a 20. század első negyedében, az 1920. június 4-i trianoni békediktátummal kijelölt, szomszédos területileg méltatlanul nyertes államokba kényszerített magyarsággal szemben jöttek létre. Formái: „ázsiai eredetű horda” mint a magyar nemzet származásának támadása, a magyar történelem eseményeinek durva meghamisítása, annak kisajátítása, tévhit, hazugságok terjesztése, nyílt vagy burkolt gyűlölet, beszéd (lásd Bánffyhungyadon az ortodox esperest) stb. stb. Példaként elegendő ha Marosvásárhely „fekete márciusára” 1990 március 19-re, valamint az 1945-ben Kolozsváron kiéleződött etnikai ellentétekre, állandó diák forrongások közepette, ahol csak úgy „repdestek” a levegőben az uszításokra, etnikai uszításokra előkészített jelszavak. Tomboló „kórusok” Kolozsvár főterén kiabáltak, harsogták „Ki a magyarokkal...” A román diákság, „a forradalmi diákság”, sötét, gyűlölködő sovíniszta volt, többségében joghallgató diákok. S, hogy mi akkor megmaradtunk s ma is létezőnk, az nem az ő „demokráciájukon” múlt, hanem a jelenlévő és aktívan közbeavatkozó szovjet városparancsnokságon – Malinovszkij marsall parancsára, tehát az

oroszoknak volt köszönhető- együttműködve a Dermata bőrgyár szirénáinak hangjára orosz teherautókon érkezett, özönlött, felfegyverkezett gyári munkásokkal. Ez vetett véget a vérontásig elfajúlható eseményeknek.

Tudom, hogy minden hibára van magyarázat és tudom, hogy minden tévedésre van mentség. De azzal is tisztában vagyok, hogy még meggyőzőbben kellett volna mindent megírnom erről a periódusról, életpályámról az idők sodrában, a létező dokumentumok, a levéltári pontos adatok, az ide vágó megfelelő történelmi dokumentumok, azok szerzői által összeállított általános szintézis formájában. Ezekből a fent említett munkákból megfelelő irodalomból, olyan sok anyagot kölcsönöztem, hogy könyvem egy megfelelő nagyobb része csak nehezen tekinthető sajátomnak. Ezzel szemben csak egy gondolat tud megvigasztalni, hogy sikerült kiválasztanom a legjobbakat abból az „óceáni nagyságú” rendelkezésekre álló irodalomból, ahol a szerzők behatóan foglalkoztak a témával az idők folyamán, amit a történelem vagy a kutatások eddig is bizonyították feltevéseiket, állításaitak tudományos szinten úgy mennyiségben, mint minőségben is. S így csak azt tudom állítani, hogy ez a része könyvemnek is nem más, mint egy alkotó szintézisnek a legkifejezettebb formája.

Végül és nem utolsó sorban, de meghatározó fontossággal fejezem ki elismerésemet, köszönetemet minden szerzőnek a könyvben jelzett, átvett, s felhasznált irodalomból, mivel gondolataik, megállapításaik, összegzésük szerves alkalmazása az általános témához, nagy mértékben befolyásolta, ösztöklélte, meghatározta gondolkodásomat, hogy kikerülhetetlenül egy alkotó szintézis egészét kell reprezentálják, életpályám kalendarisztikus tolmácsolásában, érdekes és temérdek adattal hűvös messzeségből s „gyilkos” tárgyilagossággal és a masszán kívül álló ember nyugodt hangján. A levéltári adatok pontos-reális felsorolásában csak a civil védtelen lakosság ellen elkövetett atrocitásokra, emberileg, erkölcsileg megmagyarázhatatlan, véres, kegyetlen, mindent felülmúló ténykedésekre koncentrálva.

Olyan megnyugtató hinni ebben a fordulatban, hogy az ember heteken, hónapokon át, boldogan hajol az íróasztalára, lemond a nagy „örömökről”, hogy dokumentálódjon, összegezhessen, alkothasson és elmondja azt, ami a szívéen fekszik már évtizedeken keresztül – mert azt hiszi – hogy övéinek, az embereknek hallaniuk, tudniuk kell azt, amit előttünk... sokáig elhallgattak!

Hiszem, hogy a bajokat idejében fel lehet ismerni és nem okvetlenül szükséges, hogy mindig csak utólag a boncjegyzőkönyvekből tudjuk meg, hogy miben pusztultunk el e zord, kegyetlen idők sodrában. Ha például csak egy kicsit is körülnézünk a mai Európának utolsó éveiben, ante oculos játszódnak le olyan fejlemények (lásd az ukrainai helyzetet, Kiev, Kelet-Ukrajna, vagy esetenként

Budapest utcáit), ahol nem számolnak a saját népükkel, külső, lelketlen erőknek a bujtogatása, hatása alatt – az EU beleegyezésével és közvetlen részvételével – eltűnik a népek a fogalma, akarata. Pedig ott van a nép... és egyelőre... hallgat.

„A népet a meggyőződés és felelősségük tudatában lévő személyek alkotják... a nép, mely méltó e névre, maga határozza meg magatartását...

A demokrácia igazi hordozója a nép, és nem az utcai tömeg... ahol főbenjáró kérdésekben a tömeg dönt, vagy kényszerít ki döntéseket, ott a szabadság és egyenlőség demokratikus eszméit halálos döfés éri,[lásd Kiev. m.M.A.] s ott a demokrácia pusztán paródia, a polgárok pedig ide-oda mozgatott bábok, melyek a kikiáltók meséit illusztrálják.

Öntudatos és felelősséget érző polgároknak tudniuk kell, hogy a közösség ügyét nem intézhetik el csak utcán, felvonulásokkal, vagy látványos népgyűléseken... a demokrácia csak lelkiileg művelt és fegyelmezett emberek között működik jól... a demokrácia erkölcsi érettséget követel meg a társadalom minden tagjától. Júdásokra és Pilátusokra nem lehet építeni, az alapot a meghatározott rend és az erkölcsi törvények adják.” – mondotta valamikor a huszadik század közepén Márton Áron katolikus püspök, az erdélyi magyarság védelmezője, kiemelkedő egyénisége, a népi katolicizmus magyar hagyományokra támaszkodó megalkotója, az üldözöttek védelmében a kisebbségek képviselője, méghozzá egy nem-katolikus országban, s aki életét áldozta hitéért és a magyar nemzetért. Mennyire aktuálisak és megfontolandóak ezek a szavak napjainkban. Mindnyájan érezzük, és továbbra is érezni fogjuk a jelenlegi geopolitikának az egyre növekvő utórezgéseit, lelketlen, nemzetek elleni ténykedését...

Még mindig van mit tanulnunk – sajnos sokszor – tragikus történelmünkből... amit nem mindig gondolunk át, a meglévő, adott optimális alkalmak elszalasztásával... a nagyhatalmak kiválasztásával, mert csak ezeknek az árnyékában tudunk majd valamit elérni célkitűzéseinkből, vágyainkból... S ez ma is így van, ma is így tevődik fel, adott a választás lehetősége, felelőssége, de úgy néz ki, hogy most is... rosszul politizálunk, ingázunk, így még 2014-nek az utolsó napjaiban is!....

**Mondják, apáink bűne, ami történt.
Mindegy. Mienk a végzet és a sors.
Ők még a multba révednek tükörként,
mi már a sodró víz tükrén, a gyors
jelenben látjuk arcunkat s a törvényt:
Túrni - a bölcsek ételén a bors,
okulni - szükség, megbocsátni - jóság,
dolgozni - ez a legnagyobb valóság.**

Dsida Jenő

**A kiejtett szó, az elmúlt idő és az elszalasztott alkalom...
az életben visszavonhatatlan dolgok!!**

**Erdélynek sajátos lelke, élete és feladatai vannak,
melyeket büntetlenül megtiporni nem lehet!**

Jó ezt tudnia, mindenkinek!!

PRIÉRE... FOHÁSZ...

**Si vous savies comme on pleure
De vivre seul et sans foyers...**

.....

**Hogy törvények között az
első a szeretet legyen,
üljön jó indulat a
kormány székeken...
Az igazság előtt
haljon meg a fegyver,
s élhessen szabadon
e földön minden ember.
És legyen egy akol,
és legyen egy pásztor,
növelj pásztorbotot
virágzó rózsaszáלבól...
Ha mindezeket szépen
elrendezted ekképpen,
a népek közt Uram
nekem is van egy népem...
Ha érdemét kegyednek
szenvetéssel méred,**

**úgy egynek sincsen annyi,
szent jussa, mint e népnek.
Mások bűnéért is
őt verte ostorod,
súlyos nagy keresztet
szó nélkül hordozott.
Legjobb fiait vitte
mindig Golgotára
s jótettének soha,
csak bűneinek volt ára.
Uram adj békességet
a Kárpátok között
sehol még földet annyi
könny és vér nem öntözött,
sehol annyi virág
és sehol annyi bánat,
szeresd jobban Uram
az én szegény Hazámat**

IRODALOM

1. A Magyar nemzet története. Szerkesztő Szilágyi Sándor. Atheneum kiadó Budapest, 1899.
2. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség I-Kongresszusa. Felelős szerkesztő Varga Gábor. Kiadja: a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Bihar Megyei Szervezete. 1991.
3. A romániai magyar kisebbség sérelmei I (1919-1921) Magyar Székely Egyesület. Budapest 1922.
4. A Trianoni Diktátum. Eredeti szöveg francia és magyar nyelven. Farkas Lőrinc Imre könyvkiadó, 2009.
5. Aitay Ferenc: Erdély természeti csodái. Studium, Kolozsvár, 2009.
6. Akademia Transsylvanica. Beszélgetések erdélyi tudósokkal. Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2007.
7. Andreescu A., Năstasă L., Varga A.: Maghiarii din România (1956-1968), Cluj-Napoca, 2003.
8. Andreescu A., Năstasă L., Varga A.: Maghiarii din România. (1945-1955), Cluj-Napoca, 2002.
9. Apáthy István: Erdély az összeomlás után. In: Új Magyar Szemle. 1921 XII 2-3 sz.
10. Arany János Munkái, első kötet, 76-77, Franklin-Társulat Budapest.
11. Asztalos Lajos: Kolozsvár épített kincsei. Studium Kft. Nyomda, Kolozsvár, 2008.
12. Az erdélyi munkásság küzdelme a román uralom alatt. MSZDP kiadása. Budapest 1942.
13. Balogh Balázs – Fülemlé Ágnes: Társadalom, Tájszerkezet, Identitás Kalotaszegen. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.
14. Balogh Zsolt: A második világháború teljes története, I. Villámháború 1939 augusztus – 1940 május Pannon Literatura Kft. Kisújszállás, 2009.
15. Barabás Béla: Teleki Pál öröksége. Antologia Nyomda, Lakitelek, 1992.
16. Beke György, Pomogáts Béla: Erdély jelene és jövője. Erdélyi Szövetség, Budapest, 1991.
17. Benkő Levente, Papp Mária: Magyar fogolysors a másodikvilágháborúban, I-II, Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda, 2007.
18. Benkő Samu: Beszélgetések Kós Károllyal. Kriterion, Bukarest, 1978.
19. Bethlen István gr. : Az oláhok földvásárlásai Magyarországon az utóbbi öt évben. Pátria Nyomda Budapest. 1912.
20. Bethlen István gr. : Válogatott politikai írások és beszédek. In: Millenneumi magyar történelem. Osiris kiadó. Budapest 2000.
21. Bíró Vencel: Képek Erdély multjából. Művelődés, Cluj-Napoca, 2009.
22. Bitay Enikő, Márton László, Talpas János: Technikatörténeti Örökség Kalotaszegen a Gótika árnyékában. EME- Kolozsvár, 2011.
23. Boia Lucian: Istorie și mit în conștiința românească. București, 1997.

24. Bokor Márton: Egyházközségeink története. In: Kalotaszegi Magyar Református Naptár. Kolozsvár, 1937.
25. Bottoni Stefano: Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952-1960) Pro-Print könyvkiadó, Csíkszereda, 2009.
26. Brătianu I. Gheorghe: O enigmă și un miracol istoric: poporul român. București, 1940.
27. Brătianu I. Gheorghe: Origines et formations de l'unité roumaine. București, 1943.
28. Brauch Magda: Csíksomlyó hazavár. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.
29. Buzás Pál: Bánffyhunrad és vidéke. Művelődés, Kolozsvár-Sztána. 2010.
30. Buzás Pál: Kalotaszeg Antológia (1990-1996). Művelődés 2010.
31. Buzás Pál: Kalotaszeg Antológia (1997-2009). Művelődés 2011.
32. Buzás Pál: Kalotaszegi irodalmi breviárium. Művelődés, Kolozsvár-Sztána. 2008.
33. Buzás Pál: Kalotaszegi kötődések. MűvelődésKolozsvár, 2008.
34. Ceașescu Ilie: Transilvania, Străvechi pământ românesc. București, 1983.
35. Coja Ion: Transilvania. Invincibile Argumentum. Editura Atheneum. București 1990.
36. Csapoly Miklós: Politika és történetírás. Komp-Press, Kolozsvár, 2012.
37. Csetri Elek: Kelemen Lajos élete és munkássága. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2012.
38. Csujev Felix: Szto szorok beszéd sz, Molotovim. Moszkva „Terra”-„Terra” 1991.
39. Dávid Gyula, Mikó Imre: Petőfi Erdélyben. Kriterion, Bukarest, 1972.
40. Densușianu Nicolae: Revoluția lui Horea în Transilvania și Ungaria 1784-1785. București, 1884.
41. Densușianu O.: Istoria limbii române. vol. I. București, 1961.
42. Diaconescu Marius: Avram Iancu – Hős vagy gyilkos. <http://www.historia.ro/exclusiv-web/general/articol.2011>.
43. Diaconescu Marius: Avram Iancu și (contra)revoluția românească din Transilvania în 1848-1849, mai 2011, historia.ro
44. Diaconescu Marius: Cine falsifică istoria lui Avram Iancu, d-le prof. Bolovan? Iulie 2011, historia.ro
45. Domonkos László: Az elárult Hadosztály. Masszi, Budapest, 2009.
46. Domonkos László: Az elfelejtett parancsnok. Masszi, Budapest, 2010.
47. Dragomir Silviu: Avram Iancu, Editura Științifică, București, 1988.
48. Dragomir Silviu: Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea. Cluj, 2002.
49. Dragomir Silviu: Vlahii din Peninsula Balcanică în evul mediu. București, 1959.
50. Dsida Jenő: Azrael árnyékában. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009.
51. Dudaș Florin: Avram Iancu în tradiția românilor, ed. A II-a, revizuită și adăugită, Ed. De Vest, Timișoara, 1998.
52. Engel Pál: Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig. Magyarok Európában I. Háttér lap és könyvkiadó. Budapest, 1990.
53. Entz Géza: A gyulafehérvári székesegyház. Budapest, 1958.
54. Eördög István: Erdély Román megszállása 1916-1920. LAZI kiadó, Szeged 2000.
55. Erdély története, II, 1606-tól 1830-ig. Szerkesztette: Makkai László és Szász Zoltán. Budapest, 1986.
56. Erdélyi csillagok. Szerkesztette Kántor Lajos. Hét torony könyvkiadó. 1990.

57. Erdélyi István: A magyar honfoglalás és előzményei. Kossuth könyvkiadó, Budapest, 1986.
58. Esélyek és remények a Kárpát-medencében. Solymár, 1992.
59. Faragó József, Nagy Jenő, Vámszer Géza: Kalotaszegi magyar népviselet. Kriterion könyvkiadó, Bukarest, 1977.
60. Fazekas István: A pedagógus Brassai Sámuel. Kiadja a Brassai Liceum, Kolozsvár, 2011.
61. Fedinec Csilla: Értékek, dimenziók a magyar kutatásban. MTA – Magyar Tudományosság külföldön, Elnöki Bizottság, Budapest, 2008.
62. Fekete Károly: A nemzet napszámosa voltam Kalotaszegen. Művelődés, Kolozsvár, 2013.
63. Fekete Károly: Hatvan év Kalotaszegen. Művelődés, Kolozsvár-Sztána, 2009.
64. Fényes László: A forradalom okai és a Tisza bűnper. Löbvitiz nyomda. Budapest 1922.
65. Ferencz Károly: Emberek, történetek, emlékek. Bánffyhungad, 2011.
66. Filip Claudiu Cristian, Matis Daniel Horea: Huedinul o localitate pe drumul spre Europa. Casa cărții de știință, Cluj-Napoca, 2008.
67. Fogarassy László: Adalékok a Székely Hadosztály és az erdélyi kérdés történetéhez (1918-1919) In Magyar történeti tanulmányok XIX Debrecen 1986.
68. Földi Pál: Elárulva és meggyalázva. Huszár kiadó, Debrecen.
69. Fráter Olivér: Erdély román megszállása 1918-1919. Logos Grafikai Műhely Tóthfalu-Délvidék 1999.
70. Furu Árpád: Kalotaszeg népi építészete. Idea, Kolozsvár, 2012.
71. Gaál György: Egyetem a Farkas utcában. Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság, Kolozsvár, 2001.
72. Gaál György: Tört. Kövön és porladó keresztén. Pusztuló múlt és a fájó jelen a Házsongárdi temetőben. Studium, Kolozsvár.
73. Gál Mária – Gajdos Balogh Attila – Imreh Ferenc: Fehér könyv az 1944 őszi magyarellenés atrocitásokról. Kolozsvár, 1995.
74. Gálai L.: Az erdélyi román őshaza kérdéséhez. Budapest, 1942.
75. Gidó Attila: Az erdélyi zsidókról. Litera könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2006.
76. Giurăscu C. C.: Formarea poporului român. Craiova, 1973.
77. Gyurko László: 1956. Magvető kiadó, 1987.
78. Gyurkó László: Arckép vázlat történelmi háttérrel. Magvető kiadó. Budapest, 1982.
79. Hála József: Kalotaszeg vázolata. Mentor kiadó, Marosvásárhely, 2006.
80. Herre Franz: Ferenc József élete és kora. Magyar Könyvklub, Budapest, 2000.
81. Hitel I-II, tanulmányok, repertórium. Bethlen Gábor Könyvkiadó, 1991.
82. Horthy Miklós: Emlékirataim. Európa könyvkiadó Budapest, 2012.
83. Horváth Ferenc: Magyar vasúti építkezések Erdélyben. Magyar Államvasutak Rt. Budapest, 1998.
84. Hovi Támár: Dzsón Rid – ocsevidec revoljucii. Moszkva „Progresz” 1977.
85. Iszlamo T. M., Murasko G. P., Noszkova A. F., Rogovaja L. A.: Vosztocsnaja Evropa v dokumentak roszijszkoj arhivov, 1944-1953, Moszkva, 1998.
86. Jakabffy Elemér: Kisebbségi sorskérdések. Cluj-Napoca, Kriterion, 2005.
87. Jancsó Benedek: A román irredentista mozgalom története. Bocskay Szövetség. Budapest 1922.

88. Jancsó Benedek: A román nemzetiségi törekvések története II. 1989.
89. Jancsó Benedek: Erdély és a nagy román aspiráció. In: A hadirokkantak és özvegyek ügye. III sorozat. Budapest 1916.
90. Johann von Mihálik: Praktische Anleitung zum Béton-Bau für alle Zweige des Bauwesens. Berlin. Theobald Grieben, 1860.
91. Jorga Nicolae: Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, I-II. București, 1989.
92. Jóna Piroška: Virágszőnyeg a váradi utcaköveken. Erdélyi magyar ifjak, Nagyvárad, 2007.
93. Kádár János: Internacionalizmus, nemzeti érdek. Magvető kiadó. Budapest, 1976.
94. Kalotaszeg és környéke. Szerkesztették: Aitay Ferenc, Fogarasi László és Váradi István. Gloria-Kolozsvár, 2007.
95. Katona Tamás és Szász Zoltán: Hegedűs Sándor, a száz kezű politikus. Argumentum kiadó, 2014.
96. Kelemen Lajos: Kalotaszeg történelme és műemlékei. In: Kelemen Lajos Művészettörténeti tanulmányok. Bukarest, 1977.
97. Király Károly: Nyílt kártyákkal. Nap Kiadó, Kaposvár, 1995.
98. Kirov S. M. : Izbrannije sztátij i recsi (1912-1934) G. I. politicseszkij literaturii Moszkva 1957.
99. Komáromi János: Jászí Aradon. In: Új Magyar Szemle 1920. május I sz.
100. Korunk, 1991/10. Az erdélyiségtudat változásai. Harmadik évfolyam, II/10. 1991 október
101. Kós Károly: Erdély népi építészet. Budapest, 1990.
102. Kós Károly: Hármaskönyv. Irodalmi Kiadó, Bukarest, 1969.
103. Kós Károly: Kalotaszeg. Kolozsvár, 1937.
104. Kós Károly: Kiáltó szó. Cluj-Kolozsvár, 1921. Lapkiadó Rt. 48l.
105. Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. Századi Magyarországon. Budapest, 1983.
106. Kosáry Domokos: Újjáépítés és polgárosodás 1711-1867. Magyarok Európában III. Háttér lap és könyvkiadó. Budapest, 1990.
107. Koszta István: Mária román királynő párizsi követsége. Kárpát Stúdió Kft. 2011.
108. Kovács Kiss György: Megidézett múlt. Komp-Press kiadó, Korunk Kolozsvár, 2008.
109. Köpeczi Béla: Erdély története I,II,III. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1986.
110. Krámlí Mihály: Erdélyi vasútak 1867-1914. Kiadja: a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum, 2013.
111. Kratochvil Károly: A Székely Hadosztály 1918-1919 évi bolsevik ellenes és ellenforradalmi harcai a székely dicsőségért. Budapest 1938.
112. Kratochvil Károly: A székelyt a forradalom se győzte le. In: Magyar katona. Századunk legszebb magyar csatái. Budapest 1944. Szerkesztette Aitay Endre.
113. Kristó Gyula: magyar honfoglalás, honfoglaló magyarok. Kossuth könyvkiadó, 1996.
114. Kuszálík Péter: Kós Károly emlékkönyv. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003.
115. Lipcsei Ildikó: Utak és tévutak az erdélyi magyarság huszadik századi történetében (Kézikönyv) Budapest, 2008.
116. Magyar András: A Horea vezette 1784 évi parasztfelkelés a források tükrében. Bukarest, 1984.
117. Maimonidész. Zsidó filozófia. Lajos kiadó. Szerkeztette: Borbély Gábor és Babits Antal. Budapest 1995.

118. Makkai Sándor: Erdélyi szemmel. Kriterion, Kolozsvár, 2009.
119. Malonyai Dezső: A magyar nép művészete. I. A kalotaszegi magyar nép művészete. Budapest, 1907.
120. Mihálik András: A 155 éves Bezdán-i kamarazsilipnek – mint az első magyar, európai betonépítménynek, a világ első teljesen betonból épült hajózsilipjének a viselkedése és diagnosztikája „in situ”. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2009 június 11-14.
121. Mihálik András: A Bodajk-Bálinka állomásközből bekövetkezett rézsűkárosodás helyreállítása vasbeton elemekből kialakított szivárgó földtámrendszerrel. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2001 május 24-27.
122. Mihálik András: A Ferenc csatornáról ... az első magyar betonműtárgy 1854 évi építésének az ürügyén. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2009 június 11-14.
123. Mihálik András: A mesterséges transzverszáliskörforgás elméletének meghatározó szerepe a szivárgó rendszerű küszöbgátak és partvédelmi támasztó szerkezetek gravitacionális strukturájának megalapozásánál, tervezésénél. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2014 június 12-15.
124. Mihálik András: A műszaki múlt jelenléte egy nagyvárad, központi bekötő utca életében. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2010 június 3-6.
125. Mihálik András: A torrensek és a vasútpálya biztonsága. EMT-EPKO, Csíksomlyó, május 29-június 1 2003.
126. Mihálik András: A világ első teljesen betonból épült hajózsilipje mint az első magyar betonépítmény. EMT-EPKO, Székelyudvarhely, 1998 június 5-7.
127. Mihálik András: Árvizeknél jelentkező helyi alámosások természetének kutatása, meghatározása közepes fesztávú hídszerkezetek pilléreinél. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2007, június 12-15.
128. Mihálik András: árvízvédelmi gátak statikai és hidraulikai stabilitásának biztosítása a Tisza völgyében. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2002.
129. Mihálik András: Aszfaltburkolatú útpályaszerkezetek károsodásának rendhagyó megjelenési formája, negatív talaj és hidrológiai tényezők jelenlétében. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2008 június 12-15.
130. Mihálik András: Az építmények viselkedésének és diagnosztikájának a problematikája „in situ” 1981 március 12, requiem Nagyvárad, Vitéz utcai rácsos vasszerkezetű hídért. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2013 június 13-16.
131. Mihálik András: Bazele Mecanicii Teoretice. Curs introductiv. 2007. Matrix Rum. București (Az elméleti mechanika alapjai. Példák, feladatok, megoldások.)
132. Mihálik András: Beton és vasbeton szerkezetek korai terhelésének problematikája a vasúti hidak gyakorlatában. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2011 június 2-5.
133. Mihálik András: Előregyártott vasbeton elemek koróziója városi környezetben. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2000 június 2-4.
134. Mihálik András: Építmények viselkedése és diagnosztikája „in situ” természeti katasztrófák kialakulásánál. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2005 június 2-5.
135. Mihálik András: Építmények viselkedésének ellenőrzése, követése, monitorizálása, mint gyakorlati módszer, új mérnöki létesítmények, struktúrák kialakításának, ezek műszaki, gazdasági és környezetvédelmi megalapozásánál. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2012 június 7-10.

136. Mihálik András: Feszítő huzalok csúszásának meghatározása, előfeszített vasbeton fődémszerkezeteknél. EMT – EPKO, Szovátafürdő, 1997 június 6-8.
137. Mihálik András: Harminc év, környezetbarát előregyártott vasbeton támasztó szerkezetek monitorizálásában. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2006 június 14-16.
138. Mihálik András: Konstrukciók, termékek, építőanyagainak ökológiai biztonsága. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2007 május 31-június 3.
139. Mihálik András: Mecanica pământurilor în practica de consolidare a terasamentelor. 2003. Editura Gloria Cluj. (A talajmechanika a földművek biztosításának gyakorlatában.)
140. Mihálik András: Mérnök Biológia a műszaki felsőoktatásban. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2004.
141. Mihálik András: Mérnöki építmények közötti folyómeder deformációk a Fekete Körös felső szakaszán. EMT-EPKO, 2008 június 12-15.
142. Mihálik András: Podpornie sztenki iz zbornik Zselezobetonnik ram. Danube European Conference on Soil Mechanics and Foundation Engineering. Varna-Bulgaria 1980.
143. Mihálik András: Podpornie sztenki szpeciálnik Konsztrukcij na drenurujuscsik osznovániják. 10 Kongressz Osznovánij Brno-Csehszlovákijá 1982.
144. Mihálik András: Problematika Dezvoltării Durabile. Societăți – Natură – Construcții. 2009. Editura Universității din Oradea. (A fenntartható fejlődés problematikája. Természet – Társadalom – építmények.)
145. Mihálik András: Rezistența materialelor. Curs introductiv. 2003. Editura Gloria Cluj. (Bevezetés a szilárdságtanba.)
146. Mihálik András: Rezistența materialelor. Temă de rezistență, comportarea materialelor, discuții. 2002. Editura Gloria Cluj. (Szilárdságtan. Tematikák, az anyagok viselkedése, viták.)
147. Mihálik András: Structuri de sprijiniri din elemente prefabricate de beton armat. Ingineria Biologică. 2002. Editura Gloria Cluj. (Előregyártott vasbeton támasztó szerkezetek. Mérnök Biológia.)
148. Mihálik András: Szivárgó töltések, mint új mérnöki létesítmények a pályafenntartásnál, a vasúti alépítmény stabilitásának biztosításánál. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2012 június 7-10.
149. Mihálik András: Szivárgórendszerű előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett kúszóbát 25 év alatti viselkedése és diagnosztikája „in situ” a Sebes Körös nagyváradi szakaszán. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2010 június 3-6.
150. Mihálik András: Talajmechanikai és műszaki paraméterek tanulmányozása különböző támasztó szerkezetek struktúrájának a függvényében. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2011 június 2-5.
151. Mihálik András: The causes and results of failure in railway embankments. Danube European Conference on Soil Mechanics and Foundation Engineering. Budapest október 2-5 1990.
152. Mihálik András: Tiefendränen aus forvertigteilen Eisenbeton bestandteilen. Vorvertigung ingenierbau symposium Budapest 11-14 september 1973.
153. Mihálik András: Torrens patakok tanulmányozása, kutatása „in situ” didaktikai rendeltetésű hidrológiai laboratórium létrehozásával, természetes nagyságú modellkísérletek segítségével. EMT-EPKO, Csíksomlyó, 2006 június 14-16.

154. Mihálik András: Vasalt földtámszerkezetek, EMT-EPKO, Székelyudvarhely, 1999 június 4-6
155. Mihes Imre: Erdély útja Nagy Magyarországtól, Nagy Romániáig. Háromszék Lap és könyvkiadó Sepsiszentgyörgy, 1996
156. Mikó Imre: Akik előttem jártak. Bukarest, 1977. Kriterion.
157. Mikó Imre: Huszonkét év. Budapest, 1941. „Studium” kiadása.
158. Miskolczy Ambrus: Románok a történeti Magyarországon. Budapest, 2005.
159. Móricz Zsigmond: Erdély 1,2,3. Gabo Kiadó, 2007.
160. Nagy Béla: Volt egyszer egy Autonómia. Szabad Tér, 2009.
161. Nagy Károly: Tanuság. Kriterion, 2011.
162. Nemere István: 133 véres nap. Pallus, Gyöngyös, 2007.
163. Nemere István: Magyarország Története, 989 év krónikája, az államalapítástól a XX. század végéig. Anno Kiadó, Debrecen.
164. Németh László: Magyarok Romániában, Tanu, 1935.
165. Népi Szövetség Naptára 1948 Kolozsvár.
166. Nyárádi Gábor: Advent Fekete-sárgában. Pakei Lajos levelei, Kolozsvár megpróbáltatásairól 1848 őszén: epa.oszk.hu/00000/00018/00007/nyaradi.pdf.
167. Oral Story: az édesapám Mihálik István, a Székely Hadosztály önkéntese, Csucs-Bánffyhyunad 1919-1960.
168. Ormos Mária: Pádovától Trianonig 1918-1919. Kossuth kiadó, Budapest 1983.
169. Păcurariu Francisc: Românii și maghiarii de-a lungul istoriei. București, 1968.
170. Panaitescu P. P.: Introducere în istoria culturii românești. București, 1969.
171. Panaitescu P. Petre: „Mihai Viteazul” București, 1936.
172. Pascu Șt.: Istoria Transilvaniei. Blaj, 1944.
173. Pascu Ștefan: Revoluția Populară de sub conducerea lui Horea. București, 1984.
174. Pascu T. Adrian: Ioan Axente Sever (1821-1906). Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985.
175. Petőfi összes költeményei II 623-624 Szépirodalmi kiadó. 1960.
176. Petrickevich Horváth Emil: Jelentés az országos Menekültügyi Hivatal négyéves működéséről. Budapest 1924.
177. Pomogáts Béla: A transzilvanizmus. Budapest, 1983.
178. Poszler György: A „másik” város. Komp-Press, Kolozsvár, 2005.
179. Prodan D.: Supplex libellus valachorum. București, 1967.
180. Prodan D.: Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în secolul al XVIII-lea, Studii critice. Sibiu, 1944.
181. Prodan David: Răscoala lui Horea I-II, București, 1979.
182. Prodan David: Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda. București, 1938-
183. Raffay Ernő: Erdély 1918-1919-ben. Magvető kiadó Budapest 1987.
184. Raffay Ernő: Trianon titkai. Szikra Lapnyomda. Budapest, 1990.
185. Reisinger László András, Kosztin Péter: A Kolozsvári Piarista Öregdiákok emlékkönyve. Kolozsvár, 1992.
186. Rettégi György: Emlékezetre méltó dolgok 1718-1784. Bukarest, 1970.
187. Rubin Dezső: Adatok a magyar katona szerepléséhez. Magyar Hadtörténeti Levéltár kiadása, Budapest é.n.
188. Rubin Dezső: Az összeomlás. Globus Nyomda, Budapest 1922.

189. Rusu Abrudeanu Ion: Moții – Calvarul unui popor eroic dar nedreptățit. Ed. Cartea Românească, București, 1928.
190. Sebő Ödön: A halálra ítélt zászlóalj. Magyar Könyvklub, Budapest, 1999.
191. Sevjákin Alexandr: zakaznoe ubijsztvu Sz.Sz.Sz.R. „Jauza” – „Ekszmo” Moszkva, 2012.
192. Starikov Nikoláj: Geopolitiká kák eto gylajetszjá Piter. 2014.
193. Stromm Marcel: Emlékiratok In: Magyar Hírlap Könyvek, Budapest 1999, sajtó alá rendezte, Gulyás Ferenc.
194. Sylvester Lajos: Ojtoz völgye a hadak útján. Charta, Sepsiszentgyörgy, 2008.
195. Szabó K. Sándor: Bevonulás Erdélybe 1940. Budapest, 1991.
196. Szabó T. Attila: Kalotaszeg és vidéke. Kolozsvár, 1943.
197. Szakály Ferenc: Virágkor és hanyatlás 1440-1711. Magyarok Európában II. Háttér lap és könyvkiadó. Budapest, 1990.
198. Széchy Károly: Emlék – Előadó – ülések. Kiadja: Magyar Geotechnikai Egyesület. Budapest, 2014.
199. Szekfű Gyula: Trianon revíziója és a történet írás. Magyar szemle. 1931.
200. Szentimrei Jenő: Városunk és más elbeszélések. Művelődés, Kolozsvár-Sztána, 2009.
201. Szilágyi Ferenc: A Horea világ Erdélyben. Pest, 1871.
202. Szőke János: Márton Áron. Nyírségi nyomda. Nyíregyháza, 1990.
203. Sztánai napok 2005. Művelődés, Kolozsvár, 2006.
204. Tamási Áron: Tiszta beszéd, Bukarest, 1981. Kriterion.
205. Tanulmányok Erdély történetéről. Szakmai Konferencia Debrecen, 1987. Október 9-10. Szerkesztette Rácz István, Alföldi Nyomda, Debrecen, 1988.
206. Tilkovszky Lóránt: revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon (1938-1941). Budapest, 1967.
207. Topliceanu Iulian, Ucrain Constantin: Oastea lui Avram Iancu. Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.
208. Tóth Zoltán: Parasztmozgalmak az erdélyi Érchegeységben 1848-ig. Budapest, 1951.
209. Tőkés Elek: Az örök iskola. Studium Kft, Kolozsvár, 2003.
210. Tőkés László: Egy kifejezés – és ami mögötte van. Pártium Kiadó, Nagyvárad, 2009.
211. Török Sándor: Településtörténeti Tanulmányok és Határproblémák a Kárpát Medencében. Kiadó: Amerikai Magyar Szépművés Céh. Astor Park Florida
212. Válcsev Szergej: Szovjetszkij szojuz kotorij mi poterjali. Moszkva, Mir 2012.
213. Vasas Samu: A kalotaszegi gyermek. Kráter Kiadó-Colirom Rt. kiadása. 1992.
214. Vécsey Aurel: Erdélyország arany kora. Transylvania keserű elvesztése.
215. Végh Olivér: Kalotaszegi fazekasság. Bukarest, 1977.
216. Venczel József: Erdélyi föld-erdélyi társadalom. Budapest, 1988.
217. Vincze Gábor: Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák II 1944-1987. Csíkszereda, Pro-Print, 2003.
218. Vita Zsigmond: Jókai Erdélyben. Kriterion, Bukarest, 1975.
- 219.** Volokitnyin T. V., Murasko G. P., Naumov O. V., Noszkova A. F., Carevskájá T. V.: Szovjetszkij fáktor v vosztocnoj Evrope. Moszkva, 2002.
220. Wass Albert: Adjátok vissza a hegyeimet. Mentor kiadó, Marosvásárhely, 2001

221. Wass Albert: Egyedül a Világ ellen. Magukra hagyottak Amerikai Magyar Szépmíves Céh kiadása. Ontario, Canada, 1967.
222. Zigány Árpád: A világháború története. 1914-1916. Kiadó a Magyar kereskedelmi közlöny, hírlap és könyvkiadó vállalat, 1916.
223. Domokos Samuel: Tipografia din Buda. Contribuția ei în formarea științei și literaturii române din Transilvania la începutul secolului al XIX-lea, Editura „Noi”, Giula-Gyula, 1994.

FÜGGELÉK.

MŰSZAKI – TUDOMÁNYOS CSATOLMÁNYOK

„A vízcatorna leghasznosabb hol egyenes a vidék,
kő nincs s ahol egy munkával mocsarakat is
szárazhatunk ki, vagy irigátot eszközölhetni...”

SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF

A Ferenc Csatornáról...

- Az első magyar betonműtárgy 1854 évi építésének az ürügyén -

On the Ferenc navigable channel ...

- A study based on the execution of the first building made entirely of concrete in Hungary -

Destre canalul navigabil Ferenc...

- Studiu motivat pe baza executării primei construcții de beton din Ungaria -

Dr.MIHALIK András

Nagyvárad Egyetem

ABSTRACT: The study reviews the historical circumstances of building the Ferenc channel that connects the Danube and the Tisa rivers, the first concrete construction in both Hungary and Europe. This building also represented the first lock entirely built of simple concrete worldwide. The economic background of the naval transport and its advantages at the beginning of the XIX th century are presented.

REZUMAT: Studiul prezintă condițiile istorice în realizarea canalului navigabil Ferenc, care leagă Dunărea cu Tisa, executarea primei construcții de beton din Ungaria cât și din Europa, respectiv ca prima ecluză din lume, construit în întregime din beton simplu. Se prezintă substratul economic al necesității și avantajele transportului fluvial la începutul secolului al XIX-lea din Imperiul Austro-Ungar.

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány bemutatja a történelmi körülményeit a Ferenc-csatorna építésének is azokat az előzményeket amelyek felvetették a a Dunának a Tiszával való összekötését hajózható csatorna formájában. Ennek a csatornának a dunai torkolatánál kiviteleztek a Ferenc József zsilipet, amely az első magyar betonépítmény, valamint a világon az első teljesen betonból épült hajózsilip. Gazdasági szempontból a Ferenc-csatorna megépítése a Bácskának nem remélt előnyöket és gazdasági fellendülést eredményezett.

Kulcs szavak: csatorna, zsilip, Kiss József, Türr István, mocsár

1. BEVEZETÉS

„Navigare necesse est” mondta több mint 2000 évvel ezelőtt Pompeius, a nagy római hadvezér, amikor a gabonaszállítók a vihar miatt nem mertek elindulni Szardiniából Róma kikötőjébe.

Azóta Pompeius mondása szállóige lett és ma is híven fejezi ki a vizeszállítás szükségét. A vízi közlekedés és a vízi szállítás egyidős az emberiséggel. Az ősember még csak a természetes víziutakat használta, de az itt szerzett tapasztalatok alapján a víziközlekedés számára már az ókorban építettek mesterséges hajócsatornákat is. A feljegyzések szerint 3400 évvel ezelőtt a Vörös-tenger és a Nílus között, 2500 évvel ezelőtt pedig a mai Szelei csatorna helyén építettek hajócsatornát. A világ

legrégibb ma is kifogástalan állapotban lévő mesterséges víziútja, a 2200 éve épült, 20 km. hosszú és 40 méter széles kínai Sing-csu Csatorna, amelyből több ezer hold földet is öntöztek.

A római civilizáció építészeti, mérnöki, vízépítészeti alkotásait méltán csodálja az utókor. Méreteik közel azonosak a közel-keleti ókori civilizációk alkotásaival, technikai szempontból azonban jóval fejlettebbek. Az aquaductok építésével Európaszerte elterjesztették a boltozás technikáját. Az európai csak a XVIII-XIX-ik században érte utól a római csatornaépítések színvonalát és a vízellátás működését szabályozó vízjog- a római jog átvételével Európában csak a XIX-ik században érte el az azonos szintet. A római vízművek felügyelője (furor aquarum) Sextus Iulius Frontinus (Kr.e I sz.) „De aquae ductibus urbis Romae” (Róma város vízvezetéséről) c. munkája, pontosan beszámol a Róma vízellátására épült vízellátó rendszerről.

Tiberius és Traianus alatt létesítették az al-dunai vontatódutakat és hajócsatornákat építettek. A római birodalom bukása után a csatornaépítésben is visszaesés következik be és csak ezer év múltán indul újra fejlődésnek, elsősorban Olaszországban, Hollandiában és Németországban, ahol az első hajó-zsilipeket építették.

A XVIII-ik században Franciaországban építették meg a Canal du Midi csatornát, amely az Atlanti-óceánt köti össze a Földközi-tengerrel, a Garonne folyón át. Ezt követően Olaszországban, a Pó völgyében létesítettek hajócsatornákat.

A vasút megjelenése a XIX-ik században visszavetette a víziutak fejlődését. Nemcsak újabb víziutat nem építettek, hanem még a meglévők fenntartását is elhanyagolták.

Újabb lendület majd később következik be s ma a nagy szállítóképesség és az alacsony szállítási költségek miatt, a víziutak jelentősége növekvő irányt mutat.

Európának fejlett víziút hálózata van. A 131.000 km. hosszú víziút-hálózat azonban még ma sem egységes. A víziutak egységesítése feltételezi a közvetlen kapcsolatok kialakítását, mint: a Földközi-Északi tenger, Északi-Keleti tenger- Fekete tenger, Fekete tenger-Keleti tenger- Rajna vízgyűjtő terület.

Megjegyzendő, hogy Európa összes víziútjának 60%-át - 80.000 km.- a volt Szovjetunió európai területének víziútjai alkotják.

Az egyik víziútrendszer gerincét a 3690 km. hosszú Volga alkotja. A Volga-Don csatorna 1952 évi megnyitása óta, ez a hatalmas víziút öt tengert kapcsol össze: a Fekete, a Káspi, az Északi Jeges, a Fehér és a Balti tengert. Így vált Moszkva, a Moszkva-csatorna révén, öt tenger kikötőjévé.

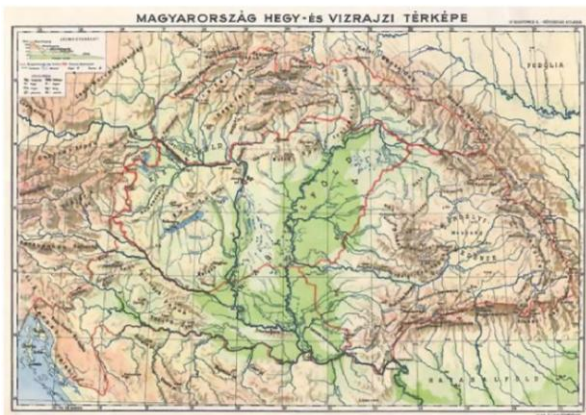
A XVIII-ik századi monográfiák, útleírások és térképek a Duna-Tisza köze, középső alsó részét, vad, mocsaras, lápos, termelés és kultúra nélküli, járhatatlan vagy alig lakott térségként dokumentálják. Itt épül meg a Ferenc-csatorna Monostorszeg (dunai torkolat) és Bács-Földvár (tiszai torkolat) közötti, 118 km. hosszúságban, amelyet I Ferenc császár és király 1792 augusztus 2-án, 895 számú okmányban, mint Duna-Tisza csatornát hagyott jóvá.

2. A HAJÓZHATÓ CSATORNA PROBLÉMÁJÁNAK A FELVETÉSE.

Létrejöttét a mocsarak lecsapolásának szükségessége és a XVIII-ik század hiányzó közlekedési utak megteremtési igényének köszönheti.

2.1. Duna-Tisza csatorna tervek

A Duna folyásának 2860 km-nyi hosszából 997 km, több mint egyharmad rész, a teljes Közép-Duna szakasz a Kárpát-medencére jut.

1 ábra - A Kárpát-medence hegy és vízrajzi térképe

forgalom kifejlődését rendkívül megkönnyítette, hogy ebben a korban a Kárpát-medence egészét egyetlen állami keret fogta össze. **Magyarország**, a kor Kárpát-medencéjének állami kerete, döntően **agrárország** volt. A polgárosodáshoz alapvetően szükséges tökefelhalmozást így elsősorban a mezőgazdaságnak, gyakorlatilag a terménykereskedelemnek kellett volna megteremtenie. Ezen belül is elsősorban a különböző gabonafélékből tudott a lakosság viszonylag széles rétege – még az elmaradott agrotechnika mellett is – némi felesleget termelni.

Az 1790–91 évi országgyűlés által kiküldött gazdasági bizottság külön kiemelte **egy Duna–Tisza-csatorna fontosságát**. Kedvezőbb fogadtatásra találtak a csatornatervet a XVIII. Század végén. Ekkor ugyanis megnövekedett Bécs és az örökös tartományok igénye a gabonaimport iránt. II József török háborúja ismét rámutatott a hadiszállítások jelentőségére és a meginduló francia háborúk további lehetőségekkel kecsegtettek. A Dunának mint víziútnak jelentősége így a gabonaszállításban gyorsan növekedni kezdett. Az állam részéről a hadseregellátás növekvő igénye, részint az érdekelt birtokosok részéről, az érthető törekvés jövedelmek fokozására, így most vetette fel az ország más gabonatermelő körzeteinek, mindenekelőtt a Duna-Tisza közének és a Tiszántúlnak bekapcsolását a terménykereskedelembé. **Ennek azonban elsődleges feltétele volt a Duna és a Tisza csatornával való összekötése.**

3. ÉLETADÓ FERENC CSATORNA

Az 1718 július 21-én, a pozsareváci békével a vajdaság bácskai része is felszabadult a török megszállás alól. Ekkor Bácska területének 37%-a 2670 km² víz alatt volt. Dél-Bácska területe 2160 km², ebből 54% volt elöntve (sigakuzok Karapangya területe az Apatini rétekkal). Egy km² területre csak 2,3 lakos jutott, ilyen körülmények között az emberek elmenekültek. Alighogy a török kitakarodott a Bácskából, a hadi- és utánpótlást szállító hajók helyét áruszállító járművek, fából készült uszályok és lovakkal vagy ökrökkel vontatott ún. bögőshajók vették át. Az áruszállítás egyetlen módja - vasút még nem lévén - a vízi úton való fuvarozás volt. Létkérdésnek számított, hogy a Tiszántúl gabonáját Nyugatra szállíthassák. A meglevő lehetőség - Tiszán le, Dunán fel - hosszú, így gazdaságtalan volt. Ráadásul a fahajókat még nem tudták megfelelően szigetelni, ezért a rakomány könnyen tönkrement, befűledt vagy megrothadt. Az út- és csatornahálózat megtervezését már az 1723-as országgyűlés törvénybe iktatta.

A vízrendszernek ez az egysége – mely lehetővé teszi, hogy az egész Kárpát-medencén belül vízi úton egymástól távol eső pontok is közvetlen kapcsolatba kerüljenek egymással – gazdasági szempontból rendkívül előnyös. Még inkább az volt a gőzhajózás és a vasút megjelenését közvetlenül megelőző, illetve az ezek térhódításának kezdetét jelentő korszakban: a XVIII-ik század végétől a XIX-ik század közepéig terjedő mintegy hat évtizedben.

Ezenkívül a kereskedelmi

2 ábra- A Ferenc-csatorna vázlatos rajza

3 ábra- Bácskai csatornák vázlatos rajza (Nikita Andrejev után)

3.1. A Ferenc-csatorna (Duna-Tisza- Duna csatorna)

Ez a festői szépségű vízfolyás (történelmi neve szerbül Veliki Kanal) Szerbiában, a Dél-bácskai körzetben, a Duna és a Tisza között folyik. A csatorna ténylegesen Magyarországon kezdődik Bajánál, majd Szerbiába átfordulva Bezdán, Zombor, Sztapár, Verbász, majd Szenttamáson keresztül Bácsföldvár előtt kettéágazik, és Óbecsénél csatlakozik a Tiszához.

4 ábra – A Ferenc-csatorna dunai torkolata

5 ábra– A Ferenc-csatorna tiszai torkolata

Ez a hajdan magyorgalmú víziút, a magyar mérnöki tudomány jeles alkotása, a Bácska gazdasági életének fontos szereplője, létrejöttét a mocsarak lecsapolásának a szükségessége és a XVIII századi hiányzó közlekedési utak megteremtési igényének köszönheti. A létrehozott csatornának nagy tranzit jelentősége is volt, mert az addigi dunahajózási útvonalat 227 km-el rövidítette meg.

Egykori feljegyzések szerint a lassú lövontatást, a rossz, időnként elöntött területeken való áthaladást 20 nappal csökkentette. A Ferenc csatorna, akkoriban Magyarország legjelentékenyebb közlekedési csatornája volt Bács-Bodrog vármegyében Bezdán és Tisza-Földvár között. A csatorna eredetileg Monostorszégnél ágazott ki a Dunából, Zombor, Kisszlápár, Ó-Szivác, cservenka, Kula, Új és Ó-Verbász Sz. Tamás, és Turia érintésével Tisza- Földvárnál a Tiszába torkollott. Fél évszázada folyt a vita, hogy hol és mely irányban lenne célszerű a csatornát vezetni. Egészen addig

amíg két kiváló vízépítő, Kiss József kamarai mérnök, akkori Zombori építési igazgató, és öccse,

6 ábra- A Baja-Bezdn tápcsatorna

7 ábra- A Ferenc-csatorna egy része

Gábor hadném munkához láttak. Tisztában voltak azzal, hogy a terveik meghaladják koruk technikai színvonalát. 1790-ben benyújtották az építési engedély iránti kérelmet az általuk megvalósíthatónak ítélt nyomvonalon. Két év múlva I Ferenc császár aláírta az engedélyező okmányt. Róla a csatorna neve. A tervek elkészültek, 1795-ben megindult az építés. Monostorszeztől Új-verbászig a csatornát a terepbe ásták meg, Új- Verbásztól Bácsföldvárig pedig a régi Cserna-Bara vízfolyás medrét alakították át. A munka hatalmas méreteire jellemző néhány adat: a hossza 118 km., a fenékszélesség 17 m., a vízszini szélesség 23-25 m., mélység 2m.

A Duna és a Tisza közötti vízkülömbőség 10m, melyet 5 szekrényzilippel hidalták át. Az építőknek sok gondot okozott a vízszintkülömbőség. Az 5 zilip beépítésével elhárították azt a további nehézséget is mely a Duna gyakori áradásával és a Tisza kiapadásával veszélyeztette a csatornát. A megalakult csatorna Társaság mindent elkövetett a munkaerő biztosítására. Toborzók járták az országot, a bér mellé ingyenes szállást, ételmezést, szállítást, orvosi ellátást ígértek (az orvosi ellátásra nagy szükség volt, a mocsarak miatt).

A földesurak nem szívesen engedték el jobbágyaikat, a jelentkezők inkább a lumpen elemek közül kerültek ki. Ezért katonaságot kellett bevetni, melyre azonban rövidesen a francia háborúban lett szükség nyolc megyéből hoztak rabokat vagy ítélet előtt álló bűnözőket, akiknek a munkájában nem

sok köszönet volt. Csak 1797-es Campoformiai béke után vett újra lendületet a csatornaépítés, amikor ismét katonák érkeztek, vízépítési munkában jártas hadmérnökökkel. A csatorna megnyitására 1802 májusában került sor. Rajta 650 tonnás uszályok közlekedtek, amikor a fejlett Franciaországban legfeljebb két-háromszáz tonna árut voltak képesek szállítani a nagy vízi alkalmatosságok.

A folyók szabályozatlansága, az állandó mederelhagyás és erős vízszíntingadozás különösen a dunai torkolat gondját növelte. A Duna 1823-ban egy nagy árhullám levonulásával új medret készített magának, és elhagyta a monostorszegi kanyart, melybe a Ferenc csatorna torkolati zsilipje nyílt, a nagy térség homokkal telítődött fel majd teljesen eliszaposodott. Az angliából később beszerzett „Vidra” gőzkotró sem tudta a hajózási vízmennyiséget fenntartani. Így a csatorna léte a XIX. század közbülső évtizedeiben egyre bizonytalanabbá vált.

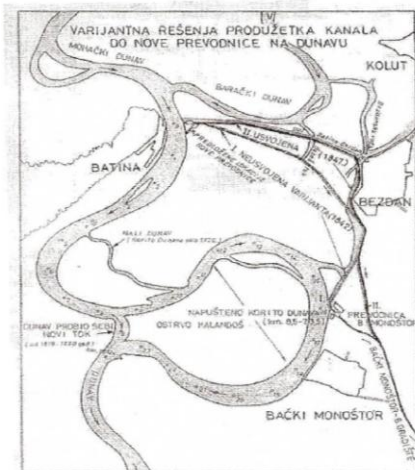
1837-ben F.F.Ritter von Mittis építési tanácsos királyi megbízottként tett javaslatot a dunai torkolat áthelyezésére. 1838-ban Lechner József országos építészeti főigazgató véleményezte Mittis terveit és közülük azt ajánlotta, amelyik Batinával szemben, Bezdán mellett tartotta jónak a dunai torkolatot (**a gyakorlat 155 év után is bizonyítja hogy nem tévedett!**). A másik terv a csatorna meghosszabbítását javasolta Bajáig. 1842-ben a kormány helyszíni vizsgálatot gr.Zichy Ferencet bízta meg: tegyen javaslatot a csatorna restaurálására vagy felszámolására (betöltésére). A gróf Cservenkán is járt, és korabeli források egybehangzóan állítják, hogy a csatorna sorsát egy öreg cservenkai sváb telepes megjegyzése döntötte el: „Minden amink van a csatornának köszönhetjük”- mondotta a grófnak.

Zichy ezután a csatorna fenntartása mellett foglalt állást, és elérte, hogy azt a kamara költségén a vízépítési alaphól részben felújítsák, a dunai torkolatot pedig áthelyezzék.

Negyven évvel az átadás után, 1842-1856 között ásták ki a Bezdánt és Monostorszeget összekötő tápcsatornát. A kincstár 1854-ben Bezdánnál új torkolati zsilipet épített (Ferenc József zsilip, építője Mihalik János) mely mint az első magyar betonépítmény Európa leghíresebb vízépítményei közé tartozott.

4. A BETON MŰTÁRGY KIVITELEZÉSÉNEK A KÖRÜLMÉNYEI

A Duna 1823-ban egy nagy árhullám levonulása alkalmával új medret készített magának, és elhagyta a monostorszegi kanyart, melybe a Ferenc-csatorna torkolati zsilipje nyílt. Ez az ilyen módon az élővíztől elzárt ág a lassú feliszapodás következtében már nem biztosította a mindenkori

8 ábra- Az új hajózsilip elhelyezési terve, A Ferenc-csatornán, Bezdán érintésével, Batinával szemben.

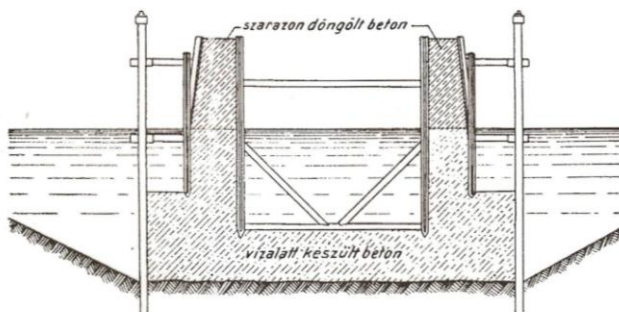
9 ábra - Az építkezési munkahely terve, a tervező aláírásával. Az eredeti másolata Mihalik János aláírásával 1847-ből.

hajózást, sőt végeredményben a Dunától való elzárás veszélyével fenyegetett. Ezért elhatározták, hogy a Ferenc-csatornát Monostorszegtől kiindulva, folytatólag Bezdán érintésével meghosszabbítják, és hasonló eset elkerülése végett Batinával szemben torkoltatják a Dunába, ahol a meder már természetből fogva biztosítva volt. A Ferenc József zsilipet itt építették. Minthogy ezen a helyen az altalaj erősen vízáteresztő homok volt, és ezért a 2050m² alapterületű munkagödörnek szivattyúzással való szárazon tartása lehetetlennek látszott, az alapot és a falak egy részét egy darabból víz alatti betonozással készítették.

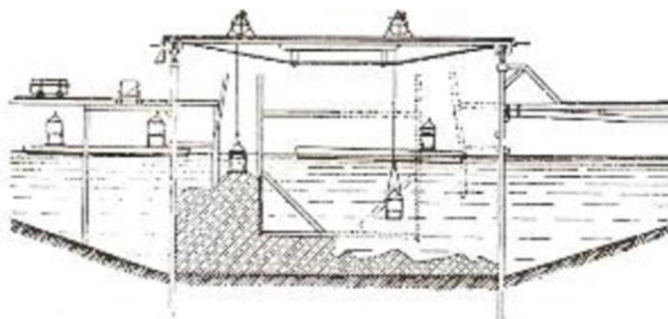
A küszöbök a legkisebb vízszint alatt 1,80 méterre kerültek. A 2,5 m fenéklemez és a 11,0 m magas falak mintegy 7,0m magasságig süllyesztő szekrények segítségével víz alatti betonozással készültek. A falak felső része szárazon tömörített betonból készült.(10 ábra).

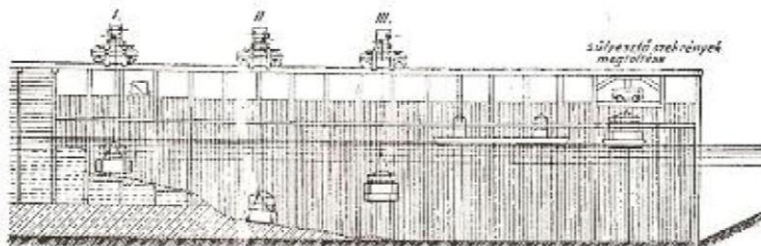
A betonozás éjjel-nappali munka mellett 90 napig tartott. A napi teljesítmény a víz alatt készített alaplál átlag **161 m³**, az összes betonmunkák tömege pedig mintegy **19.000 m³** volt.

A munka menete röviden a következő volt: a munkagödört a talajvíz szintjéig szárazon, ezentúl pedig úszókotróval emelték ki, és a zsilip alapját vezércölöpök között egymás mellé levert 30 cm erős pallókból álló szádfallal vették körül. A víz alatti betonozást összesen hat süllyesztő szekrénnel végezték. A süllyesztő szekrények hossza 2,50 m, magassága és szélessége 0,80 m volt.(11 ábra, 12 ábra)

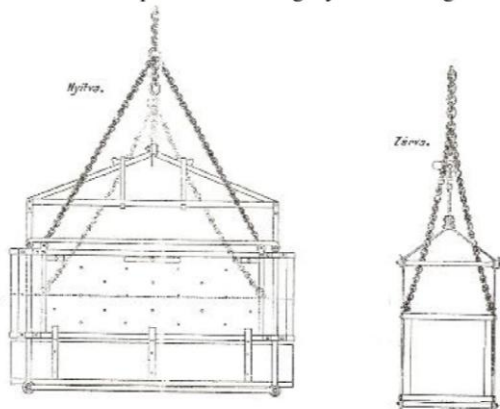
10 ábra- A Ferenc Jozsef zsilip keresztmetszete

11 ábra- A Ferenc Jozsef zsilip építése. Keresztmetszet, hosszmetset

Egy ilyen szekrénnel egyszerre $1,7 \text{ m}^3$ betont lehetett elhelyezni. A süllyesztő szekrényeket kereken járó és csörlőkkel emelték süllyesztették, melyek a munkateret áthidaló tolópadokon keresztirányban, tehát az alapgödör szélességében voltak tovább mozgathatók. A tolópadokat viszont a szádfal vezérlőcölöpeire erősített vágányon a munkagödör hosszirányában lehetett továbbtolni.

Egy-egy, a munkagödör hosszában mozgó tolópadon két süllyesztő szekrény felváltva dolgozott. Három ilyen tolópadon összesen hat szekrény működött. A betonozást a felső fejnél a III számú tolópadról kezdték meg $7,0$ méter mély vízben.

A $2,50 \text{ m}$ vastag fenéklemezt három egymás után haladó tolópadról három egyenlő, vastagon terített rétegből készítették. Egy szekrénnel egyszerre $0,85 \text{ m}$ magas réteget lehetett elkészíteni.

12 ábra- A víz alatti betonozásnál használt süllyesztő szekrények

4.1. A beton összetétele

Míthogy abban az időben még nem voltak cementgyárak, és a cement nem volt kereskedelmi cikk, a betonozáshoz szükséges cementet a helyszínen készítették. A cement készítéséhez használt nyersanyag a Kameniczáról szállított márga volt (25-30 % agyag, 55-60% mész). A nyersanyag égetésére öt kemence épült. A kiégetett anyagot három örlőmalomba őrölték meg és hordókba raktározták. A beton anyagát az említett mézsmárgából gyártott cement, Duna-homok és a közeli batinai bányákban termelt zúzott kő képezte. A zúzott követ adagolás előtt alaposan megmosták.

Mihalik a betonkészítéshez határozottan jobbnak tartotta a sarkos zúzott követ, mint a sima kavicsot. Igen fontosnak tartotta azt is, hogy a felhasznált kőanyag portól és piszoktól gondosan meg legyen tisztítva.

Az adagolást térfogat szerint végezte. A keverési arány a zsilipnél 1 rész cement, 2 rész Duna-homok és 4 rész zúzott kő volt (1:2:4). Ezzel a keverési aránnyal készült betonnak 1 m^3 súlya nedves állapotban lazán 1500 kg , beépítve megkeményedés után 2057 kg volt. Ezt a súlygyarapodást Mihalik

a tömörítésnek tulajdonította. Megjegyzi, hogy 1 m^3 1:2:4 arányba kevert beton előállításához $1 \frac{1}{3}$ - $\frac{1}{4} \text{ m}^3$, 1:2:5 arányú betonból pedig $1 \frac{1}{5} \text{ m}^3$ nedves anyag volt szükséges.

Megemlíti, hogy a zsilip előtti partfal építésénél a térfogatcsökkenés kisebb méretű volt, és jobb betont kapott. Ezt azzal magyarázza, hogy az 1:2:5 arányba kevert betonnál a habarcs éppen kitöltötte a kő hézagait, és nem volt habarcsfelesleg mint az 1:2:4 arányban kevert betonnál.

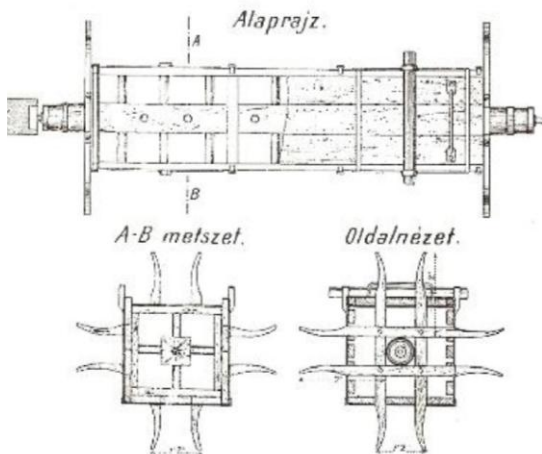
Kísérletei a beton szilárdsági vizsgálatára is kiterjedtek. A kísérletek egyes próbatestek készítéséből és töréséből állottak. A próbatestek mérete, kora, a töréskor nem volt egyenlő, és ezért az eredmények egymással összefüggésbe alig hozhatóak.

4.2. A beton előállítása

A beton készítése két részből állott: először habarcsot készítettek, és aztán külön keverődobokban a habarcsot a zúzott kővel betonná keverték.

A betonkeverő berendezés és annak működése röviden a következő volt. A keverőtelep három emeletből állott. A legfelső, III emeleten négy habarcskeverő volt felállítva. A keverést egy kör alakú vályúban két egymásra merőlegesen álló tengelyre erősített nyolc darab keverőkerék végezte.

A megkevert habarcs a keverővályúból egy zsilip(„a”) megnyílásával(14 ábra) az alacsonyabban fekvő

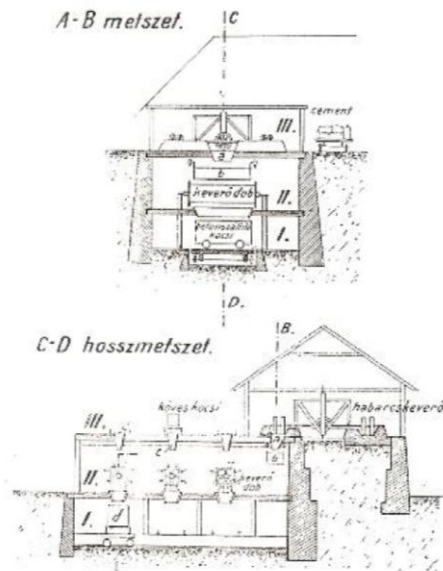
13 ábra -A Ferenc Jozsef zsilip építésénél használt beton keverő dob vázlatos rajza

keverődobnak 8-12 szer való körülfordításával megkeverték, kinyitották a keverődob fenekét és a beton az I emeleten várakozó szállítókosziba(„d”) öntötték..Innen a kész betonnal megtelt koszikat a munkahelyen víz felett felállított állványra tolták (14 ábra, keresztmetszet), mely alatt a töltésre várakozó, süllyesztő szekrényeket szállító tutaj állt. A betonszállító koszik fenekének nyílásával a beton az alatta lévő süllyesztő szekrénybe ömlött, melyet aztán a tutajjal a süllyesztő csörlőkhöz továbbítottak. Egy habarcskeverő három keverődob részére szükséges habarcsot kevert egyszerre. Egy keverődob pedig éppen annyi betont kevert, amennyi egy süllyesztő szekrény megtöltéséhez volt elegendő. Az összes anyagszállító eszköz erre a mennyiséghez volt méretezve. A beton készítése, szállítása és elhelyezése tehát meglehetősen körülményes volt.

II sz. Emeleten, függő pályán futó, nyitható fenekű habarcsszállító szekrénybe esett(„b”).

A habarcsszállító szekrények a II emeleten elhelyezett betonkeverő dobok felett mozogtak. A habarccsal megtöltött szállítószekrényt(b) a keverődob feletti állásban kinyitva, a habarcs a keverődobba esett. Ezután a keverődobok felett alkalmazott tölsérek(c) segítségével(a III emeleten futó kavicskocsik fenekét kinyitva) adagolták a keverődobba a zúzott kavicsot.A keverődobok négyoldalú hasáb alakú szekrények voltak, melyeket vízszintes tengely körül lehetett forgatni.

A keverést a tengelyre erősített keverőkarok végezték.Miután a betont a

14 ábra- Az építkezés beton üzeme

15 ábra- Az óbcesei hajóátemelő zsilip

Ilyen nagy apparátus csak megszakítás nélküli éjjel-nappali munkánál lehetett kihasználni. Elgondolhatjuk, hogy naponként megszakított üzemnél ilyen nagy gépezet-betonnal érintkező-egyes elemek tisztítása mennyi anyag-és idővesztéssel járt volna.

5. A FERENC CSATORNA ÉS TÜRRI ISTVÁN

A Ferenc-csatorna az évek folyamán erősen feliszapolódott. Mind kevésbé felelt meg az öntözés, belvízlevezetés, de főképpen a hajózás kívánalmainak. Az időközben hazatért Türr István vette kézbe a felújítás ügyét. Türr István (Baja, 1825 augusztus 11- Budapest, 1908 május 3)- élve a kiegyezés által biztosított amnesztia lehetőségével- 1867-ben visszatért Magyarországra. A széles látókörű Türr jól ismerte a polgári (tőkés) fejlődésben messze előttünk járó nyugati országok gazdasági pénzügyi helyzetét, életét, nagy nemzetközi tapasztalatokkal rendelkezett. Széchenyihez hasonlóan arra törekedett, hogy a külföldön szerzett tapasztalatokat hazája érdekében hasznosítsa. Türr immár tőkés vállalkozóként, tekintélyes olasz, francia, magyar mérnökök kedvező szakvéleménye nyomán lobbizni kezdett a Ferenc csatorna rekonstrukciója és bővítése érdekében. 1868-1870 között csodálatos dinamikával előadásokat tartott itthon és külföldön, tanulmányok, cikkek sorát írta és jelentette meg hazai és olasz, francia folyóiratokban, lapokban a ferenc csatorna rekonstrukciója és bővítése mellett érvelve. 1872 május 5-én I. Ferenc József Kisztapánál megtette az első kapavágást egy Újvidékig építendő csatornához (Ferenc József -

csatorna). 1875-ben elkészült a Baja- Bezdán tápcsatorna 55 km. hosszúságban. Gazdag életművének Baja és Bácska számára jelentős, maradandó értékű része a Ferenc csatorna teljes felújítása és bővítése. Baja városából indul ki az a festői szépségű vízfolyam melyet általában Ferenc csatornának nevezünk. Ez a hajdan nagy folyami vízi út a Magyar Mérnöki Tudomány jeles alkotása, a Bácska gazdasági életének fontos szereplője. A 229 kilométeres teljes csatornarendszernek kis, mindössze 32 kilométeres szakasza maradt Magyarországon.

16 ábra- A Ferenc-csatorna Dunai zsilipje

17 ábra- Óbecse. A Ferenc-csatorna „Türr István” zsilip Tisza felőli kapuja

A valamivel több mint kétszáz éves multra visszatekintő alkotás örök büszkesége a Magyar Vízmérnöki Tudománynak. Amikor az Újverbászi zsilip alapzatát 1909-ben javították, egy köszekrény került napvilágra. A benne rejlő ezüstlemez feliratának egy részletét idézem:”... építették ezt a Ferenc király nevével felékesített hajózó csatornát a kereskedelem fejlesztésére, a Magyar nemzet dicsőségére és üdvére, s a szerencse óhajuknak kedvezvén, ezt a négyszögletes követ a zsilip alapjába emlékül helyezték az észtehetségben és ügyességben kiváló két testvér: **Kiss József és Gábor** magyar nemesek, kik kitüntek építészeti tudományukkal és hírnevükkel szolgálván az utókornak, s ennek hálás és halhatatlan emlékét kiérdemelvén, ki eme nagyjelentőségű műnek kezdői, kiásatásának befejezői és felépítésének igazgatói voltak. Verbász, 1794 június 9-én”.

A Ferenc-csatorna megépítése a Magyar Királyság egyedüli mesterséges csatorna építkezése volt. A folyók hajózhatóságának biztosítása mindig kormányzati feladatot jelentett, tehát a mederkarbantartás, a hajóvontató utak építése, valamint a túlfejlett folyókanyarulatok átmetszése a királyi kamara költségén készült el. Persze más is nehezítette az átfogó vízsabályozási munkák megindítását. Nemcsak a műszaki tervezés alapját jelentő, megbízható vízrajzi térképek hiányoztak, **hanem az érintett vidéken élő nép nyelvét és viszonyait jól ismerő magyar mérnökök is.** A vízrajzi felvételek elkészítéséhez nélkülözhetetlen hazai szakembereket 1782-ben a budai egyetem mérnöki intézete, az Institutum Geometrico Hidrotechnikum képezte ki. A reformkor híressé vált mérnökmenzetéjének több kiváló képviselője, mint például Vedres István, Huszár Mátyás, Beszédes József, Vásárhelyi Pál, Mihalik János, Lányi Sámuel, Kecskés Károly és társaik itt szereztek mérnöki oklevelüket. A XIX. század első évtizedeiben Huszár Mátyás vezetésével elkezdett „Körösi-mappáció”, valamint a csaknem negyed századon át (1822-1845) végzett Duna felmérés és tiszai vízrajzi térképezés, nemcsak hazai hanem nemzetközi szemmel is kimagasló műszaki alkotás volt.

6. UTÓSZÓ – KÖVETKEZTETÉSEK

A Ferenc csatorna történetétől ma már elválaszthatatlan Majtényi Mihály (Élő víz) neve, Papp Dániel, Kosztolányi Dezső, Csath Géza, Somlyó Zoltán, Balázs Béla, Sinkó Ervin, Molter Károly, fekete Lajos, Csuka Zoltán, Gál László és mások írásai.

A FERENC CSATORNA ÉPÍTÉSE, LÉTEZÉSE, HASZNÁLATA “... Meghozta a pénz kamatát minden évben és a tőketörlesztést, aztán hozott külön is osztalékot meg nyereséget. Hozott az államnak a péklapusztai birtokon, hozott a birtokos uraknak a szállítással és a föld értékének emelkedésével. Hozott a gazdag parasztnak, a gyáraknak, a csatorna partján- **s egyre újabb gyárak álltak csatarendbe-**, hozott az mindenkinek, akinek valamije volt. A vármegyei uraknak vadászatot és

ölfát, a halászbérlőknek halat, a slájsztiszviselőknek biztonságos és kényelmes életet. A gátbiztosoknak és gátőröknek piros tetős házat tehén és malactartással, lassú tollasodással. Hozott a nagy hajózási vállalatoknak **megrövidített** utat és kisebb kockázatot, a városoknak és a falvaknak forgalmat, az uszoda vállalkozóknak fürdővizet, a híd menti csárdagazdáknak vendéget. Mindez persze nem szerepelt már a rézsarkos, nagy főkönyv tételei között, ott csak a tőkét, kamatot és az osztalékot írták be, meg a forgalmat... a többit máshol könyvelték, a többi hasznót, a többi profitot más főkönyvekben. Vagy nem is könyvelték, csak zsebelték, és sülyesztették az imakönyvekbe préselve, a szekrények fenekén, nagy börtásokban vagy betétkönyvekben. Mert **mindig fiadzott** új és új pénzt **az élő, áramló víz**, még a **fiuknak és unokáknak** is... csak a barátbereknek (kubikusoknak) és azok ivadékainak nem hozott semmit, pedig azok ásták ki valamikor! És a szegény parasztoknak a falvakban azoknak nem fiadzott- hol volt azoknak búzájuk a szállításra? S legkevesebbet hozott a földteleneknek, legfeljebb annyit, hogy gyerekük belefutott. Vagy orvhalászatot, igen, azt hozott, amíg a gátbiztos meg nem fogta őket... Ők nem voltak benne a rézsarkos főkönyvben, a szegények. Abba a főkönyvbe csak számokat róttak örökké, tőkét, hasznót és profitot könyveltek, de sohasem írták bele **százötven esztendő történetét, egy egész táj nagy nekirugaszkodását, Kiss József rabjait és Türr István barabereit. A sok jajt és sóhajt, verejtéket, azt nem írták bele.** Az utókor számára egyedül a bezsebelt profit volt feljegyzésre méltó”.

A csatorna megépítése, majd teljes felújítása és bővítése döntő eszköze lett annak, hogy az összetételében sokszínű lakosság több generációjának szorgos munkája nyomán ez a táj- **a Bácska-gazdaggá, vonzóvá, széppé, híressé lett** (például: folklór, gasztronómia).

A megálmodók- Kiss József, Kiss Gábor, Türr István- hosszú távra gondolkodtak. **Eredményességük lényeges,** előre mutató eleme a korekcióra való képesség és az, ahogy a változó feltételeket kedvező összetevőként megragadták. Kétségtelen az is, hogy a ma már többségében műemlék jellegű, muzeális értékű- **de szükség szerint üzemelő-** zsilipek, átereszek, szivattyútelepek és más műtárgyak e nagykiterjedésű agrárvidéken, egykor új **technikai ismereteket hordoztak, példázatok és terjesztettek.** Mégis napjainkban megszívlelendő, vita tárgyát kell képezze a **szakma számára,** miképpen kell megmenteni a Ferenc csatornát és más csatornákat a pusztulástól, az eliszaposodástól, visszavarázsolni növény és madárvilágát, környezetét ligetesíteni. **Egyszerűen, ismét élővé tenni vizét és környezetét.**

Parafrazálva **Vida Gábort:** „ Ahhoz, hogy Majtényi Mihály „**Élő víz**”-ét szeresse valaki, nem kell okvetlenül ismernie a Ferenc-csatornát, de aki olvasta az „**Élő víz**”-et, másként jár a Ferenc csatornán, legjobb úgy olvasni, hogy attól másként járjon.”

IRODALOM

1. A vízgazdálkodás fejlődése. Felelős szerkesztő **Dr.Nagy László.** Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Országos Vízgazdálkodási Szakcsoport, Budapest. 1976
2. **Nikita,A.** : Izgradnja i eksploracija starik plovnik kanala u Bacioj. Novi Sad, 2002
3. **Majtényi, M.:** Élő viz. Magvető. Budapest. 1967

A mesterséges transzverszális körforgás elméletének meghatározó szerepe a szivárgó rendszerű küszöbgatek és partvédelmi támasztó szerkezetek gravitacionális struktúrájának megalapozásánál, tervezésénél.

Artificial cross traffic theory in founding and design of bottom thresholds filter structures and strengthening deformable banks by gravitational support constructions

Dr. MIHALIK András

Regionális Tudományos Kutató Csoport "Építmények Viselkedése in situ és Környezet Védelem"
[KAB], Kárpát Euró régió "Nemzetközi Tudományos Központ", Nagyvárad Egyetem,
Tel.: 0040-749096890; e-mail: mihalikandras@freemail.hu

ABSTRACT

This paper highlights the research done in the practical setting in place of cross traffic in small and medium river beds to prevent rush in the bridge infrastructure. Positive results were later extended to the design of filter structures in small and medium sized river beds, as well as bottom filter thresholds and support structures to strengthen deformable banks of water courses.

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány kiemeli azoknak a kísérleteknek a próbálkozásait és gyakorlati kivitelezését, amelynek a segítségével sikerült megalapozni a mesterséges transzverszális körforgását a hordalékot szállító vízfolyásoknál, a hidak alépítményére vonatkoztatva, kiküszöbölve a pilléreknél észlelt álmósásokat. A pozitív eredményei ezeknek a kísérleteknek később, több mint 20 év elteltével, megalapozták a küszöbgatek szivárgó struktúrájának a tervezését, kivitelezését, valamint ennek az építménynek a viselkedését 29-év elteltével. A fent említett kutatási eredmények szintén pozitívan befolyásolták a partvédelemnél alkalmazott támasztó - szerkezetek gravitacionális struktúráit, a vízfolyás "fésülését" illetően.

Kulcsszavak: hordalék, mesterséges, transzverszális, körforgás, szivárgó, küszöbgate, in situ

1. BEVEZETÉS, ÉS ÁLTALÁBAN A HORDALÉKMOZGÁS DINAMIKÁJÁRÓL

A mesterséges transzverszális körforgás [circulacio], mint elmélet, csak hordalékot szállító vízfolyásokban realizálható, mivel ezeknek a hordalékoknak a lerakódásra kényszerítése, a sebesség vektorok szög alatti találkozásának következtében, a végső cél, azaz a várt eredmény elérése. De az összefüggések megértéséhez általában a folyómeder jelenségeinek megmagyarázásához a hordalék járásának ismerete szükséges. A folyó a vízzel együtt több-kevesebb hordalékot is szállít. E hordalék eredete kétféle. Vagy a vízgyűjtő medence hegyvidéki részéből a felszíni csörgedezés révén jut a folyóba, vagy pedig az alsóbb szakaszokon partjaiból és medréből szaggatja ki.

A folyó hegyvidéki része rendszeresen sziklás. Az innen elszállított, kiszagatatott hordalék nehéz és nagy, s ha éppen nem nagyon mállékony talajjal van dolgunk, akkor nem is sok. Jóval több hordalék kerül ki a folyó medrének alsóbb szakaszaiból. A folyó völgye ugyanis legtöbb esetben régi allúvium, melyet a víz hosszú idők munkájával hordott oda. Ebbe az alluviális talajba van aztán a meder beágyazva. És amint a folyó ide-oda kanyarogva medrét folytonosan áthelyezgeti új meg új anyagokat szagtat ki partjából s fordít bele a medrébe. Könnyen felfogható, hogy az alluviális talaj mállékony és laza szerkezetű lévén, a víz nagy pusztításokat vihet végbe főként árvízkor midőn a folyó elragadó ereje megnövekedik. Hogy a folyó partjaiból és egyáltalán a medréből mily sok hordalékot szagtat, vize zavarossá válik a medréből eredő hordaléktól. Természetes, hogy a hordalék nagysága, alakja és mennyisége a folyó természete szerint változik. E változás nemcsak folyók szerint, hanem egy ugyanazon folyónak különböző szakaszain vizsgálva is előfordul. Ha a folyó torrens jellegű, meredek esésű, gyors vízjárású, habzó csapadéku, erdőtlen és mállékony talajból ered, akkor hordaléka sokkal több, mintha a folyó vízjárásának jellege lassú, esése csekély, ha medencéjében nincsenek nagy lecsapódások s forrásvidéke erdős és sziklás. A hegyvidéken a hordalék szeméi nagyobbak; több köbméternagyság kövektől kezdve lassanként fogy a hordalék mérete, a fej, ököl, tojás, dió, mogyoró, borsó nagyságú kavicsokig. Majd lejjebb öregszemű homokot találunk, mely a folyó vízjárásának csöndesedésével egyre jobban megfinomodik. Ott, ahol a folyó nagyon lassú, már csak iszapos, földpátos részeket lebegtet. Így tehát a folyó esése rendszeren biztos útmutató a hordalék minőségére, nagyságára nézve. És viszont fordítva, minél nagyobb szemű valamely folyó hordaléka annál nagyobb ott az esés. De nemcsak az esés, hanem a mellékfolyók is befolyásolják a hordalék nagyságát. Néha megtörténik, hogy lassú vízjárású folyóba, heves vízjárású folyók zúdítnak bele a durva hulladékok. A hordalék alakja attól a kopástól függ, melyet levonulása közben szenved. Míg a kavics csak kevésbé kopott meg, szélei élesek.

Később a kavics mindinkább gömbölyödik, sima felszínűvé válik s nemcsak az egyes darabok térfogata kisebbedik meg, hanem alakja mindinkább a gombot közelíti meg.

Vannak réteges kőzetek, melyekből kikerülő kavicsok többé-kevésbé lapos alakúak. E kavicsok élükön gördülve megkerekednek s néha egész köralkuvá lesznek. A hordalék minősége azoktól a talajnemektől függ, melyektől a folyó ered, és amelyeken keresztül folyik. A legtöbb szikla több-kevesebb földpátot, vagy agyagos részeket tartalmaz. Tulajdonképpen nincs olyan kőzet, melyben agyagos részek ne volnának. Főként ezek az agyagos részek adják meg a folyó trágyázó erejét s igen finommá őrlődnek. Fontos dolog, hogy a kőzetek, melyeket a folyó elmallaszt, tartalmaznak e kvarcot, vagy nem? A tisztán kvarcmentes trahitokból, bazaltokból, palákból, agyagüledékekből táplálkozó vizek nem tartalmaznak homokot medrükben. Míg a legtöbb folyó bő homoktartalmú. Igen fontos hordalék a mész, mely kavicsokban, apró szemecskéiben, s mint igen finom iszap szerepel a folyókban. A csillámok apró lemezekben tarkítják, meg a folyó iszapját s csillogásukkal hamar elárulják jelenlétüket. A folyó hordalék tehát megmutatja azokat a kőzet és talaj nemeket, melyekből ered s melyeken keresztül fut. A szilárd anyag mennyisége ugyanabban a folyóban az áradások szerint változik. Minden áradás alkalmával megnövekedik a folyó hordalékennyisége. A folyó elragadó ereje ugyanis egyrészt a vízállástól, másrészt az eséstől függ, s áradáskor mindkét tényező általában megnövekedik. Még apadáskor a jelenség fordítottját látjuk: a vízzel együtt a hordalék mennyisége is megcsökken. Minden árhullámmal tehát a folyó hosszabban, egy hordalékhullám vonul le. De míg a vízelemek egyfolytában teszik meg útjukat egész a tengerig, addig a hordalék útja szakadozott. A nagyobb sebesség következtében a felsőbb vidéken mozgásba jött hordalék csakis addig mozog lefelé, ameddig a sebesség meg nem csökken. De mivel a folyó lefelé folyton csökkenő esésű, ezért lesz egy pont, ahol a víz a felülről hozott durvább hordalékot már lerakja s csak azokat az anyagokat viszi tovább, melyeket megcsökkent sebességével tovább vinni tud. Másrészt azonban a hordalék lefelé haladó útjában megkopik, elaprózódik úgy, hogy a felülről jövő nagyobb hordalék az elaprózódás révén sokkal hosszabb utat tesz meg, mintha eredeti nagyságában maradt volna. Az árvíz tehát nagymennyiségű anyagot emel, fel medréből s bizonyos távolságra tovább viszi és pedig annál messzebb, minél finomabb szemcséjű az anyag.

Az aránylag legkisebb szemű es aránylag legkevésbé súlyos anyag végül egészen a tengerig jut. A hordalék útja tehát nem folytonos, egy dinamikai egyensúlyt elégit ki, de mozgása az általános jelenségen kívül még számos mellékkörülménytől befolyásolt s a folyó medrének kialakulására e másodrendű jelenségek kiváló hatással vannak. A hordalék mozgás dinamikájának ismerete nagymértékben befolyásolja a mesterséges transzverszális körforgás elméletének segítségével kivitelezett struktúrákat, azoknak az életképességét valamint fenntartását.

2. MEDERBELI KISÉRLETEK A MESTERSÉGES TRANSZVERZÁLIS KÖRFORGÁS KIMUTATÁSÁRA, AZ ELÉRT EREDMÉNYEK HASZNOSÍTÁSÁRA

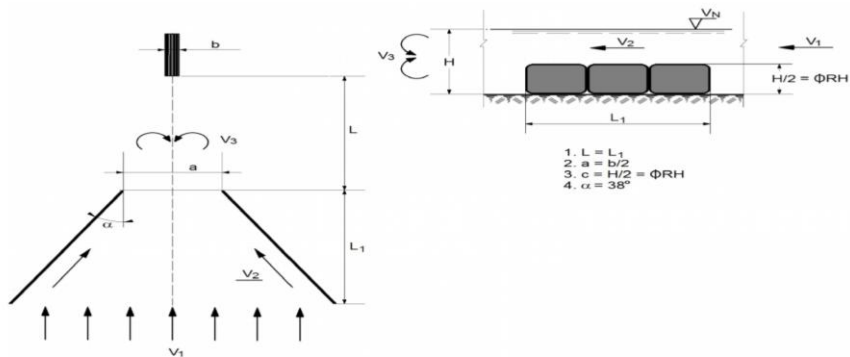
A kísérletek helyszíne a Tiszán átívelő vasúti híd infrastruktúrájának a problematikája, a jobb oldali pillér alámosása, az instabilitás veszélyének a fennállása, az alapozási mélység konkrét függvényében.

Mivel ez a híd egy szovjet kémiai üzemet szolgált ki közvetlenül a határ mellett, Nagybocksónál – mint kiágazási vonal a Máramarossziget - Visó völgy, fővonaláról - s amely bizonyosan nagy fontossággal bírt stratégiai szempontból, ami kitűnt abból is, hogy többször hívtak össze szovjet - román műszaki találkozásokat a helyszínre, amelyeken én, mint mérnök gyakornok [stagiar] kötelezően részt vettem.

A probléma úgy vetődött fel szovjet részről, hogy a forgalmat még "tíz percre" se szabad leállítani [a híd Románia tulajdonát képezte] a termelés és a szállítás kontinuitását illetően. Ebben a konkrét esetben, biztos és gyors eredményt csak jelentékeny nagyságú bányakövek elhelyezésével, lerakásával, a hegy felőli részen lehet elérni. Lényegében ezt fogadta el a vegyes bizottság is, amelyet nekem kellett kivitelezni, mint a híd pályamesteri szakasz vezetője [30 napig saját felelősségre, a gyakornoki program szerint, előzetes vizsga alapján Bukarestben, a Vezérigazgatóság pályafenntartási és építészeti osztályán]

Alkalmam volt - mivel a híd egyik vége Romániában, a másik vége a Szovjetunióban van, a határ meg a Tisza közepén - felvenni a kapcsolatot - a szovjet határőrség segítségével - O. V. Andreev volt hidrológiai professzorommal a Moszkva-i Műegyetemen, hogy kikérjem a véleményét, a híd problémájával [csak, megjegyzem - így emlékezve rá - európai híru professzor, hihetetlen tapasztalattal a Hidrológiában, Hidraulikában, amelyet a nagy szibériai folyókon szerzett]. A lényeg, hogy ő is elismerte, hogy sürgősségi esetben "vis maior" mindig javasolható megoldás. De többek között megkért, hogy párhuzamosan a sürgősségi munkával, ha adódik rá lehetőség, kísérlet formájában, próbáljak ki egy módszert, amit ő az Elbán a háború után kivitelezett reményt keltő sikerrel. Tehát innen jelent meg nálunk, Andreev Prof. segítségével, a mesterséges transzverszális körforgás gyakorlatba ültetése. Megfogadtam a tanácsát, és mint a híd - pályamesteri szakasz főnöke, anyagilag is megoldottam a kísérletezések megalapozását. Lényegében az egész kísérletezés elég egyszerűen jelentkezett, csak egy V - alakú építményt kellett kialakítani a folyó meder fenekén [part erősítéseknél használt "rőzsehengerek"] a tanulmányozott pillér hegyi oldalán, majd változtatva a távolságot a pillér előtt majd a V - építményt meghatározó szögeket, majd szimultán követni kellett a hordalék lerakódásokat a híd pillérei körül, annak a kerületén. Mivel a V alakú építmény magassága in situ , a víz mélységének H, a fele, tehát H/2 kellett legyen, hiszen ez a kondíció, hogy kialakuljon az a határ felület, az a sík, ahol a sebesség vektorok keresztezik egymást, megjelenik a körforgás, azaz a sebesség csökkenése, amit követ a lerakódás mértéke. A kísérletezések többségénél csak a finom szemcsélyű granulometriával találkoztunk, ugyanis nem voltak különösebb esőzések. Amikor a hordalék lerakódások a pillér frontális részénél elérték a 18-cm-t, leellenőriztük a tanulmányozott paraméterek pontos adatait, méreteit. És mit kaptunk?

Ebben az évszázban, a Tiszának, ennek a konkrét pontján, 1,40m, vízmélységnél, 70cm-es rőzsehengerekkel, 38 fokos szöggel, 1/2 pillér vastagsággal [a] a V csúcánál, az építmény hosszának megfelelő pillértől való távolsággal [6m] - megvoltak a kísérletek eredményei, 32-nap után. Az elmélet működött, az eredményeket közöltem Prof. Andreev-el is, majd személyesen is megtárgyaltuk a Katedrán, Moszkvában, 1959-ben.

1. ábra. A kísérlet vázlata a végleges paraméterekkel.

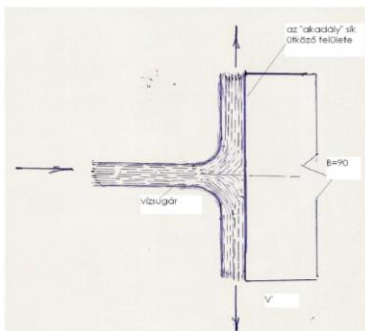

2. ábra. Speciális kontakt felületű (víz-építmény) hosszanti árvízvédelmi gát.

3. ábra. Rézsők stabilitásának a biztosítása egy gyorsfolyású főcsatornán, durva felületű támasztó szerkezet kivitelezésével.

- a mozgó víz síkra gyakorolt nyomása, függőleges fal esetében, a ferde síkra gyakorolt víztömeg képletéből, megállapítható, mint annak az R, reakciója:

$$(1) \quad R = P \sin \alpha + \frac{\gamma}{g} \omega \cdot v^2 \sin \beta$$

Ugyanis esetünkben:

$$\alpha = 0 \quad P \sin \alpha = 0, \quad \beta = 90^\circ, \quad \sin \beta = 1$$

$$\text{Ekkor az R értéke:} \quad R = \frac{\gamma}{g} \cdot \omega \cdot v^2$$

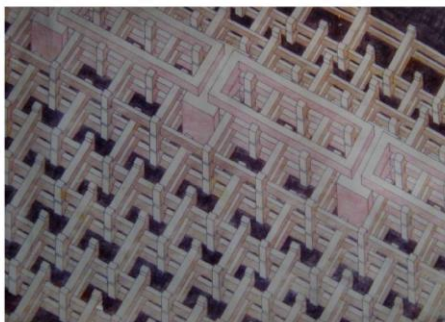
Viszont ez a képlet még így is írható:

$$R = 2\delta \cdot \omega \left(\frac{v^2}{2g} \right) = \gamma \cdot \omega \cdot 2H$$

4. ábra. A vízszög merőlegesen érinti a függőleges síkot, majd utána annak nekiütődve elterül.

vagyis, valamely függőleges lapra eső vízszintes vízszög nyomása, egyenlő a vízoszlopnak a súlyával, melynek

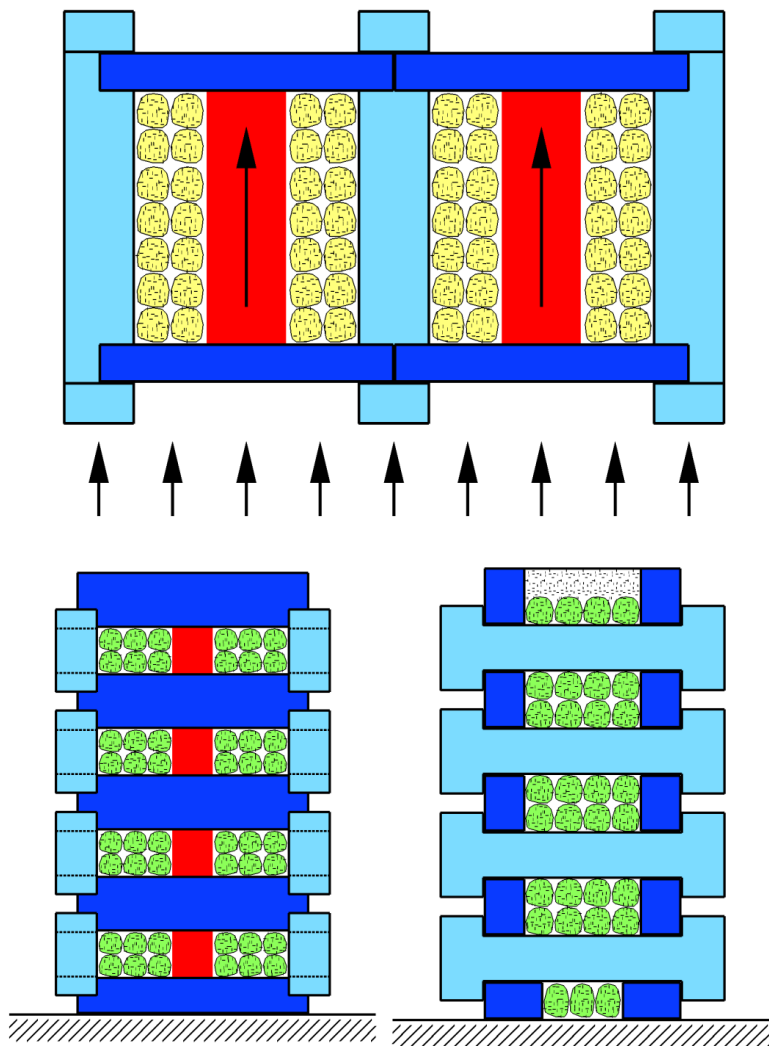
alapja a vízszög keresztmetszete^(ω), a magassága(H) pedig a sebességének megfelelő kétszeres nyomómagasság.

5. ábra. A szivárgó küszöbgát elhelyezése a meder hosszában, valamint annak a struktúrája

6. ábra: Szivárgó struktúrájú küszöbgátak az átadásnál és 25 év után

7 ábra. A szivárgó küszöbगत hidraulikája. A piros mezők a vízfolyás szabad átvezetését, a sárga és zöld zónák a vízfolyás szivárgására kényszerítik a hegyfelőli oldalról érkező víztömeget. A fekete nyilak jelenléte a piros szabad átfolyási zónán, a mesterséges transzverzális körforgás létrehozói mint sebesség vektorok, az átfolyó felület víztömegeknek az építmény alsó határának az érintkezésénél. Az így keletkezett kereszt irányú jelenség megakadályozza az építmény völgy felüli alámosását, a hordalék lerakódásának következményeként. Eredményeinket, tudományos kísérleteinket közétettük a romániai és külföldi műszaki mérnök találkozókön, kongresszusokon.

8 ábra. A károsodott és az új kivitelezett hid. A folyómeder központi pillérénél észlelhető a kisvizek szintjein egy betonkoszorú, amelyet a kivitelezők nem távolítottak el, arra hivatkozva, hogy ez az ott maradt építmény (vasbeton szádfalak) az alámosástól védi magát az alépitményt, tehát egy biztonságos felületnek a szerepét fogja játszani.

9 ábra. A betonkoszorú képe, ami körülnyalábolja, magát a hid pillérnek a felépítményét, a kisvizektől számított kb 1,5m magasságban.

10 ábra. A meder deformációk kisvizeknél láthatóak, az új hid völgy felőli részén. Méteres vastagságú a folyami hordalék tömege – egyes helyeken meghaladva is – kb 50m hosszúságban, érintve a közúton létező vasbeton hid alépitményét.

11 ábra. A nagymennyiségű folyami hordaléknak a jelenléte, megváltoztatta a létező vízszintekhez igazodva, a folyó folyási irányát, veszélyeztetve az létező épületek biztonságát a Fekete Körös jobb partján, a rézsú alamosásának következtében.

12 ábra. Károsodás, a pillér alámosása formájában, a létező vasbeton közúti hid jobbparti pillérénél.

Ennek a hordalékból kialakult hosszanti szigetnek a megjelenése, nem a véletlen műve, hanem az “ottfelejtett”, tudatosan “ottfelejtett” betonkoszorú hegyfelőli részének síkbeli kialakulása, ugyanis a kb. 6 négyzetméternyi sík betonfelület frontálisan ütközött a hegyfelőli víztömeggel. E frontális ütközés következtében megjelent a folyómederben a keresztirányú mesterséges körforgás, ami kieszközölte a hordalék mozgás egyensúlyi dinamikájának a megváltozását.

Lényegében mi örültünk annak hogy ez a helyzet előálhatott - még akkor is, ha hanyagságnak lehet elkönyvelni - de hanyagság következtében történt, ugyanis ez a jelenség, mintegy bizonyította kísérletezéseink pozitív eredményét, amit mi a Tiszán, Nagybecskónál ezközlöttünk ki még az 1958-as év folyamán, amikor is ennek a jelenségnek a létezését akartuk kimutatni – és ki is mutattuk – a pillérnek, hegyfelőli oldalának alámosásainál, ugyanis az alámosások helyett a folyami hordalék lerakódását kényszerítettük ki, - ami sikerült is -, egy 18 cm-es magasságot értünk el s ezzel fejeztük be kísérleteinket, a folyami hordalék dinamikus egyensúlyát érintően. Lényegében azt is bizonyítottuk, hogy ott ahol alámosásnak kell természetszerűen történnie, mi lerakódást kényszerítettünk ki, az alépitmények stabilitásának érdekében. Európában – ugy néz ki – hogy kísérletezésünk második ilyen tudományos kísérletezés volt, az elsőt O.V. Andreev – volt hidrológiai professzorom a moszkvai műszaki egyetemen (MADI) – végezte el az Elbán, a második világháború befelyezése után, mint aktiv tagja egy műszaki katonai egységnek.

Itt akarom föltétlenül megjegyezni, hogy mint műegyetemi hallgató, annyira a hatása alatt voltam előadásainak, amit a szibériai nagy folyókról adott elő: a hordalékmozgásról, a hidak hidraulikájáról, a mélyépités méreteirőlhogy az ilyen hatalmas építkezéseknél, egy pár év alatt, egy életre való tapasztalatot tudsz elraktározni műszaki aktivitásod, előnyére. Amikor elérkezett a mérnöki cím megszerzésének öröm pillanata, a munkahelyek elosztásán munkálkodó Kormány Bizottságtól, kértem a kinevezésemre a szibériai nagy építkezések színhelyére a híd és alagút szakterületen. Csodálkozással de a bizottságtól megkaptam munkahelyemet az Omszk-i építkezési Tröszt - központjába. A 3-évesre tervezett fiatal mérnök álmomat, áthúzta Mihail Dalea moszkvai nagykövet azzal, hogy otthon nagyobb szükség van rám, útlevelemet nem volt hajlandó meghosszabbítani.

A fent említett kísérletek, a hordalékmozgás dinamikájával kapcsolatosan még évekig lapultak fiókomban, míg el nem érkeztek az első partbiztosítások lelkes munkálatai, ahol szüksége jelentkezett a sebességek analízisének a kontakt, vízzel érintkező felületeken. A legsikeresebb eredmény mégiscsak, a szivárgó rendszerű támasztószervezetek esetében jelentkezett amikor is a következő konkrét problémák jelentkeztek a Sebes Kőrösön, Nagyvárád területén:

* Egy küszöbgát gyors kivitelezése, a 4-számú vízműnél, ahol veszélyeztetve van a szükséges vízhozam, az ivóvízellátásnál.

*Maximálisan két hónap áll a rendelkezésre, a hidrometeorológiai előrejelzések szerint.

Ez a két kondíció vezetett el oda, hogy megint a szivárgó struktúrák előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett építmények [szivárgó töltések, torrens gátak, mélyszivárgók] felé forduljunk, de a következő feltételekkel:

* A küszöbgát alapozása direkt az alluvionális hordaléokra történjen

*A felületes alapozás kivédése:

- a hidrodinamikai víznyomás csökkentése, a szivárgás által létrehozott feltételek között, kb. 30o/o.

- a völgy felőli alámosások, kimosások, teljes kiküszöbölése, a mesterséges transzverszális körforgás bevezetésével, a küszöbgát testében.

Ezeknek a szempontoknak a tüzetes, ellenőrzött kivitelezésével, jött létre ez az építmény, a szivárgó struktúrájú küszöbgát, mint premier a szakmában

3. KÖVETKEZTETÉSEK. ÉSZREVÉTELEK.

A vízgazdálkodással szemben támasztott igények növekedése, fokozott feladatokat ró a vízépítési mérnökökre, hidrotechnikásokra.

Jelen esetben, egy jellegzetes katasztrófális árvíz következményeképpen, egy fémszerkezetű vasúti híd infrastruktúrájának a megszilárdítása érdekében, folytattunk kísérletezéseket a Tiszának, konkrét hordalékmozgások pontján, kimutatva és ellenőrizve a mesterséges transzverszális körforgás elméletének fontosságát, gyakorlati alkalmazását és időbeli in situ jelentőségét.

Ennek az elméletnek - egy nagyon egyszerű elméletnek - a kiterjesztése más építményekre, a speciális kontakt felületű vízügyi támasztószervezetekhez, valamint szivárgórendszerű küszöbgatek kialakításához vezettek. A küszöbgatek esetében egyedülálló előregyártott, rugalmas szerkezeteket alakítottunk ki, közepes vízfolyásokra [Körösök] vonatkoztatva, ami a hordalék dinamikus egyensúlyának biztosításánál nem elhanyagolható elméleti probléma. A környezetbarát szerkezetek létrehozásának a módja, a mérnöki gondolkodás, az egyetemi oktatás lehetősége és feladata kell, legyen a közel jövőben.

A vízfolyások hidrológiája-hidraulikája egy komplex jelenség, állandóan változó paraméterekkel "óceán nagyságú empirikus képletek sokaságával" a műtárgyak tengelyében valamint a szabadfolyás keresztmetszetében. Mint mindig most is különösen aláhúzzuk a folyómederben lejátszódó két fázisú folyamatoknak a fontosságát, megértését [amit nem értünk az nem a miénk] valamint gyakorlati alkalmazását, mint jelen kísérleteink esetében is.

SAKIRODALOM

1. **Andreev O.V.:** Perehodi cserez vodotoki. NTJ. Avtotranszportnoj literaturii. Moszkva. 1956.
2. **Mihalik, A:** Oprirea afluerii albiei, în zona pilelor amonte, podului Km 1+425 peste Tisa la Bocicoi, prin aplicarea metodei circulației transversale artificiale. Cercetare experimentală Sighetul-Marmației, DGLC - MCF. București 1958.
3. **Mihalik, A.:** Szivárgórendszerű előregyártott vasbeton elemekből kivitelezett küszöbgate 25-év alatti viselkedése és diagnosztikája in situ, a Sebes Körös Nagyvárad szakaszán. EPKO, Csíksomlyó, június 3-6 2010.

Levelezés a Moszkva-i Építőmérnöki Műszaki Egyetem (MADI), a mesterséges transzverszális körforgás elméletének tanulmányozása alkalmából a nagybocskói Tisza hidnál 1958 júniusának folyamán, Prof. Dr. N.N. Kalmikov és Mihálik András gyakorló mérnök között.

A Tiszán megszervezett tudományos kísérletezésnek a tulajdonképpeni célja a mesterséges transzverszális körforgás jelenlétének kimutatása szorosan kapcsolódva a Tisza hid jobboldal pillérjének a frontális alámosásának megakadályozása, a fenti elméletnek megfelelően. A fentiekhez kapcsolódva, kaptuk meg N.N. Kalmikov professzor észrevételeit levélben a moszkvai Építőmérnöki Műszaki Egyetem Hid és Hidrológiai Tanszékének nevében, O.V. Andreev megjegyzéseivel amelyet az alábbiakban közreadunk.

Искренний проф. Михаил!

Nota: Eten subsc-1

на Prof. Kaelin'sob
dnu MADI - Moscovia.

По интересующему вас вопросу я узнаю следующее. Проф. Потапов умел неслыханно ^{conducting} ^{profess-appl.} ¹⁴ метод невад. Свой метод регулирования при помощи поперечной циркуляции он не описывал. Имеется лишь отпечатанное напечатанное световое издание, которое я еще не смог разыскать. Краткое описание метода имеется в книге О.В. Андреев "Проектирование мостовых переходов" Издательство 1949 г. стр. 212 и 213. На всякий случай я прилагаю выписку, сделанную мною из этой книги, која я предполагал, что эта книга у вас имеется.

Вместе еще очень кратко упомяну в книге-то из книги Чибисевича, но я это еще не разыскал; повидимому, там не будет, тем в приложении.

Все это мне сообщил О.В. Андреев, который добавил к этому еще следующее: метод проф. Потапова был проверен лишь в лабораторных условиях; в естественных условиях он был применен одним из советских инженеров кафедре, на Эльбе в Германии и дал неблагоприятные результаты; причина заключалась в вдавливании грунта под V-образными фаннами, в результате чего фанна были вылиты и унесены.

С своей стороны О.В. Андреев, которому я рассказал о вашей просьбе, порекомендовал следующее: чтобы воспрепятствовать разрыву под V-образными фаннами, их нужно укладывать не непосредственно на грунт, а на специальный водонепроницаемый материал, который называется брезол - это битумно-резиновый изоляционный материал. Выпускается в рулонах шириной в $1\frac{1}{2}$ метра.

Его нужно подложить под V-образные
фалшивы на ширине, равной $1-1\frac{1}{2}$ глубины
офендаемого разрыва: для получения достаточной
ширины этой фалшивой материал склеива-
ется бантиком. По мнению О.В. Андреева
эта мера предохранит грузы под фалши-
вами от подгнивания и V-образные фалшивы бу-
дут действовать в требуемом направле-
нии.

Вот все, что я пока могу сообщить
Вам. Этого Вам, конечно, мало. Дело основ-
но в том, что светомаскировальное изда-
ние писем проф. Ботаникова, если бы я
его доставил, нельзя передать Вам, т.к. такого
рода издания не принимают на почте и
пересылке. За границу. Я предлагаю Вам
в дальнейшем два пути: 1) капните
сему О.В. Андрееву и поставьте ему
вопросы, которые Вас в дальнейшем будут
интересовать; 2) тем более удобно, что Вы
у него, вероятно, учились и он Вас знает
3) если Вы почему либо не увидите возмоз-
можности ему написать — капните мне, а я
запрещу его.

О.В. Андрееву можно написать прямо на
институт: Ленинградский институт, дом
№ 64 МДЧ кафедр просветительного дела.
Буду рад дать дальнейших Ваших писем.

Ваш

Ф. А. Рубинштейн

• 12.05.57г

Выписки из книги

(3)

О.В. Аугреев

Проектирование космических переходов

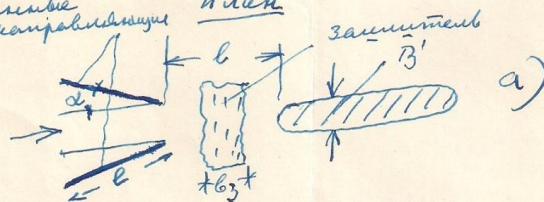
Допущено 1949

стр 212-213

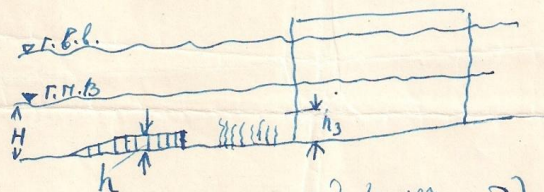
Данные направляющие

Данные направляющие

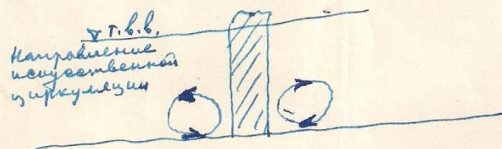
план

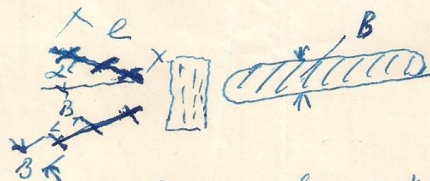
Продольный разрез

Поперечный разрез б)

план

фиг 96. Регулирование поперечной циркуляции у опор лоста

а) данные направляющие

б) поверхностные направляющие.

4
Основные опоры в речном русле
мелкими доковыми каноев могут быть
защитные по предположению проф. М. В. Пота-
нова специально доковыми направляющими
ми (рис 96а), перекрывающимися каноев
на некоторой ширине русла и из мелководными
направлением поперечной циркуляции в по-
токе у доковых опор. Направляющие могут
быть устроены из железных фашин высотой
 h , равной $0,3-0,5H$ и длиной l от 3 до $5H$, где
 H - глубина реки у опоры при меле. Для уве-
личения застойности между направляющими
и опорой устанавливается землитель в виде
заполненных крошечных кустов. Угол α между
осью направляющей и продольной осью потока
принимается равным $18^\circ-12^\circ$. При больших глуди-
нах или незначительно слабых группах русла, что
тепловые фашин, проседают в них, возможно
применение поверхностных направляющих
устанавливаемых на сваях. Схема их расположе-
ния в плане дана на рис 96б.

Общая длина системы направляющих в
принимается, чаще, что и две доковой направля-
ющей. Тесно поверхностных направляющих
 $3-4$, с расстояниями между ними, равными
примерно ширине защитной опоры. Угол
между направляющей и осью потока сохра-
няется равным $12-18^\circ$, глубина погружения до
половины глубины потока при меле.

Применение этого способа защиты основано
на изучении структуры потока, отбегавшего от доковой
опоры. Отбегает, струя поперечной двойной струи.

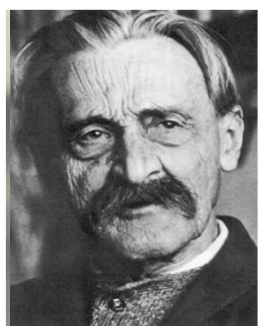
В соответствии с направлением струи
доковые опоры у верхней по течению грани оп-
ры, отходят в сторону и уносят с собой частицы
грунта, производя размыв. Кроме того доковые
струи создают и отслаивают каноев. Для
(на опорах)

Kiáltó szó

“Velünk, Erdély magyarságával minden időben számolnia kell annak, aki szuveranitását reánk kiterjesztette. Számolnia kell Romániának is, ha azt akarja, hogy területe s népességben való gyarapodása erőgyarapodást is jelentsen, nem pedig fölös terhet, súlyos kölncöt. Nem szabad elfelejtenie, hogy mi nem az egységes magyarságból elszakított egyszerű lélekszám vagyunk, de külön történelmi egység ezer esztendő óta, saját külön erdélyi öntudattal, önálló kultúrával, önérzettel. Tudtunk számolni minden helyzettel, tudtunk kormányozni és tudtunk nehéz vereségek után talpra állni. Erőnket ösmerjük, nem becsüljük azt túl, de nem is kicsinyeljük: sokszor próbáltuk, mennyit bírunk. Nyíltan és őszintén valljuk: inkább vagyunk nyílt barátok, mint titkos ellenségek. De azzal a feltétellel, ha megadatik számunkra az új keretek között az a minimum, melyet mi nemzeti kultúránk ősi szokásaink, faji öntudatunk, szociális érzésünk, gazdasági fejlődésünk szempontjából ezeresztendő múltunk tanulságaképpen nélkülözhetetlennek tudunk. Nyíltan és bátran kiáltom ki a végső célunkat. Minden hátsó gondolat nélkül, őszintén. És hiszem, hogy ott lappang ez az akarás mindnyájunk lelkében, akik tisztán igyekszünk látni az új helyzetünkben az új célt. Alkudozni nem fogunk. Elég erősnek érezzük magunkat, hogy nyíltan és őszintén beszéljünk és kijelentett alapon szilárdan megálljunk. Kiáltom a célt: a magyarság nemzeti autonómiája!”

Kós Károly

(Kiáltó szó, Bánffyhunyard, 1921)

ISBN 978-606-8179-30-8

ERDÉLYRŐL, KALOTASZEGRŐL, BÁNFFYHUNYADRŐL, MAGAMRŐL, ÉS AZ IDŐKRŐL, IJESZTŐ NYÍLTÁSSÁGGAL